SAHİH-İ BUHARİ

TERCEMESİ-1.CİLT

[Türkçe – Turkish – تركي]

İmam Muhammed İsmail Buhari

Terceme : Mehmet Sofuoğlu

Kaynak : Ötüken Yayınları

Web: Darulkitap.com

Pdf Dizayn : Özgür El erdişi

2013 - 1434

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

VAHY BÂBI

1- Bâb[1]: Rasûlullah'a -Allah O'na Salât Ve Selâm Etsin- Vahyin Başlangıcı Nasıl Olduğu[2] Ve Zikri Yüce Olan Allah'ın Şu Kavli:

---

[1] Ebû Zerr (434/945) ve Asîlî (392/1001) rivayetinde "bâb"sız; diğerlerinde "bâb" sözüyledir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/141.

[2] Musannif Buhârî'ye, kitabına maksadından haber verir bir hutbe ile başlamamış olduğu ve bir de Hamdele ve Şehâdet'le başlamadığı için i'tirâz edilmiştir. Bu iki i'tirâza cevâb:
Hutbede kendisinden hiç ayrılınmayacak bir tek siyâk vâcib olmaz. Hutbeden garaz, maksada delâlet edecek bir şeyle başlamaktır. İmâm Buhârî, kitaba, "Vahyin başlaması" unvanı ve amelin niyetle birlikle devr edici olduğuna müştemil olup maksadına delâlet eyleyen hadîsle başlamıştır. Sanki o: "Ben, mahlûkaatın hayırlısından alınmış olan sünnet vahyini öyle bir veçhile toplamayı kasdettim ki, bunda amelimin güzelliği ve kasdım zahir olacaktır: Kişi için ancak niyet ettiği şey vardır" demekledir. Binâenaleyh tasrîh etme yerine telvîhle, yâni parıldatmakla iktifa etmiştir. Zâten o, bu kitabın başlıklarının ço-ğunda, bu yola gitmiştir.
Kitabına hamd ve şehâdetle başlamadığı i'tirâzına cevâb şudur:
Ebu Dâvûd ve diğerlerinin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri:
"El-hamdu liliahi İle başlanılmayan her şerefli iş, kesiktir."

"İçinde şehâdet kelimesi bulunmayan her hutbe kesik el gibidir." hadîsleri, Buhârî'nin şartı üzere değillerdir. Bunların her ikisi hakkında söz vardır. Biz bunların hüccetliğe elverişli olduklarını kabul ettik; fakat, bu iki hadîste hamdele ve şehâdetin söyleme ve yazmada beraberce vâcib olacağı hükmü yoktur. Muhtemel ki Buhârî kitabını ortaya koyma sırasında diliyle nutk olarak hamdetmiş ve şehâdetleri söylemiştir de, "Besmele" ile yetinerek, bunları yazmamıştır. Çünkü üç şey, yânî Besmele, hamdele ve teşehhûd'ü bir yere toplayacak olan mikdâr, Allah'ı anmaktır. O da Besmele ile hâsıl olmuştur. Bunu, Kur'ân'da ilk nazil olan *"Rabbinin ismiyle oku!"* kelâmı da te'yîd

"Nuh'a, ondan sonraki peygamberlere vahy ettiğimiz ve İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya'kûb'a, evlâdlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahy eylediğimiz ve Dâvûd'a Zebûr verdiğimiz gibi,

---

etmektedir. Binâenaleyh yazmada Kur'ân'a uyma yolu. Besmele ile başlamak ve yalnız onu yazmaktır. Bilhassa bu, birinci babın ihtiva ettiği şeyleri söylemekte uygun düşmüştür. Çünkü bizzat maksûd olan bu babın hadîsleridir.

Keza Rasûlullah'ın hükümdarlara yazdığı mektûblarıyle, hükümler hakkındaki mektûblarının hamdele ve diğerleri olmaksızın, sâdece Besmele ile başlatılmış olmalarıyle, yazmada Besmele'nin yeteceğini te'yîd eder. Buhârî, hamd ve şehâdet lâfızlarına risale ve vesikalarda değil de, ancak hitabelerde ihtiyaç olunacağım iş'âr eder. Musannif, kitabını hutbe ile başlatmayınca, içindekilerle öğrenme ve öğretme yönünden faydalanmaları için, bunu ilim ehline yazılmış-mektûblar mecrasına akıtmıştır.

Bu babın şerhinde daha birçok cevâblar verilmiştir ki, onlarda tefekküre meydân vardır....(İbn Hacer).

Bana göre, buradaki vahyin ma'nâsı, ibaresiyle telâffuz edilmiş ve tilâvet olunmuş bulunan vahiy, yânî Kur'ân ile hadîs denilen gayr-ı metluvv vahiydir. Bu ifâde, müslümânların dillerindeki "Nasıl başladı? Nereden geldi? Bizim yanımıza hangi cihetten vâki' oldu?" şeklinde söylenen ta'bîrlerdendir. Bu suâlin cevâbı: "O bizim yanımıza güvenilir âlimlerden, onlara da sahâbîlerden, onlara da Peygamber'den, ona da Allah'ın ona vahyetmesinden vâki' olmuştur" kelâmıdır. Bâb içinde Allah'ın bu işleri Peygamber'e vahyetmesinin bizce şübhesiz ve mütevâtir bir husus olduğuna delâlet eden hadîsler vardır (Şah Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/141-142.

***şübhesiz Sana da vahyettik biz."* (en-Nisâ: 4/163)[3[3]]**

1- Bize Humeydî Abdullah ibn Zubeyr (öl.219) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne (öl.198) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143? 146) tahdîs edip şöyle dedi; Bana Muharamed ibn İbrahim et-Teymî (120-121) haber verdi ki, kendisi Alkame ibn Vakkaas el-Leysî (63? - 83?)'den şöyle

---

[3[3]] Âyetin bâb başlığına münâsebeti, Peygamberimize yapılan vahyin sıfatı, kendinden önce gelip geçmiş peygamberlere yapılan vahyin sıfatına uygun olması cihetindendir.
Buhârî, bu âyeti kitabının başına, vahyin bütün peygamberlerde Allah'ın bir sünneti, bir kanûnu olduğunu isbât gayesi için almıştır. *"Muhakkak biz sana, tıpkı Nuh'a ve ondan sonraki bütün peygamberlere vahyettiğimiz gibi vahyettik."* Yânî, mücerred bir ilham, bir sâniha, bir firâset değil; bütün peygamberlerde kaanûn olan bir vahiy ile vahyettik. Sana olan vahiy, o peygamberlerde cereyan eden ve onları peygamber tanıtan vahiylerin bütün nevi'lerini hâiz ve onların hey'et-i mecmuasına mümasildir. Binâenaleyh seni onlardan tefrîk etmek küfür ve inâddan başka birşey değildir. Sen, ilk gelen bir peygamber değilsin; Nûh'dan sana gelinceye kadar nice peygamberler gelmiştir... Nübüvvetin künhü, bir Allah vergisi olan vahy-i mahsûstur. Bütün peygamberler böyle İlâhî vahy ile peygamber olmuşlardır. Sana da bütün onlara vahy olunduğu gibi vahyolunmuştur ve sen de onların cümlesinin vahiy sureti tecellî etmiş ve sana indirilen Kitâb, bu suretle indirilmiştir... (Hakk Dîni, II, 1524-1525.)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/142-143.

derken işitmiştir: Ben Umer ibn el-Hattâb -Allah ondan râzî olsun- (20)'dan işittim, minber üzerinde şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S)'dan işittim, şöyle buyuruyordu:

*"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan şey ancak odur. Artık her kim nail olacağı bir dünyâ (malı) veya nikâh edeceği bir kadından dolayı hicret etmiş ise, onun hicreti (Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil), hicret etmiş olduğu şeyedir"*4[4].

4[4] Buhârî, bu "Niyet Hadîsi"ni çok büyük bir dikkat ve titizlikle topladığı kitâbına başlangıç yapmakla, bunun el-Câmi'u's-Sahîh içindeki mevkiini, Fâtiha'nın Kur'ân-ı Kerîm içindeki mevkii yerinde tutmuştur. Böylece Buhârî. niyetin insan hayatındaki büyük ehemmiyetini belirtmiş oluyor: Şübhesiz şer'î hükümler ve dînî mükellefiyetler iki esâs üzerinde tezahür eder:

a. Kalbin bir şeye yönelmesi, onu kasdetmesi, o şeye varması, onu kabullenmesi şeklinde tezahür eden kalbî ameller;

b. Organlarla yapılan her türlü ameller, yânî hareketler, işler ve davranışlar. Niyet hadîsi bütün kalbi amelleri içine aldığından, dînin yarısını toplamıştır. Bütün amellerin oluşu ve ayrıca değer kazanması, evvelâ içimizdeki gizli niyetlere, ikinci olarak da organların görünürdeki fiil ve harekellerine dayanmakladır...

Buhârî bu hadîsi, Sahîh'ının diğer altı yerinde, başka başka şeyhleri yolundan getirmiştir: îmân, Itk, Menâkıbu'l-Ensâr (Hicretu'n-Nebî), Nikâh, Eymân ve'n-Nuzur, Hıyel (Terku'l-Hıyel babında). Bu hadîs, kişinin bir nevi' hareketinin kıymeti niyetinin nev'ine bağlı bulunduğuna ve herkesin sevâb ve ikaaba nâiliyeti, niyet ettiği hayr ve

2- Bize Abdullah ibn Yûsuf (217-218?) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik ibn Enes (179), Hişâm ibn Urve(61-146)'den, o da babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr (20-94/97?)'den, o da mü'minlerin annesi Âişe (58;R)'den haber verdi ki (şöyle demiştir:) Haris ibn Hişâm (18, R), Rasûlullah(S)'dan:

"Yâ Rasûlallah, sana vahy nasıl gelir?" diye sordu. Rasûlullah:

"Bâzı vakitlerde bana çıngırak sesi gibi gelir ki, bana en ağır geleni de budur. Benden o hâl gider gitmez, (meleğin) bana söylediğini iyice bellemiş

şerrden ibaret bulunduğuna delâlet etmektedir. Buna göre, her nevi' hareketimiz üzerinde niyetin pek büyük te'sîri vardır. Böyle yüksek bir hakîkati bildirmekte olduğu için, bunu müelliflerin çoğu kitâblarının başına geçirmişlerdir. Buhârî de Sahih'ine bu hadîs ile başlamıştır. Ebû Dâvûd: Rasûlullah'ın beş yüz bin hadîsini yazdım. Sonra bunlardan hükümlere dâir olan 4800 hadîs seçtim. Zühd'e, faziletlere dâir olanları tahrîc etmedim. Bu hadîslerden dördü insanın dînî hususlarında kâfidir, demiş ve bu niyet hadîsini bu dört hadîs içinde birinci olarak zikretmiştir (Sünen'ın baş tarafındaki hâl tercemesi). Bunun sebebi, bu hadîste vicdanî temayüllerin, her çeşit hareket ve fiillerin iyi veya kötü olmasının ölçüsü niyetler olduğunun ve her fiil ve hareketin îcâb ve terkinde niyetin hâkim bulunduğunun teblîğ buyurulmuş olmasıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/143-144.

olurum. Bazen de melek bana bir insan olarak temessül eder, benimle konuşur, ben de söylediğimi iyice bellerim" buyurdu5[5].

Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah'ı, soğuğu pek şiddetli bir günde kendisine vahy inerken

---

5[5] Vahy'in mâhiyeti peygamberlerden başkalarınca bilinemez. Diğer kimselerin vahyi ta'rîfe kalkışması körlerin renklerden bahsetmeleri kadar yakışıksızdır. Ancak vahyin mertebeleri, nevi'leri ve vahyin nüzulü zamanında hâzır olanların müşahede ettikleri bâzı eserleri vardır ki, onlardan bahsedilebilir...

Vahy ve iyhâ hakkında şunlar yazılmıştır: İyhâ, vahy göndermektir... Vahy, lugatta risâlet, kitâbet, ilhâm, gizli söz ma'nâlarına gelir. Ve maddenin aslı, sür'at ve seri' işaret ma'nâsınadır. Zeccâc, lugâten umûmî ma'nasını "Gizli bir surette bildirmek" diye ta'rîf etmiştir. Zîrâ sür'at bir gizliliği de gerektirir. Umumiyetle vahy, evvelâ İkiye ayrılmak lâzım gelir ki, biri, Allah'dan başkalarından olan işâret ve bildirme, diğeri de Allah tarafından olan işaret ve bildirmedir. Vahy lügatin esâsında, bunların hepsine şâmil ise de, lügat örfünde ancak Allah tarafından olan işaret ve ilhama isim olmuştur. Mutlak olarak vahy denildiği zaman da bu anlaşılır. Bunun da *"Ve mâ kâne ti-beşerin..."* (eş-Şûrâ: 42/5l) âyetinden anlaşıldığı üzere muhtelif nevi'leri ve peygamberlere mahsûs olup olmayanları da vardır... (Hakk Dîni, II, 1524-1526).

Bâb, vahyin beyânı ve keyfiyyetine bağlanmış olunca, Buhârî burada vahy hakkında gelen hadîslerin zikrine başladı. Şu kadar var ki, niyet hadîsini bunlardan Öne geçirmesi el-Câmi'u's-Sahîh'i tasniften Allah'a yaklaşmayı kasdettiğine tenbîh içindir. Çünkü ameller ancak niyetlerledir. Bir de bunda, Peygamber'in Allah'a hicreti, inzivâya çekilip O'na ibâdet ederek yalvarması, Allah'ın da O'na vahy ihsan edip peygamber göndermesi işlerinin başlangıcı vardır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/144-145.

görmüşümdür, (işte öyle soğuk bir günde bile) kendisinden o hâl geçtiği vakitte şakaklarından şapır şapır ter akardı.

3- Bize Yahya ibn Bukeyr (104-231) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Leys (93-167) Ukayl(141)'den, o da İbn Şihâb(124)'dan, o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti. Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah'ın ilk vahy başlangıcı uykuda doğru ru'yâ görmekle olmuştur. Hiç bir ru'yâ görmezdi ki sabah aydınlığı gibi açık seçik zuhur etmesin. Ondan sonra kalbine yalnızlık sevgisi bırakıldı. Artık Hırâ Dağı'ndaki mağara içinde yalnızlığa çekilip, orada ailesinin yanına gelinceye kadar adedi muayyen gecelerde tehannüs -ki taabbüd demektir- eder ve yine azıklanıp giderdi. Sonra yine Hadîce'nin yanına dönüp, bir o kadar zaman için yine azık tedârik ederdi. Nihayet Rasûlullah'a bir gün Hırâ mağarasında bulunduğu sırada Hak (yânî vahy) geldi. Şöyle ki, ona melek geldi ve: İkrâ', (yânî: Oku) dedi. O da: *"Ben*

okumak bilmem" cevâbını verdi[6[6]]. Peygamber buyurdu ki:

"O zaman Melek beni alıp tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine: İkrâ', dedi. Ben de O'na: Okumak bilmem, dedim. Yine beni alıp ikinci defa tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine: İkrâ', dedi. Ben de: Okumak bilmem, dedim. Nihayet beni alıp üçüncü defa sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp: "Yaradan Rabb'ının ismiyle oku.O insanı yapışkan bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabb'ın nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle (yazı yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti.(el-Alâk: 96/1-5) dedi".

Bunun üzerine Rasûlullah (kendisine vahy olunan) bu âyetlerle (korkudan) yüreği titreyerek

---

[6[6]] Bir rivayette "kaale (= dedi)" yerine "kultu (= dedim)" denilmiştir. Mü'minlerin annesi bu hadîste vahyin başlaması kıssasını Peygamber'den işitmesini tasrîh etmeksizin rivâyet ettiğine nazaran hadîsin mürsel olması hâtıra gelebilirse de "kaale" yerine "kultu" rivayetinin de bulunması ve ondan sonra = Kaale feahazenî" buyurulması, hadîsin merfû' olduğuna işarettir Bakılınca aklen de öyle olması gerekir. Çünkü Hz. Âişe vahyin keyfiyyetini Peygamberimizden işitmese nereden bilecekti? (Ahmed Naîm).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/147.

döndü ve Hadîce bintu Huveylid'in yanına girerek: *"Beni sarıp örtünüz, beni sarıp örtünüz!"* dedi. Korkusu gidinceye kadar vücûdunu sarıp örttüler. Ondan sonra Rasûlullah vâki' olan hâdiseyi Hadîce'ye haber vererek: *"Kendimden korktum"* dedi. Hadîce (R): "Öyle deme; Allah'a yemîn ederim ki, Allah hiçbir vakit seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, fakire verir, kimsenin kazandıramıyacağını kazandırırsın, misafiri ağırlarsın, hak yolunda zuhur eden hâdiselerde (halka) yardım edersin" dedi. Bundan sonra Hadîce, Peygamber'i birlikte alıp amcasıoğlu Varakatu'bnu Nevfel ibn Esed ibn Abdi'l-Uzzâ'ya götürdü. Bu zât, câhiliyyet zamanında Hristiyan dînine girmiş bir kimse olup İbrânîce yazı bilir ve İncil'den Allah'ın dilediği mıkdârda bâzı şeyleri İbrânîce yazardı. Varaka gözlerine körlük gelmiş bir ihtiyardı. Hadîce Varaka'ya:

- Amcağlu, dinle bak, kardeşinin oğlu ne söylüyor? dedi. Varaka:

- Ne var kardeşimin oğlu? diye sorunca, Rasûlullah gördüğü şeyleri kendisine haber verdi.

Bunun üzerine Varaka şöyle dedi:

"Bu gördüğün, Allah'ın Musa'ya gönderdiği Nâmûs'tur. Ah keşke senin da'vet günlerinde genç olaydım! Kavmin seni çıkaracakları zaman keşke hayâtta olsam!"

Bunun üzerine Rasûlullah:

- *"Onlar beni çıkaracaklar mı ki?"* diye sordu. O da:

- Evet. Senin getirdiğin gibi bir şey getirmiş (yânî vahy tebliğ etmiş) bir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şayet senin da'vet günlerine yetişirsem, sana son derecede yardım ederim, cevâbını verdi. Ondan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti; Ve o esnada bir müddet için vahy kesildi7[7].

7[7] Varaka'ya âid kıssa "vefat etti" sözüyle son bulmuştur. Onun hayâtı ve ölümü ile vahyin kesilmesi arasında ilişki yoktur. Binâenaleyh "Ve fetera'l-vahyu = Ve vahy kesildi"deki vâv, âtıfa değil isti'nâfiyyedir.
İkrâ' Süresi'ndeki ilk âyetlerin inmesinden sonra vahyin bir müddei kesilmesinden ve Cibril'in bir daha görünmemesinden dolayı -diğer rivayetlerden bilindiği üzere- Peygamber'in kalbini o derece hüzün ve gam kapladı ki. kendisini yüksek dağ tepelerinden atıp nefsini helak etmeye bile birkaç kerre teşebbüs etmiş ve her defasında, beraberinde bulunan melek, kendisine görünüp nehyetmiştir. Bu melek rivayete göre İsrafil'dir. Cebrail'in sık sık inmesinden evvel, sırf Peygamber'i

İbn Şihâb şöyle dedi[8[8]]: Ve bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân (194) haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah (93) da -geçen hadîsi rivayet edip- şöyle demiştir: Rasûlullah (S), vahyin kesilmesinden bahsederken söz arasında şöyle buyurdu:

"Ben (bir gün) yürürken birden bire gökyüzü tarafından bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki, Hırâ'da bana gelen melek (yânî Cibril aleyhi's-selâm) semâ ile arz arasında bir kürsî üzerinde oturmuş. Pek ziyâde korktum, (Evime) dönüp: 'Beni örtün, beni örtün' dedim. Bunun üzerine Allah Taâlâ "Ey bürünüp sarınan! Kalk artık korkut.

---

teselli etmek için, arasıra görünür ve bir iki kelimelik vahy bile tebliğ ederdi. Vahyin kesilme müddeti hakkındaki rivayetler çeşitlidir. En azı onbeş gün, en çoğu üç senedir.

Câbir'in rivayet ettiği bundan sonraki hadîsten fetreti müteâkıb, ilk nazil olan âyetler *"Yâ eyyühe'l-müddessir.."* sûresinin baş tarafları olduğu anlaşılıyor (Ahmed Naîm).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148.

[8[8]] Bunun gibisi, yânî muhaddisin isnâdın evvelinden bir yâhud daha fazla râvîyi zikretmemesi ta'lîk diye isimlendirilir. Böyle hadîse muallak hadîs denilir. Buhârî ta'lîkı, ancak hadîs kendi nazarında müsned olduğu zaman yapar. Bu müsnedlik ya daha önce geçen isnâd ile, yâhud da diğer bir isnâd ile sabittir...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148.

Rabb'ını büyük tanı. Elbiselerini temizle. Azabı terk eyle!" (el-Müddessir: 74/1-5) âyetlerini indirdi. Arlık vahy kızıştı da arka arkaya devam etti."

Bu hadîsi Leys'ten rivâyet etmekte Abdullah İbn Yûsuf ile Ebû Salih (140-224), isnâdın başında bulunup Buhârî'nin şeyhi olan Yahyâ ibn Bukeyr'e mutâbaat etmişlerdir9[9]. Ve yine bu hadîsi Zuhrî'den

9[9] Bu, "mutâbaat" sözünün geldiği ilk yerdir. Buhârî, Sahih'inin içinde mutâbaat sözünü çok kullanmıştır. Bunun için mutâbaat ta'bîrinin ma'nâsmı iyice bellemek lâzımdır:

Hadîsin "mutevâtir", "meşhur", "mustefîz", "aziz" nevî'leri makbul olup "garîb (ferd)" nev'inin kimi makbul, kimi merdûddur. "Garîb hadîs" diğer deyişle "Ferd hadîs", hangi tabakada olursa olsun bir tek şahıs tarafından rivayet edilen hadîstir. Böyle bir hadîs, diğer bir yoldan veya yollardan rivayet edilmiş olmakla ferdlikten ve sıhhatına delâlet eden diğer bâzı karinelerin eklenmesiyle zaîflıktan kurtulur.

Ferd zannolunan bir hadîsin diğer tarik veya tarîklerden acaba râvîsi var mıdır? Diğer hadîscilerce bu hadîs tanınmış mıdır? diye hâlini araştırmağa, ıstılahta "i'tibâr" denir. Câmi'ler, müsnedler, cüz'ler gibi hadîs kitâblarından araştırmak netîcesinde ferd olan hadîsin başkası tarafından da rivayet edildiği tebeyyün ederse, bu hadîs artık ferdlikten kurtulmuş ve "mutâba" yâhud "mutâba'un aleyh" olmuş olur. Mutâba' hadîsin râvîsine de mutâba'un aleyh derler. İkinci, yânî sonradan bulunan râvîye de "mutâbi" ve hadîsine "tâbi" denir. Mutâbi' hadîsi kimden rivayet etmiş ise, o şahsa da "mutâba' aleyh" adı verilir. Hâsılı mutâbaat, muayyen bir râvîye isnadının tamâmında yâhud bir kısmında diğer bir râvînin muvafık ve muşârik olmasıdır.

İ'tibâr'ın kaaidesi şudur: Muhaddis, râvîlerden birinin rivayet ettiği ferd hadîsi ele alıp, arayıp taramak sûretiyle diğer hadîs râvîlerinin rivayetleriyle mukaayese (i'tibâr) edip, acaba bu hadîsi o lâfız ile rivayet eden başkası da var mıdır, diye bakar. Ve o râvînin akranından

rivayet etmekte Hilâl ibn Reddâd, Ukayl'e mutâbaat etmiştir. Yûnus ibn Yezîd (159) ile Ma'mer ibn Râşid (153), bundan evvelki hadisteki "Kalbi titreyerek" ta'bîri yerinde "Omuz ile boyun arasındaki etleri titreyerek" ta'bîrini söylediler10[10].

4- Bize Mûsâ ibn İsmâîl (223) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Avâne (176) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibnu Ebî Âişe tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd

---

işe başlar. O hadîsi o lâfz ile başkası da o râvînin şeyhinden rivayet etmiş midir? Böyle bir kimse yok ise, şeyhinin şeyhinden -râvînin şeyhi gibi- başkası rivayet etmiş midir? dîye isnadın sonuna kadar birer birer araştırır. Rivayette ortak bulursa, "mutâbaa" meydana gelmiş ve mutâbî'in keşf edilmesiyle ferd sanılan o hadîsin râvîsi "mutâba"' olmuş olur. Hadîsin mutâbi'ini bulamazsa, o ma'nâda rivayet edilmiş diğer hadîs var mıdır? diye arar. Bulursa, keşfedilen râvî, münferid sanılan râvînin "şâhid"i olmuş olur. Bunu da bulamazsa hadîs, onun nazarında artık ferdlikten kurtulamaz. (Tecrîd Ter., I, 111-112).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148-149.

10[10] Buhârî'nin murâdı şudur: Zuhrî'nin ashabı bu lâfız hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bu hadîste Ukayl, Zuhrî'den, yukarıda geçtiği gibi diye rivayet etti. Ve ona bu lâfızda Hilâl ibn Reddâd mutâbaat etti. Yûnus ile Ma'mer de ona muhalefet ettiler: Zuhrî'den rivayet ettiler. "Bevâdır", "bâdire"nin cem'idir. Badirede insan vücûdunun omuz ile boyun arasında olan etceğize denir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/149.

ibn Cubeyr (95) İbn Abbâs (-3 + 68-R)'dan tahdîs etti ki, o; *"Onu acele (kavrayıp ezber) etmen için dilini onunla depretme..."* (el-Kıyâme: 75/16) âyetinin tefsîri hakkında şöyle demiştir: "Rasûlullah (S), indirilen âyetler(in zabtı yüzün)den güçlük çeker ve bundan dolayı çok kerreler dudaklarını kımıldatırdı." Bunu söylerken İbn Abbâs: "İşte bak Rasûlullah dudaklarını nasıl kımıldatıyor idiyse, ben de sana öylece kımıldatıyorum" demiş[11][11]

Bunun üzerine Yüce Allah O'na: *"Onu acele (kavrayıp ezber) etmen için (Cibrîl vahyi iyice bitirmeden) dilini onunla depretme. Onu (göğsünde) toplamak, onu (dilinde akıtıp) okutmak şübhesiz bize âiddir. Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit, sen onun kırâatine uy. Sonra onu açıklamak da hakikat bize âiddir"* (el-Kıyame: 75/6-19) âyetlerini indirdi.

---

[11][11] İbn Abbâs'ın, Peygamber'in bu fiilini aynen taklîd ederek hikâye ettiği gibi, kendisinden rivayet edenler de rivayet esnasında müteselsilen hep öyle hikâye ile dudaklarını depretmişlerdir. Bu şekilde rivayet edilen hadîse müteselsil hadîs denir. Musâfaha hadîsi de bu tarzda müteselsilen rivayet edilmiştir (Tecrid Ter., I, 13, haşiye). Teşbîk bi'lyed hadîsi, Buhârî.'Salât 88. Bâb, 124. hadîs.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/150.

"Kur'ân'ı senin göğsünde toplayıp onu okuyabilmen şübhesiz bize âiddir"; "Kur'ân'ı (Cibrîl'in diliyle) sana okuduğumuzda onu dinle ve (sükût ederek) ona kulak ver"; "Ondan sonra onu (dürüst) okumanı biz tekeffül ederiz " demektedir[12[12]]. İşte bundan sonra Rasûlullah'a ne zaman Cibrîl gelirse sükût edip, onu dinlerdi. Cibrîl gidince, onun getirdiği kelâmı (âyetleri), o nasıl okumuş ise Peygamber de öylece okur idi.

5- Bize Abdûn (221) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek (113-181) haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, Zuhrî'den haber verdi. H ve yine bize Bişr ibn Muhammed (224) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip

---

12[12] Onu senin göğsünde toplayıp, onu sana ezberletmek bize âid olduğu gibi, onun ma'nâlarından herhangi bir şey sana müşkil olursa, onu sana açıklamak ve anlatmak da bize âiddir. Binâenaleyh onu ezberlemek ve ma'nâlarını sür'atle kavramak hususunda "kaçırır, belleyemem" diye telâş etme.
Bu tavsiye şu âyette de yapılmıştır: *"Sana onun vahyi tamamlanmazdan evvel Kur'ân'ı (okumakta) acele etme; ve 'Rabb'im. benim ilmimi artır' de"* (Tâhâ: 20/114).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/150.

şöyle dedi: Bize Yûnus İbn Yezîd ve Ma'mer ibn Râşid, Zuhrî'den onun benzerini haber verdi; Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah (94 ? 99) haber verdi, İbn Abbâs (68-R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), insanların en cömerdi idi. En cömerd olduğu zaman da ramazânda idi ki (bu ay) Cibrîl'in kendisiyle çokça buluştuğu zaman idi. Cibrîl aleyhi's-selâm ramazânın her gecesinde Peygamber'le buluşur ve onunla Kur'ân'ı müdârese ve müzâkere ederdi. İşte bundan dolayı Rasûlullah hayır dağıtmakta, esmesi maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömerd idi[13][13].

---

[13][13] İbn Abbâs'ın, Peygamber'in cömerdliğini hiçbir engele rastlamıyarak salıverilmiş rüzgâra benzetmesi, evvelâ cömerdlik ve hayırlar dağıtmakta rüzgârdan daha sür'atli olduğundan, saniyen rüzgâr yağmurlu bulutları toplayıp İlâhî rahmeti muhtaç topraklara ulaştırmaya vâsıta olmasından, sâlisen esen rüzgâr, durgunca hafif rüzgârdan daha ziyâde yol alıp, daha çok yerlere hayır dağıtmasından dolayıdır.

İnsanların en cömerdi idi. Cömerdlik ve kerem öğülmüş sıfatlardandır ki, her mü'minin bununla sıfatlanması lâzım gelir. Peygamber insanların en cömerdidir. Nefsi, nefislerin en şereflisi; mizacı mizaçların en adaletlisi olunca. O'nün fiilinin, fiillerin en güzeli, şeklinin şekillerin en hoşu, ahlâkının da, ahlâkların en güzeli olması zarurîdir. Binâenaleyh O'nun insanların en cömerdi oluşunda hiç şübhe yoktur. Nasıl olmaz ki, O, ebedî ni'metler mukaabilinde fânî ni'metlerden müstağnidir.

En cömerd olduğu zamanlar Cibrîl ile en çok buluştuğu ramazân ayları idi. Çünkü bu bulunmasında makaamlarda çok yükselme ve

6- Bize Ebu'l-Yemân el-Hakemu'bnu Nâfi' (138-222) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb ibn Ebî Hamze (162), Zuhrî'den haber verdi; Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd'un oğlu Ubeydullah haber verdi ki, ona da Abdullah ibn Abbâs (68) haber vermiştir. İbn Abbâs'a da Ebû Sufyân ibn Harb (31 ? 34) haber verdi ki, gerek kendisiyle, gerek Kureyş kâfirleri ile Rasûlullah'ın Hudeybiye sulhunu akdettiği mütâreke müddeti içinde ticâret için Şam'a giden bir Kureyş kaafilesi içinde bulunduğu sırada (Rûm Kayseri) Hıraklıyus tarafından da'vet olunmuş. Ebû Sufyân ile arkadaşları Hıraklıyus'un yanına gelmişler. O zaman Hıraklıyus ile maiyyetindekiler İliya (yânî Beytu'l-Makdis)'da imiş. Rûm büyükleri yanında iken

---

gayb ilimlerine çok muttali' olması vardı; bilhassa Kur'ân müdâresesinden (Metin haşiyesinden). Hadîsin bu bâbda getirilmesinin münâsebet ciheti, içinde Kur'ân'ın nüzul başlangıcının ramazânda olduğuna işaret bulunmasıdır. Cibrîl, her sene ramazânda O'nunla buluşur ve o sene içinde inen Kur'ân'ı O'nunla mukaabele ederdi. Vefat ettiği yılın ramazânında Kur'ân'ı iki kerre mukaabele etmişti. İşte bu da vahy hükümlerindendir; bâb da vahy hakkındadır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/151-152.

Kayser bunları meclisine çağırmış. Huzuruna alıp, tercemânın da gelmesini emretmiş. Tercemân:

- Peygamber'im diyen bu zâta nesebce en yakın olan hanginizdir? diye sormuş.

Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

- Nesebce en yakınları benim, dedim. Bunun üzerine Hıraklıyus:

- Onu bana yakın getiriniz. Arkadaşlarını da yakına getiriniz, lâkin arkasında dursunlar, dedi. Ondan sonra tercemânına dönüp dedi ki:

- Bunlara söyle. Ben bu zât hakkında bu adamdan (bâzı şeyler) soracağım. Bana yalan söylerse onu tekzîb etsinler.

Ebû Sufyân dedi ki: Vallahi arkadaşlarım yalanımı ötede beride söylerler diye utanmasaydım, O'nun (yânî Peygamber) hakkında yalan uydururdum. Ondan sonra bana ilk sorduğu şu oldu:

- Sizin içinizde nesebi nasıldır?

- O'nun içimizde nesebi pek büyüktür, dedim.

- Sizden bu sözü ondan evvel söylemiş (yânî ondan evvel peygamberlik da'vâsi etmiş) hiçbir kimse var mıydı? dedi.

- Yoktu, dedim.

- Babaları içinde hiçbir melik gelmiş midir? dedi.

- Hayır, dedim.

- Ona tâbi' olanlar halkın şereflileri mi, yoksa zaîfleri midir? dedi.

- Halkın zaîf olanlarıdır, dedim.

- O'na tâbi' olanlar artıyor mu, yoksa eksiliyor mu? dedi.

- Artıyorlar, dedim.

- İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dîninden dönenler var mıdır? dedi.

- Yoktur, dedim.

- Şu dediğini demezden (yânî dîne da'vetten) evvel, hiç yalan ile ittihâm ettiğiniz var mıydı? dedi.

- Hayır, dedim.

- Hiç gadr eder mi (yânî ahdi bozar mı)? dedi.

- Hayır gadr etmez, ancak biz şimdi onunla bir müddete kadar mütâreke halindeyiz. Bu müddet içinde ne yapacağını bilmiyoruz, dedim.

Ebû Sufyân dedi ki: Bana (kendiliğimden) bir şey katmağa imkân verecek, bu sözden başkasını bulamadım.

- O'nunla hiç harb ettiniz mi? dedi.

- Evet, ettik, dedim.

- O'nunla harbiniz nasıldır? dedi.

- Aramızda harb (tâli'i) nevbet iledir. Gâh o bize zarar verir, gâh biz ona zarar veririz, dedim.

- Size ne emrediyor? dedi.

- Bize yalnız Allah'a ibâdet ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak etmeyiniz. Dedelerinizin inanıp söyleyegeldikleri şeyleri terk ediniz, diyor. Bize namazı, doğruluğu, iffetliliği ve Allah'ın eklenip durmasını emrettiği her şeyi ekleyip durmayı emrediyor, dedim.

Bunun üzerine tercümâna dedi ki:

- Ona söyle: Nesebini sordum, içinizde yüksek nesebli olduğunu beyân ettin. Peygamberler de zâten böyle kavimlerinin neseb sâhibleri içinden gönderilirler. İçinizden bu sözü O'ndan evvel söylemiş hiçbir kimse var mıydı diye sordum; hayır dedin. O'ndan evvel bu sözü söylemiş bir kimse olaydı, bu da

kendisinden evvel söylenilmiş bir söze tâbi' olmuş bir kimsedir, diyebilirdim diye düşünüyorum. Babaları içinde hiçbir hükümdar gelmiş midir diye sordum; hayır dedin. Babaları içinden bir hükümdar olaydı, bu da babasının mülkünü geri almaya çalışır bir kimsedir diye hükmederdim diyorum. Bu da'vâsına kalkışmadan evvel O'nun bir yalanını tutmuş mu idiniz diye sordum; hayır dedin. Ben ise muhakkak biliyorum ki (önceden) halka karşı yalan söylemeyi irtikâb etmemiş iken (sonradan) Allah'a karşı yalan söylemeğe cür'et edemezdi. O'na tâbi' olanlar halkın eşrafı mı, yoksa zaîfleri mi diye sordum; O'na tâbi' olanlar insanların zaîfleri olduğunu söyledin. Rasûlllerin tâbi'leri de (zâten) onlardır. O'na uyanlar artıyor mu, yoksa eksiliyor mu diye sordum; artıyorlar dedin. îmân işi de tamâm oluncaya kadar hep bu şekilde gider. İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dîninden dönen var mıdır diye sordum; hayır dedin. îmân da mûcib olduğu inşirâh kalblere karışıp kökleşinceye kadar böyle olur. Hiç ahde vefasızlık eder mi diye sordum; hayır dedin. Peygamberler de böyledir; gadr etmezler. Size ne emrediyor diye sordum.

Yalnız Allah'a ibâdet edip, O'na hiçbir şeyi ortak kılmamayı size emrettiğini, putlara ibâdetten sizleri nehyettiğini, kezâlik namaz ile doğruluk ve iffetlilik ile emrettiğini söyledin. Eğer bu dediklerin doğru ise, şu ayaklarımın bastığı yerlere yakında O zât mâlik olacaktır. Zâten bu peygamberin zuhur edeceğini bilirdim. Lâkin sizden olacağını tahmîn etmezdim. O'nun yanına varabileceğimi bilsem, O'nunla buluşmak için her türlü zahmete katlanırdım. Yanında olaydım (hizmet arz ederek) ayaklarını yıkardım!

Ondan sonra Hırakl, Dıhye'nin elçiliği ile[14][14] Busrâ emîrine[15][15] gönderilen (ve onun tarafından Kayser'e ulaştırılan) Peygamber'in mektubunu istedi. Getiren adam[16][16] onu Hırakl'e verdi; o da okudu. Mektûbda şunlar yazılmıştı:

---

[14][14] Dıhyetu'bnu Halîfe el-Kelbî(R)'dir. Sahâbîlerin büyüklerinden, son derece güzel ve yakışıklı bir zât idi. Çok kerreler Cibrîil onun suretine bürünerek vahy getirirdi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

[15][15] Bu emîrin ismi Haris ibn Ebî Şemir Gassânî'dir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

[16][16] Mektubu Busrâ Emîri'nden alıp Hırakl'e götüren, meşhur Hatim Tâî'nin oğlu Adiyy idi. Dıhye ile birlikte Kayser'in nezdine

“Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle. Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den Rûm'un büyüğü Hırakl'e. Hidâyete tâbi' olanlara selâm olsun. Bundan sonra, seni İslâm da'vetine (yânî müslümanlığa) da'vet ediyorum. İslâm'a gir ki selâmette kalasın ve Allah ecrini iki kat versin. Eğer kabul etmezsen çiftçilerin günâhı senin boynunadır."Ey kitâb ehli, hepiniz bizimle sizin aranızda müsâvî bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabbler tanımayalım. Eğer yüz çevirirlerse, deyiniz ki: Şâhid olun, biz muhakkak müslümânlarız" (Âli İmrân: 3/64).

Ebû Sufyân dedi ki: Hırakl diyeceğini dedikten ve mektubun okumasını bitirdikten sonra yanında gürültü çoğaldı, sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. (Arkadaşlarımla yalnız kalınca) Onlara de-

---

gitmişlerdi. Bezzâr'ın Müsned'indeki rivayete göre, mektubu Kayser'in eline sunan Dıhye'dir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

dim ki: İbn Ebî Kebşe'nin[17][17] (yânî Peygamber'in) işi hakîketen büyüyor. Benû Asfar meliki[18][18] O'ndan korkuyor. Artık Rasûlullah'ın gâlib geleceğine tâ Allah İslâm'ı kalbime girdirinceye kadar kesin inancım devam etti[19][19].

İliyâ, yânî Beytu'l-Makdis sahibi ve Hırakl'ın dostu olup Şam hristiyanlarına episkopos ta'yîn edilen İbnu'n-Nâtûr, Hırakl'den bahsederek derdi ki, Hırakl Beytu'l-Makdis'e geldiği zaman (günün birinde) pek

---

17[17] Müşrikler Peygamber'i Ebû Kebşe adındaki kimseye nisbet ederlerdi. Bu adam putlara ibâdet hususunda Kureyş'e muhalefet ederek Şı'ra'l-Abûr adlı yıldıza tapmış bir Huzâa'lı idi. Peygamber de putlara ibâdet hususunda Kureyş'e muhalefet edince, ona benzeterek "Ebû Kebşe'nin oğlu" ismini verdiler. Bir rivâyete göre de Ebû Kebşe, annesi cihetinden Peygamber'in dedelerindendir. Peygamber'i ona nisbet etmekle, gûyâ ona çekmiş olduğunu kasdetmek isterlerdi (İbnu'l-Esîr, en-Nihâye).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

18[18] Arablar Romalılar'a "Benu'l-Asfar" derlerdi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/158.

19[19] İbn Abbâs'ın Ebû Sufyân'dan rivayeti burada bitiyor. Bundan sonraki kıssa, Zuhrî'nin İbnu'n-Nâtûr'a ulaştırdığı rivayettir. Sezilebileceği üzere, Ebû Sufyân'dan rivayet edilmemiştir. İbnu'n-Nâtûr, Abdülmelik'in hilâfeti günlerinde hayâtta idi. Zuhrî kıssayı ondan dinlemiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/158.

ziyâde kederli göründü. Pıtrîklerinden (kumandanlarından) bâzıları[20[20]] ona: Senin hâlini başka türlü görüyoruz, dediler. İbnu'n-Nâtûr dedi ki: Hırakl yıldızlara bakar, kâhinliğe[21[21]] âşinâ bir kimse idi. Bu suâle ma'rûz kalınca, onlara: Bu gece yıldızlara baktığımda Hitan Meliki'ni zuhur etmiş gördüm. Bu ümmet içinde sünnet olanlar kimlerdir? diye sordu. Yahûdîler'den başka sünnet olan yoktur; onlardan da sakın endîşe etme. Memleketinin şehirlerine yaz, oralardaki Yahûdîler'i öldürsünler, dediler. Derken Hırakl'ın huzuruna Gassân Meliki tarafından Rasûlullah'a dâir haber ulaştırmaya me'mûr olarak gönderilmiş bir adam getirildi. Hırakl o adamdan haberi alınca: Gidin de bu adam sünnetli midir, değil

---

[20[20]] Pıtrîklik, Roma ile Bizans devletlerinin yüksek dîvân mansıblarından idi. Lâtincesi "patrîçiyûs"dur. Bu, en yüksek ruhanî mansıb olan patriklik değildir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

[21[21]] Kehânet bazen şeytânların ilkaasına dayanır, bazen de yıldızların hükümlerinden istifâde edilirdi. Bunun her iki çeşidi de câhiliyyet devrinde Allah islâm'ı gâlib kılıncaya kadar yaygın idi. islâm gâlib olunca, kâhinlerin şevketi kırıldı ve islâm dîni, kâhinlere i'timâd etmeyi inkâr etti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

midir, bakın, dedi. Baktılar ve sünnetli olduğunu bildirdiler. Sonra gelen adamdan: Arab kavmi sünnetli midir? diye sordu. Sünnet olurlar cevâbını aldı. Bunun üzerine Hırakl: Bu ümmetin meliki işte zuhur etmiştir, dedi. Ondan sonra Hırakl, Roma'da ilimce kendi benzeri olan bir dostuna mektûb yazıp Hımıs'a gitti. Hımıs'tan ayrılmadan o dostundan, Peygamber'in zuhur ettiği ve bunun bir peygamber olduğu hakkındaki görüşüne muvafık bir mektûb geldi. Müteakiben Hırakl, Hımıs'da bulunan bir kasrına Rûm büyüklerini da'vet ederek kapıların kapanmasını emretti. Sonra yüksek bir yere çıkıp:

- Ey Rûm cemâati, bu peygambere bey'at edip de felah ve rüşde nail olmayı istemez misiniz? diye hitâb etti.

Bunun üzerine cemâati, yaban eşekleri kadar sür'atle kapılara doğru kaçıştılarsa da kapıları kapanmış buldular. Hırakl, bu derece nefretlerini görüp îmâna girmelerinden ümidsiz olunca: Bunları geri çevirin, diye emretti ve (onlara dönüp): Deminki sözlerimi dîninize olan sıkı bağlılığınızı öğrenmek için söyledim, (bunu da) gözlerimle gördüm, dedi. Bu söz

üzerine oradakiler memnunluklarını beyân ederek, kendisini ta'zîmen secde ettiler. Hırakl(ın îmâna da'vet olunması) hakkındaki haberin sonu da bundan ibarettir[22][22].

Bu hadîsi Salih ibn Keysan, Yûnus ve Ma'mer de Zuhrî'den rivayet etmişlerdir[23][23].

---

[22][22] Bu hadîsin bu bâbda zikrinin münâsebeti ciheti şöyledir: Hadîs kendilerine vahy verilen peygamberlerin vasıflarından bir kısmına şâmil olmuştur; bâb da vahyin başlama keyfiyeti hakkındadır. Yine Hırakl kıssası, işinin başlangıcında Peygamber'in hâlinin nasıl olduğunu içine almaktadır. Hırakl'e yazılan mektûbdaki âyet ile başlıktaki âyet, Yüce Allah'ın peygamberlere dîni doğrultmalarını ve Tevhîd kelimesini en yüksek kılmalarını vahy ettiğine şâmildirler (Aynî).

Hadîsin son fıkrasındaki ifâdelerden Hırakl'in îmân etmeye yanaştığı, fakat kavminden korkup îmânını açıklamadığı seziliyor. Çünki Hırakl, Mekke ticâret kaafilesi başkanı sıfatıyla o zaman Şam'da bulunan Ebû Sufyân'ı Kudüs'e getirtip, uzun uzadıya suâl cevâb ederek, derin tahkîkaat ve tedkîkaat neticesinde kendisinde vicdanî bir kanâat hâsıl olmuş, toptan îmân etmek üzere Rûm büyüklerine teklîf etmiş; onlar kabul etmediklerinden kendisi de îmânını açığa çıkarmamış olduğu anlaşılabilir!

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

[23][23] Yânî bu üç râvî de bu hadîsi Zuhrî'den rivayet etmekte Şuayb'a mutâbaat ve muvafakat etmişlerdir. Buhârî bu Hırakl hadîsini ayrı ayrı senedler, uzun ve kısa metinlerle Sahîh'ının on dört yerinde getirmiştir: Vahy, İlim, Cihâd, Cizye, Mağâzî, Tefsir, Şahâdât, Edeb, Ahkâm, İsti'zân, Vahidin Haberi., gibi (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

Rahmân ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

1- KİTÂBU'L-ÎMÂN[24][1]. (Îmân Kitabı)

[24][1] Rasûlullah'a vahyin nasıl başladığı bâbı, el-Câmi'u's-Sahîh'in evvelinde kitaba bir mukaddime gibi olduğu için, onu "kitâb" sözüyle değil de "bâb" sözüyle zikretti. Bundan sonra da fıkıh bâbları yolu üzere diğer "kitâb"lan zikretmeye başladı, îmân Kitâbı'nı diğerlerinden öne geçirdi. Çünki o, hepsinin temeli ve dayanağıdır. Zîrâ geri kalanlar onun üzerine kurulmuş ve onunla şartlandırılmışlardır; iki darda kurtuluş ancak onunladır. Bundan sonra "İlim Kitâbı"nı getirdi. Çünkü ondan sonra gelecek olan kitâbların hepsinin medarı, dönüp dolaşacağı yer, ilimdir; hepsi onunla bilinecek, onunla ayrılıp tafsîl edilecektir. İlim Kitâbı'nı îmân'dan sonra getirmesi, îmânın mükellef üzerine ilk vâcib olan şey olmasından yâhud mutlak olarak işlerin en faziletlisi, en üstünü, en şereflisi olmasındandır. Nasıl olmasın ki, îmân, ilim ve amelce her hayrın başlangıcı, incelik ve büyüklükçe her kemâlin çıkış yeridir... (Umdetu'l-Kaarî, s.119)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/160.

1- Îmân Babı Ve Peygamberin: İslâm Beş Şey Üzerine Bina Edilmiştir... Kavli

Îmân, dil ile söylemek ve organlarla işlemektir. Îmân, artar ve eksilir. Yüce Allah şöyle buyurdu:

"O, mü'minlerin yüreklerine, îmânlarını kat kat artırmaları için sekîneti indirendir" (el-Feth: 48/4);

"Biz de onların hidâyetini artırmıştık" (el-Kehf: 18/13);

"Allah hidâyeti kabul edenlerin hidâyetini artırır" (Meryem: 19/76);

"Hidâyeti kabul edenler (e gelince), onların muvaffakıyyetini artırmış, onlara takvalarını ilhâm etmiştir" (Muhammed: 47/17);

"Îmân edenlerin de îmânları artsın " (el-Muddessir: 74/31);

Ve Allah'ın şu kavli:

"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden kimi: Bu sûre hanginizin îmânını artırdı, der. Îmân etmiş olanlara gelince (her inen sûre) dâima onların îmânını artırmıştır ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler" *(et-Tevbe: 9/124);*

Ve zikri celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Onlar öyle kimselerdir ki halk kendilerine: (Düşmanlarınız olan) insanlar size karşı ordu hazırladılar, o hâlde onlardan korkun, dedi de, bu (söz) onların îmânını artırdı ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler" (Âli İmrân: 9/173).

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Mü'minler düşman ordularını görünce: işte bu Allah'ın ve Rasûlü'nün bize va'd ettiği şeydir. Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir, dediler. (Bu) onların îmânlarını ve teslimiyetlerini artırmaktan başka bir şey yapmadı" (el-Ahzâb: 33/22)[25][2].

---

[25][2] Buhârî, burada îmânın artması husûsuna delîl olmak üzere sekiz âyet zikretti; artmayı kabûl eden her şey zarûrî olarak eksilmeyi de kabûl edecektir.

Eski hadîscilerin îmân mes'elesindeki maksadlarını beyânda şârihlerin sözleri muztarib oldu. Şöyle ki, onlar kalbiyle tasdik, diliyle ikrar edip de amel etmeyene o mü'mindir dediler. Ve ameller îmândandır diye de hükmettiler. Cüz' olmadan küllün mevcûd olmaması kendilerine müşkil oldu.

Bana göre bu mes'elede hakk şudur: îmân iki türlüdür: Biri sırf inkıyâd îmânı'dır; ona dünyâ hükümleri müteferri' olur. Buhârî buna "Bâb: İslâm hakîkat üzere olmadığı zaman" başlığında tenbîh etmiştir. İkincisi hakîkî îmân'dır. Bunların misâli şudur: Meselâ zaîf, nahîf bir erkeğe mecaz olmayarak "o erkektir" deniliyor. Bunun yanında, bütün insanî kuvvetleri toplayan kişiye de yine mecaz olmayarak "o erkektir" deniliyor. İşte

bunun gibi kendisinde yalnız tasdîk ve ikrar bulunan kimseye, mü'min deniliyor; bu iki sıfatla beraber sâlih ameli de cami' olan kimseye de mecaz olmayarak "o mü'mindir" deniliyor. Bu da îmânın bir yakînlik derecesinden ibaret olmasıdır (Şah Veliyyullah, Şerhu Terâcim...,s.7-8).
Bu konuda et-Tevbe: 9/124. âyetinin tefsir özeti:
"Bir îmân ziyâde etmek mefhûmu, mevcûd bir îmâna daha yüksek bir kuvvet ve revnak vererek heyecan ve kemâlini artırmak veyâhud yeni baştan bir hakîkat tasdîk ettirmek ma'nâlarından daha umûmîdir ki, evvelki keyfiyyet, ikinci de kemmiyyet bakımından ziyâdedir. Bir hakikate nazaran îmân işi tek olduğundan, bunda kemmiyyet i'tibâriyle değil, ancak keyfiyyet i'tibâriyle bir ziyâde ve noksan düşünülebilir. Bu haysiyyetle peygamberler ve sıddîklar ile diğerlerinin îmân mertebeleri arasında farklar bulunur. Nitekim İbrahim Peygamber'in *"Lâkin kalbimin yatışması için"* (el-Bakara: 2/260) demesi, bu neş'enin kemâlinin en sonunu talebdir. Yine bu bakımdandır ki, "Haber almak, gözle görmek gibi değildir". Gayb ile şuhûd, duygu ile görgü, bedahet ile istidlâl arasında, hattâ hafızadaki şuhûdun hâtırasıyle hâldeki şuhûd arasında ancak zevk ile erilebilen bir kuvvet ve vuzûh farkı vardır ki, bu vuzûh, yakînın aslına değil, kemâl ve keyfiyyet derecesine âiddir. Lâkin îmân, müteaddid işlere ilgisi bakımından düşünüldüğü zaman müteaddid tasdîkler arka arkaya geleceğinden, bunda îmân kemmiyet i'tibâriyle de artar. Meselâ hem namaza, hem zekâta inanmakta, yalnız namaza inanmaktan ziyâde bir îmân vardır. Kezâlik hem geçmiş kitâblara, hem de Kur'ân'a îmân eden müslimde, yalnız Tevrat ve İncil'e inananlardan ziyâde bir îmân vardır. Bu suretle nazil olan teklîfler ve hükümlerin artması nisbetinde, îmânın kemmiyyeti de artar. Ve bu haysiyyetle hükümlerin tafsilâtına vâkıf olan âlimlerin îmânı, her hâlde avamdan ziyâde olur. Keyfiyyet cihetiyle ise bil'akis olmak mümkündür. Halktan birinin icmâlî îmânında, bir âlimin tafsîlî îmânından ziyâde bir kuvvet ve neş'e bulunabilir. Bir de îmân vücûdî, küfr ise ademî olduğundan, îmânın kendisinde küfre nazaran bir vücüd

Allah için (yânî Allah'a tâat sebebiyle) sevmek ve Allah için sevmemek îmândandır 26[3].

Umer ibn Abdilazîz (101), Adiyy ibn Adiyy (123)'e şöyle yazdı: Muhakkak ki îmânın bir takım farizaları, akideleri, men' edilmiş şeyleri ve mendûbları vardır. Kim bunları tam yaparsa îmânı tamamlamış olur, kim de bu işleri tam yapmazsa îmânı kemâle

---

ziyâdesi vardır. Bir kâfir, îmâna geldiği zaman, geçmiş hâline nazaran vücûdunda ve kalbinde bir ziyâdelik kazanmış, bir nemâ hâsıl etmiş olur. Bu veçhile "Hanginize bu bir îmân ziyâde etti?" sözü, gerek keyfiyyet gerek kemmiyyet i'tibâriyle îmân artmasını nefy ve inkâr ma'nâlarına şâmil olduğu gibi, îmân aslının nefy ve inkârını da iş'âr eder..." (Hakk Dîni, III, 2649-2650).

... Sekînet bu sebeble mü'minlerin üzerine iner ve inmesiyle onları bulundukları îmân mertebesinden muayene makaamına nakleder. Ve böyle ıyân ile îmânlarını katlar ki, îmânları ile beraber îmân artırsınlar diye. Basît olan îmân, aslında ziyâde ve noksan olmasa bile, te'yîd edicileri arttıkça îmânın kemâlinin de artacağında şübhe yoktur. Bir de îmânın sebebleri ve ilgilendiği şeyler arttıkça, tevhîdin aslı olan îmân bir ağaç gibi dallarını ve budaklarını artıra artıra neşv-ü-nemâ bularak, nihayet istenen meyvelerini verir, îmânın aslına nazaran ise ziyâde ve noksan, şiddet ve za'f ile tefsîr olunur. Çünkü asıl tasdîk kemmiyyet kabîlinden değildir (el-Feth: 48/4. Âyetin tefsîrinden, Hakk Dîni, VI, 4410).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/162-163.

26[3] Bu ma'nâda gelmiş müsned sahîh hadîsler vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.

erdirmemiş olur. Eğer ben yaşarsam, bu işleri bilmeniz için ben onları size iyice beyân edip açıklayacağım. Ve şayet ölürsem, ben sizlere hemdem ve yâr olmaya hırslı değilim 27[4].

İbrâhîm aleyhi's-selâm da: *"Ey Rabb'ım, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, dedi; Allah: inanmadın mı yoksa, dedi; O da: İnandım, fakat (gözümle de görerek) kalbimin yatışması için."* (el-Bakara: 2/260) demişti.

Muâz ibn Cebel (18), bir zâta: Bizimle otur da (dîn işlerini müzâkere ederek) bir sâat îmânı artıralım, dedi28[5].

27[4] Bu, Buhârî'nin sıhhatine hükmettiği tarîklerdendir. Bunu Umer ibn Abdilâziz'in: "îmânı kemâle erdirmiştir" sözü sebebiyle, îmânın artıp eksileceği hususuna delîl olarak zikretmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.
28[5] Bu eseri, Ahmed ibn Hanbel ve Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe, Esved ibn Hilâl'e varan sahîh bir senedle vasl etmişlerdir. Delâlet vechi açıktır. Muâz, mü'min bulunduğu için îmânın aslına haml edilmesi ihtimâli yoktur, ancak Allah'ı zikr etmekle îmânın artması murâd edilmiş olmasına hamledilir.
Kaadî Ebû Bekr ibnu'l-Arabî şöyle dedi: Bu sözde artmaya bir taalluk yoktur. Zîrâ Muâz ancak îmân yenilemeyi kasdetmiştir. Çünkü kul faraza ilk defa mü'min olur, sonra da her düşünüp fikr ettikçe evvelâ nefy ettiği şeyi sonradan isbât etmek

İbn Mes'ûd (32): Yakîn, îmânın tamâmıdır, dedi [29][6].

İbn Umer (73): Kul, gönlündeki şübhe veren şeyleri tamâmiyle terk etmedikçe takvanın hakîkatine

---

suretiyle, devamlı îmânı yenileyici olur. Çünkü îmân yenilemek îmândandır.

Bunlar Buhârî'nin ta'lîklerindendir. Bunlar iki nev' üzeredirler: Birisi cezm sîgasıyle zikretmekte olduklarıdır ki, bu, Buhârî tarafından sahîhlikle hükümdür. İkincisi cezm sîgasıyle olmayarak zikretmekte olduğu şeylerdir ki, bunlarda Buhârî'nin sıhhat hükmü yoktur. Buradaki ta'lîkler birincisi nev'indendirler. Bunları, Buhârî, îmânın artıp eksileceğine delîl olarak zikretmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.

[29][6] Bu ta'lîk, Taberânî'nin sahîh bir senedle vasl ettiği bir eserin bir tarafıdır; tamâmı şöyledir: = Yakîn, îmânın tamâmıdır, sabr da îmânın yarısıdır". Bu haberi Ebû Nuaym ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Buhârî, işaretle delâlet eden kısmı kısaca almak ve sarahatle delâlet eden kısmı hazf etmek hususundaki âdeti üzere yürümüştür. Çünkü nısf lâfzı, îmânın cüz'lere ayrılmasında sarihtir.

Ahmed ibn Hanbel, Abdullah ibn Hakîm tarıkından İbn Mes'ûd'un: "Yâ Allah, bizim îmânımızı, yakînımızı ve fıkhımızı artır!" der idiğini rivayet etti. Bunun isnadı sahihtir. Fakat musannif Buhârî, zikrettiğim sebebden dolayı, bunu zikretmiyor (Ibn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.

ulaşmaz, dedi30[7]. Mucâhid ibn Cebr (101), *"Dînden Nuh'a tavsiye ettiğini sizin için de bir şeriat yaptı"* (eş-Şûrâ: 42/13) âyetini: Ey Muhammed, sana da Nuh'a da bir tek dîn tavsiye ettik, demektir diye tefsîr etti.

İbn Abbas, *"Sizden herbîriniz için bir şeriat, bir yol ta'yîn ettik"* (el-Mâide: 5/48) âyetindeki "şır'a ve minhâc"ı, geniş yol ve sünnet diye tefsîr etti. Yine İbn Abbâs, *"Duanız olmasaydı Rabb'ım size değer verir miydi de"* (ei-Furkan: 25/77) kelâmı sebebiyle, duânız îmânınız demektir, diye tefsîr etti. Duânın lugattaki ma'nâsı îmândır 31[8].

30[7] İbn Umer'in bu sözünün ma'nâsı, Müslim'in Sahîh'inde Nevvâs (R)'dan merfû' olarak gelmiştir (el-Birr ve's-Sıla, 5. Bâb, "2553").
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.
31[8] İbn Umer'in ta'lîkını, Abd ibn Humeyd Tefsîr'ında vasl etmiştir. İbn Abbâs'ınkini de Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmiştir. Bundan murâd, Kitâb ve sünnet delillerinin, îmânın artıp eksilmesi hususunda birbirlerini takviye edip durdukları şey, bütün peygamberlerin şerîatinden ibâret olduğudur. Nitekim Yüce Allah, Kitâb'ında şöyle buyurmuştur:
"O, dîni doğru tutun, onda tefrikaya düşmeyin diye (asl-ı) dînden hem Nuh 'a tavsiye ettiğini, hem sana vahyettiğimizi, hem İbrâhîm'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi sizin için

1- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ (213-214) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hanzalatu'bnu Ebî Sufyân (151), İkrime ibn Hâlid(115)'den, o da İbn Umer'den haber verdi: İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûl'ü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacc etmek, ramazân orucunu tutmak"[32][9].

2- Îmâna Âid İşler Ve Yüce Allah'in Şu Kavli Bâbı: "Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne

---

de şeriat yaptı.," (eş-Şûrâ: 42/13). Yânî bütün ümmetler dînin asıllarında birleşmişler, feri'lerinde taaddüd etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.

[32][9] Bu, beş rüknü ile islâm'ın hâlini, beş direk üzerine dikilen çadırın hâline benzetmedir. İslâm binasının rükünlerinin, etrafında deverân etmekte olduğu mihveri "La ilahe illellâh... " şehâdetidir. îmânın kalan şu'beleri, yan direkleri gibidir.
Bu beş şey, bir zümrenin yerine getirmesiyle diğerlerinden sakıt olmayan, muhakkak her şahsın yerine getirmesi lâzım gelen aynî farzlardandır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/165.

döndürmeniz hâlis iyilik değildir. Fakat hâlis iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitâb 'a ve peygamberlere îmân eden, malı sevgisine rağmen akrabaya, yetimlere, yoksullara, yol oğluna, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya veren, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, ahidleştikleri zaman sözlerini yerine getirenler, sıkıntıda ve hastalıkta ve muharebenin kızıştığı zamanlarda sabr ve metanet gösterenlerin bu hayırlı işleridir. İşte böyleleri, sâdık olanlardır ve onlar takvâya erenlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 2/177) 33[10];

33[10] Bu bâb ve bundan sonraki bâbların hepsi, birinci bâbla alâkalıdır ve hepsi de îmânın kavl ile amelden ibâret olup, artar eksilir bulunduğunu beyân edicidirler (Aynî).
Bu âyet, görüleceği gibi, bütün insanî kemâlleri sarahaten yâhud zımnen delâlet ederek toplamaktadır. İnsanî kemâller bütün çoklukları ve şu'belenmeleriyle beraber, üç şeye inhisar eder: İ'tikaad sahîhliği, iyi geçinme ve nefis temizliği. Birincisine "Men antene billahi... ve'n-Nebiyyine" kavli ile; ikincisine "Ve âte'l-mâle... " kavli ile; üçüncüsüne de "Ve ekaame's-salâte... " kavli ile işaret edilmiştir. Bundan dolayı, îmân ve i'tikâadına nazaran bunları kendisinde toplayanı, sâdıklık vasfı ile vasıfladı. Halk ile muaşereti ve Hakk ile muamelesine i'tibâr ederek de takva ile vasıfladı. Rasûlullah da: "Kim bu âyetle amel ederse

"Mü'minler muhakkak felah bulmuştur ki, onlar namazlarında huşû 'u gözetenlerdir, onlar boş ve fâidesiz şeylerden yüz çeviricidirler, onlar zekâtlarını verenlerdir, onlar ırzlarını koruyanlardır, şu var ki, zevcelerine yâhud sağ ellerinin mâlik olduklarına karşı müstesnadır, çünkü onlar kınanmış değildirler. O hâlde kim bunların ötesini isterse şübhe yok ki, onlar haddi aşanlardır. Ve öyle mü'minler ki, onlar emânetlerine ve ahidlerine riayetkardırlar, onlar namazlarına devam ederler" (el-Mu'minûn: 23/1-9)34[11].

îmânını kemâle erdirmiştir" kavli ile buna işaret buyurdu. İşte bu, müellif Buhârî'nin, bu âyetle istidlal etmesinin vechi ve bunu bâb başına koymasının uygunluğu cihetidir. Sonra Buhârî bu maksad için diğer bir âyetle de istidlâl etti (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166.

34[11] Bu âyetlerden de bilindi ki, kendisiyle felah ve necat hâsıl olacak olan îmân, içinde bu söylenen ameller mevcûd bulunan îmândır. İbn Battâl şöyle dedi: Tasdîk, îmân mertebelerinin birincisidir.İmânı tam ve kâmil kılmak ise, ancak zikr olunan bu işlerle olur. Buhârî, îmânı kemâle ulaştırmayı irâde etmiştir (Kirmânı).

2- Bize Süleyman ibn Bilâl (172), Abdullah ibn Dînâr(127)'dan o da Ebû Sâlih(101)'ten, o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"îmân altmıştan fazla şu'bedir. Hayâ da îmândan bir şu'bedir"* buyurmuştur 35[12].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166.

35[12] Hadîsteki Şu'be ile murâd haslettir; yânî îmân birçok hasletlere sâhibdir.

Hayâ; tevbe ve rucû' ma'nâsınadır. Hayâ ve istihyâ, utanmak ma'nâsınadır. Mütercim der ki, Zemahşerî ve Matarzî dediler ki, haya ve istihyâ maddesi hayâttan alınmıştır... Haya levm, ayıblama ve kötüleme olunacak vaziyetlerden sakınmak sebebiyle, insan hayâtına arız olan tagayyür ve inkisâr (yânî değişme ve kırılma)'dan ibârettir. "Hayiye" kelimesi de bu haletten nâşî hayâtın vaziyeti mütegayyir oldu demektir ki, ondan utanmak ile ta'bîr olunur. Ve Seyyid Şerif dedi ki, hayâ iki nevi' olur: Birisi nefsânî ki, Hz. Hudâ onu nefislerde halk ve ibdâ' eylemiştir; yânî fıtrî olur; insanların yanında avret yeri açmaktan hayâ gibi. ikincisi, îmânî olur. Mü'min olan kimsenin Allah'tan korktuğu için ma'siyetlerden çekinmesinden ibârettir (Kaamûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166-167.

3- Müslümân. Dilinden Ve Elinden Müslümânların Selâmette Kaldığı Kimsedir Bâbı

3- .... Bize Şu'be (160), Abdullah ibn Ebî's-Sefer'den ve İsmâîl ibn Ebî Hâlid(145)'den, onlar da Şa'bî'den, o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Müslüman dilinden, elinden müslümânların selâmette kaldığı kimsedir. Muhacir de Allah'ın nehy ettiğini terk edendir"*.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve Ebû Muâviye (194) dedi ki: Bize Dâvûd ibn Ebî Hind (139) Âmir eş-Şa'bî'den tahdîs etti. Şa'bî: Ben Abdullah ibn Amr'dan işittim; o da Peygamber'den dedi.

Ve keza Abdu'ı-A'lâ (189) Dâvûd'dan; o da Âmir'den, o da Abdullah ibn Amr'dan, o da Peygamber'den söyledi36[13].

36[13] Buhârî burada bu iki ta'lîki getirdi. Buhârî birinci ta'lîk ile Şa'bî'nin Abdullah ibn Amr'dan işitmesini beyân etmek istedi... İkinci ta'lîk ile de Abdu'l-A'lâ'nın rivayetinde mübhem bırakılan Abdullah'ın, Ebû Muâviye rivayetinde beyân edilen, Abdullah ibn Amr'dan ibaret olduğuna tenbîh etmek istedi..

4- Müslümânların Hangisi Efdaldir Bâbı

4- .... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir:

- Yâ Rasûlallah! Müslümanların hangisi efdaldır? diye sordular. Rasûlullah (S):

- *"Müslümanlar, dilinden ve elinden selâmette kalandır"* buyurdu 37[14].

Bu, Buhârî'nin ta'lîklerindendir. Çünkü Buhârî, Ebû Muâviye'ye ve Abdu'l-A'lâ'ya kavuşamadı. Bunlardan kendisine birer vâsıta ile ulaşıp aslı i'tibâriyle müsned ve muttasıl olan bu iki isnadı ta'lîkan zikretti; bunların muallaklığını göstermek için de "Haddesenâ" yâhud "Ahbaranâ"yı kullanmayıp, yine cezm ve kat'iyyet ifâde eden "Kaale" ile şevketti. Bu ise caizdir. Çünkü bu, istişhâd ve mutâbaat içindir; müstakillen kendisiyle istidlal etmek değildir (Kirmânî, İbn Hacer ve Aynî).
Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü geçen bâbda îmânın birçok şu'beleri olduğu zikredilmişti; bu bâbda da bu şu'belerden ikisi zikredilmektedir ki, onlar da müslümânların müslümânın dilinden ve elinden selâmeti, muhacir de nehy edilenlerden ayrılandır. Bunda müslümânları, eza verecek her şeyi terke teşvîk vardır. Bundaki sırr da bütün insanlarla iyi huylu olmaktır. Nitekim Hasan Basrî ebrârın tefsîrinde: Onlar zerreye(yanî küçük karıncalara bile) eziyyet vermeyenler ve şerre râzî olmayanlardır, demiştir...(Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/167-168.
37[14] Her iki bâb arasındaki münâsebet açıktır. Çünkü ikisi de müslümâna hass olan vasıflardan bir vasfın beyânı hakkındadır.

5- Yiyecek Yedirmek İslâm'dandır Bâbı

5- .... Bize Leys ibn Sa'd (175) Yezîd(128)'den, o da Ebu'l-Hayr(90)'dan, o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti (O şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a:

- İslâm'ın en hayırlısı hangisidir? diye sordu.

Rasûlullah (S):

- *"Yiyecek yedirmen, tanıdığına tanımadığına selâm vermendir"* cevâbını verdi 38[15].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/168.

38[15] İnsanlara yiyecek yedirmek İslâm'ın yâhud îmânın şu'belerindendir. Bu, cömerdlik ve iyi ahlâkın emâresindendir. Bunda muhtaçlar için menfaat, Peygamber'in meded ve yardım istediği açlığın kapatılması ve giderilmesi vardır. Herkese selâm vermek ise müslümânlara kanat açmaya ve tevâzu'ya delâlet eder. Bunda da kalblerin yaklaşmasına, kelimelerin toplanmasına ve birbirlerine meveddet ve muhabbete teşvîk vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/169.

6- Kişinin Kendi Nefsi İçin Arzû Ettiğini Kardeşi İçin De Arzû Etmesi Îmândandır Bâbı

6- .... Bize Müsedded ibn Muserhed (228) tahdîs edip şöyle dedi:

Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân (198) Şu'be ibn Haccâc'dan, o da Katâde ibn Diâme es-Sedîsî(117)'den, o da Enes ibn Mâlik(93)'ten, o da Peygamber(S)'den tahdîs etti.

Ve keza Hüseyin el-Muallim'den; dedi ki: Bize Katâde, Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Hiçbiriniz, kendiniz için arzû ettiğinizi kardeşiniz için arzû etmedikçe, (kemâliyle) îmân etmiş olmaz"* buyurdu 39[16].

39[16] el-Hubb, "hâ"nın dammı ve "bâ"nın teşdîdiyle dostluk ve sevgi ma'nâsına isimdir. Müellif Basâir'de bu resme tahkîk eylemiştir ki, ma'lûm ola ki işbu hubb maddesi lûgatta beş ma'nâ üzere devr edicidir: **a.** Safâ ve beyaz ma'nâsına... **b.** Uluvv ve zuhûr ma'nâsına... **c.** Lüzûm ve sübût ma'nâsınadır; deve çöktüğü ve kalkmadığı zaman habbe'l-baîru derler, **d.** Hulûs ve lubâb ma'nâsınadır: Kalbin özü ve dâhili demek olan habbetu'l-kalb sözü bundandır. Hubûbât'ın tekili olan habbe de bundandır, çünkü bir şeyin aslı ve kıvâmının maddesidir, **e.** Hıfz ve imsak ma'nâsınadır. İçinde suyu muhâfaza edip tutmakta olan kaba habbu'lmâ' denmesi de bundandır. Bunda aynı zamânda sübût ma'nâsı da vardır. Hâsılı zâhir bir iştir ki,

7- Rasûlullah(S)'ı Sevmek Îmândandır Bâbı

7-.......Bize Ebû'z-Zinâd (130) el-A'rac(l 17)'dan, o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki hiçbiriniz, ben kendisine babasından da, evlâdından

---

işbu beş ma'nâ mahabbet ve vedâdın lâzımelerindendir. Zîrâ kalbin safâsı, irâdesi ve derûnun taalluku mahbûb tarafına kemâl üzere uluvv ve zuhûru ve sübûtunun luzûmu ve muhibbin kalbinin özü mahbûba ihale olunması ve derûnda alâkasının mahfuz olması ve mahabbet bâ'bında derkârdır. Bu vechile mahabbet husûsunda anılan beş ma'nâ topluca gerçekleşmiştir. Hulâsa bu ma'nâları câmi olan mefhûma delâlet edici olmak için hubb maddesini koydular ki, boğazın en ötesinden olan hâ harfiyle dudak harfi olan bâ'dan mürekkeb olduğu için, gûyâ ki muhibbin ibtidâ ve intihâ hâl ve sânı baştanbaşa mahbûbuna münhasır olup, araya şâir eşyânın girmesi olmadığını telmîh ve iş'âra mebnîdir. Asıl mahabbetin dahî şânı böylece olmak lâzımdır. Bundan noksan olursa, ona mahabbet denmesi sahih ve revâ değildir (Kaamûs Ter.).
Peygamber bu hadîsinde ahlâkın en büyük asıllarından birini bu kadar câmialı ve vecîz ifadesiyle kaanûnlaştırmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/169-170.

da daha sevgili olmadıkça (kemâliyle) îmân etmiş olmaz" 40[17].

8- Bize Ya'kûb ibn İbrâhîm (252) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbn Uleyye (194) Abdulazîz ibn Suheyb'den, o da Enes'ten, o da Peygamber'den tahdîs etti. H ve keza bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Enes şöyle demiştir:

40[17] Peygamber sevgisini cibillî mertebesine çıkaramayan mü'min, hiç değilse Rasûlullâh'ın rızâsını diğer mahlûkların rızâsına ve kendi hevasına tercih ve takdîm ederek cibillî ve fıtrî derecesine yaklaştırmağa çalışmalıdır.

Şarih Aynî, Rasûlullah mahabbetinin ta'zîm ve iclâlden ibaret kalması kâfi olmayıp, bütün ma'nâsınca kalbin meyli ma'nâsına mahabbet olması lâzım geleceğini isbât ettikten sonra, şu iki rivayeti de naklediyor:

Amr ibnu'1-Âs (R): Hiç kimse bana Rasûlullah'tan daha sevgili olmadığı gibi, hiç kimse de benim nazarımda O'ndan daha celâletli değildi. O'na karşı olan ta'zîm ve iclâlimin kemâlinden dolayı gözlerimi doyura doyura yüzüne bakamadım, demiştir.

Umer ibnu'l-Hattâb da, bu metindeki hadîsi işittikten sonra: Yâ Rasûlallah, sen bana nefsimden başka her şeyden daha sevgilisin, demiş. Buna karşı Rasûlullah: *"Yâ Umer, nefsinden de sevgili olmalıyım"* buyurmuş. Bunun üzerine Umer "Nefsimden de" deyince, *"Yâ Umer, işte şimdi oldu"* buyurmuş (Tecrîd Ter., I, 26-27).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/170.

Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz ben ona babasından da, evlâdından da, bütün insanlardan da sevgili olmadıkça (kemâliyle) îmân etmiş olmaz".

8- Îmânın Tatlılığı Babı

9-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî (131) Ebû Kılâbe(104)'den, o da Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Kimde üç şey bulunursa îmânın tatlılığını tatmış olur: Allah ile Rasûl'ü kendisine başkalarından daha sevgili olmak; bir kimseyi sevmek, fakat yalnız Allah için sevmek; (Allah onu küfürden kurtardıktan sonra) yine küfre dönmekten, ateşe atılacakmışçasına hoşlanmamak" 41***[18]***

41[18] Bu büyük bir hadîs ve İslâm'ın asıllarından bir asıldır, îmânın tatlılığı tâatlerden lezzet almak, Allah ve Rasûl'ünün rızâsı uğrunda meşakkatlere tahammül etmek ve bunu dünyâ metâına üstün tutmak demektir.
Îmân tatlılığının bu üç şeyde olmasının hikmeti nedir, denilirse; buna şöyle cevâb verilir: Bu üç şey bu lezzeti meydana getirici olan kâmil îmânın unvanıdır (yânî sernâmesi ve önsözüdür). Çünkü nefsinde ni'met verenin ancak Yüce Allah olduğu,

9- Bâb: (Kâmil) Îmânın Alâmeti Ensâr'ı Sevmektir

10- .... Bana Abdullah ibnu Abdillah ibn Cebr haber verip şöyle dedi: Ben Enes(R)'den işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Kâmil îmânın alâmeti Ensâr'ı sevmek, münafıklığın alâmeti de Ensâr'a buğz etmektir"*42[19]

O'ndan başka ne verici, ne de mâni' olucu bulunmadığı, başkalarının sâdece arada vâsıtalardan ibaret olduğu inancı yerleşip kuvvetlenmedikçe, bir kimsenin îmânı tamamlanıp kemâle eremez...(Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/171.

42[19] Münafık zahiren mü'min, bâtınen kâfir demek olunca Peygamberimizle muhacirleri evlerini ve gönüllerini açıp konuk etmek, onlara çocukları ve ıyâllerden daha ileri muamele etmek ve uğurlarında mallarını ve canlarını onlara tahsîs edip vermek, dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak suretiyle barındırmak, yardım etmek ve İslâm Dîni'ni azîz kılıp yükseltmek gibi bahâ biçilmez ulu menkabelerle sıfatlanmış olan Ensâr'a, bu sıfatlarından dolayı buğz edenler -mü'min görünseler de- kalben kâfir olduklarında şübhe yoktur. Bununla beraber bu ma'nâca sakındırma, yalnız Ensâr'ın değil bütün sahâbîlerin şânında da gelmiştir. Nitekim Alî ibn Ebî Tâlib'e Müslim'deki rivayette: *"Yâ Alî, sana mü'minden, başkası mahabbet etmez, münafıktan başkası da buğz etmez"* buyurulduğu gibi, umûmî olarak sahâbîlerin fazîleti babında da: *"Her kim onları severse bana*

10- Bâb [43][20]

11-.......Zuhrî şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs Âizu'llah ibnu Abdillah (80) haber verdi ki, Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) ki, birinci Akabe gecesinde

---

muhabbetinden dolayı sever, her kim de onlara buğz ederse bana buğzundan dolayı buğz eder" buyurulmuştur.

Bu hadîste bahse konu olan mahabbet ve buğz, işte bu cihetten olanıdır. Yoksa bir kimsede bu cihetten olmaksızın muhalefeti çekici ârizî bir işten dolayı bir sahâbî hakkında -Allah korusun- muvakkat mahabbetsizlik eseri görülse, bununla ne münafık, ne kâfir olur. Nitekim sahâbîler arasında muharebeler olmuşken, hiçbiri diğerine nifak isnâd etmiş değildir. Bunların çekişmeleri ictihâdî idi. İctihâdda ise hasımların kimi isabet edici, kimi hatâ edicidir. Bununla beraber sahabe devri geçtikten sonra kendilerine rızâ ve mahabbetsizliğe götürecek geçici dünyevî sebebler defteri kapanmış ve medihlerine dâir Kur'ân nassları bunları bürüyecek ve *"Allah onlardan râzî olmuştur, onlar da Allah'tan râzî olmuşlardır."* (el-Mâide: 5/119; Tevbe: 9/101; Mucâdile: 58/22; Teğâbun: 64/8) ilâhî berâetini muvakkaten olsun dürecek hiçbir vesile kalmamış olduğundan sahâbîlere buğz etmeyi mezheb edinen fırkaların sapıklık olduğunda şübhe kalmaz (Tecrîd Ter., I, 28-29).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/172.

[43][20] Bunda, kendisinden öncekiyle bir ilgi vardır. "Bâb" kavliyle ikisi arasını ayırmıştır. Nitekim musannıfların tasniflerinde, unvandan soyulmuş olarak "şu fasl" kavilleriyle bunun benzeri yapılagelmektedir... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/172.

bey'at eden on iki nakîbin biri olmuş ve Bedir harbinde de hazır bulunmuş idi; şöyle demiştir: Rasûlullah (S) etrafında sahâbîlerinden bir cemâat mevcûd olduğu hâlde buyurdu ki: *"Allah'a (ibâdette) hiçbir şeyi ortak kılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız bir yalanla (kimseye) iftira etmemek, hiçbir ma'rûfta (iyi işte) isyan etmemek üzere bana bey'at (yânî benimle ahd) ediniz, içinizden sözünde duran olursa mükâfatı Allah 'in üzerindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda cezalandırılırsa, bu ceza ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, işi Allah'a kalır: İsterse onu afveder, isterse ona ceza verir".* Biz de bu şart üzere Peygamber'le bey'at ettik 44[21].

44[21] Bu, ilk Akabe gecesinde olan bey'attır. el-Mümtehine Sûresi'nin on ikinci âyetinde emredilen şartlar o bey'atta aynen vâki' olduğundan, bu bey'ata bey'atu'n-Nisâ' denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkek ve kadın müsâvîdir. İkinci Akabe'de ise Ensâr, evlâd ve ıyâllerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himaye eylemek üzere bey'at etmişler, ve ahdlerini hakkıyle îfâ ederek, kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlara velî-i ni'met olmuşlardır.

11- Bâb: Fitnelerden Kaçmak Dîndendir

12-.......Ebû Sâîd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Yakında (öyle fanâlıklar meydana gelecek ki) bir müslümânın, kendi dînini fitnelerden selâmete kaçırmak için, dağ başlarında gezdirip, yağmur sularının düştüğü yerlerde (yânî vâdîler ve sahralarda) güdeceği davarları, en hayırlı malı olacaktır" 45[22].

12- Peygamber(S)'in *"Allah'ı en çok bileniniz benim"* Sözü Ve Yüce Allah'ın: *"Allah sizi yemînlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalblerinizin azmettiği*

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/173.

45[22] Bu hadîste fitne günlerinde uzlete çekilmenin faziletli olduğu hükmü vardır. Ancak insan fitneyi izâle etmeğe kudreti bulunan kimselerden ise, fitneyi izâle etmek yolunda çalışması da ona vâcib olur. Bu vücûb da, hâl ve imkâna göre, ya farz-ı ayn yâhud farz-ı kifâye derecesinde olur...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.

***yeminler yüzünden muâhaze eder..."* (el-Bakara: 2/225) Kavli Sebebiyle Ma'rifetin, Kalbin Fiili Olduğu Babı** [46[23]]

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerine emrettiği zaman dâima takat getirebilecekleri işleri emreder idi. (O zamân) sahâbîleri: Yâ Rasûlallah, biz senin gibi değiliz. Allah

---

46[23] Bu âyetteki hüküm, el-Mâide: 5/89. âyette de tekrar edilmiştir. Bu âyetlerdeki "lağv" kelimesi muhtelif suretlerde tefsir edilmiştir, İmâm A'zâm'a göre: Bir kişinin bir şeyi doğru zannıyle yemîn ettikten sonra, onun hilafı zahir olmasıdır, İmâm Şafiî'ye göre: Yemîn kasdetmeksizin bu sözü te'kîd için "La vallahi, belâ vallahi" demesidir. Kaadî Beydâvî'ye göre ise: Dilin sürçmesiyle sehven edilen yemindir. Âyet bu ma'nâların hepsini şâmildir.
Buhârî'nin maksadı, sâdece kavi ile îmânın tam olmayacağı, muhakkak ona i'tikaadın eklenmesiyle tamamlanacağı; i'tikaad ise kalbin fiili olduğu hususuna, bu âyetle delîl getirmektir. Âyet her ne kadar yeminler hakkında gelmiş ise de, ma'nâda müşterek olmak dolayısıyla îmân hakkında da istidlal açıktır. Çünkü yeminde ve îmânda hakikatin dönüp durduğu yer, kalbin fiilidir. Böylece âyet, îmânın artıp eksileceğine de bir delildir. Çünkü Peygamber'in "Ben sizin Allah'ı en bileninizim" sözü de, zahiren insanların Allah'ı tanımakta birbirlerinden farklı derecelerde olduklarına ve Peygamber'in Allah'ı en iyi bilen insan olduğuna delâlet eder. Böyle olunca da îmân, ziyâde ve noksanı kabul edici olur (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.

senin olmuş olacak günâhlarına mağfiret etmiştir, derlerdi de, öfke alâmeti yüzünde bilinecek kadar kızar ve ondan sonra da: *"En ziyâde takvalınız ve Allah'ı en çok bileniniz, şübhesiz ki benim"* buyururdu47[24].

13- Kişinin, Kâfirliğe Dönmekten, Ateşe Atılacakmışcasına Hoşlanmaması Îmândandır Babı

14-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) buyurdu ki:

"Kimde üç şey bulunursa imânın lezzetini tatmış olur: Allah ile Rasûl'ü kendisine başkalarından daha sevgili olan kimse; bir kulu seven, fakat yalnız Allah için seven kimse; Allah kendisini kâfirlikten kurtardıktan sonra yine kâfirliğe dönmekten ateşe atılacakmışçasına hoşlanmayan kimse"48[25].

47[24] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü başlık hadîsten bir parçayı ihtiva etmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.
48[25] Bu bâb da Allah'ı ve Rasûl'ünü başkalarından çok seven kişinin îmânın tatlılığına zafer bulacağı ma'nâsını içine alır.

14- Îmân Ehlinin Ameller Sebebiyle Birbirlerinden (Faziletçe) Üstün Oluşları Babı

15-.......Bana Mâlik, Amr ibn Yahya el-Mâzinnî'den, o da babasından, o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Cennet ahâlîsi cennete, ateş ahâlîsi de ateşe girdikten sonra Yüce Allah: Kimin kalbinde bir hardal tanesi ağırlığınca îmân varsa ateşten çıkarınız, diye emreder. Bunun üzerine bu kimseler simsiyah kesilmiş oldukları hâlde çıkarılıp Hayât (yâhud Haya) nehri içine atılırlar ve orada sel uğrağında kalan yabanî reyhan tohumları nasıl sür'atle yetişirse öylece yetişirler. Görmez misin, bunlar sapsarı olarak ve iki tarafa salınarak (ne güzel) sürerler" 49[26].

Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü hadîsin şâmil olduğu üç şeyden biri, başlığın kendisidir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/175.
49[26] Hadîsin başlığa uygunluğu açık olup şöyledir: Bunda îmândan çok az bir şeyin sahibini ateşten çıkaracağı zikr

Ve keza Vuheyb ibn Aclânî (105) dedi ki: Bize Amr ibn Yahya babasından, o da Ebû Saîd'den bu hadîsi tahdîs etti ve bu rivayetinde "Hayât Nehri" ve "Hayırdan bir hardal tanesi" ta'bîrlerini söyledi 50[27].

---

edilmiştir. Kendisinde azlık ve çokluk bulunan bir şeyde farklılaşma ise açıktır. O da îmânda ve amellerinde insanların birbirlerinden fazlalıklı ve meziyyetli olmalarıdır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/176.

50[27] Buhârî bunu burada ta'lîk yoluyla zikretti. Çünkü kendisi Vuheyb'e erişemedi. Kitâbu'r-Rikaak'da ise "Musa ibn İsmail'den o da Vuheyb'den..." isnâdıyle müsned olarak rivayet etmiştir.

Buhârî'nin Vuheyb hadîsinden bu ziyâdeyi getirmesinde birkaç fâide vardır:

a. Buhârî'nin maksadı bu hadîsi Amr'dan rivayet etmekte Mâlik'e muvafakat ettiğini göstermektedir.

b. Vuheyb'in, Mâlik'in hilâfına olarak tahdîs lâfzıyle getirerek: "Haddesenâ Amr" sözü. Çünkü Mâlik "an" lâfzıyle getirmişti. "An"da ise ittisal ve semâ'a delâlet eder mi, yoksa etmez mi tarzında meşhur bir ihtilâf vardır. İşte Buhârî bu ziyâde ile ihtilâf tevehhümünü izâle etti. Maamâfîh Mâlik müdellis değildir. Bu fennin âlimleri indinde meşhur olan "an" lâfzı, muan'ının müdellis olmadığı zaman ittisale hamledilmiştir.

c. Mâlik'in Amr'dan rivayet ettiği hadîsinde "Haya yâhud hayât" lâfzı hakkında gelen şübhenin izâlesi: Vuheyb, o lâfız şübhesiz olarak "Hayât Nehri" demiştir... (Kirmânî, İbn Hacer ve Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/176.

16-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd (l 10-183), Salih ibn Keysân'dan; o da İbn Şihâb'dan, o da Ebû Umâme ibn Sehl'den tahdîs etti ki, o da Ebû Saîd Hudrî (R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

- *"Uyuduğum esnada gördüm ki insanlar bana arz olunuyorlardı. Üstlerinde gömlekler vardı, bu gömleklerin bâzısı memelere ulaşıyor, bâzısı daha kısa idi. Umer ibn Hattâb da bana arz olundu. Üstünde (eteklerini yerde) sürüdüğü bir gömlek vardı."*

- Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.

- *"Dîn ile"* dedi[51][28].

15- Haya İmândandır Bâbı

---

[51][28] Hadîsin başlığa uygunluğu, gömleğin dîn ile te'vîli yönündendir. Hadîste insanların çeşitli uzunlukta gömlek giymekte birbirlerinden farklı oldukları zikr edilmiştir. Bu da insanların îmânda birbirlerinden farklı derecelerde bulunduklarına delâlet etmiştir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/177.

17........ Bize Mâlik ibn Enes, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah(106, 108)'den, o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki (şöyle demiştir): Rasûlullah bir gün Ensâr'dan bir kimsenin yanından geçiyordu. Ensârî, kardeşini hayadan men'ediyordu. Rasûlullah (S): *"Ona ilişme, çünkü haya îmândandır"* buyurdu 52[29].

52[29] îmân, Allah'a karşı ma'siyet işlemeğe mâni" olduğu gibi, haya da Allah'a ve insanlara karşı ma'siyet işlemeğe mâni'dir. Bu sebeble haya îmândan bir şu'be sayılmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/177.

16- Bâb: *"... Eğer tevbe ederler, namaz kılarlar, zekât verirlerse yollarını serbest bırakın... "* (et-Tevbe: 9/5) [53[30]].

18-.......Bize Şu'be, Vâkıd ibn Muhammed'den tahdîs etti: şöyle demiştir: Ben babamdan işittim; İbn Umer'den tahdîs ediyordu (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına ve Muhammed'in Rasûlullah olduğuna (zahirde) şehâdet, namazı ikaame, zekâtı eda edinceye kadar

---

53[30] Bu hususta gelmiş olan "Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına şehâdet etmelerine kadar" hadîsinin muvafık olması için "Müşriklikten tevbe ederlerse" şeklinde anlaşılmak gerekir. Âyetin baş tarafı şöyledir: *"Haram olan o aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları (esîr olarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe ederlerse..."*
Bu âyete "Âyetu Seyf = Kılıç Âyeti" derler. Bu hüküm, yalnız müşriklere âiddir. Nitekim bundan sonraki âyetler de bunu göstermektedir. Kitâb ehli olanlarla, yalnız İslâm Devleti'nin tebaiyyetini kabul edinceye kadar harb edilir; onlar bu tebaiyyeti kabul ettikleri zaman kendi dîn, can ve mal hürriyetlerine sâhib olarak yaşarlar. Bu tebaiyyetin şartı da "cizye vergisi"ni vermeleridir. Kitâb ehline âid olan hüküm, et-Tevbe: 9/30. âyette ifâde edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/178.

insanlarla muharebe etmekliğim bana emrolundu. Onlar bu işleri yapınca -Müslümanlık hakkının gereği (olan haddler) müstesna- İslâm hakkı olmak üzere canlarını ve mallarını benim elimden kurtarırlar. (Bâtınlarından dolayı olan) hesâblarına gelince, o (hesabı görmek) Allah'a âiddir"[54][31]

17- Yüce Allah'ın: *"İşte bu, sizin yapageldiğiniz iyi amelleriniz sayesinde mîrasçı kılındığınız Cennettir"* (ez-Zuhrûf: 43/72; küçük fark ile el-A'râf: 7/43) Kavlinden

---

[54][31] Hadîsin ma'nâsı, âyetin ma'nâsına mutabıktır; bundan dolayı aralarını bir yere getirdi. Kitâbu'1-îmân ile alâkalarına ve bunun bâblarından bir bâb yapılmalarına gelince, bundan, îmân edenin ma'sûm olduğunun bilinmesi, namazı kılmanın, zekâtı vermenin de, Buhârî'nin görüşüne göre, îmân cümlesinden olduğunun bilinmesidir.
Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsât'la Enes'den rivayet ettiğine göre, müstesna olan islâm hakkının ne olduğu Peygamber'den sorulmuş, ve: *"Evlilikten sonra zina, islâm'a girdikten sonra dînden dönmek, bir de nefis katletmek. İşte bunlara mukaabil öldürülebilirler"* diye cevâb verilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/178-179.

Dolayı "Îmân Ancak Ameldir" 55[32] Diyen Kimse Babı

Ve ilim ehlinden bir cemâat, Yüce Allah'ın şu: *"İşte Rabb'ına and olsun ki onlara, topuna yapmakta oldukları şeylerden elbette soracağız"* (el-Hıcr: 13/92-93) kavli hakkında (sorulacak şey) "La ilahe illa'llâh"tır dediler. Ve bir de *"Artık çalışanlar da bunun gibi (bir murâd için) çalışmalıdır"* (es-Sâffât: 37/61) 56[33]

55[32] Burada amel ile murâd; dilin, kalbin ve diğer organların amellerinin toplamıdır. Buna istidlal, âyetlerin ve hadîslerin hepsiyledir; yahûd hepsi delâlet eder olduğu için Kur'ân ve sünnetten her biri bu da'vânın bir kısmına delâlet eder. Hadîs'in bâb başlığına uygunluğu açıktır, o da amelin îmâna ıtlak edilmesidir, ibn Battal şöyle dedi: Âyet, âhıret derecelerine ancak amel ile nail olunacağına ve îmânın söz ve amel olduğuna hüccettir. Buna zikredilen hadîs de şehâdet eder. Bu, ehli sünnetten bir cemâatin mezhebidir. Buhârî'nin de bunu bâb yapmaktan muradı budur. Peygamber bu hadîste îmânı amelden kılmıştır. Diğer hadîslerde de îmân ile amel arasını ayırmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/179.

56[33] Bu, kâfirler îmân etsin demektir. Binâenaleyh amel söylenip, îmân murâd edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/179.

buyurduğu için (îmân kalbin, lisanın ve a'zâların amelidir).

19-.......Bize İbn Şihâb, Saîd ibn Museyyeb (93 ? 95)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (şöyle demiştir): Rasûlullah'a:

- Amelin hangisi efdaldir? diye soruldu. Rasûlullah (S):

- *Allah'a ve Rasûl'üne îmân etmektir,* buyurdu.

- Ondan sonra hangisi? diye soruldu.

- *Allah yolunda cihâddır,* buyurdu.

- Ondan sonra hangisi? denildi.

- *Makbul olmuş haccdır,* cevâbını verdi 57[34]

18- Bâb: İslâm Hakikat Üzere Olmadığı Zaman, Sırf İnkiyâd İçin Yâhud

57[34] Başlığa uygunluğu açıktır; o da amelin îmân ma'nâsında kullanılmasıdır, ibn Battal: Âyet, âhıret derecelerinin amelle elde edilir olduğu ve îmânın kavi ve amelden ibaret olduğu hususlarında hüccettir. Zikredilen bu hadîs de buna şehâdet etmektedir, demiştir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/180.

Öldürülmekten Korkmaktan Dolayı Olduğu Zaman (Muteber Olmaz)

Çünkü Yüce Allah: *"Bedeviler îmân ettik dediler. De ki: Siz henüz îmân etmediniz, velâkin henüz îmân kalblerinizin içine girmemiş olduğu hâlde İslâm 'a girdik deyin..."* (el-Hucurât: 49/14) buyurdu. İslâm hakîkat üzere olursa böylesi de zikri celîl olan Allah'ın şu: *"Hakk dîn, Allah indinde İslâm'dır"* (Âli İmrân: 3/19) kavlinin gereği üzere olmuştur.58[35]

58[35] Âyetlerin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü bâb başlığı, "İslâm hakîkati üzere olmazsa fayda vermez" hükmüdür. Âyetler de bu hükme delâlet etmektedir.
Râgıb el-Isfahânî el-Mufredât'ında şöyle der: İslâm, şeri'de iki kısımdır: Birisi îmânın dûnundadır ki, bu lisân ile i'tirâftır. Bununla kan siyânet olunur, beraberinde i'tikaad gerek olsun, gerek olmasın el-Hucurât: 49/14. âyetinde bu ma'nâ kasdolunmuştur. Birisi de îmânın fevkındedir ki, burada lisânen i'tirâf ile beraber hem kalben i'tikaad, hem, vefa, hem de Allah'a bütün kaza ve kaderinde teslimiyet vardır. Nitekim İbrâhîm aleyhi's selâm hakkında: *"Rabb'i ona: Kendini Hakk'a teslim et, dediği zaman o: Âlemlerin Rabb'ına teslim oldum, demiştir'"* (el-Bakara: 2/131) buyurulması böyledir. Kezâlik *"Allah indinde dîn İslâm'dır"* ve *"Benim canımı müslümân olarak al"* (Yûsuf: 101) kavli bu ma'nâyadır. Beni rızâna teslim olan kullarından kıl demektir. Şeytân'ın kaydından salim kıl ma'nâsına olmak da caizdir...
İmâm A'zam'a mensûb el-Fıkhu'l-Ekber'de de şöyle zikredilmiştir: îmân, ikrar ve tasdiktir; islâm Allah Taâlâ'nın

20-.......Zuhrî şöyle dedi: Bana Âmir ibn Sa'd(103,104),babası Sa'd ibn Ebî Vakkas(R-55, 58)'dan haber verdi ki, şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir takım insanlara dünyalık veriyordu; bu Sa'd da orada oturuyordu. Derken Rasûlullah içlerinden en ziyâde beğendiğim birini bıraktı. Bunun üzerine:

- Yâ Rasûlallah! Fulânı niçin bıraktın? Vallahi onu bir mü'min biliyorum, dedim.

- Öyle deme, müslim (de), buyurdu 59[36].

---

emirlerine teslîm ve inkıyâddır. Binâenaleyh îmân ile İslâm arasında lügat tarikından fark vardır. Velâkin şeriat hükmünde islâm 'sız îmân, îmânsız islâm olmaz. Bu ikisi zahir ile bâtın, yüz ile astar gibidir. Dîn ile îmân, islâm ve şerîatin hepsine birden vâki' olan isimdir (Hakk Dîni, VI, 4482).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/180-181.

59[36] Sa'd'ın "mü'minen" sözünü, Peygamber'in mükerreren "ev müslimen" suretinde tashîh etmesi, îmânın bâtınî işlerden ve yalnız Allah'ın bildiği gayb hâllerinden olması dolayısıyle zahirî itaate ve teslimiyete bakarak "müslimen" demenin evlâ olduğunu öğretmek içindir.

Vâkıdî'nin Megâzi'de tasrîh ettiğine göre, bu mahrum edilen zât, muhacirlerden Cuayl ibn Surâka ed-Damrî (R)'dir. Sa'd'ın hüsnü şehâdette bu kadar ısrar etmesi de bundan ileri geliyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/181.

Bir müddet sustum. Nihayet o adam hakkındaki bilgim bana galebe etti de dayanamadım, yine sözümü tekrar ederek:

- Fulânı niçin mahrum bıraktın? Vallahi ben onu mü'min biliyorum, dedim.

Yine:

- *Öyle deme, müslim (de),* buyurdu.

Ben yine sustum. Lâkin o zât hakkındaki bilgim bana galebe etti, sözümü tekrar ettim. Rasûlullah yine o sözü tekrar ettikten sonra:

- *Ey Sa 'd, bir adama, Allah onu yüzü koyun ateşe atmasın diye başkasını daha ziyâde sevdiğim hâlde ihsanda bulunduğum olur,* buyurdu [60][37].

Bu hadîsi Zuhrî'den Yûnus, Salih ibn Keysân, Ma'mer ibn Râşid ve Zuhrî'nin erkek kardeşinin oğlu Muhammed ibn Abdillah da rivayet etti[61][38].

---

[60][37] Başlığa uygunluğu açıktır; o da islâm hakîkat üzere olmazsa kabul olunmaz hükmüdür. Peygamber bunun için Sa'd'a *"Ev müslimen = Öyle deme müslim de"* demiştir. Çünkü Peygamber'in bu sözünde îmâna kesin hüküm vermekten nehy vardır. Zîrâ îmân bir bâtın işidir, onu Allah'tan başkası bilemez, islâm ise zahir ile bilinmiştir... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182.

19- Bâb: Selâm (Vermek) İslâm'dandır

Ammâr ibn Yâsir (37) şöyle dedi: Üç şeyi her kim biraraya getirebilirse îmânı tam toplamış olur:

61[38] Yânî bu hadîsi Zuhrî'den şu dört zât da rivayet ettiler ve bunlar, Zuhrî'den olan rivayetinde Şuayb'a mutâbaat eylediler. Böylece hadîsin rivayet tarîklerinin çokluğu ile kuvveti artıyor. Bu ifâdede ve Tirmizî'nin "Bu bâbda fulândan ve fulândan..." gibi sözlerinde birçok fâideler vardır. Birisi bu söylediğimizdir. İkincisi, mutâbaat yâhud istişhâdı tanımak için tarîkleri toplamağa rağbet eden kimsenin, hadîsin râvîlerini bilmesidir ki onların rivayetlerini ve müsnedlerini araştırması için bu bilgi kendisine lâzımdır. Üçüncüsü bu zikredilen râvîlerin de bu hadîsi rivayet ettiklerini tanıması. Bazen bilgisiz kimse isnâdda zikredilenden başka kimselerin bu hadîsi rivayet etmediğini vehmeder. Diğer bir kitâbda bu hadîsi başkasından rivayet edilmiş görür ve yanılarak vehmeder ve hadîs ancak fulân tarîkindendir diye iddiaya kalkışır. Bu bâbda fulândan ve fulândan da gelmiştir denildiği zaman zikredilen vehm zail olur. Dördüncüsü, Buhârî'nin sarîh olarak kendi şartına vefâsıdır. Çünkü denildiğine göre, onun şartı, her bir hadîs için iki ve daha fazla râvî olmaktır. Beşincisi, hadîsin müstefîz, yânî yaygın olmasıdır ki, böylece Kur'ân'ı tahsis etmekte, hadîsin meşhur olmasını şart koşan müctehidler indinde hüccet olur. Müstefîz yânî meşhur, nâkilleri üçten çok olan hadîstir (Aynî, 1,228).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182.

Nefsine karşı olsa da insafı elden bırakmamak, herkese selâm vermek, fakîr iken de infâk eylemek [62][39].

21-.......Abdullah ibn Amr(R)'dan (şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a:

- İslâm'ın en hayırlısı hangisidir? diye sordu.

Rasûlullah (S):

"Yiyecek yedirmen, tanıdığına ve tanımadığına selâm vermendir" buyurdu [63][40].

---

[62][39] Ammâr ibn Yasîr (37)'den gelen bu eserin "selâm vermendir" fıkrası, muteâkıb muttasıl hadîsin aynı fıkrasıyle uyuşuyor. Böylece ta'lîkın muttasıl bir aslı mevcûd olmuş oluyor. Buhârî bu ta'lîk ile selâm vermenin, İslâm'ın yânî îmânın şu'belerinden bir şu'be olduğunu ifâde ettiği gibi, ta'lîkdaki diğer hasletlerin dahî îmânın şu'belerinden olduğunu ifâde etmiştir. Bu ta'lîk bâzı lâfız farklarıyle Ahmed, Bezzâr, Abdurrazzâk ve Taberânî tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182-183.

[63][40] Hadîs, başlığın iki fıkrasından birini içine almakta olduğundan aralarında uygunluk tamamdır. Hadîsle ilgili diğer açıklamaları, daha önce geçtiği yerde tam olarak zikretmiştik... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/-183.

20- Hayât Yoldaşına Nankörlük Etmek (Bir Nevi' Küfürdür) Ve Kâfirliğin Berisinde Kâfirlik Vardır Babı64[41]

Bu konuda Ebû Saîd Hudrî'den ve Peygamber(S)'den rivayet edilmiş hadîs vardır 65[42].

64[41] Bu bâb ile bundan evvel geçen bâblar arasındaki münâsebet şudur: Geçen bâblarda zikredilen, îmân işleridir. Küfür ise, onun zıddıdır. îmânla küfür arasındaki münâsebet ise bunların birbirlerine zıd olmaları cihetidir. Çünkü iki şey arasını cem' eden şey, birkaç türlüdür...(Aynî).
Musannif Buhârî'nin maksadı, tâatlere îmân ismi verildiği gibi, ma'siyetlere de küfür isminin verildiğini, ancak ma'siyetlere dînden çıkarıcı olan küfür ma'nâsı kasdedilmeyerek küfür ismi verileceğini beyân etmektir (Ebû Bekr ibnu'l-Arabî).
Küfür, îmânın zıddıdır; küfür aynı zamanda ni'meti inkârdır, bu sonuncu ise şükrün zıddıdır. Küfrân da yukarıdaki şekildedir. Lâkin küfür dînde, küfrân ni'mette çok kullanılır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/183.
65[42] Aşîr, muâşir yâni yoldaş demektir. Şu âyette geçer: *"O zararı fâidesinden daha yakın olana tapar, (taptığı nesne) ne kötü yardımcı ve ne fena yoldaştır"* (el-Hacc:22/13).
Buhârî, bununla, bu bâbda zikrettiği hadîsin burada sevk eylediği tarîkden başka bir tarîki daha olduğunu işaret etmiştir. İşaret ettiği o tarîki Kitâbu'l-Hayz'da tahrîc etti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/183.

22-....... Ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

- *Bana cehennem gösterildi, bir de gördüm ki cehennem ahâlîsinin çoğu kadınlardır. Onlar küfr ederler,* buyurdu.

Bunun üzerine:

- Allah'a mı küfr ederler? diye soruldu. Peygamber:

- *Onlar kocalarına karış küfrün ederler, iyiliğe karşı küfrân ederler. Birisine bütün zaman ihsan etsen de sonra senden (hoşuna gitmeyen) bir şey görse, "Ben senden hiçbir hayır görmedim" der* 66[43].

66[43] Başlığa uygunluğu açıktır. Başlık hayât arkadaşına nankörlük etmek ve küfür kelimesinin Allah'ı inkârın dışında kullanılmasıdır. Hadîsteki küfür de nankörlük ma'nâsına kullanılmıştır.

Bundan haklara ve ni'mete nankörlük etmenin haram kılınması hükmü alınmıştır. Çünkü ateşe ancak haramı işleyen girer. Nevevî, hayât yoldaşına karşı ve ihsana karşı nankörlüğü ateşle tehdîd etmesi, bunların büyük günâhlardan olduğuna delâlet eder, demiştir...(Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/184.

21- Ma'siyetler, Câhiliyyet İşi Nev'indendir Babı

Allah'a ortak koşma müstesna, bu Câhiliyyet işlerinin sahihleri, bunları işlemeleri sebebiyle kâfir sayılmazlar. Çünkü Peygamber (S), Ebû Zerr'e: *"Demek ki sen, içinde henüz Câhiliyyet ahlâkı bulunan bir kimsesin"* buyurdu; Yüce Allah da: *"Şübhesiz ki Allah, kendisine ortak tanınmasını mağfiret etmez, ondan başkasını, dileyeceği kimseler için mağfiret eyler..."* (en-Nisâ: 4/48,116) buyurdu [67][44].

---

[67][44] Bâb başlığı ma'siyetlere, Allah'ı inkâr ma'nâsına değil, sâdece ni'meti inkâr ma'nâsına olarak mecazen küfür adı verileceğini ifâde ediyor.
Buharı, ma'siyet işlemenin, -günâhları sebebiyle insanları küfre nisbet eden Hâricîler'in hilâfına- insanı dînden çıkarmayan bir küfr olduğunu beyân etmek istedi. Kur'ân'ın nassı da Hâricîler'i reddediyor. Buhârî'nin âyeti delîl getirmesi açıktır.
Ebû Zerr kıssasına gelince, o da, kendisinde Allah'a şirk koşma dışında ister büyük, ister küçük günâh olsun, Câhiliyyet huylarından bir huy bakî kalan kimsenin, bu huy sebebiyle îmândan çıkmayacağı hususuna delîl getirilmek için zikredilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/185.

23-....... Bize Şu'be, Vâsıl el-Ahdeb(120)'den, o da el-Ma'rûr ibn Suveyd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Rebeze köyünde Ebû Zerr'e kavuştum. Toplamı bir hullelik, yânî bir ridâ ile bir izâr-dan ibaret bir takımlık kumaşın yarısı kendisinin, yarısı kölesinin sırtında bulunuyordu. Ben kendisine böyle birer yarı parçanın her ikisinin sırtında ayrı ayrı bulunmasının sebebini sordum. Bunun üzerine Ebû Zerr (R) şöyle şöyle anlattı: Ben bir kerre bir adamla söğüştüm de onu anasından dolayı ayıbladımdı. Peygamber (S) bana:

"Yâ Ebâ Zerr! Onu sen anasından dolayı mı ayıblıyorsun? Demek ki sen, içinde henüz Câhiliyyet (ahlâkı) bulunan bir kimsesin. Hizmetçileriniz sizin öyle kardeşlerinizdir ki, Allah onları sizin ellerinizin altına emânet etmiştir. Her kimin eli altında kardeşi bulunursa, ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara güçleri yetmeyecek zahmetli bir iş

yüklemeyiniz. Şayet yüklerseniz, onlara yardım ediniz" buyurdu 68[45].

22- Bâb: *"Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle döğüşürlerse aralarım barıştırın..."* (el-Hucurât: 49/9). Yüce Allah bu döğüşen kimselere mü'minler ismini verdi 69[46] .

68[45] Velîd ibn Müslim'in munkatı' olarak rivayetine göre, söğülen zât Bilâl Habeşî (R) imiş. Ve Ona: "Yâ'bne's-sevdâ= Ey kara kadının oğlu!" diye söğmüş. Bilâl'in şikâyeti üzerine Peygamber'in tevbîhi vâki' olunca, Ebû Zerr yanağını yere koyup: "Bilâl ayağı ile .basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım" diyerek, kusurunun afvını istemiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/185.

69[46] İki bâb arasındaki münâsebet şudur: Bundan evvelki bâbda ma'siyet işleyen kimsenin, bu ma'siyet sebebiyle küfre nisbet edilmeyeceği zikredilmiş ve îmân sıfatı ondan selb olunmamıştı, işte keza bu bâbda da bunun benzeri beyân olunuyor. Çünkü burada zikredilen âyet, bâğîler hakkındadır ve Allah onları mü'minler diye isimlendirmiş ve kendilerinden îmân sıfatı selb olunmamıştır. Bundan da büyük günâh sahibinin îmândan çıkmayacağı bilindi. Bununla Haricîler ve Mu'tezile görüşü reddolunuyor...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186.

24-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî ile Yûnus ibn Abîd (139), Hasen el-Basrî(110)'den, o da el-Ahnef ibn Kays(67)'tan tahdîs etti. Şöyle demiştir: Şu adama -Buhârî'nin Fiten'deki rivayetinde Peygamber'in amucaoğlu Alî'ye- yardıma gidiyordum. Ebû Bekre beni karşıladı ve:

- Nereye gidiyorsun? diye sordu.

- Şu adama yardım etmek istiyorum, dedim. Ebû Bekre bana:

- Geri dön; çünkü ben Rasûlullah(S)'tan işittim: *"İki müslümân kılıçlarıyle karşılaştıkları zaman, öldüren de ölen de cehennemdedir"* buyuruyordu 70[47].

- Yâ Rasûlallah! Öldüren böyle; ya ölene ne oluyor? diye sordum.

70[47] "Bu cezaya hak kazanır" demektir. Yoksa ilâhî afv yetişip kurtulmak da vardır. Ebedî cehennemlik ma'nâsı ise hiç anlaşılmamalıdır. Hadîste her iki tarafa da müslim nâmı verilmesinde de buna işaret vardır. Söz kıtali şer'an caiz kılacak bir te'vîl olmaksızın vâki' olan mukaatelededir. Kıtale karışan sahâbîlerin her iki tarafta olanlarının cennet ehli olması da buna delildir. Çünkü onlar ictihâddan ve kıtalde dînin ıslâhı var diye çarpışmışlardı. Başlıktaki el-Hucurât: 49/9 âyetinde de bâğî ehli olanlara -hakk üzere olan hasımları gibi- mü'min denilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186-187.

- *"Ölen de arkadaşını öldürmeğe hırslı idi de ondan"* buyurdu.

23- Bâb: Zulmün Bâzısı Daha Hafiftir 71[48]

25-.......Bize Ebu'l-Velîd (227) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti. H Buhârî dedi ki: Ve bana Bişr ibn Hâlid (253) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Ca'fer (192 ? 194) Şu'be'den, o da Süleyman ibn Mıhrân(148)'dan, o da İbrahim ibn Yezîd(96)'den tahdîs etti. Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: *"îmân edip de îmânlarına zulüm karıştırmayanlar, işte emin olmak ancak onların hakkıdır. Doğru yola giden de onlardır"* (el-En'am: 6/82) âyeti indiği zaman Rasûlulah(S)'ın sahâbîleri: Hangimiz nefsine zulm etmemiştir? dediler. Bunun

71[48] "Düne" lâfzı, ya gayr yâhud da ednâ ma'nâsınadır. Gayr ma'nâsına alınırsa, zulmün nevi'leri muhtelif ve başka başkadır demek olur; ednâ ma'nâsına alınırsa, zulmün bâzısı zulümlükte ve akıbetinin kötülüğünde daha şiddetlidir demek olur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/187.

üzerine: *"Allah'a ortak edinmek şübhesiz büyük bir zulümdür"* (Lukmân: 25/13) âyeti nazil oldu 72[49].

24- Münâfıkın Alâmeti Babı

26-.......Bize Nâfi' ibn Ebî Âmir Ebû Süheyl, babası Mâlik ibn Ebî Âmir(112)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler; va'd ettiği vakit sözünde durmaz; kendisine birşey emniyet edildiği zaman hıyanet eder"* buyurdu.

72[49] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı şu cihettendir: Zulmün birçok nevi'leri olduğu ve bâzı zulüm nevi'lerinin küfür, bâzısının da küfür olmadığı bilinince, bundan zarurî olarak, zulmün bâzısının daha hafif olduğu bilinmiş oluyor.
Buhârî bu hadîsi iki tarîkten tahrîc etti. Biri: Ebu'l-Velîd'den, o da Şu'be'den, o da Süleyman'dan... Diğeri de Bişr ibn Hâlid'den, o da Muhammed ibn Ca'fer'den, o da Şu'be'den, o da Süleyman'dan...
İmâna şirk karıştırmak, ya nifak ya irtidâd sûretleriyle olur. Müşrik ve münafık olmayanların mazhar oldukları emîn ve emân, cehennemde devamlı kalmaktan emîn ve emândır. Yoksa âsîye azab olacağı birçok nasslarla sabittir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186-187.

27-.....Bize Sufyân es-Sevrî (160), A'meş'ten; o da Abdullah ibn Murre(100)'den o da Mesrûk(63)'tan; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Dört şey her kimde bulunursa hâlis münafık olur; her kimde bunların bir parçası bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir huy kalmış olur. Bunlar şunlardır: Kendisine bir şey emniyet edildiği zaman hıyanet etmek; söz söylerken yalan söylemek; ahd ettiğinde ahdini tutmamak; husûmet zamanında da haktan ayrılmaktır".

Şu'betu'bnu'l-Haccâc bu hadîsi Süleyman el-A'meş'ten rivayet etmekte Sufyân es-Sevrî'ye mutâbaat etti[73][50].

---

[73][50] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Mezâlim'de vasletti. Burada bu mutâbaattan maksadı, bu hadîsin A'meş'ten; diğer bir tarîkten de rivayet edilmiş olmasıdır. Bu mutâbaatın fâidesi de, takviyedir.
"Bu iki hadîste bahsedilen hasletler bazen müslümânda bulunuyor dersen, murâd amel nifakıdır; kâfirlik nifakı değildir; nitekim, îmân ta'bîri de amele ıtlak ediliyor, diye cevâb veririm" (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/188.

25- Bâb: Kadr Gecesini Tâatle Geçirmek Îmândandır 74[51]

28-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Her kim îmânından dolayı ve ecrini yalnız Allah'tan umarak kadr gecesini tâatle geçirirse, onun lehine geçmiş günâhları mağfiret olunur"* buyurdu.

26- Bab: Cihâd Îmândandır

29-.......Bize Ebû Zur'a ibnu Amr ibn Cerîr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; Peygamber (S) buyurdu ki: *"Allah kendi yolunda cihâda çıkan kimseye: "Onu evinden çıkaran*

74[51] Bu ve bunu tâkîb eden üç babın her biri, îmân şu'belerinden birer şu'bedir, demektir.
Müellif Buhârî "Selâm vermek îmândandır" babının beyânını cami' olan îmân Kitâbını zikr edip de, içlerinde îmânla münâsebet bulunduğu için araya istitrâden beş bâb daha soktuktan sonra -ki bunlar "Yoldaşa küfrân.." babından, "Münâfıkın alâmeti" babına kadardır- burada tekrar îmânın alâmetlerini zikre döndü (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/189.

şey yalnız bana îmân ve elçilerimi tasdik ise, nail olduğu ecir ve ganimetle (salimen yurduna) geri getireyim, yâhud cennete girdireyim" diye tekeffül etmiştir. Ümmetime meşakkat verecek olmasaydım, hiçbir cihâd müfrezesinin arkasından geri kalmazdım. Yemîn olsun ki Allah yolunda öldürülüp tiiriltilmemi, ondan sonra öldürülüp diriltilmemi, ondan sonra öldürülmemi ne kadar isterdim!" 75[52]

27- Bâb: Ramazân Gecelerini Nafile İbâdetle Geçirmek Îmândandır

75[52] Bu hadîsten Allah yolunda cihâdı, ve şehîdliğin fazileti, şahadet temennîsinin cevazı, şehîdlik ecrinin büyüklüğü, insanın takat getireceği şeylerin üstünde ve gücü yetse bile kendisine mümkin olmayacak hayırları temennî ve niyet etmesinin cevazı, cihâdın kifâye farzı olup, ayn farzı olmadığı; hadîsin zahiri kâfirlerle kıtal hakkında ise de, mekruh işleri ve müslümânlardan meşakkatleri gidermek uğrunda çalışmanın, bâğîlerle kıtale gitmenin, ma'rûfu emr ve münkeri nehy etmeyi yerine getirme hususunda cihâda çıkan kimsenin de "fî sebîli'llâh = Allah yolunda" kavline gireceği hükümleri alınmıştır...(Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/189.

30-.......Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân(95)'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Her kim ramazânda îmânı sebebiyle ve ecrini yalnız Allah'tan umarak nafile ibâdetlerle uğraşırsa, kendisi lehine, geçmiş günâhları mağfiret olunur"[76][53] .

28- Bâb: Mükâfatını Yalnız Allah'tan Umarak Ramazân Orucunu Tutmak Îmândandır

31-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

76[53] Başlığa uygunluğu, içinde, geçmiş günâhların gufranı bulunan amele girişmek îmân şu'belerinden bir şu'be olması yönündendir. Takdîr şöyledir: Ramazânda kalkıp nafile ibâdet yapmak, îmân şu'belerinden bir şu'bedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/190.

"Her kim ramazân orucunu, îmânı sebebiyle ve mükâfatını yalnız Allah'tan umarak tutarsa, kendi lehine, geçmiş günâhları mağfiret olunur"[77][54].

[77][54] "Ramazân"ın lügat ma'nâsında temizlik, yanmak, keskinlik ma'nâları bulunduğu gibi dînî i'tibârında günâhların yanması ve Allah ayı diye Allah'a izafet ma'nâları âmil olmuştur. Bir hadîste "evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu ateşten azadlık" diye vasıflanan ramazân ayının en mübarek bir gecesi, yânî Kadr gecesi, Kur'ân'ın inmesine başlangıç olmuştur (el-Bakara: 2/185; el-Kadr: 97/l-5).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/190.

29- *"İslâm Dîni kolaylıktır"* ve Peygamber(s)'in: *"Allah'a en sevgili olan dîn müsâadekârlık (semahat) ve kolaylık üzerine kurulmuş olan, hanîf İslâm Dîni'dir"* Sözü Babı 78[55]

32-....Bize Umer ibn Aliyy (190), Ma'n ibn Muhammed el-Gıfârî'den; o da Saîd ibni Ebî Saîd el-Makburî(100)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Şübhesiz ki bu dîn kolaylıktır. Hiçbir kimse yoktur ki, bu dîn hususunda (amellerim eksiksiz olsun diye) kendini zorlasın da dîn ona galebe etmesin (ve erinip büsbütün amelden kesilmesin). Öyle olunca

---

78[55] Bâb başlığının birinci cümlesi, hadîsin ilk cümlesi olduğu için, Rasûlullah'ın sözü olduğu apaçıktır, ikinci cümlenin de Peygamber'in sözü olduğunu Buhârî haber veriyor. Buhârî bu ikinci kısmı burada ta'lîkan verdi ve bunu, bu Sahîh'inde müsned olarak tahrîc etmedi. Edebu'l-Müfred Kitâbı'nda ise mevsûlen tahrîc etmiştir. Diğer muhaddisler de bu sözü mevsûlen rivayet etmişlerdir.
İslâm'ın kolaylık dîni olduğunu nasslaştıran âyetler de vardır. Birini zikredelim: *"Dîn (işlerin)de üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi"* (el-Hacc: 22/78).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/191.

ortalama gidin. (Eğer en kâmili yapamazsanız, ona) yaklaşın, (az olsa da devamlı amel ve ibâdetten dolayı) sevinin; sabah, akşam ve gecenin bir cüz'ünde (ibâdete tevfik vermesi için Allah'tan) yardım isteyin"[79][56].

30- Bâb: Namaz Îmândandır

Ve Yüce Allah: *"Allah îmânınızı zayi' edecek değildir..."* (el-Bakara: 2/143) kavliyle, Beytu'l-

---

[79][56] Bu hadîs, amelde rıfka teşviki ve en iyisini yapacağım diye uğraşmaktan sakındırmayı tazammun ediyor. Allah yolunda yalnız elimizden kolaylıkla gelen amellerle mükellef olduğumuz gibi, birbirimize teklif edeceğimiz işlerde de takat getirilecek mıkdâr ile iktifa edeceğiz. Peygamber'in bu tenbîhten maksadı, nafile ibâdetleri îfâ için neşâtlı zamanları seçmenin daha faziletli olduğunu beyândır. Arasıra teheccüd namazı kılmağa da bir işâretciği hâvidir. Allah yolunun yolcusu olan tâat ehlinin diyar diyar seyr ü sefer edenlere benzetilmesi de çok beliğ düşmüştür. Bilindiği üzere sıcak beldelerde gündüz yolculuğu pek rahatsız edici, bazen de helak edici olduğu için sabahın, akşamın, gecenin serin zamanlarında yürünmesi tavsiye edilmiştir (Tecrid Ter., I, 40-41; Çantay, Kırk Hadîsler, II, 324'de güzel haşiyesi vardır).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/191.

Makdis'e doğru kıldığınız namazlarınızı zayi' edecek değildir, ma'nâsını kasdeder 80[57].

33- Bize Amr ibn Hâlid (229) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Zü-heyr ibn Muâviye (173) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû İshâk es-Sâbîî(127) Berâ ibn Âzib(R)'den şöyle tahdîs etti:Peygamber (S) Medine'ye ilk geldiğinde Ensâr'dan olan dedeleri (yâhud diğer lâfza göre dayıları) yurduna musâfir oldu. Ve on altı yâhud on yedi ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı. Hâlbuki kıblesinin BeytuM-Harâm'a doğru olmasını arzu ederdi. Ka'be'ye yönelerek ilk kıldığı namaz, ikindi namazı olmuştu. Bir cemâat de O'nunla birlikte kıldılar. Ondan sonra birlikte namaz kılanlardan biri namâzdan çıktı.Mescidin birinde bulunan bir cemâate namâzdalar iken yolu uğradı. Onlara: "Rasûlullah ile

80[57] İbn Battal şöyle dedi: Bu âyet Cehmiyye ve Murcie fırkaları aleyhine kat'î bir hüccettir. Çünkü onlar, amellere ve farzlara îmân ismi verilmez demişlerdir. Bu görüşleri nassın hilâfınadır. Çünkü Yüce Allah; sahâbîlerin Beytu'l-Makdis'e doğru kıldıkları namazlarına îmân ismini verdi. Müfessirler arasında da bu âyetin, onların Beytu'l-Makdis'e doğru kıldıkları namazları hakkında indiği hususunda bir ihtilâf yoktur...(Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/192.

birlikte Mekke'ye doğru namaz kıldığıma Allah için şehâdet ederim" deyince (namazlarını bozmadan) oldukları gibi Beyt'e döndüler.

Rasûlullah Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldığı sırada Yahûdîler ve Hıristiyanlar O'ndan hoşlanırlardı.Ka'be'ye doğru yüzünü döndürünce, bu fiilini beğenmediler.

Zuheyr dedi ki: Bize Ebû İshâk, Berâ'dan tahdîs etti. Berâ ibn Âzib bu hadîsinde şöyle demiştir: Kıble tahvîl edilmeden evvel, ilk kıbleye doğru namaz kılarak vefat etmiş, öldürülmüş kimseler de vardı. Bunlar hakkında nasıl bir hüküm vereceğimizi bilemedik. O zaman Yüce Allah: "Allah îmânınızı zayi' edecek değildir" (el-Bakara: 143) âyetini indirdi[81][58].

---

[81][58] Âyetin biraz daha geniş meali ve tefsiri şöyledir: "Gerçi kıblenin bu suretle çevrilmesi elbette büyük bir şeydir. Ancak bu Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler hakkında.böyle değil. Allah îmânınızı zayi' edecek.değildir. Çünkü Allah insanlara çok şefkat edici, çok merhamet eyleyicidir".
...Bu imtihan büyük ve ağır bir şeydir, ancak Allah'ın hidâyet ettiği, îmânda sebat nasîb eylediği kimselere değil; onlara Allah'ın hiçbir emri ağır gelmez. Şunu da biliniz ki, Allah sizin sebatkâr îmânınızı veya îmânınızın eser ve alâmeti olan namazlarınızı hiç zayi' etmek istemez. Binâenaleyh, kıble değiştirilirse, bundan evvel kıldığınız namazlar, vefat eden

31- Kişinin Müslümanlığının Güzelliği Babı

34- İmâm Mâlik şöyle dedi: Bana Zeyd ibn Eslem haber verdi. Ona da Ata ibn Yesâr haber verdi. Ona da Ebû Saîd Hudrî haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(S)'dan şöyle derken işitmiştir:

"Bir kul müslümân olur ve müslümânlığı da güzel olursa, Allah onun evvelce işlemiş olduğu her kötülüğünü örter. Ondan sonra sıra kısasa (yânî mükâfat ve mücâzâta) gelir. Bir hasene, ondan yedi yüz kat büyük hasene ile; bir seyyie (yânî kötülük) ise, yalnız kendi misli ile karşılanır: meğer ki Allah o seyyieyi afveder"[82][59].

kardeşlerinizin namazları Allah indinde zayi' olmaz... (Hakk Dîni, I, 526).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/193.

[82][59] Bu, kişinin İslâm'a zahiri ve hatmiyle beraber tam girip, Islâmî emirleri îfâ, nehiylerden çekinme ve mahlûkaata şefkat ile olur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

35-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih(131)'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Biriniz İslâm'a girişini güzel yaparsa, yapacağı her bir hasene, kendisi lehine on mislinden yedi yüz katına kadar büyük derecelerle yazılır; yapacağı her bir seyyie ise, ancak kendi misli ile yazılır"[83][60].

83[60] İslâmî amellere on mislinden başlayıp daha büyük katlara kadar mükâfat; kötülüklere de kendi misli ile ceza verileceği âyetlerle de sabittir. On misli hükmü şu âyettendir:
"Kim bir güzellikle gelirse işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mıkdârdan başkasıyle cezalanmaz. Onlar haksızlığa uğratılmazlar" (el-En'âm: 6/160)
Yedi yüz misli hükmü de şu âyettendir:
"Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli yedi başak bitiren, her başakta yüz dâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir. Allah ihsanı bol olan, hakkıyle bilendir" (el-Bakara: 2/261).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

32- Bâb: Allah'a En Sevgili Olan Dîn (Ameli), En Devamlı Yapılanıdır 84[61]

36-....... Hişâm dedi ki: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr,

Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), Âişe'nin yanında bir kadın varken yanlarına girdi.

- "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Âişe:

- Fulânca kadındır, dedi ve o kadının kıldığı namazları anlatmağa başladı.

Rasûlullah ise:

- *"Bu sözü bırak. Dâima elinizden gelecek şeyleri yapınız. Yoksa Allah'a yemîn olsun ki, siz usanmadıkça Allah usanmaz"* buyurdu. Rasûlullah'ın

84[61] Bu bâbda istenen şey iyi amelere devamdır. Kul iyi amellere, ibâdetlere devam ettikçe Allah tarafından mahabbet artar. Çünkü Allah, kulun iyi amellere devam etmesini sever. "Allah'a en sevgili olan dîn" demek, en sevgili olan dînî âmel demektir. Çünkü dîn, tâattir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

en ziyâde sevdiği dîn (yânî tâat), sahibinin devâmlı olarak yaptığı idi 85[62].

33- Îmânın Artıp Eksilmesi Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı: *"Biz de onların hidâyetini artırmıştık"* (el-Kehf: 18/13), *"...îmân edenlerin de inançları artsın..."* (el-Müddessîr: 74/31)

Ve Allah: *"Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim..."* (el-Mâide: 5/3) buyurdu. Binâenaleyh kemâlden bir şey eksildiği zaman, o eksiktir 86[63].

85[62] Müslim'in rivayetinde bu kadının ismi Havla' bintu Tuveyt diye tasrîh edilmiştir. Çok ibâdet eden bir kadındı. Peygamber ile Âişe arasındaki konuşma, kadın Âişe'nin yanından çıktıktan sonra cereyan etmiştir.
Hadîste, amele devamın fazileti; devamlı olacak amele teşvîk vardır. Devamlı olan az amel, kesik kesik olan çok amelden hayırlıdır. Çünkü az'a devam etmekle tâat, zikr, murakabe, niyet, ihlâs ve Allah'a yönelme devam eder. Bir de bu hadîste, Peygamber'in ümmetine olan şefekatı ve re'fetinin beyânı vardır. Çünkü O ümmetini, kendilerine elverişli olacak şeye irşâd eylemiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/195.

86[63] Bu bâbda îmânın artıp eksileceği zikredildi, îmânın, kulun dîn amellerine devam etmesiyle artacağı, amellere devamda

37-....... Bize Katâde, Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) buyurdu ki: *"La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir arpa ağırlığınca hayr (yânî îmân) bulunan kimse cehennemden çıkacaktır. La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir buğday ağırlığınca hayr bulunan kimse cehennemden çıkacaktır. La ilahe*

---

kısaltma yapmasıyle de eksileceğinde şübhe yoktur. Bilhassa bu, Buhârî ile muhaddislerden bir cemâate göre böyledir, îmânın artıp eksilmesine kaail olmayanlara göre de, yine amellere devamla îmânda artma, amelleri kısaltma ile de eksilme bulunur; fakat bu artma ve eksilme îmânın zâtına değil de sıfatına râci' olur. Buhârî, üçüncü âyeti ilk iki âyetin üslûbunda söylemedi. Çünkü üçüncü âyetten maksad, artma ma'nâsının lâzımı olan eksilmeyi beyândır. Buna istidlal şöyledir: îmâna artma gireceği gibi, eksilme de girecektir. Çünkü bir şey iki zıddan birini kabul ettiğinde, diğer zıddı da kabul etmesi zarurîdir. Buhârî bunu: "Kemâlden bir şeyi terk ettiği zaman, artık o eksik olur" sözü ile beyân etti.

İlk iki âyetten murâd, artmayı lüzûmen değil de tasrîhen isbât etmektir. Çünkü bu iki âyette artma tasrîh edilmiştir. Üçüncü âyette ise sarîh olan şey, noksanın mukaabili bulunan kemâl'dir. Kemâlden de noksanlık, sarîh olarak değil de, iltizâmen anlaşılır.

Bâb başlığı îmânın artıp eksilmesi suretinde yapılınca, artmaya ilk iki âyetin sarîhliği ile, eksilmeye de iltizâm yoluyle üçüncü âyetle ihticâc etti (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/195-196.

ille'llâh deyip de kalbinde bir zerre ağırlığınca hayr bulunan kimse cehennemden çıkacaktır."

Ebû Abdillah Buharı şöyle dedi: Ebân: Bize Katâde tahdîs etti; bize Enes Peygamber'den tahdîs etti, dedi. Bu isnâddaki hadîste "hayrdan" yerine "îmândan" ta'bîri geldi 87[64].

38-.......Bize Kays ibn Müslim (120), Tarık ibn Şihâb (83-R)'den haber verdi; şöyle demiştir: Yahûdîler'den bir kimse Umer ibn Hat-tâb(R)'a:

- Ey Mü'minlerin Emîri! Sizin Kitâb'ınızda okumakta olduğunuz bir âyet var ki, biz Yahûdî

87[64] Bu, tarîklerdendir. Bu ta'lîki, Hâkim, Kitâbu'l-Erbâîn'inde, Ebû Seleme Musa ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs etti.... tarîkinden vasl etmiştir. Müellif Buhârî, bu ta'lîk ile Katâde'nin: "Bize Enes tahdîs etti" demesinde lâfzını sarahatle söylemesine tenbîh etti. Çünkü Katâde, an'anesiyle ihticâc edilmez bir müdellistir. Müdellis ise, ancak kendisinin an'ane yaptığı kimseden işitmesi sabit olursa ihticâc edilir, işte Buhârî bu ta'lîkle, bu işitmenin sübûtunu göstermiştir.
Bir de Buhârî, metnin "min hayrın" sözü yerine "min îmânın" ta'bîriyle tefsir edilişine tenbîh etmiştir.
Hadîste, sünnet ve cemâat ehli lehine, büyük günâh sahibinin bu fiili sebebiyle tekfir edilemiyeceği, âsî mü'minlerin de cehenneme girecekleri hususuna delîl vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/196.

topluluğuna nazil olmuş olaydı, nazil olduğu günü bayram edinirdik, dedi.

Umer:

- Hangi âyettir o? diye sordu. Yahûdî:

- *"Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size dîn olarak müslümânlıktan hoşnûd oldum..."* (el-Mâide: 5/3) cevâbını verdi.

Bunun üzerine Umer:

- Biz bu âyetin indiği günü de, yeri de biliyoruz (kıymetini takdîr ediyoruz). Bu âyet Peygamber'e bir cumua günü Arafa'da kaaim iken nazil olmuştur, dedi [88[65]].

88[65] Suâli soran zât Ka'bu'l-Ahbâr'dır; o zaman daha îmân etmemişti. Emîrü'l-Mü'minîn Umer'in cevâbı, suâle mutabık düşmemiş tevehhüm edilebilirse de, mutabakatı üç veçhile söz ehli olanlara zahirdir. Evvelâ: Âyet Arafe günü ikindiden sonra indiği için bayram gecesi inmiş, yâhud inmesiyle hemen bayram tahakkuk etmiş demektir. Saniyen: Cumua günü nazil olmuştur ki, o gün müslümânların her hafta tekrar eden bir bayramıdır. Sâlisen: Arafe gününün kendisi de bayramdır. Nitekim bu hadîs, İshâk ibn Kubeysa rivayetinde: = Arafe olan cumua gününde nazil oldu. Cumua da Arafe de -Allah'a hamd olsun- bize bayramdır"; Taberânî'nin rivayetinde: = ikisi de bize bayramdır" denilmiştir.

34- Bâb: Zekât İslâmdandır

Ve Allah'ın şu kavli: *"Hâlbuki onlar Allah'a, O'nun dininde ihlâs erbabı muvahhidler olarak ibâdet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkasıyle emrolunmamışlardı. En doğru dîn de bu idi"* (el-Beyyine: 98/5)

39-.......Bana Mâlik ibn Enes, amucası Ebû Süheyl ibn Mâlik'ten, o da babası Mâlik ibn Ebî Âmir'den tahdîs etti ki, o, Talha ibn Ubeydillah(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Necd ahâlîsinden saçı darmadığınık (fakîr) bir kimse Rasûlullah'a geldi. Uzaktan sesini karmakarışık duyuyor, fakat ne

---

Gerek son iki rivayetteki sarahate, gerek Buhârî'deki işarete nazaran suâle mutabık cevâb verilmiş demektir (Ahmed Naîm).
Umer'in sözünün ma'nâsı şudur: Biz bu günü ihmâl etmedik, onun inme zamanı ve inme yeri de bize gizli olmuş değildir. Aksine biz onunla ilgili her şeyi zabt etmişizdir. Hattâ onun inmesi zamanında Peygamber'in sıfatı ve durumunu bile ki, o zaman Peygamber ayakta idi. Bu ise, zabtın son derecesinde olmaktır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/197.

söylediğini anlayamıyorduk. Nihayet yaklaştı; meğer İslâm'ın ne olduğunu soruyormuş. Bu suâle karşı Rasûlullah(S):

- Bir gün bir gece içinde beş namaz, buyurdu. O zât:

- Üzerimde bu namazlardan başkası da olacak mı? diye sordu.

- Hayır, meğer ki kendiliğinden kılasın, buyurdu. Ondan sonra Rasûlullah:

- Bir de ramazân orucu, buyurdu. O zât:

- Üzerimde bundan başkası da olacak mı? diye sordu. O da:

- Hayır, meğer ki kendiliğinden tutasın, cevâbını verdi. Talha der ki: Rasûlullah, zekâtı da ona söyledi. O zât yine:

- Üzerimde bundan başkası da olacak mı? diye sordu. Yine Rasûlullah:

- Hayır, meğer ki kendiliğinden veresin, cevâbını verdi. Bunun üzerine (o Necdli fakîr zât):

- Vallahi bundan ne artık, ne eksik bir şey yapacak değilim, diyerek arkasını dönüp gitti. Bunu duyunca Rasûlullah:

- *Eğer doğru söylüyorsa felah buldu gitti,* buyurdu [89][66].

35- Bâb: Cenazenin Arkasından Gitmek Îmândandır

40- Bize Ahmed ibnu Abdillah ibn Alî el-Mencûfî (252) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ravh (205) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Avf ibn Ebî Cemile (146) Hasen Basrî'den ve Muhammed ibn Sîrîn(l 10)'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (ki Ebû Hureyre şöyle demiştir); Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Her kim îmânı sebebiyle ve sevabını-yalnız Allah'tan umarak bir müslümân cenazesi arkasından gider ve üzerine namaz kılıp gömülmesini bitirinceye

---

[89][66] Allah, başlıktaki âyette üç şey zikretti: Birincisi bütün ibâdetlerin başı olan dîni hâlis kılmak, ikincisi dînin direği olan namazı ayakta tutmak, üçüncüsü de dâima namazın ardından zikredilen zekâtı vermek. Sonra Yüce Allah bunların hepsine *"işte ayakta duracak olan dosdoğru dîn budur"* kavliyle işaret etti. Hadîsin başlıktaki "Zekât İslâm'dandır" fıkrasına uygunluğu açıktır. Çünkü bunda zekâtı vermek, İslâm esaslarından biri olarak sayılmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/199.

kadar beraber bulunursa, iki kîrât ecr ile döner ki, kıratların her biri Uhud dağı gibidir. Her kim o cenaze üzerine namaz kılar da defn olunmadan evvel dönerse, bir kîrât ecr ile dönmüş olur".

Usmân ibn Ebî Heysem el-Müezzin (220), bu hadîsi Avf el A'râbî(146)'den rivayet etmekte Ravh'a mutâbaat etti. Dedi ki: Bize Avf, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere geçen hadîs gibi tahdîs etti 90[67].

36- Mü'minin, Farkında Olmaksızın Amelinin Bâtıl Olup Boşa Gitmesinden Korkması Babı

90[67] Bu mutâbaatı Ebû Nuaym, el-Mustahrac'ında vasletmiştir. Eğer Buhârî, bu hadîsi Usmân el-Müezzin'den işitti ise, bu tarîk kendisi için bir derece daha yüksektir. Çünkü hadîs, Usmân'ın rivayetinden dört râvîli, Mercûfî'nin rivayetinden beş râvîlidir. Eğer sen, Buhârî, Mercûfî'nin rivayeti Usmân'ınkinden daha nazil iken niçin Mercûfî'ninkini evvelâ zikretti? dersen, Mercûfî'nin rivayeti vasledilmiş ve Usmân'ın rivayetinden ittifakça daha sağlam olduğu için, derim (Aynî).
Hadîs metninde zikredilen "kîrât", aza da çoğa da şâmil olabilen bir sevâb ölçüsüdür; mıkdârını Allah bilir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/200.

İbrahim et-Teymî (192): "Sözümü amelimle ne zaman karşılaştırdım ise yalancı çıkmaktan korkmuşumdur" dedi. İbn Ebî Muleyke (117): "Peygamber'in sahâbîlerinden otuz zâta yetiştim; hepsi de münafık olmaktan korkuyorlardı, içlerinde, benim îmânım, Cibrîl ve Mîkâîl'in îmânı gibi sağlam ve nifak arız olmaktan masundur diyen de hiç yoktu" dedi. Hasen el-Basrî (110?)'nin de: "Allah'tan mü'minden başkası korkmaz, münafıktan başkası emîn olmaz" dediği zikrolunur. Ve Yüce Allah'ın: *"... Bir de onlar işledikleri (günâh) üzerinde, bilip dururlarken ısrar etmeyenlerdir"* (Ali-İmrân: 3/135) kavlinden dolayı, tevbe etmeksizin nifak ve ma'siyette ısrar etmekten korkulur 91[68].

91[68] Buhârî bu bâb başlığında birinci cümle ile sonuncu cümle arasına mu'tariza olarak üç tane ta'lîk soktu. Buhârî, İbrahim et-Teymî'nin sözünü, kendi târîhinde Ebû Nuaym'den vasl etmiştir. Bunu diğer bâzı muhaddisler de vaslettiler. İbn Ebî Müleyke'nin sözü olan ta'lîki, ibn Ebî Heysem, kendi târîhinde vasletti. Hasen Basrî'nin sözü olan ta'lîki de Ca'fer el-Firyâbî "Münâfıkın Sıfatı" kitabında müteaddid tarîklerden muhtelif lâfızlarla vasletti.
Buhârî, birinci ve ikinci ta'lîkleri cezm sîgasıyle, üçüncü ta'lîki de tamrîz sîgasıyle sevketti. Hasen'in sözünde tamrîz sîgasını kullanması, bu sözün kendince sahîh görülmemiş olmasından

41-.......Zubeyd (122) dedi ki: Ben Ebû Vâil(100)'e Murcie fırkası hakkında sordum. Bunun üzerine şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Mes'ûd (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Müslüman'a sövmek fısk, onunla kıtal etmek küfürdür"* buyurmuştur 92[69].

42-....... Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd(143)'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Enes şöyle dedi: Bana Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) haber verip

---

dolayı değil, onu ma'nâ ile ve muhtasarca naklettiği içindir (İbn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/201.

92[69] Peygamber'in maksadı, müslümân ile süvüşmek, fısk ve fücur ehlinin müslümân ile kıtalinin de küfür ehlinin şânından olduğunu beyân olsa gerektir. Küfür ehlinin şânından olan ahlâk ve ef'âl vakıa insanı âsî mertebesinden düşürüp, hemen îmânını selbetmez. Fakat îmân kal'asını zedeleyip sahibini maazallah küfür ve nifak vadisine sürüklemelerinden korkulur. Bundan dolayı ümmetin büyüklerinden çok kimseler, îmânlarına nifak karışmış olmaktan ve farkına varmaksızın amellerinin heba olmuş olmasından son derece korkarlardı.

Bu hadîste "Küfürle beraber tâat menfâat vermediği gibi, îmânla beraber ma'siyet zarar vermez" görüşünde olan Murcie fırkasına redd vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/201.

şöyle dedi: Rasûlullah (S), Kadr gecesini haber vermek üzere (hücresinden) çıktı. Derken müslümanlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

"Ben size Kadr gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulân ile fulân kavga ettiler de o bilgi ref olundu. İhtimâl ki, hakkınızda bu daha hayırlıdır. Artık siz Kadr gecesini (yirmiden sonraki) yedinci veya dokuzuncu veya beşinci gecelerde arayınız" buyurdu 93[70].

37- Cibrîl'in Peygamber'e Îmândan, İslâm'dan, İhsandan, Kiyamet Vaktinin Bilgisinden Sorması Ve Peygamberin Ona Bunları Beyân Etmesi Babı

93[70] Buhârî, bundan evvelki Abdullah ibn Mes'ûd hadîsini, bâb başlığının sonuncu hükmünün delîli olarak zikretti. Bu Enes hadîsini de bâb başlığındaki birinci hükmün delîli olarak zikretmiştir. Bu son hadîste kavga ve muhasama etmenin kötülenmesi, bu kavganın, şahıslara âid günâh yüzünden umûma ukubete sebeb olduğu hükmü vardır. Çünkü ümmet, Peygamber'in huzurunda kavga yapılması yüzünden bu mübarek gecenin bildirilmesinden mahrum olmuştur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/202.

Ve sonra Peygamber: *"Cibril aleyhi's-selâm sizlere dîninizi öğretmek için geldi"* buyurdu da, Abdu'1-Kays hey'etine îmândan olarak beyân ettiği şeylerle ve Yüce Allah'ın: *"Kim İslâm'dan başka bir dîn ararsa ondan bu dîn asla kabul olunmaz..."* (Âli imrân: 3/85) kavli ile birlikte, buradaki hadîste zikrolunan şeylerin hepsini dîn yaptı 94[71].

43-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah(S) meydanda oturuyordu. Yanına bir adam geldi ve:

- îmân nedir? diye sordu. Rasûlullah:

94[71] Buhârî, îmân ve İslâm'ı bir tek ma'nâdan ibaret görüyor. Cibrîl'in îmândan ve islâm'dan sormasının zahiri, ve Peygamber'in ona cevâbının zahiri, îmân ile İslâm'ın başka başka şeyler olmasını gerektirince, yânî îmân, tasdîk ve bir takım husûsî işler, İslâm da husûsî bir takım amelleri izhâr etmek olunca, Buhârî zahirî olan bu îmân-İslâm ayrılığını kendi yoluna te'vîl suretiyle reddetmek istedi. Bunu da i'tikâad ve amelin dîn oluşu, Peygamber'in Abdu'1-Kays hey'etine îmânı islâm ile beyân edişi -çünkü onların kıssasında îmânı, burada islâm'ın tefsir elliği şeylerle tefsir etmişti-, Âlu Imrân: 3/85. âyetinin İslâm'ın dînden ibaret olduğuna delâlet edişi, Ebû Sufyân hadîsinin de îmânın dîn olduğuna delâlet etmesi ile istidlal etti. Netice i'tibâriyle bütün bunlar islâm ve îmânın bir şey olduğunu gerektirdi (İbn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/202-203.

- îmân Allah 'a, meleklerine, Allah 'a kavuşmaya, peygamberlerine inanman; kezâlik (öldükten sonra) dirilmeye inanmandır, cevâbını verdi.

O zât:

- İslâm nedir? dedi. Rasûlullah:

- Allah'a ibâdet edip, O'na hiçbir şeyi ortak kılmaman, namazı dosdoğru kılman, farz edilmiş olan zekâtı vermen, ramazânda oruç tutmandır, buyurdu.

Sonra o zât:

- İhsan nedir? diye sordu. Rasûlullah:

- Allah'ı sanki görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir; eğersen Allah'ı görmüyorsan şübhesiz O seni görmektedir, buyurdu.

O zât:

- Kıyamet ne zaman? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

- Bu mes'elede sorulan, sorandan daha âlim değildir. (Şu kadar var ki kıyametten evvel zuhur edecek) alâmetlerini sana haber vereceğim. Ne zaman satılmış câriye sahibini (yânî efendisini) doğu-

rur[95][72]*, kim idikleri belirsiz deve çobanları yüksek bina kurmakta biri-biriyle yarışa çıkarsa kıyametin alâmetleri görülmüş olur*[96][73]*. (Kıyametin vakti) Allah'tan başka kimsenin bilmediği beş şeyden biridir,* buyurduktan sonra: *"O saatin ilmi şüphesiz ki Allah'ın nezdindedir. Yağmuru (mukadder olan vakitte ve yerde) O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağım bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez- Şübhesiz Allah (herşeyi)*

95[72] Memlûk cariyenin kendi sahibini doğurması, kendisinden doğan efendi-zâdesinin babası yerine geçip ona sâhib olması i'tibâriyledir. Bu emare câriye ve halayıkların kıyametten evvel çoğalacağından kinayedir.
Bir ihtimâle göre de, çocuk anası olan câriye satılacak ve elden ele geçip tedavül ede ede, nihayet maazallah kendi çocuklarının mülkiyetine bilinmeden geçip istifrâş olunacak derecede insanların ahlâkı bozulacak demektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.
96[73] Fakîr insan tabakalarının servete kavuşacaklarına işarettir ki, çöllerde oturan müslümânların bir çeyrek asır geçmeden Bizans ile Iran devletlerine gâlib gelerek, birdenbire hatır ve hayâle gelmez büyük servetlere vâris olmaları suretiyle, Peygamber'in bu ihbarı tahakkuk etmiştir. Kıyamet alâmetlerinin behemahal fena şeyler olduğuna kaail olanlara göre ise, servet ve saman zamanın geçmesiyle zatî kıymetleri olmayan sefil insanların eline geçeceğine işarettir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.

bilendir. Herşeyden haberdârdır" (Lukmân: 31/34) âyetini tilâvet eyledi. Sonra o zât arkasını dönüp gitti. Rasûlullah: *"Onu geri getirin"* diye emretti; fakat sahâbîler onun izini bulamadılar. Bunun üzerine Rasûlullah: *"İşte bu Cibril'dir. İnsanlara dînlerini öğretmek için geldi"* buyurdu.

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Rasûlullah bu hadîste zikredilen şeylerin hepsini îmândan kıldı97[74].

97[74] Bu hadîste îmân ve islâm esaslarının Peygamber diliyle takrîr ve tesbiti; îmân, İslâm ve ihsanın en güzel ta'rîfleri yapılmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.

38- Bâb 98[75]

44-.......Abdullah ibn Abbâs haber verip, şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber verdi ki, Hırakl ona şöyle demiştir: "Ben sana; onlar (yânî müslümânlar) artıyor mu, yoksa eksiliyor mu diye sordum. Sen, onların

---

98[75] Kerîme bintu Ahmed el-Merveziyye ile Ebu'l-Vakt'in rivayetlerinde de "bâb", böyle isimsiz gelmiştir. Ebû Zerr, Asîlî ve diğerlerinin rivayetlerinde ise "bâb" sözü düşmüştür. Nevevî de birinciyi, yânî isimsiz "bâb" şeklini tercîh etti de: "Bâb" isminin, yânî Cibril'in îmândan sormasının bu hadîsle ilgisi yoktur, binâenaleyh bu hadîsin bundan evvelki bâb'a katılması sahîh olmaz, dedi. Ben derim ki; burada ilgiyi nefyetmek iki halde de tamâm olmaz. Çünkü, eğer isimsiz olarak "bâb" lâfzı sabit olursa, bu bâb kendinden önceki babın faslı menzilesinde olur. Böyle olunca da bu babın evvelki bâb ile ilgisi zarurîdir. Eğer "bâb" sözü sabit olmazsa, hadîsin önceki bâb'a ilgisi zâten lâzımdır. Lâkin bu bâb, önceki babın ismindeki "Bunların hepsini dîn kıldı" kavliyle ilgilidir, ilgilenme vechi de, Hırakl hadîsinde onun dîne îmân ismi vermiş olmasıdır. Binâenaleyh dînin îmân olmasıyle, müellif Buhârî'nin muradı tamâm oluyor.
Eğer burada Buhârî lehine hüccet yoktur, çünkü o söz Hırakl'den nakledilmiştir, denilirse,'cevâb şudur: Hırakl o sözü kendi ictihâdıyle söylemedi; o bunu ancak peygamberlerin kitâblarından istikra' ederek haber vermiştir... Keza Hırakl o sözü kendi Rûm diliyle söyledi, Ebû Sufyân da o sözü Arabca olan kendi diliyle ta'bîr etti ve bunu dil âlimlerinden bulunan ibn Abbâs'a nakl eyledi, ibn Abbâs da bunu redd ve inkâr etmeyerek, Ebû Sufyân'dan rivayet etti. Bu da o sözün lâfzan ve ma'nen sahîh olduğuna delâlet etti (İbn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204-205.

artmakta olduklarını söyledin, îmân keyfıyyeti de tamâm oluncaya kadar hep böyle gider. Ben sana, içlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dînden dönen var mıdır diye sordum. Hayır, dedin, îmân da, mûcib olduğu inşirah ve ferahlık kalblere karışıp kökleşince böyle olur; hiçkimse onu sevmemezlik ermez..." 99[76]

39- Dînini Tertemiz Yapmak İsteyen Kimsenin Fazileti Babı

45-.......Âmir dedi ki: Ben Nu'mân ibn Beşîr(64-R)'den şöyle derken işittim: Ben Rasûlullah(S)'dan şöyle buyururken işittim: *"Halâl belli, haram da bellidir. İkisi arasında (halâl mı, haram mı belli olmayan bir takım) şübheli şeyler vardır ki, çok kimseler bunları bilmezler. Her kim şübheli şeylerden*

99[76] Müellif Buhârî, "Vahyin başlangıcı" babında geçen Ebû Sufyân'ın uzun hadîsinden, burada maksadıyle ilgisinden dolayı, sâdece bu kısa parçayı almakla iktifa etti. Buhârî bunu, burada getirdiği isnâdla "Cihâd Kitâbı"nda sevketmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/205.

sakınırsa, ırzını da, dînini de tertemiz tutmuş olur. Her kim şübheli şeylere dalarsa, (içine girmek yasak olan) koruluk etrafında davarlarını otlatan bir çoban gibi, çok sürmez içeriye dalabilir. Haberiniz olsun, her devlet başkanının kendine mahsûs bir koruluğu olur. Gözünüzü açın; Allah'ın yeryüzündeki koruluğu da haram ettiği şeylerdir. Haberiniz olsun ki, bedenin içinde bir lokmacık et parçası vardır ki iyi olursa bütün beden iyi olur; bozuk olursa bütün beden bozulur. İşte o(et parçası)kalbdir"[100[77]].

100[77] "Mudğa" sözünü, bedenin kalan kısmına nisbetle küçültmek iradesiyle "kalb" ma'nâsına kullandı. Kalb bu küçüklüğüyle beraber bedenin salâhı ve fesadı ona tâbi'dir. Kalb, bedenin sultânı olduğundan, o iyi olursa, onun raiyyesi gibi olan diğer organlar iyi olur. Tıbba göre kalb, nutfeden ilk oluşan noktadır. Ondan kuvvetler meydana çıkar, ondan ruhlar gönderilir, idrâk ondan neş'et eder ve akletmek ondan başlar... işte bu ma'nâlardan dolayı bilhassa kalbi zikretti (Aynî).

Ve kalb, yüreğe denir; fuâd ma'nâsınadır. Farsça'da "dil" denir. Bir kavle göre kullanmada fuâd daha husûsîdir ki, lisânımızda ona "gönül" ta'bîr olunur. Mütercim der ki, Nihâye'de işbu *"Size Yemen ehli geldi, onlar kalbleri ince, fuâdları yumuşak insanlardır"* hadîsinde şöyle dedi: Ma'rûf olan kalb ve fuâd birdir, ki "takallub" i'tibâriyle kalb, tefe'ud ve "tevakkud" (yânî yanıp tutuşmak) i'tibâriyle fuâd denilmiştir. Bâzılarına göre fuâd yüreğin ortasına denir; bir kavle göre yüreğin perdesine denir. Ve kalb, habbe ve süveydâsından ibarettir. Tahkik ehli indinde kalb, yürek ta'bîr olunan, çam kozalağı şekilli cismânî ete taalluk eden Rabbânî bir latifeden ibarettir ki, bütün

kuvvetlerin başlangıcıdır. Nitekim dimağ, bütün hislerin başlangıcıdır. Hakimler indinde bu insanî hakîkattir ki nutk edici nefis ve bâtın ruh ta'bîr ederler. Ve yürek, natıka olan nefsin saltanat tahtıdır. Ve işbu *"Âdem oğlunda bir çiğnem et vardır, o iyi olduğu zaman bütün beden iyi olur"* hadîsinde kalbden murâd, anılan ilâhî lâtifedir ki, hayât feyzinin menbâıdır. Bâzı muhakkıklar dediler ki, kalb, yedi tabakayı müştemildir... Ve kalb denmesi "takallub"dan yâhud öz ve hâlis ma'nâsından alınmıştır. Ve mahal irâdesi 'itibariyle kalbden akıl ve anlayış ve şecaat gibi şeyler de irâde olunur. Kaldı ki lisânımızda yürek dediğimiz, sol cânibde asılmış olan ma'lûm etten uzuvdur. Lâkin bir gönlümüz dahi vardır ki, sükûn, harekelemeyi, istikrah gibi hâllerin medarıdır. Müellifin ikinci kavli buna mülayim olur ki, fuâd yüreğe ve kalb gönüle denir. Her kuvvetin başlangıcı olacaktır intehâ. Ve kalb, akıl ve heves ma'nâsına da kullanılır ve her şeyin özüne ve hâlisine denir (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/206.

40- Bâb: Ganimetten Beşte Birini (Devlete) Vermek Îmândandır [101][78].

46- Bize Aliyyu'bnu'1-Ca'd (230) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Ebû Cemre ed-Dab'î(128)'den haber verdi. Ebû Cemre şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın maiyyetinde oturuyordum; İbn Abbâs beni kendiseririnin üzerine oturtur idi. Bana: Benim yanımda ikaamet et, sana kendi malımdan bir hisse ayırayım, dedi. Bunun üzerine ben onun maiyyetinde iki ay ikaamet ettim. Sonra İbn Abbâs şöyle dedi: Abdu'l-

---

[101][78] Yânî ganimetin beşte birini Allah'ın emrettiği yerlere sarf edilmek üzere, devlete vermek de îmân şu'belerinden bir şu'bedir. Ganimet, harble düşmandan alınan mallardır. Ganimetle ilgili Kur'ân âyeti şudur:
"Eğer Allah'a ve hakk ile bâtılın ayrıldığı gün iki ordunun biribirine kavuştuğu gün kulumuz (Mıhammed)a indirdiğimiz (âyetler)e inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlaka beşte biri Allah'ın, Rasûl'ünün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur. Allah her şeye hakkıyle kaadirdir." (el-Enfâl: 8/41).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/207.

Kays hey'eti[102][79] (Bahreyn taraflarından) Peygamber'in yanına geldikleri zaman, Peygamber (S):

- *Sizler kimlerdensiniz, yâhud: Nerenin hey'etisiniz?* diye sordu. Onlar:

- Biz Rabîa kabîlesindeniz, dediler.

- *Hoşgeldiniz, Allah sizleri utandırmasın, pişman etmesin,* buyurdu.

Bunun üzerine:

- Yâ Rasûlallah, biz sana yalnız haram ayda gelebiliriz. Seninle aramızda kâfir olan Mudar kabilelerinden şu topluluk vardır. O hâlde bize kestirme bir şey emret de geride kalanlarımıza haber verelim; o sebeble de cennete girelim, dediler. Peygamber'e içkileri de sordular.

---

[102][79] Vefd, vâfidin cem'idir. Vâfld, bulunduğu yerden husûsî bir maksad ile kendi kavmi nâmına diğer memlekete giden kimseye denir. Yerine göre, mümessil veyâ sefir gibi bir ma'nâ ifâde eder. O hâlde burada vefd, mümessil hey'et demek olur. Bu hey'et Rabîa kabilelerinden Abdu'1-Kays tarafından Hudeybiye'den sonra Mekke fethinden biraz evvel Peygamber'e Munzir ibn Âiz el-Asarî'nin başkanlığında bir nevi' sefaretle gönderilmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/207-208.

Peygamber onlara dört şey emretti, dört şeyden de nehy etti. Onlara yalnız Allah'a îmân ile emrettikten sonra:

- *Yalnız Allah'a îmân etmek ne demektir, bilir misiniz?* diye sordu.

Onlar:

- Allah ve Rasûl'ü en iyi bilendir, dediler. Peygamber:

- *Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı eda etmek, ramazân orucunu tutmak ve ganimetin beşte birini vermenizdir,* buyurdu.

Keza onları dört şeyden, yâni hantem, dubbâ', nakîr, müzeffet (denilen kaplara hurma yâhud üzüm şırası koymak)ten nehyetti. İbn Abbâs'ın müzeffet yerine mukayyar dediği de rivayet edilmiştir [103][80].

---

[103][80] Bunlar o diyarda içinde nebîz ve hamr, yânî şıra ile şarâb kurmak âdet olan dört nevi desti adıdır ki, içlerinde şıra kolayca mayalanıp alkollenirmiş. Bunlardan Hantem: Bir nevi' içi sırlı, ağzı yanından yapılmış, kırmızı veya yeşil topraktan îmâl edilmiş desti. Dubbâ: Desti yerinde kullanılan boş kuru kabak. Nakîr: Şıra kurmağa mahsûs içi oyulmuş ağaç parçası. Müzeffet:

Bunun ardından Rasûlullah o hey'et ferdlerine:

- Bu emrettiklerimi iyice belleyiniz ve bunları arkanızda bıraktığınız kimselere haber veriniz, buyurdu [104][81].

41- Amellerin Ancak Niyet Ve İhlâs İle Muteber Olacağına Ve Herkesin Eline Ancak Niyet Ettiği Şeyin Geçeceğine Delîl Olarak Gelen Hadîs Babı

Binâenaleyh îmân, abdest, namaz, zekât, hacc, oruç ve bütün beşerî muameleler bu kelâma girmiştir. Çünkü Allah da: *"De ki: Herkes kendi şâkilesine göre amel eder... "* (el-İsrâ: 17/84) buyurdu. "Şâkilesine göre" demek "niyetine göre" demektir. *"Kişinin, sevabını yalnız Allah'tan umarak kendi ailesine*

Zift yânî kara sakız ile sıvanmış desti adıdır. Mukayyar: Yine zift ma'nâsına olan kaar veya kıyr ile sıvanmış destidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/208.

[104][81] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ganimetin beşte birini (devlete) vermenizdir" fıkrasındadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/208.

yaptığı harcaması da kendisi lehine bir sadakadır" ve keza Peygamber (S): *"(Fetihten sonra hicret yoktur) Lâkin cihâd ve niyet vardır"* buyurdu 105[82].

47-.......Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Muhammed ibn İbrahim'den, o da Alkame ibn Vakkaas'tan;o da Umer(R)'den haber verdi ki, Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Ameller niyete göredir. Her bir kimse için ancak niyet ettiği şey vardır. Binâenaleyh her kimin hicreti Allah'a ve Rasûl'üne yönelmişse, onun hicreti Allah'a ve Rasûl'ünedir. Artık nail olacağı bir dünyâ

105[82] Buhârî, babın isminden sonra ileri sürdüğü "Binâenaleyh îmân, abdest, namaz, zekât, hacc, oruç ve bütün beşerî muameleler bu kelâma girmiştir" hükmünü takviye etmek için bir âyet ve iki hadîs daha zikretmiştir. Âyetteki "şâkile"nin niyet ile tefsiri, Hasen Basrî'den, Muâviyetu'bnu Kurre'den ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bu hususta birbirine yakın başka tefsirler de gelmiştir.
Takviye için sevk ettiği birinci hadîs, kişinin Allah rızâsını gözeterek yaptığı her işin, her amelin, hattâ kendi ailesine yaptığı harcamaların bile kendisi lehine sevâb olacak birer sadaka olduğunu takrir ediyor, ikinci hadîs ise, Mekke fethinden sonra hicret sebebiyle hayr talebinin kesildiğini ve fakat hayr talebinin cihâd ve niyet olduğunu beyân ediyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/209.

veya evleneceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimse varsa, onun hicreti, hicretine sebeb olan şeyedir"

48-...,... Bana Adiyyibn Sabit (l 66) haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Yezîd'den işittim, o da Ebû Mes'ûd(31)'dan; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse ecrini yalnız Allah'tan umarak ailesine infâk ettiği zaman, onun bu nafakası kendisi lehine bir sadaka olur".

49-.......Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) oğluna şöyle haber vermiştir:

Rasûlullah (S) bana hitaben şöyle buyurdu: *"Şübhesiz sen, Allah rızâsını arayarak yapacağın her bir harcamadan dolayı muhakkak ecre nail olacaksın, hattâ eşinin ağzına verdiğin lokmaya kadar"* 106[83]

106[83] Bu hadîsteki son ifâde, bundan evvelki hadîste anlatılan aile nafakasından sevaba nail olma hükmünü çok belîğ bir tarzda tavzîh etmektedir.
Babın altında Umer'den getirdiği niyet hadîsinin bir rivayeti, el-Câmi'u's-Sahîh'in birinci hadîsi olarak geçmişti: Ameller niyete

göredir. Bir işten maksad ne ise, hüküm ona göredir. Allah için çalışan Allah'a erer...
Diğer iki hadîsin başlığa delâletleri açıktır
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/210.

42- Peygamber(S)'in: *"Dîn ancak Allah için, Rasûlü için, Müslümânların imamları için ve bütün halk için nasihattir"* Kavli İle, Yüce Allah'ın: *"Allah için ve Rasûlü için nasihat ettikleri takdirde..."* (et-Tevbe: 9/91) Kavli Babı 107[84]

107[84] *"Dîn nasihatten ibarettir"* demek, dînin direği ve kıvamı nasihattir demektir. Buhârî bu hadîsi Sahîh'inde müsned olarak zikretmemiş, bâb ismi olarak ta'lîkan zikretmiştir. Müslim, el-Câmi'u's-Sahîh'inin Kitâbu'1-îmân bölümünde mevsûl olarak Temîm ed-Dârî'den rivayet etmiştir. Müslim'deki rivayet "Veli-kitâbihi" fıkrasını da ihtiva etmektedir:

Allah için nasihat, Allah'ın vahdaniyyetine sahîh olarak i'tikâad edip, ibâdet ve tâatında niyeti hâlis kılmaktır.

Rasûl'ü için nasîhat, Muhammed aleyhi-s-selâmın rasûlluk ve nebîliğini tasdîk, şerîatini kabul, emir ve nehyine inkıyâd eylemektir.

Kitâb'ı için nasîhat, Kur'ân-ı Kerîm'i tasdîk ve mantûk olduğu hükümlerle amel etmekten ibarettir.

imamlar için nasîhat, müslümânlarm önderleri olanlara, dîne uygun emir ve nehiylerine itaat edip, bâğîlık ve hurûcdan çekinmekten ibarettir.

Halk için nasîhat, herkesi maslahatlarına irşâd ve hayra delâletten ibarettir.

Buhârî burada zikrettiği âyetle de bâb ismindeki hadîsi te'kîd etmiştir. Âyetin tamâmı şöyledir:

"Allah 'a ve Rasûl'üne hayırhah oldukları takdirde ne zaîflere, ne hastalara, ne de harcayacaklarını bulamayanlara bir zorluk (ve mes'ûliyel) yoktur, iyilik edenlere karşı da (muâhazeye) bir yol yoktur. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (et-Tevbe: 9/92).

50-.......Bana Kays ibn Ebî Hâzım'dan.o da Cerîr ibn Abdillah(74-8)'dan tahdîs etti; o şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'a namazı ikaame etmek, zekât vermek, her müslümâna nasihat edip hayırhah olmak üzere bey'at ettim.

51-.......Bize Ebû Avâne, Ziyâd ibn Ilâka(125)'dan tahdîs etti. Şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'dan şöyle derken işittim: Basra vâlîsi Mugîre ibn Şu'be'nin vefat ettiği gün (50) ayağa kalktı da, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: Başınıza bir emîr gelinceye kadar tek ve ortaksız olan Allah'a ittikaa, vakaar ve sekinet üzere bulunmanızı tavsiye ediyorum. Zîrâ emîriniz şimdi buraya geliyor, diye nasihat etti. Müteakiben: (Vefat eden) Emîriniz için Allah'tan afv dileyiniz, çünkü o afvı severdi, dedikten sonra amma ba'du: Ben Peygamber(S)'e gelip:

- Müslüman olmak üzere sana bey'at edeceğim, dedim.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/211.

Şart ettiği şeyler arasında her müslümâna hayırhah olmayı da şart etti. Ben de bu şart üzerine bey'at ettim. Şu mescidin Rabb'ına yemîn ederim ki, ben sizin nasihat ediciniz, yânî hayırhâhınızım, dedi.

Cerîr ibn Abdillah bu hutbeden sonra istiğfar ederek (minberden) indi[108][85]

---

[108][85] Bu nush ve nasihat maddesi, iki ma'nâya konulmuştur. Birisi hâlislik ve sâfîlik ma'nâsıdır. Nitekim mumu alınmış hâlis bala "aselun nâsıhun" denilir. Birisi de söküğü dikmek, yırtığı yamamak suretiyle onarıp düzeltmek ma'nâsınadır. Bu iki ma'nânın mecmuundan alınarak da nush, hüsn-i niyet ve hulûsı kalb ile hayır-hâhlık ederek, eksiklikleri düzeltip ıslâh edecek öğüt vermek, va'z etmek, nasihat eylemek ma'nâsına gelir ki, nasîhat, o verilen öğüdün ismidir. Nasihat edilenin dünyevî ve uhrevî bi'1-cümle hayrını istemekten ibarettir.
Buhari, Kitâbu'l-îmân'ı bu hadîsle sona erdirdi. Çünkü bu büyük, celîl, hafîl (dopdolu) bir hadîstir, İslâm'ın medarı olan dört hadîsten biridir de denildi. Buna göre İslâm'ın dörtte biri olmuş olur. Bâzıları bundan bütün hükümlere delîl çıkarmak mümkin olur, demiştir.
Hadîsin bâb ismine uygunluğu açıktır. Buhâri'nin bâb isminden muradı, dîn'in amel'e vâki' olmasıdır; zîrâ Peygamber nasihate dîn ismini vermiştir, ibn Battal: Onun maksadı, islâm amelsiz sözden ibarettir diyenlere reddir. Çünkü Peygamber Onunla bey'atlaştığı zaman, kendisine her müslümâna nasîhat etmeyi de şart kılmıştır, dedi.
Buhâri bu "îmân Kitâbı"nı nasîhat hadîsiyle bitirmek suretiyle de güzel bir bitiriş yapmış ve islâm'dan olan nasîhat etme vazifesini de yerine getirmiş oluyor. Allah ona rahmet eylesin!
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/211-212.

Rahman ve Rahim olan Allah’ın ismiyle

2- KİTÂBU'L-İLM (İLİM KİTABI)109[1]

109[1] el-Câmi'u's-Sahîh'dekı kitâbların hepsinin medarı (dönüp dolaşması) ilim üzerine olduğu içindir ki, Buhâri bu ilim Kitâbı'nı, bundan sonraki kitâbların önüne geçirmiştir. Bunu niçin İmân Kitâbı'nın da önüne geçirmedi? dersen, îmân mükellef üzerine ilk vâcib olan şey olduğu için, yâhud mutlak olarak işlerin en faziletlisi, en şereflisi olduğu içindir derim. Nasıl böyle olmaz ki, îmân, ilimce de amelce de her hayrın başlangıcı, küçük büyük her kemâlin menşeidir. Vahiy Kitâbı'nın en öne geçirilmesine gelince, îmânı ve dîn ile ilgili her

1- İlmin Fazîleti Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

***"... Allah içinizde îmân etmiş olanlarla (bilhassa) kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini yükseltir. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır"* (el-Mucâdîle: 58/12); *"Rabb'ım benim ilmimi artır!"* (Tâhâ: 20/114)[110[2]]**

2- Konuşmasıyle Meşgul Bulunurken Kendisinden Bir İlim Sorulduğunda,

---

şeyi tanıma, ancak vahye dayandığı için, yâhud semâ'dan bu ümmete inen ilk hayr, vahy olduğu içindir (Kirmani, Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/213.

[110[2]] Buhârî, ilmin faziletini beyân hususunda iki âyeti zikretmekle yetindi. Çünkü Kur'ân, kat'î olan hüccetlerin en kuvvetlisidir. Nefyetmede de, isbât etmede de Kur'ân'la istidlal etme, başkalarıyla istidlalden daha kuvvetlidir (Kirmânî, Aynî).
İlk âyetin baş tarafı şöyledir:
"Ey îmân edenler, size meclislerde 'yer açın' denildiği zaman genişleyin ki, Allah da size genişlik versin. 'Kalkın' denilince de kalkıverin..."
Bu âyetin tefsîri sırasında Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, ilmin faziletiyle ilgili birçok hadîsler sıralamıştır: VI, 4790-4797.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/213-214.

KonuşmasınıTamamladıktan Sonra Suâl Sorana Cevâb Veren Kimse Babı

l- Bize Muhammed ibn Sinan (223) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Fuleyh (168) tahdîs etti. H ve keza bana İbrahim ibnu'l-Munzir (226) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Fuleyh (197) tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam tahdîs edip şöyle dedi: Bana Hilâl ibn Aliyy, Ata ibn Yesâr (94)'dan, o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Meclisin birinde Peygamber (S) huzûrundakilere söz söylerken ansızın bir bedevi gelip: Kıyamet ne zamandır? diye sordu. Rasûlullah konuşmasına devam etti. Oradakilerin kimi: Bedevî'nin ne dediğini işitti, amma suâlinden hoşlanmadı dedi; kimi de: Belki işitmedi diye hükmetti. Nihayet Rasûlullah sözünü bitirince: *"O kıyameti soran nerede?"* diye, yânî bunun gibi bir lâfızla suâl etti. Bedevî:

- İşte ben yâ Rasûlallah, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

- *Emânet zayi' edildiği vakit kıyameti bekle,* buyurdu. Yine bedevî:

- Emâneti zayi' etmek nasıl olur? diye tekrar sorunca, Rasûlullah:

- *İş, ehli olmayana yöneltilip dayandırıldığı zaman kıyameti bekle,* buyurdu[111][3].

3- İlme Delâlet Eden Bir Konuşmada Sesini Yükselten Kimse Babı

2-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr (123-5)'den; o da Yûsuf ibn Mâhek (63-7)'den; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Gittiğimiz yolculukların birinde Peygamber (S) geride kalmıştı da

---

111[3] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsten birçok hükümler alınmıştır: Sorana öğretmenin vücûbu, âlim meşgul bulunduğu müddetçe ona herhangi bir-şey sormaması öğrencinin âdabından olduğu; çünkü konuşmakta olduğu konuyu tamamlayıncaya kadar sözünü kesmemesi dinleyenlerin hakkı olduğu, öğrenci sormasında katı ve sert bile olsa öğretmenin ona yumuşak ve rıfk ile muamele etmesi, âlimin cevâbda genişletme yapabileceği, cevâb vermekte kaadî, müftî ve müderrisin soru soranların öncelik sıralarını gözetmeleri gerekeceği...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/215.

sonra bize yetişmiş idi. O sırada namaz vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı, mesh eder gibi, az su ile yıkamağa başladık. Peygamber bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki yâhud üç kerre: *"Cehennem'de yanacak ökçelere yazık!"* diye nida etti[112][4].

112[4] Müslim'deki rivayetlerin birinde gösterildiği üzere, bu sefer, Mekke'den Medine'ye dönüş idi. Vakti giren namaz da ikindi namazıydı. Bâzıları konak yerine varır varmaz hemen acele ile abdest almağa başlamışlar, ökçeleri ıslanmamış olanları bile varmış. Müslim'in rivayetinde bu inzardan sonra sarahaten Abdesti eksiksiz alın.'"tenbüii de vardır: Müslim Ter., 1,323-324; "Tahâre, iki ayağı kemâliyle yıkamanın vücûbu babı", 26(241).
Bu hadîsten: Abdestte iki ayağı tam yıkamanın vücûbu, temizliği her organa tam yaygınlaştırmanın vücûbu, cesedin azâb olunacağı, ilim münazarasında gerektiğinde ses yükseltmenin cevazı, âlimin farzlar ve sünnetlerin zayi' edilmesini gördüğünde bunu yüksek sesle reddedebileceği, te'kîd ve vücûbunda mübalağa olmak üzere mes'elenin tekrar tekrar söylenebileceği gibi hükümler alınmıştır. (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/215.

4- Muhaddisin Haddesenâ Yâhud Ahbaranâ Ve Enbeenâ Sözleri Babı113[5]

Bize Humeydî (219): Sufyân ibn Uyeyne(198)'nin nazarında Haddesenâ, Ahbaranâ, Enbeenâ ve Semi'tu bir ma'nâya idi, dedi. Abdullah ibn Mes'ûd da: Rasûlullah (S) sâdık ve masdûk olduğu hâlde Haddesenâ(= Bize tahdîs etti) demiştir. Şakîk da Abdullah ibn Mes'ûd'dan söyledi ki, kendisi: Ben Peygamber'den bir söz işittim, demiştir. Huzeyfe ibn Yemân (36) da: Rasûlullah (S) bize iki hadîs tahdîs etti, demiştir.114[6] Ve Ebu'l-Âliye (190) dedi ki: İbn

113[5] Bu, muhaddisin haddesenâ, ahbaranâ ve enbeenâ sözleri arasında fark var mıdır, yoksa hepsi bir midir hususunu beyân babıdır.
Bu babı Kitâbu'l-İlm'de mutlak olarak zikretmesi, kitabını Peygamber'den rivayet edilmiş müsned hadîsler üzerine bina ettiğine tenbîh içindir. Bunun İlim Kitabı ile münâsebeti açıktır. Çünkü bu, muhaddisin lügat ve ıstılah yönünden mezkûr lâfızlar arasındaki farkı bilme hususunda muhtaç olacağı şeyler cümlesindendir. Buhârî "Bu ta'bîrlerin hepsi birdir, aralarında fark yoktur" görüşünü tercîh etmiştir. Buhârî bu görüşü, üstadı Humeydî'den; o da kendi üstadı Sufyân ibn Uyeyne'den nakletti. Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/216.

114[6] Bunlar arka arkaya üç ta'lîktir. Buhârî bunları sahâbînin bazen haddesenâ, bazen de semi'tı demekte olduğuna,

Abbâs'tan: o da Peygamber'den; O da Rabb'ından rivayet etmekte olduğu hadîsde... Enes ibn Mâlik de: Peyamber(S)'den; O da azîz ve celîl olan Rabb'ından rivayet ederek... dedi. Ebû Hureyre de: Peygamber'den; o da azîz ve celîl olan Rabb'mızdan rivayet ederek... buyurdu, dedi.115[7]

3- Bize Kuteybe (240) tahdîs etti. Bize İsmâîl ibn Ca'fer (180) Abdullah ibn Dînâr (127)'dan; o da İbn Umer (R-73)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Ağaçların içinden bir nevi' vardır ki, yaprağı düşmez. O ağaç (kâmil) müslümânın benzeridir. Onun ne olduğunu bana tahdîs edin (-söyleyin)"* buyurdu. Orada bulunanlar vâdîlerdeki

---

binâenaleyh bunun da sahâbîlerin bu sîgalar arasında fark gözetmediklerine delâlet ettiğine tenbîh olmak üzere getirdi. Birinci ta'lîki, Kader Kitâbı'nda, ikinciyi Cenâiz Kitâbı'nda, üçüncüyü de Rikaak Kitâbı'nda vasletti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/216.

115[7] Bunlar da diğer üç ta'lîktir ki, bunları da an'anenin, yânî "an fulanin, an fulanın" ta'bîrlerinin, -bu fulânların buluşmaları sabit olduğu zaman- vasl ifâde ettiğine tenbîh için getirmiştir. Buhârî bu üç ta'lîki de Tevhîd Kitâbı'nda vasletmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/217.

ağaçlan saymağa daldılar. Abdullah ibn Umer dedi ki: Bunun hurma ağacı olduğu hatırıma geldi, fakat (söylemeğe) utandım. Ondan sonra: Yâ Rasûlallah, onun ne ağacı olduğunu bize tahdîs et (=söyle), dediler. Rasûlullah: *"Hurma ağacıdır"* cevâbını verdi[116][8].

5- İmâmın, Kendi Maiyyetindekilere Karşı, Onlardaki Bilgiyi İmtihan Etmek İçin Ortaya Suâl Atması Babı

4-......Bize Abdullah ibn Dînâr, Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Ağaçların içinden bir nevi' vardır ki yaprağı düşmez. O ağaç müslümânın benzeridir. Onun ne olduğunu bana söyleyin"* buyurdu. Orada bulunan insanlar vâdîlerdeki ağaçları saymağa daldılar. Abdullah ibn

---

[116][8] Bu hadîste, üstadın talebeden, talebenin de üstâddan işitmesini tahdîs ta'bîriyle ifâde etmesi vardır. Çünkü Peygamber, sahâbîlere hitaben: *"Bana tahdîs edin"* buyurdu; onlar da Peygamber'e: "Bize tahdîs et" dediler.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/217.

Umer dedi ki: Bunun hurma ağacı olduğu hatırıma geldi, fakat ben söylemeğe utandım. Ondan sonra sahâbîler: Yâ Rasûlallah, onun ne ağacı olduğunu bize söyle! dediler. Rasûlullah: *"Hurma ağacıdır!"* buyurdu[117][9].

---

[117][9] Başlığa uygunluğu "Onun ne olduğunu bana tahdîs ediniz" ve "Yâ Rasûlallah! Onun ne olduğunu bize tahdîs et" sözlerindedir. Başlık tahdîs, ihbar ve in-bâ diye üç lâfızladır; hâlbuki hadîste tahdîs'ten başka lâfız yoktur dersen, ben: Hadîsin lâfızları muhteliftir, bütün yolları toplanırsa bu ta'bîrlerin hepsi de bulunur derim.
Bu hadîsten:Âlimin, anlayışlarını denemek için ve onları düşünmeye rağbetlendirmek için talebelerine soru sormasının müstehâblığı, büyüklere ta'zîm gösterip yanlarında gereksiz konuşmamak, bir maslahatı kaçırmaya götürmediği müddetçe, hayanın müstehâblığı, cevâbını beyân etmekle beraber bilmecenin cevazı, daha iyi anlatmak ve zihinlerde ma'nâları sû'retlendirmek için misâller getirip beyân etmenin cevazı, kendinden aşağıdaki kişilerin idrâk etmekte oldukları bâzı şeylerin büyük âlime bazen gizli olabileceği; çünki ilmin ilâhî bir hibe ve Rahmani bir mevhibe olduğu: *"Lütuf ve inayet muhakkak Allah'ın elindedir; onu kime dilerse ona verir"* (Âli İmrân: 3/73; el-Hadîd:57/29) gibi hükümler alınmıştır (Aynî)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/218.

6- İlim Hakkında Gelen Sözler Ve Yüce Allah'ın: *"Rabb'ım! Ilmimi artır! de"* (Tâhâ: 20/114) Kavli Babı

7- Muhaddisin Huzurunda Okumak Ve Ona Arz Etmenin Hükmünü Beyân Babı[118][10]

Ve Hasen Basrî, Sufyân es-Sevrî, İmâm Mâlik muhaddisin huzurunda okumayı (ondan nakletmenin sahîhliği hususunda) caiz gördüler. Ve bâzıları âlimin huzurunda (kendisinden nakledebilmek için) ona karşı okumanın caiz olduğuna, Dımâm ibn Salebe hadîsini delîl olarak ileri sürdü: Dımâm, Peygamber(S)'e: "Namazları kılmamızı sana Allah mı emretti?" diye

---

[118][10] Selefin bâzısı ancak üstâdların lâfızlarından işittikleri söze i'tibâr etmişlerdir de üstâdların huzurunda okunanlara i'tibâr etmemişlerdir, işte bu sebebledir ki Buhârî, Üstâdların huzurunda okunanların da cevazına dâir bu babı açtı ve bundan Hasen Basrî'nin "Âlimin huzurunda okumakta be's yoktur" sözünü getirdi. Bu sözü ta'lîk yaptıktan sonra, müsned olarak da sevk eyledi. Keza Sufyân es-Sevrî'den ve İmâm Mâlik'ten de mevsûlen zikretti ki, bu iki imâm, âlimden işitmek ile âlimin huzurunda okumayı müsâvî kılmışlardır... (İbni Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/219.

sormuştu da, Peygamber de ona: *"Evet"* diye ikrar etmişti. Bu hadîsi delîl getirenler: İşte bu. Peygamberdin huzurunda ona karşı okumaktır. Müteakiben Dımâm, Peygamber'den sorup öğrendiklerini kendi kavmine haber verdi, onlar da bunu caiz görüp, verdiği haberi kabul ettiler.

İmâm Mâlik de bir hakkı i'tirâf edenin ikrarı, yazılmış bulunan mektûbla ihticâc etti ki, o mektûb, hakkı ikrar edenlere karşı okunur; onlar da, bu, sâdece karşılarında kıraat suretiyle okunduğu hâlde "Fûlan bizleri işhâd etti” derler119[11]. Keza Kur'ân okutucu muallimin huzurunda okunur da, okuyan kimse "Beni fulân okuttu" der. Bize Muhammed ibn Selâm tahdîs etti. Bize Vâsıtlı Muhammed ibn Hasen, Avf el-A'râbi den; o da Hasen Basrî'den tahdîs etti ki, o: "Âlim

---

119[11] Burada "sakk"dan (belki de bugün "çek" dediğimiz şeyden) murâd, içinde bir hakkı i'tirâf ve ikrar eden kimsenin ikrarı yazılı bulunan mektûbdur. O ikrar ediciye, içindeki kendi ikrarı yazılmış olan mektûb okunduğu zaman, kendisi yazılan bu sözleri bizzat telâffuz etmemiş olsa da "Evet buna şehâdet caiz oldu" der. İşte bunun gibi, âlimin huzurunda okunduğu ve onun da bu okunan sözleri ikrar ettiği zaman artık o sözleri kendinden rivayet etmesi sahîh olmuştur (İbn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/220.

huzurunda okumakta bir be's yoktur" demiştir. Ve bize Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî haber verdi. Ve bize Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ubeydullah ibnu Musa, Sufyân es-Sevri'den tahdîs etti ki, Sufyân: "Okuyanın (onu rivayet ederken): Bana fulân tahdîs etti demesinde be's yoktur" demiştir. Müellif Buhârî: Ve ben Ebû Âsım(212)'dan işittim ki, o İmâm Mâlik'ten ve Sufyân es-Sevri'den olmak üzere: Alimin huzurunda okumak ile âlimin okuması müsavidir diyordu, dedi[120][12]

---

[120][12] Buhârî, bâzılarının Dımâm ibn Sa'lebe hadîsiyle âlim huzurunda okumaya hüccet getirmelerini zikredince, hadîsin tamâmını burada getirdi.
Buhârî bu babın başında ilmi elde etme yollarından semâ', kıraat veya arz yollarını zikretmişti. Bundan sonra munâvele ve mükâtebe yollarını zikredecektir. Hadîsi elde etme yolları, sırasıyla şu sekiz çeşitte toplanır:
a- Semâ': Hadîsi bizzat üstadın ağzından işitme.
b- Huzurda okuma: Şeyhinden rivayet edebilmek için yazdığı hadîsleri üstadın huzurunda okuyup tasdîkından geçirmek; buna arz etmek de denir.
c- İcazet: Üstadın semâ' ve kıraat olmaksızın -özel kaaideleri dâhilinde- bütün veya bâzı rivayetlerini öğrencinin rivayet etmesine izin vermesi.
ç- Munâvele: Üstadın rivayetine izin vereceği bir kitabı öğrencisine kendi eliyle vermesidir.
d- Kitabet yâhud mükâtebe: Üstadın kendi işittiği hadîslerinin tamâmını veya bir kısmını hâzır veya gaaib bir kimse için yazması veya yazdırmasıdır.

5- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Leys ibn Sa'd, Saîd el-Makburî'den; o da Şerik ibn Abdillah ibn Ebî Nemîr'den tahdîs etti ki, o da Enes ibn Mâlik (R)'ten şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) ile birlikte oturduğumuz sırada deve üstünde bir kimse gelip, devesini mescide çökerttikten sonra bağladı. Ondan sonra:

- Hanginiz Muhammed'dir? diye sordu. Peygamber sahâbîleri arasında dayanmış oturuyordu:

- İşte, dayanmış olan şu beyaz kimsedir, dedik. O zât:

---

e- İ'lâm yâhud İ'lâmu'ş-Şeyh: Üstâd kendisinden rivayete izin vermeksizin, fulân hadîsi veya hadîsleri veya hadîs kitabını fulân üstadından işitmiş olduğunu bildirmesidir.
f- Vasıyyet: Üstadın rivayet ettiği bir kitabı veya cüz'ü, sefere çıkarken veya vefat ederken bir şahsa vasıyyet yoluyla bırakmasıdır.
g- Vicâdet: Bir üstadın bir râvînin kendi el yazısıyle yazılmış bir kitabının veya bâzı hadîslerinin, başka bir kimse tarafından bulunması ve elde edilmesidir. Bu yollarla elde edilen hadîsleri rivayette ayrı ayrı ta'bîrler ve elde ediliş yollarını işaret eden eda ta'bîrleri vardır. Bu eda ta'bîrlerinin hadîsin sağlamlık, değer ve güvenilirliğinde çok ehemmiyetleri vardır. Bunlar Hadîs Usûlü ilminde etraflıca öğretilir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/220-221.

- Ey Abdu'l-Muttalib'in oğlu! diye hitâb etti. Peygamber:

- *Seni dinliyorum,* buyurdu. O zât:

- Ben sana bâzı şeyler soracağım, amma soracaklarım pek ağırdır; gönlün benden incinmesin, dedi.

Peygamber:

- *Aklına geleni sor,* buyurdu. O zât:

- Senin ve senden evvelkilerin Rabb'ı aşkına (söyle), bütün insanlara seni Allah mı gönderdi? dedi.

Peygamber:

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu. O zât:

- Allah aşkına (söyle), bir gün bir gece içinde beş vakit namaz kılmamızı sana Allah mı emretti? dedi.

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu.

- Allah aşkına (söyle), senenin şu ma'lûm ayında oruç tutmamızı sana Allah mı emretti? dedi.

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu.

- Allah aşkına şu sadakayı zenginlerimizden alıp da fakirlerimize dağıtmayı sana Allah mı emretti? dedi.

Peygamber:

- *Yâ Allah, evet,* buyurunca, o zât:

- Sen ne getirdin ise ben ona îmân ettim. Kavmimin geride kalanlarına da elçi benim. Ben, Sa'd ibn Bekr oğulları'nın kardeşi Dımâm ibn Sa'lebe'yim, dedi.[121][13]

---

[121][13] Sa'd ibn Bekr oğulları Peygamber'imizin süt dayılarının kabîlesidir. Süt annesi Halîme es-Sa'diyye onlardandır. Sa'd oğullarının îmânı, ibn İshâk'ın beyânına göre, hicretin dokuzuncu senesinde Huneyn gazasından sonra vâki' olmuştur. Dımâm'ın "îmân ettim" demesi ihbar mıdır, inşâ mıdır? Buhârî'nin anladığı gibi ihbar ise, Sa'd oğullan nezdine Peygamber tarafından da'vet ve ta'lîm için gönderilen zât vâsıtasıyle îmân etmişler, Dımâm da İslâm'ın rükünlerini bir de vasıtasız olarak doğrudan doğruya Peygamber'in ağzından işitmeğe kavmi tarafından gönderilmiş demek olup, bu sözüyle îmân etmiş olduğunu haber vermiş oluyor. Eğer diğer bâzı muhaddislerin anladığı gibi inşâî ise, îmânı -suâllerinin cevâblarını aldıktan sonra- Peygamber'in huzurunda vâki' olmuş; kendisini gönderen kavmi de ondan sonra îmâna gelmiş demektir. İbn İshâk'ın İbn Abbâs'tan yaptığı rivayet de bunu te'yîd eder. Bu tarîkten gelen hadîsin sonunda
"Suâllerini sorup cevâblarını aldıktan sonra "Eşhedu en-lâ-ilâhe ille'llâh ve eş-hedu enne Muhammeden abduhu ve Rasûluhu" dediği zikrediliyor. Keza Müslim'in başka tarîk ile yine Enes'ten rivayetinde = Senin gönderdiğin kimse iddia ediyor ki." demiş oluyor ki, bu zeame(= iddia ediyor) lâfzı kendisinin de, kavminin de Peygamber'in elçisine henüz inanmayıp, işi anlamak için Dımâm'ın Peygamber huzuruna kavmi tarafından gönderildiğini sezdiriyor. Her ne'hâl ise, bu Dımâm ibn Sa'lebe muamelesi, hitâb ve suâldeki kabalığıyle beraber, hakkında İbn Abbâs: = Dımâm ibn Sa'lebe'den efdal hiçbir vâfidin geldiğini işitmedik" diyor. Onun bu fazileti bütün kavminin îmânına sebeb olmasıdır (Ahmed Naîm, Tecrid Ter., 1,60-61).

Bu hadîsi Musa ile Alî ibnu Abdilhamîd de Süleyman'dan; o da Sâbit'ten; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere böyle rivayet etmişlerdir.

Bu hadîsi Musa ibn İsmâîl ile Alî ibn Abdilhamîd (222) Süleyman ibnu'l-Mugîre (150)'den; o da Sabit el-Bunânî (123)'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere bu şekilde rivayet ettiler.

8- Munâvele Hakkında Zikrolunan Sözler İle İlim Ehlinin, İlmi Diğer Beldelere Yazıp Göndermeleri Babı

Enes: Usmân Mushafları yazdırdı da müteakiben bunları diğer şehirlere gönderdi, dedi. Abdullah ibn Umer ibn Âsim (171), Yahya ibn Saîd ve İmâm Mâlik, bu yazıp gönderme işini caiz gördüler. Hicâzlılar'ın bâzısı da munâvelenin câizliği hususuna Peygamber'in şu hadîsini delîl getirdiler: Peygamber, bir müfrezenin kumandanı için bir emirname yazıp eline verdi ve: *"Bu mektubu ancak şu, şu yere*

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/222-223.

ulaştığın vakit oku!" diye emretti. Kumandan o yere ulaşınca mektubu açıp maiyyetindekilere karşı okudu da, böylece Peygamber'in yazılı emrini onlara haber verdi.122[14]

6-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir adama bir mektûb verip Bahreyn büyüğüne teslîm etmesini emretti. Bahreyn'in büyüğü mektubu Kisrâ'ya ulaştırdı. Kisrâ onu okuyunca yırttı. (Arada râvî olan Muhammed ibn Şihâb) dedi ki: Zannederim ki Saîd ibn Müseyyeb'den

---

122[14] Buhârî, babın isminden sonra zikrettiği ta'lîkleri Sahih"inin başka yerlerinde vasletmiştir. Burada müfreze kumandanına verilen yazılı mektûb hadîsini de Sahihinde mevsûlen getirmedi. Bu sahîh hadîsi Beyhakî ile Taberânî vasletmişlerdir.
Peygamber Bedr'den evvel bir müfrezeyi Nahle Vâdîsi'ne gönderdi. Müfreze kumandanı Abdullah ibn Cahş'a, Medine'den iki gün ayrıldıktan sonra mektubu açıp, içindeki emre göre hareket etmesini emretmişti. O da Medine'den iki konak ayrıldıktan sonra mektubu açmış ve sekiz sahâbîden ibaret olan müfrezesine okuyup Peygamber'in emirlerini haber vermiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/223-224.

işittim, şöyle dedi: Rasûlullah, Kisrâ ile kavmine *"Parça parça olsunlar"* diye beddua etti.[123][15]

7-....... Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'den haber verdi, o şöyle demiştir:Peygamber (S) bir mektûb yazdırdı yâhud yazdırmak istedi. Kendisine: Onlar (yânî Rûm'dan, Acem'den muhâtab olanlar) bir mektubu mühürlü olmadıkça okumazlar, denildi. Bunun üzerine gümüşten bir mühür edindi ki, nakşı "Muhammed Rasûlullah" idi. Bu mührün Peygamber'in elindeki beyazlığı hâlâ gözümün önündedir.

Şu'be dedi ki: Ben Katâde'ye, onun nakşı "Muhammed Rasûlullah" diyen kimdir? diye sordum. Katâde: Enes'tir, dedi[124][16].

---

[123][15] Bu hadîsten "munâvele"ye delâlet ciheti şudur: Peygamber mektubu elçisine karşı okumadı, lâkin mektubu elçiye uzatıp verdi ve ona mektubun içindekileri kendisine isnâd etmesine ve "Bu, Rasûlullah'ın mektubudur" demesine icazet verdi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/224.
[124][16] Hadîs, başlığın son cüz'üne uymaktadır. Bu hadîsten: İlmi yazıp memleketlere göndermenin cevazı, kâfirlere mektûb yazmanın cevazı, devlet başkanının kaadîlelerin, hâkimlerin kendi yazılarına mühür basmalarının cevazı, erkeklerin

9- Meclis Hududunun Nihayete Ereceği Bir Yerde Oturan Kimse İle İlim Halkasında Bir Yarık Görüp Hemen Orada Oturuveren Kimse Babı

8-....... Ebû Vâkıd el-Leysî (R-68) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), huzurunda sahâbîleri olduğu hâlde mescidde otururken, karşıdan üç kişi geldi. İkisi Rasûlullah'a doğru yöneldi; birisi de gitti. Râvî dedi ki: Bu iki kimse Rasûlullah'ın huzurunda durdu. Bilâhare bu ikiden biri halkada bir aralık bularak, oracıkta oturdu. Diğeri ise, oradaki cemâatin arkasında bir yere oturdu. Üçüncüye gelince, arkasını dönüp gitti. Rasûlullah meşgul olduğu konuşmayı bitirince, şöyle buyurdu:

"Bu üç kişinin hâlini size haber vereyim mi? İçlerinden biri Allah'a sığındı, Allah da onu

---

mühürleme sırasında gümüşten mühür yüzük kullanmalarının cevazı gibi hükümler alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/224-225.

barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan haya etti. Öteki ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi"[125][17].

125[17] Bu hadîsten de: Bir ilim halkasına oturan kimsenin Allah'ın yakınında ve himayesinde olduğu, ve onun meleklerin üzerine kanatlarını açacakları kimselerden olduğu, âlimin de öğrenciyi böyle barındırıp korumasının vâcib olduğu; bir âlimin meclisine oturmak istenip de bundan utanan kimseye, bu yüksek hayasından dolayı Allah'ın da ona azabdan haya edeceği; âlimin ilim meclisinde oturmaktan yüz çevirenden Allah'ın da yüz çevireceği; ilim halkasında daha iyi işitmek için büyüğe yakın oturmanın müstehâblığı; ilim meclisinin kenarına oturmak ve kimseyi yerinden kaldırmamanın güzel edeblerden olduğu; ilim halkasında boş yer bırakmayanlara ve hayır talebinde sıkışanlara övgünün cevazı; âlimin, meclistekilerin soru sormasından evvel ilmi anlatmaya başlaması... gibi hükümler alınmıştır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/225-226.

10- Peygamber(S)'in: *"Benden kendisine tebliğ ulaştırılanların bâzısı bizzat işitenden daha iyi belleyicidir"* Kavli Babı[126[18]]

9-.......Ebû Bekre (R) Peygamber'! zikrederken şöyle demiştir:

Rasûlullah (veda haccında) devesi üzerinde oturdu. Devenin dizginini bir adam tutuyordu.

- *Bu gün hangi gündür?* dedi.

Biz sükût ettik; o derecede ki, başka bir isim ile isimlendirecek zannettik;

- *Kurbân günü değil mi?* buyurdu.

- Evet, dedik.

Sonra:

- *Bu ay hangi aydır?* diye sordu.

126[18] Kirmânî şöyle dedi: Buhârî başlıktaki hadîsi muallak olarak getirdi. Bu, ya daha sonra isnâdıyle zikrettiği hadîsi ma'nâ ile nakletmek bâbındandır, yâhud da yanında başka bir tarîkden sabit olmuş bir hadîstir. Bunun bir rivayeti Tirmizî'de, Abdullah ibn Mes'ûd'dan gelmiştir. Bu hadîs, Buhârî'nin "Hacc Kitâbı"nda Minâ Hutbesi babında, Ebû Bekre (R)' den gelmiş mevsûl bir hadîstir (Aynî, Umdetu'l-Kaarî, I, 417-418).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/226.

Yine sükût ettik; o derecede ki isminden başka bir isim ile isimlendirecek zannettik.

- *Zu'l-hicce değil mi?* buyurdu.

- Evet, dedik.

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

- *"Kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu belde içinde, bu ayda, bu günün harâmlığı kadar birbirinize haramdır. Burada hâzır bulunanlarınız, burada bulunmayanlara (yânî müstakbel nesillere) bunu tebliğ etsin. Olabilir ki, hâzır olan kimse, bunu daha iyi anlar bir kimseye tebliğ etmiş olur"*[127][19]

---

[127][19] Bu hadîste tahdîs ve an'ane yolları vardır. Buhârî bunu Hacc, Tefsir, Fiten ve Bed'u'1-Halk kitâblarından da tahrîc etmiştir. Rivayetlerin bazısı mufassal, bâzısı da kısadır.
Bundan da: Âlime, doğrudan doğruya ilim ulaşmayan müstakbel nesillere de ilmi teblîğ etmesi ve ilmi anlamayanlara onu açıklamasının vâcib olacağı; çünkü bunun, Yüce Allah'ın âlimlerden *"Onu muhakkak açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz"* (Âlu lmrân: 3/187) diye te'mînât aldığı bir husus olduğu, daha sonraki zamanlarda ilmi, geçenlerden daha iyi anlayacak kimselerin geleceği, hadîsi taşıyanın ma'nâsını bilmese de ondan hadîs alınmasının caiz olacağı, haram olan şeyin harâmlığını te'kîd edip, Peygamber'in yaptığı gibi en belîğ şekilde bildirmenin âlime vâcib olduğu; mal, can, ırzın harâmlıkta musâvî oldukları gibi hükümler alınmıştır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/227.

11- İlim Öğrenmek, Söz Söylemekten Ve Amel Etmekten Öncedir Bâbı

Çünkü Yüce Allah: *"Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur hakikatini bil..."* (Muhammed: 47/19) buyurup, bunda evvelâ bilmek .emriyle başladı128[20]. *"Âlimler, ancak ilim mîrâsı bırakan peygamberlere vâris olanlardır. Bu ilim mirasını alan, bol ve kâmil bir nasîb almıştır"*129[21]. Ve "*Her kim ilim arayarak bir*

128[20] Bir şey evvelâ öğrenilip bilinir, ondan sonra söylenir ve onunla amel edilir. Binâenaleyh ilim, konuşmaktan ve amel etmekten evveldir. Keza ilim, şerefçe de sözden ve amelden öndedir; zîrâ o, vücûd organlarının en şereflisi olan kalbin amelidir. İlim, sözün de, amelin de sahîh olmasında şarttır. Bunlar ilimsiz mu'teber olmazlar...
Yüce Allah Peygamber'inin şahsında: *"Binâenaleyh şu 'Allah'tan başka hiçbir tann yoktur' hakikatini bil, hem kendinin, hem erkek mü 'mirilerle kadın mü 'mirilerin günâhının mağfiretini iste. Allah dolaştığınız yeri de bilir, barındığınız yeri de"* (Muhammed: 47/19) âyetinde, evvelâ bilgi ile başladı; ondan sonra söz ve amele işaret olan istiğfar ile emreyledi. Buharı bu âyetle bâb ismindeki sözün Kur'ân'daki şahidini göstermiş oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.
129[21] Bu kelâm, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Hıbbân ve Hâkim'de sahîh denilerek rivayet edilen Ebu'd-Derdâ hadîsinden bir parçadır. Başkaları bunu senedindeki bir ıttırab sebebiyle zaîf bilmişlerse de, kendisini takviye eden birçok şâhidleri vardır.

*yola girerse Allah da ona, cennette ulaştıracak yolu kolaylaştırır"*130[22]. Ve zikri ulu olan Allah şöyle buyurdu: *"... Allah'tan, kulları içinde, ancak âlimler korkar"* (Fâtır, 35/28). Ve keza: *"İşte misâller; biz onları insanlar için getiriyoruz. Âlim olanlardan başkası onları anlamaz"* (el-Ankebût: 29/43): *"Eğer biz işitir yâhud düşünür insanlar olsaydık, şu çılgın cehennem yaranı içinde bulunmazdık, dediler"* (el-Mülk: 67/10) buyurdu. Ve keza: *"De ki: Bilenlerle bilmeyenler musâvî olur mu?..."* (ez-Zümer: 39/9) buyurdu131[23]. Peygamber (S) de: *"Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük anlayış*

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

130[22] Bunu Müslim, A'meş hadîsinden; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahrîc etti. Bu *"Kim bir mü'mini bir kederden nefes aldırırsa... "* diye başlayan uzun hadîsin bir parçasıdır. Bunu, Tirmizî de tahrîc etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

131[23] Buhârî arka arkaya sıraladığı bu âyetleri, ilmin ve âlimlerin rütbe ve makaam yüksekliğini isbât için delîl olarak getirmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

verir"; *"ilim, ancak öğrenmekledir"* buyurdu132[24]. Ebû Zerr de ensesini göstererek şöyle demiştir: "(Beni öldürmek için) kılıcı şuraya koysanız, ben de Rasûlullah'tan işitmiş olacağım bir sözü siz işinizi tamamlayıncaya kadar infaz edebileceğimi, yânî i'lân edebileceğimi bilsem yine infaz ederim"133[25]. İbn

---

132[24] Bu iki ta'lîkten birincisini Buhârî, iki bâb sonra mevsûlen rivayet etti. İkincisi, yânî *"İlim ancak öğrenmekledir"* sözü, İbn Ebî Âsim ve Taberânî'nin merfû' olarak Muâviye hadîsinden; Ebû Nuaym el-Isfahânî'nin de Riyâzu'l-Muteallimîn'de Ebu'd-Derdâ'dan merfû' olarak rivayet ettikleri hadîstendir. Tamâmı: *"Ey insanlar, öğreniniz, İlim ancak öğrenmek ile (bâzı rivayetlerde öğretmek ile), hilm ancak tahallum ile, fıkıh ancak tefakkuh iledir. Kim hayrı biriktirirse (yâhud ihtiyar ederse) o kendisine verilir"* tarzındadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228-229.
133[25] Ebû Zerr'in bu sözünü Dârimî, Müsned'inde, Evzâî tarîkinden mevsûl olarak şöyle rivayet etmiştir: Bana Mersed ibn Ebî Mersed, babasından tahdîs etti. şöyle demiştir: Ebû Zerr'e geldim, o Minâ'da orta cemrenin yanında oturmuştu, halk etrafında toplanmış, ondan fetva soruyorlardı. Derken ona bir adam gelip yanıbaşmda durdu, sonra: Sen fetva vermekten vazgeçmedin mi? dedi. Ebû Zerr başını ona doğru kaldırıp: Sen benim üzerime murâkıb mısın? Eğer kılıcı şunun üzerine koysanız... dedi.
Onu fetvadan men' eden Osman'dı. Şam'da Muâviye ile Ebû Zerr arasında Kenz âyeti (et-Tevbe: 9/35)'nin tefsirinde ihtilâf çıkmıştı. Muâviye: Bu âyet hâsseten ehli kitâb hakkında nazil oldu, dedi. Bu ihtilâf Ebû Zerr'in Şam'dan Medine'ye, oradan Rebeze'ye geçmesine sebeb olmuştur.

Abbâs da: *"Rabbaniler olunuz"* (Âli imrân: 3/79) demek, halimler ve fakîhler olunuz demektir, dedi. Ve: Rabbani, insanlar üzerinde ilim ile siyâset icra eden ve büyük ilimden evvel küçük bilgilerle terbiye eyleyen kimseye denilir134[26].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/229.

134[26] Buradaki birinci ta'lîki, Hatîb Fıkıh ve Mutefakkıh kitabında sahîh bir senedle Ebû Bekr ibn Harbî tarikiyle rivâyet'etti. İbn Ebî Âsim da îlim Kitâbı'nda Mukaddemî'den rivayet etti. ikinci ta'lîk ise Buhârî'nin, bâzılarının görüşü olarak yaptığı nakildir. "Rabbânî" ve "Rıbbiyy" tâbirleri Kur'ân'da birkaç defa geçer (Âli-İmrân: 3/79, 146; el-Mâide: 5/44, 63). Bunların ikisi de Rabb'e nisbettir. Rabb'e kulluk eden demektir. Râ'nın kesresi ile "Rıbbiyy"; Basra, Bısrıyyun gibi ismi mensûb tagayyurâtındandır. Rabbânî, mürebbî demek olan Rabbân'a nisbet olarak düşünülebileceği gibi, Rıbbiyy de cemâat demek olan Rıbbe'ye nisbet olarak da tahlil edilmiştir. Bâzıları Rabbânî ile Rıbbiyy arasındadır ma'nâ farkı bulunduğunu söylemişlerdir: Ezcümle Ibn Zeyd demiştir ki: Rabbânî vâlî olan imamlar, Rıbbiyy de raiyye'dir ki, rabbe müntesibdirler. Binâenaleyh Rabbânî ve Rıbbiyy ikisi de Rabb'e intisâb ma'nâsını mutazammın olmakla beraber, rıbbe intisâb ile terbiye ve ta'lîm görmüş cemâat; Rabb'e intisâb ile diğerlerini ta'lîm ve terbiye edebilecek yüksek seviyede bulunanlar diye tefrîk edilmek en muvafık ma'nâ olacaktır. Maamâfîh bunların müteradif veya rıbbıyyûn, rabbâniyyûn'dan eam olarak da kullanılması caiz olur (Hakk Dîni, II, 1197).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/229-230.

12- Peygamber(S)'in Kendi Sahâbîlerine Va'z Ve Nasihat Etmek Ve İlim Öğretmek Hususunda Bıkkınlık Getirip Uzaklaşmasınlar Diye Hâllerini Gözetir Olduğu Babı

10-....... İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), va'z ve nasihat hususunda bize bıkkınlık gelmesin diye hâlimize bakıp günler içinde vakitler kollardı.

11-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebu't-Teyyâh (128), Enes'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Kolaylaştırın, zorlaştırmaym; müjdeleyin nefret ettirmeyin"* buyurmuştur[135][27].

---

[135][27] Bu bütün vâlîler, âmirler, idareciler, öğreticiler... topluluklarına yumuşaklık ve mülâyemetle muamele etmeyi emirdir. Bu hadîs cevâmi'u'l-kelim, yânî çok değerli ma'nâlar toplayan câmialı sözlerdendir. Çünkü dünyâ ve âhiretin hayırla-rına şâmil bulunmaktadır. Zîrâ dünyâ ameller yurdu, âhiret karşılık görme yurdudur. Rasûlullah (S) iki darda da âlemlere rahmet olduğunu gerçekleştirmek üzere, dünyâ ile ilgili işlerde kolaylaştırmayı, âhiretle ilgili işlerde hayır va'di ve sürür haberi vermekle emretmiştir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/230.

13- İlim Ehli İçin Belli Günler Ayıran Kimse Babı

12-....... Ebû Vâil şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd (R) her perşembe günü insanlara va'z nasîhat edip ders yapardı. Bir kimse kendisine: Yâ Ebâ Abdirrahmân! Vallahi senin bizlere her gün ders yapmanı çok arzu ettim, dedi. Ibn Mes'ûd: Beni sizlere her gün ders vermekten men' eden şey, sizleri usandırmak istemememdir. Ben sizlere va'z vermekte sizin hâlinize uygun vakitler gözetiyorum. Nitekim Peygamber (S) de bizlere usanç gelmesinden endîşe ettiği için, bizim durumumuza uygun zamanlar gözetirdi, dedi.136[28]

136[28] Peygamber (S) sahâbîlere bilinen vakitlerde va'z eder, üzerlerine bıkkınlık ve sıkıntı vermekten korktuğu için bütün vakitleri kaplamazdı. Nitekim "Kimse iki uyluğunu toplayıp birbirine yanaştırarak (eziyet verici şekilde) namaz kılmasın " ve "Evvelâ akşam yemeğiyle başlayın, sonra namaz kılın" sözleriyle onları nehyederdi ki, bunlardan maksadı Allah'a tam yöneiı.ıekten, namazdan ve niyetten, başka şeylerle meşgul olmamaları idi. Yüce Allah da onu ümmetine çok şefkatli olmakla vasıflayıp, şöyle buyurmuştur:

14- Bâb: "Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük bir anlayış verir".

13-.......Ibn Şihâb dedi ki: Humeyd ibn Abdirrahmân şöyle dedi: Ben Muâviye ibn Ebî Sufyân'dan hutbe yaparken işittim; şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

"Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük bir anlayış verir. Ben (verici değil) yalnız taksim ediciyim. Veren ise Allah'tır[137][29]. Bu

---

"Andolsun size kendinizden öyle bir Rasûl gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Müzminlere çok şefekatli, çok merhametlidir" (et-Tevbe: 9/128)(Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/231.

[137][29] Bu sözün ma'nâsı şudur: Bana vahy olunan dîn ilmini teblîğ ederken, bâzılarına tahsîs edip de diğerlerinden gizlediğim yoktur. Allah tarafından bana her ne bildirilmiş ise herkese musâvî surette teblîğ ediyorum. Ben ancak bir taksîm ediciyim. Tebliğlerim herkese göre farksız olmakla beraber, bu tebliğler insanlar tarafından farklı derecelerde anlaşılıyor. Çünkü anlayışı veren Allah'tır. Allah'ın verdiği şey, kullarına farklı derecelerde oluyor. Bunun izleri de benim tebliğimden

ümmet Allah'ın (kıyamet) emri zuhur edinceye kadar Allah'ın dîni üzerinde hep sebat edip duracak ve kendilerine muhalefet edenler onlara zarar veremiyecektir"[138][30].

15- İlimde İnce Anlayış (ın Fazileti) Babı

14-.......Mücâhid (100) şöyle demiştir: Medîne'ye doğru yaptığımız bir yolculukta Abdullah ibn Umer'e yoldaşlık ettim. Kendisinden bu yolculuğumuzda Rasûlullah'tan tahdîs ederken bir tek hadîsten başka hadîs işitmedim. Kendisi şöyle dedi: Biz Peygamber (S)'in yanında idik. Bir hurma göbeği

---

sonra görülüyor. Herkes kısmetini benden alırsa da, veren Allah'tır, ben değilim.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/231-232.

[138][30] Bu hadîs üç hükmü şâmildir: Biri, dînde fakîh olmanın üstünlüğü; ikincisi, hakîkatte vericinin Allah'tan ibaret olduğu; üçüncüsü de, bu ümmetten bir kısmının ebediyyen hakk dîn üzerinde bakî olacağıdır. Hadîsin son fıkrası: *"Ümmetimden dâima hakk üzere gâlib ve zahir, muhaliflerinin zarar veremiyeceği bir taife hiç eksik olmayacaktır"* (Alâmetu'n-Nübüvve, Müslim, 53. bâb) hadîsinin ma'nâsına da uygundur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/232.

getirildi. Bunun üzerine: "*Ağaçlardan bir ağaç nevi' vardır ki, onun meseli müslümânın meseli gibidir"* buyurdu. Ben, o hurma ağacıdır deyivermeyi istedim. Fakat bir de baktım ki, oradakilerin en küçüğü benim; onun için sustum. Peygamber, *"O hurma ağacıdır"* buyurdu[139][31].

16- İlimde Ve Hikmette Gıbta Etmek Babı

Ve Umer ibn Hattâb: "Seyyidler olmanızdan önce fakîhler olunuz" dedi[140][32].

---

[139][31] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in *"Ağaçlardan bir ağaç nevi' vardır ki..."* sözünü, onun sahâbîlerce bilinmesi yoluyla söylemiş olması yönündendir. İbn Umer bu bilgiyi anlamış, fakat bunu açıklamaktan onu hayası ve küçüklüğü men' etmişti. Bunun bir rivayeti daha önce "ilim Kitâbı"nın başlarında geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/232.
[140][32] Bu bâb ismindeki hasedden maksad gıbtadır. Çünkü hased islâm'da haram kılınmış çirkin bir huydur. Hased, bir kimsedeki ni'metin kendisinde olmasını istemekle beraber, ondakinin yok olmasını arzu etmektir. Gıbta ise, bir kimsedeki ni'metin devamını istemekle beraber, kendisinde de olmasını arzu etmektir. Buradaki hased'in gıbta ma'nâsına olduğunu "Fadâilu'l-Kur'ân"da Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadîs te'yîd etmektedir: "Kur'ân sahibinin gıbta edilmesi babı"; 20. bâb, 46. hadîs. Hz. Umer'in sözü olan ta'lîke gelince, onu ibn Abdi'1-

15-.......Ben Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İki kişiden başkasına gıbta olmaz: Allah tarafından kendisine mal verilip de hakk yolunda o malı helak etmeğe musallat kılınan kimse, Allah tarafından kendisine hikmet verilip de onunla hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse".

Berr, İbn Sîrîn hadîsinden; o da Ahnef'ten olmak üzere sahîh bir senedle rivayet etmiştir. "Efendiler olmanızdan evvel fakîhler olunuz" demek, efendilik ve başkanlıktan önce, daha küçük yaşlarda iken öğrenip âlimler olunuz; yâhud evlenmeden evvel âlimler olunuz, sonra büyüklük, idarecilik veya kocalık sıfatı, sizlerin üstâd önüne oturup ilim öğrenmenize mâni' olur, demektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/233.

17- **Mûsâ Aleyhi's-Selâmın Deniz (Sâhilin)de Hızır'a Gitmesi İle Yüce Allah'ın: *"Musa ona: Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi' olayım mı? dedi"* (el-Kehf: 18/66) Kavli Babı**[141][33]

16-.......Ibn Şihâb da kendisine bu hadîsi Ubeydullah ibn Abdillah'ın haber verdiğini tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) bir defa Hurr ibn Kays ibn Hısn el-Fezârî ile, Musa'nın arkadaşı hakkında münazaa etmiştir. Bu münazaada İbn Abbâs: Musa'nın arkadaşı Hızır'dır, dedi. Derken onların yanına Ubeyy ibn Kâ'b uğradı. İbn Abbâs onu çağırıp: Ben şu arkadaşımla, Musa'nın buluşmak için yol aramış olduğu arkadaşı

---

[141][33] Bu bâbdan maksad, ilim tahsili için sefer etmeyi isbâttır. Çünkü ilim için sefer, sahâbîler, tabiîler ve tabiîlerin tâbi'leri zamanında (çok) alışılmış değildi. Onlar ilmi kendi beldelerinin âlimlerinden alıyorlardı. Kitâblar tedvîn edilip de bunlar memleketlere yayılınca, ilim talihleri bir beldeden diğerine sefer ettiler. Artık ilim için sefer etmek onlar arasında âdet oldu. Binâenaleyh musannif Buhârî, sahîh, kavî bir aslı isbât etmiştir iyi anla. (Şah Veliyyullah, Şerhu Terâcimi Ebvâbı Sahîhi'l-Buhârî, s. 13-14).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/234.

hakkında çekiştim. Sen Peygamber (S)'den onun hâlini zikrederken işittin mi? dedi. Ubeyy şöyle dedi: Evet, ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Musa, îsrâîl oğulları'ndan seçkin bir topluluk içinde bulunduğu sırada ona bir kimse geldi ve: Senden daha âlim bir kimse biliyor musun? diye sordu. Musa: Hayır, bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine Allah Musa'ya: Hayır, kulumuz Hızır vardır, diye vahyetti. Musa da onunla buluşmak yolunu taleb etti. Allah da onun için balığı bir alâmet yaptı. (Allah tarafından) kendisine: Balığı kaybettiğin zaman hemen dön. Muhakkak sen ona kavuşacaksın, denildi. Musa deniz içinde balığın izini ta'kîb eder oldu. Musa'nın genç adamı (kendisinden kuşluk yemeğini istediği zaman) Musa'ya: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığı(n hâlini söylemeyi) unutmuşum; onu söylememi bana şeytândan başkası unutturmadı, dedi. Buna karşılık Musa genç adamına: İşte bizim arayacağımız bu idi, dedi ve izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular. İşte Allah'ın kendi Kitâb'ında kıssa

yaptığı şey, onların (Musa ile Hızır'ın) hâlindendir"[142][34].

18- Peygamber(S)'in *"Yâ Allah, ona Kitâb'ı öğret"* Kavli Babı

17-.......Bize Hâlid el-Hazzâ'(141) İkrime(104,7)'den; o da ibn Abbâs(68)'tan tahdîs etti. İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) beni kucakladı da: *"Yâ Allah, ona Kitâb'ı öğret!"* diye dua etti, dedi[143][35].

---

[142][34] Mûsâ-Hızır kıssası, Kur'ân-ı Kerîm'in el-Kehf sûresi 60-82. âyetlerinde genişçe anlatılmıştır. Buradaki hadîste vak'aya kısaca temas edilmiş, sonunda Kur'ân'daki tafsilâtına işaret buyurulmuştur. Bunun için hadîs ile âyetler birlikte okununca, Mûsâ-Hızır kıssası daha açık olarak anlaşılır. Bununla ilgili hadîsler Sahîh-I Müslim ve Tercemesi, "Kitâbu'l-Fadâil; Hızır'ın faziletlerinden bir bâb' (c. VII, s. 265-276) da toplanmıştır.
Bu hadîsten, ilim tahsîli için uzak mesafelere kadar sefer etmenin fazileti ve ilimle ilgili daha birçok hükümler istidlal edilir. Musa'nın bu sünnetine uyarak sahabe, tâbiûn ve tabiîlerin tâbi'leri ile, onlardan sonra gelen âlimlerin birçokları dîn ilimlerini cem' edip diyar diyar dolaşmışlardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/235.
[143][35] Peygamber'in bu duasının kabul edildiği gün gibi zahirdir. Çünkü "Reîsu'l-Müfessirîn", "Habru'ı-Umme", "Tercemânu'l-Kur'ân", "Sultânu'l-Müfessirîn" gibi yüce lakablarla sahâbîler ve tabiîler arasında şöhret bulmuştur. Bunlar Abdullah ibn

19- Küçüğün Hadîs İşitip Yüklenmesi Ne Zaman Sahîh Olur?[144[36]]

18-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Minâ'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı sırada, dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. O zaman bulûğ yaşına yaklaşmıştım. Safflardan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim: Ondan sonra saffa girdim. Bu yaptığım işe kimse ses çıkarmadı.

19-.......Bana Zubeydî(147), Zuhrî'den; o da Mahmûd ibnu'r-Rabî' (R)'den tahdîs etti. şöyle

---

Abbâs'ın Kur'ân ile ilgili ilminin çokluğunu gösterdiği gibi, Peygamber'in açık bir mûcizesidir de.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/235.

144[36] Hadîsin âkil ve baliğ tarafından eda ve teblîğ edilmesi hususunda hiçbir ihtilâf yoktur. Ancak hadîsi yüklenmeye, yânî işitip öğrenmeye gelince, ihtilâma yaklaşmasından sonra, akl edip hayır ve şerri ayırdığı zaman, çocuktan da caiz olur. İşte müellif Buhârî, bunu isbât etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/236.

demiştir: Beş yaşımda iken Peygamber (S)'in bir kerre bir kovadan (ağzına su alıp) yüzüme püskürttüğünü hatırlıyorum.

20- İlim Aramak İçin Sefere Çıkmak Babı

Ve Câbir ibn Abdillah, Abdullah ibn Uneys(54)'ten bir tek hadîsi işitebilmek için bir aylık yola gitti 145[37].

145[37] Musannif Buhârî bu ta'lîki, ilim aramak için karada ve deryada sefere çıkmanın fazîletine tenbîh olmak üzere zikretti.
Bu tek hadîsi Buhârî "el-Edebu'l-Müfred"de, Ahmed ile Ebû Ya'la da Müsnedlerinde Abdullah ibn Muhammed ibn Ukayl tarîkinden tahrîc etmişlerdir. Bu Abdullah, Câbir ibn Abdillah'tan şöyle derken işitmiştir: Bana bir kimseden, Rasûlullah'tan işitmiş olduğu bir hadîs ulaştı. Bunun üzerine bir deve satın aldım, sonra yolculuk eşyamı deveme yükleyip, ona doğru bir ay yolculuk ettim. Nihayet Şam'a geldim. O zât Abdullah ibn Uneys'miş. Kapıcısına: Ona
"Kapının önünde Câbir bekliyor" de! dedim.
"Abdullah oğlu Câbir mi?" diye sordu.
"Evet" dedim. Bunun üzerine dışarı çıktı ve benimle sarmaştı. Ben:
"Senden bana, senin Rasûlullah'tan işitmiş olduğun bir hadîs ulaştı. Ben de bunu bizzat işitmeden evvel ölmekliğimden endîşe ettim" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi:
"Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu:
"Allah kıyamet günü insanları çıplaklar olarak toplar..."

20-....... Evzâî (88-157) dedi ki: Bize Zuhrî, Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi ki, ibn Abbâs (R) bir defa Hurr ibn Kays ibn Hısn el-Fezârî ile Musa'nın arkadaşı hakkında çekişmiştir. Derken onların yanına Ubeyy ibn Kâ'b uğradı, ibn Abbâs onu çağırıp: Ben şu arkadaşımla, Mûsâ'nın buluşmak için yol aramış olduğu arkadaşı hakkında çekiştim. Sen Rasûlullah'tan onun hâlini zikrederken işittin mi? dedi. Ubeyy şöyle dedi: Evet, ben Peygamber'den işittim; şöyle buyuruyordu:

"Musa, Isrâîl oğulları'ndan seçkin bir topluluk içinde bulunduğu sırada ona bir kimse geldi ve: Senden daha âlim bir kimse biliyor musun? diye sordu. Musa: Hayır, bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine Allah Musa'ya: Hayır, kulumuz Hızır vardır, diye

---

Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî'nin de bir hadîs için Mısır'a kadar gittiği ve hadîsi dinler dinlemez, ikaamet etmeksizin hemen geriye döndüğü rivayet edilmiştir. Bunun da rivayet zinciri ve tafsilâtı tamâmiyle zabtedilmiştir (Umdetu'l-Kaarî, I, 462-463).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/236-237.

vahyetti. Musa da onunla buluşmak yolunu taleb etti. Allah da onun için balığı alâmet yaptı. (Allah tarafından) kendisine: Balığı kaybettiğin zaman dön, muhakkak sen ona kavuşacaksın, denildi. Bundan sonra Musa deniz içinde balığın izini ta'kîb eder oldu. Musa'nın genç adamı (kendisinden kuşluk yemeğini istediği zaman) Musa'ya: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığın hâlini söylemeyi) unutmuşum, onu söylememi bana şeytândan başkası unutturmadı, dedi. Buna karşılık Musa genç adamına: İşte bizim arayacağımız bu idi, dedi ve izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular. İşte Allah'ın kendi Kitâb'ında kıssa yaptığı şey, Musa ile Hızır'ın hâlindendir."

21- İlim Öğrenen Ve Başkalarına Öğreten Kimsenin Fazileti Babı

21-....... Bize Hammâd ibn Usâme (201), Bureyd ibn Abdillah'tan; o da Ebû Musa (R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın benim vâsıtamla gönderdiği hidâyet ve ilim, bol yağmura

benzer. Bu yağmur kâh öyle bir toprağa düşer ki, onun bir kısmı suyu kabul eder ve çayır ile bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur, suyu (üstünde) tutar da Allah onunla insanları fâidelendirir: Ondan hem kendileri içerler, hem de hayvanlarını suvarırlar, ekin ekerler. Bu yağmur diğer bir nevi' toprağa daha isabet eder ki, düz ve kaypaktır; ne suyu üstünde tutar, ne çayır bitirir. Allah 'in dînini anlayıp da Allah 'm benim vâsıtamla gönderdiği hidâyet ve ilimden faydalanan ve bunu bilip de başkasına bildiren kimse ile, bunu duyduğu vakit kibrinden başını bile kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderilen hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir"146[38].

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Ishâk ibn Ibrâhîm (238): "Ve kâne minhâ tâifetun kayyeleti'l-mâe (O topraktan kimi suyu içen bir taifedir)" şeklinde söyledi.

146[38] Bu taksîme göre, topraklar da, insanlar da üç kısma ayrılmış oluyorlar:
1. Faydalanan, fayda veren;
2. Fayda veren, faydalanmayan;
3. Ne fayda veren, ne de faydalanan.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239.

"Kaaa" üzerinde su durur olan arazî parçasıdır. "Safsaf" da dümdüz arazîdir147[39].

22- İlmin Kaldırılması Ve Cehaletin Meydan Alıp Yayılması Babı

Ve Rabîatu'r-Re'y(136): "Kendisinde herhangi bir ilim bulunan kimsenin kendisini zayi' etmesi (yânî ilmini gizlemesi) lâyık değildir" dedi148[40].

147[39] Hadîste zikredilen "kîân", "kaaa' " lâfzının cem'idir. O da içinde su durmayıp üzerine yükseldiği arazîdir. "Safsaf" da dümdüz arazîdir. Bu son kelime hadîste yoktur. Ancak bunu istidrâd yoluyla zikretmiştir. Çünkü hadîste gelen lâfızları Kur'ân'dakilerden tefsir etmek Buhârî'nin âdetidir. Kur'ân'da "kaaen safsafen" (Tâhâ: 20/106) vâki' olmuştur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239.

148[40] İlmin kaldırılıp cehaletin kökleşmesi kıyamet alâmetlerinden olunca, herhangi ilmî bir mes'eleyi bilenlerin onu meydana çıkarması gerekir, ilmin kaldırılıp cehaletin ortalığı kaplaması, musibetlerden bir musibettir. Buhârî, Rabîatu'r-Re'y'in sözüyle, insanlardan ayrılmak ve benzeri suretlerle hadîs rivayetini terk etmenin ve ilmi tedris etmemenin, ilmin kaldırılması ve cehlin yayılması olduğunu ve bunun da içtimaî ve ferdî bir musibet olduğunu isbât etmiştir. Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân(136)'ın bu sözünü Hatîb, el-Câmi"mde, Beyhakî ise el Medhal'inde Abdu'1-Azîz el-Uveysî'den; o da Mâlik'ten; da Rabîatu'r-Re'y'den olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.

22-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"İlmin kaldırılması, cehlin kökleşmesi, şarâbın içilmesi, zinanın çoğalması kıyamet alâmetlerindendir".

23-.......Enes (R) şöyle demiştir: Size öyle bir hadîs söyleyeceğim ki, benden sonra hiç kimse onu size tahdîs edip söyleyemiyecektir: Rasûlullah (S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"İlmin azalması, cehaletin meydan alıp yayılması, zinanın meydana çıkıp şayi' olması, elli kadının yalnız bir bakanı olacak derecede kadınların çoğalıp erkeklerin azalması kıyamet alâmetlerindendir"[149][41]

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239-240

149[41] Her iki hadîsin "İlmin kaldırılması ve cehlin yayılması" başlığına delâletleri meydandadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/240

23- İlmin Fazileti Babı

24-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan işittim: *"Uykuda iken bana bir kadeh süt getirdiler. O kadar içtim ki, kanıklık te'sîrinin tâ tırnaklarımdan sızdığını hâlâ duyuyorum. İçtikten sonra artığımı Umer ibn Hattâb'a verdim"* buyuruyordu. Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile yorumladın? diye sordular. *"İlim ile"* cevâbını verdi.150[42]

150[42] Sütün ilim ile tefsîr edilmesinin vechi, her ikisinin çok fayda vermekte iştirakleri, birinin cesedlere, diğerinin ruhlara salâha sebeb teşkil etmeleridir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/240.

24- Kendisi Bir Hayvan Veya Diğer Bir Binek Üzerinde Dururken Suâl Soranlara Fetva Ve Cevâb Vermek Babı[151][43]

25-.......Abdullah ibn Amr ibn As (R)'tan (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Veda haccında, insanlar sorup öğrensinler diye, Minâ'da durdu. Yanına biri gelip:

- Bilemedim de kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah:

- *Kurbânını kes, günâhı yok,* buyurdu. Diğeri gelip:

- Bilemedim de taş atmadan evvel kurbân kestim, dedi.

---

[151][43] Yânî bu caizdir; aslı sabittir. Bununla beraber bu zamanda ihtiyatlı olan, müftînin fetva vermek için bir mekânda itmi'nânla ve arkadaşlarıyle müşavere hâlinde olmasıdır.
Bu babın hadîsiyle hayvan üzerinde durma sabit olmamıştır. Lâkin Buhârî, bu hususta başka bir tarîkle Peygamber'in Veda haccında, Minâ'da hayvan üzerinde duruşunun sabit olmasına i'timâd etmiştir. Binâenaleyh, sen bu takriri iyi belle, çünkü bu sana bu kitabın çok yerlerinde fayda verecektir (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/241.

- *Taşı at, günâhı yok,* buyurdu.

Peygamber'e (o gün taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak, tavaf etmek gibi hacc işlerinden) öne geçirilmiş veya geriye bırakılmış hiçbir şey sorulmadı ki, cevâbında: *"Yap, günâhı yok"* buyurmasın152[44].

25- Fetvâ (Talebine) El Ve Baş İşaretleriyle Cevâb Veren Kimse Babı153[45]

152[44] Hacc menseklerinin -ki taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak ve ifâza tavafı yapmaktır- tertîb üzere edası sünnet midir, yoksa vâcib midir?
İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ibn Hanbel ve daha evvelki imamlardan Ata', Tavus, Mucâhid tertibin sünnetliğine kaail olup, menseklerin hangisi evvel yapılsa, te'hîr edildiğinden dolayı keffâret olan kan akıtmak lâzım gelmez, demişlerdir. Dayanakları da bu hadîs ile benzeri diğer hadîslerdir. İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ve kendilerinden evvel gelen imamlardan Saîd ibn Cubeyr, Hasen Basrî, İbrâhîm Nahaî, Katâde tertibin vücûbuna, ve tertibi bozanlara kan akıtma keffâretf lâzım geleceğine kaail olmuşlardır. Her iki taraf delillerinin tafsîli, fıkıh kitâblarındadır (Ahmed Naîm).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/241-242.

153[45] Bu zamanda en ihtiyatlı olan bunun aksi ise de, böyle el ve baş işaretleriyle cevâb vermenin de caiz olduğu sabit oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/242.

26-.......Bize Eyyûb Sahtiyânî, İkrime'den; o da ibn Abbâs'tan tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Peygamber'e Veda haccında suâl soruldu. Soran kimse: Ben taş atmadan önce kurbân kestim, dedi. Peygamber (S) bu suâle: *"Günâhı yoktur"* diyerek eliyle işaret etti. Soran kimse: Kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah: *"Günâhı yoktur"* diyerek eliyle işaret etti.

27-.......Salim ibn Abdillah şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre (R)'den işittim ki, Peygamber (S): *"îlim kabz olunacak (yânî kaldırılacak) cehalet ve fitneler zuhur edecek, herc çoğalacaktır"* buyurdu. Yâ Rasûlallah, herc nedir? diye soruldu. Rasûlullah, katli kasdeder gibi elini eğip indirerek: *"İşte böyle!"* buyurdu[154][46].

---

[154][46] "Herc", ha'nın fethi ve râ'nın sükûnuyla insanlar fitne, ihtilâl, harb ve kıtal hengâmesine düşmek ma'nâsınadır. Lisânımızda "insanlar birbirine düşüp herc ve merc oldu" ta'bîri vardır... Herc'in lügat ma'nâsı ihtilâl ve karışıklıktır. Kati ma'nâsında kullanılması mecâzendir.
Bunda kişinin eliyle yâhud başıyle yâhud irâdesi anlaşılacak bir şeyle işaret ettiği zaman, bunun caiz olacağına delîl vardır.

28-....... Bize Hişâm ibn Urve, Fâtıma bintu'l-Munzir'den; o da Esma bintu Ebî Bekr'den tahdîs etti. Esma (R) şöyle demiştir: (Güneş tutulması zamanında) Âişe'nin yanına gittim, o namaz kılıyordu. Bu insanlara ne oluyor? dedim. (Güneş tutulduğunu anlatmak için) gökyüzüne doğru (başıyle) işaret etti. Meğer insanlar hep namaza durmuşlar. Âişe': "Subhânallâh" dedi. Bu bir âyet mi? diye sordum. Başıyle evet diye işaret etti. Bunun üzerine ben de namaza durdum. Nihayet üzerime baygınlık geldi. (Yanımdaki kırbadan) başıma su dökmeğe başladım. Namazdan sonra Peygamber, Allah'a hamd ve sena edip şöyle buyurdu155[47]: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki bu

---

Inşâallah Kitâbu't-Talâk'ta işaretle boşamanın hükmü ve bu konuda fakîhlerin ihtilâfları gelecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/242.
155[47] Güneş tutulması namazından sonra hutbenin müstehâb olduğu bundan anlaşılıyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

makaamımda görmüş olmayayım [156][48]. Bana vahy olundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl'ın imtihanlarına benzer yâhud ona yakın -Esmâ'nm bu iki sözden hangisini söylediğini bilmiyorum-[157][49] bir imtihan geçireceksiniz. (Kabre girmiş kimseye:) Bu adam (yânî Muhammed) hakkındaki ilmin nedir? diye sorulacak[158][50]. Mü'min yâhud yakîn sahibi olan kimse -Esmâ'nın bu ikiden hangi lâfzı söylediğini bilmiyorum- : O zât Muhammed'dir. O Allah 'in Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de da'vetine icabet ettik ve O'na uyduk. O zât Muhammed'dir diyecek. Bu söz üç kerre tekrarlanacak. Ondan

---

[156][48] Buhârî'nin Enes rivayetinde olan küsûf'taki diğer hadîs ile Sahîh-i Müslim'de tasrîh edildiği üzere, o namaz esnasında cennet ile cehennem kıble cihetindeki duvarda Peygamber'in gözlerine temessül etmişti. Yânî o duvar, Peygamber'in gözleri için bir nevi' televizyon ekranı vazifesi görmüştü.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

[157][49] Bu şekk, Esmâ'nm lâfzı hakkında ara yerdeki râvînin şekkidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

[158][50] Bu suâl ve imtihanı edenler Münker ve Nekîr adlarındaki iki melektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/244.

sonra o kimseye: Yat da rahatça uyu, o zâtın peygamberliğine kesin surette inanmakta olduğunu bildik, denilecek. Münafık yâhud kalbinde şübhesi olan kimseye -Esmâ'nın bunlardan hangisini söylediğini bilmiyorum- gelince, o (suâle karşı): Ben bilmiyorum, işittim, insanlar birşeyler söylüyorlardı, ben de onu söyledim, cevâbını verecek"159[51].

159[51] Başlığa uygunluğu, içinde baş ile işaret etme bulunması yönündendir. Lâkin bu Âişe'nin fiilindendir. Bâzıları, bu fiil Âişe üzerinde mevkuf (yânî durdurulmuş) olur demişlerse de, merfû' hadîs hükmündedir. Çünkü Âişe, Peygamber'in arkasında namaz kılmakta idi. Peygamber de namaz içinde olsa bile arkasını görür idi...
Güneş ve ay tutulması zamanları dakîkası dakikasına, hattâ saniyesi saniyesine erbabı tarafından evvelce hesâb ile haber verilebilir tabiî hâdiselerden oldukları için, vukua gelmelerinden korkuya ne mahal vardır? demek de olmaz. Çünkü bu kâinat nizâmının bozulma günü demek olan kıyametin kıyamı vaktinin, evvelden hesâb ve ta'yîn edilmiş bu gibi hâdiselerle birlikte vuku' bulmayacağına hiçbir aklî delîl yoktur. Fakat O en büyük hâdisenin halleri hakkında: *"... Ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman"* (el-Kıyâme: 75/9) âyetinden anlaşılacağı üzere, kıyamet alâmetlerinden olarak bu kabîl bâzı felekî görünüşlerin meydana geleceği sâdık haberci tarafından da haber verilmiştir. Buna mukaabil *"Kıyametin subûtunun ne zaman olduğunu sana sorarlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabb'imin yanındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz. Göklere de, yere de ağır basmıştır. O sizlere ancak apansızın gelir..."* (el-A'râf: 7/187) âyetindeki sarahatten dolayı apansızın kopacak olan kıyametin de vakti ta'yîn üzere bilinmediği için güneş ve ay tutulmalarını

26- Peygamber(S)'in Abdu'l-Kays Hey'etini, Îmâni Ve İlmi Belleyip Ezberlemeleri Ve Bunu Arkalarındaki Kimselere Haber Vermeleri Üzerine Teşvik Eylemesi Babı

Mâlik ibn Huveyris(R-94): Peygamber (S) bizlere: *"Ailelerinizin yanına dönünüz ve öğrendiklerinizi onlara öğretiniz!"* buyurdu, dedi160[52].

29-....... Bize Şu'be, Ebû Cemre'den tahdîs etti. Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs ile insanlar arasında tercemânlık yapıyordum. İbni Abbâs (R)

---

yalvarma, dua, niyaz ve ibâdet vesilesi sayarak namaza koyulmak, îmân ehline göre pek tabiî bir keyfiyettir.. (Tecrîd Ter., I, 74).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/244.

160[52] Mâlik ibn Huveyris'in bu sözü, Buhârî'nin "Namaz, Edeb ve Vahidin Haberi" kitâblarında getirdiği meşhur hadîsin bir parçasıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/245.

şöyle dedi: Abdu'ı-Kays hey'eti Peygamber'e geldi. Peygamber:

- *Hey'et kimlerdir, yâhud cemâat kimlerdir?* diye sordu.

- Biz Rabîa kabîlelerindeniz, dediler.

- *Hoş geldiniz. Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin,* buyurdu. Onlar:

- Bizler sana uzak bir yerden geliyoruz. Seninle bizim aramızda Mudarr kâfirlerinden şu cemâat vardır. Biz sana yalnız haram ayda gelebiliriz. O hâlde bize bir şey emret de geride kalanlarımıza haber verelim; o sebeble de cennete girelim, dediler.

Rasûlullah onlara dört şey emretti, dört şeyden de nehyetti. Rasûlullah onlara yalnız azîz ve celîl olan Allah'a îmân etmeyi emrettikten sonra:

- *Yalnız Allah'a îmân etmek ne demektir bilir misiniz?* diye sordu.

- Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dediler. Rasûlullah:

- *Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Rasûlullah olduğuna şehâdet etmek, namazı ikaame, zekâtı eda etmek, ramazân orucunu*

tutmak ve ganimetin beşte birini vermenizdir, buyurdu. Kezâlik onları dubbâ, hantem ve muzeffet denilen kaplardan nehyetti. Şu'be dedi ki; İbn Abbâs belki nakîr, belki de mukayyer dedi. Sonra Rasûlullah:

- Bu emrimi ezberleyin ve onu arkanızda kalanlara haber veriniz, buyurdu [161][53].

27- (Bir Şahsa) Vâki' Olan Bir Mes'eleyi Sormak İçin Sefer Etmek Ve Ehline De Öğretmek Babı

30-.......Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Umer ibnu Saîd ibn Ebi'l-Hasen haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, Ukbe ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti ki, bu Ukbe ibnu'l-Hâris (R), Ebû İhâb ibn Azîz'in kızı ile evlenmişti. Derken yanına bir kadın geldi ve: Ukbe'yi de, evlendiği kadını da ben emzirdim, dedi. Ukbe o kadına: Ne senin

---

[161][53] Bu hadîsin bir rivayeti "Imân Kitabı" 40. babında geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/246.

beni emzirdiğinden haberim var, ne de evvelce bunu bana söylediğinden, cevâbını verdi. Müteakiben hayvanına binip Medîne'ye Rasûlullah'a gitti ve mes'elenin hükmünü ondan sordu. Rasûlullah (R): *"Bir kerre (senin onun kardeşi olduğun) söylenmiş bulunduğu hâlde (o kadınla evlilik) nasıl olur?"* buyurdu. Bunun üzerine Ukbe o kadından ayrıldı, o da başka bir kocaya vardı[162][54].

28- İlim (Edinmek) Hususunda Nevbetleşmek Babı

31- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verdi. H Ebû Abdillah Buhari der ki, İbnu Vehb şöyle dedi: Bize Yûnus, İbn

---

[162][54] Başlığa uygunluğu "Bineğine binip Medîne'ye Rasûlullah'a gitti ve mes'elenin hükmünü ondan sordu" sözünde olduğu açıktır. Bunun birer rivayeti "Şahâdetler" ve "Nikâh"ta da gelecektir. Bundan, temiz insanın töhmetli durumlardan çekinmesi vâcib olduğu, ilme hırslı olmak ve Allah'a yaklaştırıcı olan nev'inin tercîh edilmesi, emzirici kadının köle de olsa tek başına şahadetinin bâzı hâllerde caiz olabileceği gibi hükümler alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/246-247.

Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Ebî Sevr'den; o da Abdullah ibn Abbâs'tan; o da Umer ibn Hattâb'dan haber verdi: Umer (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan bir komşum ile beraber Benû Umeyye ibn Zeyd yurdunda oturuyor idim. Bu yurd Medine'nin Avâlî denilen yüksek semtindedir. (Bir şey öğrenmek ümidiyle) Rasûlullah'ın yanına nevbetleşe inerdik. Bir gün o iner, bir gün ben inerdim. Ben indiğim zaman o gün vahy ve sâireye dâir ne duyarsam, haberini komşuma getirirdim. O da indiği zaman böyle yapardı. Ensârî arkadaşım bir defa nevbetinin gününde idi. Dönüşünde kapımı pek şiddetli çalarak: O burada mı? diye sordu. Ben ürktüm[163][55]. Yanına çıktım. Büyük bir iş meydana geldi, dedi. (Umer der ki: Ben zâten böyle birşey olacağını zannedip duruyordum. Sabah namazını kılınca giyinip kuşandım. Sonra Medîne'ye inip) Hafsa'nın yanına girdim. Baktım ki ağlıyor.

[163][55] Umer'in ürkmesi -diğer rivayetlerde beyân edildiği üzere-, o sıralarda Gassânîler'in Medîne'ye hücuma hazırlandıkları insanların ağızlarında yaygın bulunduğundan dolayı idi. Ensârî arkadaşı telâş ile kapıya gelince, birdenbire Gassânîler'in ansızın hücumlarına uğramış olduklarını sanmıştı.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/247.

Rasûlullah (S) sizleri boşadı mı? diye sordum. Bilmiyorum, dedi. Ondan sonra Rasûlullah'm yanına girdim. Ayak üstü durduğum yerden: Zevcelerini boşadın mı? dedim. "Hayır" dedi. Bunun üzerine ben de Allâhu ekber dedim.[164][56]

---

[164][56] Meydana gelen ve Umer'i bu kadar alâkadar eden mühim iş, Peygamber'in zevceleri hakkında bir ay müddetle îlâ (yânî bir ay müddetle görüşmemeye yemîn) etmesi ve bu îlâ'nın sahâbîler arasında boşama zannedilmiş olması idi. Hz. Umer, kızı Hafsa dolayısıyle bu işin evveliyyâtına vâkıf olduğu için, buradaki metinden hâriç olarak kavs içine alınan "Ben zâten..." sözünü söylemişti, îlâ müddetinin sonunda el-Ahzâb: 28-29. âyetleri nazil olarak, zevcelerin hepsi Allah, Rasûl, âhiret yurdu ile dünyâ hayât ve zîneti ve Rasûl'den ayrılma arasında muhayyer kılınmışlar, ve hepsi birinci şıkkı ihtiyar etmişlerdir.
Bu hadîsten: ilim aramaya hırs göstermek, ilim talibinin kendi maişeti ve ilim aramaya yardım görebileceği hususlara bakıp düşünmesi, vâhid haberinin kabulü, ve sahâbîlerin mürselleriyle amel etmenin cevazı, sahâbîlerin Peygamber'den işittiklerini birbirlerine haber verir ve "Rasûlullah şöyle buyurdu" diyerek, bunu müsned gibi yapar oldukları, çünkü içlerinde yalancı ve güvenilir olmayan bir kimse bulunmadığı; izin istemek için kapıya vurup tıklatmanın cevazı; babaların kızları yanına kocalarından izin istemeden girmeleri ve kocalarıyle zevciyyet işleri hakkında teftîş ve araştırma yapmalarının cevazı; ve ilim elde etmek için arkadaşlarıyle nevbetleşmenin ve bununla meşgul olmanın cevazı gibi hükümler alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/248.

29- Öğüt Verme Ve Öğretme Sırasında Hoşlanmadığı Bir Şey Gördüğü Zaman Öfkelenmek Babı

32-.......Ebû Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir kimse geldi ve:

- Yâ Rasûlallah! Fulânca bize (namaz kıldırırken) o kadar uzatıyor ki, adetâ namazı terkedecek gibi oluyorum, dedi. Peygamber(S)'i hiçbir mev'ıza da o günkü kadar gadablı görmedim. Bu şikâyet üzerine Rasûlullah: *"Ey insanlar! Sizler nefret ettiricilersiniz. Her kim insanlara namaz kıldırırsa namazı hafifletsin. Çünkü cemâatin içinde hasta olanı, zayıf olanı ve iş güç sahibi olanı vardır"* buyurdu.

33-.......Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R-72,78)'den (o şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'den lukatayı (yânî yitik malı) sordu. Peygamber (S):

- Bağını yâhud kabını, kılıfını belle, sonra onu ötekine berikine bir sene bildir, tanıt. Ondan sonra onu kullan. Ondan sonra da sahibi çıkarsa yine ona ver, buyurdu.

O zât:

- Yitik deve de (böyle mi)? diye sordu.

Rasûlullah o kadar öfkelendi ki, yanakları yâhud yüzü kızardı ve:

- Ondan sana ne? Su tulumunu, ayakkabısını beraberinde taşır. (Muhtaç oldukça) su başına gelir, ağaçlardan otlar. Onu sahibi buluncuya kadar kendi hâline bırak, buyurdu.

O zât:

- Yâ yitik davara ne buyurursun? dedi.

- O yâ senindir, yâ kardeşinindir, yâ kurdundur [165[57]], buyurdu.

34-.......Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber(S)'den hoşlanmadığı bâzı şeyler soruldu. Bu gibi suâller çoğaltılınca öfkelendi. Ondan sonra insanlara hitaben:

- *Bana istediğinizi sorun!* buyurdu.

165[57] Yânî onu sen ve başkası tutup almazsa, onu kurt yer demektir. Bu ifâde, deve hâriç, davar kısmını tutup muhafaza etmeye bir izindir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/249.

Birisi kalkıp:

- Benim babam kimdir? dedi 166[58].

- *Baban Huzâfe'dir,* buyurdu. Bir diğeri kalkıp:

- Yâ Rasûlallah! Benim babam kimdir? dedi.

- *Şeybe'nin azadlısı Salim'dir,* buyurdu.

Umer ibn Hattâb Peygamber'in yüzündeki öfkeyi görünce:

- *Yâ Rasûlallah! Biz azîz ve celîl olan Allah'a tevbe ediyoruz,* dedi 167[59].

166[58] Bu zât, Kisrâ'ya sefîr olarak gönderilen Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî el-Muhâcirî'dir. Müslim'in rivayetine göre bu Abdullah, babasından başka bir babaya nisbet edilir ve biriyle kavga ettikçe "fulânın oğlu" diye ayıblanırdı. Annesi böyle bir suâl sorulduğunu işitince: Senden daha fena evlâd görmedim. Ananın câhiliyyet günlerinde kadınların irtikâb ettiği şeylerden birini irtikâb etmediğini nereden biliyordun? Ya ananı, âlem nazarında rüsvây edeydin iyi mi olurdu? diye azarlamış. O da cevaben: Vallahi eğer beni bir zencî köleye ilhak etmiş olaydı, onu baba kabul eder, Kureyşli olmak da'vâsından vazgeçerdim, demiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/250.

167[59] Buradaki her üç hadîsin başlığa delâletleri gizli değildir.

30- İmâmın Yâhud Muhaddisin Huzurunda Önünde İki Dizi Üzerine Çöken Kimse Babı

35-.......Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verip şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik(R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) çıktı. (Kendisine hoşlanmadığı bâzı şeyler soruldu; bu suâlleri çoğalttılar; bundan dolayı öfkelendi de, *benden sorunuz* dedi). Abdullah ibn Huzâfe ayağa kalkıp:

- Benim babam kimdir? dedi. Rasûlullah:

- *Baban Huzâfe'dir,* buyurdu.

Ondan sonra Rasûlullah *"Bana sorunuz"* demeyi çoğaltınca, Umer, iki dizi üstüne çökerek:

- *Biz Allah'ı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i Peygamber olarak kabul ve tasdîk ettik,* dedi.

Bunun üzerine sükût buyurdu[168][60].

---

[168][60] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Müslim'deki rivayette Rasûlullah bu hitabesinde: "Her kim bana bir şey sorarsa muhakkak haber vereceğim, babasının kim olduğunu sorsa bile" buyurmuş. Abdullah ibn Huzâfe ile Sa'd ibn Salim bunun üzerine ayağa kalkıp, babalarının kim olduğunu sormuşlardır... Bu sırada Rasûlullah'tan daha başkaları da bir takım sorular

31- Anlaşılması İçin Sözü Üç Defa Tekrar Eden Kimse Babı

Rasûlullah: *"İyi dinleyin! Bir de yalan söylemektir"* dedi ve bu sözü durmadan tekrar ediyordu. Ve İbn Umer: "Peygamber üç defa *"Tebliğ ettim mi?"* diye söyledi, dedi169[61].

---

sorup cevâblarını almışlardır. Taberî rivayetinde: Umer kalkıp Rasülullah'a doğru gitti. Mübarek ayağını öptü ve: "Biz câhiliyyetten kurtulalı çok olmadı, bizi afvet, Allah seni afvetsin" dedi, denilip Umer'in Peygamber'in öfkesini yatıştırıncaya kadar çalıştığı haber verilmiştir.

Umer'in bu sözleri son derece câmialı, vecîz ve kesin bir düstûr şeklinde İslâm îmânının ikrarıdır.

Bu hadîsi Ahmed Naîm şöyle de terceme etmiştir: "Allah'ın Rabb'ımız olduğuna, İslâm'ın dînimiz olduğuna, Muhammed'in Peygamber olduğuna râzî olduk, dedi. Bunun üzerine öfkesi geçip sükût buyurdu" (Tecrîd Ter., I, 80. haşiye).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/251.

169[61] Bâb ismindeki birinci ta'lîk, "Kitâbu'ş-Şehâdât"ta tamâmını vaslettiği hadîsin bir parçasıdır. Yalan sözden sakınma el-Hacc: 22/30. âyette, İbn Umer'den yapılan ta'lîk ise Veda haccı hutbesi hadîsinin'son parçasıdır.

Bâb isminin birinci kısmı, öğretme ve ta'lîm sırasında bâzı sözlerin iyice anlaşılması için tekrar tekrar söylenmesini ifâde ediyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/251.

36-.......Bize Sumâme ibn Abdillah, dedesi Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir söz söylediği zaman, iyice anlaşılsın diye üç kerre tekrar ederdi. Keza bir kavmin yanına gelip selâm verdiği zaman da üç kerre selâm verirdi[170][62].

37-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Yûsuf ibn Mâhek'den; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Yaptığımız yolculukların birinde Rasûlullah (S) geride kalmıştı da sonradan bize yetişmişti. O sırada ikindi namazı vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı (mesh eder gibi az su ile yıkamaya) başladık. Bu hâli görünce en yüksek sesiyle

---

170[62] "Bir kavmin yanına geldiği zaman" ifâdesinde "zaman" sözünün zahiri umûm için demektir. Lâkin burada bâzı vakitler ma'nâsındadır. Yânî topluluk kalabalık olduğu zaman, Peygamber yanlarına geldiğinde, topluluğun üç tarafına ayrı ayrı selâm verirdi, demek olabilir; yâhud da isti'zân selâmı olabilir. Sarihler başka tevcihlerde de bulunmuşlardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/252.

iki yâhud üç kerre: *"Cehennemde yanacak ökçelere yazık!"* 171[63] diye nida etti.

32- Kişinin Kendi Tasarrufunda Bulunan Dişi Hizmetçisine Ve Ehline İlim Öğretmesi Babı

38-.......Âmir eş-Şa'bî dedi ki: Bana Ebû Burde, babası Ebû Musa'dan tahdîs etti. Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu:

"Üç kişinin ikişer ecri vardır: Bunlardan biri Kitâb ehlinden olup da hem kendi peygamberine, hem de Muhammed'e îmân eden kimsedir. Diğeri köle edilmiş bir kuldur ki, hem Allah'ın hakkını, hem de efendilerinin hakkını eda ettiğinde (o da iki ecre nail olur). Üçüncüsü öyle bir kimsedir ki, yanında tasarruf edeceği bir câriye bulunur da onu

---

171[63] Hadîsin bir rivayeti ayniyle bu isnâdla "ilim Kitabı", "ilimde ses yükseltme bâbı"nda geçmişti. Ancak orada Ebu'n-Nu'mân'dan; o da Ebû Avâne'den.. senediyle sevk etmişti. Burada ise; Müsedded'den; o da Ebû Avâne'den şeklindedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/252.

edeblendirir, amma (şiddetten uzak olarak) güzel güzel edeblendirir, ve onu iyice öğretir, lâkin (yine rıfk ile) güzel güzel öğretimini tamamlar, bundan sonra da onu hürriyete kavuşturup onunla evlenir. İşte boylesinin de iki ecri vardır".

Bu hadîsi söyledikten sonra Âmir eş-Şa'bî, kendi muhatabına: İşte bu bilgiyi biz sana hiçbir bedel istemeksizin veriyoruz. Hâlbuki vaktiyle Peygamber zamanında bundan küçük bir mes'ele için tâ Medîne'ye kadar bineğe binilip yolculuk edilirdi, dedi[172][64].

33- İmâmın Kadınlara Va'z Vermesi Ve Onlara İlim Öğretmesi Babı

[172][64] Sondaki bu sözler, hadîsin râvîsi, tabiî büyüklerinden Âmir eş-Şa'bî'nin sözüdür. Bunu kendisine böyle bir mes'eleye dâir suâl soran bir Horâsânlı'ya söylemiştir. Bununla öğretme ücreti istemeyip, sâdece öğretme ve teblîğ etme sevabını ifâde etmiş oluyor.
Hadîsin bâb ismine mutabakatı, köleler hakkında hadîsin nassı ile, hürr olan aile ferdleri hakkında kıyâs iledir. Çünkü hürr olan aile ferdlerine Allah'ın farzlarını ve Rasûl'ünün sünnetlerini öğretmeğe olan i'tinâ, kölelere öğretmekteki i'tinâdan daha kuvvetlidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/253.

39-.......Bize Şu'be, Eyyûb'dan tahdîs etti. Eyyûb: Ben Atâ'dan işittim, dedi. Ata: Ben îbn Abbâs'tan işittim, dedi. ibn Abbâs (R): Ben Peygamber (S) üzerine şehâdet ediyorum, dedi. Yâhud Ata da: Ben ibn Abbâs üzerine şehâdet ediyorum, demiştir: Rasûlullah (mescidde va'z ettikten sonra) kadınlara duyuramadım zannıyle yanında Bilâl olduğu hâlde (erkek saflarından) çıktı. Kadınlara va'z ederek onlara sadaka vermeyi emretti. (Sözleri o kadar te'sîr etti ki) kadınların kimi (kulaklarmdaki) küpeyi, kimi (parmağındaki) yüzüğü çıkanp atmağa başladılar. Bilâl de onları eteği içine topluyordu.

Ve Ismâîl (194), Eyyûb'dan; o da Atâ'dan diye söyledi. Ata da: îbn Abbâs'tan söyledi, îbn Abbâs: Ben Peygamber üzerine şehâdet ediyorum ki... demiştir[173][65].

---

[173][65] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bununla kadınlara va'z vermenin, onlara âhireti ve islâm hükümlerini hatırlatmanın, sadaka vermeye teşvîk etmenin müstehâblığı sabit oluyor. Peygamber'e ve ailesine sadakanın haram olduğu ma'lûmdur. Bu sadakalar, münâsib yerlere sarfedilmek üzere toplanırdı.
Hadîsin sonundaki ifâde Buhârî'nin ta'lîkidir. Çünkü İsmâîl ibn Uleyye, Buhârî'nin doğum yılı olan 194 yılında vefat etmiştir. Buhârî bu ta'lîkle İsmail'in Eyyûb'dan: onun da Atâ'dan; onun

34- Hadîs Öğrenmeyi Şiddetle Arzu Etmek Babı

40-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Bir kerre: Yâ Rasûlallah! Kıyamet gününde senin şefaatinle en ziyâde mes'ûd olacak insan kimdir? denildi 174[66]. Rasûlullah (S): *"Yâ Ebâ Hureyre! Hadîs bellemek için sende gördüğüm şiddetli arzuya göre, bu hadîsi senden evvel kimsenin bana sormayacağını zâten tahmin ediyordum. Kıyamet gününde halk içinde*

---

da îbn Abbâs'tan rivayet ettiğini göstermek istedi. Bir de burada kesin olarak İbn Abbâs, Peygamber üzerine şehâdet etmiştir. Binâenaleyh şehâdet lâfzı, yalnız İbn Abbâs'ın kelâmından olduğu da gösterilmiştir. Sonra Buhârî, bu ta'lîkı, "Kitâbu'z-Zekât"ta da Mümil ibn Hişâm'dan; o da İsmail'den olmak üzere mevsûlen tahrîc etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/254-255.

174[66] Bir rivayette "Kultu = Dedim", bir yerinde "Kaale = Dedi"; burada da "Kîle = Denildi" tarzında gelmiştir. Bu suâli soranın Ebû Hureyre olduğu hadîsin devamından açık olarak anlaşılmaktadır. "Kile" ve "Kaale" rivayetleri tashîf gibi görünüyor. Sîn ve noktalı ha ile Musahhaf Hadîs, kelimelerindeki bâzı harflerin noktalarını değiştirmek suretiyle yanlış rivayet edilen hadîsdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/255.

şefaatimle en ziyâde mes'ûd olacak kimse kalbinden - yâhud içinden-hâlis olarak La ilahe ille'llah.. diyendir" buyurdu 175[67].

35- İlim Nasıl Kabz Olunacak Bâbı

Ve Umer ibn Abdilazîz (101), Ebû Bekr ibn Hazm(102)'a şöyle yazdı: "Bak Rasûlullah'ın hadîsinden ne bulursan yaz. Zîrâ ben ilmin yok

175[67] La ilahe ille'llâh tan sonra Muhammed Rasûlullah sözü vardır. Bunlar birbirini tamâmlar ve ikisi asla ayrılmazlar.
Peygamber'in şefâatından faydalanmayacak ferd yoktur. Peygamberimiz bütün insanlığın dehşet yerinden rahat bulması için umûmî bir şefaatçi olduğu gibi, bâzı kâfirlerin azablarının hafifletilmesi, cezaya hakk kazanan bâzı mü'minlerin cehennemden kurtulması, cehenneme girmiş mü'minlerin kurtulması, bâzı mü'minlerin hesâbsız, azâbsız cennete girmesi, keza cennete giren mü'minlerin derecelerinin yükselmesi için çeşit çeşit şefaatleri vardır. Bu şefaatler içinden en ziyâde faydalanacakların muhlis mü'minler olduğunda şübhe yoktur.
Hadîsten: İlim ve hayra hırslı olmak, çünkü hırslı kişiyi bu hırsı, gizli mes'eleleri ve ince ma'nâlan araştırmaya ulaştırır; âlimin öğrencisini iyi düşünüp, onun ilim içtihadında daha araştırıcı olması için, onu buna tenbîh etmesi; âlimin kendisine soruluncaya kadar ilimden sükût etmesi ilmi gizlemek gibi olmayacağı; Ebû Hureyre'nin hadîs ve ilim öğrenmekteki hırsı ve fazîleti; hitâb sırasında künyenin cevazı gibi hükümler alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/255-256.

olmasından ve âlimlerin göçüp gitmesinden korkar oldum. Zabt esnasında Peygamber'in sözünden başkası kabul edilmesin. Bir de (âlimlere söyleyin) ilmi ifşa etsinler (yânı meydana koysunlar; gizlemesinler, herkese söylesinler). Kezâlik âlimler (muayyen yerlere) oturarak ders versinler ki bilmeyenlere öğretilmiş olsun. Zîrâ ilim gizli bir şey hâline getirilmedikçe yok olmaz".

Bize bu Umer ibn Abdilazîz hadîsini "Âlimlerin göçüp gitmesi" sözüne kadar Âlâ ibn Abdi'l-Cebbâr (214) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulazîz ibnu Müslim (167), Abdullah ibnu Dinar'dan böylece tahdîs etti [176][68]..

176[68] Buharı bu isnâdla Umer ibn Abdilazîz'in bu eserini "Âlimlerin göçüp gitmesi" sözüne kadar mevsûl olarak rivayet ettiğine işaret etmiştir. "Zehâbe'l-ulemâ" sözünden sonrasının Umer ibn Abdilazîz'in kelâmından olması, velâkin bu rivayete girmemiş bulunması da muhtemildir; onun kelâmından olmaması da muhtemildir. Bu ikinci ihtimâl daha zahir olandır. Ebû Nuaym da el-Mustahrac'da bunu tasrîh etmiştir. Böyle olduğu takdirde bu söz Buhârî'nin kelâmından olur ki, onu Umer ibn Abdilazîz'in sözü bittikten sonra, onun arkasından getirmiş-tir(Aynî).
Ebû Nuaym Târîhu Isbahân'da bu kıssayı şu lâfızla rivayet etmiştir "Umer ibn Abdilazîz -Allah ondan râzî olsun- bütün

41-.......Bana Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'tan tahdîs etti. Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: (Veda haccında) Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Allah, ilmi kullarından çekip çıkarmak (yânî silmek) suretiyle değil, âlimleri kabz etmek suretiyle kabz edecektir. Nihayet hiç bir âlim kalmayınca, halk bir takım câhil kimseleri kendilerine başkanlar edinirler. Bunlara bir takım suâller sorulur, onlar da ilimleri olmadığı hâlde fetva verirler de hem kendileri dalâlete düşerler, hem halkı dalâlete düşürürler"[177][69]

---

memleketlere 'Rasûlullah(S)'ın hadîsine bakınız ve onu toplayınız!' diye yazdı".
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/256.

[177][69] "Bunun ma'nâsı şudur: Allah, ilmi kendilerine ihsan ettikten sonra kullarından çekip çıkarmaz. Onlara kendisini bilmeğe ve şeriatını yaymağa götürücü olan ilim hususunda hibe ettiği şeyleri geriye almaz. Lâkin Allah'ın ilmi çekip alması, âlimlerin öğretim yapmayarak kendi ilimlerini zayi' etmeleri suretiyle olur, nihayet geçen âlimlere halef olacak hiçbir âlim bulunmaz, işte Peygamber böylece bütün hayırların kabz olunacağını haber vermiştir"(İbn Battal).

Firabrî (320) şöyle der: Bize Abbâs ibn Fadl el-Herevî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Hişâm ibn Urve'den yukarki Mâlik hadîsi tarzında tahdîs etti [178][70]

36- Bâb: İlim (Öğretmek)de Sırf Kadınlar İçin Gün Tâ'yîn Edilir Mi?

42-.......Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Bir defa kadınlar Peygamber'e:

- Senin sözünü dinlemekte erkekler bize galebe ediyorlar, binâenaleyh kendiliğinden bize bir gün tahsîs et, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, kadınlara kendileriyle buluşacağı bir gün va'd ve ta'yîn etti. Kadınlar o ta'yîn edilen günde Peygamber'in yanına

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/257.

[178][70] Bu kısım, râvînin Buhari üzerine yaptığı ziyâdelerdendir. Bu kabîl ziyâdeler çok azdır. Kuteybe rivayeti olan bu ziyâdeyi İmâm Müslim, Sahihinde tahrîc etmiştir (ibn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/257.

geldiler. O da kendilerine va'z etti ve onlara bâzı şeyler emretti. Kadınlara söylediği sözler arasında: *"İçinizden hiçbir kadın yoktur ki, çocuklarından üçünü (âhirete kendinden) evvel yollasın da cehenneme karşı onun için bir siper peyda olmasın "* sözü vardı. Kadınlardan biri:

- İki çocuk da (öyle değil mi)? dedi. Rasûlullah (S):

- *İki dânesi de (öyledir),* buyurdu.

43-.......Bize Şu'be, Abdurrahmân ibni'l-Esbahânî'den; o da Zekvân'dan; o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den; o da Peygamber(S)'den yukarıki hadîsi tahdîs etti.

Ve yine Şu'be, Abdurrahmân ibni'l-Esbahânî'den rivayet etti. Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben Ebû Hâzım'dan işittim, o da Ebû Hureyre'den: Rasûlullah (mukayyed olarak): *"Bulûğ çağına ulaşmamış üç çocuk"* buyurmuştur179[71].

179[71] Yânî Şu'be bu hadîsi Abdurrahmân'dan, biri Ebû Saîd'e, diğeri de Ebû Hureyre'ye ulaşan iki senedle rivayet etmiş

37- Birşey İşitip De Anlayamayan Kimsenin, O Şeyi Öğrenmek İçin İşittiği Zâta Tekrar Müracaat Etmesi Babı

44-.......Bize Nâfi' ibn Umer (124) haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Muleyke tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber'in zevcesi Âişe, bilmediği herhangi birşeyi işitse, öğrenmek için muhakkak Peygamber'e müracaat ederdi. Bu cümleden olarak Peygamber (S): *"Kim hesaba çekilirse azâb edilmiş olur"* buyurdu. Âişe dedi ki: Bunun üzerine ben: Allah Taâlâ *"îşte böylesi kolay bir hesaba çekilir"* (el lnşikaak: 84/8) buyurmuyor mu? dedim. Âişe dedi ki: Bunun üzerine

---

oluyor. Ebû Hureyre hadîsinde "Bulûğ yaşına varmış üç çocuk" diye mukayyed olarak gelmiş bir ziyâde vardır.
Hadîsler, başlıktaki sorunun müsbet cevâbını teşkîl etmişlerdir. Bundan kadınların dîn işlerini sormaları ve bu hususta ve ihtiyâçları olan diğer hususlarda erkeklerle konuşmaları cevazı alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/258.

Peygamber: *"Bu senin dediğin ancak arzdır, yoksa her kim ince hesaba çekilirse helak olur"* buyurdu 180[72].

180[72] "Arz"dan maksad, amelleri tartılmak üzere insanların mîzâna, yâhud amellerin sahihlerine arz olunmasıdır ki, arz günündeki hesâb, ashâbu'l-yemîn (yânî sağcılar) denilen mes'ûdlar hakkında pek kolay geçeceği, Kur'ân'ın nassı ile bilinmiştir. Bu sağcılar muhasebeye ma'rûz kaldıkları gün, gufran ile müjdelenmiş ve amellerinin kendilerine arzında taksîrâtlarıyle beraber nail oldukları büyük ni'metlere muttali' olacaklardır. Mağfiret müjdesine bitişik olmayan muhasebe ise ağırdır. Hasenattan zannolunan nice amellerin kabul edilmediği, hesâb münâkaşası esnasında tebeyyün edeceğinden, bu münâkaşa azaba götürücü yâhud başa baş selâmete erişilse de, münâkaşanın kendisi azâb olmuş olur (Tecrîd Ter., I, 85).
"İyi bil ki Peygamber(S) burada muhasebenin iki nevi' olduğuna işaret etti. Biri lugavî muhasebe ki, bu Kur'ân'da hisâben yesîren (= kolay muhasebe) diye vasıflandırılandır, ikincisi örfî olandır. O da münâkaşadan ibarettir. Peygamber'in bu kelâmında murâd edilen, işte bu münâkaşa ma'nâsma olan muhasebedir.
Sonra şunu da bil ki, Peygamber (S) bu hadîste bizleri fıkıh usûlü bahislerinden büyük bir bahse irşâd etmiştir. O da Kitâb ve sünnetten muhtelif görünen iki şey arasını birleştirme yoludur" (Şah Veliyullah Dihlevî, Şerhu Tercâmi Ebvâbı Sahîhi'l-Buhârî, s. 15).
Bu hadîsten: Âişe'nin fazileti, öğrenmeğe ve tahkîka olan hırsı, Rasûlullah'ın kendisine tekrar tekrar müracaat edilmesinden sıkılmaz olduğu; hesaba çekilmenin ve günâhların arz edilip gösterilmesinin isbâtı; kıyamet günü azabın isbâtı; münazara etmenin, sünnet ile Kitâb'ı mukaabele etmenin cevazı; hesaba çekilmede insanların farklı oluşları gibi hükümler alınmıştır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/259.

38- Bâb: *"Hâzır bulunup şâhid olanlar gaaib olanlara ilmi tebliğ etsin".* Bunu İbn Abbâs, Peygamber(S)'den söyledi [181][73].

45-....... Bana Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Saîd el-Makburî, Ebû Şurayh(R-68)'den tahdîs etti. Ebû Şurayh Huzâî, Amr ibn Saîd ibni'1-Âs'a Mekke'ye Abdullah ibn Zubeyr'e karşı ordular sevkettiği sırada şöyle dedi: Ey Emîr, Mekke fethinin ertesi günü Rasûlullah(S)'ın ayağa kalkıp îrâd eylediği bir sözü (yânî hutbeyi) sana haber vermekliğime bana izin ver. O hutbeyi şu iki kulağım işitti, kalbim belledi, söyleyeni de söylerken gözlerim gördü: Yüce Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şöyle buyurdu:

"Mekke'yi (tâ evvelden beri) haram eden Allah'tır. Onu haram kılan, insanlar değildir. Bundan dolayı Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de ne kan dökmek, ne de bir ağaca balta vur-

---

[181][73] Bu ta'lîki müellif Buhârî, "Kitâbu'l-Hacc'ın "Minâ günlerinde hutbe bâbı"nda İbn Abbâs'tan olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/259.

mak halâl olmaz. Şayet Rasûlullah burada harb etti diye ruhsat tarafına kaçan biri bulunursa, ona: Allah yalnız Rasûl'üne izin vermiştir, size izin vermemiştir, deyiniz. Bana da yalnız bir günün bir saati içinde izin verdi. Ondan sonra bugünkü harâmlığı dünkü harâmhğı derecesine döndü. Bu dediklerimi burada hâzır bulunup şâhid olanlar burada bulunmayanlara (ve müstakbel nesillere) tebliğ etsin".

Ebû Şurayh'a: Amr ne dedi? diye soruldu. Amr da cevaben: Yâ Ebâ Şurayh, ben senden daha âlimim; Mekke hiçbir âsîyi, zimmetinde kan olan bir kaçağı, firar eden hiçbir hırsızı kurtaramaz, dedi [182][74].

---

[182][74] Bu Amr ibn Saîd ibni'1-Âs, Umeyye oğulları hanedanından ve vâlîlerindendir. Yezîd ile Mervân ve Abdülmelik'in günlerinde Abdullah ibn Zubeyr (R) hazretlerine karşı ordular techîz ve sevk etmiş, nihayet halîfelik sevdasına düştüğü için Abdülmelik ile harb de yapmış ve onun tarafından sulh ve emândan sonra aldatılarak öldürülmüştür. Mekke haremine karşı ordu sevk edilmemesi hakkında Ebû Şurayh(R)'ın nasihatine mukaabil, ona ilim taslayarak verdiği cevâb da mugalatadır. İbn Zubeyr hazretleri, Amr'ın hizmet ettiği kimselerden evvel Şam'dan mâada bütün İslâm beldelerinden bey'at almış olup, sahâbî oğlu sahâbî olmak dolayısıyle halifeliğe de onlardan daha haklı idi. Böyle iken onu âsî, kaatil ve hırsız menzilesinde tutup Harem'in hürmetini parçalamağa kalkışması; cinsiyyet ve kavmiyyet asabiyyetine tâbi' olmaktan başka şeye hami olunamaz (Ahmed Naîm, I, 86-87).

46-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibnu Sîrîn'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Bekre'den; oda babası Ebû Bekre'den tahdîs etti. Peygamber zikrolundu (yânî Ebû Bekre, Peygamber'i zikretti de şöyle dedi): Peygamber(S) şöyle buyurdu :

"Şübhesiz kanlarınız, mallarınız -Muhammed ibn Sîrîn: Ebû Bekre oğlunun şunu da söylediğini zannediyorum dedi- *ve ırzlarınız, bu ayınızın içinde bu gününüzün harâmlığı kadar birbirinize haramdır. Dikkat edin, hâzır olanlarınız gaaib olanlarınıza (ve müstakbel nesillere) bunu tebliğ etsin.* -Muhammed ibn Sîrîn: Rasûlullah (S) doğru söylemiştir, yânî O'nun emrettiği aynen vâki' olmuş, bu tebliğ işi devam edip durmuştur, der idi.- Rasûlullah iki kerre: *"Dikkat edin, tebliğ ettim mi?"* buyurdu 183[75].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/260-261.

183[75] Bu babın İlim Kitâbı'yla ilgisi, Şâri'in, ilmin ifâde edilmesi ve yayılmasını istemiş olması yönündendir.

"Rasûlullah doğru söyledi" sözü, emrettiği şey aynen vâki' oldu ma'nâsınadır. Bu tarz ifâde onların kullanışlarından gelmiştir. Buna göre zahir olan, bu ifâde hadîsin tetimmesine işarettir ki, o da *"Benden kendisine tebliğ ulaştırılanların bâzısı bizzat*

39- Peygamber (S) Üzerine Yalan Söyleyen Kimsenin Günâhı Babı

47-......Ben Rıb'î ibn Hırâş(101-4)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Alî (R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): *"Benim ağzımdan yalan söylemeyiniz. Her kim benim ağzımdan yalan söylerse cehenneme girsin"* buyurdu.

---

işitenden daha iyi belleyicidir" sözüdür (Dihlevî, Şerhu Terâcim, s. 15).

Bu hadîslerden şu hükümler alınmıştır: Ebû Şurayh'ın: "Ey Emîr, bana izin ver" kavlinde, inkâr hususunda güzel bir incelik vardır; bilhassa meliklerin maksadlarına muhalif hususları redd hususunda. Çünkü onlara nâzik davranmak kalblerini daha iyi da'vet edici olur. Ebû Şurayh'ın, dînini tebliğ ve neşir hususunda Allah'ın âlimlerden aldığı taahhüde vefakârlığı ve yerine getirmesi..., *"Bu hutbede şâhid olan burada hâzır bulunmayanlara tebliğ etsin"* kavlinde ilmin nakli, sünnetlerin ve hükümlerin yayılması hususlarına apaçık delâlet vardır. Hadîs Allah'ın Mekke'yi haram kılmasına apaçık delâlet etmektedir. Valilere, me'mûriyet sahiblerine nasihat etmek, onları aldatmamak, onlara karşı kaba söz söylememek, sözde te'kîd yapmak, konuşmada maksaddan önce hamd etmek, haram ve halâl kılmanın Allah katından olduğu, bunda beşer için hiçbir giriş bulunmadığı gibi... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/261.

48-.......Bize Şu'be, Cami' ibn Şeddâd (118)'dan; o da Âmir ibn Abdillah ibn Zubeyr(124)'den; o da babası Abdullah ibn Zubeyr(72)'den tahdîs etti. Abdullah (R) dedi ki: Ben Zubeyr ibn Avvâm(36)'a: Ben senden, fulân ve fulân kimselerin tahdîs eder olduğu gibi, Rasûlullah(S)'tan hadîs söylerken işitmiyorum, dedim. Zubeyr: Bana gelince, ben Rasûlullah'tan hiç ayrılmadım. Lâkin ben Rasûlullah'tan işittim ki, O: *"Her kim benim ağzımdan yalan söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın"* buyuruyordu, dedi [184][76].

---

[184][76] Şunu bil ki Peygamber üzerine her ne kadar sahâbîler tarafından yalan söylenmemiş ise de, çok rivayet etmekte bu kabilden bir şeyin vâki' olması zannı vardır. Hâlbuki bir şeyin kendinden sakınmak vâcib olunca, onun zannından da sakınmak lâzımdır. Sahâbîlerin çok hadîs rivayet edenleri ezberlemeyi ve zabtı iyi bağlayan, yalana düşmekten emîn kılınan kimselerdi. Bu sıfatlarıyle onlar ilmi neşretmeyi ve şayi' kılmayı kasdettiler. Böylece onlar bu güzel niyetlerine mukaabil en güzel mükâfat ile mükâfatlandırılmışlardır. Az hadîs rivayet edenleri de yine güzel niyetlerine mukaabil en güzel mükâfat ile mükâfatlandırılmışlardır. *"Herkesin yüzünü kendine döndürücü olduğu bir yönetici vardır"* (el-Bakara: 2/148-Şâh Veliyyullah, s. 16).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/262.

49-.......Bize Abdu'l-Vâris, Abdu'l-Azîz'den tahdîs etti. Şöyle demiştir: Enes (R) şöyle dedi: Yemîn olsun beni sizlere çok hadîs rivayet etmekten, Peygamber(S)'in *"Her kim benim üzerime bilerek yalan söylerse, cehennemdeki oturacağı yerine hazırlansın"* buyurmuş olması men' etmektedir.

50- .... Bize Yezîd ibn Ebî Ubeyd (146), Seleme ibnu'l- Ekva'(R-74)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

"Benim söylemediklerimi her kim bana isnâd ederse cehennemdeki yerine hazırlansın."

51-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Benim adımı (kendinize yâhud birbirinize) isim takınınız, fakat künyemi (yânî "Ebu'l-Kaasım" künyesini) takınmayınız [185][77]. (Şu da bilinsin ki) her

---

[185][77] Dînen nehyedilen, "Ebu'l-Kaasım Muhammed" suretiyle isim ve künyenin bir şahısta toplanmasıdır. Nitekim bunu tasrîh eden rivayet de vardır. Bu nehyin neshine kaail olanlar olduğu gibi, Peygamber'in hayâtına maksûr olduğuna kaail olanlar da vardır. Nitekim İmâm Alî, oğlu Muhammed ibnu'l-Hanefiyye ile

kim beni ru'yâda görürse, hakikatte beni görmüş olur. Zîrâ şeytân benim suretime temessül edemez. Bir de her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın"186[78]

Muhammed ibn Ebî Bekr ve Muhammed ibn Talha ibn Ubeydillah'ın künyeleri Ebu'l-Kaasım idi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/263.

186[78] Bu hadîs daha bir kaç lâfızla da gelmiştir ki, hepsi de sahihtir:"= Her kim beni ru'yâda görürse hakkı görmüş olur"; yânî gördüğü hulüm demetleri kabilinden değildir; beni görmüştür. " = Uyanıklıkta da beni görecektir"; " = Beni uyanık hâlde görmüş gibidir". Bu şekil lâfızların hepsi bir ma'nâyadır. Hepsinden anlaşılan ma'nâ, Peygamber'imizi ru'yâda görmenin hakk ve sâdık ru'yâ olmasıdır. Bunun ta'lîki de, metindeki lâfız ile geldiği gibi "= Zîrâ şeytânın kendisini bana benzetmesi olamaz" lâfzı ile de gelmiştir ki, yine aynı ma'nâdır.

Son hükmün ru'yâ ile münâsebet ciheti, Peygamber'imizi ru'yâda görmemiş kimsenin gördüm demesi, kendisini bu vaîdin hükmüne girdireceğini anlatır.

Bu hadîslerden özetle şu hükümler alınmıştır: Peygamber üzerine yalan söyleme harâmlığının azameti; bunun başkaları üzerine söylenen yalandan çok daha büyük bir günâh olduğu; bunun failinin Peygamber'den halâllık istemekten başka keffâret yapamayacağı; Peygamber üzerine yalan söyleme ile hükümlerden, tergîb ve terhîb gibi şeylerden olanlar arasında fark bulunmadığı, bunların hepsinin müslümânların icmâı ile büyük günâhların en büyükleri nev'inden haram oldukları; bir hadîsin uydurma olduğunu bildiği veya zannettiği hâlde râvîlerinin hâllerini ve za'fını beyân etmeksizin rivayet eden kimselerin de bu tehdide gireceği, istikbâlde bir takım hadîs uydurucularının meydana çıkacakları... (Aynî).

40- İlmin Yazılması Babı [187[79]]

52-.......Bize Vekî'(197), Sufyân'dan; o da Mutarrıf(133)'dan; o da Şa'bî'den; o da Ebû Cuhayfe(R-72)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Alî'ye: Sizin yanınızda (Rasûlullah'tan kalan) bir kitâb, yazılmış bir şey var mıdır? diye sordum. Alî (R): Hayır, bizde Allah'ın Kitâbı'ndan, bir de müslümân olana

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/263-264.

[187[79]] Hakkında ihtilâf edilen hükümlerde Buhârî'nin yolu, o hususlarda kesin bir hüküm söylemeyip, sâdece ihtimâl üzere îrâd eylemektir, işte bu bâb ismi de bu nevi'dendir. Çünkü selef bu hususta amel ve terk yönünden ihtilâf etmişlerdir. Her ne kadar sonradan iş istikrar bulup yazmanın cevazına, hattâ müstehâblığına icmâ' hâsıl olmuşsa da. Hattâ ilmi teblîğ etmek kendisine vâcib olanlardan unutma endîşesi bulunanlara yazmanın vücûbu bile uzak olmaz (Askalânî).

"Müellifin maksadı şudur: Hadîs yazmak her ne kadar Peygamber zamanında, hadîslerin Kur'ân'la karışmaması için yâhud insanların ezberlemekleri ziyâde yazıya dayanmamaları için men' edilmiş ise de, sonradan hadîsleri tedvîn ve te'lîf etmek şayi' olmuştur. Hadîste buna âid bir asi vardır. Abdullah ibn Amr ibn As gibi bâzı sahâbîlerin yazma kıssaları ise, bu hadîs yazma lehine bir takım deliller ve şâhidlerdir" (Şah Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/264-265.

verilen anlayıştan başka birşey yoktur. Bir de şu sahîfenin içindeki vardır, cevâbını verdi. Ebû Cuhayfe dedi ki: Ben: Peki, bu sahîfenin içinde ne var? diye sorunca: Onun içinde diyetin, esîri kurtarmanın ve bir kâfire bedel müslümânı katil olunmayacağının hükmü vardır, dedi [188[80]].

53-.......Bize Şeybân (164), Yahya ibn Ebî Kesîr(129)'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Huzâalılar Câhiliyyet günlerinde öldürülmüş bir müşrik Huzâalı'ya mukaabil Leys oğulları'ndan birini

---

188[80] Alî'nin bu hadîsinden bir takım hükümler alınmıştır: ibn Battal şöyle dedi: Bunda Şia'nın bid'atini, Alî'nin Peygamber'in vasîsi olduğu ve Rasûlullah tarafından ona tahsîs edilmiş ondan başkasının bilmediği ilim bulunduğunu iddia edenlerin iddialarını kesip atan delil vardır. Çünkü Alî kendi yanında, insanların yanında yazılı bulunan Allah Kitâbı'ndan başka bir yazı bulunmadığını bildirmiş ve kendi nefsine, başkalarına mümkün olanın gayrı bir şey tahsîs etmemiştir.
Bunda âlimin Kur'ân'dan kendi anlayışıyle şeriat asıllarına uygun olmak şartıyle, müfessirlerden nakledilmiş olmayan anlayış çıkarabileceğine irşâd vardır. Mâlik, Şafiî ve Ahmed bununla müslimin kâfir mukaabilinde kısas olarak öldürülmeyeceğine hüccet getirmişlerdir, imâmdan kendisine has olan işlerden sormanın cevazı... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/265.

Mekke'nin fethi senesinde diğer bâzı rivayetlerin sevkine göre, fethin ertesi günü-öldürmüşlerdi. Bu hâdise Peygamber'e haber verildi. Peygamber hemen devesine binip hitâb ederek şöyle buyurdu: *"Şübhesiz Allah katli yâhud fili Mekke'den habs (yânî men') etmiştir*. -Katil ve fîl kelimelerinden hangisinin söylendiğinde Ebû Abdillah Buhârî şübhe etti-189[81] *Ve Allah, Mekke ahâlîsine (bir kerre) Rasûlullah ile mü'minleri musallat kıldı* 190[82]. *Haberiniz olsun, Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadığı gibi, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. Biliniz ki o yalnız bir günün bir saatinde yalnız benim için halâl olmuştur. Malûmunuz olsun ki, işte*

189[81] Buhârî, aradaki râvîler hep böyle "katli yâhud fili" tarzında şekk üzere rivayet etmiş olduklarım söylüyor. Bâzıları yine şekk üzere "fîl yâhud katil" diye rivayet etmişlerdir. Bir rivayette de cezm üzere yalnız "fîl" denilmiştir ki, zevke en mülayim geleni de budur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.
190[82] Fetih gününde Hâlid ibn Velîd'in Handeme'de müşriklerle zarurî olarak vâki" olan müsademesi ile kanı heder edilmiş birkaç müşrikin, Peygamber'in emriyle öldürülmüş olduğuna îmâ ediliyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.

bu saatimde o benim için bile haramdır. Mekke'nin dikeni kesilmez, ağacına balta değdirilmez, yitiği kimse tarafından el uzatılıp alınamaz, meğer ki sahibini arayacak için olur. O hâlde her kimin bir kimsesi katl olunursa iki şeyden hangisi kendisi hakkında hayırlı ise onu isteyebilir (yânî iki şey arasında muhayyerdir): Ya kendisine diyet verilir, ya maktulün ehli kaatili kısas ettirir".

Bunun üzerine Yemen ahâlîsinden bir kimse geldi de: Yâ Rasûlallah, (bu söylediklerini) benim için yaz! dedi. Rasûlullah da: *"Ebû Fulân (yânî Ebû Şah) için yazınız"* buyurdu. Derken Kureyş'ten bir zât: Yâ Rasûlallah! Izhır (yânî Mekke ayrığı) müstesna olsun. Zîrâ biz onu evlerimizde ve kabirlerimizde kullanıyoruz, dedi. Bunun üzerine Peygamber(S): *"Izhır otu müstesna, ızhır otu müstesna"* buyurdu 191[83]. Ebû Abdillah Buhârî der ki: Kısas edilir

191[83] Talebden sonraki istisna, ya o ânda buna dâir vahy geldiğine, ya geçen bir vahyde istisnanın beyân ve tebliği talebe ta'lîk buyurulduğuna, yâhud da böyle bir vahy yoksa, Peygamber'in Allah tarafından me'mûr buyurulduğu hususların tafsillerinde içtihada me'zûn olduğuna delildir.

ma'nâsma "Kaved" masdarından kaaf harfi ile "Yukaadu" denilir. Ebû Abdillah Buhârî'ye: Peygamber'in o şahıs için yazdığı hangi şeydir? diye soruldu da, Buhârî: Peygamber o zât için bu hutbeyi yazdırmıştır, dedi.

54-.......Bize Amr ibn Dînâr (126) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Vehb ibn Münebbih (114), kardeşi Hemmâm ibn Münebbih(131)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim şöyle diyordu: "Peygamber'in sahâbîlerinden Peygamber'in hadîsini benim kadar toplayan bir kimse yoktur. Yalnız Abdullah ibn Amr müstesnadır. Çünkü o yazardı, ben yazmam".

Hemmâm ibn Münebbih'ten gelen bu hadîsi rivayet etmekte Vehb ibn Münebbih'e Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre'den tarikiyle mutâbaat etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.

55-.......Bana ibnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da ibn Abbâs'tan haber verdi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (son hastalığında) ağrısı şiddetlenince: *"Yazı yazacak şey getiriniz, size öyle bir kitâb (vasıyyetnâme) yazayım ki, ondan sonra hiç dalâlette kalmayasmız"* buyurdu. Umer (R): Peygamber'in hastalığı ağırlaştı. Bizim elimizde de Allah'ın Kitabı vardır. O bize yeter, dedi. Bunun üzerine oradaki sahâbîler ihtilâfa düştüler. Sözleri birbirine karıştı. Rasûlullah (S): *"Yanımdan savulun; benim yanımda nizâlaşmak olmaz"* buyurdu. İbn Abbâs, bu sözleri râvî Ubeydullah ibn Abdillah'a nakl ettikten sonra odadan çıkmaya davranıp: "Âh ne büyük musibettir o musibet ki, Rasûlullah ile yazmak istediği kitâb arasına perde oldu" diyerek dışarı çıktı 192[84].

192[84] Şarihler bu hadîs hakkında genişçe tevcihler, açıklamalar yapmışlar, Şiîler'in bu hadîse tutunarak Umer aleyhine ileri sürdükleri iddialara mufassal cevâblar vermişlerdir. Ahmed Naîm de Tecrîd Tercemesi'nde (I, 91-94) bu mes'ele üzerinde tatmin edici bir şekilde durmuştur. Ahmed Naîm merhumun bu güzel îzâh ve cevâblarım işaret ettiğimiz yerden okumalarını

okuyucularımıza salık verip, Şah Veliyyullah Dihlevî'nin bu husustaki kısa açıklamasını terceme ederek buraya alıyorum:
"İyi bil ki, ibn Abbâs'ın bu "Âh ne büyük musibet!..." sözleri ayakların kayacağı bir yerdir. Nice büyük zâtlar burada sürçmüşler, nice anlayışlar burada haktan sapmışlardır. Ben bu hadîsin, yânî Peygamber'in yazma emrinin bütün tarîklerini teker teker araştırdıktan sonra şu hakikate ulaştım:
"ibn Abbâs'ın "Âh ne büyük musibet..." sözü ancak, onun diğer şübheleri gibi bir şübhe yoluyla meydana gelmiştir. Sahîh rivayetlerde sabit olmuştur ki Ebû Bekr, Alî ve diğerleri gibi büyük sahâbîler, Rasûlullah'ın bunu söylediği sırada hâzır bulunuyorlardı; onlar Peygamber'in bu yazma emrinden maksadının ancak Kur'ân'da gelenleri te'kîd ve tevsikten başka bir şey olmadığını anlamışlardı. Şayet maksadı diğer bir şey olmuş olsaydı, bunu onlara ikinci ve üçüncü defa emrederdi. Çünkü Peygamber, bundan sonra daha günlerce ayık olarak yaşadı.
"Bununla beraber Peygamber'in Alî'ye kâğıd ve yazı âleti getirmekle emrettiği, Alî'nin de yanından gitmesini müteâkıb, Peygamber'in geçmesinden endîşe edip: "Yâ Rasûlallah, ben işitirim ve bellerim, dediği; bunun üzerine Peygamber'in ona sadaka hükümlerini, kâfirlerin Arab Yarımadasından çıkarılması, elçi hey'etlerine kendisinin muamelesi gibi iyi muamele edilmesi; Ensâr'a hayırla vasıyyet ve bundan evvel çoğunu beyân ettiği diğer şeyleri beyân eylemiş olduğu da rivayet edilmiştir.
"Artık bunlardan sonra İbn Abbâs (R)'ın şübhesine tutunmaya ve sahâbîlerin en hayırlıları hakkında söylenegelenleri söylemeğe hiçbir mecal kalmamıştır. Çünkü ibn Abbâs o zaman bulûğa yaklaşmış, taze bir oğlandı. İ'tibâr ise böyle bir çocuğun anlayışına değil, büyük sahâbîlerin anladığı şeyedir. Allah hepsinden râzî olsun (Şerhu Terâcimi Sahîhi'l-Buhâri, s.17)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/267-268.

41- Geceleyin İlim Öğretmek Ve Va'z Etmek Babı

56-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Zuhrî'den; o da Hind bintu'l-Hâris el-Firâsıyye'den; o da mü'minlerin annesi Ümmü Seleme(59)'den haber verdi.(Keza İbn Uyeyne dedi ki:) Amr ibn Dinar'dan ve Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den; onlar da Zuhrî'den; o da Hind'den; o da Ümmü Seleme'den. Şöyle demiştir: Bir gece Peygamber (S) uyandı da: *"Subhânallâh, bu gece ne fitneler indi, ne hazîneler de açıldı! Hücrelerin sahibelerini (yânî mü'minlerin annelerini) uyandırınız. Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplakdırlar"* buyurdu 193[85]

193[85] Peygamber'imizin ru'yâda görüp de haber verdiği fitnelerle ni'metler, Allah'ın bildirmesi, yânî vahy yoluyla kendisine bildirilen şeylerdendir. Peygamberin ru'yâları da vahydir. Hz. Âişe'nin haber verdiği üzere, vahyin başlangıcı ru'yâ olmuştur.
Bu hadîsde Peygamber'in nice mu'cizeleri apaçıktır. Peygamber'imiz ümmetinin kendinden sonra hem yakalanacakları fitneler ve musîbetleri, hem de nail olacakları hudûdsuz ni'met ve rahmet hazînelerini haber verdiği gibi, "Kâsiyât, Âriyât" zümresinden, yâhud müstetire olmakla

42- İlim Uğrunda Gece Uyanık Kalıp Sohbet Ve Lâkırdı Eylemek Babı

57- ....Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) hayâtının sonunda bir kerre bize yatsı namazını kıldırdı. Selâm verince ayağa kalktı ve: *"Bu gecenizi görüyorsunuz ya, işte bu gecenizden i'tibâren yüz sene başında (bu gün) yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmıyacaktır"* buyurdu 194[86].

---

beraber libâsta israf ve tebzîr edecek nice kadınların zuhur edeceğini de haber veriyor. Mü'minlerin annelerini uyandırmayı emretmesi de, kendilerine va'z etmek, sadakaları çoğaltmak ile israfı terketmeyi teşvîk eylemek, Peygamber'in zevceleri olduklarına aldanarak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olamayacağını bildirmek içindir. Dünyâdaki isrâfçı kâsiyât = giyiniklerin âhırette âriyât = çıplaklar olmaları, hasenattan çıplak oldukları içindir de denilmiştir. Bunun daha başka tefsirleri de yapılmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/269.

194[86] Câbir'in rivayetinde tasrîh edildiğine göre, Rasûlullah bunu söyledikten sonra bir ay daha yaşamıştır.

Hızır'ın vefat etmiş olduğuna kaail olanlar bu hadîs ile istidlal ederler. Muhalif görüş sahiblerine göre ise bu hadîsin, Îsâ, Hızır, melekler ve Iblîs'e şümulü yoktur. "Yeryüzünde olanlar"dan maksad Muhammed ümmetidir ki, bunlardan kimi

58-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'in zevcesi teyzem Meymûne bintu'l-Hâris'in evinde geceledim. Peygamber o gece nevbeti dolayısiyle onun yanında idi. Peygamber (mescidde) yatsı namazını kıldırdıktan sonra evine geldi. Dört rek'at namaz kıldıktan sonra uyudu. Sonra kalktı. *"Çocuk uyudu mu?"* dedi, yâhud buna benzer bir söz söyledi. Sonra namaza durdu; ben de sol tarafına durdum. Beni sağ tarafına geçirip beş rek'at kıldı. Ondan sonra da iki rek'at kıldı, ondan sonra uyudu. O kadar ki, horultusunu, duydum. Ondan sonra namaz kıldırmak üzere (mescide) çıktı 195[87].

icabet ümmeti, kimi da'vet ümmeti olduğundan, o zamanki müslümânlar ile kâfirler bunda dâhildirler. Demin saydıklarımız ise ümmetten sayılmış değillerdir. Tâ altıncı, yedinci hicret asırlarında bile Peygamber'in sahâbîliği iddiasında bulunan Reten Hindî, Ma'mer ibnu Burayk, Ma'mer Mağribî ve benzerleri uzun ömürlülerin yalancılıklarına bu hadîs ile ihticâc edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/269-270.

195[87] Uzanıp uyuduktan sonra abdest almadan namaz kılabilmek Peygamberlik husûsiyetlerindendir. Peygamberlerin gözleri uyusa da kalbleri uyumaz. Gece namazı bu rivayete göre, son iki rek'at sabah namazının sünnetine ayrıldıktan sonra vitir

43- İlmi Hıfz Edip Bellemek Babı

59-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: İnsanlar "Ebû Hureyre çok hadîs rivayet ediyor" deyip duruyorlar. Hâlbuki Allah'ın Kitâbı'nda şu iki âyet olmasaydı hiçbir hadîs nakletmezdim. Ebû Hureyre bu sözden sonra: *"Hakikat, indirdiğimiz o açık açık âyetlerimizi ve doğruyu biz Kitâb'da insanlara onu pek aşikâr bir surette bildirdikten sonra gizleyenler, işte onlara hem Allah lâ'net eder ve hem la 'net etmek şânından olanlar la 'net eder. Ancak tevbe edenler, düzeltenler ve (hakikati gizlemeyip) iyice açıklayanlar başka. Ben artık onların günâhlarından geçerim. Ben en çok tevbeyi kabul edenim, en çok merhamet eyleyenim"* (el-Bakara: 2/159-160) âyetlerini okuyup, şöyle derdi: Muhacir kardeşlerimizi çarşılarda alış veriş etmek işi meşgul ederdi. Ensâr

---

namâzıyle beraber dokuz rek'attan ibaret olmuş oluyor. Toplamı onbir rek'attır.'..
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/270.

kardeşlerimizi de mallarında çalışmak meşgul ederdi. Ebû Hureyre ise karın tokluğuna Rasûlullah'tan ayrılmazdı da, onların hâzır bulunmadıkları meclislerde hâzır bulunur ve onların belleyemedikleri sözleri bellerdi196[88].

60- Bize Muhammed ibn Ibrâhîm ibn Dînâr (182), İbn Ebî Zi'b(159)'den; o da Saîd el-Makburî'den;

196[88] Ebû Hureyre'nin delîl getirdiği iki âyet, metindeki iki âyet olabileceği gibi, bunlar bir sûredeki âyettir, ikincisi ile de şu âyet kasdedilmiştir, denilmiştir: *"Allah bir zaman kendilerine Kitâb verilenlerden onu behemahal insanlara açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz diye te'mînât almıştı. Onlar işte o sözü sırtlarının arkasına attılar. Onun mukaabilinde az bir menfaati satın aldılar. Müşteri oldukları o şey ne kötüdür"* (Âli İmrân: 3/187).
Ebû Hureyre bu âyetlere bakarak ilmi ketm edip gizlemeyi haram bildiği için, mümkün olduğu kadar bildiklerini neşre çalışmış ve bu yüzden mesmûâtı çok olduğu gibi, merviyyâtı da herkesten ziyâde olmuştur.
Buhârî'nin Târîh'deki rivayetine göre, Ebû Hureyre bir kerre on dâneden çok, büyük sahâbînin toplu olduğu bir mecliste bulunmuş da, onların bilmedikleri bâzı hadîsler rivâyat etmiş. Onlar birbirlerinden tahkik edip, bunların sahîhliğine kaani' olmuşlar. O mecliste bu hâl birkaç kerre tekerrür edince bâzı kimseler: Muhacirler ile.Ensâr, Ebû Hureyre gibi hadîs rivâyet edemesinler, bu nasıl olur? demişler. Bunlara cevaben Ebû Hureyre metindeki bu sözleri söylemiş oluyor (Ibn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/271.

o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Yâ Rasûlallah, ben senden birçok hadîs işitiyorum da unutuyorum, dedim. *"Ridânı yay!"* buyurdu. Yaydım, iki eliyle bir şey avuçlayıp attı. Sonra: *"Topla!"* diye emretti. Ridâmı topladım. İşte ondan sonra artık hiçbirşey unutmadım.

Bize Ibrâhîm ibnu'l-Munzir tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ibnu Ebî Fudeyk tahdîs edip bu hadîsi rivayet etti. Bu rivayete Ebû Hureyre: Rasûlullah eliyle bir şey avuçladı da ridânın içine attı, demiştir.

61-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan iki kab ilim belledim. Bunlardan birini neşrettim. Diğerine gelince, onu neşretseydim, benim şu boğazım kesilirdi 197[89].

197[89] Ebû Hureyre'nin neşrettiği ilim, rivayet ettiği hadîslerdeki ilimdir. Neşretmediği ilim için bâzıları ileride ümmetin başına gelecek fitnelere, musibetlere, kıyametten evvel Ümmetin başına gelecek hâllere âid ilim idi demişlerdir. Peygamber'in vefatından sonra yakın istikbâlde Usmân'ın, Hüseyn'in şehâdetleri ve diğerleri gibi meydana gelecek elemli vak'alar ve şahısları siyâset kaynaşmaları içinde ferman dinleyecek ve hakka samimiyetle kulak verecek hâlde olmayanlara karşı bildiğini söylemek, tarafsız ve fitneden uzak bir zât için hakîkaten tehlikeli idi.

44- Alimler(in Söyleyecekleri Şeyler) İçin Susup Dinlemek Babı

62-.......Bana Aliyyu'bnu Müdrik (120), Ebû Zur'a'dan; o da Cerîr(R)'den haber verdi ki, Veda haccmda Peygamber (S) Cerîr'e: "insanları sustur da dinlesinler" diye emretti. (Halk sükût ettikten sonra da): *"Benden sonra birbirinin boynunu vuran kâfirlere dönmeyiniz"* buyurdu [198][90].

Bâzıları da şuhûd ve irfan sahiblerine hass olup, şerîat ilminin neticesi ve Rasûlullah'a mahabbet ve güzel mutâbaatın büyük meyvesi olan ve diğerlerinin idrâkinden masun kalan esrar ilmidir, derler. Allah murâdını en iyi bilendir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/272.

[198][90] *"Benden sonra kâfirlere dönmeyiniz..."* sözünün ma'nâsı "Kâfirlerin hasletleri üzere olmayınız" demek olabilir. Bu takdirde *"Birbirinin boynunu vuran...."* ibaresi ona bir tefsîr ve beyân olur. Bu sözden murâd "Irtidâd etmeyiniz" demek de olabilir. Bu takdirde ise, "Birbirinin boynunu vuran" sözünün ma'nâsı, "Irtidâdınız ve bu sıfatınızla Câhiliyyet ve küfür günlerindeki gibi olursunuz" demek olur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/273.

45- İnsanların En Âlimi Hangisidir? Diye Sorulduğu Zaman Âlim Kişiye Müstehâb Olan Şey, İlmi Allah'a Dayandırmasıdır Babı

63-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben Ibn Abbâs'a: Nevf el-Bikâlî, Hızır'ın sahibi olan Musa, Isrâîl oğulları'nın Musa'sı değildir; o ancak başka bir Musa'dır iddiasında bulunuyor, dedim. Bunun üzerine îbn Abbâs şöyle dedi: Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir. Bize Ubeyy ibn Ka'b, Peygamber(S)'den tahdîs etti ki, şöyle buyurmuştur:

"Musa Peygamber bir kerre israil oğulları içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine: İnsanların hangisi en âlimdir? diye soruldu. En âlim benim, diye cevâb verdi. Bu hususta (Allah en iyi bilendir diyerek) ilmi Allah'a havale etmediğinden dolayı Allah ona tevbîh etti. Allah ona: 'iki denizin bitiştiği yerde kullarımdan biri var. O senden daha âlimdir' diye vahyetti. Musa: Yâ Rabb, ona nasıl yol bulayım? dedi. Ona: 'Bir zenbîl içinde bir balık taşı, onu nerede kaybedersen, o kulum oradadır' denildi. Musa gitti. Hizmetçisi Yûşâ ibn Nün (aleyhi's-selâm)'ı da

beraberinde götürdü. Bir zenbîl içine bir balık koyup yüklendiler, (îki denizin bitiştiği yerdeki) kayanın yanına varınca başlarını yere koyup uyudular. Derken balık zenbîlden sıyrıldı ve deniz içinde kendine su künkü gibi (bir boşluk bırakarak) yol aldı. Deniz içinde böyle bir yolun açılması Musa ile hizmetçisine hayret edilmeğe değer acîb bir şey olmuştu [199][91]*. Uyandıktan sonra o gecenin bakıyyesi ile bütün gün gittiler. Sabah olunca Musa hizmetçisine: Kuşluk yemeğimizi getir, andolsun bu seferimizden bir yorgunluğa kavuştuk, dedi. Hâlbuki Musa, emrolunduğu o yerin ötesine geçinceye kadar yorgunluk duymamıştı. Hizmetçisi: Ne dersin, taşın dibinde barındığımız zaman balığı (n gittiğini haber vermeyi) unuttum, dedi. Musa: Zâten istediğimiz bu idi, dedi*[200][92]*. Bunun üzerine kendi izlerine baka*

---

[199][91] Kıssanın buraya âid kısmı Kur'ân-ı Kerim'de tafsil edilmektedir:(el-Kehf: 18/60-82.)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/275.
[200][92] İstedikleri bu idi. Çünkü Hızır ile balığın dirilip kaçtığı yerde buluşacaklardı.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/275.

baka geriye döndüler. Taşın yanına vardıklarında bir de baktılar ki elbisesine bürünmüş -yâhud elbisesine bürünen- bir zât duruyor. Musa selâm verdi. Hızır:

'Acâib! Bu senin bulunduğun yerde selâm nereden?'dedi.

'Ben Musa'yım' dedi. O:

'Isrâîloğullan'nın Musa'sı mı?' diye sordu.

'Evet' dedi. Musa ona:

'Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi' olayım mı?' dedi. Hızır:

'Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin yâ Musa. Bende Allah 'in bana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın sana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, onu da ben bilemem' cevâbını verdi. Musa:

'Allah isterse beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir işte karşı gelmiyeceğim' dedi. Gemileri olmadığı için deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yakınlarına bir gemi uğradı. Kedilerini de yüklemeleri için gemicilerle konuştular. Hızır gemiciler tarafından tanındı. O ikisini ücretsiz olarak gemiye

aldılar. O sırada bir serçe geminin kenarına konup, denizden bir iki yudum su aldı. Hızır:

''Yâ Musa, benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilmini bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile eksiltmez' dedi. Ondan sonra geminin tahtalarından birini el uzatıp söktü. Musa:

'Bizi gemilerine ücretsiz almış olan bir topluluğun gemilerine kasdedip, içindekileri batırmak için mi deliyorsun?'dedi. Hızır:

'Ben sana sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?' dedi. Musa:

'Unuttuğum şeyden dolayı beni muaheze etme' dedi. Vakıada Musa'nın bu ilk muhalefeti unutma eseri idi. Yine gittiler. Bir de baktılar ki bir çocuk, diğer çocuklarla oynuyor. Hızır, çocuğun başını yukarısından tuttu ve başını eliyle kopardı. Musa:

'Tertemiz bir canı, diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha?' dedi. Hızır:

'Ben sana, sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?'dedi. -Ibn Uyeyne: Bu ikincisi daha te'kîdlidir, dedi.- *Yine gittiler, nihayet bir köye gelince, ahâlîsinden yemek istediler. Ahâlî onları*

müsâfir etmekten çekindiler. Hızır ile Musa orada yıkılmağa yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır o duvarı doğrulttu: Hızır eliyle işaret ederek onu doğrultuverdi. Musa Hızır'a:

'Eğer isteseydin bunun için bir ücret alabilirdin'dedi. Hızır:

işte bu benimle senin aynlışımızdır' dedi".

Peygamber (S) (kıssayı buraya kadar naklettikten sonra):

"Allah Musa'ya rahmet eylesin. Çok arzu ederdik ki, keşki sabredeydi de aralarında geçecek maceralar (Allah tarafından Kur'ân'da) bize hikâye olunaydı" buyurdu [201[93]].

201[93] Hızır aleyhi's-selâm bundan sonra Musa'nın sabredemeyip muhalefet ettiği üç hâdisenin iç yüzünü ona açıkladı ve Musa'dan ayrıldı. Buna âid en kesin bilgileri el-Kehf: 18/60-82. âyetlerden okumalıdır. Peygamber'in izhâr eylediği temennî, hakîkaten her mü'minin derin bir iştiyakla iştirak edeceği bir ilim ve hikmet temennîsidir.
Bu hadîs ile âyetlerden ilim tahsîli için uzak mesafelere kadar sefer etmenin faziletine istidlal edilmiştir. Musa'nın bu sünnetine uyarak sahabe, tâbiûn ve tâbiûnun tâbi'leri ile onlardan sonra gelen âlimlerden birçokları dîn ilimlerini toplayıp diyar diyar dolaşmışlardır. Musa'nın bu sefere çıkış sebebini, ilim araştırıcılığının faziletini ve gerçek âlimin ta'rîfini anlatan bir rivayet şudur:

46- Kendisi Ayakta İken Oturmakta Olan Bir Âlime Suâl Soran Kimse Babı

64-.......Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir kimse geldi ve: Yâ Rasûlallah! Allah yolunda kıtal ne demektir? Kimimiz öfkesine kapılarak, kimimiz arından dolayı kıtal yapıyor? diye sordu. Rasûlullah (S) soran kimseye doğru başını

"Musa Peygamber Rabb'ına suâl edip:
- Yâ Rabb! Kullarının sana en sevgilisi hangisidir? demiş.
- Beni zikreden ve unutmayandır, buyurulmuş.
- En hâkim kulun hangisidir? demiş.
- Hakk ile hükmeden ve hevâsına uymayandır, buyurulmuş.
- En âlim kulun kim? demiş.
- Belki bir kelimeye rastgelirim de hidâyete delâlet eder veya bir felâketten kurtarır diye insanların ilmini tetebbu' ile araştırıp kendi ilmine ekleyendir, buyurulmuş.
Bunun üzerine Musa:
- Yâ Rabb, kullarından benden daha âlimi varsa bana göster, demiş.
- Var, buyurulmuş.
- O hâlde onu nerede arayayım? demiş.
- İki denizin birleştiği yerde, kayanın yanında balığı kaybedeceğin yerde..." diye ta'rîf buyurulmuş (Hakk Dîni, IV, 3256-3257).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/276.

kaldırdı. -Râvî der ki [202[94]]: Başını ona doğru kaldırması sırf soran kimsenin ayakta bulunduğundan dolayı idi.- Ve: *"Her kim Allah 'm kelimesi en yüksek olsun diye kıtal yaparsa, onunkisi aziz ve celîl olan Allah yolundadır"* buyurdu [203[95]].

47- Haccda Küçük Taşları (Cemreleri) Atma Sırasında Suâl Ve Cevâb Babı

[202[94]] Sözün zahirine göre bu "kaale(= râvî der ki)"den sonrasını söyleyen, Ebû Musa (R)'dır. Ondan rivayet edenlerin biri olması da muhtemildir. Bunu söyleyen Ebû Musa'dan başkası ise, bu söz haberin arasına katılmış bir söz olur ki, buna "mudrec kelâm" denir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/277.

[203[95]] Bu hadîsten: Amellerin ancak iyi niyetlerle hesâb edileceği, ibâdette İhlasın şart olduğu; mücâhidler hakkında gelmiş olan fazîletin ancak "Allahın Kelimesini en yüksek kılmak için" mukaatele edenlere hass olacağı; Peygamber'e fasâhat ve câmialı sözler söyleme kaabiliyeti verildiği, çünkü soran kimseyi onun lâfzıyle değil de, sorusunun ma'nâsmı toplayıcı bir cevâb ile cevâblayıp: *"Kim Allah'ın Kelimesi en yüksek olsun diye kıtal yaparsa, işte onunki Allah yolundadır"* buyurduğu gibi hükümler alınmıştır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/277.

65-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Ben Peygam ber(S)'i Minâ'da cemrenin yanında gördüm, kendisine suâller soruluyordu: Bir kimse: Yâ Rasûlallah, cemreyi atmadan önce kurbân kestim, dedi. Rasûlullah: *"Cemreyi at, günâhı yok"* buyurdu. Diğer biri: Kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah: *"Kurbânı kes, günâhı yok"* buyurdu. Peygamber'e o gün öne geçirilmiş yâhud geriye bırakılmış hiçbir şey sorulmadı ki (cevâbında) *"Yap, günâhı yok"* buyurmasın [204][96].

48- Yüce Allah'ın: *"Sana ruhu sorarlar. De ki: Ruh Rabb'ımm emrindendir. Size az bir ilimden başkası verilmemiştir"* (el-İsrâ: 17/85) Kavli Babı

66-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'in maiyyetinde Medîne

---

[204][96] Bu hadîs aynı sahâbîden, küçük lâfız farkıyle Kitâbu'1-İlm, 23. bâb'da geçmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/278.

harabelerinde yürüyordum. Peygamber beraberinde bulunan hurma dalından bir deyneğe dayanıyordu. Derken bir kaç Yuhûdî'ye rastladı. Bir takımı diğer takımına: O'na ruhu sorun, dedi. Bir takımı da: O'na birşey sormayın, bunun hakkında hoşlanmayacağınız birşey söyler, dedi. Bunun üzerine biri kalkıp: Yâ Ebâ'l-Kaasım, ruh nedir? diye sordu. Peygamber sükût etti. Kendi kendime: O'na şübhesiz vahy. olunuyor, dedim. Ve yanından kalktım. Vahiy hâli sıyrılınca: *"Sana ruhu sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Onlara az bir ilimden başkası verilmemiştir"* (el-lsrâ: 17/85) âyetini söyledi. Râvî A'meş: Bizim okuyuşumuzda işte böyle "Ve mâ ûtû (= Onlara verilmedi...)" şeklindedir, dedi 205[97].

49- Bâzı İnsanların Anlayışlarının Kısa Olması Ve Terkten Daha Şiddetli Bir Hâle Düşmeleri Endîşesinden Dolayı Üstün Kılınmış

205[97] "Ve mâ ûtû" hadîsin râvîlerinden A'meş'in kıraatidir. Mütevâtir ve meşhur kıraat ise: "Yemâûtîtum(= Size az bir ilimden başkası verilmemiştir)" okunur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/279.

Bâzı Şeyleri Yapmayı Yâhud İlân Etmeyi Terkeden Kimse Babı

67-.......el-Esved (75) şöyle demiştir: ibn Zubeyr bana: Âişe sana çok sırr söyler idi. Binâenaleyh o sana Ka'be hakkında ne tahdîs etti? dedi. Ben de ona şunu söyledim: Âişe bana dedi ki: Peygamber (S): *"Yâ Âişe, şayet kavminin zamanları yakın olmasaydı -îbn Zubeyr; küfre yakın olmasaydı dedi- muhakkak Ka'be'yi bozar ve ona biri insanların gireceği, diğeri de çıkacakları iki kapı yapardım"* buyurdu, işte Ibnu Zubeyr Peygamber'in bu arzusunu yerine getirmiştir [206[98]].

206[98] Bu hadîs bâzı küçük farklarla, Hacc ve Temenni kitâblarında da gelecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/279.

50- Anlayamamalarından (Hoşlanmadığı Ve Bu Yüzden Aktarılmasını Hoşgörmediği İçin) İlmi, Bir Topluluktan Başka Bir Topluluğa Tahsis Eden Kimse Babı

Ve Alî (İbn Ebî Tâlib-R): "İnsanlara anlayabilecekleri şeyler söyleyiniz. Siz Allah ve Rasûlü'nün tekzîb olunmasını arzu eder misiniz?" demiştir.

Bize Ubeydullah ibnu Musa, Ma'rûf ibn Harrabûz'dan; o da Ebu't-Tufeyl(110-R)'den; o da Alî (İbn Ebî Tâlib R)'den bu sözü tahdîs etti [207[99]].

207[99] Bu hadîs, müellif Buhârî'nin âlî isnâdlarındandır. Zîrâ buna üç râvî ile ulaşmıştır. Üçüncü râvî sahâbî olan ibn Tufeyl'dir. Müellif burada hadîsin senedini metinden sonraya bırakmıştır. Bunu ya hadîsin isnâd yoluyla eserin isnâd yolu arasını ayırmak için, yâhud ibnu Harrabûz sebebiyle isnadın za'fını göstermek için, yâhud tefennün yâni' çeşit çeşit söylemek için, yâhud da bunun da cevazını beyân etmek için böyle yapmıştır, ibnu Harrabûz'u ibn Maîn zaîf addetmiştir. Müellif Buhârî'de de onun bu hadîsten başka hadîsi yoktur.
Hz. Alî'nin bu sözünün benzerini ibn Mes'ûd (R) da söylemiştir ki, bunu imâm Müslim, sahîh bir senedle Sahîh'inin mukaddimesinde şöyle tahrîc etmiştir: Ve bana Ebu't-Tâhir ile Harmele ibn Yahya tahdîs edip şöyle dediler: Bize ibnu Vehb haber verip şöyle dedi: Bana Yûnus, ibn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den haber verdi ki, Abdullah

68-.......Katâde şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti:

Muâz ibn Cebel, deve üstünde Peygamber'in terkisinde iken, Peygamber (S):

- *Yâ Mûaz ibne Cebel!* diye nida etti. Muâz:

- Lebbeyk yâ Rasûlallah, ve sa'deyk, dedi. Peygamber yine:

- *Yâ Muâz!* diye çağırdı. Muâz:

- Lebbeyk yâ Rasûlallah ve sa'deyk, dedi. Bu üç kerre vâki' oldu. Üçüncüde Rasûlullah.

- Hiçbir kimse yoktur ki, kalbinden tasdik ederek Allah 'tan başka ilâh olmadığına ve

---

ibn Mes'ûd şöyle demiştir: "Sen akıllarının ermeyeceği bir sözü herhangi bir zümreye (hakîkatte) söyleyici değilsin (yânî söylemiş, ma'rifet ve hizmet yapmış değilsin... Çünkü) o söz onlardan kimi üzerinde ancak bir fitne olmuştur" (Müslim, el-Câmi'u's-Sahîh, Mukaddime, Bâb: 3.)
Akıllar, takatleri derecesinden fazlasını taşıyamazlar. O takatlerin üstüne çıkılırsa, hâlde mevcûd olan salâh bile yerini fesada bırakır.
Âlimlerin birçoğu, anlaşılması güç ve te'vîli müşkil olan sözlerin ve müteşâbihlerin âmmeye söylenmesini hoş görmemişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/280.

Muhammed'in Rasûlullah olduğuna şehâdet etsin de Allah onu ateşe haram etmesin, buyurdu.

Muâz:

- Yâ Rasûlallah, bunu insanlara haber vereyim de sevinsinler mi? dedi.

- *Haber verdiğin takdirde buna güvenirler,* buyurdu. Muâz ibn Cebel, bunu ölümüne yakın günâhtan sıyrılmak için haber verdi.

69-.......Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi: Bana zikrolundu ki, Peygamber (S), Muâz'a:

- *Allah'a hiçbir şey ortak kılmıyarak Allah'a kavuşan kimse, cennete girdi,* buyurmuştur.

Muâz:

- Bunu insanlara müjdeleyeyim mi? dedi. Rasûlullah:

- *Hayır, çünkü ben onların buna güvenmelerinden endîşe ederim,* buyurdu [208][100]

---

[208][100] Bu hadîslerde muvahhidlere büyük bir müjde vardır. Doğrulukla can ve gönülden şehâdet kelimelerini telâffuz edip söyleyen ve itaat eden kimsenin cehennem ateşine haram olacağı müjdesi. Böyle müjdeler Enes'ten ve Ebû Saîd Hudrî'den de rivayet edilmiştir. Günâhları afvolunmamış ma'siyet ehlinin,

51- İlim (Öğrenip Öğretmek)de Haya Babı

Ve Mucâhid ibn Cebr: "Haya eden de, büyüklük taslayan da ilim öğrenemez" demiştir. Âişe (R) de: "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır! Hayaları kendilerini dînde fakîhler (derin âlimler) olmalarından men' etmedi" demiştir209[101]

---

cehenneme uğradıktan sonra cennete gireceğine dâir daha birçok haberler vardır. Haberlerde nesh carî olmayacağından bu hadîslerin arasını te'lîf etmek gerekir. İşte bunun için buradaki "haram kılma"dan maksad ebedî kılmaktır demişlerdir. Bu takdirde şehâdet kelimelerini Allah rızâsı için gönülden söyleyenler ateşte ebedî olmazlar demek olur. Daha güzel bir tevcihe göre, kâfirlerin karargâhı olan ateşten masun olurlar, demektir. Bu takdire göre âsî mü'minler azab yurduna girseler bile kâfirler gibi orada çok uzun zaman kalmayacaklar demek olur... (Tecrîd Ter., II, 303. 268. hadîs).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/281-282.

209[101] Büyüklere iclâl ve ihtiram ciheti üzere vâki' olacak haya makbuldür. Amma dînî bir işi terke sebeb olacak hayaya, yânî utangaçlığa gelince, o kötülenmiştir. Ve böylesi dînin tavsiye ettiği haya değildir. O ancak zaîflik, gevşeklik ve aczdir.

Mucâhid ibn Cebr'in sözü olan ta'lîkı, Ebû Nuaym, el-Hılye'de Alî ibn Medînî'den; o da İbn Uyeyne'den; o da Mansûr'dan; o da Mucâhid'den tarikiyle Buhârî'nin şartına göre sahîh bir senedle vasl etmiştir.

Âişe'nin sözü olan ta'lîkı da, Ebû Dâvûd, Ubeydullah ibn Muâz'dan, bize babam tahdîs etti, bize Şu'be, İbrahim ibn

70-.......Bize Hişâm, babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti. Şöyle demiştir: Ümmü Suleym (R) Rasûlullah'ın yanına geldi de: Yâ Rasûlallah! *"Allah hakktan haya etmez"* (el-Ahzâb: 33/53). Bir kadın ihtilâm olursa yıkanması îcâb eder mi? diye sordu. Peygamber (S): *"Suyu gördüğünde (evet)"* cevâbını verdi. Ümmü Seleme utancından yüzünü örterek: Yâ Rasûlallah! Kadın da ihtilâm olur mu? dedi. Rasûlullah: *"Evet. Sağ elin toprağa gelsin! Bu olmasa çocuğu kendisine nasıl benzeyebilir?"* buyurdu.

Muhâcir'den; o da Safiyye bintu Şeybe'den; o da Âişe'den; şöyle dedi... senediyle rivayet etmiştir (ibn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu bâbdaki hadîs ile ilim öğrenmekte ve öğretmekte utanmak olmayacağı sabit olmuştur. Keza bu hususta utanıp sıkılmamanın güzelliği, hadîsin tarîklerinin birinde takarrür eden hükümle sabittir: Mü'minlerin anneleri bu suâlinden dolayı Ümmü Suleym'i ayıpladılar da Rasûlullah (S) onları bundan men' etmiştir.

Şu hâlde, dînî ve ilmî mes'elelerde utanmanın suâle mâni teşkîl etmemesi lâzım geleceğini öğrenmiş oluyoruz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/282.

71-.......Abdullah ibn Umer (R)'den (ki o şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Ağaçlardan bir nevi' vardır ki yaprağı düşmez, o ağaç müslümânın benzeridir. Nedir o, bana söyleyin"* buyurdu, insanlar çöldeki ağaçlan saymağa daldılar. Benim kalbime onun hurma ağacı olduğu düştü. Abdullah dedi ki: Fakat ben söylemeğe utandım. Yâ Rasûlallah, onu bize haber ver, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"O, hurma ağacıdır"* buyurdu. Abdullah dedi ki: Müteakiben babama gönlüme düşen şeyi söyledim. Babam: Vallahi onu söylemiş olmaklığın bana, benim şu, şu şeylerim olmasından daha sevimli olurdu, dedi[210][102].

52- Âlime Bizzat Kendisi Bir Şey Sormaktan Utanıp da Sorma İşini Başkasına Emreden Kimse Babı

---

[210][102] Bu hadîs küçük lâfız farklarıyle şimdiye kadar Kitâbu'l-İlm'in 3., 5., 14., 50. bâblarında geçmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/283.

72-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Ben çok mezîsi olan bir adam idim. Peygamber'e sormasını Mıkdâd ibnu'l-Esved'e emrettim. O da sordu. Peygamber (S*): "Abdest alması îcab eder"* buyurmuştur[211][103].

53- Mescid İçinde İlim Takrir Etmek Ve Herhangi Bir Suâlin Cevâbını Zikretmek Babı

73-.......Bize Abdullah ibn Umer ibn Hattâb'ın azâdlısı Nâfi', Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti (ki şöyle demiştir): Bir kimse mescidde ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, nereden ihrama girip telbiye etmemizi emrediyorsun? diye sordu. Rasûlullah (S): *"Medine ahâlîsi Zu'l-Huleyfe'den, Şam ahâlîsi Cuhfe'den, Necd ahâlîsi Karn'dan itibâren telbiye etsinler"* buyurdu. Abdullah ibn Umer der ki: Rasûlullah'm: *"Yemen*

---

[211][103] Mezî ince bir sudur ki, oynaşma ve öpme esnasında önden çıkar. Âlime kendisi bir şey sormaktan utanan kimsenin, suâlden doğacak maksadın husulü için, bunu başkasına sordurmasının caiz olduğu bu hadîsten anlaşılmakdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/284.

ahâlîsi Yelemlem'den i'tibâren telbiye etsinler" buyurduğunu da söylüyorlar. İbn Umer: Ben bu son sözü Rasûlullah'tan anlamadım, der idi.

54- Suâl Soran Şahsa, Sorduğu Şeyden Fazlasıyla Cevâb Veren Kimse Babı[212][104]

74- Bize Âdem (ibn Ebî İyâs) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, Nâfi'den; o da İbn Umer (R)'den; o da Peygamber (S)'den tahdîs etti. Ve keza (Âdem, o da ibn Ebî Zi'b'den), o da Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da İbn Umer'den (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'den: İhrama giren (insan) ne giyer? diye sordu. Peygamber (S): *"Ne gömlek, ne sarık, ne don, ne bornus, ne çehrî veya zağferân ile boyanmış bir kumaş giyer. Na'leyn bulamadığı takdirde mest*

---

[212][104] Suâl husûsî, cevâb umûmî olursa, .sorulandan fazlasıyla cevâb vermek caizdir Usûlcülerin: "Cevâbın suâle mutabık olması îcâb eder" sözündeki mutâbakaat tan maksad, cevâbda ziyâde olmaması değildir; ondan murâd, cevâbın sorulan hükmü ifâde edici olmasıdır (Kastallânî). Bu son iki babın hadîsleri "Hacc Kitâbı"nda da gelecek ve açıklamalar orada verilecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/285.

giysin ve onları topukların altına varıncaya kadar kessin" buyurdu.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

3- KİTÂBU'L-VUDÛ' (ABDEST ALMA KİTABI)213[1]

1- Abdest Almak Hakkında Gelen Şeyler Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınızı mesh edip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın.

213[1] Daha önce (îmân Kitâbı'nın başında) de zikretmiştik ki, Buhârî, kitabını evvelâ "Vahy Babı" mukaddimesiyle başlatmış, bundan sonra fıkıh bâblarına şâmil olan diğer kitâbları sırasıyle zikretmiştir. îmân Kitabı ile ilim Kitâbı'nı, îmân Kitâbı'nın başında zikrettiğimiz ma'nâdan dolayı öne geçirmişti. Ondan sonra ibâdetlerle ilgili olan kitâbları zikre başladı. İbâdetlerle ilgili kitâbları muamelât, âdâb, hudûd... gibi işlerle ilgili diğer kitâblardan evvel getirdi. Çünkü bunların îmân ve İlim Kitâbları'nın ardından zikredilmesi daha münâsibdir. Zîrâ ibâdetlerin aslı ve dayanağı îmândır. Abdest almadan sonra diğer ibâdetlerden önce bütün nevi'leriyle Namaz Kitâblarını getirdi. Çünkü namaz, kitâbda ve sünnette îmânın arkasından gelicidir. Çok devretmesinden dolayı onu bilmek ihtiyâcı daha şiddetlidir. Namaz Kitâbı'ndan evvel Abdest Alma Kitâbı'nı getirdi. Çünkü abdest alma, namazın şartıdır. Bir şeyin şartı ise kendinden öne geçer. Bâzı Buhârî nüshalarında "Taharet Kitabı" şeklinde gelmiş, bunun ardından da "Abdest alma hakkında gelenler babı" gelmiştir. Bu şekil daha münâsibdir. Çünkü Tahâret (= Temizlik) abdest almadan daha umûmîdir... (Umdetu'l-Kaarî, s.641).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/286.

Cünüb olduysanız boy abdesti alın... " (el-Mâide: 5/6) 214[2].

Ebû Abdillah Buharı şöyle dedi: Peygamber (S), abdest almada farz olanın azaları birer defa yıkamak olduğunu beyân eyledi215[3]. ve keza kendisi azaları ikişer defa ve üçer defa yıkadı. Ve üçer defadan fazla

214[2] Bu âyette abdest alma, gusul etme ve suyun yokluğunda veya suyu kullanmaya mânı' hâllerde teyemmüm yapma esâsları, farzları takrîr ve tesbît edilmiştir. Bu üç çeşit temizlik en-Nisâ: 4/43. âyetinde de bildirilmiştir.
Abdest, hadesten taharet yânî i'tibârî ve görülmeyen bir kirlilikten temizlik olduğu için, bununla necasetten taharet için olan yıkamayı birbirine karıştırmamalıdır. Necasetten taharette pislik iyice zâil oluncaya kadar yıkamak ve icâbına göre oğmak veya silmek lâzım ise de, abdestte bu iki temizliğe mâni' olan kir ve pislikler daha evvel giderilmiş bulunacağından, görülmeyen hadesi gidermek için bir defa yıkamak kâfi olabilir; farzı bu kadardır. Çünkü emr tekrar îcâb etmez, fakat iki daha iyidir ve üç defa tekrar sünnettir... Abdestin, guslün, teyemmümün hikmeti maddî nezâfet ve ma'nevî taharettir... (Hakk Dini, II,1587).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

215[3] Buna ayrılmış olan bir bâbda mevsûlen zikredeceği bir ta'lîkdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

yıkamadı[216][4]. İlim ehli abdest almakta suyu israf etmeyi ve Peygamber'in fiilinden öteye geçmeyi kerîh gördüler[217][5].

2- Bâb: "Tahâretsiz (Yânî Abdestsiz) Hiçbir Namaz Kabul Olunmaz" [218][6].

l-.......Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, o Ebû Hureyre (R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S): *"Kendisinde hades meydana gelen kimsenin namazı, o kimse abdest almadıkça*

---

[216][4] Bu da kendisine ayrılmış olan bir bâbda mevsûlen zikredeceği bir ta'lîkdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

[217][5] Buhârî bununla İbn Ebî Şeybe'nin ve İbn Mâce'nin bâzı sahâbî ve tabiîlerden bu ma'nâda rivayet ettikleri hadîsleri işaret etmiştir. Bâzı şarihler de: Buhârî'nin bu sözü, üç defadan fazlayı men'e dâir olan icmâın nakline işarettir, demişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

[218][6] Bu bâb ismi, Müslim'in ve diğer muhaddislerin tahrîc ettikleri bir hadîsin lâfzıdır. Bu hadîsin birçok tarikleri vardır, fakat bunlar içinde Buhâri'nin şartına uygun olanı yoktur. İşte bu sebebden dolayı onu bâb ismi olarak zikretti de bâbın altında Ebû Hureyre hadîsini getirdi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

kabul olunmaz" buyurdu. Hadramevt ahâlîsinden bir kimse: "Yâ Ebâ Hureyre, hades nedir?" diye sordu. Ebû Hureyre: "Sessiz veya sesli yel" cevâbım verdi 219[7].

3- Abdest Almanın Fazileti Babı

Ve abdest alma izlerinden dolayı yüzleri nurlular, elleri ve ayaklan sekililer.

2-........Bize Leys, Hâlid (ibn Yezîd-139)'den; o da Saîd ibn Ebî Hilâl (135)'den; o da Nuaym el-Mucmir'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre ile beraber mescidin arkasına çıktım, akabinde Ebû Hureyre (R) abdest aldı da şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

219[7] Ebû Hureyre'nîn hades nevi'lerinden yalnız bu ikisini söylemesi ya diğerleriyle evleviyyetle namaz kılmamıyacağını kasdetmesinden, yâhud Hadramevtli sorucunun, namaz esnasında musallîden vâki' olabilecek hadesleri sormuş olmasından dolayıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/288.

"Benim ümmetim kıyamet gününde bedenlerindeki abdest alma izlerinden dolayı yüzleri nurlular, elleri, ayaklan sekililer diye çağırılacaklardır".

Ebû Hureyre: Artık bu parlaklığını daha ziyâde artırmağa kimin gücü yeterse yapsın, dedi 220[8].

4- Bâb: (Abdestli Kimse Abdestinîn Bozulduğunu) Kesinlikle Bilmedikçe Şübheden Dolayı Abdest Almaz

3........ Bize Zuhrî, Saîd îbn Müseyyeb'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da amucası (Abdullah ibn Zeyd-63)'ndan tahdîs etti ki, bu Abdullah ibn Zeyd (R) namazda iken kendisinde bir şey (yânî hades) vukuunu hayâl eden kimsenin hâlini Rasûlullah'a arz eylemiş.

220[8] Peygamber'in buradaki sözü, abdest almanın faziletine ve abdest organlarında abdest suyunun değdiği yerlerin âhırette ayrı bir parlaklık ve nûrlulukta olacaklarına açıkça delâlet etmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/289.

Rasûlullah (S) da: *"Bir ses veya bir koku duymadıkça namazdan çıkmasın"* buyurmuştur [221][9].

5- Abdest Almakta Hafifletme Babı

4-.......Bize Sufyan (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti.

Amr şöyle dedi: Bana Kurayb (98), ibn Abbâs (R)'tan haber verdi (ki şöyle demiştir): Peygamber (S) bir gece uyudu, hattâ horladı. Ondan sonra (abdest almaksızın) namaz kıldı. Bu sözü îbn Abbâs'ın: Uzanıp horladı, ondan sonra kalkıp namaz kıldı, tarzında söylediği rivayet olunuyor.

(Alî ibn Abdillah el-Medînî şöyle dedi:) Sonra bu hadîsi Sufyan, bize birçok defalar kâh uzun, kâh kısa olarak Amr'dan, o da Kurayb'dan, o da İbn Abbâs'tan

---

[221][9] Bu hadîste İslâm'ın asıllarından bir asıl ve fıkhın kaaidelerindenbir kaaide vardır. O da, eşya, aksi kesinlikle bilininceye kadar asılları üzerinde bekaa ile hükmedilir; birden meydana geliveren şekk onlara zarar vermez kaaidesidir. Âlimler bu kaaide üzerinde ittifak etmişlerdir, fakat kullanma keyfiyyetinde, yânî uygulamada görüş ayrılıkları vardır... (Aynî). Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/289.

olmak üzere tahdîs etti[222][10]. İbn Abbâs şöyle demiştir: Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Geceleyin Peygamber (S) kalktı. Gecenin bir kısmı olunca Peygamber kalktı ve asılı duran küçük bir tulumdan hafif bir abdest aldı. -Amr bu abdestin pek hafif ve pek az su ile olduğunu söylüyordu- Ve kalkıp namaza durdu. Ben de onun aldığı gibi abdest aldıktan sonra gelip sol tarafında namaza durdum. -Sufyan belki yine solu ma'nâsına olan "Şimâlihi" demiştir.- Peygamber benim yerimi değiştirdi; beni sağ tarafına geçirdi. Sonra Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Ondan sonra uzanıp uyudu; hattâ horladı. Sonra munâdî (yânî müezzin) Ona gelip namaz vaktinin girdiğini haber verdi. Bunun akabinde müezzin kalkıp Peygamber'in maiyyetinde namaza çıktı. Peygamber (tekrar) abdest almadığı hâlde namazı kıldırdı. (Sufyan ibn Uyeyne şöyle dedi:) Biz Amr ibn Dînâr'a: İnsanlar,

---

[222][10] Yânî Sufyan ibn Uyeyne, babın hadîsini Amr'dan bir defa mücmel muhtasar, bir defa da mufassal olmak üzere, iki kerre rivayet etmiştir. Bâb ismi için tesbit edilen, ikincisidir. Buhârî icmali ikincisine ilâve etti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/290.

Rasûlullah'ın uyur, amma kalbi uyumaz derler; (ne dersiniz)? diye sorduk. Amr: Ben Ubeyd ibn Umeyr'den işittim: Peygamberlerin ru'yâları vahiydir, diyordu. Ubeyd bu sözden sonra da *"Ben seni ru'yâmda boğazlıyorum görüyorum... "* (es-Saffât: 37/102) âyetini okudu, dedi 223[11]

223[11] Amr ibn Dînâr: Evet insanların söyleyegeldiği şey hakktır. Çünkü ben Ubeyd ibn Umeyr'den işittim: Peygamberlerin ru'yâsı vahiydir, dedikten sonra:

"İbrahîm: Oğulcuğum, ben seni ru 'yâmda boğazlıyorum görüyorum, dedi" âyetini okudu. -Bunu Müslim merfû' olarak rivayet etti.- Binâenaleyh, onların kalblerinin, kendilerine vahyedilen şeyleri bellemeleri için uyumamaları îcâb eder. Nitekim söyleyen söyledi ve söyleyişi de güzel yaptı:

"Peygamber'in ru'yâsında vahy inkâr olunmaz. Çünkü onun öyle bir kalbi vardır ki, gözü uyuduğu zaman kalbi uyumaz" (ed-Dihlevî, Bûsirî'nin Bür'e Kasîdesi'nden) Peygamber'in kalbinin uyumaması, abdestinin bozulmadığına delâlet etmiştir.

Hadîsteki âyet, İbrâhîm Peygamber'in İsmâil veya İshâk'ı boğazlamaya me'mûr olduğunu haber veren âyettendir; tamâmı şöyledir: *"Artık o (oğul İbrâhîm'in) yanında koşmak çağına erince (babası): 'Oğulcağızım'dedi, 'Ben seni ru'yâmda boğazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün'. (Oğlu) dedi: 'Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabr edenlerden bulacaksın '"* (es-Saffât: 37/102).

Bu gece namazının bir rivayeti İlim Kitâbı'nda da geçmişti. Bunda Rasûlullah'ın gece uykudan uyanınca asılı duran kilçük bir tulumdan pek hafîf bir abdest aldıktan sonra gece namazı kılıp tekrar uyuduğu ve müezzinin sabah namazı vaktinin geldiğini haber vermesi üzerine, onunla birlikte hemen namaza çıktığı, fakat bu sefer abdest almadığı zikredilmektedir. Hadîsin başlığa delâleti, bu pek hafîf abdest alma keyfiyetidir.

6- Abdest Almayı Tam Ve Kâmil Yapmak Babı

İbn Umer: "İsbâğu'l-vudû' her abdest uzvunu pampak kılmaktır" dedi 224[12].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/291.

224[12] el-İsbâğ: Bir nesneyi itmam ve ikmâl eylemek ma'nâsınadır... İsbâğu'l-Vudû' bundan alınmıştır ki, suyu her uzva gereği gibi hakkı üzere verip itmam ve ikmâl eylemekten ibarettir (Kaamûs Ter.).

Bu, Kur'ân'da da bu ma'nâda geçmektedir: *"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini Allah'ın muhakkak sizin için musahhar kıldığını, açık ve gizli birçok ni'metlerini sizin üzerinize bol bol tamamladığım görmediniz mi?.."* (Lukmân: 31/20)

"Tam ve kâmil işler yap... " (Sebe: 34/11).

el-İnkaa: Bir nesneyi pak ve pâkize kılmak ma'nâsınadır.

Buradaki ta'lîki, yânî ibn Umer'in "İsbâğ" kelimesine âid tefsirini, Abdurrazzâk kendi Musannaf'ında mevsûl olarak sahîh bir senedle tahrîc eylemiştir.

İsbâğ, lügatte ikmâl ve itmamdır. Abdest almakta ise suyu abdest yerlerine ulaştırmak ve her uzva hakkını tam vermek demektir. Bu, farzdır. Üçleme, beyazlığı ve nûrlandırmayı uzatma, kirleri ovalamak suretiyle azaları pampâk eylemeye gelince, bunlar sünnetler, müstehâblar ve âdâblardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/292.

5-.......Kurayb'dan, o da Usâme ibn Zeyd (R)'den tahdîs etti.

Kurayb Usâme'den işitti ki şöyle diyordu: Rasûlullah (S) Arafat'tan geriye hareket etti. Dağ yoluna girince inip su dökdü. Ondan sonra abdest aldı, fakat abdesti hafif aldı. Ben: Namazı kılacak mısın yâ Rasûlallah? diye sordum. *"Namaz ileride (kılınacak)"* buyurdu. Yine bineğine bindi. Muzdelife'ye varınca indi ve abdest aldı. Bu sefer abdest almayı tam ve kâmil yaptı. Sonra namaz ikaamet edildi de akşam namazını kıldırdı. Ondan sonra herkes devesini kendi durağında çökertti. Sonra yatsı namazı ikaame edildi. Yine namazı kıldırdı ve iki namaz arasında hiçbir namaz kılmadı [225][13].

7- Bir Avuç Dolusu Sudan İki Eli (Birleştirmek Sureti) İle Yüz Yikamak Babı

---

[225][13] Başlığa uygunluğu "Peygamber bu sefer abdest almayı tam ve kâmil yaptı" sözündendir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/292.

6-.......Bize Süleyman ibn Bilâl, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ata ibn Yesâr'dan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi, ibn Abbâs (R) abdest aldı da yüzünü yıkadı. Şöyle ki, bir avuç su alıp ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra bir avuç su alıp onunla şöylece, yânî sağ avucunu diğer avucu ile birleştirip yüzünü yıkadı. Yine bir avuç su alıp sağ elini (yânî kolunu) yıkadı. Yine bir avuç su alıp sol elini yıkadı. Sonra başını mesh etti. Sonra bir avuç su aldı ve sağ ayağını yıkayıncaya kadar onu azar azar üzerine döktü. Sonra diğer bir avuç daha su aldı ve onunla ayağını, yânî sol ayağını (yine öylece) yıkadı. Ondan sonra: Rasûlullah(S)'ı, gördüm işte böyle abdest alıyordu[226][14], dedi.

---

[226][14] İbni Abbâs bu hadîsinde abdest alma işini uygulamalı olarak en güzel şekilde ta'rîf edip göstermiş, sonunda: Rasûlullah'ı işte böyle abdest alıyor gördüm demekle de bunun bizzat Rasûlullah'ın abdest alışı olduğunu bildirmiş oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/293.

8- Her Hâl Üzerine Ve Cinsî Münâsebet Sırasında "Bismillah" Demek Babı[227][15]

7-....... Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Salim ibn Ebi'l-Ca'd (l00)'dan; o da Kurayb'dan; o da İbn Abbâs (R)'dan tahdîs etti. İbn Abbâs, bunu Peygamber'e ulaştırıyordu. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz eşine (cinsî münâsebet için) geldiği zaman Bismillah, Allâhumme cennibnâ'ş-şeytâne ve cennibi'ş-şeytâne mâ razaktenâ (= Allah'ın ismiyle, yâ Allah, bizleri şeytândan uzaklaştır ve şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl) der de, onların arasında bir çocuk takdir olunursa, şeytân o çocuğa zarar veremez" [228][16].

---

[227][15] Bu her hâl üzerine, yânî tâhir, abdestsiz, cünüb olması hallerinde "Bismillah" demek, Allah'ı anmak hakkında bir bâbdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/293.

[228][16] Abdest almak öncesi "Bismillah" demek hakkında Peygamber'in sözünden olarak rivayet edilen *"Abdest almağa Bismillah demeyenin abdesti yoktur"* hadîsi râvîlerinin bâzısı mesturetu'l-hâl(= yâni gizli hâili kadınlar) olması sebebiyle Buhârî'nin şartı üzere olmayınca, Buhârî, abdest almak için "Bismillah" demenin sünnetliğini bu bâbda getirdiği hadîsle isbât etmiştir. Çünkü getirdiği bu hadîs, Allah'ı anmaktan en

9- Halâya Girerken Ne Söyleyeceği Babı

8- Bize Âdem (ibn Ebî İyâs) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Abdu'l-Azîz ibn Suheyb'den tahdîs etti. Abdu'ı-Azîz şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) halâya girdiği zaman *"Allâhumme innî eûzu bike mine'l-hubusi ve'l-habâisi (= Yâ Allah, ben hubusten ve habâisten sana sığınırım)"* der idi 229[17].

---

uzak hâl olan cinsî münâsebet sırasında "Bismillah" demenin müstehablığına delâlet etmektedir, öyleyse, abdest almakta da "Besmele" çekmeye evlâ tarikiyle delâlet eder (Şah Veliyyullah).
Böylece hadîs, başlığın her iki şıkkına da delâlet edip uygun düşmüş oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/294.

229[17] Bu iki lâfız ile yapılan dua Peygamber'in "cevâmi'u'l-kelim" sözlerindendir. Bu iki kelime birçok ma'nâlara geliyor: Hubus, şeytânların erkekleri; habâis de onların dişileridir, demişlerdir. Kezâlik habâis, mutlak olarak şeytânlar, ma'siyetler, kötülenmiş fiiller ve düşük huylar; hubus da küfür, fücur, isyan, mutlak olarak şerr ma'nâlarına gelir. İbnu'l-A'râbî hubus'u, bir kerre mekruh, yânî istenilmeyen şey diye tefsîr ettikten sonra, bu ma'nâyı tafsîl ederek, mekruh işlerin nevi'lerine göre başka başka ta'bîrler ile beyân edildiğini ve meselâ habîs kelâma şetm, habîs dîne küfr, habîs taama haram, habîs içkiye dârr denildiğini söylüyor. İşte hubus ile habâis'ten

(Buhârî dedi ki):

Muhammed ibn Ar'are, bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Âdem ibn Ebî İyâs'a mutâbaat etti230[18]. Ve Gunder, Şu'be'den: "Halâya geldiği zaman" dedi. Musa ibn İsmâîl ise, Hammâd ibn Seleme' (167)'den: "Halâya girdiği zaman" dedi. Saîd ibn Zeyd de şöyle dedi: Bize Abdu'1-Azîz ibn Suheyb tahdîs etti: "Halâya girmek istediği zaman" 231[19].

---

sakınmak, bu söylediğimiz şeylerin hepsinden sakınmak demektir (Tecrîd Ter., 1,114).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/294.

230[18] Velhâsıl Muhammed ibn Ar'are bu hadîsi Şu'be'den, Âdem'in Şu'be'den rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir, işte bu tam mutabaattır, bunun fâidesi sırf takviyedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.

231[19] Buhârî bu ta'lîkleri, kitabının başka yerlerinde vasl etmiştir. Bu rivayetlerin lâfızları muhtelif ise de ma'nâları birbirine yakın olup, bir. ma'nâya dönerler, o da, Peygamber'in halâya girmek istediği zaman bu duayı söyler olduğudur. Müellif, halâdan çıkmak akabinde söyler olduğu şeyi, şartına uymadığı için zikretmedi. Hu hususta İbn Hıbbân ve İbıı Huzeyme de Âişe'den: Rasûlullah (S) gaair'ten çıktığı zaman Gufrâneke der idi; ibn Mâce de Enes'ten Haladan çıklığı zaman Elhamdu lillâhi'llezi ezhebe annî"l-ezâ ve âfâni; Dârakutnî de İbn Abbas'tan: Elhamdu lillâhi'llezi ahraca annî ma yu 'zini ve emseke aleyye ma yenfaunni rivayetleri vardır (Kastallanî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.

10- Halânın Yanına Su Koymak Babı

9-.......Bize Verkaa (199), Ubeydullah ibn Ebî Yezîd'den; o da ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) halâya girdi. Kendisi için (yıkanıp abdest alacak) su koydum. *"Bunu kim koydu?"* diye sordu. Kendisine haber verildi. Bunun üzerine: *"Allâhumme fakkıhhu fi'd-dîn (= Yâ Allah onu dînde ince anlayışlı kıl)"* diye dua etti[232][20].

11- Bâb: Kişi Büyük Ve Küçük Hacetini Yaparken Kıble Cihetine Yönelmez, Ancak Duvar Yâhud Benzeri Bir Bina Yanında Olursa Müstesnadır

10-.......Ebû Eyyûb el-Ensârî şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

---

[232][20] Bu hadisin biraz farklı bir rivayeti Kitabu'l- İlm'in 17. babında geçmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.

"Biriniz hacetini yerine getirmeğe gittiği zaman Kıble'yi karşısına almasın, (Medine'nin) şarkına yâhud garbına doğru dönünüz"[233][21].

12- İki Kerpiç Üzerinde Büyük Hacetini Yerine Getiren Kimse Babı [234][22].

233[21] *"Şarka ve garba doğru dönünüz"* emri, Medîne semtine göredir. Yoksa her semte göre Kıble'yi ta'zîmen hangi cihete yönelmek gerekse, oraya yönelmek lâzım geleceği aşikârdır. Bir bina içinde yâhud duvar, sed, sütün, çit, kaya., yanında olursa, bâb isminde de ifâde edildiği gibi, şark ve garba dönmek gerekmez.

Bu mes'elede kavi, fiile muarızdır. Müellif Buhârî, bâb ismine istisnayı ilâve etmek suretiyle, kavi sahrada, fiil de binalar ve evler içindedir diye cem' cihetine işaret eylemiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/296.

234[22] el-Bezâr, sehâb vezninde açık sahraya denir... Şarihin beyânına göre şu açık sahraya denir ki, onda kuytulanacak bina, taş ve ağaç gibi şeyler olmaz. A'râbîler çölde oturur olmaları sebebiyle, kazayı hacet için boş yerlere çıktıklarından hâliyet ve mahalliyet alâkasıyle kazayı hacette istimal eylediler.

et-Teberrüz: Tefe'ul vezninde bu dahî yabana çıkmak ma'nâsınadır... ve vechi mezkûr üzere mecaz olarak kazayı hacet için çıkmak ma'nâsınadır (Kaamus Ter.).

el- Verik: Ketif vezninde, bedende uyluğun üst tarafına denir ki, evce ve kemiğine evce kemiği denir, iki taraflı ikisine verikân denir. Et ve yağıyle Türkçe'de kıynak ta'bîr olunur...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/296.

11-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle der idi: Bir takım insanlar, büyük hacetini yerine getirmek için oturduğun zaman Kıble'ye karşı da, Beytu'l-Makdis'e karşı da yönelme, diyorlar. Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Yemîn olsun ki, ben bir gün bizim evin damı üstüne çıkmıştım. Bu esnada Rasûlullah(S)'ın büyük hacetini yerine getirmek için Beytu'l-Makdis'e karşı iki kerpiç üzerine oturduğunu (gözümle) gördüm[235][23]. İbn Umer Vâsi' ibn Hıbbân'a: Belki sen kıynakları üzerinde namaz kılan kimselerdensin? dedi. (Vâsi' dedi ki:) Bunun üzerine: Vallahi ben bilmiyorum, dedim. İmâm Mâlik: Abdullah ibn Umer yerden yükselmeyerek namaz kılan, kendisi (kıynaklarıyle) yere bitişik olduğu hâlde secde eden kimseyi kasdediyor, dedi[236][24].

---

[235][23] Peygamber'in nehyi İbn Umer'e sahîh bir yolla ulaşmamış da bu sebebden bunu inkâr etmektedir gibidir. Maksadın mutlaklığının ibtâl olması da mümkündür. Yânî, insanlar o sözün bina içindeki durumla sahradaki durumu arasında fark gözetmiyorlar, demek istemiştir. Yâhud da ibn Umer'in maksadı, nehyin tenzîhi olmasıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/297.

[236][24] İbn Umer, Vâsi' ibn Hıbbân'a: Belki sen secdede uylukların karından uzaklaştırılacağı sünnetini

13- (Haceti Yerine Getirmek İçin) Kadınların Sahraya Çıkmaları Babı

12-.......Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Peygamber'in zevceleri geceleyin haceti defe çıktıklarında (Medine'nin kenarında olan) Menâsı'a kadar giderlerdi. O (Menâsı' denilen yer) açık bir yerdir. Umer, Peygamber'e: Kadınlarını perde arkasına koy (yânî evden çıkmalarını men' et), der idi de, Rasûlullah (S) onun dediğini yapmıyordu. Nihayet Peygamber'in zevcesi Sevde bintu Zem'a gecelerden bir gece yatsı namazı vaktinde dışarıya çıktı. Sevde uzun boylu bir kadın idi. Umer, hicâb emrinin indirilmesine

---

bilmiyenlerdensin? Şayet bunu bilenlerden olaydın muhakkak sahra ile gayrisi arasındaki farkı, ve Ka'be'ye yönelmek ile Beytu'l-Makdis'e yönelmek arasındaki farkı bilirdin, diyor. Vâsi' da: Vallahi ben onlardan mıyım, değil miyim bilmiyorum, diyor. Yâhud da: Ben Ka'be'ye veya Beytu'l-Makdis'e yönelmek hususlarındaki sünneti bilmiyorum, diyor. Hadîsin son fıkrasında ise İmâm Mâlik, kıynak üzerinde kılınan namazın tefsirini yapıyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/297.

çok arzu duyduğu için, ona: Yâ Sevde, bilmiş ol ki, biz seni muhakkak tanıdık, diye bağırdı. Bundan sonra Allah "Hicâb Âyeti"ni indirdi 237[25].

13-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) kadınlara: *"Hacetiniz hususunda dışarıya çıkmanıza izin verildi"* buyurdu. Hişâm: Haceti yerine getirmek için dışarıya çıkmayı kasdediyor, dedi.

14- Evlerde Halâ Edinmek Babı

14-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir ihtiyâcım sebebiyle (kızkardeşim) Hafsa'nın evinin damının üstüne çıkmıştım. Bu esnada Rasûlullah(S)'ı

237[25] Hicâb âyetleri üç defada üç mertebeyi söyler olmak üzere nazil olmuştur: Birincisi el-Ahzâb: 33/59. âyet; ikincisi el-Ahzâb: 33/53. âyet; Üçüncüsü en-Nûr: 24/31. ve el-Ahzâb: 33/32. âyetlerdir.
Bu hicâb âyetlerinden sonra da ihtiyâç gidermekte ve diğer ihtiyâçlarda kadınların dışarıya çıkmalarına izin verilmiştir. Bunu, müteâkib hadîs, sarîh olarak ifâde etmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/298.

gördüm, arkasını Kıble'ye, önünü de Şam'a döndürerek hacetini def ediyordu 238[26].

15- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

15-.......Abdullah ibn Umer (R) haber verip şöyle demiştir: Bir gün evimizin damının üzerine çıktım, bu esnada Rasûlullah(S)'ı Beytu'l-Makdis tarafına yönelerek iki kerpiç üzerine oturmuş (hacetini def eder) hâlde gördüm239[27].

238[26] Bunun hakkındaki söz 12. babın 11 rakamlı hadîsinde geçmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/299.

239[27] Abdullah ibn Umer'in, damının üzerine çıktığını söylediği bu ev, Peygamber'in zevcesi Hafsa'nın ikaametine tahdîs ettiği evdir, İbn Umer'in, rivayette "Bizim evin damına çıktım" demesi, ya kızkardeşinin evi olduğu için mecazen böyle demesinden, yâhud da Hafsa'nın vefatından sonra mîrâs yoluyla bu ev kendi mülkiyetine geçtiği için, bu ta'bîri kullanmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/299.

16- Su İle İstincâ Etmek Babı [240[28]]

16-.......Bize Şu'be, Ebû Muâz'dan -ki ismi Ata ibnu Ebî Meymûne'dir tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) hacetini defe çıktığı zaman bir çocukla beraber, yanımızda bir su kabı olduğu hâlde (hizmet etmek için) gelirdim. (Râvî dedi ki:) Enes bu su ile, Rasûlullah'ın istincâ edip temizlendiğini anlatmak istiyor [241[29]].

240[28] en-Necv (en-Necâu, en-Necâtu, en-Necâyetu): Kurtulmak ma'nâsınadır...Mütercim der ki: Râgıb'ın beyânına göre bu madde bir şeyden ayrılmak ma'nâsına konulmuştur... Ve necv, hadeslenmek ma'nâsınadır. Çocuk pislediği zaman necâ's-sabî denilir. Ve necv, mutlaka karından çıkan şeye denir. Gerek necs, gerek rîh olsun... Ve karından hades çıkmak ma'nâsınadır...
el-İstincâu: Bu da kurtulmak ma'nâsınadır... Ve haceti kaza ettikten sonra temizlenecek yeri su ile yıkamak yâhud silmek ma'nâsınadır... (Kaamus Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300.

241[29] İstincâ, lügat yönünden, çıkış yerinin ağzında kalan pisliği izâle etmektir. Fakîhler ıstılahında ise, iki çıkış yerinin birinden necvi, yânî pisliği su ile yâhud taş ile gidermektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300.

17- Temizlenmek İçin Beraberinde Su Taşınan Kimse Babı

Ve Ebu'd-Derdâ (Iraklılar'a):

"Sizin aranızda Rasûlullah'ın ayakkabılarına, temizlenecek suyuna ve yastığına sâhiblik eden kimse yok mu?" dedi[242][30].

17-....... Bize Şu'be (ibn Haccâc), Ebû Muâz'dan tahdîs etti.

O Ata ibnu Ebî Meymûne'dir ki, şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah

---

[242][30] Buhârî bu ta'liki Kitâbu'l-Menâkıb, Abdullah ibn Mes'ûd'un meuâkıbı bâbı'nda mevsûlen tahrîc etmiştir. O hadîste görüleceği üzere, Ebu'd-Derdâ bu sözünü, Irak'tan gelen Alkametu'bnu Kays'e hitaben söylemiştir: "Sâhibu'n--na'leyn.."den muradı İbnu Mes'ûd'dur. İbn Mes'ûd o zaman Irak'ta vazîfeli idi. Ebu'd-Derdâ ise Şam'da vazife görüyordu.
İbn Mes'ûd, Peygamber'in, zikredilen husûsî hizmetlerinde bulunduğu için Ebu'd-Derdâ, mes'elelerinizi niçin ibn Mes'ûd'a sormuyorsunuz da, Şam ehline gelip benim gibi birisine soruyorsunuz? demek istiyor.
Müellif Buhârî'nin bu bâbda Enes hadîsi için Ebu'd-Derdâ hadîsinin bir kısmını îrâd etmesi, zikredilen gulâmın İbn Mes'ûd olduğunu kuvvetli bir şekilde bildirmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300-301.

(S) hacetini def için dışarıya çıktığı zaman ben, bizden bir çocukla beraber yanımızda bir su kabı olduğu hâlde onun arkasından giderdim243[31].

18- İstincada Su İle Beraber Dibi Demirli Bir Deymek Taşınması Babı

18-....... Bize Şu'be, Ata ibn Ebî Meymûne'den tahdîs etti. O Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) halâya girerdi de ben bir çocukla beraber bir su kabı ve bir harbe taşırdım. Rasûlullah su ile istincâ edip temizlenirdi.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Muhammed ibn Ca'fer'e Nadr (ibn Şumeyl-204) ile Şâzân (ibn Âmir-208) mutâbaat etmişlerdir 244[32]. "El-Anaze" aşağı tarafında demir bulunan deynektir 245[33].

243[31] Bu hadîs, haceti yerine getirdikten sonra pislik çıkan yerleri su ile yıkama medeniyetine açıkça delâlet etmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/301.
244[32] Bu iki mutâbaattan birincisi Nesâî'de vasl edilmiştir; ikincisini musannif Buhârî Kitâbu's-Salât'ta vasl etmiştir.
"Buhârî bu babın hadîsinde mutâbaatı şunun için getirdi: Bu hadîsin tarîklerinin çoğunda, Muhammed ibn Ca'fer'in

19- Sağ El İle İstinca Etmekten Nehy Babı

19-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Herhangi biriniz birşey içtiğinde kabın içine hohlamasın. Halâya gittiğinde cinsiyet organına sağ eliyle dokunmasın, sağ eliyle de temizlenip silinmesin".

Şu'be'den yaptığı rivayetteki müstesna, harbenin taşınması zikredilmemiştir. Şu'be'den harbenin taşınması rivayetini nakletmekte Muhammed ibn Cafer'e Nadr ile Şâzân mutâbaat etmişlerdir. İşte Buhârî, kendisinin bunu rivayette yalnız kaldığını vehmetmesi muhtemil olanların vehmini def etmek için, harbe taşınmasını ihtiva eden bu rivayeti, mezkûr mutâbaaları getirmekle kuvvetlendirmiştir" (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/301-302.
245[33] Bu tefsîr, Kerîme rivayetinde vardır, diğerlerinde yoktur. ez-Zücc, mızrağın aşağı tarafında olan demir harbeye denir ki, yere dikilir (Kaamûs Ter.).
Bu harbeyi Peygamberimize Necâşî hediye etmişti. Aslen bu Habeşliler'in harb âletlerindendir. Peygamber namaza durunca kıblesi cihetine -namaz kılanın sütresi olsun diye- dikerlerdi. Bu harbe Rasûlullah'ın önü sıra taşındığı gibi, Râşid Halîfeler'in de önü sıra taşınırdı. Sonra Adullah ibn Zubeyr'in eline geçmiş ve öldürüldüğü vakte kadar yanında kalmıştı.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/302.

20- Bâb: İşediği Zaman Zekerini Sağ Eliyle Tutmaz [246][34].

20-.......Ebû Katâde (54-R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz işediği zaman sakın zekerini sağ eliyle tutmasın, sağ eliyle temizlenmesin ve su kabının içine nefes hohlamasın"[247][35].

21- Taşlarla Silinip Temizlenmek Babı

---

[246][34] Bâb ismi yaptığı şeyin -ki o "Sağ el istincâ etmekten nehy"dir- zikrini bitirince, "Sağ el ile zekeri tutmaktan nehy" ismini zikre başladı. Şayet bu bâb isminin hükmü yukarıda geçmiştir; şu hâlde bu bâb isminin fâidesi nedir? dersen, cevâb şudur: Bunun fâidesi, metnin lâfzında vâkı'olan ihtilâf ile birlikte isnadın muhtelifliği; bir de Buhârî'nin âdeti üzere bâb isimlerinin taaddüdünde, bir tek hadîs içinde toplanmış bulunan çeşitli hükümleri araştırmasıdır (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/302.

[247][35] Bu iki babdaki hadîslerin başlıklara uygunluğu açıktır. Sağ elin ağıza, buruna su verme gibi işlerde kullanılacağı, taharetlenmede sol elin kullanılacağı bu hidislerle sibit oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/303.

21-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetini def için çıktığında ardından gittim. Yürürken arkasına dönüp bakmazdı, kendisine yaklaştım. *"Silinip temizlenmem için bana taşlar ara"* buyurdu, yâhud buna benzer bir söz söyledi. "Fakat bana kemik ve fışk getirme" dedi. Ona eteğimin kenarı içinde birkaç taş getirip yanına koydum ve yanından savuştum. Hacetini yerine getirdiği zaman onlarla silindi[248][36].

[22 Bâb: (Hayvan Dışkısı İle İstincâ Edilmez)] [249][37].

---

[248][36] en-Nafd : Bir nesneyi silkmek ma'nâsınadır..
el-İstinfâd: Bir yerin her mahallinde olanını bilmek için geregi gibi bakıştırmak ve işedikten sonra gereği gibi istibrâ eylemek,.., ve taşla istincâ eylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/303-304.

[249][37] 1315 tarihli Âmire baskısıyle 1348 târîhli.Munîriyye baskısında bu bâb ve ismi yoktur. Kirmânî, Askalânî, Aynî ve Kastallânî'de bu bâb ve ismi mevcûddur. Kastallânî: Bâbdan sonraki ifâde, Ebû Zerr, Ebu'l-Vakt, Asîlî ve İbn Asâkir rivayetlerinde sabit oldu, diyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/304.

22-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Bu hadîsi bana (yalnız) Ebû Ubeyde (Âmir ibn Abdillah ibn Mes'ûd) zikretmiş değildir. Lâkin bunu bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved (99) de zikr edip tahdîs etmiştir. O da babası el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî'den. Esved ibn Yezîd, Abdullah ibn Mes'ûd'dan şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) halâya gitti ve bana kendisine üç taş getirmemi emreyledi. Ben iki taş buldum. Üçüncü taşı aradım, fakat onu bulamadım. Bunun için bir de hayvan dışkısı alıp bunları Peygamber'e getirdim. Peygamber iki taşı aldı, hayvan dışkısını attı da: "Bu, pistir" buyurdu.

[İbrâhîm ibn Yûsuf (198), babası Yûsuf ibn Ebî İshâk(157)'tan, o da dedesi Ebû İshâk'tan söyledi. O: Bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved tahdîs etti, demiştir] 250[38].

250[38] Ebû İshâk: Bu hadîsi bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Yezîd tahdîs etti, dedi. Yukarıda geçen isnâdla demek istiyor. Müellif Buhari bu ta'lîk ile "Ebû İshâk bu haberi tedlîs etti" iddiasında bulunanları redd etmek istemiştir. Bunun araştırmasının zikrinde, (bizi) kısaltma maksadından çıkaracak bir uzunluk vardır (Kastallânî).

23- Organlarını Birer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

23-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ata ibn Yesâr'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) -bir defa- organlarını birer defa yıkayarak abdest aldı.

24- Organlarını İkişer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

Bu ta'lîk 1348 tarihli Munîriyye baskısı Buhârî nüshasında mevcûd değildir. Âmire tab'ında ve şerhlerdeki nüshalarda mevcûddur. Onun için köşeli parantez arasına alındı.

Bu hadîslerde, evvelâ taş ve benzeri şeylerle pislik yerini silip pisliği gidermek, ondan sonra orayı su ile yıkamak suretiyle temizlenmek anlatılmaktadır. Burada, pisliği ele bulaştırmamak için evvelâ taş ve benzeri şeyler kullanılması, ondan sonra su ile yıkamayı öğretmektedir. Çünkü ele bulaşan pisliğin zerrelerini ve kokusunu elden gidermek daha zor olup, ancak sabun ve benzeri şeylerle giderilip temizlenebilir. Bugün bâzı insanlar bunu, yıkanmadan evvel tuvalet kâğıdı kullanmak suretiyle yapmaktadırlar...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/304.

24....... Bize Fuleyh ibnu Süleyman, Abdullah ibnu Ebî Bekr ibn Amr ibn Hazm(l35)'dan; o da Abbâd ibn Temîm'dcn; o da Abdullah ibn Zeyd(R)'den -ki Ezan ru'yâsının sahibidir- tahdîs elli (O şöyle demiştir):

Peygamber (S) -bir defa- uzuvlarını ikişer kerre yıkayarak abdest aldı.

25- Organlarını Üçer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

25-.......Bana İbrâhîm ibnu Sa'd, îbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, ona da Ata ibn Yezîd haber vermiştir. Ona da Usmân'ın himayesinde bulunan Humrân (75) haber vermiştir. Humrân, Usmân ibn Affân(R)'ı şu hâlde görmüştür: Usmân bir defa bir su kabı istedi. Müteakiben avuçları üzerine üç defa su döküp onları yıkadı. Sonra sağ elini kabın içine sokup (su alarak) ağzını çalkaladı, ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü ve dirseklere kadar ellerini üç kerre yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra iki ayağını topuklara kadar üç kerre yıkadı. Ondan sonra: Rasûlullah (S): *"Her kim şu benim*

abdest alışım gibi abdest alır, sonra içlerinde kendi nefsine tahdîs etmeksizin -yânî kendini zihnen hâtıralar ve hayâller ile işgal etmeksizin- iki rek'at namaz kılarsa, geçmiş (küçük) günâhları mağfiret olunur" buyurdu, dedi.

Ve yine İbrahim (ibn Sa'd)'den;(ki) o şöyle dedi: Salih ibn Keysân dedi ki: İbn Şihâb şöyle dedi: Ve lâkin Urve (ibn Zubeyr), Humrân'dan şöyle tahdîs ediyordu[251][39].: Usmân (R) abdest alıp tamamlayınca şöyle dedi: Size bir hadîs söyleyeyim ki, Allah'ın Kitabı içinde bir âyet olmasaydı onu size söylemezdim[252][40].

---

[251][39] İşte bu İbn Şihâb'dan bir istidrâktir, yânî, iki şeyhi, Humrân'dan; o da Usmân'dan tarikiyle bu hadîsi kendisine yaptıkları rivayetlerinde ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki: Ata ona bir sıfat üzere tahdîs etmiş, Urve de bir sıfat üzere tahdîs etmiştir. Hâlbuki bu bir ihtilâf değildir. Ancak bunlar birbirinden ayrı iki hadîstirler. Atâ'nın tahdîs sıfatı, hadîsin baş tarafında geçti. Urve'nin tahdîs sıfatına gelince, onu da râvî: "Usmân abdest alıp bitirince..." sözüyle işaret etmiş oluyor (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/306.

[252][40] Usmân (R) bu sözü, insanların bu gibi müjdeyi işittiklerinde ma'siyyetlere cür'et etmelerinden, ve "Allah bize bu küçük amel mukaabilinde mağfiret edecek, binâenaleyh biz istediğimiz şeyi yapalım.." demelerinden korktuğu için söylemek istememiştir.
Mâlik, Usmân'dan gelen bu kelâmın tevcihi hakkında: Usmân bunu, insanların bu hadîsi ırak addeyleyip kabul etmemeleri ve

Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu*: "Hiçbir kimse yoktur ki, abdest alsın ve abdest alışını güzel yapsın, sonra (farz olan) namazı kılsın da o abdest ile (daha sonraki) namazı kılıncaya kadar (geçen zaman içindeki) günâhları mağfiret edilmesin".*

Râvî Urve der ki:(Usmân ibn Affân'ın dediği) âyet "Hakikat, indirdiğimiz o açık âyetlerimizi ve doğruyu -biz Kitâb'da insanlara onu pek aşikâr bir surette bildikten sonra- gizliyenler, işte onlara hem

---

inkâra düşmeleri, hadîsi rivayetinde kendisini tekzip edip günâha girmelerinden korktuğu için söylemiştir, dedi.
Lâkin Urve'nin takdîr ettiği âyet, bu tevcihe yakışmıyor. Belki Usmân'ın bu tevcih üzerine îrâd ettiği âyet *"Çünkü güzellikler kötülükleri giderir. Bu iyi düşünenlere bir öğüttür"* (Hud: 11/115) kavlidir. Binâenaleyh kelâmın ma'nâsı, hadîsi Kur'ân'dan olan nass te'yîd etmektedir. Tarafımdan rivayet edilen bu hadîsi ırak addeylemiş olsanız da artık bunu inkâr etmeniz mümkün değildir. Eğer bu âyet mevcûd olmasaydı, sizin dînde ta'n etmenizden ve hadîsi inkâr eylemenizden korktuğum için bunu sizlere tahdîs etmezdim, demek olur.
Bu yeri iyi anla. Çünkü burası şarihlerin ayaklarının sürçtüğü ve ekseriya çiğneyip geçtikleri yerlerdendir. Hidâyet veren ise ancak Allah'tır ve doğruluk ancak O'na âiddir (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/306.

Allah la'net eder ve hem la'net etmek şânından olanlar la'net eder" (el-Bakara: 2/159) âyetidir 253[41].

26- Abdest Alışta Suyu Buruna Çektikten Sonra Nefesle Geri Çıkarmak Babı

Bunu (yânî suyu buruna çektikten sonra geri çıkarmayı) Usmân ibn Affân, Abdullah ibn Zeyd ve İbn Abbâs (R), Peygamber(S)'den olmak üzere zikretmişlerdir 254[42]

253[41] Burada sıralanan üç bâb başlığı ile altlarında getirilen hadîslerin birbirlerine uygunlukları apaçık meydanda olduğu için, burada buna işaretle yetinilip, başka açıklamaya gerek görülmedi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/307.

254[42] **el-İntisâr:** Saçmak ve suyunu buruna çektikten sonra nefesle geri çıkarmak ma'nâsınadır ki, tıskırmak ta'bîr olunur.
el-İntinsâr : Buruna suyu çektikten sonra geri pıskırmak ma'nasınadir ki, burunu temizlemek için yaparlar. Ve buruna su çekmek ma'nasınadir (Kaamûs Ter.}.
Usmân ibn Affân'ın Abdullah ibn Zeyd'in ve ibn Abbâs'ın Peygamber'den olmak üzere zikrettikleri bu hususu müellif Buharı Sahih'inin muhtelif bablarında mevsûl olarak rivayet etmiştir. Birincisini "Başın tamamını meshetmek" babında, ikincisi yakında gelecek, üçüncüsünü de "Bir avuç su ile yüz yıkamak bâbı"nda. Lâkin burada istinsarın zikri yoktur. İbn Hacer: Sankı musannıf bununla Ahmed ibn Hanbel'in, Ebu Davûd'un ve Hakim'in rivayet ettigi hadise işaret etmiştir, dedi.

26-.......Bize Yûnus (ibn Yezîd), Zuhrî'den haber verip şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs (80) haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Peygamber (S): *"Her kim abdest alırsa burnunu ayıklasın; her kim taş ile silinirse taşın sayısını tek yapsın"* buyurmuştur.

27- Çakıl Taşları İle Silinmeyî Tek Sayı Olarak Yapmak Babı[255][43].

27-.......Bize Mâlik, Ebû'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Rasûlullah (S) şöyle **buyurmuştur**:

"İçinizden biri abdest alacak olduğu zaman burnuna su versin, sonra çıkarsın. Her kim taş ile silinirse, sayısını tek yapsın. İçinizden biri uykusundan uyandığı zaman elini abdest suyu içine

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/307.

[255][43] el-İsticmâr : ...ve çakıl taşlarıyle silinip temizlenmek ma'nâsınadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/308.

*sokmadan evvel yıkasın. Çünkü hiçbiriniz (uykusunda) elinin geceyi nerede geçirdiğini bilemez"*256[44].

28- Üzerlerine Meshetmeyerek İki Ayağı Yıkamak Babı

28-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir:Yaptığınız yolculukların birinde Peygamber (S) geride kalmıştı da sonradan bize yetişmişti. O sırada ikindi namazı vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı meshedercesine az su ile yıkamaya başladık Peygamber bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki yahud uç kerre *"Ateşte yanacak ökçelere yazık!"* diye nida etti 257[45].

256[44] Şübhesiz Peygamber (S) bu hadîsinde, medenî insanlığa hârika bir temizlik düstûru öğretmektedir. Elleri herhangi bir işte kullanmadan önce, hele yemekte kullanmadan önce yıkamak emri de bunun kadar kıymetli bir temizlik ve sağlık düstûrudur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/308.
257[45] Bu hadîs, Kitâbu'l-İlm'in "Anlaşılması için sözü üç defa tekrâr eden kimse babı"nda; "ilme delâlet eden bir konuşmada sesini yükselten kimse bâbı"nda ve bir de bu bâbda

geçmektedir. Bu üç hadîs arasında, Buhârî'den evvelki ilk ravilerin başka başka kimseler olmasından gayrı bir fazlalık yoktur, ilk hadîsin ravîsi Ebu'n-Nu'mân, ikincisinin râvîsi Müsedded, buradakinin râvîsı de Musa ibn İsmail'dir.

Bu ayakları yıkamak ve meshetmekle ilgili bir tefsir özeti:

el-Mâide: 5/6.'daki abdest âyetinin "Ve erculekum" lâfzı "Ve erculikum" şeklinde fetha ile de, kesre ile de okunmuştur. Nasb, ayakların yüz ve el gibi "yıkayınız" emrine taallukunda, cerr kıraati ise "meshediniz" emrine taallukunda zahirdir. Ve bu iki kıraatin birbirine tevfîki noktası bakımından bir mezheb ihtilâfı hâsıl olmuştur. Zîrâ birine göre ayaklar yıkanacak, birine göre de mesh ile yetinilebilecek görünüyor. Bunun en güzel ve en sahîh çözüm süreti. çıplak ayakların yıkanması, meşhur sünnet ile sabit olduğu veçhile abdestle giyilmiş mest ve fotin üzerine de meshedilmesidir. Ehli sünnet cumhurunun mezhebi budur. Kaffâl tefsirinde sahâbîlerden yalnız İbn Abbâs ve Enes ibn Mâlik; tabiîlerden Ikrime, Şa'bî ve Ebû Ca'fer Muhammed ibn Alî el-Bakır'dan "ayaklarda abdestin farzı mesh" olduğu nakledilmiştir ki, Şia'dan İmâmiyye'nin mezhebi budur. Bütün fakîhler ve müfessirler ise "ayaklarda abdestin farzı yıkamak" olduğunu beyân etmişlerdir, Zâhirriyye'nin reîsi olan Dâvûd Isfahani de "Her ikisinin cem'i vâcib" olduğuna kaail olmuştur ki, bu da Zeydiyye imamlarından Nâsır-lilhakk'ın kavlidir. Hasen Basrî ile Muhammed ibn Cerîr et-Taberî de mükellefin mesh ile gasil arasında muhayyer olduğunu söylemişlerdir. Bunların münâkaşası fıkıh kitâblarında sergilenmiştir. Burada ancak su kadar söyleyelim ki, çıplak ayaklara meshi tecviz etmek, âyetin nihâyetinde "Sizleri tertemiz yapmak istiyor" diye beyân olunan temizlik hikmetine kesin olarak aykırı bulunduğu ve hele yıkanmamış kirli ayaklarla camilere girmenin, taharet şöyle dursun, âdet üzere olan nezâfet ile bile uyuşmadığı aşikârdır. Nitekim ayaklarını güzelce yıkamamış ve ökçelerinde biraz kuruluk kalmış olanlar hakkında Rasulullah *"Vay şu ökçelerin ateşten hâline"* buyurmuş ve tekrar yıkanmasını emretmiştir. Bir de murâd mesh olsa idi "bi-ruûsikum" gibi sâdece "Ve erculikum" demek kâfi olur "ile'l-ka'beyni=iki topuğa

29- Abdest Alişta Ağiza Su Alip Çalkalamak Babi Bunu, İbn Abbâs Ve Abdullah Ibn Zeyd Peygamberden Söylediler 258[46].

29-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Yezîd, Usmân ibn Affân'ın himayesinde bulunan Humrân'dan haber verdi ki, Hum-rân Usmân'ı şu hâlde görmüştür: Usmân abdest suyu istedi. Müteakiben su kabından ellerinin üzerine üç kerre su döküp onları yıkadı. Sonra sağ elini abdest suyunun içine sokup (su alarak) ağzını çalkaladı. Burnuna su verip çıkardı. Sonra yüzünü üç kerre ve ellerini dirseklere kadar üç kerre yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra her bir ayağı üçer defa yıkadı. Sonra şöyle dedi: Ben

---

kadar" kaydına hiç de lüzüm kalmazdı. Bu da esas farzın yıkamak olduğuna ve meshin buna bina edilmesi lazım geldiğini iş'ar eder. Hâsılı ayaklar hakkında yıkamak emri muhkem, mesh emri mücmeldir ve sünnet ile beyan olunmuştur (Hakk Dini, II, 1584-1585)

258[46] Buhârî, bu bâb ismindeki tbn Abbâs ta'Iîkini "Yüzü İki el ile yıkamak bâbı'-nda, Abdullah ibn Zeyd ta'Iîkini de yakında gelecek olan "Ayaklan iki topuğa kadar yıkamak bâbi(41)"nda mevsûlen getirmiştir.

Peygamber(S)'i gördüm, şu benim abdest alışım gibi abdest alıyordu. O: "Her kim benim şu abdest alışım, tarzında abdest alıp, sonra içlerinde kendi nefsiyle konuşmayarak iki rek 'at namaz kılsa, onun lehine geçmiş günâhları mağfiret edilir" buyurdu 259[47].

30- (Abdest Alişta) Ayak Ökçelerini Yikamak Babi İbn Şîrîn Abdest Aldığı Zaman Yüzük Yerini Yıkar Idi260[48].

259[47] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Bunda en güzel abdest ahşın, Peygamber'in aldığı şekilde abdest almak olduğu, böyle tam ve güzel alınan abdestin ardından bir namaz kılmanın maddî ma'nevî bir mağfiret ve temizliğe sebeb olduğu da bildirilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/310.

260[48] Bu ta'lîki İbn Ebî Şeybe, Afusannafmda sahîh bir senedle vasletmiştir. Bunu Buhârî de et-Târih'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

"Buhârî evvelki bâb ile, ayakların vazifesi yıkanmak değil, mesh olunmaktır iddiasında bulunanlara -ki bunlar Şiîler'dir- redd etmeyi kasdetti. Bu bâb ile de yıkamanın abdest uzuvlarını tamâmıyle kaplamasının vücûbunu isbât etmeyi kasdetti. Ökçeleri zikretmesi de, hadîste zikredilmiş olduğu içindir. Bunu iyi anlayasın! Çünkü sarihlerin bâzısı bu iki bâb arasındaki farktan âciz olmuştur da, zikredilmeleri lâyık olmayacak bir takım tevcihler getirmişlerdir. "İbn Şîrîn yüzük yerini yıkardı" cümlesi de takrir etmiş olduğumuz farkı ifâde etmektedir. Binâenaleyh iyi düşün" (Şâh Veliyyullah).

30-....... Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben

Ebû Hureyre(R)'den işittim; o yanımızdan geçmekteydi, insanlar da temizlik için hazırlanmış bir su kabından abdest alıyorlardı; şöyle dedi: Abdest almayı tam ve kâmil yapınız. Çünkü Ebu'l-Kaasım (S): "Ateşte yanacak ökçelere yazık!" buyurdu. 261[49]

31- Ayaklari, Ayakkabilarin İçinde Bulunurlarken Pabuçlar Üzerinden Meshetmeyerek, Yikamak Babi 262[50]

31-....... Bize Mâlik, Saîd el-Makburî'den; o da Ubeyd ibn Cureyc'den haber verdi. Ubeyd ibn Cureyc,

---

261[49] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/311.

262[50] Bu, iki ma'nâya muhtemildir: Biri, "ayakkabıların içinde" sözü yıkamaya müteallik olur; yânî ayaklan, ayakkabılar içinde bulunurlarken, ayakkabılardan çıkanlmaksızın yıkamak demek olur. Su, ayakların tamâmına ulaştığı takdirde bu caizdir.
İkincisi, "ayakkabıların içinde" terkibinin, zarfı mustakarr olmasıdır. Yânî ayaklar, ayakkabılar içinde bulunurlarken, mest içinde bulundukları hâlde mes-holundukları gibi mesholunmazlar; fakat yıkanırlar demek olur. Sahîh olan da bu ma'nâdır. Nitekim buna İbn Umer'in kıssası şehâdet etmektedir (Şâh Veliyyullah).

Abdullah ibn Umer'e:

— Yâ Ebâ Abdarrahmân! Arkadaşlarının yaptığını hiç görmediğim dört şeyi, seni yapıyor görüyorum, dedi.

İbn Umer;

— Nedir onlar, ey Cureyc'in oğlu? dedi. İbn Cureyc:

— Seni görüyorum ki, Ka'be'nin rükünlerinden Haceri Esved rüknü ile Yemânî rükünden başkasına el sürmüyorsun. Ve yine görüyorum, tabaklanmış deriden ayakkabılar giyiyorsun. Yine seni görüyorum, sarı boya ile boyuyorsun. Yine seni görüyorum, Mekke'de bulunduğun zaman insanlar (Zu'ı-hicce) hilâlini görür görmez yüksek sesle telbiye okumaya başladıkları hâlde sen, terviye günü (yânî Arefe'den evvelki gün) girmedikçe telbiyeye başlamıyorsun, dedi.

Abdullah ibn Umer şöyle cevâb verdi:

— Beyt'in rükünlerine gelince: Ben RasûlulIarTın Haceri Esved ile Yemânî rükünden başkasına el sürüp meshettiğini görmedim. Tabaklanmış deriden ayakkabılara gelince: Ben Rasûlullah'ın üzeri kılsız deriden ma'mûl ayakkabılar

giyip, ayağı içinde iken abdest aldığını gördüm. Onun için ben onları giymeyi severim. Sarı boyaya gelince: Rasûlullah'ın sarı boya ile boyadığını gördüm. Ben de onun için o boya ile boyamayı severim. Telbiyeye gelince: Rasûlullah'ın hayvanı hareket için ayağa kalkıp doğrulmadıkça telbiye ettiğini görmedim .263[51]

32- Abdest Almada Ve Yikanmada Sağ Tarafiyle Ve Sağ Taraftan Başlamak Babi 264[52]

32-....... Bize Hâlid (el-Hazzâ), Hafsa bintu Sîrîn'den; o da Ümmü Atıyye(R)'den tahdîs etti. O

263[51] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayetini Buhârî "Libâs"da da getirmiştir.
en-Na'l (JA3i): Ayağı yere çıplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakkabı ve pâpûş ta'bîr olunur. Bütün nevi'lerine şâmildir, her mahalde bir gûnâ dikilip ayaklarına giyerler. Ve Türkçe'de nâlin dedikleri ki,
çamurlukta giyilir, na'leyn'in tahrif edilmişidir... Cem'i niâl gelir (Kaamûs Ter.),
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/312.
264[52] Bu babın İki hadîsinden birincisi ile ölüyü yıkamakta sağ tarafıyle ve sağdan başlamak sabit oldu. Ölüyü yıkamak nezâfette onu diriye benzetmek ve sonunun evveli gibi olmasından ibaret olunca, diri yıkamakta da sağ ile ve sağdan başlamak evlâ tarikiyle sabit olmuştur, çünkü diri asıldır (Şâh Veliyullah).

şöyle demiştir: Peygamber (S) ona ve beraberindeki kadınlara, kızını yıkama hakkında: "Onu yıkamağa sağ tarafianyîe ve abdest uzuvlarıyle başlayınız" buyurmuştur. 265[53]

33-.......Âişe (R) şöyle demiştir: - Peygamber(S)'in ayakkabı giymesinde, taranmasında, temizlenip abdest almasında ve bütün hâllerinde sağdan başlamak O'nun hoşuna giderdi.266[54]

33- Namaz Vakti Yaklaştiği Zaman Abdest Alacak Su Araştirmak Babi

---

265[53] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/313.

266[54] Bu hâller giyinmek, mescide girmek, süslenmek, başını tıraş etmek... gibi kerîm fiillerden olan hâllerdir. Sümkürmek, istincâ etmek gibi hususlarda ise sol ile ve soldan başlardı. Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/313.

Ve Aişe Şöyle Dedi: Sabah Vakti Girince Su Arandı, Fakat Su Bulunamadı. Bunun Üzerine Teyemmüm

(El-Mâıde.-6) Emri Indi.[267[55]]

34-....... Bize Mâlik, İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, o şöyle demiştir: Ben Rasû-Iullah(S)'ı şöyle gördüm: İkindi namazı yaklaşmıştı. İnsanlar abdest alacak su aradılar, fakat bulamadılar. Rasûlullah'a (bir kab içinde) abdest alacak su getirildi. Rasûlullah, elini su kabının içine koydu. Ve insanlara ondan abdest almalarını emretti. Enes der ki: İşte o zaman ben Peygamber'in parmaklan altından, hiç kimse hâriç kalmamak üzere hepsi abdest alıncaya kadar su kaynadığını gördüm .[268[56]]

[267[55]] Bâb isminden sonraki kısım, sahîh bir ta'Iîktir; Buhârî onu kitabının birçok yerlerinde müsned olarak tahrîc etmiştir. Bu, Hz. Âişe'nin teyemmüm âyetinin inmesi kıssası hakkındaki hadîsinin bir parçasıdır. Buhârî onu Kitâbu't-Teyemmüm'de zikretmiştir.

[268[56]] Hâdise, Medîne'nin pazar yeri olan Zevrâ'da vâki' olmuştur.

"Bu bâb hakkında şunlar söylenmiştir: Buhârî'nİn bu bâbda

34- İnsan Saçi Değdirilmiş Olan Suyun Hükmü Babi

Atâ ibn Ebî Rebâh (115), insan saçlarından İplikler ve ipler edinilmesinde bir be's görmez îdi269[57]. Ve köpeklerin artığı olan su ile köpeklerin mescidde

---

tahrîc ettiği bu hadîsin bâb ismiyle kuvvetli bir ilgisi yoktur. Bu hadîs, Peygamber'in mu'ci-zeleri bâbiyle daha alâkalıdır. Su aramak abdestten başka bir vâcib olmak mes'elesinde Buhârî'nİn mezhebi Şafiî'nin mezhebi gibi olsa da, bu maksadı bu hadîsle isbât etmek yine uzaktır. Bunda su arama emri de yoktur. Râvî: Onlar su aradılar, demiştir.

"Bana göre ise, Buhârî'nİn maksadı, şudur: Sahâbîler'in âdeti bu idi; onlar su ararlar, araştırırlar ve su yerlerinde araştırma yaparlardı. Onlar teyemmümün cevazı hususunda suyun mevcûd olmamasiyle yetinmezlerdi. Mu'cize izhârı da ancak suyun çoğalması içindir. Bu da suyu tahsîl etmek ve araştırmak için olmuştur. Şayet suyun mevcûd olmaması kâfî olsaydı, insanlar abdest alacak su aramaya ehemmiyet vermezler, Peygamber de yaptığı işi, ihtiyâç olmayınca yapmazdı. Binâenaleyh iyi düşün" (Şâh Veliyyuilah, Şerhu Terâdm...s.25).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/314.

269[57] Bunu, Muhammed ibn İshâk el-Fâkıhî A hbâru Mekke'de sahîh bir senedle mev-sûlen rivayet etmiştir.

"Şâfiîler için hilafı olarak "insan saçı temizdir; içinde saç yıkanan su da •" temizdir" mes'elesinde müellif Buhârî'nİn mezhebi, Ebû Hanîfe'nin mezhebi "° gibidir. Bunu, babın iki hadîsinin iltizâmı delâleti ile isbât etti. "Atâ... be's fi görmezdi" kavli de keza bunu ifâde ediyor" (Şâh Veliyyuilah).

yürümeleri(nin hükmü) babı270[58].

Zuhrî: Köpek, su kabının içini yaladığı ve abdest alıcı için bu kabdakinden başka su da bulunmadığı zaman,

su ile abdest alır, demiştir 271[59].Sufyân es-Sevrı: Bu, yânı o su ile abdest alınmak hükmü, ayniyle (Kur'ân'dan istifâde edilmiş olan) fıkıhtır. Yüce Allah: "Bir su bulamazsanız o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin.."

(en-Nisâ:43; eI-Mâide:6) buyuruyor. İşte bu da bir sudur; fakat bu çeşit bir sudan dolayı gönülde bir gıcıklanma davardır. Binâenaleyh o insan bu su ile

---

270[58] Bunu Velîd ibn Müslim, Evzâî'den ve başkalarından olmak üzere Musannaf-ında; İbnu Abdilberr de et-Temhîd'de sahîh bir senedle rivayet etmişlerdir.
Bu "köpeklerin artığı necis değildir" mes'elesinde Buhârî'nİn mezhebi, İmâm Mâlik'in mezhebi gibidir. Şâri'in, köpeğin yalamasından sonra kabı yedi kerre yıkamakla ve üzerinden su akıtmakla emretmesi, taabbudîdir; necaset olmasından ötürü değildir. Buhârî bâbda bu hadîsin taabbude hamledilmiş olduğunu işaret etti. Çünkü birçok hadîslerle köpek artığının necis olmadığı sabit olmuştur. Öyle ise bu iki nevi' hüküm arasını cem' etmenin yolu, yedi kerre yıkama emrinin taabbudî olduğunu söylemektir (Şâh Veliyyuilah).

271[59] Velîd ibn Müslim, Zuhrî'nin rivayet etmiş olduğu haberi rivayet ettikten sonra onun akabinde bunu Sufyân es-Sevrî'ye zikrettim de, o: "Vallahi bu ayniyle fıkıhtır dedi" sözünü de zikretmiştir. O hâlde, bu da mevsûl bir haber olmuş oluyor.

abdest alır, sonra da teyemmüm eder, demiştir . 272[60]

35-....... İbn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Abîde(72)'ye: Yanımızda Peygamber(S)'in saçından bir mıkdâr vardır, biz onu Enes tarafından yâhud Enes'in ailesi tarafından elde etmiştik, dedim. Bunun üzerine Abîde: Yanımda, Peygamber'den bir tek saç telinin bulunması muhakkak bana dünyâdan ve dünyâdaki şeylerden daha sevimlidir, dedi273[61].

272[60] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/315-316.

273[61] İbn Şîrîn'in Peygamber'in bu saçını elde etmesi şöyledir: Muhammed ibn Sî-rîn'in babası olan Şîrîn, Enes ibn Mâlik'in azadlısı idi. Enes ibn Mâlik de Ebû Talha'nın üvey oğludur. Pey273[61]gamber de bu saçları -müteâkib hadîste görüleceği üzere- Ebû Talha'ya vermişti.

Bu hadîsten bâb İsmine delâlet vechi nedir? dersen, bu, Enes'in, Peygam-ber'in saçlarını hıfz etmesinden ve Abîde'nin de Peygamber'den bir saçın, kendi yanında bulunmasını temenni etmesi cihetindedir ki, bunlar da saçın temizliği ve şerefinden ötürüdür; bu da mutlak saçın temiz olduğuna delâlet etti. Saç temiz olunca, saçın yıkandığı su da temiz olur, diye cevâb verildi. Buna da, Peygamber saçı mükerremdir; ona dîğerlerinki kıyâs olunmaz, denildi. Buna da: Hususiyet ancak delîl ile sabit olur, asi olan hususiyet olmamasıdır, diye cevâb verildi... (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/316.

36-....... Bize Abbâd (ibnu'l-Avvâm~185), İbnu Avn'dan; o da

tbnu Sîrîn'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti (O şöyle demiştir): Rasû-luIlah(S-Vedâ Haccı'nda) başını tıraş ettiği zaman saçından en evvel alan Ebû Talha idi .274[62]

35- Bâb: 'Birinizin Kabından Köpek Içtiği Zaman O Kabı Yedi Kerre Yıkasın".

37-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Birinizin kabından köpek (ağzını sokup bir şey) içtiği zaman o kabı yedi kerre yıkasın"275[63]

274[62] Berber, Ma'mer ibn Abdillah yâhud Hırâş ibn Umeyye idi, lâkin sahîh olan evvelkidir. Hırâş, Hudeybiye'deki berber idi.
Ebû Talha aldığı saçları, Rasûlullah'ın emri üzerine karısı Ümmü Süleym'e saklasın diye teslim etti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/317.
275[63] Bu hadîs Şâfiîler'in delillerinden biridir; Hanefîler'e göre ise, üç defa yıkama. emri ile mensûh sayılmıştır.,
Bu hadîs Müslim'de de aynı lâfızla gelmiştir. Müslim'deki rivayetlerin biri V şöyledir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Köpekyaladığı zaman, sizden herhan-\ gi birinizin kabının temizliği, birincisi toprak ile olmak üzere, o kabı yedi defa -,

38-....... Bize Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam (Abdullah ibn Dînâr)'dan işittim; o da Ebû Salih'ten; o da ebû Hureyre(R)'den ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam, susuzluktan dolayı nemli toprağı yemekte olan bir köpek gördü. Bu zât hemen kendi ayakkabısını çıkarıp onunla köpek için su avuçlamağa

---

ytkamasıdır" (Müslim, etTTahâre, "Köpek yalamasının hükmü babı",1,251). Bu hadîsteki "Biri toprakla olmak üzere o kabı yedi defa yıkamasıdır" fıkrasındaki toprakla yıkamak hakkında şu açıklama verilmiştir:

"Mikropları imha eden Streptomicine, Tetraceline ve Niyomacine vs. gibi mikrop öldürücü ilâçların çoğu toprak mikroplarından, hattâ en çok mikropla bulanmış olan kabristan toprağından elde edilir. Şimdi köpeğin battığı kabı bir kerre toprakla olmak üzere yedi defa yıkamanın hikmeti meydana çıkmaktadır. Bundan maksad, toprakta bulunan öldürücü mikroplar vâsıtasıyle köpeğin kaba bulaştırdığı mikroplan imha etmektir.

Bu hadîs söylendiği zaman ne üniversite, ne tıb ve bakteri ihtisası vardı! Böylece görüyoruz ki, sened bakımından gayet sağlam olan bu hadîs, Pey-gamber'imiz aleyhi's-selâmm risâletinin doğruluğuna, O'nun havadan konuşmadığına açık bir delildir. İlim ilerledikçe, Allah'ın âyetleri ve Peygamber'imizin sözlerinin anlaşılmasına; insan aklına yeni ufuklar açacaktır. "(Hakses mecmuası, Mayıs 1966, sayı: 17, "Allah Rasûlü'nün Sözlerinde Tıbbî l'câz", Yazan: Sa'deddîn Raslan, Çeviren: Süleyman Ateş).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/317.

başladı. Nihayet köpeği suya kandırdı. Bundan dolayı Allah o kula sena edip, onu cennete girdirdi".

Ve Ahmed ibn Şebîb (200) şöyle dedi: Bana babam (Şebîb), Yû-nus'tan; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Hamza ibnu Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir; Rasûlullah (S) zamanında köpekler (işer ve), mescidin içinde gider gelirdi de bundan dolayı (mescidi yıkamak için) hiç su serp-mezlerdi .276[64]

39-....... Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e-köpek avının hükmünü- sordum da o şöyle buyurdu: "Sen öğretilmiş köpeğini salıverdin de o da avı öldürdüğü zaman, sen o avı ye. Köpek avı yediği zaman ise artık sen o avdan yeme. Çünkü köpek avı ancak kendi nefsi için tutmuştur".

Ben: Köpeğimi salıveriyorum da onunla beraber

276[64] Buhârî, muallak olarak zikrettiği bu kısmı köpeğin temizliği, artığının temizliği ve mescidde yürümesinin cevazına hüccet getirmiştir. Bu ta'lîki Ebû Dâvûd ve diğerleri tahrîc etmişlerdir. Çok nüshalarda "işerdi" kısmı yoktur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/318.

başka bir köpek daha buluyorum? dedim.

Rasûlullah: "Bu hâlde yeme. Çünkü sen Besmeleyi ancak kendi köpeğinin üzerine çekmiştin, başka köpek üzerine Besmele çekmemiştin" buyurdu .[277[65]]

277[65] Buhârî bu hadîsi, köpek artığının temizliği hususundaki mezhebine bununla istidlal etmek için tahrîc etmiştir.
Bundan bakımlı, öğretilmiş ve hasta olmadığı ma'lûm olan köpeklerin bu gibi işlerde kullanılabilecekleri ve tuttukların şeylerin temiz olduğu anlaşılmaktadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/319.

36- Yüce Allah'in ... Veya Içinizden Biri Halâdan Gelmişse... "(Ei-Mâide:6) Kavlinden Dolayi Abdest Almayi Ancak İki Çikiş Yerinden, Ön Ve Arkadan (Çikan Şeylerden Ötürü) Vâcib Gören Kimse Babi [278][66]

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh, arkasından kurt yâhud zekerinden bit gibi bir haşere çıkan kimse hakkında: Tekrar abdest alır, dedi.[279][67]

Câbir ibn Abdillah: Namaz içinde güldüğü zaman namazı tekrar kılar, fakat tekrar abdest almaz,

---

[278][66] Babın maksûdu iki şeyden mürekkebdir: Birincisi mu'tâd olan, mu'tâd olmayan, Kur'ân'danasslanmış olmayıp da Kur'ân'a ziyâde olarak hadîsle sabit olan Şeylere şumûlü ile beraber, iki yolla çıkan şeylerden dolayı abdest almanın vâcib olmasıdır. İkincisi de İki yoldan çıkmayan şeylerden dolayı abdest almanın vâcib olmamasıdır. Buhârî, bâbda zikredilenlerin bâzısı ile birinciyi, diğer bâzısı ile de ikinciyi isbât etti... (Şâh Veliyyullah).
Buhârî bu başlıkla bedenin başka yerlerinden çıkacak kusmuk, kan aldırmak gibi şeylerden dolayı abdest almayı vâcib görenin muhalefetine işaret etmiştir. Abdest bozucuların mu'teberleri, iki mahrece döner demek de mümkindir. Uyku, gaz çıkarması zannolunacak yer, kadına dokunma ve avret yerine dokunmada mezî çıkması zannolunacak yerlerdir...(îbn Hacer).

[279][67] Bu ta'lîkİ İbn Ebî Şeybe kendi Musannafmda sahîh bir İsnâdla mevsûlen rivayet etti.

dedi.280[68]

Hasen Basrî: Saçından veya tırnaklarından kesip alsa yâhud mestlerini çıkarsa kendisine abdest almak lâzım gelmez, dedi.281[69]

Ebû Hureyre: Abdest almak ancak (abdesti bozacak) bir hadesT ten dolayı lâzım gelir, demiştir .282[70]

Câbir'den zikredilir ki, Peygamber(S) Zâtu'r-Rıkaa' gazvesinde idi; derken bir adam (yânî Abbâd ibn Bişr) bir ok ile vuruldu. Kendisinden çok kan aktı; bu vaziyette rükû' ve secde edip namazına devam etti.

Hasen Basrî: Müslümanlar yaraları içinde namaz kılmakta devam etmişlerdir, dedi.

Tâvûs ibn Keysân, Muhammed ibn Alî (yânî Hüseyn'in torunu Muhammed Bakır), Atâ ve Hicaz ehli: Kan(çıkmak)da abdest almak yoktur, dediler

280[68] Bunu Saîd ibn Mansûr ile Dârakutnî mevsûlen rivayet etmişlerdir.
281[69] Bunu Saîd ibn Mansûr ve İbn Munzir sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmişlerdir.
282[70] Bu, Kaadî İsmail'in el-Ahkâm'da MucâhİD tarîkinden sahîh bir isnâdla rivayet ettiklerindendir.

.283[71]

İbn Umer küçük bir yarayı sıktı da ondan kan çıktı. Kendisi bundan dolayı abdest almadı (ve namaz kıldı).284[72]

îbn Ebî Evfâ (87), namazda iken kan tükürdü de namazına devam etti .285[73]

İbn Umer ve Hasen Basrî, kan aldıran kimse hakkında, kendisine sâdece kan aldırma yerlerini yıkamak lâzım gelir, dediler .286[74]

40-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir kul, namazı bekleyerek abdestini bozmadan mescid-de bulunduğu

---

283[71] Hepsi de İbn İshâk tarîkinden olmak üzere bunu Ahmed, Ebû Dâvûd, Dârakutnî tahrîc ettiler. İbn Huzeyme, İbn Hıbbân ve Hâkim de sahîhtir dediler. Tâvûs'unkini sahîh bîr isnâdla îbn Ebî Şeybe vasi etti. Muhammed Bâkır'ınki-ni Ebû Bişr, A'meş tarîkinden vasi etti.

284[72] İbn Umer'den gelen bu eseri ise sahîh bir İsnâdla Ebî Şeybe vasi etti.

285[73] Bunu Sufyân es-Sevrî sahîh bir isnâdla kendi Co/m'inde mevsûlen rivayet etti.

286[74] İbn Umer ile Hasen Basrî'nin bu eserlerini küçük lâfız farkı ile İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/319-321.

müddetçe hep namazdadır". (Ebû Hureyre bu hadîsi söyleyince) yabancı bir adam: Hades (yânî abdesti bozan) nedir, yâ Ebâ Hureyre? diye sordu. Ebû Hureyre de, sesli yellenmeyi kasdede-rek, sestir, dedi. 287[75]

41-....... Bize İbn Uyeyne, Zuhrî'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da amucasi (Abdullah ibn Zeyd)ndan tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz kılan kimse bir ses işiünceye yâhud bir koku hissedinceye kadar (namazdan) ayrılmasın" buyurmuştur. 288[76]

42-....... Muhammed ibnu'l-Hanefiyye şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle dedi: Ben mezîsi çok bir kimse idim. Bunu Rasû-lullah'a sormaya utandım da Mıkdâd ibn Esved'e sormasını emrettim. O da sordu. Rasûlullah: "Abdest almak îcâb eder" buyurdu. Bu hadîsi Şu'be (ibn Haccâc) de A'meş'ten

---

287[75] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321.
288[76] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321.

rivayet etti. 289[77]

43-....... Atâ ibn Yesâr haber vermiştir. Ona da Zeyd ibn HâIid, Usmân ibn Affân'a şöyle sorduğunu haber vermiştir: Usmân'a: Bir kimse cinsî münâsebet yapar da menisi gelmezse ne (yapmalıdır) dersin? dedim. Usmân: Namaz için abdest aldığı gibi abdest alır, bacakları arasını yıkar, dedi. Usmân: Ben bunu RasûluIlah(S)'tan işittim, diye de ilâve etti.

Râvî Zeyd: Ben bu mes'eleyi Alî, Zubeyr, Talha ve Ubeyy ibn Ka'b'dan da sordum. Bunların hepsi de o cinsî münâsebet yapan kimşeye böyle emrettiler, dedi .290[78]

289[77] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321-322.

290[78] Bu yolda fetva veren sahâbîler yalnız hadîs metninde İsimleri yazılan beş zât değildir. Aynî'nin sıraladığına göre daha başka sahâbîler de böyle diyorlardı. Ancak bu hüküm Âişe, Ebû Bekr, Umer İbn Hattâb, Abdullah itin Umer, yine Usmân ibn Affân ile Alî, ibn Mes'ûd ve ibn Abbâs'ın ve diğerlerinden rivayet edilen nakillerle mensûh olduğu da nakledilmiştir. Buna göre Usmân, Alî, İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs, nâsiha muttali' olunca evvelki fetvalarından döndükleri istidlal olunuyor. Herhalde guslün vâcib olduğu üzerine sahabe ve tâbiûn devrinden sonra icmâ hâsıl olmuştur.
Cimâ'da menîgelmemesinin hükmü

44-....... Bize İshâk -ki o İbnu Mansûr'dur- tahdîs edip şöyle dedi: Bize Nadr haber verip şöyle dedi: Bize Şu'be, Hakem (ibn Utey-be)'den; o da Zekvân Ebû Salih'ten; o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den haber verdi (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir adama haber gönderip istedi. O zât, başı su damlaya damlaya geldi. Peygamber: "Galiba seni aceleye getirdik" buyurdu. O zât: Evet, dedi. Bunun üzerine Rasûîullah: "Şayet işin aceleye getirilir yâhud menî getirememeğe ma'rûz bırakılırsan, sana yalnız abdest almak lâzım olur" buyurdu. Bunu rivayet etmekte Nadr ibn Şumeyl'e Vehb ibn Cerîr mutâbaat edip: Bize Şu'be tahdîs etti dedi: Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Gunder ve Yahya (ibn Saîd el-Kattân bu hadîsi) Şu'-be'den (bu isnâd ve metin ile

---

mes'elesi{sahâbîler[arasinda ihtilaflı idi. Bâzısı menî gelmdmesi hâlinde yıkanmanın vâcib olduğuna kaail oluyordu. Bâzısı da sâdece abdest almanın vücûbuna kaail oluyordu. Bu ikincisi Usmân'-m mezhebi idi. Fakîhler cumhuru ise bu hadîsin mensûh olduğu görüşünde idiler. Binâenaleyh menî getirmemek veya getirememekte gusul vâcib olur (Şâh Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/322.

rivayetlerinde) abdest almak sözünü söylemediler (de sâdece üzerine lâzımdır ma'nâsma fealeyke dediler) .291[79]

37- Kişinin Kendi Arkadaşina Yardim Ederek Abdest Aldirmasi Babi

45-....... Usâme ibn Zeyd(R)'den (o şöyle demiştir):

Rasûlullah (S) Arafat'tan hareket ettiği zaman dağ arasındaki yola yöneldi ve hacetini yerine getirdi. Usâmetu'bnu Zeyd dedi ki: Müteakiben ben Rasûlullah'ın üzerine su dökmeğe, o da abdest almağa başladı. Ben: Yâ Rasûlallah, namaz mı kılacaksın? dedim. "Namaz" kılınacak yer öniinde(yâm ileride) buyurdu .292[80]

291[79] Yâni sâdece "aleyke" lâfzı üzerine kısalttı. Bu da gusul yerine abdest almanın mensûh olduğuna birişarettir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/.323.
292[80] Hadîsin başlığa deîîlliği abdesl alırken su dökmesi fıkrasıdır. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbı'nda da gelecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/323-324.

46-....... Urve, Mugîretu'bnu Şu'be'den tahdîs ediyordu. Mugîre, bir seferde Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunmuş. Rasûlullah bir hacetini yerine getirmek için gitmiş. Müteakiben abdest alırken suyunu Mugîre dökmeğe başlamış. İşte bu abdestte Peygamber, yüzünü ve ellerini yıkamış, başına ve mestleri üzerine mesh etmiştir .293[81]

38- Abdestsiz İken Kur'ân Okumak Ve Başka İşler Yapmak Babi

Mansûr ibn Mu'temir, ibrâhîm en-Nahafden: "Hammâmda (Kur'ân) okumakta ve abdestsizken

risale yazmakta be's yoktur" demiştir 294[82].

293[81] Bu sefer, Tebük seferi idi. Mestler üzerine meshetmenin mensûh olmadığı bu hadîsle de sabittir, çünkü Tebük, Peygamber'in gazvelerinin sonuncusudur.
Bu hadîslerde abdest alma işinde su dökme, hazırlama gibi suretlerle yardım istemenin cevazı hükmü vardır. Müellif bâb ismi için bu hadîslerle istidlal etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/.324.

294[82] Bu ta'lîki, Saîd ibn Mansûr, Ebû Avâne'den; o da Mansûr'dan olmak üzere;

(Ebû Hanîfe'nin hocası) Hammâd ibn Süleyman, İbrâhîm Nahaî'den: "Eğer hammâmdakilerin üzerlerinde fûtaiarı varsa onlara selâm ver, yoksa selâm verme' demiştir.295[83]

47-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi bir gece Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin yanında kalmıştır. Bu Meymûne, İbn Abbâs'ın teyzesidir.İbn Abbâs dedi ki: Ben yastığın enine yattım, Rasûlullah ile ehli de yastığın uzunluğuna başlarım koyarak uzandılar. Rasûlullah (S) uyudu. Nihayet gece yarıyı bulduğunda yâhud biraz evvelce yâhud biraz sonraca uyandı. Oturup eliyle yüzünden uykuyu silmeğe başladı. Ondan sonra Âlu

---

Abdurrazzak ve Sevrî'den; o da Mansûr'dan olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.

295[83] Bu ta'lîki de Sevrî,kendi Cam/'inde mevsûlen rivayet etmiştir.Müellifin bâbm hadîsiyle abdestsizin Kur'ân okumasının cevazına istidlal etmesi, Peygamber'in uzun bir uykudan sonra uyanması ve üzerinden uzun bir zamanın geçmesi i'ti-bâriyledir. Bu gibi hâlde gâlib ve ekser olan, yellenme veya başka nevi'den bir abdest bozucu araya girer. Yoksa bu vehm edildiği gibi, uykunun abdest bozuculuğu ile yapılmış bir istidlal değildir, iyi anlayasın (Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/324-325.

İmrân sûresinin son on âyetlerini okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Ondan güzel bir abdest aldı. Sonra namaza durdu. İbn Abbâs dedi ki: Ben de kalktım ve O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim ve yanıbaşına durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'-at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at kılıp, ondan sonra tek rek'at kıldı. Sonra müezzin gelinceye kadar yine yattı. Sonra kalktı ve hafîf iki rek'at daha kıldı. Sonra çıkıp sabah namazını kıldırdı. 296[84]

39- Hafif Olanindan Değil De Ağirlik Verici Bayilmadan Dolayi Abdest Almayi Vacib Gören.Kimsîe Babi

48-....... Esma (R) şöyle demiştir: Güneş tutulduğu zaman Peygamber'in zevcesi Âişe'ye geldim. Bir de baktım ki, insanlar hep di-kelmiş .namaz kılıyorlar. Baktım Âişe de kalkmış namaz kılmakta.

296[84] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/325-326.

İnsanlara ne oluyor? dedim. Âişe eliyle göğe doğru işaret edip Sub-hânallah dedi. Ben: Bu bir alâmet mi? diye sordum. Âişe başıyle evet diye işaret etti. Bunun üzerine ben de kalkıp namaza durdum. Nihâyet (kıyamın uzunluğundan) üzerime baygınlık geldi. Başımın üstüne su dökmeğe başladım 297[85]. Rasûlullah (S) namazdan ayrılınca Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar (evvelce) görmemiş olduğum hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda onu görmüş olmayayım. Veyemîn olsun bana vah-yolundu ki, sizler kabirlerde Deccâl imtihanına benzer yâhud ona yakın bir imtihana çekileceksiniz -Râvî: Esmâ'nın bu, benzer yâhud yakın tâ'bîrlerinden hangisini söylediğini bilemiyorum, dedi- Birinize gelinecek de: Bu adam (yânî Muhammed) hakkındaki ilmin redir? denilecek.

297[85] Hadîsin bâb ismine uygunluğu "Nihayet üzerine baygınlık geldi" sözünde zahirdir. Çünkü bu bayılma ağır basan bir bayılma olaydı, bundan abdest bozulacaktı. Esmâ'nın ma'rûz kaldığı ise, oğunma denilen hafîf bir bayılma idi. Onun ağırlık verici bir bayılma olmadığına delîl ise Esmâ'nın, kendisinden bu hafîf baygınlığın gitmesi için kendi başı üstüne su dökmüş olmasıdır. Bu da Esmâ'nın hislerinin hâzır olduğuna delâlet eder; bu da abdestinin bozulmayacağına delâlet eder (Aynî).

Mü'min yâhud yakın sahibi olan kimse -Râvî: Esma, bu iki sözün hangisini söyledi bilmiyorum, dedi- 'O Allah'ın elçisi Muham-med'dir, bize beyyinelerle hidâyet getirdi. Biz de icabet ettik ve O'na uyduk' diyecektir. Bunun üzerine ona: Sen iyi hâlde yat uyu. Biz kat T olarak bildik ki sen O'na iyice inanmışsın, denilecektir. Münafık yâhud kalbinde şübhesi olan kimseye gelince -Râvî: Esma bunların hangisini söyledi bilmiyorum, dedi- o: Ben bilmiyorum. İnsanlardan işittim, bir şey söylüyorlardı, onu ben de söyledim, diyecektir"298[86].

40- Yüce Allah'in "Başlarınızı Meshediniz." (Ci-Mâide: 6) Sözünden Dolayi Başin Hepsini Mesh Etme Babi

İbn Müseyyeb: Kadın, erkek menzilesindedir; o da başı üzerine mesheder, dedi299[87]. Mâlik'e: Başının

298[86] Bu hadîsin bir rivayeti Kitâbu'I-llm, 53. bâbda 3. hadîs olarak küçük bâzı lâfız farklanyle geçmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/326-327.
299[87] Bu ta'lîkİ, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

bir kısmına meshetmesi kâfi gelir mi?dîye soruldu da o kâfî gelmiyeceğine aşağıdaki Abdullah ibn Zeyd hadîsini hüccet getirdi 300[88].

49-....... Bize Mâlik, Amr ibn Yahya eî-Mâzinî'den; o da babasından şöyle haber verdi ki: Bir adam Abdullah ibn Zeyd'e -ki bu Amr ibn Yahya'nın dedesidir-: RasûIullah(S)'ın nasıl abdest alıyor-duğunu bana gösterebilir misin? diye sormuş. Abdullah ibn Zeyd de: Evet, demiş. Bunun üzerine su istemiştir. Râvî dedi ki: Ellerine su dökdükten sonra iki kerre yıkadı. Sonra üç defa ağzını çalkalayıp, burnunu temizledi. Sonra yüzünü üç defa yıkadı. Sonra ellerini dirseklere kadar ikişer defa yıkadı. Sonra iki eliyle bütün başını meshe-dip her iki elini İleri geri götürdü. Ve başının ön tarafından başlayıp ellerini arkasına götürdü. Oradan da başladığı yere getirdi. Ondan sonra ayaklarını yıkadı301[89].

300[88] Bu suali soran İshak îsa dır-'Bunu îbn Huzeyme onun tarikinden kendi Sahihinde beyan etti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/327328.
301[89] Hadîsin başlıktaki meselelere delâlet etmekte olduğu

50-....... Bize Vuheyb, Amr'dan; o da babası(Yahyâ ibn Umâre)'ndan tahdîs etti. Şöyle dedi: Şâhid oldum ki, Amr ibn Ebî Ha-sen, Abdullah ibn Zeyd'e Peygamber'in abdest alışını sordu. O da bir tas su istedi de onlar için Peygamber'in abdest alışı gibi abdest aldı. Şöyle ki: Tastan eli üzerine eğerek su döktü ve ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini tasın içine soktu ve üçer defa avuçlayarak ağzını çalkaladı, burnuna su verdi. Sonra elini daldırıp yüzünü üç defa yıkadı. Sonra herbir elini dirseklere kadar ikişer defa yıkadı. Ondan sonra elini sokup başım mesnetti. Şöyle ki: Her iki elini öne ve arkaya doğru bir defa yürüttü. Ondan sonra her iki ayağını da topuklara kadar yıkadı. 302[90]

---

meydandadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/328.
302[90] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/329.

42-İnsanlarca (Kabda Kalan) Abdest Suyu Fazlasinin Kullanilmasi Babi

Cerîr ibn Abdillah kendi ev halkına, misvaklanmasından artan su ile abdest almalarını emretmiştir[303][91].

51-....... Bize Hakem (ibn Uteybe) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Cuhayfe(74)'den işittim, şöyle diyordu:

RasûluIIah(S-bir seferde) Öğlenin sıcak zamanında yanımıza çıktı. Kendisine abdest alacak su getirildi, abdest aldı. İnsanlar abdest suyunun artanını alıp (teberrüken) vücûdlarına sürmeğe başladılar. Peygamber, önünde bir harbe olduğu hâlde öğleyi ve ikindiyi ikişer rek'at kıldırdı.

Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S-bir defa) içinde su bulunan bir kab istedi. Ellerini, yüzünü

---

[303][91] Bu haberi îbn Ebî Şeybe, Dârakutnî ve diğerleri Kays ibn Hâzim'ın Cerîr ibn Abdillah'ın kendisinden yaptığı rivayet tarîkinden mevsûlen nakletmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/329.

kabın içinde yıkadıktan sonra, içine su püskürdü. Sonra onlara: "Bu sudan içiniz ve yüzlerinize göğüslerinize dökünüz" buyurdu.304[92]

52-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi -ki o çocuk iken kendi kuyularından Rasülullah'ın onun yüzüne su püskürmüş olduğu kimsedir. Ve Urve (ibn Zubeyr), Mısver'den ve gayrisinden (yânı Mervân ibn Hakem'den) söyledi; Mis-ver ve Mervân'dan her biri arkadaşının hadîsini tahdîs ediyordu- şöyle dedi: Peygamber (S) abdest aldığı zaman sahâbîler onun abdest suyu üzerinde döğüşmeye yaklaşıyorlardı 305[93].

304[92] Bu ziyâde İleride Tâif gazvesi hakkındaki hadîsler arasında uzuncabir hadîsin parçasıdır. Suyu getirenin Bilâl olduğu orada söylenecektir. Tesnîye sîgasının ma'nâsı bu suretle anlaşılıyor. Muhâtablar, Ebû Mûsâ el-Eş'ârîile Bilâl'dir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/330.

305[93] Sahâbîler arasında bu hususta bir döğüş olmadığı için, bu ta'bîr daha isabetlidir. Bu vak'ayı Urvetu'bnu Mes'ûd, sahâbîlerin Peygamber'e ta'zîmlerinin şiddetini Kureyş'e bildirmek için, Kureyşliler'in yanma döndüğü zaman hikâye etmişti. Buhârî bu ta'lîki "Kitâbu'ş-Şurût; Bâbu'ş-şurût fi'l-cihâd"da mev-sûlen rivayet edip, şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Abdurrezzâk tahdîs etti. Bize

43- Bâb (Bu, Geçen Bâbdan Bir Fasıl Gibidir)

53-....... Ca'd şöyle demiştir: Ben Sâib ibn Yezîd(91)'den işittim, şöyle diyordu: Teyzem beni Peygamber(S)'in yanına götürdü de: Yâ Rasûlallah! Benim kızkardeşimin bu oğlu ayağından rahatsızdır, dedi. Rasûlullah başımı eliyle sıvazladı ve bana bereket duası etti. Sonra abdest aldı. Ben onun abdest suyundan içtim. Sonra sırtının arkasında dikeldim ve iki omuzu arasında gerdek çadırının büyük düğmeleri -yâhud keklik yumurtası- gibi Peygamberlik mührünü gördüm.306[94]

Ma'mer haber verip şöyle dedi: Bana Zuhrî haber verip şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Mısver ibn Mahreme ile Mervân'dan haber verdi. Mısver ve Mervân'dan her biri kendi arkadaşının hadîsini tasdik ediyordu. İkisi de şöyle dediler: Rasûlullah (S)Hudeybiye zamanında çıktı... Hadîs çok uzundur; sonlarına doğru Urve ibn Mes'ûd'un sözleri vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/330.
306[94] Sâib ibn Yezîd, küçük sahâbîlerdendir; yedi yaşında iken babasıyle beraber Veda Haccı'nda bulunmuştur. Hicret'in ikinci senesinde doğmuştur. Tebük seferinden dönüşünde Peygamber'i karşılamak için diğer çocuklarla beraber

44- Bir Avuç Sudan Ağzini Çalkalayip Burnuna Da Su Veren Kimse Babi

54-....... Bize Amr ibn Yahya, babası Yahya ibn Umâre'den; o da Abdullah ibn Zeyd'den tahdîs etti. Abdullah ibn Zeyd kabdan eline su döküp ellerini yıkadı. Sonra bir avuç sudan ağzını yıkadı yâhud çalkaladı ve burnuna su verdi. Böyle ağız ve burun yıkamayı üç defa yaptı. Akabinde üç defa yüzünü yıkadı. Ondan sonra dirseklere kadar ikişer defa ellerini yıkadı, başının önünü ve arkasını (bir defa) meshetti, topuklarına kadar ayaklarını yıkadı. Bundan sonra Rasû-lulIah(S)'ın abdest alışı işte böyledir, dedi. 307[95]

Seniyyetu'l-Vedâ'ya kadar çıkmıştır. Medine'de 91 Hicret senesinde vefat etti. Hadîste, çocukken teyzesi tarafından ayağındaki bir rahatsızlığı için Peygamber'e götürüldüğünde, Peygamber'in abdest uzuvlarından damlayan serpintileri veya abdest suyunun arta kalanından içtiğini haber veriyor. Bu kısım, hadîsin burada şevkinin uygunluk noktasıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/331.

307[95] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/332.

45- Başin Bir Kerre Meshedilmesi Bâbi

55-....... Bize Amr ibn Yahya, babasından tahdîs etti. Babası şöyle demiştir: Ben Amr ibn Ebî Hasen'e şâhid oldum, o Abdullah ibn Zeyd'e Peygamber'in abdest alışını sordu. Bunun üzerine Abdullah ibn Zeyd bir kab su istedi ve onlar için abdest aldı. Şöyle ki: Kabı elinin üzerine meylettirip, ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini kabın içine sokup (su alarak) üç avuç ile üç defa ağzım çalkaladı, burnuna su verip çıkardı. Sonra elini kabın içine sokup (su alarak) üç kerre yüzünü yıkadı. Sonra yine elini kabın içine sokup dirseklere kadar ikişer defa ellerini yıkadı. Sonra elini yine kabın içine sokup başını meshedip ellerini ileri geri götürdü. Sonra elini yine kabın içine sokup ayaklarını yıkadı.

Ve keza bize Mûsâ(ibn Ismâîl) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vu-heyb tahdîs etti...(isnadın bundan sonrası tamamen geçen isnâd gibidir. Bu hadîsin metninde başı mesh cümlesi şöyledir): Sonra başını bir

kerre rneshetti, dedi. 308[96]

46- Kişinin Kendi Karisi İle Beraber Abdest Almasi Ve Kadinin Abdest Suyu Fazlasi Babi

Ve Umer Hristiyan bir kadının evinde ve sıcak su ile abdest almıştır 309[97].

56-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında (hicâb âyeti inmeden) erkeklerle kadınlar birlikte -bir kab içinden- abdest alırlardı 310[98].

308[96] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/332-333.

309[97] Bu Hristiyan bir kadının evinde onun suyu ile ve bir de sıcak su ile abdest alma haberlerini Saîd ibn Mansûr, Adurrazzâk ve daha başkaları sahîh isnâd ile mev-sûlen rivayet etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333.

310[98] Hicâb âyeti (el-Ahzâb:53, 59) indikten sonra erkek ile birlikte abdesı almak cevazı yalnız eşlere ve mahreme inhisar etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333.

47- Peygamberdin Kendi Abdest Suyundan, Bayilan Kimse Üzerine Dökmesi Babi

57-....... Muhammed ibnu'I-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbirıden işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bana hasta ziyaretine geldi. Ben ise kendimi bilmiyecek kadar hasta idim. Rasûlullah abdest aldı ve abdest suyundan üzerime döktü. Ben kendime geldim ve: Yâ Rasûlallah! Mîrâsım kime kalacak? Benim mîrâsçılarım ancak Kelâ-le (yânı usûl ve furû'dan olmayan kimseler)'dir, dedim. Bunun üzerine mîrâs paylan âyeti nazil oldu [311][99].

311[99] Buradaki ferâiz âyetinden maksad en-Nisâ:ll,12,13'üncü âyetleri, yâhud yine aynı sûrenin sonundaki 176. âyetidir. Bunların her ikisinde de '(KelâIe"den bahs bu yurulmustur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333-334.

48- Teknede, Çanakta, Ağaçtan Ve Taştan Yapilmiş Kablar Içinde Yikanmak Ve Abdest Almak Babi

58-....... Bize Humeyd (143), Enes(R)'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bir defa namaz vakti geldi. Evi yakın olanlar kalkıp ailesinin yanına (abdest almağa) gittiler. Bir topluluk da kaldı. Rasûlullah'a içinde su bulunan taştan yapılmış bir tekne getirildi. Tekne ise içinde avucunu açamayacak kadar küçük idi. Orada kalanların hepsi o tekneden abdest aldılar. (Râvî dedi ki:) Biz Enes'e: Siz kaç kişi idiniz? diye sorduk. Enes: Seksen ve daha ziyâde idik, dedi. 312[100]

59-....... Ebû Mûsâ(R)'dan (O şöyle demiştir): Peygamber (S) içinde su bulunan bir kab istedi. Ellerini, yüzünü kabın içinde yıkadıktan sonra içine su püskürdü 313[101].

312[100] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/334.

313[101] Bu hadîs, biraz evvel geçen 42. bâbda da zikredilmiş ve ilgili haşiye orada yazılmış idi.

60-……. Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geldi. Biz onun için bakırdan bir tas içinde su çıkardık. Abdest aldı. Şöyle ki yüzünü üç defa, ellerini de ikişer defa yıkadı. Başını meshedip, başının önünü ve arkasını sıvazladı. Ayaklarını da yıkadı 314[102].

61-…….Âişe(R) şöyle demiştir: Peygamber(S)-'in hastalığı- ağırlaştı da ağrısı şiddetlendiği zaman, benim evimde bakılmak hususunda zevcelerinden izin istedi. Onlar kendisine izin verdiler. Müteakiben Peygamber iki adam arasında, Abbâs ile başka bir zât arasında olduğu hâlde, ayakları yerde sürünerek çıktı. Âişe'den rivayet eden Abdullah şöyle dedi: Ben Âişe'nin sözünü Abdullah ibn Abbâs'a haber verdiğimde o: Diğer adam kimdir biliyor musun? dedi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/334-335. .

314[102] et-Tevr:{j'^y. Akmak ma'nâsmadır; elçiye denir. Ve su içecek küçükçe kabın ismidir ki, topraktan, tunçtan dahî yapılır, tas, bardak ve maşraba gibi (Kaa-mûs Ter.),

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/335.

Ben: Hayır (bilmiyorum), dedim. Abdullah; O Alî'dir, dedi. Âişe tahdîs eder idi ki, Peygamber O'nun evine girip de ağrısı şiddetlendikten sonra: "Üzerime bağlan çözülmedik yedi kırba su dökün, belki hafiflerim de insanlara tavsiyede bulunabilirim" dedi. Bunun üzerine kendisi Peygamber'in zevcesi Hafsa'ya âid olan bir leğen içine oturtuldu. Sonra o kırbaların suyunu üzerine dökmeğe başladık. Nihayet O da: "Artık yaptınız!"diyeişaretetmeğebaşladı.Ondansonrainsanlarınyanınaçıktı315[103].

62-....... Bana Amr ibn Yahya, babası Yahya'dan tahdîs etti. Yahya şöyle demiştir: Amucam (Amr ibn Ebî Hasen) abdest almaktan çok sorar dururdu. O Abdullah ibn Zeyd'e: Sen Peygamber(S)'i abdest alırken nasıl gördüğünü bana haber ver, dedi. Bunun

315[103] Buhârî bu hadîsin bâzı rivayetlerini Sahîh'mın yedi yerinde getirdi: Biri burada; Namâz'da iki yerde. Hastanın cemâat namazında hâzır bulunacağı.hastalık sınırında ve imâm ancak kendisine uyulmak İçin imâm yapıldı bâblannda, Hİbe'de; Beşte Bir'de; Magâzî'de, Peygamber'in hastalığında ve Tıbb'da. Müslim de Namâz'da getirmiştir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/335-336.

üzerine Abdullah, bir tas su istedi. Su kabını elleri üzerine eğip'ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini tasın içine sokup bir avuç sudan ağzını çalkaladı ve burnundan su çıkardı. Bu ağız burun yıkamayı üç kerre yaptı. Sonra elini kaba sokup onunla su avuçladı da üç defa yüzünü yıkadı. Sonra dirseklere kadar ellerini ikişer defa yıkadı. Sonra eliyle su alıp başının önünü ve arkasını o su ile mesh etti. Ondan sonra ayaklarını yıkadı. Bunun ardından: Ben Peygamber'i gördüm, işte böyle abdest alıyordu, dedi. 316[104]

63-....... Bize Hammâd, Sâbit'ten; o da Enes'ten tahdîs etti ki (şöyle demiştir): Peygamber (S) bir kab su istedi. Kendisine içinde biraz su bulunan ağzı geniş dibi dar bir kab getirildi. Parmaklarını içine koydu. Enes dedi ki: Artık ben onun parmakları arasından suyun kaynayışına bakmağa başladım. Enes dedi ki: O sudan abdest alanları yetmiş ile seksen arasında tahmîn ettim 317[105].

316[104] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/336-337.
317[105] Hadîslerin başlığa delâletleri açıktır; bunların bâzı

50- Müdd (Mikdâri Su) İle Abdest Almak Babi

64-....... Bize Mıs'ar (155) tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Cubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu:

Peygamber (S) bir sâ' ve nihayet beş müdd (mıkdân su) ile vücûdunu yıkar yâhud yıkanır, bir müdd ile de abdest alırdı 318[106].

---

rivayetleri daha Önce de geçmişti.

Enes'in haber verdiği bu vak'a Medine'nin pazar yeri olan Zevrâ'da vukua gelmişti. Rivayete göre, Peygamber'e getirilen su, bir kişinin abdest almasına yetecek mıkdârda idi. Su gelince Peygamber parmaklarını içine sokup suyun içinde yıkamış, ondan sonra bir su kaynağından su nasıl fışkırırsa mübarek parmakları arasından öyle su fışkırmaya başlamıştır. Bu da koca bir pazar halkının huzurunda vâki' olmuştur. O gün o sudan abdest alanların sayısı sahîh üzere zabt edilmiş değilse de, çeşitli rivayetlere göre yetmiş ile üç yüz arasındadır. NÎ-tekim Enes de bu hadîste onların sayısını yetmiş ile seksen arasında tahmîn etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/337.

318[106] "Sâ' " beş Bağdâd rıtlı ile bir üçte bir ntl alan kaba denir. Bir "müdd" de bir sâ'ın dörtte bir mikdândır. Ancak bu ölçeğin pek ihtilaflı olduğu Kaamûs Ter-cemesi müdd, sâ', mekkûk, rıtl maddelerinde görülebilir.

Peygamber'in çeşitli mıkdârlarda su ile abdest alıp yıkandığına

51- Mestler Üzerine Meshetmek Babi

65- Bize Esbağ ibnu'l-Ferec el-Mısrî (226), İbnu Vehb'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Amr (ibn

---

dâir diğer bir çok rivayetler de vardır. Buradaki mıkdârlar orta yapılı bir kimsenin yıkanacak organları üzerinden akacak suyun en az mıkdârını gösterir. Beden azası ıslanıp üzerinden su aktıktan sonra, bu mıkdârdan az su ile abdestsizlik hâli giderilebilir. İsraf dedirtmeyecek ziyâdesi de caizdir.

Medine'de kullanılan müdd (1 1/2) ntl mıkdârı alır bir hacim ölçüsüdür. Dört müdd bir sâ'dır. Ancak müdd ile sâ'ın mıkdârlarıni anlamak, mikyas tutulan ölçeğin ne kemmiyyette olduğunu bilmeğe bağlıdır. Rıtl'm ise Bağdadîsi, Şâmî'si, vardır. Yânî birinin küsuru İran, diğerininki Roma ölçüleri olup, hesâbda takrîbî bir mıkdârı gösteren iki ölçektir. Bağdadî ntl, 130; daha doğrusu 28 4/7 dirhemdir. 1 1/2 ntl olan bir Peygamber müdd'ü bu hesaba göre 171 3/7 veya 130 dirhem hesabına göre 173 1/2 dirhem eder. En doğru hesâb ve takdirde bir dirhem 3,0898 gram ettiğinden, bu mıkdâr su 0,530 gram, yânî yarım litreden biraz fazla tutar. Bu, Şafiî ile Hicaz fakîhlerinin takdiridir. Ebû Hanîfe ile Irak fakîhlerine göre ise müdd, iki ntl olduğundan, abdest suyunun mıkdân 1,060 litre eder ki, beş bardaktan biraz fazladır... Rasûlullah'm buradaki rivayete göre abdest suyu İşte bu kadar az mıkdârdadır. Gusül için kullandığı su da bu rivayete nazaran dörtten beş müdd'e kadardır ki, o da 685 5/7'den 857 1/7 dirhem eder kî, yaklaşık olarak 2,120'den 2,650 litre kadar eder. Irak fakîhlerinin müdd'ü iki ntl i'tibâr ettiklerine göre ise, bu mıkdâr takriben 4,24'ten 5,3 litreye kadardır {Tecrîd Ter., I, 140-142).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/337-338.

Hâris-148) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebu'n-Nadr (129), Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'-dan; o da Abdullah ibn Umer'den; o da Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan tahdîs etti ki, Sa'd Peygamber'in mestler üzerine meshettiğini söyledi. Abdullah ibn Umer de bunu babası Umer'e sordu. Umer: Evet (Peygamber meshetti). Sa'd, Peygamber'den rivâyeten sana birşey söylediği zaman sen artık o mes'eleyi başkasına sorma, dedi319[107].

Ve Mûsâ ibn Ukbe (141) şöyle dedi: Bana Ebu'n-Nadr haber verdi ki, ona da Ebû Seleme haber vermiştir. Ona da Sa'd tahdîs etmiştir. (Bir rivayette de) Umer, oğlu Abdullah'a yukarıda geçen sözü

319[107] Kıssa Irak'ta cereyan etmiştir. Abdullah ibn Umer, meshettiğini görünce inkâr etmiş. O da Rasûluîlah'tan gördüğünü söylemiş. Sonra Sa'd ile Umer'in yanında buluşunca Sa'd, Abdullah'a: Babana mesh mes'elesini sor, demiş. O da so-runca babası hadîsteki cevâbı vermiştir.
Abdullah ibn Umer, sohbeti kadîm ve rivayetleri çok, kadri yüksek bir sa-hâbî olduğu hâlde tâ Sa'd'in Irak valiliği zamanına kadar buna muttali' olmaması yâhud meshin câizliğinin yalnız sefer vaktine münhasır olduğunu zannetmesi muhtemildir.
Mestler üzerine mesh, seksenden fazla tarîk ile rivayet edilmiştir. Hasen Basrî bunır yetmiş kadar sahâbîden işitmiştir. Bunu caiz görmeyen Haricîler ile Şiî-ler'in İleri sürdükleri i'tirâzlar sağlam değildir.

tarzında söylemiştir 320[108].

66-....... Urvetu'bnu'I-Mugîre'den; o da babası el-Mugîretu'bnu Şu'be'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S-bir seferde) hacetini def için dışarıya çıkmış, hacetinden döndüğü zaman Mugîre, içinde su bulunan bir kab ile ardından gitmiş, RasûluIIah'a su dökmüş, Rasûlullah da abdest alıp mestleri üzerine mesh etmiştir 321[109].

69-....... Mugîre (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde Peygamber (S)'in maiyyetinde idim. (Abdest alacağı sırada) mestlerini çıkarmak için davrandım. Peygamber bana: "Onları bırak, çünkü ben ayaklarımı abdeslli oldukları hâlde mestler içine soktum" buyurdu

---

320[108] Bu ta'lîki İsmâîlî, Nesâî ve başkaları mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bundan önceki haşiyede verilen bilgiler bu mevsûl rivayetlerden alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/338-339.
321[109] Bu hadîsle ilgili haşiye 37. bâbda verilmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/339.

ve (mestleri) üzerlerine meshetti. 322[110]

53- Koyun Eti Ve Sevîk(Yemek)Ten Dolayi Abdest Almayan Kimse Babi

Ebû Bekr, Umer ve Usmân yediler de abdest almadılar323[111].

70-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Abdullah ibn Abbâs'tan haber verdi (o şöyle demiştir): Ra-sûlullah (S) koyun küreği yedi, sonra abdest almadan namaz kıldırdı. 324[112]

71-.......İbn Şihâb şöyle demiştir. Bana Ca'fer ibn Amr ibn Umeyye haber verdi. Ona da babası (Amr

---

322[110] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.
323[111] Bu ta'lîki İbn Ebî Şeybe, Muhammed ibn Munkedir'den mevsûlen rivayet etti. Keza Tirmizî de rivayet etti. Taberânî de Şâmlılar'ın müsnedinde sahîh bir is-nâd ile Selîm ibn Âmir yolundan mevsûlen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.
324[112] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.

ibn Umeyye) haber vermiştir ki, o RasûlulIah(S)'ı pişmiş koyun küreğinden et kesip yerken görmüş.

O sırada Rasûlullah namaza çağırılmış. Bunun üzerine bıçağı bırakıp abdest almadan namaz kıldirmıştır 325[113].

54- Sevîk Yemeği Yemekten Dolayi Abdest Almayip Sirf Ağiz Çalkalayan Kimse Babi

---

325[113] Sahâbîler'den bir kısmı yemeklerden, bilhassa et yemeklerinden sonra abdest almayı ve öylece namaz kılmayı vâcib görmüşlerdir. Bir kısmı da yemekten sonra abdest almayı vâcib görmemiştir. Birincilere hüccet olacak sahîh hadîsler var-dır. İkinciler ise Amr ibn Umeyye'nin bu hadîsi İle, bundan önceki îbn Abbâs hadîsini hüccet gösterirler, Abdesti vâcib görmeyenler, Öteki tarafın hüccet edindiği hadîslerdeki "vudû'"lâf7.ım lügat örfüne yânî el, ağız yaykamağa hamle-diyorlar. O hadîslerdeki vudû'lar, bilfarz şer'î ıstılah üzere alınsa bileEbû Dâvûd ve Nesâî'nin Câbir ibn Semure'den rivayet ettikleri: = Ateş değmiş şeyler yedikten sonra abdest almayı terk etmek Rasûlullah 'in en son hâli oldu" hadîsiyle mensûhtur. Bu neshin bazılarınca ta'lîline göre, Câhiliyyet'te halk temizlenmemeğe alışkın oldukları için, ateş değmiş yağlı yemekler yedikten sonra abdest almaları farz olmuştu. İslâm'da temizlik kararlaşıp yayıldıktan sonra, müslimânlara sırf kolaylık olmak üzere, bu hüküm neshedilmiştir (Tecrîd Ter., 1,144-145).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341-342.

72-....... Suveyd ibn Nu'mân (R) haber verdi ki, kendisi Hayber yılında Rasûlullah (S) ile beraber sefere çıkmıştır. Nihayet Sahbâ'ya -ki o Hayber'in aşağısındadır- vardıkları zaman Rasûlullah ikindi namazını kıldırdı. Sonra azıkları istedi. Kavuddan başka birşey getirmediler. Rasûlullah onunla ilgili emrini verdi de kavud ıslatıldı. Müteakiben o kavuddan Rasûlullah da, biz de yedik. Sonra akşam namazına kalktı, ağzını çalkaladı, biz de çalkaladık. Sonra abdest almadan namazı kıldırdı 326[114].

73-....... Bize îbnuVehb haber verip şöyle dedi: Bana Amr, Bukeyr'den; o da Kurayb'den; o da (mü'minlerin annesi) Meymû-ne(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), Meymûne'nin yanında bir kürek

---

326[114] Sevîk yânî kavud, kavrulup un hâline getirilmiş buğday ve arpa olduğu için ateş değmiş yemeklerdendir. İşte bundan abdest almak lâzım gelmemiş. Namazdan evvel ağız çalkalaması da diş aralarında kalan parçalan giderip, namaz esnasında onlarla meşgul olmamak içindir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/342.

yedikten sonra abdest almadan namaz kılmıştır. 327[115]

55- Sütrtcmekvten Dolayi Ağzi Çalkalar Mi? Babi

74-....... Bize Leys,Ukayrden; o da İbn Şihâb'dan; o daUbeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) süt içti de ağzım çalkaladı ve: "Bu, yağlıdır" buyurdu.

Bu hadîsi îbn Şihâb'dan rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd ile Salih ibn Keysân ayrı ayn Ukayl'e mutâbaat etmişlerdir 328[116].

327[115] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/343.

328[116] Yûnus'un hadîsi Müslim'de mevsûlen rivayet edilmiştir. Salih ibn Keysân'm hadîsi ise Ebu'l-Abbâs Serrâc'ın Müsned'inde mevsûlen rivayet edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/343.

56- Uyumaktan Dolayi Abdest Almak İle Bir İki Uyuklamaktan Yâhud Uyuklama Sebebiyle Başini Bir

Defa Beri Öte Meyl Ettirmekten Dolayi Abdest Almayi Vâcib Görmeyen Kimse Babi

75-.......(Âişe-R-şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:"Biriniz namaz kılarken uyukladığı zaman uykusu gidinceye kadar yatsın. Çünkü uyuklayarak namaz kılarsa bilemez de istiğfar edecek iken belki de o kendine söver." 329[117]

76-....... Bize Eyyûb, Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Biriniz namazda uyuk-larsa uyusun, tâ ki okuyacağı şeyi bilsin" 330[118].

329[117] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/344.

330[118] Bu hadîste ve bundan evvelki hadîste, namazda uyuklayan kimsenin namazını bozup uyuması tenbîh buyuruluyor. Böyle olunca uyku hakkındaki ihtilâfları burada özetlemek münâsib olur. Uyumak haddizatında mı hadestir, yoksa kendisinde hades zannolunacak yer midir?
Sahâbîler'in bâzısı ile tabiîlerin bâzısı ve imamlardan İshâk ibn

57- Abdestli İken Abdest Almak Babi

77-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Amr ibn Âmir'den tahdîs etti. O, ben Enes'ten işittim demiştir. H Buhârî dedi ki: Ve bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Sufyân es-Sevrî'den tahdîs etti. Sufyân şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Âmir, Enes'ten tahdîs etti. Enes şöyle demiştir: Peygamber (S) her namaz vaktinde abdest alır

---

Râhûye, Ha-sen Basrî ve Muzenî, uyumanın mutlak olarak abdest bozucu olduğuna kaail olmuşlardır. Çünkü İbn Huzeyme'nin Sahîh'mâc Safvân İbn Gassâl'den rivâ-yet edilen bir hadîste: Ancak dışkıdan, yâhud sidikten yöhud uyumakları" denilerek uyku, hükümce dışkı ile sidiğe musâvî sayılmıştır.

Birçokları da Ebû Davud'un rivayet ettiği: Göz kıçın bağıdır" hadîsine tutunarak, uykunun nefsinde hades olmayıp, hades mazın-nası yânî kendisinde hades zannolunabilecek yer olduğu re'yinde bulunmuşlardır. Bu takımın da Zuhrî, Mâlik gibi kimi azı abdest bozucu değildir; Şafiî ile Ebû Hanîfe gibi kimi mutlaka abdest bozucudur demişlerdir. Bunlar da Müslim'in Enes'ten rivayet ettiği 'Sahâ-btler uyurlar, sonra abdest almaksızın namaz kılarlardı" hadîsini sağlamca oturanların uykusuna hamletmişlerdir. Kimi de uyku abdesti hiç bozmaz, demiştir. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nİn, İbn Umer'in, MekhüTun mezhebleri bu idi (Tec-rtd Ter., 1,147).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/344.

idi331[119]. (Râvî Amr ibn Amir dedi ki:) Ben Enes'e: Ya sizler nasıl yapar idiniz? dedim. Enes: Her birimize abdestini bozmadığı müddetçe (bir vakitten ziyâde namaz için) bir abdest kâfi gelirdi, dedi. 332[120]

78-....... Bana Suveyt ibnu'n-Nu'mân (R) haber verip şöyle dedi: Hayber yılında Rasûlullah'ın maiyyetinde sefere çıktık. Nihayet Sahbâ'ya vardığımız zaman Rasûlullah (S) bizlere ikindi namazını kıldırdı. Namazı kıldırınca yiyecekleri istedi. Kendisine sevîk (yânî ka-vud)Men başka birşey getirilmedi. Yedik, içtik. Sonra akşam namazına kalktı. Ağzım çalkaladı. Sonra abdest almadan akşam namazım kıldırdı 333[121].

331[119] Peygamber bunu müstehâb olarak ekseriya ihtiyar ederdi, vâcib olarak değil. Nitekim hadîsin devamındaki Enes'în haberi ile müteâkib hadîsteki Peygam-ber'in fiili bunu isbât etmektedir, yânî namaz vakti abdest almak vâcib olarak değil, müstehâbhk yoluyla sabittir.
332[120] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/345.
333[121] Bu yemek, mü'minlerin annesi Safiyye'nin düğün yemeği idi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/345.

58- Bâb: Sidiğinden Sakinmamak Büyük Günâhlardandir

79-....... Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Mucâhid'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Peygamber (S) Medine yâhud Mekke bağçelerinden bir bağçe-nin yanından geçti334[122]. Derken kabirlerinde azab olunan iki insanın sesini işitti. Peygamber: "Bunlar azab olunuyorlar, hem de azab olunmaları büyük bir şeyi için değildir"335[123]

334[122] Şekk eden, râvîlerden Cerîr'dir. Bununla beraber diğer rivayetlerde bu bağçe-nin Medine'de olduğu kesin olarak beyân edilmiştir. Câbİr'in rivayetinde bağ-çenin Ümmü Mübeşşer el-Ensâriyye'ye âid olduğu bildirilmiştir. Demek ki o civarda bir de kabristan varmış.

335[123] Bunların büyük şey olmamaları, birkaç damla sidikten sakmılmaması veya dile kolay gelen birkaç söz sarf edilmesi itibariyledir. Yoksa haddizatında her İkisinin hele koğuculuğun ma'siyet olması dolayısıyle büyük olmak lâzım geleceğine işaret buyurmuştur: o Zamân siz o iftirayı dillerinizle yetiştiriyordunuz, hiçbir bilginiz
olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyor-dunuz. Hâlbuki bu, Allah indinde büyüktür" (en-Nûr: 15).
Zamanımız İlminin tesbîtine göre o yaş çubuklar kuruyuncuya kadar bulundukları yerde biyomanyetik bir alan meydana getirmekte ve orayı bir takım şerr kuvvetlerden korumaktadır. İlmin bu îzâhına eriştiren Yüce Allah'a hamd ve senalar olsun!

buyurduktan sonra, şöyle devam etti: "Evet, onların biri sidiğinden sakınmazdı, diğeri de koğuculuk ederdi". Ondan sonra yaprakları soyulmuş bir hurma dalı istedi. Dalı iki parça yaptı. Her birinin kabri üzerine bir parça koydu. YâRasûlallah! Bunun niçin yaptın? denildi. "Bunlar kurumadıkları müddetçe - yâhud: kuruyuncaya kadar- onlardan azab hafifletilir" buyurdu. 336[124]

59- Sidiği Yikamak Hakkinda Gelen Hadîs Babi

Ve Peygamber (S) kabir sahibi için: "O sidiğinden sakınmaz idi..." buyurdu da insan sidiğinden başkasını

zikretmedi 337[125].

336[124] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/346-347.

337[125] Bu, Buhârî tarafından yapılmış bir ta'lîktir ki, isnadı bundan evvel geçen bâb-dadır. Bununla Buhârî, hadîste zikredilen sidikten murâd, bütün sidikler olmayıp, sâdece insan sidiği olduğuna işaret etmek istemiştir. İşte bunun için "Peygamber insan sidiğinden başkasını zikretmedi" dedi.

80-....... Bana Atâ ibn Ebî Meymûne, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetini yerine getirmek için dışarıya çıktığı zamân ben kendisine su götürürdüm. O da bu su ile kendini yıkardı. 338[126]

60- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

81-....... Bize el-A'meş, Mucâhid'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) iki kabrin yanına uğradı da: "Bun/ar azab olunuyorlar. Azab olunmaları da büyük birşey için değildir. Bunların biri sidikten sakınmaz idi. Diğeri ise lâftaştr, koğuculuk ederdi" buyurdu. Ondan sonra yapraklan soyulmuş yaş bir hurma dah

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/347.

338[126] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/347.

aldı da onu iki parça etti. Sonra her bir kabre bir parça dikti. Yâ Rasûllallah! Bunu niçin yaptın? diye sordular: "Bu çubuklar yaş kaldıkları müddetçe belki onlardan azabla-rı hafifletilir" buyurdu.

Muhammed ibnu'I-Müsennâ şöyle dedi: Ve bize Vekî' tahdîs edip şöyle dedi: Bize A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mucâhid'den bunun benzerini işittim, o sidiğinden sakınıyordu "339[127].

339[127] Ayrıca, zikrettiği bu isnâddaki hikmet, birinci isnadı takviye etmektir. İşte bunun için burada "se/ni'tu = işittim" lâfzını lasrîlı etmiştir... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/348.

61- Peygamberdin Ve İnsanlarin. Bedevi'yi Mescîddekî İşemesinden Ayrilincaya Kadar Birakmalari Babi 340[128]

82-....... Bize İshâk, Enes ibn Mâlik'ten haber verdi ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde işemekte olan bir bedevîyi gördü de: "Onu bırakın" buyurdu. Nihayet işemesinden ayrıldığı zaman bir mıkdâr su istedi de o suyu sidiğin üzerine döktü. 341[129]

340[128] Babın maksadı, birbirine müteânz ve her ikisinde de mefsedet bulunan iki iş meydana geldiği zaman, onlardan ehven olanının tercih edilmesidir. Şübhesiz bedevinin işemesinde mescidi pisleten bir mefsedet vardır, işemekten nelıyetmekte ise sidiği kestirmek, işetmemek ve bununla da bedevinin zararlanması mefsede-tİ vardır. Bu durumda işemesinden ayrılıncaya kadar onu serbest bırakmak, eh-verj olan hâl çâresidir. Çünkü mescidin pislenmesi temizlenmesi kaabil bir iştir. Binâenaleyh nehyelmekte bir fâide değil, ancak bedevîye zarar vermek ve onu helâle eylemek mefsedeti vardır (Şâh Veliyyullah).

341[129] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/348.

62- Mesciddeki Sidiğin Üzerine Su Dökmek Babi "342[130]

83-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Bedevinin biri dikilip mescidin içinde işedi. Oradaki insanlar bedevîye doğru bağırıştılar. Peygamber (S) onlara "Onu serbest bırakın... Sonra sidiğinin üzerine dolu bir kova yâhud büyük bir kova su dökünüz. Çünkü sizler ancak kolaylaştırıcılar olarak göndehldiniz, güçlük yapıcılar olarak gönderilmediniz" buyurdu .343[131]

342[130] Buhârî'nin bu bâbdan maksadı, temizlemeyi isbâttır. Bu da ya mesciddeki sidik üzerine su dökmek suretiyle olur; mescidi kazmağa ve toprağı nakletmeğe hacet yoktur -ki bu Şafiî'nin mezhebidir-, yâhud da toprak gevşek olmazsa suyu üzerinden akıtmakla olur. Bu da Ebû Hanîfe'nin mezhebidir (Şâh Veliyyullah).

343[131] Hakikatte gönderilen Peygamber'dir. Gönderilmeyi sahâbîlere isnâd etmesi ise mecazdır.

Bu bedevinin Akra' ibn Habis yâhud Uyeynetu'bnu Hısn Fezârî yâhud da Zu'1-Huveysıra el-Yemânî olduğuna dâir rivayetler vardır. Ebû Davud'un es-S#nen'indeki bir rivayete göre, yaşlık değen toprağın kazınıp dışarıya atılmasından sonra yeri üzerine bir kova su dökülmesi emredilmiştir. Müslim'in rivayetinde, bu bedevîyi yanına çağırıp: "Bu mescidler ne sidik, ne de başka pislik içindir. Bun/ar ancak Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve

Bize Abd£n tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah (ibn Mubâ-rek) haber verip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim; o da Peygamber'den bu hadîsi rivayet etti. 344[132]

63- Bâb: Sidiğin Üzerine Su Döker

84-....... Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Bir bedevi geldi de mescidin bir tarafına işedi. İnsanlar onu azarladılar. Peygamber (S) de azarlayanları nehyetti. Bedevi işemesini bitirince, Peygamber büyük -yâhud dolu- bir kova su istedi de, bu su sidiğin üzerine döküldü. 345[133]

Kur'ân okumak içindir" buyurmuştur (Tecrîd Ter., 1,150).

344[132] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/349.

345[133] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350.

64- Çocuklarin Sidiği(Nin Hükmü) Babi[346[134]]

85-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a küçük bir çocuk getirildi. Çocuk O'nun elbisesinin üzerine işedi. Ra-sûlullah hemen su istedi de onu sidiğin üzerine döktü. [347[135]]

86-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe'den; o da Mıhsan kızı Ümmü Kays'tan haber verdi. O, henüz yemek yiyemiyen küçük bir oğlunu Rasûlullah'a getirmiştir. Rasûlullah (S) çocuğu kucağına oturttu. Akabinde çocuk Peygam-ber'in elbisesi üzerine işedi. Rasûlullah su istedi. Suyu azar azar (sidiğin üstüne) döktü de onu yıkamadı. [348[136]]

[346[134]] Buhârî'nin maksadı, çocukların sidiğinden temizlemenin, suyu azar azar üzerine dökmek suretiyle hâsıl olacağı ve yıkamağa hacet olmayacağıdır. Nitekim Şafiî'nin mezhebi budur.

[347[135]] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350.

[348[136]] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350-351.

65- Ayakta Ve Oturarak Işemedin Hükmü) Babı 349[137]

87-....... Huzeyfe (R-36) şöyle demiştir: Peygamber (S) -bir kerre Ensâr'dan- bir kavmin süprüntülüğüne vardı da ayakta dikilerek işedi. Sonra su istedi. Ben de O'na bir mıkdâr su götürdüm, kendisi onunla abdest aldı. 350[138]

349[137] Yânî bu ayakta dikilerek ve oturarak işemenin hükmünü beyân hakkında bir bâbdır. Hadîsin oturarak işemeğe delâleti evlâ tarîkiyledir. Çünkü ayakla dike-lerek işeme caiz olunca, oturarak işemek daha çok caizdir (Aynî).

Buhârî, ayakta işemeği babın hadîsiyle isbât etti. Oturarak işemeği de evlâ tarîkıyle isbât etti. Sarihler de hükmü böyle takrir eltiler. Bana göre müellifin babı bağlamaktan maksadı, sırf ayakta işemenin cevazını isbât değildir. Sanki o: Ayakta işemek de caiz olur, işemenin cevazı yalnız oturmak hâline münhasır olmaz demiştir (Şâh Veliyyuliah).

350[138] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/351.

66- Arkadaşinin Yaninda İşemek Ve Duvar İle Sütrelenmek Babi 351[139]

88-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Ben kendimi bildim ki, ben Peygamber ile beraberce yürüyorduk. Derken Peygamber bir kavmin bir duvar arkasındaki süprüntülüğüne geldi ve herhangi birinizin dikelmesi gibi dikelİp işedi. Ben de ondan uzaklaştım. Kendisi bana işaret etti. Ben de yanına vardım ve işemesini bitirinceye kadar topuğunun yanında -yânî arkasında- dikeldim. 352[140]

351[139] Bu babı bağlamaktan maksad şudur: Peygamber'den naklolunan şey, O'nun haceti def için dışarıya çıktığı zaman uzağa gitmesi, büyük abdesl bozmağa mahsûstur. Çünkü bunda iki cihetten avret yeri açılır. İşeme sırasında ise arkadaşı arkasında dururken bir duvarla sütrelenerek işemesi caiz olur.

352[140] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/352.

67- Bir Kavmin Süprüntülüğü Yaninda İşeme Babi 353[141]

89-....... Ebû Vâil şöyle demiştir: Ebû Mûsâ el-Eş'ârî sidik serpintileri dokunmasın diye pek ziyâde şiddet gösterir, ve İsrail oğullan'-ndan birinin elbisesine sidik değerse onu mıkrâz ile kesdiğini söylerdi. Huzeyfe -bunu işitince-: Ah keski Ebû Mûsâ böyle şiddetli davranmaktan ve böyle söylemekten kendini tutsaydı! Rasûlullah (S) bir kavmin süprüntülüğüne geldi de ayakta dikelerek işedi... demiştir. 354[142]

353[141] Bu bâb ile bundan evvel geçen iki bâb, Huzeyfe'nin hadîsidir. Şu kadar var ki, bu hadîslerden her biri Buhârî'nin ayrı bir şeyhindendir. Onlardan her birine, zikredilen hadîsin ma'nâlarından bir ma'nâya münâsib olacak bir bâb İsmi yazmıştır. Aralarındaki münâsebet ise aşikârdır (Aynî).
Müellifin maksadı, bir kavmin süprüntülüğüne işemenin, onlardan İzin istemeğe muhtâc olmadığını isbâttır. Çünkü kavmin çöplüğü ekseriya pisliklere mahsûs bir yerdir. Binâenaleyh bu işeme ile onlara bir zarar olmaz (Şâh Veliyyullah).
354[142] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/352.

68-Kani Yikamak Babi

90-....... Bana Fâtıma, Esmâ'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bir "kadın Peygamber(S)'e geldi de: Birimiz elbise üzerinde hayız görürse nasıl yapsın buyurursun? diye sordu. Rasûlullah: "Elbisesini eliyle ovalar, sonra su ile oğuşturup sıkar, sonra üzerine azar azar su döker, ondan sonra onunla namaz kılar" buyurdu. 355[143]

91-....... BizeHişâmibn Urve, babasından; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ebû Hubeyş kızı Fâtıma, Peygamber'in yanına geldi ve: Yâ Rasûlallah! Ben devamlı kanamaya ma'rûz kılınan bir kadınım, temiz olamıyorum. Namazı terk mi edeyim? diye sordu. Rasûlullah (S): "Hayır, bu hayız değildir; bir damar(d&n gelen kan)dtr. Senin asıl hayzın (başlama zamanı) geldiği vakit namazı bırak. Hayzın (kesilme zamanı) gelince kendinden kanı yıka (yânî yıkan), sonra namaz kıl" buyurdu.

355[143] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/353.

Hişâm dedi ki: Ve babam (Urvetu'bnu'z-Zubeyr) şöyle dedi: ' 'Ondan sonra yine o vakit gelinceye kadar her bir namaz için abdest al" buyurdu 356[144].

69- Meniyi Yikamak, El İl.E Sürtüp Ovalamak Ve Kadindan İsabet Eden Şeyleri Yikamak Babi

92-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber'in elbisesinden cenabet izini yıkardım da O, elbisesinde yer yer su ıslakları olduğu hâlde namaza çıkardı .357[145]

356[144] Bu son cümle, Urve'nin Peygamber'den rivayet etmesi suretinde irsale yânî mür-selliğe muhtemil olur. Rivayetin Aişe'den; o da Peygamber'den olması suretinde ittisali yânî muttasılliğı muhtemil olur. Sümme ile beraber zamirin müennes olması, muttasılhğmı ifâde eder.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/353.

357[145] Bu hadîs menînin temizliğine kaail olmayan Hanefî fakîhlerine hüccettir. Birçok fakîhler de diğer bir takım hadîslere bakarak menînin temizliğine kaail olmuşlar, bu hadîste vukuu rivayet olunan yıkamanın mendûbluğuna hamledilrniş olduğunu iddia etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/354.

93- Bize Kuteybe tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd fibn Zuray') tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr, Süleyman'dan tahdîs etti. Süleyman (ibn Yesâr): Ben Âişe'den işittim demiştir. H ve keza bize Mü-sedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr ibn Meymûn, Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Âişe'ye elbiseye isabet eden meniden sordum. Âişe: Ben onu Rasûlullah'ın elbisesinden yıkardım da, yıkama izi, yer yer ıslaklıklar elbisesinde göründüğü hâlde namaza çıkardı, dedi. 358[146]

70- Bâb: Cenabeti Yâhud Cenabetin Gayrisini Yikayip Da Yikanan Şeyin İzi Gitmediği Zaman 359[147]

94-....... Bize Amr ibnu Meymûn tahdîs edip

358[146] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/354.

359[147] Buhârî, bâbda, bu bâb İsmine delâlet edecek bir hadîs zikretmedi. Bâzıları: Bâbda cenabet hadîsini zikretti, gayrisini kıyâsen ilhak eyledi ve bununla Ebû Dâvûd'-un ve başkasının rivayet ettiği Ebû Hureyre hadîsine işaret etti... dediler (Aynî).

şöyle dedi: Ben Süleyman ibn Yesâr'a,cenâbetlik isabet eden elbise hakkında sordum. Dedi ki: Âişe (R): Ben onu Rasûlullah'ın elbisesinden yıkardım. Ondan sonra Rasûlullah, o elbisede yıkama izi, suyun ıslaklık lekeleri olduğu hâlde namaza çıkardı, dedi. 360[148]

95-....... Bize Amr ibnu Meymûn ibn Mihrân, Süleyman ibn YeSâr'dan; o da Âişe'den, Âişe'nin Peygamber'in elbisesinden meniyi yıkar olduğunu, yıkamadan sonra da o elbisede ıslaklık izini yâhud birçok ıslaklık izlerini gördüğünü tahdîs etti. 361[149]

71- Develerin, Diğer Dört Ayakli Hayvanlarin, Koyunlarin Sidikleri Ve Koyun Ağillari Babi

Ve Ebû Mûsâ, sahra yanıbaşında olduğu hâlde postacıların, elçilerin evinde ve hayvan fışkısı bulunan

360[148] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.
361[149] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.

yerde namaz kıldırdı da: Burası ile orası (namazın şahinliğinde) musâvîdir, dedi.362[150]

96-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan: o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ukl veya Ureyne kabîlelerinden bir takım insanlar (Medine'ye) geldiler. Mîde hastalığından dolayı Medine'de ikaamet etmek istemediler. Peygamber (S) onlara sütlü develerin bulunduğu yere

---

362[150] Bu eseri Buhârî'nin şeyhi Ebû Nuaym Kitâbu's-Salât'mda mevsûlen şu lâfızla rivayet etmiştir: Ebû Mûsâ bize postacılar yurdunda namaz kıldırdı. Orada hayvan fışkıları vardı. Hâlbuki sahra kapının önünde idi. Kapının önünde kıldır-san!. dediler de Ebû Mûsâ yukarıdaki sözü söyledi.
Bunu İbnu Ebî Şeybe de Musanna/ında şu lâfızla tahrîc etmiştir: Ebû Mûsâ bize hayvan fışkısı ve saman üzerinde namaz kıldırdı. Bize burada namaz kıldırıyorsun, hâlbuki sahra yanıbaşmdadır, dedik. Sahra ve burası musâvîdir, dedi.
Müellif bu ta'lîkten eti yenilen hayvanların sidiğinin temizliğine istidlal etmek istedi. Fakat Ebû Musa'nın bir yaygı üzerinde kıldırmış olması ihtimâlinden dolayı, bunda hüccet yoktur. Bu i'tirâza, asi olan yaygı olmamasıdır, diye cevâb verildi. Binâenaleyh evlâ olan bu, Ebû Musa'nın fiilidir. İbn Umer ve daha başkaları gibi sahâbîler, kendisine muhalefet etmişlerdir. Böyle olunca hüccet olamaz denilmektedir (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.

gitmelerini, develerin sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini emretti 363[151]. Onlar gittiler. Sağlamlaştıkları zaman Peygamber'in çobanını öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Bu haber gündüzün evvelinde geldi. Peygamber arkalarından bir müfreze gönderdi. Gündüz yükselince adamlar getirildiler. Rasûlullah (kısas olarak) ellerinin, ayaklarının kesilmesini emretti. Bu canilerin gözleri de oyulup Harre'ye atıldılar. Onlar su istiyorlardı, (ölünceye kadar) kendilerine su verilmedi.

Ebû Kılâbe: İşte bunlar hırsızlık yapmışlar, insan öldürmüşler,îmâna girmelerinin ardından kâfir

---

363[151] Develerin sidiklerinin içilmesi bahsi, biri tedâvî, biri de temizlik, pislik yânî halâl ve haram olmaları bakımlarından tedkîk edilmek gerekir. Arablar'ın deve sidiği ile tedavi ettikleri sabittir. Müteahhİr İslâm tabîblerinden olan Dâvûd An-tâkî'nin tezkiresinde, umumiyetle sidiklerinin tıbda kullanıldığı zikredilmiştir. Bu müellif, sidiğin yedi türlü hastalığa deva olduğunu söylüyor. Deve sidiğini, insan sidiğinden sonra bütün sidiklerden şifalı sayıyor.
Hayâtu'l-Hayvân sâhibî Demîrî de deve" kelimesinde, "Deve sidiği ciğer vereminde fayda verir ve cimâda ziyâdelik yapar" diyerek, sidiğin iki tıbbî özelliği olduğunu beyân eder.
Şârih Aynî de deve sidiğinin ve sütlerinin ishal nev'înden birine ilâç olduğunu zikrediyor.
Sidiğin temizlik pislik bahsine gelince, ona bundan önceki haşiyede kısaca temas edilmiştir.

olmuşlar, bu cürümleri işlemekle beraber Allah'a ve Rasûlü'ne de muhârib olmuşlardır, dedi 364[152].

97-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), mescidin bina olunmasından evvel koyun ağıllarında namaz kıldırır idi 365[153].

72- Yağ Ve Su İçine Murdar Şeylerin Düşmesi(Nin Hükmü) Babi

Ve Zuhrî: (Murdar şeye âid) Tad yâhud koku yâhud da renk, suyu değiştirmediği müddetçe, suda be's 'i yoktur (yânî su murdar olmamıştır), demiştir

---

364[152] Ebû Kılâbe, son sözü ile Peygamber'in el-Mâide:33. âyetindeki hükmü infaz eylediğini haber vermiş oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/356-357.
365[153] Burada Rasülullah'ın davar ağıllarında namaz kıldığı haber verilmiştir. Hâlbuki deve olan yerde namaz kılmak caiz olup olmamak mes'elesi de vardır... Deve yataklarında -koyun ağıllarında olduğu gibi- namaz kılmanın hükmünde ihtilâf edilmiştir.....
Şer'î hükme gelince, fakîhler cumhuru bu gibi yerlerde temiz olmak şartıy-le namaz kılmaya cevaz vermişlerdir (Tecrid Ter., 11,311-312).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/357.

366[154]. t Hammâd ibn Ebî Süleyman: Ölmüş kuş tüyü ile su murdar olmaz,demiştir .367[155]

Ve keza Zuhrî: Fîl ve diğerleri gibi, ölü hayvan kemikleri hakkında ve bunlardan tarak, yağdanlık yapıp kullanan ve bunda be's görmeyen birçok selef âlimlerine yetiştim, demiştir.

Muhammed ibn Şîrîn ile İbrâhîm Nahaî de: Fîl dişi ticâretinde be's yoktur, demişlerdir 368[156].

98-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Rasûlullah'a (donmuş) yağın içine düşmüş fareden soruldu. Rasûlullah (S): "Fareyi ve etrafındaki yağlan

366[154] Bu ta'lîki Abdullah ibn Vehb, Müsned'mdc mevsûlen rivayet etti.

367[155] Bu ta'lîki Abdurrazzâk, Musannafında mevsûlen rivayet etmiştir.

368[156] İbn Sîrîn'in bu eserini Abdurrazzâk mevsûien rivayet etmiştir. Buhârî'nin bütün bu ta'lîkleri getirmesi, kendi nazarında su, az olsun çok olsun, ancak değişikliğe uğramakla murdar olacağına delâlet eder. Nitekim Mâlik'in mezhebi de budur (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/357-358.

atınız; işte bunların topunu atınız da yağınızı yiyiniz" buyurdu. 369[157]

99-....... Bize Ma'n (ibn îsâ-198) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'-ûd'dan; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Peygamber(S)'e, bir yağ içine düşmüş olan fareden soruldu. "O fareyi ve farenin etrafındaki yağlan alınız da, bu alınanların hepsim atınız" buyurdu. (Aliyyu'bnu'l-Medînî yukanki isnâdla dedi ki:) Ma'n şöyle dedi: İmâm Mâlik bize... İbn Abbâs'tan, o da Meymûne'den... diyerek sayamıyacağım kadar hadîs söyledi 370[158].

100-....... Bize Ma'mer (ibn Râşid), Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre'den haber verdi

369[157] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/358.

370[158] Buhârî bu kelâm ile hadîsin, İbn Abbâs tarikiyle Meymûne'nin müsnedlerinden olduğuna işaret etmiştir. Nitekim Muvatta'da da böyledir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/358.

ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Müslümânın Allah yolunda alacağı her yara, kıyamet gününde yeni açıldığı andaki hey'eti üzere kan fışkırıyor gibi olur: Rengi kan rengidir, fakat kokusu misk kokusudur". 371[159]

73- Akmayan Durgun Su Babi

101-....... Bize Ebu'z-Zinâd haber verdi ki, ona da Abdurrahmân ibn Hurmuz el-A'rac tahdîs etmiştir. O da Ebû Hureyre'den işit-miştir. O da Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Bizler, sonra gelenleriz. (Kıyamet gününde) öne geçecek olanlarız".

371[159] Bu hadîsin bu bâb altına sokulmasının vechi şudur:
Misk -aslı murdar olduğu hâlde- temizdir. Değişikliğe uğrayınca murdarlık hükmünden çıkar. Su da böyledir. Değişikliğe uğrayınca hükmünden çıkar...
Yâhud da müellifin muradı, değişikliğe uğramadığı müddetçe sırf dokunmakla suyun murdar olmayacağı görüşünü te'kîd etmektir. Sıfat tebeddülünün mevsûfda müessir olacağına işte bu hadîsle istidlal etmiştir. Nitekim kanın sıfatının güzel kokuya değişmesi, onu zemm'den medhe çıkarmıştır. Suyun sıfatının necasetle değiştiği zamanki değişmesi de, onu temizlik sıfatından murdarlığa çıkarır (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/359.

Bu, geçen hadîsin isnâdıyle: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hiç biriniz, akmayan durgun suya işemesin. Sonra ondan (su alıp) yıkanır"372[160].

74- Bâb: Namaz Kilanin Sirtina Pislik Yâhud Cife Atildiği Zaman O Kimsenin Namazi Bozulmaz

İbn Ömer, namaz kılarken elbisesinde kan gördüğü zaman o elbiseyi bırakır ve namaz kılmasına devam ederdi 373[161]. Saîd ibn Müseyyeb ile Şa'bî: İnsan, elbisesinde kan yâhud menî varken namaz

---

372[160] "Uç vasfından -yânı tadı, kokusu, renginden- biri değişmeyen suyun azı murdar bir şeyle buluşunca murdar olur. Murdar olmayan çoğudur" diyen imamlara göre, çok suyun (mâu kesîr'in) mikdârında ihtilâf vardır. Meselâ Şafiî'ye göre çok su, iki külle -iki küp veya iki testi- mikdânna ulaşandır. Hanefî imamlarına göre de havzu kebîrdir. Ancak kulleteyn'in mikdârını takdirde ihtilâf olduğu gibi havzu kebîr'in tefsfrinde de ihtilâf vardır. Bu havz, bâzılarına göre (8 x 8) zirâ'dır, bâzılarına göre (10x 10), kimine göre (15 x 15), daha bâzılarına göre (20x20) zirâ'dır. DelîIIerin tafsili fıkıh kitâblarındadır... (Tecrîd Ter., I, 159-160).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/359.

373[161] Bunu İbn Ebî Şeybe, Afusanna/'mda sahîh bir isnâd ile rivayet etmiştir.

kıldığı zaman yâhud kıbleden başka tarafa namaz kıldığı zaman yâhud teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra vakti içinde suya eriştiği zaman, o namazı iade etmez, dediler 374[162].

102- Bize Abdan tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam (Usmân ibn Cebele), Şu'be'den; o da Ebû îshâk'tan; o da Amr ibn Meymûne (75)'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan haber verdi. O şöyle demiştir; Rasûlullah (S) secde ettiği sırada... H Buhârî dedi ki: Ve keza bana Ahmed ibn Usmân (260) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu-rayh ibn Mesleme (222) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibn Yûsuf (198), babasından; o da Ebû İshâk'tan tahdîs etti. O şöyle dedi: Bana Amr ibn Meymûn tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Mes'ûd şöyle tahdîs etmiştir:

Peygamber (S), Beyt'in yanında namaz kılıyordu. Ebû Cehl ile bâzı arkadaşları da

---

374[162] Bunu Abdurrazzâk, Saîd ibn Müseyyeb veibnu Ebî Şeybe farklı isnâdlarla mev-sûlen rivayet etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/360.

oturuyorlardı. Derken onların biri diğerine: Fu-lan oğulları'nm (yeni kesilen) devesinin döl eşini hanginiz getirir de, secdeye vardığında onu Muhammed'in sırtına koyar? dedi. O topluluğun en şakî olanı seğirdip onu getirdi. Bekledi, Peygamber (S) secdeye varınca sırtının üzerine iki omuzu arasına koydu. Ben ise hiçbir işe yaramıyarak bakıyordum. Keski benim için men' edici kuvvetler olaydı! İbn Mes'ûd dedi ki: Onlar gülmeğe ve birbirine isnâd etmeğe başladılar. Rasûlullah ise secdeden başını kaldırmıyordu. Nihayet Fâ-Uma yanma geldi ve onu sırtından attı. Rasûlullah başını kaldırdı. (Namazı bitirdikten) sonra üç defa: "Yâ Allah! Kureyş'i sana havale ederim" dedi. Rasûlullah onlara beddua edince, bu onlara ağır geldi. İbn Mes'ûd der ki: Çünkü onlar bu şehirde duanın kabul edilecek olduğuna kaail idiler. Ondan sonra Rasûlullah isim sayarak: "Yâ Allah Ebû Cehl'i sana havale ederim; Utbe ibn Rabîa'yı, Şeybe ibn Rabî-a'yı, Velîdibn Utbe'yi, UmeyyeibnHalef'i, ükbe ibn EbîMuayt'ı sana havale ederim" dedi. Yedinciyi de saydı, fakat biz onu zabt edemedik. İbn Mes'ûd der ki: Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'ın saydığı

isimlerin sahihlerini Kalîb'de, yânı Bedir çukurunda yere serilmiş gördüm .375[163]

75- Elbisede Tükürük, Sümük Ve Benzeri Bir Şey (Bulunmasinin Hükmü) Babi

---

375[163] Tayâlîsî'nin Şu'be'den yaptığı rivayette bu hadîste İbn Mes'ûd: "O güne kadar Rasûlullah'ın bunlar aleyhine beddua ettiğini hiç görmemiştim" demiştir. Demek ki, Rabbİne ibâdeti esnasında kendisine karşı hakaarette bulunmaları sebebiyle bu bedduaya hakk kazanmışlardır. Yoksa şahsına ezâ edenlere karşı hilmi, gizli olmayan bir hakikattir.
Bu hadîsi Buhârî namazda iken Üzerine murdar bir şey atılan kimsenin namazı bozulmayacağına delîl olarak getirmiştir. Üzerine atılan necasetin necaset olduğuna muttali' olmayan musallî elbette namazına devam eder. Nitekim Pey-gamber'in bu kıssada namaza devam etmelerini, buna hamledenler de vardır. Ancak namaz esnasında necasetten sakınmanın farz olmadığına kaail miicte-hidler olduğu gibi, başlangıçta namazın tahakkuk etmesine mâni' olan şey, namaz esnasında târî olunca namazı bozmaz diyenler de vardır. İşte bu mezheblerde olanlar, bu hadîsi hüccet yapabilirler. Nitekim İbn Umer, başlama ile devam arasındaki bu farkı gözetenlerdendir. Namazda iken elbisesinde kan görse hemen giderilmesine imkân bulursa giderir, bulamazsa gidip yıkar ve namaz kıldığı yere tekrar gelip bıraktığı yerden devam ederdi. Bu, sahabe ile tabiîlerden bir cemâatin ve tâbi' olunan imamlardan Evzâî, İshâk ibn Râhûye ve Ebû Sevr'in de kavlidir. Şafiî ile Ahmed ibn Hanbel namazın iadesine hükmederler. Mâlik'e göre, vakti içinde iade edilir, vakit geçtikten sonra kaza edilmez (Tecrîd Ter., I, 164-165).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/361-362.

Ve Urve ibn Zubeyr dedi ki: Misver ibn Mahreme ile Mervân ibn Hakem'den: Peygamber (S), Hudeybiye zamanında çıktı...Ve râvî bu hadîsi ve içindeki şu kısmı zikretti:

Peygamber (S) tükürdükçe tükürüğü muhakkak sahâbîlerinden bîrinin elinin içine düştü, akabinde o kimse bu tükürük ile yüzünü ve cildini ovaladı.376[164]

103-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Humeyd'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes (R): Peygamber (S) elbisesinin içine tükürdü... demiştir. (Buhârî dedi ki:) Bu hadîsi İbnu Ebî Meryem (224), uzun uza-dıya zikredip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb (168) haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip: Ben (bu hadîsin benzerini) Peygam-ber'den olmak üzere Enes'ten işittim, dedi 377[165].

376[164] Bu hadîsin tamâmı inşâallah Hudeybiye kıssasında müsned olarak gelecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/362.
377[165] Bu hadîs "Tükürüğün mescidden el ile kazınması bâbı"nda zikredilmiştir. Bundan tükürük ve sümüğün taharetine hükmolunuyor. Bunda âlimler müttefiktirler. Yalnız Selmân Fârisî ile İbrâhîm Nahaî, tükürük ağızdan ayrılınca

76- Râb: Şira İle Ve Sarhoş Edicî İçki İle Abdest Almak Caiz Olmaz

Hasen Basrî şıraile abdest almayı kerîh gördü 378[166]. Keza Ebû'l-Aliye de bunu kerîh gördü 379[167].

Atâ ibn Ebî Rebâh: Teyemmüm etmek bana, şıra ile ve süt ile abdest almaktan daha sevimlidir, dedi 380[168]

---

murdar olur, demişlerdir. Peygamber'in tükürüğünün her tayyibden daha tayyİb, her tâhirden.daha tâhir
olduğuna şübhe yoktur. Diğer kimselere gelince, temiz ağızdan çıkanı temizdir, pis ağızdan çıkanı pistir. Şarâb içenin içerkenki; ağzı yaralı, irinli kimsenin tükürükleri pistir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.
378[166] Bunu İbn Ebî Şeybe ve Abdurrazzâk, Hasen Basrî'den iki tarîk ile rivayet etmişlerdir.
379[167] Bunu Ebû Dâvud, sağlam bir senedle es-Sünen'inâe rivayet etmiştir.
380[168] Bunu da Ebû Dâvûd, İbn Cerîr'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh tarîkinden rivayet etmiştir.
"en-Nebîz, faîl vezninde mef'ûl ma'nâsıyledir. Elden bırakılmış ve atılmış gayrı mu'teber nesneye denir... ve küpe basmakla hâsıl olan hurma ve üzüm şırasına ve içkisine denir. Şârih der ki, mezkûr vech üzere menbûz bi'z-zarf (yânî kap içine atılmış) olması, bu isimle anılma sebebidir" (Kactmûs Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.

104-....... Bize Zuhrî, Ebû Seleme'den; o daÂişe'den tahdîs ettiki, Peygamber (S): "Sarhoşluk veren her içki haramdır" buyurmuştur. 381[169]

77- Kadinin Kendi Babasini; (Yânî) Babasinin Yüzünden Kani Yikamasi Babi

Ebû'l-Aliye de: Ayağımın üzerine mesh ediniz, çünkü o hastadır, demiştir382[170].

105-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebû Hâzım(135)'dan haber verdi. O da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (91)'den işitmiştir (şöyle ki): Benimle Sehl'in arasında hiçbir kimse yok iken (yânî birbirimize o kadar yakın bulunurken) insanlar Sehl'e: Peygamber

381[169] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.
382[170] Bunu Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir. Eğer bununla bâb ismi arasında ne mutabakat var? dersen, abdest almakta yardım istemenin cevazı cihetinden, diye cevâb veririm; çünkü bu yardım da necaseti izâle gibidir (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/364.

(S)'in yarası ne ile tedâvî edildi? diye sordu. Buna cevaben Sehl şöyle dedi: Bunu benden ziyâde bilen kalmadı. Alî, kalkanı ile su getiriyor, Fâtıma da Peygamber'in yüzündeki kanı yıkıyordu. Ve (sonra) bir hasır parçası alınıp yakıldı ve yarası onunla dolduruldu 383[171].

78- Dişleri Misvak Sürtüp Ovalamakla Temizlemek Babi

İbn Abbâs: Ben Peygamber'in yanında geceledim, kendisi dişlerini ovaladı, dedi 384[172].

383[171] Peygamber'in yüzünün yaralanması Uhud gazasında vâki' olmuştu. Suheylî'-nin rivayetine göre yaralayan Abdullah ibn Kamie'dir. Bu, Peygamber'in yüzünü yaraladığı gibi, dişlerini de zedelemişti. Peygamber'in kızı Fâtıma kanın dinmediğini görünce, oradaki bir hasır parçasını yakmış, yanığını yaranın üstüne batırdıktan sonra kan dinmişti.
Sehl, Medine'de en son kalan sahâbîdir. Vefatı takriben 91 hicrî yılında, 100 yaşlarında iken vâki' olmuştur. İşte Sehl bundan dolayı: Bunu benden ziyâde bilen kalmadı, demiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/364.

384[172] Bu, İbn Abbâs'm, Peygamber'in gece namazını müşahede etmek İçin mü'min-lerin annesi bulunan teyzesi Meymûne'nİn yanında gecelemesi kıssası hakkındaki uzun hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bu hadîsi birçok tarîkten rivayet etmiştir.

106-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'in yanına vardım, O'nun, elindeki misvakla dişlerini sürtüp temizlediğini ve ağzında misvak olduğu hâlde öğürür gibi u\ u' dediğini gördüm. 385[173]

107-....... Bize Cerîr (ibn Abdilhamîd), Mansûr'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den tahdîs etti. O: Peygamber (S) geceleyin kalkınca misvak ile ağzını sürtüp ovalardı, demiştir 386[174].

Bunlardan bâzısı geçti, bâzısı da ileride gelecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

385[173] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

386[174] Peygamber bütün hayâtı boyunca bu ağız ve diş temizliğine çok önem vermiş, sahâbîlerine her zaman ağız ve diş temizliği yapmalarını ısrarlı bir şekilde tavsiye etmiştir. Kendisi dışarıdan eve geldiğinde yaptığı ilk iş ne idi? diye sorduklarında Âişe annemiz: Eve geldiğinde ilk önce ağız ve diş temizliği yapmaktı, diye cevâb vermişti. Ölüm hastalığının son demlerinde bile Peygamber'in misvak kullanma isteğini gösteren Âişe hadîsi, ne kadar önemlidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

79- Misvaki Daha Büyük Olana Vermek Babi

108- Ve bize Affân (ibn Müslim-220) şöyle dedi: Bize Sahr ibn Cuveyriye, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ru'yâda kendimi bir misvak ile dişlerimi ovalıyorum gördüm. Yanıma, birisi diğerinden daha yaşlı olan iki kimse geldi. Ben misvakı onların küçük olanına uzattım. Bana: Büyüğüne ver, denildi. Ben de misvakı büyüğüne verdim".

Ebû Abdillah el-Buhârî der ki: Bu metni, Nuaym ibn Hammâd, Abdullah ibn Mübârek'ten; o da Usâme ibn Zeyd el-Leysî'den; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den olmak üzere kısa olarak rivayet etmiştir 387[175].

387[175] Bunu, Taberânî ef-Evsat'ta, Bukeyr ibn Sehl'den "Cibril bana büyüğe vermemi emretti" lâfzıyle mevsûlen rivayet etmiştir.
Buhârî'nin bundan maksadı, Ebû Nuaym'm rivayetinde Ben kendimi görüyorum" lâfzının düşürülmesi, bunun ru'yâ hâricinde olduğundan değil, fakat muhtasar olduğundan ileri geldiğini, o rivayette "Erânî" kelimesinin kısaltmak için düştüğünü ifâde etmektir.

80- Geceyi Abdestü Olarak Geçiren Kimsenin Fazileti Babi

109-....... Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana şöyle buyurdu: "Yatacağın yere vardığın zaman namaz için ab~ dest alışın gibi abdest al, sonra sağ tarafın üzerine yat. Sonra:

Allâhümme eslemtu vechî ileyke vefavvadtu emri ileyke. Ve el-ce'tu zahrîileyke rağbeten ve rahbeten ileyke. La melcee velâ mencâ minke illâ ileyke.

Allâhümme âmentu bi-kitâbike'llezîenzelte ve b'ı-nebiyyikellezî erselteİ Yâ Allah, kendimi Sana teslim ettim. İşimi Sana bıraktım. Arkamı Sana dayadım. Çünkü ümîdim de ancak Sen'dendir. Sen'-den sığınacak yer yine Sen'sin, Sen'den kurtulacak yer de yine Sen'sin.

Yâ Allah, indirdiğin Kitâb'ına ve gönderdiğin Peygamber'ine îmân ettim!) de. Şayet o gece ölecek

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/366.

olursan fıtrat (yânî İslâm Dîni) üzere ölürsün. Sen bu sözleri, söyleyeceğin sözlerin sonuncusu yap".

Berâ der ki: Ben bu sözleri Peygamber'in huzurunda tekrar ettim. "Atlâhumme âmentu bi-kitâbikellezîenzelte"yt varınca "Ve Ra-sûl'ke'llezî erselte" dedim. Rasûlullah: "Hayır (Ve Rasûlike... deme, fakat) 'Ve nebiyyike'llezî erselte'" buyurdu 388[176].

388[176] Rasûlullah bunu, duâ lâfızlarının hususiyetlerine riâyet etmenin vücûbuna, müteradif ve musâvî olsalar bile bir lâfzın diğer bir lâfızla değiştirilmeyeceğine İşaret olarak söylemiştir; bunda birçok sırlar vardır (Şâh Veliyyullah).
Bunda ma'nâ ile hadîs rivayetini men' edenler lehine bir hüccet vardır. Uyunacağı zaman abdest almanın, duâ etmenin ve sağ yan üzerine yatmanın müste-hab olduğu da bundan açıkça anlaşılmaktadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/367.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

4-KİTÂBU'L-GUSL (YIKANIP GUSLETMEK KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"... Eğer Cünüb Olduysanız Boy Abdesti Alın. Eğer Hasta Olmuşsanız, Yâhud Bir Sefer Üzerindeyseniz Veya İçinizden Biri Ayal Yolundan Gelmişse, Yâhud Da Kadınlara Dokunmuşsanız Ve Bu Hâlde Su Da Bulamamışsanız O Vakit Tertemiz Bir Toprakla Teyemmüm Edin, Binâenaleyh (Niyetle) Ondan Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün. Allah, Sizin Üzerinize Bir Güçlük Yapmayı Dilemez, Fakat Sizi İyice Temizlemeyi Ve Üstünüzdeki Nımetini

Tamamlamayı Diler. Tâ Ki Şükredesiniz" (Ei-Mâide: 6). **389[1]**

Ve Zikri Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli:

389[1] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/368-369.

*"Ey Îmân Edenler, Siz Sarhoşken, Ne Söyleyeceğinizi Bitinceye Ve Cünüb İken De -Yolcu Olmanız Müstesnâgusl Edinceye Kadar Namaza Yaklaşmayın. Eğer Hasta Olur, Ya Bir Sefer Üzerinde Bulunursanız Yâhud Sizden Biriniz Ayak Yolundan Gelirse, Yâhud Da Kadınlara Dokunup Da Bir Su Bulamazsanız O Vakit Temiz Bir Toprağa Teyemmüm Edin; Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün. Şübhesiz Allah Çok Afvedici, Çok Mağfiret Eyleyicidir" (En-Nisâ-43)*390[2].

390[2] Bu el-Mâide:6. ve en-Nisâ:43. âyetleri, islâm'ın İbâdetlere girişmek için farz kıldığı abdest alma, gusl etme ve su bulunmadığı veya su kullanmaya mâni' olan sefer, hastalık ve benzeri hâllerde abdest ile guslün yerine geçmek üzere teyemmüm yapma esaslarını, bunların farzlarını takrir ve tesbît eden âyetlerdir.
"İslâm'da maddî ve ma'nevî temizlik mes'elesinin o kadar ehemmiyeti vardır ki, su bulunmadığı zaman hiç olmazsa gusül veya abdest yerine taharete niyet ve kalbini temizliğe bağlayıp, maddî cihetten de tertemiz bir toprağı abdest organlarının yansı demek olan yüzüne ve dirseklerine kadar ellerint tlokundurmalıdır. Yânî ellerini bir kerre toprağa vurup yüze mesh etmeli, bir kerre de vurup dirseklerine kadar ellerini meshetmelidir. ihtimâl ki, îmânı olmayanlar "Bundan ne çıkar?" derler. Fakat aklın bundan en az alacağı ders şudur ki, İnsan hem zahiren ve hem de bâtınen temizliği bırakmamalıdır. Kalbî temizlik asıldır. Kalbi pis olan ne yapsa temizlenmez ve lâkin yalnız kalb temizliği de kâfî gelmez; maddeten zahirini de temizlemelidir. Su bulunmayınca zarurette teyemmüm esasen bir kalbî temizlik

1- Yıkanma Öncesi Abdest Almak Babı

1-....... Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi (şöyle demiştir): Peygamber (S) cünüblükten yıkandığı zaman ellerini yıkamaktan başlardı. Sonra namâzâçin abdest alır gibi abdest alırdı. Sonra parmaklarını suya daldırır ve onlarla saçlarının diplerini hilâllardı (yânı aralıklarına su geçirirdi). Sonra iki eliyle başı üzerine üç avuç su dökerdi. Ondan sonra suyu bütün bedeni üzerinden akıtırdı391[3].

---

işi olmakla beraber, maddî şart ve zahirî şeklinin de "Tamâmına erişilmeyenin tamâmı terk olunmaz" medlulü üzere en güzel bir muhafazasıdır..." {Hakk Dîni, II, 1359-1360).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/369.

391[3] Gusülden Önceki abdest, RasûluIIah'ın fiili ile sabittir. Yalnız gusül cünüblüğü giderdiği gibi abdest yerine de geçer ve gusül ile namaz kılınır. Ebû Sevr ile Dâ-vûd Zahirî, abdestsiz iken cünüb olan kimse hakkında guslün abdest yerine geç-meyeceğine kaail olmuşlardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.

2-.......İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'in zevcesi Meymûne'den tahdîs etti. Meymûne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yalnız ayaklarını yıkamıyarak namaz için abdest alışı gibi abdest aldı. Bacak aralarını ve oralarına isabet eden yıkanacak şeyleri de yıkadı. Sonra kendi üzerine su döktü. Sonra ayaklarını yerinden ayırıp yıkadı. Onun cünüblükten dolayı yıkanması işte budur. 392[4]

2- Erkeğin, Kendi Karısı İle Beraber Yıkanması Babı

3-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile ben, bir kaptan yıkanırdık. O kap, "farak" denilen bir kadeh idi393[5].

392[4] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.

393[5] "Farak", cumhur kavline göre iki sâ' mikdân su alır bir kaptır ki, takriben altı litre eder. İbnu'1-Esîr ise, "râ"nın fethiyle "farak"ın 16 rıtl, yânî 3 sâ' -ki takriben dokuz litre eder- "râ"nın sükûnu ile "fark'ın 120 rıtl, yâhud 22 1/12 sâ',
yânî takriben 67,5 litre olduğunu beyân ediyor. Mü'minlerin annesi Âişe de "farak, 6 kıst(l*İJ)'tır"demiş.Lûgatçilerin bilittifâk beyâniyle her kist 1/2 sâ' diye ta'rîf edilmiş olduğundan, İbnu'I-Esîr'in nakline diyecek kalmıyor. Sufyân ibn

3- Bir Sâ' Ölçeği Ve Benzeri Mikdâr Su İle Yıkanmak Babı

4-....... Bana Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibnu Hafs tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Seleme'den şöyle derken işittim: Ben ve Âişe'nin erkek kardeşi beraberce Âişe'nin yanına girdik. Âişe'nin erkek kardeşi Âişe'ye Peygamber'in yıkanmasından sordu. Âişe bir sâ' mikdârı su alır bir kap İstedi. Onunla yıkandı ve başının üzerine su akıttı. Şu hâlde ki, bizimle kendisi arasında (bedeninin aşağısını perdeleyen) bir perde vardı394[6].

Uyeyne ile İmâm Şafiî ve lûgatçiîer bunda müttefiktir. Ancak Hanefî fakîhleri "müdd"ü 2 rıtl i'tibâr edip, sâ' da4müdd olduğundan, onlarca "farak" 2sâ'-dır ki, yine Hicâzhlar'ın 3 sâ'ın mecmuu i'tibâr ettikleri 16 rıtl demek olur. "Kitâbu'1-Vudû, 49; Müdd ile abdest almak bâbı"nm haşiyesine de bak... (Tecrîd Ter,, I, 172).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.

394[6] Soran, kızkardeşi Ümmü Kulsüm bintu Ebî Bekr es-Sıddîk'm süt oğlu Ebû Seleme Abdullah ibn Abdirrahmân ibn Avf ile birlikte yanına gelen, bir kavle göre süt biraderi Abdullah ibn Yezîd, diğer bir kavle göre de öz kardeşi Abdurrahmân ibn Ebî Bekr es-Sıddîk idi ki, her hangisi olsa bunlar Âişe'nin

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Yezîd ibn Hârûn, Behz ibn Esved ve el-Cüddî (205) de bu hadîsi Şu'betu'bnu Haccâc'dan rivayet ettiler. Bu hadîste ("nahvin min sâ'ın = bir sâ' mikdârı su alır" yerine), "Kadri sâ'm= Bir sâ' mikdârı" lâfzı vardır395[7].

5-....... BizeEbû Ca'fer (Muhammed ibn Alî) tahdîs etti ki, kendisi ve babası Alî ibn Hüseyin, Câbir ibn Abdillah'ın yanında bulunuyordu. Câbir (R)'in yanında da bir topluluk vardı. O cemâat Câbir'e gusülden sordular. Câbir bir sâ' (mikdârı su) yeter, dedi. Bir diğer kimse: Bana bu kadarı yetmez, dedi. Bunun üzerine Câbir; Saçı senden daha gür, kendisi de senden daha hayırlı olan bir zâta (bu kadar su)

---

mahremi İdiler.
Âişe'nin bu fiilinde, bi'ı-fiil öğretmenin nıüstehabhğına bir delâlet vardır. Çünkü fiilen öğretmek, nefiste daha te'sîrli ve daha delâletlidir.
395[7] Yânî bu üçü,Şu'betu'bnu'l-Haccâc'dan bu hadîsi rivayet ettiler. Lâfzı, "nahvin min sâ'ın" yerine "kadri sâ'ın"dir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/371.

yetiyordu, dedi. Sonra üstünde bir parça elbise olduğu hâlde bizlere imâm oldu 396[8].

6-....... Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyhe, Amr (ibn DînârJ'dan; o da Câbir ibn Yezîd (103)'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) ile zevcesi Meymûne, bir kaptan beraberce yıkanırlardı.

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Sufyân ibn Uyeyne ömrünün sonunda: İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den diye söylerdi. (Bu iki rivayetten) sahîh olan ise, Ebû Nuaym'ın rivayet ettiğidir 397[9].

396[8] Soran, Ebû Ca'fer Muhammed Bakır ibn Alî İbni'I-Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâ-lib'dir. Câbir'den bu hadîsi rivayet eden de odur. Bundan sonra: "Bana bu kadarı yetmez" diyen, yine o mecliste hâzır olan Hasen ibn Muhammed ibn Alî ibn EbîTâlib'dir ki, bu Muhammed ibn Alî, Muhammed ibnu'i-Hanefiyye diye meşhur olmuştur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/372.

397[9] Buhârî'nin maksadı şudur: Sufyân ibn Uyeyne sonradan bu hadîsi Meymûııe'-nin müsnedi yapıyordu. Çünkü İbn Abbâs, Peygamber'in Meymûne ile birlikte yıkanma haletlerine muttali' olamazdı. Bu da İbn Abbâs'm bunu Meymûne'den aldığına delâlet eder. Binâenaleyh sahîh olan Ebû Nuaym'ın rivayet ettiğidir ki, bunda hadîs îbn Abbâs'ın değil, Meymûne'nin müsnedidir (Kastallânî).

4- (Gusıldejbaşı Üzerine Üç Defa Su Akıtan Kimse Babı

7-....... Bana Cubeyr ibn Mut'ım (65) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Bana gelince, ben başımın üzerinden üç kene suyu akıtırım" buyurdu ve her iki eliyle de (akıtma şeklini) işaret etti. 398[10]

8-....... Bize Şu'be, Mihvel ibn Râşid'den; o da Muhammed ibn Alî (Ebû Ca'fer Bâkir)'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti.O: Peygamber (S), başı üzerinden üç defa su boşaltırdı, demiştir. 399[11]

9-....... Bana Ebû Ca'fer Muhammed Bakır tahdîs edip şöyle dedi: Câbir bana şunları söyledi: Amucamın oğlu bana geldi - Câbir, "amucamn oğlu"

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/372.

398[10] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

399[11] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

sözüyle Hasen ibn Muhammed ibni'l-Hanefiyye'yi ta'rîz ediyordu- de: Cünüblükten yıkanmak nasıldır? diye sordu. (Câbir der ki:) Ben de: Peygamber (S) üç avuç su alır ve bunları başının üzerinden akıtır, sonra da bedeninin kalan kısmı üzerinden akıtır idi, diye cevâb verdim. Hasen bana hitaben: Ben saçı çok bir erkeğim, dedi. Ben de: Peygamber senden daha çok saçlı idi, dedim 400[12].

5- Bir Defa Yıkanmak Babı

400[12] Ta'rîz: Tef'îl vezninde kelâmı kinaye ve tevriye ile söylemek ma'nâsmadır. Şâ-rih der ki: Ta'rîz iki kısımdır: Biri mütekelümin sarîh kelâmında ma'nâ murâd olmayıp,, ancak dinleyene onunla murâd olan ma'nâyı ifhâm eyleye. Nitekim müslümânlara ezâ eden kimseye bi'n-nefs hitâbla: "Müslüman, elinden ve dilinden müslümânların selâmette olduğu kimsedir" diye ta'rîz eyleye. Zîrâ mu-râd.ı.e^yet edenden İslâm sıfatını selb etmekten kinayedir. "Ta'rîz tasrîhden daha beliğdir" kavlince bu koyuş müessir olur. Zîrâ bunda gafletten uyarma emrine telvîh olduğundan başka "Kelâm maa'l- burhan ve hitâb maal âmmdir". Diğer kısım, zahirde bir kimseye hitâb ile murâd olan ma'nâyı tasrîh edersin. Bu kısımdan. "Sana söylüyorum ey cariyem, sen işit ey kızcağızım" mefhûmuyle ta'bîr olunur.... (Kaamûs Ter., II, 1274-1275).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

10-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Meymûne şöyle söyledi: Ben Peygamber'e yıkanmak için su koydum. Kendisi iki yâhud üç kerre ellerini yıkadı. Ondan sonra sol eli üzerine su boşaltıp hayalarını yıkadı. Sonra elini yere sürdü. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra bedeni üzerine su akıttı. Sonra yerinden ayrılıp ayaklarını yıkadı. 401[13]

401[13] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/374.

6- Yıkanma Sırasında Hılâb Yâhud Güzel Koku İle Başlayan Kimse Babı 402[14]

11-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) .cünüblükten dolayı yıkandığı zaman külek gibi bir şey isterdi. Müteakiben avucu ile su alır, başının sağ tarafından (yıkanmağa) başlar, sonra yine su alır, sol tarafını da yıkardı. Sonra İki avucu ile başının ortasına su dökerdi403[15].

402[14] "Hılâb"ın iki ma'nâsı vardır denildi: Birincisi, bâzı tohumlardan çıkarılan usare ma'nâsınadır. Arablar bâzı tohumların usaresini yıkanmadan önce bedenlerine sürer, kullanırlardı. Nitekim yıkanma öncesi güzel kokuyu da kullanırlar. Müellif Buhârî'nin meyli, buna "yâhud güze! koku" ta'bîrini ekleme karînesiyle bu ma'nâyadır.
İkincisi, hılâb, içine devenin südü sağılan kap ma'nâsına olmasıdır. Babın hadîsini bâzıları bu ma'nâ ile de tahrîc etti ki, buna göre râvînin sözünün ma'nâsı, hılâb kadar su alır bir kap istedi, olur. Yânî Peygamber ondan yıkanmak için kendisine bunun gibi su dolu bir kab yaklaştınlmasmı emreyledi, demek olur. Bâzısı da gülsuyu ma'nâsına olan cîm ile "cılâb" diye söyledi. Arablar güzel kokuyu ve gül suyunu yıkanmadan Önce kullanırlar. Bundan dolayı da yıkanmadan sonra bedenlerinde onun koku izi bakî kalırdı (Şâh Veliyyullah).
403[15] "Hılâb: Süt sağacak kaba denir ki, külek ve susak ta'bîr olunur" (Kaamus Ter.). Büyük muhaddîslerden Ebû Avâne'nin Sahîh'inde tahrîc ettiğine göre, bu hadîsin râvîleri zincirinde dâhil olan Ebû Âsim en-NebîI, bu kabı uzunluk ve genişlikçe birer karıştan az tahmîn ettiği gibi Beyhakî de sekiz rıtl su alır

7- Cünüblük Yıkanmasında Ağzı Çalkalama Ve Buruna Su Çekme Babı

12-....... Bana Salim, Kurayb'den; o da İbn Abbâs (R)'tan tahdîs etti. O da bize Meymûne tahdîs etti demiştir. Meymûne (R) şöyle demiştir: Peygamber'e yıkanmak için su döktüm. O sağ eliyle sol eli üzerine su boşalttı da ellerini yıkadı. Sonra apışarasını yıkadı. Sonra eliyle yere vurdu da elini toprağa sürdü. Sonra elini yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra yüzünü yıkadı ve başı üzerine su akıttı. Sonra yerinden uzaklaşıp ayaklarını yıkadı. Sonra kendisine bir havlu getirildi, fakat o bununla silinmedi404[16].

---

bir testi olarak takdîr etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/375.

404[16] Mindîl ve mindel, el silinecek destmâle denir... Mısbâh'm beyânına göre nakl ma'nâsından ve bâzı aharın beyânına göre kir ma'nâsından alınmıştır. Ve bu hâlen havlu ve çevre ta'bîr olunan dülbendin mecmûuna şâmildir (Kaamus Ter.),
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/375-376.

8- Daha Temiz Olması İçin Eli Toprakla Sürtmek Babı

13-....... BizeA'meş, Salim ibn Ebi'I-Ca'd'den; o da Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) cünüblükten dolayı yıkandı. Şöyle ki: Eliyle apışarasını yıkadı. Sonra elini duvara sürttü. Sonra elini yıkadı. Sonra namaz abdesti gibi abdest aldı. Nihayet yıkanmasını bitirince ayaklarını da yıkadı. 405[17]

9- Bâb: Cünüb Olan Kimse Elindecünüblükten Başka Bir Pislik Olmadığı Zaman, Elini Yıkamadan Önce Yıkanacağı Su Kabı İçine Sokar Mı?

İbn Umer ve Berâ ibn Azib, elini yıkamadan abdest alacak suyun içine sokmuşlardır 406[18].

405[17] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/376.

406[18] İbn Umer'in bu haberini Saîd ibn Mansûr, ma'nâsiyle mevsûlen; Berâ'nm haberini de İbn Ebî Şeybe lâfzıyle mevsûlen rivayet etmiştir.

İbn Umer ile îbn Abbâs, cünüblük yıkanmasından sıçrayacak serpintilerde be's görmemişlerdir 407[19].

14-....... BanaEflâh, el-Kaasım'dan; o da Âişe'den, haber verdi. Âişe (R): Peygamber (S) ile ben bir kaptan yıkanırdık, ellerimiz, o kabın içinde gidip gelirdi, demiştir. 408[20]

15-....... Bize Şu'be, Hammâd'dan; o da Hişâm'dan; o da babası Urve ibn Zubeyr'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasû-lullah (S) cünüblükten dolayı yıkandığı zaman, elini yıkar idi, demiştir. 409[21]

16-....... Bize Şu'be, Ebû Bekr ibn Hafs'tan; o da

407[19] İbn Umer'in bu haberini Abdurrazzâk mevsûlen; İbn Abbâs'ın haberini de İbn Ebî Şeybe ile Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/376.
408[20] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.
409[21] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.

Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R): Ben ve Peygamber (S) cünüblükten dolayı bir kaptan yıkanırdık, demiştir.

(Buhârî der ki:) Ve keza Abdurrahmân ibn Kaasım'dan; o da babası Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Âişe'den olmak üzere Şu'-be'nin Ebû Bekr ibn Hafs'tan rivayet ettiği hadîs gibi rivayet etmiştir 410[22].

17- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Abdullah ibn Abdillah ibn Cebr'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, o şöyle diyordu: Peygamber (S) ile kadınlarından birisi beraberce bir kaptan yıkanırlardı.

Müslim ibn İbrâhîm ile Vehb ibn Cerîr, bu hadîsi, Ebû'l-Velîd'in rivayet etmiş olduğu bu isnâdla, Şu'be'den rivayetlerinde, sonunda "cünüblükten"

410[22] Bu, "Şu'be, Ebû Bekr ibn Hafsıtan"kavli üzerine ma'tûftur. Buhârî bununla, Şu'be'nin Âişe'ye varan iki isnadı bulunduğunu, bunlardan birinin Urve'den; diğerinin de Kaasım'dan, her ikisi de Âişe'den olduğunu beyân eylemiştir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.

sözünü ziyâde etmişlerdir. 411[23]

10- Yıkanma Ve Abdest Alma Fiilleri Arasını Birbirinden Ayırmak Babı 412[24]

İbn Umer'den zikrolunur ki o, ayaklarını, cildi üzerindeki abdest suyu ıslaklığı kuruduktan sonra yıkamıştır .413[25]

18-.......İbn Abbâs şöyle demiştir: Meymûne (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah için yıkanacağı suyu koydum. Kendisi elleri üzerine su boşalttı ve onları

411[23] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377-378.

412[24] Yıkanma fiilleri arasını ve abdest alma fiilleri arasını ayırmak ifâdesi, İmâm Mâlik mezhebinden meşhur olduğu gibi, ara vermeden yıkanmayı şart kılanlara muhalif olarak, bunun cevazına işarettir. Babın hadîsi ile abdest alma fiilleri sabit olmuştur. Buna kıyasla gusül fiilleri arasını ayırmanın cevazı da sabit olmuştur. Çünkü abdest alma ile olandan başka yıkanma arasında rükünleri ve âdabı hususunda, meşhur fark yoktur.... (Şâh Veliyyullah).

413[25] Bu ta'lîki îmâm Şafiî, el-Uınm'de sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir. Müellif Buhârî bunu ancak ma'nâ ile zikrettiği için, cezim sigâsıyle değil de, temrîz sigâsıyle getirmiştir. Nitekim bu, onun ıstılahıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/378.

ikişer defa veya üçer defa yıkadı. Sonra sağ eliyle sol eli içine su boşalttı da bu su ile hayalarını yıkadı. Sonra elini toprakla sürttü. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra yüzünü ve ellerini yıkadı, başını da üç defa yıkadı. Sonra bedeni üzerine su döktü. Sonra durduğu yerden ayrıldı da ayaklarını yıkadı. 414[26]

11- Yıkanma Sırasında Sağ Eliyle Sol Eli İçine Su Boşaltan Kimse Babı

19-....... Bize A'meş, Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan; o da İbn Abbâs'ın azâdlısı Ebû Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Haris kızı Mey-mûne'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Rasûlullah için yıkanma suyu koydum ve kendisine perde yaptım. Kendisi eline su döktü de bir veya iki defa yıkadı. -Süleyman ibn Mıhrân el-A'meş: Salim ibn Ebi'l-Ca'd'ın üçüncü defayı zikredip etmediğini bilmiyorum dedi.- Sonra Rasûlullah sağ eliyle, sol eli üzerine su boşalttı da fercini yıkadı. Sonra elini yere yâhud da duvara sürttü.

414[26] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/378.

Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su çekti. Yüzünü ve ellerini yıkadı, başını yıkadı. Sonra bedeni üzerine su döktü. Sonra kenara çekildi de ayaklarını yıkadı. Bu sırada (silinmesi için) ben kendisine bir bez uzattım. Fakat o eliyle şöyle yapıp onu istemediğini işaret etti. 415[27]

12- Bâb: Cinsî Münâsebet Yaptıktan Sonra Tekrarlayan Ve Bir Tek Yıkanma İle Kadınlarını Dolaşan Kimse(Nin Hükmü Nedir?) 416[28]

20-……. Bizeİbnu Ebî Adiyy (194) ile Yahya ibn Saîd, Şu'be'den; o da İbrâhîm ibn Muhammed ibni'l-Münteşir'den; o da babası Muhammed'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

İbn Umer'in ("Ben ihramlı olup da koku neşretmemi sevmem") sözünü Âişe'ye zikrettim.

415[27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/379.

416[28] Buhârî'nin maksadı, iki cima' arasında abdest almanın sünnetliğiyle beraber, bunun caiz olduğunu isbât etmektir. İki cima' arasında abdest almak da diğer hadîslerle sabittir.

Bunun üzerine Âişe: Allah EbûAbdirrah-mân'a (yânî îbn Umer'e) rahmet etsin. Ben Rasûlullah(S)'a koku sürerdim, o da gece kadınlarını dolaştıktan sonra sabahleyin koku neşrederek (yânî koku izleri üzerinde iken) ihrama girerdi, dedi417[29].

21-....... Bize Muâz ibn Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Hişâm, Katâde'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) gece yâhud gündüzün bir saatinde kadınlarını devrederdi; kadınlar da on bir tane idiler, dedi. Katâde dedi ki: Ben Enes'e: Rasûlullah buna takat getirir miydi? diye sordum. Enes: Biz aramızda

---

417[29] Bu koku "zerîre" dedikleri bir Hind kokusu imiş. Âişe'nin bu sözü -metinden anlaşıldığı üzere- ihrama girerken koku sürünmeyi caiz görmeyen İbn Umer'in sözüne cevâbdır. Bu hadîsin râvîsi Muhammed ibni'l-Münteşir, ibn Umer'e: İhrama girerken koku sürünmek caiz olur mu? diye sormuş. O da: Bunu yapacağıma vücûduma katran tılâsı sürsem daha iyi olur, demiş. Râvî bu fetvayı Âişe'ye arzetmiş; o da metindeki sözleri söylemiştir.
Bu hadîsten, ihrama girerken hoş kokular sürünmenin müstehâb olduğu ve o kokuların ihramdan sonra payidar olmasında be's olmadığı istidlal olunmuştur. Bâzıları da bunu caiz görmezler.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/380.

O'na otuz erkek kuvveti verilmiştir, diye söyleşirdik, dedi. Saîd ibn Ebî Arûbe de Katâde'den, Enes'in onlara dokuz kadın diye tahdîs ettiğini söylemiştir [418[30]].

13- Mezîyi Yıkamak Ve Mezîden Dolayı Abdest Almak Babı

22-....... Alî (ibn Ebî Tâlib-R) şöyle demiştir: Ben mezîsi çok olan bir erkek idim. Kızı Fâtıma'nın benim nikâhımda bulunmasından dolayı, ben bir kimseye Peygamber'e sormasını emrettim. O da sordu. Peygamber (S) ona: "Zekeriniyıka da abdest al"

418[30] Müellif Buhârî bunu 12 bâb sonra mevsûlen rivayet etmiştir. Bu sayı farkı ya vakitlerin başka başka olmasından, ya da râvîlerin ayrı kişiler olmasından ileri gelmiştir. Çünkü onbir rivayeti Muâz ibn Hişâm Destevâî, dokuz rivayeti de Saîd ibn Ebân tarîkinden gelmiştir. Yâhud da zevceler dokuz idi, fakat Mâriye ile Reyhâne de tağlîb tarikiyle bunlara katılıp, hepsine onbir kadın denilmiştir.
Peygamber, bünye kemâli bakımından herkese üstün ve erkeklikte insanların en kuvvetlisi olduğu hâlde, yine nefsine herkesten daha mâlik idi. Dikkat çekici taraf şu ki, 25 yaşma kadar geçen gençlik çağında kadına yanaşmamış olduğu gibi, evlenmesinden 50 yaşma kadar da bir kadınla yaşamıştır...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/380.

buyurmuştur. 419[31]

14- Koku Sürünen, Sonra Da Yıkanan Ve Kokunun İzi Bedeninde Bakî Kalan Kimse Babı

23-....... Bize Ebû Avâne, İbrâhîm ibn Muhammed ibni'lMünteşir'den; o da babası Muhammed'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Âişe'ye sordum da ona: İbn Umer'in: "Koku neşrederek ihrâmlı olmamı sevmiyorum" sözünü zikrettim. Bunun üzerine Âişe: Ben Rasûlullah'a güzel koku sürdüm, sonra O kadınlarını dolaştı, sonra da (üzerinde koku izi varken) ihrâmlı oldu, dedi. 420[32]

24-.......Âişe (R) Peygamber (S) ihramda iken, başının saç ayırımında kokunun parıldamasi sanki hâlâ gözümün önündedir, demiştir. 421[33]

419[31] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/381.
420[32] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/381.
421[33] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/382.

15- Derisini İyice Suya Kandırdığını Zannedip Üzerine Su Akıttığı Zamana Kadar Saçları Hilâllamak Babı

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S) cünüblükten dolayı yıkandığı zaman ellerini yıkar ve namaz için abdest alır gibi ab-dest alır; ondan sonra yıkanırdı. Şöyle ki, sonra eliyle saçlarını hilâllardı. Nihayet derisini iyice suya kandırdığını zannettiği zaman üzerine üç defa su akıtırdı. Sonra bedeninin kalan kısmını yıkardı. Âişe dedi ki: Ben RasûluIIah ile beraber bir kaptan yıkanırdım da o kaptan beraberce su avuçlardık. 422[34]

16- Cünüblük Yıkanmasında Abdest Aldıktan Sonra Bedeninin Kalan Kısmını Yıkayıp Da Abdest Uzuvlarını Yıkamayı Diğer

422[34] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/382.

Bir Kerre Daha Tekrar Etmeyen Kimse Babı [423][35]

26-....... Bize el-A'meş, Sâlim'den; o da İbn Abbâs'ın himayesinde bulunan Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den haber verdi. Meymûne (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S) cünüblük yıkanması için su koydu. Müteakiben sağ eliyle sol eli içine iki yâhud üç defa kabı eğerek su döktükten sonra apışarasını yıkadı. Sonra elini yere yâhud duvara iki yâhud üç defa vurdu. Sonra ağzım çalkaladı, burnuna su çekti, yüzünü ve iki kollarını yıkadı. Sonra başı üzerine suyu akıttı. Sonra bedenini yıkadı. Sonra kenara çekildi de ayaklarını yıkadı. Meymûne der ki: Ben (silinmesi için) kendisine bir bez getirdim de, O bunu istemedi ve eliyle silkmeğe başladı. [424][36]

---

[423][35] Babın garazı, abdest uzuvlarını yıkamayı tekrar etmenin lâzım olmadığıdır. Buna istidlal, hadîsin zahiri İledir.
[424][36] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/383.

17- Râb: İnsan Mescidde İken, Cünüb Olduğunu Hatırladığı Zaman Teyemmüm Etmeyerek Olduğu Gibi

Dışarıya Çıkar

27-....... Bize Usmân ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus, Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; oda da Ebû Hureyre'den haber verdi. O şöyle demiştir: Namaz ikaamet edildi. İnsanlar ayakta olduğu hâlde saflar düzeltildi. Bunu ta'kîben RasûluIIah (S) çıkıp yanimiza geldi. Nihayet namaz kıldıracağı yerde dikilince kendisinin cü-nüb olduğunu hatırladı. Bunun üzerine bizlere: "Yerinizden ayrılmayınız" dedi. Sonra geri dönüp yıkandı. Sonra başı damlaya damlaya yanımıza çıktı, tekbîr aldı; biz de O'nunla birlikte namaz kıldık.

Abdu'I-A'lâ bu hadîsi Ma'mer (ibn Râşid)'den; o da Zuhrî'den rivayet etmekte Usmân ibn Umer'e mutâbaat etmiştir. Bu hadîsi Ab-durrahmân el-Evzâî de Zuhrî'den rivayet etmiştir425[37].

425[37] Bunun birincisini Ahmed ibn Hanbel, mevsûlen rivayet

18- Cünüblük Yıkanmasında Ellerin Silkelenmesinin Hükmü) Babı [426[38]]

28-.;.....îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Meymûne şöyle dedi: Ben

Peygamber için yıkanma suyu koydum da kendisini bir bez ile perdeledim. O, elleri üzerine su döküp onları yıkadı. Sonra sağ eliyle sol eline su döküp apışarasım yıkadı. Akabinde eliyle toprağa vurup, onu toprağa sürdü. Sonra elini yıkadı. Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su çekti, yüzünü ve kollarını yıkadı. Sonra başı üzerine su döktü ve bütün bedeni üzerine su akıttı. Sonra yerinden ayrılıp ayaklarını yıkadı. Ben kendisine bir bez uzattım, fakat o bunu almadı da

---

etmiştir, ikincisini de müellif Buhârî, "Ezan" bâblannın sonlarında mevsûlen rivayet etmiştir. İkincisinde "mutâbaat etti" dememesi, hadîsin lâfzını ayniyle nakletmeyip, sâdece ma'nâsıyle nakletmiş olduğundandır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/383-384.

[426[38]] Yânî bu caizdir. Bana göre Buhârî'nin maksadı, yaykantı suyunun (beden üzerinde kalan suyun) temizliğini isbât etmektir. Zîrâ silkelemek, bedene serpinti İsabet etmesinden hâlî kalmaz (Şâh Veliyyullah).

ellerini silkeleyerek gitti. 427[39]

19- Gusülde Başının Sağ Yanını Yıkamakla Başlayan Kimse Babı

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz kadınlardan birimize cünüblük isabet ettiği zaman, iki eliyle üç defa su alıp onu başı üzerine dökerdi. Sonra eliyle su alır, sağ tarafı üzerine ve diğer eliyle su alır, sol tarafı üzerine (döküp yıkanırdı). 428[40]

20- Bismillahirrahmânirrahîm. Halvette Tek Başına İken Çıplak Olarak Yıkanan Ye Örtünmek Daha Faziletli Olduğu İçin Örtünen Kimse Bârı

Ve Behz ibn Hakîm, babası Hakîm'den; o da dedesinden; o da Peygamber(S)'den (olmak üzere):

427[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/384.
428[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/385.

Allah, kendisinden haya edilmeğe insanlardan daha haklıdır, dedi429[41].

30-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İsrâîl oğul/arı çıplak olarak, birbirlerine baka baka yıkanırlardı. Mûsâ ise yalnızca yıkanırdı. İsrail oğulları: Allah'a yemin olsun, Musa'yı bizimle birlikte yıkanmaktan men' eden, ancak O'nun kasığının çıkık olmasıdır, derlerdi. Mûsâ bir defa yıkanmağa gitti, elbisesini de bir taşın üstüne koydu. Akabinde taş elbisesini alıp kaçtı. Mûsâ: Ey taş elbisemi, ey taş elbisemi! diyerek taşın arkasından koştu. Nihayet İsrâîl oğulları onu (çırılçıplak) gördüler de: Vallahi Musa'da hiçbir kusur yokmuş, dediler. Ve Mûsâ elbisesini aldı da taşı dövmeğe başladı. "

429[41] Bu ta'lîk, Ahmed ibn Hanbel ile dört Sünen sâhiblerinİn Behz tarikinden mevsûlen rivayet ettikleri hadîsin bir parçasıdır. Bu hadîse Tirmizî hasen demiş, Hâkim de sahih demiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/385.

Ebû Hureyre: Vallâhî o taşta muhakkak altı yâhud yedi dövme izi kalmıştır, dedi430[42].

Yine Ebû Hureyre'den; o da Peygamber (S)'den, (O) şöyle buyurmuştur: "Eyyûb çıplak yıkandığı sırada üzerine ahundan çekirgeler düştü. Eyyûb hemen elbisesinin içine avuçlamaya başladı. Rabb'i ona: Yâ Eyyüb, şu görmekte olduğun şeyden ben seni zengin kılmamış mı idim? diye nida etti. Eyyûb: Sen'in izzetine yemin ederim ki evet zengin kıldın, lâkin Sen'in bereketinden benim için müstağni olmak yoktur, dedi."

Bu hadîsi İbrâhîm, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da

430[42] Bu söz, ya Buhârî tarafından ta'lîk olarak, yânî sened zikretmeksizin Ebû Hureyre'den naklonunan bir sözdür; yâhud da râvîlerden Hemmâm ibn Müneb-bih'İn sözünün tamamlayıcısıdir ki, evvelki sözlerin devamı ve müsned olmuş olur. Her iki takdirce Ebû Hureyre'nin bu izleri haber vermesi Peygamber'den duyulmuş olduğundandır. Çünkü böyle bir haber, aklî istidlal ile bilinecek şeylerden değildir.
Bir de bu hadîs ile Peygamber'imiz bize Mûsâ Peygamber'e âid iki mu'cize haber vermiş oluyor: Biri [aşın yuvarlanarak gitmesi, diğeri de Musa'nın elle vurması sebebiyle üstünde çentikler, izler meydana gelmesidir. Bu kıssa: "Ey îmân edenler, siz de Mûsâ 'yt incitenler gibi olmayın. Nihayet A ilah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde yüzlü (i'tibârlı bir zât)/rf/"(el-Ahzâî>:69) âyetinde kasdedilen ezaların birini beyândır.

Safvân'dan; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den rivayet etti. Peygamber (S): "Eyyûb, çıplak olarak yıkandığı sırada... " buyurmuştur. 431[43]

21- Yıkanma Sırasında Bir Şey İçinde Veya Arkasında İnsanlardan Perdelenmek Râbı

31-....... Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin himayesinde bulunan Ebû Murre haber vermiştir. O da Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâ-ni'den işitmiştir ki, o şöyle diyordu: Ben fetih yılı Rasûlullah'ın yanına gittim ve Ö'nu yıkanır hâlde buldum. Fâtıma da O'nu perdeliyordu. "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben Ümmü Hâni'im dedim. 432[44]

32-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), A'meş'ten; o da Salim ibn Ebi'lCa'd'dan; o da Kurayb'den; o da İbn

431[43] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/386-387.
432[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/387.

Abbâs'tan; o da Meymûne'-den haber verdi. Meymûne şöyle demiştir: Peygamber (S) cünüblük-ten dolayı yıkanırken ben kendisini perdeledim. O ellerini yıkadı, sonra sağ eliyle sol eli içine su döküp apışarasını ve oraya değen şeyleri yıkadı. Sonra eliyle duvar üzerine yâhud toprağa mesnetti. Sonra ayaklarım yıkamıyarak namaz için abdest alışı gibi abdest aldı. Sonra kendi bedeni üzerine su akıttı. Sonra kenara çekilip ayaklarını yıkadı.

Bu hadîsi A'meş'ten rivayet etmekte Sufyân'a, Ebû Avâne ile İbn Fudayl ayrı ayrı mutâbaat etmişlerdir. Her ikisinin de mutâbaatı perdelemededir (yânî "Ben Peygamber (S)'i perdeledim" lâfzındadır). 433[45]

22- Bâb: Kadın İhtîlâm Olduğu Zaman

33-....... Bize Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Zeyneb bintu Ebî Seleme'den; o da mü'minlerin annesi Üm-mü Seleme'den haber

433[45] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/387-388.

verdi. O şöyle demiştir: Ebû Talha'nın karısı olan Ümmü Süleym, Rasûlullah'ın yanına geldi de: Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Allah haktan haya etmez. Bir kadın ihtilâm olduğu zaman gusl etmesi îcâb eder mi? diye sordu. Rasûlullah (S): "Suyu gördüğünde (evet)" cevâbını verdi 434[46].

23- Cünüb Kimsenin Teri Ve "Müslüman Murdar Olmaz" Babı

34-....... Bize Bekr (ibn Abdillah), Ebû Nâfi'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre cünüb iken Medîne sokağının birinde kendisini Peygamber (S) karşılamış. -Ebû Hureyre- Yanından savuşup gittim (deyip kendisini tekrar tecrîd ederek şöyle devam etti:); Ebû Hureyre gitti ve yıkandı, sonra geldi. Peygamber: "Sen nerede idin yâ Ebâ Hureyre?"

434[46] Bu hadisin daha tafsillİ bir rivayeti "İlim Kitâbı"nda da geçti. Bu hadîsten bu mes'elede istifâde ettiğimiz gibi, dîn işlerinde hayanın yânî utanmanın suâle mâni' olmaması lâzım geleceğinde de istifâde ediyoruz.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/388.

diye sordu. Ebû Hureyre de: Cünüb idim. Tahâretsiz olarak seninle birlikte oturmak istemedim, diye ce-vâb verdi. Bunun üzerine: "Subhânallah! Mü'min murdar olmaz" buyurdu 435[47].

24- Bâb: Cünüb Kimse Dışarıya Çıkar, Çarşıda Ve Diğer Yerlerde Yürür.

Atâ: Cünüb olan kimse abdest almasa da kan aldırır, tırnaklarını keser ve başını tıraş eder, demiştir 436[48].

435[47] Lisan örfünde bu gibi kelâmdan şu ma'nâ murâd edilir: Mü'min birbiriyle arkadaşlık yapmayı ve birbiriyle temas etmeyi ve bedenine hakîkî pislik yapışmadığı müddetçe, sırf cünüblükten ötürü olan terinin dokunmasını men' edecek bir murdarlıkla murdar olmaz. Babın hadîsinden cünübün terinin temizliği de anlaşılır. Çünkü Peygamber "Mü'min murdar olmaz" dediği zaman onunla mülakattan ve nıusâfahadan çekinmemiştir. Hâlbuki ekseriya insan, kendi bedeninde terden hâlî olmaz. İşte bundan Peygamber'in insan terinin temizliği ile hükmettiği bilinmiştir. Bu gibi istidlaller de Buhârî'de çoktur... (Şâh Veliy-yullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.

436[48] Bu ta'lîki, Abdurrazzâk Musannafmda İbn Cureyc tarikiyle Atâ'dan mevsû-len rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.

35-....... Katâde ve arkadaşlarına da Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) bir tek gece içinde kadınları üzerine dolaşır idi. O vakit Peygamber'in dokuz kadım vardı. 437[49]

36-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben cünüb iken Rasûlullah (S) benimle karşılaştı ve benim elimi tuttu. Böylece kendisiyle birlikte yürüdüm. Nihayet oturdu. Ben hemen savuştum da barındığım yere geldim, yıkandım. Sonra geldim. O hâlâ oturuyordu. "Sen nerede idin yâ Ebâ Nırr?" dedi. Ben de kendisine (yaptığım işleri) söyledim. Bunun üzerine: "Subhânattah! Yâ Ebâ Hırr, mü'mîn murdar olmaz" buyurdu. 438[50]

437[49] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.
438[50] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.

25- Cünübün, Abdest Aldığı Zaman Yıkanmadan Evde Durmasının Cevazı) Babı

37-....... Ebû Seleme şöyle demiştir: Ben, Âişe'ye, Peygamber (S) cünüb iken uyur muydu? diye sordum. Âişe (R): Evet, abdest alır, uyurdu, dedi. 439[51]

38-.......(İbn Umer şöyle demiştir:) Umer ibn Hattâb, RasûlulIah'a: Birimiz cünüb iken uykuya varabilir mi? diye sordu. Rasûlul-lah (S): "Evet, herhangi biriniz abdest aldıktan sonra (isterse) cünüb iken de yatsın" buyurdu 440[52].

439[51] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.

440[52] Cünüblükten yıkanmanın fevrî olmayıp, ancak namaza durmak lâzım geldiğinde vakti dariaştıracağı bu hadîsten anlaşılıyor. Abdest almaksızın yatmamak, imamlardan Evzâî, Ebû Hanîfe, Muhammed, Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Han-bel, îshâk ibn Râhûye, Abdullah ibn Mübarek ve daha başkalarının mezhebi-
dir. Bâzıları emredilen abdesti, cinsî münâsebet ile hâsıl olan ezayı, yânî eller ile husûsî uzuvları yıkamağa hami etmişlerdir. Dâvûd Zahirî ile Mâlikîler'den bâzıları bunu vâcib görmüşlerdir. Cünüb kimsenin abdesti almaksızın uyumasında be's görmeyenler de çoktur: Sevrî, İbnu'l-Müseyyeb, Ebû Yûsuf gibi. Bunların delilleri Rasûlullah'ın abdest almaksızın uykuya vardığına dâir olan diğer hadîslerdir.

26- Cünüb Olan Kimse Abdest Alır, Sonra Uyur Babı

39-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kendisi cünüb olduğu hâlde uyumak istediği zaman, apışarasmı yıkar ve namaz için alır gibi abdest alırdı. 441[53]

40-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, Peygamber'den: Birimiz cünüb iken uykuya varır mı? diye fetva istedi. Peygamber: "Abdest aldığı zaman evet"buyurdu. 442[54]

41-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb (R) Rasülullah'a, geceleyin

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.

441[53] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.

442[54] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.

kendisine cünüblük isabet eder olduğunu zikretti. Rasûlullah (S) ona: "Zekerim yıka, abdest al sonra uyu" buyurdu. 443[55]

443[55] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.

27- Bâb: Erkeğin Sünnet Yeri, Kadının Sünnet Yeriyle Buluştuğu Zaman? 444[56]

42- Bize Muâz ibn Fudâle tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hişâm (ed-Destevâî) tahdîs etti. H ve keza bize Ebû Nuaym, Hişâm ed-Destevâî'den; o da Katâde'den; o da Hasen (Basrî)'den; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den tahdîs etti.

444[56] Hatn: Oğlanı ve kızı sünnet eylemek ma'nâsına, birinci ve ikinci bâblardan gelen masdardır. Halın ve mahtûn, hatîne ve mahiûne: Sünnet olmuş oğlana ve sünnet olmuş kıza denir. Hitan ve hıtâne, isimlerdir. Hıtân ve hıtâne, zekerde sünnet yerine de denir.

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî bu mes'eledeki ihtilâfı görünce mü'minlerin annesi Âi-şe'ye gelip: Ey anneciğim, Rasûlullah'ın sahâbîlerinin mühim bir ihtilâfı var ki, sana arzetmek bana pek ağır geliyor, diye söze başladı. Âişe: Ne imiş o? Anandan sorabilecek neyin varsa bana sor, diye cesaret verince, bu mes'eleyi sormuş. Âişe: Erkeğin sünnet yeri kadının sünnet yerine geçince yıkanmak vâcib olmuştur" demiştir. Ebû Mûsâ, bu doyurucu cevâbı alınca: Artık senden sonra bu mes'eleyi kimseden sormayacağım" demiştir.'

Tabiiyyâtta sıhhat ile sırf ilmî mes'eleler erbabı nazarında ne kadar mühim ise, dîniyyâttakİ bu mes'eleler de dîn ehli indinde çok daha mühimdir. Zîrâ taharet, Cenabı Hâlık'a karşı ibâdetin şartıdır. İbâdet ederken zahiren ve bâtmen Allah'ın maiyyetinde edeb şarttır. Nikâh ve talâk mes'delerinde kan kocanın haklan, neseb ve miras mes'eleleri dallanır. Bir kısım Allah hakları ile kul haklarını güzel eda etmek, bu mes'eleleri bilmeğe bağlı olduğundan, bunları ihmâl etmek Allah hakları ile kul haklarını dikkat nazarına almamak demektir (Tec-rîd Ter., I, 170-171).

Peygamber (S): "Erkek, kadının dört şu'besi arasına oturup da sonra kadına meşakkat ulaştırdığı zaman (her ikisine) yıkanmak vâcib olmuştur" buyurdu.

Bu hadîsin benzerini Şu'be'den rivayet etmekte Amr ibn Mer-zûk, Hişâm'a mutâbaat etmiştir. Ve (Buhârî'nin şeyhi olan) Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hasen Basrî bu hadîsin benzerini haber verdi[445][57].

28- Kadın Fercinin Islaklığından İsabet Eden Şeyleri Yıkamak Babı

43-....... Yahya (ibn Ebî Kesîr) şöyle dedi: Bana Ebû Seleme haber verdi, ona da Atâ ibn Yesâr haber verdi. Ona da Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî haber verdi ki, kendisi Usmân ibn Affân (R)'a sorup: Erkek, karısı ile cinsî münâsebet yapıp da menî getirmediği zaman (ne

---

[445][57] Dört şu'be, iki ayak ve İki el, yâhud iki bacak ve iki bud ile tefsir edilmiştir. Âlimler başlıktaki ifâdenin ma'nâsı, zekerin kadının ferci içinde görünmez
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/392.

yapmalıdır?) bana haber ver, demiş. Usmân: Namaz için abdest aldığı gibi abdest alır ve bacakları arasını yıkar, diye cevâb vermiş de: Ben bunu Rasûlullah'tan işittim, demiştir.

Râvî Zeyd ibn Hâlid der ki: Ben bu mes'eleyi Alî ibn Ebî Tâ-lib'e, Zubeyr ibn Avvâm'a, Talha ibn Ubeydillah'a, Ubeyy ibn Ka'-b'a da sordum. Bunların hepsi, ben Zeyd'e böyle emrettiler.

Yahya (ibn Ebî Kesîr) şöyle dedi: Ve yine bana Ebû Seleme haber verdi. Ona da Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber vermiştir. Ona da Ebû Eyyûb, kendisinin bunu Rasûlullah'tan-işittiğini haber vermiştir. 446[58]

44-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve haber verip şöyle dedi: Bana Ebû Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Ubeyy ibn Ka'b haber verdi ki, kendisi: Yâ Rasûlallah, erkek kadın ile cinsî münâsebet yapıp da menî indirmediği zaman (nasıl hareket etmelidir?) dedi. Rasûlullah: "Kendinden kadına dokunan şeyi (yânı zekerini) yıkar, sonra

446[58] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/393.

abdest alır ve namaz kılar" buyurdu. Ebû Abdillah Buhâri şöyle dedi: (Menî indirmeden de) yıkanmak (dînde) daha ihtiyat-h olandır. Bâbdaki bu hadîs ise (Şâri'den rivayet edilen iki emrin) sonuncusudur. Biz bunu ancak sahâbîlerin (yıkanmanın vâcib olup olmaması hususundaki) ihtilâflarından dolayı beyân ettik 447[59].

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın İsmiyle

447[59] Kerîme ve İbn Asâkir nüshalarında: Biz ancak sahâbîlerin ihtilâflarını beyân ettik"; Sâgânî nüshasında » Biz bu son hadîsi ancak onlann ihtilâflarından dolayı beyân ettik" tarzındadır (Kastallânî).
Bu hadîsle ilgili bir açıklama "Abdest Alma Kitabı, 36. Bâb, 43 rakamlı hadîsin haşiyesinde verilmişti; oradan okunsun!
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/394.

5-KİTÂBU'L-HAYZ (HAYZ KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavlî:

"Sana Kadınların Ay Hâlini De Sorarlar. De Ki: O Bir Ezadır. Onun İçin Hayz Zamanında Kadınlardan Ayrılın.[448[1]] *Temizlendikleri Vakte Kadar Kendilerine Yaklaşmayın. İyice Temizlendiler Mi O Zaman Allah'ın Size Emrettiği Yerden Onlara Gidin. Herhalde Allah Hem Çok Tevbe Edenleri Sever, Hem Çok Temizlenenleri Sever" (El-Bakara: 2/222)* [449[2]]

448[1] Hayz ve onunla birlikte zikrolunan istihâza İle nifâsın hükümlerini beyân kitabı. Kitabın hayz ile isimlendirilmesi, hayzın diğerlerinden daha çok vâki' olmasındandır. Hayz'ın on tane ismi vardır: Hayz, tams dıhk, ıkbâr, ı'sâr, dırâs, ırak, fırâk, tams , nifâs.

449[2] Ma hız, mimli masdâr veya mekân İsmi veya zaman ismi olabildiğine göre, hayız, hayız yeri veya hayız zamanı demek olur. Hayız, lûgatta seyelân ma'nâsm-dan alınmış olarak, kadınların âdeti olan kan akıntısının ismidir ki, rahimden vakit vakit gelen kirli ve tabiî ifraz olup, şahıslara ve hâllere göre müddeti farklı olur. İmâm Şafiî, en azı bir, en çoğu onbeş gün olduğuna; İmâm Mâlik en az ve en çoğunun ta'yîrıi mümkün olmadığına kaail olmuşlardır. İki hayz arasındaki temizlik müddetine tuhur denilir. Hayzın şer'î hükümleri namaz ve oruca mâni' olması, mescide girmekten, Kur'ân okumaktan ve Mushaf'a dokunmaktan çekinilmesi, kadının bununla bulûğa .ermesi ve bu hâlde cimâ'ın haram ol-. maşıdır ki, burada mensûs olan da budur (Hakk Dîni, I, 775-776).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/395.

1- Hayzın Başlaması Nasıl Oldu Ve Peygamber(S)'İn:"Hayz Allah'ın Âdem Kızları Üzerine Yazdığı Bir Şeydir" Kavli Babı 450[3]

Ve bâzıları da: Gönderilen hayzın ilki, İsrâîl oğulları (kadınları) üzerine oldu, dediler 451[4].

Ebû Abdillah Buhârî: Peygamber'in (yukarıki) sözü daha şümullüdür, dedi452[5].

450[3] Çünkü hayz, kadınların hilkatlarının aslındandır ki, onda kendilerinin salâhı vardır. Bu salâha Yüce Allah'ın şu kavli delâlet eder: ' 'Zekeriyyâ 'yi da an. Hani o Rabb *ına; Rabb 'im beni yalnız başıma bırakma. Sen vârislerin en hayırlısı-sın diye niyaz etmişti. Biz onun bu duasını kabul ettik ve kendisine Yahya 'yi ihsan eyledik. Eşini(doğurmaya) elverişli kıldık... "(el-Enbiyâ:89-90). Buradaki is--lâh, onun karısını kısırlığının ardından kendisine hayzı tekrar vermek suretiyle doğurmaya elverişli kılmakla tefsir edilmiştir.
Hâkim, sahîh bir İsnâdla İbn Abbâs'tan: "Hayzın başlaması, cennetten indirilmesinden sonra Havva üzerinde oldu" hadîsini rivayet etmiştir.

451[4] Buharî bununla, Abdurrazzâk'ın sahîh bîr isnâdla İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiği şu hadîsi işaret ediyor gibidir: îbn Mes'ûd şöyle demiştir: "îsrâîl oğullan'nda erkekler ve kadınlar beraberce namaz kılıyorlardı. Kadın erkeğe bakıyordu. Allah o kadınlar üzerine hayzı bıraktı da onları mescidlerden men' etti". Abdur-razzâk'ta, Âişe'den de bu ma'nâda bir hadîs vardır.

452[5] Yânî Peygamber'in "Hayz Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir" sözü, o, bâzılarına âid olan sözden daha

2- Hayz Oldukları Zaman Kadınlara Emr Babı 453[6]

1-......el-Kaasım şöyle diyor: Ben Âişe'den işittim, şöyle diyordu: Biz ancak hacc etmeği düşünerek yola çıktık. Şerif mevkiine geldiğimiz zaman ben hayz oldum. Rasûlullah (S) yanıma girdi; ben ise ağlıyordum. "Neyin var (hayız mı oldun?)" diye sordu. Evet dedim. "Bu, Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir iştir. Binâenaleyh sen, hacıların eââ ettiği mensekleri eda et, şu kadar ki, Beyt'i tavaf etme"

şümullüdür. Çünkü Peygamber'in sözü isrâîl oğulları kadınlarına ve diğerlerine şâmildir.
Dâvûdî: Bu iki söz arasında muhalefet yoktur. Çünkü isrâîl oğullan kadınları da Âdem kızlanndandır, dedi.
Muhalefet ise görüldüğü üzere apaçıktır. Çünkü bu sözden İsrâîl oğulları "kadınlarından başkasına hayz gönderilmemiş olması lâzım gelir. Hadîs ise İsrâ-îllİler olsun, gayrılan olsun, bütün Âdem kızlarına hayzın yazılmış olduğunda zahirdir.
İbn Hacer bunu şöyle cevâbladi: Ta'mîme kaail olmakla beraber, İsrâîl oğulları kadınlarına mevcudiyetinin başlangıcı olarak değil de, bir ceza olmak üzere
hayz müddetinin uzatılması şeklinde anlaşılmak suretiyle, iki söz arasını cem' etmek mümkün olur, dedi.. (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/396.
453[6] Bu bâb ile ismi, nüshaların bâzısında düşmüştür.

buyurdu. Âişe dedi ki: Ve Rasûlullah, kendi kadınları adına sığır kurbân etti .454[7]

3- Hayızlı Kadının, Kocasının Başını Yıkaması Ve Taraması Babı

2-.......Âişe (R): Ben hayızh olduğum hâlde Rasûlullah'ın başını tarar idim, demiştir 455[8].

454[7] Metinde "bi'1-bakari" rivayeti olduğu gibi, "biU-bakarati" rivayeti de vardır. İkinci rivayette bir sığır kurbân edilmiş olduğu taayyün eder. Birincisine göre ise, sığırların birden fazla olması ihtimâli de anlaşılır ki, her iki ihtimâli gözeterek tercemesinde "bir"siz olarak yalnız "sığır" denildi (Ahmed Naîm).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/397.
455[8] Hristiyanlar, hayza hiç ehemmiyet vermezler, hayızlı kadınlarla cinsî münâsebette bile be's görmezler, bu tefrittir; işi küçültmektir. Yahudiler ise, cinsî münâsebet şöyle dursun, hayızh kadınlarla bir odada bile oturmazlar, öerâber yiyip içmezler; bu da ifrattır; tedbîrde ileri gitmektir.
Câhiliyyet Arablar'ı, Yahûdîler'in ifratına tâbi' olmuşlardı. İslâm şerîatİ ise bu ifrat ve tefriti kaldırarak, yalnız hayızh kadınlarla cinsî münâsebeti haram kılmış ve bu hâldeki kadınları cünüb menzilesinde tutmuştur. Baş tarafta zikredilen el-Bakara:222. âyeti, yalnız hayızlı kadınlarla cinsî münâsebeti yasak ettiği gibi, bundan sonraki hadîslerde de Arab'ın hayızlı kadınlar hakkındaki bâtıl i'tikaadlarını yıkar ve bu husustaki şer'î hükümleri beyân eder (Tecrid Ter., I, 183-184).

3-....... Bana Hişâm, Urve'den haber verdi ki, Urvetu'bnu'zZubeyr'e: Hayızh kadının bana hizmet etmesi yâhud kadının cünüb iken yanıma gelmesi caiz midir? diye sorulmuş. Urve de: Bana göre bunun hepsi caiz, öyle olan da, böyle olan da bana hizmet eder. Bundan dolayı hiçbir taraf için be's yoktur. Bana Âişe haber verdi ki, kendisi hayızlı ve hücresinde ikaamet ederken, Rasûlullah da mes-cidde i'tikâf ettiği zaman, Rasûlullah başını ona doğru uzatır, o da Rasûlullah'ın başını tarardı 456[9].

4- Erkeğin, Kadın Hayızlı İken Karısının Kucağında Kur'ân Okuması Babı

Ebû Vâil de, kendi hizmetçi kadınını hayızlı olduğu hâlde Ebû Rezîn'e gönderirdi de, kadın Mushaf

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/398.

456[9] Mü'minlerin annelerinden her birine mahsûs olan hücrelerin kapılan mescide açılırdı. Bu ta'rîfegöre Rasûlullah, Âişe'nin hücresine bitişik bir halvet yerinde i'tikâf etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/398.

kesesinin ipinden tutarak onu Ebû VâiPe getirir idi457[10].

4-.......Âişe (R): Peygamber (S), ben hayızh iken başını kucağıma yaslar, sonra Kur'ân okurdu, diye tahdîs etmiştir. 458[11]

5- Nifâsa Hayz İsmini Veren Kimse Babı 459[12]

5-.......Ümmü Seleme (R) tahdîs edip şöyle

457[10] Bu haberi îbnu Ebî Şeybe, kendi Musannafmda sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399.
458[11] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399.
459[12] Bu babın ismi kalbedilmiştir: Çünkü bunun hakkı "Hayz'a nifâs ismi veren" denilmekti, denildi.
Bu, takdîm ve te'hîre hamlolunur. Takdîr "Hayz'a nifâs ismi veren"dir. Keza "ismi veren" sözü ile murâd, "NÎfâs lâfzım hayız ma'nâsına kullanan" olması da muhtemildir. Buna göre haberdekine tekellüfsüz olarak mutabık olur da denildi (tbn Hacer).
Buhârî'nin irâde ettiği şeyin hâsılı şudur: Hayz'ın nifâsa ıtlâkı, nifâsm hayza illâki Arablar arasında şâyi'dir. Binâenaleyh hayız için sabit olan hükümler, öylece nifâs için de sabit olur... (Şâh Veliyyullah).

demiştir: Ben Peygamber ile beraber bir aba içinde yatmış hâlde idim. Derken hayz oldum. Yavaşça sıyrıldım. Ve hayız elbisemi alıp giydim. Peygamber: "Nifâslandın mı (yânî âdetin mi geldi)?" diye sordu. Ben: Evet, dedim.

Bunun üzerine Peygamber beni çağırdı, ben de saçaklı kadîfenin altında onunla beraber yattım 460[13].

6- Hayızlı Kadının Cildine Dokunmak Babı 461[14]

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber ile birlikte her ikimizde cünüb iken bir kabdan

---

460[13] el-Hamîsa: Sefine vezninde bir gûnâ siyah abaya denir ki, dört köşeli ve iki tarafı zencefli olur.
el-Hamîle: Sefine vezninde... ve kadifeye denir ki ma'rûftur.
el-Hamle: Temre vezninde, bu dahî kadîfeye denir. Ve kilim ve ihram ve zeylu
ve çuha ve mıkrame makûlesi havlı ve saçaklı nesneye denir.. (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399-400.

461[14] Yânî izârm üst tarafındaki derilerde teni tene sürüşmek caizdir. İzârın altındaki derilere gelince, âlimlerin bâzısının hilâfına olarak, caiz değildir. Çünkü bâzı âlimler fercden ve kan yerinden sakınmakla beraber, bunu da caiz görürler... (Şâh Veliyyullah).

yıkanırdık. (Hayız olduğumda) O bana emrederdi, ben de futamı bağlardım. Ben hayızlı iken Peygamber tenini tenime dokundururdu. Keza O (mescidde) i'tikâfta iken, ben de hayızlı olduğum hâlde başını (i'tikâf yerinden dışarıya) çıkarırdı da, ben onu yıkar idim .462[15]

7-....... BizeEbû İshâk -ki o Şeybânî'dir-, Abdurrahmân ibn Esved (99)'den; o da babası Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe'den haber verdi. O şöyle demiştir: Biz mü'minlerin annelerinden biri hayız olduğu ve Rasûlullah da cildini onun cildine dokundurmak istediği zaman o kadına hayzının hemen başlangıcında iken fûta bağlamasını emreder ve ondan sonra tenini o kadının tenine dokundururdu. Âişe dedi ki: Sizin hanginiz nefsine, Peygamber'in nefsine mâlik

---

462[15] el-Mubâşere:.....ve cima' eylemek ma'nâsınadır. Bir kavle göre, bir bez içinde beşereleri (yânî cildleri, tenleri) biribirine sürüşmek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).
Bu lâfzı burada cinsî münâsebet ma'nâsına almağa İmkân yoktur. Çünkü hayızlı kadınla cinsî münâsebet etmek, bi'1-icmâ haramdır, büyük günâhtır...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/400.

olduğu kadar mâlik olabilir? 463[16]

Bu hadîsi Şeybânî'den rivayet etmesinde ayrı ayrı Hâlid ibn Ab-dillah ile Cerîr ibn Abdilhamîd, Alî ibn Mushir'e mutâbaat etmişlerdir .464[17]

8-....... Bize Şeybânî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Meymûne'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) kadınlarından bir kadınla deri deriye sürüşmek istediği zaman, kadın hayızlı olduğu hâlde kadına emreder, kadın da futasını bağlar idi.

Bu hadîsi Sufyân es-Sevrî de Şeyb.ânî'den rivayet etmiştir. 465[18]

463[16] Bu son sözden Âişe'nin, nefsine güven olmaksızın cild cilde sürtüşmenin kerahetine kaail olduğu zahir oluyor (Şâh Veliyyullah).

464[17] Hâlid'in mutâbaatını, Ebu'l-Kaasım et-Tenûhî; Cerîr'in mutâbaatım ise Ebû Dâ-vûd ile el-İsmâîlî mevsûlen rivayet etmişlerdir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/401.

465[18] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/401.

7- Hayızlı Kadının Oruç Tutmayı Terketmesi Babı

9-....... Bize Muhammed ibn Ca'fer haber verip şöyle dedi: Bana Zeyd -ki o, Eslem'in oğludur-, İyâd ibn Abdillah'tan; o da Ebû Saîd Hudrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bir kurban yâhud ramazân bayramında Rasûlullah (S) yanımıza, namaz kılınacak musallaya çıktı. Kadınların yanma uğradı da:

— Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Çünkü sizler bana cehennem ahâlîsinin çoğu olarak gösterildiniz, buyurdu.

Kadınlar:

— Yâ Rasûlallah, neden? diye sordular. Rasûlullah:

— Çünkü siz çokça la'net eder ve kocalarınıza karşı ni'metenankörlük yaparsınız. (Ne acîbdir ki kendini zabt eden) tam akıllı ve ihtiyatlı kimsenin aklını, sizin kadar eksik akıllı, eksik dinli hiçbir kimsenin çelebileceğini görmedim, buyurdu.

Kadınlar:

— Dînimizin ve aklımızın eksikliği nedir? Yâ

Rasûlallah? dediler.

— Kadının şahadeti, erkeğin şahadetinin yarısı değil midir?

Kadınlar:

— Evet, dediler.

— İşte bu aklının eksikliğindendir. Hayız olduğu zaman da namaz kılmaz, oruç tutmaz değil mi? buyurdu.

Kadınlar:

— Evet, dediler.

— İşte bu da dîninin eksikliğindendir, cevâbını verdi 466[19].

466[19] Küll hakkında verilen hükmün o küll ferdlerinden her ferde sâdık olması lâzım gehnez.Nitekim erkeklere taş çıkartır nice kadınlar vardır. Hüküm çoğunluğa göredir. Amel îmândan-cüz'dür ve îmân, ziyâde ve noksan kabul eder diyenler
Peygamber'in bu sözünü- zahirine hamleder ve te'vîline hâcel görmezler. İbâdeti eksik olanların dînini de eksik sayarlar. Muhalifleri ise, îmân, İslâm ve dîn'İn zâtında ziyâde ve noksan terettübü mümkün değildir, bu ziyâde ve naks sıfata râci'dir, derler (Tecrîd Ter., I, 188).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/402.

8- Bâb: Hayızlı Kadın. Beyti Tavaf Etmek Müstesna, Bütün1 Hacc Fiillerini Yerine Getirir

Ibrâhîm en-Nahaî: Hayızlı kadının âyet okumasında be's yoktur, demiştir 467[20]. İbn Abbâs da: Cünübün kıraat

etmesinde bir be's görmemiştir 468[21].

Peygamber(S) de zamanlarının hepsinde (yânî her hâlinde) zikrederdi. Ümmü Atıyye de: Biz, hayızh kadınların (namazgaha) çıkmaları, mü'minlerin tekbîrleriyle tekbîr etmeleri ve duâ etmeleri ile emrolunur idik, dedi.469[22]

İbn Abbâs da şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber i verdi ki: Hıraklıyus, Peygamber'in mektubunu istemiş ve okumuştur. Bu mektûbda: Bismillahirrahmânirrahîm ile "Ey kitâb ehli, hepiniz bizimle sizin aranızda musâvî bir kelimeye gelin:

467[20] Bunu Dârimî mevsûlen rivayet etti.
468[21] Bunu İbnu Munzİr, İbn Abbâs'tan isnâdiyle rivayet etti.
469[22] Bunu Buhârî, "Kitâbu'l-Iyd"de mevsûlen rivayet etti. Yânî bayramda tekbîr getirmeleri evlâ tarîkiyle caiz olur.

Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi ortak tutmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi

RabbHar edinmeyelim... " (âiu imrân:64)sözleri de vardı 470[23].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir'den: Âişe hayz oldu da Beyt'i tavaf hâriç, bütün hacc fiillerini yaptı ve namaz

kılmıyordu, dedi 471[24]. Ve Hakem ibn Uteybe: Ben cünüb iken hayvan keserim. Allah da: "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin; çünkü bu muhakkak bir flSktir... " (el-En'âm:121) buyurdu, demiştir 472[25].

470[23] Bunu Buhârî, "Bed'u'l-Vahy"de mevsûlen rivayet elti.
Bu, Peygamber'in, tâ Allah'ın zikrini mâni' olan kâfirlere olan mektûblaş-malanna kadar her hâlinde Allah'ı zikreder olduğuna delildir. Binâenaleyh müs-lümânlar hakkında evlâ tarîkıyledir.
471[24] Bunu Buhârî, "Kitâbu'l-Ahkâm"da mevsûlen rivayet etti.
472[25] Bunu Bağâvî mevsûlen rivayet etti. "Allah şöyle buyurdu.." ifâdesi, delîl için ikinci bir mukaddime menzilesindedir. Yâni cünüblükle beraber hayvan kesmek caizdir; şu kadar var ki, bu boğazlama dahî Allah'ı zikretmeksizin caiz olmaz. Cünüblük ve hayzın hükümleri de bi'l-icmâ musâvîdir.
Buhârî bu babın ta'lîklerini -'ednâ mulâbese" için (yânîen yakın bir bulaşma için) getirmiştir. Nitekim bu gizli olmaz. Bunun benzerleri müellifte çoktur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/403-404.

10-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in maiyyetinde, haccdan başka bir şeyi düşünmeyerek yola çıktık. Serîf mev-kîine geldiğimiz zaman ben hayız oldum. Ben ağlar hâldeyken Peygamber (S) yanıma girdi ve: "Seni ağlatan nedir?" dedi. Ben: Val-lâhî çok arzu etmiştim; Allah'a yemîn ediyorum ki, ben bu yıl hacc etmedim, dedim. Peygamber: "Muhtemel ki sen hayz oldun" dedi. Evet, dedim. "Şübhe yok, sendeki bu hâl, Allah 'in Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir. Binâenaleyh hacıların yapacakları fiilleri sen de yap, şu kadar ki, temizleninceye kadar Beyt'i tavaf etme" buyurdu 473[26].

473[26] Âişe'nin en baştaki ifâdesi, eskiden hacc aylan içinde umreye niyet edilmez i'tikaadında bulunduğu içindir. Câhiliyyet zamanında İbrâhîm dîninin öğrettiği nu-suk ve ibâdetlerden yalnız hacc ve umre ayakta kalmıştı ki, o da birçok bid'atler ve bâtıl bâtıl i'tikaadiarla karışmış bir hâlde idi. Bu cümleden olmak üzere hacc ayları içinde umre 'niyetiyle ihrama girip, telbiye ile ses yükseltmek caiz sayılmazdı. Veda haccma kadar bu i'tikaadı bozacak yeni bir teşrî' vâki' olmamıştı.: Bundan dolayı müslümânlar ihrama girdikleri vakit, hep hacc niyetiyle girmiş
; bulunuyorlardı. Bilhassa kurbân sevk etmiş olan Rasûlullah'ın niyetine uyarak, hepsi o niyette idi. Hacc kaafİlesi Mekke'ye yaklaştığında Şerif mevkîinde Peygamber "Beraberinde kurban

9- İstihâza Babı

11-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Fâtıma bintu Hubeyş, RasüIullah'a hitaben: Yâ Rasûlallah, ben temiz olamıyorum, namazı terk edeyim mi? diye sordu. Rasûlullah (S): "Bu, ancak bir damar (ka-m)dır, hayız değildir. Hayız (vakti) geldiği zaman namazı bırak, hayız zamanı geçince kendinden kanı yıka ve namaz kıl" buyurdu .474[27]

---

getirenlerden mâada her kim varsa, haccıfesh ederek umre'ye niyet etsin" diye tebliğ buyurdu. Ve Câhiliyyet Arabi'nin bu husustaki amel ve i'tikaadını bozdu. İsteyenler, hacc ayları içinde de Umre'den istifâdeye imkân buldular. Fakat herhalde Medine'den çıkarken umûmun niyei hacc idi. Bundan dolayı mü'minlerin annesi Âişe "Hacc'dan başka bir niyeti-
miz olduğunu bilmeksizin..." demiştir.

Âişe'nin ağlaması hayızlı hâlde iken hem haccın, hem umrenin rükünlerinden olan ifâda tavafının mümkin olmamasındandır. Bilindiği üzere hayızhnın tavaf etmesi caiz değildir. İşte bu sebeble Peygamber Âişe'ye, metindeki şekilde hareket etmesini emretmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/404.

474[27] Bunun ma'nâsı: O, rahim kanı değildir ki namazı ve orucu bırakmayı mûcib olsun; o bir damar kanından ibarettir, denildi. Tabîblere göre istihâza da rahimden gelir; öyleyse "Bu ancak bir damardır" sözünün ma'nâsı nedir? denilirse, ben şöyle derim: Onun ma'nâsı: Bu ancak bir rahatsızlık ve onda bir hastalıktır.

10- Hayz Kamnı Yıkamak Babı

12-....... Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da Fâtıma bintu'lMunzir'den; o da Esma bintu Ebî Bekr'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bir kadın, Rasûlullah'tan sorup: Yâ Rasûlallah, birimiz, elbisesine hayzmdan kan isabet ederse nasıl yapsın buyurursun? dedi. Rasûlullah: "Birinizin elbisesine hayzından kan bulaşırsa, onu parmaklarıyla yâhud tırnağıyla kazısın, sonra azar azar üzerine su döküp yıkasın, ondan sonra

---

Damar söylenip, hastalık ve rahatsızlık irâde edilmesidir. Çünkü kanın toplanması ve bozulması orada olur. Bu da ekseriyyâ rahatsızlığa ve hastalığa sebeb olur. Buna göre hadîs ile tabîblerin söylediği arasında muhalefet yoktur. Çünkü tabîbler de hastalıkların çoğunun damarlardaki bir mizâc kötülüğünden meydana gelmekte olduğunu i'tirâf etmektedirler (Şâh Veliyyullah).
el-Mustahâza, şu hâtûna denir ki, kanı hayz kanı olmayıp, yâni rahimden gelmeyip âzİI dedikleri damardan gelir. Bu, mechûi binası olan Ustuhîzat sîga-sındandır. "Ustuhîzati'l-meretu ve hiye mustahâzatun" denilir, yâni kanı ha-yızdan değil de, azil damarından olarak akar (Kaamûs Ter.),
Buna göre mustahâza, hayız müddetinin en büyüğü geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadına denir. Bunun hükmü, bâzı hususlarda hayızlıdan farklı olup, daimî özürlü hükmündedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/405.

o elbise içinde namaz, kılsın" buyurdu. 475[28]

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Birimiz hayız olurdu da, sonra temiz olduğu zaman elbisesinden kanı parmaklarıyla kazır ve onu yıkar, müteakiben elbisesinin diğer kısımları üzerine azar azar su döker, ondan sonra da bu elbisenin içinde namaz kılardı. 476[29]

11- İstihâzalı Kadının İ'tikâf Etmesi Babı

14-....... BizeHâlidibnu Abdillah, Hâlid ibn Mihrân'dan; oda İkrime'den; o da Âişe'den tahdîs etti (o şöyle demiştir): -Bir kerre-Peygamber (S) ile birlikte kadınlarından biri istihâzah hâlinde ve kanı görüp dururken i'tikâf etti. Bazen kanının akmasından dolayı altına bir leğen koyduğu da olurdu.

İkrime dedi ki: Âişe usfur bitkisinin suyunu

475[28] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/406.
476[29] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/406.

gördü de: Bu öyle bir şeydir ki, fulanca kadın istihâza zamanında onu bulundurur idi, dedi 477[30].

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Kadınlarından biri Rasûlullah ile birlikte i'tikâf etti. Bu kadın leğen altında iken (kırmızı) kanı ve sarılığı görüyor idi ve bu hâlde o, namaz kılardı478[31].

16-....... Bize Mu'temir, Hâlid'den; o da İkrime'den; o da Âişe'den tahdîs etti ki, mü'minlerin annelerinden biri istihâzah iken i'tikâf etmiştir 479[32].

477[30] İstihâzah kadın, hayız müddetinin çoğu geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadın demek olduğu, daha önce bildirildi.
Usfur: Bir nebat adıdır ki, kalîz eti mühre eder ve tohumuna kurtum derler. Türkçe'de tahrif ile âspûr ve tohumuna âspûr tohumu dedikleridir. Pişirildiği zaman ete izafe olunsa, sür'atle mühre eder ve onunla sarı boyanır (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

478[31] Bu kadın, mü'minlerin annelerinden Şevde bintu Zem'a yâhud Ümmü Habîbe Remle bintu Ebî Sufyân yâhud da Ümmü Seleme'den biri idi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

479[32] Hayızlmın mescide girmesi caiz değil ise de, bu hadîslerden, istihâzah kadının i'tikâfı bile -mescidin kirletilmeyeceğine emniyet edildiği takdirde- caiz olduğu
istinbât olunur. Hadesi devamlı olan özürlü kimseler

12- Bâb: Kadın, Hayız Olduğu Elbise İçinde Namaz Kılar Mı?480[33]

17-.......Âişe (R): Bizim her birimiz için, içinde hayız olduğu bir tek elbiseden başkası yoktu. Eğer o elbiseye kandan bir şey bulaşırsa, tükürüğü ile onu ıslatır, sonra onu tırnağı ile ovalar(yıkar)dı, dedi. 481[34]

13- Hayızdan Yıkanması Sırasında Kadının Güzel Koku Sürünmesi Babı .

18-....... Bize Abdullah ibnu Abdilvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb (es-Sahtıyânı)'dan; o da Hafsa (bintu Sîrîn)'dan tahdîs etti.

---

hakkındaki hükümler de, zâten istihâzalı kadının hükümlerine kıyâs ediliyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

480[33] Babın maksadı, bunun câizliğini isbâttır. Çünkü İslâm'dan evvel kadınların i'-tiyâdı, hayzın dinmesinin ardından elbiseyi değiştirmek idi, ve onlar bunu vâcib görüyorlar idi (Şâh Veliyyullah).

481[34] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/408.

Ebû Abdillah dedi ki: Yâhud Hişâm ibn Hassan, Hafsa'dan; o da Ümmü Atiyye'den; o da Peygamber'den.

Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Biz bir ölü üzerine üç günden ziyâde süslenmeyi terk etmekten (yânî yas tutmaktan) nehy olunurduk, ancak zevç üzerine dört ay on gün yas tutardık. Bu müddet içinde gözlerimize sürme çekmez, güzel koku sürünmez ve (süs için) boyanmış kumaş giyinmezdik, ancak asb (denilen Yemen kumaşı) müstesna. Hayzın dinmesi zamanında birimiz hayızdan yıkanmak istediğinde azıcık Azfâr kustu (tırnak buhuru) kullanması bize müsâade edilmişti[482][35]. Bizler .cenazenin ardından gitmekten de nehy olunurduk.

---

[482][35] Asbı sevbi: Yemen dokumalarından boyalı bir kumaşın adıdır; iplikleri boyanır, sonra dokunur idi.
Kust Üçü de lügattir. Buna Kustu Azfâr denildiği gibi, kustu Zafâr da denir. Zafâr, Aden sahilinde bir şehrin ismidir ki, tırnak şeklinde olan Hind kustu, Hindistan'dan evvelâ oraya gelir. Bundan dolayı Arab kadınlarının yıkanma esnasında çirkin kokuyu gidermek için kullandıkları bu ıtra "Kustu Azfâr" dedikleri gibi "Kustu Zafâr" da derler. Yânî bu Zafâr ile Azfâr lâfzı hakkında iki rivayet vardır: Birinciye göre ma'lûm yere nisbettir. İkinciye göre ise tırnak ma'nâsına olan "zıfr"m cem'idir. Murâd tırnak şekli üzere olan güzel buhurdur.

Ebû Abdillah dedi ki: Bu hadîsi Hişâm ibn Hassan, Hafsa'dan; o da Ümmü Atıyye'den; o da Peygamber'den rivayet etmiştir483[36].

14- Kadının, Hayızdan Temizleneceği Zaman Kendisini Ovalaması, Nasıl Yıkanacağı Ve Nasıl Misklenmiş Bir Parça Alıp Onunla Kan Değen Yeri Sürteceği Babı

19-..... Bize îbnu Uyeyne, Mansûr ibn Safiyye'den; o da annesinden; o da Âişe'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Bir kadın Peygamber'e hayızdan sonra yıkanmasının mâhiyyetinden sordu. Peygamber de ona nasıl yıkanacağını şöylece emretti: "Miske bulanmış bir yün veya pamuk parçası al da onunla temizlen " buyurdu. Kadın: Nasıl temizleneyim? dedi. Peygamber: "Onunla temizlen" buyurdu. Kadın tekrar: Nasıl? diye sorunca: "SubhânaUah! Temizlen işte!" buyurdu. Bunun üzerine ben kadını kendime çektim

---

483[36] Buhârî, bunu Kitâbu't-Talâk'ta mevsûlen rivayet etmiştir. Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/408-409.

de: Onunla kan değen yeri (yânî ferci) sürtele, dedim 484[37].

15- Kadının Hayızdan Yıkanması Babı 485[38]

20-....... BizeMansûr, annesi Safiyye bintu Şeybe'den; o daÂişe'den tahdîs etti (şöyle demiştir): Ensâr'dan bir kadın Peygamber (S)'e: Hayızdan nasıl

---

484[37] Misk, mim'in kesriyle ma'Iûm ıtrin adıdır.
Meşk, mim'in fethiyle deriye denir. Hadîste bu kelime meşk şeklinde de rivayet edilmiştir. Buna göre "Bir gön parçası al.." temek olur. Buhârî'nin diğer rivayetinde "fursaten mümesseketen" de gelmiştir ki "miske bulanmış yün parçası" demektir. Bir rivayette de "mümseketen" i'fâl babında fail ve mef'ûl isim bî-nâsıyle de okunmuştur ki, "eski bir bez parçası taşı" denmiş olur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/409-410.

485[38] Yânî bu yıkanma vâcibdir, sabittir. Hadîsin bâb ismiyle münâsebeti şudur: En-sârlı kadının "Ben nasıl yıkanayım?" sözü, yıkanmanın aslının subûtu müsellem olduğuna ve suâlin ancak yıkanmanın keyfiyyetinden ibaret olduğuna delâlet eder (Şâh Veliyyullah).
Bir rivayete göre bu bâb "Bâbu gasli'l-mahîd" şeklinde zabtedilmiştir. Bu zabte göre mahîd, ismi mekân olarak hayız yeri, yânî fere demek olacağından, ma'nâsı "Hayız yerini yıkamak babı" olacaktır. Böyle olunca, hadîsle bâb isminin münâsebeti açıktır.

yıkanayım? diye sordu. Peygamber: "Miske bulanmış bir yün veya pamuk parçası al da uzuvlarım üçer defa yıkayarak temizlen " buyurdu. Ondan sonra Peygamber (S) utandı da yüzünü çevirdi. -Yâhud da Peygamber "Buparça ile temizlen"buyurdu.- Bunun üzerine ben o kadını tutup, kendime doğru çektim de, Peygam-ber'in anlatmak istediği şeyi ona haber verdim. 486[39]

16- Kadının Hayızdan Yıkanması Sırasında Taranması Bâbı

21-....... Bize İbnu Şihâb, Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Veda Haccı'nda Râsûlullah (S) ile birlikte ihrama girip, yüksek sesle telbiye ettim. Ben temettü' haccina niyet edip kurbân sevk etmeyen kimselerden biri idim. (Râvî der ki:) Âişe hayız olduğunu ve Arafe gecesi girinceye kadar temiz olmadığını söyledi. O gece: Yâ Rasûlallah, işte bu gece Arafe gecesidir. Ben ise ancak umre niyeti ile ihrama

486[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/410.

girmiştim, demiştir. Rasûlullah da ona: "Yıkanmak üzere saçlarını çöz, taran ve umre niyetinden vaz geç" buyurmuş. {Âişe dedi ki:) Ben de öyle yaptım. Haccı yerine getirdikten sonra, Muhassab'da bulunduğumuz gece Rasûlullah (erkek kardeşim) Ab-durrahmân'a emretti. O da bana, evvelce başlamış olduğum umre'-nin yerine Ten'îm'den yeni bir umre yaptırdı[487][40].

17- Kadının, Hayız Yıkanması Sirasinda Saçlarını Çözmesi Babı [488][41]

22........ Bize Ebû Usâme, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R)

---

[487][40] Muhassab, Mekke ile Minâ arasında bir yerdir. Teşrik günlerinden sonraki gece -ki bayramın dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya "Hayfu Benî Kinâne= Kinâne oğullan hayfı" da denilir.
Ten'îm, Harem'in hâricinde Mekke'ye bir fersah mesafede bir yerdir. Mek-keliler'in üç Mikat'ından biridir. Orada Âişe Mescidi denilen bir de mescid vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/411.

[488][41] Yânî bu vâcib midir, yoksa değil midir? Hadîsten zahir olan vâcib olmasıdır. Ancak bu, çok mübtelâ olunduğu ve zorluk lâzım geleceği için, cünüblük yıkanmasında kadından düşmüştür.... (Şâh VeHyyullah).

şöyle demiştir: Bizler zu'l-hicce ayının hilâline doğru (Medine'den yola) çıktık. Rasûlullah: "Her kim umre ile ihrama girmek isterse öyle ihram etsin. Bana gelince, eğer ben kurbanlık sevk etmemiş bulunaydım, ben de muhakkak umre ile ihram ederdim" buyurdu. Bunun üzerine kimi umre ile, kimi de hacc niyeti ile ihrama girdiler. Ben hayızlı iken Arafe günü bana erişti. Ben Peygamber'e hâlimi söyledim. "Umreni bırak, saçlarını çöz, taran ve hacc niyetiylejhrâm et" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Nihayet Muhassab'da kaldığımız gece olunca, erkek kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'i benimle beraber gönderdi. Ben Ten'-îm'e kadar çıktım da (ilk başlayıp terk ettiğim) umremin yerine bir umre ile ihram ettim. Hişâm ibn Urve şöyle dedi: Bundan dolayı (kef-fâret olarak) ne kurbân lâzım geldi, ne oruç, ne de sadaka 489[42].

489[42] Hadîste tasrih edildiği üzere bu son söz, Âişe'nin değil, kız kardeşinin torunu ve bu hadîsin râvîsi olan Hişâm ibn Urve ibn Zubeyr'indir. Ancak bu sözden bir müşkil çıkıyor: Âişe, kıran haccı yapan da olsa, temettü' haccı yapan da olsa, üzerine kıran kurbânı yâhud temettü' kurbânı vâcib olduğuna -Dâvûd Zâhirî'den başka- bütün fakîhler müttefik olduğu hâlde, nasıl olmuş da bunların hiçbiri lâzım gelmemiş? Buna verilen cevâb da: "Hişâm, bunlardan hiçbirinin yapıldığına dâir kendisine

18- "Biz Sizleri... Hilkati Belirsiz Bir Çiğnem Etten, Yarattık..."Babı 490[43]

23-....... Bize Hammâd (ibn Zeyd), Ubeydullah

---

hiçbir haber erişmemiş olduğundan, hiçbiri lâzım gelmediğini zannetmiş. Hâlbuki bir şeyin vâki' olmadığını bilmemekle nefselemr'-de vâki' olmamasına hükmetmek gerekmez. Nitekim Câbir'in rivayetinde Peygamber'in Âişe için bir sığır kurbân ettiği beyân ediliyor" denilmiştir.

Bir de: "Hişâm'ın bu sözünün zahiri, o haccın kıran haccı ve temettü' haccı olmayıp, ifrâd haccı olduğudur" (Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/412.

490[43] Buhârî, bu bâb ismini burada, Kur'ân'dan olan bu İki ta'bîri, hayızla İlgileri dolayısıyle tefsîr etmek İçin, yâhud da hâmile kadından gelen kanın hayız olmayacağını tenbîh etmek için getirmiştir. İkinci şık, mezheb imamları arasında ihtilaflıdır. Bâb ismindeki "muhallakatın" ve "gayrı muhaltakatın" ta'bûierini ihtiva eden Kur'ân âyetinin meali şöyle devam ediyor:

"Ey insanlar, eğer siz öldükten sonra tekrar dirilmek hususunda herhangi bir şübhe içinde iseniz, şu muhakkaktır ki, biz sizi topraktan, sonra insan suyundan, sonra pıhtılaşmış bir kandan, sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık, size (kudretimizi apaçık) gösterelim diye. Sizleri dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz, daha sonra da kuvvetinize ermeniz için (büyütüyoruz). Kiminiz Öldürülüyor, kiminiz de bilgiden sonra hiçbir şey bilmemek üzere ömrün en fenasına doğru gerisin geri itiliyor... "(el-Hacc:5)

ibni Ebî Bekr'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Şübhesiz Azîz ve Celîl olan Allah, rahime bir melek tevkil etti. O melek: Ey Rabb 'im! Bir nutfedir. Ey Rabb 'im! Bir kan pıhtı-sıdır. Ey Rabb'im! Bir çiğnem ettir, der. Allah onu yaratmayı hükmetmek istediği zaman melek: Erkek midir, yoksa dişi midir? Bedbaht mıdır, yoksa mes'ûd mudur? Rızık nedir, ecel nedir? sorularını sorar. Bunlar anasının karnında iken yazılır"491[44].

491[44] İnsanın yaratılma ve tekâmül safhaları el-Mu'minûn: 12-16. âyetlerinde dokuz kademe olarak zikredilmiştir. İnsanı bir hamlede yaratmaya kaadir olan Allah'ın, onun tabiî şeklini alıncaya kadar bir takım tavırlara, kaanûnî tahavvüllere tâbi' tutmasında hiç şübhesiz husûsî ve umûmî birçok hikmetler ve faydalar vardır. Bu hikmetleri ilgili ilim dallarındaki mütehassıslar bulmakta ve yazdıkları eserlerde uzun uzun anlatmaktadırlar. Bu hususlarda tafsîlât için tıbb, biyoloji, fizyoloji ve benzeri dallarda yazılan eserlere müracaat etmelidir (Müslim Ter., VIII, 118).
Hâmile kadının hayız olmayacağı mes'elesindeki görüşleri mufassal şerhlerden ta'kîb etmelidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/413.

19- Hayızlı Kadın Hacca Ve Umreye Nasıl İhram Eder Babı 492[45]

24-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Veda Haccı'nda Peygamber'le birlikte (Medine'den yola) çıktık. Bizden kimi umre niyetiyle, ihrama girmiş, kimi de hacc niyetiyle ihrama girmişti. Nihayet Mekke'ye geldik. Rasûlullah (S): "Umre niyyetiyle ihrama girip de kurbân göndermeyen, ihramdan çıksın. Umre niyetiyle ihrama girip de kurbân gönderen, tâ kurbânını kesmek suretiyle ihramdan çıkıncaya kadar, ihramdan çıkmasın. Hacc niyetiyle ihrama girmiş olan ise, haccını tamamlasın" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben hayız oldum ve tâ Arat e günü oluncaya kadar hayızlı olmakta devam ettim. Ben ise başka değil, sırf umre niyetiyle ihrama girmiştim. Peygamber (S) bana saçımı çözmemi, taranmamı, hacc niyetiyle ihram etmemi ve

492[45] Şârih Kastallânî, bunun ma'nâsı hakkında: Burada keyfiyyetle murâd sıfat değil, fakat hayızlı kadının ihram ve telbiye etmesinin isbâtım beyândır, dedi. Bana göre bu, zahiri üzeredir. Maksad, hayızlı ihram ettiği zaman, ihram ve telbiyenin sıfatını isbât etmektir ki, o da ihramının gusle makrûnolmasıdır, bu gusül hayız esnasında olsa bile. Âişe'nin guslünün'buna ihtimâli vardır (Şâh Ve-liyyullah).

umreyi terk eylememi emretti. Ben de bunları yaptım. Nihayet haccımı yerine getirince Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'ı benim maiyyetimde gönderdi ve bana eski umrenin yerine Ten'îm'den bir umre yapmakhğımı emreyledi 493[46].

20- Hayzın Gelmesi Ve Gitmesi Babı

Bir takım kadınlar Aişe'ye, içinde sarı lekeli pamuk bulunan bir bez götürürlerdi de, Aîşe onlara: Pamuğu

beyaz göreceğiniz vakte kadar acele etmeyin, der

493[46] Bilindiği üzere ihram, Arafat'ta durma, tavaf, sa'y, tıraş gibi menseklerin şer'î
ismi hacc'dır. Bu menseklerin vakfeden ve Minâ işlerinden mâadasına umre de-nİr, ve edası hacc aylarına kasr edilmiş değildir. Umreye "Küçük Hacc" dedikleri de vardır. Nitekim vakfeyi de Minâ'daki işleri de içine alan menseklerin topuna "Hacc" denildiği gibi "Haccu Ekber" de denir... İşte bu rivayetten anlaşıldığına göre
Mü'minlerin Annesi Âişe Veda Haccı'nda, ibtidâ temettü' niye-tiyle ihrama girmiş bulunuyordu... Peygamber teşrîk günlerinden sonra, yânî bayramın dördüncü gününden sonra, Mekke ile Minâ arasında bir yer olan Mu-hassab'da, Âişe'ye bu umresini yapma emri vermiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/414.

idi.

Bu sözü İle de hayzdan temize çıkmayı murâd ederdi494[47]. Bir takım kadınların gece ortasında kandiller isteyip (tutundukları şeydeki) temizliğe bakar oldukları haberi Zeyd ibn Sâbit'in kızı Ümmü Kulsüm'e ulaştı da: Kadınlar bu işi yapmazlardı, deyip, o kadınları ayıpladı495[48].

25-....... Bize Sufyân, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âi-şe'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Fâtıma bintu Ebî Hubeyş isti-hâzaya tutulur durur idi. Bunu Peygamber'e sordu. Peygamber (S): "Bu bir damardır, hayız değildir. Hayızın müddeti geldiği zaman namazı bırak, hayzın müddeti geçtiği

---

494[47] Bu haberi Mâlik el-Muvatta'âa. Alkame İbn Ebî Alkame hadîsinden; o da Âişe'nin hizmetçisi olan annesi Mercâne'den olmak üzere rivayet etti. Bundan hay-zın gelmesinin kan gelmesiyle, hayzm gitmesinin de kuruluk ve beyazlıkla olacağı bilinmiştir.

495[48] Bu eseri de İmâm Mâlik, Muvatta'da Abdullah ibn Ebî Bekr'den; o da halasından; o da Zeyd ibn Sâbit'in kızından tahrîc etmiştir.

Kadınları ayıblaması, bu işin kötülenmiş olan zorluğu gerektireceğinden dolayıdır (Kastallânî ve diğerleri).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/415.

zaman yıkan ve namaz kıl" buyurdu 496[49].

21- Bâb: Hayızlı Olan Kadın Namazı Kaza Etmez

Câbir ve Ebû Saîd, Peygamber'den olmak üzere: Hayızlı kadın namazı terk eder, dediler 497[50].

26-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muâze şöyle tahdîs etti: Bir kadın Âişe'ye: Biz kadınlardan biri temiz olduktan sonra (hayz zamanındaki) namazını kaza etmeli mi? diye sordu. Âi--şe: Sen Harûriyye misin? Biz Peygamber (S) ile

---

496[49] İstihâzalı kadın her namaz vaktinde yıkanıp, namazını kılar. İşte bu hüküm, bu ve benzeri hadîslerden alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.

497[50] Câbir'den gelen sözü müellif Buhârî, Kitâbu'l-Ahkâm'da, Âişe'nin haccda hayz olması kıssasında tahrîc etti. Ebû Saîd'den gelen sözü de Kitâbu VSavm'da ha-yızlının orucu terketmesi babında tahrîc etti. Bunun ma'nâsı hayızlı kadın namazı terk eder ve kaza etmez demektir. Çünkü namazı terk etmek, ödenmemesini gerektirir. Zîrâ Sâri' onu terk etmekle emretti; terk edilmekle emredilen şeyin işlenmesi vâcib olmaz; binâenaleyh kaza edilmesi de vâcib olmaz.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.

birlikte iken hayız olurduk da bize bunu emretmezdi; yâhud da biz bunu yapmazdık, diye cevâb verdi 498[51].

22- Hayz Elbisesi İçinde İken Hayızlı Kadınla Beraber Uyumak Babı

27-.......Ümmü Seleme (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben, Peygamber (S) ile beraberinde bir katîfe içinde bulunurken hayız oldum. Yavaşça sıyrıldım da o örtüden dışarıya çıktım, havza mahsûs elbisemi aldım, giydim. Rasûlullah bana: "Hayız mı oldun?" diye sor-

---

498[51] Soran kadının Muâze bintu Abdillah el-Adeviyye olduğu Buhârî'nin bir rivayetinde tasrîh edilmiştir. Diğer bir rivayette, Muâze, Âişe'ye suâlini. Hayızlı neden orucu kaza ediyor da namazı etmiyor?" şeklinde sormuştur. Cevâbdan anlaşılıyor ki, namazı kaza etmemeğe ruhsat verilmesi tahfif içindir: Günde beş defa tekerrür eden bir ibâdeti kaza etmek kolay değildir. Ramazân orucu ise yılda bir kerre farz olur. Sene içinde birkaç günlük orucu ödemek daha kolaydır.
Harûrîler Küfe yakınındaki Harûra' köyüne mensûb Haricîler fırkasidır. Bu taifenin ilk toplantısı orada olduğu için, kendilerine bu isim verilmiştir. Bunlar dîn işinde şiddetlendirme tarafını tuttuklarından dolayı pek çirkin dalâletlere sapmışlardır. Harûrîler, hayızhnm hayız zamanında geçen namazları kaza etmesi vâcib olduğuna kaail olurlardı ki, ümmetin icmâına muhaliftir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.

du. Ben: Evet, dedim. Bunun üzerine beni çağırdı ve beni kendisi ile beraber o saçaklı kadife örtünün içine soktu. Zeyneb şöyle dedi:.Ve .Ümmü Seleme bana tahdîs etti ki, Peygamber (S) oruçlu olduğu hâlde, Ümmü Seleme'yi öper idi ve (Ümmü Seleme dedi ki): Ben, Peygamber ile beraber bir tek kaptan cünüblükten dolayı yıkanır idim. 499[52]

23- Temizlik Hâli Elbisesinden Başka Hayız Elbisesi Edinen Kimse Babı

28-....... Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile saçaklı bir örtü içinde yatıyordum. Hayız oldum. Sıyrılıp hayza mahsûs elbisemi aldım. "Hayız mı oldun?" dıyt sordu. Evet, dedim. Bunun üzerine beni çağırdı, saçaklı kadifenin altında onunla beraber yattım 500[53].

499[52] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/417.

500[53] Ümmü Seleme'nin bu "Sıyrılıp, hayıza mahsûs elbisemi aldım" sözü, şu iki şeyi muht emildin
Birisi, kadının hayız kanı geldiği zaman tutunduğu bez, diğeri de kadının hayız kanı geldiği zaman tutunduğu bezden ayrı olarak,

24- Hayızlı Kadınların Namaz Yerinden Ayrı Durarak Bayram Namazlarının Kılındığı Sahada Ve Müslümanların Dualarında Hâzır Bulunmaları Babı

29-...,... Hafsa bintu Şîrîn şöyle demiştir: Biz tazelerimizi bayramlarda (namazgaha) çıkmaktan men' ederdik. (Basra'ya) bir kadın gelip Halef oğullan kasrına indi. O kadın kız kardeşinin -ki kocası

Peygamber ile birlikte on iki gazada bulunmuş, kendisi de bizzat altısına iştirak etmiş idi-: Biz yaralılara ilâç yapar, hastalara bakardık, dediğini rivayet ettikten sonra, şöyle dedi: Kız kardeşim Peygamber'e: Birimizin örtünecek çarşafı olmazsa, namaz yerine çıkmamasında be's var mı? diye sormuş. Peygamber: "Arkadaşı kendi cilbâbiann-dan birini ona giydirsin de hayr (meclisin)^e ve müslümânların duasında hâzır bulunsun" buyurmuştur.

---

insanın giydiği elbiseden ayrı bir elbise.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/418.

(Hafsabintu Şîrîn der ki:) Ümmü Atıyye buraya geldiği zaman: Bunu sen Peygâmber'den işittin mi? diye sordum. Ümmü Atıyye: O'na babam feda olsun, evet işittim, dedi. -Hafsa bintu Şîrîn: Ümmü Atıyye ne zaman Peygamber'i anarsa"bi-ebî = O'na babam feda olsun" der idi, dedi.- Ümmü Atıyye şöyle devam etti: Babam O'na feda olsun, ben Peygamber'den işittim, O şöyle buyuruyordu: "Tazelerle perde sahibi kadınlar -yâhud: Perde sahibi tazeler ile- hay izli kadınlar çıkıp hayır (meclisin)^e1 ve müzminlerin duasında hâzır bulunsunlar. Yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden uzakça dursunlar". Hafsa dedi ki: Ben Ümmü Atıyye'ye karşı: Hayızlılar da mı? diye sordum. Ümmü Atıyye cevaben: Hayızlılar Arafat'ta, fulân fulân yerlerde hâzır bulunmuyorlar mı? dedi 501[54].

501[54] Hayır meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecekleri ilim meclisleri, fıkıh ve hadîs meclisleri, hasta ziyareti yapılacak evler, hastahâneler ve buralara benzer hayırlı ve sevâb kazanılacak olan yerlerdir.

Hayızlılann mescide girmesi caiz değil ise de, belde haricindeki namazgaha gitmelerine cevaz olduğu, bundan anlaşılmıştır. Çünkü namazgah, yalnız namaza mahsûs mahal değildir. Bununla beraber hayızlılann namazgahta namaz kılan erkeklerden biraz uzakça durup, karışmamaları lâzım gelir.

Kadınların bu gibi hayır ve bereket meclislerine gidip duâ

25- Hah: Kadın Bir Ayda Üç Hayız Olduğu Zaman (Hüküm Nedik?)

Yüce Allah'ın: "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler, eğer onlar Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın, kendi rahimlerinde yarattığı (hayzı ve hamli) gizlemeleri onlara halâl olmaz... " (ei-Bakara: 228) kavlinden dolayı hayız müddeti, hami müddeti ve hayızdan mümkin olabilecek şey (yânı tekrar) hususunda kadınların tasdik olunacakları şeyler 502[55].

Alfden ve Şurayh(98)'dan zikrolunur ki, eğer bir kadın dîninden (ve emînliğinden) râzî olunacak nevi'den kendi hususiyetlerine vâkıf bulunan kadınlardan, bir ayda üç hayz gördüğüne beyine

---

etmeleri, duâ edenlerle beraber "Âmîn" demeleri müstehâbdır. Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/418-419.

502[55] Yânî bu mümkindir. Kadın bunu iddia ettiği zaman, kadın bu sözünde tasdîk olunur. Ayet de kadının bu husustaki sözünün makbul olduğuna delâlet eder. Babın bütün ta'lîkleri de, hayızda bir tahdîd olmadığına ve bunun mümkin olan hususlarda kadının sözüne bırakılmış bulunduğuna delâlet etmektedir (Şâh Ve-liyyullah).

getirirse, tasdik olunur 503[56].

Atâ ibn Ebî Rebâh: Kadının iddet içindeki hayızları iddetten önce âdeti olan hayızlarıdır, demiştir.

Ibrâhîm Nahaî de buna kaail olmuştur 504[57]. Ve Atâ: Hayzın en azı bir gün, en çoğu da on beş gündür, demiştir505[58].

Mu'temir ibn Süleyman, babasından, şöyle dedi: Ben İbn Sîrîn'e temizliğinden sonra onbeş gün kan gören kadını sordum. O: Kadınlar bunu daha iyi bilicidir, dedi506[59].

30-....... Ben Hişâm ibn Urve'den işittim, şöyle

503[56] Bunu Dârimî, Şa'bî'den; râvîleri sıka olan bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.
504[57] Bunu Abdurrazzâk, îbn Cureyc'den mevsûlen rivayet etti. Yânî, kadın iddet bekleme zamanında muayyen bir müddette, meselâ bir ayda sayılmış hayizlar iddia etse, iddia ettiği şey kendi mu'tâdı ise kabul edilir. İddeti İçinde daha evvelki durumuna muhalif birşey iddia etse, iddiası kabul edilmez.
İbrahim en-Nahaî'nin görüşünü de, yine Adurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.
505[58] Atâ'nın bu görüşünü de Dârimî mevsûlen rivayet etmiştir.
506[59] Bunu da Dârimî mevsûlen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/420.

dedi: Bana babam, Âişe'den haber verdi ki (o, şöyle demiştir): Fâtıma bintu Ebî Hubeyş, Peygamber'e sorup: Ben istihâzaya ma'rûz kılınıyorum, temiz olamıyorum. Binâenaleyh ben namazı terk edeyim mi? dedi. Peygamber: "Hayır, çünkü bu bir damardır. Lâkin sen namazı, içinde hay izli bulunduğun günler kadar terk et, sonra yıkan ve namaz kıl" buyurdu. 507[60]

26- Hayız Günleri Hâricinde Kadının Göreceği Sarı Ve Boz Renkli Islaklıklar Babı

31-....... Bize İsmâîl (ibn Uleyye), Eyyûb'dan; o da Muhammed. (ibn Sîrîn)'den; o da Ümmü Atıyye'den tahdîs etti. O: Biz sarılığı ve bozluğu hiçbir şey (yânî namaza mâni') addetmezdik, demiştir508[61].

507[60] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/421.

508[61] Hayız günleri hâricinde kanın bu renkleri kastediliyor. Yoksa hayız günlerinde kan ne renkte olursa olsun, hayz kanıdır. Ebû Davud'un rivayetinde "tuhur-dan sonra" kaydının bulunması da buna delildir.

Kan renkleri siyah, kırmızı, sarı, bozuk yânî bulanık, yeşilimtırak ve toprak rengi olmak üzere altıdır.

Cumhur, sarılık ve bulanıklığın hayız günlerinde hayız olduğuna, hayız günlerinden mâadasında hiçbir şey olmadığına

27- İstihâza Damarı Babı

32-....... Bana îbnu EbîZi'b, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den ve Amre (98)'den; onlar da Peygamber'in zevcesi Âişe'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Cahş kızı Ümmü Habîbe yedi yıl istihâzaya müb-telâ kılındı. RasûluIIah'a bunu sordu. Rasûlullah ona yıkanmasını emretti de "Bu bir damardır" buyurdu. Artık Ümmü Habîbe her namaz için yıkanır oldu 509[62].

---

kaaildir. İmâm Alî'den de böyle rivayet edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/421.

509[62] Peygamber'in "yıkan" emri, mutlaktır; binâenaleyh bu emr tekrarı ifâde etmez. Bu yıkanmaya, Ümmü Habîbe'nin bunu i'tiyâd edinmesi sebebiyle olmuştur, yâhud da tatavvu'dur; vâcib olduğu için değildir, İşte bu tevcih sayesinde Fâtıma hadîsiyle Ümmü Habîbe hadîsi arasında uygunluk olur.
Cumhur da buna kaail olup: Mustahâzaya her bir namaz için yıkanmak vâcib olmaz, ancak abdest almak vâcib olur, dediler (Kastallânî ve Şâh Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/422.

28- İfâda Tavafından Sonra Hayız Olan Kadın Babı?

33-....... Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi. O, RasûluIIah'a: Yâ Rasûlallah, Safiyye bintu Huyey hayız oldu diye haber vermiştir. Rasûlullah (S): "İhtimâl ki o bizi yolumuzdan alıkoyacak! O sizinle beraber ifâda tavafını yapmış değil mi idi?" dedi. Evet, dediler. "Öyle ise çık" buyurdu510[63].

34-....... Bize Vuheyb, Abdullah ibn Tâvûs (132)'tan; o da babası Tûvûs ibn Keysân'dan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. İbn Ab-bâs (R): Hayızlı kadına, ifâda tavafını yaptığı zaman (veda tavafını yapmaksızın) vatanına dönmek ruhsatı verildi, demiştir. (Tâvûs der ki:) İbn Umer ilk emrinde hayızlı

510[63] Bu hâl Mekke'den Medine'ye dönüleceği sırada meydana gelmişti. Bundan anlaşılıyor ki, İfâda Tavafı, haccın rükünlerinden biridir. Bunu edâ etmeyen hayızlı kadın temizleninceye kadar bekler, tavaf etmedikçe de bu tavaf uhdeden çıkmaz.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/422.

kadın veda tavafını yapmadıkça memleketine dönmez, der idi. Sonra kendisinden işittim: Hayızlı kadın memleketine döner, çünkü Rasûlullah onlara ruhsat verdi, diyordu. 511[64]

29- Bâb: İstihâzalı Kadın (Arada Kanı Dinmekle) Temizliği Görünce (Yıkanıp Namaz Kılar)

İbn Abbâs: Böyle kadın, temizlik süresi bir saat olsa bile yıkanır, namaz kılar ve kocası da kendisine gelir. İstihâzalı namaz kılmak isteyince yıkanır, namaz kılar. Namaz kılmak (cimâdan) daha büyüktür, demiştir 512[65].

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

511[64] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/423.

512[65] Bunu İbnu Ebî Şeybe ve Dârimî mevsûlen rivayet etmişlerdir. "Namaz kılmak daha büyüktür" demek, kadına namaz kılması caiz olunca, cima yapması evlâ tarikiyle caiz olur demektir. Bu son cümle, kocası istihâzalı kadına nasıl cirnâ eder? şeklindeki mukadder bir suâle cevâbdır (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/423.

"Hayz geldiği zaman namazı terk et. Hayız müddetinin sonu gittiği zaman ise, kendinden kanı yıka ve namaz kıl" buyurdu 513[66].

30- Lohûsa (İken Ölen) Kadın Üzerine Cenaze Namazı Ve Bu Namazın Sünneti Babı

36-....... Bize Şu'be Hüseyin el-Muallim, İbnu Bureyde'den; o da Semure ibn Cundub (59)'dan haber verdi ki (o,şöyle demiştir): Bir kadın lohûsahğında vefat etti. Peygamber (S) ona cenaze namazı kıldı. (Kılarken de bedeninin) ortasına doğru dikeldi514[67].

513[66] Bu, Fâtıma bintu Ebî Hubeyş hadîsinden kısaltılmjştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/424.

514[67] Vefat eden kadın Ümmii Ka'b el-Ensâriyye idi. ölü erkek olursa, namazı kılan imâm yâhud münferid göğsünün hizasına doğru durur. Kadın olursa göğsü hizasına doğru mu, yoksa ortası hizasına doğru mu durmak daha faziletlidir hususunda ihtilâf vardır, ikinci re'yde bulunanların hücceti, bu hadîstir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/424.

31-Bâbb(Bu, Geçen Bâbdan Bir Fasıl Gibidir)

37-....... BizeEbû Avâne-ki onun ismi el-Veddâh'tır- kendi kitabından haber verip şöyle dedi: Bize Süleyman eş-Şeybânî, Abdullah ibn Şeddâd'dan haber verdi. Abdullah şöyle dedi: Ben Peygamber'in zevcesi teyzem Meymûne'den işittim: Bazen öyle olurdu ki, Meymûne hayızlı bulunur, namaz kılmaz, Rasûlullah seccadesi üzerinde namaz kılarken, secde yerinin hizasında uzanmış bulunurdu. Rasûlullah secde ettiği vakit elbisesinin bâzı yerleri Meymûne'ye dokunurdu [515][68].

---

[515][68] Maksad, hayızlının necs yânî murdar olmadığını anlatmaktır. Nitekim yukarıki hadîste de lohûsanın necs olmadığı anlaşılmıştı.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/425.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

6-KİTÂBUTTEYEMMÜM
(TEYEMMÜM ETMEK KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli "

Eğer Hasta Olmuşsanız Yâhud Bir Sefer Üzerindeyseniz Veya İçinizden Biri Ayakyolundan Gelmişse, Yâhud Da Kadınlara Dokunmuşsanız Ve Bu Hâlde Su Da Bulamamışsanız, O Vakit Tertemiz Bir Toprakla Teyemmüm Edin. Binâenaleyh Ondan (Niyetle) Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün "(Ei-Mâide: 6- En-Nisâ: 43) '516[1].

516[1] Bu iki sûredeki âyetlerin bu parçalan, teyemmümün farzlarını ve nasıl yapılacağını aynı lâfızla beyân etmektedirler. el-Mâide'dekinde bir tek "minhu" kaydı fazladır.

Teyemmüm; lûgatta kasıd demektir, onun için niyetsiz teyemmüm olmaz, mâhiyetinde dâhildir.

Saîd de yeryüzü demektir ki, taşa, toprağa şâmildir. Bu sebeble eline hiç toprak bulaşmasa bile bir taş ile teyemmüm caiz olur. Lâkin İmâm Şafiî birazcık olsun toprak bulaşmah demiştir.

Tayyib de tertemiz demektir. Binâenaleyh mülevves veya şübheli olmamalıdır. Demek olur ki, İslâm'da maddî ve ma'nevî taharet mes'elesinin o kadar ehemmiyeti vardır ki, su bulunmadığı zaman, hiç olmazsa gusül veya abdcsı yerine taharete niyet ve kalbini temizliğe bağlayıp maddî cihetten de tertemiz bir toprağı abdest organlarının yansı demek olan yüzüne ve dirseklerine kadar ellerine dokundurmahdır. Yânı ellerini bir kerre toprağa vurup yüzüne mesh etmeli, bir kerre daha vurup dirseklerine kadar ellerini meshetmelidir... (HakkDîni, II, 1359-1360)

el-Mâide:6.'daki âyette, fazla olarak "minhu" kaydı zikredilmiş ve bu suretle teyemmümde sırf kasd ve niyet ile mesh kifayet

1-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'm seferlerinin birinde onunla beraber yola çıktık 517[2]. Tâ Beydâ'ya yâhud Zâtu'I-Ceyş'e vardığımızda bir gerdanlığım koptu518[3]. Onun aranması için Rasûlullah (orada) bekledi, insanlar da onunla beraber beklediler. Hâlbuki bir su başında değillerdi. İnsanlar Ebû Bekr es-Siddîk'a geldiler ve: Sen Âişe'nin yaptığını görüyor musun? Rasûlullah'ı da, insanları da bir su

---

etmeyip, saîde temas etmek de lâzım olduğu iş'âr olunmuştur. "Min" ibtidâ veya teb'îz olmak muhtemil-dir. İbtidâ olduğuna göre, elin saîde dokunması kâfidir. Teb'îz olduğuna göre de muhakkak elden yüze ve kollara da biraz şey sürülmesi lâzım gelir. Evvelki Hanefî, ikinci Şafiî mezhebidir. Taşa, mermere ve ma'dene teyemmüm caiz olup olmayacağı hakkındaki ihtilâfın çıkış yeri budur. İbtidâ olması ruhsat, teb'îz olması ihtiyattır (Hakk Dîni, II, 1589).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/426.

517[2] Bu sefer, hicretin beşinci yâhud altıncı senesinde yapılan Benu'l-Mustalık diğer adiyle Mureysî' gazâsıdır diyenler vardır. Hz. Âişe'ye iftira edilmesi de bu gazada olmuştur. Bâzıları da iftiranın Benu'l-Mustalık gazasında olduğu muhakkak ise de, burada bahis konusu olan sefer Zâtu'r-Rıka' gazâsıdır derler.

518[3] Vak'anın bu İki yerden hangisinde olduğunda şekk eden Hz. Âişe'dir. Beydâ, en sahîh kavle göre Zu'ı-Huleyfe'nin diğer ismidir. Zâtu'ı-Ceyş de Medîne'ye bir berîd, yânî dört fersah mesafede bir yerin ismidir. Her ikisi de Medîne ile Mekke yolu üzerindedir.

başında değiller ve yanlarında da su yok iken yollarından alıkoydu, dediler. Bunun akabinde Ebû Bekr (yanıma) geldi. Rasûlul-lah da başını dizimin üzerine koymuş hâlde uyumuştu. Ebû Bekr:

— Sen Rasûlullah'ı ve insanları yollarından alıkoydun. Onlar bir su başında değiller ve yanlarında da su yoktur, dedi.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr beni kötüleyip azarladı, Allah'ın söylemesini istediği şeyleri söyledi, eli ile de boş böğrümü dürtmeğe başladı. Beni kipirdamaktan, Rasûlullah'm dizim üzerinde bulunmasından başka hiçbir şey men' etmiyordu. Sabah olunca Rasûlullah (S) kalktı, hiç su yoktu. Allah "Teyemmüm Âyeti"ni indirdi519[4]. Herkes teyemmüm etti. Useyd ibn

519[4] Bilindiği üzere her ikisi de Medenî olan en-Nisâ Sûresi ile el-Mâide Sûresİ'nde, birer teyemmüm âyeti vardır. el-Mâide'deki âyetin baş tarafı abdest almağa dâir olduğu için, ona abdest âyeti de derler. Bu kıssada nazil olan teyemmüm âyetinin hangisi olduğu hakkında haylî ihtilâf vardır. Birincisinde yalnız teyemmümden bahsedildiğine, ikincisine abdest âyeti denildiğine bakarak, bu defa nazil olan en-Nisâ:43. âyetidir diyenler vardır. Ebû Bekr Humeydî'nin bir rivayetinde: " denildiğine göre, ilk nazil olan, el-Mâide'deki âyet olmak lâzım gelir.

Hudeyr.520[5]

— Ey Ebâ Bekr hanedanı, bu sizin ilk bereketiniz değildir, dedi. Âişe dedi ki: (Sonra gideceğimiz sırada) üzerine bindiğim deveyi kaldırdık ve gerdanlığı onun altında bulduk. 521[6]

2-.-...... Bize Câbir ibn Abdillah haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur .522[7]

"Benden evvel hiçkimseye verilmedik beş şey bana verilmiştir: Bir aylık yola kadar korku (salmak) ile nusret olundum. Yeryüzü bana namazgah ve temizlik sebebi kılındı523[8]. Onun için ümmetimden her kime namaz vakti erişirse, hemen namazını

520[5] Useyd ibn Hudayr (20), ikinci Akabe gecesi Peygamber tarafından Evs üzerine "nakîb" ta'yîn olunan zâttır. Düşürülmüş gerdanlığı yollarda aramağa gönderilenlerin başında idi.

521[6] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/427-428.

522[7] Amr ibn Şuayb'm babasından, dedesinden rivayet ettiği hadîste Peygamber, ni'-meti tahdîs için verdiği bu haberi, son gazvesi olan Tebük gazvesinde söylemiştir (Kastallânî).

523[8] Geçmiş peygamberler zamanında ancak havra, kilise gibi ibâdete tahsis edilmiş yerlerde namaz kılınabilirdi. Peygamberimiz ile ümmetine ise, temiz olmak şar-tıyle, bütün yeryüzü mescid olduğu gibi, temiz olan toprağı da temizleyici ve hadesi izâle edici oldu. Abdest suyu bulamayan kimse hemen toprakla teyemmüm edip, her nerede olursa namaza durur.

ktlıversin. Ganimetler bana halâl edildi. Hâlbuki benden evvel kimseye halâl edilmemiştir. Bana şefaat verildi. Bir de benden evvel her peygamber, hâsseten kendi kavmine gönderilirken, ben umûm insanlığa gönderildim" 524[9].

1- Bâb: İnsan Su Ve Toprak Bulamadığı Zaman? 525[10]

3-...... Bize Hişâm ibn Urve, babasından; o daÂişe'den tahdîs etti ki, Âişe, (kız kardeşi) Esmâ'dan

---

524[9] Muhammed (S)'in peygamberlik hususiyetleri bu beşe münhasır değildir. Nitekim Sahih-i Müslim, Kitâbuıl-Mesâcid ve Mevâdi'u's-Salât'taki 523 müselsel rakamlı Ebû Hureyre hadîsinde, altı şey ile peygamberler üzerine tafdîl edildiğini haber vermiştir. Diğer hadîs kitâblannda daha başka hususiyetlerle tafdîl edildiğini bildiren hadîsler de vardır. Rasûlullah'm hususiyetleri bu metinlerdeki aded-lere maksûr olmak da lâzım gelmez. Nitekim Ebû Saîd Nişâbûrî Şerefu'l-Mustafâ adını verdiği kitabında, diğer peygamberlerde olmadık hususiyetlerini altmışa kadar çıkarıyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/429.

525[10] Yânî insan abdest almak için su, teyemmüm etmek için toprak bulamadığı zaman namaz kılar mı, yoksa kılmaz mı? Bunda âlimlerin çeşitli görüşleri vardır.

yine geri vermek üzere âriyeten bir gerdanlık almıştı. Bu gerdanlık kayboldu. Peygamber (S) aramak için bir adam gönderdi. Nihayet o gerdanlığı buldu 526[11]. O aramağa gidenlere namaz vakti erişti. Yanlarında hiç su yoktu. (Abdestsiz oldukları hâlde) namazı kıldılar 527[12]. Sonra bu yaptıkları işi Peygamber'e arzettiler. Bunun akabinde Allah "Teyemmüm Âyeti"ni indirdi. Bunun üzerine Useyd ibn Hudayr, Âişe'ye hitaben: Allah seni hayırla mükâfatlandırsın. Vallahi senin başına hoşlanmadığın hiçbir iş gelmez ki, Allah onda senin için de müslümânlar için de bir hayr bulundurmasın, demiştir 528[13].

526[11] Buradaki "buldu" sözü ile bundan önce geçen hadîsteki "gerdanlığı bindiğim devenin altında isabet ettik" sözü arasında munâfât yoktur. Çünkü "isabet ettik" lâfzı Aişe'ye de, o adama da yâhud Peygamber'e de âmm ve şâmildir.
527[12] Bu "abdestsiz oldukları hâlde" kaydı, Müslim'deki rivayette tasrih edilmiştir.
528[13] Useyd ibn Hudeyr'in bu sözleri, kıssanın ifk'dan, yânî Âişe'ye iftiradan sonra olduğuna, bu ıkd ve kılâde düşmesinin taaddüdüne; ifk kıssasının evvelkisinde cereyan ettiğine delâlet eder.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/430.

2- Su Bulamadığı Ve Namaz Vaktinin Geçmesinden Korktuğu Zaman Hazarda Teyemmüm Etmek Babı

Atâ ibn Ebî Rebâh da buna kaail olmuştur 529[14].

Hasen el-Basrî, yanında su var, fakat suyu kendisine ulaştıracak (ve kullanmasında yardım edecek) kimsesi bulunmayan hasta hakkında da teyemmüm eder, demiştir 530[15].

İbn Umer, Cüruf mevkiindeki arazîsinden gelirken, Medine dışındaki develerin habsedildiği yerde ikindi namazını kılma vakti geldi. Kendisi teyemmüm edip, namazı kıldı. Sonra güneş henüz ufkun üstünde iken Medine'ye girdi de, kılmış olduğu namazı iade etmedi.531[16]

529[14] Bunu Abdurrazzâk ile İbn Ebî Şeybe, sahîh bir vech ile mevsûlen rivayet etmişlerdir. Atâ'dan yapılan bu menkûlde iadenin vücûbu lehine bir teşebbüs yoktur.

530[15] Kaadî Ismâîl el-Ahkâm'da sahîh bir vech ile bunu mevsûlen rivayet etmiştir. İbn Ebî Şeybe de Hasen ile İbn Sîrîn'den daha başka bir vech ile rivayet etmiştir.

531[16] Bunu imâm Mâlik el-Muvatta'da Nâfi'den muhtasar olarak rivayet etti. Lâkin bunda "yüzünü ve dirseklere kadar iki elini mesnetti" fıkrasını da zikretti.
Cüruf, Medîne'nin Şâm cihetinde üç mil uzaklıkta bir yer

4-.......el-A'rac şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın himayesinde olan UmeyT'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin azatlısı olan Abdullah ibn Yesâr ile birlikte geldim de, nihayet Ebû Cuheym ibnu'l-Hâris ibni's-Sımmet el-Ensârî'nin yanına girdik. Ebu'l-Cuheym şöyle dedi.532[17] Peygamber (S) Bi'ru Cemel tarafından geliyordu .533[18] Kendisini bir kimse karşılayıp selâm verdi534[19].

---

ismidir. İbn İs-hâk, iki fersah mesafede bir yerdir, gazveye çıkmak istediklerinde orayı asker toplama yeri yaparlardı, dedi. Mirbedu'n-Naam da, Medine'den iki mil uzaklıkta, develerin habsedildiği bir yerdir.,

Bu haber, ibn Umer'in hazardaki kimse için teyemmümün cevazı görüşünde olduğuna delâlet eder. Çünki kısa sefer, hazar hükmündedir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/430-431.

532[17] Ebû Cuheym ibnu'l-Hâris ibni's-Sımme el-Hazrecî en-Neccârî'dir. Kendisine Ebû Cuheym denildiği gibi ta'rîf harfiyle Ebu'l-Cuheym de denir. Babası, Bedr'de hâzır bulunan büyük sahâbîlerdendir.

533[18] Bi'ru Cemel yâhud Bi'ru'l-Cemel, Medine'ye yakın bir yer ismi idi.

534[19] Peygambere tesadüf eden kimse, râvînin kendisi, yânî Ebû Cuheym'dir. Nitekim imâm Şafiî tarikinden gelen rivayette bu cihet tasrîh edilmiştir. Râvînin kendisini mübhem kılmasına sebeb, münasebetsiz bir zamanda bilmeyerek selâm vermiş olmasından dolayı ikide birde kendini ortaya atmaktan haya

Peygamber, oradaki bir duvara yönelip (duvara el dokundurarak) yüzünü ve ellerini meshetmedikçe, o kimsenin selâmını karşılamadı. (Ancak teyemmüm ettikten) sonra o kimsenin selâmına karşılık verdi 535[20].

3- Bâb: Teyemmüm Eden Kimse Ellerine Üfürür Mü?

5-....... Abdurrahmân ibn Ebzâ şöyle demiştir: Umer ibnu'lr Hattâb'a bir kimse geldi de: Ben cünüb oldum, su da bulamadım (ne yapayım?), dedi536[21].

---

etmesi olmuştur.

535[20] Şafiî'nin rivayetinde, hacetini kaza ettiği esnada o kimse oradan geçip selâm vermiş oluyor. Taberânî ile Ebû Davud'un rivayetlerinde de bu cihet tasrîh edilmektedir. Hattâ teyemmümden sonra: "Senin selâmım karşılamaktan beni men' eden, taharet üzere bulunmayışımdır" buyurduğu, Taberânî'nin rivayetinde beyân ediliyor... Diğer bir takım rivayetlerden de vakıanın ikiden ziyâde olduğu istidlal olunabilir.

Selâm, ilâhî isimlerden olduğu İçin, selâmı karşılama zımnında olsa da, o mübarek ismi tahâretsiz anmama ciheti kasdedilmiş ki, bunu müstehâblığa hamledenler olduğu gibi, abdestsiz zikrin evvelleri caiz olmadığına kaail olanlar da vardır....

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/431-432.

536[21] Ebû Davud'un Sözen'deki rivayetine nazaran Umer: "Ben

Bunun üzerine Ammâr ibn Yâsir, Umer ibmı'l-Hattâb'a şöyle dedi: Hatırlamaz mısın? Ben ve sen ikimiz bir seferde idik. Sen namaz kılmadın537[22]. Ben ise (toprak üstünde) yuvarlandık-

tan) sonra namazı kildıydım. Müteakiben bu yaptığım işi Peygam-ber'e arzettim de, Peygamber (S): "Sana bu kadarı yeter" buyurdu. İki elini yere vurdu, ellerine üfürdü, sonra iki ayucu ile yüzüne ve iki eline mesh etti idi .538[23]

---

olsam su buluncaya kadar namaz kılmazdım" demiş. Bunun üzerine orada hâzır bulunan Ammâr, metindeki kıssayı kendisine hatırlatmıştır.

537[22] Umer, ya vaktin çıkmasına kadar su bulurum ümidiyle namazı kılmamış, yâ-hud teyemmüm yalnız küçük hadesi izâle eder, büyük hadesi izâle etmez i'tika-adında bulunmuş olabilir. Bu ikinci ihtimâl daha kuvvetlidir. Kendinden meşhur olan görüş de budur. Abdullah ibn Mes'ûd'un içtihadı da ona uygun olduğu, kendisiyle Ebû Mûsâ el-Eş'ârî arasında cereyan eden münazaradan anlaşılıyor (Buhârî, et-Teyemmüm, 6. babın son hadîsi ile 7. bâb).

538[23] Teyemmümün sıfatı ve keyfiyeti hakkında Sahih, Sünen ve Müsnedlerde rivayet edilen hadîslerde ihtilâf çoktur. Kimine göre bir vuruş, kimine göre iki vuruş olduğu gibi, yüz ile ellerin hangisi meshde öne geçirileceği ve ellerin mesh edilecek mikdârı hakkındaki rivayetler de ihtilaflıdır... Daha başka görüşler de vardır. İmamların her biri bir rivayete tutunarak ayrı ayrı ictihâdlarda bulunmuşlardır. Nihayet abdeste kıyâsen biri yüz, diğeri dirseklere kadar eller için olmak üzere, iki vuruşa delâlet eden, kitabın zahiri ile bunu tasrih eden sünnet

4- Bâb: Teyemmüm Yüz Ve İki El İçindir

6-....... Bize Şu'be haber verdi. Bana Hakem, Zerr'den; o da Saîd ibn Abdirrahmân ibn Ebzâ'dan; o da babası Abdurrahmân ibn Ebzâ'dan haber verdi. Ammâr, bundan önce geçen Âdem'in Şu'-be'den olan rivâyetindeki metni söyledi. Haccâc dedi ki: Şu'be iki elini yere vurdu, sonra ellerini ağzına yaklaştırdı. Sonra yüzünü ve iki elini meshetti. Ve en-Nadr şöyle dedi: Bize Şu'be Hakem'den haber verdi. Hakem şöyle dedi: Ben Zerr'den işittim. O, Abdurrahmân ibn Ebzâ'nın oğlundan söylüyordu. Hakem şöyle dedi: Ben bunu Abdurrahmân'in oğlundan işitmişimdir, o da babasından. Babası Abdurrahmân ibn Ebzâ şöyle demiştir: Ammâr: Temiz toprak müslü-mânın temizlik sebebidir, su yokluğunda temiz toprak ona kifayet eder, dedi.539[24]

---

rivayetlerinin mantûkuna rucû edilmiş ve amel bunun üzerine takarrür etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/432-433.
539[24] Abdurrahmân ibn Ebzâ el-Huzâî sahâbîlerden; bir kavle

7-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o da babasından tahdîs etti ki, o, Am-mâr, Umer'e: Biz seninle bir seviyede bulunduyduk, ikimiz de cünüb oldu idik,derkenUmer'in yanında hâzır bulunmuştur. Bu hadîste yakın ma'nâda olan "nefeha fihimâ" 540[25] dedi. 541[26]

8-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o da babası Abdurrahmân'dan haber verdi. Abdurrahmân şöyle dedi: Ammâr, Umer'e: Ben toprağa bulanmıştım. Müteakiben Peygamber'e geldim de O: "İki el ile beraber yüz sana kâfi gelir" buyurdu dedi. Bize Müslim (ibn

---

göre de tabiîlerdendir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/433.

540[25] Bu üfleme müstehâb yâhud sünnettir. Ele, bedene ezâ verecek kum taneleri ve toprağa yabancı başka şeyler bulaşmış ise onları gidermek, yâhud ele çok toprak yapıştı ise onu azaltmak içindir. Bâzı rivayetlerde (îJi) yerine (Jâîî) gelmiştir ki, ellerini silkelemek demektir; sebebi yine dediğimizdir.

541[26] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434.

İbrâhîm) tahdîs etti. Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrah-mân'ın oğlundan; o da Abdurrahmân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:. Ben Umer'in yanında hâzır bulundum. Ammâr, Umer'e şöyle dedi... diyerek hadîsin tamâmım şevketti. 542[27]

9-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o da babasından tahdîs etti. Abdurrahmân şöyle demiştir: Ammâr dedi ki: Müteakiben Peygamber (S) elini yere vurdu, (avucuyla) yüzünü ve ellerini meshetti 543[28].

542[27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434.

543[28] Müellif Buhârî bu hadîsi şu bâb içinde altı kimsenin rivayetinden olarak tahrîc etmiştir. Son tarîk içinde kendisi ile Şu'betu'bnuT-Haccâc arasında iki kişi vardır. Buhârî bunlardan hiçbirisinin rivayetinde hadîsi tam olarak sevketmedi. Umer'in suâl soran kimseye verdiği cevâbı da zikretmedi. Bu, müellif Buhârî'-den değildir. O cevâbı Beyhakî, Âdem ibn Ebî Iyâs tarîkinden tahrîc etmiştir. Keza o cevâbı, Müslim, Yahya'dan; her ikisi de Şu'be'den olmak üzere tahrîc etmişlerdir. Bunların lâfzı: "Sen namaz kilma"dır. es-Serrâc: "Su buluncaya kadar..." kısmını ziyâde etmiştir. İşte bu Umer'den meşhur olan mezhebdir. Bu görüşte kendisine ibn Mes'ûd muvafakat etmiştir. Bu hususta Ebû Müsâ ile İbn Mes'ûd arasında bir münazara cereyan etmiştir ki (6. babın son hadîsi ile 7. bâbda) gelecektir (Kastallânî).

5- Bâb: Temiz Toprak Müslümânın Temizlik .Sebebidir; Suyun Yokluğunda Onu Sudan Müstağni Kılar 544[29]

Hasen el-Basrî: Kişiye, hades yapmadığı müddetçe (bir) teyemmüm kâfî gelir, demiştir 545[30]. İbn Abbâs, kendisi teyemmümlü olduğu hâlde (abdestli kimselere) imâm olmuştur 546[31].

Yahya ibn Saîd: Toprağı çorak ve tuzlu yer üzerinde namaz kılmakta ve böyle yerle teyemmüm etmekte be's yoktur, demiştir 547[32].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434-435.

544[29] Bu bâb ismini Sünen sahihleri "on yıl su bulamasa da" ziyadesiyle rivayet etmişlerdir. Tirmizî, İbn Hıbbân ve Dârakutnî de buna sahihtir demişlerdir.

545[30] Bu Abdurrazzâk'm Musannafmda. ve diğerlerinde mevsûlen rivayet edilmiştir.

546[31] İbn Abbâs'm bu fiilini Beyhakî, İbnu Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla rivayet etmişlerdir. Bu, Şafiî, Mâlik, Ebû Hanîfe ve cumhurun mezhebidir. Buna, temizliğin za'fından dolayı Evzâî muhalefet etmiştir (Kastallânî).

547[32] îbn Huzeyme buna Âişe hadîsiyle ihticâc etti. Rasûlullah (S) Medîne'yi kasde-derek: "Ben sizin hicret yurdunuzu çorak topraklı ve hurmalıktı gördüm" buyurmuştur. Peygamber Medîne'ye "Tayyibe" ismini de vermiştir. Binâenaleyh bu çorak

10-……. Bize Ebû Racâel-Utâridî, İmrân ibn Husayn'den tahdîs etti. İmrân şöyle demiştir:

Biz Peygamber (S) ile birlikte yolculuk ediyorduk. Geceleyin yürüdük. Nihayet gecenin sonunda olduğumuz zaman öyle bir düşüş düştük ki, yolcu için bundan daha tatlı bir düşüş olamaz. Bizi güneşin sıcağından başka uyandıran olmadı. İlk uyanan fulânca, sonra fulânca, daha sonra fulânca oldu. -Uyananların isimlerini râvî Ebû Raca el-Utâridî söylüyordu, diğer râvî Avf el-A'rabî unutmuştur. Sonra Umer ibnu'l-Hattâb dördüncü olarak uyandı.

Peygamber (S) uyuduğu zaman, kendiliğinden uyanmadıkça biz O'nu uyandırmazdık. Çünkü bizler, uykusunda kendisine ne hadis olacağını bilemezdik. Umer -ki kuvvetli ve salâbetli bir adam idi- uyanıp da, herkesin başına geleni görünce tekbîr almaya, hem de yüksek sesle tekbîr almaya başladı. Böyle tekbîr

---

ve tuzlu toprağın tayyibde dâhil olduğuna delâlet etmiştir, dedi (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/435.

almaktan vazgeçmedi, yüksek sesle tekbîr ala ala nihayet onun sesinden dolayı Peygamber uyandı. Uyanınca, sahâbîler başlarına gelen işi O'na arzettiler. Rasülullah: "Zarar yok" yâhud "Zarar vermez, hareket ediniz"'buyurdu. Akabinde kendisi hareket etti ve pek de uzak olmayan bir yere kadar yürüdükten sonra, konak etti ve abdest suyu istedi. Abdest aldı, namaz için nida edildi. Kendisi insanlara namaz kıldırdı. Namazından yüzünü döndürünce baktı ki, bir kimse ayrıca bir kenara çekilmiş, cemâatle beraber namazım kılmamış. "Yâ Fulân, cemâatle beraber namaz kılmana mâni' olan nedir?" diye sordu. O da: Bana cünüblük isabet etti, su da yok, dedi. "Yeryüzündeki toprağa bak, o sana yeter" buyurdu. Ondan sonra Peygamber yürüdü[548][33]. Bir müddet sonra insanlar kendisine susuzluktan şikâyet ettiler. Peygamber konak etti.

548[33] Bu kıssaya âid latifelerden biri de şudur: Uyanılmış, abdest alınmış, ezan okunsun diye Bilâl'e emrolunmuş. Peygamber fecir namazından evvelki iki rek'ati kılmış, namaz ikaame edilmiş, farz olan iki rek'at cemâatle kılınmış, yine bâzıları: Yâ Rasûlallah, bu namazı yarın sabah vaktinde iade etmeyelim mi? diye sormuşlar. Cevaben: "Rabbımz Tebâreke ve Taâlâ sizi ribâdan nehyedip dururken, sizden faiz alır mı?" buyurmuştur (Ahmed ibn Hanbel'den naklen Aynî).

Fulânı -ki Ebû Raca ismini söylediği hâlde diğer râvî Avf unutmuştur-çağirdı. Alî'yi de çağırdı. "Gidin, su arayın" emrini verdi. İkisi gittiler549[34]. Nihayet devesi üstünde iki büyük kırba yâhud iki tulum arasına oturmuş bir kadına rast geldiler. Kadına: Su nerede? diye sordular. Kadın: Dün bu saatte suyun başında idim, adamlarımız yolcudurlar, bizi arkada bıraktılar, dedi. Öyle ise yürü, dediler. Kadın: Nereye? dedi. Allah'ın Rasûlü'nün yanına, dediler. Şu Sâbiî denilen adamın yanına mı? diye sordu 550[35]. O senin kasdettiğin zâtın yanına; haydi yürü, dediler. İkisi o kadını Peygamber'in yanına getirdiler, ve hâdiseyi O'na anlattılar. Râvî der ki: Kadını devesinden indirdiler. Peygamber bir kap istedi. Her iki büyük kırbanın yâhud iki tulumun ağızlarından o kabın içine su

549[34] Alî ile birlikte çağırılan bu zât -diğer rivayetlerden istidlal olunduğu üzere- bu hadîsin râvîsi İmrân ibn Husayn'in kendisidir.
550[35] "es-Sab'u", sâd'm fethi ve bâ'nın sükûniyle ve "es-Subû", kuûd vezninde, bir dînden çıkıp diğer dîne nakleylemek ma'nâsınadır. Asıl "meyi" ma'nâsına konulmuştur (Kaamûs Ter.),
Arab müşrikleri yeni bir dîn çıkardı diye Hâtemu'n-Nebiyyin'eSâbi' derlerdi. Dîninin, peygamberler dîni olduğundan gafildiler.

boşaltıp, ağızlarını bağladı 551[36]. Öteki taraflarındaki ağızlarını açtı. "Gelin, (hayvanlarınızı) suvarın ve (kendiniz için) su alın" diye insanlara nida olundu. Bunun üzerine isteyen hayvanını suladı, isteyen kendisi için su aldı, En sonunda da Rasûlullah, kendisine cünüblük isabet eden kimseye bir kap su ve-rip: "Git üstüne dök" buyurdu. O kadın ayakta, suyunu nasıl kullandıklarına bakıp duruyordu. Allah'a yemîn ederim ki, artık su alınmaktan vazgeçildi de hâlâ kırbalar bize, işe başlamadan evvelki zamandan daha dolu görünüyorlardı. Peygamber: "Kadın için bir-şeyler toplayın" diye emretti. Onun için Medîne'nin en iyi hurmasından, undan, sevîkten bir haylî şey topladılar, hattâ ona birçok da buğday topladılar.

551[36] Taberânî ile Beyhakî'de hadîsin burasında: "Boşalan suyun içine ağzını çalkalayıp, yine tulumların ağızlarından döküp iade etti" ziyâdesi vardır ki, tulumların ağızlarının açılıp tekrar bağlanmasındaki hikmet bu ziyâde ile açığa kavuşuyor. Suda görülen o bereket, Peygamber'in ağız ıslaklığının karışması sayesinde hâsıl olmuş demektir.
Mezâde C^y) yâhud Satîha adını verdikleri büyük tulumların bi-ri baş, ikisi ayak taraflarında olmak üzere üç ağzı vardır. Baş tarafında olana fem, diğerlerinin her birine aziâ derler. İki tulumda dört azla bulunacağından, cemî' sigâsıyla azâlî denmiştir.

Bunların hepsini çuval kabilinden bir bez içine koydular. Kadını devesine yükleyip, çuvalı da kucağına yerleştirdiler. Rasûlullah kadına: "Görüyorsun ki, senin suyundan hiçbirşey eksiltmedik, lâkin bize su verip suya kandıran Allah'tır" buyurdu.

Kadın, kendi kabîlesinin yanma (bu işten dolayı) gecikmiş olarak gitti. Onlar: Yâ Fulâne, seni (yolundan) alıkoyan nedir? diye sordular. Kadın: Şaşılacak şey, bana iki kimse rast geldi. Beni Sabi' denilen şu adamın yanma götürdüler. O da şöyle etti, böyle etti, Allah'a yemîn ederim ki bu adam -bunu söylerken de orta ve şahadet parmaklarını göğe doğru kaldırıp, semâ ile arzı kasdederek- ya sununla bunun arasmdakilerin en sihirbazıdır, yâhud da Allah'ın Rasûlü'dür, dedi.

Bundan sonra müslümânlar o kadının bulunduğu yerin etrafındaki müşrikler üzerine baskın yaptıkları vakitlerde, onun mensûb olduğu obaya ilişmezlerdi. Bir gün kadın kendi obasına: Zannediyorum ki, bu adamlar size, bilerek (ve benden dolayı) ilişmiyorlar. İslâm'a girmek işinize gelir mi? dedi. Kavmi kadına itaat edip, İslâm'a girdiler.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Sabee, bir dînden çıkıp diğer bir dîne nakletmektir, dedi. Ve Ebû'l-Âliye (Rafı' ibn Mihrân er-Rıyâhî): es-Sâbün <ei-Bakara:62,ei-Hacc: n), ehli kitâbdan bir fırkadır, Zebur okurlar demiştir [552][37].

6- Bâb: Cünüb Olan Kimse Nefsi Üzerine Hastaliktan Yâhud Ölmekten Veya Susuz Kalmaktan Korktuğu Zaman. Teyemmüm Eder

Amr ibnu'l-As'ın soğuk bir gecede cünüb olup teyemmüm ettiği ve gerekçe olarak): "... Kendinizi öldürmeyin. Şübhe yok ki Allah size çok merhametlidir" (en-Nisâ: 29) âyetini okuduğu, müteakiben Amr'ın bu yaptığı Peygamber'e söylendiğinde, Peygamberin bunu reddetmediği zikrolunur [553][38].

---

[552][37] Bunu, İbn Ebî Hatim, kendi tefsirinde mevsulen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/437-439.
[553][38] Bu ta'lîki Ebû Dâvûd ile Hâkim, Amr ibnu'l-Âs'dan

11-....... Ebû Vâil şöyle demiştir: Ebû Mûsâ, Abdullah ibn Mes'ûd'a hitaben: Cünüb kimse su bulamadığı zaman namaz kılmayacak (mı)? dedi. Abdullah da: Cünüb için teyemmümün cevazında onlara ruhsat verirsem, onların biri suyu soğuk bulunca bunu yapar, yânî teyemmüm eder de namaz kılar, dedî. Ebû Mûsâ dedi ki: Ben Ammâr'ın Umer'e

---

mevsûlen rivayet etmişlerdir. Amr şöyle demiştir; Zâtu Selâsil gazvesinde soğuk bir gecede ihtüâm oldum. Yıkanıp helak olmamdan korktum da teyemmüm ettikten sonra, arkadaşlarıma sabah namazı kıldırdım. Müteakiben onlar bunu Peygamber'e söylediler. Peygamber: "Yâ Amr, cünüb olduğun hâlde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?" dedi. Ben de kendisine, beni yıkanmaktan men' eden gerekçeyi haber verdim ve ben Allah'tan: "Kendinizi öldürmeyin, şübhesiz Allah size çok merhametlidir^ı(en-Nisâ:29) buyurduğunu işittim, dedim. Bunun üzerine Peygamber güldü de hiçbirşey söylemedi.
Bu hadîsin isnadı kuvvetlidir. Lâkin Buhârî bunu hulâsa ettiği için temrîz sigâsıyle ta'lîk yapmıştır. Buhârî'nin sevk edişinin zahirî, Amr'ın, âyeti cünüb-ken arkadaşlarına okuduğu vehmini vermiştir. Hâlbuki böyle değildir. Amr, âyeti, Peygamber'e döndükten sonra okumuştur. Peygamber onu Zâtu Selâsil . gazvesinde kumandan yapmıştı.
Bu hadîste, ister soğuk sebebiyle, İster başka sebeble olsun musâvî olarak suyu kullanmaktan zarar bekleyen kimse için teyemmüm etmenin cevazı, ab-destli olanlara, teyemmümümün namaz kıldırması ve Peygamber zamanında ic-tihâdın cevazı hükümleri vardır (İbn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/439-440.

söyl554[39]

12-....... Bize A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Şakîk ibn Seleme'den işittim, şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd ve Ebû Musa'nın yanında idim. Ebû Mûsâ, Abdullah'a:

— Yâ Ebâ Abderrahmân, bir kimse cünüb olsa da su bulamasa, nasıl yapar? Bana haber ver, dedi.

Abdullah:

— Su buluncaya kadar namaz kılmaz, dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ:

— Peygamber (S) kendisine "Sana şöyle yapman kâfi gelirdi" buyurduğu vakİtki Ammâr'ın sözünü nasıl yaparsın? dedi.

Abdullah:

— Görmedin mi, Umer bu söze kaanî' olmadı, cevâbını verdi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ:

— Ammâr'ın sözünü bir tarafa bırakalım. (Teyemmüm âyetini kasdederek) Ya şu âyeti ne yapacaksın? mukaabelesinde bulundu. A Buna karşı

554[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/440.

İbn Mes'ûd ne diyeceğini bilemedi de:

— Biz şayet bu adamlara bu hususta bir ruhsat verirsek, nerede ise onların birine su soğuk gelince, suyu bırakıp teyemmüm edecektir, dedi.

A'meş şöyle dedi: Ben Şakîk'a:

— Abdullah ibn Mes'ûd, cünübün teyemmüm etmesini, soğuktan dolayı teyemmüm etmesi ihtimâlinden dolayı mı kerih gördü? diye sordum.

Şakîk buna:

— Evet, diye cevâb verdi. 555[40]

555[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/441.

7- Bir Vuruş Olarak Teyemmüm Babı

556[41]

13-.......Şakîk şöyle demiştir: Ben Abdullah

556[41] Buhârî'nin maksadı, bâzı âlimlerin cumhura muhalif olarak söylemekte olduklan görüşü isbât etmektir. Çünkü cumhura göre teyemmümde iki vuruş vâcib oluyor.. (Şâh Veliyyullah).
Daha evvel de işaret edildiği gibi, teyemmümün sıfatı ve keyfiyeti sahîh, sünen ve müsnedlerde rivayet edilen hadîslerde ihtilâf çoktur. Kimine göre bir vuruş, kimine göre de iki vuruş olduğu gibi, yüz ile ellerin hangisinin evvelâ mes-hedileceği ve ellerin meshedilecek mikdân hakkındaki rivayetler de birbirine aykırıdır.
Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî ile bunların ashabı ve Leys ibn Sa'd, yüz için bir vuruşa, eller için de diğer bir vuruşa kaail olmuşlardır. Ancak Mâlik'e göre mesh bilekçelere kadar farz ve dirsek uçlarına kadar ihtiyarîdir. Hasan ibn Hayy ile
İbn Ebî Leylâ: "İki darbedir. Herbİri ile hem yüz, hem de dirseklerden parmak uçlarına kadar meshedilir" demişlerdir.
İmâm Zuhrî, meshi tâ koltuklara vardırır. Bâzı âlimler, cünıib olan omuz başlarına kadar, olmayan bileklere kadar mesheder demiş ise de, kavli zaîftir. İmâm Mâlik'in üç vuruş kavli de vardır ki, ikisi farz, üçüncüsü müstehâbdir demiş, İbn Sîrîn'den nakledilen bir kavle göre, yüz için bir, eller için de birer olmak üzere üç darbedir. Bunlardan başka zikrinden vazgeçtiğimiz diğer görüşler de vardır. Hâsılı herbiri bir rivayete tutunarak ayrı ayrı ictihâdlarda bulunmuşlardır. Nihayet abdeste kıyâsen - biri yüz, diğeri dirseklere kadar eller için olmak üzere- iki darbeye delâlet eden kitabın zahiri ile bunu tasrîh eden sünnet rivayetlerinin mantükuna dönülmüş ve amel, bunun üzerine takarrür etmiştir (Diğer sarihlerden özetle Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., II, 210).

ibnMes'ûdileEbû Mûsâ el-Eş'ârî'nin beraberinde oturuyordum. Ebû Mûsâ Abdullah'a:

— Şayet bir kimse cünüb olsa da bir ay müddetle su bulamasa, artık o kimse teyemmüm etmeyecek ve namaz kılmayacak mı? Pekî, el-Mâide Sûresi'ndeki şu ".... Eğer su bulamazsanız, tertemiz toprakla teyemmüm edin.." (altıncı) âyeti ne yapacaksın? dedi.

Bunun üzerine Abdullah:

— Eğer bu adamlara bu hususta bir ruhsat verilirse, neredeyse su kendilerine soğuk olunca da toprakla teyemmüme kalkacaklar, dedi.

A'meş dedi ki: Ben Şakîk'a:

— Siz cünübün teyemmüm etmesini, suyu soğuk bulanın teyemmüm edeceğinden dolayı mı kerih gördünüz? dedim.

Şakîk:

— Evet, dedi.

Ebû Mûsâ Abdullah'a:

— Sen Ammâr'ın Umer'e söylediğini işitmedin mi: Rasûlullah beni bir işe göndermişti. Ben cünüb oldum, su da bulamadım. Akabinde hayvanın toprakta yuvarlandığı gibi toprak içinde yuvarlandım.

Müteakiben bunu Peygamber'e söyledim. Peygamber: ''Sana şöyle yapmaklığın kâjîgelirdi" buyurup avucunu yer üzerine bir defa vurdu. Sonra elini silkeledi. Sonra onunla (bir vuruşla yâhud eliyle) sol avucu ile sağ avucunun arkasına yâhud sağ avucu ile sol avucunun arkasına meshetti. Sonra onunla (vuruş yâhud eliyle) yüzüne mesnetti demişti, dedi.

Buna karşı Abdullah ibn Mes'ûd:

— Görüyor musun Umer, Ammâr'ın sözüne kaanî' olmamış, dedi557[42].

Ya'lâ, el-A'meş'ten; o da Şakîk'ten diye yaptığı rivayette şunu ziyâde etti. Şakîk şöyle demiştir: Ben Abdullah ile Ebû Musa'nın beraberlerinde idim. Ebû Mûsâ, Abdullah'a: Sen Ammâr'm Umer'e şu

557[42] Müslim'de de Abdurrahmân ibn Ebzâ'dan gelen rivayette Umer:
—"Yâ Ammâr (rivayet ettiğin hususta) Allah'tan kork", yânî iyi düşün, olur ki unuttun yâhud da yanılıyorsun. Ben seninle beraber imişim de öyle bîr şey hatırlamıyorum, demiştir. Ammâr:
— "Vallahi yâ Emîre'l-Mü'minîn, arzu edersen bunu hiç kimseye söylemem" deyince:
—Hayır va/lâfii, üzerine aldığın mes'ûliyeti elbette sana bırakırız" cevâbını vermiş (Aynî , Umdelu'l-Kaarî, II, 194); demek ki kıssayı hatırlamakla beraber, redd de edememiş (Tecrîd Ter., II, 209).

söylediğini işitmedin mi: Rasûlullah beni ve seni bir yere göndermişti. Ben cünüb oldum da toprak üstünde yuvarlanmıştım. Müteakiben Rasûlullah'ın yanma gelip, toprakta yuvarlanmamı kendisine haber vermiş idik. Rasûlullah da: "Sana şu kadarı kâfi gelirdi" buyurdu da, yüzüne ve iki eline bir defa mesh etmişti, demişti558[43].

8- Bâb (Bu, Geçen Bâbdan Bir Fası! Gibidir)

14-....... Bize Avf (el-A'râbî), Ebû Raca' el-Utâridî'den haber verdi. Ebû Raca şöyle demiştir: Bize İmrân ibn Husayn el-Huzâî şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), ayrıca kenara çekilmiş, cemâatle beraber namaz kılmamış bir adam gördü de:

— Ya fulan, seni cemâat içinde namaz kılmandan men' eden nedir? diye sordu.

558[43] Bunu Ahmed ibn Hanbel ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/443-444.

O kimse:

— Yâ Rasûlallah, bana cünüblük isabet etti, su da yok, dedi. Rasûlullah:

— (Âyette zikredilen) Toprağa yapış, çünkü o yapışma sana kâfi gelir, buyurdu. 559[44]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

7-KİTÂBU'S-SALÂT
(NAMAZ KİTABI)

1- İsrâ Gecesinde Namazların Nasıl Farz Kılındığı Babı

İbn Abbâs şöyle dedi:

Bana Ebû Sufyân uzun HırakI hadîsinde tahdîs etti ki, Ebû Sufyân (Hırakl'a karşı, Peygamber'i kasdederek):

559[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/444.

O bize namaz kılmayı, doğru olup doğru söylemeyi ve ffetli olmayı (yânî haramlardan, çirkin şeylerden

çekinmeyi) emretmektedir, demiştir 560[1]

1-....... Enes (R) şöyle demiştir: Ebû Zerr, Rasûlullah'ın (Mi'râc kıssasını) şöyle haber verdiğini tahdîs ederdi: "Ben, Mekke'de iken evimin tavanı (ansızın) yarıldı. Cibril aleyhi's-selâm indi. Göğsümü yardıktan sonra onu zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dopdolu olan ahundan bir leğen getirdi de onu göğsümün içine boşalttı ve göğsümü kapattı. Sonra elimden tutup beni dünyâ semâya doğru çıkardı. Dünyâ semâya (yânı yere en yakın olan

---

560[1] Buhârî bu HırakI hadîsini, biri Vahy bölümünde olmak üzere, Sahîh" mm on-dört yerinde tahrîc etmiştir. Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de tahrîc etmişlerdir.
Babın hadîsi, namazın evvelâ İsrâ gecesinde 50 olarak farz olması, sonra işin beş üzerinde kararlaşması haysiyyetinden, onun keyfiyetlerinden bir keyfiyeti isbât eder.
İbn Abbâs'ın sözünün bâb ismiyle münâsebeti, namazın farz kılınışının İslâm'ın evvelinde olması, hattâ bunun şöhret mertebelerinin en sonuna baliğ olup, bölgelerin uzağında da şâyı' olması i'tibâriyledir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/445.

semâya) vardığımda Cibril, o semânın bekçisine:

— Aç, dedi. Bekçi:

— Kimdir o? dedi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberinde kimse var mı? dedi.

— Beraberimde Muhammed vardır, dedi.

— O'na (gelsin diye) haber gönderildi mi? dedi.

— Evet, dedi. .

Kapı açılınca dünyâ semânın üstüne çıktık. Bir de gördüm ki bir kimse oturmuş, sağ tarafında bir takım karaltılar, sol tarafında da bir takım karaltılar var. O kimse sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ağlıyor. O zât:

— Merhaba (yânî hoş geldin) sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih oğul, dedi.

Ben Cibril'e:

— Bu kim? diye sordum.

— Bu, Âdem Peygamber'dir. Sağında, solunda olan bu karaltılar da çocuklarının ruhlarıdır. Sağında olanları cennetlikler, sol tarafında olan bu karaltılar da cehennemliklerdir. Sağma bakınca güler, sol tarafına bakınca ağlar, dedi.

Derken Cibril beni ikinci semâya doğru çıkardı. Oranın bekçisine de:

— Aç, dedi.

Oranın bekçisi de evvelkinin söyledikleri gibi söyledi de kapıyı açtı."

Enes der ki: Ebû Zerr, RasûluIIah'ın semâlarda Âdem, İdrîs, Mû-sâ, îsâ ve İbrâhîm'i -Allah'ın salavâtı üzerlerine olsun- bulduğunu söyledi ise de, onlardan her binlerinin menzillerinin nasıl olduğunu tesbît etmedi; yalnız Âdem'i dünyâ semâda, İbrâhîm'i altıncı semâda bulmuş olduğunu söyledi561[2]. Yine Enes der ki

561[2] Enes'in, Mâlik ibn Sa'sa'a'dan Sahîhayrı'da rivayet edilen hadîsinde dünyâ semâda Adem'e, ikinci semâda Yahya ve îsâ'ya, üçüncü semâda Yûsuf'a, dördüncü semâda İdrîs'e, beşinci semâda Harun'a, altıncı semâda Musa'ya,
yedinci semâda İbrahim'e kavuştuğu zikredilmekte olduğundan, iki rivayet arasında İb-râhîm'in menzil ve makaamına dâir bir ihtilâf var demektir. Zîrâ Ebû Zcrr'den olan rivayette bu peygamber, altıncı semâda, Öteki rivayette ise yedinci semâda gösteriliyor. Bu iki rivayetten mâada rivayetlerin hepsinde ise yedincide olduğu sabittir. Mi'râc eğer müteaddid ise, rivayetler arasında taâruz bahsini etmeğe mahall yoktur. Eğer bir defa vâki' olmuş ise, cemâatin rivayetini tercîh etmek evjâdır.Çünkü bunların rivayetinde Peygamber'imiz İbrâhîm'i, arkasını Beytu'l-Ma'mûr'a dayamış bir hâlde gördüğünü zikretmektedir. Beytu'l-Ma'mûr ise, ihtilafsız yedinci semâdadır.

.562[3]

Cibrîl, Peygamber ile birlikte îdrîs'e uğradıklarında, İdrîs aleyhi's-selâm:

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih kardeş, demiş. Peygamber buyurmuş ki:)

— "Bu kim? diye sordum. Cibrîl:

— Bu, İdrîs'dir, dedi. Sonra Musa'ya uğradım. Oda:

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih kardeş, dedi.

— Bu kim? dedim.

Cibrîl:

— Bu, Musa'dır, dedi.

Sonra îsâ'ya uğradım. O da:

— Hoş geldin sâlih kardeş, hoş geldin sâlih Peygamber, dedi.

— Bu kim? dedim. ';. Cibrîl:

— Bu, isa'dır, dedi. Sonra İbrahim'e uğradım.

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih oğul, dedi.

562[3] Hadîsin bundan sonraki parçasını Enes, Ebû Zerr'den işitmemiş olup, başka bir zâttan aldığı anlaşılıyor.

— Bu kim, dedim. Cibrîl:

— Bu, İbrahim aleyhi's-selâmdır, dedi."

İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibnu Hazm haber verdi ki: İbn Abbâs ile Ebû Habbe el-Ensârî şöyle derler idi: Peygamber (S) şöyle dedi:

"Sonra ben çok yükseklere çıkarıldım, nihayet kalemlerin cızırtılarını işittiğim yüksek bir yere çıktım"563[4].

Yine İbn Hazm ile Enes ibn Mâlik şöyle demişlerdir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"(O zaman) Allah, ümmetime elli namaz farz etti. Bufarzıyük-lenerek döndüm. Derken Musa'ya rast geldi m. Mûsâ:

— Allah ümmetine neyi farz etti? diye sordu.

— Elli namaz farz etti, dedim.

— Rabb'ına dön, çünkü senin ümmetin buna takat getiremez, dedi.

Müracaat ettim. Allah bir kısmını indirdi. Ben yine Musa'nın yanına dönüp:

— Bir kısmını indirdi, dedim. O yine:

563[4] Rivayetin bu kısmı Enes'ten nakledilmiş değildir.

— Rabb'ına müracaat et, çünkü senin ümmetin takat getiremez, dedi.

Bir daha müracaat ettim. Allah bir kısmını daha indirdi. Musa'nın yanına yine döndüm. O yine:

— Rabb'ına dön. Zîrâ ümmetin buna takat getirmez, dedi. Bunun üzerine tekrar Allah'a müracaat ettim. Allah:

— "Onlar beştir ve yine onlar ellidir. Benim nezdimde söz tebdil olunamaz" buyurdu564[5].

Musa'nın yanına döndüm. O yine:

564[5] Günde beş vakitten az namaz ile mükellef olmamamız Allah tarafından muhkem bir kaza olduğu için "Benim nezdimde söz tebdil olunmaz" buyuruldu. Elli namaza hükümden sonra bu mikdârın beşe indirilmesi ise "Allah dilediğini mahveder ve sabit kılar. Ana kitâb onun nezdindedir" (er-Ra'd: 39) âyetinin nâ-tik olduğu muallak kaza nev'ine dâhil olduğundandır. Elli namaz farz idi; fakat Peygamber'in ihtiyarına mevkûfen farz idi. Namazlar fiil i'tibâriyle sayıca beş, sevâb i'tibâriyle ellidir.
Bu hadîsteki kat'iyyete binâen bize farz olan yalnız beş vakit namâzdır.Bun-dan dolayı âlimler vitr namazının farziyyetine kaail olmamışlardır.
Bir de şunu unutmamak gerektir kî, Mi'râc gecesinde beş vakit namazın farz olmasından evvel de namaz kılınıyordu (Ahmed ibn Hanbel, Müsned'âc, Zeyd ve oğlu Üsâme'den). İsrâ'dan evvel Rasûlullah'ın da, sahâbîlerinin de namaz kıldıkları kat'îdir. Ancak beş vakit namaz farz olmadan evvel, farz namaz var mıydı, yok muydu; ihtilâf vardır...

— Rabb'ına müracaat et, dedi. Ben de:

— Rabb'ımdan utanır oldum, dedim.

Sonra Cibril beni tâ Sidretu'l-Müntehâ'ya varıncaya kadar birlikte götürdü. Sidre 'yi öyle acîb renkler kaplamıştı ki, onlar nedir bilemem. Sonra cennete girdirildim ki içinde birçok inci dizileri vardı565[6], toprağı da misk idi"566[7]

2-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Allah namâzı farz ettiği zaman, hazarda ve seferde (akşamdan başka namazları) ikişer rek'at ikişer rek'at olarak farz etmişti. Sonra sefer namazları oldukları gibi bırakıldı da hazar namazlarında artırma yapıldı 567[8].

565[6] Diğer rivayette inciden kubbeler" şeklinde zabtedilmiştir.
566[7] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/447-450.
567[8] Akşam namazı gündüzün vitridir. İlk farz olduğu zaman üç rek'at olarak farz olmuştur.
Diğer rivayetlerden bilindiğine göre, dört rek'atlı namâzlardaki ikişer rek'at ziyâde, hicretten bir sene sonra farz edilmiştir. Sabah namazının iki rek'at olarak bırakılması, kıyamın kıraatinin uzun olmasındandır diyenler vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/450.

2- Namazın, Avreti Örtecek Şeyler İçinde Vâcib Olması, Yüce Allah'ın

"... Her mescid huzurunda ziynetinizi alın... " (ei-A'râf: 3i)

Kavli Ve Bir Bez İçinde Sarınarak Namaz Kılan Kimse Babı 568[9]

Seleme ibnu'l-Ekvâ'dan, Peygamber (S)'in: "(Namaz kılan kimse) O bezi bir dikenle de olsabdüğmeler" buyurduğu zikrolunur. Bunun isnadında nazar vardır 569[10]. Pislik görmediği

568[9] Buhârî, âyetteki ziynetin, avreti örtecek şeyle tefsîr edildiğini işaret etti. Bu kelâmda, namazda avret yerini örtmenin vâcib olduğuna delîl vardır.

569[10] Yânî avret yerinin görünmemesi için bezin iki tarafı arasını birleştirmek suretiyle düğmeler. Bunu Buhârî Târîh'mde, Ebû Dâvûd, İbn Huzeyme, İbn Hıb-bân, Seleme ibnu'l-Ekvâ'dan mevsûlen rivayet etmişlerdir. Seleme şöyle demiştir: Yâ Rasûlallah, ben av yapan bir kimseyim, binâenaleyh bir tek gömlek içinde namaz kılayım mı? diye sordum. RasûluIIah: "Evet, onu bir dikenle de olsa düğmele" buyurdu.
Bu lâfız İbn Hıbbân'mdır. Buhârî bunu başka bir isnâdla rivayet

müddetçe içinde cinsî münâsebet yaptığı elbise ile namaz kılan kimse 570[11].

Peygamber (S), çıplak kimsenin Ka'be'yi tavaf tmemesini emretmiştir 571[12].

3-....... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Bize

---

etti. Buhârî bunun senedindeki Mûsâ ibn İbrâhîm hakkında, İbnu'l-Kattân'ın tenkidine işaret etmek isteyerek "İsnadında nazar vardır" dedi ve bunu temrîz sigâsıyle zikretti (Kastallânî).
Diğer rivayette Seleme: Yâ Rasûlallah, ben avda bulunuyorum, üzerimde bir tek gömlekten başka birşey bulunmuyor? dedim. RasûluIIah: "Onu bir diken ile de olsa düğmele" buyurdu.
Bunu Hâkim el-Müstedrek'inde rivayet edip: Bu, Medenî ve sahîh bir hadîstir. Bu rivayetle buradaki Musa'nın, İbnu'l-Kattân'ın zannettiği Musa'dan başka olduğu zahir oldu. Bunların biri Teymî, diğeri ise Mahzûmî'dir.. dedi (Aynî).
570[11] Buhârî bununla, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivayet ettiği, İbn Huzeyme ile İbn Hıbbân'ın, Muâviye ibn Ebî Sufyân tarîkinden sahîhtir dedikleri şu hadîse işaret ediyor: "Muâviye, kız kardeşi Ümmü Habîbe'ye: RasûluIIah, içinde cinsî münâsebet ettiği elbise ile namaz kılar mıydı? diye sordu. Ümmü Habîbe de: Evet, onda pislik görmediği zaman, dedi.
571[12] Buhârî bununla, Ebû Bekr'in hacc emirliğinde, Alî'nin de gönderilişi hakkındaki Ebû Hureyre hadîsine işaret etmiştir. Bu hadîsi biraz sonra mevsûlen rivayet edecektir.
Gördün ki, Buhârî burada üç hadîsten parçalar almış, ve bunları bâb ismine katmıştır. Birincisi Selemetu'bnu'1-Ekvâ' hadîsidir, geçti. İkincisi Ümmü Ha-bîbe hadîsi; onun metnini 9. haşiyede verdik. Üçüncüsü de bu haşiyede işaret ettiğimiz Ebû Hureyre hadîsi ki, biraz sonra zikredilecektir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/451.

iki bayram gününde hayızh kadınları ve perde arkasında yaşayan kadınları çıkarmamız emredildi de, kadınlar müslümânların cemaatında ve dualarında hâzır bulunurlar, hayızlılar ise kadınların namaz yerinden ayrı dururlardı. Bir kadın: Yâ Rasûlallah, birimizin cilbâbı (yânî örtünecek çarşafı) yoktur, dedi. Rasûlullah: "Kadın arkadaşı kendi cilbâblanndan birini ona giydirsin" buyurdu.

Ve Abdullah ibn Raca şöyle dedi: Bize İmrân (el-Kattân) tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Şîrîn tahdîs etti. Bize Ümmü Atıyye tahdîs edip: Ben Peygamber (S)'den bunu işittim, dedi.572[13]

572[13] Bu ta'lîki Taberânî el-Kebtr'de mevsûlen rivayet etmiştir. Bu ta'Iîkin fâidesi, Muhammed ibn Sîrîn'in, Ümmü Atıyye'nin kendisine bu hadîsi tahdîs edişini tasrîh etmesidir. Bununla, bâzılarının "Muhammed ibn Şîrîn, bunu kız kardeşi Hafsa'dan, o da Ümmü Atıyye'den işitmiştir" iddiaları bâtıl olmuştur (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/452.

3- Namaz Kılacak Kimsenin Namaza Girerken İzârını Boynunun Gerisine Bağlaması Babı

Ebû Hazım, Sehl (ibn Sa'd-91-)'den: Sahâbîler zârlarını çiğinleri üzerine bağlamış olarak Peygambe S) ile birlikte namaz kıldılar, dedi573[14].

4-....... Bana Vâkıd ibn Muhammed, Muhammed ibnu'lunkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Câbir, elbiseleri, elbise sehbâsı574[15] üzerine konulmuş olduğu hâlde, bir tek izârını boynunun gerisine bağlamış olarak namaz kıldı. Bir kimse ona: Bir tek izâr içinde mi namaz kılıyorsun? dedi. Câbir de: Bunu ancak senin gibi bir ahmak kimsenin beni

---

573[14] Buhârî bunu "Sevb dar olduğu zaman oâbı"nda, mevsûlen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/452.
574[15] el-Mişc kaç ahşabı birbirine çatıp yere dikerler ve üzerine esvâb sererler (Kaamûs Ter.).
eş-Şucub. Sehpây ta'bîr olunan nesneye denir ki, çoban ona kovasını ve çantasını asar; şehirlerde ve camilerde dahî kullandıkları sehpâya ıtlak olunur (Kaamûs Ter.).

görmesi için yaptım. Peygamber (S) zamanında bizim hangimizin iki sevbi vardı? dedi. 575[16]

5-....... Bize Abdurrahmân ibnu Ebî'l-Mevâlî, Muhammed bnu'l-Munkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Ab-dillah'ı gördüm ki, o, bir tek sevb içinde namaz kılıyordu ve: Ben Peygamber(S)'i bir sevb içinde namaz kılarken gördüm, dedi. 576[17]

4- Bir Sevb İçinde Onunla Örtünerek Namaz Kılmak Babı

İbn Şihâb ez-Zuhrî: İltihâf hakkında rivayet ettiği adîsinde: el-Multehıf, el-Mutevaşşıh demektir, dedi.

O da sevbin iki ucunu iki omuzu üzerinde çaprasvârî ağlayandır ve Tavaşşuh, kumaşla örtünen

575[16] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/453.
576[17] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/453.

kimsenin,

kumaşın iki ucunu iki omuzu üzerinde bağlamasıdır577[18].

Buhârî dedi ki: Ümmü Hâni* şöyle demiştir:Peygamber (S) bir kumaşla örtünüp, onun iki ucunu muzlan üzerinde çapraslama bağladı 578[19].

6-....... Bize Hişâm ibn Urve, babasından; o da Umer ibn Ebî eleme'den tahdîs etti ki (O, şöyle demiştir): Peygamber (S-bir defa) iki ucunu çapraslamasına bağladığı bir kumaş içinde namaz kıldı579[20].

577[18] Bundan nıurâd, ya İbn Ebî Şeybe'nin el-Musannafmda. Salim ibn Umer'den mevsûlen rivayet ettiğidir, yâhud da Ahmed ibn Hanbel'in Ebû Hureyre'den mevsûlen rivayet ettiği hadîstir. Zahir olan, Zuhrî, rivayet ettiği hadîsin yanında Multehıf'ı Mutevaşşıh ile tefsir edince, buhârî müteâkıb sözlerle bu tefsîri tavzîh etmiştir.

578[19] Müellif bunu, bu bâb içinde mevsûlen rivayet etti, fakat "Ve halefe beyne tara-feyhi(= İki ucunu çapraslama bağladığı hâlde)" demedi. Bu ifâde,Ebû Hureyre'den gelen diğer bir vechden, Müslim'de sabit olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454.

579[20] Sevb, kumaş demektir. O zamanın tam takım elbisesi -biri izâr, diğeri rıdâ olmak üzere- iki sevb idi. İzâr, fûta gibi bele bağlanır, rıdâ, ihram gibi omuza atılır; ikisi bir hülle ederdi.

7-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam (Urve bnu'z-Zubeyr), Umer ibn Ebî Seleme'den tahdîs etti ki, Umer ibn bî Seleme, Peygamber (S)'i mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin evinde, bir kumaş içinde, kumaşın iki ucunu omuzları üzerine atmış olarak namaz kılarken görmüştür [580[21]].

8-....... Umer ibnu Ebî Seleme haber verip şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ı, Ümmü Seleme'nin

---

Burada bir sevbden murâd, rıdâdır ki, sağ ucunu sol omuzundan geçirip ve sol ucunu sağ kolunun altından çıkarıp, iki ucunu ya göğsü tarafından, ya arkadan bağlamak suretiyle örtünerek namaz kılmanın cevazı bununla sabit oluyor. Bu türlü giyinmeye "teveşşuh, iltihâf ve istimal" de denir. Kumaşın iki ucunu bağlamaktaki fâide, rükû' esnasında kumaşın düşmemesi ve namaz kılan kimsenin kendi avret yerine gözünün ilişmemesidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454.
[580[21]] Buhârî bu hadîsi bundan evvelki hadîsten bir derece daha inik olduğu hâlde, içinde Hişâm'm, babasından, kendisine Umer'in haber verdiğinin tasrîhi olduğu için getirmiştir. Geçen hadîste ise an'ane ile vâki' olmuştur. Bir de burada, zikredilen tasrîhi te'yîd eder mekân ta'yîni ziyâdesi ile kumaşın iki ucunun Pey-gamber'in omuz başında olması ziyâdesi vardır (Aynî ve Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454-455.

evinde bir kumaş içinde, onunla örtünmüş ve kumaşın iki ucunu omuzlan üzerine koymuş olduğu hâlde namaz kılarken gördüm. 581[22]

9-....... Bana Mâlik ibn Enes, Umer ibn Ubeydillah'ın himayesinde bulunan Ebu'n-Nadr'dan tahdîs etti. Ona da Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin himayesinde bulunan Ebû Murre haber verdi ki, kendisi Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'den şöyle derken işitmiştir: Fetih senesi Rasûlullah'ın yanına gittim, O'nu yıkanır hâlde buldum. Kızı Fâtıma, O'nu setr edip perdeliyordu. Selâm verdim. "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben: Ebû'Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'im dedim. Bunun üzerine: "Hoş geldin Ümmü Hâni'" dedi. Yıkanmasından ayrılınca, bir kumaş içinde, kumaşı sırtında çapraslamasına bağlamış olduğu hâlde namaza durup sekiz rek'at namaz kıldı. Namazdan çıktığı zaman: Yâ Rasûlallah, anamın oğlu benim emân verdiğim fulânı, İbnu Hubeyre'yi öldüreceğini

581[22] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/455.

söylüyor, dedim 582[23]. Rasûlullah (S): "Yâ Ümme Hâni', senin ahd ve emân verdiğine biz de ahd ve emân verdik" buyurdu.

Ümmü Hâni': Bu kıldığı namaz Duhâ namazı idi, dedi. 583[24]

582[23] Râvî, İbn Hubeyre'nin ismini mübhem kıldığı için şahsını ta'yînde haylî ihtilâf edilmiştir. Hubeyre ibn Vehb Mahzûmî,Ümmü Hâni'nin kocası olup Mekke'nin fethi üzerine Necrân'a kaçmış ve şirk üzere vefat etmiştir. Himaye edilip afvedilen kimse de, Fetih gününde Peygamber tarafından i'lân edilen sulh ve emânı kabul etmeyerek, Hâlid İbn Velîd kumandasındaki müfrezeye karşı çarpışmaya kalkışan küçük topluluğa dâhil olanlardan idi.Ümmü Hâni'nin, Hu-beyre'den Umer, Hâni', Yûsuf, Ca'de isimlerinde dört oğlu vardı. Hubeyre'nin diğer bir kadından Ümmü Hâni'nin yanında bir oğlu daha olması ihtimâlinden bahsedenler de vardır ki, şefaat istenen ya oğlu Ca'de, yâhud ismi hatırda kalmayan bu üvey oğludur. Ümmü Hâni'den gelen diğer rivayetlerde şefaat istenenin bir değil, iki olduğu da zikr ediliyor. Muhtelif rivayetlerde isimleri sayılanlar, yediye varıyor. Bunların hepsi de Mahzûmî ve kocası Hubeyre'nin akrabası idî ki, Hâlid'le olan Cerha muharebesinden sonra içlerinden biri veya ikisi Ümmü Hâni'ye iltica etmiş iken, kardeşi Alî Öldürmeğe kalkışmış. Ümmü Hâni' Mekke'nin üst başında Abtah 'da kurulan büyük çadır içinde Rasûlullah'tan şefaat istemiş ve metindeki cevâb ile şefaat edilmiştir.
Bundan mü'min bir kadının kâfire verdiği emânın müslümânlarca makbul olduğu meydana çıkıyor.

583[24] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/455-456.

10........ Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibn Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a bir tek kumaş içinde namazdan sordu. Rasûlullah (S) da: "Her Dirinizin ikişer kumaşı var mı ki?" buyurdu 584[25].

5- Bâb: Kişi Bir Tek Kumaş İçinde Namaz Kılacağı Zamâı (Onun Bîr Kısmını) Omuzları Üzerine Koysun

11-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hiçbiriniz üzerinde bir tek kumaş varken onun bir mikdârım boynunun kökü ile omuz başları arasına dolamaksızın namaz kılmasın " buyurdu 585[26].

584[25] Bir tek sevb, yânî kumaş veya bez içinde namazın cevazına sahabe ve tabiîler cumhuru kaaildir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/456.

585[26] Yânî, bu takdîrde musallî nasıl yapar? Kumaş dar olduğu zaman, kumaşı bele bağlayıp izâr edinmesi ve yukarıdan Örtünmemesi lâzım gelir. Çünkü o dar kumaşı yukarıdan Örtünmek, avret yerinin açılmasına sebebdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/457.

12-....... Bize Şeybân, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den tahdîs etti. Yahya: Ben İkrime'den işittim yâhud ben ona sormuş idim, dedi. İkrime şöyle dedi: Ebû Hureyre'den işittim, o şöyle diyordu: Ben Rasûlullah (S)'ın: "Her kim bir tek kumaş içinde namaz kılacak olursa, onun iki ucunu çapraslamasına iki omuzundan geçirsin" buyururken (kulağımla) işittiğime şehâdet ederim. 586[27]

6- Bâb: Sevb (Yânî Kumaş) Dar Olduğu Zaman 587[28]

13-....... Bize Fulayh ibn Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Biz Câbir ibn Abdillah'a bir tek sevb içinde namaz kılmaktan sorduk, o şöyle dedi: Peygamber'in seferlerinin birine588[29]

586[27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/457.
587[28] Atık, omuz başı ile boyun kökü arasına denir; çiğin ta'bîr olunur.
588[29] Peygamber'in bu seferi, Medîne taraflarında olan Buvât gazvesidir. Bu-vât Medine'den üç berîd yâhud daha fazla

onun maiyyetinde olarak çıktım. Bir gece bir işimden dolayı yanına gittim. O'nu namaz kılarken buldum. Benim de üzerimde bir tek sevb vardı. Onu ihrama bürünür gibi bürünüp yanı başında namaza durdum. Namazdan çıktığında: "Yâ Câbir, gece gelişinin sebebi nedir?" diye sordu. İşimi O'na haber verdim. Sözümü bitirdikten sonra "Ya şu gördüğüm istimal (yânî kumaşı bürünme) ne oluyor?" diye sordu. Bir sevb vardır, dedim. Bunun üzerine: "Libâsın geniş olursa ona bürün;(bunun gibi) dar olursa izâr olarak beline bağla" buyurdu 589[30].

---

uzaklıktadır. Bu, Peygamber'in ilk seferlerinden biridir (İbn Hacer, Aynî).

589[30] Bu hadîsteki Peygamber'in istifsar ve ta'Iîmi, yukarıda geçen hadîsteki "işti-mâP'i tefsîr edicidir. Peygamber'in bu emrinden anlaşılıyor ki, evvelki hadîslerde ta'rîf buyurulan "istimal" (iltihâf, tevaşşuh), hep geniş olan tek sevbe göre olup, dar gelen sevbler, münferiden "iştimâl"e elverişli değil imiş. İçine bürü-nülen dar sevbler bedeni ayakta iken örtse bile, bükülme hâlinde avretin açılmasına mâni' değildir. Tek ve dar olan sevbin namaza göre mahzurunu izâle için, onu fûta gibi bele bağlamak gereği öğretiliyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/458.

14-....... Sehl (R) şöyle demiştir: (Bâzı kerreler) bir takım erkekler, bellerindeki futaları (dar oldukları için) çocuklar gibi boyunlarına bağlamış olarak Peygamber'le birlikte namaz kılarlardı da. (cemâate gelen) kadınlara: Erkekler doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denirdi. 590[31]

7- Şam'a Mensûb (Yânî Gayrimüslimler Tarafından İ'mâl Edilmiş) Olan Cübbe İçinde Namaz Kılmak Babı

Ve Hasen el-Basrî: Mecûsîler'in dokuduğu kumaşlar çinde namaz kılmakta be's görmemiştir 591[32].

Ma'mer (ibn Râşid): Ben ez-Zuhrî*yi gördüm; o, boyasına sidik karıştırılarak boyanmış olan Yemen

---

590[31] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/458.
591[32] Bu ta'lîki Ebû Nuaym ibn Hammâd, meşhur nüshasında mevsûlen rivayet etmiştir.

kumaşları giyerdi, demiştir592[33].Alî ibn Ebî Tâlib de: -Yine kâfirlerin i'mâl ettiğiyıkanmadık yeni kumaşlar içinde namaz kılmıştır 593[34].

15-....... Mugîre ibn Şu'be (R) şöyle demiştir: Ben Peygambe S) ile birlikte bir seferde idim 594[35]. Bana: "Yâ Mugîre, su kabını al" buyurdu. Ben matarayı aldım. Rasûlullah (S) gözümdem gizleninceye kadar uzağa gitti ve hacetini kaza etti. Üzerindebir Şâm cübbesi vardı. Elini cübbenin yeninden çıkarmaya davrandı, fakat dar oldu. Bunun üzerine elini cübbenin aşağısından çıkardı. Ben kendisine su öktüm. O, namaz için aldığı abdesti aldı. Mestleri üzerine meshetti, sonra namaz kıldı 595[36].

592[33] Bunu Abdurrazzâk el-Musannafmda mevsûlen rivayet etmiştir. Ancak Zuhrî'-nin Yemen kumaşlarını yıkadıktan sonra giydiğine, yâhud da bu kumaşların -kendi mezh'ebine göre temiz olan- eti halâl hayvanların sidiği ile boyandığına hamlediliyor.

593[34] Alî'den gelen bu haberi, İbn Sa'd, Ata ibn Ebî Muhammed'den mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/459.

594[35] Bu sefer, hicretin dokuzuncu senesindeki Tebük seferi idi.

595[36] Peygamber'in bu cübbesi, o târihlerde henüz küfür diyarı olan Şam'dan Hicaz'a giden dar yenli cübbelerden idi. Bu

8- Namazda Ve Namaz Hâricinde Soyunup Çıplak Olmanın Keraheti Babı

16-....... Bize Amr ibn Dînar tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir bn Abdillah'tan işittim, o şöyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) Ku-reyş ile birlikte Ka'be için taş naklediyordu596[37]. Futası da üzerinde idi. Amucası Abbâs O'na: Ey kardeşimin oğlu, futanı çözsen de onu omuzlarının üzerine koyup, taşların altına getirsen? dedi. Câbir yâhud ona haber veren dedi ki: Peygamber futasını çözüp omuzlarının üzerine koyunca, hemen

rivayet küffâr dokuması olan esvâb içinde namazın sıhhatine delildir. Küfür diyarında dokunan kumaşlar, pislikleri tebey-yiin etmedikçe yıkanmaksızın giyilip, içinde namaz kılmayı İmâm Şafiî ile Küfe fakîhleri tecvîz etmişlerdir. İmâm Mâlik, müşriklerin dokuduğu esvâb içinde namaz kılmayı da, giymeyi de mekruh görür. İshâk ibn Râhûye ise bütün esvâbla-rı temiz addeder (Tecrîd Ter, II, 240).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/459-460.
596[37] Yıkılacak hâle gelen Ka'be'yi. bi'sete yakın Câhiliyet günlerinde Kureyş yeniden bina etmişti. Bunun târihi hakkında yedi kadar muhtelif rivayet vardır.

bayılıp yere düştü. İşte ondan sonra çıplak görülmemiştir 597[38].

9- Gömlek, Şalvarlar (Donlar), Dizleri Kapamayan Kısa Don Ve Kaftan İçinde Namaz Kılmak Babı

17-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir kimse Peygamber'e oğru kalktı da O'na bir tek sevb içinde namaz kılmaktan sordu. Peygamber: "Sizin her birerleriniz iki sevb bulabilir mi ki?" buyurdu. Sonra bir kimse bu mes'eleyi Umer'den sordu. Umer de: Allah size genişlik verdiğinde siz de elbisenizi geniş tutunuz. Bir kimsenin birden ziyâde elbisesi olursa onu üzerine alsın. Bir kimse izâr ile ridâ içinde de, izâr ile gömlek içinde de, izâr ile kaftan içinde de, şalvar (veya don) ile ridâ içinde de, şalvar ile gömlek içinde de, şalvar ile kaftan içinde de, dizleri kapamayan kısa don

---

597[38] İnsanların yanında şer'î zaruret olmadıkça avret yerini örtmenin farziyyetinde kimsenin şübhesi yoksa da, halvette bile soyunup çıplak olmayı hoş görmeyenler vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/460.

ile kaftan içinde de, dizleri kapamayan kısa don ile gömlek içinde de namaz kılabilir, dedi. RâvîEbû Hureyre dedi ki: Zannediyorum ki Umer: Dizleri kapamayan kısa don ile ridâ içinde de, dedi598[39].

18-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'a orup: ihrama giren kimse ne giyer? dedi. Rasûlullah (S): "Gömlek giymez, şalvarlar ve bornus giymez, çeri veya zağferân ile boyanmış kumaş giymez. Na'leyn bulamadığı takdirde mest giysin ve onları da topuklardan aşağıya varıncaya kadar kessin" buyurdu.

Yine Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den bunun benzeri olan hadîsi rivayet etti. 599[40]

598[39] İzâr, fûta; ridâ, ihram gibi giyilen libâs; kamış, bizim gömlek dediğimiz; kaba, kaftan; serâvîl, bizim don dediğimiz şeylerdir, şalvara da denilir. Tubbân, dizleri kapamayan kısa bir don imiş. işte Umer, bu hadîste, avret yerini örtmek şartıyle bir tek libâs içinde namaz kılmayı tecvîz ettiği gibi, bolluk zamanında dokuz türlü giyinişi daha ta'rîf etmiş oluyor. İş, libâsın nev'i ve mikdârında değil, avret yerini örtmektedir {Tecrîd Ter,, II, 237).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/461.

599[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/461-462.

10- Avretten Örteceği Şey Babı 600[41]

19-...... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ştimâlu's-sammâ'dan601[42], insanın,

---

600[41] Diğer zabta göre ma'nâ: "Avretten örtülmesi gereken şey babı" olur. Her iki zabtta "mo"masdariyye veya mevsüle'dir, "min"de beyâniyye'dir. Avret, sev'e ve utanılacak her şeydir. Buhârî'nin tasarrufundan, onun namaz hâricinde yalnız sev'eteyn'in örtülmesini vâcib gördüğü zahir oluyor.

601[42] İştimâlu's-sammö': Sevb ile A'râb'ın büründükleri gibi bürünmektir ki, ihramı sağ canibinden sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden götürüp, bâdehû arkadan sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden atmakla tamamen bürünmekten ibarettir ki, elleri ve ayaklan ve cümle a'zâsı mesdûd olur. Ve alâ kavlin İzâr ve ihram makûlesinden yalnızca bir kat sevbi bürünmekten ibarettir. Şöyle ki, eğninde ondan gayrı sevb olmayıp ve onun bir canibini kaldırıp diğer omuzu üzerine atıp, lâkin bedenini tamamen setr edemediğinden bâzı avret yeri zahir ola... Şârih der ki, ikinci ta'rîf, fakîhler kavlidir. İki ta'rîfte de mahzûrolduğu için, Peygamber'den nehy sâdır olmuştur. Zahiren birinci kavi, namaz hâline mübtenîdir (Kaamûs Ter.}.
Bu tercemede ihtimâl ki, müstensih yanılması vardır: "Ba'dehû arkadan sol" değil "Sağ kolunun ve sağ omuzunun üzerinden" demek lâzım gelir. Fakîhler kavli olan tefsire göre "iştimâlu's-sammâ'"ya "İdtıbâ" da denir. Lûgat-çılerin verdiği ilk ma'nâca "iştimâl"in ta'rîfine nazaran, vücûdun her tarafı sımsıkı sarılmış olacağından, sevbi bu tarzda giymiş olan kimse, avret yeri görünmemek için ellerini behemehal libâsın aşağısından dışarıya çıkarabilir. Ve namaz esnasında ellerini istediği gibi hareket ettiremez. Nehiydeki hikmet budur. Fakîhlerin ta'rîfine muvafık olan ve "idtıbâ" denilen istimal sureti ise, eğer avret yerinden

büründüğü kumaşın bir parçası avret yeri üzerinde bulunmaksızın tek kumaş ile ihtibâ602[43] etmesinden nehyetti603[44]

20-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), iki türl alış verişten (yânî) "limâs" ile "nibâz" 604[45]alışverişlerinden, "iştimâlu's -

---

birşey açık kalacak vech ile olursa, haramdır; yoksa mekruhtur.

602[43] el-îhtibâ: Bir adam sevbine sarınıp bürünmek, alâ kavlin dülbend ve kemer ma-kûlesiyle sırtım ve baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsmadır ki, dervişler ıstılahında "kemende girmek" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter,).

Daha kolay tefsîri, insan üyeleri üzerine oturup ve bacaklarını dikip, o hey'et üzere sarınmaktır. Bu tertîbde dikkatsizce sarınan kimsenin görünmesi haram olan beden a'zâsmdan bâzılarını Örtmemesi ihtimâli gâlib olduğundan, böyle oturanın dikkatli olması lâzım gelir. Hamamlarda, belinde peştemâl yıkanan dikkatsiz kimselerde ekseriyyâ vâkıı olur. Her hâlde "iştimâlu's-sammâ"' ile "ihtibâ"daki nehyin sebebi, haram olan avretin açılması korkusudur. Avret yerinin açılmasına mahall vermeyecek derecede olursa haram olmazlar (Tecrîd Ter., II, 243).

603[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/462-463.

604[45] "Bey'u limâs"yâhud "Bey'u mıtlâtnese"i\e "Bey'u ntbâz" y&hud "Bey'u mu-nâbeze". Câhiliyet günlerindeki alışveriş nevi'lerinden ikisinin adıdır. İslâm kaa-nûnu ile nehyedilmiş oldukları için tabîatıyle her ikisi de amelden düşmüş ve bu yüzden geçmişteki icra keyfiyetleri hakkında çeşit çeşit tefsirlere

sammâ"dan, bir de insanın tek sevb içinde (avret yerini örtmeyecek şekilde) "ihtibâ" etmesinden nehyetti. 605[46]

21-....... Bize İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu (Muhammed ibn Abdillah), amucası(Muhammed ibn Şihâb)'ndan tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Bana Humeyd ibn Abdirrahmân ibn Avf haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Ebû Bekr şu (ma'lûm olan) haccda606[47], nahr gününde birçok münâdîlerle birlikte

---

yol açılmıştır. İnşaallah alış verişler kitabında bunlara âid tefsirlere işaret edilecektir.

605[46] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/463.

606[47] Bu, Ebû Bekr'İn emirliği İle dokuzuncu hicret yılında edâ edilen haccdır ki, Mekke fethinden bir sene sonra ve Rasûlullah'm bizzat idare ettiği Veda Haccı'ndan bir sene evvel İdi. Sekizinci senede fetihten sonra Mekke'ye emîr ta'yîn edilen Attâb ibn Esîd'in emîrliğİ ile hacc edilmişti. Bütün Arabistan halkı henüz İslâm'a girmemiş bulundukları için, sekizinci ve dokuzuncu senelerde hep birlikte hacc edilmiş ve islâm'ın hacc mensekleri yanında müşriklerin çirkin bid'atlan da icra olunmuştu. Ebû Bekr o sene Peygamber'e niyâbeten îslâm usûlü üzere hacc menseklerini öğretmeğe me'mûr edilmiş olup, maiyyetinde Medîneliler'-den üç yüz kadar sahâbî var idi. O sırada Berâe Sûresi nazil oldu. Bunu müşriklere i'lân etmek üzere arkadan Alî gönderildi... İşte bu te'kîdli Plânlarla müşriklik ve bid'atleri, o yıldan sonra tamâmiyle ortadan kaldırılmış oldu (Tecrîd Ter., II, 246).

Minâ'da "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc, hiçbir çıplak Beyt'i tavaf etmesin" diye i'Iâna beni de gönderdi. Râvî Humeyd ibnu Abdirrahmân dedi ki: Sonra Rasû-lullah (S) -Ebû Bekr'in ardından- Alî'yi gönderip: Berâe Sûresi'ni i'-lân etmesini emretti. Ebû Hureyre dedi ki: Alî de bizimle beraber nahr gününde Minâ'daki halk arasında: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc etmesin, hiçbir çıplak kimse Beyt'i tavaf etmesin" diye (bağıra bağıra) i'lân etti. 607[48]

11- Ridâsız Olarak Namaz Kılmak Babı

22-....... Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah'in yanına girdim. O bir sevb içinde ona bürünmüş olarak namaz kılıyordu. Ridâsı da konulmuştu. Namazdan çıkınca Ona: Yâ Ebâ Abdirrahmân, ridân konulmuş olduğu hâlde sen namaz (mı) kılıyorsun? dedik. Kendisi: Evet, sizin gibi câhillerin beni (bu şekilde) namaz kılarken görmelerini

---

607[48] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/464.

arzu ettim. Ben Peygamber-(S)'i işte böyle namaz kılarken gördüm, dedi608[49].

12- Uyluk Hakkında Zikrolunan Şey Babı

İbn Abbâs'tan 609[50], Cerhed ibn Rizâh'tan 610[51] ve Muhammed ibn Cahş'tan611[52]; bunların her üçü dePeygamber'den olmak üzere"Uyluk avrettir" hadîsi rivayet ediliyor.

Enes: Peygamber (S) uyluğunu açtı, dedi 612[53].Alimlerin ihtilâflarından çıkılmak için, Enes hadîsi ened yönünden daha sahihtir, Cerhed hadîsi ise

---

608[49] Yânî bu, caizdir. Bu hadîsin çok az fark ile benzeri, üçüncü bâbda geçmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/464-465.

609[50] Bunu îbn Abbâs'tan Ahmed ile Tirmizî, içinde Ebû Yahya el-Kattât bulunan -ki o zaîftir- bir senedle mevsûlen rivayet etmişlerdir.

610[51] Cerhed'den imâm Mâlik, Tirmizî ve İbn Hıbbân mevsûlen rivayet etmişler, Tirmizî hasen, İbn Hıbbân sahîh demiştir.

611[52] Bu zât, mü'minlerin annesi Zeyneb'in erkek kardeşinin oğludur. Hem kendisi hem babası sahâbî idiler. Onun bu hadîsini Buhârî Târîh'te, Ahmed.ve Hâkim de kitâblannda rivayet ettiler.

612[53] Bunu Enes'ten, Buhârî yakında mevsûlen rivayet etti.

tesettür işinde) daha ihtiyatlıdır 613[54].

Ebû.Mûsâ el-Eş'ârî: Usmân, huzuruna girdiği zaman eygamber (S) iki dizini örttü, dedi614[55]. Zeyd ibn Sabit: Allah (en Nisa: 95. kelâmım) Rasûlüne, O'nunuyluğu benim uyluğum üzerinde iken indirdi. Bu sırada uyluğu bana o kadar ağır geldi ki, ben :J uyluğum ezilecek diye korktum, demiştir615[56].

613[54] Uyluğun avret olmadığına zâhib olanlar arasında Abdurrahmân İbn Ebî Zi'b, Ismâîl ibn Uleyye, Muhammed ibn Cerîr et-Taberî, Dâvûd Zahirî gibi imamlar vardır. îbn Hazm eİ-Muhallâ'smda: "Ale'l-ıtlâk namazda ve namaz hâricinde insanların hâzır olduğu yerde örtmesi farz olan avret, erkeğe göre yalnız kubul ile dubûr (yânî ön ile arka) olup, erkeğin uyluğu avret değildir. Kadının ise yalnız yüzü ile ellerinden başka bütün bedenidir. Bunda hürr ile köle, hürre ile eme arasında fark yoktur" dedikten sonra, buradaki hadîs ile ihticâc etmiştir.

Bunlara muhalif olan âlimler cumhuru ise uyluğun avret olduğuna kaail-dir.Bu gün fetva cumhurun kavli üzerinedir. Bilhassa yukanki üç ta'lîkdeki"uyluk avrettir" hadîsi de bu içtihadı takviye etmektedir. İhtiyata en uygun olan da -Buhârî'nin dediği gibi- odur.

614[55] Buhârî'de "Usmân'ın menkıbeleri bâbı"ndaki hadîsin parçasıdır.

615[56] Buhârî, bunu en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde mevsûlen rivayet etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/465-466.

23-....... Bize Abdulazîz ibnu Suheyb, Enes'ten tahdîs etti (o,şöyle demiştir): Rasûlullah (S), Hayber gazasına çıkmıştı. Hayber'ln yanıbaşında sabah namazını daha karanlık iken kıldık. Sonra Allah'ın Peygamberi (hayvanına) bindi. Ebû Talha da bindi, ben de Ebû Taî-ha'nın terkisinde idim. Allah'ın Peygamberi, Hayber'in sokağı içine sürdü. Benim dizim Allah'ın Peygamberi'nin uyluğuna dokunur hâldeydi. Sonra izârını (yânı futasını) uyluğundan sıyırdı. Hattâ Allah'ın Peygamberi'nin uyluğunun aklığı hâlâ gözümün önündedir. Şehre girerken de: "Allahu Ekber, Hayber harâb oldu -yâhud harâb olsun.-Biz bir kavmin yurduna girdik mi, inzâr edilmiş olanların hâli yaman olur!" buyurdu [616][57]. Bunu da üç kerre söyledi. Enes dedi ki: Hayberliler (sabah vakti) işlerinin başına çıkınca: İşte Muhammed; râvî Abdulazîz ibn Suheyb'in bâzılarından rivayetine nazaran da: İşte Muhammed! İşte ordu! dediler. Enes dedi ki: Biz Hayber'i zorla, yânı harben ele geçerdik. Harb esirleri toplandı. Akabinde Dıhye gelip: Ey

---

[616][57] Peygamber'in bu sözü es-Saffât Sûresi: 177. âyetinden iktibas edilmiştir..

Allah'ın Peygamber'i, bana esirlerden bir câriye ver, dedi. Peygamber ona: "Git de bir câriye al" buyurdu. Dıhye, Safiyye bintu Huyey'i aldı. Bir kimse Peygamber'e geldi ve "Ey Allah'ın Peygamberi, Dıhye'ye Benû Kurayza ile Benû Nadr'ın seyyidesi olan Safiyye bintu Huyey'i verdin. (Hâlbuki) o kadın, senden başkasına münâsib olamaz, dedi. Bunun üzerine: "Onu da, onu da çağırınız" buyurdu. Akabinde Dıhye, Safiyye'yi getirdi. Peygamber Safiyye'ye baktı da, Dihye'ye: "Esirlerden, bundan başka bir câriye al" buyurdu. Enes dedi ki: Peygamber Safiyye'yi azâd etti ve onunla evlendi. Sabit el-Bunânî, Enes'e hitaben: Yâ EbâHamza, Peygamber Safiyye'ye mehr olmak üzere ne verdi? dedi. Enes: Safiyye'nin nefsini; onu azâd etti ve onunla evlendi, dedi. Nihayet yol üzerinde iken, Ümmü Süleym, Safiyye'yi Peygamber için cihâzladı ve gece olunca onu Peygamber'e teslim edip gerdeğe koydu. Artık Peygamber güveyi olmuştu. Sabah olunca: "Kimde birşey varsa onu getirsin" buyurdu da bir yaygı yaydı. Artık kimi insan hurma, kimi yağ getirmeğe başladı. Râvî Abdulazîz: Enes, sevîkı da saydı zannediyorum, dedi. Enes dedi ki: Oradaki

cemâat "hays" yemeği yaptılar. İşte Rasûlullah'ın düğün aşı bu olmuş oldu 617[58].

617[58] Buhârî'nin sîretle ilgili olan bu hadîsi namaz bahsinde de alması, uyluğun avret olup olmadığı hakkındaki ihtilâfa işaret içindir.

"Uyluk avret midir, yoksa avret değil midir? Bu hususta mezhebler muhteliftir. Şafiî ve Ebû Hanîfe'ye göre, uyluk avrettir. Ancak aralarında, diz ve göbek hakkında ihtilâf vardır. İmâm MâlÎk'e göre uyluk avret değildir. Bu husustaki hadîsler birbirine müteârızdır. Rivayetçe kuvvet, İmâm Mâlik'in görüşü lehinedir.

Ben derim ki: Bu hadîsler arasını cem' şöyle olur: Uyluk, insanın kendi husûsî şahıslarına ve sırr yakınlarına nisbetle avret değildir. Bunlarla yanına çok girenleri, girip çıkmaları şiddetli olan kimseleri kasdediyorum. Umûma ve seyrek ziyaret eden kimselere nisbetle, uyluk avrettir. Usmân'ın Peygamber huzuruna girmesi, Peygamber'in Ebû Bekr ve Umer'in yanında uyluğunu açmasına rağmen, Usmân'ın girişinde uyluğunu örtmesi hadîsi, sana bu tatbikata delâlet eder.

İmâm Mâlik'İn işçiler, deveciler ve benzerleri için namazda uyluğun ötesini, yânî sâdece ön ve arkayı örtmekle yetinmeyi tecviz etmesi mezhebine gelince, bizim nazarımızda bunun sıhhatine hiçbir.şübhe yoktur. Çünkü Peygamber'in. bu kimselere ve benzerlerine namaz esnasında uyluğu dize kadar örtmekle mükellef kılmadığı hususu, pek çok yollarla rivayet edilmiş, nihayet zarurî ilim hâsıl olmuştur. İşte burada bir kaaide vardır: O da, Peygamber uyluk içinnamâzdan iki vech beyân etmiştir: Bîri muhsînlerin namazı, diğeri umûm mü'minlerin namazıdır. Nice şeyler vardır ki, Peygamber bunları ikinciler hakkında tecvîz etmiş, birinciler hakkında bunları nehy etmiştir. İşte sen bu kaaideyi bellersen, namaz hakkındaki mütenâkız yerlerin çoğu sana kolay olacaktır" (Şâh Veliy-yullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/467.

13- Bâb: Kadın Kaç (Parça) Elbise İle Namaz Kılar?

Ikrime: Kadın kendi bedenini bir sevb ile örtmüş olsa,, bu ona kâfî gelir, demiştir 618[59].

24-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, Âişe R) şöyle demiştir: Yemîn olsun Rasûlullah (S) fecr namazını kıldırdı da mü'minelerden bir takım kadınlar (mırt denilen)619[60] örtüleriyle kendilerini örterek, Rasûlullah'Ia beraber namazda hâzır bulunurlardı. Sonra evlerine dönerlerdi ki, onları kimse tanıyamazdı620[61].

618[59] Ikrime'den gelen bu sözü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/468.
619[60] Mırt Mîm'in kesriyle bir günâ futaya denir ki, abâgibi yünden ve hazz ta'bîr olunan tiftikten dahî dokunur. Hâtûnlar bürünürler. Cem'i "mürût"'Jlir (Kaamûs Ter,).
Mırt denilen bu Örtünün şerhlerde çeşitli ta'rîfleri yapılmıştır. Bu ta'rîflerin ' -& toplamından bunun câr gibi başa örtülüp bütün vücûdu kaplayan, yünden, tiftikten, ketenden, kıldan ma'mûl ve kadınlara mahsûs bir örtünün adı olduğu anlaşılıyor.
620[61] Buhârî bu hadîsi kadın namazının kaç parça elbise ile

14- Bâb: Bir Şahıs Damgaları Bulunan Bir Kumaş İçinde

(Yânî Onu Giyinerek) Namaz Kıldığı Ve Onun Damgalarına

Baktığı Zaman? 621[62]

25-....... Bize İbnu Şihâb, Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti o şöyle demiştir): Peygamber (S),

---

sahîh olabileceğine şâhid larak sevketmiştir.
îbn Abbâs: Sık dokunmuş olmak şartıyle bir kamîs içinde namaz kılmasın-a\ da be's yoktur, demiştir. Mü'minlerin annesi Meymûne'nin de yenlerini başına etirmek üzere bir tek ferace içinde namaz kıldığı rivayet edilmiştir (Aynî).
İbnu'I-Munzir', cumhurdan: Kadına vâcib olan bir gömlek ile bir baş örtüsü içinde namaz kılmasıdır, diye hikâye ettikten sonra, şöyle demiştir: Bundan da murâd, bedenini ve başını örtmektir. Sevb geniş olursa, bunun fazlasıyla başını da örterse, bu da caiz olur. Atâ'dan, onun: Kadın bir gömlek, bir izâr (yânî fûta), bir de baş örtüsü İle namaz kılar dediğini; İbn Sîrîn'in de, bu üçe ilâveten bir de ' 'milhâfe" yânî câr ve çarşaf ile örtünür dediğini rivayet etmiştik ki, bunların müstehâbhğa mahmul olduğunu zannederim" (İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, II, 28).
Bu hadîsten, kadınların cemâatle namaz kılmak için mescide çıkmalarının cevazı da istidlal olunur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/468-469.
621[62] Yânî namaz bozulmaz, lâkin böyle meşgul edici kumaşı terketmek evlâdır.

üstünde damgaları bulunan bir ha-mîsa 622[63] içinde, namazda ve (namaz içinde) hamîsanın damgalarına ir defa baktı. Namazdan çıkınca: "Benim şu hamîsamı Ebû Cehm 'e (geri) götürün de bana Ebû Cehm'in enbicâniyy esini623[64] getirin. Çünkü hamîsa demin beni namazımdan alıkoydu" buyurdu 624[65].

Hişâm ibn Urve, babasından; o da Âişe'den söyledi ki, Peygamber (S): "Ben namazda iken onun

---

622[63] Hamîsa: Yünden yâhud tiftikten, dört köşeli, iki tarafı zencefli bir nevi' siyah abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdi (Aynî).
Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup, Peygamber'e Ebû Cehm tarafından
hediye edilmişti.
623[64] Enbicâniyye: Bu kelime hakkında birkaç tefsir varsa da, en yakın görüneni En-bicân'a nisbet olmasıdır. Bunakşı olmayan yumuşak, fakat kaim yün abaya denir ki, hamîsa kadar fâhır kumaşlardan sayümazmiş.
624[65] Peygamber'in bu sözünde, olur olmaz şeylerle hatırı meşgul olan zaîf kimselerin göz ve gönüllerini oyalayacak nakışlardan âzâde ve sâde kumaşlar içinde namaz kılmalarım tavsiye ve namaz esnasında şuurlarım toplamağa çalışmalarını ta'lîm ma'nâsı vardır. Yoksa O'nun kalbini hiçbir şâgil Rabb'ine teveccühden alıkoyamaz.
Namaz hâricinde bu elbiseleri giymekte be's yoktur. Alimler de bu hadîsten mescid mihrâb ve duvarlarının musallîyi işgal edecek nakış ve hatlar ile süslenmesinin mekruh olduğunu istinbât etmişlerdir.

damgasına bakıyordum, onun beni fitneye düşürmesinden korkarım" buyurmuştur. 625[66]

15- Bâb: Bir Kimse Saüb (Yânı Haç) Şekilleri Nakşedilmiş Elbise İle Yâhud Başka Suretler Bulunan Bir Elbise İle Namaz Kılsa Namazı Bozulur'mu? 626[67]

Ve bu nevi'den olmak üzere nehy olunan şeyler627[68]

26-....... Bize Abdulazîz ibn Suheyb, Enes'ten tahdîs etti (O şöyledemiştir): Âişe'nin bir kiramı vardı628[69]. Âişe onunla odasının bir tarafını örtmüştü.

625[66] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/469-470.
626[67] Buhârî, burada da hakkında ihtilâf bulunan mes'elelerde kat'î ifâde kullanmamak usûlüne göre yürüyor. Yânı namazı bozulmaz, lâkin bu mekruhtur.
627[68] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/470.
628[69] el-Kırâm: Kitâb vezninde... al perdeye ve duvağa denir. Bir kavle göre yünden alaca ve nakş işlenmiş ince nehâlıya denir ki, kapılara perde ederler yâhud be-gâyet ince zâra,çârşâba denir (Kaamûs Ter.).

Peygamber (S) ona: "Şu kırâmım karşımızdan gider. Zîrâ onun tasvirleri, namazımda bana görünüp duruyor" buyurdu. 629[70]

16- Arkasında Yırtmaçlı İpekten Bir Ferrûc İçinde Namaz Kılıp Sonra Onu Çıkaran Kimse Babı

27-....... Ukbe ibn Âmir (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir'ipekferrûc (yânî ferace)630[71] hediye edilmişti. Onu giyip içinde namaz kıldı. Namazdan çıktıktan sonra, onu istemeyen, kerîh gören bir kimse gibi, bedeninden şiddetle çıkardı ve: "Bu, muttakîlere yaraşmaz" buyurdu. 631[72]

629[70] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/470-471.
630[71] el-Ferrûc: Tennûr vezninde küçük çocuk gömleğine denir ve ensesinden yırtmacı olan kaftana denir ki, üste giyilir. Bu, hâlâ ferace dediğimiz şeydir ki, fârisî-de fereci derler. Evvellerde yırtmacı ensesinden olur idi. Sonra şimdiki alışılan hey'ete girmiştir (Kaamûs Ter.).
Bu feraceyi Peygamber'e hediye eden Dûmetu'l-Cendel meliki Ukeydir ibn Abdilmelik'tir.
631[72] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/471.

17- Kırmızı Bir Elbise İle Namaz Kılmak Babı

28-....... Bize Ebû Cuheyfe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı ırmızı sahtiyandan yapılmış bir kubbe içinde gördüm632[73]. Ve Bilâl'ı de gördüm ki, o, Rasûlullah'm abdest alacağı suyunu aldı. İnsanları da gördüm ki, (Peygamberdin kullandığı) abdest suyuna doğru koşuyorlardı. O sudan kimin eline bir şey değdiyse (teberrük için) üzerine sürdü. Ondan birşey elde edemeyen ise arkadaşının elindeki ıslaklıktan aldı. Sonra gördüm ki, Bilâl bir harbe alıp (kubbenin dışında bir yere) dikti. Peygamber (S) kırmızı birhulle 633[74]giyinmiş ve cemrenmiş olarak dışarı çıktı 634[75],

---

632[73] el-Kubbe, tepesi müdevver binaya denir ki, künbetta'bîr olunur... Fî'1-asıl Arab evlerinden küçük ve müdevver çadıra denip, sonradan mutlak olarak kullanıldı (Kaamûs Ter.}.
Bu hadîsteki kıssa Peygamber'in Mekke'ye yaptığı seferlerinden birinde vâki' olmuştur. Ya Mekke fethi seferi veya Veda Haccı seferi esnâsındadır. Peygamber Minâ'ya yakın Ebtah denilen yerde imiş. Nesâî'nin rivayetine göre, yanında kırk kadar sahâbî var idi.
633[74] Bu hülle -hadîsin lâfzından anlaşıldığına göre- başka renk karışmamış kan kırmızı bir hülle idi. Binâenaleyh bundan safî

harbeye doğru insanlara iki rek'at namaz kıldırdı635[76]. Yine gördüm ki, o harbenin önünden insanlar ve hayvanlar geçip gidiyorlardı. 636[77]

18- Evlerin Damları Üstünde, Minberde, Ağaç Parçaları Üzerinde Namaz Kılmak Babı

Ebû Abdillah Buhârî şöyle der: Hasen Basrî, buz üzerinde namaz kılınmasında ve altından yâhud üstünden yâhud önünden sidik aksa bile, namazkılanla köprü arasında bir sütre bulunduğu zamanköprüler üzerinde namaz kılınmasında bir be'sgörmemiştir. Ebû Hureyre de (aşağıdaki) imâmın namazına uyarakmescidin tavanında namaz kılmıştır 637[78]. İbn Umer de, sıkışmış kar üzerinde namaz kılmıştır. 638[79]

---

kırmızı olan libâs giymenin mekruh olmadığı hükmü çıkarılıyor.

634[75] Müslim'in rivayetinde çemrenrnenin zikri sırasında: Bacaklarının aklığı hâlâ gözümün önündedir" ta'rîfi vardır.

635[76] Bu namaz, yolcu namazı idi. Müslim'in rivayetinde: Rasûiullah ileri geçip öğleni iki rek'at kıldırdı, sonra ikindiyi iki rek'at kıldırdı, sonra da Medîne'ye dö-nünceye kadar hep ikişer kıldırdı durdı" denilmiştir.

636[77] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/472.

637[78] Ebû Hure'yre'nin bu fiilini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet

29-....... Bize Ebû Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Sehl ibn Sa'd'a: (Peygamber mescidindeki) minber hangi şeyden(yapılmış)dir? diye sordular. Sehl şöyle dedi: İnsanlar içinde bunu benden iyi bilen kalmadı639[80]. O, Gâbe'nin esi (yânî ılgın) ağacındandır.640[81]Onu Rasû-lullah için, fulanca kadının himayesinde bulunan fuları kimse yaptı idi. Yapılıp yerine konulduğu zaman RasûluIIah (S) üzerine çıktı ve kıbleye karşı dikelip (iftitâh) tekbîri aldı. İnsanlar da arkasında (mescidin içinde) namaza durdular. Okuyup rukû'a vardı. Cemâat de arkasında rükû' ettiler. Sonra rukû'dan başım kaldırdı (ve kıbleden yüzünü ayırmayarak) gerisin geriye döndü ve yere secde etti. Sonra yine minbere çıktı. Sonra yine rukû'a vardı. Sonra (yine rukû'dan) başını kaldırıp

---

etmiştir.

638[79] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/472-473.

639[80] Sehl ibn Sa'd, Medîne'de en son hayâtta kalan sahâbîdir.

640[81] Gâbe, Medine'nin Şâm cihetinde dokuz mil mesafede ağaçlık bir yerin ismidir. Orası Peygamber'in develerine mer'â idi. Minber, işte bu ormanlığın esi (jâ) denilen ağacından yapılmıştır. Esi, iki türlü olur: Bodur olanına tarfâ' (eiii) denir, irisine Türkçe'de ılgın denir, gayet sert bir ağaçtır.

gerisin geriye yürüyerek yere secde etti. İşte minberin kıssası budur 641[82].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Alî ibnu AbdilJah şöyle dedi: Allah kendisine rahmet eylesin, İmâm Ahmed ibn Hanbel (241) bana bu hadîsten sorup: Ben ancak Peygamber'in insanlardan daha yüksekte olduğunu kasdettim. Binâenaleyh bu hadîse göre imâmın insanlardan daha yüksekte bulunmasında be's yoktur, dedi. (Alî ibn Abdillah el-Medînî) der ki: Bunun üzerine ben de Ahmed ibn Han-bel'e: Sufyân ibn Uyeyne'ye bu hadîsten pek çok suâl sorulurdu. Binâenaleyh sen ondan bu hadîsi işitmedin mi? dedim. Ahmed ibn Hanbel: Hayır, dedi 642[83].

641[82] Sehl İbn Sa'd'dan diğer bir rivayette (Buhârî, Cumua, hutbe..) Rasûlullah (S) bu namazı tamamladıktan sonra, cemâate dönüp:.Ey insan/ar, benim böyle yapışım, sizin bana iktidâ etmeniz ve namazımın nasıl olduğunu öğrenmeniz içindir" buyurmuştur. İmâmın me'mûm-dan yüksek bir yerde durması caiz olduğu anlaşılıyor.
İmâmın me'mûm üzerine yükselmesi bir ihtiyâç olmak şartıyle Hanefîler, Şâfifler, Ahmed ibn Hanbel ve Leys ibn Sa'd'a göre caizdir. Nitekim Peygamberimiz bunu ittibâ lüzumu ve öğretmek maksadıyle ta'lîl buyurmuştur. İmâm Mâlik ve Evzâî'ye göre, caiz değildir.

642[83] Bu, Ahmed ibn Hanbel'in bu hadîsi Sufyân ibn Uyeyne'den işitmediği hususunda sarihtir.

30-....... Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten haber verdi(şöyle demiştir): Rasûlullah (S) atından düştü de bacağı yâhud kürek kemiği sıyrıldı. Rasûlullah bir ay kadınlarının yanlarına girmemeğe yemîn etti. Kendisine âid bulunan ve merdiveni hurma kütüğünden olan yüksekçe bir odada oturdu. Bu sırada sahâbîleri O'na iyâdet için geldiler. Rasûlullah kendisi oturarak, oradakiler de ayakta olduklarıhâlde onlara namaz kıldırdı. Selâm verince: "İmâm, kendisine uyulsun diye imâm edilir. Binâenaleyh o tekbîr alınca tekbîr alın, rükû 'a vardığı vakit rukû'a varın. Sçcdeye vardığı vakit secdeye varın. Oturduğu hâlde namaz kılarsa siz de hep oturarak namaz kılın" buyurdu. Rasûlullah yirmi dokuz günde oradan indi. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, sen kadınlarından bir ay ayrılacağına yemîn etmiştin, dediler. Rasûlullah: "(Yemîn edilen) ay, yirmi dokuz gündür" buyurdu643[84].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/473-474.

643[84] Bu hadîste haber verilen attan düşme rahatsızlığı, hicrî beşinci yılın zu'1-hicce ayında vâki' olmuştur. O zaman kıldırdığı cemâat namazında metbûların da oturarak namaz kılmalarını

19- Bâb: Namaz Kılan Kimsenin Giydiği Sevb, Secdeye Vardığında Hanımına Dokunduğu Zaman? 644[85]

31-....... Meymüne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), ben karşısında ve hayızh olduğum hâlde namaz kılardı. Bazen secdeye vardığı zaman giydiği elbise -ben hayızh iken- bana dokunurdu. Yine Meymûne: Rasûlullah hurma yaprağından yapılmış küçük bir seccade üzerinde namaz kılardı, demişti645[86]

20- Hasır Üzerinde Namaz Kılmak Babı

---

emretmiştir. Vefatıyle neticelenen hastalık içinde kıldırdığı namazda ise, tatbîkat başka olmuştur. O zaman kendisi oturarak kılmış, cemâat ise ayakta O'na uyup kılmışlardır.
Hadîsin bâbta ilgisi, Meşrube adiyle zikredilen yüksekçe odada Peygamber'in namaz kılmış ve kıldırmış olmasıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/474-475.

644[85] Yânî bunda bir be's yoktur.

645[86] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/475.

Ve Câbir ibn AbdiIIah ile Ebû Saîd Hudrî, geminin içinde herbiri ayakta oldukları hâlde namaz kılmışlardır646[87]. Hasen Basrî (gemide ayakta mı, yoksa oturarak mı namaz kıldıracağını soran kimseye hitaben): Dikelmekle arkadaşlarına meşakkat vermeyeceğin müddetçe ayakta kıldırırsın ve gemi ile beraber -döneceği yere- dönersin. Onlara meşakkat vereceksen o takdirde oturarak namaz kıldırırsın, demiştir .647[88]

32....... Bize Mâlik, İshâk ibn AbdiIIah ibn Ebî Talha'dan; oda Enes ibn Mâlik'ten haber verdi. Onun ninesi Muleyke, Rasûlullah'ı, kendisi için hazırlamış olduğu bir yemeğe da'vet etmişti. Rasûlullah o yemekten yedi. Sonra; "Kalkınız da size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes der ki: Ben kullanıla kullanıla simsiyah olmuş bulunan (eski) bir hasırımıza

---

646[87] Câbir ve Ebû Saîd'in bu gemide namaz kılmaları haberini İbn Ebî Şeybe sa-hîh bir sened ile mevsûlen rivayet etmiştir.
647[88] Hasen Basrî'nİn bu sözünü de yine Jbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/476.

doğru davrandım, üzerine su serptim. Rasûlullah (S) namaza durdu. Yetîm ile ben de arkasında bir saff olduk. Koca kan da arkamızda durdu. Rasûlullah bizlere iki rek'at namaz kıldırdı, sonra ayrıldı 648[89].

21- Seccade Üzerinde Namaz Babı 649[90]

33-....... Meymûne (R): Peygamber (S) hurma yapraklarındanyapılmış küçük bir seccade üzerinde namaz kılardı, demiştir. 650[91]

648[89] Bu hadîs, nafile namazı için cemâatin cevazına delildir. Hanefîlere göre -terâvîhtenmâadâ-birbirini da'vet suretiyle cemâatle nafile namaz kılmak mekruhtur. Onlar, Peygamber'in kıldırdığı bu namazın farîza olduğunu söylerler.

Bu hadîsten, kadınların ayrı saffta olmaları gerekeceği anlaşıldığı gibi, cemâatin arkasında kadınların münferiden iktidâ etmelerinde de be's olmadığına hükmedilebilir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/476.

649[90] Rasûlullah (S)'ın; Muâz ibn Cebel'e: Yüzünü toprağa bula" buyurması, doğrudan doğruya toprak üzerinde namaz kılıp secde ederken alnını toprağa getirmenin fazîletine delildir. Ancak hasır ve nebatî olan herhangi bir yaygı üzerinde namaz kılmakta kerahet olmadığı hususunda icmâ edilmiştir. Yalnız Umer ibn Abdilazîz Allah'a tevazu için hasır üzerinde namaz kılmazdı. Hayvan derileri ve hayvan tüylerinden yapılmış yaygılar üzerinde namaz kılmanın hükmü âlimler arasında muhtelefunfîhdir.

22- Kilim, Keçe Ve Benzeri Döşenen Şeyler Üzerinde Namaz Kılmak Babı

Enes ibn Mâlik kendi döşeği üzerinde namaz kılmıştır.651[92]

Ve yine Enes: Bizler Peygamber'in beraberinde namaz kılardık da bizden kimi kendi sevbi üzerine secde ederdi, demiştir 652[93].

34-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ın ön tarafında, ayaklarım O'nun kıblesine (yânî secde edeceği yere) gelmek üzere uyur idim. O secdeye vardığı zaman eliyle beni dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekerdim. Secdeden kalktığı zaman yine uzatırdım. Âişe der ki: O

650[91] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/477.

651[92] Enes'in bu fiiline âid haberi ibn Ebî Şeybe ile Saîd ibn Mansûr, Ibnu'l-Mübârek'ten; o da Humeyd'den olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.

652[93] Enes'in bu hadîsi, bundan sonraki bâbda mevsûlen gelmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/477.

zamanlarda evlerde kandiller (yânî ışıklar) yoktu 653[94].

35-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Âişe, Peygamber'in eşine âid döşeği üzerinde, kendisi ile kıblesi arasında cenazenin sağdan sola uzanıp yatması gibi yatmış olduğu hâlde Rasûlullah (S) namaz kılar idi. 654[95]

36-,...... Bize Leys, Yezîd'den; o da Irak (ibn Mâlik)'tan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), ÂÎşe, Peygamber'le kıblesi arasında, üstünde ikisinin beraber uyuyageldikleri döşek üzerinde enli-lemesine yatmış olduğu hâlde namaz kılar idi. 655[96]

653[94] Âişe bu son sözü, özür makaamında söylemiştir. Eğer odamda ışık olaydı, ayağımı dürtmesine ihtiyâç bırakmazdım demek istiyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

654[95] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

655[96] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

23- Sıcağın Şiddetinde Sevb Üzerine Secde Etmek Babı

Hasen Basrî: Sahâbîler cemâati, elleri elbisesinin kolu içinde olduğu hâlde sarık ve külah üzerine secde ediyordu, demiştir .656[97]

37-....... Enes (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) ile birlikte namaz kılardık da, bâzılarımız sıcağın şiddetinden dolayı (büründü-ğü) sevbin bir kenarını secde yerine koyardı 657[98].

656[97] Hasen Basrî'nin bu sözünü, İbn Ebî Şeybe ile Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

657[98] Müslim'in rivayetinde: Sevbini yayıp üzerine secde eder-di"; İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde: " Sıcağın ve soğuğun şid-detinde.." suretinde gelmiştir. Sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında giyilen sevbi namazda iken yayıp üzerine secde etmeyi tecviz eden Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed ibn Hanbel ve tshâk ibn Râhûye bu hadîs ile ihticâc ederler. Onların bu ictihâdlan Umer'in kavline uygundur. îbrâhîm Nahaî, Atâ, Mücâhidve Hasen Basrî de bu ictihâddadırlar.
İmâm Şafiî, - Yâ Rebâh, alnını toprağa bula" hadîsi ile ihticâc ederek, bunlara muhalefet etmiş, bu hadîsteki sevbi, namaz kılanın elbisesinden ayrı bir sevb, yâhud namaz kılanın hareketiyle hareket etmeyen bir sevb ile te'vîl etmiştir.

24- Ayakkabılarla Namaz Kılmak Babı

38-....... Bize Ebû Mesleme Saîd ibnu Yezîd el-Ezdî haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e: Peygamber (S) ayakkabıları ayağında iken namaz kılar mıydı? diye sordum. Enes: Evet, cevâbım verdi [658][99].

25- Mestlerle Namaz Kılmak Babı

39-....... Hemmâm ibnu'I-Hâris şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah'ı gördüm ki, o işedikten sonra abdest aldı ve mestleri üzerine mesh etti. Sonra kalkıp namaz kıldı. Kendisine (niçin mest üzerine mesh ettin diye) soruldu. O: Ben Peygamber'in böyle yaptığını gördüm, dedi. Râvî İbrâhîm en-Nahaî der ki: Bu hadîs

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/479.

[658][99] Bu hadîs, temiz olmak şartıyle, ayakkabıları çıkarmak sızın namaz kılmanın cevazına delîldir. Ebû Dâvûd
Sünen'de, Abdullah ibn Amr ibn Âs'ın: Rasûlullah'ı yalın ayak da, ayakkabıları ile de namaz kılarken gördüm" dediğini rivayet ediyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/479.

(Abdullah ibn Mes'üd'un arkadaşlarının) pek hoşlarına giderdi. Çünkü Cerîr, en son müslümân olanlardan biridir 659[100].

40-....... Mesrûk'dan; o da el-Mugîre ibn Şu'be (R)'den tahdîs etti ki, o: Ben Peygamber (S)'e abdest aldirttım da, O mestleri üzerine mesh etti ve namaz kıldı demiştir660[101]

659[100] Suâli, Cerîr'in böyle yaptığını gören Hemmâm ibnu'l-Hâris sormuştur. Bu suâl, mest üzerine mesh ettiğine i'tirâz kabîlindendir.
Cerîr'in bu rivayeti, mestler üzerine meshi sünnet i'tikaad eden Abdullah ibn Mes'üd'un ashabını memnun ederdi. Çünkü, el-Mâide'nin 6. âyeti ile bu sünneti mensûh sayanların iddiasını Cerîr'in, Peygamber'in bu fiilini o âyetin nüzulünden sonra görmüş olması reddeder.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/480.
660[101] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/480.

26- Bâb: Namaz Kılan Kimse Secde Etmeyi Tamamlamadığı Zaman? 661[102]

41-....... Bize Mehdî, Vâsıl'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den haber verdi ki, Huzeyfe (R) rukû'unu ve sucûdunu tamâm yapmayan bir adam gördü. O adam namazını edâ ettikten sonra Huzeyfe ona: Sen namaz kılmadın, demiştir. Ebû Vâil: Ebû Huzeyfe'-nin ona: "Ölmüş olsan, Muhammed'in sünnetinin gayrı üzere ölmüş olursun".dediğini zannediyorum, dedi. 662[103]

661[102] Yânî o kimse bu namazdan mahrum olur; çünkü böylesine şiddetli vaîd teret-tüb etmiştir.
"Bu bâb İle bundan sonraki bâb Asîlî rivayetinde sabit, Müstemlî rivayetinde sakıttır. Çünkü bunların yeri "Namazın sıfatları bâblan"ndandır (Kas-tailânî).
"Darîrî'den naklolundu: Kitabın bâzı yapraklan kitaba yapışık değildi. Bu yapraklan ilhak etmekte müstensihlerin bâzısından hatâ vâki1 oldu. Onlar bu yapraklan musannifin bizzat ilhak etmek istediği yerden başka yere ilhak ettiler, işte buradaki bu bâb ve sonraki bâblar bu kabildendir. Çünkü bunlar hakî-katte "Namazın sıfatları bâbı"ndandır. Bunu iyi belle" (Şâh Veliyyullah).
662[103] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/481.

27- Bâb: Namaz Kılan Kimse Secde Esnasında Pazularını Açar Ve Yanlarından Uzaklaştırır

42-....... Bize Bekr ibnu Mudar, Ca'fer'den; o da İbn Hürmüz'den; o da Abdullah ibn Mâlikin İbnu Buhayne(R)'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Peygamber (S) namaz kılarken secde esnasında koltuk altlarının beyazlığı görünecek derecede pazularının arasını açar (ve bedenini yerden uzaklaştırıldı.

Leys dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa daBekr'in bu hadîsi tarzında tahdîs etti.663[104]

28- Kıbleye Yönelmenin Fazileti Babı 664[105]

663[104] Bu ta*Iîki, Müslim tahrîc etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/481.

664[105] Müellif, avreti örtmek hükümlerini beyândan fariğ olunca, kıbleye yönelmeyi beyâna başladı. Çünkü namaza başlamak isteyen kimse, evvelâ avreti örtmeye, sonra kıbleye yönelmeye ve bunların ardından mescidlerin hükümlerine muh-tâc olur.

Namaz kılacak kimse ayaklarının uçları ile (yânî ayak parmaklarının başlarıyle) kıble tarafına yönelir. Bunu Ebû Humeyd, Peygamber(S)'den söylemiştir.665[106]

43-....... Enes (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim bizim kıldığımız namazı kılar, kıblemize karşı durur ve kestiğimizi yerse, Allah Un ve Allah elçisinin ahd ve emânını hakkeden müs-lümân, işte odur. Artık Öyle olan bir kimsenin ahd ve emânı hususunda Allah'a (ve RasûFüne) hıyanet etmeyin".666[107]

44-....... Enes (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsanlar Lâ ilahe Hlellâh (= Allah'tan başka hakk ilâh yok) deyinceye kadar, onlarla muharebe etmekliğim bana emr olundu. Onlar bunu

---

665[106] Bu, ileride "Peygamber'in namazının sıfatı bâbı"nda mevsûlen gelecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/482.
666[107] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/482.

söyledikleri, namazımızı kıldıkları, kıblemize yöneldikleri ve kestikleri hayvanları bizim kestiğimiz hayvanlar gibi kestikleri zaman, artık onların kanları ve malları bize haram olmuştur, ancak kanların ve malların kendi hakklan mukaabili olmak müstesnadır. Onların (bâtınlarından dolayı olan) hesâbları Allah'a âiddir".

Ve İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Eyyûb) haber verip şöyle dedi: Bize Humeyd et-Tavîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes, Peygamber(S)'den tahdîs etti[667[108]].

Ve Alî ibn Abdillah şöyle dedi: Bize Hâlid ibn Haris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Humeyd et-Tavîl tahdîs edip şöyle dedi: Meymûn ibnu Siyah, Enes ibn Mâlik'e sorup: Yâ Ebâ Hamza! Kulun kanını ve malını haram kılan şey nedir? dedi. Enes: Kim Lâ ilahe illellah (= Allah' tan başka hakk ilâh yoktur) esâsına (zahiren) şehâdet eder, kıblemize yönelir, namazımızı kılar ve

---

667[108] Bu ta'lîki Muhammed ibn Nasr ve İbnu Mende,îmân'da, İbnu Ebî Meryem tarîkinden mevsûlen rivayet etmişlerdir. Müellif Buhârî bunu istişhâd ve takviye olarak zikretmiştir. Yoksa, Yahya ibn Eyyûb ta'n edilmiş bir râvîdir. Ahmed: O, seyyiu'l-hıfz'dır, demiştir (Kastallânî).

kestiğimiz hayvanı yerse, işte o müsiü-mândır. Artık müslümânın lehine olan, onun da lehine; müslümânın aleyhine olan, onun da aleyhinedir, dedi668[109].

29- Medîne. Şam Ve Maşrık Ahâlîsinin Kıblesi Babı

Peygamber'in:"Dışkı çıkarma yâhud işeme esnasında kıbleye karşı yönelmeyiniz, lâkin (Medîne'nin) şark tarafına veya garb tarafına doğru yöneliniz" kavlinden dolayı (Medine semti için) şarkta ve garbda kıble yoktur 669[110].

668[109] Enes'in cevâbının, tahrîm sebebi sorusuna mutabakat vechi, cevâbın sorulan şeyi tazammun etmesidir. Çünkü Enes, şehâdeti ve ona atfettiği şeyleri söyleyince, bunları yapan kimsenin müslümân olduğu bilindi. Müslümânın ise İslâm hakkı müstesna, kam ve malı haram olur. Binâenaleyh cevâb suâle mutabıktır (Kastallânî).
Babın hadîsleri ile kıblenin fazîleti sabit oldu. Çünkü Peygamber, kıbleye yönelmeyi müslim ile gayrisi arasını temyiz ettiren ve bunlar arasını ayıran hasletlerden tek bir haslet yapmıştır (Şân Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/483.
669[110] Bu ta'lîki en-Nesâî mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bu hadîsin umûmu ile ihli-câc etmiştir;

45-....... Bize Zuhrî, Atâ ibn YezîcTden; o da Ebû Eyyûb elEnsârî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Halâya geldiğiniz zaman kıbleyi karşınıza almayın, kıbleyi arkanıza da almayın, fakat (Medine'nin) şark tarafına doğru veya garb tarafına doğru dönünüz".

Ebû Eyyûb dedi ki: Sonra biz Şam'a geldik ve kıble tarafına doğru bina edilmiş birçok halâlar bulduk. Bu durumda biz, kıble cihetinden eğilip meyleder ve Yüce Allah'tan mağfiret isterdik.

Ve yine Zuhrî'den; o da Atâ'dan. Atâ: Ben Ebû Eyyûb'dan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere, geçen hadîs gibi işittim, dedi670[111].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/483-484.

670[111] Bundan hâsıl olan şudur: Sufyân bu hadîsi Alî'ye iki kerre tahdîs etmiştir. Bir kerre Zuhrî'nin kendisine tahdîsini tasrîh etti ki, bunda Atâ'nın an'anesi vardır. Bir kerre de Zuhrî'den an'ane ile ve Atâ'nın semâmı tasrih ile getirdi (Kas-tallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/484.

30- Yüce Allah'ın: Siz De İbrahim'in Makaamından Bir Namazgah Edinin (El-Bakara: 125) Kelâmı

Babı 671[112]

46-....... Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Biz İbn Umer'e: Umre için Ka'be'yi tavaf etmiş, fakat Safa ile Merve arasında sa'y etmemiş olan bir kimse, karısıyle cinsî münâsebet yapabilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Peygamber (S) umre için Mekke'ye geldi, Beyt'i yedi kerre tavaf etti. Makaamın arkasında iki rek'at namaz kıldı. Safa ile Merve arasında sa'y etti. And olsun ki Allah'ın Rasülü'nde sizin için pek güzel bir örnek vardırdı-Ahzâb:2i), dedi.

Biz bu mes'eleyi Câbir ibn Abdillah'a da sorduk. O da: Safa ile Merve arasını sa'y etmedikçe kadına sakın yaklaşmasın, cevâbım verdi. 672[113]

671[112] Buhârî, e!-Bakara:125. âyetinde kıblenin beyânı olduğu için, bu âyetle bâb yapmıştır.
672[113] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/485.

47-....... Seyf şöyle demiştir: Ben Mücâhid'den işittim, o şöyle dedi: İbn Umer'in yanına gelindi de, ona: İşte şu Rasûlullah, o Ka'-be'ye girdi, denildi. Bunun üzerine İbn Umer şöyle dedi: Peygamber (S) dışarıya çıkmış olduğu hâlde, ben hemen oraya geldim ve BüâPi Ka'be kapısının iki sövesi arasında ayakta buldum. Ve hemen Bilâl'e sorup: Peygamber Ka'be içinde namaz kıldı mı? dedim, Bilâl: Evet, kapıdan giren kimsenin sol tarafına düşen iki direk arasında iki rek'at namaz kıldı, sonra dışarıya çıktı ve Ka'be'nin yüzü -kapısı- karşısında (yânı İbrâhîm makaamında) iki rek'at kıldı, dedi. 673[114]

48-....... Bize İbnu Curayc, Atâ'dan haber verdi: O şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, o şöyle dedi: Peygamber (S) Ka'-be'ye girdiği zaman, onun bütün nahiyelerinde (yânî cihetlerinde) duâ etti ve oradan çıkıncaya kadar namaz kılmadı. Dışarıya

---

673[114] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/485.

çıkınca Ka'-be'nin önünde iki rek'at kıldı. Ve: "Kıble işte budur" dedi674[115].

674[115] İbn Abbâs'ın bu rivayeti, Ka'be'nin içinde namaz kılınmadığını ifâde ediyor. Peygamber'in maiyyetinde Bilâl ile beraber Ka'be'ye giren Usâme ibn Zeyd'-den gelen rivayet de İçeride namazın nefyini tazammun ediyor. Hâlbuki bu hadîsten önceki hadîste Bilâl, Ka'be'nin İçinde namaz kılındığını haber vermiştir. Bunların te'Iîfi hususunda şunlar söylenmiştir:

Ka'be'ye girişin iki defa vâki' olmuş olması muhtemİIdir. Dârakutnî'nin yine İbn Abbâs'tan rivayetine göre: "Rasûlullah Beyt'in içine girip, iki direğin arasında iki rek'at kıldı. Sonra çıktı, Ka'be kapısı ile Haceru'l-Esved arasında iki rek'at kıldı ve: "Kıble işte budur" buyurdu. Sonra bir defa daha Ka'be'ye girip ayakta duâ ettikten sonra, namaz kılmadan çıktı". Bu rivayetin son kısmı ile metindeki rivayeti arasında bir dereceye kadar uygunluk vardır. Vak'a birden fazla olmuşsa, rivayetleri te'Iîf etmekte müşkilât yoktur. Fakat vak'a bir ise, Bilâl'ın isbâten vâki' olan rivayeti ile amel etmek lâzım gelİF. Zîrâ isbât, nefye mukaddemdir. Binâenaleyh tercîhi lâzım gelir. Usâme gibi nefy edenlerin nefyine ise, sebeb şudur: Onlar Ka'be'nin içine girip kapıyı örttüler. Ve duâ ile meşgul oldular. Bilâl ise Rasûlullah'a yakın bir yerde bulunuyordu. Sonra Peygamber namazı kılınca, yakınında duran Bilâl gördü. Uzakta duran Usâme görmedi. Bilhassa kapı örtülüp ortalık loş olmuş, namaz da hafîf kılınmış, Usâme ise hep duâ ile meşgul olmuş idi, Usâme zannina binâen namaz kılmadı diyebilir.

Velhâsıl, Ka'be'nin içinde namaz kılmanın cevazı ihtilaflı bir mes'eledir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/486.

31- Namaz Kılacak Kimsenin, Nerede Olursa Olsun, Kıble Cihetine Yönelmesi Babı 675[116]

Ve Ebû Hureyre şöyle dedi: Peygamber (S): Bulunduğun yerde kıble cihetine yönel ve Allahu Ekberde" buyurdu676[117].

49-....... Berâ' ibn Âzîb (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), (Medine'de) on altı yâhud on yedi ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı idi. Hâlbuki Rasûlullah kıblesinin Ka'be'ye yöneltilmesini arzu ederdi. Bunun üzerine azîz ve celîl olan Allah: "Biz, yüzünü çok kerre göğe doğru evirip çevirdiğini muhakkak görüyoruz. Şimdi seni herhalde hoşnûd olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. (Namazda) Yüzünü

675[116] Namazda kıbleye yânî Ka'be'ye yönelme esâsı, el-Bakara: 144. ve 150. âyetle-riyle de sabittir.
"Hangi yerden çıkarsan, yüzünü Mescidi Haram 'a doğru çevir, (Ey mtt'-minler) siz de nerede olursanız olun, yüzlerinizi o yana döndürün... "(el-Bakara:15O).
676[117] Buhârî, bu hadîsi Kitâbu'I-lsti'zan,18-"Babu men redde fekâle afeykeVselâmu", 24. hadîsde mevsûlen tanrîc etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/486.

artık Mescidi Haram tarafına çevir. (Ey mü'minler) siz de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün..." (ei-Bakara: 144) âyetini indirdi. Rasûlullah da Ka'be tarafına yöneldi. Bunun üzerine, insanlardan bir takım beyinsizler -ki onlar Yahûdîler'dir-: "Müslümanları, üzerinde durdukları kıblelerinden çeviren nedir?" dediler. "De ki: Doğu da Allah hn, batı da. O, kimi dilerse onu dosdoğru yola iletir" (ei-Bakara: 142). Bu kıble tahvili akabinde bir kimse Peygamber'le beraber (Ka'be'ye doğru) namaz kıldı da, namaz kıldıktan sonra yola çıktı. Nihayet Beytu'l-Makdis'e doğru ikindi namazı kılmakta olan bir Ensâr cemaatına uğradı. Onlara: Peygamber'le beraber namaz kıldığını, Peygamber'in Ka'be cihetine yöneldiğini şe-hâdet ederek söyledi. Bu haber üzerine o cemâat (namazlarını bozmadan) Ka'be tarafına yönelinceye kadar meyi edip döndüler 677[118].

677[118] Bu haber veren zât, Abbâd ibnu Bişr yâhud da Abbâd ibn Nehîk idi
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/487.

50-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -seferde nâfîlenamâzı devesi üstünde, deve O'nu nereye yöneltirse yöneltsin kılardı. Bir farz namaz kılmak istediği zaman ise deveden iner ve kıbleye yönelirdi 678[119].

51-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) namaz kıldırdı. îbrâhîm Nahaî: Amma Peygamber namazı artık mı, yoksa eksik mi kıldırdı bilmiyorum, dedi. (Sonra tbn Mes'ûd'un lâfzını rivayete dönerek, şöyle dedi): Peygamber selâm verince, kendisine hitaben: Yâ Rasûlallah, namaz hakkında yeniden bir şey mi geldi? diye soruldu. Rasûlullah: "(Yok) neden sordun?" dedi. Yâ Rasûlallah şöyle böyle kıldırdın da ondan, dediler679[120]. Bunun

---

678[119] Hayvan üzerinde yoldan kalmamak üzere nafileleri kılmanın cevazı, bu hadîste sarihtir. İhram tekbîrini alırken
kıbleye yöneldikten sonra namaz esnasında kıbleden ayrılmak, namazı bozmaz. Farz namazda ise, kıbleye yönelmenin terk olunmaması vâdb olduğuna da bu hadîs delâlet eder. Bu hususta da fakîhlerin icmâı vardır. Yalnız şiddetli korku zamanında kıbleden İnhirafa ruhsat verilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/488.
679[120] Bu hadîse göre, yanılma secdesinden evvel imâm ile

üzerine Rasûlullah (hemen teşehhüd vaziyeti almak için) iki bacağım kıvırdı ve kıbleye karşı yönelip iki secde ettikten sonra selâm verdi. Yüzünü bize döndürünce şöyle buyurdu: "Şu muhakkak ki, şayet namaz hakkında yeni birşey gelmiş olaydı, onu size elbette haber verirdim. Lâkin ben de sizin gibi beşerim. Siz unuttuğunuz gibi, ben de unuturum. (Bir şey) unuttuğum zaman bana hatırlatınız. İçinizden biri namazda şekk edecek olursa doğruyu araştırsın 680[121], (doğrudur diye verdiği) karâr üzerine namazını tamamlasın. Sonra selâm versin, ondan sonra da iki kerre secde etsin"681[122].

---

cemâat arasında söz alışverişi yapılmıştır. Bu sözler namaz hakkında ve namazı ıslâh için olduğundan, namazda imâm ile me'mûmun hangisi ne gibi hususlarda sehven veya amden ne gibi kelâm ile, ne mikdârda konuşabilecekleri hakkında fakîhler arasında uzun uzadıya ictihâd ve ihtilâf kapısı açılmıştır.

680[121] "Doğruya en yakın olanı ihtiyar etsin" demektir. Müslim'in rivayetinde: "^ı^iSi jı iuj ojiî j^dî = Zihnindeki ihtimâllerin hangisi doğruya daha yakın olduğunu araştırsın" denilmiştir.

681[122] Namazda vâki' olacak yanılmadan dolayı yalnız iki kerre secde etmek lâzım geleceği bütün fakîhlerin kavlidir. Yalnız Evzâî ile İbn Ebî Leylâ'dan her yanılma için iki secde lâzımdır görüşü rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/488-489.

32- Kıble Hakkında (Söylenenlerden Gayrı Olarak) Gelen Şeyler İle, Yanılıp Da Kıbleden Başka Yöne Doğru Namaz Kılan Kişinin O Namazı Yeniden Kılmasını Re'y Etmeyen Kimse Babı 682[123]

Ve Peygamber (S) öğlenin iki rek'atında selâm vermiş, müteakiben yüzünü insanlara döndürmüş, sonra da (farkına varıp) namazın geri kalanını tamamlamıştır 683[124].

52-....... Enes dedi ki: Umer şöyle dedi: Ben üç şeyde Rabb'ime muvafakat ettim684[125], Yâ Rasûlaliah,

---

682[123] Araştırıp da yanılarak kıbleden başka cihete namaz kılan kimse, bu namazı tekrar kılar mı, yoksa kılmaz mı hususunda ihtilâf vardır.
683[124] Bu ta'lîk, meşhur Zu'1-yedeyn kıssası hakkındaki Ebû Hureyre hadîsinden bir parçadır. O hadîs Sahîhayn'dz birçok tarîklerle mevsûlen rivayet edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/489.
684[125] Umer'in sözleri, âyetlerin inmesinden Önce olduğu hâlde "Rabb'ım bana muvafakat etti" demeyip de "Ben Rabb'ıma muvafakat ettim" demesi Allah'a karşı bir edebdir.Fıkıh ve ilminin açık bir nişânesidir. "Benim re'yim, zuhurları muayyen

İbrâhîm makaamım namazgah edinsek, dedim. Müteakiben "Siz de İbrahim makaamından bir na-mâzgâh edinin" (ei-Bakara: 125)âyeti nazil oldu. Bir de Hicâb âyeti- Yâ Rasülallah, kadınlarına emretsen de, onlar perde içine girseler. Çünkü hayırlı hayırsız kimseler onlarla konuşabiliyor, dedim. Bunun üzerine Hicâb âyeti (d-Ahzâb:53,32) nazil oldu. Keza Peygamberin zevceleri (bir defa) kendisine karşı kıskançlık (göstermek) üzere ittifak ettiler-di. Onlara: "Eğer O sizi boşarsa yerinize, Rabb'inin O'na sizden hayırlısını vermesi emel edilir..." (et-Tahrîm: 5) dedim. Derken bu âyet nazil oldu.

(Yine Buhârî şöyle dedi:) Bize İbnu Ebî Meryem tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes'ten bu hadîsi işittim .685[126]

---

vakitlerine kadar teahhur eden Ezelî Hükm'e muvafık düştü" demek istemiştir.

685[126] Bu İsnadı getirmesinin fâidesi, bunda Humeyd'in Enes'ten semâ'mın tasrîhi vardır. Böylece tedlîsinden emînlik hâsıl olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/490.

53-....... Abdullah ibn Umer(R) Şöyle demiştir: İnsanlar Kubâ'da sabah namazında bulundukları sırada onlara bir kimse gelip: Şübhesiz Rasûlullah'a Kur'ân indirilmiş ve O'na Ka'be'ye yönelmesi emrolunmuştur. Binâenaleyh sizler de Ka'be cihetine yöneliniz, dedi. Cemâatin yüzleri Şâm tarafında iken bu emir üzerine (namaz içinde) Ka'be tarafına döndüler .686[127]

54-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle namazım beş rek'at kıldırdı. Sahâbîler: Namaz artırıldı mı? dediler.

686[127] Bu dönme, imâm mescidin önündeki yerinden arkasındaki yere geçmesi suretiyle oldu. Sonra erkekler onun arkasında oluncaya kadar yer değiştirdiler. Sonra kadınlar yer değiştirip, erkeklerin arkasında oldular.
Bu hadîsten, Peygamber'e emredilen şey ümmetine de lâzım geldiği; Pey-gamber'in sözlerine uyulması gibi fiillerine de uyulacağı; nâşının hükmü teblîğ edilinceye kadar mükellef hakkında sabit olmayacağı ve vâhid haberinin kabulü gibi hükümler istinbât edilmiştir.
Müellifin bu hadîsle istidlal vechi, onlar vücûbunu bilmeyerek, yönelmeleri vâcib olan kıbleye değil de, nesh edilmiş olan kıbleye doğru namaz kıldıkları hâlde, o namazı yeniden kılmakla emrolunmamalarıdir (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/490.

Peygamber: "Bu suâlin sebebi nedir?" dedi. Sahâbîler: Beş rek'at kıldırdın, dediler. Bu cevâb üzerine Peygamber iki ayağını kıvırdı ve iki secde yaptı. 687[128]

33- Tükürüğü Mescidden El İle Kazımak Babı 688[129]

55........ Enes (-R- şöyle demiştir): Peygamber (S) kıble (duvarında tükürük gördü. Bu kendisine o kadar ağır geldi ki, üzüldüğü yüzünden besbelli oldu. Kalktı ve eliyle onu kazıdı. Sonra şöyle buyurdu: "Herbiriniz namazına durduğu vakit şübhesiz Rabb'ı ile mü-nâcât eder yâhud Rabb'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde hiçbiriniz kıblesine karşı tükürmesin. Muztarr kaldığında ya sol tarafına veya ayaklarının altına tükürsün". Bunu söyledikten sonra Ra-sûlullah, ridâsının kenarını tutup içine tükürdü,

687[128] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/491.
688[129] Müellif Buhârî, kıble hükümlerini beyânı bitirince, buradan i'tibâren mescidle-rin hükümlerini beyâna başlamıştır.

sonra bir kısmını diğeri üzerine dürerek: "Yâhud işte böyle yapar" buyurdu 689[130].

56-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kıble duvarında bir tükürük gördü de hemen onu kazıdı. Sonra insanlara dönüp: "Herhanginiz namaz kılarken önüne doğru tükürmesin. Çünkü namaz kıldığı zaman Allah, onun yüzünün geldiği îarafındadır" buyurdu. 690[131]

57-.......Mü'minlerin annesi Âişe'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kıble duvarında bir sümük yâhud tükürük yâhud balgam gördü de, hemen onu kazıdı. 691[132]

689[130] Bu, fiilen öğretmenin, sözle ta'rîften daha kuvvetli olduğuna delildir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/491.
690[131] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.
691[132] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.

34- Mescidden Sümüğü Çakıl Taşı İle Sürtüp Kazımak Babı

İbn Abbâs (R): Yaş pisliğe basmış isen, onu (su ile) yıka. Kurumuş pisliğe basmışsan yıkama (çünkü ona basmak sana zarar vermez) demiştir 692[133].

58-....... Ebû Hureyre ile Ebû Saîd şöyle tahdîs etmişlerdir: Rasûlullah (S) mescidin duvarında tükürülmüş balgam gördü, hemen eline bir çakıl taşı aldı da ona sürtüp kazıdı. Sonra: "Herhangi biriniz öksürüp, aksırıp da göğüsten veya boğazdan balgam çıkardığı zaman, sakın yüzünün doğrultusuna ve de sağ tarafına tükürmesin. Muztarr kalırsa sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün" buyurdu. 693[134]

692[133] İbn Abbâs'm bu sözünü, İbn Ebî Şeybe sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.
693[134] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.

35- Bâb: Kişi Namaz İçinde İken Sağ Tarafına Tükürmesin

59-....... Ebû Hureyre ile Ebû Saîd şöyle haber vermişlerdir: Rasûlullah (S) mescidin duvarında bir balgam gördü. Hemen Rasûlullah (S) bir çakıl taşı aldı da ona sürtüp sıyırdı. Sonra: "Herhangi biriniz balgam çıkardığı zaman sakın onu yüzü doğrultusuna ve de sağ tarafına tükürmesin. Muztarr kalırsa onu sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün" buyurdu. 694[135]

60-....... Bana Katâde haber verip şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi Peygamber (S): "Herhangi biriniz sakın önüne ve de sağına tükürmesin. Lâkin (muztarr kalırsa) soluna yâhud (sol) ayağının altına tükürsün" buyurdu. 695[136]

694[135] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.
695[136] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.

36- Bâb: Soluna Yâhud Sol Ayağının Altına Tükürsün

61-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim; şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şübhesiz kimü'min namazda olduğu zaman ancak Rabb'ma münâcât eder. O hâlde, sakın ön tarafına ve de sağ tarafına tükürmesin. Lâkin (muztarr kaldığında) sol tarafına yâhud (sol) ayağının altına (tükürsün)" buyurdu. 696[137]

62-....... Bize Zuhrî, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Saîd'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S), mescidin kıblesinde tükürülmüş bir balgam gördü. Hemen onu bir çakıl taşı ile sürtüp kazıdı. Sonra insanın ön tarafına yâhud da sağ tarafına tükürmesini nehyetti. Lâkin (muztarr kalırsa) sol tarafına yâhud sol ayağının altına (tükürür) buyurdu.

696[137] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/494.

Ve keza Zuhrî'den; o, Humeyd'den işitmiştir: O da Ebû Saîd'den, bu hadîs tarzında rivayet etti 697[138].

37- Mescide Tükürme (Hatîesinin) Keffâreti Babı

63-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Mescide tükürmek bir günâhtır. Bu günâhın keffâreti ise onu görmektir"698[139].

697[138] Bu son isnâdda, Zuhrî'nin Humeyd'den işitmesinin tasrîhi vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/494.

698[139] Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'mde Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan: İçinizden her kim mescide (bargam çıkarıp) tükürürse, tükürüğünü bir mü 'minin tenine veya elbisesine dokunup eza vermemek için yok etsin" hadîsini merfûen rivayet etmiştir.
Ebû Dâvûd da Ebû Hurevre'den: mescide girip de tükürecek yâhud balgam çıkaracak olan kimse yeri kazıp içine gömsün. Bunu yapamazsa libâsı içine tükürüp sonra dışarıya çıkarsın" hadîsini merfûan rivayet etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/495.

38- Mescidde Tükürüğün Gömülmesi Babı

64-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm'dan tahdîs etti. O, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber şöyle buyurmuştur; "Herhangi biriniz namaza dikeîdiği zaman önüne tükürmesin. Çünkü artık o namaz yerinde bulunduğu müddetçe Allah'a münâcât etmektedir. Sağ tarafına da tükürmesin. Çünkü sağ tarafında (haseneleri yazan) melek vardır. Muztarr kalırsa sol tarafına yâhud ayağının altına tükürüp onu gömer" 699[140]

39- Bab: Tükürük Kendisine Galebe Ettiği Zaman (Namaz Kılan Kimse Onu) Elbisesinin Bir Tarafına Alsın 700[141]

699[140] Sağ tarafa tükürmek hakkındaki nehyin namaza mahsûs olmadığına, bu bâbda mescid içi ile dışının bir olduğuna Nevevî cezm etmiştir. Nitekim İbn Mes'ûd ' namazda değil iken bile sağ tarafa tükürmeyi mekruh görmüştür.

700[141] Yânî tükürük kendisine galebe ettiği ve namaz kılan kimse onu def etmeğe muktedir olamadığı zaman, elbisesinin bir tarafına alsın.

65-.......Bize Humeyd, Enes'ten tahdîs etti (ki o, şöyle demiştir): Peygamber (S) kıblede tükürük gördü. Hemen onu eliyle kazıdı. Ve Peygamber'de bir nefret görüldü yâhud bu tükürme fiilinden dolayı Peygamber'in nefreti ve bunun Peygamber üzerindeki şiddeti görüldü. Akabinde şöyle buyurdu: "Herbiriniz namazında kıyama durduğu zaman şübhesiz Rabb 'ına münâcât eder, yâhud Rabb 'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde hiçbiriniz kendi kıblesine karşı tükürmesin. Lâkin (muztarr kaldığında) ya sol tarafına yâhud ayağının altına tükürsün". Bunu söyledikten sonra Rasûlullah ridâsınm kenarını tutup içine tükürdü ve ridânın bir kısmını diğer kısmı üzerine katladı da: "Yâhud işte böyle yapar" buyurdu 701[142]

701[142] Bâzıları Buhârî'nin sevkettİği hadîste mübâdere zikri mevcûd olmadığı hâlde bâb isminde mübâdere ile takyîd etmesini müşkil buldular. Buhârî, sanki bu takyîd ile, zikredilen hadîsin bâzı tarîklerinde bulunan kayda işaret etmiştir: Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîste: "Sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün. Eğer tükürük kendisine galebe ederse elbisesini şöyle yapsın buyurdu, sonra elbisesinin bir kısmını diğer kısmı üzerine dürdü" tarzındadır. İbn Ebî Şeybe ile Ebû Davud'un, Ebû Saîd'den gelen hadîslerinde de bu tarzdadır. Ebû Davud'un rivayetinde, onu elbisesinin içine tükürmek sonra elbisenin bir kısmını diğer kısmı üzerine katlamak ile tefsîr etmiştir. Bu iki hadîs dahî sahihtirler. Lâkin

40- İmamın İnsanlara, Namazı Tam Yapmaları Hususunda Öğüd Vermesi ve Kıblenin Zikri Babı

66-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da

Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Siz, benim kıblem (yalnız) şurasıdır mı sanıyor sunuz? Allah 'a ye-mîn ederim ki, sizin huşû'unuz ve rukû'unuz bana gizli olmaz. Ben sizleri elbette arkamdan da görüyorum" 702[143]

67-..,.... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere bir namaz kıldırdı. Sonra minbere çıktı da namaz hakkında,rükû' hakkında söz söyleyip: "Şübhesiz ki ben sizleri önümden görür olduğum gibi,

---

Buhârî'nin şartı üzere değildirler. İşte Buhârî, içinde tafsil bulunmayan hadîsleri, içinde tafsîl bulunanlara hamletmek suretiyle, o, içinde tafsil bulunan iki hadîsi işaret etmiştir (İbn Hacer Askalânî, Fethu'l-Bârî, 11,59).

702[143] Peygamber cemâatin rukû'da, sucûdda ve namaz rükünlerini idrâkteki noksanlarım gördüğünü söyleyerek, bunları tam yapmalarını hatırlatmıştır.

arkamdan da görürüm" buyurdu m. 703[144]

41- Bab: Fulan Oğulları Mescidi Denilir Mi? 704[145]

68-......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den

haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) idmana çekilip zayıflatılmış atlar arasında Hafyâ'dan

---

703[144] Bu hadîslerden, namaz rükünlerinin tam yapılmasının ve namazın bütün fiillerinde imâma tâbi' olup, ondan evvel yapmamak lüzumu anlaşılır. Bir de Peygamber'in, önünden gördüğü kadar arkasından da görmesinin, kendisine âid hususiyetlerden açık bir mu'cize olduğu da anlaşılıyor.

704[145] Buhârî bunu isbâta ancak şunun için ihtimam etti. Mescidlerin yalnız Allah'ın mülkü olması, başka hiçkimse için mülk olmamaları, onların herhangi bir kimseye izafe edilmelerinin caiz olmaması vehmini verir. İşte bu vehmi ref' için bina, tevliyet yâhud yakınlık gibi herhangi bir alâkadan dolayı izafe etmenin cevazını isbât etti (Şâh Veliyyullah).
Bu başlıktan maksadı, mescidlerden bir mescidin kurucusuna yâhud kendisinde namaz kılana yâhud bunun gibi birisine izafe edilmesi ve Fulan oğulları Mescidi denilmesi caiz olur mu?
Cumhur bunun cevazı üzerindedir. îbrâhîm Nahaî ise "Hakikatte mescîd ler Allah'ındır... "(el-Cinn:I8) kavlinden dolayı buna muhalefet etmiştir. Babın hadîsi onu reddediyor. Âyetten de şöyle cevâb verildi: Âyetteki Allah'a izafe hakîkat üzeredir. Başkalarına izafe İse, temyiz ve ta'rîf etmek için mecaz yoluyladır, mülkiyet için değildir (Kastallânî).

başlayıp Seniyyetu'l-Vedâ'da nihayet bulmak üzere yarış tertîb etti. Keza idman edilmemiş atlar arasında Seniyye'den tâ Zurayk oğullan Mescidi'ne kadar diğer bir yarış tertîb etti. Abdullah da yarış edenler arasında idi. 705[146]

42- Mescidde Bir Şeyi Bölmek ve Hurma Salkımı Asmak Babı

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: "el-Kımm", "el-Izku" demektir. İkisi (yânî tesniyesi) "Kınvâni"dir. Cemâati (yânî cem'i) yine "Kınvânun"dur. Sınvun, Sınvâni {ve Sınvânun) gibi **706[147]**

705[146] Seniyyetu'ı-Vedâ, Medine'nin yambaşmda bir boğazdır ki, yolcular oraya kadar teşyî' olunduğu için o adı vermişlerdir.
Hayfâ yâhud yâ'nın öne geçirilmesiyle Hayfâ, beş altı, bir kavle göre yedi mil ötede bir yerdir.
Zurayk oğulları Mescidi, Hazrecliler'den Zurayk ibn Âmir yurdundaki mescidin ismidir. Hadîsin siyakından daha yakın olduğu anlaşılıyor.
706[147] el-Kınvu, kaaf'ın kesri ve dammıyle, ve'l-Kınâ, ve'l-Kenö, kisâ ve semâ vezinlerinde, hurma salkımına denir. Cem'i kaafların üç harekesiyle Ktnvânun.... gelir.
el-Izku, ayn'ın kesriyle hurma salkımına denir. Kezâlik üzüm salkımına yâhud hurması yâhud üzümü yenilmiş salkım çubuğuna denir...

Ve îbrâhîm (163), yânî Tahmân'ın oğlu, Abdulazîz ibn Suheyb'-den; o da Enes(R)'ten söyledi 707[148] O şöyle demiştir: Peygamber(S)'e Bahreyn'den mal getirildi 708[149]. Peygamber: "Onu mescide dökün"

---

es-Smvu; sâd'in kesriyle duvarı örülmemiş muattal, işlemez kuyuya, bir adamın öz kardeşine ve bir adamın oğluna..denir. Cem'i Esna ve Sınvânun gelir. Ve hurma ağacının bir kökten çıkan iki yâhud üç ve ziyâde fidanlarının her çatalına denir. Sâd'ın dammıyle de lügattir. Bir kavle göre seçerde eamdır. İki çatalına Sınvâni ve Sınyâni denir, sâd'ın üç harekesiyle. Şârih der ki: Cem'inde dariî Sınyânun denir, farkı hareke İ'tibâriyle tahakkuk eder (Kaatnûs Ter.).

Smvun'un cem'i olan Sınvânun kelimesi er-Ra'd: 4. âyetinde de geçmektedir.

707[148] Buhârî bu bâbda muallak hadîs getirmekle yetindi. Çünkü bu hadîs daha sıkı ilgili bulunduğu diğer bir yerde zikrolunacaktır. Bu hadîse muallak dememiz, sâdece îbrâhîm ibn Tahmân'ın, Buhârî'nin şeyhlerinden olmadığındandır. Bu gibi sened kısaltmalarını Buhârî çok yapar (Şâh Veliyyullah).

Bu hadîsi Ebû Nuaym el~Mustahrac'da; Hâkim de el-Miistedrek'te mevsû-len rivayet etmişlerdir.

708[149] Arab mecûsîlerinden olup Bahreyn meliki ve Sâsânîler tarafından ta'yîn edilmiş vâlî Munzir ibn Sâvâ'ya, Alâ ibn Hadramî vâsıtası ile Peygamber'in mektubu gönderilince, Munzir ile beraber Bahreyn ahâlîsinden birçokları îmân etmiş, etmeyenler Mecusîlik yâhud Yahudilikjüzere kalmıştı. İslâm dînini kabul etmemiş olanlarla harâc vermek üzere sulh akdolunduktan sonra, bütün Bahreyn üzerine Peygamber tarafından Alâ ibn Hadramî vâlî ta'yîn edildi. Vakti gelince harâc malını alıp Medine'ye getirmeye cennetle müjdelenenlerden Ümmetin Emîni Ebû Ubeyd ibnu'l-Cerrâh

buyurdu. Bu mal Rasûlullah'a gönderilen en kesretli mal olmuştu. Akabinde Ras,ûlullah namaza çıktı ve o mala dönüp bakmadı. Namazı bitirdikten sonra geldi ve malın yanına oturdu. Her kimi gördü ise muhakkak (o maldan bir rnikdâr) verdi. Derken Abbâs O'na geldi ve: Yâ Rasûlallah, bana da ver. Çünkü ben hem kendim için, hem de Akîl için fidye vermiştim, dedi 709[150] Rasûlullah ona: "Al" buyurdu. O da avuç avuç bezinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırıp yüklenmeye davrandı, fakat kaldıramadı. Bunun üzerine: Yâ Rasûlallah, birine emret de onu sırtıma kaldırsın, dedi. Peygamber: "Olmaz" dedi. Abbâs: Öyle ise onu üzerime Sen kaldırıver, dedi. Peygamber yine: "Olmaz" buyurdu. Bunun üzerine Abbâs ondan birazını döktü de sonra tekrar kaldırmağa davrandı. Yine: Yâ Rasûlallah, birisine emret de, bunu üzerime kaldırsın,

---

me'mûr oldu. Ebû Ubeyde beraberinde yüz bin (dirhem yâhud dînâr) getirmişti. Peygamber devrinde ilk gelen harâc malı bu idi. O güne kadar ele geçen zekât, ganîmet mallarından hiçbiri o mikdâra ulaşmamıştı... Bunun sekizinci hicret yılının soolarına doğru olduğu hesâb ediliyor.

709[150] Abbâs, bu sözü ile Bedr'de uğradığı ağır ziyanı hâtıra getirmek istemiştir. Abbâs orada hem kendi fidyesini, hem de kardeşi Ebû Tâlib'in oğlu Akîl için fidye vermek zorunda bırakılmıştı...

dedi. Rasûlullah: "Olmaz" buyurdu. Abbâs: Öyleyse bunu üzerime Sen kaldır, dedi. Rasûlullah yine: "Olmaz" buyurdu. Bunun akabinde ondan birazını daha döktü. Sonra onu kaldırıp sırtının üzerine attı ve yürüyüp gitti. Rasûlullah, onun hırsına olan taaccübünden dolayı gözümüzden kayboluncaya kadar hep arkasından bakıp durdu. Rasûlullah o maldan bir dirhem bakî oldukça oradan kalkmadı [710][151]

43- Mescidde İken Yemek İçin Da'vet Yapan Mescidden İtibaren Bu Da'vete İcabet Eden Kimseler Babı[711][152]

69-.......Enes (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'i, mescidde iken

buldum, beraberinde birçok insan vardı. Ben

---

[710][151] Buhârî, burada hurma salkımı asmak hakkında bir hadîs zikretmedi. Fakat bu ma'nâyı, mescid içine mal koymanın cevazından almıştır. Çünkü bunların ikisi de muhtaçların alması için koymaktır, Buhârî bununla, Nesâî'de kuvvetli bîr isnâdla gelen Avf ibn Mâlik el-Eşca'î hadîsine işaret etmiştir. O hadîs, BuhârF-nin şartı üzere değildir.

[711][152] Bu.babı akdetmekten maksadı, mubah olan kelâmın mescid içinde de cevazını göstermektir.

hemen dikildim. Peygamber (S) "Seni Ebû Talha mı gönderdi?" dtĞı. Ben: Evet, dedim. O: "Yemeğe da'veî için mi?" dedi. Ben tekrar: Evet, dedim. Bunun üzerine Peygamber, yanında bulunan kimselere "Kalkın" buyurdu ve yürüdü. Ben de onların önlerinde yürüdüm.

44- Mescidde Erkekler ve Kadınlar Arasında Hükmetmek ve La'netleşme Yaptırmak Babı

70-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Şihâb, Sehl ibn Sa'd'dart haber verdi ki, bir adam Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, karısıyle beraber bir erkek bulan kimseye ne re'y edersin? O adamı öldürür mü? dedi. En sonunda o karı koca mescidde la'netleştiler, ben de hâzır bulunuyordum [712][153].

---

[712][153] Buhârî bu hadîsi, burada çok hazifli olarak vermiştir. Aslında daha tafsîlli olan bu hadîs Talâk, Tefsir, l'tisâm, Ahkâm ve Muhâribûn Kitâbları'ndada gelecektir. Bu la'netleşmenin erkek ve kadın tarafından yapılma şekli, en-Nûr:6-9. âyetlerinde öğretilmiştir.

45- Bab: İnsan (Başkasına Âid) Bir Eve Girdiği Zaman O Evin İçinde İstediği Yerde Mi Namaz Kılar Yahud Kılacak Yeri Araştırmayarak Emredilen Yerde Mi Namaz Kılar? 713[154]

71-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Mahmûd ibnu'r-Rabî'den; o da Itbân ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S), Itbân'a gelip, evinin içinde: "Evinin neresinde senin için namaz klimamı istersin?" dedi. Itbân der ki: Ben kendisine bir yeri işaret ettim. Akabinde Peygamber (namaza durup) tekbîr aldı. Biz de arkasında saff olduk. O bize iki rek'at namaz kıldırdı.

46- Evlerde Mescidler (Edinmek) Babı

713[154] Yânî o, muhayyerdir. İçeri girme izninden ve iznin verilmesinden sonra, girme hakkındaki umûmî izinle yetinerek istediği yerde namaz kılar. Lâkin bunun neh-yedilmiş olan tecessüse makrûn olmaması gerekir. Yâhud da emredilen yerde namaz kılar. Nitekim Peygamber de dilediği yerde kılmayarak, namaz yeri hakkında ayrıca izin istemiştir

Ve Berâ ibn Azib, kendi evindeki mescidinde cemâat hâlinde namaz kılchrmıştır **714[155]**

72-.......BanaUkayl, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi (o, şöyle demiştir): Ra-sûlullah'm sahâbîlerinden ve Bedr'de hâzır olan Ensâr'dan Itbân ibn Mâlik 715[156], Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, ben gözlerimi inkâr etmişimdir (yânî, gözlerim çok zayıflamıştır). Halbuki ben, kavmime namaz kıldıran kimseyim. Yağmurlar yağdığı zaman onlarla benim aramızda dere akar da mescidlerine gidip onlara namaz kildıramaz oluyorum. Yâ Rasûlallah, gönlüm arzu etti ki, bana gelip evimde namaz kıldırsan da senin namaz kıldığın yeri namazgah edineyim, dedi. Râvî der ki: Rasûlullah (S), Itbân'a: "İnşaattan (bunu)yapacağım" dedi. İtbân der

---

714[155] Bu haberi, İbn EM Şeybe bir lossa içinde rivayet etmiştir.
715[156] Itbân (R), HazrecÎİ'dir. Bu hadîsten anlaşılacağı üzere Sâlİm oğullan'na imamlık ederdi. Yaşlanmış olduğu hâlde Muâviye'nin günlerine kadar yaşamıştır. Peygamber hicretin başlangıcında onu Umer ibn Hattâb İle kardeş yapmıştı. Müslim ile İsmâîfi'nin müteaddid rivayetlerine göre Itbân'a arız olan, körlüğe yakın görme zayıflığıdır.

ki: Ertesi sabah Rasûlullah ile Ebû Bekr, gün yüksel-diği vakit bana geldiler. Rasûlullah (içeri girmeye) izin istedi. Ben de izin verdim.Eve girdiğinde oturmadı. Sonra: "Evinin neresinde namaz kılmakığımı istersin?" dedi. Itbân der ki: Ben evin bir tarafını O'.na işaret ettim. Rasûlullah namaza durup tekbîr aldı. Biz de durup saff olduk. İki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Itbân der ki: Rasûlullah'ı, kendisi için yaptığımız bir hazîre yemeği üzerine aIıkoyduk 716[157]. Yurdun ahâlîsinden birçok kimseler (Peygamber'in gelmeşini haber alarak) eve gelip doldular. İçlerinden biri: Mâlik ibnu'l-Duhayşin yâhud İbnu'd-Duhşun nerede? dedi. Oradakilerden biri: Mâlik ibnu'd-Duhayşin Allah'ı ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münafıktır, dedi. Rasûlullah (S) ona: "Böyle deme. Görmüyor musun, o Lâ ilahe ille'ilah demiştir, ve bu sözü ile Allah'ın rızâsını istemektedir" buyurdu. O sözü söyleyen de: Allah ve

---

716[157] Hazîre, sefine vezninde... yağlı çorbaya denir. Ve hazîre un ufak kıyılmış et ile olan bulamaç aşına denir. Ve eğer et ile olmazsa asîde denir. Bir kavle göre et suyuna irice un ıslağını karıştırmakla olan çorbaya denir (Kaaınûs Ter.). Bir de Sahîhctyrı'da noktasız harflerle Harîre rivayeti de vardır ki, un ile yoğurttan yapılır bir çorbadır.

Rasûlü en İyi bilendir, dedi. Itbân der ki: Biz Peygamber'i, münafıklar hakkında (hep böyle) müteveccih ve hayırhah bulurduk. Rasûlullah: "Şübhe-

siz ki Allah, Allah rızâsını arayarak Lâ ilahe ille''Hah diyen kimseyi ateşe haram etmiştir" buyurdu.

İbn Şihâb -geçen sened ile- şöyle dedi: Sonra ben Husayn İbnu'l-Muhammed el-Ensârî'ye -ki o Salim oğullan'nın biridir ve onların en hayırlılanndandır- bu Mahmûd ibnu'r-Rabî' hadîsini sordum. O,

bu hadîsi tasdik edip doğruladı.

47- Mescide Girmekte ve Diğerlerinde Sac Ayak İle Başlamak Babı

Ve İbn Umer, girmeye sağ ayağı ile başlar, çıkacağı zaman ise sol ayağı ile başlar idi 717[158]

73-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) muktedir ol duğu müddetçe her işinde, temizlik yapmasında, taranmasında, ayak kabı giymesinde sağdan başlamayı severdi.

48- Bab: Çahiliyyet Devri Müşriklrrinin Kabirleri Açılır ve Yerlerinde Mescidler Edinilir Mi?

(Yânî edinilir.) 718[159] Çünkü Peygamber(S)'in:

717[158] İbn Umer'in bu fiilini Hâkim'in el-Miisteârek'de Enes'ten rivayet ettiği şu haber te'yîd eder: "Enes: Mescide gireceğin zaman sağ ayağınla başlaman, çıkacağın zaman ise sol ayağınla başlaman sünnettendir, der idi". Sahâbînin sözü sünnettendir. Böylece bunun Peygamber'e merfû olduğuna hamledilmiştir. Bu da sahihtir (Aynî).

718[159] Bu istifham (ed.Dehr:i) âyetinde olduğu gibi, takrir içindir. Yanı o kabirlerin açılması caiz olur. Çünkü onlar için bir

"Allah Yahûdîler'e la'net etsin, onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" sözü vardır 719[160]

Ve kabirlerin bulunduğu yerlerde namaz kılmak mekruh olur. Zîrâ Umer ibn Hattâb, Enes ibn Mâlik'i

bir kabir yanında namaz kılarken gördü de: "Kabirden sakın, kabirden çekin" dedi Fakat ona, bu namazı tekrar kılmasını emretmedi 720[161]

74-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam, Âişe'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme, Habeşistan'da gördükleri, içinde tasvirler bulunan bir kiliseye dâir konuştular. Bu kiliseyi Peygamber'e de zikrettiler. Peygamber (S) de şöyle buyurdu: "Onlar, içlerinde iyi bir kimse

---

harâm-lık yoktur. Peygamber de müşrik kabirlerini kaldırıp yerine mescid yaptı.

719[160] Buhârî bunu Magâzî'nin sonlarında ve daha başka yerlerde mevsûlen rivâvet etmiştir.

720[161] Umer'in bu sözünü, Vekî' ibn Cerrah, kendi Musannaf mda rivayet etti. İşte Umer'in Enes'e namazı tekrar kılmasını emretmemesi, kabir civarında namaz kılmanın cevazına delâlet eder. Lâkin bu cevaz, aralarında bir hâil olmuş olsa bile, necaset üzerinde kılmış olacağından dolayı kerâhetli bir cevazdır Mezheb imamlarının bu hususta görüşleri çeşitlidir,

bulunup vefat ettiğinde, kabri üzerine bir mescid (bir namazgah) yaparlar, içinde de bu suretleri tasvir ederler. İşte onlar kıyamet gününde Allah katında halkın en senlileridirler".

75-.......Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyâh'dan;odaEnes'ten tah-

dîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi ve Medine'nin en yüksek tarafına Amr ibn Avf oğullan denilen kimselerin bulunduğu obada konak etti. Peygamber onların içinde on dört gece ikaamet etti. Sonra (dayıları olan) Neccâr oğullarına haber gönderdi. Onlar da kılıçları boyunlarında asılı olarak geldiler. Peygamber (S), devesi (Kasvâ) üstünde, terkisinde Ebû Bekr ve çevresinde Neccâr oğullan cemâati (olduğu hâlde yola çıkışları) hâlâ gözümün önündedir [721][162]. Nihayet Peygamber Ebû

---

[721][162] Medine'nin en yüksek yeri demekle, herhalde Medine'nin Necd'e doğru en uzak ma'mûresi kasdedilmiş oluyor. Bu ma'mûre, Medine'den Mekke'ye yönelirken iki mil mesafede yolcunun soluna düşen Kubâ köyüdür. Hazreclİler'den Amr ibn Avf oğulları'nın yurdu idi. İslâm'da umûma âid ilk mescid orada bina olundu. Bu mescidin kıblesi Kudüs'e idi. Peygamber

Eyyûb Hâlid ibn Zeyd'in evinin avlusuna (devesini) çökertti. Peygamber, nerede namaz vakti erişirse oracıkta namaz kılmayı severdi. Davar ağıllarında da namaz kılardı. Mescidin bina olunmasını emretti. Neccâr oğulları'ndan bir topluluğa haber gönderip: "Ey Neccâr oğulları, duvar ile çevrili arsanızın bedelini bana söyleyin" dedi. Onlar ise: Vallahi olmaz. Biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz, dediler. Enes der ki: Onun içinde şu söyleyeceklerim vardı: Müşriklerin kabirleri vardı. Oyuk, tümsek, bakılmamış harâb yerler vardı. Hurma ağaçlan vardı. Peygamber müşrik kabirleriyle alâkalı emrini verdi, ve onlar açıldı. Sonra o harâb yerlerle ilgili emrini verdi, oralar da düzeltildi. Hurma ağaçları kesildi. Hurma ağaçlarını mescidin kıblesine sıra ile dizdiler. Kapının yan taraflarını da

---

cemâat namazını alenî olarak sa-hâbîlerine ilk defa orada kıldırmıştir.
Peygamber Kubâ Mescidi'ni kurduktan sonra cumua günü kuşluk- vakti yola çıktığı ve ilk cumua namazını Rânûnâ'daki Salim ibn Avf yurdunda kıldırdığı naklediliyor. Rânûnâ'daki mescidin ismi. Gubeyb (s-^ı) ve Mescidu Cumua'dır. Peygamber'in Küba'dan Medine'ye hareketinin bir cumua günü olduğu sabittir. Enes ibn Mâlik'in burada müşahede ederek ta'rîf eylediği Peygamber'in seferi, işte bu cumua namazından sonraki, Medine'ye giriş seferidir (Tecrîd Ter., II, 307-308).

taştan ördüler. Sahâbîler recezler söyleyerek taş taşımaya başladılar. Peygamber de onlarla beraber:

"Allâhümme lâ hayra illâ haym'l-âhireti Fağfir lil-Ensân vel-Muhâcireti"

(= Yâ Allah, âhiret hayrından başka hayır yoktur Öyle ise Ensâr ile Muhâcirler'e mağfiret eyle) diyordu.

49- Davar Ağıllarında Namaz Kılmak Babı

76-.......Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan; o daEnes'tentahdîs etti.

Enes (R): Peygamber (S) koyun ağıllarında namaz kılar idi, demiştir. Sonra râvî dedi ki: Bu sözden sonra ben Enes'ten şöyle derken işittim: Peygamber, mescid bina olunmadan evvel koyun ağıllarında namaz kılardı 722[163].

722[163] el-Merâbıd, Merbıd'ın cem'idir ki, menzil veznindedir. Koyun ve keçi yatağına ve mandıraya denir.
Buhârî'nİn KItâbu't-Tahâre'de geçen hadîste de Rasûlullah'm davar ağıllarında namaz kıldığı rivayet edilmiştir. Buradaki ziyâdeden, Peygamber'in mescidin binasından sonra koyun ağıllarında namaz kılmadığı anlaşılabiliyor. Evet sidik ve

50- Su Yakınlarındaki Deve Yataklarında Namaz Kılmak Babı 723[164]

77-.......Nâfi' şöyle dedi: Ben İbn Umer'i gördüm ki, o devesini kıblesine alarak namaz kılıyordu. Ve îbn UmenBen Peygamber'i böyle yaparken gördüm, dedi724[165]

---

dışkıdan selâmetle beraber, bu yerlerde namaz kılma hususunda Peygamber'in izni sabittir.

723[164] el-Atan', fethaîeynle havuz yöresinde olan deve yatağına denir. Nitekim şâir mahalde olana Murâh ve Me'vâ denir.

el-Ma'tın meclis vezninde bir su yakınında olan deve yatağına denir, cem'i; Mealin gelir (Kaamûs Ter.).

724[165] Deve olan yerde namaz kılmak mes'elesi ihtilaflıdır. İbn Umer'in yaptığı gibi devesini sütre edip namaz kılmakta ve deve üstünde nafile kılmakta be's olmadığı müttefakun aleyhdir. Ancak deve yataklarında -koyun ağıllarında olduğu gibi- namaz kılmanın hükmünde İhtilâf edilmiştir. Su başlarında sürü sürü develerin birikip uzun müddet yattıkları .yerler ekseriya pis olacağı gibi, kinli develerden birinin namaz kılan kimseye ansızın saldırıp telef etmesi ihtimâlinden dolayı kalbi vesveseden fariğ bırakmaz. Bundan dolayı deve yataklarında namazdan nehy eden rivayetler de vardır. Cumhur, bu gibi yerlerde teiniz olmak şartıyle namaz kılmayı tecviz ediyorlar ve nehye dâir gelen rivayetleri tenzihi kerahete hamlediyorlar.

51- Önünde Ocak Yahud Ateş Yahud (Müşrikler Tarafından) Ma'büd Edilelen Bir Şey Olduğu Halde Yüce Allah'ın Rızasını İrade Edip Namaz Kılan Kimse Babı :

Ve Zuhrî dedi ki: Bana Enes haber verip şöyle dedi:

Peygamber (S): "Ben namaz kılarken ateş (yânî cehennem) bana arz olundu" dedi 725[166].

78-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Güneş tutuldu. Rasûlullah (S) namaz kıldırdı. Sonra: "Bana ateş (yânî cehennem) gösterildi. Bu günkü kadar kötü ve beter hiçbir manzarayı ömrümde görmedim"

725[166] Bu, uzunca bir hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bunu müteaddid yerlerde, birçok sahâbîlerden kâh muhtasar, kâh mufassal olarak rivayet eder.Burada ise, karşısında ocak, ateş, yâhud müşrikler tarafından ma'bûd edinilen başka birşey olduğu hâlde Allah rızâsı için namaz kılmanın caiz olduğunu göstermek maksadıyle îrâd etmiştir. Bununla beraber Hanefîler, bu nevi7 müşriklere benzeme suretinde olduğu için böyle namaz kılmayı kerîh görmüşlerdir. İbn Sîrîn'in de ocağa karşı namaz kılmayı kerîh gördüğünü İbn Ebî Şeybe el-Mıtsannafmûa. rivayet ediyor. Diğer fakîhlcr bunda be's görmüyorlar.

buyurdu 726[167].

52- Kabirler Bulunan Yerlerde Namaz Kılmanın Keraheti Babı

79-.......Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi. Peygamber (S):

"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız. Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz" buyurmuştur 727[168]

726[167] Buhârî'nin gerek başlıkta ta'lîk suretinde bulunan Enes hadîsinden, gerek bu İbn Abbâs hadîsinden kendi maksadını istidlal edişinde bir nevi' gizlilik vardır. Bu istidlalin tevcîhi şöyledir: Ateşin, namaz kılanın önünde bulunması şayet Allah katında merdûd ve namazı bozucu olmuş olaydı, Allah bunu Peygamber'i hakkında caiz kılmaz ve ateşi Peygamberinin önüne getirmezdi.

727[168] Cumhur, Peygamber'İn bu sözünü teşbîhi belîğ kabilinden sayıp, "Evlerinizi kabirler gibi namazdan, Kur'ân tilâvetinden hâli bırakıp da surette -kendilerinden teklifler sakıt ve amelleri munkalı' olmuş- ölülere benzemeyiniz" demektir, de-mi şti r.

Bâzıları da Müslim'in bu hadîsi yerine lâfzıyle rivayet ettiğine bakarak: "Evlerinize ölü gömmeyiniz" ma'nâsına alıp, bundan makberelerde namazın kerahetine kaail olmuşlardır.

Evlerde kılınması emrolunan namaz ise fakîhlerin çoğuna göre nafilelerdir. Evdeki nafilenin mesciddeki nafileden efdal olması, evi ibâdetle ma'mûr etmek kasdıyle beraber, gizli kalması dolayısiyle insanı riyadan koruduğu içindir. Bâzıları da bunun farzlar hakkında olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre,

53- (Allah Tarafından) Yere Batırılmış ve Üzerine Azab İndirilmiş Olan Mekanlarda Namaz Kılma(nın Hükmü) Babı

Alî(R)'nin Bâbil şehrinin yere geçirilmiş harabesi üzerinde namaz kılmayı kerih gördüğü zikrolunur 728[169]

80-....... Bana Mâlik, Abdullah ibn Dînâr'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) -Ashâbu'1-Hıcr hakkında-şöyle buyurdu: "Ağ/ayıcılar olmanız müstesna, sakın azaba uğratılmış olan şu kavmin yurduna girmeyiniz. Eğer ağlayıcılar değilseniz, onlara isabet eden azabın sizlere de isabet etmemesi için, onların

---

hadîsteki emrin ma'nâsı: "Farzlarınızın bâzılarını evlerinizde kıiıniz ki mescide çıkamayan kadınlar, köleler,'hastalar... size iktidâ edip cemâat faziletini kazansınlar" demek olur (İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'den kısaltılarak alındı)...

728[169] Alî'nin bu kerih görüşünü İbn Ebı Şeybe mevsûlen rivayet etti. Bâzıları burada zikredilen yere geçirmeden murâd, en-Nahl:26. âyetinde haber verilen yere geçirmedir, demişlersede, hepsine şâmil olması daha uygun olur.

yurdlarınagirmeyiniz" 729[170]

54- Hrıstiyan Ma'bedinde Namaz Kılmak Babı

Ve Umer ibnu'l-Hattâb: "Biz içlerinde suretler bulunan kiliselerinize, o timsâllerden dolayı girmeyiz" demiştir 730[171]

729[170] Sahihi Müslim, VIII, 533 "39, 40" rivayeti, bu rivayetten biraz daha tafsîlli-dir. O hadîse göre Rasûlullah bu sözü Tebük seferine giderken, Hicr arazîsinden geçerken Ashâbu%Uicr hakkında söylemiştir.
"Orada korkmanın veclıi, ağlamanın tefekküre ve ibrete götürmesidir. Sanki Rasûlullah sahâbîlere, AtlaV-ın Asfrâby'l-Hıcr'e kâfirlik takdir etmesi, bununla beraber arzda onlara kuvvet verip, uzun müddet imhâl etmesi, sonra intikaa-mını ve şiddetli azabını onlara indirin esi ..kabilinden ağlamayı gerektirecek hâller hususunda tefekkür emretmiştir. Onların yurduna uğrayıp da ağlamayı gerektirecek hususlarda, onların Halleriyle ibret alarak tefekkür etmeyen kimse, ihmâlde onlara benzemiştir. Bu onun kalbinin katılığına ve huşû'unun yokluğuna delâiet elmiştir. Bunun kendisini, onların amelleri gibi amel etmeğe çekmesi ve bu se-beble onlara isabet eden azabın kendisine de isabet etmesinden emîn olamaz" (Hattâbî ve jbn Hacer; Kastallânî'den naklen).
730[171] Umer'in bu sözünü Abdurra^zâk, Umer'in hizmetinde bulunan Eşlem tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir. Umer Şam'a geldiği zaman Şâmlı-lar'ın büyüklerinden

Ve îbn Abbâs, kilise içinde namaz kılar idi; ancak içinde timsâller bulunan kilisede kılmazdı731[172]

81-....... Bize Abdetu, Hişâm ibn Urve'den; o da .babasından;

o da Âişe (R)'den haber verdi (ki, o şöyle demiştir): Ümmü Seleme, Rasûlulîah'a Habeşistan arazîsinde görmüş olduğu Mâriye (kilisesi). denilen bir kiliseyi zikretti. Ve Rasûlulîah'a o kilisenin içinde gördüğü suretleri de zikretti. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Onlar öyle bir kavimdir ki, içlerinde sâlih bir kul, yâhud sâlih bir adam öldüğü zaman, onun kabri üstüne bir mescid bina eder ve içine de, o suretleri tasvir ederler. İşte onlar Allah katında mahlûkaatın en senlileridirler" buyurdu 732[173]

---

olan bir adam Umer için yemek yaptı ve: "Yâ Umer, benim da'vetime İcabet etmeni ve bana şeref vermeni arzu ediyorum" dedi. Bunun üzerine Umer ona bir vesile ile metindeki sözü söyledi (Kastallânî).

731[172] İbn Abbâs'ın bu fiilini Bağâvî, ei-Ca'diyyâ/"ta mevsûlen rivayet etmiştir.

732[173] Tasvirlerin ve timsâllerin nehyedilmiş olması, ekseriya kalblerin sevgilisi olan kimselerin güzelliklerinin zikrini ibkaa.ve devam ettirme gibi bir iyi niyetle başlamışken, gitgide mahabbetin müşrikine ta'zîmâta ve ibâdâta ınkılâb etmiş ol-

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

82-.......Aişe ile Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demişlerdir: Rasûlullah'a son hastalığı geldiği zaman, yanında bulunan bir hamîsayı yüzü üzerine atar dururdu 733[174] O hamîsa sebebiyle sıkıldıkça da onu yüzünden açardı. İşte o hâlde iken Rasûlullah (S): "Allah'ın la'ne-ti Yahudiler ve Nasrânîler üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" buyurdu. (Rasûlullah bu sözleri ile) onların yaptıklarından ümmetini sakındırıyordu 734[175]

83- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da

---

masındandır. Bu ihtimâl kapısını büsbütün kapatmak, Peygamber'in maksadı içindedir. Bu son cümledeki ismi işaretin hem âbidlere, hem musavvirlere âidiy-yeti vardır.

733[174] Hamîsa, yün yâhud sûfdan dört köşeli, iki tarafı zencefli bir nevi siyah abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup, Peygamber'e Ebû Cehm Kureşî tarafından hediye edilmişti.

734[175] Aşırı derecede ta'zîmin eski ümmetlerde olduğu gibi, kendi ümmetini de putperestliğe kadar sürükleyebileceğinden endîşe ediyordu

Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki (o, şöyle derpiştir): Rasûlullah (S): "Allah Yahudiler'i gebertsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" buyurdu 735[176]

56- Peygamber(s)in: “Yer(yüzü) bana mescid ve temizlik sebebi kılındı" Kavli Babı 736[177]

84-.......Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S)

şöyle buyurdu: "Benden önceki peygamberlerden hiçbir kimseye verilmeyen beş şey, bana verilmiştir: Bir aylık mesafeye kadar korku

735[176] Burada bedduayı yalnız Yahûdîler'e tahsîs etti. Çünkü kabirleri mescid edinme bid'atını ilk başlatanlar Yahûdîler'dir. Hristiyanlar onlara ittibâ' etmişlerdir. Binâenaleyh Yahudiler daha zâlimdirler (Kastallânî).

736[177] Geçen bâblann ardından bu babı getirmesi, o bâblarda zikredilen kerahetlerin tanrım için olmadığına bir işarettir. Çünkü Peygamber "Yer bana mescid ve
mtemizlik sebebi kılındı" sözünün umûmu, Arz cüzlerinden hangi cüz üzerinde olursa olsun namaz kılmanın cevazına delâlet eder. İbn Battal da: Bu umûmun içine makbereler, davar ağıllan, kiliseler ve daha başkaları da girdi, demiştir (Aynî).

(salmak) ile nusrat olundum. Yer (yüzü) bana mescid ve temizlik sebebi kılındı. Onun için ümmetimden kendisine namaz vakti erişen herkes namazını kılıversin. Ganimetler bana halâl edildi. Peygamber hassaten kendi kavmine gönderilirken, ben bütün insanlığa gönderildim. Ve bana şefaat verildi".

57- Kadının Mescid İçinde Uyuması Babı 737[178]

85-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âişe (R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Arab kabilelerinden birisine âid bir siyah câriye vardı. Onlar bu kadını azâd etmişlerdi. Kadın hurre olduğu hâlde yine onlarla beraber idi. Bu kadın şöyle dedi: Onlara âid bir kız, üzerinde sırımlardan yapılmış kırmızı bir gerdanlığı olduğu hâlde dışarıya çıktı738[179]. Âişe der ki: O kız üzerinden o gerdanlığı

737[178] Yânî, kadının başka meskeni yoksa, mescid içinde uyuması ve orada ikaamet etmesi caizdir.

738[179] el-Vişâh: Kİtâb vezninde Arab kadınlarının süs eşyalarından şu gerdanlığa denir ki, inciden ve şâir cevhereden her iki dânenin aralığına diğer nevi'den bir dâne sokarak iki kûr

çıkarıp koydu, yâhud üzerinden düştü. O gerdanlığın bulunduğu yere bir çaylak geldi. Onu, atılmış hâlde bulunan bir et parçası sandı, hemen onu kaptı. Câriye der ki: O gerdanlığı aradılar, fakat bulamadılar. Dedi ki: Beni o gerdanlıkla (onu almakla) ittihâm ettiler. Âişe der ki: Kadının her yerini iyice aramağa başlamışlar, hattâ kadının fercini bile araştırmışlar. Câriye dedi ki: Vallahi ben onlarla beraber ayakta dikilip dururken, birdenbire o çaylak geldi ve o deriden gerdanlığı yere attı. Kadın dedi ki: O da tam ortalarına düştü. Dedi ki: Bunun üzerine ben: İşte, aldığımı zannedip de beni ittihâm etmiş olduğunuz şey! Hâlbuki ben ondan berî'im. İşte deri gerdanlık, dedim. Âişe der ki: O siyah kadın Rasûlullah'a geldi ve müslümân oldu. Âişe der ki: Mescidde ona mahsûs bir kıl

---

dizerler. Ve o iki kûruribirini diğeri üzerine dizip kıvırırlar. Kezâlik vişâh, bir süs eşyasına denir ki, geniş bir meşin parçasını cevher ne-vi'leriyle süsleyip, hâtûnlar onu boyunlarına takınırlar (Kaamûs Ter.}.

es-Seyr,... ve deriden ince ince dilinip dilim olan uzunca kayışa denir ki sırım ta'bîr olunur; kazınmışına tirşe denir.

el-Hı/ş, hâtûnların iğ ve iplik koyacak kutularına, sepete ve pek küçük eve ve odaya, bir kavle göre kıl çadırdan olanına denir...

çadır yâhud küçük bir oda vardı739[180]. Âişe der ki: O kadın bana gelir ve yanımda konuşurdu. Âişe der ki: Yanıma her oturmasında muhakkak:

"Ve yevmu'l-vişâhi min eâcîbi Rabbinâ Elâ innehumin beldeti'l-kufri encânî"

(= Vişâh işinin olduğu gün Rabb'imizin yarattığı acîb işlerdendir. Şübhesiz ki o küfür beldesinden beni kurtardı)

sözünü söylerdi. Âişe der ki: Bir gün ona: Senin hâlin nedir? Her ne vakit benimle birlikte otursan muhakkak bu beyti söylüyorsun? dedim. Âişe der ki: Bunun üzerine o kadın (yukarıda anlattığım) bu kıssayı anlattı.

58- Mescidde Erkeklerin Uyuması Babı

Ve Ebû Kılâbe, Enes'ten (rivayetle): Ukl kabilesinden bir cemâat Peygamber'in huzuruna geldiler de,

---

739[180] Bundan, barınacak yeri olmayan fakır kimselerin, hattâ fitne korkusu olmamak şartıyle kadının bile mescidde gecelemesinin caiz olduğu istidlal olunuyor.

mescidin suflesinde yatırıldılar, demiştir 740[181]

Abdurrahmân ibn Ebî Bekr de:

Suffede kalanlar (yânî Ashâbu's-Suffe) fakır kimselerdi, demiştir 741[182]

86-.......Bana Nâfi' tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn

Umer; kendisi, bekâr, karısı yok bir genç iken Peygamber'in mescidi içinde uyur olduğunu haber verdi.

87-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), (kızı) Fâtıma'nın evine geldi, Alî'yi evde bulamadı. Bunun üzerine Fâtıma'ya: "Amucanın oğlu nerede?" diye sordu. Fâtıma: Aramızda birşey oldu da darılıştık. Bundan dolayı dışarı çıktı ve gündüz uykusunu benim yanımda uyumadı, dedi. Rasûlullah bir insana: "Bak, nerede?" buyurdu. O adam (gidip)

740[181] Bu, Buhârî'nin Kitâbu'I-Muhâribîn'de, Urenîler kıssasında mevsûlen rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır.
741[182] Bu da Alâmâtu'n-Nübüvve Kitâbı'nda gelecek olan uzunca bir hadîsin bir kısmıdır.

geldi ve: Yâ Rasûlallah, o, mescidde uyuyor, dedi 742[183]. Rasûlullah gitti, baktı ki Alî yan tarafına yatmış, ridâsı bir yanından sıyrılmış, vücûdu toprağa bulanmış hâldedir. Rasûlullah: "Yâ Ebâ Turâb kalk, yâ Ebâ Turâb kalk" diye diye toprağı Alî'nin bedeninden silmeğe başladı743[184]

88-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: "Ben Ashâbu Suffe'den yetmiş zât gördüm. İçlerinde ridâsı (yânî belinden yukarısını örtecek ihramı) olan bir tek kimse yoktu. Ya izâr (yânî fûta) bağlar, yâhud boyunlarına bağladıkları bir kisâ giyerlerdi ki, kiminin bacaklarının yansına, kiminin de topuklarına ancak varabiliyordu. Herbi-ri namazda avret yerinin görülmesini istemediği için giydiğini eli ile

---

742[183] Alî'nin, Fâtıma'nın yanında gündüz uykusu uyumayıp da mescidde yatması, fakîr ve garîb olmayanların da mescidde uyumalarının mubah olduğuna delildir.
743[184] Rasûlullah'm, dâmâdı Alî'yi böyle bir künye ile künyelemesi mîzâh ve bu vesîle ile kendisini taltiftir. Alî'nin "Ebû Turâb" kadar hoşlandığı hiçbir isim yoktur. Biri: "Ebû Turâb" diye çağırınca pek ziyâde sevinirdi {Buhârî, Kitâbu'I-Menâkıb, Alî ibn Ebî Tâlİb'in menkıbeleri babı).

toplardı" 744[185]

744[185] Suffe, Peygamber mescidinin üstü örtülmüş bir kısmı idi. Meskeni ve kazanma yeri olmayan fakîr muhacirler orada sakin olurlardı. Abdurrahmân ibn Ebî Bekr: Ashâbu Suffe, fukara kimselerdi. Peygamber (S) onları nafakalandırmak için sahâbîledne: "İki kişilik yemeği olan bir üçüncüsünü yanına karsın" diye emir buyurmuştu, diyor (Bu hadîs uzunca bir metin ile ileride gelecektir).

Maûne kuyusu başında şehîd edilen yetmiş kadar sahâbî de burada ikaa-met edip İslâm'ın ilim ordusu olarak yetiştirilmişlerdi.

Yabancının, barınacak evi barkı olmayanın mescidde yatması caiz olduğunda ihtilâf yoktur. Mâadasının yatmasında ihtilâf olunmuştur. İbn Umer bunu tecviz edenlerin başındadır. O, Rasûlullah zamanında mescidde gece de, gündüz de yatardık, diyor. Diğer bâzıları bunu mekruh görmüşlerdir. Fakat hiçbir delillerine muttali' değiliz. Bu mes'eleyi Saîd ibn Müseyyeb ile Süleyman ibn Yesâr'a sormuşlar. Onlar da: "Ehli Suffe mescidde yatıp dururlarken bunu nasıl oluyor da soruyorsunuz? Onlar, meskenleri mescid olan bir kavm idiler" cevâbını vermişler. Taberî de Usmân ibn Affân, Mü'minlerin Enüri iken mescidde uyur görüldüğünü ve etrafında hiçbir kimse bulunmadığını rivayet ediyor.

59- İnsan Bir Seferden Gelince Mescidde Namaz Kılmak Babı

Ka'b ibn Mâlik de: Peygamber (S) bir seferden geldiği zaman evvelâ mescide gelir ve orada namaz kılar idi, dedi 745[186]

89-.......Bize Muhârib ibnu Disâr, Câbir ibn Abdülah'dan tahdîs etti'. O şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde bulunurken ben yanma geldim. -Mıs'ar: Ben Muhârib'in kuşluk vaktinde dediğini sanıyorum, demiştir.-Rasûlullah bana: "İki rek'at (geliş) namazı kıl" buyurdu. Benim Peygamber üzerinde bir alacağım vardı. Akabinde Peygamber borcunu bana ödedi ve bana fazla da verdi.

60- Bab:

“Sizin biriniz mescide girdiği vakitte oturmadan evvel ta namaz kılsın”

745[186] Bu ta'lîkı Buhârî Kitâbu'l-Magâzî'nin sonlarında Tebük gazvesi., babında müs-ned olarak zikretti. Buradaki kısım, o uzun hadîsin bir parçasıdır.

90-....... Bize Mâlik, Âmir ibn Abdillah ibni'zubeyr'den; o

da Amr ibn Süleym ez-Zurâkfden; o da Ebû Katâde es-Sülemî'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizden bir kimse mescide girdiği va-kitte oturmadan evvel (tahiyyetu'I-mescid olarak) iki rek'at namaz kılsın" buyurmuştur 746[187]

746[187] Müslim'deki rivayette bu hadîsin sebebi de zikredilmiştir. Ebû Kalâde mescide girdiğinde Peygamber(S)'i sahâbîleri arasında oturuyor görmüş. O da onlarla birlikte hemen oturuvermiş. Peygamber: "Namaz kılmaktan seni men' eden ne-dir?" diye sormuş. O da: "Yâ Rasûlallah, seni oturur gördüm, bunlar da oturuyorlar da onun için" demiş. Bunun üzerine metindeki hadîs ile emredilmiş. İbn Ebî Şeybe'nin Musannafmda diğer tarîkten yine Ebû Katâde'den rivayet edilen hadîste: " ı^ii o^-uiı \JM = Mescidlere haklarını veriniz" buyurulduğu ve "Ha!;!arı nedir?" diye sorulunca: "Oturmadan evvel iki rek 'al namaz" cevâbı verilmiştir. Bu namaza Tahiyyetu'l-Meseiddenilir. İki rek'attan az olmaz ve mendûb olarak kılınır.

61- Mescidde (Hasıl Olan) Hades Babı **747[188]**

91-.......Bize Mâlik,Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da

Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz herhangi biriniz namaz kılmış olduğu namaz yerinde ab-destini bozmadan mevcûd bulunduğu müddetçe, melekler ona salât edip: Allâhumme'ğfir lehu, Allâhumme'r hamhu (= Yâ Allah onun günâhlarını mağfiret et ve ona merhamet eyle) derler".

62- Peygamber Mescidinin Yapısının Yapılması Babı

Ve Ebû Saîd: Mescidin tavanı hurma

747[188] el-Hades: İki fetha ile bir nesne yeni peyda olmak haletine denir ve yeni peyda olan şeye denir. Fakîhlerin abdesti bozucu olan hâlete hades demeleri bundan alınmıştır. Cem'i Ahdâs gelir (Kaamûs Ter.)

dallarından idi, dedi 748[189]

Ve Umer mescidi daha geniş bina etmeğe başladığı vakit yapıcısına: Sen yalnız insanları yağmurdan saklayıp koru. Sakın allı sarılı zînetler yapıp da

insanları fitneye uğratmayasın, demiştir 749[190]

Enesde: "(Öyle bir zaman gelecek ki) İnsanlar mescidlerle öğünme yarışına girişirler de sonra onları

pek az ma'mûr ederler" hadîsini söylemiştir 750[191]

748[189] Buharı, Ebû Saîd'den gelen bu hadîsi Kitâbu'l-İ'tikâf'da mevsûlen rivayet etti

749[190] Umer'in bu emri, Peygamber mescidinin yenilenmesini zikr hakkındaki kıssadan bir parçadır. Bu ma'nâya yakın olarak İbn Mâce, Amr ibn Meymûn'dan; o da Umer'den merfûan şunu rivayet etmiştir: "

- Şimdiye kadar hiçbir kavm gelmemiştir ki, ameli bozuk bir hâle gelince mes-cidlerini süslemeğe kalkışmış olmasınlar" buyurulmuştur.

Buradaki fitneden maksad musallînin namaz esnasında mescidin zînetle-rİyle zihni meşgul olması demektir.

750[191] Enes'in söylediği bu hadîsi, Ebû Ya'lâ el-Müsnedı inde, İbnHuzeyme de es-Sahîh'inde mevsûlen rivayet etmişlerdir. Hilâl içindeki kısım asıl hadîstendir. Buhârî'nin başlığa aldığı kısımda bulunmadığı için, iki hilâl arasına alındı. İmaret, mescidier bina etmek ma'nâsına geldiği gibi, zikr ve ibâdetle, tevhîd ile ma'mûr etmek ma'nâsına da gelir.

Ve İbn Abbâs: "(Ben mescidleri yüksek bina edip süslemekle emrolunmadım. Bununla beraber) Sizler mescidleri Yahudiler ve Hristiyanlar*in süsledikleri gibi muhakkak süsleyeceksiniz" hadîsini söylemiştir 751[192]

92-.......Bize Nâfi' tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Mescid, Rasûlullah zamanında ham kerpiç ile bina Olunmuş idi. Çatısı hurma dalları, direkleri de hurma gövdeleri idi752[193]. Ebû Bekr (genişletme ve süsleme nev'inden) hiçbir şey ziyâde etmedi. Umer (yalnız enini boyunu) artırıp, Rasûlullah zamanındaki bina tarzına göre kerpiç ve hurma dallarıyle bina etti ve direklerini de

751[192] İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bu hadîsi, Ebû Dâvûd ile İbn Hıbbân mevsûlen rivâ yet etmişlerdir. İki hilâl arasına alınan kısım, asıl hadîste mevcûddur. Onun için iki hilâl arasında gösterildi.
Bu süslerden maksad -zuhruf, altun ma'nâsına da geldiğine göre-yaldızdır.

752[193] Müslim'in rivayetinde Ebû Saîd: "Yağmur gelip tavandan aktı. Tavan hurma dallarından idi. Namaz ikaame olundu. Rasûlullah(S)'iıi su içinde, çamur içinde secde ettiğini, hattâ alnında çamur izlerini gördüm" diye haber veriyor. Bu hadîs, Buhârî'de de vardır.

tekrar ağaç olarak koydu. Sonra Usmân mescidin binasını (genişletme ve süslendirme olarak) değiştirdi ve hem de çok genişletti. Duvarlarım da (kerpiç yerine) nakışlı taşlarla ve kireçle bina etti753[194]. Ve direklerini nakışlı taşlardan, tavanını da sâç ağacından yaptı 754[195]

753[194] Usmân'ın nakışlı taşlan da zuhruf nev'inden değildi. Zuhruf, yaldızdır. Usmân kerpiç yerine taşla kireçten, hurma dalları yerine daha sağlam olan sâc ağacından fazla birşey kullanmadı. Mekruh olan bid'at, yaldızlardır. Allah'a ibâdete tahsîs edilen temiz ve mübarek yerin, müsrifçesine büyük masraflarla vücûde getirilmesi zühde, huşû'a ve tezellüle aykırıdır. Hakk'ın sevmediği güzellik yarışma ve Övünme yarışma da vesile olur. Keraheti bu yüzdendir.

Mescidleri en evvel süsleyen Velîd ibn Abdilmelik ibn Mervân'dir. Bu, sahabe asrının sonlarına tesadüf etmiştir. İlim ehlinden birçoğu fitne korkusundan dolayı buna karşı sükût etmişlerdir.

Masrafları beytü'I-mâlden çıkilmamak ve bu zînetlerle mescidlere ta'zîm kasdedilmek şartıyle, bunu tecviz eden bâzı âlimler vardır. Hanefî imamları bu cümledendir.

754[195] Sâc ağacı, Hindistan'da çıkan abonuza benzer sert bir ağacın ismidir. Kaamûs mütercimi Asım Efendi şu îzâhı vermiştir: es-Sâc, bir ağaç adıdır. Misbâhın beyânına göre sâc, büyük bir ağaçtır ki, bittiği yer Hindistan'dır. Diğer şehirlere ondan getirilir. Müfredi, sâce ve cem'i sâcât'tır. Ve Zemahşehrî'nin nakline göre sâc, bir siyah ağaçtır ki Hindistan'dan celb edilir. Cem'kSfco/? 'dır;nâr ve nî-rân gibi. Bâzıları abonusa benzer bir siyah ağaçtır, lâkin siyahlığı abonus derecesinde değildir, dediler... Ve sâc, Hindistan'da olur, çınar ağacına benzer, kırmızı ve siyaha mail, çok yapraklı, kokusu hoş bir ağaçtır. Hind ahâlîsi sâkû-te derler. Bu diyarda zâc ağacı

63- Mescidin Yapısını Yapmak Hususunda İnsanların Birbirleriyle Yardımlaşmaları Babı

"Allah'a eş koşanların kendi küfürlerine bizzat kendileri şâhid iken Allah'ın mescidlerini Vmâr etmelerine : (ehliyetleri) yoktur. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar ateşte ebedî kalıcılardır. Allah'ın k, mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe îmân eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan v başkasından korkmayan kimseler Vmâr eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır"

(et-Tevbe: 17-18)

93-.......İkrime şöyle demiştir: (Birgün)jbn Abbâs'bana ve oğlu Alî'ye: Ebû Saîd'e gidin de onun rivayet ettiği hadîslerden de bir mikdârını işitin, dedi. Bunun üzerine biz ikimiz Ebû Saîd'in yanma gittik.

---

diye meşhur olan ağaç olduğu zannolunur.. (Kaamûs Ter., I, 777-778).

Onu, kendisine âid bir bağçeyi timâr ederken bulduk. Hemen ridâsım alıp büründü. Sonra bize tahdîs etmeğe başladı. Nihayet mescidin yapılışının zikri geldi. Burada şöyle dedi: Biz birer kerpiç birer kerpiç taşıyorduk. Ammâr ise ikişer kerpiç ikişer kerpiç taşıyordu. Peygamber (S) onu (öyle) görünce üzerindeki toprağı silkerek: "Vah Ammâr! Vah Ammâr! Kendisini bağîler cemâati öldürecektir 755[196]. Ammâr onları cennete da'vet eder, onlar ise onu

---

755[196] Peygamber'in bu çok kıymetli iltifatına mazhar olan Ammâr, Sıffîn'de Muâvi-ye İbn Ebî Sufyân'ın askerleri tarafından öldürülmüştür. Mü'minlerin Emîri Alî İbn Ebî Tâlib'e karşı gelen Şam ehlinin o târihte bağı oldukları, bu sahih hadîs ile sabittir. Mü'minlerin imamet ve imareti, ancak Hasan'ın kendi ihtiyariyle çekilmesinden sonra Muâviye'ye geçebilmiştir. Haber verilmesinden otuz bu kadar sene sonra doğruluğu tahakkuk eden bu haber, Muhammed'in nübüvvet şâhidlerinden biridir. Ammâr'ın katline dâir olan bu hadîsi, Buharı Ebû Saîd ile Katâde ibnu'n-Nu'mân; Müslim Ümmü Seleme'den; Tirmizî Ebû Hurey-re'den; Nesâî Abdullah İbn Amr ibnİ'l-Âs'dan; Taberânî ile diğerleri de Usmân ibn Affân, Huzeyfe ibnu'l-Yenıân, Ebû Eyyûb, Ebû Râfi', Huzeyme ibn Sabit, Muâviye, Amr ibnu'ı-Âs, Ebu'l-Yeser'den ve Ammâr'ın kendisinden sahih ve hasen tarîklerle rivayet etmiş oldukları gibi, sayması uzun sürecek bir çok zevattan daha rivayet edilmiştir.
Bu hadîs, Alî'nin harblerinde isabet etmediğini iddia eden Nevâsıb aleyhine bir hüccettir.

cehenneme çağırırlar" demeğe başladı 756[197]. Ebû Saîd der ki: Ammâr (bunu işitince): Fitnelerden Allah'a sığınırım, derdi.

64- Mescid Yapmkata Yapıcı Sanatkarlardan; Minberin Kuru Ağaçları Hususunda da San'atkar Marangozdan Yardım İstenmesi Babı

94-.......Sehl £R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kadına: "Marangoz oian kölene emret de benim

756[197] Bu haberden Ammâr'ı Öldüren cemâatin cehenneme da'vetçi olduğu anlaşıldığına ve bu cemâatin İçinde birçok sahâbîlerin de bulunduğuna bakanlar, bu fie-nin ta'yîni hususunda birçok te'vîllere gitmişlerdir. Bunun akla en yakın te'vîli şudur: Her İki tarafta olan sahabe müctehiddir, zann ve i'tikaadı iie amel eder. Şu kadar ki, zann ve i'tikaadında da, nefsu'l-emrde de musîb ve Allah'ın rızası tarafında olanlar Alî ile arkadaşları idiler. Diğerleri kendilerini musîb İ'tikaad etmekle beraber, nefsu'l-emrde ve Allah katında muhtî, yânî hatalı bulunuyorlardı. Cennet yolundan maksad Hakk'a itaat ve tâat vecîbesini edâ, cehennem yolundan maksad da Hakk'a isabet edememe ve vâcib olan tâatten sapmaktır... Bilmeyerek böyle yanlış yola gitmek ise fazîlet noksanlığını gerektirirse de cehennem ikaabı cezasını gerektirmez. Nitekim hakkıyle imâm olan Alî, kendisiyle mukaatele edenler hakkında " ^ ı>î i^tj^i = Bunlar bize karşı bağ eden kardeşlerimizdir" demiştir {Tecrîd Ter., II, 322).

için, üzerine oturabileceğim bir takım tahtalar yapsın" haberini yolladı.

95-....... Bize Abdülvâhid ibnu Eymen, babasından; o da Câbir'den tahdîs etti ki: Bir kadın: Yâ Rasûlallah, senin için üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? Çünkü benim marangoz olan bir kölem vardır, dedi. Rasûlullah (S): "Eğer istersen (yaptır)" buyurdu. Bunun iLcrine o kadın minberi yaptırdı 757[198]

65- Bir Mescid Bina Eden Kimse{nin Fazileti) Babı

757[198] Câbİr hadîsinin şevkinin zahiri, Sehl hadîsinin sevk edilişinin zahirine muhaliftir. Çünkü Câbir hadîsinde tahtalar yaptırmayı Peygâmber'e kadın arzetmiştir; Sehl hadîsinde ise bunu kadından istemek üzere Rasûlullah haber göndermişti denilirse; İbn Battal bu suâli şöyle cevâbladı: Muhtemildir ki, kadın bunu teberru' edici olarak Peygambcr'den sormuştur. Kendisine Peygamber'in kabulü hâsıl olunca, kölenin işi yavaş yapması mümkündür. Bunun üzerine Peygamber kadının niyetinin güzelliğini bildiği için, kadından va'dinin çabuk infazını isteyerek, haber salmıştır. Yâhud kölenin tahtalardan yapacağı şey'in sıfatını ve bunun minber olmasını kadına îa'rîf etmek için haber salmış olabilir (İbn Hacer).

96-.......Bana Amr haber verdi. Önada Bukeyr tahdîsetti. Ona da Âsim ibn Umer ibn Katâde tahdîs etti. O da Ubeydullah el-Havlânî'den işitti. O da Usmân ibn Affân'dan işitti. O, Rasûlullahı-ın mescidini yeniden bina ettiği zaman, insanların kendisi hakkındaki dekikodulan üzerine şöyle diyordu 758[199]. Siz (yaptığım iş aleyhine) çok söylemeğe başladınız. Hâlbuki ben Rasûlullah'tan İşitmişimdir, O şöyle buyuruyordu: "Her kim -Bukeyr dedi ki: Ben Âsım'm "Allah 'in rızâsını istiyerek" dediğini sanıyorum- bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette onun gibi bir ev bina eder" 759[200]

758[199] Mescidin genişletilmek için yeniden bina edilmesi, hicretin 30. senesinde olmuştur. İ'tirâz edenler, mescidin Peygamber devrindeki hâl ve hey'ette bina edilmesini, nakışlı taş ile kireç kullanılmamasını arzu ediyorlardı. Hâlbuki kerpiç duvarlar çabuk gevşiyor, hurma gövdelerinden yapılan direkler az zamanda çürüyor, hurma dallarından yapılan örtü namaza gelenleri yağmurdan koruyamryordu.

759[200] Bu hadîsin ihtiva etliği va'd ve müjde Usmân'dan başka, Ebû Bekr, Umer, Alî, Abdullah ibn Amr, Enes, İbn Abbâs, Âişe, Ümmü Habîbe, Ebû Zerr, Amr ibn Anbese, Vasile ibnu'ı-Eska', Ebû Hureyre, Câbİr ibn Abdillah, Ebû Kursâfe, Nubeyt ibn Şurayt, Umer ibn Mâîik, Esma bintu Yezîd, Muâz ibn Cebel, Ebû , Unıârae, Abdullah ibn Ebî Evfâ, EbûMûsâ, Abdullah ibn Umer'den de birbirine yakın lâfızlarla kâh ziyâdeli, kâh muhtasar olarak rivayet edilmiştir.

66- Bab: Şahış Mescide Uğradığı Zaman Ok ve Mızrakları Demirlerinden Tutar

97- Bize Küteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Amr ibn Dînâr'a: Sen Câbir ibn Abdil-lah'i: "Bir kimse mescidden geçti. Yanında (demirleri meydanda) oklar vardı.Rasûlullah(S) ona: Okların demirlerinden tut buyurdu derken işittin mi?" dedim 760[201]

67- Mescidden Geçmek Babı

98-.......Bize Ebû Burde ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Ebû Burde'den işittim; o da babasından:

760[201] Kuteybe bu siyakta Amr ibn Dînâr'm, Sufyân'm suâline verdiği evet cevâbını zikretmedi. Asîlî rivayetinde ise o konuşmanın sonunda: Amr ibn Dînâr evet dedi, diye zikredildi. Keza Buhârî bu cevâbı Kitâbu'l-Fiten'deki Kutcybe'den başkasından olan rivayetinde de zikretmiştir. Ekseriyetinin üzerinde bulunduğu râcih mezheb -ki Buhârî'nin mezhebi de budur- Şeylı'in evet sözü şart olmaz, uyanık olduğu zaman sükûtla yetinir (Kastallânî).

Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim mescidlerimizin yâhıd çarşılarımızın birinden yanında ok varken geçecek olursa eliyle demirlerinden tutsun ki, bir müslümânı yaralamasın" 761[202]

68- Mescidde Şiir (İmşad Etmenin Hükmü) Babı

99-.......Zuhr,î şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibn Avf haber verdi. O, Hassan ibn Sabit el-Ensârî'den işitmiş-tir. Hassan, (mescidde şiir inşâd etmenin cevazı hususunda) Ebû Hureyre'yi şâhid yapmak isteyerek, ona: Allah aşkına söyle, sen Peygamber'in "Yâ Hassan, Allah'ın Rasûlü'nden yana {Kureyş kâfirlerine) cevâb ver. Yâ Allah, sen onu Rûhu'l-Kuds (yânî Cebrâîl) ile te'yîd et!" derken işittin mi? dedi. Ebû Hureyre: Evet (işittim), dedi 762[203]

761[202] Mescidler, çarşılar gibi insanların toplu bulunduğu yerlerde zarar verebilecek silâhlarla tedbirsiz ve usulsüz dolaşmanın kötülüğünü bu hadîsle pek güzel öğretmiştir. İşte bu Yüce Peygamber'in ümmetinin şahsında bütün insanlığa öğrettiği eskimez medenîyet derslerinden biridir.

762[203] "Peygamber'in şâiri" diye lâkablanıp meşhur olan Hassan

69- Kısa Mızraklı Kimselerin Mescide Girmelerinin Cevazı Babı

100-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, Salih (ibn Keysân)'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Yemîn ederim ki, bir gün Rasû-lullah'ı hücremin kapısı üzerinde şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyor, Rasûlullah da ben onların oyunlarına bakabileyim diye, kendi ridâsı ile beni perdeliyordu.

---

ibn Sabit, Ensâr'ın Hazrec kulundandır, islâm'da da, Cahiliyyet'te de akranı arasında en ziyâde temayüz eden ünlü şâirlerdendir. Peygamber'in medhine ve kâfirlerin hicvine dâir kasideleri ve şiirleri meşhurdur. Kendisi, babası, dedesi, dedesinin babası hep yüz yirmişer sene yaşamışlardır. Hassan ibn Sabit altmış yaşında müslü-mân olmuş, yüz yirmi sene yaşamıştır.
Metindeki kıssanın sebebi, Buhârî'nin başka bir kitabında şöyle îzâh ediliyor: Umer mescide girmiş, bakmış ki Hassan şiir inşâd ediyor, Ona dik dik bakmış. Hassan da: Bu mescidde senden daha hayırlısı hâzır olduğu hâlde ben şiir inşâd ederdim, demiş. Sonra Ebû Hureyre'ye dönüp: Allah aşkına söyle.... diyerek, metindeki hadîsi söylemiştir.
Bu kıssa ile Buhârî, mescidde şiir inşadının halâl ve harâmhğı mes'elesini ortaya koymak işlemiştir.

İbrâhîm ibnu'I-Munzir bîr ziyâde yapıp şöyle dedi: Bize İbnu Vehb tahdîs etti. Bana Yûnus, îbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe: Ben Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler kendi kısa mizraklanyle oynuyorlardı, demiştir 763[204]

70- Mesciddeki Minber Üzerinde Alım ve Satım İşinin Zikredilmesi Babı 764[205]

101-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Yahya (ibn Saîd)'dan; o da Amre (bintu Abdirrahmân)'den; o da Âişe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Berîre hürriyetini satın alma yazışması hakkında, yardımını istemek için Âişe'ye geldi. Âişe: Eğer istersen üzerindeki borcun-kalanını sahihlerine

763[204] Harbelerle, yânî kısa mızraklarla oyun, âdî bir oyun değildir. Bizim kılıç kalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silâh kullanmakta idman peyda etmek için oynanır. Düşmana karşı hazırlık sayıldığı için mubah olmuş, hattâ mescidde bile oynanması tecviz buyurulmuştur. Bu hadîs, ileride yine gelecektir.

764[205] Mesciddeki minber üzerinde alım satımın vâki' olduğu değil, başka yerde vâki' olan alım satım işinin mesciddeki minber üzerinde zikredilip haber verildiği anlatılmak isteniyor.

veririm, velîlik hakkı bana âid olur, dedi 765[206] Berîre'nin sâhibleri Âişe'ye: İstersen Berîre'ye, üzerindeki borcunun kalanını verirsin, dediler.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne bir defa da -bu "Sen Berîre'ye verirsin" ifâdesi yerine- istersen Berîre'yi azâd edersin, velîlik hakkı da bize âid olur dediler, şeklinde söyledi. Rasûlullah gelince Âişe bu mes'eleyi kendisine hatırlattı. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sen Berî-re'yi satın al, sonra azâd et. Velilik hakkı muhakkak surette azâd eden kimseye âidclir" buyurdu. Sonra Rasûiullah, minber üzerinde kalktı. (Sufyân ibn Uyeyne bir kerre de -kalktı yerine- Rasûiullah (S) minber üzerine yükseldi, dedi.) Ve şöyle buyurdu: "Bir takım kimselere ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir takım şartları şart koşuyorlar? Her kim Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan (ve ona muhalif olan) bir şartı şart kılarsa, o şartın kendi lehine bir faydası yoktur; öyle yüz şart koşsa da".

765[206] el-Velâ, kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı azâd etmesi sebebiyle, azâd eden ile azâd edilen kimse arasında devam eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle azâd eden, azâd edilenin mirasına hakk kazanır

Ve Alî ibnu'l-Medmî şöyle dedi: Yahya ibn Saîd el-Kattân ile Ab-dulvahhâb, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den; o da Amre'den diye söylediler. Ca'fer ibn Avf ise: Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den, o şöyle dedi: Ben Amre'den işittim, O, şöyle dedi: Ben Âişe'den işittim... dedi. Ve bu hadîsi Mâlik: Yahya'dan; o da Amre'den; Berîre (geldi).... şeklinde rivayet etti, fakat bunda "Peygamber minbere yükseldi" sözünü zikretmedi 766[207]

71- Mescidde Borçlu Kimseden Borcunu Ödemesini İstemek ve Borcu İstemek İçin Borçkuya Yapışmak Babı 767[208]

766[207] Buhârî hadîsin sonunda, hadîsin birkaç tarîkini verip, bunlardaki küçük farklara işaret etti. Bir de Ca'fer ibn Avn tarîkinde Yahya, Amre ve Âişe'nİn birbirlerinden işitmelerinin tasrîh edildiğini gösterdi.
Buhârî, içinde minber zikredilmesi sebebiyle bâb ismine uymasından dolayı, burada Sufyân'ın rivayet ettiği metni almıştır

767[208] et-Tekaadî, Tefâul vezninde, bir kimse alacaklısından hakkını kabz eylemek ma'-nâsınadır.. Lâkin ana kaynaklarda da tekaadî, borcun ödenmesini islemek ma'-nasınadir.
et-Muiâz.eme, bir nesneden asla aynlmayıp onunla sabit ve daim olmak ma'nâsınadir.

102-.......Bize Yûnus (ibn Yezîd), Zuhrî'den; o da Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'tan; o da babası Ka'b'dan haber verdi, (o, şöyle demiştir): Ka'b ibn Mâlik (R), (Abdullah) ibn Ebî Hadred'den ondaki alacağını mescidde (hasmına yapışıp) istedi. Her ikisinin sesleri yükseldi. Nihayet evinde bulunan Rasûlullah, onların seslerini işitti. Ve onlara doğru çıktı, hücresinin perdesini açarak: "Yâ Ka'b!" diye nida etti. Ka'b: Lebbeyk Yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işaret vererek: "Alacağından şu kadarını yânîyansını bağışla" buyurdu. Ka'b, hemen: Vallahi bağışladım Yâ Rasûlallah, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) İbn Ebî Hadred'e hitaben: "Kalk, borcunu öde" diye emretti [768][209]

---

[768][209] Ka'b ibn Mâlik, Tebük gazvesinden geri-kahp, sonradan tevbeierinin kabul olunduğuna dâir bir âyet inen üç Ensârî'den biridir. O da Hassan ibn Sabit gibi meşhur bir şâirdi. Ömrünün sonlarında gözleri kör olmuştur.
Taberânî'nin rivayetine göre, bu alacak iki ûkıye yânî seksen dirhem imiş. Bu dirhemlerin altun mu, yoksa gümüş mü oldukları böylece mübhem rivayet ediliyor.
"Eğer: Hadîsin bâb ismine uygunluğu nedir? dersen, şöyle cevâb veririm: Tekaadî, hadîste zahirdir. Mulâzemeye yânî borcunu istemek için borçluya yapışmaya gelince, bu, borcun ödenmesi istendiği vakit İbn Ebî Hadrcd'in hasmından ayrılmamasından istinbât edilmiştir. Yâhud da Buhârî buradaki mulâzeme ile

72- Mescidi Süpürmek. (Ötesine Berisine Düşmüş) Paçavraları. Çöpleri ve Ağaç Kırıntılarını Toplamak Babı

103-.......(EbûHureyre şöyle demiştir): Bir zencî adam, yâhud zencî kadın, mescidi süpürür idi. Vefat etti. Peygamber (S) onun hâlinden sordu. Öldü dediler. "Bana haber vermeli değil miydiniz? O adamın -yâhud: o kadının- kabrini bana gösteriniz" buyurdu. Müteakiben o adamın veya kadının kabrine vardı ve üzerine namaz kıldı769[210]

Kitâbu's-Sulh'da "kendisinin Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî'de bir mal alacağı vardı, bunun için ona yapıştı..." lâfzıyle rivayet ettiği hadîse .işaret etmiştir" (Kastallânî).

769[210] Hadîsteki zamirlerin müzekker ve müennes suretinde şekk ile söylenmesi, o zâ tın zencî bir. adam veya zeneî bir kadın olduğunun şübheli olarak rivayet edilmesinden dolayıdır. Şekksiz olarak rivayet edilen hadîslerde zamîr yalnız müennes söylenmiştir. Bu şekk gâlib İhtimâlle aradaki râvî olan Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'dendir. Buhârî'nin iki bâb sonraki diğer rivayetinde bir zencî kadın olması ihtimâline, kuvvet verildiği gibi, İbn Huaeyme'nin Sahih 'inde"*bJ-îi/*i=Bir siyah kadın" denilmiş, hattâ Beyhakî, isminrn " ^~ r1 = Ümmü Mihcen" olduğunu tasrîh eylemiştir. Bu zencî kadını hakîr görüp, vefatını Peygamber'e haber vermeğe lüzum görmemişlerdi.

Bu zencî kadının kazandığı fazilet ve ni'met, mescide olan bu

73- Şarab Ticaretinin Haram Kılınmasını Mescidde Zikredip Beyan Eylemek Babı

104-.......Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresi'nden,ribâ hakkındaki (275-279.) âyetler nazil olduğu zaman Peygamber (S) mescide çıktı. Ve bu âyetleri insanlara karşı okudu. Sonra şarâbın ticâretini (yânî alınmasını ve satılmasını) haram kıldı 770[211]

---

hizmeti mu-kaabelesindedir gibi anlaşılıyor. Hakîketen bu gibi hizmetler ufak tefek görülse de, büyük ecri mûcibdir. Peygamber'in bizzat mescidi süpürdüğü de rivayet edilmiştir.

770[211] Ribânm harâmlığı en son tebliğ edilen şer'î hükümlerdendir, Şarâb ticâretinin tahrîmini Peygamber'in ribâ âyetleriyle birlikte teblîğ etmesinden şarâb harâmli-ğmın da o zamana kadar geri kalmış olduğuna istidlal edilebilirse de, şarâbın harâmlığının çok evvel olduğu muhakkaktır. İhtimâl ki, evvelce şarâbın yalnız aynı, yânî içilmesi haram olmuştu da, alınıp satilmasındaki harâmhk bu vakte kadar geri kalmıştı, diyenler varsa da, bu te'vîl uzaktır. Zîrâ şarâbın aynı haram olunca, alıp satma suretiyle aynından menfâatlanmanm haram olmuş olduğu da şübhesizdir.

Şârih Aynî'nin beyân ettiği üzere hamr'ın harâmlığının, bu vesîle ile ha-râmlığının te'kîdine ve hükmün yayılmasında mübalağa maksadına, yâhud ticâretinin haram kılındığı hakkındaki hüküm kendilerine ulaşmamış kimseler mecliste hâzır oldukları için İlâmının tekrarı ihtimâline binâen olması akla daha mülayim geliyor (Ahmed Nâim, Tecrîd Ter-, II, 321).

74- Mescide Mahsus Hizmetçiler Babı 771[212]

Ve İbn Abbâs: "İmrân'ın karısı: Rahb'im, karnımdakini azâdlı bir kul olarak sana adadım. Benden de bunu kabul et.." (aiû imrân: 35) âyetindeki "Muharraran" sözü, mescide tahsis edilmiş, ona hizmet edecek bir azâdlı demektir, demiştir 772[213]

105-....... Bize Hammâd, Sâbit'ten; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Bir kadın yâhud bir adam mescidi süpürür idi. Ebû Râfi': Ben Ebû Hureyre'nin "bir kadın" dediğini kuvvetle zannediyorum, demiştir. Sonra Ebû

771[212] Münâsib olan, bu babın "Mescidi süpürmek... bâbı'-'nın akabinde gelmesi idi.

772[213] İbn Abbâs'ın bu tefsirini İbn Ebî Hatim mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla, mescide hizmet etmek suretiyle ta'zîm etmek, geçmiş ümmetlerde de meşru' olduğuna işaret etmiştir. Görmez misin ki, Yüce Allah, Meryem'in annesi Hanne'den, onun gebe kaldığı zaman karnındakinin Allah için azâdlanmış bir kul olmasını yânî Mescidi Aksâ'ya hizmet eder veonun üzerindehiçkimse için bir yol olmamasını adamıştır. Şayet mescidlerc hizmet etmek, Allah'a yaklaştıran işlerden olmasaydı, o bu adağı yapmazdı. İşte bu nokia, bâb isminin delîli olan yerdir (Aynî ve Kastallân)

Hureyre (iki bâb önce) geçen hadîsi zikredip: Peygamber onun kabri üzerine namaz kıldı, demiştir.

75- Esirin Yahud Borçlunun Bağlanarak Mescidin İçinde Bulundurulması Babı

106-....... Bize Ravh ve Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; o da Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle demiştir: "Cinn (tâifesin)rfen bir ifrit dün gece namazımı kesmek için ansızın üzerime geldi. - Râvî: Yâhud, Peygamber bu tefeilete cümlesine benzer bir cümle söyledi, demiştir 773[214]. -Hemen Allah beni ona karşı muktedir kıldı da, sabaha girdiğiniz zaman hepiniz ona bakasınız diye, mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleyman Peygamber'in: RabbVğfir H ve heblî mulken lâ yanbeğî liahadin min ba 'dîinneke ente 1-vahhâb O Ey Rabb'im, bana mağfiret et ve bana öyle bir mülk -saltanat-ver ki,

---

773[214] Yânî o ma'nâda bir kelime söyledi. Nitekim Buhârî'nin diğer rivayetinde (U^jU J* ^JSj) yerine (,> jü J, ») gelmiştir ki, yine o ma'nâdadır.

o, benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdları ihsan eden Sen'sin Sen)(es-sâd:35) kavlini hatırladım"774[215]. Râvî Ravh: Rasûlullah o ifrîti köpek gibi kovdu, dedi 775[216]

76- Kafirin Müslüman Olduğu Zaman Yıkanması ve Yine Esirin Mescid İçinde Bağlanması Babı

Ve Kaadî Şureyh, borçlu kimsenin mescidin bir direğine bağlanmasını emrederdi 776[217]

774[215] Bundan Süleyman Peygamber'in ashabının,cinni görebileceklerine istidlal olu-* nur. Çünkü peygamberliğinin delillerinden olan cinnlerin ona inkıyâd etmeleri
mu'cizesini ıyânen müşâhade etmemiş olsalardı, hüccet kaaim olamayacaktı. Me-lâike ile cinni aslî suretlerinde ara sıra müşahede etmek peygamberlere ve sûfî-lere mahsûs bîr keramettir.

775[216] Buhârî'nin Kitâbu'I-Enbiyâ'daki bir rivayetinde " \^\J_ '&-J = Onu köpek gibi kovdum" lâfzıyle gelmiştir.

776[217] Kaadî Şureyh'in bu haberinin tamâmını Ma'mer, Eyyûb'dan; o da İbn Sîrîn'-den olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.
Kaadî Şureyh İbnu'l-Hâris el-Kİndî en-Nahaî, Peygamber devrine yetişmiş, lâkin onunla buluşamamıştır. Evvelâ Umer tarafından Kûfe'ye kaadî ta'yîn edilmiş, sonra Usmân, Alî ve Emevîler devrinde devamlı altmış sene kaadîlik yapmıştır. Haccâc'ın valiliği zamanında kendi arzusu ile kaadîlıktan

107-....... Bize Saîd ibn Ebî Saîd tahdîs etti. O Ebû Hureyre'den şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) Necd cihetine bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sümâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr edip getirdiler 777[218] Ve onu mescidin direklerinden birisine bağladılar. Nihayet Peygamber Sümâme'nin yanma çıktı da: "Artık Sümâme'yi salıverin1" buyurdu 778[219] Sümâme bırakılınca, hemen mescidin yakınında bulunan bir

---

çekilmiştir. Aynî, onun 98 hicrî târihinde vefat ettiğini yazıyor. Hu/âsa'da 80 yılında öldüğü rivâ yet ediliyor. Vefatında 110 veya 120 yaşında idi. Uzun ömürlülerdendir. Kaadî Şureyh, şübhesiz tabiî âlimlerinin en yükseklcrindcndir. Şöhreti İslâm hukuk târihinin birçok devirlerinin sermayesidir. Zekâsı, fetâncti hakkında pekçok nâ-direler nakledilir. Birçok hükümleri Âdâbu kazanın bir numûncsidir.

777[218] İbn İshâk: Sümâme'yi yakalayan bu müfrezenin kumandanı, Muhammed İbn Mesleme'dir. Peygamber onu otuz süvârî içinde, alımcı senenin muharrem ayının onuncu gecesinde... gönderdi, dedi.

İbn Sa'd'da ise: Hicretten onbeşinci ayın başında, onun Medine'den gaybubeti ondokuz gecedir. Muharrem'den bir gece kala geldi... tarzındadır (Aynî)

778[219] Hadîs burada kısaltılmış olarak rivayet edilmiştir. Asıl metinde Peygamber'in onun yanına birkaç kere gidip geldiği ve nihayet salıvermelerini emrettiği vardır. Burada ancak bâb başlığına delîl olacak kısım verilmiştir. Bu hadîs ileride mufassal metniyle birkaç defa gelecektir

suya gitti ve yıkandı. Sonra mescide girdi ve: Eşhedu en lâ ilahe illellâh ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah dedi.

77- Mescidin İçinde Hastalar İçin ve Hastalardan Başkaları İçin Çadır Kurmak Babı

108-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Muâz Hanciak gününde pazu damarından yaralandı. Peygamber (S) ona yakından hasta ziyareti yapabilmek için mescidin içine (ona mahsûs) bir çadır kurdurdu. Mescidde Gifâr oğulları'ndan (bâzı kimselere âid) bir çadır daha vardı. İşte bu Gıfârîler'i kendilerine doğru akıp gelen kandan başkası ürkütmedi. Kanı görünce onlar: Ey çadır ahâlîsi, sizin tarafınızdan bize doğru gelen bu kan nedir? dediler. Bir de baktılar ki, Sa'd'ın yarası kanayıp duruyor. İşte Sa'd orada vefat etti 779[220]

779[220] Bu çadır Rukayye el-EnsârÎyye yâhud el-Eslemiyye'nin kurduğu çadır idi. Bu kadın orada yaralıları tedâvî eder ve bu hizmetinin ecrini de Allah'tan umardı (Aynî). Demek ki, bu kadın İslâm'da ilk kadın doktor ve ilk kadın hasta bakıcı oluyor. Peygamber hasta ziyareti kolay olsun ve tedavisi ile yakından ilgilensin diye Sa'd'ın, Rukayye kadının çadırına naklini

78- Bir İhtiyaç Sebebiyle Mescidi Deve Sokmak Babı

İbn Abbâs da: Peygamber (S) deve üzerinde tavaf etti, demiştir 780[221]

109-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: (Hacc sırasında), hasta olduğumu Rasûlullah'a arzettim. Rasûlullah (S): "(Deveye) binerek insanların arkasından tavaf et" buyurdu. Ben (öylece) tavaf ettim781[222] Rasûlullah da Beyt'in yanında namaza durmuş Ve't-Tûri ve kitabin mestûrin sûresini

---

emrettikten sonra, sabah akşam yanına gider ilgilenirdi. Bu suretle Sa'd için çadır kurdurmaktan murâd, kendisine bir çadır tahsîs ettirmekten ibaret olmuş oluyor.

Gıfâr oğullan, Ebû Zerr'in kabîlesidir. Mesciddeki ikinci çadırın sahibi, Rukayye'nin kocası idi derler

780[221] Buhârî İbn Abbâs'ın bu hadîsini Kitâbu'l-Hacc'da mevsûlen rivayet etmiştir.

781[222] Bundan, Özürlü kimsenin binerek tavafının cevazı sabit oluyor. Bundan eti yenen hayvanların mescide girmesini mutlak olarak tecviz ma'nâsı çıkaranlar vardır. Zîrâ bu gibi hayvanların sidikleri bunlara göre temiz sayılır. Temiz saymayanlar, bu devenin yürürken kirletmemeye ta'lîmli olması ihtimâlini öne sürerler. Rasûlullah'm da bir defa binerek tavaf ettiği sabittir.

okuyordu 782[223]

79- Bab 783[224]

110-.......Katâde şöyle demiştir: Bize Enes (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber'in sahâbîlerinden iki zât, karanlık bir gecede Peygamber'in yanından, önlerinde parıldayan çerâğa benzer iki şey olduğu hâlde çıktılar. O iki kişi birbirlerinden ayrıldıkları zaman, o çerâğlardan her biri biriyle beraber ayrıldı. Ve tâ ehlinin yanına gidinceye kadar (yolunu aydınlattı) 784[225]

782[223] Makaamu İbrâhîm, evvelleri Beyt'e bitişik denilecek derecede yakın İdi. Onu Umer, mescidin sahnma, şimdiki bulunduğu yere nakletti. Ümmü Seleme'nin tâ Beyt'in yanında kılındığını haber verdiği bu namaz, İbrahim'in makaamında kıldığı namazdır.

783[224] Eğer bâb lâfzından evvel yâhud sonra birşey tak"dîr edilmezse, bâb sözü i'râb-lanmış olmaz. Çünkü i'râb ancak bağlama ve terkîbden sonra olur. Sonra Bu-hârî'nin âdeti bâb lâfzını, isimden soyulmuş olarak zikrettiği zaman bu ondan sonra zikredilecek hadîsin, önceki bâbda zikredilen hadîslerle bir münâsebeti olacağına delâlet eder... (Aynî).

784[225] Bu iki sahâbînin biri Evsîler'den Abdâd ibn Bişr, diğeri Useyd ibn Hudayr yâhud Üvey m ibn Sâide et-Eşhelî'dir. Bu hâl, Peygamber için mu'cize, o iki sahâ-bî için keramettir.

80- Mescide Çıkacak Küçük Kafi ve Gelip Geçme Yeri Babı 785[226]

111-.......Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S-son hastalığında) hutbe yaptı da: "Allah bir kulu, dünyâ ile kendi yanında olan şeyler arasında muhayyer bıraktı. O kul da Allah yanındakileri seçti "dedi. (Bu söz üzerine) Ebû Bekr ağladı. Ben kendi kendime: Allah'ın bir kulu dünyâ ile kendi yanında olan şey arasında muhayyer bulunmasında, onun da Allah yanındakileri tercîh etmesinde ne var ki bu şeyh (böyle) ağlıyor? dedim. Meğer o muhayyer kılman kul, Rasûlullah'ın kendisi imiş. Ebû Bekr de (bunu) hepimizden daha bilici imiş. Rasûlullah: "YâEbâ Bekr, ağlama. Arkadaşlığı hususunda ve malı hususunda

---

Buhârî bu hadîsi Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda ve Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'ndaUseydibnHudayr ileAbbâd ibnBişr'in menkabesi olarak tahrîc etmiştir.

785[226] el-Havha, hâ'nm fethi ve vâv'm sükûnu ile odanın duvarında olan bacaya denir ki, ondan odaya ışık girer. Ve iki hâne aralığında biri birine geçecek küçük kapı tarzında deliğe denir, üzerinde tahta kapısı olmayıp açık olur, komşu deliği ta'-bîr olunur... (Kaamûs Ter.).

insanların bana en çok vergisi olan Ebû Bekr'dir786[227] Ümmetimden bir halîl edinecek olsa idim muhakkak Ebû Bekr'i edinirdim. Lâkin İslâm kardeşliği (yânı İslâm yüzünden hâsıl olan kardeşlik) ve İslâm sevgisi (şahsî dostluktan daha faziletlidir). Mescide çıkacak hiçbir husûsî kapı kalmasın, muhakkak kapatılsın. Bundan Ebû Bekr'in kapısı müstesna" buyurdu.

112-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında başını bir bez ile bağlamış olduğu hâlde mescide çıktı ve minber üzerine oturdu. Akabinde Allah'a hamd ve sena etti. Sonra şöyle buyurdu:

"Şu muhakkak ki, insanlar içinde nefsi ve malı i'tibâriyle benim üzerimde, Ebû Kuhâfe'nin oğlu Ebû Bekr'den çok menn ve atası olan 'hiçbir kimse yoktur. İnsanlardan bir hatıl edinecek olaydım, muhakkak Ebû

786[227] Tercemedekİ vergi lâfzı, atâ ma'nâsına olan " J" = Menn"İn mukaabilidir. Menn'in Arabca'da iki ma'nâsı vardır: Biri cûd ve atâ ve ivazsız bahşiştir. Buraya yakışan bu ma'nâdır. Diğeri insanın, birine olan iyiliklerini saymasidır ki, kötülenmiş bir huydur. Türkçe'de buna başa kakmak ta'bîr olunur. Hadîs metninde ismi tafdîl sigâsıyle gelen "emenn = *ji " lâfzını birinci ma'nâya hami eylemek zarurîdir

Bekr'i kendime bir halîl edinirdim. Lâkin İslâm yüzünden olan hullet (yânı derin dostluk) daha faziletlidir. 787[228] Ebû Bekr'in küçük kapısından başka mescide açılan kapıların hepsini benim tarafımdan kapatınız" 788[229]

787[228] Hullet, dostluk demektir. Meveddet ve mahabbet de o ma'nâda ise de, hullette halîi'den başka hiçbir kimseye ve hiçbir şeye mahabbete yer bırakmayacak derecede mahabbeiin İstilâsı altında bulunmak gibi bir ihtisas ma'nâsı vardır. Hullet, ortaklık kabul etmeyen bir nevi' mahabbettir ki, Peygamber bunu Rabb'ına tahsis etmiştir. Gerçi bu nevi' mahabbet bütün peygamberlerde vardır. Fakat Halîlullah lakaabi Ebu'l-Enbiyâ ile Hâtemu'l-Enbiyâ'ya hâsstır

788[229] Peygamber'in mescidi Mü'minlerin Annelerinden her birine tahsis edilen hücreler ve büyük muhacirlerin evleri ile çevrili idi. Bunların her birinden mescide kolayca girebilmek için oraya açılır küçük birer kapı vardı. İşle Ebû Bekr'in kapısından başka kapatılmaları emredilen kapılar, bu husûsî küçük kapılar idi. Sahâbîler bu istisnayı -diğer işaretlere ilâveten- onun halîfe olmasına bir İşaret
saymışlardır.

"Eğer siz ona yardım etmezseniz, kâfirler onu çıkardığı zaman bizzat Allah ona yardım etmişti. (Peygamber ancak) ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. Peygamber o vakit arkadaşına: Tasalanma, Allah hiçşübheyok bizimle beraberdir, diyordu... " (ei-Tevbe: 40) âyetinde Ebû Bekrin hicret arkadaşlığı ve dolayisıyle Peygamber'e olan derîn mahabbetine İşaret edilmektedir

81- Ka'be İçin ve Diğer Mescidler İçin Kapılar ve Kilidler (Edinme) Babı 789[230]

Ebû Abdillah Buharı der ki:

Ve bana Abdullah ibnu Muhammed {el-Cu'fî) şöyle

dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, (Abdulmelik) ibn Cureyc'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana İbnu

Ebî Muleyke: Yâ Abdelmelik, sen İbnu Abbâs'ın mescidlerini ve onların kapılarını bir göreydin... dedi 790[231]

113-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) -Mekke fethinde- Mekke'ye geldi. Usmân ibn Talha'yı çağırdı. O da (Ka'-be'ye âid)

789[230] el-Ğalak, miğlâk ma'nâsınadır ki, kapıyı kapayacak mandala ve sürgüye ve kilide denir... (Kaaınûs Ter.).

790[231] Bu şartın cevâbı hazfedİImiştir. Muhkemlikleri ve nezâfetlerinden dolayı muhakkak bir güzellik görür idin, demektir. Bu "Lev"İn temenni için olması da muhtemildir ki, o takdirde böyle bir cezaya muhtâc olmaz.

Bu kelâm, o mescidlerin bir takım kapıları ve olabilecek en güzel bir biçimde bir takım kilitleri olduğuna delâlet eder. Lâkin bunlar, İbn Ebî Muleyke'-nin, İbn Cureyc'e bu sözleri söylediği sırada harâb ve münderis olmuşlardı (Aynî).

kapıyı açtı. Akabinde Peygamber ile beraber Bilâl, Usâme ibn Zeyd ve Usmân ibn Talha içeriye girdiler. Sonra kapı kilitlendi. Peygamber orada bir zaman kaldı. Sonra çıktılar. İbn Umer der ki:

(Onların çıktıklarını görünce) hemen koştum. Bilâl'e sordum. Bilâl: Evet, içeride namaz kıldı, dedi. Neresinde? dedim. Bilâl: İki direğin arasında, dedi. İbn Umer der ki: Bilâl'e, Peygamber kaç rek'at kıldı? diye sormak aklıma gelmemiş.

82- Mescide Müşrikin Girmesi Babı

114-.......Bize Leys, Saîd ibn Ebî Saîd'den tahdîs etti. O Ebû Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûhıllah (S) Necd tarafına bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sümâme ibn Usâl denilen bir adamı esîr alıp getirdi. Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar 791[232]

791[232] Bu hadîs (yedİ,bâb) önce de geçmişti. Buhârî burada hadîsi maksada delâlet etmek üzere kısaca getirmiştir. Tamâmı Magâzî Kitâbı'nda gelecektir.
Müşrikin mescide girmesi hususunda birkaç .görüş vardır: Hanefîler bu hadîse dayanarak mutiak cevaza; Mâlikîler mutlak

83- Mescidde Sesi Yükseltmenin Hükmü Babı[792][233]

115-....... Bana Yezîd ibn Husayfe, Sâib ibn Yezîd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben mescidde

men'e; Şâfiîler, Mescidi Haram ile diğerleri arasında ayırıma gitmişlerdir. Hakkında âyet olduğu için Mescidi Harâm'a girmez, fakat kitabî için husûsî izin verilir denilmiştir. Babın'hadîsi bu görüşü redd eder. Çünkü Sümâme Kitâb Ehİi'nden değildir (İbn Hacer).

[792][233] Buhârî bâb ismiyle bu'konudaki İhtilâfa işaret etmiştir. İmâm Mâlik bunu mutlak olarak kerîh görmüştür. İster ilim hususunda olsun, ister başka hususta olsun müsavidir. Başkaları dînî bîr maksad veya dünyevî bir menfâat olan ile, bir fâide bulunmayan ses yükseltme arasını ayırmışlardır.

Buhârî bu bâbda, men'e delâlet eden Umer hadîsini ve men'e delâlet etmeyen Ka'b hadîsini men'in fâidesiz yükseltmelerde; men' etmemenin de ses yükseltmeye zaruret bulunan yerlerde olacağını işaret olarak sevk etmiştir. Birinci hadîs içinde Umer'in "Bu şehirli olaydınız Rasûlullah'ın mescidinde ses yük-selttiğinizden dolayı muhakkak canınızı acıtırdım" sözü bulunduğu için, Buhâ-rî'nin şartına göre merfû'dur. İkinci hadîs bundan (yedi bâb) önce de geçmişti (İbn Hacer).

"Mescidlerde ses yükseltmek mekruhtur. Bunun muttaki olan kimseden j' olması yakışmaz. Bâbdaki birinci hadîs zahire göre mevkuf hadîstir. Buhârî indinde bu gibi hadîs, merfû' hükmündedir. Çünkü içinde Rasûluliah'ın mescidi zikr olunmuştur. Müslim ise 300'e yakın olan bu gibi hadîslerde Buhârî'ye muhalefet etmiş ve bu hadîslerin merfûîuğuna hükmetmiştir" (Sâh Veliv-yullah).

dikeliyordum. Bir kimse bana bir çakıl taşı attı. Baktım ki, o Umer ibn Hattâb'dır. Umer bana hitaben: Git şu iki kişiyi bana getir, dedi. Ben gidip o iki şahsı Umer'e getirdim. Umer onlara: Sizler kimsiniz? yâhud: Sizler neredensiniz? diye sordu. Onlar: Biz Tâif ahâlîsindeniz, dediler. Umer: Şayet siz bu şehir halkından olaydınız muhakkak canınızı acıtırdım. Sizler Rasûlullah'ın mescidi içinde seslerinizi yükseltiyorsunuz, dedi.

116-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah tahdîs etti. Ona da babası Ka'b ibn Mâlik haber vermiştir:

Ka'b ibn Mâlik, (Abdullah) ibnu Ebî Hadred'den üzerindeki alacağını mescidde ödemesini istemiş. Her ikisinin seslen, evinde bulunan Rasûlullah işitecek derecede yükselmiş. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücresinin perdesini açarak: "Yâ Ka'b ibn Mâlik!"-diye nida etmiş. Ka'b: Lebbeyk yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işaret ederek: "Alacağından yarısını indir, bağışla" buyurmuş. Ka'b: Yâ Rasûlallah öyle yaptım, demiş. Rasûlullah da, İbnu Ebî Hadred'e:

"Kalk, o kalanı öde" buyurmuştur.

84- Mescidde (İlim İçin) Halkalar (Teşkil Etmek) ve Oturmak Babı

117-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) minberde iken bir kimse: Gece namazı hakkında ne buyurursun? diye sordu. Peygamber: "İkişer ikişerdir. Sabah vaktinden endîşe ettiği zaman bir rek'at kılar ki, bu tek rek'at kılmış olduklarını tekleştirir" buyurdu.

İbn Umer: Geceleyin namazınızın sonunu tek yapınız. Çünkü Peygamber (S) bunu emretmiştir, der idi.

118-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hutbe

yaparken bir kimse geldi de, gece namazı nasıldır? diye sordu. Peygamber: "İkişer ikişerdir. Sabahtan endîşe ettiğin zaman kılmış olduğun rek'atlan senin için tekleşiirecek olan bir tek rek'at

kılıp vitr yap" buyurdu 793[234]

el-Velîd ibn Kesîr şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Ubeydul-lah tahdîs etti ki, onlara da İbn Umer şöyle tahdîsetmiştir: Peygamber mescid içinde iken bir kimse Peygamber'e nida etti... 794[235]

119-.......Akîl ibn EbîTâlib'in himayesinde olan Ebû Murre, Ebû Vâkıd el-Leysî'den haber vermiştir. O şöyle demiştir: Rasûlul-Iah (S) mescidde iken karşıdan üç kişi geldi. İkisi Rasûlullah'a doğru yöneldi, birisi de gitti. O ikiden birisi halkada bir aralık gördü de ora-cıkta oturdu. Diğeri ise halkadakilerin arkasında oturdu. Diğer üçüncü kimse ise arkasına dönüp gitti.

793[234] Bâb başlığı iie onu ta'kîb eden iki hadîsin münâsebetini Muhelleb şöyle beliriti: Buhârî,Peygamber mescid içinde hutbe yaparken insanların onun etrafında oturuşlarım, âlimin etrafında halka şeklinde oturmalarına benzetti. Çünkü zahir olan, Peygamber mescid içinde ve minber üzerinde bulunduğu zaman muhakkak yanında halka olanlar gibi gözlerini ona dikmiş bir topluluk bulunurdu. Diğerleri de şöyle dedi: İbn Umer'in hadîsi, başlığın iki rüknünden biriyle ilgilidir; o da oturmadır. Ebû Vâkıd hadîsi ise, başlığın diğer rüknüyle İlgilidir; o da halka olmaktır (îbn Hacer).

794[235] Bu ta'lîki Müslim, Ebû Usâme'den; o da el-Velîd'den diye, mevsûlen rivayet etmiştir ki, bu da Nâfi'nin İbn Umer'den rivayet ettiği hadîsin ma'nâsındadır.

Rasûlullah (meşgul olduğu sözden) ayrılınca şöyle buyurdu: "Sizlere bu üç kişinin hâlini haber vereyim mi? Onların biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan haya etti. Ötekisi ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi 795[236]

85- Mescid İçinde Sırt Üstü Yatmak ve Ayak Uzatmak Babı

120- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da îbn Şihâb'-dan; o da Abbâd ibn Temîm'den;o da amucasından tahdîs etti. Amu-cası Abdullah ibn Zeyd, Rasûlullah'ı mescidin içinde sırt üstü yatıp, bir ayağını diğeri üzerine koymuş olarak görmüştür 796[237]

795[236] Bu hadîste ilim ve zikir için halka teşkîl etmenin cevazı hükmü vardır. Bu hüküm hadîs için konulan başlıkta zahirdir. Bu hadîs Kitâbu'l-ÎIın'de "Meclisten ulaştığı yere oturan kimse bâbı"nda geçmişti.

796[237] Buhârî bu hadîsi Libâs ve İsti'zân Kitâblarf nda da tahrîc etmiştir.

Buhârî'nin bunu ta'kîben sevk ettiği rivayet ile, Şârih Aynî'nin zikr ettiği diğer rivayetlerden Ebû Bekr, Umer, Usmân, İbn Umer, İbn Mes'ûd ve Enes'in de mescidde bu vaziyette görüldükleri sabit oluyor. Rivayet edilen bu Peygamber fiili i!e

Ve yine îbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, o: Umer ile Usmân da bunu yaparlardı, demiştir.

86- İnsanlara Zarar Gelmeksizin Yolda Mescid Yapılır Babı

el-Hasen el-Basrî, Eyyûb es-Sahtıyânî ve Mâlik ibn Enes insanlara zarar gelmeyecek şekilde yolda mescid kurmanın cevazına kaail olmuşlardır.

121-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Babamla anamın İslâm Dîni ile mütedeyyin olmayarak yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O

---

sahabe fiili, bunun caiz olduğuna delâlet edici ise de, Câbir ibn Ab-dillah'tan rivayet edilen bir hadîste nehiy buyurulmuştur. Bâzıları bu nehyin mensûhiyetinc kaail olmak istemişlerse de, delîle mukaarin olmayan nesh da'-vâsı makbul olmayacağından, nehyi avret yerinin açılması korkusu olduğu zamana kasr edip, diğer hallerde bu fiilin mutlak cevazına hükmetmişlerdir. Büsbütün caiz olmadığına kaail olanlar da vardır.....
Hulasaten (^Ûvl = Yüzü koyu yatmak)tan başka istirahat vaziyetlerinin hepsi caizdir. İnbitâh, yânî yüzü koyun yatmak ise nehyedilmiştir ve hakkında: " Jiiîıâı 14'^;" üij» ı^jı - O, Allah Teâla'nm hiç sevmediği bir yatıştır" buyurulmuştur.

zamanlarda bir günümüz geçmezdi ki, o günün iki ucunda sabah ve akşam vakitlerinde Rasûluliah (S) bize gelmemiş olsun.. Bir zaman sonra Ebû Bekr'e bir re'y hâsıl oldu da, evinin avlusunda bir mescid yaptı. Burada namaz kılmağa, Kur'ân okumağa başladı. Müşrik kadınları ve çocukları, onun yanında duruyor, onun ibâdet ve kıraatine taaccüb ediyor ve ona bakıyorlardı. Ebû Bekr, ince yürekli, çok ağlar bir kimse idi. Kur'ân okuduğu vakit göz yaşlarını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerini korkuttu 797[238]

797[238] Hadîsle bâb başlığının mutabakat ciheti, Peygamber'in Ebû Bekr'in mescid bina etmesine muttali' olup, onu bu işte ikrar eylemesidir (Îrşâdu's-Sârî).
el-Mâzerî şöyle dedi: Şahsın, kendi mülkünde mescid bina etmesi icmâ' ile caizdir; mülkünün dışında İse icmâ' İle mumtenî'dir. Umûmun faydalanacağı mubah sahalarda İse, kimseye zarar verilmemek şartı ile caizdir. Lâkin bâzısı muhalefet ederek bunu men' etti ve şöyle muhakeme yürüttü: Çünkü yolların mubah sahaları insanların faydalanılması için konulmuştur. Mescid bina edildiği zaman, bâzılarının faydalanması men' olunur. İşte Buhârî böyie düşünenleri redd etmek istedi ve Ebû Bekr'in kıssası ile istidlal eyledi (Fethu'l-Bârî).
Buhârî bu hadîsi, buradan başka Hicret, tcâre, Kefâle ve Edeb kitâblarm-da kısaltılmış ve uzatılmış olarak tahrîc etmiştir. Hadîsin bir kısmını Gazvetu'r-Recî'de de sevk eylemiştir (Umdetu'l-Kaari).

87- Çarşı-Pazar Mescidinde Namaz Kılmak Babı [798[239]]

İbn Avn, kapısı üzerine kapatılan bir evdeki mescid içinde namaz kılmıştır [799[240]]

122-.......Bize Ebû Muâviye, el-A'meş'ten; o da Ebû Salih'ten;

o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S)

798[239] 206 Bu bâb başlığının konma sebebi: Çarşılar arazî parçalarının en şerrlisi, mescidler yer parçalarının en hayır/ısıdır" şeklinde gelen hadîse işarettir. Bu hadîsi Bezzâr ve diğerleri tahrîc etmiştir, fakat isnadı sahîh değildir... Bir de denildi ki, bâb başlığındaki mescidlerle murâd, namaz kılınan yerlerdir, namaz için yapılmış binalar değildir. Sanki "çarşı yer-lerinde namaz babı" demiş gibidir.

799[240] Bütün asıllarda böyledir, tbn Munîr bunda harf yanlışlığı olduğunu ileri sürüp şöyle demiştir: Bu bâb isminin uygunluk ciheti, çarşıda namaz kılmamış olma-sıyle birlikte, ibn Umer hadîsinedir. Musannif, bir hayâl edicinin, kapatılmış olmasından dolayı orada namazı men' etmeyi hayâl etmemesi için, çarşı içinde mescid bina etmenin cevazını beyân etmek İstemiştir. Çünkü İbn Umer'in na^ mazı, üzerlerine kapatılan bir ev içinde idi. Bu kapatma mescid edinilmesini men' etmemiştir (Fethu't-Bârî).
Buhârî bu hadîsi "Cemâatle namazın fazileti bâbı"nda da tahrîc etmiştir.

şöyle buyurmuştur:

"'İnsanın cemâatle kıldığı namaz, evinde ve çarşı, pazarda (yalnız) kıldığı namazdan yirmi beş derece ziyâde olur. Çünkü sizlerden biri abdeste niyet edip, abdesti tamâm aldığı ve namazdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zaman, tâ mescide girinceye kadar hiçbir adım atmaz ki Allah Taâlâ, o adımından dolayı onu bir derece daha yükseltmesin, ve bir günâhını eksiltmesin. Mescide girince de, mescid onu alıkoydukça (yânı orada kaldıkça) hep namazda (gibi) olur. Ve namaz kıldığı yerden ayrılmadığı ve kendisinden hades vâki' olmadığı müddetçe (yanındaki) melekler: Yâ Allah, ona mağfiret et, yâ Allah, ona merhamet eyle, diye ona duâ ve istiğfar ederler".

88- Mescid İçinde ve Dışında Parmakları Birbirine Geçirip Kiltlemek Babı

123- Bize Hâmid ibn Umer (233), Bişr (189)'den tahdîs etti. O şöyle dedi: Bize Âsim tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vâkid babasından; o da İbn Umer'den

yâhud İbn Amr'dan tahdîs eni. O: Peygamber (S) parmaklarını birbirine geçirip kilitledi, demiştir.

Buhârî dedi ki: Ve Âsim ibn Alî (221) şöyle dedi: Bize Âsim ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Ben bu hadîsi babam Muham-med ibn Zeyd'den işittim, fakat ben bunu hafızamda iyi tutamadım, akabinde kardeşim Vâkıd, babasından olmak üzere bu hadîsi benim için doğrulttu ve şöyle dedi: Ben babamdan işittim, o şöyle diyordu: Abdullah ibn Amr şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Yâ Abdellah ibn Amr! İnsanların işe yaramaz olan kıymetsizleri içinde kaldığın zaman bu hâlin nasıl olur ki?" buyurdu 800[241]

800[241] Bu hadîsin lâfzı, Humeydî'nin el-Cem' Beyne's-Sahî/ıayıi"ında şöyledir:
"Peygamber (S) parmaklarım birbirine geçirdi de: Yâ Abdellah, insanların işe yaramaz değersizleri içinde kaldığın zaman sen nasıl olursun? Onların ahid-leri ve emânetleri birbirine karışmış, ihtilâf el misler ve şöyle olmuşlardır, buyurdu ve parmaklarını birbirine geçirdi. Abdullah: Yâ Rasûlallah, nasıl yapayım? dedi. Rasüiullah: Tanıdığım alır, tanımadığım bırakırsın; hususiyetin olanları kabul edersin, onları avammlanyle başbaşa bırakırsın buyurdu."
Bu hadîs, Buhârî rivayetlerinin çoğunda düşmüştür. Bunu İsmâîlî de, Ebû
Nuaym da Mustahrac'lannda zikretmemişlerdir. Bu ancak el-Birzâlî'nin aİyaz-masında bulunmuştur.

124-....... Ebû Mûsâ(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"Mü'min ile mü'min (birbirine karşı) duvar gibidir, birbirini sımsıkı tutarlar" buyurdu da bunu söylerken parmaklarını birbirine geçirip sımsıkı kilitledi. 801[242]

125-.......Bize İbnu Avn, İbn Sîrîn'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize öğlen veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. -İbn Şîrîn: Ebû Hureyre bu namazın ismini söyledi, fakat ben unuttum, dedi.- Râvî der ki: Rasûlullah bize iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Ondan sonra mescidin içinde yana uzatılmış bir tahta parçasına doğru kalktı ve oraya öfkeli gibi dayandı. Ve sağ elini sol elinin arkası üstüne koyduktan sonra parmaklarını

Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, cüzlerinden birinde hâsıl olmuştur. Buhârî hadîsin, bâb isminin bir kısmına delâlet etmesiyle yetinmiştir. Çünkü Ebû Hureyre hadîsi bâb isminin tamâmına delâlet etmiştir (Umdelu'l-Kaarî).

801[242] Buhârî bunu Edeb'de ve Mezâlim'de de ayr, ayrı yollardan tahrîc etti

birbirine geçirdi, sağ yanağını sol elinin ayasına yapıştırdı (ve o vaziyette baka durdu). Acele çıkmak isteyenler mescidin kapılarından çıktılar da (kendi kendilerine): Namaz kısaldı, dediler. Cemâatin içinde Ebû Bekr ve Umer de vardı. Bunlar Peygamber'e birşey söylemekten çekindiler. Yine o cemâatin içinde kollan uzun olduğu için Zu'l-Yedeyn dedikleri bir zât vardı. O zât: Yâ Rasûlallah, unuttun mu? Yoksa namaz mı kısaldı? dedi. Rasûlullah: "Unutmadım da, namaz da kısalmadı" buyurduktan sonra: "Zu'l-Yedeyn'm dediği gibi mi?" diye sordu. Sahâbîlcr: Evet, dediler. Bunun üzerine hemen ileriye varıp namazdan eksik bıraktığını kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. (Her vakitki) sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra tekbîr alıp (yine) secdeye gitti. Sonra (yine) başını kaldırıp tekbîr aldı. İbn Sî-rîn'e: Sonra selâm verdi mi? diye sordular. O da: İrnrân ibn Husayn'ın sonra selâm verdi dediği bana haber verildi, diye cevâb verir idi. 802[243]

802[243] Bûhârî bu hadîsi ayrı yoldan Sehv Bâbı'nda da tahrîc

89- Medine'ye Giden Yollar Üzerindeki Mescidler ve Peygamberin Namaz Kılmış Olduğu Mübarek Yerler Babı

126-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah'ın oğlu Sâlim'in yolda bir takım mekânlar araştırır, oralarda namaz kılar olduğunu gördüm. Ve yine Salim, babası Abdullah ibn Umer'in de bu mekânlarda namaz kılmayı i'tiyâd ettiğini gördüğünü ve Abdullah ibn Umer'in de Peygamber'i bu mekânlarda namaz kılarken görmüş olduğunu tahdîs ederdi.

(Mûsâ ibn Ukbe tekrar şöyle dedi:) Ve bana Nâfi', İbn Umer'-den, onun bu mekânlarda namaz kılar olduğunu tahdîs etti. Ben Salim'e bu mekânları sordum, Salim, biri hâriç, bu mekânların hepsinde

Nâfi'e uygun cevâb verdi. Nâfi' ile Salim sâdece Şerefu'r-Ravhâ'daki mescid hakkında ihtilâf ettiler.

---

etmiştir. Bu hadîsin bahisleri inşallah Sehv Bâbı'nda gelecektir.

803[244]

127-.......Bize Mûsâibn Ukbetahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) umreye gittiği zamanlarda ve Veda Hacci'na çıktığı vakitte Zu'ı-Huleyfe'de 804[245], (evvelce) Zu'I-Huleyfe'deki mescidin yerinde bulunan bir mugaylân ağacı altında (bineğinden inip) konaklardı. (Keza) güzergâhı o yola uğrayan bir

---

803[244] Râvîlcr, Abdullah ibn Umer'in oğlu Salim İle kölesi Nâfi'dir. Bunların her ikisinden de rivayet eden Mûsâ ibn Ukbe, evvelâ Salim ibn Abdillah'ın bu mekânlarda namaz kıldığını görüp böyle dediğini işittikten sonra, Nâfi'den de keyfiyeti tahkik etmiş ve Sâlim'in sözlerini hep Nâfi'nin sözlerine uygun bulmuş, yalnız Şercfu'r-Ravhâ tepesindeki mescid hakkında ihtilâf ettiklerini görmüştür.
Şerefu'r-Ravhâ, Medîne'ye İki konak mesafede mübarek bir yerdir. Peygamber'in, buranın fazîleti hakkında iki hadîsini Ebû Hureyre rivayet etmiştir: " Nefsim elinde olan Allah'aye-mîn ederim ki, Meryem oğlu îsâ günün birinde Ravhâ caddesinde hacc yâhud umre niyetiyle bülend âvâz ile Lebbeyk Lebbeyk diye geçecektir".
Burası cennet vadilerinden bir vâdîdir. Bu vâdîde benden evvel yetmiş peygamber namaz kılmış ve Mûsâ ibn îmrân da îsrâîI oğulları 'ndan yetmiş bin kimse ile ya hacc, ya mu'temir yânı umreye niyet etmiş olarak buraya uğramıştır" (Umdetu 'l-Kaarî).
804[245] Zu'ı-Huleyfe, Medînc ahâlîsinin mîkatıdır. Oradan .ihrama girip hacc ve umreye giderler. Medine'ye dört, Mekke'ye yüz doksan sekiz mil.mesafededir

gazadan, ya haccdan ya umreden döndüğünde Batn Vâdî'den -ki Vâdî'l-Akîk'tir 805[246] iner. Batn Vâdî'nin üstüne çıkınca da vâdînin ağzında ve doğu cihetindeki bathâya (yânı kumsal yere) konar, gecenin sonunda oracıkta sabah oluncaya kadar mola verirdi. (Gece istira-hatgâhı işte orası olup) ne taş mescidin yanında, ne de üzerinde (öteki) mescid binası olan kaya tepe idi. -(Abdullah ibn Umer'den rivayet eden râvî der ki:) Orada Abdullah ibn Umer'in namaz kıldığı yerde, içinde (müteaddid) kum yığınları olan bir halîc (yânı derin bir vâdî girintisi) vardı ki, Rasûlullah orada namaz kılarmış. Seyller bathâda(ki kumları getire getire) hailedeki kum yığınlarını düzleyip, Abdullah ibn Umer'in namaz kıldığı o yeri belirsiz etti.

Yine râvî der ki: Abdullah ibn Umer, Peygamber'in Şerefu'r-Ravhâ'daki mescidin berisine tesadüf eden küçük mescidin yanında namaz kıldığını söylerdi. Peygamber'in namaz kıldığı yeri Abdullah bilir ve: Tâ orada, mescidde namaza durduğun vakit

805[246] Vâdî'I-Akîk, Medine civarında hurmalıkları olan bir yerdir. Burada Sa'd ibn Ebî Vakkaas bir kasr yaptırmış ve orada vefat etmiş, na'şı Medine'ye getirilmişti

sağına düşer, derdi. Bahsettiği o mescid de, Mekke'ye doğru gittiğin vakit sağ tarafına gelir. Onunla büyük mescidin arası bir taş atımı, yâhud ona yakın bir mesafedir.

Yine Abdullah, Munsarafu'r-Ravhâ'nın 806[247] yanındaki ırka (yâ-nî tepeciğe) 807[248] doğru namaz kılardı. Bu tepeciğin son tarafı, Mekke cihetine gittiğin vakit Munsaraf İle kendi arasındaki mescidin yakınında caddenin kenarına varır. Oracıkta bir mescid bina edilmiş ise de, Abdullah ibn Umer o mescidde namaz kılmazdı. Onu ya solunda, ya ardında bırakarak mescidin kıble cihetinde ırkın kendisine yönelerek namaz kılardı. Abdullah, Ravhâ'dan zevalden sonra çıktığında öğle namazını oraya gelinceye kadar kılmayıp, orada kılar; Mekke'den döndüğünde de oraya sabahtan bir saat evvel, yâhud seherin sonunda yolu düşerse, orada tâ sabah namazını kılıncaya kadar geceleyip mola verirdi.

Yine Abdullah, râvîye şöyle tahdîs etti:

806[247] Munsaraf, Mu'ccnuı'l-Bıılclân'a göre, Mekke ile Bcdr'in ortasında dörder bc-rîd yânî dört konak mesafededir.
807[248] Irku'z-Zubye denilen mevkî' olacak.

Peygamber Ruveyseyezı[808][249] varmadan caddenin sağında ve altına gelen cihetinde Ruveyse menzilhânesinin iki millik azıcık berisinde bir tepeciğe kadar geniş ve düz bir yerde (bitmiş olan) koca bir ağacın altına konardı. Bu ağacın yukarısı kırılmış, içi uyulmuştur. Özdeki sakı hâlâ durur. Dibinde birçok kum yığınları vardır.

Yine Abdullah şöyle tahdîs etti: Giderken Arec'in arkasına düşen yokuşça bir seyl yatağının kenarında, caddenin sağında ve yolu gösteren kayaların (yâhud ağaçların) yanında ve o kayaların (yâhud ağaçların) arasında Peygamber genişçe bir tepeye doğru namaz kıldı. Namazgahın yanıbaşında iki üç kabir mevcûddur ki, üstlerinde taş yığınları vardır. Abdullah öğle vakti güneşin zevalden sonra Arec'den [809][250] kalkıp öğle namazını işte o namazgahta kılardı.

Yine Abdullah tahdîs etti ki: Rasûlullah

---

[808][249] Ruveyse, Medîne ile arasında on yedi fersah olan büyük bir köydür
[809][250] Aree veya Arc, Ruveyse'den 13, 14 mü uzakta büyükçe bir köydür

caddenin solunda ve Herşâ 810[251] dağının ilerisindeki inişte bulunan büyük ağaçların yanında konak ederdi. Bu iniş Herşâ dağının kenarına bitişiktir. Cadde ile arasında bir ok atımı mesafe vardır. Abdullah işte bu ağaçların en uzun ve yola en yakın olanına doğru namaz kılardı.

Yine Abdullah ibn Umer tahdîs etti ki: Peygamber Merru'z-Zuhrân'a 811[252] Medîne cihetinde en yakın olan yerdeki inişte konak ederdi. Safrâvât'tan 812[253] aşağıya inerken yokuşun dibindeki genişlikte ve Mekke'ye gidene göre caddenin sol tarafına Rasûlullah'ın konak yeri ile cadde arasında bir taş atımından ziyâde mesafe yoktu.

Yine Abdullah ibn Umer şöyle tahdîs etti: Peygamber, Zû Tuvâ'da 813[254] konaklayıp, sabah oluncaya kadar orada geceler ve Mekke'ye gireceği sırada sabah namazını kılıp öyle girerdi. Rasûlullah'ın

---

810[251] Medîne ile Şâm yolcularının birleştikleri yerde, Cuhfe'ye yakın bir dağın ismidir

811[252] Merru'z-Zuhrân - MerrıTz-Zıhrân-, buna halkın avamını Batnu Mcrv derlermiş kî, Mekke'ye bir merhale mesafededir.

812[253] Safrâvât, Mekke ile Medîne arasında Merru'z-Zuhrân'a yakın bir yer ismidir

813[254] Mekke'ye yakın bir vâdî ismidir

oradaki musallası kayadan bir tepe üstündedir. Orada bina olunan mescidde değildir. Lâkin biraz aşağıda taştan kocaman bir tepe üzerindedir.

Yine Abdullah şöyle tahdîs etti: Peygamber (namaz kılarken) kendisi ile Ka'be cihetine gelen yüksek dağ arasındaki iki tepeyi karşısına alırdı. -(Râvî der ki: Abdullah ibn Umer o iki tepeyi karşısına almakla) o mahalde bina olunan mescidi, taş tepenin kenarındaki mescidin sol tarafına almış olurdu. Peygamber'in namazgahı (taş tepe kenarındaki) bu mescidin alt başında, kara taş üstündedir. Taş tepe kenarındaki mescidden on arşın yâhud ona yakın ayrılıp, seninle Ka'be arasına düşen dağın o iki tepesini karşına alarak namaz kılarsın. 814[255]

814[255] Bu terceme Ahmed Naîm merhumun Tecrîd Tercemesi (II, 356-361)'nden bâzı küçük tasarruflarla alınmıştır. Kendisinin de ifâde ettiği gibi, bu hadîsi Türkçe'ye nakletmek hakîkaten zordur. Hadîste ta'rîf edilen makaamiarm coğrafî mevkileri uzun seneler zarfında tekerrür eden cevvîlhâdiselerin te'sîriyle ekseriya -tâbiûn devrine yetişenlerin bile meçhulü kalacak veçhile- yok olmuştur. Bundan dolayıdır ki, sarihlerin buraya âid izahları pek yetersizdir. Şerhde geniş tafsilât verme yolunu tutan Aynî (855) bile, en müşkil noktalarda sükûtu tercih ediyor. Bunun sebebi -Aynî'ye muasır olan diğer şârih Hafız İbn Hacer el-Askalânî (852)'nİn dediği gibi- bu mübarek makaamlardan yainız Zu'ı-Huleyfe ile Rav-hâ'dakİ

mescidlerden maadasının daha o zamanlarda da ma'rûf olmamasıdır. Bunlardan evvelki sarihlerin zamanlarında da işin bu merkezde olduğuna şüb-he etmiyoruz. Çünkü sadra şifâ verecek bilgiler vereydiler, elbette bunlar da bize bildirmekte ihmâl göstermezlerdi.

Şurası da dikkat çekicidir: Buharı bu hadîste Medîne yollan üzerindeki mes-cidleri zikrettiği hâlde, Medîne içinde Peygamber'in namaz kıldığı makaamları ve mescidler hakkındaki rivayetleri zikretmiyor. Zîrâ bunlara dâir kendisine ulaşan hadîsler, kendi şartına uygun isnâdlarla gelmemiştir. Şârih Aynî, Medîne içinde ve civarında isnâdlarla yerleri subût bulmuş 48 kadar, Peygamber'e âid namazgahı senedleriyle sayıyor. Fakat onun hayâtta olduğu târihlerde bunlardan -Hafız İbn Hacer'in beyânına göre- sekizden mâadasının İzleri kaybolmuştur. Bu sekiz mübarek mescid de şunlardır:

1. Kubâ Mescidi;
2. Bunun doğusuna düşen Fudayh Cj^») Mescidi;
3. Benû Kurayza Mescidi;
4. Meşrubetu ÜTnnıi İbrahim (Benû Kurayza' Mescidi'nin kuzey indedir);
5. Benû Zafer Mescidi (Bakî'nin doğusunda olup Mescidu'I-Bağle demekle ma'rûftur);
6. Benû Muâviye Mescidi (Mescidu'l-îcâbe adiyle ma'rûftur);
7. Mescidu'ı-Feth (Sel'ı nâmındaki dağa yakındır);
8. Mescidu'l-Kıbleteyn (Benû Selime yurdundadır - Fethu'l-Bâri). İbn Hacer'in bu yazdıkları üzerinden 500 küsur yıl dahageçmiştir...

(MUSALÜNİN SÜTRESİNE ÂİD BÂBLAR) 815[256]

90- Bab: İmamın Sütresi, Arkasındakilerin de Sütresidir

128-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'tan haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Minâ'da duvarsız olarak insanlara namaz kıldırdığı sırada, ben dişi merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zaman bulûğ yaşma yaklaşmıştım. Safflardan birinin önünden geçtim. Akabinde merkebden indim de otlasın diye merkebi salıverdim ve saffa girdim. Bana karşı bu yaptığımı kimse ayıblamadı. 816[257]

815[256] Bâzı Buhârî nüshalarında bu ara başlık yoktur. Bu bâblarla geçen bâblar arasındaki münâsebet vechi şudur: Bunlardan önce geçen bâblar bütün vecihleriy-Ie mescidlerin hükümleri hakkındadır. Buradaki beş bâb ise mescidler hâricinde namaz kılanların hükümlerini beyân hakkındadır

816[257] Bu hadîsin başlığa delâleti "duvarsız olarak" sözünden çıkarılır. Çünkü bu lâfız orada bir sütre bulunduğuna iş'âr edicidir. Zîrâ "gayr" lâfzı İbarede dâima sıfat vâki' olur. Takdiri "iiâ şey'in gayri cidârin"dir. Bir de sahra namazlarında Peygamber'in dâima sütre kullandığı sabittir.

129.......Bize Ubeydullah (149), Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti kî, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bayram günü (namaza) çıktığı zaman (hizmetçisine) bir harbe taşımasını emrederdi. Harbe namazda karşısına konulur, kendisi de ona doğru namaz kılar, insanlar da onun arkasında namaza dururlardı. Rasûlullah bunu seferde de yapardı. İşte emîrlerin (bayram namazlarında) o harbeyi taşıtmaları bundan ileri gelmiştir 817[258].

130-.......Bize Şu'be, Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn'dan tahdîs etti.

O şöyle dedi: Ben babamdan işittim, şöyle dedi:

Bu hadîs ayniyle ve bu isnâdla Kitâbu'l-ilm'de "Küçüğün hadîs işitmesi ne zaman sahîh olur" babında da geçmiştir.

817[258] Duvarsız yerde namaz kılarken musallînin, kıble cihetine, insan geçmek ihtimâ li olursa namaz kıldığına alâmet olmak üzere bir sütre dikmesinin mendûb olduğunda ittifak vardır. Kimsenin geçmiyeceğine emniyet olunan yerde ise, İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî'ye göre -bu husustaki hadîslerin çokluğundan dolayı- mu-sallî yine sütre dikmekle mükelleftir. Bununla beraber Urve, Atâ, Salim ibn Abdillah, Kaasım ibn Muhammed, Şa'bî, Hasen Basrî gibi büyük tabiîlerin sahrada sütresiz namaz kıldıkları rivayet ediliyor. İmâmın sütresi, cemâatin de sütresidir.

Peygamber (S), Bat-hâ'da önünde bir harbe dikilmiş olduğu hâlde öğle ile ikindi namazlarını ikişer rek'at kıldırdı. Ve namaz içinde iken önünden kadın da, eşek de geçti 818[259].

91- Musalli İle Sütre Arasındaki Uzaklığın Ne Kadar Olması Lazımdır Babı 819[260]

131-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir:

818[259] Âlimler cumhuru musallî ile sütresi arasından geçmenin harâmhğma kaail ol-muşlarsa da geçen inşân yâhud hayvan, namaz kılanın namazını bozmaz. Hüccetleri bundan önce geçen İbn Abbâs hadîsi ile Buhârî ve Müslim'in Âişe'den rivayet ettikleri bu mealdeki hadîstir: "Rasûlullah namaz kılardı. Ben de onun karşısında cenaze vaziyetinde aykırı yatardım" Bu son hadîs, bâzıları tarafından "hayızh olduğum hâlde" ziyadesiyle rivayet edilmiştir.
Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa olarak, Tahârct'te, insanların abdest alma suyundan artanı kullanmak babında, Namâz'da avret yerini örimc hadîsinde, kırmızı elbise içinde namaz kılma babında, keza burada iki yerde; Ezan Kiîâ-bı'nda; Peygamber'in sıfatında iki yerde; Libâs Kitâbı'nda iki yerde lahrîc etmiştir.

819[260] Buhârî'nin bunu isbâi etmekten maksadı, musallînin, insanlara yolu danılımama-sı ve bastığı yerden alın koyacağı yere kadar olan mesafeyi daraltmaması için buradaki mikdân geçmemesidir. Peygamber'in dikeldiği yer ile duvar arasının üç zırâ' olduğu sabit olmuştur. Böyle olunca secde yeri ile duvar arasında takriben bir davar geçebilecek mesafe kalır (Şah Veliyyuilah).

Rasûlullah'ın namaz kıldığı yer ile (kıble cihetindeki) duvar arasında bir davar geçebilecek kadar mesafe olurdu. 820[261]

132-.......Seleme ibn Ekva' (R): Peygamber'in mescidinin duvarının minberin yanma uzaklığı, hemen hemen bir davarın geçeceği kadardı, demiştir.

92- Harbeye (Yani Kısa Mızrağa) Doğru Namaz Kılmak Babı

133-.......Bana Nâfi', Abdullah'tan şöyle haber verdi: Peygam ber için kıble cihetine bir harbe yânî kısa mızrak dikilirdi de, Peygamber (S) ona doğru namaz kıldınrdi.

820[261] Davar geçebilecek kadar yerin mikdârını lafımînde irUiiâf edilmiştir. Bir kcrrc musallî ayakta olduğuna göre, duvar ile arası bu mikdâr olmalıdır demişlerdir. İşte bu hâlete göre rükû' ve sucûd payı bırakmak için üç arşın mesafe lakdîr edenler vardır. Bâzıları bu mesafe bir karış olmalıdır demişlerdir ki, bu sucûd hâline göre bir takdirdir. Bâzıları da altı arşın taraflarıdır... Her hâlde uzak durmamak lâzımdır

93- Ucu Demirli Yahud Demirsiz Değneğe Doğru Namaz Kılmak Babı

134-.......Bize Avn ibn Ebî Cuheyfe tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Ebû Cuheyfe'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) sıcağın şiddetli olduğu zamanda bizim yanımıza çikageldi. Akabinde kendisine abdest alacak su getirildi, ve abdest aldı. Müteakiben bizlere öğle ile ikindi namazlarını kıldırdı. Önünde bir değnek dikilmişti ve onun arkasından kadın da, eşek de geçiyordu.

135-.......BizeŞâzân, Şu'be'den; o da Atâibn EbîMeymûne'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) hacetini defe çıktığı zaman bir çocukla beraber yanımızda ucu harbeli bir değnek, ya harbesiz bir asâ, yâhud kısa bir mızrak, bir de su matarası olduğu hâlde (hizmet için) ardından giderdik. İşini bitirince su kabım eline verirdik.

94- Mekke'de ve Mekke Dışında Namaz İçin Sütre Edinmek Babı [821][262]

136-.......Ebû Cuheyfc (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S), Mekke yakınındaki Bathâ'da sıcağın şiddetli zamanında dışarı çıktı, abdest alıp kıbleye gelen ön tarafına bir değnek dikerek, bizlere öğle ile ikindi namazlarını ikişer rek'at kıldırdı. Abdest alırken abdest suyunun damlalarını insanlar ellerine yüzlerine sürmeye başlamışlardı [822][263].

95- Üstüvaneye Yani Sütuna Doğru Namaz Kılmak Babı

---

[821][262] Buhârî bu babı, bâzılarının; Mescidi Harâm'da namaz kılındığı zaman, insanlara darlık olmaması için sütre yapılmaz; zîrâ orada insanların hepsi namaz tavaf ve diğer tâatlerle meşguldürler, görüşünü redd etmek için bağlamıştır

[822][263] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, "Bathâ'da önünde değnek dikerek namaz kıldı" sözündedir. Çünkü Bathâ, Mekke'deki Bathâ'dır.
Bu hadîs, bundan Önceki ve sonraki bâbtarda da geçmiştir. Buradaki rivayette "İnsanlar, Peygamber'in abdest suyu damlalarını ellerine yüzlerine sürmeye başladılar" fıkrası fazladır.

Umer: Namaz kılmakta olanlar sütunlara, sütunların yanında konuşmakta olanlardan daha hakklıdırlar, dedi.

Yine Umer, iki sütün arasında namaz kılmakta olan bir kimseyi gördü de, onu bir sütuna yaklaştırdı ve: Direğe doğru namaz kıl, dedi 823[264].

137-.......Bize Yezîd ibn Ebî Ubeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Seleme ibnu'1-Ekva' (R) ile beraber geliyordum. Seleme, Mushaf'ın yanındaki direğe doğru namaz kılmaya çalışırdı. Ben ona: Yâ Ebâ Müslim, seni hep bu direğin yanında namaz kılmaya çalışır görüyorum, dedim. Seleme: Ben de Peygamber'in bu direğin yanında namaz kılmayı tercîfi eder olduğunu gördüm,

---

823[264] Buhârî'nin bu ta'Iîkini, Ibn Ebî Şeybe mevsûien rivayet etmiştir. Namaz kılmakta olanların üstüvanelere daha hakklı olmalarının vechi şudur: Namaz kılanlar ve konuşmakta olanlar direklere ihtiyaçta müşterektirler. Konuşmakta olanlar onlara dayanmaya; namaz kılanlar da onları sütre edinmeye muhtâcdırlar. Lâkin namaz kılmakta olanlar, bir ibâdette oldukları için, onlar direklerde daha haklıdırlar (A'ynî).
Sütre arkasında namaz meşru olunca, direk arkasında kılmak evlâ tarikle meşrudur. Sütreye yönelmenin mendûb sureti, onu ya sağ, ya sol başının hizasına almaktır.

dedi 824[265].

138-.......Enes (R): Yemîn olsun, ben Peygamber'in büyük sahâbîlerinin akşam ezanında, Peygamber çıkıncaya kadar direklere koşuşup beklediklerini gördüm demiştir. "Peygamber çıkıncaya kadar" fıkrası Şu'be rivayetinde ziyâde olmuştur.

96- Cemaat Olmadığı Zaman Münferid İken Direkler Arasında Namaz Kılmak Babı 825[266]

139-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir:

824[265] Bu direk, Üstüvânetu'l-Muhâcirîn ismiyle ma'rûftur. Tâ Usmân zamanından beri Rasûlullah'ın mescidinde Mushaf'a tahsis edilmiş bir yer olduğu, bu rivayetten anlaşılıyor. Müslim'in rivayetinde " Sandığın arkasında namaz kılardı" denildiğine göre, Mushaf'ın sandık içinde muhafaza edildiği istidlal olunur.

825[266] Buhârîburadaki hadîsleri, cemâat içinde olmadığı zaman iki direk arasında namaz kılmakta be's olmadığına delîl getirmiş, münferid için direğe doğru namaz kılmasının evlâ olduğuna, bu evieviyetle beraber iki direk arasında durmasında da kerahet olmadığına işaret eimiştir. "Cemâatte olmamakla" kayıtlaması, cemâatte saffların dümdüz yapılmasının istenmiş olmasındandır

Peygamber (S) Ka'be'nin içine girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Usmân ibn Talha ve Bilâl de girdiler. Peygamber içeride kalmasını uzattı. Sonra çıktı. Onun izi üzerinde içeriye ilk giren insan ben oldum. Ve Bilâl'e: Peygamber nerede namaz kıldı? diye sordum. Bilâl: İlerideki iki direğin arasında; dedi.

140- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdfs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den şöyle haber verdi: Rasû-lullah (S), Ka'be'nin içine girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Usmân ibn Talha el-Hacebî de girdiler. Usmân el-Hacebî Rasûlul-lah'ın üzerine Ka'be'nin kapısını kilitledi. Rasûlullah içeride bir müddet kaldı. Bilâl, dışarı çıktığı anda ben Bilâl'e: Peygamber(S) ile yaptı? diye sordum. Bilâl: Bir direği sol tarafına, bir direği sağ tarafına, üç direği de arka tarafına aldı. -Beyt o zaman altı direk üzerinde idi.-Sonra namaz kıldı, dedi. Buhârî dedi ki: Bize Ismâîl ibn Ebî Uveys şöyle dedi: Bana bu hadîsi Mâlik tahdîs etti. Bunda Bilâl: İki direği sağ tarafına aldı demiştir.

97- Bab

141-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den şöyle haber verdi: Abdullah ibn Umer, Ka'be'nin içine girince alnına doğru yürür, Ka'be'nin kapısını ardında bırakır, alnına gelen duvar ile arasında yaklaşık olarak üç arşın kalıncaya kadar ilerler, oraya varınca namaz kılardı ki, Bilâl'in "Peygamber (S) namaz kıldı" diye haber verdiği yeri arardı. Yine Abdullah ibn Umer: Beyt'in istediği herhangi cihetinde namaz kılınsa hiçbirimize be's yoktur, dedi.

98- Binite, Deveye, Ağaca ve Üzerine Binilecek Olan Semere Doğru Namaz Klmak Babı

142-.......Bize Mu'temir, Ubeydullah'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den şöyle tahdîs etti. Peygamber (S) binit devesini aykırı vaziyete getirir ve ona karşı namaz kılardı. İbnu Umer'den bu hadîsi rivayet eden Nâfi'e: Ya develer ayağa kalkarsa ne (yapmalı) dersin? diye soruldu. O da: "Rasûlullah

(böyle bir hâl vukuunda) semeri alıp diker ve semerin arkasına doğru namaz kılardı. İbnu Umer de bunu yapardı, dedi 826[267].

99- Şerire Doğru Namaz Kılmak Babı

143-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Siz, bizleri köpek ve eşek ile bir mi tutuyorsunuz? Yemîn olsun, ben görmüşümdür ki, kendim serîr üzerinde yan yatmış bulunurdum da Peygamber gelir ve serîrin tâ ortasına yönelerek namaza dururdu. Ben bir ihtiyâç üzerine kalkmak istediğimde (oturup) kıblesine karşı gelmeyeyim diye, serîrin ayakları tarafından yorganımdan sıyrılıp çıkardım 827[268].

826[267] Hadîs ile bâb unvânindaki deve ve ağacın münâsebet ciheti şudur: Deve aralarındaki toplayıcı ma'nâdan dolayı bineğe, "ağaç da evlâ tarîkle deve semerinekatılmıştır. Yâhud da Nesâî'nin hasen bir isnâdla Alî'den rivayet ettiği şu hadî-se işaret edilmiştir: Alî şöyle demiştir: "Ben şunu biliyorum ki, Bedr günü içimizde uyuyakalmamiş hiçbir insan yoktu. Yalnız Rasülullah uyanıktı ki, bir ağacın dibine doğru tâ sabaha girinceye kadar hep namaz kılıp duâ ediyordu". Harbe, asâ, direk, yenilmesi halâ! ve temiz bir hayvan, ayakta durdurarak deve semeri gibi bir şeyi sütre edinmek meşru olduğuna kıyâsen, ağaçlan da sütre edinmek evlâ tarîkle caizdir
827[268] Diğer rivayetlerde bu hadîsin râvîlerinden olan Esved ibn

100- Bab: Namaz Kılmakta Olan Kimse Önünden Geçecek Olanı (Mendub Olarak) Redd Eder

îbn Umer, kendisi teşehhüdde iken ve Ka'be'de iken önünden geçecek kimseyi redd etmiştir 828[269]. Yine Ibn Umer: Eğer önünden geçici kimse, ille kendisiyle dönüşmenden başkasını kabul etmezse, artık sen de onunla döğüş, demiştir 829[270].

144-.......Bize Ebû Salih es-Semmân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'yi gördüm ki, o bir cumua günü kendisini (gelip geçecek) insanlardan setr edecek bir şeye doğru namaz kılıyordu. Ebû Muayt oğulları'ndan bir genç önünden geçmek istedi. Ebû

Yezîd en-Nahaî'ye, Âişe: Namazı kesen şeyler nedir? diye sormuş...Oda Irak ehlinin mezhebi üzere: Namaza kadın ile köpek keser, demiş. İşte bunun üzerine Âişe, metindeki hadîsi söylemiştir.
Buhârî bu hadîsi beş bâb sonra yine tahrîc etmiştir

828[269] Bunu Abdurrazzâk ile İbnıı Ebî Şeybe, kendi Muscmnafiarmda mevsûlen rivayet ettiler

829[270] Bu ta'lîki de Abdurrazzâk mevsûien rivayet etmiştir

Saîd de onun göğsüne bir yumruk vurup def etti. O genç etrafına bakındı, fakat onun önünden başka geçecek yer bulamadı. Bunun üzerine dönüp yine geçmeye davrandı. Ebû Saîd, evvelkinden daha şiddetli surette def etti. Bunun üzerine o genç Ebû Saîd'e sövdükten sonra (Medine vâlîsi olan) Mervân'ın yanına gidip, Ebû Saîd'den karşılaştığı muameleyi ona şikâyet etti. Arkasından Ebû Saîd de Mervân'ın yanına girdi. Mervân: Yâ Ebâ Saîd, şu kardeşinin oğlu ile ne alıp veremiyorsun? dedi. O da şöyle dedi: Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "İçinizden biri kendisini gelen geçen insanlardan koruyacak bir sütreye karşı namaza durup da biri önünden geçmeye davranacak olursa onu def* etsin; dinlemez dayatırsa onunla doğuşsun; çünkü o ancak bir şeytândır [830][271].

---

[830][271] Buhârî hadîsi burada ayrı ayrı iki senedle getirmiştir. Buhârî bu hadîsi "İblîs'in Sıfatı"nda da tahrîc etmiştir Namazı kesmeye çalışan böyle bir kimseye şeytân denilmesi mecazdır. în-.sanlardan İblîs ahlâklı kimselere mecazen şeytân denilmesi çoktur. Kur'ân'da da "İnsan ve cimi şeytânları" (el-En'âm: 112) buyurulmuştur.
Peygamber de: - Şubhesiz: karını, yâni kendisinden hiç ay-rılmayan seyrânı, onunla beraberdir" buyurmuştur (Müslim, Salât, "Namaz kılanın önünden geçeni men' etmek babı").

101- Namaz Kılanın Önünden Geçecek Kimsenin Yükleneceği Günah Babı

145-....... Bize Mâlik, Umer ibn Ubeydullah'ın kölesi Ebu'n-Nadr'dan; o da Busr ibn Saîd'den haber verdi ki, Hâlid ibn Zeyd, Busr ibn Saîd'i, namaz kılanın önünden geçen kimse hakkında Ra-sûlullah'tan ne işittiğini haber vermesi için Ebû Cuheym el-Ensârî'nin yanına yollamıştır. Ebû Cuheym de şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaz kılanın önünden geçen kimse, üzerine ne kadar günâh aldığını bilseydi, onun önünden geçmektense kırk (zaman yerinde) durmayı daha hayırlı bulurdu".

Râvî Mâlik ibn Enes dedi ki: Râvî Ebu'n-Nadr: Kırk gün mü, yâhud ay mı, yâhud yıl mı dedi bilemiyorum, dedi.

102- Kişinin Namaz Kılmakta Bulunan Arkadaşını Yüz Yüze Karşılaşması Babı [831][272]

Ve Usmân ibn Affân: Kişinin, namaz kılar hâldeyken yüzyüze karşılanmasını kerîh görmüştür.

(Buhârî der ki:)

Bu ancak, namaz kılan, karşılayanla uğraşıp meşgul olduğu zaman mekruh olur. Amma namaz kılan, bu

yüzyüze karşılayanla uğraşıp meşgul olmazsa (be's yoktur).

Çünkü Zeyd ibn Sabit:

Ben namaz kılana yüzyüze karşılamayı kayırıp aldırmam, zîrâ kişi, diğer kişinin namazım kesmez, demiştir.

146-.......Bize Alî ibn Mushir, el-A'meş'ten; o da Müslim ibn Subayh'den; o da Mesrûk'tan şöyle tahdîs

---

[831][272] Yânî mekruh olur mu, olmaz mı? Yâhud namaz kılanı alıkoyduğu zamanki karşılama ile alıkoymadığı zamanki arası ayrılır mı? İşte musannif Buhârî bu tafsî le meyi ettt. Ve Usmân ile Zeyd ibn Sâbit'ten zikrettiği ve zahiri ihtilâf olan iki haberi bir yere cem' etti... (İbn Hacer).

etti: Âişe'nin yanında: Namazı ne keser? diye soruldu. Orada bulunanlar: Namazı köpek, eşek ve kadın keser, dediler. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: Yemîn olsun, sizler biz kadınları (namazı kesme hükmünde) köpekler (gibi) kıldınız. Yine yeminle söylerim, ben Peygamber'i, kendisi ile kıblesi arasında ve sedir üzerinde yatmış bulunduğum hâlde namaz kılar hâlde görmüşümdür. Bu vaziyette iken bana bir ihtiyâç Msıl olurdu da, oturup O'nun karşısına gelmemi istemediğim için, usulca sıyrılıp çıkardım.

Ve yine Alî ibn Mushir, el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da el-Esved'den; o da Âişe'den isnâdıyle, bu hadîsin benzerini tahdîs etmiştir.

103- Uyuyan Kimsenin Arkasında Namaz Kılmak Babı

147-.......Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urve, Âişe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S), ben onun döşeği üzerinde aykırı yatıp uyuduğum hâlde (bana doğru) namaz kılar, vitri kılmak istediği zaman beni de uyandırırdı.

Ben de vitri onunla birlikte kılardım 832[273].

104- Kadının Arka Tarafında Nafile Namazı Kılmak Babı

148-.......Âişe (R) şöyle'demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ın önünde, ayaklarım kıblesine (yânı secde ettiği yere) gelecek şekilde yatar uyurdum. Secdeye vardığı zaman eliyle beni dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekerdim. Secdeden kalktığı zaman yine uzatırdım. Âişe dedi ki: O zamanlarda evlerde ışıklar yoktu 833[274].

832[273] Bu hadîsten, uyuyan kimsenin arkasında namaz kılmanın cevazı hükmü istin-bât olunuyor. Mâlik, Mücâhid, Tâvûs ise uyuyandan, namaz kılana işgal edecek bir şey gelmesi ihtimâline ve namazı tenzih maksadına binâen bunu mekruh saymışlardır

833[274] Bu hadîs ayniyle bu isnâdla "Yaygı üzerinde namaz" babında, yânî Kitâbu's-Salât'm 22. babında da geçmiştir. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu, yânî başlığa delâlet ciheti açıktır. Peygamber'in, farz namazları dâima mescidde cemâatle kıldığı bilindiği için, evinde kıldığı bu namaz elbette sünnet, tatavvu', nafile, yânî farzlara ilâve olarak kıldığı namazlardır.
Namaz kılanın karşısında kadının yatması namazı kesmezse, önünden geçmesi evlâ tarikle kesmez. Selefte de, halefte de fakîhler cumhurunun; bu arada Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şafiî'nin görüşü budur

105- Namazı Hiçbir Şey Kesmez Diyen Kimse Babı

149-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm, el-Esved'den; o da Âişe'den tahdîs etti. el-A'meş dedi ki: Ve yine bana Müslim (yânî İbn Subayh), Mesrûk'tan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etti: Âişe'nin yanında namazı kesecek şeyler zikr olundu da, bunlar köpek, eşek ve kadındır denildi. Bunun üzerine Âişe: Sizler beni eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Allah'a yemîn ederim ki, ben Peygamber'i, kendim serîr üzerinde ve Peygamber'le kıblesi arasında yatmış olduğum hâlde namaz kılarken görmüşümdür. Bu vaziyette iken, benim için bir ihtiyâç meydana gelir. Ben oturup da Peygamber'e eziyet vermemi istemediğim için şeririn ayaklan tarafından usulca sıyrılıp çıkardım.

150-.......Bana İbnu Şihâb'ın kardeşinin oğlu (Muhammed ibn Abdillah ibn Müslim) tahdîs etti. Kendisi amucası Muhammed ibn Şihâb ez-Zuhrî'ye namazı, namazı kesecek şeyi sormuş. Bunun üzerine

İbn Şihâb şöyle demiştir: Namazı hiçbir şey kesmez 834[275]. Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe şöyle demiştir: Yemîn olsun ki, Rasûlullah (S) geceleyin kalkardı da ben kendisiyle kıblesi arasında aykırı yatmış olduğum hâlde, o eşinin yaygısı üzerinde namaz kılardı.

106- Bab: Musalli Namazda Boynu Üzerinde Küçük Kız Çocuğu Taşıdığı Zaman (Namazın Hükmü Nasıldır?)

151-.......Amr ibn Suleym ez-Zurakî'den; o da Ebû Katâde (38) el-Ensârî'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S), kendi kızı Zeyneb'in, Ebû'l-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdişşems'ten olma kızı Umâme'yi taşıyarak namaz kılardı 835[276]. Şöyle ki, secdeye

---

834[275] Bu "Namazı hiçbir şey kesmez" hükmü, tahsis edilmiş ânım bir hükümdür. Çünkü konuşmak ve ameli kesîr, namazı keser. Yâhud da bundan murâd, haklarında niza edilen kadın, eşek ve köpekten hiçbiri namazı kesmez demektir (Kastallânî).
835[276]835[276] Zeyneb, Peygamber'in en büyük kızıdır. Kocası Ebu'l-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdi'I-Uzzâibn Abdişşemsibn Abdi Menâf tır. Bu zât " *ûkn '^ = Bathâ'nın ars-lan yavrusu" lakabıyle meşhur olmuştur. Bunun annesi Hadîce binîu Huvey-

vardığı zamân onu yere koyar, secdeden kalktıkça da, onu tekrar yüklenirdi 836[277]

lid'in ana baba bir kızkardeşi Hind bintu Huveylid'dİr. Ebu'I-Âs, Câhiliyet'te Mekke'nin mal çokluğu, güzel ticâret, doğruluk ve emânet hususlarında parmakla gösterilen ricalinden idi. Nübüvvetten önce, Peygamber'in hemen her gün beraber olduğu, sabah akşam beraber yemek yediği sıkı dostlarından idi. Henüz vahy gelmeden evvel, Hadîce, kızları Zeyneb'i bu Ebu'ı-As'a vermeyi Pey-gamber'e teklîf etmiş, o da zevcesine hiçbir hususta muhalefet etmemek âdetinde olduğu için, derhâl muvafakat etmişti. Bu zevç ile zevcenin arasını, Bedr'den sonra İslâm ayırdı. Sonradan Ebu'l-Âs îmân etmekle yine Peygamber dâmâdlı ğı ile şereflenmiştir. Bedir esirleri arasında iken Zeyneb'in Mekke'den annesi Hadîce'nin hediyesi olan gerdanlığı, kocasını kurtarma fidyesi olarak göndermesi, Peygamber'in gerdanlığı görüp tanıması, ve meclise "İsterseniz bunu sahibine idde ediniz" teklifinde bulunması, cidden insanı inceltip duygulandıracak ve tekrar tekrar okunmaya değer vakıalardır.

Umâme bintu Ebi'l-Âs ibni'r-Rabî', Peygamber'in pek sevgili torunu İdi. İbn Sa'd'm Âişe'den rivayetine göre, Rasûluliah'a bir defa boncuktan bir gerdanlık hediye edilmiş. "Bunu ev halkından en çok sevdiğime vereceğim" buyurmuş. Kadınlar Âişe'yi kasdederek: Ebû Kuhâfe'nin kızı bunu kazandı, ' demişler. Derken Peygamber Umâme bintu Zeyneb'i İsteyip gerdanlığı onun boynuna takmıştır. Diğer rivayette "Bunu en merhametli olanınız kimse ona vereceğim" buyurmuş ve kiSâdeyi Ebu'I-Âs'ın Zeyneb'den olan kızının boynuna kendi eliyle bağlamıştır. Bu Umâme, babası ölünce Zubeyr ibnu'I-Avvâm'ın vesayetinde kalmıştır. O da Umâme'yi, Fâtıma'nın vefatından sonra Alî İbn Ebî Tâlib ile evlendİrmiştir.

836[277] Rasûlullah'ın bunu yapması, cevazını beyân içindir. Bu, kıyamete kadar devam edecek bir kaanûndur. Nitekim Ebû Hanîfe. Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mez-hebleri de budur. Sâdece Mâlikîler cevazı kabul etmezler.

107- Bab: Musalli, İçinde Hayızlı Kadın Bulunan Bir Döşeğe Doğru Namaz Kılarsa (Namazın Hükmü Nasıl Olur?) 837[278]

152-.......Abdullah ibn Şeddâd ibnu'1-Hâd şöyle demiştir: Bana teyzem Meymûne bintu'l-Hâris (R) haber verip-şöyle dedi: Benim döşeğim Peygamber'in namaz kıldığı yerin yanında idi. Bazen Peygamber'in giydiği eîbise (namaz kıldığı zaman) ben döşeğin üzerinde iken, benim üzerime düşerdi 838[279]

153-....... Bize Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Meymûne'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S), ben yanı-başında uyuduğum ve hayizlı

Müslim'deki "Peygamber'i omuzunda Umâme olduğu hâlde imâm olarak halka namaz kıldırır gördüm" rivayeti, bunun farz namazda yapıldığını açık olarak gösterir. Zâten Peygamber mescidde yalmz farz namazları kılmak, sünnet ve nafileleri evinde kılmak âdetinde idi.

837[278] Yânî mekruh olur mu, olmaz mı? Babın hadîsi bunda kerahet olmadığına delâlet etmektedir.

838[279] Bu hadîs az bir farkla "Musallînin elbisesi secdede kadına dokunur" babında (19. bâbda) geçmişti

bulunduğum hâlde namaz kılardı. Secdeye vardığr zaman giydiği elbisesi bana dokunurdu.

Râvî Müsedded, Hâlid ibn Abdillah'tan şunu ziyâde etti: Hâlid dedi ki: Bize Süleyman eş-Şeybânî tahdîs etti. Meymûne: Ben hayızlı iken, demiştir.

108- Bab: Erkek Namaz Kılarken Secde Sırasında, Secde Edebilmesi İçin Eliyle Karısını Dürter Mi? 839[280]

154-.......Bize Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Kaasım, Âişe'den tahdîs etti. O (R) şöyle demiştir: Ne kötü bir denkleştirmedir ki, sizler biz kadınları köpek ve eşekle bir seviyede tuttunuz. Yemîn olsun, ben kendisi ile kıblesi arasında yatmış olduğum hâlde Rasûlullah'ın namaz kılar olduğunu

---

839[280] Bundan evvelki başlıkta, kadın namaz kılan erkeğin elbisesine değse de, namazın şahinliğinin beyânı vardı. Bu başlıkta ise, namaz kılan erkeğin vücûdunun bir kısmı kadına dokunsa da, namazın yine sahîh olacağının beyânı vardır.

Erkek ile kadının birbirine el sürmeleri, abdest bozacağı görüşünde olan Şâfiîyye'ye karşı, bu hadîsle de hüccet getiriliyor. Onlar ise arada belki bir hâil vardı, yâhud ellemekle abdest bozulmaması ihtimâl ki peygamberlik hususiyet-, lerindendir diye te'vîl ederler.

kat'î olarak bilmişimdir. Secdeye varmak istediği zaman eliyle ayaklarımı dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekip büzerdim 840[281]

109- Kadın. Namaz Kılmakta Olan Erkekten Eza Nevinden Bulunan Bir Şeyi Atıp Uzaklaştırır Babı

155-....... Bize İsrâîl, Ebû îshâk'tan; o da Amr ibn Meymûn'dan; o da Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S), Ka'be'nin yanında kalkıp namaz kılmakta bulunduğu sırada, Kureyş'ten bir topluluk da kendi meclislerinde oturmak-talardı. Birdenbire onlardan bir sözcü: Şu (açıkça İnsanların içinde ibâdet eden) murâî kimseye bakmaz mısınız? Sizin hanginiz fulanca ailesinin yeni boğazlanan devesinin yanına kalkıp gider de, henüz iş-kenbesindeki tersini, kanını, döl yatağını kasdedip,

840[281] Daha evvel de söylediğimiz gibi, bu hadîs, maksûd ve ma'nâ bir olmakla beraber, el-Câmi'u's-Sahîh'\n birçok bâblarında ayrı ayrı yollardan ve değişik lâfızlarla Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir.

onu buraya getirir; sonra onu şunun yanında bekletir de o secdeye vardığı zaman iki kürek kemiğinin arasına koyar? dedi. Oradakilerin en şakisi seğirdip getirdi. Bekledi; nihayet Rasûlullah secdeye varınca, onu iki küreği arasına koydu. Peygamber secde vaziyetinde başını kaldırmadan sabit durdu. Müşrikler gülmeye başladılar, hattâ gülmekten dolayı birbirlerine meyi ettiler. Bir kimse hemen Fâtıma aleyhi's-selâma gidip haber verdi. Fâtıma o zaman küçük bir kızdı. Koşarak geldi. Peygamber hâlâ secde vaziyetinde sabit duruyordu. Nihayet Fâtıma o şeyi sırtından atıp uzaklaştırdı. Ve o harîflere karşı dönüp, onlara ağır sözler söyledi. Rasûlullah namazı tamamladığı zaman üç defa: "Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum. Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum. Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum " dedi. Sonra da isimlerini söyleyerek: "Yâ Allah, Amr ibn Hişâm'ı, Utbeibn Ra-bîa'yi, Şeybe ibn Rabîa'yı, Velîd ibn Utbe'yi, Ümeyye ibn Halefi, Ukbe ibn EbîMuayl'ı ve Umâre ibnu'l-Velîd'i Sana havale ediyorum " dedi.

Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, bu isimleri sayılanları, Bedr gününde yıkılıp

yere serilmişler gördüm. Sonra bunların cesedleri kuyuya, yânî Bedr'deki çukura sürüklendiler. Bundan sonra Rasûlullah (S): "Ashâbu Kalîb'in (yânî bu kuyuya atılanların) hemen ardından la'net gönderildi" buyurdu 841[282].

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

8- KİTÂBU MEVÂKÎTTS-SALÂT
(Namaz Vakitleri Kitabı)

841[282] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-Vudû'un 73. "Namazda iken üzerine pislik atılan yâ-hud cife atılan kimsenin namazı fâsid olmayacağı" babında delil olarak getirmişti. Burada da bâzı küçük lâfız farklanyle bâb başlığına dclîl olmak üzere tekrar getirmiştir.

1- Namaz Vakitleri ve Faziletleri Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Çünkü namaz, mü'minler üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur"(en-Nisâ. 103)

Yânî Allah müzminlere bu farzın vakitlerini ta'ym etmiştir 842[1].

1- Bize Abdullah ibn Mesleme tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mâ-lik'in huzurunda okudum; o da İbn Şihâb'dan (o, şöyle demiştir): Umer ibn Abdilazîz bir

---

842[1] Bu vakitler Kur'ân'da:
a. "Güneşin ortadan kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl, sabah namazını da..." (el-İsrâ: 78);
b. "Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz *//... "(Hûd: IÎ4);
c. "Onlar ne derlerse sabret. Güneşin doğmasından evvelde, batmasından evvel de Rabb Um hamd ile tesbîh et. Gecenin bir kısım saatlerinde ve gündüzün etrafında dahî tesbîh et ki, İlâhî rızâya eresin" (Tâhâ: 130);
d., "Akşama girerken, sabaha ererken Allah'ı tenzih edin. Göklerde ve yerde hamd O'nundur. Gündüzün nihâyetinde, öğle vaktine vardığınız yakitte de Allah'ı, tesbîh edin" (Rûm: 30)
gibi âyetlerle öğle, ikindi, akşam, yatsı, sabah; beş vakit olmak üzere, ta'ynı kılınmış ve husûsî smırlarıyle sınırlanıp, ta'rîfi de Peygamber tarafından beyân ve tafsîl olunmuştur. Ve o vakitten beri teâmülen de müslümânlar arasında dînî zaruretlerden olarak zaptedilmiştir (Hakk Dîni, II, 1448-1449).

gün ikindi namazını geri bıraktı. Yanına Zu-beyr ibnu'l-Avvâm'ın oğlu Urve girdi de, ona şunu haber verdi: Mu-gîre ibn Şu'be Irak'ta iken bir gün namazı geç bırakmıştı. Bunun üzerine Ebû Mes'ûd el-Ensârî onun yanma girdi de: Yâ Mugîre! Bu, namazı geç bırakma nedir? Kat'î bilmez misin ki, Cibril indi namaz kıldı 843[2]. Rasûlullah da (ardında) kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûlul-lah da kıldı.Sonra bir daha kıldı. Rasûlullah da kıldı.Sonra bir daha kıldı, Rasûlullah da kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûluliah da kıldı 844[3].

843[2] Cibril'in namaz vakitlerini öğretmek için inmesi, Mi'râc gecesinin hemen aka-bindeki günde vâki' olmuştu. Kitâbu's-Salât'ın I. bâbındaki Enes hadîsinde geçtiği üzere, beş namaz ümmete mi'râc esnasında farz olunmuş, müteakiben Cibril, bu beş farzdan herbirinin başlama ve bitme zamanlarını göstermeye gelmiştir

844[3] Bu rivayette yalnız Cibril'in beş, Râsûlullah'm da beş kerre namaz kıldığı zikredildi. Buna göre yalnız namaz sayısı söylenmiş, namaz vakitleri söylenmemiştir. Ancak Ebû'Mes'ûd'un maksadı, Mugîre ibn Şu'be'ye beş vaktin başlama ve son bulmaları hakkındaki bilgisine i'timâd ederek sayıyı zikretmekle vakitleri de hatırlatmaktır.

Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve et-Tirmîzî Sümer'lerinde Câbir ibn Abdillah, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivayet -edilen uzunca hadîste namaz vakitlerinin evvelleri Üe sonlan gösterilmiştir. Bunda Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cibril iki defa (yânı iki gün) Ka'be'n'm yanında bana imâm oldu. İlk defasında zeval vaktinde güneşin verdiği gölge bir nalın tasması kadar uzadığında bana öğle; herşeyin gölgesi birer misli uzadığında

Sonra: "İşte bununla emr olundum" dedi 845[4].

Bu sözlerin sonunda Umer ibn Abdilazîz, Urve'ye: Söylemekte olduğunu iyi bil. Namaz vakitlerini Rasûlullah için ikaame eden, yânı vakitleri ta'yîn eden Cibril'in kendisi midir? dedi. Bunun üzerine Urve de: Beşîr ibn Mes'ûd, babasından böyle tahdîs ederdi, dedi. Yine Urve şöyle dedi: Yemîn olsun (teyzem) Âişe bana, Rasûlullah(S)'ın henüz hücresinde güneş varken ve gölge hücreden yükselmeden ikindiyi

---

ikindi,oruçlu oruç bozduğu vakitte akşam, kırmızılık gâib olduğunda yatsı, oruçluya yemek içmek haram olduğu vakitte sabah namazlarını kıldırdı. Ertesi gün öğle namazını herşeyin gölgesi bir misli ikindi namazını iki misli olduğu; akşam namazım oruçlu iftar ettiği zamanda, yatsı namazını gecenin üçte birine doğru, sabah namazını da ortalık iyice aydınlandığı vakit kıldırdı. Sonra bana döndü ve: 'Yâ Muhammed, bu Sen'-den evvelki peygamberlerin vaktidir. Namaz vakti, bu ikişer vakitler arasındadır' dedi."

Beş namazın farz kılınmasının ardından Cibril'in ilk kıldırdığı namaz, zuhur namazı olduğundan, bu namaza "Saiâtu Ûlâ — Ülâ Namazı "denilmiştir.

845[4] Metindeki " oj*ı " lâfzındakİ " T-" ötre de, üstün de rivayet edilmiştir. Birinciye göre "Bununla emr olundum", ikinciye göre "Bununla emr olundun"demek olur. Hitâb olduğuna göre, söyleyicisi Cibril'dir ve: "Dün gece sana mücmelen emr olunan namazın mufassalen tefsiri işte budur" demek olur. Mü-tekellim sîgâsıyle olduğuna göre, söyleyicisi Peygamber olmak ihtimâli olduğu gibi, Cibril de olabilir. Birinci takdire göre ma'nâ açıktır. İkincisine göre ise Cibril: "İşte böylece sana öğretmek ile emr olundum" demek olur.

kılar olduğunu söyledi 846[5]

2- Bab: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Hepiniz O'na dönün, O'ndan korkun. Namaza devam edin, müşriklerden olmayın" (er-Rûm: 31) 847[6]

2-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Abdu'I-Kays hey'eti, Rasûlullah'ın huzuruna geldiler ve: Biz şu topluluktan Rabîa kabîlele-rindeniz. Biz sana başka zaman değil, yalnız haram ayda ulaşabiliriz. O halde bize bir şey emret de, biz onu senden alalım ve arkamızda kalanları ona da'vet edelim, dediler. Bunun

---

846[5] Buhârî bu hadîsi, Bed'u'1-Halk ve Mağâzî Kitâbları'nda da tahrîc etmiştir.

847[6] Bu âyet, mefhûmunun iktizâ etmesi sebebiyle namazı terk edenin tekfirine kaa-il olanların kendisiyle istidlal ettikleri âyetlerdendir. Onlara: Bununla murâd, namazı terk etmenin müşriklerin fiillerinden olduğu, müşriklere benzemeye ça-lışmaktan da nehy geldiğidir; yoksa murâd, namazı terk etmekte onlara muvafakat edenin müşrik olduğu değildir, diye cevâb verildi.
Bu âyet namazın fazlı hakkında Kur'ân'da gelenlerin en büyüklerindendir. Âyetin Abdu'1-Kays hey'eti hadîsiyle münâsebet ciheti şudur: Âyette şirki ne.hy etmenin, namaz ikaamesine bitişikliği, hadîste ise tevhîd isbâtının;namaz ikaa-mesine bitişikliğidir (İbn Hacer).

üzerine Rasûlullah (S): "Ben sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden nehy ediyorum: Allah'a îmân etmek" dedikten sonra, Allah'a îmân etmeyi onlara şöyle tefsîr etti: "Lâ ilahe ille'ilah- Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah 'in Rasûl'ü olduğuma şahadet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı edâ etmek, ganimet aldıklarınızın beşte birini bana ver-menizdir. Dubbâ', hantem, muhayyer ve nakîrden nehyediyorum" (Yânî, bu isimlerdeki kablara şıra kurmaktan nehyediyorum)848[7].

848[7] Buhârî, bu hadîsi on yerde tahrîc etmiştir. îmân Kitâbı'nda da bu hadîs hakkında açıklamalar geçmiştir

3- Namazı Dosdoğru Kılmak ÜzereineBey'at Babı [849[8]]

3.......Bize Kays (ibn Ebî Hazım), Cerîr ibn Abdillah'tan tah-

dîs etti. O: Ben Rasûlullah'a, namazı dosdoğru kılmak, zekât vermek ve her müslümâna samimiyetle hayır isteyici olmak üzere bey'at ettim, demiştir[850[9]].

4- Bab: Namaz Kılmak (Günahlara) Keffarettir

4-.......Bana Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Huzeyfe'den işittim, şöyle dedi: Biz Umer (R)'in

---

849[8] Bey'atla murâd, İslâm üzere bey'atlaşmaktir. Peygamber (S)'in, tevhîdden sonra ük şart kıldığı şey, namaz kılmak idi. Çünkü namaz bedenî ibâdetlerin başıdır. Bundan sonra zekât vermeyi şart kılardı. Zîrâ zekât, mâlî ibâdetlerin başıdır. Bundan sonra her kavme en muhtâc oldukları şeyleri Öğretirdi. Cerîr'le nasihat etmek üzere bey'at etti. Çünkü Cerîr, kavminin seyyidi bulunuyordu. Bundan dolayı Peygamber Cerîr'e, onlara nasihatle cmr ettiğini öğretmesini irşâd etmişiir. Abdu'ı-Kays hey'eti ile beşte biri edâ etmek üzere bey'atlaşmıştı.-Çünkü onlar kendilerine yakın olan Mudarr kâfirleriyle harb hâlinde bulunuyorlardı (İbn Hacer).

850[9] Bu Cerîr hadîsi, Kİtâbu'l-îmân'ın sonunda da geçmişti

yanında oturuyorduk. Umer: Rasûlullah (S)'ın fitne hakkındaki sözünü hanginiz ezberinde tutuyor? diye sordu.Ben ezberimde tutuyorum,hem de Rasûlullah'ın söylediği gibi, dedim. Umer: O'na (yânî Peygamberce) yâhud buna (bu makaaleye) karşı çok cesursun, dedi 851[10] Ben: İnsanın ehli, malı, çocukları ve komşusu yüzünden uğradığı fitneye, namaz, oruç, sadaka, iyiliği emr, kötülükten nehy keffâret olur, dedim. Umer: Sormak istediğim bu fitne değildir, lâkin denizin dalgalanması gibi dalgalanacak olan fitnedir, dedi. Bunun üzerine Huzeyfe: Ey Mü'minlerin Emîri, o fitneden senin üzerine bir şey yoktur. Çünkü seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedi. Umer; Kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe: Kırılacak, dedi. Umer: O takdirde ebeden kilitlenemiyecek, dedi 852[11]. Biz Huzeyfe'ye: Umer kapıyı biliyor mu? diye sorduk. Huzeyfe: Evet,

---

851[10] Ona karşı'ı yâhud "buna karşı" suretinde vâki' olan şekk, ya Huzeyfe'ye yâhud aradaki râvîye âiddir. "Ona karşı", Peygamber'e karşı demektir; "buna karşı" da makaaleye, yânî söz söylemeye karşı cür'ctin çoktur demektir.

852[11] Çünkü sağlam kapı bir daha kilitlenebilir; kırık kapı ise yerinde duramaz ve ki-litlenemez. Kapının kırılması, Usmân'ın şehâdetidir.

yarından evvel bu gecenin geleceğini bildiği gibi (biliyordu). Ben ona, içinde hiçbir yalan yanlış bulunmayan bir söz söylemişimdir, dedi. (Râvî Şakîk ibn Seleme el-Esedî:) Biz kendimiz Huzeyfe'ye sormağa cesaret edemedik de, Mesrûk ibnu'l-Ecda'a: Kapı kimdir? diye sordurduk. O da kapıyı ondan öğrenip: Kapı Umer'dir, dedi 853[12].

5-....... İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir kimse (yabancı) bir kadından bir öpücük aldı854[13].

853[12] Buhârî bu hadîsi, Zekât, Alâmâtu'n-Nübüvve, Fiten ve Savm Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir

854[13] Bu kadının Ensâr'a mensûb olduğu bilinirse de, ismi kasden mechûl kalmıştır. Bu adam da, en sahîh kavle göre, Ebıı'UYeser Kâ'b ibn Amr ibn Abbâd el-Ensârî es-Selcmî'dir. Akabe ile Bedr'de hâzır bulunan sahâbîlerdendir. Kısa boylu, koca karınlı bir zât olduğu hâlde, pek boylu boslu olan Abbâs ibn Abdilmıittalib'i Bedir'de esîr eden odur. Bedir sahâbîlerinin en sona kalanı olup, 55. hicret yılında Medîne'de vefat etmiştir. Bunun ismi hakkında beş rivayet daha varsa da, biz bunları zikr etmiyoruz. Bu zât, hasbe'l-beşeriyye işlediği kabahattan son derece pîşmânlık göstermiş, insanların gözlerinden hâlî olan bir yerde ma'siyet işlediği hâlde, havsalaya sığmaz bir cesaret ve fazilet göstererek, çâresini bulsunlar diye evvelâ sahâbîlerden bâzılarına, en sonunda Peygamber'e müracaatla, kendisine zina cezası uygulanmasını istemiştir. Tirmizî'nin rivayetinde Ebu'l-Yeser şöyle diyor: Hurma satın almak için bana bir kadın geldi. Evde daha iyisi var, dedim. İçeriye beraber girdik. Üzerine saldırıp öptüm. Bunun üzerine Ebû Bekr'e gelip mes'eleyi

Müteakiben o zât Peygamber'e geldi ve olan işi ona haber verdi. Bu hâdise üzerine Azîz ve Celîl olan Allah, şu âyeti indirdi:

'Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri (günâhları) giderir. Bu, iyi düşünenlere bir ö'ğüddür" (Hûd: H4) 855[14].

Bunun üzerine o kimse: Yâ Rasûlallah, bu yalnız benim için mi? diye sordu. Rasûlullah (S):

---

anlattım. Tevbe et de, kendini rezîl etme, dedi. Umer'e gidip anlattım. O da: Tevbe et de, kendini rüsvây etme; kimseye haber verme, dedi. Sabr edemedim. Rasûlullah'ın yanına gittim; işi arzedince: "Allah yolunda gazveye gitmiş bir müslümânın karısına böyle mi bakarsın?" buyurdu. Ebu'l-Yeser bunun üzerine, kendisini cehennem ehlinden olmuş zanmyle: Bu saate gelinceye kadar keski îmân etmemiş olaydım, diye temennide bulundu. Yine Ebu'l-Yeser: Rasûlullah uzun müddet başını eğdi, nihayet "Ekimu's-Salât.. "(Hûd: 114) âyeti vahy olundu, dedikten sonra kıssasına metinde olduğu gibi devam ediyor.

Muâz'dan geien bir rivayette de Ebu'I-Yeser'İn: Yâ Rasûlallah, Allah'ın emrettiği haddi bana uygula, demesi ve bu sözü tekrar etmesi üzerine, mübarek yüzünü çevirdiği ve namaz kıldıktan sonra âyetin nazil olduğu zikr ediliyor.

Bu hadîslerin mecmuundan yalnız haram olan mahalde cinsî münâsebetin zina haddi (cezası) tatbîkini gerektirdiği istidlal olunur.

855[14] Gündüzün iki tarafındaki namazlar sabah, öğle, ikindi; gecenin yakın sâatle-rindeki namazlar da akşam ve yatsı namazlarıdır (Medârik).

"Ümmetimin hepsi için, bütün ferdleri içindir" buyurdu 856[15].

5- Vakti İçinde Kılınan Namazın Fazileti Babı 857[16]

6-.......Bize Şu'be tahdîs edip, şöyle dedi: Bana Velîd ibnu'I-Ayzâr haber verip şöyle dedi 858[17]: Ben Ebû Amr eş-Şeybânî (96)'den işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd'un evini işaret ederek, bize şu evin sahibi tahdîs edip şöyle dedi: Ben Peygamber'e: Amellerin hangisi Allah'a daha sevgilidir? diye sordum. Peygamber (S): "Vaktinde (kılman) namaz" buyurdu. Abdullah dedi ki: Sonra hangisi? dedim.

856[15] Bundan, beş namazın küçük günâh işleyenlere tevbe yerine geçeceği ma'nâsi çıkar. Bâzıları beş namazın küçük büyük bütün günâhlara keffâret olduğuna ka-ail olmuşlarsa da, ehli sünnetin cumhuru evvelki görüştedir. Çünkü bu hadîs ile, bundan evvelki hadîsteki mutlaklığı, Müslim'in rivayet ettiği: "Büyük günâhlardan çekinildikçe, beş namaz, aralarında geçen günâhlara keffârettir" hadîsi takyîd etmektedir..
Buhârî, bu hadîsi Tefsîr Kitâbı'nda da tahrîc etmiştir.

857[16] Bâzı nüshalarda "Fî vaktihâ..", bâzısında da "Alâ vaktihâ" şeklinde gelmiştir

858[17] Metinde bu ibarede takdîm, te'hîr vardır. Biz, bunu yerli yerine koyarak terce-me ettik.

Peygamber: "Sonra ana-babaya iyilik etmek" buyurdu. Abdullah dedi ki: Sonra hangisi? dedim, Peygamber: "Allah yolunda cihâdetmek"buyurdu. İbn Mes'ûd: Bunları bana Rasûlullah (S) tahdîs edip söyledi. Daha ziyâdesini soraydım, yine bana haber verecekti, dedi 859[18].

6- Bab: Beş Namaz (Aralarındaki Günahkara) Keffarettir 860[19]

7-.......Ebû Hureyre (R) Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken

işitmiştir: "Re 'yinizi söyler misiniz: Birinizin kapısı önünde bir akarsu bulunsa, (ev sahibi) her

---

859[18] Namaz, îmândan sonra, şübhesiz amellerin en fazîletlisidir. Çünkü dînin direğidir. Ana-babaya iyilik ve dînin insana yüklediği en büyük vâciblerdendir. On-lara, kâfir de olsalar kendilerine ihsan ile muamele edip, itaatsizlikten çekinmek farzdır. Onlara can sıkıntısı ile, "Öf!" demek bile Kır'ân'm nassıyle nehyolun-muştur (el-tsrâ:23; el-Ahkâf:l7). Emirlerine ma'siyet olmadıkça itaat vâcibdir. Allah yolunda cihâd da "Kelimetullah'ı en yüksek kılma" kasdıyle can ve malı ortaya koyarak uğraşıp, mukaatele etmektir.
Buhârî bu hadîsi Edeb, Tevhîd, Cihâd Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir

860[19] Bu başlık, Müslim'in rivayet ettiği hadîsin bir cümlesidir.

günde beş defa onun içinde yaykansa, ne dersiniz? Bu yıkanma, onun kirinden pasından birşey bırakır mı?" buyurdu. Sahâbîler: Hayır, bu onun kirinden hiçbir şey bırakmaz, dediler. Rasûlullah "Beş (vakit) namaz da işte bunun gibidir. Onlarla Allah Taâlâ günâhları siler, mahveder" buyurdu 861[20].

7- Namazın Kendi Vaktinde Zayi' Kılınması Babı 862[21]

8-.......Bize Mehdî, Geylân'dan; o.daEnes'ten tahdîs etti. Enes (Haccâc namazı vaktinden te'hîr edince): Peygamber (S) zamanında mevcûd olanlardan hiçbir şey tanımıyorum, dedi. Kendisine: Namaz

---

861[20] Bu hadîs dahi zahiren küçük ve büyük günâhları şâmil ise de, cumhur bunları küçük günâhlar ile kayıdiamaktadır.

862[21] Namazın zayi' kılınması, vakti çıkıncaya kadar geri bırakılmasıdır. Bİr de namazı zayi' kılmak, müstehâb olan vaktinden geri bırakmaktır, denildi. Birinci görüş daha zahir olandır. Çünkü zayi1 kilmak, ancak onda meydana gelir (Aynî).
Namazın zayi' kılınmasından murâd, vaktinden çıkarılmasıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasına uğrayacaklardır" (Meryem: 59; Kastallânî).

(Peygamber zamanında mevcûd olup devam eden bir şeydir, binâenaleyh bu umûmî selbedici kazıyye nasıl doğru olur?), denildi. Enes (cevâbında): O, kendisinde zayi' kılmalar, tağyîrler yapıp, zayi' etmiş olduğunuz bir şey değil mi? dedi.

9-.......Usmân ibn Ebî Ravvâd şöyle demiştir: Ben ez-Zuhrî'den

işittim, şöyle diyordu: Ben Dımaşk'ta Enes ibn Mâlik'in yanma girdim; o ağlıyordu. Ona: Seni ağlatan nedir? dedim. Enes: (Beni Rasûlullah zamanında) erişmiş olduklarımdan, namaz müstesna, hiçbir şeyi tanımaz olmaklığım (ağlatıyor). İşte bu namaz dahi zayi' edilmiştir, dedi 863[22].

863[22] Enes ibn Mâlik, Irak vâlîsi Haccâc'dan Velîd ibn Abdilmelik İbn Mervân'a şikâyetçi olarak Dımaşk'a gelmişti. Rasûlullah zamanında gereği gibi ve zamanında yapılan ibâdetlerden hiçbirini Şâm ve Basra Emirlerinde müşahede ettiklerinde bulamadığını, namaz ibâdetinin bile vaktinden çıkarılmak suretiyle zayi' edilmiş olduğunu söylüyordu.
Haccâc ile emîri Velîd ve diğerlerinin namazları kendi vakitlerinden geri bıraktıkları hususu, sahih ve sabit olmuştur. Bu İse, namazın zayi' kılınması ta'-bîrini, namazları müstehâb olan vakitlerinden geri bırakmalarıylc tefsîr edenlerin görüşünü reddetmektedir.

Ve Bekr ibn Halef şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Bekr el-Bursânî (203) tahdîs edip, şöyle dedi: Bize Usmân ibn Ebî Ravvâd, bu tarzda haber verdi 864[23].

8- Bab: Namaz Kılmakta Olan Kimse. Aziz ve Celil Olan Rabbına Munacat Etmektedir 865[24]

10-.......Bize Hişâm, Katâde'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her biriniz namaz kıldığı zaman şübhesiz Rabb 'ı ile münâcât eder. O hâlde sakın sağ tarafına tükürmesin, velâkin (sıkıştığında) sol ayağının

---

864[23] Yânî bu hadîsin başında bulunan seneddeki Amr ibn Zurâre'nin, Abdülvâhid'-den; o da Usmân Ebî Ravvâd'dan... diye sevk edişi gibi.

865[24] Münâcât, birisine fısıltı ile hitâb etmek ve söz söylemektir. Kul, namaz içinde Rabb'ına fısıltı hâlinde hitâb ile niyaz eder.

Bu bâb ile bundan önceki bâbların münâsebeti şudur: Bu bâbda namazın eda vakitlerinin Allah'a münâcât vakitleri olduğu, kula Allah'la münâcâtın ise hassaten ancak bu vakitler içinde hâsıl olacağı beyân edilmiş. Geçen bâblar ise namazı vaktinde kılanın medhine, geri bırakanın zemmine delâlet etmiştir. Bu-hârî bu babın hadîsini, musallînin bu yüksek menzilden mahrum olmaması için, münâcât hasletini gereği gibi tahsîl etmek hususuna musailîyi rağbetlendir-mek maksadıyle getirmiştir (Aynî).

altına (tükürsün)" buyurdu. Ve Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den şöyle dedi: "Ön tarafına yâhud önüne tükürmesin, velâkin (muztarr kalırsa) ya sol tarafına, ya ayaklarının altına (tükürsün)". Ve Şu'be ibnu'l-Haccâc yine Katâde'den olmak üzere şöyle dedi: "Önüne ve sağına tükürmesin, velâkin (sıkışırsa) .yer 50/ tarafına, ya (sol) ayağının altına tükürsün". Humeyd de Enes'ten; o daPeygamber(S)'den olmak üzere şöyle buyurduğunu söyledi: "Namaz kılmakta olan kimse kıblesine karşı ve sağ tarafına tükürmesin, lâkin (sıkışırsa) 50/ tarafına yâhud (sol) ayağının altına tükürür"866[25].

11-.......Bize Katâde, Enes(R)'ten; o da Peygamber'den olmak üzere şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Secde ederken secdenizi tam yolunda yapınız. (Namaz kılan kimse) kollarını köpek gibi yere yaymasın. (Sıkışıp) tükürdüğü

866[25] Buradaki rivayetlerin hepsi de mevsûldür. Bunlar değişik râvî ve lâfızlarla, îmânın artıp eksilmesi, mescidden eliyle tükürüğü kazımak, namazda sağına tükürmesin... bâblannda da tahrîc edilmişlerdir

vakit de önüne ve sağ tarafına tükürmesin. Çünkü o, Rabb'ı ile münâcât etmektedir"867[26].

9- Sıcağın Şiddetli Vaktinde Öğle Namazını Serinliğe Bırakmak Babı

12-.......Salih ibn Keysân şöyle dedi: Bize el-A'rac Abdurrahmân ve ondan başkası, Ebû Hureyre'den tahdîs etti. (Salih ibn Keysân dedi ki:) Ve yine Abdullah ibn Umer'in himayesinde bulunan Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Ebû Hureyre ile İbn Umer, bu râvîlerden her birine Rasûllulah'tan tahdîs etmişlerdir. Rasûlul-lah (S) şöyle buyurdu: "Sıcak şiddetlendiği vakitte namazı serin/iğe bırakınız. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin

867[26] Sucûdda i'tidâl, Kitâbu's-Salât'ın 27. babında da ta'rîf edildiği gibi, iki avucu-nu yere dayayıp dirsekleri yerden ve iki yanından ayırmak ve karnını uyluğundan uzak tutmak hey'etinde vâki' olur ki, buna "Tecnîh" denir. Bu hey'et daha mütevâzıânedir ve tenbelhares da değildir. Alın da yere daha sağlam dayanmış bulunur. Dirsekleri yere yapıştırıp kolları yaymak, köpek oturuşuna benzer çirkin bir hey'et olduğu gibi, namazda gevşeklik ve ehemmiyet vermemezliği iş'âr eder bir hâldir.

kaynamasındandır"868[27].

13-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber'in müezzini öğle namazı ezanını, okumağa davrandı. Peygamber (S) hemen: "Serinliği bekle, serin/iği bekle!" buyurdu.-Yâhud da: "Bekle, bekle!" buyurdu.- Ve yine Peygamber: "Sıcağın şiddeti, cehennemin kaynamasındandır. Sıcak şiddetli olduğu zaman, (namazı serin vakte bırakıcılar olarak) namazdan geri durun, tâ tepelerin gölgelerini uzanmış gördüğünüz zamana kadar" buyurdu 869[28].

14-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip

868[27] İbrâd, burada öğle namazını vaktinin evvelinde kılmayıp da ortalığın biraz serinlediği zamana kadar geri bırakmaktır, İbrâd hakkındaki bu emir, vücûb için değil, müstehâblık içindir. Gölge olmayan saatte, sıcakta cemâate gitmekte meşakkat olacağından, ümmet hakkında bir hafifletme olmak üzere buna ruhsat verilmiştir. Vaktin evvelinde kılmanın faziletine bakarak, bu ibrâdı namaz vaktinin tazeliği ma'nâsma hamledenler de vardır... Bâzı Emevî melikleri ile emirlerinin öğle ile cumuayi ikindiden sonralara kadar geri bırakmayı âdet etmeleri, hep bu ruhsatın sû'i istimalinden ileri gelmiştir.

869[28] Arabistan'da toprak yâhud kum tepeleri, ekseriya yayvan olduğundan, öğlenin başlangıcından epey zaman geçmedikçe gölgeleri belli olmaz.

şöyle dedi: Biz bunu ez-Zuhrî'den ezberledik, o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Sıcak şiddetli olduğu zaman namazı serin/iğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır. Cehennem ateşi Rabb'-ına şikâyet arzetti de: Yâ Rabb, bir kısmım bir kısmımı yedi (yânî ben beni yiyorum, izin ver) dedi. Allah da iki defa nefes almasına izin verdi. Nefesin biri kışın, diğeri yazın. İşte hissetmekte olduğunuz sıcağın en şiddetlisi ile soğuğun en şiddetlisi budur"870[29].

870[29] Yeryüzünde sıcaklığın şiddeıi cehennemin kaynamasından olması, kinaye ve mecaz kabilinden olduğu gibi, ateşin şikâyeti ve nefes alması da mecazîdir. Bununla beraber bunların hakikat olmasına da hiçbir aklî mâni' yoktur. Aklî bir mâni' denebilmek için bunların hakikatlerine muttali' olmamız lâzım gelir ki, böyle bir iddia kimsenin hatırından geçmez. İnsandan başka varlıkların nutk ve idrâki var mıdır, yok mudur? Bunu da kendi tecrübe hasselerimizle kestirip asmamıza imkân yoktur. Eğer varsa -nutk ve idrâkin mi'yâr ve mikyası bizce yalnız kendi nutk ve İdrâkimiz olmadığı için- bu konuda vereceğimiz hüküm herhalde hakikatten uzak olmuş olur. Elektrik nev'inden bir birikme yerinde mev-cûd hareket ettirici kuvvetin varlık ve mikdânni kaba veya hassas terazinin yâhud civâ sütununun hareketsiz kaldığına bakıp da inkâr etmek ne kadar ma'nâsız ise, insandan başka mevcûdların nâtık ve müdrik olmadıklarına, insanların kendi hiss ve idrâklerini ölçü tutarak hükmetmeleri de o kadar ma'nâsız oiur. Bunu ancak

15-.......Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Öğle namazını serinliğe bırakınız. Çüntyk sıcağın şiddeti, cehennemin kaynama-sındandır" buyurdu.

Sufyân es-Sevrî, Yahya el-Kattân ve Ebû Avâne, Hafs ibn Gı-yâs'a mutâbaat ettiler871[30].

Hâhk'ları bilir, bir de o Hâlık'ın böyle bir mi'yâr ve mikyas ile bazen mücehhez kıldığı mahlûklar. Kâinatın yaratıcısı ise Hiçbirşey yoktur ki, O'nu tesbîh ve tahmîd edip durmasın. Şu kadar ki, siz onların'teşbihlerini anlamıyorsunuz" (cl-İsrâ: 44) buyuruyor. Tesbîh, şübhesiz ki nutk'dur. Her şeyin nutku da kendine göre olur. Çakıl taşlarının Peygamber'in elinde teşbihlerini, kendisi duyduğu gibi, yanında bulunan sahâbîler de o ana mahsûs olarak kulaklanyle duydular. Demek ki, o anda Allah onlara o teşbihleri duyacak bir idrâk yaratmış. Gayrı nâtık mevcûdlar dediğimiz mahlûkların, kendilerine göre, bizim anlamadığımız birer teşbihleri olduğu gibi, şikâyetleri de olabilir. Cehennemin kendi hâlinden şikâyeti, kıyamet gününde "oS^-ı J* = boldun m«?" (cl-Kaaf: 30) suâline karşı, " ±,y 'y. Ji = Daha yok mu?" diye cevâb vermesi; üzerinden geçecek mü'mine: Ey mü 'min, çabuk geç ki, senin nurun benim alevimi söndürüp duruyor" demesi de böyledir.

Bunların hepsini de, hâl lisânı sözlerinden diyerek, mecaza hamletmek mumlan olduğu gibi, hakikatlerine de hamletmeğe hiçbir aklî mâni' yoktur (Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., 11,392).

871[30] Buharı, bunların hepsinin Hafs ibn Giyâs'a mutâbaatianyle, bunların kendi rivayetlerinde ei-A'meş'den "Öğle namazını serinliğe bırakınız" Iâfzındaki mu-tabaatlarını kasdetti.

Buharı bu babın hadîslerini çok güzel bir tertîble sıralamıştır: Evvelâ mutlak hadîsi getirmiş, ikinci olarak içinde serinletmenin sonu.olacak vaktin -ki le-pelerin gölgelerinin

10- Öğle Namazını Seferde de Serinliğe Bırakmak Babı [872[31]]

16-.......Ebû Zerr el-Gıfârî (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'Ie birlikte bir seferde bulunuyorduk. Müezzin öğle namazı için ezan okumak istedi. Peygamber (S) "Serinliği bekle!" buyurdu. Bir müddet sonra müezzin yine ezan okumak istedi. Peygamber yine: "Serinliği bekle!" buyurdu. Nihayet müezzin, biz tepelerin gölgelerini uzanmış gördüğümüz zamana kadar bekledi. Bunun üzerine Peygamber: "Şüb-hesiz

---

zuhurudur- nihâyetinejrşâdda bulunan hadîsi, üçüncü olarak kendisinde bu mutlakm mukayyede mahmul olmasındaki illetin beyânı bulunan hadîsi, dördüncü olarak da takyîdle tekellüm edilmiş hadîsi getirmiştir. Muvaffak kılıcı, ancak Allah'tır (İbn Hacer).

872[31] Buhârî şu başlıkla, namazı serinliğe bırakmanın hazara mahsûs olmadığını, lâkin seferde bunun yerinin yolcunun konakladığı zamandaki yer olacağını irâde etmişîir. Yolcu yürümekte yâhıd bir yürüyüş üzerinde bulunduğu zaman ise bunda cem'u't-takdîm yâhud cem'u't-te'hîr vardır. Nitekim bu, kendi babında gelecektir (İbn Hacer).

Buradaki sefer, ittifâkîdir. Namazı serinliğe bırakmanın illeti, Peygamber tarafından beyân buyurulduğu üzere, sıcaktan hâsıl olacak ezâ ve meşakkat olduğundan, bu hususta hazarın seferden farkı yoktur. Ve serinliğe bırakmaktaki müstehâblık sefere kasr edilmiş de değildir.

sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır. Binâenaleyh sıcak şiddetlendiği zaman namazı serinliğe bırakın" buyurdu.

İbnAbbâs: "Tetefeyyeu zılâluhû = Gölgelerimeyillenir döner" (en-Nahl: 48) demektir, dedi873[32].

11- Bab: Öğle Namazının Başlangıç Vakti, Güneşin Tam Ortadan Batıya Meylettiği Sıradır

Câbir: Peygamber (S) öğle namazını gündüzün ortasında sıcağın şiddetli olduğu zamanda kıldırırdı,

Dedi 874[33].

17-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) güneş (gündüzün ortasından) meylettiği zaman çıktı ve öğle namazını

873[32] İbn Abbâs'ın bu kelime hakkında verdiği bu ma'nâyı, İbn Ebî Hatim kendi tefsirinde mevsûlen rivayet etmiştir.Âyetin tamâmı şöyledir: "Onlar Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye dikkatle bakmadılar mı ki, onların gölgeleri bile zelil zelîl Allah'a secde ediciler olarak durmadan sağa sola döner" (en-Nahi: 48).

874[33] Bu, Buhârî'nin "Akşam namazının vakti bâbı"nda Câbir'den mevsûlen rivayet ettiği hadîsin bir tarafıdır.

kıldırdı 875[34]. Akabinde minber üzerinde ayakta durdu, kıyamet saatini zikretti. Kıyamet gününde büyük büyük işler olacağını zikredip haber verdi. Sonra: "Bana birşey sormak isteyen varsa sorsun. Bu makaamımda durduğum müddetçe her ne sorarsanız hemen muhakkak haber veririm" buyurdu. İnsanlar ağlamakta ileri gittiler, Rasûlullah da: "Bana sorunuz" demeyi çoğalttı 876[35]. Derken İbn Huzâfe es-Sehmî ayağa kalkıp: Benim babam kimdir? diye sordu. Rasûlullah: "Baban Huzâfe'dir"buyurdu 877[36]. Sonra yine "Bana sorunuz" demeyi çoğalttı. Bunun üzerine Umer ibn Hattâb, iki dizi üstüne çöktü de: Biz Allah'ı

875[34] Öğle namazının ilk vakti, zeval ânı olduğu buradan da anlaşılmış oluyor

876[35] Münafıklardan bâzı kimselerin Rasûlullah'ı gûyâ cevâbdan âciz bırakacak bir takını suâller tertîb ettiklerini işitmesi bu haklı öfkeye sebeb olmuş, öfkeli olarak "sorunuz" diye tekrar etmiştir. Sahâbîlerin ağlamalarına, o hutbede kıyamet gününün büyük korkunç İşlerini duymaları kadar, Peygamber'in öfkesi yüzünden üzerlerine İlâhî azâbın'.inmesinden korkmaları da sebeb olmuştur. Nitekim eski ümmetlerin peygamberlere karsi muhalefetlerinden dolayı nice nice azâblara uğradıkları-, Kur'ân-ı Kerîm'den bildikleri hususlardandı

877[36] Bu Abdullah ibn Huzâfe, Peygamber'in, mektubunu Bahreyn Meliki Munzir ibn Sâvâ vâsıtasıyle Husrev Pervîz'eyollamaya me'mûr ettiği sahâbîdir. Usmân zamanında Mısır'da vefat etmiştir.

Rabb, İslâm'ı dîn ve Muhammed'i peygamber olarak kabul ve tasdîk ettik, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sükût etti. Sonra "Demincek cennet ile cehennem şu duvarın yüzünde bana arz olundu. Ben böyle hayrın ve şerrin benzerini görmedim" buyurdu.

18-.......Bize Şu'be, Ebu'l-Minhâl'den; o da Ebû Berze'den tahdîs etti (Ebû Berze -R- şöyle demiştir): Peygamber (S) sabah namazını her birimiz yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman kıldırır, bu namazda altmıştan yüz âyete kadar okurdu. Öğle namazını güneş (batıya) meylettiği vakitte kıldırırdı[878][37]. İkindiyi de, birimiz (namazdan sonra mescidden) Medine'nin en uzak yerine gider dönerdi de, güneş henüz dipdiri bulunurdu[879][38]. Râvî Ebu'l-Mİnhâl dedi ki: Ben Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında dediğini unuttum. Ebû Berze: Rasûlullah

[878][37] , zeval vakti demektir ki, güneşin gündüzün ortasına geçip batı cihetine meyi etmesinin başlangıcıdır. Bu, vaktin evvelini gösterdiği için, bundan Önceki serinliğe bırakma hadîslerine münâfî' olma?..

[879][38] Güneş'in dipdiri olması, henüz sıcağı geçmemiş, rengi değişmemiş; bembeyaz olması demektir ki, bundan, ikindinin ilk vakitte kılınmasının müstehâb olduğu istidlal olunur.

yatsı namazını gecenin (ilk) üçte birine kadar -sonradan dediğine göre, yarısına kadar- geriye bırakmakta be's görmezdi, dedi.

Ve Muâz ibn Muâz (196) dedi ki: Şu'be ibn Haccâc (yukarıda geçen isnâdıyle) şöyle dedi: Sonradan Ebu'l-MinhâPe diğer bir kerre daha kavuştum da kendisi: Yâhud gecenin üçte birine kadar, dedi[880][39].

19-.......Bana Gâlib el-Kattân, Bekr ibn Abdillah el-Muzenî'den; o da Enes ibn Mâlik'den tahdîs etti. O şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın arkasında öğle namazlarını kıldığımız zamanlarda sıcaktan korunmak için kendi elbiselerimiz üzerine secde ederdik [881][40].

880[39] Yatsı namazının müstehâb vakti gecenin ilk üçte birinden yarısına kadardır. Gecenin sonuna kadar caiz olduğuna da kat'î deliller vardır.

881[40] Bu, öğle namazını zevali müteâkib, sıcağın şiddetli zamanında, vaktinin evvelinde kıldıklarına delâlet etmektedir (Aynî).

12- Öğle Namazını İkindiye Kadar Geri Bırakmak Babı

20-.......Bize Hammâdibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o daCâbir ibn Zeyd'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı (birlikte) yedi rek'at ve sekiz rek'at olarak kıldırdı 882[41]. Eyyûb Sahtiyanı Câbir'e:

882[41] Burada leffun ve neşrim müşevveş vardır. Zîrâ yedi rek'at akşam ile yatsının, sekiz rek'at da öğle ile ikindinin rek'atlerı toplamıdır. Ebû Davud'un es-Sünen'inde yine İbn Abbâs'tan ve diğer tarikten rivayet olunan bu hadîste = Korku olmadığı ve sefer de bulunmadığı hâlde.." ziyâdesi olduğu gibi, İmâm Mâlik'in bunu işittiğinde: = Bunun yağmurlu bir günde olduğunu düşünürüm" dediği nakledilmektedir. Bu hadîs, Müslim ile Nesâî'de de imâm Mâlik'in sözü hâriç, böyle rivayet edilmiştir.
Müzdeiife'de akşam namazı ile yatsı namazını, yatsı vaktinde kılmak hakkında bütün ümmetin İttifakı vardır. Peygamber, Veda Haccı günü öğle ve ikindiyi Arafat'ta, akşam ile yatsıyı da Müzdeiife'de -ki bu münâsebetle orası Cem' diye isimlendirilir- kıldırmıştır. Başka zaman ve mekânda namazları cem' etmeyi Hanefîler İle İmâm Evzâî tecviz etmezler. Bununla beraber korku, sefer, ve yağmur Özürlerinden dolayı öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı bâzı şartlar dâhilinde cem' etmeye kaail olanlar da çoktur.... Bunların delilleri, metindeki hadîs ile o ma'nâda olan birçok hadîslerdir.
Hanefîler ise Buhârî ile Müslim'de Abdullah ibn Mes'ûd'dan

Muhte-rnil ki bu yağmurlu bir (gündüz ve) gecede olmuştur, dedi. Câbir de: Muhtemildir, dedi.

13- İkindi Namazının Vakti Babı

Ve Ebû Usâme, Hişâm'dan: "Güneş Aişe'nin odasından çıkmadan" dedi 883[42].

---

rivayet edilen "Rasûlullah'ın Cem'den başka yerde vaktinin hâricinde hiçbir namaz kıldığını görmedim. Cem'de, yânî Müzdeiife'de akşam ile yatsıyı beraber kıldırdı ve ertesi gün sabah namazını vaktinden evvel kıldırdı" hadîsine dayanırlar ve bu hadîs, hazarda, seferde herhangi iki namazı cem' etmenin cevazına müş'ir olan bütün hadîsler ile ameli ibtâl etmiştir, derler. Cem' ile ilgili sahîh hadîsleri de, cem' olunan namazların -evvelkisi son vaktine te'hîr, diğeri de, evvel vaktinde kılınmak suretiyle ta'cîl edilmesinden dolayı- bîr araya getirilmiş gibi göründüklerini ve hakikatte her namaz vaktinde kılınmış olduğunu ileri sürerler.

İbn Şîrîn,Rabîatu'r-Re'y, Eşheb, İbnu'l-Munzir, Kaffâl Kebîr ve hadîsçi- . lerdcn bir cemâat ise -âdet etmemek şartıyle- hazarda namazların cem'iniri ec- . vâzına gitmişlerdir. Bunların müstenedi, metindeki hadîsin Müslim'deki rivayetinde: "İbn Abbâs'a Rasûlullah bunu niçin yaptı?;diye sordular. Ümmete zahmet oimasın için, cevâbını verdi" ta'Iîlidir.

883[42] Bu ta'lîk, Ebû Zerr, Asîlî ve Kerîme nüshalarında burada bâb başlığı akabinde gelmiştir. Doğru olan ise Buhârî'nin bu hususta carî olan âdeti gibi, mevsûl is-nâddan sonraya bırakılmasıdır (îbn Hacer).

Öğle ile ikindi namazının başlangıç vakitlerini ta'yîn ederken, her beldede ve her günde başka olan "Fey' u zevâl"i de hesaba dâhil edip, fey' u zevali müteakiben öğle vakti, fey'u zevale bir

21-.......Bize Enes ibn I yâd, Hişâm'dan o da babası Urve'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasûluilah (S), ikindi namazını güneş Âişe'nin hücresinden çıkmamış hâlde iken kılardı, demiştir.

22-.......Âişe(R): Rasûlullah (S) ikindi namazım henüz Âişe'nin hücresinde güneş varken ve gölge Âişe'nin hücresinden yükselmeden kılardı, demiştir.

23-.......Bize Sufyân ibnu Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den olmak üzere şöyle haber verdi: Âişe (R): Peygamber (S), güneş odamda zahirken ve henüz gölge yükselmemişken ikindi namazını kılardı, demiştir. Ve İmâm Mâlik, Yahya ibn Saîd, Şuayb ibn Ebî Hamza ve İbn Ebî Hafsa: "Güneş yükselmeden önce" diye rivayet etmişlerdir[884][43].

şeyin bir veya iki misli kadar gölge eklendikten sonra ikindi vakti girer.

[884][43] Buhârî bununla şuna işaret ediyor; Burada isimleri söylenen bu dört zât, bu is-nâdla zikredilen hadîsi rivayet etmişlerdir. Bunların yanında hadîs: "Güneş yükselmeden önce" lâfzıyledir ki, bunların rivayetlerinde zuhur yânî yükselme,

24-.......Bize Avf, Seyyar ibn Selâme'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben ve babam, Ebû Berze el-Eşlemi (R)'nin yanına girdik. Babam ona: RasûluIIah farz yazılmış namazı nasıl kılardı? diye sordu. Ebû Berze şöyle dedi: RasûluIIah, sizin Ûlâ Namazı diyegeldiği-niz zuhur (yâni öğle) namazını, güneş göğün ortasından batı cihetine kaydığında kıldırırdi[885[44]]. İkindi namazını kıldırır, birimiz namazdan sonra Medine'nin en uzak yerindeki evine dönerdi de güneş henüz dipdiri bulunurdu. (Râvî Seyyar dedi ki:) Ben Ebû Berze'nin akşam namazı'hakkında söylediği sözü unuttum. Ebû Berze şöyle devam etti: RasûluIIah, sizin Atame adını vermekte olduğunuz yatsı namazını geri bırakmayı sever, tercîh, ederdi. Bu namazdan evvel uyumayı, ve ondan sonra oturup konuşmayı kerîh görürdü,

---

güneşe âiddir. Sufyân ibn Uyeyne rivayetinde ise zuhur yânî yükselme, fey'e, yânî gölgeye âiddir (Aynî).

885[44] Beş namazın farzıyetini müteâkib Cibrîl'in Peygamber'e ilk kıldırdığı namaz, zuhur namazı olduğundan,.bu namaza "Salâtu Olâ" yânî Öğle namazı denilmiştir.

hoşlanmazdı886[45]. Sabah namazından da, insan kendi yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman çıkar ve (bu namazda) altmışla yüz âyete kadar okurdu

25-.......Enes (R) şöyle demiştir: Biz ikindi namazını kılardık. Sonra insan Amr ibn Avf oğullan yurduna giderdi de, onları ikindi namazı kılıyorlar bulurdu 887[46].

26-.......Bize Ebû Bekr ibnu Usmân ibnSehlibn Huneyf haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Umânıe (Es'ad

---

886[45] Yatsıdan evvel uyumak tenzîhî kerahet ile mekruhtur. Zîrâ uykuya dalmakla yatsı namazını kaçırmak korkusu vardır. Uyandıracak kimse varsa be's yoktur.
Yatsıdan sonra oturup konuşmak da mekruhtur. Çünkü bu da insanı, tâ-atten, gece ibâdetinden alıkoyduğu gibi, sabah namazının geçirilmesine de se-beb olabilir. Bununla beraber İlim müzâkeresi, misafir ağırlamak, ehl ve ıyâl ile görüşmek gibi hayırlı işlerden dolayı uykuyu bir müddet geri bırakmakta hiçbir kerahet yoktur.
887[46] Amr ibn Avf oğullan Medînc'yc iki mil mesafede Küba'da otururlardı. Renc-ber oldukları için, ikindi namazını evvel vaktinden geri bırakırlarmış demek oluyor.

ibn Sehl)'den işittim, şöyle diyordu 888[47]: Bir defa Umer ibn Abdilazîz'in arkasında öğle namazını kıldık. Sonra çıkıp Enes ibn Mâlik'in yanına girdik. Biz onu ikindiyi kılıyor hâlde bulduk. Ben ona: Ey amucam, şu kıldığın ne namazıdır? diye sordum. Enes: İkindi namazıdır; bu namaz, vaktiyle beraberinde kılmakta olduğumuz Rasûhıllah'm namazıdır, dedi 889[48].

14- İkindi Namazının Vakti Babı

27-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S), güneş henüz yüksek ve dipdiri olduğu halde ikindi namazını kıldırdı. Namazdan sonra Avâlî'ye gidecek insan giderdi de, güneş hâlâ yüksek bulunurken onların yanına varırdı. (Râvî dedi ki:)Avâlî'nin bâzı yerleri Medine'ye dört mil yâhud ona yakın mesafededir

888[47] Ebû Umânıe Es'ad ibn Sehl, küçük sahâbîierdendir, 100'üncü hicret yılında vefat etmiştir

889[48] Hadîsciler, sahâbîlerin "şöyle yapardık, böyle ederdik" diye rivayetleri bahso-lunan fiillerinin, Peygamber zamânında emir veya hiç değilse takrir buyurulan fiiller olduğunu kabul eder ve bu gibi mevkuf hadîsleri merfû' sayarlar.

[890][49].

28-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere haber verdi. O şöyle demiştir: Bizler ikindi namazını kılardık. Namazdan sonra bizlerden Küba'ya gidecek olan kimse gider, güneş hâlâ yüksek bulunurken Kubâhlar'm yanma varırdı[891][50].

15- İkindi Namazını Kaçıran Kimsenin Günahı Babı

29-.......Rize Mâlik, Nâfi'den;oda İbn Umcr(R)'dcn haber verdi: O şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "İkindi namazını vaktinden kaçıran kimse sanki

---

[890][49] Avâlî, Medîne civarında Necd cihetine doğru meskûn olan yerlerin'ismidir. En yakın ma'mûresi İki, en uzak yerleri altı ile sekiz mil mesafede idi. Bunun için bu hadîsin râvîieri kâh böyle dört mi! takdir ettikleri gibi, kâh iki, kâh altı, kâh üç mil dedikleri de vardır. Mesafe bildirmekten maksad, ikindi namazını Rasû-lullah'm ilk vaktinde kıldırdığını anlatmaktır.
[891][50] Kubâ, Medîne'nin güneyinde iki mil kadar uzaklıkta, zirâatı bol, meskûn bir. yerdir. Meşhur Kubâ Mescidi oradadır.

ehlini ve malını elinden kaçırmış gibidir" 892[51] buyurdu. Ebû Abdillah şöyle dedi: Yetirukum a'mâlekum "Size amellerinizi eksiltti" demektir. Kendisinin bir yakınım öldürdüğüm yâhud ona âid malı aldığım zaman Vetertu'r-racule (denir)893[52].

16- İkindi Namazını Terkeden Kimsenin Günahı Babı

892[51] Ehl ve evlâdı katlolunmuş, serveti telef olmuş kimsenin musîbeti ne kadar büyükse, bir ikindi namazım geçiren kimsenin musîbeti de o kadar büyüktür. Bu namazın geçirilmesi, ya güneşin batmasına, ya muhtar vakitten sonraya, yâhud güneşin sararması zamanına kadar bilerek geri bırakılmasıdır. Beş namaz İçinden ikindinin tahsis edilmesi hakkında türlü türlü tevcihler varsa da, en doğru söz Aliah istediği namaza, istediği fazileti tahsis etmiş demektir.

893[52] Buhârî bununla, Allah Taâlâ'mn: "Len yetirakum a'mâlekum.." (Muhammed: 35) kavlindeki "yetirukum"" lâfzına işaret etti. Çünkü orada bu fiil iki mef'ûlü nasb etmiştir. Biri hİtâb kâfi, ikincisi de 'tatmâ!ekum"dür. Binâenaleyh bu fiil iki mef'ûlc teaddî edicidir. Bu ise hadîsteki iki "lâm"m mansûb okunmasını te'yîd eder. Buhârî "vetertu"r-racu!e" kavli ile de aynı fiilin bir mef'ûle teaddî ettiğine işaret etmiştir. Bu da hadîsteki "lânT'i ötre okuyan Mustemlî rivayetini te'yîd eder.
İşaret edilen âyetin meali şudur: "Onun için gevşek davranmayın. Siz daha gâlib iken, (zillet göstererek) sulha da'vet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. Amellerinizi asla eksiltmez"(Muhammed:'5$).

30-.......Ebu'l-Melîh şöyle demiştir: Biz bulutlu bir günde Bureyde ile gazvede bulunduk. Bureyde şöyle dedi: İkindi namazını ta'-cîl ediniz. Çünkü Peygamber (S): "Herkim ikindi namazını (kasden) terk ederse ameli bâtıl olur" buyurdu 894[53].

894[53] Bureyde ibnu'l-Husayb el-Eslemî, hayli rivayetleri olan büyük bir sahâbîdir. 62 hicret yılında Merv'de gazada İken vefat etmiştir. Horasan diyarında en son vefat eden sahâbîdir. Peygamber, Ebû Bekr'le birlikte hicret yolunda iken 70 sü-vârî ile karşılarına çıkıp, kısa bir kelâmdan sonra müslümân oluşları çok ibretlidir. Medine'ye girişte bayrak açılmasını teklîf edip, sarıktan bir bayrak yaparak, en önde bayrak tutarak yürümüştür.

Bulutlu günde ta'cîiİn hikmeti, güneşin görülmemesinden dolayı namazı muhtar vakitten sonraya bırakmak yâhud farkında olmaksızın güneşin batmasına kavuşmak korkusudur.

Âsîleri tekfir eden Haricîler, bu hadîsi kendilerine sened edinerek: Her kim îmân edilecek şey'e küfr eder tasdik etmezse ameli heba o/«r"(el-Mâide:5) âyetini tefsîr eden hadîslerden .sayarlar. Hâlbuki iş onların dedikleri gibi olursa, âyetin mefhûmu ile hadîsin mantuku müteânz çıkar. Çünkü âyetin mefhûmu "îmân edilecek şey'e kâfir olmayanın ameli bâtıl olmaz" iken, hadîsin mantuku: "İkindi namazının farzlığma îmân ettiği hâlde îerkeden kimsenin ameli bâtıl olur" sûretindedir. O hâlde bu hadîsi şöyle te'vîl etmek gerekir: Bu namazı terkedenin amelinin sevabı -sonradan kaza etse bile-heder olur, yâhud azalır, yâhud diğer sâüh amellerinin sevâbları kendisine ancak tevbe etmesiyle verilir. Yâhud da meleklerin güzel şahadetinden mahrum kalır, gibi zecr ve teşdîdi hâiz ma'nâlarla tcv'îl gibi (İbn Haccr ve Aynî).

17- İkindi Namazının Fazileti Babı

31-.......Bize İsmâîl, Kays'tan; o da Cerîr'den olmak üzere tahdîs etti. Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygam-ber'in yanında bulunuyorduk. Peygamber (S) bir gece; yânî ayın on dördü olan bedr gecesi aya baktı da, şöyle buyurdu: "Sizler şu ayı, görülmesinden hiçbiriniz mahrum olmaksızın (yâhud birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın) 895[54] hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi, Rabb'inizi de muhakkak öylece göreceksiniz 896[55]. Artık güneşin doğmasından ve batmasından evvelki

---

895[54] Kavis içindeki terceme, metindeki "tudâmûne" lâfzının "tudâmmûne" suretindeki rivayetine âİddir.

896[55] Bu görüleni görülene benzetme değil, görmeyi görmeye benzetmedir. Bütün hadîs kitâblarındaki birçok rivayetlerin lâfızları hep bunu te'yîd edicidir. Kıyamet gününde mü'min kullara Rabb'Ierinin cemâlini hicâbsız olarak görme ve müşa-hede etme müyesser olacağına Mu'tezile ile Hâricîler'den başka bütün İslâm fırkaları ittifak ederler. Bununla ilgili hadîsleri en az yirmi kadar sahâbî rivayet etmiş olduğundan, bunlar ma'nen mütevâtır oldukları gibi "Yüzler o gün terü tazedir. Rabb'lerini göreceklerdir1 \c\~Kıyâme:22), "Hayır, şübhesiz ki onlar o gün Fabb'lerinden kat'iyyen mahrumdurlar"(ct-Tatfîf: 15) âyetleri ile diğer âyetler, bu görüşü te'yîd edicidir.

namazların hiçbirinden ahkonmamamza muktedir olursanız, onu yapınız"897[56]. Sonra şu âyeti okudu: "...Rabb'ini, güneşin doğuşun-dan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh eV (Kaaf: 39).

İsmâîl ibn Ebî Hâlid: Bu namazları yapın, sakın bu namazlar sizden kaçıp gitmesin, demiştir.

32-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti. O, şöyle demiştir898[57]:

897[56] Yânî bu iki vakitteki namazı kılmaktan alıkoyacak, sabah uykusu, gündüzdeki meşgaleler gibi manialları bertaraf etmek elinizden gelirse yapınız, demektir. Müslim rivayetinde tasrîh edildiği üzere, güneşin doğmasından evvelki namaz sabah namazı, batmasından evvelki namaz da ikindi namazıdır. Farz namazların hepsi de fazîletçe müsavidirler. Ancak her birinin kendine hâss bir meziyetle diğerlerinden ayrılmasına da bir mâni' yoktur. Bu iki vakite hâss olan fazîlet ve meziyet, müteâkıb hadîsteki gece melekleri ile gündüz meleklerinin birleşme zamanlan ve amellerin Allah'a arzı gibi hususiyetler olup, bu iki vakitte Allah'a çıkan amellerin mükâfatı da, âhırette Allah'ı müşahede olması pek yakışır.

898[57] İbn Huzeyme'nİn Sahîlfinde merfûen rivayet edilen hadîs, en tafsîllidir: Terce-mesi şudur: ' 'Gece melekleri ile gündüz melekleri sabah ile İkindi namazlarında sizde birleşirler. Sabah namazında birleştikten sonra gece melekleri semâya yükselir, gündüz melekleri kalırlar, ikindi namazında da birleşirler. Bu defa da gündüz melekleri yükselir, gece melekleri kalırlar. Yükselen meleklere Rabb 'leh.....

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir takım melekler geceleyin, diğer takım melekler de gündüzün birbirlerini müteâkıb size gelirler. Bunlar sabah ile ikindi namazlarında birleşirler. Sonra içinizde kalmış olan melekler semâya yükselirler[899][58] Rabb'ları namaz kılmış kullarının hâller'ıni en iyi bilir olduğu hâlde, yine o meleklere: Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorar. Onlar da: Biz onları namaz kılar hâlde bıraktık ve yanlarına da namaz kılarlarken varmıştık, derler"[900][59].

---

diye sorar"

[899][58] Her iki takım meleklerin namaz vaktinde gelip gitmeleri, müslürnânlarla birlikte namazda hâzır olmaları, mü'minler hakkında ilâhî bir lütuf ve keremdir. Çünkü melekleri, insanların en iyi hâllerine muttali' kılıp haklarında güzel övgü ve şahadette bulundurmuş oluyor.

[900][59] Mü'minlerin birbirlerine güzel şahadette bulunmaları, lehine şahadet olunan hakkında Allah katında rahmet vesilesi olduğu için, meleklerin mü'minler hakkındaki şahadetleri de elbette ilâhî rahmete sebebdir.

İbâdet ve tâatimize muttali' olan bu melekler, kavillerin en sahihine göre, hayr ve şerr işlerimizi yazmakla vazifeli olup, hayât devam ettiği müddetçe yanımızda duran, öldükten sonra kabrimizin başından ayrılmayan, Hafaza Me-lekleri'nden başka meleklerdir.

18- Güneşin Batmasından Önce İkindi Namazından Bir Rek'atı Yetiştiren Kimse Babı **901[60]**

33-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Biriniz ikindi namazından bir secdeyi gün batmadan evvel yetiştirdiği zaman, namazını tamamlasın. Sabah namazından da bir secdeyi gün doğmadan önce yetiştirdiği zaman, o da namazını tamamlasın" 902[61].

34-....... Bana İbrahim, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da babasından olmak üzere tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) ona,

---

901[60] Buhârî'nin bu babı bağlamaktan garazı, musallî, güneş batmadan evvel bir rek'at, güneş battıktan sonra da ikinci rek'at kılınacak şekilde ikindi namazını kılsa, bu namazı caiz olup kaza etmeye ihtiyâç olmadığına işaret etmektir (Şâh Veli-yullah).

902[61] Güneşin batmasından evvel ikindi namazının bir rek'atı kılındıktan sonra gün batarsa, namaz bâtıl olmayıp, tamamlanması lâzım geldiğine fakîhlerin ittifakı vardır. Sabah namazı hakkında da cumhurun kavli budur. Yalnız Hanefîler, sabah namazı tamamlanmadan güneş doğarsa namaz bâtıl olur, derler. Vakil namazını özürsüz olarak böyle dar zamana kadar geri bırakmak günâhtır.

Rasûlullah'tan şu temsili işittiğini haber vermiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu: "Sizden evvel gelen ümmetlere nis-betle sizin (dünyâdaki) bekaanız, (bütün güne nisbetle) ikindi namazından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir 903[62]. Tevrat ehline Tevrat verildi. Onunla çalıştılar. Lâkin gün yarıyı bulunca çalışmaktan âciz kaldılar. Fakat kendilerine yine birer kîrât (olan gündelikleri) verildi. încîl ehline de İncil verildi. Onlar da ikindi namazı vaktine kadar (onunla) çalıştıktan sonra, onlar da âciz oldular. Onlara da birer kîrât (olan gündelikleri) verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Güneşin batmasına kadar çalıştık ve bize ikişer kîrât olarak (gündelik) verildi. Bunun üzerine Tevrat ehli ile İncîl ehli: Ey

---

903[62] İkindi namazına âid hadîsler arasında Buhârî'nin, Peygamber'in bu meselini zikr etmesine sebeb, hadîsin metnindeki "İkindi namazından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir" ibâresidir. İkindi vakti, herşeyin gölgesi iki misli olduğu zaman girer diyenler, bu ibarenin zimmndaki işaret ile de ihticâc ederler. Çünkü sözün siyakı, ikindi müddetinin azlığına delâlet eder..İkindinin başlangıcı, gölgenin bir misli olduğu zamandan i'tibâr edilse, gündüzün yarısından İkindiye kadar çalışanların çalışma müddeti, kendilerinden sonrakilere ya musâvî, ya daha az olmuş olur ki, bu takdirce temsildeki kuvvet azalmış olur.

Rabb'tmız, onlara ikişer kîrât, bize ise (yalnız) birer kîrât verdin; hâlbuki biz daha çok çalıştık, derler. Aziz ve Celîl olan Allah da: (Bütün gün çalıştığınıza göre şart edilen) gündeliğinizden birşey kestim mi? diye sorar. Onlar: Hayır (kesmedin), derler. O da: İşte o benim fadlımdır ki, onu dilediğime veririm, buyurur*'904[63].

35-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Musa'dan olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Müslümanlara karşı Yahudiler ve Hnstiyaniar'ın hâli şuna benzer ki, bir adam bir takım kimseleri (sabahtan) gecenin girmesine kadar çalışmak üzere ücretle tutmuş. Bu işçiler günün yansına kadar çalıştıktan sonra: Senin (vereceğin) gündeliği

---

904[63] Bu hadîsden şu anlaşılıyor: Yahûdîler'in bütün gün, Hristiyanlar'ın da gündüzün kalan yansında çalışmak üzere ecri ikişer kîrât imiş. Hangisi işi sonuna kadar tamamlasa, tamâm ücreti hakk kazanmakla ikişer kîrât alacakmış. Lâkin işi yanda bırakıp taahhüd ettikleri işe vefa etmedikleri için, herbirine isabet eden kadar ücret alıp, birer kırata nâiiolmuşlar. Sonra Müslümanlar gelip de her iki taifenin ücretlerinin toplamım alınca hasede uğradılar. İş bu tarzda olmamış olsa, bu sözlerin ma'nâsı sahîh olmaz... (Hattâbî).

istemeyiz, deyip savuşmuşlar (tam ücreti hakk etmemişler). O adam başkalarını ücretle tutup, kendilerine: Şu günü tamamlayın da şart ettiğim gündeliği size (eksiksiz) vereyim, demiş. Bu ikinci takım da çalışmağa koyulmuşlar. İkindi namazı vaktine gelince bunlar da (işten vazgeçip): Çalıştığımız senin olsun (gündelik istemeyiz), demişler. Bu sefer yine başkalarını ücretle tutmuş da, onlar günün kalan mikdârında, gün batıncaya kadar çalışmışlar ve (kendilerinden evvelki) her iki takımın gündeliklerini tastamam olarak hakk etmişler"905[64].

19-Akşam Namazının Vakti Babı

Atâ ibn Ebî Rebâh: Hasta oİan kimse akşam namazı ile yatsı namazı arasım birleştirir demiştir 906[65]

905[64] Bu, Allah'ın emrettiğini terk eden Yahudiler ve Hristiyanlar iîe, Hakk'ın hidâyetini ve Rasûlullah'in getirdiğini kabul eden Mtislümânlar hakkında darb edilmiş bir meseldir... (Aynî).

906[65] Bu ta'lîki, Abdurrazzâk kendi Musannafmda mevsûlen rivayet etti. Ahmed ibn Hanbel ileiîshâk ve Şâfiîler'den bâziları

36-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Râfi' ibn Hadîc'in himayesinde olan Ebu'n-Necâşî -ki o, Atâ ibnu Suheyb'dir- tahdîs edip şöyle dedi: Ben Râfi' ibn Hadîc(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz akşam namazını Peygamber ile birlikte kılardık da, her birimiz namazdan çıktıktan sonra attığı okların düştüğü yerleri muhakkak görürdü 907[66].

37-.......Bize Şu'be, Sa'd'dan; o da Muhammed ibn Amr ibni'l-Hasen ibn Alî'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Haccâc Medine'ye geldiğinde, biz Câbir ibn Abdillah'a (namaz vaktini) sorduk. Câbir de şöyle dedi 908[67]: Peygamber (S) öğleni (zevalden sonra)

---

da buna kaail olmuşlardır. Bunlara göre akşam ile yatsının vakti birdir. Kaa'dî Iyâd şöyle dedi: Vakitleri müşterek olan namazları cem' etmek bazen sünnet, bazen ruhsat olur. Arafat ile Müzdelife'de iki namaz arasını cem' etmek sünnettir. Sefer, hastalık ve yağmur özürleriyle iki namazı birleştirmek ise ruhsattır... (Aynî).

907[66] Bu söz yalnız temsil ve beyân için zikr edilmiyor. Akşam namazından sonra karanlık büsbütün basıncaya kadar ok yarışı bi'1-fiil vâki' olduğu, hadîslerin ifâdelerinden anlaşılıyor.

908[67] Haccâc'ın vâiî olarak Medîne'yegelmesi.îbn Zübeyr'in

gündüzün sıcağında, ikindiyi henüz güneş beyaz ve tertemiz iken, akşamı güneş battığında, yatsıyı da bazen erken, bazen geç kildırırdı. Cemâati toplanmış gördüğünde erkence kıldırır; gecikdiklerini gördüğünde namazı geri bırakırdı. Sabah namâzmı ise onlar yâ-hud Peygamber karanlıkta kılarlardı 909[68].

38-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'le beraber akşam namazını güneş hicâbla gizlendiği zaman (yânı ufuk çizgisinin arkasına girip görünmez olduğu zaman) kılardık 910[69].

39-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) birleştirilmiş olarak yedi rek'at ve yine birleştirilmiş

öldürülmesinden sonra, 64. hicret yılındadır. Haccâc, Emevîler'in valilerinin âdeti veçhile namazları vakitlerinden geri bırakırdı. Hz. Alî'nin torununun oğlu Muhammed'in Câbir'e suâli, işte buna dâirdir. Câbir de metindeki cevâbı vermiştir.

909[68] Bu şekk, Muhammed ibn Amr'dandır. Câbir: "Onlar kılıyorlardı" mı demiş, yoksa "Peygamber onu kılıyordu" mu demiş? Burası hatırında kalmamış demektir.

Bu hadîs, beş namazın vakitlerini bildirdiği gibi, namazı vaktinin evvelinde kılmanın faziletini de haber veriyor.

910[69] Yânî güneş perdenin arkasına girip görünmez olduğu zaman demektir. Akşam namazı sözü karinesine i'timâd ederek, faili zikretmeksizin zamîrlendirmiştir.

olarak sekiz rek'at kıldırdı, demiştir [911][70].

20- Akşam Namazına Işa Denilmesini Kerih Gören Kimse Babı

40-....... Bana Abdullah el-Muzenî (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bedeviler takımı sizin şu namazınızın, yânî akşam namazınızın isminde size gâlib gelmesinler". Peygamber -yâhud Abdullah ibn Mugaffal el-Muzenî- Bedeviler (akşam namazına) ışâ derler, dedi [912][71].

---

[911][70] Bu hadîs, öğle namazını ikindiye kadar geri bırakma babında (12. bâbda) geçmişti. Peygamber, akşamla yatsıyı birleştirilmiş olarak yedi rek'at; öğle ile ikindiyi de birleştirilmiş olarak sekiz rek'at kıldırmış oluyor. Bu lâfız, takdim ve te'hîre muhtemiidir. Lâkin bâb başlığına uygun düşmesi için, bunun te'hîre ham-led-Hmesi daha evlâdır.

[912][71] Son cümlenin kaaili Peygamber olduğuna göre -ki sözün şevki bunu gerektiriyor-hadîsin metnine dâhildir. Kaali Abdullah ibn Mugaffel el-Muzenî olduğuna göre ise, bir Müdrec kelâm olmuş olur.

Bu hadisi Müslim, İbn Umer tarîkinden şöyle rivayet etmiştir: «^■şlı v^Ulj Sjiyu' (hÎıj ;Ci*Ji <JJi L_*\k" J liîû .f£ş&> /J Jp ıı>Sı f^Li; Sl= Bedeviler takımı şu namazınızın isminde size 'galebe etmesinler. Çünkü o(nun İsmi) Allah'ın Kitdbı'nda ısadır. Bedeviler develerini atemeyânîyatsı karanlığında sağarlar da onun için ışâ'ya bu ismi verirler".

Mağrib'e 'ışâ", isa'ya "ateme" ve "ışâi âhire", ve her ikisine

21- (Hadislerde) Işa ve Ateme'nin Zikredilmesi 913[72] ve Ateme İsmini Işa Ma'nasına Kullanmayı Caiz Gören Kimse Babı

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S):

"Münafıklara en ağır gelen namaz ışâ ile fecr namazlarıdır" buyurdu 914[73] Yine Peygamber (Ebû

---

birden îağ-■lîb tarikiyle "ışâeyn" demek Arablar arasında pek yaygındır. Nitekim Peygamber ve sahâbîler tarafından da bu lâfızlar çok kullanılagelmîştir. Binâenaleyh konumuz olan hadîslerdeki nehiy, tahrîm için değildir. Yalnız Allah'ın Kitâbı'-na uymak için yatsı vaktine "ışâ", yatsı namazına da "ışâ" dedikten sonra, akşam namazı vaktine "mağrib" demeye ümmeti alıştırmak istenilmiştir. Hadîsin müeddâsı: "Bedevîler'in dediği gibi siz de mağribe ışâ diye diye her iki vakit nazarınızda seçilemez hâle gelecek, siz de akşam namazını isim benzerli-- ğine aldanarak, ışâ vaktine kadar geri bırakmakta be's görmeyeceksiniz" de-
mek olur

913[72] Bu bâbdakİ hadîsin siyakı ile bundan önceki bâb hadîsinin siyakı birdir. Böyle olunca iki bâb başlığının mugâyereti (gayrı oluşluk) vechi nedir? dersen, ben derim ki: Peygamber'den "ışâ" isminin mağrib ma'nâsında kullanılması sabit olmadı, fakat "ateme" isminin "ışâ" ma'nâsına kullanılması sabit olmuştur. İşte Buhârî bu haysiyetle, iki bâb başlığı arasında mugâyeret yapmıştır (Aynî).

914[73] Buhârî bu ta'iîkı "Cemâatle ışâ namazının fazîleti bâbı"nda

Hureyre'ye hitaben): "Eğer onlar ateme ve fecr namâzlarmdaki fazileti bilir olsalardı, (muhakkak ona emekliyerek dahî gelirlerdi)" buyurdu 915[74].

Ebû Abdillah el-Buhârî:

İhtiyar edilecek olan, Yüce Allah'ın "Ve min ba'di salâtVl-ışâ" (en-Nûn 58) kavlinden dolayı, ışâ denilmesidir,

dedi.

Ve Ebû Musa'dan: Bizler işâ namazı sırasında nevbetleşe Peygamber'e

giderdik. Peygamber bu namazı karanlık iyice şiddetleninceye kadar geriye bıraktı, dediği zikrolunur 916[75]

Ve Ibn Abbâs ile Aişe: Peygamber, ışâ namazını oyalanıp geceye bıraktı, dediler 917[76].

Bâzıları da Aişe'den: Peygamber ateme

---

mevsûlen tahrîc etti.

915[74] Bunu, "Ezan konusunda kur'a çekme bâbı"nda mufassalen tahrîc etti.

916[75] Bunu, "İsa'nın fazîleti bâbı"nda mufassalen tahrîc etti.

917[76] Buhârî, İbn Abbâs'ın bu sözünü "isa'dan Önce uyumak bâbı"nda; Âişe'nin sözünü ise "Işâ'nm fazîleti bâbı"nda tahrîc etti.

namazını geceye bıraktı, dediğini söylediler 918[77].

Ve Câbir: Peygamber, ışâ namazını kıldırdı, dedi 919[78]. Ebû Berze de:

Peygamber ışâ namazını te'hîr ederdi, dedi79. Enes de: Peygamber el-ışâe'ı-âhire namazım geriye bıraktı,

dedi. Keza İbn Umer, Ebû Eyyûb ve İbn Abbâs:

Peygamber (S) mağrib namazını ve ışâ namazını kıldırdı, demişlerdir 920[79]

41-.......Salim şöyle demiştir: Bana babam Abdullah ibn Umer (R) haber verip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir gece bize ışâ namazını küdırdı, ki o namaz insanların "ateme" diye isimlendire geldikleri

---

918[77] Buhârî Âişe'nin bu sözünü, kadınların geceleyin mescidlere çıkmaları babında tahrîc etti. Bu üç ta'lîk, içlerinde "ateme" ve "a'teme" zikredilmiş olanlardır. Bundan sonra Buhârî, ışâ'nm zikredildiğine şahadet eden ta'lîkleri zikretmeye başladı.

' Buhârî bunu, "Akşam namazının vakti babı" ile "Yatsı namazının vakti babı" 3a mufassal olarak rivayet etti.

919[78] Buhârî bunu, "Akşam namazının vakti babı" ile "Yatsı namazının vakti babı" 3a mufassal olarak rivayet etti.

920[79] Buhârî bu üç ravînin hadîslerini sırasıyle Hacc, Veda Haccı, ve Öğle namazının ikindiye kadar geri bırakılması bâblarında mevsûlen rivayet etmiştir.

namazdır. Sonra namazı bitirip bize karşı döndü de şöyle buyurdu: "Bu gecenizi gördünüz mü! İşte bu geceden i 'tibaren yüz senenin başında (bu gün) yeryüzünde bulunanlardan hiçbir kimse kalmayacaktır 921[80]

22-İnsanlar Toplandıkları Yahud Toplanmakta Geciktikleri Zaman Yatsı Namazının Vakti Babı

42-.......Muhammed îbn Amr şöyle demiştir: Biz Câbir ibnAbdillah'a Peygamber'in namazından sorduk. O da şöyle dedi: Peygamber, öğle namazını (zevalden sonra) gündüzün sıcağında; ikindiyi henüz güneş dipdiri iken; akşamı güneş battığında; yatsı namazını da insanlar toplanıp çoğaldıkları zaman erken vaktinde; insanlar az birikip toplanmayı geciktirdikleri zaman ise geç kıldırırdı. Sabah namazını ise karanlıkta

---

921[80] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'ı-İlm, cs-Semer bi'l-İlm babında da zikretmiştir. Aleme: Mağrib kırmızılığı... battıktan sonra gecenin ilk üçte birine denir. Bir kavle göre,'ışâi âhire namazının vaktine denir ki, yatsı vakti ta'bîr olunur (Kaaınûs Ter,).

kıldırırdı 922[81].

23- Yatsı Namazının Fazileti Babı

43-.......Urve'ye de Âişe (R) haber verip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazını geç vakte kadar geri bıraktı. Bu, henüz İslâm yayılmadan evvel idi 923[82]. Peygamber (o gece hücresinden) çıkmadı. Nihayet Umer: (Buradaki) kadınlar, çocuklar uyuyakaldi-lar, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah dışarı çıktı ve^mescid ahâlîsine hitaben: "Şimdi yeryüzünde bu namazı sizden başka kimse beklemiyor" buyurdu 924[83].

44-.......Ebû'Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben ve gemiden benimle gelmiş olan arkadaşlarım Bakîu

---

922[81] Bu hadîs ve ilgili haşiyeler "Akşam namazının vakti" babında (20 bâbda) geçmişti.
923[82] Bunu, 26. bâbda gelecek olan İbn Umer hadîsi açıklamaktadır
924[83] Umer'in "Kadınlar ve çocuklar uyuyakaldılar" sözü, bunların cemâate devam ettiklerine ve bu devamın müstehâb olduğuna delâlet eder.

Buthân'da konaklamıştık 925[84]. Peygamber (S) de Medine'de idi. Her gece yatsı namazı vaktinde Peygamber'in huzuruna bizimkilerden beş on kişilik bir cemâat nevbetle giderlerdi. Ben ve arkadaşlarım bir defasında Peygamber'i kendisine âid bir işle meşgul bulduk 926[85]. Ondan dolayı namazı, gecenin yarısı oluncaya kadar geciktirdi. Sonra Peygamber çıktı ve cemâate namazı kıldırdı. Namazı bitirince, yanında hâzır olanlara: "Gitmeye acele etmeyiniz. Sevininiz, insanlar içinde sizden başka bu saatte namaz kılan kimsenin bulunmaması-Allah'ın size hâss olan ni'metlerinden-dir -yâhud da: Bu saatte sizden başka kimse namaz kılmadı-" buyurdu. Bu iki sözden hangisini buyurduğunu ,râvî Ebû Mûsâ bilmiyor. Yine Ebû Mûsâ: Bunun üzerine bizler yerimize döndük ve Rasûlul-lah'tan bunu işitmiş olmamız sebebiyle sevinip ferahlandık, dedi 927[86].

925[84] Eş'ârîler'in müsâfir kaldıkları Bakîu Buthân, Medine etrafındaki üç vadiden birinin ismidir.

926[85] Taberânî'nin el- Mu 'cem 'inde, Peygamber'in bu sırada ordu techîzi ile meşgul' bulunduğu sahîh bir senedle tasrih edilmiştir.

927[86] Bu hadîs ile bundan evvelki hadîs, yatsı namazını gecenin

24-Yatsı Namazından Önce Uyumanın Mekruh Görülmesi Babı

45-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebu'l-Minhâl'den; o da Ebû Berze(R)'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatsı namazından önce uyumayı ve ondan sonra da oturup konuşmayı kerîh görürdü 928[87].

25- Uyku Basmasına Yenilen Kimsenin Yatsı Namazından ' Evvel Uyuması Babı

46-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatsı namazını bir gece geç vakte kadar bıraktı. Nihayet Umer (Peygamber'in hücresine doğru) yüksek sesle: es-Salâte, (mescidde bulunan) kadınlar ve

---

ilk üçte birine kadar yâhud gecenin yarısına kadar geri bırakmaktaki fazîleti beyân etmek için sevk edilmiştir. Buna dâir başka rivayetler de vardır.

928[87] Yatsı namazından evvel uyumak ienzîhiyye kerahet ile mekruhtur. Bu hadîs, ve kerâhatin sebebleri 13. bâbda geçmişti. Hadîs, burada biraz daha tafsîlli bir lâfızla gelmiştir.

çocuklar uyudular, diye nida etti. Bunun üzerine Rasûlullah çıktı da "Bu namazı yer ahâlîsinden sizden başka hiç kimse beklemiyor" buyurdu. Râvî: (Yatsı namazı) o zamanlarda Medine'den başka yerde kılınmazdı, dedi 929[88].

Yine Râvî: o zamanlar müslümânlar yatsı namazını, kırmızılığın kaybolmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit içinde kılarlardı, dedi 930[89].

47-.......Bize Abdurrezzâk haber verip şöyle dedi: Bana İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Nâfi' haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Umer şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazında meşgul kılındı da bu namazı o kadar te'hîr etti ki, bizler mescidde uyuduk, sonra uyandık, sonra yine

---

929[88] İslâm'ın yayılma başlangıcı olan o târihlerde böyle olması, tabiîdir. Çünkü diğer dînlerde yatsı namazı olmadığı gibi, müslümânîık da Medîne hâricine yayılmamıştı. Vakıa Mekke'de bâzı müslümânlar vardı. Fakat onlar gizlice kaldıkları İçin, cemâatle namaz yalnız Medîne'ye mahsûs idi.

930[89] Hadîs metnindeki "eş-Şafak", Ebû Yûsuf, Muhammcd ve Şafiî'ye göre, yatsıdan evvel batı cihetindeki kızıllığın; Ebû Hanîfe'ye göre ise, o kızıllıktan sonraki beyazlığın adıdır.

uyuduk, sonra yine uyandık. Sonra Peygamber yanımıza çıktı, sonra: "Şimdi yer ahâlîsinden, sizden başka bu namazı bekleyen kimse yoktur" buyurdu.

İbn Umer, uyumakla namaz vaktini kaçırmaktan korkmadığı zaman yatsının takdimi ile te'hîri arasında fark gözetmezdi, hattâ yatsıyı kılmadan evvel yatar uyurdu.

İbn Cureyc şöyle dedi: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a bunu söyledim de, o bana şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah ışâ namazım bir gece o kadar geç bıraktı ki (mesciddeki) insanlar uyudular, uyandılar, yine uyudular, yine uyandılar. Bunun üzerine Umer ibnu'I-Hattâb ayağa kalktı da (yüksek sesle): es-Salâte, dedi 931[90].

Atâ şöyle dedi: İbn Abbâs şöyle dedi: Derken Allah'ın Peygam-ber'i (hücresinden) dışarı çıktı. Başı su damlatır hâlde ve elini başı üzerine koymuş vaziyette çıkışı hâlâ gözümün önündedir. Gelişini müteakıb: "Ümmetime meşakkat yükleyecek

931[90] Bu rivayet ile diğer rivayetlerden Umer'İn mescidden Peygamber'in hücresine doğru yüksek sesle "es-Salâte" diye bağırdığı anlaşılıyor.

olmasaydım, muhakkak onlara bu namazı böyle kılmalarını emrederdim" buyurdu.

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'dan, Peygamber'in kendi elini başına koyması keyfiyyetini, İbn Abbâs'ın haber verdiği gibi iyice tesbit ve ta'rîf etmesini istedim. Atâ benim için parmakları arasını biraz ayırdıktan sonra parmak uçlarını tepesi üzerine koydu. Sonra bitiştirip o hey'ette başının üzerine yürüttü, gezdirdi. Nihayet baş parmağı yüz cihetinden kulak yumuşağına değinceye kadar (yukarıdan aşağı) dulununa ve sakalının kenarına doğru indirdi 932[91]. Bunu böylece (tekrar tekrar yaparken) ne eksiltiyor, ne de acele ediyordu. Müteakiben Peygamber: "Benim tarafımdan ümmetim üzerine meşakkat yüklemek olmasaydı, muhakkak onlara, bu namazı böyle kılmalarını emrederim" buyurdu 933[92].

932[91] Sudğ :Göz ile kulağın arasına denir ki "dulun" ta'bîr olunur. Ve dulun üzerine sarkan saça denir ki, zülüf ve pörçük ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

933[92] Bu siyaka göre İbn Cureyc, doğrudan doğruya Peygamber'in fiilini değii, Atâ'-nın hikâye ettiği suret ile olan fiilini ta'rîf etmiş oluyor. Bununla beraber hadîsin başında "İbn Abbâs şöyle dedi" diye tasrîh etmiştir.

26-Yatsı Namazının Vakti Gece Yarısına Kadardır Babı

Ebû Berze: Peygamber (S) yatsı namazını geri bırakmayı müstehâb görürdü, dedi 934[93].

48-....... Bize Zaide, Humeyd, et-Tavîl'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ışâ namazını gece yarısına kadar te'hîr etti, sonra namazı kıldırdı, sonra da: "(Bu saatte) insanlar namaz kılıp uyumuşlardır. Siz ise namaz kılmayı beklediğiniz müddetçe (bir nevi') namazda demeksiniz"'buyurdu.

İbnu Ebî Meryem şunu ziyâde etti: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs etti, O, Enes'ten işitmiştir. Enes: Peygamber'in o

---

Bu rivayete göre, yatsı namazının fazilet vakti, gecenin ilk üçte biri olduğu anlaşılıyor. Bu vakti beyân için sahâbîlerin kullandığı lâfızlar muhteliftir. Fa-kîhlerin bu konudaki ihtilâfları da bu lâfızların ihtilâfından neş'et etmektedir

934[93] Bu, "İkindi namazının vakti bâbı"nda geçen Ebû Berze hadîsinin bir tarafıdır.

namazı geciktirdiği gecede, Peygamber'in yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir, demiştir 935[94].

27- Sabah Namazının Fazileti Babı

49-.......Bize Kays tahdîs etti. Bana Cerîr ibnu Abdillah (R) şöyle dedi:

Bizler bir gece Peygamber'in yanında bulunuyorduk. Peygamber (S) ayın on dördü olan bedr gecesinde aya baktı da şöyle buyurdu: "Dikkat edin, sizler şu ayı birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi -yâhud: Görülmesinde bir seçilememezliğe ve şübheye düşmeksizin görüyor olduğunuz gibi- Rabb'inizi de muhakkak göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından ve batmasından evvelki namazların hiçbirinden alıkonmamanıza muktedir olursanız, onu yapınız"- Sonra şu âyeti söyledi: "Rabbini, güneşin doğuşundan

935[94] Buhârî bu ta'lîki Kitâbu'l-Libâs'ta mevsûlen tahrîc etmiştir. Buhârî'nin burada bu la'lîkle muradı, Humeydî'nin hadîsi Enes'ten İşitmiş olduğunu beyândır.

evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh et" (ei-Kaaf: 39}936[95],

50-.......Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hamza, Ebû Musa'nın oğlu Bekr'den; o da babasından olmak üzere tahdîs etti. O (yânî Ebû Mûsâ -R-) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S): "İki serinlik namazını (yânî sabah ve ikindi namazlarını) her kim kılarsa cennete girdi" buyurdu 937[96].

Ve İbnu Recâ şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya, Ebû Ham-za'dan tahdîs etti ki, ona da bunu Abdullah ibn Kays'ın oğlu Ebû Bekr haber vermiştir

---

936[95] Bu hadîs, "İkindi namazının fazileti" ismiyle geçen 18. bâbda da geçmişti. Buradaki lâfızda terdîd olarak Tudâhûne" ta'bîri gelmiştir. Bu da bir nesneye şebîh ve müşâkil olmak yânî bir şeye çok benzeyip seçilemez olmak ma'y nâsına gelen "iuCi1ii= el-Mudâhât" masdanndandır.
Hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası "Güneşin doğmasından Önceki... namazdan alıkonmamanıza muktedir olursanız..." sözüdür

937[96] Berdön, iki serinlik zamanı demektir; sabah ve ikindi namâzlarıyle tefsîr edilmiştir.
Bu hadîs Müslim'de Umâre ibn Rueybe(R)'den: "£$* ji J^^ 3Ü1 $■ 'J ı+jjje- Jjj jj-^-i - Güneşin doğması İle batmasından evvel namaz kılan kimse, cehenneme asla girmiyecektir" lâfzıyle gelmiştir.

938[97].

51- Bize İshâk ibn Mansûr, Habbân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Cemre, Abdullah ibn Kays'ın oğlu Ebû Bekr'den; o da babasından; o da Peygambcr'den olmak üzere bu hadîsin benzerini tahdîs etti " 939[98]

28- Sabah Namazının Vakti Babı

52-.......Bize Hemmâm Katâde'den; o da Enes(R)'ten olmak üzere tahdîs etti. Ona da Zeyd ibn Sabit (R), Peygamber ile beraber sahur yemeği yediklerini, sonra namaza durduklarını tahdîs etmiştir.

938[97] Buhârî bu' ta'lîki, üstadı Abdullah ibn Recâ'dan getirdi ki, maksadı senedde zikri geçen Ebû Bekr'in, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nîn oğlu olduğunu bildirmektir. Zîrâ insanlar onda ihtilâf etmişlerdir.

939[98] Buhârî bununla da yine Ebû Cemre'nin üstadının, Ebû Bekr İbnu Abdillah ibn Kays -ki o Abdullah ibn Kays, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'dir- olduğunu göstermiştir. Bunu Ebû Bekr'in, Umâre ibn Rueybe'nİn oğlu olduğunu ileri sürenlere redd için getirdi. Umâre hadîsini de Müslim ve diğerleri rivayet etmiştir. Bundan da bunların ayrı ayrı iki hadîs olduğu, biri Ebû Musa, diğeri de Umâre ibn Rueybe'den geldiği zahir olmuştur (Aynî ve Kastallânî)

(Enes dedi ki:) Ben, Sahur yemeği ile namaz arasında ne kadar zaman geçmişti? diye sordum. Zeyd: Elli yâhud altmış (âyet okuyacak) kadar, dedi 940[99].

53-....... Ravh dedi ki: Bize Saîd {ibnu Arûbe), Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Allah'ın Peygamberi (S) ile Zeyd ibn Sabit (R) beraber olarak sahur yemeği yemişler. Sahûr yemeğini bitirdikleri zaman Allah'ın Peygamberi namaza kalkınca hep beraber namazı kılmışlar 941[100]. Ebû Katâde dedi ki: Ben Enes'e: Sahur yemeklerinden ayrılmaları ile sabah namazına girmeleri arasında ne kadar zaman olmuş? diye sordum. Kişinin elli âyet okuyacağı zaman kadar, dedi.

54-.......Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd(R)'den

940[99] Bundan sabah namazının erken kılındığı ve sahuru, fecrin tulûuna yakın zamana kadar geri bırakmanın müstehâb olduğu istidlal olunur. Elli, altmış âyet okuyacak mikdâr zaman, bir saatin üçte birinin beşte biri, yânî dört dakîka kadar takdîr edilmiştir ki, bir abdest alacak zamandır. Bâzıları el-Hâkkaa Sûresi'ni misâl olarak îrâd etmişlerdir.
941[100] Buradaki metinde " ÜİU = Müteakiben namaz kıldık" tarzındadır. Bu da mes-cidde Zeyd ve diğer sahâbîler de beraber olarak namazı kıldıklarını ifâde ediyor.

işitmiştir. O şöyle diyordu: Ailem içinde sahur yemeğini yerdim de sonra sabah namazını Rasûlullah ile beraber kılmayı yetiştirebilmem için bana sür'atli davranış olurdu (yânî, evimden çıkmakta acele ederdim).

55-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Zubeyr'in oğlu Urve haber verdi. Ona da Âişe haber verip şöyle demiştir: Mü'mine kadınlar Rasûlullah ile beraber sabah namazında örtülerine örtünerek hâzır bulunurlar, sonra namazı yerine getirdikleri zaman evlerine dönerlerdi de daha henüz ortalık alaca karanlık olduğundan dolayı onları kimse tanımazdı 942[101].

942[101] Buhârî küçük bir farkla bu hadîsi Kitâbu's-Salât'ın "Kadın kaç elbise İçinde namaz kılar" ünvâmyle geçen 13. babında da tahrîc etmişti.
Sabah namazını kılmak için tağlîs yânî ortalık iyice aydınlanmadan evvelki vakti seçmek mi, yoksa isfâr, yânî aydınlığa kadar gecikmek mi efdaldir? Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, îshâk ibn Râhûye hep tağlîsi tercîh ederler ve buna delâletine kaail oldukları bu hadîsle ve daha açık olan diğerleriyle ihticâc ederler. Hanefiler ise isfâr'ı daha faziletli görürler. Delilleri bu hadîsin kuvvetinde olmadığı hâlde, müteaddid tarîklerle rivayet edilen: " faÂ 2Ü j^iiı \jj£Â ,Jr% =

29- (Güneş Doğmadan Evvel) Sabah Namazından Bir Rek'at Yetiştiren Kimse Babı

56-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim güneş doğmadan evvel sabah namazından birrek'-at yetiştirirse, o sabah namazını yetiştirmiş olur. Her kim de güneş batmadan önce ikindi namazından bir rek'atyetiştirirse, o ikindi namazını yetiştirmiş olur" 943[102].

30- (Güneş Batmadan Evvel) İkindi Namazından Bir Rek'at Yetiştiren Kimse Babı 944[103]

57-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Sabah namazı is/ân tercîh ediniz, çünkü ecri daha büyüktür" gibi hadîslerdir.

943[102] Bu hadîs küçük farkla 19. bâbda da geçmişti.

944[103] Bu bâb ismi ile geçen bâb ismi arasındaki fark şudur: Birincisinde geçen hadîs, çok defa kaçırılmalar! vâki' olabilmeleri sebebiyle iki namaza hâsstır. İkinci bâb isminin tefsîri olan hadîs ise daha umûmîdir.. (Kastallânî).

Rasûlullah (S): "Namazdan bir rek'at yetiştirebilen, o namazı yetiştirmiş olur" buyurdu 945[104].

31- Sabah Namazından Sonra Güneş Yükselinceye Kadar Namaz(ın Hükmü Nedir?) Babı

58-....... Bize Hişâm (ed-Destevâî), Katâde'den; o da Ebu'l-Âliye'den; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Kendilerinden râzî olunmuş bir çok adamlar -ki bence onların en râzî olunanı Umer ibn Hattâb'dır- Peygamber (S)'in, sabah namazından sonra güneş işrâk edinceye (yânı o vakte gelinceye) kadar, ikindi'namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehyetmiş olduğunu benim yanımda

945[104] Bu iki babın hadîsleri ile o ma!nâda olan birçok haberlere binâen gurûbdan evvel İkindi namazından bir rek'at kılındıktan sonra güneş batarsa namaz bâtıl olmayıp, tamamlanması lâzım geldiğine fakîhlerin ittifakı vardır. Sabah namazı hakkında da cumhurun kavli budur. Yalnız Hanefî fakîhleri sabah namazı tamamlanmadan gün doğarsa namaz bâtıl olur, derler. Namazın bâtıl olmasının onlarca illeti, nehiy vaktinin girmesidir...

şahadet etmişlerdir 946[105].

Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya (el-Kattân), Şu'be'den; o da Katâde'den olmak üzere tahdîs etti. (Katâde dedi ki:) Ben Ebu'l-Âliye'den işittim; o da İbn Abbâs'tan; o: İnsanlar bu hadîsi bana tahdîs ettiler, demiştir 947[106].

59-.......Bize Yahya ibn Saîd, Hişâm'dan tahdîs etti. Hişâm: Bana babam haber verdi, dedi. Babası

946[105] Namaza göre kerahet vakti sayılan zamanlar hakkında hadîsler çoktur. Kerahet vakitlerinin hududunu beyân eden hadîsler ise farklı lâfızlar İle geldiklerinden, o rivayetlere bina edilen hükümler hakkında da fakîhler ihtilâf etmişlerdir. Meselâ bu metindeki " J^ijüi jjlıj j*. = Güneş işrâk edinceye kadar" lâfzı, bâzı yerde " ^JJıi\ ^ ^ = Güneş tulü' edinceye kadar" şeklinde gelmektedir. Tulû'un başlangıcından işrâka kadar olan vaktin, namaz için nehyedilmîş vakit olduğuna delâlet eden hadîsler de çoktur...
Tâ güneşin yükselmesine kadar olan zamanı kerahet vakti sayanlar " C^." lâfzını " Jjîj" ma'nâsına husûsî bir tulü' ile tefsir ederler ve her iki lâfız ile gelen rivayetlerde fark gözetmezler.
947[106] Bu, zikredilen hadîs hakkında diğer bir tarîktir. Buhârî bu tarîki, Katâde'nin bu hadîsi Ebu'l-Âliye'den işitmesini bildirmek için zikretmiştir. Çünkü hadîsin birinci tarîkinde işitme tasrîh edilmemişti. Bir de Buhârî bu tarîki Şu'be'nin, hadîsi Katâde'den almakta Hişâm'a mutâbaatını göstermek için de zikretmiştir. Şayet sen: Katâde'nin, içinde Ebu'l-Âliye'den işitmesi bulunan hadîsi evvelâ getirmek yakışırdı, dersen; ben de: Buhârî birinci tarîki, âlî oluşundan dolayı öne geçirmiştir, derim (Aynî).

Urve: Bana İbn Umer haber verdi, dedi. İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S): "Kılacağınız namaz için güneşin doğma zamanını ve batma zamanını taharri (yânî arayıp intihâb) etmeyiniz" buyurdu 948[107].

Ve Urve ibnu'z'-Zubeyr şöyle dedi: Bana îbn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Rasülullah (S) şöyle buyurdu: "Güneşin hâcibi tulü edip göründüğü vakit tâ güneş yükselinceye kadar, güneşin hâcibi battığı vakitte tâ gâib oluncaya kadar namazı te'hîr ediniz" buyurdu 949[108].

948[107] et-Taharrî: Bir nesneyi samîmî kasd ve azm eylemek, kullanmaya en lâyık olan nesneyi taleb eylemek... ma'nâlarmadır.
Burada taharriden maksad, namazı kılmayıp kılmayıp da o zamanı gözetlemektir. Peygamber'in bu nehyi, güneşin doğma ve batma vakitlerini araştıran güneşe tapanlara benzenilmemesi hikmetine dayanır. Kerahet vakitlerinde namazı mutlaka me.n' edenler, bunu müstakili sayıp taharri kasdı olsun olmasın btj vakitlerde namaz kılmayı tahrîmî kerahetle mekruh görürler. Tecvîz edenler ise bu hadîsi bundan evvelki hadîsin tefsîr edicisi sayıp, sabah ile ikindi namazlarından sonra namaz kılmanın keraheti yalnız tulü'ile gurubu namaz içingözet-leyenlere mahsûstur, derler. Ve Âişe'nin Müslim'de rivayet edilen "Umer yanılmıştır. Rasülullah ancak güneşin doğuşu ile batışının taharri edilmesinden nehiy buyurmuştur" hadîsi ve bu nevi'den diğer hadîslerle ihticâc etmek isterler.
949[108] Güneşin hâcibi, doğma ve batma zamanlarında kursunun ilk ve son gözüken kenarlarına denildiği gibi, güneş henüz ufkun altında iken, cirminden evvel sabahleyin gözüken şualarına da

Abdetu'bnu Süleyman, bu hadîsi rivayet etmesinde Yahya ibn Saîd el-Kattân'a mutâbaat etti 950[109].

60-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) iki türlü alış verişten, iki türlü giyinişten, bir de şu iki namazdan n'ehiy buyurdu: Sabah namazından sonra gün doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehiy buyurdu. Keza istimali sanıma ile bürünmekten, bir de tek sevb İçinde avret yerini göğe doğru açacak biçimde ihtıbâ etmekten nehiy buyurdu. Keza munâbeze suretiyle alış verişten ve bir de mulâbese suretiyle alışverişten nehiy buyurdu 951[110]

---

denildiği vardır.

950[109] Buhârî bunu, Bed'u'ı-Halk Kitâbı'nda tahrîc etmiştir.

951[110] Bu hadîs daha önce geçtiği gibi, ileride Kitâbu'I-Buyû' ileKitâbu'I-Libâs'ta da gelecektir.

Hadîsin buradaki bâb ismine uygunluk noktası "...iki namazdan:Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar...'namaz kılmaktan nehiy buyurdu" fıkrasidır.

Hadîsteki iştimâlu's-sammâ ve ihtibâ ile ifâde edilen giyinişler, daha önce geçtiği yerde açıklanmıştı. Munâbeze ve mulâbese sûretleriyle yapılan câhiliyye alış veriş çeşitlerini de Kitâbu'l-Buyû'da açıklamak daha uygun olacaktır. Bununla beraber kısaca tanıtılmaları şöyledir:

32- Bab: Musallı, Kılacağı Namaz İçin Güneşin Doğuşu Öncesi Vakti Seçmez

61-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Herhangi biriniz kılacağı namazı için güneşin doğuşu ve batışı sıralarını seçip de tam o vakitlerde namaz kılmasın" buyurdu.

62-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Atâ ibnu Yezîd el-Cunde'î haber verdi. O Ebû Saîd el-Hudrî (R)'den şöyle derken işit-mistir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim: "Sabah namazından sonra güneş yükselinceye

---

Limâs alış verişi: "Ben senin kumaşına, sen de benim kumaşıma elinle dokundun mu, alış veriş gerçekleşir, yânî tercîh etme hakkımız düşsün" diye pazarlık etmek...
Nibâz alış verişi: Bunun hakkında da çeşitli ta'rîfler vardır: Zuhrî'ye göre alış veriş yapacaklardan her biri diğerine kendi kumaşını atar ve hiç biri diğerinin malına ve razı olup olmadığına bakmaz. Bu atışma ile satış ve alış gerçekleşir ve seçme hakkı sakıt olur....
Limâs ye nibâz'ın her ikisi de bey'i garer ve kumar nev'İne dâhil oldukları için şer'an nehy olunmuşlardır. Müşteri alacağı malı görmeli ve vasıflarını bilmelidir. Aldatmaca alış veriş sahîh değildir...

kadar hiçbir namaz olmaz; ikindi namazından sonra da güneş kayboluncaya kadar hiçbir namaz olmaz" buyuruyordu.

63-.......Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Humrân ibn Ebân'dan işittim, o Muâviye'den tahdîs ediyordu. Muâviye ikindiden sonraki iki rek'atı kasd ederek şöyle demiştir: Sizler öyle bir namaz kılıyorsunuz ki, yemîn olsun biz Rasûlullan ile o kadar beraber bulunduk da, onun bu namazı kıldığını hiç görmedik. Ve yine yemîn olsun ki, bilâkis O bu namazı kılmaktan nehiy buyurmuştur 952[111].

64-......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

952[111] Muâviye bu sözü hutbede söylemiştir. Başkaları, bilhassa Aişe, Peygamber in bu namazı kıldığını haber veriyorlar. Muâviye nefy ediyor, diğerleri ise ısbat ediyorlar İsbât edicinin nefy ediciden Öne alınması ise, kararlaştırılmış bir kaa-idedir O görmemekle, kılmamış olması lâzım gelmez. Nitekim kıldığını gören var İsbât rivayeti, nehiy hakkında gelen rivayetlere muarız değildir. Çünkü ıs-bât rivayetinin sebebi vardır. Binâenaleyh sebeblı olan ona katılır. Sebebsız olan nafileler de umûm üzere bakî kalır, yânî nehy edilmiş olur (İbn Hacer ve Kas-tallânî).

Rasûlullah (S) şu iki namazdan nehiy buyurdu: Sabah namazından sonra gün doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehiy buyurdu.

33- İkindiden Sonra ve Bir de Sabah Namazından Sonra Müstesna: Namaz Kılmayı Kerih Görmeyenler Babı

Bu kerîh olmamayı Umer, İbn Umer, Ebû Saîd ve Ebû Hureyre rivayet etmişlerdir 953[112].

65-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben arkadaşlarımı nasıl kılar gördüm ise, ben de öyle kılarım. Ne gece, ne de gündüz hiçbir kimseyi istediği gibi namaz kılmaktan nehy etmem. Yalnız güneşin doğuşu ile batışını taharri etmeyiniz 954[113].

953[112] Bu iki vakitin dışında namaz kılmayı kerîh görmeyen bu sahâbîlerin hadîsleri, bundan önceki bâblarda geçmiştir.
954[113] İmâm Mâlik bu hadîse tutunarak, istiva vaktinde namaz kılmakla be's görmez. Şafiî İle Ebû Yûsuf nehiy hadîslerine bakarak "menindir" demiş ve yalnız cu-mua gününü istisna etmişlerdir. Leys ibn Sa'd, Evzâî, Hasen Basrî, Tâvûs da Mâlik'in

34- İkindi Namazından Sonra Kılınagelen Faiteler ve Benzeri Namazlar (Cenaze ve Ratibeler Gibi) Babı

— Kurayb, Ümmü Seleme'den olmak üzere şöyle dedi: Peygamber (S) ikindiden sonra iki rek'at namaz kıldı

da: "Abdu'l-Kays'tan bir takım insanlar beni öğle , namazının ardındaki iki rek'attan alıkoymuşlardı" dedi 955[114].

66-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ı vefat ettiren Allah'a yemîn olsun ki, Rasûlullah o iki rek'atı Allah'a kavuşuncaya kadar terk etmedi. Namaz kılmağa kudreti kesilmedikçe de Yüce Allah'a

---

içtihadına uygun iclihâdüa bulunmuşlardır. Ebû Yûsuf'tan başka Kû-feliler cumuayı da istisna etmezler

955[114] Buhârî bu ta'Iîki, Sehv'de, Abdu'1-Kays hey'etinde, bir de Ebvâbu'1-Amel .fi's-Salât'm "Kendisi namaz kılarken kelâm edildiği zemân eliyle işaret eder ve dinler" babında (153) müsned olarak tahrîc etmiştir.

kavuşmadı. Namazlarının birçoğunu oturarak kılardı. Âişe ikindiden sonraki iki rek'atı kasdederek, Peygamber bu iki rek'atı kılardı. Lâkin ümmete ağır gelir korkusuyla bunları mescidde kılmazdı. Ümmetten hafifletmeyi gerektirecek şeyleri (yapmayı pek) severdi.

67-.......Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam haber verip şöyle dedi: Âişe: Ey kız kardeşimin oğlu, Peygamber (S), ikindi namazından sonraki iki rek'atı benim hücremde hiç terketme-di, dedi 956[115]

68-.......Âişe (R) şöyle demiştir: İki namaz vardır ki, Rasûlullah (S) onları sırren de, alenîyeten de (yânı evinde de, dışarıda da) terketmezdi. Onlar sabah namazından evvel iki, ikindi namazından sonra da iki

---

956[115] İkindiden sonra nafilenin kaza edilmesini caiz görenler buna ve benzerlerine futundular. Mâni' olanlar; bunun Peygamber'in hususiyetlerinden olduğunu ileri sürerler.
Müslim'de bu şöyle gelmiştir: "Peygamber bu iki rek'atı ikindi namazından evvel kılardı. Sonra bir defa meşgul olup kılamadı. Yâhud unuttu da kıla- madı. Bundan dolayı İkindi namazından sonra kıldı. Sonra buna devam etti. Çünkü (herhangi) bir namazı kılarsa, ona devam etmek âdetİndeydİ"

rek'at idi " 957[116].

69-.......Âişe (R): Peygamber(S)'in hiçbir gün ikindi namazından sonra bana gelip de iki rek'at kılmadığı olmazdı, demiştir 958[117].

35- Bulutlu Günde Namazı Evvel Vaktinde Eda Eylemek Babı

70- .... Ebu'I-Melîh tahdîs edip şöyle demiştir: Biz, bulutlu bir günde Bureyde ile beraber bulunduk. O şöyle dedi: Namazı evvel vaktinde eda eyleyin. Çünkü Peygamber (S): "Her kim ikindi namazını (kasden) îerkederse ameli bâtıl olur" buyurdu 959[118].

957[116] Bu hadîs ile o ma'nâda olan hadîslere, ikindi namazından sonra, gurûb zamanında namaz kasd etmemek şartıyle nafile kılmayı caiz gören fakîhler tutunmuşlar. Bu nafileyi mutlaka mekruh görenler ise, yalnız râtibelerden kaçırılmış namazların kazası caiz olduğuna hükmetmişler ve Peygamber'in buna devamını Peygamberlik hususiyetlerinden saymışlardır.

958[117] Bu hadîslerle, ikindi namazından sonra namaz kılmayı nehyeden hadîslerin arası şöyle cem' edilir: Nehiy hadîsleri, sebebsiz olan nafileler hakkındadır. Bu son hadîslerdeki namazın sebebi ise, bâb başlığında da geçtiği gibi, öğle namazının kaçan fâitesinin kaza edilmesidir (Kastailânt).

959[118] Bu hadîs küçük farkla aynı kitabın "İkindi namazını

terkeden kimsenin günâhı" babında (17. bâb) geçmişti. Orada hadîsle ilgili açıklamalar verilmişti. Burada şu kadarını tekrar edelim: Bulutlu günde namazı evvel vaktinde kılmanın hikmeti, güneşin görülmemesinden dolayı namazı muhtar olan vaktinden .sonraya bırakmak, yâhud farkında olmaksızın güneşin batmasına kavuşmak korkusudur. Bundan dolayı Hanefî fakîhler de bulutlu günde ikindi namazını evvel vaktinde kılmayı müstehâb görmüşterdir.

Bureyde ibnu'l-Husayb el-Eslemî, 62.;hicret yılında Merv'dc gazada iken vefât etmiş bir sahâbîdir. Horasan diyarında en son vefat eden sahabîdir. İslâm'a girişi de zikre değer: Peygamber'e Allah tarafından hicrete izin çıktığı zamân, yanında Ebû Bekr ve hizmetçisi Âmir İbn Fuheyre olduğu hâidc Mekke'den gizlice Medine'ye doğru yollanmışlar. Sû'i.kasda azm etmiş olan Kureyş kâfir-

iraleri de kendisini bulup getirene büyük mükâfatlar va'd ettikleri için, güzergâhtaki kabilelerden buradi duyanlar tamâ'a kapılıp, yollarda taarruza, hazırlanmışlardı. O cümleden olarak Bureyde de -kendi rivayetine göre- Sehm , oğulları'ndan yetmiş süvari ile birlikte belki rastlarım diye çıkmıştı. Karşılaştık-larında Peygamber:

— Sana kim derler? diye sormuş.

— Bureyde, deyince, Peygamber Ebû Bekr'e dönüp:

—Muhakkak bizi/n iş serinledi ve salâh buldu" diyerek lefe'ul etmiştir. Sonra Bureyde'ye:

— Kimlerdensin? diye sormuş.

— Eslem'denim, cevâbım alınca:

— Selâmet bulduk" demiş. Sonra:

— Eşlem'in hangi kolundan? demiş.

— Benû Sehm'den, deyince:

— Yo Ebâ Bekr, senin seninin, nasibin buyurmuş.

Ondan sonra sıra Bureyde'ye gelip:

— Yâ sen kimsin? diye sordu.

— Ben Abdullah oğlu Muhammed, Allah'ın Rasû Iü'yü m "^cevâbını alınca:

— şahadet kelimesini söylemiş; bu kadar bozuk bir niyetle

36- Namaz Vaktinin Çıkıp Gitmesinden Sonra Ezan Okumak Babı

71-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber ile birlikte yolculuk ediyorduk. Topluluktan biri:

— Yâ Rasûlallah, bizlere bir gece sonu konaklaması yaptırsan! dedi.

Rasûlullah:

— "Uyuyakalıp namazı geçireceğinizden korkarım" buyurdu Bilâl:

— Ben sizleri uyandırırım, dedi.

Yattılar. Bilâl de arkasını, bindiği devesine dayadı. Derken gözleri kapanıp, o da uyuyakaldı. Nihayet Peygamber uyandığı zaman güneşin kursu

---

çıkmışken, kendisi de, beraber getirdikleri de hep birden îmân etmişlerdir. Bureyde: "Allah'a hamd ederim ki, bizler zorlanmaksizm isteyerek müslümân olduk" demiş. Ertesi gün Bureyde:
— Yâ Rasûlallah, yanında bayrak olmaksızın Medîne'ye girmek münâsib değildir, demiş ve başından örtüsünü çözüp mızrağın ucuna bağlamış, Medîne'ye girinceye kadar elinde Muhammed'in bayrağı olarak önleri sıra yürümüş durmuştur (Radıya'IIahu anhum- Tecrîd-Ter., 11,404).

doğmuş hâldeydi. Peygamber:

— "Yâ Bilâl, dediğin nerede kaldı?" buyurdu. Bilâl:

— Bu güne gelinceye kadar bana bunun gibi ağır bir uyku atılmamıştır, dedi.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz Allah istediği zamanda ruhlarınızı kabz etti ve yine istediği zamanda onları size geri verdi. Yâ Bilâl, kalk da insanlara namazı ilân et (yânî ezan oku)" buyurdu. Akabinde Rasûlullah abdest aldı. Güneş yükselip bembeyaz olduğu vakitte de kalktı, namaz kıldırdı 960[119].

960[119] el-Ezân, et-Te'zîn; nida, da'vet ve i'lân demektir. Bu, geçmiş namaz için ezan okunacağına delildir. Geçmiş namazlar için ezan ve ikaamet mes'elesinde âlimlerin görüşleri farklıdır. Hanefîler'e göre geçmiş nama?; için hem ezan okunur, W. hem ikaamet edilir. Ahmed ibn Hanbel, Ebû Sevr ve Îbnu'l-Munzir'in kavilleri ,y de budur. Geçmiş namazlar birden fazla ise, birincisi ezan ve ikaametle kılınır, .£ diğerlerinde yalnız ikaametle yetinmek ihtiyara bağlıdır. Çünkü Tirmizî'nin İbn Mes'ûd'dan Handak gazvesi hakkındaki rivayetinde: "Handak gününde Pey-v-k gamber'in dört namazı geçmişti. Gece ilerlediği vakitte Bilâl'e emretti. Ezan oku-vğ du, sonra ikaamet etti, öğle kılındı. Sonra ikaamet etti, ikindi kılındı. Sonra i» ikaamet etti, akşam kılındı, sonra ikaamet etti, yatsı kılındı" denilmiştir.
Tulû'dan sonra güneş yükselinceye kadar geçmiş namazları kaza etmenin caiz olmadığına Hanefi'ler bununla ihticâc ederler.

37- Vakit Geçip Gittikten Sonra İnsanlara Cemaatla Namaz Kıldıran Kimse Babı

72-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Handak harbi günü Umer ibnu'l-Hattâb, güneş battıktan sonra geldi de Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı. Yâ Rasûlallah, ikindi namazını az daha güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Peygamber de: "Vallahi ben de kılamadım" buyurdu. Bunun üzerine kalktık, Buthân vadisine gittik. Orada Rasûlullah namaz için abdest aldı, biz de namaz için abdest aldık. Müteakiben güneş batmış olduğu hâlde ikindiyi, sonra arkasından da akşamı kıldırdı [961][120].

---

[961][120] Buradaki beyândan yalnız ikindi namazının geçirildiği anlaşıhyorsa da, Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'inde Ebû Saîd Hudrî'den gelen hadîste, ve bundan evvelki haşiyede zikredildiği üzere Tirmizî'de İbn Mes'ûd'dan gelen hadîste öğle ile ikindi ve akşam namazları geçirilmiş oiup, bunlar yatsıdan sonra kılınmıştır. Nesâî'deki rivayet de bu ma'nâyadır. İmâm Mâlik'in el-Muvatta'ında. ise Öğle ile ikindinin fevt olduğu anlaşılıyor. Bu hadîslerin cem'i şöyledir: Handak harbi günlerce sürmüştür. Bir gün öğle ile ikindi, başka gün yalnız ikindi namazlarını kaçırmış olmaları hâtıra gelebilir.
Bu hadîsten kaza namazının cemâatle kılınması meşru olduğuna istidlal etil-miştir. Nitekim icmâ', bunun cevazı

38- Kim Bir Namazı Unutursa Onu Hatırladığı Zaman Hemen Kılsın. O, Bu Namazdan Başkasını Kaza Etmez Babı

İbrahim en-Nahaî:

Bir tek namazı (meselâ) yirmi sene unutan kimse, bu namazdan başkasını kaza etmez, demiştir.

73- Bize Ebû Nuaym ile Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dediler: Bize Hemmâm (ibn Yahya), Katâde'den;odaEnes'ten;o da Pey-gamber'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir namazı unutursa, onu hatırladığında kılsın. O namazın bundan başka keffâreti yoktur ~ Ve beni hatırlamak için namaz kıl' (Tâhâ: 14).

Mûsâ ibn İsmâîl dedi ki: Hemmâm şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o hadîsi rivayet etmesi

---

üzerine vâki' olmuştur. Yalnız Leys ibn Sa'd bunu men' etmiştir. Bu hadîsten akşam namazı vaktinin kırmızılıktan sonraya kadar uzadığı da ifâde edilmiş oluyor. Herhalde o vakte kadar uzuyormuş ki, o gün akşam namazından evvel diğer namazlar kılınmış

zamanından sonra "Ekimi's-salâte liz-zikrâ = Hatırlamak için namaz kıl' diyordu 962[121].

Ve Habbân şöyle dedi: Bize Hemmâm tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs etti. Bize Enes, Peygamber'den bunun benzerini tahdîs etti 963[122].

39- Geçmiş Namazların Sıra İle Kaza Edilmeleri Babı

962[121] Bu İkinci okuyuş ez-Zuhrî'den işitilmiş ise de, meşhur olan kıraat Mushaf'larda ve metinde olduğu gibi "Li-zikrî = Benim zikrim için" tarzıdır. Bu âyetin burada getirilmesi Peygamber tarafından mı vâki' olmuştur, yoksa hadîsi rivayet ettikten sonra işiticiye hüccet dikmek için Katâde mi okumuştur? En sahîh olan, bunun Peygamber'in sözünde dâhil olmasıdır. Delîli de Müslim 'de: "Biriniz uyuyakalıp namaz kılmazsa yâhud namazdan gaflet ederse, onu hatırladığında kılsın. Çünkü Allah: Ekimi's-salâte li-zikrî buyuruyor" denilmiş olmasıdır. O rivayet de Katâde tarîk indendir.

Bu hadîsten, unulan ile uyuyakalıp kilamayana kaza etmesi lâzım geleceği hükmü çıkarılır. Kasden kılmayana kazanın vücûbu ise evleviyette kalır. Cumhurun mezhebi budur. Özürlüye kaza lâzım geliyorsa, kasden kılmayana evlâ tarikiyle lâzım gelir.

963[122] Bu ta'hki Ebû Avâne kendi Sahîh'lnde mcvsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla Katâde'nin Enes'ten işitmesini beyân etmek istemiştir. Zîrâ bunda Katâde tahdîsi sarahatle söylemiştir. Katâde müdetlislerden olduğu için evvelâ ondan "an Enesin" lâfzıyle rivayet etti, sonra da bunu "Haddesenâ Enesun" lâfzıyle gelen rîvâyetiyle takviye etmek istedi (Aynî).

74-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb Handak harbi günü Kureyş'in kâfirlerine sövmeye başladı ve: Yâ Rasü-lallah, ikindi namazını az kalsın güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Câbir dedi ki: Bunun akabinde Buthân vâdîsine indik. Rasûlullah güneş battıktan sonra ikindiyi kıldırdı, sonra da akşam namazını kıldırdı 964[123].

40- Yatsı Namazından Sonra Uyumayıp Lakırdı Etmenin Mekruh Görülmesi Babı

75-.......Bize Ebu'I-Minhâl tahdîs edip şöyle dedi: Ben, babam Selâme ile Ebû Berze el-Es!emî(R)'nin yanma gittim. Babam ona: Rasûlullah'm farz yazılmış olan namazları nasıl kıldırır olduğunu bize tahdîs et, dedi. O da şöyle dedi: Rasûlullahöğleyi -ki siz onu "ûlâ" ismiyle çağırmaktasınız- güneş semânın ortasından batıya doğru kaydığı zaman kildırırdı. İkindiyi kıldırırdı. Namazdan sonra birimiz

964[123] Bu hadîs bundan üç bab önce "Vakit geçip gittikten sonra insanlara cemâatle namaz kıldıran kimse" unvanlı 37. bâbda az farkla geçmiştir.

mes-cidden Medine'nin en uzak yerine gider, ailesine dönerdi de güneş henüz dipdiri bulunurdu. (Râvî Ebû'l-Minhâl şöyle dedi:) Ben Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında söylediğini unuttum. Ebû Berze dedi ki: Rasûlullah yatsı namazını geceye bırakmayı müstehâb görürdü. Ve yine Ebû Berze: Rasûlullah yatsı namazından evvel uyumayı ve yatsıdan sonra da oturup konuşmayı kerih görürdü 965[124], dedi. Sabah namazından da birimiz yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman ayrılırdı. Bu namazda altmıştan yüz âyete kadar okurdu.

41- Yatsı Namazından Sonra İlim ve Diğer Hayırlı İşler Hususnda Uyanık Kalıp Sohbet Etmek Babı

965[124] Bu hadîs de 13. bâb altında ve 25. bâb altında geçmişti. Hadîsle ilgili açıklamalar oralarda verilmiştir.

Yatsıdan sonra oturup konuşmak -ki buna semer ve musâmere denir- mekruhtur. Çünkü bu insanı gece ibâdetinden alıkoyduğu gibi, sabah namazını kaçırmaya da sebeb olabilir. Amma ilim müzâkeresi, misafir ağırlamak ehl ve tyâl ile görüşmek gibi hayırlı işlerden dolayı uykuyu bir müddet te'hîr etmekte kerahet yoktur

76-.......BizeKurratu'bnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Bir gün Hasen'Basrî'yi ders verecek diye bekledik. Bize gelmesi gecikti. Nihayet (mescidden ve dersten) kalkıp gideceği vakit yaklaşınca geldi de: Şu komşularımız bizi çağırdılar, dedi. Sonra Enes'ten şunu rivayet etti: Enes (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'i hemen hemen gece yansı oluncaya kadar bekledik. Sonunda geldi ve bize namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe îrâd edip şöyle buyurdu: "Dikkat edin, şimdi insanlar namaz kılmış ve sonra uyumuşlardır. Siz ise namaz kılmayı beklediğiniz sürece namaz içindesiniz".

Hasen Basrî: Her kavm hayrı gözetleyip bekledikleri müddetçe hayır içindedirler, dedi. Kurre: Hasen'in bu son sözü, Enes'in Pey-gamber'den rivayet ettiği kelâm cümlesindendir, dedi 966[125].

77-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah

966[125] es-Semr: Emr vezninde, ve's-Sumûr, zuhur vezninde gece uyumamak ma'nâsı-nadir ki, murâd, uyumayıp sohbet ve lâkırdı eylemektir...
es-Semer; geceye ve gece sohbetine denir; geceleri oturup sohbet eden kimselerin meclisine denir... (Kaamûs Ter.).

ibn Umer'in oğlu Salim ile Ebû Hasme'nin oğlu Ebû Bekr tahdîs ettiler ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir:

Hayâtının sonunda bir gece Peygamber (S) yatsı namazını kıldırdı. Selâm verdikten sonra ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: "İşte bu gecenizi gördünüz mü! Bundan sonra geçecek yüz senenin başında, bu gün yeryüzünde o/anlardan hiçbir kimse kalmayacaktır". İnsanlar Rasûlullah'ıı bu kelâmında (yânî onu anlamakta) yanılıp korktular da yüz sene hakkındaki şu ma'lûm dedikodulara (yânî yüz sene sonra kıyamet kopacaktır zann ve korkularına) daldılar. Hâlbuki Peygamber (S): "Bu gün yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmaya-çaktır" buyurmakla bu müddetin bu asırda yaşayanları mahvedeceğini haber vermek istemiştir 967[126].

967[126] Bu hadîs dahî yatsıdan sonra fıkıh ve diğer hayırlı işler için oturup konuşmanın cevazına delîl hadîslerdendir.
Bu hadîste, hakîkaten İbn Umer'in zamanında bâzılarının yüzüncü senenin bitiminde kıyametin kopacağını söylemiş oldukları anlaşılıyor. Nitekim Ta-berânî ile başka muhaddisler bunu Ebû Mes'ûd Bedrî'den rivayet ellikleri gibi, Alî ibn Ebî Tâlib'in bu sözü redd ettiğini naklederler. İbn Umer de bu kabîlden dedikoduları redd için bu hadîsin ma'nâsım böyle îzâh

42- Konuklar ve Aile Ferdleriyle Beraber Gecenin Bir Kısmında Uyanık Kalıp Sohbet Etmek Babı

78-.......Bize Ebû Usmân, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ashâbu's-Suffa bir takım fakır insanlardı. Bir defa Peygamber (S): "Evinde iki kişilik yiyeceği olan, onlardan bir

üçüncüsünü, dört kişilik yiyeceği olan bir beşincisini yâhud altıncısını alıp birlikte götürsün"

---

ve beyân etmiş oluyor. Bu hadîs de, Peygamber'in en görmez gözlere çarpacak mu'cizelerinden-dir. Âlimlerin istatistiklerine göre, Peygamber'in haber verme zamanı olan onbirinci hicret senesinden i'tibâren yüz sene geçtikten sonra, o gün hayâtta olanlardan hiç kimse kalmamıştır. En sona kalan sahâbî Ebu't-Tufeyl Âmir ibn Vasile (R)'dir. Bütün hadîseiler de bu zâtın 110 hicret yılında vefat ettiğinde müttefiktirler. Vefatı günü yeryüzünde hiçbir sahâbî kalmamış ve sahabe nesli münkariz olmuştur. Allah'ın ndvânı onlara olsun!

buyurdu 968[127].Ebû Bekrbunlardan üçünü eve getirdi. Peygamber de on kişiyi evine götürdü. Bizim ev halkı ben, babam, anam, bir de bizim ev ile Ebû Bekr'in evinde müşterek hizmet eden hizmetçiden ibaretti. (Râvî Ebû Usmân:) Abdurrahmân, bir de benim zev-cem dedi mi, demedi mi bilemiyorum, dedi. Yine Abdurrahmân şöyle dedi:ıEbû Bekr, Peygamber'in evinde akşam yemeğini yedi, sonra yatsı namazı

968[127] Bütün sahâbîler o sırada geçim darlığı çektikleri için, üç nüfuslu aileye yalnız bir, dört nüfuslu olana.yine bir veya iki fakîr konuk edilmiştir ki, bu takdirde nüfûs başına isabet eden yemek hissesinin yalnız üçte biri yâhud beşte biri mü-sâfire ayrılmış oluyordu. Sahâbîleri daha çok fakîr doyurmakla mükellef tutmak, fakirlerle beraber aile halkının da aç kalmasına sebeb olabilir. Bundan kıtlık zamanlarında yoksul olanları varlıklı olanların evlerinde besletmenin caiz olduğu hükmü çıkıyor ki, zaruret vaktinde yardımlaşmanın, fakirlere zenginlerin bakıp aç bırakmaması hususunun farz olduğu anlaşılıyor. Nitekim Umer ibnu'l-Hattâb kıtlık senesinde fakirlerin çokluğundan dolayı her eve nüfûsları sayısınca aç ve yoksul dağıtmış ve: "Bir insan günlük azığının yansıyle yetin-. mekle helak olmaz" demiştir.
Şübhesiz malda zekâttan başka bir takım haklar da vardır" dedikleri, işte bu gibi şeylerdir.
Ebû Bekr dört nüfuslu bir aile reîsi olduğuna göre, o akşamki yemeğinin üçte birinden çoğunu; Peygamber de mü'minlerin annelerinin sayısına bakınca, günlük rızıklarının takrîben yarısını fakîrlere ayırmış demek oluyor.

kılınıncaya kadar orada kaldı 969[128]. Sonra evine dönüp (mü-sâfirlerin ağırlanmasını ailesine emrederek) Peygamber akşam yemeğini yiyinceye kadar kaldı. Müteakiben geceden Allah'ın dilediği kadar geçtikten sonra evine geldi. Karısı ona: Seni konukların yanında bulunmaktan alıkoyan nedir? dedi. O da: Onlara hâlâ yemek vermedin mi? dedi. O da: Sen gelmedikçe yemek yemiyeceklerini söylediler, yemek çıkardık; kabul etmediler, dedi. Abdurrahmân dedi ki: Ben gidip saklandım. Ebû Bekr bana: Hey câhil! diye bağırdı, sövüp saydı. Akabinde oradakilere: İçinize sinmez olsun, yiyiniz, dedi ve: Vallahi ben bu yemekten ebeden yemiyeceğim, diye de ilâve etti. Abdurrahmân dedi ki: Allah'a yemîn olsun biz yerken hiçbir lokmaya el uzatmadık ki, altından yemek daha ziyâde çoğalmış olmasın. Nihayet doydular, yemek de yenmezden evvelki mikdârından daha çok olarak duruyordu. Ebû Bekr yemeğe baktı, bir de gördü ki,

---

969[128] Müslim ile İsmâîlî'nin rivayetinde ikinci "taaşşa" yerine "naase = uyudu"gel-mistir ki, Peygamberin uykusu gelinceye kadar yanında kaldı demek olur. Bu rivayete göre, kıssa daha kolay anlaşılıyor ve tekrardan doğan kapalılık gidiyor.

olduğu gibi duruyor, yâhud da daha çoğalmış. Karısına hitaben: Ey Firâs oğul-ları'nın kız kardeşi! Bu nedir? dedi. O da: Gözümün nuruna yemîn ederim ki, yemek şimdi evvelkinden üç kat daha çoktur, dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr o yemekten yedi de, etmiş olduğu yemîninİ kas-dederek: O olan söz şeytandandır, dedi. Sonra o yemekten bir lokma yedi, sonra o yemeği Peygamber'e götürdü. Yemek onun yanında sabaha kadar durdu. Bizimle bir kavm arasında bir ahd vardı. Müddet son bulmuştu. (Bunun için Medine'ye gelmişlerdi). İçlerinden oniki kişi ayırdık. Her biri ile beraber kaç kişi olduğunu Allah bilir; işte onların hepsi o yemekten yediler.(Râvî Ebû Usmân rivayetini bitir-dikten sonra:) Yâhud bu lâfızlara benzer lâfızlarla söyledi, dedi 970[129].

970[129] Buhârî bu hadîsi buradan başka Alâmetü'n-Nübüvve ile el-Edeb'de de değişik râvîlerden ve bâzı farklılıklarla tahrîc etmiştir. Müslim de el-Et'ime'de tahrîc etmiştir.
Hadîs ile bâb başlığı arasındaki mutabakat ciheti, Ebû Bekr'in gece ailesine gelmesi, konukların haberini soruşturması ve aralarında geçen konuşmalarla meşgul olmasıdır (Kastallânî)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

9- KİTÂBU'L-EZÂN

(Ezan Kitabı)

1- Ezanın Başlaması Babı

Ve Azız, Celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Biribirinizi namaza çağırdığınız zaman onu bir eğlence ve oyun edinirler. Bu, kendilerinin hakîkaten akıllarını

kullanmaz bir güruh olmalarındandır" (el maide: 58).

Ve Allah'ın şu kavli: "Ey îmân edenler, cumua günü namaz için çağırıldığınız zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alışverişi bırakın. Bu, bilirseniz sizin

için çok " (el-Cumua: 9) 971[1].

1-.......Enes (R) şöyle demiştir: Ateş yakmayı ve çan çalmayı zikr ettiler, Yahûdîler'i ve Hnstiyanlar'ı da zikrettiler (yânî bunların onlara âit olduğunu düşündüler de onlardan vazgeçildi). Müteakiben Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer, ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu 972[2]

971[1] Buhârî bu âyetleri Ezan Kitâbi'nın başında hem teberrük için, hem de ezanın Kur'ân'ın nassi ile sabit olduğunu göstermek için zikretmiş gibidir.

972[2] Ebu'ş-Şeyh ibn Hıbbân'ın KitâbıTI-Ezâırında Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah zamanında namaz vakitleri geldikçe birisi sokaklarda koşa koşa dolaşıp "esSctlâte, es-Salâte" diye nida ederdi. Bu halka ağır geldi. Bir çan edinsek, dediler. Rasûluilah: "O, Hrisüyanlar'a mahsûstur" buyurdu. Boru çal-sak dediler, "O, Yahûdîler'e mahsûstur"buyurdu. Yüksek bir yerde ateş yak-sak, dediler. "O, Mecûsîler'e mahsûstur" buyurdu... Bu hadîs, metindeki hadîsin daha tafsîllisidir.
Ezan, lügatte i'Iâm demektir. Şeriat Örfünde ise özel vakitlerde özel lâfızlarla yapılan özel bir İ'Iâmdır. Bu vakitler namaz vakitleri, bu lâfızlar da Şâri'in ta'yîn ettiği tekrarlı lâfızlardır. Ezan, ihtiva ettiği az ve kısa cümlelerle İslâm'ın i'tikaadî ve amelî esaslarının hemen hepsini özet olarak toplamaktadır.
"Allahu Ekber" cümlesi Allah'ın varlığını tasdike delâlet ettiği gibi, bütün kemâl sıfatlarını da isbât eder.
"Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah" cümlesi, tevhîde ve şirkin nefyine;
"Erine Mu hammeden Rasûlullah" cümlesi de Muhammed'in peygamberliğine ve onun zımnında bütün nebiler ve rasûllerin

mutlak olarak nübüvvet ve risâletlerinî tasdike delâlet eder.
"Hayye ale's-salât" emir sîgası, ancak Rasûl sayesinde bilinmiş olan ilâhî tâate da'vettir.
"Hayye ale'l-felâh " sîgası da, daimî bekaa demek olan felah ve necat yoluna çağırmaktır ki, bu da maâd ve ukbâyı tasdikten ileri gelir.
Bu lâfızların tekrar edilmesi, mazmunlarını te'kîd içindir
Ezânın fâideleri namaz vaktinin girdiğini haber vermek; halkı cemâatle namaz kılmaya çağırmak; İslâm şeâirini izhâr gibi pek mühim şeylerdir. Bu i'lâm İçin fiilin değil de sözün tercih edilmesinin hikmeti, sözün kolaylığı, herkes İçin her zaman ve mekânda kolayca yapılabilmesidir.(İbn Hacer, Aynî).
Ezan 'in Başlaması
Ezanın başlaması hakkında birçok sahâbîlerİn rivayetleri vardır. Bunların lâfızları ayrılıklar gösterse de ma'nâlan birbirine yakındır. Bunlar içinde en câ-mİâlı olanlardan birisi de, Abdullah ibn Zeyd'in kendi rivayetidir. Bu, Enes ibn Mâlik tarafından da rivayet edilmiştir:
Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) namâzın^cemâatle kılınabilmesi için çan (nâkûs) yapılıp çalınmasını emrettiği sırada idi.Uykuda iken bana elinde nâkûs bulunan biri uğradı. Ona: Ey Allah'ın kulu, şu nâkûsu satar mısın? dedim. Ne yapacaksın? dedi. Bununla insanları namaza çağırırız, dedim. Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı? dedi. Hay hay dedim. Bunun üzerine, şöyle dersin, dedi:
Allahu Ekber Allahu Ekber Allahu Ekber Allahu Ekber
Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah Eşhedu en lâ ilahe il/'Hah
Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah
Hayye ale's-salât Hayye ale's-salât
Hayye ale'l-felâh Hayya ale'l-felâh
Allahu Ekber Allahu Ekber
Lâ ilahe ille'Hah.
Sonra biraz geri çekildi, sonra yine bana dönüp: Namaza davrandığın vakit de
şöyle dersin, dedi:

2-....... İbnu Umer (R) şöyle der idi: Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman bir araya toplanırlar da, namaz vaktini gözetlerlerdi. O ilk zamanda namaz için nida edilmezdi. Bir gün bu hususta konuştular. Bâzıları: Hrıstiyanlar'm çanları gibi çan edinin, dediler. Diğer bâzıları da, çan olmasın da Yahûdîler'in nefiri gibi boru olsun, dediler. Umer: Namaza çağıracak bir adam niye göndermiyorsunuz?

Allahu Ekber Allahu Ekber
Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah
Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah
Hayye ale's-salât
Hayye ale'l-felâh
Kad kaameti's-salâtu Kad kaameti's-salâtu
Allahu Ekber Allahu Ekber
Lâ ilahe ille'Hah.
Sabah olunca Peygamber'in yanına geldim ve gördüğüm rü'yâyı kendisine haber verdim. "înşâallah hakk ru'yâdır. Bilâl ile beraber kalk da gördüğünü ona öğret, ezanı okusun; çünkü sesi senden daha yüksektir" buyurdu. Bilâl ile beraber kalktık, ben ona öğretmeye, o da okumağa başladı. Bu sırada Umer ibn Hattâb bunu evinden duydu. Elbisesini (ridâsını) sürüyerek acele çıktı ve: Yâ Rasûlaliah, seni hakk İle gönderen Allah'a yemîn olsun ki, onun gördüğünü ben de gördüm, dedi. Rasûlullah: "Öyle olunca Allah'a harn'd ve sena olsun!" buyurdu (Ebû Dâvûd, es-Sünen).
Bu hadîsi bâzı farklarla Tirmizî es-Siinen'de, Ahmed İbn Hanbel el-Müsned'dc, İbn Hıbbân es-Sahıh'dc rivayet etmişlerdir.

dedi. Rasûlullah bunun üzerine: "Yâ Bilâl, kalk, namaz için nida et (yânî ezan oku)" buyurdu 973[3].

2- Bab: Ezan Lafızları İkişer İkişerdir

3-.......Enes (R) şöyle demiştir: Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer; ikaamet lâfızlarım da birer birer söylemesi emr olundu; yalnız "Kad kaameti's-salâtu" lâfzı müstesna (ki onu iki defa söylemekle emrolundu) 974[4].

4-.......Enes (R) şöyle demiştir: İnsanlar çoğaldığı zaman, namaz vaktini tanıyageldikleri bir

973[3] Ezan'm Lâfızları ve Sıfatı; Bunu gösteren hadîs şudur:
Muâz ibn HİşÂm şöyle haber verdi: Bana babam, Âmir el-Ahvel'den; o da MekhûFden; o da Abdullah ibn Muhayriz'den; o da (Peygamber'in müezzini) Ebû Mahzûre(R)'den tahdîs etti ki, Allah'ın Peygamberi (S) Ebû Mahzûre'ye şu ezanı: İki kerre "Allahu Ekber", iki kerre "Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah", iki kerre "Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llgh" diye telkin buyurduktan sonra, yine iki kerre "Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah", iki kerre "Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah", iki kerre "Hayye ale's-salât", iki kerre "Hayye aie'l-felâh"; İshâk'ın rivayetinde iki kerre "Allahu Ekber", bir kerre "Lâ ilahe il-le'Hah", diye öğretmiştir (Müslim, Es-Salât; "Ezanın Sıfatı babı", II, 11).
974[4] Ezan lâfızlarının çoğu ikişer olarak tekrarlandığı için, Enes böyle demiştir. Yoksa ezanın evvelindeki tekbîrlerin dört olduğu bilinmektedir

şeyle alâmetlendirmeyi konuştular. Bir ateş tutuşturmayı yâhud da bir çan çalmayı zikrettiler. Nihayet Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer, ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu 975[5].

3- Bab: "Kad Kaameti's-Salatu" Kavli Müstesna Îkaamet Lafızları Tekrar Edilmez

5-.......Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den; o daEnes'ten olmak üzere

tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Bilâl'e ezan lâfızlarını çiftlemesi, ikaamet lâfızlarını tek tek söylemesi emrolundu 976[6].

975[5] Bu hadîslerde mechûl sîgasıyle Bilâl'e emrolundu, denilmiştir. Hiç şübhe yok ki, bu emri veren Rasûlullah'tır.
Ezan cümlelerinin ikişer, ikaamet cümlelerinin birer defa söylenmesinin hikmeti şu denildi: Ezan gâiblere i'lâmdır. Binâenaleyh gâiblere daha çok ulaşıcı olması için cüzleri tekrar edilir. İkaamet ise hâzırlar içindir. İşte bundan dolayı ezâmn, ikaamet hilâfına yüksek bir yerde okunması, ezanda sesin ikaametten daha yüksek olması, ezanın tertilli; ikaametin ise sür'atli olması müstehâb olmuştur (İbn Hacer).

976[6] Ezanda cümleleri ikişer İkişer söylemek, ikaamette teker teker söylemek mes'e-lesinde üç imâm ile Hanefîler arasında görüş ayrılığı vardır. Şafiî, Ah'med ibn Hanbel, Mâlik'in hüccetleri_bu hadîs ile yukarıda geçen Abdullah İbn Zeyd ibn

İsmail ibn Uleyye şöyle dedi: Ben bu Hâlid hadîsini, Eyyûb es-Sahıyanı ye zikrettim deo:Bu ikaamet lâfz, (yânî ‘Kad kaameti’s-salatu sözu)

Abd Rabbih hadîsi ve Peygamber'in Ebû Mahzûre'ye ezan lâfızlarını ikişer, ikaamet lâfızlarını birer olmak Üzere okumasını emir-buyurmasına dâir olan Bu-hârî'ninEPâlu'l-IbâdKitâbı'ndaki diğer hadîsidir. Medine ahâlisinin amelinin de böyle olması ve Hicaz, Şâm, Mısır ve Mağrib diyarına kadar uzak İslâm memleketlerinde bu amelin câri olması, hüccetlerine daha ziyâde kuvvet vermiştir. Hanefîler ise, gerek hacc mevsimlerinde, gerek diğer günlerde bütün İslâm yurd-lan ahâlîsinin toplantı ve buluşma yeri olan Mekke'de amelin ikaamet lâfızlarını ikişer söyleme olduğuna bakarak, diğer üç imâma muvafakat etmezler. Ve ezan ile ikaamet cümleleri ikişerdir derler. Onların da kendilerine göre delilleri vardır.

Ezanın evvelinde tekbîri dörtlemek, Abdullah ibn Zeyd ile Ebû Mahzûre'-nin sahîh rivayetlerine muvafıktır. Bununla beraber bu hadîsler yirie sahîh olan diğer vecihlerden ikişer tekbîr ile de rivayet edilmiş olduklarından, İmâm Mâlik bunlara tutunarak tekbîri iki defa söylemeye kaail olmuştur.

Peygamber'in müezzinleri dört zât idi: Medine'de Bilâl ibn Ebî Rebâh ile Amru'bnu Ümmi Mektûm, Küba'da Sa'du'l-Karaz yâhud Sa'du'l-Karazî, Mekke'de Ebû| Mahzûre'dir.[Bunların içinde Ebû Mahzûre gibi ezanda tere? edenler olduğu gibi, ikaamette tesnîye edenler de vardır. Bilâl ise ezanda tercî' yapmaz, ikaametle lâfızları birer defa söylerdi. İmâm Şafiî ile Mekke ahâlîsi Ebû Mahzûre'nin ezanı ile Bilâl 'İn ikaametine futundular. Ebû Hanîfe ile Irak ahâlîsi Bilâl'ın ezanı ile Ebû Mahzûre'nin ikaametini aldılar. Ahnıed ibn Han-bel ile Medîne ahâlîsi Bilâl'ın ezanı ile ikaametini aldılar. İmâm Malik ise, iki cihetten bunlara muhalefet etti: İkaamet cümlelerini İkişer söylediği gibi, tekbîrleri de İkişer söyledi. Netîce olarak bu okuyuşların hepsi de sahihtir ve delilleri vardır.

müstesnadır, dedi 977[7].

4- Ezan Okumanın Fazileti Babı

6-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaz için nida edildiği zaman, şeytân, ezanı işitmemek için yüzgeri dönüp yellene yellene kaçar 978[8]. Müezzin nidayı bitirince yine gelir. Nihayet namaz için ikaamet edilince yine yüzgeri edip kaçar. Müezzin ikaameti

---

977[7] Yânî ikaametle bu "Kad kaameti's-salâtu" cümlesi iki kerre söylenir. Çünkü ikaametten bizzat kasdolunan, odur.

978[8] Burada bir temsil vardır: Şeytanın kaçarken hâli, apansızın büyük bir korku ve dehşete kapılmış kimsenin hâline benzer demek istenir ki, böyle olan kimsenin nasıl dizlerinin bağı çözülür, eklemleri gevşer ve sinirleri boşanıp sidik ve dışkı mahreçlerini tutamaz olursa, o da öyle olur. Bu takdirce şeytâna, böyle şiddetli korkuya düşmüş kimse gibi yellenme isnâd edilmiş demektir. Şârih Taybî: Şeytân, ezanı işitimemek için kendi sesi ile kendisini işgal eder ki, bu ses, takbih olarak, yellenmeye benzetilmiştir, der. Bununla beraber kendisine keyfiyyeti bilinmeyerek- hakîkat ma'nâsınca yellenme isnâd edenler de vardır. Müslim'in Ebû Hureyre rivayetinde " Ve lehu husâsun" ta'bîrî her iki ma'nâyı muhtemildir. Husâs; yellenme ma'nâsma geldiği gibi, hızlı koşup kaçma ma'-nâsina da gelir. Binâenaleyh şeytanın "şiddetli kaçması, yellenme ile kaçma ma'-nâstna ikaame edilmiş oluyor

bitirince gelir 979[9], insan ile nefsi arasına sokulur, fulan şeyi hatırla, fulan şeyi hatırla diyerek (namazdan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Tâ insan kaç rek'at kıldığını bilmez oluncaya kadar (kendisiyle uğraşır)".

5- Bab: Ezan Okumada Sesi Yükseltmek

Umer ibnu'l-Abdilazîz de (bir müezzine): "Ya külfetsiz ezan oku, yâhud yanımızdan ayrıl" demiştir 980[10].

979[9] Bu metindeki "Müezzin ezanı bitirdiği zaman" ve "Müezzin ikaameti bitirdiği zaman" cümleleri böyle ma'lûm sîga ile geldiği gibi, mechûl sîgası ile de gelmiştir. Bu hadîs, ezanın ve ezan okumanın büyüklüğünü i'lâm ediyor. Çünkü şeytân ezandan kaçıyor da, namaz içinde daha faziletli olan Kur'ân okunurken kaçmıyor. Tabîatiyle müezzin ezanı Allah rızâsı için okursa, bu büyük faziletten nasîblenecektir.

980[10] Bu ta'lîki, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Müezzinin kim olduğu zab-tedilmemiş ise de, hâdise Umer ibn Abdilazîz'in Medîne valiliği zamanına tesadüf ettiğine göre, bu zâtın, Peygamber'in müezzini olan Sa'du'î-Karaz'ın çocuklarından biri olması gâlib zanndır. Külfetsiz ezandan maksad, tatrîb külfetinden âzâde, gamgamasız ezandır. Yoksa sesi uzatmak değildir.

Bu ta'lîkin bir benzerini Dârakutnî, hafif bir sened ile İbn Abbâs'ian şöyle rivayet ediyor: Rasûlullah'm tatrîb ile ezan okur bir müezzini vardı. Peygamber kendisine: "Müezzin dediğin sehl

7-.......Bize Mâlik, Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'sa'a el-Ensârî sonra el-Mâzinî'den; o da babası Abdullah'tan haber verdi. Ona da Ebû Saîd el-Hudrî (R) haber verip şöyle demiştir: Görüyorum ki, sen davarı ve kırları seviyorsun. Davarların başında yâhud bâdiyende iken namaz için ezan okuyacak olduğun zaman tîz sesle nida et. Zîrâ müezzin, sesinin yetiştiği yere kadar inşân, cinn, hattâ hiçbirşey yoktur ki, ezanı duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin lehine şahadette bulunmasın. Ebû Saîd (hadîsin sonunda): Ben bunu (yânî müezzinin sesinin yetiştiği yere kadar insan ... ifâdesini) Rasûlullah(S)'tan işittim, dedi 981[11].

---

ve semh olur, yânî suhulet ve semaha! i/e külfetsiz ezan okur. Ya ezanın sehl ve semh olsun, ya ezan okuma" buyurdu.
Anlaşılan Umer ibn Abdilazîz'in müezzini de ezan kelimelerini behi etmeyecek derecede nağme-perdâzlık ediyormuş. Bu ise "Fasih o/andan, yânî ezan lâfızlarını açık söyleyenden başkası size ezan okumasın" hadîsiyle nehyedilmiştir.

981[11] Bu hadîsten, müezzinin sesini uzaklara eriştirmek için tîz perdeden ezan okuması ve yüksek yere çıkması mendûb olduğu ve münferiden de ezfın okuyabileceği hükümleri çıkarılır.

6- Ezan Okunması Sebebiyle Kan Akıtmaktan Alıkonacağı Babı 982[12]

8-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizleri bir kavm üzerine gazaya götürdüğü vakitlerde sabah olmadıkça ve beklemedikçe bize hücum ettirmezdi. Bekler, ezan sesi işitirse onlara saldırmaktan vazgeçerdi. Ezan sesi işitmezse üzerlerine baskın yapardı. Enes dedi ki: BU Hayber'e doğru yola çıktık; nihayet geceleyin onların yurduna ulaştık. Sabah olup da bir ezan işitmeyince, Rasûlullah hayvanına bindi. Ben de Ebû Talha'nın hayvanının arka tarafına bindim. Benim ayağım muhakkak surette Peygamber'in ayağına dokunuyordu. Ora halkı sepetleri ve çapalarıyîe bize doğru çıktılar. Peygamber'i gördükleri vakit: Muhammed; vallahi Muhammed ve hamîs yânî ordu! dediler. Enes dedi ki: Rasûîullah onları görünce: "Allahu Ek-ber. Hayber

---

982[12] Bâb başlığındaki "el-Hakn", alikomak ma'nâsınadır; birinci ve ikinci bâblar-dandır. Kati olunacak adamın kanını akıtmayıp, kailden azade kılmak ma'nâsınadır ki, heder eylemenin mukaabilidir (Kaamûs Ter.).

harâb oldu. Biz bir kavmin yurduna indik mi, itizar edilmiş olanların hâli yaman olur'ı buyurdu 983[13].

7-İnsan Müezzini İşittiği Zaman Ne Söyler Babı 984[14]

9-.......(Ebû Saîd -R- şöyledemiştir:) Rasûiullah (S): "Müezzinin nidasını işittiğiniz zaman siz de onun

983[13] Buhârî bu hadîsi, uzun ve kısa metinlerle, ilgisi bulunan fıkhî meS'elelere delîl olmak üzere birçok yerlerde zikretmiştir. Nitekim evvelce KÎtâbu's-Salât'ta uyluğun avret sayılıp sayılmayacağı mes'elesini tahkik münâsebetiyle zikretmişti. Burada ise bir memlekette ezan okunmasının -İslâm'a delâlet etmesi dolayısiyle «kan dökülmemesine sebeb olduğunu anlatmak istemiş ve buna delîl olarak sev-ketmiştir. İleride Cihâd, Mağâzî ve Nikâh Kitâblarında da gelecektir.
Hadîsin son fıkrası es-Saffât: 177. âyetine meâlen yakın bir ifâdedir.
Ezan, İslâm Dîni'nin şiarı olduğu için, terk edilmesi caiz olmayan hükümlerdendir.
984[14] Buhârî bu hususta ihtilâf olduğu için, müezzini işitenin söyleyeceği sözü başlıkta açıklamadı. Lâkin babın altında biri Ebû Saîd'den, diğeri Muâviye'den olmak üzere iki hadîs zikretti. Ebû Saîd'inki âmmdır. İkincisi, bu umumîliği tahsîs etmektedir. Buhârî bununla, kendi tercîhinin ve cumhurun tercihinin "fiayy'a-le"\cr müstesna, müezzinin sözlerini aynen söylemek olduğuna işaret etmiş gibidir.(Aynî).

demekte olduğu sözler gibi söyleyiniz" buyurdu 985[15].

10-.......Bana'îsâibn Talhatahdîs etti. O da Muâviye'den işitmiştir. Muâviye bir gün ezan okunurken müezzinin dediklerini "Eş-hedu enne Muhammeden rasûlu'llah" sözüne kadar aynen tekrar etmiştir 986[16].

11-......Bize Hişâm, Yahya'dan; geçen hadîs tarzında tahdîs etti. Yahya ibn Ebî Kesîr şöyle dedi: Kardeşlerimizin bâzısı bana tahdîs etti ki, Muâviye, müezzin "Hayye ale's-sctlât" dediği vakit "Lahavle ve/â kuvvete illâ billahi" demiş, ondan sonra da: İşte biz Peygamberimizin böyle söyler olduğunu işittik, diye İlâve etmiştir 987[17].

985[15] Cumhura göre, müezzinin söylediği "Hayye ale's-sa/ât" ve "Hayye ale'l-/ı?/â/î'1ardan mâadâki lâfızları söylemesinin ardından, peyderpey ve aynen tek-râr etmek lâzımdır. Bu iki lâfızdan sonra da "Havka/e" yânî "Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi" demekle icabet olunur

986[16] Bu hadîse göre amel edip, yalnız tekbîrlerle teşehhüdlere icabet edenler olduğu gibi, "Havkale"\erden sonra sükût edenler de vardır, ondan sonrakileri de tek-râr edenler vardır

987[17] Havkale; "Allah'a ma'siyetten tahavvül ancak Allah'ın verdiği ismet ile, tâate kuvvet ve iktidar da ancak O'nun yardımı

8- Ezan Okunup Tamamlandığı Zamanki Dua Babı

12-.......Câbir (R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Hekim ezanı işittiği zaman 988[18]: Allâhumme Rabbe hâzihda'vetVt-tâmme ve's-salâtil kaaimeti, âti Muhammeden el-vesîlete vel-fadîlete ve'b 'ashu makaamen Mahmuden ellezî vaattehu (= Yâ Allah, ey bu tam da'vetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabb'ı, Muham-med'e vesileyi, fazileti ihsan et. Bir de kendisine va'd ettiğin Makaa-mu Mahmûd'u verip oraya ulaştır) derse, kıyamet gününde benim

---

ile hâsıl olabilir" ma'nâsmadir. Da'-vetİ işiten mü'min bunu söylemekle, icabetle hâsıl olacak ni'metin, icabet etme-mekle de edilecek ma'siyetin azametini hatırlıyarak, İlâhî lütfün ancak İlâhî tevfikle müyesser olabileceğini söylemiş oluyor.

Ezanı işiten herkes, mâni'i olmadıkça müezzine icabet eder. Kur'ân okumak, zikr ve tesbîh gibi fiillerle meşgul iken ezanı duyarsa, kıraati, zikri, tesbîhi geri bırakarak dinler ve kelime kelime cevâb verir. İcabetten başka hiçbir işle meşgul olunmaz.

988[18] Ezanın tamâmını işittiği zaman demektir. Nîîekim Müslim'in Abdullah ibn Amr rivayetinde: Müezzinin demekle olduğunu deyin, sonra bana (asliye edin, sonra benim için Allah'tan vesile isteyin" lâfzıyle gelmesi de bunu te'yîd eder

şefaatim ona vâcib olur" 989[19]

9- Ezan Okumak Hususunda Kur'a Atmak Babı

Ve zikrolunur ki, bir takım topluluklar ezan okumak hususunda ihtilâf etmişlerdir. Sa'd ibn Ebî

989[19] Davet, ezan lâfızlarıdır ki, tevhide da'vettir. Tam olması da sözlerin en tamâmı olan Tevhîd kelimesini müştemil olduğu içindir. Tam ve kâmil olmasının bir vechi de, tebdil ve tağyîre ma'rûz olmaması ve kıyamet gününe kadar bakî ve akaaİdi tamamen cami' olmasıdır. es-Salâtu'!-Kaaime, şu kılınmak üzere olan namaz demek olduğu gibi, dâim, yer ve gökler bakî kaldıkça nesh ve tebdile uğramıyacak olan namaz ma'nâsına gelir. Vesile, lügat yönünden, bir büyüğe yakınlaşmaya sebeb olacak şey demektir. Buradaki örfî ma'nâsını, Müslim.'in
Abdullah İbn Amr'dan rivayet ettiği şu mealdeki hadîs tefsîr etmektedir: "Sonra bana sala t ve selâm getirin. Zîrâ her kim bana t asi iye ederse, ondan dolayı Allah ona on kerre tas/iye buyurur. Sonra benim için Allah 'tan vesileyi dileyin, çünkü o cennette bir menziledir ki, Allah kullarından yalnız bir kuldan başkasına lâyık olmaz. Umarım ki, o kul ben olayım. Öyle ise benim için vesileyi her kim Allah'tan dilerse, şefaati hakk eder".
Makaamu Mahmûd, her lisânın hamd ve senasına lâyık makaam demektir ki, o makaamda olanı bütün evvelkiler ve sonrakiler medh ve sena eder. Bu makaam "Ütnîd edebilirsin, Rabb'in seni bir Makaamu Mahmûdfa gönderecek-fr>"(el-İsrâ:79) âyetinde Peygamberimize va'd olunan makaamdır.
Beyhakî'nin rivayetinde duanın sonunda:" Hiçşübheyok ki Sen va'dinden dönmezsin" ziyâdesi vardır

Vakkaas da bunlar arasında kur'a atmıştır 990[20].

13-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsanlar ezan okumakta ve birinci saf/ta neler olduğunu bilseler de kur'a atmaktan başka çâre bulamasalar, muhakkak kur'a atarlardı. Yine insanlar her namazın ilk vaktinde olan fazileti bilir olsalardı, ona ulaşmak için muhakkak öne geçme yarışı yaparlardı. Yine insanlar yatsı ile sabah namâzlarmdaki sevabı bilselerdi, muhakkak bu iki namazın cemâatine emekleye emekleye (yâhıd kıç üstünde sürüne sürüne) de olsa giderlerdi" 991[21].

990[20] Bu ta'lîki, Seyf ibnUmer el-Futûh'ta ve Taberî, Abdullah ibn Şubrume'den mev-sûlen rivayet etmişlerdir. Bu, Umer ibn Hattâb zamanında 15. hicret yılında Ka-dîsiye fethinde olmuştur. Bu rivayete göre Kadîsiye öğleden evvel f'eth olunmuştur. Herkes yerli yerine döndüğü vakit müezzinin şehîd olduğu meydana çıkmış. Birçok kimseler ezanı ben okuyayım diye niza7 etmişler. Başkumandan Kadisiye fâtihi ve Sâsânî Devleti'ne son veren Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a gelinmiş. O da kur'a ile birini müezzin ta'yîn edip, nizâ'ı bertaraf etmiştir.

991[21] Habvun, ellerini ve dizlerini yere basarak emeklemek ma'nâsına ve kıçüstü sürüne sürüne gitmek ma'nâsına gelir. Bu hadîs şanları müsâvî olan hakk sahihlerinden birini veya birkaçını tcrcîh etmek için kur'a çekmenin meşruluğuna delâlet eder

10- Ezan Okuma Arasında Kelam Etmek Babı

Ve Süleyman ibn Surad (R), ezan okuması arasında konuşmuştur 992[22]. el-Hasen el-Basrî de: Müezzinin, ezan okurken yâhud ikaamet ederken gülmesinde be's yoktur, demiştir 993[23].

14-.......Abdullah ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Abdullah ibn Abbas (R) çamurlu bir (cumua) gününde bize hutbe îrâd edeceği sırada, müezzine, ezan okurken "Hayye ale's-salâti" sözüne ulaştığı zaman "es-Salâtü fi'r-rıhâl (= Namaz evlerde kılınacak)" diye nida etmesini emretti. Bu emirden dolayı insanların bâzısı bâzısına baktı. Bunun üzerine İbn Abbâs: Müezzine böyle nida ettirmeyi İbn Abbâs'tan çok daha hayırlı

992[22] Buhârî bu ta'lîki tarih'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Bu zâtın adı Câhiliyyei devrinde Yesâr idi. Peygamber ona Süleyman ismini verdi. Hicretin 65. yılında 4.000 kişinin kumandanı olarak Hüseyin'in intikaamını almak mücâdelesinde iken, Cezîre'de şehîd edilmiştir. Bu sahâbV, asker içinde ezan okurken, ezân arasında hizmetçisine bir ihtiyâç için emir verirdi. Bunu Buhârî'nin lâfzı ile İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir

993[23] Bu ta'iîki deÜbn Ebî Şeybe el-Musannaf'ında rivayet etti.

olan kimse (yânî Peygamber) yapmıştır. Bu (yânî cumua namazı) zarurî ve vâcib bir şeydir, dedi 994[24].

11- Kendisine Vaktin Girdiği Haber Verecek Biri Bulunduğu Zaman Gözlere Kör Olan Kimsenin Ezan Okuması(nın Cevazı) Babı

15-.......(Abdullah ibn Umer -R- şöyle demiştir): Rasûlullah (S)şöyle buyurdu: "Bilâl, ezanını gece okuyor. Binâenaleyh sizler îbnu Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyiniz içiniz,".

Sonra râvî: İbnu Ümmi Mektûm gözlen kör bir kimse idi. Kendisine sabah oluyor, sabah oluyor denilmedikçe. ezan okumazdı, dedi 995[25].

994[24] er-Rahl, insanın meskeni ve eşyasının bulunduğu yere denir. Bu, ister bİnâ ister binasız bir yer olsun, seferde hazarda insanın durağı, menzili ra/j/'dır. İbn Abbâs, cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumuayı ikaame etmek; gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelemeyenler tabiî olarak" evlerinde öğle namazını kılmakla yetinirler

995[25] "Esbahle" ta'bîrleri "Sabaha girdin" şeklinde değil de, "Sabaha giriyorsun; sabah oluyor" seklinde terceme edilmesi, fecrin tulû'undan sonra yemek ve içmenin İttifakla haram olmasından dolayıdır. Kendisine vakti haber verenler, vaktin evvelinden biraz Önce, vakiin yaklaştığını hab'cr vermiş oluyorlar.

12- Ezan, Fecrin Tulu'undan Sonradır Babı 996[26]

16-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bana Hafsa şöyle haber verdi: Müezzin sabahı gözetlemek için durup beklediği ve sabah belirdiği zaman Rasûlullah (S) farz namaz ikaame olunmazdan evvel hafîf iki rek'at namaz kılardı.

17-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R): Peygamber (S) sabah namazının nidası, yânî ezam ile ikaameti arasında iki hafîf rek'at namâz kılardı, demiştir 997[27].

18-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den oimak üzere haber verdi

---

Buhârî bunu, a'mânın ezanının sahîh olabileceğine delîl olarak sevk etmiştir

996[26] Yânî sabah namazı için mu'teber olan ezan, fecrin tulû'undan sonradır

997[27] Sabah namazının râübesini hafîf kılmak müstehâbdır. Peygamber bu râtıbenin Ukrek'atındaf&iAaiie "Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn'\ ikinci rek'ai £a Fatiha ile"Kul huve'flâhu ahad" ve diğer rivayetlerde de diğer âyetleri okumuştur.

ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bilâl ezam geceleyin okuyor. Binâenaleyh sizler İbnu Ümmi Mektûm ezan okuyuncuya kadar yiyiniz, içiniz" 998[28].

13- Fecrden Evvelki Ezan Babı 999[29]

19-.......Bize Zuheyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman et-Teymî, Ebû Usmân en-Nehdî'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bilâl'in ezanı hiçbirinizi -yâhud: Sizden hiçbir kimseyi- sahur yemeğinden alıkoymasın. Çünkü o henüz gece iken ezan okur. Onun bu okuması, ibâdetle kaaim olanınızı (artık sabah yaklaşıyor diye) vazgeçirmek, uykuda olanınızı da uyandırmak içindir. Fecr -yâhud sabah-, böyle zahir olmak değildir; tâ böyle olmayınca fecr

---

998[28] Bilâl'in vaktinden evvel ezan okuması, namaza da'vet için değil, -bundan sonra gelecek hadîste beyân edileceği üzere- uytaıda olan uyansın, oruç tuîacak olan sahurunu hemen yesin, gece namazında olan namazını kısa kesip vitir namazına başlasın içindir, demişlerdir

999[29] Yânî meşru' mudur, değil midir; fecrden sonraki ezan yerine geçer mi, geçmez de tekrar ediür mi?
Buhârî buradaki Abdullah ibn Mes'ûd hadîsini fecrden evvel czân okunabileceğine delîl olarak getirmiştir.

olmaz"- Râvî Zuheyr dedi ki: Peygamber ("Fecr böyle zahir olmak değildir" derken) parmaklarını yukarıya kaldırıp baş aşağıya dikdi [1000][30]. ("Tâ böyle olmayınca" derken de) Sebbâbelerini yânî şehâdet ve orta parmaklarını üst üste bindirip sağa sola uzatmak suretiyle işaret buyurdu [1001][31].

20- Bize İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû

[1000][30] Bu, fecri kâzib'i ta'rîf içindir. Beyân edilen Peygambcr'in bu işareti, ufuktan baş semtine doğru uzanan mustatîl nuru gösterir

[1001][31] Bu da fecri sâdıkı ta'rîf içindir. Peygamber'in işareti sâdık sabahta ufukta görünen yaygın nuru gösterir. Her iki fecri anlatmak için, bu iki türlü işaretten daha uygunu olamaz. Her İkisi de Peygamberler ve rasûllere hass bir beyân ve îzâh kudreti ile, en anlamaz kimselere anlatabilecek vech ile ta'rîf buyurulmuş-tur. Fecri kâzib dediğiniz ve fıkıh kitâblarında oruç ve namaz mes'eleleri arasında ehemmiyetle bahsedilen zıya' hâdisesi, sabahlan doğu tarafından -tabanı ufukta, mihveri göğe doğru uzanmış ve ziyası saman yolu zıyâsma benzer- akçıl, donuk ve pek uzun bir nûrânî ehram (piramit) suretinde zahir olur ki, bu ehramın tabam ufukta ve güneşin bulunduğu cihette olduğu ve nûrânî bir sütün gibi ufkun üstünde başa doğru gittikçe incelerek göründüğü İçin, fakîhler dilinde buna "beyaz mustatîl" nâmı verilir. Bu beyaz mustatîlin dağılıp zail olmasıyle beraber ufukta bütün doğu tarafına boydan boya uzanmış bir çizgi gibi subhu sâdık zuhur eder ki, bu "beyaz musta'rîd", oruçlu için yeme ve içmenin haram, müslümân için sabah namazının farz olduğu zamanın nihayeti ve başlangıcıdır.. (Ahmed Naîm, Tecrîd Tercemesi, II, 478-480).

Usâme haber verdi. Ubeydullah: Bize tahdîs etti, dedi [1002][32]. el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe'den ve Nâfi'den; o da İbn Umer'den: Rasûlullah (S) buyurdu ki; ... H[1003][33] ve yine bana Yûsuf ibn îsâ el-Mervezî tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Fadl (ibn Mûsâ) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Umer'in oğlu Ubeydullah, el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Bilâl ezanı gece-leyin okur. Binâenaleyh İbnu ÜmmiMekîûm ezan okuyuncaya kadar yiyiniz ve içiniz" buyurdu.

14- Bab: Ezan İle İkaamet Arasında Ne Kadar Fasıla Vardır?

Ve namaz ikaametini bekleyen kimse (ezandan sonra ne kadar bekler)?

[1002][32] "Bize tahdîs etti" sözünde takdîm-te'hîr vardır. Terkibin aslı: Ebû Usâme: Bize Ubeydullah el-Kaasım'dan tahdîs etti, şeklidir. Sanki râvî burada aslı üzere zikretmemiş olan şeyhinin lâfzını gözetmiş gibidir

[1003][33] Bu "H", hadîsin metninin zikrinden önce bir İsnâddan diğer isnada tahvîle işarettir. Hâil'e veyâ hadîs'e işarettir de denilmiştir

21-.......Bize Hâlid, el-Cuveyrî'den; o da İbn Bureyde'den; o da Abdullah ibn Mugaffel el-Müzenî (R)'den olmak üzere tahdîs etti. Rasülulluh (S) üç kerre: "Her iki ezan (yânî her ezan ile ikaamet) arasında, kılmak isteyen için bir namaz vardır" buyurmuştur[1004[34]].

22-.......Enes İbn Mâlik (R) şöyle demiştir: Müezzin ezan okuduğu vakit, Peygamber, sahâbîlerinden bir takım insanlar acele ile direklere doğru durup namaz kılarlardı. Nihayet Peygamber (S) çıktığı vakit onları öyle akşam namazının farzından evvel iki rek'at kılıyorlar hâlde bulurdu. Hâlbuki ezan ile ikaamet arasında (çok) bir şey yoktu.

Usmân ibn Cebele ve Ebû Dâvûd da Şu'be'den gelen rivayette şöyle demiştir: Ezan ile ikaamet

---

[1004[34]] Buhârî bu hadîsi ezan iie ikaamel arasında ne kadar fasıla bırakmak gerekeceğini bildirmek için sevketmiştir. Bu işarete göre, İkisi arasında bir namaz kılacak kadar fâsıia bırakmak lâzım gelir. Tâ ki bu müddet zarfında eemâat hazırlansın, abdestlerini alıp toplanabilsinler

arasında ancak az bir müddet vardı [1005][35].

15- (Ezanı İşitmesinden Sonra Namaz Îçin) İkaameti Bekleyen Kimse Babı [1006][36]

23-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), müezzin sabah namazının ilk ezanını okuduğunda, sabah namazından evvel fecr aydınlığı iyice belirdikten sonra kalkar, hafîf iki rek'at kılar, sonra sağ yanı üzerine uzanır, tâ müezzin namaza ikaamet (edeceğini haber vermek) için gelinceye kadar beklerdi [1007][37].

[1005][35] Bu, üst tarafta geçen "Ezan ile ikaamet arasında (çok) bir şey yoktu" tarzındaki mutlaklığm takyididir. Yâhud da geçen ibarede menfî olan şey çokluktur, burada müsbet olan ise azlıktır. Binâenaleyh çokluğun nefyedilmesi, azlığın is-bâtını gerektirir (Kastallânî).
Yânî bu sonuncusu, üst taraftaki "... bir şey yoktu" ibaresini "az bir şey vardı" şeklinde bir tefsîrdir.
[1006][36] Bu başlığın konulmasından, bunun ekseriya imâma mahsûs olduğuna işaret edildiği anlaşılıyor
[1007][37] Burada ilk ezandan maksad, ya vakti ilân için okunan ezandır, ki namaza başlanacağını haber vermek için yapılan ikaamete nazaran ilk sayılır; yâhud da bundan evvelki ve sonraki hadîslerde fecru sâdikin girmesinden evvel okunan ezandır. Bu, iki rek'at sabah namazının râtibesidir; farzdan evveldir. Farzdan sonra kılınmaz. Bunun hafîf kılınması müstehâbdır

16- Bab: Her Ezan İle İkaamet Arasında Kılmak İsteyen , İçin, Bir Namaz Vardır

24-.......Abdullah ibn Mugaffel (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her iki ezan (yânî ezan ile ikaamet) arasında bir namaz vardır. Her iki ezan arasında bir namaz vardır" buyurduktan sonra, üçüncüsünde: "İsteyen için" sözünü ilâve etti [1008][38].

[1008][38] Buhârî bu rivayeti de ezan ile ikaamet arasında bir nafile namaz, yâhud vakit râtibesi kılınabileceğini anlatmak için sevk etmiştir. Müslim ile İsmâîrTde "İsteyen, için" kaydı dördüncü defasında îrâd edilmiştir. Ebû Davud'un rivayetinde ise bu kelâm iki defa söylenmiştir. Akşamdan başka vakitlerin farzlarından evvel râtıbeler ve sünnetler kılınabileceğinde şübhe yoktur. Yalnız akşam namazından evvel tatavvû' kılınmasında, fakîhler arasında görüş ayrılığı vardır.

17- Seferde Bir Tek Müezzin Ezan Okusun Diyen Kimse Babı **1009[39]**

25-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Kavmimden beş on kişilik bir toplulukla beraber Peygamber'inyanma geldim. Yanında yirmi gece kaldık. Peygamber rahîm ve rafîk tabîatli idi. Ehil ve ıyâlimizi özlediğimizi görünce bize: "Dönünüz, onların yanlarında bulununuz. Onlara (dîni) öğretiniz. (Beni nasıl namaz kılar gördünüz ise öylece) namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. En yaşlınız da size imâm olsun" buyurdu 1010[40].

1009[39] Seferde bir tek müezzin.." sözü için mefhûm yoktur; yânî hazarda birden çok olsun ma'nâsı yoktur. Çünkü hazarda da böyledir, bir tek müezzin ezan okur. Şehirlerin kuturları birbirinden uzaklaşması sebebiyle birkaç müezzin olmasına ihtiyâç duyulursa, her biri bir cihete ezan okur, toplu hâlde okumazlar, denildiğine göre toplu hâlde ezan okumayı ilk ihdas edenler Umeyye oğullan'dır. Şafiî, Kitâbu'l-Umm'de: "Bir müezzinin diğer müezzinden sonra ezan okumasını hoş görürüm. Lâkin birçok müezzinin hep birden okumasını hoş görmem; meğer ki mescid büyük olsun. Bu suretle her müezzin kendi cihetinde olanlara ezanı duyurmuş olur" demiştir (İbn Hacer.).

1010[40] Ebû Davud'un Sünen'inde Ebû Mes'ûd Bedrî'den nıerfû

18- Cemaat Oldukları Zaman Yolcular İçin Dahi Ezan ve İkaamet Olacağı, Arefe ve Müzdelife'de De Böyle Olacağı, Soğuk Yahud Yağmurlu (Gün ve) Gecede Müezzinin "Es-Salatu Fi'r-Rihal." Sözü Babı

26-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in maiyyetinde bir yolculukta bulunuyorduk. Müezzin (öğle) ezanım okumak istedi. Peygamber (S) ona: "Serinliği bekle!" buyurdu. Bir müddet sonra müezzin yine okumak istedi. Peygamber yine: "Serinliği bekle!" buyurdu. Sonra yine ezan okumak istedi. Peygamber de yine: "Gölge tepelerin

---

olarak rivayet edilen şu hadîste: "Bir kavm içinde Allah 'in Kitabım en çok okuyup belleyen, kıraate en evvel Başlamış olan her kim ise, .o kavme o imâm olsun. Kıraat hususunda musâvî iseler, hicreti en kadîm olan hangisi ise o; hicrette de musâvî İseler en yaşlıları hangisi ise o imamlık etsin" buyuruimuştur. Metindeki hadîste, gelen hey'etin hep yirmişer gece Peygamber'in yanında kalmış ve Kur'ân öğrenme hususunda aralarında farklılık bulunmamış ve hicretleri de bir günde başlamış olmasından, ifk iki fazîlet sebebinde aralarında musâvât bulununca, yalnız yaş üstünlüğü mes'elesi kalır ki, iste bu hadîste ona riâyete nıe'mûr olmuşlardır.

yüksekliği mikdârına musâvî oluncaya kadar serinliği bekle" buyurdu, müteakiben Peygamber (S): "Sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır" buyurdu 1011[41].

27-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: İki kimse sefere niyet ederek Peygamber'in yanına (vedâya) geldiler. Peygamber (S): "Buradan çıktığınızda (her namaz vakti geldikçe) ezan okuyunuz. Sonra ikaamet ediniz. Sonra en büyüğünüz imâm olsun" buyurdu 1012[42].

28-.......Bize Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in yanma geldik. Biz, yaşça birbirine akran gençler idik. Peygamber'in yanında yirmi gün yirmi gece ikaamet ettik. Rasûlullah çok merhametli ve çok rıfklı idi: Ehlimizi arzu ettiğimizi yâhud ehlimize iştiyak hâsıl ettiğimizi

---

1011[41] Bu hadîs, Kitâbu Mevâkîii's-Saiât'ın 19. babında da geçmişti

1012[42] Bu hadîslerden ezan İle cemâatin yolcular hakkında da meşru olduğu ve birisinin ezanının bir cemâat için kifayet ettiği İstidlal olunur

anlayınca, geride kimleri bıraktığımızı bize sordu. Biz de kendisine haber verdik. Rasûlullah: "Haydin (ehillerinizin yanma) dönünüz. Onların aralarında ikaamet ediniz. Onlara öğretiniz, söyleyecek şeyleri söyleyip emrediniz" buyurdu. Bir de birçok şeyler buyurdu ki, şimdi onları hatırlıyorum yâhud hatırlamıyorum (râvî şekk ediyor). Ve o arada: "Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. En yaşlınız da size imâm olsun" buyurdu 1013[43].

29-.......BanaNâfi' tahdîsedip şöyle dedi: İbn Umer (R), Dacnân'da iken soğuk bir gecede ezan okudu. Sonra "Sallû fîrihâlikum = Namazlarınızı olduğunuz yerlerinizde kılınız" dedi. Daha sonra bize şunu haber verdi: Rasûlullah (S) seferde iken soğuk yâhud yağmurlu bir gecede müezzine ezan okumasını

1013[43] Bu hadîsteki "Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namaz kılınız" düstûru, bu en birinci İslâm ibâdeti olan namazın kıyamete kadar devam edecek ve hiçbir değiştirmeye imkân ve ihtimâl bırakmayacak kesinlikte şeklinin muhafazasını te'mînât a-itına alan ebedî bir düstûrdur.

ve ardından da "Elâ sallû fî'r-rıhâl (yânı: Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız)" diye nida etmesini emrederdi, dedi 1014[44].

30-.......Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Ben el-Abtah'ta Rasûlullah(S)'ı gördüm. Bilâl yanma geldi de O'na namazı i'lâm etti. Sonra Bilâl bir harbe ile dışarı çıktı, nihayet onu Abtah'ta Rasûlul-lah'm önünde bir yere dikti ve namazı ikaame etti 1015[45].

1014[44] Bu hadîsin benzeri aynı kitabın 10. babında da geçmişti.
Buhârî bunu kâh ezan arasına söz karıştırmak, kâh özürden dolayı cemâate gelmemek ruhsatını beyân İçin müezzinin "Elâ sallû fi'r-nhâl" riidâsıyle key-fiyyeti i'lân etmesinin cevazı bahislerinde sevk etmiştir. Binâenaleyh burada da ezana başka söz karıştırmanın cevazına îmâ ediyor.
Daha önce geçen 10. bâbda Süleyman ibn Surad(R)'m ezan esnasında konuştuğu ve Hasen Basrî'nİn ezan ok'ur yâhud ikaamet ederken gülmekte be's yoktur dediğini ta'Iîkan zikretmekle bu re'yini te'yîd etmiş oluyor.
Hasen Basrî gibi Ahmed ibn Han bel, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Katâde, Atâ ibn Ebî Rebâh da Buhârî'nİn bu hadîslerine tutunarak, ezan esnasında mutlak olarak kelâma ruhsat vermişlerdir. Nahaî ile İbn Şîrîn ve Evzâî ise, bunu mekruh görmüşlerdir... Şafiî'ye göre sözün azına ruhsat varsa da, çoğuna yoktur. Mâlikîler'e göre memnu'dur. Lâkin söz söylemeyi gerektirecek mühim bir iş zuhur ederse söylenebilir...
1015[45] Bu hadîs de daha önceki kitâblarda birkaç defa geçmişti. Hadîsteki hâdise Mekke'ye olan seferlerden birinde vâki'

19- Bab: Müezzin Ezan Okurken Ağzını Sağa Sola Döndürür mü ? ve Yine Müezzin Ezan Esnasında Sağa Sola Döner mi? 1016[46]

Bilâl'ın ezan okurken iki parmağını iki kulağına soktuğu zikrolunur 1017[47]. İbn Umer ise iki parmağını iki kulağına sokmazdı 1018[48].

İbrâhîm en-Nahaî: Abdestsiz olarak ezan okumakta be's yoktur, demiştir 1019[49]. Atâ ibn Ebî Rabâh ise: Abdest almak dînde sabit olmuş bir sünnet ve kaanûndur, demiştir 1020[50].

Aişe: Peygamber (S) -abdestli, abdestsiz- her

---

olmuştur. Abtah, Mekke'de Minâ'ya yakın bir yer ismidir. Rasûlullah orada konak ederdi.

1016[46] Müslim Sahîh'mdt de Ebû Cuhayfe'den Bilâl'in ezan okurken (Hayy'ale'Ierde) ağzını sağa sola döndürdüğü; Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve diğerlerinde de müezzinin ezan esnasında sağa sola döndüğü rivayet edilmiştir

1017[47] Bunu Abdurrazzâk ve diğerleri rivayet etmiştir

1018[48] Bunu da Abdurrazzâk ve İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir

1019[49] Bunu da İbn Ebî Şeybe Mıisannafmâa Cerîr'den; o da Mansûr'dan olmak üzere rivayet etti

1020[50] Bunu Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûl olarak, İbn Ebî Şeybe ve diğerleri de mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

hâlinde Allah'ı zikrederdi, demiştir 1021[51].

31-.......Bize Sufyân, Avn ibn Ebî Cuhayfe'den; o da babasından olmak üzere tahdîs etti. Ebû Cuhayfe, Bilâl'ı ezan okurken gördüğünü haber verip: Ben ezan okuduğu sırada Bilâî'in ağzını şu tarafta ve şu tarafta ta'kib etmeye başladım, demiştir.

1021[51] Bunu Müslim, Abdullah el-Behiyy tarîkinden mevsûlen rivayet, etti. Yânı Peygamber, abdestü olsun olmasın musâvî olarak her hâlinde Allah'ı zikrederdi. Ezan da bir zikr'dir. Binâenaleyh ezan için abdest ve kıbleye yönelme şart kılınmaz. Nitekim diğer zikirlerde de şart kılınmaz. O zaman namaz, abdest ve kıbleye yönelme hükümlerinde ezana muhalif olmasından dolayı, ezan namaza katılmaz.
Buhârî'nin bâb başlığı akabinde bu haberleri zikretmesinin münâsebeti bu noktalardan tanınır. En az münâsebet de kâfidir. Âlimlerin bu mes'elelerdeki ihtilâflarından dolayı Buhârî kesin söylemeyip, istifham lâfzıyle zikretti (İbn Hâ-cer, Aynî, Kastalîânî).
Buhârî'nin maksadı, ezanın, hükümlerde namaza mülhak olmadığı ve do-layısıyle ezanda kıbleye yönelme şart kılınmayacağım isbat etmektir. Bununla da bâb başlığı ile burada gelen haberler arasındaki münâsebet tahakkuk etmek-tedir (Şâh Veliyyullah).

20- İnsanın "Namaz Bizden Kaçtı" Sözü Babı [1022][52]

İbn Şîrîn; Namaz bizden kaçtı demeyi kerîh görüp; lâkin "Biz namaza erişemedik" desin, demiştir. Peygamber(S)'in sözü ise daha sahihtir [1023][53].

32-.......Ebû Katâde şöyle demiştir: Biz Peygamber'le birlikte namaz kılmakta olduğumuz sırada, Peygamber birçok kimselerin koşuşma seslerini işitti. Namazı kıldırdıktan sonra: "Ne oluyorsunuz?" diye sordu. Namaza yetişmek için acele ettik, dediler. Peygamber: "Öyle acele acele koşuşmayınız. Namaza

---

[1022][52] Yânı bu söz mekruh olur mu, yâhud olmaz mı?

[1023][53] İbn Sîrîn'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe Musanrıafında mevsûlcn rivayet etmiştir. "Biz erişemedik" sözünde "Namaz bizden kaçtı" ta'bîrinin hilâfına, erişeme-meyi kendisine nisbet etme inceliği vardır.

"Peygamber'in sözü ise daha sahihtir" kelâmındaki esahh lâfzı ile, cf'alu't-tafdîl murâd edilmemiştir. Çünkü onunla ef'alu'ı-tafdîl murâd edilirse, İbn Sîrîn'in sözü sahih, Peygamber'in sözü ondan daha sahîh olmak lâzım gelir. Hâlbuki böyle değildir. Esahh ile sahîh murâd edilmiştir. Çünkü bâzan ismi tafdîl zikr olunur da, onunla tafdîl değil, tavzih irâde edilir-. Bu kelâm Buhârî'den İbn Sîrîn'e bir reddir. Çünki Şân' fevât lâfzını kullanıp cevaz vermiş, İbn Şîrîn ise onu kerîh görmüştür (Aynî).

geldiğiniz zaman (vakaar

ve) sekınetten ayrılmayınız (ağır ağır yürüyünüz). Namazdan yetiştiğiniz kadarım (imâmla beraber) kılınız, kaçırdığınızı da (sonra yalnızca) tamamlayınız" buyurdu 1024[54].

21-Bab: İnsan Namaza Koşmaz. Fakat Sekinet İle ve Vakaar İle Gelmelidir

Peygamber de: "Namazın erişdiğiniz kadarını (imâmla) kılınız; kaçırdığınız kısmını ise kendiniz tamamlayınız"

buyurdu. Bu hadîsi Ebû Katâde, Peygamberden rivâvet etti 1025[55].

1024[54] Demek iftitâh tekbîrini kaçırmak korkusu olsa da, olmasa da, herhalde namaza sekînet ve vakaar ile gitmek gerekiyor. Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadîste de: Biriniz cemâat namazına niyeî edip gittiği vakitte ağır ağır yürüsün. Çünkü o artık namaz içindedir. Yetiştiği kadarını imâm ile birlikte kılsın. Kaçırdığını da sonra yalnızca kaza etsin" denilmiştir (el-Muhallâ).

1025[55] Bu, Buhârî'nin bundan önce geçen 20. bâb altında rivayet ettiği hadîsin bir kısmıdır. Buhârî hadîsi burada iki senedle getirmiştir

33-.......VeyineîbnuEbîZİ'b, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs.etti. Peygamber (S): "îkaameti işittiğiniz zaman, sekînet ve vakaarla namaza doğru yürüyünüz; sür'at etmeyiniz. Namazın eriştiğiniz kadarını (imâmla beraber) kılınız; kaçırdığınız kısmını ise kendiniz tamamlayınız'ı buyurdu 1026[56].

22- Bab: İkaamet Edilmesi Sikasında İmamı Gördüklerinde İnsanlar Ne Zaman Ayağa Kalkarlar? 1027[57]

1026[56] Sekînet, sükûn ve itmi'nân, sebat ve temkin ma'nâsına masdardır ki, nefisteki telâş ve helecanın kesilmesiyle hâsıl olan kalb oturması, yürek ısınması, gönül rahatı ia'bîr olunan huzur ve sükûn hâline veya onun mcnşeine isim dahi olur. Hafifliğin ve telâşın zıddıdir..
Vakaar; sehâb vezninde ağır meşrebliliğe. denir, hafiflik mukaabilidir; nâ-mûsu muhafazayı mûcib haslettir..,
1027[57] Bu bâb başlığının altındaki hadîs, gereken cevâbı umûmî olarak beyân etmektedir. İmâm Mâlik e/-Mıtvat/a'\nda: "Namaza ikaame edilirken cemâatin ayağa kalkacağı zaman hakkında hiçbir sınırın ta'yîn edildiğini işitmedim. Şu kadar ki, ben bu, insanların takatine göre olur derim. İçlerinde ağır davranan da bulunur, hafif davranan da" demiştir.
Enes'İn, müezzin "Kad kaameti's-salâtu" dediği vakit kalkdığı rivayet olunur. Bu konuda başka görüşler de vardır.

34-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr), Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan yazdı. Babası Ebû Ka-tâde şöyle demiştir: Rasûlullah (S): ''Namaz ikaame edildiği vakit beni (odamdan çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız" buyurdu.

23- Bab: İnsan Namaza Doğru' Acele Edici Olarak Koşmaz, Fakat Sekinet ve Vakaarla Kalkmalıdır

35- Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şeybân, Yah-yâ'dan; o da Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan tahdîs etti. Babası Ebû Katâde şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namaz ikaame edildiği vakit, beni (odamdan çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız, sekînet üzere olunuz” buyurdu. Bu hadisi Yahya ibn Ebi Kesir’den rivayet etmekte Aliyyu’bnu’l-Mubarek , Şeyban’a mutabaat etmiştir.[1028[58]]

1028[58] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Cumua'da mevsûlen rivayet etti. Bu mutâbaat in buradaki fâidesi üstündeki hadîsi takviyeden ibarettir.

24- Bab: İnsan (Namaza İkaametten Sonra) Bir Zarüretten Dolayı Mescidden Dışarıya Çıkar Mı?

36-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S), namaz ikaamet edilmiş ve saflar dümdüz doğrultulmuş olduğu hâlde ve hattâ namaz kıldıracağı yerde dikeldiği ve biz O'nun tekbîr almasını beklediğimiz zaman yerinden ayrıldı ve: "Yerinizde durun" deyip mes-cidden dışarı çıktı. Biz, bulunduğumuz vaziyet üzere bekledik. Nihayet yıkanmış ve başı su damlatır hâlde bizim yanımıza çıkıp geldi [1029][59].

25- Bab: İmam "Dönüp Gelinceye Kadar Yerinizde Durun" Dediği Zaman, Cemaat Onu Beklerler

37-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir

[1029][59] Buhârî bu hadîsi, değişik lâfız ve değişik tarîklerden Kitâbu'l-Gusl'de ve burada birkaç yerde tahrîc etmiştir.

defasında namaz ikaame edildi, insanlar saflarını düzelttiler, Rasûlullahodasından çıktı; haddizatında cünüb olduğu hâlde öne de geçti. Sonra hatırlayarak: "Yerinizden ayrılmayınız" dedi de odasına döndü ve yıkandıktan sonra başı su damlatarak mescide çıktı ve saff hâlinde bekleyen insanlara (ikaameti tekrar ettirmeksizin) namaz kıldırdı 1030[60].

26- Kişinin "Biz Namaz Kılmadık"' Sözü Babı

38-....... Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle haber verdi: Handak harbi günü Peygamber'in yanına Umer ibnu'I-Hattâb geldi de: Yâ Râsulallah, az kalsın ikindi namazını güneş batmadan kılamaya-caktım, dedi. Ve bu oruçlu orucunu bozduktan sonra idi. Peygamber (S): "Vallahi o namazı ben de kılamadım" dedi. Müteakiben Peygamber, Buthân deresine indi. Ben de

---

1030[60] Bu hadîs de imâmın bir zaruretten dolayı ikaametten sonra dışarıya çıkabileceğine ve kendisinin bekleneceğine delâlet ettiği gibi, ikaamet ile ihram tekbîri arasında kelâmın cevazına da deiîldir.

beraberinde idim. Abdest aldı. Sonra namaz kıldı. Yânî güneş battıktan hayli zaman sonra O, ikindi namazını kıldı, sonra onun ardından da akşam namazını kıldı 1031[61].

27- (Namaz İçin) İkaametten Sonra Kendisine Bir İhtiyaç Arız Olan İmam Babı

39-.......Enes (R) şöyle demiştir: (Bir defa yatsı) namazı ikaame edilmişken, Peygamber (S) mescidin bir tarafında biri ile yavaş yavaş konuşuyordu. Cemâat uyuklayıncaya kadar (sözü uzattı ve) namaza

---

1031[61] Buhârî bu hadîsi, biraz değişik lâfızla, Kitâbu Mevâkîti's-Salât'ın 38. babında ve daha başkalarında tahrîc etmiştir. Kitâbu'l-Magâzî'de de gelecektir.
Burada "Mâ sallayım" ta'bîrini isbâta ihtimamın sebebi, bâzı âlimlerin "Fâtetnâ's-salâtu =Namâz bizden kaçtı"yâhud "Mâ sallaynâ-Namaz kılmadık" gibi sözleri tekellüm etmenin kerâhatine kaail olmalarıdır. Nitekim bunun misâli geçmişti. Lâkin Buhârî buna Peygamber'in "Mâ satleytuhâ = Onu ben de kılmadım" kavliyle istidlal edeydi, daha münâsib olurdu. Çünkü Peygamber bu lâfzı tasrîh etmişti. Maamâfih bu da onun hâsılıdır (Şâh Veliyyullah)

durmadı'[1032][62].

28- Namaz (İçin) İkaamet Edildiği Zaman Kelam Edip Konuşmak Babı

40-.......Bize Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'ye: İnsan, namaz (için) ikaame edildikten sonra konuşabilir mi? diye sordum. O bana Enes ibn Mâlik'ten şu hadîsi tahdîs etti. Enes şöyle demiştir: Bir kerre namaz (için) ikaame edildi. Derken Peygamber'in karşısına bir kimse çıktı ve namaz (için) ikaamet edildikten sonra kendisini namaza başlamaktan habsedip alıkoydu [1033][63].

29- Cemaat Namazının Vacibliği Babı

Hasen Basrî: Bir kimseyi anası, ona olan şefekatından dolayı yatsı namazı cemâatine

---

[1032][62] Bu namazın yatsı namazı olduğu Müslim'in rivayetinde tasrih edilmiştir. Bu hadîs "Kadkaameti's-salâiu"denince ihram tekbîri imâma vâcib olur diyenlerin aleyhinedir

[1033][63] Hanefîler'e göre ikaamet ile iekbîr arasında zaruret olmaksızın konuşmak mekruhtur.

gitmesinden men' ederse, o kimse anasının bu men'ine itaat etmez, demiştir 1034[64]

41-.......Ebû Hureyre'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun, içimden öyle geçti ki, birçok odun toplanmasını emredeyim. Odunlar yığılsın. Sonra namaz için ezan okunmasını emredeyim; okunsun. Sonra birine

---

1034[64] Bu, vücûbu'1-ayn irâde etmekte olduğunu İş'âr ediyor. Çünkü Allah'a ma'siyet olmayacak hususta ana-babaya itaat vâcibdir. Binâenaleyh cemâati terk ona göre bir ma'siyettir. Buhârî bu haberi yakın bir ma'nâ ile mevsûlen Kitâbu's-Sıyâm'da tahrîc etmiştir (Kastallânî),

Bu konuda Şafiî'nin mezhebi cemâat namazının kifâye ile farz, ve her bir kimse için de zât üzerine müekked sünnet olmasıdır. Babın maksûdu bu olmak muhtemildir.Buhârî Hasen'in sözü ile cemâatin vucûbuna istidlal etti. Çünkü Hasen, ma'siyette olmak müstesna, anaya itaat vâcib olduğu hâlde, ona cemâati terkle emrettiğinde anaya itaat etmemeyi emretmiştir. Bundan cemâati terk etmenin, anaya itaat edilmeyecek bir ma'siyet olduğu bilindi (Şah Veliyyullah).

Cemâati namazını terk eden hakkındaki vaîde dâir istisnasız bütün hadîs kitaplarında çeşitli lâfızlarla birçok hadîsler vardır. Bu hadîslerin mecmuundan fakîhlerin cemâat hakkında çıkardıkları hüküm, özet olarak üçtür:

a. Cemâat farzu ayn'dır. b. Cemâat farzu kifâye'dir. c. Cemâat müekked sünnet'tir.. Ebû Hanîfe ile Mâlik'e göre müekked sünnet'tir.

emredeyim de o insanlara imâm olsun. Sonra o cemâati bırakayım da namaza gelmeyen erkeklerin üzerine gidip evlerini üstlerine yakıvereyim. Ve yine nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, onların herhangisi (burada) semiz etli bir kemik parçası yâhud iki tane güzel paça bulacağını bilir olsaydı, muhakkak yatsı namazına gelip hâzır bulunurdu".

30- Cemaat Namazının Fazileti Babı

Esved ibn Yezîd en-Nahaî, bir cemâati kaçırdığı zaman başka mescide giderdi (de cemâat faziletini

kazanmağa çalışırdı) 1035[65].

Enes ibn Mâlik de mescidin birine içinde namaz kılındıktan sonra geldi, ezan okudu, ikaamet etti ve (yanındaki gençlerle birlikte) cemâat namazı kıldı 1036[66].

1035[65] Bu ta'Iîki Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.

1036[66] Bunu da ibn Ebî Şeybe ve Ebû Ya'lâ kendi Müsnedberinde mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Buhârî'nin maksadı, bir mescidde cemâat namazı kılındıktan sonra, bir daha orada cemâatle namaz edâ etmenin - bugünkü

42-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Cemâatle kılınan namaz yalnızın kıldığı namazdan yirmi yedi derece faziletli olur" buyurmuştur.

43-.......Ebû Saîd (R) Peygamber (S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Cemâatle kılınan namaz, yalnızın kıldığı namazdan yirmi beş derece faziletli olur" 1037[67].

---

ta'bîr ile son cemâatin- cevazı hakkındaki ihtilâfa ve kendisinin tecvize meyyal olduğuna işaret etmektir. İbn Mes'-ûd, Ata, Hasen Basrî, Aıhmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye'ninictihâdlan da bu merkezdedir. Delilleri buradaki hadîstir.

Bir mescidde namaz kılındıktan sonra bir daha aynı vaktin cemâat namazı kılınamaz diyen bir taife de vardır. Abdullah ibn Umer'in oğlu Salim, Ebû Bekr'İn torunu Kaasım ibn Muhammed, Ebû Kılâbe bu zümredendirler.... Bu ictihâd-ları da müslümânların kelime birliğinin, fırka fırka olup ayrılması korkusun-dandır. Bunu tecvîz etmekle bid'at ehlinin cemâate muhalefete yol açıp bunu vesile edinmekle namazı ayrıca kılmalanndan sakınmak istemişlerdir.

1037[67] Derecelerin fazlalığı hakkındaki hadîslerin kiminde yirmi beş, kiminde yirmi yedi adedi bildirilmiştir. İbn Umer hadîsinde yirmi yedi, Ebû Saîd Hudrî ile Ebû Hu-reyre hadîslerinde yirmi beştir. Bu iki rivayet arasını, azın zikri çoğu nefyetmez, çünkü adedin mefhûmu mu'teber değildir. Yâhud Peygamber evvelâ 25'İ haber verdi, sonra Allah ona fazilet ziyâdeliğim bildirmiş, o

44-.......Ben Ebû Hureyre'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kişinin cemâat içinde kıldığı namaz, evinde ve pazarda yalnızca kıldığı namazı üzerine yirmi beş misli katlanır. Bu katlamanın sebebi şudur; O abdeste niyet edip abdesti tam alır, sonra kendisine namazdan başka birşey çıkarmayarak mescide doğru yola çıkarsa, tâ mescide varıncaya kadar hiçbir adım atmaz ki, onun için adıma mukaabil bir derece yükseltilmesin ve yine adımından dolayı kendinden bir günâh indirilmesin. Namazı kıldığı zaman ise, namaz kıldığı yerde kaldığı müddetçe melekler ona şu salâtı okumaktan ayrılmazlar: Aîlahumme sallı aleyhi, Alîahumme ırhamhiı (= Yâ Allah ona salât et, yâ Allah ona merhamet eyle). Her biriniz namaz kılmayı beklediği müddetçe bir (nevi') namaz içinde bulunmakta devam

---

da 27'yi haber vermiştir şeklinde cem' edenler olmuştur.
Bâzıları da sevâb nevi'lerini takdîr eden sayıların sırrı ancak peygamberlik nuru ile açıklanabilecek hususlardan olduğu için, bu iki sayının vechini beyân sadedindeki tevcihlerden bahsetmek abes olur demişlerdir.

eder" 1038[68].

31- Sabah Namazını Cemaat İçinde Kılmanın Fazileti Babı

45-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu "Cemâatle kılınan namaz, birinizin yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş cüz' (yânı derece) daha faziletli olur. Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabah namazında bir araya gelirler". Sonra Ebû Hureyre (bunu takviye ve iştişhâc için): İsterseniz

İnne Kur 'âne "l-fecri kâne meşhûden (= Şübhesiz fecr Kur'ân'ı şâhidli-dir)" (ei-isrâ: 78) âyetini okuyunuz, der idi 1039[69].

1038[68] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât'ın "Çarşı mescidinde namaz kılmak" unvanlı 87. babında farklıca bir lâfızla rivayet etmişti.

1039[69] Fecr Kur'ân'ından maksad, sabah namazıdır. Namaz içinde Kur'ân okunduğu için Kur'ân denilmiştir. Nitekim rükû'

Şuayb şöyle dedi: Ve bana Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tah-dîs etti. O: Cemâat namazı yirmi yedi derece faziletli olur, demiştir 1040[70]

46-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Salim (ibn Ebi'I-Ca'd)'den işittim, şöyle dedi: Ben Ümmü'd-Derdâ'dan işittim, şöyle diyordu:Ebu'd-Derdâ (R) öfkeli olarak yanıma geldi.Seni öfkelendiren nedir? dedim. Vallahi ben Muhammed ümmetinden, onların cemâatle namaz kılmaları müstesna, (kusursuz yaptıkları başka) bir şey tanıyamıyorum, dedi 1041[71].

47-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Namazdan dolayı

---

ve sucûd'u şâmil olduğu için namaza rükû' ve sucûd da denir. Namazda okunan Kur'ân'ın kendisi olmak da mıhtemildir. Bu namazın yâhud bu Kur'ân'ın şâhidli olması da, gündüz meleklerinin namazda hâ/.ır olması i'tibâriyledir. Bu hususta başka türlü tefsirler de vardır.

1040[70] Bu, Mâlik ve diğerlerinin İbn Umer'den gelen rivayetlerine uygundur. Bu Şuayb tarîki, ta'lîk değil, mevsûldür.

1041[71] Hadîsin bâb ismine uygunluk ciheti şudur: Cemâatle namaz kılanların diğer işlerinde eksiklik ve değiştirmeler vâki' olmuştur. Bundan cemâatle namaz kılmaları hâriçtir. Onda bu kabilden hiçbir şey vâki' olmamıştır. Bu da cemâatle namaz kılmanın faziletinin azîm olduğuna delâlet etmektedir (Aynî).

insanların en büyük ecre hakk kazananı (cemâat mescidine) derece derece uzaktan yürüyüp gelenlerdir. İmâm ile beraber kılayım diye namazı bekleyen kimse de, hemen kılıp sonra yaîıverenden daha büyük ecre nail olur" 1042[72].

32- Öğle Namazını İlk Vaktinde Kılmaya Davranmanın Fazileti Babı

48- Bize Kuteybe, Mâlik'ten; o da Ebû Bekr'in himayesinde olan Sumeyy'den; o da Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"(Vaktiyle) bir kimse yolda yürürken, yolu üstünde bir diken dalı buldu. Onu yoldan dışarıya attı.

1042[72] Cemâate uzak mesafeden gelmekteki büyük ecr, adımların çokluğundan ve her adıma ecr terettüb etmesinden; hulâsa ecirlerin meşakkat nisbetinde olmasından ileri geliyor. Meşakkat ziyâdeliği, ecr" ve fazîlet ziyâdeliğine sebeb oluyor.
Hadîsin son kısmı uykusunu cemâate tercîh ederek, yatsıyı hemen kıhp yatan kimse hakkındadır.
Bu hadîsten, dîn işlerinden herhangi birinin değiştirilmesi sırasında elinden bundan fazlası gelmediği zaman öfkelenmenin ve öfke ile o münker işi reddetmenin cevazı istinbât edilir.

Allah onun bu amelini kabul buyurdu ve onun günâhlarını mağfiret etti". Sonra Rasûlullah şöyle buyurdu:

"Şehîdler beştir: Taundan ölen, karın (yânî iç) hastalığından ölen, suda boğulan, yıkıntı altında kalıp ölen, bir de Allah yolunda şehîd olan{yzm öldürülen)dır".

Yine Rasûlullah şöyle buyurdu:

"İnsanlar ezan okumakta ve birinci saffta olan (hayır ve bereketler)/ bilir olsalar da (onları elde etmek için) kur'a atmaktan başka çâre bulamasalardı, muhakkak kur'a alışırlardı. Onlar namazı ilk vaktinde kılmaktaki fazileti bilselerdi, (ona yetişmek için) muhakkak yarış ederlerdi. Yatsı ile sabah namazlarında olan sevabı bilselerdi, muhakkak bu iki namaza (onların cemâatine) emekleye emekleye de olsa gelirlerdi" 1043[73].

1043[73] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât,Kitâbu'ş-Şahâdet, Kitâbu'l-Cihâd gibi ayrı ayrı yerlerde değişik râvî ve lâfızlarla rivayet etmiştir.
Buradaki rivayet beş hadîsi bir arada toplamaktadır. Diken dalı hadîsi, şehîdler hadîsi, kur'a atma hadîsi, namazı vaktinin evvelinde kılma hadîsi, emekleme hadîsi. Buhârî bunların

33- Mescid Yolunda Atılan Adımlar Mukaabilinde Allah'tan Ecir, Sevab ve Rıza Niyaz Eylemek Babı

49-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Ey Selime oğullan, mescidyolunda attığınız adımlarınızın ecrini hesaba katmaz mısınız?" buyurdu.

Ve Mucâhid: " Ve nektubu mâ kaddemû ve âsârahum (= Biz önden gönderdikleri şeyleri ve -bıraktıkları- eserleri yazıyoruz)" (Yâsîn: 12) âyetindeki "âsâr" lâfzını tefsir edip, "Hutâ = Adımlar" demektir, demiştir 1044[74].

---

arasını âdeti olduğu gibi bâb başlıkları için ayırmamıştır. Çünkü Kuteybe bu hadîsi Mâlik'ten böyle topluca tahdîs etmiştir' (Aynî).

Bu hadîsin baş kısmından, yolculara zahmet verecek şeyi yoldan kaldırıp atmaktaki fazîlet anlaşılıyor. Memleket halkının rahat yolculuk edebilmeleri için umûmî yollar inşâsı ile bunları güzel muhafaza etmek de elbette bu fazîle-tin en yükseklerinden sayılmalıdır.

1044[74] Mucâhid'in bu "âsâr" lâfzı hakkındaki tefsirini Abd ibn Humeyd, İbnu Ebî Nucayh ve diğerleri tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî iki defa sevk ettiği bu ta'lîk İle Selime oğullan kıssasının o âyetlerin tefsirine tatbik edildiğini işaret etmek istemiştir.

Ve İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan olan Selime oğulları, (mescide uzak düşen) menzillerinden göçüp Peygamber'e yakın bir yere konaklamak istediler. Rasûlullah Medine'yi (koruyan menzillerini) ıssız bırakmalarını beğenmedi de onlara hitaben: "Eserlerinizi (yânı attığınız adımların ecrini) hesaba katmaz mısınız?" buyurdu. Mucâhid: Onların eserleri adımlarıdır, yeryüzünde yürürken ayaklarının bıraktığı izlerdir, demiştir1045[75].

1045[75] Bu Selime oğulları'na mensûb olan Câbir ibn Abdillah: Evlerimiz mescidden uzakta idi. Bunları satıp mescide yakın yerlere gelmeye niyet ettik idi. Rasûlullah (S) bizi bundan nehyedip: " U-ji ;>^ j^. '<M öl = Attığınız her adıma mu-kaabil size bir derece verilir" buyurdu, dediğini Müslim rivayet ediyor. Diğer bir rivayette Selime oğullan yurdunun Sel'de olduğu tasrîh ediliyor ki, bu Sel' denilen yer, Medîne'nin takriben bir mil uzağındadır.
Bu hadîs de namaz için atılacak ziyâde adımların ecir ziyâdeliğini mûcib olduğuna delâlet ettiği gibi, mescid yakınında ikaametin de müstehâb olduğuna delâleti tazammun eder. Çünkü Peygamber onların asıl maksadlarmı beğenme-mezlik etmemiş, yalnız Medine civarının boş bırakılmasını askeri bakımdan, yâni emniyet cihetinden uygun görmemiştir.

34- Yatsı Namazını Cemaat İçinde Kılmanın Fazileti Babı

50-.......Ebû Hureyre (R)'şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Münafıklar üzerine sabah ile yatsı (cemâat) namazlarından daha ağır hiçbir namaz yoktur. Hâlbuki bu iki namazda olan şeyleri bilselerdi emekleye emekleye de olsa, onlara muhakkak gelirlerdi. Yemin olsun içimden öyle geçti ki, müezzine emredeyim namazı ikaame etsin, sonra bir kimseye emredeyim, o da insanlara imamlık etsin, sonra ateşli fitilleri alayım, ezanı işitmeyi müteâkıb namaza çıkmayanların evlerini başlarına yakayım" 1046[76].

1046[76] Buradaki münafıklık, amel ve ma'siyet nifakıdır, kâfirlik nifakı değildir. Yâni bu hadîste kötülenenler, mü'minlerin cemâate devam hususunda tenbel davranan zümresidir. Bunlar, îmândan büsbütün soyulmuş kâfir münafıklar gibi değildir. Bunlar îmânsız münafıkların hâllerine benzedikleri için, zecr, maksadıyle böyle münafıklıkla vasıflandırılmışlardır. Bunlar evlerinde namaz kılıyorlar. Hakîkî münafık ise kâfir olduğundan elbet evinde namaz kılmaz. Çünkü mürailik ihtiyâcını bile duyacak kadar bir ıztırârı yoktur. Münafıkların ta'rîfi hakkında nazil olan: Namaza kalktıklarında tenbel tenbel kalkarlar" {en-Nisâ: 141) Namâza gelişleri behemahal tenbel olaraktır, zekât verişleri de behemahal istemi-yerekür.. " (et-Tevbe: 54)

35- Bab: İki Kişi de, İkiden Ziyadesi de Cemaattir

51-.......Bize Hâiid, Ebû Kılâbe'den; o da Mâlik ibnu'l-Huveyris (R)'ten olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz (vakti) geldiği zaman ezan okuyunuz ve ikaamet ediniz. Sonra ikinizin en yaşlısı size imamlık etsin" buyurmuştur [1047][77].

âyetlerine nazaran, bariz vasıfları namazda tenbellik, zekât ve harcamada isteksizlik olduğundan, bu gibi kötü sıfatlarla bir derece u sıfatlanan mü'minler de münafıklar zümresine mülhak gösterilmişlerdir.
Bu iki vaktin cemâatine gelmenin bu kadar ağır olması, sabah namazının tatlı uyku zamanına, yatsı namazının da istirahat vaktine tesadüf etmesinden-dir. Hadîste bu maksadın "eskale= en ağır" lâfzıyle îrâd edilmesi, diğer namazlara da gelmenin kendilerine ağır geldiğine, şu kadar ki, en ağırı bu iki namaz olduğuna delâlet eder.
Buhârî bu hadîsi biraz değişik bir lâfızla aynı kitabın "Sabah namazını cemâat içinde kılmanın fazileti" unvanlı 31. babında da tahrîc etmişti.
[1047][77] Buhârî bu hadîsi, daha mufassal bir lâfızla, aynı kitabın 18. babında da zikretmişti. Buhârî burada, iki kişiye hitâb eden bu hadîsi, namaz kılan iki kişiye, yânı imâm ile me'mûma da cemâat denilmesinin doğruluğuna delîl için getirmiştir. Bâb ismi hadîs metnindeki tesniye zamirlerinden alınmıştır.

36- Namazı Bekleyerek Mescid İçinde Oturan Kimse ve Mescidleri Fazileti Babı

52- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Sizlerden her biri namaz kıldığı yerde bulunmakta devam ettiği ve kendisinden hades vâki' olmadığı müddetçe, melekler ona: Al-lahumme ığfir lehu, Allahumme ırhamhu (= Yâ Allah buna mağfiret et, yâ Allah buna merhamet eyle!) diye salât yânı dua ve istiğfar ederler. Sizlerden her biri namaz kendisini habsetmekte devam ettiği müddetçe ve kendisini ancak namaz, ehline dönmesinden men' etmekte devam ettiği müddetçe bir (nevi') namâz'JÇİnde bulunmakta devam eder [1048[78]].

53-....... Bana Hubeyb ibnu Abdirrahmân, Hafs ibnu Âsım'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere

[1048[78]] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, "Mescid içinde hades" unvanlı 62. babında daha kısa bir lâfızla geçmişti.

tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Yedi kişi ki, Allah onları kendi gölgesinden başka gölge olmayan günde, gölgesi altında gölgelendirecektir: Adaletli imâm;Rabb'-ine ibâdet içinde yetişmiş genç; gönlü mescidlere bağlı olan kimse; Allah yolunda sevişip, buluşmaları da ayrılmaları da buna müste-nid olan iki kimsenin her biri; mevki' ve güzellik sahibi bir kadın kendisini istediği hâlde: Ben Allah'tan korkarım diyen erkek; infâk ettiğinde, sol tarafının, sağ tarafının ne infâk etmekte olduğunu bilmeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse; tenhâ yerde Allah 't zikr edip de, iki gözü dolup taşan kimse" [1049[79]].

54-.......Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den tahdîs etti. O şöyle,. demiştir: Enes ibn Mâlik'e, Rasûlullah mühür-yüzük edindi mi? diye soruldu da Enes şöyle dedi: Evet, Rasûlullah bir gece yatsı nama-

---

1049[79] Bu hadîsin baş tarafında gölgenin Allah'a izafeti, mülk izafetidir. Bu i'tibâr ile her gölge, Allah'ın gölgesi olmuş olur. Hadîsin bâb başlığına uygunluk ciheti "gönlü mescide bağlı olan kimse" kelâmıdır. Eğer mescidlerde bu fazîlet olmayaydı, kalbi oralara bağlı kimsede bu büyük fazîlet bulunmazdı.

zını gecenin yarısına kadar te'hîr etti. Sonra namazı kıldırmasının ardından yüzünü bize döndürdü de "(Bu saatte) insanlar namazı kılıp uyudular, siz ise namaz kılmayı beklediğiniz sürece bir (nevi') namaz içinde olmakta devam ettiniz" buyurdu. Enes dedi ki: Peygamber'in yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir [1050][80].

37- Mescide Gidip Gelen Kimsenin Fazileti Babı

55-.......Bize Muhamnıed ibn Mutarrıf, Yezîd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber verdi: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim (namaz için) mescide gider gelirse, her gidip geldikçe Allah ona cennetteki konağını hazırlar".

[1050][80] Bu hadîs, Kitâbu'Mevâkîti's-Salât, "Yatsı namazının vakti gece yansına kadardır.." unvanlı 27. bâbda da geçmişti

38- Bab: Namaz Îkaame Edildiği Zaman, Artık Farz Olan Namazdan Başka Namaz Kılınmaz 1051[81]

56- Bize Abdulazîz ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibnu Sa'd, babasından; o da Hafs ibnu Âsım'dan; o da Mâlik ile Buhayne'nin oğlu olan Abdullah'tan olmak üzere tahdîs etti. Abdullah (R): Peygamber (S) bir adama uğradı, demiştir.

Buhârî dedi ki: Ve yine bana Abdurrahmân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Behz ibnu Esed tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Sa'd ibn İbrâhîm haber verip şöyle dedi: Ben Ezd kabilesinden olup, kendisine Mâlik ibnu Buhayne dahi denilen bir kimseden işittim (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir sabah namaz ikaa-me edilmiş İken,

---

1051[81] Sabah namazı ikaamet olunurken mescide giren kimse, sabah namazının râti-besi olan iki rek'atı kılar mı, kılmaz mı? mes'elesinde imamlar ihtilâf etmişlerdir. Bir taife, imâm sabah namazına başladıktan sonra bu iki rek'atı kılmayı buradaki hadîsle ihticâc ederek mekruh görmüşlerdir. Diğer taife de son rek'at-ta imâma yetişebileceğinrkestirebilirse,mescid dışında o iki rek'atı kılmasında be's yoktur, demişlerdir. Bu da Ebû Hanîfe;ile Evzâî'nin kavlidir...

bir kimsenin iki rek'at sünnet kılmakta olduğunu gördü. Rasuluîlah namazdan çıkınca, oradakiler etrafını sardılar. Rasûlullah (tevbîh olarak) o kimseye: "Sabah namazını dört rek'at olarak mı kılıyorsun? Sabah namazını dört rek'at olarak mı kılıyorsun?" buyurdu.

Bu hadîsi bu isnâdla Şu'be'den; o da rvlâlik'ten diye rivayet etmesinde Behz ibn Esed'e Gunder ile Muâz ibn Muâz el-Basrî mutâ-baat etmişlerdir.

Muhammed ibn İshâk da şöyle dedi: Sa'd ibn İbrahim'den; o da Hafs ibn Âsım'dan; o da Abdullah ibn Buhayne'den.

Hammâd ibn Ebû Seleme de şöyle dedi: Bize Sa'd ibn İbrâhîm, Hafs'tan; o da Mâlik'ten diye haber verdi 1052[82].

1052[82] İkisinde de "semi'tu raculen mine'ı-Ezdi yukaalu lehu Mâliku'bnu Buhaynete" suretinde sevkedilmiştir. Demek ki, hadîsin râvîlerinin bâzısı "Abdullah ibnu Mâlikin ibnu Buhaynete" diyecek yerde yanlışlıkla "Mâlik ibn Buhayne" de mislerdir. Mâlik ise Buhayne'nin oğlu değil, kocasıdır. İşte Buhârî'nin ayrı ayrı dört sened ile sevk ettiği bu hadîs, bu yanılmayı meydana çıkaracak surette sevkedilmiş olmaktadır. Hadîs lâfızlarının ve sarihlerinin bu sened hakkında haylî sözleri vardır. Mâlik'in sahâbîliği hafızlar arasında ihtilaflıdır. Buhayne, MâIik'in değil, Abdullah'ın anası olduğu için, İbn

39- Hastanın Cemaatte Hazır Olması Hususundaki Sınır(ın Beyanı) Babı [1053][83]

57-.......el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî şöyle demiştir: Biz bir gün Âişe'nin yanında idik. Namaza devamlı olmayı ve ona ta'zîm eylemeyi zikrettik. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah, vefat etmiş olduğu hastalığa tutulduğu zaman (bir kerre) namaz vakti gelmiş, ezan da okunmuştu. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e söyleyin de insanlara namazı kıldırsın" buyurdu. Ebû Bekr pek yufka yüreklidir, senin makaamında durup da halka

---

Buhayne'deki "ibn" lâfzını hemzesiz yazmak ve Mâlik lâfzını tenvînsiz okumak kaaideten yanlıştır.
Râvî Abdullah, Mâlik ile Buhayne'nin evlenmelerinin mahsûlüdür. Bundan dolayı anasına da nisbet edilmiştir. Kendisi de, anası da ilk devirlerde müs-lümân olanlardandır. Abdullah ibâdete düşkün, faziletli bir zât idi; hicrî 56 yılında vefat etmiştir. Abdullah Kureyş'ten değil, Kureyş'in halîfi olan Ezdu Şenûe'-den olduğu için, bâzı râvîler onu Ezd'den bir adam diye kayıdlamişlar, bununla onun Kureyşî olmadığına ve yalnız Kureyş içinde bulunduğuna işaret etmişlerdir.

[1053][83] Buhârî buradaki hadîsi, hastanın cemâate hâzır olması hangi sınıra kadar meşru' olduğunu anlatmak için sevketmiştir. Rasûlullah'ın iki kişiye yaslanarak namaza çıkmakla, cemaata devam hususunu ne kadar büyük tutmuş ve bu konuda şiddeti, ruhsata tercih eylemiş olduğunu göstermiş oluyor.

namaz kıldıramaz, denildi. Rasûlullah emrini tekrar etti. Yanındakiler de kendi söylediklerini tekrar ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah üçüncü defa yine o emrinijekrâr etti de: "Şübhesiz ki sizler Yûsuf Peygamber'in sahibelerisiniz (yânı onun günündeki kadınlar gibisiniz) 1054[84]. Ebû Bekr'e emredin, insanlara namazı o kıldırsın"buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr (mihraba) çıkıp namazı kıldırdı. (Bu namazlardan biri esnasında) Peygamber, kendisinde bir hafiflik hissetti de iki kimseye dayanarak namaza çıktı. Tâkatsız-lığından dolayı yürürken ayaklarını yerlerde sürüdüğü hâlâ gözümün önündedir. Ebû Bekr

---

1054[84] Yânî içlerinde gizledikleri fikrin hilafını izhâr etmeleri cihetinden Yûsuf Pey-gamber'le maceraları anlatılan kadınlar gibisiniz, demiş oluyor. Ma'lûm olduğu üzere Zuleyhâ, hakikatte Yûsuf'a aşkındaki ma'zeretini, Mısır'ın büyük kadınlarına göstermek istediği hâlde, onlara ziyafet çekip, kendilerine son derece ikramda bulunmuştur. Hakîkî maksadı onlara ziyafet değil, bunu vesile ederek Yûsuf'u onlara gösterip, âşıklıktaki Özrünü isbât etmekti (Yûsuf: 23-53).
İşte Âişe de hakîkî maksadı babasını insanların nefret ve uğursuz saymalarından korumak olduğu hâlde, bundan hiç bahsetmeyip, babasının yufka yürekli olduğunu, sesini cemâate işittiremiyeceğini söylüyordu. Maksada erişmek İçin ısrarı artırmakta Zuleyhâ'ya benzediğinden, buradaki teşbih daha kuvvetli düşmüştür. Yânî "Sizler Yûsuf'un sahibesi Zuleyhâ cinsinden kadınlarsınız" denilmiş oluyor.

geriye çekilmek istedi. Peygamber (S) ona, yerinde dur, diye işaret etti. Sonra ileriye götürüldü de nihayet Ebû Bekr'in yanına oturdu. Râvî el-A'meş'e: Namazı Peygamber kıldırıyordu da, Ebû Bekr O'nun namazına, cemâat de Ebû Bekr'in namazına uyarak (mı) namaz kılıyorlardı? denildi; A'meş, başı ile evet, dedi 1055[85].

Bu hadîsi Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Şu'be'den; o da el-A'meş'ten olmak üzere bir kısmını rivayet etti. Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım, el-A'meş'ten yaptığı rivayetinde; Rasûlullah, Ebû Bekr'in soluna oturdu. Ebû Bekr de ayakta olarak namaz kılıyordu, sözlerini ziyâde etmiştir.

58-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Mes'ûcTun oğlu Ubeydullah haber verip şöyle dedi:

1055[85] el-A'meş'in bu sözünden ve Âişe'nin diğer hadîsinden bu namazda imâmın Pey-gamber olduğu, gelişinden sonra Ebû Bekr'in hizmetinin yalnız tebliğden ibaret kaldığı anlaşılıyor.
Demek ki Peygamber bu derece bir beden zaîfliği hâlinde bile evinden mescide çıkıp namaz kaldırmıştır. İste hadîsin bu fıkrası, bâb başlığına uygunluk noktasıdır. Hastalık aralarındaki hafiflemeler ve yardımlaşma ile çıkabilmeler bile -hastalığı artırmaz ise-... cemâate çıkmayı meşru kılmaktadır. Bu hududu geçen rahatsızlıklarda ise, cemâatte hâzır bulunmak meşru olmaz.

Âişe şöyle dedi: Peygamber (S) ağırlaşip da ağrısı şiddetlendiği zaman, benim evimde bakılmak üzere kadınlarından izin istedi. Onlar da kendisine izin verdiler. Ondan sonra Peygamber bir tarafında Abbâs, diğer tarafında bir zât olduğu hâlde, ayakları yerde sürünerek çıktı. Ubeydullah ibn Abdil-lah şöyle dedi: Âişe'nin bu dediğini İbn Abbâs'a zikrettim. O bana: Âişe'nin ismini söylemediği kimsenin kim olduğunu bilir misin? dedi. Ben: Hayır,dedim. O Alî ibn Ebî Tâlib'dir, diye haber verdi 1056[86].

40- Yağmurda ve Diğer Bir İllette Kendi Menzilinde Namaz Kılmaya Ruhsat Babı 1057[87]

59-.......(Nâfi- şöyle demiştir:) Abdullah ibn Umer (R)soğuk

1056[86] Âişe'nin ikinci şahsın ismini sarahatle söylememesi, muhtemîl ki, Mü'minlerin Emîri Alî ibn Ebî Tâlib ile aralarında geçmiş olan hâdiselerden dolayıdır.

1057[87] Yânı, yağmurda ve cemâatte hâzır bulunmaya mâni' olucu diğer herhangi bir illette, kendi menzilinde namaz kılmanın meşruluğu. Burada ânım, yânı umûmî olan illet lâfzı, hâss olan yağmur lâfzı üzerine atf edilmiştir.

60-.......Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; odaMahmûdibnu'r-Rabî' el-Ensârî'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): İtbân ibn Mâlik gözleri görmediği hâlde kendi kavmine imamlık ederdi. O bir defasında Ra-sûlullah'a: Yâ Rasülallah, karanlık oluyor, seyl oluyor; ben ise gözleri görmez bir kimseyim. Binâenaleyh ey Allah'ın Elçisi, benim evimdeki bir yerde namaz kıldır da ben orasını namaz kılma yeri edineyim, dedi. Bu müracaat üzerine Rasûlullah ona gitti ve: "Nerede namaz kıldırmamı istersin?" buyurdu. Itbân, evden bir yeri işaret et-1 ti. Rasûlullah (S) orada namaz kıldırdı [1058[88]].

41- Bab: İmam (Cemaate Gelmeme Ruhsatı Varken) Mescide Gelmiş Olanlara Namaz Kıldırır Mı?

Ve yine cumua günü yağmur yağar halde (gelmiş

1058[88] Bu-zâtta, Müslim ile İsmâîlî'nin rivayetlerine nazaran, yalnız görme zaîfliği vardır. Burada ise bizzat kendisi: "Ben gözleri görmez bir kimseyim" demiştir. Herhalde a'mâ değilse bile a'mâya yakın bir hâlde görme azlığı olmuş olacaktır.

olan kimselere) hutbe yapar mı?

61-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, tahdîs edip şöyle dedi. Bize ez-Ziyâdî'nin arkadaşı olan Abdulhamîd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'I-Hâris'ten işittim, şöyle dedi: İbnu Abbâs (R) çamurlu bir günde bize hutbe îrâd etti. (Hutbe öncesi) müezzine "Hayyeale's-salâtı"sözüne ulaştığında "es-satâtu fVr-nhâl(= Namaz evlerde kılınacak)" diye nida etmesini emretti. İnsanlar bu sözden hoşlanmamışlar gibi birbirine bakıştılar. Bunun üzerine İbn Abbâs: Sizler bunu beğenmemişe benziyorsunuz. Hâlbuki bunu -Peygamber'i kasdederek-benden hayırlı olan Zât yapmıştır. Bu (yânî cumua namazı) kılınması lâzım ve vâcib bir şeydir. Ben ise sizleri (olduğunuz yerlerden çıkararak) günâha sokmak istemedim, dedi.

Ve yine Hammâd'dan; o da Âsım'dan; o da Abdullah ibnu'I-Hâris'ten; o da îbn Abbâs'tan olmak üzere yukarıki hadîs tarzında rivayet etti. Şu kadar var ki, bu rivayette İbn Abbâs: Ben sizleri günâha sokmak istemedim, ki gelecektiniz ve dizlerinize kadar çamura

batacaktınız, demiştir [1059[89]].

62-....... Bize Hişâm (ed-Destevâî), Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'ye sordum da, o şöyle dedi: Bir bulut geldi, yağmur boşandı, hattâ mescidin tavanı aktı. Mescidin sakfı hurma dallarından idi. Namaz ikaame edildi. Ben Rasûlullah'ı su içinde ve çamur içinde secde ederken gördüm. Hattâ (namazdan bize döndüğünde) alnında çamur izini gördüm [1060[90]].

63-.......Bize Enes ibnu Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ensâr'dan bir adam Peygamber'e hitaben: Ben seninle namaz kılmağa gelemiyorum, dedi. O zât şişman bir

---

1059[89] İbn Abbâs cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumuayı ikaame etmek gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmeyenler tabiî olarak evlerinde öğle namazını kılmakla yetinirler.
Bu İbn Abbâs hadîsi, bâb ismindeki sorulara müsbet cevâb teşkil etmektedir.
1060[90] Buhârî bu hadîsi Salât, Savm, İ'tikâf Kitâbları'nda da ayrı ayrı râvîlerden ikişer kerre tahrîc etmiştir

kimse idi. İşte o zât Peygamber için yemek pişirdi de Peygamber'i evine da'vet etti. Peygamber'e bir hasır yaydı ve hasırın kenarına su serpti. Peygamber o hasırın üzerinde iki rek'at namaz kıldırdı. Âlu Cârûd'dan bunu işiten bir kimse Enes'e: Peygamber (S) duhâ namazı kılar mıydı? diye sordu. O da: O günden başka onu kıldığını görmedim, dedi [1061][91].

42- Bab: Yemek Hazır Olup Geldiği ve Namaz da İkaamet Edildiği Zaman (Hangisine Başlanır)?

İbnu Umer yemeğe başlar idi [1062][92]. Ebu'd-Derdâ da: İnsanın namaza, kalbi fariğ olarak

---

[1061][91] Bu hadîsten, cemâate gidemiyecek kadar şişman olanların da özürlüler sınıfına girdiği anlaşılıyor.
İbn;Hibbân,es-Sû/n7i'indebu özürleri sünen kitâblarından araştırdığını ve hepsinin on adedine vardığını söyler: Gidemiyecek kadar hasta olmak, akşam namazı kılınırken akşam yemeği hâzır olup önüne konmuş olmak, bâzan insana arız olan unutkanlık, çok şişmanlık, insanın nefsince haceti olmak, mescide giderken nefs ve malı için korkmak, şiddetli soğuk, ezâ verecek derecede yağmur, şiddetli karanlık, sarmısak, soğan, pırasa yemiş olmak (Aynî).
[1062][92] İbn Umer'in bu hâli, bu bâb altında yazılan üçüncü rivayet içinde zikredilmektedir

yönelebilmesi için,

evvelâ kendi ihtiyâcına yönelmesi, fıkhının kemâlindendir, demiştir 1063[93].

64-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe'den işittim, Peygamber (S): "Yemek konulduğu ve namaz da ikaamet edildiği zaman, yemeğe başlayınız" buyurmuştur 1064[94].

65-.......(Enes -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Akşam yemeğiniz önünüze konulduğu vakit, akşam namazını kılmadan yemeğe başlayınız; acele edip de yemeğinizi bırakmayınız 1065[95]

1063[93] Ebu'd-Derdâ'nm bu sözünü Abdullah ibnu'l-Mubârek, Kitâbu'z-Zühd'de, Mu-hammed ibn Nasr el-Mervezî tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir.

1064[94] Bu hadîste namaz lâfzı mutlaktır. Akşam namazından başkasına da masruf olabilir. Ancak hadîs hadîsi tefsîr edici olduğu ve bundan sonraki hadîste mukay-yed bulunduğu İçin bazılarınca mutlakı mukayyede hami etmek râcih olur. Diğerlerine göre ikinci hadîste âkşâm namazının zikri hasr ifâde etmez. Çünkü oruçsuz olan aç kimsenin oruçludan ziyâde iştahı olabilir.

1065[95] Bu hadîs, bir görüşe göre, üst tarafındaki hadîsi tefsîr ve takyîd edici mâhiyettedir. Namaz kılmayı yemekten önce

66-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sizden her birinizin yemeği konulduğu ve namaz da ikaamet edildiği zaman, yemeğe başlayınız. Yemekten fariğ oluncaya kadar acele etmesin" buyurdu.

İbnu Umer, önüne yemek konulur, ötede namaz ikaamet edilirdi; hattâ imâmın kıraatini işitir olduğu hâlde yemeği bırakıp da namaza gitmezdi.

Zuheyr (ibnu Muâviye) ile Vehb ibn Usmân, Mûsâ ibn Ukbe'-den; o da Nâfi'den olmak üzere söylediler: İbn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sizlerden her biriniz yemek üzerinde bulunduğu zaman namaz ikaamet edilmiş olsa bile işini bitirinceye kadar acele etmesin ". Bu hadîsi İbrâhîm ibnu'l-Munzir, Vehb ibn Usmân'dan rivayet etti. Bu Vehb ise Medîneli'dir [1066][96].

---

yapmaktaki kerahet de mutlak değildir. Bu kerahet namaz vakti geniş olduğuna göredir. Yemek yediği takdirde namaz vakti geçecek derecede dar olursa, namazı te'hîr etmek caiz olmaz.

[1066][96] Metnin en sonundaki iki zât, yânî îbrâhîm ibnu'l-Munzir ile Vehb ibnu Usmân, Buhârî'nin üstâdlarındandır.

43- İmam, Elinde Yemekte Bulunduğu Birşey Varken Namaza Çağrıldığı Zaman (Nasıl Yapar)? Babı

67-.......İbn Şiriâb şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Umeyye'nin oğlu Ca'fer haber verdi. Babası şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ı pişmiş bir koyun bacağından bıçakla etleri kesip yerken gördüm. Bu sırada namaza çağrıldı. Bunun üzerine Rasûlullah hemen kalktı, bıçağı elinden bıraktı ve abdest almadan namazı kıldırdı [1067][97].

"Bu konudaki hadîsler müteârızdırlar. Bunlar .arasım cem', şöyle olur: Yenilmesi geri bırakılmakla yemeğin bozulması yâhud açlık ıztırâbı yâhud buna benzer'suretlerde yemeğe başlamak evlâdır. Bu işlerden hiçbiri bulunmadığı zaman, namazla başlamak evlâdır. Her hadîs ve her haber kendi mahmilİne hamledilir. Müellif Buhârî de bu babı îrâdı ve baba lâhık olanları îrâdı ile bu konudaki delillerin tearuzuna işaret etmiştir. Aralarını cem' ise, biraz önce zikrettiğimiz tarzdır" (Şâh Veliyyullah)

[1067][97] Bu hadîs Kitâbu'ı-Vudû', "Koyun etinden... abdesi almayan kimse" unvanlı 53. bâbda da geçmişti.

Rasûlullah namaz kılmayı yemekten öne aldı. Hâlbuki başkalarına yemeği öne almayı emretmişti. Muhtemil ki, kendi hususiyetinden dolayı azimeti aldı da başkalarına ruhsatla emretti. Çünkü başkası belki şehvetinin itelemesine kuvvet

44- Ailesinin İhtiyacında Meşgul Olan Kimse Namaz İkaamet Edilince Hemen Çıkar Babı

68-....... el-Esved şöyle demiştir: Ben Âişe'ye: Peygamber (S) evinde ne yapardı? diye sordum. Âişe: Kendi ailesinin işinde, yânî kendi evinin hizmetinde bulunurdu. Namaz vakti gelince de namaza çıkardı, dedi [1068[98]].

45- Kendisi Namaz Kılmak Arzu Etmediği Halde Sırf İnsanlara Peygamber'in Namazını

---

yetiremez. Bu hadîsle, Peygamber'in "yemekle başlayın" emrinin vucûb için değil, nedb için olduğu da istidlal edilir. Zîrâ yemeği öne geçirme vâcib olsaydı, Peygamber yemeği bırakıp namaza kalkmaz idi (Kastallânî)

1068[98] Bu hadîs, evinin işi ile meşgul olan kimsenin hamâz ikaameı edilince hemen çıkması lâzım geleceğini anlatmak için sevk edilmiştir.

Bu arada Peygamber'in kendi ailesinin hizmeti ile meşgul olmakla gösterdiği en yüksek tevâzû' da meydana çıkıyor. Aişe'nin Tirmizî'nîn Şemâi/'\ndek\ lâfzı şudur: " ^i .^Jj *îCı ^UJj îsj JİÎ ^ Vi Jır £ = O da her beşer ferdi gibi bir ferd idi. Elbisesini temizler, davarım sağar, kendi hizmetçiğini görürdü." Diğer rivayetlerde "Elbisesini diker, na'leynlerinİ diker", "Meşin kovasını yamardı" müşahedeleri nakledilmiştir

ve Sünnetini Öğretmek Maksadiyle Halka Namaz Kıldıran Kimse Babı

69-.......Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Mâlik ibnu'I-Huveyris, bizim şu mescidimize -yânî Basra mescidine- geldi ve: Asıl arzum namaz kılmak olmadığı hâlde, ben size namaz kıldıracağım 1069[99] Peygamber (S)'i nasıl namaz kılar gördümse, ben size öyle namaz kıldıracağım, dedi. Eyyûb dedi ki: Ben Ebû Kılâbe'ye, Mâlik'in nasıl namaz kıldırdığını sordum. Bizim şeyhimiz olan şu Amr ibn Selime gibi dedi. Yine Eyyûb dedi ki: Ve o şeyh, birinci rek'atta sucûddan başını kaldırdıktan sonra ve ayağa kalkmadan evvel (birazcık) oturan bir şeyh idi 1070[100].

1069[99] "Namaz kılmak arzum olmadığı hâlde" sözünden, takarrub niyeti olmaksızın namaz kılmak gibi bir ma'nâ seziliyorsa da, maksad o değildir. Çünkü böyle olan namaz sahîh olmaz. Farz edâ edilecek zaman olmadığı, yâhud vakit farzını kılmış olduğum hâlde sırf size öğretmek için bir namaz kılıp, bunu Allah'a yaklaşma vesilesi edeceğim, demek istemiştir.
1070[100] Ebû Kılâbe'nin bu şeyhi, Ebû Bureyd yâhud Ebû Yezîd Amr ibn Selime(R) olduğu Buhârî'nin diğer rivayetinde gösterilmiştir. Onun İçin ismini tercemeye
koyduk.
Bu hadîsten, söylendiği gibi öğretme maksadıyle namaz kıldırmanın ve bunu Allah'a yaklaşma vesilesi edinmenin

46- Bab: İlim ve Fazilet Sahibi Olan Kimseler İmamlığa (Başkalarından) Daha Haklıdırlar

70-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalığa tutuldu ve hastalığı şiddetlendi. Bunun üzerine Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de o insanlara namaz kıldırsın " buyurdu. Âişe: Şüb-hesiz EbûBekr ince yürekli bir kimsedir. O

---

sahîhliği anlaşılır. Bir de bu hadîste dikkat çekici olan "İstirahat celsesi" mes'elesi vardır. Bu, birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında secdeden başını kaldırdıktan sonra biraz oturup, ondan sonra ayağa kalkmaktır. Bâzı Şâfiîler "İhtiyar, yâhud zaîf olursa istirahat oturuşu yapar ve ellerini yere dayayıp kalkar" demişlerdir. Diğerleri bu celseyi tanımazlar. İbn Mes'ûd, îbn Abbâs, Umer, Alî ile Mesrûk, Mekhûl, Atâ, Hasen Basrî de oturduktan sonra dayanıp .kalkmak taraf darıdırlar. İstirahat cel sesi taraftarlarının hücceti Mâlik ibnu'l-Huveyris'in bu hadîsidir. Muhalifleri de: "Medine'de Rasûlullah on sene Ebû Bekr, Umer, Usmân, birçok sahabe ve tabiî senelerce namaz kılmış ve kıldırmış oldukları hâlde, nasıl olur da Medî-ne ahâlîsi topu topu yirmi gün orada kalmış olan Mâliku'bnu'I-Huveyris'in haber verdiği bu mes'eleden habersiz olurlar? Bu olsa oisa, Mâlik'İn İktİdâsı, Rasû-lullah'ın bir beden arızasına uğradığı bir zamana tesadüf etmiş olmasıyle te'vîl olunabilir" diyorlar {Tecrîd Ter., II, 525-526).

senin makaammda dike-lip durduğu zaman insanlara namaz kıldırmaya muktedir olamaz, dedi. Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de insanlara namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe yine ilk sözünü tekrar etti. Peygamber: "(Ey Âişe), sen Ebû Bekr'e emret de, insanlara namazı kıldırsın. Şübhesiz siz kadınlar, Yûsuf Peygamberı in sahibeleri olan kadınlar amindensiniz" buyurdu. Müteakiben Ebû Bekr'e haberci elçi geldi ve Peygamberdin hayâtında insanlara o namaz kıldırdı 1071[101].

71-....... Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah hastalığında: "Ebû Bekr'e emredin, insanlara namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe dedi ki, Ben, Ebû Bekr senin makaammda (yânı namaz kıldırdığın mihrâb-da) dikeldiği zaman ağlamaktan (kıraati) insanlara işittiremez. Binâenaleyh Umer'e emret de insanlara

---

1071[101] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu zahirdir. Çünkü Ebû Bekr sahâbîlerin en fazî-letlesi, en âlimi, en fakîhidir. Peygamber'in ısrarla onun kıldırmasını emretmesi de buna delâlet eder. Ebû Musa'nın son sözü de Ebû Bekr'in ümmetin en faziletlisi olduğuna işaret ettiğini gösterir. Ebû Mûsâ bu sözü, Ebû Bekr'in küçük imamete takdiminden, büyük imamete ehakkıyyetini istidlal ettiğini anlatmak için söylemiştir.

namazı o kıldırsın, dedim. Âişe dedi ki: Ben Hafsa'ya da: Ebû Bekr senin makaammda durduğunda ağlamaktan (kıraati) insanlara işittiremez. Umer'e emret de insanlara namazı o kıldırsın deyiver, dedim. Hafsa dediğimi yaptı. Onun üzerine Rasûlullah: "Yeter (sus)! Şübhesiz sizler elbette Yûsuf Peygamber 'in sahibeleri olan kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namazı o kıldırsın" buyurdu. Bunun üzerine Hafsa, Âişe'ye hitaben: Ben zâten senden bir hayira isabet edecek değildim, dedi (de canının sıkıntısını açığa vurdu).

72-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik el-Ensârî (R) haber verdi ki, bu Enes, Peygamber'e tâbi' olup, O'ndan hiç ayrılmamiş, O'na hizmet etmiş ve O'na sâhib olmuştur (O, şöyle dedi): Peygamber'in, içinde vefat etmiş olduğu hastalığında sahâbîlere Ebû Bekr namaz kıldırıyordu. Nihayet pazartesi günü olunca sahâbîler saff saff namaza durdukları esnada Peygamber hücrenin perdesini açtı da, bizlere bakmaya başladı. Kendisi ayakta duruyor ve yüzü de Mushaf yaprağı gibi parlıyordu. Sonra

tebessüm edip güldü. Peygamber'i görmekle sevincimizden az kalsın namazı bozuyorduk. Ebû Bekr, Peygamber namaza çıkıyor zannıyle (ilk) saffa girmek için iki topuğu üzerinde geri geri gelmeğe başladı. Bu sırada Peygamber bizlere namâzı-.nızi tamamlayın diye işaret etti ve perdeyi salıverip Örttü. İşte o gün Pevaamber vefat etti [1072][102].

73-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) üç gün çıkmadı. Namaz ikaame edildi. Ebû Bekr ileriye varıp mihraba geçti. Peygamber perdeyi eliyle şöyle kaldırdı. Peygamber'in yüzü meydana çıktı ki, o anda bize görünen Peygamber'in o parlak yüzünden daha hoş, daha güzel bir manzara görmüş değiliz. Peygamber, Ebû Bekr'e ileriye geç diye eliyle işaret etti ve perdeyi indirdi. İşte ondan sonra vefat edinceye kadar güzel yüzünü bir daha görmek müyesser olmadı [1073][103].

[1072][102] Peygamber'in tebessüm edip yüzünün sevinçten parlaması, ümmetinin namazda buluşup bir kelime birliği üzere bulunduklarından ve dîn emrinin yerine getirilmekte olmasından ileri geliyordu

[1073][103] Bu hadîs, Ebû Bekr'in Peygamber'in vefatına kadar

74-....... Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da (Sâlim'in kardeşi) Hamzaibn Abdillah'tan tahdîs etti. O da babası Abdullah ibn Umer'-den haber yerdi. O şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı şiddetlendiği zaman kendisine namaz işi hususunda birşeyler söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emredin de insanlara namazı o kıldırsın" buyurdu. Âişe: Ebû Bekr ince duygulu bir erkektir, okuduğu zaman ağlamak ona galebe eder, dedi. Rasûllullah: "Ona emredin, o kıldırır" buyurdu. Âişe (veya yanındaki kadınlar o) sözü tekrar etti. Rasûlullah: "Ona emredin, o kıldıracak. Şübhesiz sizler Yûsuf'un sahibeleri olan kadınlarsınız" buyurdu.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmesinde Yûnus ibn Yezîd'e ez-Zubeydî, Zuhrî'nin kardeşinin oğlu ve bir de İshâk ibn Yahya el-Kelbî mutâbaat etmişlerdir.

Ve Ukayl ile Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da

Rasûlullah'ın halîfesi olduğunu gösterir. Şîa'nin iddia ettiği gibi imamlıktan az! de etmemiş olduğunu isbât eder. Bu sabah namazı, Peygamber vefat etmezden evvelki namazların sonuncusudur. Küçük imamet ise, büyük imâmet'e delâlet eder.

Hamza'dan; o da Pey-gamber'den şeklinde söylediler.

47- Bir İlletten Dolayı İmamın Yanıbaşında Namaza Duran Kimse Babı

75-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hastalığı zamanında Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emir buyurdu. Artık Ebû Bekr insanlara namaz kıldırıyordu. Urve dedi ki: (Bu namazlardan biri esnasında) Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de dışarıya çıktı. Tam bu zamanda Ebû Bekr insanlara imamlık yapıyordu. Ebû Bekr Peygamberdi görünce geriye çekilmeye davrandı. Peygamber ona olduğun gibi yerinde dur diye işaret etti. Sonra Ebû Bekr'in hizasında, tâ yanıbaşında oturdu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uymak suretiyle namaz kıldırıyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uymak suretiyle namaz kılıyorlardı [1074][104]

[1074][104] Bâzı râvîler Peygamber'in oturduğu yerde imâm olarak, diğer râvîler de yine oturduğu yerde me'mûm olarak namaz kıldığını söylüyorlar. Her iki taraftaki râvîlerin hıfz ve ıtkaan ehli olduklarına bakanlar, Peygamber'in son hastalığı esnasında mescide iki defa çıkmış olup, birinde imâm, diğerinde me'mûm

48- Bir Kimse İnsanlara İmamlık Yapmak İçin Namaza Girse, Akabinde de Asıl Vazifeli Olan Birinci İmam Gelse. Bu Takdirde İlk Namazı Başlatan İmam Geri Çekilse de Yahud Çekilmeyip Namazı Kıldırsa da Namazı Caiz Olmuştur Babı

Bu çekilip çekilmeme hususunda Aişe'den; o da Peygamber'den olmak üzere gelen hadîs vardır [1075][105].

76-.......Bize Mâlik, Ebû Hazım ibnu Dinar'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R)'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir kerre aralarım ıslâh

---

olmuş olduğu cihetini daha kuvvetli görürler.
Gazvelerinin sonu olan Tebük gazvesinde Peygamber'in bir defa sabah namazını Abdurrahman ibn Avf'm arkasında kılmış olduğunu Müslim rivayet ediyor.
Bu hadîsten, herhangi bir illetten dolayı imâmın yanıbaşında namaza durmanın caiz olduğu anlaşılır. Meselâ imâm zaîf olur, sesini uzaktakiler işitemez-se, biri onun yanıbaşında durur ve imâmın tekbîrlerini insanlara işittirir. Yâhud da yer darlığı sebebiyle ve daha başka bir sebeble imâmın yanıbaşında namaza durulmak caiz olabilir.
[1075][105] Buhârî bununla bundan önce geçen bâbda Urve'nin Aişe'den rivayet ettiği hadîse işaret etmiştir.

için Amr ibn Avf oğulları yurduna gitti. Namaz vakti geldi. Müezzin, Ebû Bekr'e geldi de: İnsanlara namaz kıldırır mısın, namazı ikaamet edeyim mi? diye sordu. O da: Evet, dedi. Ebû Bekr namaza başladı. Rasûlullah, insanlar namazda iken geldi. Safflları yara yara birinci saffa vardı. Onu gören cemâat el çırptılar. Ebû Bekr, namazını kılarken başını hiç çevirmezdi. Cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirdi ve Rasûlullah'ı gördü [1076][106].

Rasûlullah "Yerinde dur!" diye kendisine işaret etti. Ebû Bekr ellerini kaldırıp, Rasûlullah'm kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamd ve sena etti.

[1076][106] Amr ibn Avf oğulları, Evsliler'den bir koldur. Meskenleri Küba'da İdi. Buhâ-rî'nin başka yerdeki rivayetinde: Kubâhalkı bir defa kavga etmişler, birbirlerine girip taş atışmışîardı. Keyfiyyet Rasûlullah'a haber verildi. Bunun üzerine Peygamber: "Haydin gidelim de onları barıştıralım "buyurdular denilmiştir.!Bu haber yine Buhârî'nin diğer rivayetine göre, Öğle namazı kılındıktan sonra ulaşmıştır.
Ebû Davud'un Sünen 'indeki rivayet de şudur: "Amr ibn Avf oğulları'nda bir kıtal oldu. Peygamber bunu haber aldı. Aralarını düzeltmek.için oraya öğleden sonra gitti. Giderken de Bilâl'e: ikindi namazına kadar şayet geteınezsem Ebû Bekr'e söyle, namazı kıldırsın, buyurdu.."
Bundan râtıb imâmın, yânı cemâate temelli imâm olan kimsenin ihtiyâç hâlinde yerine halef ta'yîn edebileceği istidlal edilmiştir.

Sonra Ebû Bekr, saffa dümdüz girinceye kadar geri geri gitti. Rasûlullah da ileriye geçip namazı kıldırdı 1077[107].

Namazdan çıkınca: "Yâ Ebâ Bekr, sana emr ettiğim vakit yerinde kalmaktan seni men' eden ne idi?" diye sordu. Ebû Bekr de: Ebû Kuhâfe'nin oğlu için Rasûlullah'm önünde durup namaz kılmak lâyık olmaz, dedi. Ondan sonra Rasûlullah cemâate dönüp: "Size ne oluyordu? El çırpmayı neden bu kadar çoğalttınız? Namazda iken her kim bir şey arız olduğunu görürse tesbîh etsin. Teşbih ettiği vakit elbette kendisine (imâm tarafından) iltifat ve dikkat olunur. El çırpmak kadınlara mahsûstur" buyurdu 1078[108].

1077[107] Bu kıssadan bir tek namazı birbiri arkasından öne geçen iki İmâmın arkasında kılmanın cevazı istinbât edilmiştir. Bu, üzerinde ittifak edilmiş bir husustur. İmâmda meselâ hades vâki' olur, yerine bir halîfe geçirir, halîfe namazı tamamlarsa namaz sahihtir. İşte bu namazda Ebû Bekr, namazın bir kısmında imâm iken, diğer bir kısmında me'mûm olması da bunun gibidir. Burada bir mes'ele de şudur: Vazîfeli imâm, vekilini namaza başlattıktan sonra namaz tamâm olmadan gelirse, ona uymada yâhud kendi imamete geçip vekilini me'mûm sırasına geçirmekte muhayyer olur. Bu surette namaz kesilmez, me'mûmlann namazı da bozulmaz.

1078[108] Namaz içinde hamd ve tesbîh etmek caizdir. İmâmın

49- Bab: Namaza Gelenler Kur'an Okumakta Birbirlerine Musavi Oldukları Zaman, En Büyükleri Onlara İmamlık Eder

77-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in yanma (yaşları birbirine yakın) gençler grubu hâlinde geldik ve yanında yirmi gece kadar ikaamet ettik. Peygamber merhametli idi. Bize şöyle buyurdu: "Kendi memleketinize dönseniz, onlara öğ-retseniz- Onlara emredin de/ulan namazı fulan vakitte, fulan namazı Julan vakitte kılsınlar. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun, en yaşlınız da size imamlık etsin" 1079[109].

50- Bab: İmam Bir Kavmi Ziyaret Ettiği Zaman Onlara İmam Olur

78-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Mahmûd

---

namaz fiillerinde yâhud kıraatte yanıldığını kendisine bildirmek için cemâatin tesbîh etmesi caiz olduğunda ittifak vardır.

1079[109] Bu Mâlik ibnu'l-Huveyris hadîsi Kitâbu'ı-Ezân'in "Seferde bir tek müezzin ezan okusun diyen kimse" unvanlı 17. babında da geçmişti. İlgili açıklamalar için oraya bakılsın

ibnu'r-Rabî' haber verip şöyle dedi: Ben Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Peygamber evime girme izni istedi, ben O'na izin verdim. Yanıma gelince: "Evinin neresinde namaz kıldırmamı istersin?" diye sordu. Ben O'na arzu etmekte olduğum mekânı işaret ettim. Rasû-lullak namaza durdu. Biz de arkasında saff olduk. Sonra selâm verdi, biz de selâm verip namazdan çıktık [1080][110].

51- Bab: İmam Ancak Kendisine Uyulmak İçin İmam Edinilmiştir [1081][111]

Peygamber vefat etmiş olduğu hastalığı sırasında kendisi oturduğu hâlde insanlara (ayakta) namaz

kıldırdı.

İbnMes'ûd: "Biri imâmdan önce secdeden başını

[1080][110] Bu hadîs de daha mufassal bir lâfızla Kitâbu's-Salât, "Evlerindeki mescidler..." unvanlı 46. babında geçmişti. Burada Peygamber'in ev sahibine "Nerede namaz kıldırmamı istersin?" suâli, ev sahibinin iznini tazammun ediyor.

[1081][111] Bu söz, bâb altında gelecek olan Âişe hadîsinde Peygamber'in söylediği bir sözdür.

kaldırdığında hemen döner, başını kaldırdığı zaman kadar secdede durur, sonra imâma tâbi' olur"demiştir 1082[112].

Hasen Basrî, imâmla beraber iki rek'at kılıp da secdeye muktedir olamayan kimseler hakkında:

"Böylesi sonuncu rek'at için iki secde yapar, sonra birinci rek'atı secdeleriyle birlikte kaza eder" demiştir. 1083[113]

Bir secdeyi unutup da nihayet kıyama başlayan kimse hakkında da: "(Kıyamı atıp) secde eder" demiştir 1084[114].

79-.......Bize Zaide, Mûsâ ibn EbîÂişe'den; o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Âi-şe'nin yanma girdim de:

1082[112] Ibn Mes'ûd'un bu sözünü ma'nâ olarak îbn.Ebî Şeybe sahîh bir isnâd ile mev-sûlen rivayet etmiştir.
1083[113] Hasen Basrî'nin bu sözünü, İbnu'l-Munzir, kendi kitabında mevsûlen rivayet etmiştir
1084[114] Bunu da ma'nâsiyle İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Yânî, secdeyi unutan kimse namaz nizâmına uymayarak yaptığı kiyâmı atar ve onu yapılmamış kılar da secde eder, demiş oluyor.
Hasen Basrî'nin bu dediği vaziyet, çok kalabalık ve izdihamda kılman cu-nıua ve bayram gibi namazlarda olabilir.

Rasûlullah'm hastalığından bana anlatır mısın? dedim. Âişe: Evet, anlatırım, diyerek şöyle devam etti: Peygamber ağırlaştığı zaman: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır (yâ Rasûlallah), onlar seni bekliyorlar, dedik. "Öyleyse benim için leğene su koyunuz'' buyurdu. Âişe dedi ki: Oturup yıkandı. Sonra kalkmaya davranırken bayıldı. Sonra ayıldı. Yine: ''İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır yâ Rasûlallah,bnlar seni bekliyorlar, dedik. "Benim için leğene su koyun" buyurdu. (Koyduk) oturup yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken yine bayıldı. Senra ayıldı. Yine: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. "Benim için leğene su koyun" buyurdu. (Koyduk), oturup yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken bayıldı, sonra ayıldı. Yine: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" dedi. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. O sırada insanlar mescidin içinde toplanmışlar, .yatsı namazı için Peygam-ber'i bekleyip duruyorlardı. Bunun üzerine Peygamber, insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekr'e haber gönderdi. Haberci elçi Ebû Bekr'e gitti de: Rasûlullah sana, insanlara namaz

kıldırmanı emrediyor, dedi. Ebû Bekr -ki o, yüreği yufka bir zât İdi- Umer'e: Yâ Lfmer, insanlara sen namaz kıldır, dedi. Umer ona hitaben: Buna sen daha haklısın, dedi. Sonra Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de, birisi Abbâs olan iki adam arasında öğle namazı için dışarıya çıktı. Ebû Bekr de bu sırada insanlara namaz kıldırıyordu. Ebû Bekr, Peygam-ber'i görünce mihrâbdan geri çekilmeye davrandı. Peygamber ona "Geriye çekilme" diye işaret etti, ve: "Beni onun yanıbaşına oturtunuz" buyurdu. Onlar da kendisini Ebû Bekr'in yanına oturttular. Râvî dedi ki: Ebû Bekr, Peygamber'in namazına, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyarak ayakta, Peygamber de oturduğu hâlde namaz kılmaya başladılar.

Râvî Ubeydullah ibn Abdiltah şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ab-bâs'ın yanına girdim de: Peygamber'in hastalığı hakkında Âişe'nin bana söylediklerini sana arzedeyim mi? dedim. Söyle, dedi. Ben de Âişe'nin hadîsini ona arzettim. İbn Abbâs o hadîsten hiçbir şeyi inkâr etmedi. Şu kadar ki, İbn Abbâs: Abbâs ile beraber olan o ikinci kimsenin ismini Âişe sana söyledi mi? dedi. Hayır, dedim. İşte o, Alî ibn

EbîTâlib idi, dedi 1085[115].

80-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde evinde (bir kerresinde) namaz kıldırdı idi.

Bu namazı kendisi oturarak, bir topluluk da arkasında ayakta kıldılar. Peygamber onlara: "Oturunuz" diye işaret etti. Namazdan çıktıktan sonra: "İmâm, ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Öyle o/unca o rukû'a vardığı vakit siz de rukû'a varınız. Başım kaldırdığı vakit siz de başınızı kaldırınız. Oturduğu hâlde namaz kıldığı zaman, sizler de hep oturarak namaz kılınız" buyurdu 1086[116].

1085[115] Bu hadîs ile, özürlü oturanın kendi gibi özürlü oturanlara da, ayakta ofunlara da imamlığının sahîh olduğuna istidlal edilmiştir. Bâzı âlimler ayakta olanın, oturanın arkasında namaz kılmasını tecviz etmişler ve buradaki Âişe hadîsiyle ihticâc eylemişlerdir. Zîrâ bu hadîs, Peygamber'in imâm olduğu namazların sonuncusudur. Bunda kendisi oturmuş, cemâat ayakta kılmışlar, hâzır olanlara oturun diye emretmemiştir. Bundan dolayı amel bunun üzerine olmak gerekir.

1086[116] Bu hadîsteki hastalık, bundan evvelki hadîslerde bahsedilen ve Peygamber'in vefâtıyle neticelenen son hastalığı değildir. Bundan sonraki hadîste açıkça görüleceği üzere, bu daha eski bir rahatsızlıktır ki, attan düşmek sebebiyle vücûdu

81-.......(Enes -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) bir ata bindi de ondan düştü, bundan dolayı vücûdunun sağ tarafı berelendi. İşte o zaman namazlardan birini kendisi oturduğu hâlde kıldırdı, bizler de onun arkasında oturarak kıldık. Namazdan çıkınca: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir, öyle olunca imâm ayakta namaz kıldırdığı zaman sizler de ayakta olduğunuz hâlde namaz kılınız. İmâm rukû'a yardığında, siz de rukû'a varınız. O kendini kaldırdığı zaman siz de kendinizi kaldırınız. îmâm Semiallâhu limen hamideh (= Allah kendisine hamd edenin hamdini işitip kabul etti) dediği zaman, sizler: Rabbena ve leke ı-hamd (= Ey Rabb'imiz, biz sana itaat ettik; yâ Rabb, ibâdetimizi kabul et, itaatimizden ve sana niyazımızdan dolayı da sana hamd olsun) deyiniz. İmâm ayakta olarak namaz kıldırırsa, siz de ayakta olarak namaz kılınız; imâm oturarak namaz kıldırdığı zaman, sizler de oturarak kılınız" buyurdu.

---

incinmiş, bundan dolayı mescide çıkmadığı gibi, namazı oturarak kılmaya mecbur kalmıştı.

Bu, Peygamber'in eski hastalığında olmuştu. Sonra, bunun arkasından bir defa da Peygamber oturarak namaz kıldırdı. İnsanlar O'nun arkasında ayakta namaz kıldılar; Peygamber onlara oturmayı emretmedi. Peygamber'in fiilinden ancak sırasıyle sonuncuları alınır [1087][117].

52- İmamın Arkasında Namaz Kılanlar Ne Zaman Secde Ederler? Babı

Enes:

"İmâm secde ettiği zaman, sizler de secde ediniz" sözünü söyledi [1088][118].

[1087][117] Buhârî'nin kendi şeyhi Humeydî'den naklettiği bu son fıkralar, bundan önceki haşiyede belirtilen görüşlerin dayanağı ve delilidir. Humeydî bu son sözleriyle şunu demek istemiştir: Peygamber daha önceki attan düşme rahatsızlığında oturarak namaz kılıp, arkasında ayakta kılanlara oturun diye işaret etmişti. Vefâ-tiyle neticelenen son hastalığında ise, kendisi oturarak namaz kıldırdı, arkasındakiler ayakta namaz kıldıkları hâlde Peygamber onlara oturun diye emretmedi. Binâenaleyh bu hususta Peygamber'in bu son ameli alınır.

[1088][118] Bu ta'lîk,yânîEnes'in naklettiği bu söz, bundan önceki babda geçen hadîsinin -bâzı tarîklerinde bulunan- bir tarafıdır (İbn Hacer).

82-....... Bana Abdullah ibnu Yezîd tahdîs edip şöyle dedi ki Abdullah: "Bana el-Berâ tahdîs etti" sözünde yalancı değildir-1089[119]: Bana el-Berâ tahdîs edip şöyle dedi: RasüluIIah (S) "Semiallâhu limen hamideh" dediğinde Peygamber secdeye varmadıkça bizden hiçbir kimse (secdeye varmak için) belini bükmezdi. Biz ondan sonra onun ardından (O'na tâbi' olarak) varırdık 1090[120].

Bize Ebû Nuaym, Sufyân'dan; o da Ebû İshâk'tan olmak üzere bu isnâdla bu hadîs tarzında tahdîs etti.

1089[119] "Ki o yalancı değildir" sözünden murâd, o, hadîste vehm edici değildir, bil'a-kis o güzel zabteder bir zabıttır, demektir. Bundan söyleneceği her yerde kasde-dilen ma'nâ budur. Sahâbî hakkında da böyledir. Çünkü onların hepsi makbuldürler, hakîkî yalandan emîn sayılmışlardır. Onlar hakkında yalan te-vehhümüne hiçbir mecal yoktur (Şâh Veliyyullah).

1090[120] Bundan, imâmın fiillerine uymanın vâcib olduğu istidlal olunur. İbu'f-Cevzî'nin bundan me'mûm olan kimse imâm rüknü tamamlamadıkça o rükne başlayamaz ma'nâsını çıkarmış ve bu görüşü ile cumhura muhalefet etmiştir. Zîrâ bu takdirde imâma mutâbaat mutasavver değildir. Herhalde râvînin maksadı Ra-sûlullah secdeye vardıktan sonra ve secdeden kalkmadan secdeye inerdik demektir. Ayrı ayrı lâfızlarla gelen birçok rivayetlerin hepsi de bu ma'nâyı bildirir. Bundan maksad mutâbaatı ta'rîftir. Ve imâmdan evvel hiçbir rükne başlamanın câİz olmadığını anlatmaktır.

53- Başını İmamdam Evvel Kaldıran Kimsenin Günahı Babı

83-.......Ben Ebû Hureyre (R)'den işittim, Peygamber (S): "Herhangi biriniz başınızı imâmdan evvel kaldırdığı zaman, Allah 'in onun başını eşek başına çevirmesinden -yâhud onun suretini eşek suretine çevirmesinden- korkmaz mı kî?" buyurmuştur 1091[121].

1091[121] Hadîsteki şekk, râvî Şu'be'dendir. Bu kabahati işleyen başın tahavvülünü söylemek ile suretin tahavvülünü:yâhud yüzün tahavvülünü söylemek hep bir ma'-nâya dönücüdür. ,
Bu hadîs imâmdan evvel davrananlar hakkında şiddetli bir tehdîd ihtiva etmektedir. İmamına mutâbaat etmeyenin sureti eşek suretine çevrilmesi mecazîdir. Böyle olan kimse iktidâya niyet etmişken, iktidâ etmiyor ve iktidâ etmemesiyle beraber kendini muktedî bilecek kadar eşeklik gösteriyor. Peygamber'in bu sözü, eşek sîretini ihtiyar eden bu kimselere yakışan suret, eşek suretidir., gibi bir tevbîh ve sakındırmayı tazammun etmiş oluyor.
Bâzı âlimler hadîsi mecazî ma'nâya hamletmeyip, çevrilmenin(meshin) bilfiil vâki' olmasından korkulur, demişler. Mecazî ma'nâya gidenler, çevrilmenin Mu-hammed Ümmeti hakkında vukûunun caiz olmadığına ve Muhammed Ümme-ti'nin meshten yânî başka kılığa çevrilmekten emîn kılınmış olduğuna dayanırlar. Bu hadîsi Alî, Ebû Hureyre, İmrân İbn Husayn da rivayet etmişlerdir

54- Kölenin ve Azad Edilip de Üzerinde Velayet Devam Eden Kimsenin İmamlığı Babı

Aişe'ye, kölesi Zekvân Mushaf'tan imamlık eder idi; ve

zina çocuğunun (veledi zinanın), bedevinin ve Peygamberin: "Cemâate, Allah'ın Kitabı'm en çok

belleyip okuyan kim ise, o imamlık eder" sözünden dolayı, henüz ihtilâm olmamış bulunan

çocuğun imamlığı [1092][122].

[1092][122] Buharı bu başlık içinde, Hz. Âişe'ıİn, kölesi Ebû Amr Zekvân henüz çocuk iken ona ramazânda Mushaf açtırıp, arkasında namaz kıldığını misâl olarak zikrederek ve yine Peygamber'in aynı bâb başlığı içindeki hadîsi sebebiyle kölenin, himayede bulunan azâdlının, veledi zinanın, bedevinin, bulûğ çağına varmamış mümeyyiz çocuğun imametlerine, hem de yüzünden ve Mushaf'tan okumakla, namazın sahih olacağına işaret etmiş oluyor.
Mushaf'tan okumakla narnâz kılmağa İbn Şîrîn, Hasen Basrî, Hakem ve Atâ da kaail olmuşlardır. İmâm Mâlik, bunu yalnız ramazân kıyamında tecvîz etmiştir. İbrâhîm en-Nâhaî, Saîd ibn Müseyyeb, Şa'bî, Süleyman İbn Hanzale, Mucâhid İbn Cubeyr, Hammâd ve Katâde ise caiz görmezler. Ebû Hanîfe, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel de bunlardandır. Çünkü Mushaf'tan okumak, ameli kesirdir. Ameli kesir ise, namazı bozar.
Ebû Yûsuf ile Muhammed ibnu'l-Hasen eş-Şeybânî'ye göre caizdir. Çünkü Mushaf'a bakmak da ibâdettir. Yalnız Hıristiyanlar'a benzemek dolayısiyle bunu kerahetle tecvîz ederler.

Köle illetsiz (yânî zaruret olmadan) cemâatten men' olunmaz 1093[123]

84-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: İlk muhacirler, Küba'da bir yer olan el-Usbate denilen mevki'e geldikleri zaman, Rasûlullah'ın (hicret edip) gelmesinden önce, kendilerine Huzeyfe'nin himayesinde olan Salim imamlık eder idi. Salim onların, Kur'ân'ı en çok belleyip okuyanları idi 1094[124].

Kölesi Zekvân'ın ramazânda Âişe'ye imamlık ettiği haberini, İbn Ebî Şey-be ile diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir.
Buhârî'nin bu başlıktan maksadı, bunların cevazını isbât etmektir. Şâfîî de buna kaafldir. Ebû Hanîfe bunu kerîh görür. İmâm'ın Mushaf'tan okuması Ebû Hanîfe'ye göre namazı bozucudur. Şafiî'ye göre bunda be's yoktur.
Aişe'den ta'lîkan nakledilen haberin zahiri Şâfiîler'in görüşünü te'yîd ediyor. Hanefi'ler onu te'vîl ediyorlar ve "Âişe'ye Mushaf'tan imamlık ederdi" sözünün ma'nâsı, Âişe'nin beraberinde olan Mushaf'a yakın bir yerde, ona bakarak namaz kıldırıyordu; noksanlık imâmın namâzındadır, diyorlar (Şâh VeliyyuIIah).
1093[123] Bu kısım hadîsten değil, Buhârî'nin sözündendir.
Kölenin cemâatte hâzır bulunmaktan men' edilemeyeceğinin vechi ibâdet konusunda Allah hakkının efendi hakkından önde tutulmuş olmasındandır.
1094[124] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluk ciheti, Sâlim'in henüz azâd edilmeden önce - o cemâate imamlık etmesidir. Huzeyfe ailesi, sonra Sâlim'İ azâd edip oğul edinmişlerdi. Bu oğul edinme hususu da bilâhare Kur'ân-ı Kerîm'de el-Ahzâb: 4-5.

85-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: BanaEbu't-Teyyâh, Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Üzerinize, başı kuru üzüm dâ-nesi gibi olan Ha beşi i bir köle de âmil (yânî vâlî ve kumandan) ta'yîn edilmiş olsa, onu dinleyiniz ve itaat ediniz" buyurmuştur [1095][125].

âyetlerinde, oğul edinilenin nesebi kanştınlmıyacak şekilde düzeltilmişti

[1095][125] Bu hadîsin namaz ile münâsebeti, kendisine amel yânî me'mûriyet verilmiş olan emîr vâlî gibi kimselerin namazlarda imâm olmaları sünnet gereği olmasıdır. Kölenin emirlik ve valiliği sahih olunca, arkasında namaz kılmak da sahih olmak lâzım gelir. (Âmil için aşağıda 130. haşiyeye bakınız).

Kölenin, veledi zinanın, bedevinin imametleri cumhura göre sahihtir. Yalnız İmâm Mâlik: "Köle olan, hürrlere imâm olamaz. Şu kadar ki, hürrler içinde okuyucu bulunmazsa, cumuadan başka namazlarda köleye iktidâ edilebilir. Çünkü cumuua, köleye vâcib değildir" der.

Âişe veledi zinanın imametinde be's görmemiş, hattâ "Ana-babasının günâhından ona birşey yok" der imiş. Ümer ibn Abdilazîz İle Mücâhid ve Mâlik, veledi zinanın râtib imam olmasını mekruh görmüşlerdir. Sebebi de aleyhinde söz söylenir makûleden olduğu için, onun yüzünden halkın günâha girmesidir. İmâm Şâfiî: "Babası belli olmayan kimseyi imâm ta'yîn etmek istemem" demiştir. Hanefîler ise, kolejle veledi zinanın imamlıklarını -halkın istihfafına hedef oldukları için-mekruh görürler. Lâkin bunlardan biri imamete geçti mi, arkasında kılmabilir, derler...

55- Bab: Îmam Namazı Tamam Kıldırmadığı Zaman ve Arkasındakiler Tamamladığı Zaman?

86-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "İmamlar sizin için namaz kılarlar. Eğer isabet ederlerse (yânî doğru, eksiksiz kılarlarsa) hem sizlere, hem onlara (namaz sevabı) vardır. Eğer hatâ ederlerse sizler için sevâb, onlar için ikaab vardır" buyurdu 1096[126].

1096[126] Bu hadîsteki imamlar, mutlaka namaz kıldıran İmamlar olduğu gibi, valiler ve emirler ma'nâsma da gelir. Çünkü namaz kıldırmak asıl onların vazîfesidir.
İsabetin ma'nâsı, en kuvvetli kavle göre, namazı eksiksiz kılmaktır. Bâzıları isabetten murad, vakte isabet etmek, yânî namazı vaktinde kılmaktır, demişlerdir.
Hadîsteki hatâ, amd mukaabİH olan hatâ değildir. Çünkü kasidsız vâki' olan eksikliğin günâhı yoktur. Bu, İsabet mukaabili olan hatâdır ..»Buna göre ma'nâsı "namazı eksik yâhud vaktinden geri bırakmış yâhud rükünler, şartlar ve sünnetlerce kemâlden ârî olarak kıldırırlarsa" demek olur.
Bu hadîs, imâmın taksirinden dolayı muktedîye birşey terettüb etmeyeceğine delîl edinilmiştir. İmâmın bâzı işlerde hatâsı, doğru kılmakta oian me'mumun namazının sahîhiiğine müessir olmaz. Meselâ imâm abdestsiz yâhud cünüb olur, yâhud üzerinde göze görünmeyen bir pislik bulunursa me'mûm namazı iade etmez. Hanefîler'e göre ise, imâm da, me'mûm da o

56- Fitneye Giren (Veya Fitneye Ma'ruz Kalan) Kimsenin ve Bid'at İşleyenin İmamlığı Babı

HasenBasrî: Sen bid'atçı imâmın arkasında namaz kıl, bid'atının günâhı onun boynunadır, demiştir [1097][127]

87- Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ve bize Muhammed ibn Yûsuf söyleyip şöyle dedi: Bize el-Evzâ'î tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ubeydullah'tan; o da Adiyy ibn Hıyâr'ın oğlu Ubeydullah'tan tahdîs etti. Bu Ubeydullah, evinde muhasara edilmiş hâlde bulunan Usmân ibn Affân'm yanma girdi de: Sen umûmun

namazı iade eder. Mâlik ile Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezheblerine göre, muktedî yalnız muvafakat cihetinden imâma tâbi'dir. Yânî yalnız onun icra etliği fiilleri ve hareketleri icra etmekle mükelleftir, imâmın namâzındaki şahinlik ve bozukluk ile alâkadar olmaz. Hanefiler'e göre ise sihhat ve fesad cihetinden de imâma tâbi'dir.

[1097][127] Hasen Basrî'nin bu sözünü Saîd ibn Mansûr mevsûien rivayet etmiştir.

İmamısın, başına şu görmekte olduğun işler geldi. Bize bir fitne imâmı namaz kıldırıyor. Biz bundan kaçınıyoruz; ne buyurursun? dedi. Halîfe Usmân: Namaz, insanların yapacağı işlerin en iyisidir. İnsanlar İyi bir şey yaparlarsa, sen de onlarla beraber onu yap; fena bir şey yaparlarsa sen onların fenalıklarından sakın, dedi [1098][128].

Ve ez-Zubeydî (148) şöyle dedi: ez-Zuhrî: Biz kurtuluş olmayan bir zaruretten dolayı olmak müstesna, kadınlığa Özenen kimse arkasında namaz kılınmasını doğru görmeyiz, demiştir [1099][129].

88-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Ebû. Zerr'e hitaben: "Dinle ve itaat et, velev ki (itaat yâhud emir) başı kuru üzüm dönesi gibi

---

[1098][128] Fitne imâmı, fitne önderi ve ihtilâl reîsi demektir. Bunun Hz. Usmân'ı muhasara eden Mısırhlar'ın reislerinden bîri olan Abdurrahmân ibn Adîs yâhud Kinâ-ne ibn Bişr olduğu söylenir

[1099][129] Zuhrî'nin bu sözünü Ma'mer ile Abdurrazzâk tahrîc etmişlerdir.

Muhannes, huyu, kadın huyu olan, kadınlığa özenen erkek demektir. İki türlü olur: Biri bu huy hilkaten olur; kendisinin bunda bir sun'u olmaz. Böylesine bir günâh ve kötüleme olmaz. Diğeri de, hılkî olmayarak, kendisi kadınlığa özenen ve kadınlık külfetine girendir, böylesi kötülenmiştir.

olan Habeş/i bir kimse için de olsa" buyurdu 1100[130].

57- Bab: İmam İle Me'müm İki Kişi Oldukları Zaman Me'müm, İmamın Sağ Tarafında Yanıbaşına, Bir Hizada Olarak Dikilir

89-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben teyzem Meymûne'nin evinde kaldım. Rasûlullah (S) -mescidde- yatsı namazını kıldıktan sonra evine geldi. Dört rek'at namaz kıldıktan sonra uyudu. Sonra kalktı (namaza durdu). Ben de geldim, O'nun sol tarafında namaza durdum. Beni sağ tarafına geçirdi, akabinde beş rek'at namaz kıldı. Ondan sonra iki rek'at kıldı. Ondan sonra uyudu. Hattâ ben O'nun horultusunu duydum. Ondan sonra (mescidde kıldıracağı farz) na-

---

1100[130] Benzeme ciheti, saçlarının kara, kıvırcık, kısa ve başının küçük olması gibi şeylerdir.
Âmil -büyük, küçük- bir yeri idareye hükümet tarafından ta'yîn edilen vâlî ve emîre denir.
Bu hadîs, bundan biraz önce geçen 54. babın hadîslerinden biri olarak, küçük lâfız farkıyle tahrîc edilmişti.

maza çıktı 1101[131].

58- Bab: Me'müm Olan Kimse İmamın Sol Tarafında Namaza Durduğu Zaman İmam Onu Sağ Yanına Geçirdiğinde Her İkisinin Namazı Bozulmaz

90-.......Bize Amr, Abdu Rabbih ibnu Saîd'den; o da Mahrame ibn Süleyman'dan; o da İbn Abbâs'm azâdlısı Kurayb'dan olmak üzere tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben -bir gece teyzem- Meymûne'nin yanında uyudum. Peygamber bu gecede

---

1101[131] Hadîs ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere bâzı lâfız farklarıyle bundan önce birkaç yerde geçmişti. Burada tekrar edilmesinden maksad, bâb başlığına delîl olmasıdır. İbn Abbâs çocukluk haliyle yalnız başına iktidâeylediği zaman imâmın neresinde durulacağını bilmeyerek sol tarafına geçmişken, Peygamber'in onu sağ tarafa geçirdiği beyân edilmiştir. Me'mûm tek olursa imâmın hizasında ve sağ tarafında durmak lâzımdır. Bu, Umer, İbn Umer, Enes, İbn Abbâs ile imamlardan Sevrî, Mekhûl, Şa!bî, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Ebû Hanîfe, Mâlik, Evzâî ve Ishâk'ın kavilleridir/ Muhammed ibnu'l-Hasen: Ayaklarının parmaklarını imâmın ökçesi yanma kor, diyor. Şafiî'ye göre musâvât hizasından biraz gerilemesi müstehâbdır. îbrâhîm Naharye göre, rukû'a varıncaya kadar imâmın arkasında durur. O vakte kadar biri daha gelmezse imâmın sağına geçer. Ahmed ibn Hanbel, muktedî imâmın solunda durursa namazı bozulur, der.

Meymûne'nin yanında bulunuyordu. Peygamber abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de O'nun sol yanında namaza durdum. Peygamber beni tuttu da sağ tarafına geçirdi. On üç rek'at namaz kıldı. Sonra (uykuya mahsûs) teneffüsü duyulacak kadar uyudu. Zâten uyuyunca seslice teneffüs etmek âdeti idi. Sonra yanına müezzin geldi. Bunun üzerine çıkıp namaz kıldırdı ve abdest almadı 1102[132].

Amr dedi ki: Ben bu hadîsi Bukeyr'e tahdîs ettim. O: Bana bu hadîsi Kurayb tahdîs etti, dedi 1103[133]

1102[132] Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda ve diğer yerlerde geçmişti.Uzanıp uyuduktan sonra abdest almadan namaz kılabilmek, Peygamberlik husûsiyetlerindendir. Peygamberlerin gözleri uyuşa da, kalbleri uyumaz.
Bu hadîste Peygamber'in sabah namazı sünnetiyle beraber on üç rek'at kıldığı bildiriliyor. Buna göre bu gecede vitirle birlikte onbir rek'at gece namazı kılmış oluyor. Başka sayılarda da kılmıştır.
Peygamber'in İbn Abbâs'ı namaz içinde tutup sol tarafından sağ tarafına geçirmesi ve namaza böylece devam etmeleri, namazlarının bozuJmadığmın delilidir. Bu noffia, hadîsin bâb başlığına uygunluk ve delîl teşkîl eden yeridir.
1103[133] Amr bu sözü ile, kendisinin Bukeyr'den yaptığı rivayetinin senedinin, yukarıda zikredilmiş olan birinci rivayetinin senedinden daha yüksek olduğunu ten-bîh etmiştir.

59- Bab: İmam Başkalarına İmam Olmaya Niyet Etmemişken, Sonradan Bir Topluluk Gelip de Onlara İmamlık Ettiği Zaman? 1104[134]

91-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben teyzemin yanında kaldım. Peygamber geceleyin kalkıp namaza durdu. Ben de O'nunla beraber namaz kılmak üzere kalktım ve O'nun sol tarafına namaza durdum. Peygamber (S) başımdan tuttu da beni sağ tarafında dikelt-ti 1105[135].

1104[134] Buhârî "iza"nın cevâbını zikretmedi. Çünkü bu mes'elcde görüş ayrılığı vardır. Yânî İmâmın imamlığa niyet etmesi şart olup olmamasında farklı görüşler vardır. Bâzıları: İktidânın sahîh olmasında imâmın imamlığa niyet etmesi şart değildir; imâma cemâat faziletine nail olması için niyet miistehâb olur, dediler. Kaadı Hüseyin: Münferid olarak namaz kılan kimseye bir topluluk iktidâ etse, kendisi bunları bilmemiş olsa, yine cemâat faziletine nail olur. Çünkü onlar da onun sayesinde bu fazilete nâİl olmuşlardır, dedi. Ahmed, farz ile nafile arasını ayırdı. Nafilede değil de, farzda niyeti şart kıldı.. Ebû Hanîfe: İmâmın imamete niyet etmesi erkekler hakkında şart değil, kadınlar hakkında şarttır. Çünkü kadının imâmın yanında durması ile imâmın namazının bozulması ihtimâli vardır, demiştir. (Aynî, Kastallânî).

1105[135] Hadîsin bu başlık altında şevkinden maksad, imâmın bir

60- Bab: İmam Namazı Uzattığı ve Me'müm Olan Kimsenin de Bir İhtiyacı Olduğu Zaman, Namazdan Çıkıp Yalnızca Kılarsa?

92- Bize Müslim ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan; o da Câbir ibn Abdillah'tan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Muâz ibn Cebel, Peygamberce beraber namazı kılar, ondan sonra döner, kendi kavmine imamlık ederdi [1106][136].

Buhârî şöyle dedi: Ve bana Muhammed ibn Beşşâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Gundertahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle

---

topluluğa imâm olmaya dönüşmesi, namazdan evvel kendisinde bunun için bir niyet bulunmasına ihtiyâç olmayacağını bildirmektir (Şâh Veliyyullah).

[1106][136] Müslim'in rivayetinde Rasülullah'ın arkasında kıldığı namazı kavmine kıîdırırdı" ziyâdesi vardır ki, zahir ma'nâsı, farzı Peygamber ile birlikte kıldıktan sonra henüz kılmamış olan kavmine imâm olur, kendi nafile kılıcı iken, arkasındaki cemâat farz kılıcı olurlardı. Bu mes'eîede Hanefiler ve Mâlikîler İle diğerleri arasında büyük görüş ayrılığı vardır.Onlar, farz kılan kimsenin nafile kılana iktidâsı sahîh değildir, derler. Şâfiîier ile Hanbeltler ise bunu tecviz ederler. Delillerinden biri de Muâz ibn Cebel'in bu fiilidir.

dedi: Muâz ibn Cebel Peygamber'in maiyyetinde namaz kılar, ondan sonra döner de kendi kavmine imamlık ederdi. Bir defasında yatsıyı kıldırdı da el-Bakara Sûresi'nden başlayarak okumağa kalktı. Cemâatten biri ayrıldı. Muâz onun hakkında fena söz söyler gibi oldu. Bu iş Peygâmber'e ulaşınca üç defa: "Fettansın, fettansın, fettansın" yâhud "Fâtin oldun, fâtin oldun, fâtin oldun" buyurdu, ve Mufassal bölümünün ortasından iki sûre ile (kıldırmasını) emretti. Amr ibn Dînâr: Ben o iki sûrenin hangi sûreler olduğunu hatırımda tutamadım, demiştir. [1107][137].

61- İmamın Rukü'u ve Sucüdü Tamamlamakla Beraber Kıyamda Hafifletme Yapması Babı

93-.......Bize İsmâîl (ibn Hâlid) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Kays'tan işittim, şöyle dedi: Bana Ebû Mes'ûd (R) şöyle haber verdi: Bir kimse gelip: Yâ

[1107][137] Fâtin, ezâ ve azâb veren, işkence yapan ma'nâsına geldiği gibi, nefret ettirici; dîni sevmeye mâni' olucu ma'nâsına da gelir. Fettan da bunun mubâlağa sîgası-dır.

Rasûlallah, fulancanın bize namaz kıldırırken uzatmasından dolayı sırf onun yüzünden sabah namazına gitmekten geri kalıyorum, dedi. Rasûlullah'ı hiçbir mev'izada o günkü kadar öfkeli görmedim. Sonra Rasûlullah (S): "İçinizden bâzı kimselerde cemâati nefret ettirme hasleti vardır. Herhanginiz namaz kıldıracak olursa, kısa ve hafif tutsun. Çünkü cemâatin içinde zaîf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyâç sahibi olanı vardır" buyurdu [1108][138].

62- Bab: Kişi Kendi Kendine Namaz Kıldığı Zaman Namazını İstediği Kadar Uzatsın

94-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "Biriniz insanlara namaz kıldıracak olursa, hafif tutsun. Çünkü içlerinde zaîf olanı var, hasta olanı var, yaşlı olanı var. Kendi kendine namaz kıldığında ise (namazını) istediği kadar uzatsın"

[1108][138] Şikâyet eden zât bazılarınca Hazm ibn Ebî Ka'b'dir. Şikâyet olunan bu fulan-ca, Muaz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dan biridir. '

buyurdu 1109[139].

63- Kendilerine Namazı Uzattığı Zaman İmamından Şikayet Eden Kimse Babı

Ve Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa el-Ensârî el-Bedrî (R) oğluna hitaben: Namazı bize uzun kıldırdın, ey oğulcuğum, demiştir 1110[140].

95-.......Ebû Mes'ûd (R), şöyle demiştir: Bir kimse: Yâ Rasûlallah, fulancanın bize uzun namaz kıldırmasından dolayı muhakkak sabah namazından geri kalmaktayım, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah öyle

---

1109[139] Bu hadîslerden imâm için namaz, hafif tutmanın mendûb olduğu anlaşılır hata bazılarınca bu emir vâcib say.hr. Uzatmaya râz, olan sayıs, mahdûd kim ct rejcıldıran kımsenm uzun sureler okumasında, rükû' ve sücûdda teşbihleri çoğaltmasında ise be's yoktur. Nitekim Peygamber, sahâbîlerin bu husûstak rıza ve rağbetlerini bildiği için, bâz, kerreler böyle yapardı. Herhalde namazda naıtletme yapacağım diye namaz rükünlerinin hiçbirini eksik yapmamak gerekir '

1110[140] Bu ta'lîki, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Bu Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa el-Ensârî es-Sâidî, Bcdr harbine iştirak eden bahtiyarlardandır. Onlardan en son vefat eden olduğu nakledilir. Oğlunun ismi eİ-Munzir'dir.Ebû Useydı-in oğluna karşı söylediği söz, oğlunun yânî imâmın namazı uzatmasından şikâyetidir.

bir öfkelendi ki, ben O'nun hiçbir yerde o günkü kadar öfkelendiğini görmedim. Sonra Rasûlullah (S) şöyle hitâb etti: "Ey insanlar! İçinizden bâzı kimselerde cemâati nefret ettirme (hasleti) vardır. Her kim insanlara imamlık ederse, namazı hafif tutsun. Çünkü onun arkasındaki cemâatte zaîf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyâç sahibi olanı vardır".

96- Bize Âdem ibn Ebû Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Bir kimse gece karanlığı basmış olduğu hâlde iki sulama devesi ile geldi. Muâz'm yatsı namazı kıldırmasına tesadüf etti. Hemen devesini bıraktı, ve Muâz'm yanına geldi. Muâz namazda el-Bakara yâ-hud en-Nisâ sûresini okumağa başlayınca, o zât ayrıldı gitti. Akabinde Muâz'ın bu zât hakkında kötü bir söz söylediği haberi bu kimseye ulaştı. Bunun üzerine o kimse Peygamber'e geldi ve O'na Muâz'dan şikâyet etti. Peygamber (S) üç defa: "Yâ Muâz, sen bir fettan mısın? -yâhud: Sen bir/âtin misin?-" buyurdu da, akabinde Muâz'a: "Seb-

bih isme Rabbike'l-al'lâ, Ve'ş-şemsi ve duhâhâ, Vel~leyli izâ yağşa sûrelerini okuyup namaz kıldırmak değil miydin? Şu muhakkak ki, senin arkandaki cemâatte yaşlı olan, zaîfolan, iş ve ihtiyâç sahibi olan kimseler namaz kılmaktadır'"buyurdu. Şu'be: "Şu muhakkak ki senin arkanda.." cümlelerinin hadîse dâhil bulunduğunu zannediyorum, dedi [1111][141].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ve Şu'be'ye, bu hadîsin aslını rivayet etmekte (Sufyân Sevrî'nin babası olan) Saîd ibn Mesrûk, Mus'ır ibn Keddâm ve bir de eş-Şeybânî Ebû İshâk mutâbaat etmişlerdir.

Amr ibn Dînâr, Ubeydullah ibnu Miksem ve Ebu'z-Zubeyr, Câbir'den olmak üzere: Muâz yatsı

[1111][141] Müslim'de Biri ayrı bir tarafa çekildi, selâm verip namazı yalnız başına kildi"; Nesâî rivayetinde: - O adam çekilip mescidin bir tarafında namaz kıldı"; İbn Hıbbân'da da "Bir adam el-Bakara Sûresi'nden başladığını görünce ayrı bir tarafa çekilip yalnızca kıldı" denilmiştir. Bu hadîslerden o zâtin namazı kesip yeni baştan namaz kıldığı anlaşılıyor. Bundan, Şâfiîlcr bir özürden dolayı namazı kesmek ve ibtâl etmenin cevazını istidlal etmektedirler. Hanefîler ile Mâlikîlcr ise bunu, ameli bâtıl kılmaktır diyerek, asla tecviz etmezler.
Bâzıları bu zâtın ancak iktidâyı kesmiş olduğunu ve namazını bozmaksızın, selâm vermeksizin münferiden tamamlamış olduğunu söylerler; bu, Şâfiî-ler'e göre caizdir. Ancak özürsüz olursa mekruhtur.

namazında el-Bakara Sûresi'ni okudu, demişlerdir. Ve Şu'be'ye, Muhârib'den rivayet etmekte el-A'meş-mutâbaat etmiştir [1112][142]

64- Namazı Kemale Ulaştırmakla Beraber Namazda Vecizlik (Yani Kısaltma, Hafifletme) Yapmak Babı

97-.......Enes (R): Peygamber (S) namazı hem kısa kıldırır, hem de kemâle ulaştırırdı, dedi [1113][143].

65- Çocuğun Ağlaması Sebebiyle Namazı Hafif Kıldıran Kimse Babı

98-.......Bize el-Velîd ibn Müslim haber verip

[1112][142] Buhârî'in haber verdiği bu ayrı ayrı mutâbaatlar, hadîsin tarîklerinin çokluğunu gösterdiği gibi, hadîsin kuvvet ve sağlamlığını da göstermektedir. Aynı zamanda hadîsin iyi anlaşılması ve hüküm istinbâtında gerekli olan tamamlayıcı bilgilerin kaynaklan da gösterilmiş olmaktadır. Çünkü bu tarîklerin bâzılarında hadîs, daha mufassal lâfızlarla ve ziyâdelerle rivayet edilmiş olabilmektedir

[1113][143] Yânî cemâatin hâline merhameten namazı kısa tuttuğu hâlde, namaz rükünleri ve sünnetlerinden hiçbirini de eksik bırakmazdı, demek istemiştir.

şöyle dedi: Bize

el-Evzâî, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan; o da babası Ebû Katâde'den oltnak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben namaza, içinde kıraati uzatmak niyetiyle dururum da geriden bir çocuğun ağlamasını duyunca, anasına meşakkat vermek istemediğim için, namazımı kısa keserim" buyurmuştur [1114][144].

Bu hadîsi el-Evzâî'den rivayet etmekte, el-Velîd ibn Müslim'e Bişr ibnû Bekr, Abdullah ibnu'l-Mubârek, Bakıyye ibnu'l-Velîd el-Kelâî (197) mutâbaat etmişlerdir.

99-....... Bize Şerîk ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle

[1114][144] Bu hadîsi Buhârî ile Müslim, müteaddid tariklerle Enes'ten rivayet etmişlerdir. Peygamber'in ümmetine olan re'fet ve şefekatının sayısız delillerinden biri de budur. Çocuğu ağlayan kadının kalbi çocuğu ile meşgul olacağından, gönül duruluğu İle namaza devam edemez. Yâhud namazım bozup çocuğu ile meşgul olur. Her iki suretle ya cemâat, ya huşu faziletlerinin birinden mahrum kalmış olur. Bunlar imâmın namazı hafifletmesi için kâfî sebeblerdir. Peygamber bir defasında birinci rek'atta altmış âyet kadar okumuşken, bir çocuğun ağlamasını işitince ikinci rek'atta yalnız üç âyet ile yetinmiştir.

diyordu: Ben asla, Peygamber (S) kadar tamâm ve hafif namaz kıldıran bir imâmın arkasında namaz kılmış değilim. Şu muhakkak ki, Peygamber çocuk ağlaması işi-tirdi de, çocuğun anasının fitneleneceğinden (yânî üzülüp sıkılacağından) korktuğu için hemen namazı hafifletirdi.

100-....... Bize Katâde tahdîs etti. Ona da Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben namazı uzatmak isteğiyle namaza giriyorum, derken bir çocuk ağlamasını işitiyorum; çocuğun ağlamasından anasının hissedeceği şiddetli üzüntüyü bilmekte olduğumdan, hemen namazımda hafifletme yapıyorum".

101-.......Bize İbnu Ebî Adiyy, Saîd'den; o da Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben namazı uzatmak isteğiyle namaza girerim, derken bir çocuk ağlamasını işitirim; çocuğun ağlamasından anasının hissedeceği üzüntünün şiddetini bilmekte olduğumdan, hemen namazı kısaltır, hafifletirim"

1115[145].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes Peygam-ber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti 1116[146]

66- Bir Kimse Namazı İmamla Beraber Kılıp da Sonra Başka Bir Topluluğa İmamlık Ettiği Zaman(ki Hükmü Beyan) Babı 1117[147]

102-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Muâz ibn Cebel, Peygamber (S)'in maiyyetinde namazı kılardı da, sonra kendi kavmine gelir ve onlara (kılmış olduğu

---

1115[145] Arka arkaya sıralanan bu hadîslerle, çocukların ve çocuklu kadınların mescide girmesinde be's olmadığı, kadınların erkek şaftlarının arkasında cemâate katılmalarının caiz olduğu istidlal olunur. Bir de Peygamber'in bu sözü, namazda iken müstehâb olan bir şeyi yapmaya niyet eden kimseye, o müstehâbı yapmak vâcib olmadığına delildir.

1116[146] Bu ta'lîkm fâidesi, hadîsi Katâde'nin Enes'ten işitmiş olduğunu beyândır (Aynî).

1117[147] Buhârî, hakkında görüş ayrılığı bulunan mes'elede kesin hüküm vermeyi terk etmek hususundaki âdeti üzere yürüyerek "izâ"nın cevâbını zikretmemiştir. Bununla beraber Buhârî'nin meylinin bunun cevazına olduğu zahirdir. Öyleyse mukadder cevâb "Bu caiz olur" yâhud "Bu kâfî olur" sözüdür (Aynî).

bu) namazı kıldırırdı 1118[148]

67- İmamın Tekbirlerini Cemaatteki İnsanlara İşittiren Kimse Babı

103-.......Bize Abdullah ibn Dâvûd tahdîs edip, şöyle dedi: Bize el-A'meş, İbrahim'den; o da el-Esved'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde vefat etmiş olduğu hastalığa tutulduğu zaman, Bilâl O'na gelir, namaz vaktini bildirirdi. Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de namazı kıldırsın" buyurdu. Ben: Şübhesiz Ebû Bekr ince kalbli bir insandır. Eğer senin makaa-mına geçip dikelirse ağlar ve okumaya muktedir olamaz, dedim. Peygamber yine: "Ebû Bekr'e emredin, namazı kıldırsın" buyurdu. Ben de o söylediğim sözün benzerini söyledim. Peygamber üçüncü yâhud

1118[148] Bundan önce geçen 60. babın 136 rakamlı haşiyesinde, bu konu ile de ilgili gerekli açıklama geçmişti. Bu mes'elede Hanefîler ile Mâlikîler bir tarafta, Şâfiî-ler ile Hanbelîler diğer taraftadır. Hanefîler ile Mâlikîler, farz kılan kimsenin nafile kılana iktidâ etmesi sahîh değildir, derler. Şâfiîler ile Hanbelîler ise, bunu caiz görürler. Delillerinden biri de Muâz ibn Ccbel'in bu fiilidir.

dördüncü defasında: "Şübhesiz sizler Yûsuf Peygamber'in sahibesi olan kadınlarsınız (yânı onlar cinsinden kadınlarsınız). Ebû Bekr'e emredin de namazı kıldırsın" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr namazı kıldırmağa başladı. Peygamber de iki kişiye dayanarak çıktı.

Peygamber'in iki ayağı ile yerde çizgi çizerek çıkışı hâlâ gözümün Önündedir. Ebû Bekr, Peygamber'i görünce geri çekilmeye davrandı. Peygamber; namazı kıldır, diye işaret etti. Fakat Ebû Bekr İmamlık makaammdan geriye çekildi. Peygamber Ebû Bekr'in yanıbaşına oturdu. Ebû Bekr, tekbîrleri insanlara işittiriyordu [1119][149].

Bu hadîsi el-A'meş ibn Süleyman'dan rivayet etmekte Muhâdır el-Hemedânî el-Kûfî (206), Abdullah

---

[1119][149] Bu hadîs aynı kitabın 39. ve 46. bâblarmda da geçmişti. Burada bâb başlığına şâhid olan kısım "Ebû Bekr tekbîrleri insanlara işittiriyordu" ifadesidir. Bu ifâde, cumhura göre, geçen rivâyetlerdeki "Ebû Bekr, Peygamber'in namazına uyarak namaz kılıyor, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyarak namaz kılıyorlardı" sözlerinden kasdedilen ma'nâyı tefsîr edicidir... (İbn Hacer).
Bu hadîsten ve diğer hadîslerden, Peygamber'in gelmesinden sonra o namazı Peygamber'in imâm olup kıldırdığı, Ebû Bekr'in hizmeti yalnız teblîğden ibaret kaldığı anlaşılıyor.

ibn Davud'a mutâbaat etmiştir.

68- Bab: (Îşittirici Olan) Kimse İmama Uyar, İnsanlar da İmama Uymuş Olan O Kimseye Uyarlar [1120[150]].

Ve Peygamber(S)'den: "Sizler bancı uyunuz,

1120[150] İbn Battal: Bu, Mesrûk ile Şa'bî'nın cumhura muhalif olarak "Şaftlarının bir kısmı diğer kısmına uyar" sözlerine muvafıktır, dedi. Şa'bî'nin sözünü Abdur-razzâk ile îbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmişlerdir.
Buhârî bu mes'elede kendi tercihini açıkça beyân etmedi. Çünkü, bâb başlığına "İnsanlar Ebû Bekr'e uyuyorlardı" kavline delâlet edici bir şekilde başladı. Sonra insanların Ebû Bekr'e iktidâsıni ihtiva eden bu rivayeti tekrarladı. Bunun zahiri, muallak hadîsin zahirini gösteriyor. Buhârî'nin, Şa'bî'nin kavline gider olması ve ilk rivayetteki "Tekbîrleri insanlara işittiriyordu" kavlinin, İnsanların Ebû Bekr'e uymalarını nefyetmediğini düşünmesi muhtemildİr. Çünkü tekbîrleri insanlara işittirmesi, kendisine uymakta oldukları şeyin bir cüz'üdür. Bunda ise, diğerleri için bir nefiy yoktur. Bunu da İsmâîlî'nin "İnsanlar Ebû Bekr'e uyuyorlar. Ebû Bekr de oniara İşittiriyordu" rivayeti te'yîd eder (İbn Hacer).
Bu başlık iki ma'nâya gelir: Biri, kişi imâma uyar, insanlar da me'mûma uyarlar; yânî insanlar tekbîrleri o şahıstan işitirler, böylece imâm, hakikatte her biri için imamdır. İkincisi, İnsanlar hakîkaten o kimseye uyarlar. Müellif Buhârî, Peygamber'in Ebû Bekr'e imâm olması ve Ebû Bekr'in de insanlara imâm olmasında her iki ihtimâle gitmiştir. Peygamber'in Ebû Bekr'e uymuş olması görüşü -ki bu üçüncü ihtimâldir ve İmâm Ahmed'in görüşüdür-; müellif bunu söylemedi (Şâh Veliyyullah

sizin arkanızdaki kimseler de size uysunlar" sözü zikrolunur [1121][151]-

104-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı ağırIaştığı zaman Bilâl gelip namaz vaktini bildiriyordu. Rasûlullah: 'Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emredin" buyurdu. Ben: Yâ Ra-sûlallah, şübhesiz Ebû Bekr hisli, gamlı bir insandır. Muhakkak ki o senin makaamında durduğu zaman insanlara işittiremeyecektir. Bu işi Umer'e emretsen, dedim. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emrediniz, o insanlara namaz kıldırır" buyurdu. Ben Hafsa'ya da: Şübhesiz Ebû Bekr hüzünlü bir kimsedir. Muhakkak ki o senin makaamına durduğu zaman kıraati insanlara işittiremez. Umer'e emir buyursan, deyiver dedim. (Hafsa dediğimi yaptı.) Rasûlullah: "Yûsuf Peygamber'in sahibeleri şübhesiz ki siz kadınlarsınız-

---

[1121][151] Bu ta'lîki, Müslim Sah fh'inde Ebû Saîd Hudrî'den şöyle tahrîc etmiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerinde bir gerileme gördü de onlara: "İlerleyiniz, bana uyunuz, arkanızda olanlar da sîze uysunlar. Bir kavın (namazda) geri kalmakla devam ederlerse nihayet Allah onları (herşeyde) geriletir" buyurdu. Bu hadîsi Sünen sahihleri de tahrîc etmişlerdir.

Ebû Bekr'e, insanlara namaz kıldırmasını emrediniz" buyurdu. Ebû Bekr namaza girince, Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de kalktı ve iki adam arasında dayanarak, iki ayağı yerde sürüne sürüne götürüldü. Nihayet mescide girdi. Ebû Bekr O'nun gelişteki hafif sesini işitince, gerilemeye davrandı. Rasûlullah ona işaret etti. Akabinde Rasûlullah geldi, nihayet Ebû Bekr'in soluna oturdu. Ebû Bekr ayakta namaz kılıyordu. Rasûlullah ise oturarak namaz kılıyordu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uyuyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyuyorlardı[1122][152].

[1122][152] Buhârî bu hadîsi, şimdiye kadar değişik tarîklerden bâzı lâfız farklanyle 39., 46., 67. bâblar gibi birçok yerlerde tahrîc etmiştir. Her tahrîc ettiği yerde de o başlıkta bulunan mes'elenin delilini göstermek istemiştir. Hadîsin bu 68. bâbdaki başlığa delîl olan kısmı "Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uyuyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyuyorlardı" şeklindeki bu son fıkrasıdır.
"Rasûlullah geldi, nihayet Ebû Bekr'in soluna oturdu.." ifâdesi de Pey-gamber'İn imâm, Ebû Bekr'in mc'mûm olduğuna delâlet eder.

69- Bab: İmam Namazda Şübheye Düştüğü Zaman İnsanların Sözüne Tutunur Mu?

105-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir): Rasûlullah (S), iki rek'at kıldırıp namazdan çıktı. Zu'1-Yedeyn O'na: Yâ Rasûlallah, namaz kısaldı mı, yoksa unuttun mu? diye sordu. Rasûlullah oradaki-lere: "Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?" diye sordu. Onlar: Evet, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah ayağa kalktı ve iki rek'at daha namaz kıldırdı. Sonra tekbîr alıp daha önceki sucûdu gibi yâhud biraz daha uzun (iki) secde yaptı [1123][153].

106-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir defa öğle namazını iki rek'at

---

[1123][153] 153 Bu hadîs daha önce, Kitâbu's-Salât, "Her nerede olursa kıbleye yönelme" unvanlı 31. babında Abdullah ibn Mes'ûd'dan; yine Kitâbu's-Salât, "Mescidde parmaklan birbirine geçirmek" unvanlı 88. bâbda Ebû Hureyre'den olmak üzere geçmişti.
Burada "Namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?" suâli üzerine, işin hakî-katini ve künhünü cemâatten araştırıp öğrendikten sonra, namazı tamamlamıştır. îşte Rasûlullah'm araştırıp, mes'eleyi tahkik eylemesi, bâb başlığındaki suâlin cevâbı oluyor

kıldırdı. Kendisine: İki rek'at kıldırdın, denildi. Bunun üzerine iki rek'at daha kıldırdı. Sonra selâm verdi, sonra iki secde daha yaptı 1124[154].

70- Bab: İmam Namaz İçinde Ağladığı Zaman? 1125[155]

Ve Abdullah ibn Şeddâd şöyle demiştir: Ben saffların sonuncusunda bulunduğum hâlde 'L Umer'in feryâd etmeyerek için için ağlamasını işittim. O, "Ben kederimi, mahzunluğumu yalnız Allah'a şikâyet ediyorum... " (Yûsuf: S6) âyetini okuyordu 1126[156].

1124[154] Müslim'de Ebû Saîd Hudrî'den rivayet edilen hadîs şöyledir:
Biriniz, namazında şekk edip de, üç mü yoksa dört mü kıldı bilemezse,' şübheyi atıp, yakın Üzerine namazı bina etsin"
1125[155] Yânî ağlamak namazı bozar mı, bozmaz mı? Abdullah ibn Şeddâd'm haberi ile bâb altındaki hadîs, ağlamanın cevazına delâlet etmektedirler. Bu hususta bâzı tafsilât da vardır (İbn Hacer).
1126[156] Bu haberi Saîd ibn Mansûr ile.ibnu'l-Munzir mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bunda Umer namaza Yûsuf Sûresi ile başlamış, işaret edilen âyete kadar okumuş, orada için için ağladığı İşitilmiştir.
Bu haberdeki neşîc lâfzının ma'nâsı şöyle açıklanmıştır: en-Neşic, nûn'un fethiyle, sesini çıkarmayıp feryâdsızca, boğularak,

.

107-......Mû'minlerin annesi Âişe(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hastalığı içinde: "Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emredin" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben: Ebû Bekr senin makaamında (yânî namaz kıldırdığın mihrâbda) durduğu zaman ağlamaktan kıraati insanlara işittiremez. Umer'e emret de, insanlara o kıldırsın, dedim. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe Hafsa'ya da: Ebû Bekr senin makaamında durursa, ağlamaktan insanlara işittiremez, Umer'e emret de insanlara o namaz kıldırsın deyiver, dedi. Hafsa dediğini yaptı. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yeter, şübhesiz sizler elbette Yûsuf'un sahibeleri olan kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namazı o kıldırsın" buyurdu. Hafsa, Âişe'ye: Zâten ben senden bir hayra nail olacak değildim, dedi (de canının

---

ve bukâ' boğazda tıkanıp kısılarak ağlamak ma'nâsınadır... (Kaamus Ter.).

sıkıntısını ifâde etti) 1127[157].

71- Saffları, İkaamet Sırasında ve İkaametten Sonra (Namaza Başlamadan Önce) Dümdüz Yapmak Babı

108-....... Ben en-Nu'mân ibn Beşîr(R)'den işittim, şöyle diu: Peygamber (S): "Safflarınızı ya dümdüz yaparsınız, ya Allah yüzlerinizi muhakkak ayrı ayrı taraflara çevirecektir" buyurdu 1128[158].

1127[157] Hadîsin bâb ismine uygunluk ve delîllik ciheti, Âişe, babasının duygulu bir insan olduğunu, Kur'ân okurken ağladığını daha önceki müşâhadelerinden bildiği İçin, Peygamber'in makaamına geçtiğinde de duygulanıp ağlayacağım ve Kur'ân'ı insanlara işittiremiyeceğİni ısrarla söylediği hâlde, Peygamber yine Ebû Bekr'in irnâmıığında ısrar etmiş olmasıdır (Aynî).

1128[158] Saffları dümdüz yapmaktan maksad, saffa girenlerin bir hizada bulunması, saff-ta aralık bulunuyorsa kapatılmasıdır. Safflar dolu, aralıksız ve boydan boya tamâm olmalıdır. Öndeki saff bu şekilde dolmadıkça ikinci saffta, o da böyle dolmadıkça üçüncü saffta bulunmak olmaz.
Hadîsin son fıkrası "Allah kalblerinizi muhakkak ayrı ayrı taraflara çevirecektir" şeklinde de rivayet edilmiştir. Yüzlerin ayrı ayrı taraflara çevrilmesi, kalblerin birbirine karşı dönük olması, yânî müslümânlar arasında kin ve düşmanlık peyda olması demektir. İşte namaz safflarının bozuk olmasına, kalb-lerin bozukluğu gibi şiddetli ilâhî bir ceza terettüb ediyor. Müslümânlar arasında amelen en büyük toplayıcı sebeb namaz

109-.......Bize Abdu'l-Vâris, Abdulazîz'den; o daEnes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Namazsafflarını doğrultunuz. Zîrâ ben sizleri arkamdan da görüyorum" buyurmuştur [1129][159].

72- Saffların Düzeltilmesi Sırasında İmamın İnsanlara ' Karşı Yönelmesi Babı

110-.......Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bir defa namaz ikaamet edilmişti. Rasûlullah (S) yüzünü bizlerden tarafa döndürdü de: "Namaz safflarınızı doğrultunuz ve sımsıkı birbirinize yapışınız. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm" buyurdu [1130][160].

---

olduğundan, salâhları ve içtimaî nizâmları, namazdaki salâh ve nizâmı güzel muhafaza etmeye bağlı kılınmış demek oluyor.

[1129][159] Peygamber'in arkasındakileri görmesi hakîkat de, mecaz da olabilir. Hakikat olması hâlinde bu, Peygamberlik hususiyetlerinden olmuş olur

[1130][160] Bu hadîsten de ikaamet ile namaza girme arasında imâmın cemâate dönüp saffları düzeltme hususunda kelâm edebileceği ve saffları düzeltmenin vâcib olduğu anlaşılmaktadır.

73- Birinci Saff Babı

111-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyuruyordu: "Şehîdler; suda boğulan, taundan ölen, karın illetinden ölen, yıkık altında kalıp ölen (bir de Allah yolunda ölen) dir." Yine buyurdu ki: "İlk vakitte olanı bilselerdi, muhakkak (ona yetişmek için) yarış ederlerdi. Yatsı ile 5ööâ/i(cemâatlann)<ia olan fazileti bilselerdi, emekleye emekleye de olsa muhakkak bu iki namaza gelirlerdi,Birinci saffta (bulunmakta) neler olduğunu bilselerdi (onlara nail olmak için) muhakkak kur'a atarlardı" 1131[161].

74- Bab: Saffı Doğrultmak, Namazın (Güzel) Tamam Olmasındandır

112-.......Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû

1131[161] Bü hadîs bâzı lâfız farklarıyle daha önce de Kitâbu'İ-Ezân, "Ezan okumak hususunda kur'a atmak" unvanlı 9., ve keza aynı kitâb, "Öğle namazını ilk vaktinde kılmanın fazileti" unvanlı 32. bâbda geçmişti. Burada bâb başlığına delîl olan kısmı, hadîsin son fıkrasıdır. Birinci saff da imâma yakın olan safftır.

Hureyre'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir. Binâenaleyh imâma muhalif iş yapmayınız. O rukû'ya varınca rukû'a varınız. Başını kaldırdığı zaman siz de kaldırınız. Semiallahu limen hamideh dediği zaman Rabbena leke H-hamd deyiniz. Secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidiniz. Oturduğu hâlde namaz kıldığı vakit sizler de hep oturarak namaz kılınız. Namazda saffı doğrultunuz. Çünkü saff doğrultmak namazın güzelliğindendir" 1132[162].

113-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Safflartmzı

1132[162] Bu hadîs, Kitâbu'I-Ezân, "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır" unvânh 51. bâbda ÂÎşe'den olmak üzere geçmişti. Burada Ebû Hu-reyre'dendir ve bâzı ziyâdelikier ihtiva etmektedir.
Daha evvel geçen bâblarda "îmânı oturduğu hâlde namaz kıldığı vaki! sizler de hep oturarak namaz kılınız" emrinin Peygamber'in hastalık günlerinden birinde verdiği bir emir olduğu, bundan sonra, bu emrin İmâm oturduğu hâlde ayakta ona iktidâ edilmesi şeklinde takarrür ettiği isbât edilip gösterilmişti.
Bu hadîste bâb başlığına delîl olan kısım, son fikrasıdır ki, saffı doğrultmanın namazın güzelliklerinden olduğunu takrir etmiştir.

dümdüz yapınız. Çünkü saff lan dümdüz yapmak, namazı ikaame etmek(işlerin)dendir" buyurmuştur 1133[163].

75- (Namaza Durma Sırasında) Saffları Tamamlamayan Kimselerin Günahı Babı

114-....... Bize Saîd ibn Ubeyd et-Tâî, Buşeyr ibn Yesâr el-

Ensârî'den; o da Enes ibn Mâlik'ten şöyle haber verdi: Enes ibn Mâ-lîk (R) Basra'dan Medine'ye geldi. Kendisine: RasûluIlah(S)'ın ahdinden (zamanından) beri bizde beğenmediğin şeyler nelerdir? Diye soruldu. Enes: Sizin beğenmediğim bir şeyiniz yok; şu kadar var ki, sizler saffları doğrultmuyorsunuz, dedi.

Ve Ukbetu'bnu Ubeyd: Buşeyr ibn Yesâr'dan, Enes ibn Mâlik Medine'ye bizim yanımıza geldi., deyip bu hadîsi rivayet etti 1134[164].

1133[163] Bu hadîslerde Peygamber'in safflanndümdüz yapılmasına atfettiği büyük ehemmiyet en açık surette görülmektedir

1134[164] Ukbetu'bnu Ubeyd,üstteki hadîsin râvîsi olan Saîd ibn Ubeyd'in kardeşidir. Bu-hâri bu ikinci tarîki zikretmekle Buşeyr

76- Saffta Omuzun Omuza ve Ayağın Ayağa Yapıştırılması Babı

Ve Nu'mân ibn Beşîr: Ben bizden olan kimsenin kendi topuğunu yanındaki arkadaşının topuğuna yapıştırdığını gördüm, demiştir 1135[165].

115-.......Bize Zuheyr, Humeyd (et-Tavîl)'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz saff/arınızı doğrultunuz. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm" buyurdu. Yine Enes: Bizim herbirimiz kendi omuzunu arkadaşının omuzuna, ayağını da arkadaşının ayağına yapıştırırdı, dedi 1136[166].

---

ibn Yesâr'ın bunu Enes'ten işitmesini göstermek istemiştir.
"Demek ki, tabiîler zamanındaki namaz safflarını sahâbîler beğenmemişler. Zamânımızdaki namaz safları ise cidden yürekler acısıdır. Ehli İslâm arasındaki tenâfur ve tebâğuz hâli de Peygamber'in inzârına tastamam tetâbuk ederek safflarımtzın hâline denk geliyor" (Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., II, 560).

1135[165] Nu'mân'ın bu sözü, Ebû Davud'un tahrîc ettiği hadîsin bir tarafıdır. Buna İbn Huzeyme de sahihtir, demiştir.

1136[166] Bundan maksad, saffları doğrultmak ve aralıkları

77- Bab: Me'müm Olan Kimse, İmamın Solunda Namaza Durduğu ve İmam da Onu Arka Tarafından Tutup Sağ Yanına Geçirdiği Zaman Namazı Tamam Olmuştur

116-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece Peygamber'Ie beraber namaza kalktım da O'nun sol tarafına durdum. Rasû-lullah (S) arka tarafımdan başımı tuttu ve beni sağ tarafına geçirdi. Böylece namazı kıldı ve uyudu. Müteakiben O'na müezzin geldi, kalkıp abdest almadan namaz kıldı [1137][167]

78- Bab: Kadın Tek Başına Bir Saff Olur

---

kapatmak hususundaki mübalağadır.

[1137][167] Buhârî bu hadîsi şimdiye kadar birçok yerde tahrîc etmiş ve her bir yerde de, o yerle ilgili bulunan dînî hükümleri İstinbât eylemiştir. Bunun benzerini bu kitabında çok yapmıştır. Bu da müellifin ictihâd kuvvetine delâlet eden hususlardan biridir. Çünkü o, hadîsin her bir cüz'ünden hüküm çıkarır. Bu makaam ise cemâat mes'elesiyle ilgilidir. Me'mûm tek kişi olduğu zaman namaza duruş sünneti, imâmın sağına durmaktır. Bununla beraber şayet me'mûm imâmın soluna durursa namazı bozulmuş olmaz (Şâh Veliyyullah).

117-.......Enes ibn Mâlik (R): Ben bir yetîm ile beraber bizim evde Peygamber(S)'in arkasında cemâatle namaz kıldık; annem Üm-mü Süleym de bizim arkamızda (namaz kıldı) demiştir 1138[168].

79- Mescidin ve İmamın Sağ Tarafına Gitmek Babı 1139[169]

118-.......Bize Âsim, eş-Şa'bî'den; o da İbn Abbâs(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben bir gece, namaz kılmak üzere Peygam-ber'in solunda durdum. Peygamber (S) benim elimi yâhud pazumu-tuttu da, eliyle arkamdan işaret ederek nihayet beni sağ tarafına dikeltti.

1138[168] Kadın erkeklere karışmayarak, tek başına onların,arkasında namaza durursa. bu duruşu saff hükmünde olur. Bu hadîste kılındığı haber verilen namazda Enes ibn Mâlik'in annesi Ümmü Süleym, onların arkasında tek başına namaza durmuş ve bir saff teşkil etmiştir. Bu da bâb başlığındaki mes'elenin delilidir.

1139[169] Me'mûm bir kişi olduğu zaman duracağı yer imâmın sağıdır. Böylece imâma göre, mescidin de sağ tarafında bulunmuş olur, ki bunda niza ve müşkülik yoktur. Me'mûmlar çok oldukları zaman ise, mescidin sağ tarafının faziletine bir delîl yoktur... Çünkü biz, Buhârî bu bâb başlığını ancak hadîste gelene uygun olmak üzere koymuştur diyoruz... (Aynî).

80- Bab: İmamla Me'mümlar Arasında Duvar Yahud Sütre Olduğu Zaman? [1140[170]]

Ve Hasen Basrî (110): Seninle imâm arasında bir nehir bulunduğu hâlde (imâma uyup) namaz kılmanda be's yoktur, demiştir [1141[171]].

Ebû Miclez (101) de: Aralarında yol yâhud duvar bulunsa da, imâmın tekbîrlerini işittiği zaman insan imâma uyabilir, demiştir [1142[172]].

119-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gece vakti olunca kendi hücresinde namaz kılardı. Hücrenin duvarı alçak olduğu için, insanlar Peygamber'in (namaz kılarken) şahsım, yânı karaltısını gördüler. Bir takım insanlar kalktılar ve

---

[1140[170]] Yânî bu ona zarar vermez. Bu mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için Buhârî hükmü kesin beyân etmemiştir.

[1141[171]] Hasen'in bu görüşünü Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâdla rivayet etmiştir. Ha-sen'in nehir dediği elbette küçük nehirdir; büyük nehir gibi geniş bir hâilin ikti-dâya mâni' olduğunda şübhe yoktur. Bu da ihtilaflı mes'elelerdendir.

[1142[172]] Ebû Miclez'in sözünü(îbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

O'nun namazına uyup, namaz kıldılar. Sabah olunca bu yaptıklarını aralarında konuştular. Ertesi gece Peygamber yine namazına kalktı. Yine bir takım insanlar kendisine uyarak namaz kıldılar. Bu işi iki yâhud üç gece tekrar ettiler. Ondan sonraki gece olunca Rasûlullah evinde oturdu ve oraya çıkmadı. Sabah olunca bâzı kimseler (sebebini anlamak için) bunu Ra-sûlullah'a arzettiler. Rasûlullah cevaben: "Gece namazı sizin üzerinize farz yazılacak diye-korktum" buyurdu [1143][173].

[1143][173] Sahâbîlerin bu fiilinden, imâm olmaya niyet etmemiş kimseye iktidâ etmenin cevazına istidlal olunduğu gibi, tatavvu' namazında cemâat olmanın cevazına da istidlal olunabilir. Çünkü bu namazın tatavvu' olduğunda şübhe yoktur. Hattâ kıssanın ramazânda cereyan etmiş olduğu rivayetine bakılacak olursa bu, teravih namazı İdi.
Peygamber'in gece namazına mescidde cemâatle devam edilmesine müsâade etmeyip, bu suretle özür beyân etmesi ümmetine olan re'fct ve rahmetinin kemâline delâlet eden parlak delillerdendir.
Buhârî sarihi Ebû Süleyman Hattâbî şöyle diyor: "Gece namazı Peygam-ber'e vâcib idi. Peygamber'in devam ettiği şer'î fiillerde kendisine uymak Kur'ân nâssları mucibince ümmete vâcibdir. Mescide çıkıp gece namâzs kılmayı i'tiyâd etmeleri -beş namazdan başkaca yeni bir farz inşâsı değil- kendisine teessî ve iktidarım vâcib olması yüzünden ümmete belki vâcib olur diye sakındı. Bu, ayniyle bir kimsenin kendi üzerine adak olan bir namazı vâcib kılması gibidir ki, o namaz nezreden hakkında farz olmakla beraber asıl dînde farz edilmiş bir namaz değildir".

81- Gece Namazı Babı [1144[174]]

120-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in bir hasırı vardı ki, onu gündüzleri yayar, geceleri de hücre hâline kordu (da orada namaz kılardı). İşte insanlar oraya döndüler de, O'nun arkasında namaz kıldılar.

121- Bize Abdu'1-A'lâ ibn Hammâd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe, Salim Ebu'n-Nadr'dan; o da Busr ibn Saîd'den; o da Zeyd ibn Sâbit'ten olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir):

Rasûlullah ramazânda, zannederim hasırdan bir hücre edindi de birkaç gece namaz kıldı. Sahâbîlerinden bir takım insanlar da O'nun namazına uyarak namaz kıldılar. Rasûlullah onların yaptıklarını

1144[174] Bâzıları bu başlık için şöyle bir münâsebet zikrettiler: Kendisiyle imâmı arasında duvar yâhud bir engel bulunan musallî olunca, bunun saff yapmaya mâni' olacağı zannolunabilir. İşte bu başlığı, içindekilerle bu zannı def etmek için zikretti (Aynî).

bilince oturmağa başladı. Müteakiben onların yanma çıktı da şöyle buyurdu: "Yaptığınızı gördüğüm şu işi tanıyıp beğendim. Lâkin ey insanlar, siz (bu nafileyi) evlerinizde kılınız. Çünkü farz olanı müstesna, insanın namazının en faziletlisi kendi evinde kıldığı namazdır" 1145[175].

Affân ibn Müslim şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi. Ben Ebu'n-Nadr'dan işittim, o da Busr'dan; o da Zeyd'den; o da Peygamber'den 1146[176].

1145[175] Bu hadîsteki "ramazânda" kaydından, bu kılınan namazın ramazândaki gece namazı yânî teravih olduğu anlaşılıyor.
Farzların mescidlerde cemâatle edası, dînin şeâirini izhâr içindir. Nafilelerin evlerde kılınması ise riyadan uzak olduğundandır.

1146[176] Bu tarîkin fâidesi, Müsâ ibn Ukbe'nin, hadîsi Ebu'n-Nadr'dan işitmesini beyân etmektir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

10- EBVÂBU SIFATİ'S-SALÂT

(Namazın Sıfatı Bâbları) 1147[1]

1147[1] Buhârî cemâat, ikaamet, saffları dümdüz yapma hükümlerini beyândan sonra, - bütün nevi'leriyle birlikte namazın sıfatını beyâna başlamıştır.

1- Namaza Başlarken "Allahu Ekber" Demenin Vucubu Babı [1148][2]

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik el-Ensârî (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah bir ata bindi de vücûdunun sağ tarafı incinip berelendi. Enes dedi ki: İşte o gün Rasûlullah namazlardan birini bize oturduğu halde kıldırdı. Biz de O'nun arkasında oturarak kıldık. Sonra selâm verince şöyle buyurdu: "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm edinilmiştir. Böyle olunca imâm ayakta namaz kıldırdığı zaman, siz de ayakta namaz kılınız. Rükû 'a vardığı zaman, sizde rükû'a varınız. Başını kaldırdığında siz de kaldırınız,. Secdeye vardığında siz de secdeye varınız. İmâm Semiallâhu limen hamideh dediği zaman siz de Rabbena ve leke'Uhamd deyiniz"

[1148][2] Iftitâh tekbîri yâhud ihram tekbîri farzdır. Onsuz namaz sahîh olmaz. Namaza başlamak için, kudreti olana göre AHâhu Ekberlafzını söylemek taayyün etmiştir. Çünkü Rasûlullah namaza hep bu lâfız ile başlamıştır. Tesbîh ve tehlîlin, tekbîr yerine geçip geçmiyeceği hususunda ayrı ayrı görüşler ve tafsilât vardır

1149[3]

2-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir attan düştü de vücûdu berelendi. Akabinde bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de O'nunla beraber oturarak namaz kıldık. Sonra namazdan çıktı da şöyle buyurdu: "İmâm ancak -yâhud da: ancak imâm- kendisine uyulsun diye imâm yapılmıştır. Öyle ise Allâhu Ekber dediği zaman, siz de Allâhu Ekber deyiniz. O rükû' yaptığında siz de rükû' yapınız. O başını kaldırdığında siz de kaldırınız. İmâm Semiallâhu limen hamideh dediği zaman, Rabbena lekeH-hamd deyiniz. O secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidiniz" 1150[4].

1149[3] Bu hadîste namaza başlama tekbîri açıkça zikredilmiyorsa da, mukadder olarak vardır. Çünkü rükû', şübhesiz olarak namaza başlama tekbîrinin daha evvel söylenmiş olmasını gerektirir.

1150[4] Bunda ve bundan önceki hadîste zikredilen bu attan düşme hâdisesi, beşinci hicret yılının Zu'1-hicce ayında olmuştur. Peygamber bir ata binip Gâbe'yefyânî Me-dîne yakınındaki ormanlığa) gitmiş, bir hurma ağacının gövdesine çarpıp attan düşmüş, bu sebeble vücûdunun sağ tarafı berelenmiştir. Bundan dolayı mescide çıkamadığı gibi, namazı da oturarak kılmaya mecbur kalmıştır. Evinde ziyarete gelenler de kendisine uyup, öylece namaz kılmışlardır.

3-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilmiştir. Böyle olunca imâm tekbîr aldığı zaman siz de tekbîr alın, rükû' yaptığı zaman siz de rükû'yapın; Semiallâhu limen hamideh dediği zaman Rabbena ve leke 1-hamd deyiniz. Secde yaptığı zaman siz de secde yapınız. O oturarak namaz kıldırdığı zaman, siz de toptan oturarak namaz kılınız" [1151[5]].

2- Namaza Başlarken İlk Tekbir İle Birlikte Aynı Zamanda Ellerin de (Omuz Hizasına Kadar) Yukarıya Kaldırılması Babı

4-.......(Abdullah ibn Umer -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) namaza başladığında ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Rükû' için tekbîr aldığında ve rukû'dan başını kaldırdığında yine

---

[1151[5]] İmâm oturarak namaz kıldığı zaman, cemâatin de oturarak namaz kılması hükmü, Peygamber'in vefat hastalığı sırasındaki tatbikatta kaldırılmış olduğu, daha önce geçmişti

ellerini öylece kaldırır, Semiallâhu limen hamideh, Rabbena ve lekel-hatrid der idi. Sucûdda ise bu el kaldırmayı yapmazdı [1152[6]].

3- (Namaz Kılan Kimsenin) Tekbir Aldığı Zaman, Rukü'a Vardığı Zaman ve Bir de Rükü'dan Kalktığı Zaman Ellerini Yukarıya Kaldırması Babı

5-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı şöyle gördüm: Namaza durduğu zaman, iki eli omuzlan hizasında oluncaya kadar ellerini yukarıya kaldırdı. Bu el kaldırmayı rükû' için tekbîr aldığı zaman da ve başını rukû'dan kaldırdığı

[1152[6]] İftitâh tekbîrini alırken elleri nereye kadar kaldırmalı? Cumhur bu hadîsle benzerlerine tutunarak, elleri omuzların hizasına kadar kaldırırlar. Haneliler Müslim'in Mâlik İbn Huveyris'ten rivayet ettiği hadîse tutunarak, elleri kulak hizasına kaldırırlar. İmâm Şafiî, her iki sureti cem' için, iki ellerini, parmak uçları kulaklarının üstüne, baş parmaklan kulağın yumuşağına denk olacak veçhile, omuzlarının hizasına getirmeyi tercîh etmiştir. Ellerini başından yukarıya kaldıranlar; göğsüne kadar kaldıranlar da vardır. Hepsi de muhafaza edilmiş olan haberlere uygun düşer. Bu gibi hadîslerin tehâlüfü genişletmeden başka bir şeye delâlet etmez.

zaman da yapar, ve Semiallâhu limen hamideh der idi. Sucûdda ise bu el kaldırmayı yapmazdı 1153[7].

6-......» Bize Hâlid ibn Abdillah, Hâlid (el-Hazzâ)'den; o da Ebû Kilâbe'den tahdîs etti. O, Mâlik ibn'ul-Huveyris'in şöyle namaz kıldığını görmüştür:

1153[7] Rukû'a varırken ve rukû'dan kalkarken ref'u'î-yedeyn yânîiki eli yukarı kaldırmak hakkındaki ihtilâf meşhurdur. Sahâbîler ile tabiîlerden ve büyük imamlardan bir kısmı rukû'a giderken ve rukû'dan kalktığında elleri kaldırırlar. Buhârî, Sahih 'İndeki rivayetlerle yetinmeyerek il Ref'u'l-yedeyn ft's-salât{-Namazda iki eli kaldırmak)" isminde bir kitâb bile te'Iîf etmiştir. Buhârî bu kitabında, on yedi sahâbîden rivayet etmiştir. Daha sonraki araştırıcıların kimisi ondokuz sa-hâbîden, kimi yirmi sahâbîden, kimi otuz küsur sahâbîden, kimi elli sahâbîden bunun rivayet edildiğini tesbît etmişlerdir. Bu râvîlerin içinde cennetle müjdelenmiş on sahâbînin hepsi de dâhildir. Rivayetlerin -bâzılarına mütevâtır dedirtecek derecedeki-kuvvet ve çokluğuna bakan Evzâî ile Dâvûd ez-Zâhirî,el kaldırmanın vucûbuna bile kaail olmuşlardır.
Diğerleri ise öteki rivayeti daha kuvvetli görürler. Bu mes'efe hakkında gelen hadîsler pek çok olduğundan, münâkaşaları da o nisbette uzun sürer.
Namazda ref u'ı-yedeyn sırf taabbüddür; tevhîde, mâsivâyı terke, kul ile ma'bûd arasında hicabın ref'ine işarettir diyenler de vardır. İmâm Şafiî: "Allah'a ta'zîm ve Peygâmber'in sünnetine ıttıbâ'dır" demişdir. İbn Umer'de: Elleri kaldırmak namazın zînetlerindendir. Her yükseltmede on yâni on parmağa mukaabil bir hasene vardır demiştir. (Tecrîd 7er.II, 565-568, 413. hadîsin haşiyesinde).

Namaza durduğu zaman tekbîr aldı ve ellerini yukarıya kaldırdı. Rukû'a varmak istediği zaman, iki elini yukarıya kaldırdı. Başını rukû'dan kaldırdığı zaman yine ellerini yukarıya kaldırdı. Ve Mâlik ibn Huveyris, Rasûlullah'ın da böyle yaptığını söyledi.

4- Namaz Kılan Kimse Ellerini Nereye Kadar Kaldırır Babı

Ebû Humeyd el-Ensârî, sahâbîlerden olan arkadaşları arasında: Peygamber (S) ellerini omuzları hizasına kaldırdı, demiştir [1154][8].

7-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'! namazı şöyle kılarken gördüm: Peygamber namaza Aîlâhu Ekber sözüyle girdi. Bu tekbîri alırken iki elini de omuzlan hizasına getirinceye kadar yukarı kaldırdı. Rükû' i£in tekbîr aldığı zaman da yine böyle ellerim kaldırdı. Semiallâhu limen

---

[1154][8] Buhârî bu ta'lîki bu kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti" unvanlı 64. babında tahrîc etmiştir. Bu fıkra o hadîsin bir tarafıdır.

hamideh dediği zaman da yine böylece ellerini kaldırdı. Rabbena ve leke'l-hamd dedi de artık secdeye giderken ve de secdeden başını kaldırırken bu ellerini kaldırma hareketini yapmadı 1155[9].

5- İkinci Rek'attan Sonra Ayağa Kalktığı Zaman Elleri Yukarıya Kaldırmak Babı

8-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbnu Umer (R) namaza girerken tekbîr a' r ve iki elini yukarıya kaldırırdı. Rukû'a giderken yine ellerini yukarıya kaldırırdı. Semiallâhu limen hamideh dediği zaman ellerini kaldırırdı. İkinci rek'attan sonra ayağa kalktığı zaman yine ellerini yukarı kaldırırdı. Ve bu fiilleri İbn Umer Pey-gamber'e ref ederek rivayet etti

---

1155[9] Semiallâhu limen hamideh irtifâ'm, yânî rukû'dan kalkmanın; Rabbena ve leke'i-
hamd ise i 'tidâün, yânî sucûddan evvel doğrulup ayakta durmanın zikridir. Cumhura göre her ikisini cem' etmek imâm için de, me'mûm için de sünnet olmuş* tur. Hanefi'ler, tesmî' İmâmın; tahmîd de me'mûmun vazifesidir, derler.
Hadîsin son fıkrasından sucuda varırken ve secdeden başını kaldırırken ellerin kaldırılmayacağı anlaşılıyor.

1156[10].

Ve bunu Hammâd ibn Seleme, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etti. Keza bunu İbnu Tahmân da Eyyûb ile Mûsâ ibn Ukbe'den muhtasar olarak rivayet etmiştir 1157[11].

6- (Namazın Kıyamında İken) Sağ Elin Sol El Üzerine Konulması Babı

9- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: (Rasûlullah gününde) İnsanlara, namaz kılarken musallînin sağ elini sol bileği üzerine koyması emredilirdi.

Râvî Ebû Hazım Seleme ibn Dînâr: Benim bildiğime göre Sehl ibn Sa'd bunu Peygamber'e ref

---

1156[10] Bu hadîsten İbn Umer'İn ikinci rek'attan sonra ayağa kalkarken de ellerini ref ettiği ve bunu Peygamber'den rivayet ettiği anlaşihyor. Teşehhüdden sonra elleri kaldırmak, İbnu'I-Munzir, Beyhakî, Bağâvî ve Buhârî gibi bâzı hadîscilerin mezhebidir.

1157[11] Bu ta'lîklerden birincisini Buhârî, ikincisini Beyhakî mevsûlen rivayet etmiştir.

ediyor, demiştir. Diğer râvî İsmâîl ise mechûl sîgasıyle "Yumnâ" yânî hadîs Peygamber'e ref olunuyor demiş de, Peygamber'e ref ediyor dememiştir 1158[12].

7- Namaz İçinde Huşü'lu Olmak Babı

10-.......Bana MâlikEbu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Siz benim kıblem (yalnız) şurasıdır (ve namazda Önümden başka bir yeri

---

1158[12] Her iki rivayete nazaran da namazda elleri kavuşturmanın sünnetliği sabit oluyor. Zîrâ sahâbîlerin Peygamber gününde böyle, şöyle yapardık, yâhud bize şöyle böyle emrolunurdu demesi, hadîsin merfü' olduğuna alâmettir.
Namazda sağ eli sol elin üzerine koymak Hanefî, Şafiî ve Hanbelîler'e göre sünnettir. İrsali yedeyn, yânî elleri bağlamamak yalnız İmâm Mâlik'in meşhur mezhebi olup, Abdullah ibn Zubeyr, Hasen Basrî ve İbn Sîrîn'in de mezhebleri bu olduğu rivayet edilir.
Leys ibn Sa'd'a göre, kıyam uzar, yorgunluk gelirse el kavuşturulur. Evzâî ise, musallîyi el bağlamak ile bağlamamak arasında muhayyer bırakıyor.
Eller Hanefîler'e göre göbeğin altından; Şâfiîler'e göıe göğsün üzerinden yâhud altından kavuşturulur. Tirmizî şöyle der: "Sahabe ile tabiîler ve tabiîlerin tabiîleri arasında amel sağ eli sol elin üzerine koymak olup, elleri bâzıları göbeğin üstünde, diğer bâzıları da göbeğin altında tutmak re'yinde bulunmuştur. Herhangisi yapılsa, genişlik vardır".

görmem) mı sanıyorsunuz? Allah'a yemîn ederim ki, sizin huşu'unuz da, rukû'unuz da bana gizli kalmıyor. Şübhesiz ben sizleri muhakkak sırtımın arkasından da görüyorum" 1159[13].

11-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Namazda rukû'u vesucûdu doğrultunuz. Allah'a yemîn ederim ki, ben sizleri muhakkak arkamdan da (görürüm) -Belki de şöyle dedi- Sizler rükû' ettiğiniz ve sucûd ettiğiniz zaman ben sizleri muhakkak sırtımın arkasından da görürüm"1160[14] .

1159[13] Namaz, kulun Rabb'ına bağlantısıdır. Her kim namazda bu bağlantıyı gerçekleştirirse, ona tecellî tâlialan parlar ve huşû'lu olur. Kur'ân, huşû'Iu namaz kılanın felahına şehâdet etmiştir: "Müzminler muhakkak felah bulmuştur ki, onlar namazlarında huşu 'a riayetkardırlar. Ki onlar boş ve fâidesiz şeylerden yüz çeviricidirler, ki onlar zekâtlarım yapanlardır, ki onlar ırzlarını koruyanlardır" (el-Mu'minûn: 1-5).

1160[14] Bu hadîs, KitâbuVSalât, "İmâmın insanlara namazı tamamlama hakkında öğüt vermesi.." unvanlı 40. babında da yakın lâfızla geçmişti

8- Namaza Giriş Tekbirinden Sonra Ne Söyler Babı

12- Bize Hafs ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den;o da Enes'ten tahdîs etti. O: Peygamber(S), Ebû'Bekr ve Umer (R) namaza hep Elhamdu littâhi RabbVl-Âlemîn ile başlarlardı, demiştir 1161[15].

13-.......Bize Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah namaza giriş tekbîri ile kıraat arasında azıcık sükût ederdi. Râvî Ebû Zur'a: Ebû Hureyre: Azıcık dedi zannederim, demiştir. Ben: Yâ Rasûlallah, babam anam sana feda olsun, tekbîr ile kıraat arasındaki şu sükûtun (nedir; orada) ne söylersin? dedim. Rasûlullah: "Allâ-humme bâıd beyni ve beyne hatâyâye kemâ bâatte beynel-Meşrıkı ve'l-Mağrıb. Attâhumme nakkınî mine%hatâyâ kemâ yunakka's-sevbul-ebyadu mine'd-denesi.

1161[15] Cehrî namazlarda imâmın Besmele'yİ açıktan okuyup okumaması mes'elesi, âlimler arasında meşhur bir hılâfî mes'eledir.

Allahumme'ğsılhatâyâyebVl-mâi ve's-selci vel-beredi (= Yâ Allah, benimle, günâhlarım arasını, doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Yâ Allah, beyaz kumaş kirden temizlendiği gibi, beni günâhlardan temizle. Yâ Allah, -geçmiş-günâhlarımı da su ile, kar ile, dolu İle tertemiz yıka) derim" dedi1162[16].

9- Bab

(Bu, geçen babın bir faslı gibidir)

1162[16] Farz olsun, nafile olsun; namaza giriş tekbîri ile Fatiha arasında bir iftitâh duası okunmasının meşrüiyyeti bu hadîs ve benzeri diğer hadîslerle sabit olur. Pek çok rivayetlerden bilindiği üzere Rasûlullah'ın iftitâh duaları müteaddiddir.Bi-ri metindeki duadır ki, Buhârî'nin bunu ihtiyar ettiği anlaşılıyor. Diğeri Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Âişe ile Umer'den rivayet ettikleri: % "Subhâneke Allahumme ve bi-hamdike ve tebâreke's-muke ve taâlâ cedduke i velâ ilahe gayruke{ = Yâ Allah, sana kemâl üzere tesbîh ederim. Teşbihi dehamde bitişik kılarım. İsminzâtın pek yücedir. Celâl ve azametin âlîdir. Senden başka hakk ma'bûd yoktur)." Bunu Hanefîler ile Hanbelîler tercîh etmiştir. Şafiî ise şunları tercîh etmiştir: tnnîveccehtu vechiye lilleziy fatara's-semâvâti ve'l-arda hanîfen ve mâ ene mine'l-rrtüşrikîyn" (ei-En'âm: 79); ""İnne salâtiy ve nusukiy ve mahyâye ve memâtiy lillâhi RabbVl-Âlemin lâ şerike lehu ve bizâlike umîrtu ve ene mine'l-muslimtn" (el-En'âm: 163). Âyette son fıkra "Ke ene evvelu'l-muslimîn" şeklindedir.

14-.......Bana İbnu Ebî Muleyke, Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) kusûf namazını kıldır-diydı. Şöyle ki: Kıyama durdu, kıyamı çok uzattı. Sonra rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı ve kavmeyi uzattı. Sonra yine rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, sucû-du uzattı. Sonra ayağa kalktı, kıyamı uzattı. Sonra rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı, kavmeyi uzattı. Sonra yine rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra namazdan çıktı 1163[17]. Akabinde şöyle buyurdu: "Cennet bana yaklaştı. O kadar ki, eğer cür'et etseydim salkımlarından bir tanesini (alıp) size getirebilecektim. Cehennem de bana o kadar yaklaştı

1163[17] Tabiîdir ki, diğer namazlarda olduğu gibi, oturma ve teşehhüdden sonra namazdan çıkmıştır. Buradaki tâ'rîfe göre, iki rek'at olarak kılınmıştır. Bu iki rek'-atın her birinde iki defa rükû' ve iki defa sucûd edilmiş; kıyamlar, rukû'Iar, kavmeler, sucûdlar da çok uzun sürmüştür. Bu güneş tutulması namazı hakkında ileride tafsilât gelecektir.

ki: Ey Rabbim, ben de onlarla beraber miyim? dedim. Orada bir kadın gördüm". -Râvî İbn Ebî Muleyke: O'nuh şöyle dediğini sanmaktayım, demiştir: "Bir kadını bir kedi tırmalayıp duruyor. Buna ne oluyor? diye sordum. Bu kadın o kediyi açlıktan ölünceye kadar habsetti. Kadın ona yiyecek vermedi, kendi kendine yemesi için de salıvermedi. "RâvîNâfi': O'nun şöyle dediğini sanırım, dedi: "Yerin haşerelerinden yesin diye salıvermedi, dediler" 1164[18].

10- Namaz İçinde Gözü İmama Doğru Kaldırmak Babı

Aişe de şöyle dedi: Peygamber (S):

"Benim geri çekildiğimi gördüğünüz zaman ben cehennemi bâzısı bâzısını kırıyor hâlde

1164[18] Bu hadîsten cennet ve cehennemin el'an mahlûk ve mevcûd olduğu, Allah'ın 'v| sevgili kullarına ıyânen açılabileceği istihraç olunur. Hicâb ehline göre, keyfiy-w " yeti ne ta'rîfe, ne ta'rîf olunursa idrâke yol vardır. "Tatmayan bilmez". Birde bu hadîsten, hayvanlara azâb etmenin haram olduğu; mazlum olan hayvanların, mazlum olan İnsanlar gibi kıyamet gününde zâlimlerine musallat edilecekleri de ma'lûm oluyor.

gördüm"demiştir 1165[19].

15-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Biz Habbâb'a: Rasûhıllah (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sorduk. Habbâb ibnu'l-Erett: Evet, dedi. Biz tekrar: Sizler bunu nereden anlardınız? diye sorduk. Habbâb: Çenesinin hareket edip oynamasından, dedi 1166[20].

16-.......Bize Ebû İshâk haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Yezîd'den işittim; o hitabe yaparken şöyle dedi: Bize el-Berâ, yalancı olmayarak tahdîs etti ki, onlar Peygamber ile beraber namaz kıldıkları

1165[19] Bu "Dâbbe boşandığı zaman" unvanlı bâbdamevsûlen rivayet edilmiş olan hadîsin bir cümlee'dir.

1166[20] el-Fatiha'dan başka Kur'ân okuyor mu?" demektir. Çünkü cehrîde olduğu gibi, gizli okunan namazda da el-Fâtiha okunacağında şübhe yoktur.

Buhârî bu hadîsleri me'mûm olan kimsenin, namaz esnasında namazın salâhını muhafaza edebilmek için imâmın hâllerini ve hareketlerini murakabe edip, ona bakması lâzım geleceğini anlatmak için sevketmiştir. Çenenin hareketi orada Kur'ân okumaya delâlet ettiği gibi, zikir ve duâ ile meşgul olduğuna da delâlet edebilir. O hâlde nasıl olmuş da kıraate istidlal olunmuş? Anlaşılan cehri namazda kıyam kıraat mahalli olduğu İçin, sırrî namazda da ona kıyâsen kıraat mahalli saymışlardır..,

zaman Peygamber başını rukû'dan kaldırır, sahâbîler Pey-gamber'i secdeye inmiş görünceye kadar ayakta kalırlardı.

17-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu da kusûf namazı kıldırdı. Sahâbîler: Yâ Ra-sûlallah, namaz içinde durduğun yerden (görmediğimiz) bir şeye elinle uzandığını gördük, sonra (yine namaz içinde) irkilip geri geri geldiğini gördük, dediler. Peygamber: "Bana cennet gösteri/di de, ben ondan bir salkıma elimle uzandım. Eğer o salkımı alabilseydim, dünyâ bakî kaldığı müddetçe ondan muhakkak yerdiniz" buyurdu [1167[21]].

18-........Bize HİIâI ibn Alî' Enes ^n Mâlik'ten tahdîs etti O Wle demiştir: Peygamber (S) bize namaz kıldırdı. Sonra minbere Si da eliyle mescidin kıble tarafına işaret etti. Sonra söyle buyurdu :”Yemîn ederim, şimdi size namaz kıldırdığım zaman cenneti ve

---

1167[21] Çünkü cennet ni’metleri ebedi dünya ise fanidir. “Kesilmeyen, yasak da edilmeyen..” (el-Vakıa: 33)

cehennemi şu duvarın kıble tarafında sûretlendirilmişler olarak gördüm. Ben hayır ve şerr hâlleri hususunda bugünkü gibi bir manzara görmedim". Peygamber bunu üç defa söyledi 1168[22].

11- Namaz İçinde Gözleri Semaye Doğru Kaldırma(nın Çirkinliği) Babı

19-.......Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S): "Bâzı kimselere ne oluyor ki, namaz kılarlarken gözlerini semâya dikiyorlar?"buyurdu. Bu husustaki sözleri şiddetli oldu, nihayet: "Bunlar ya bu fiillerinden vazgeçerler, ya gözleri kör olur" buyurdu 1169[23]

1168[22] Buhârî bu hadîsi Salât ve Rikaak Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir.

1169[23] Namaz İçinde ister duâ, ister başka fiilleri edâ ederken, başı yukarı kaldırıp gökyüzüne bakmak, buradaki te'kîdli nehiy ve şiddetli vaîdden dolayı doğru değildir. Çünkü namaz kılanın kıbleye yönelmiş olması farzdır. Gözleri kaldırmak ise, kıbleden bir nevi yüz çevirmeyi ve namaz hey'etinden bir dereceye kadar çıkmayı tazammün eder.

12- Namaz İçinde Sağa Sola Boyun Çevirip Yönelme(nin Çirkinliği) Babı

20-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Ben Rasûlui!ah*a, namaz içinde başı sağa sola çevirmeyi sordum. "O, kulun namazından şeytânın kapıp kaçtığı bir şeydir" buyurdu 1170[24].

21-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Peygamber (S), üstünde damgaları bulunan bir hamîsa (aba) içinde namaz kıldı da: "Bunun damgaları beni meşgul etti; bu hamîsayı Ebü Cehm'e (geri) götürün ve bana bir enbicâniyye getirin" buyurdu 1171[25].

13- Bab: Namaz Kılan Kimse, Kendisine İnmekte Olan Bir İşten Yahud Bir Şey Görmesinden Yahud Kıble Tarafında Bir

---

1170[24] Yânı musallî sağa sola döner, yönelirse; yönelme ânında kendisine şeytân zafer bulup, ibâdetten meşgul eder. Fiillerinde yanılır ve yanlış yapar. Çünkü maksadının gayrı şeyle meşgul olmuştur Ve kalbi hâzır değildir. Bu fiil, razı olunmamış olduğu için, şeytâna nisbet edilmiştir...
1171[25] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât "Damgalı kumaş içinde namaz kıldığı zaman..'1 unvanlı 14. bâbda da geçmişti.

Tükürük Görmesinden Dolayı Sağa Sola Boyun Döndürüp Yönelebilir Mi?

Sehl ibn Sa'd da:

Ebû Bekr başını döndürdü de Peygamber'i gördü, demiştir [1172][26].

22-.......Bize Leys, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların önünde namaz kıldırırken, mescidin kıblesinde bir tükürük gördü de, onu kazıyıp giderdi. Sonra namazı bitirdiği zaman: "Şübhesiz, herbihniz namazına durduğu zaman, muhakkak Allah onun yüzü tarafındadır. O hâlde hiçbir kimse namaz içinde yüzü tarafına tükürmesin" buyurdu [1173][27].

Bu hadîsi Mûsâ ibnu Ukbe ile İbnu Ebî Ravvâd

[1172][26] Buhârî bunu Kitâbu'1-Ezân "İnsanlara imamlık yapmak için mescide giren... kimse" unvanlı 48. bâbda da rivayet etmişti. Bu başlıktan ve hadîsten, namaz kılan kimsenin herhangi bir ihtiyâcdan dolayı başını tamamen değil de birazcık çevirmesi namaza zarar vermemiş oluyor. Çünkü Peygamber namazı iadeyi değil, devamı emretti.

[1173][27] Bu hadîs Kitâbu's-Salât, "Mescidden tükürüğü el ile kazımak" unvanlı 33. bâbda dahî geçmişti

da Nâfi'den rivayet etmişlerdir.

23-.......Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip şöyle dedi: Müslümanlar sabah namazını kilmaktalarken, birden Rasûlullah'ın, Âi-şe'nin hücresinin perdesini açtığını görüverdiler. Rasûlullah onlara baktı. Onlar ise saff saff namaza durmuşlardı. Rasûlullah tebessüm edip güldü. Ebû Bekr, Peygamber namaza çıkmak istiyor zanmyle ilk saf fa ulaşmak için topukları üzerinde geri geri çekilmeğe başladı. Müs-lümanlar (Peygamber'i görme sevinciyle) namazlarını bozmayı kas-dettiler. Peygamber onlara, namazını tamamlayın diye işaret etti de, perdeyi salıverdi. İşte bu günün sonunda Rasûlullah vefat etti [1174][28].

14- Hazarda, Seferde. Açıktan Okunanda. Gizli Okunanda Olsun, Namazların Hepsinde

---

[1174][28] Buhârî bu hadîsi Kİtâbu'1-Ezân, "İlim ve fazîlet sahibi, imamlığa daha hakklıdır" unvanlı 46. bâbda da rivayet etti.
Hadîsin başlığa uygunluk ve delîllik ciheti şudur: Peygamber perdeyi açtığı zaman, sahâbîler ona yöneldiler. Zîrâ hücre kıblenin solundadır. Oradaki kimsenin işaretine bakan insan, oraya yönelmeye muhtâc olur. Oraya yönelmeleri olmayaydı, Peygamber'in işaretini görmezlerdi.

İmam ve Me'müm İçin Kur'an Okumanın Vücubu Babı

24-.......Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Küfe ahâlîsinden bâzıları Sa'd ibn Ebî Vakkaas'i Umer'e şikâyet ettiler. Umer onu azledip, yerine Ammâr ibn Yâsir'i üzerlerine âmil ta'yîrı etti [1175[29]]. Kûfeliler şikâyeti o kadar ileri götürmüşlerdi ki, namazı bile güzel kıldırmıyor, demişlerdi, Umer ona haberci gönderip, getirtti. Ve: Yâ Ebâ İshâk, bu adamlar sen-namâzı güzel kıldırmıyorsun diye iddia ediyorlar? diye sordu. Sa'd: Vallahi ben onlara Rasûlullah'ın namazını kıldırıp, ondan hiçbir şey eksiltmezdim. Yatsı namazını -yâhud öğle ile ikindiyi-

---

[1175[29]] Umer'in Sa'd'ı azletmesi, vâki' şikâyete inandığından deği], azlinde maslahat gördüğündendİr. O sıralarda İran fetihlerine gönderilecek orduların sevk ve idare mahalli Küfe idi. Cihâda gidecek ordularda kelime birliği bulunması, kumandanın etrafında kalb birliği olması lâzım geldiği için hem bunu te'mîn, hem de yanında alıkoyup re'y'nden istifâde eylemek maksadıyle bunu yapmıştı. Bu azl, fitne maddesini kökünden kazımak için ihtiyatî bir azl idi. Gönderilen tahkik me'muru Muhammed ibn Mesleme (R) idi. Abdullah ibn el-Erkam da maiyyetine verilmiş, Mesîh ibn Avf da yollarda delîl olmak üzere kendilerine refik yapılmıştı.

kıldırırken ilk iki rek'atlarda biraz çokça dururdum, son iki rek'atta hafif tutardım, dedi. Umer: Senin hakkındaki zannımız da bu idi, yâ Ebâ İshâk, dedi. Müteakiben (mes'eleyi tahkik için) birini yâhud birkaç kimseyi kendisiyle birlikte Kûfe'ye gönderdi. Gönderilen zât Küfe ahâlîsinden Sa'd'm hâlini sordu. Hiçbir mescid bırakmadı ki, oradan Sa'd'in hâlini sormasın. Onlar da hep hayırlı övgülerde bulundular. Nihayet Abs oğulları'na âid bir mescide girdi. Ebû Sa'de künyesiyle anılan Usâme ibn Katâde isminde biri ayağa kalktı ve: Madem ki bize and verip, bildiğimizi söylemeye çağırdın (söyleyelim): Sa'd askerin basma geçip harbetmez. Mal taksim ederken musâvât gözetmez. Hükümde adalet etmez, dedi. Bunun üzerine Sa'd da: Madem ki böyle söyledin, ben de vallahi (senin aleyhine) üç duâ edeceğim: Yâ Allah, senin bu kulun yalancı ise, riya ve sum'a olsun diye ayağa kalktı ise ömrünü uzat, fakirliğini çoğalt, fitnelere uğrat, dedi. Râvî Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Sonraları o adama hâli sorulduğu vakit: Kocamış, fitneye uğramış, yaşlı bir kimseyim. Bana Sa'dJm bedduası isabet etti, der idi. Câbir'den bu hadîsi rivayet eden Abdulmelik

ibn Umeyr dedi ki: Sonraları onu ben de gördüm. Yaşlılıktan kaşları gözlerinin üzerine sarkmış olduğu hâlde, yollarda rast geldiği kızlara sataşır, onları çimdiklerdi 1176[30].

25-........ Bize ez-Zuhrî, Mahmûd ibnu'r-Rabî'den, o da Ubâde ibnu's-Sâmit'ten tahdîs etti. Rasûlullah (S): "Fâtihatu'l-Kitâbı okumayanın namazı yoktur" buyurmuştur 1177[31].

1176[30] Bu hadîste son rek'atlarm İlk iki rek'atlardan daha kısa olmasından ve bu farkın âdet veçhile sûre zammı farkından neş'et ettiğinden dolayı, bir derecede kıraatin vücûbuna delâlet vardır.
Namazda kıraatin vücûbu ve vücûb mikdârı hakkında ayrı ayrı görüşler vardır: Şafiî İle Ahmed ibn Hanbel'e göre namazın her rek'atında kıraat vâcib-dir. Ebû Hanîfe'ye göre yalnız ilk iki rek'atta vâcibdir...
1177[31] Bu hadîste kıraatin Fâîihatu'l-Kİtâb olarak ta'yîni bahis konusu olmaktadır. Şâ-fiîler'ce bu hadîse nazaran musallî ister münferid, ister imâm,isterse me'mûm olsun, namaz da ister sırrı, ister cehrî olsun; her rek'atta Fatiha okumayan mu-sallînin namazı nefy olunuyor. Bu nefiy, onlarca sıhhatin nefyine hamledilmiştir. Hanefîler'e göre Fatiha okumak vâcibdir. Şu ma'nâca ki, terki hâlinde namaz sakıt olur, terk edicisine günâh da terettüb eder. Zîrâ bu hadîsteki nefiy, kemâlin nefyine hamledilmiştir. Ve mutlaka kırâatryânı ister el-Fatiha, ister diğer sûre veya âyetler okumak farz olmakla beraber, Fâtiha'sız namazdan kemâl giderilmiştir

26-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah mescide girdi. Akabinde bir kimse de girdi ve namaz kıldı. Sonra Peygam-ber'e selâm verdi. Peygamber selâmını aldıktan sonra: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. O kimse döndü, kıldığı gibi tekrar namaz kıldı. Sonra geldi ve Peygamber'e selâm verdi. Peygamber yine: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. Bu da üç defa oldu. Nihayet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn olsun ki, bundan başka türlüsünü bilmiyorum; bana (doğrusunu) öğret, dedi. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: "Namaza durduğun vakitte Allâhu Ekberde. Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rükû'a var, beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra başını kaldırıp, ayakta büsbütün doğruluncaya kadar, yânı tâ beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra secdeye var, tâ mutma'in oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutma'in oluncaya kadar otur. Bunu namazın

bütününde (böylece) yapın 1178[32].

15- Öğle Namazında Kıraat Babı

27-.......Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ebî Vakkaas: Ben onlara (yânî Küfe ahâlîsine) Rasûlullah'ın namazını kıldırıyor, ondan hiçbir şey eksiltmiyordum. Şöyle ki, öğle ile ikindi namazlarını kıldırırken ilk iki rek'atlarda fazla durur, son iki rek'-atta ha fîf tutardım, dedi. Bunun üzerine Urner: Senin

---

1178[32] Buharı bu hadîsi Salât ve îsti'zân kitâblannda da tahrîc etmiştir. Bu hadîs, fakîhier arasında "Hadîsu'1-musî' salâtehu(^ Namazı doğru kılmayı bilmeyenin hadîsi)" nâmıyle şöhret bulmuş ve birçok hilafı mes'elelerde iki tarafa ihticâc silâhı olmuştur. Hallâd ibn Râfi'e olan bu iade emirleri tuma'-nînetteki noksandan ileri geldiği beyân siyakından anlaşılıyor. Tuma'nîneti farz bilenler, bu iade emirlerini namaz farzının tuma'nînetsiz yerine gelmeyeceğine; farz görmeyenler ise kemâlin nefyine, yâni böyle olan namazın eksik olarak edâ edilmiş olduğuna hamletmişlerdir.
Hadîsteki "Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku" fıkrası bâb başlığına delîl teşkil eder. Hadîsin sonundaki "Bunu namazın bütününde yap" fıkrasından birçok imamlar, her rek'atta rükû' ve sucûd farz olduğu gibi, her rek'atta kıraatin de farz olduğuna kaail olmuşlar ve Ebû Bekr, Umer, İbn Mes'ûd, ÂÎşe ve diğer sahâbîlerden nakledilen rivayetlere tutunmuşlardır. Bâzı Hanefîler ise kıraat yalnız iki rek'atta farzdır. Son iki rek'atta musallî isterse okur, isterse tesbîh eder. Hiçbirşey okunmasa da namazı sahîh olur, derler

hakkındaki zann(ımiz zâten) budur, dedi 1179[33].

28-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle namazının ilk iki rek'atında Fâtihatu'l-Kitâb ile beraber birer de sûre okur, birinci rek'atta uzunca, ikinci rek'atta ise kısa sûre okurdu. Gizlice okuduğu âyeti de bâzan bizlere işittirirdi. İkindi namazında da (ilk iki rek'atta) Fâtİhatu'l-Kitâb ile beraber birer sûre okur, birincisinde uzun, ikincisinde kısa sûre okurdu. Sabah namazının ilk rek'a-tında kıraati uzatır, ikincisinde kısaltırdı 1180[34].

29-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Biz, Habbâb ibnu'l-Erett'e:

Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sorduk. Evet, dedi. Biz: Bunu hangi şeyle tanırdınız? dedik. Sakalının

---

1179[33] Bundan önceki 14. bâbdaki Sa'd hadîsinin bir tarafıdır.
1180[34] İlk iki rek'atta Fatiha ile bir sûre okumanın meşrûiyyeti bundan anlaşılmaktadır. Hanefîler'e göre farz olan mutlak kıraat olup, kıraatin Fatiha ile tahsisi vâcibdir. Diğerleri ise farz ma'nâsına vâcibdir, derler. Sûre ilâve etmek de Hanefîler'e göre farz ma'nâsına olmayarak vâcibdir. Diğer üç imâma göre sünnettir.

oynamasından (anlardık), dedi 1181[35].

16- İkindi Namazında Kıraat Babı

30-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Ben Habbâb ibnu'l-Erett'e: Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarında Kur'ân okur mu idi? dedim. Habbâb: Evet, dedi. Ben: Siz Peygamberdin okumasını hangi şeyle bilirdiniz? diye sordum. Sakalının debelenmesiyle, dedi.

31-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarının ilk iki fek'atlarında Fâtihatu'l-Kitâb ile beraber birer de sûre okur, bâzı defalarda okuduğu âyeti bizlere işittirirdi.

17- Akşam Namazında Kıraat Babı

32-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Bir defa annem)Ümmü'l-Fadl, oğlu ben Abdullah'ın Ve 1-

1181[35] Bu hadîs de 10. bâbda geçmişti

mürselâti urfen sûresini okuduğunu işitti de: Ey oğulcuğum, Allah'a yemîn ederim ki, bu sûreyi okuman ile derdimi aklıma getirdin. Bu sûre Rasûlullah'ın akşam namazında okuduğunu en son işittiğim sûredir, dedi [1182[36]].

33-.......(Medine Vâlîsi bulunan) Mervân ibnu'l-Hakem şöyle demiştir: Zeyd ibn Sabit bana: Sen neden akşam namazında hep Kısâri Mufassal'dan (yânı mufassal grubunun kısa sûrelerinden) okuyorsun? Hâlbuki ben Rasûlullah'tan dinledim; O, akşam namazında en uzun iki sûrenin uzununu okuyordu, dedi [1183[37]].

[1182[36]] Bu hadîsi Buhârî, Peygamber'in vefatı babında rivayet ederken Ümmü'l-Fadl'ın: Bundan sonra Allah O'nun ruhunu alıncaya ka: dar Rasûlullah bir daha bize namaz kıldırmadı" ziyâdesini rivayet ediyor. Bu ziyâdeye göre Peygamber'in cemâate kıldırdığı son namazın bir akşam namazı olduğu anlaşılır. Hâlbuki Hz. Âişe, sgn namazın bir öğle namazı olduğunu tasrîh etmiştir. Buhârî'nin bu iki rivayetini uzlaştıranlar, Ümmü'l-Fadl'ın bahsettiği son namaz, Peygamber'in kendi hücresinde kıldırdığı namazdır. Âişe'nin zikrettiği son namaz ise, mescidde kıldırdığı namazdır, demişlerdir.

[1183[37]] Hakikatte gerek âyet sayısı, gerek lâfızlar sayısı i'tibâriyle en uzun sûre el-Bakara süresidir. Ondan sonra da lâfızlar sayısı

18- Akşam Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı

34-.......Cubeyr ibn Mut'im: Ben Rasûlullah'ın akşam namazında Ve't-Tûri sûresini okuduğunu işittim, demiştir [1184[38]].

19- Yatsı Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı*'

35-.......EbûRâfi' Nufey' es-Sâğî şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazını kıldım. İza's-

---

İ'îibâriyle olmasa da, âyet sayısı bakımından en uzun sûre el-A'râf süresidir. Tûleyeyn'in, yânî en uzun iki sûrenin tefsirinde râvîlerin ihtilâfı vardır: a. el-A'râf ile el-Mâide, b. A'râf ile En'âm, c. A'râf ile Yûnus, d. A'râf ile Nisa. Herhalde en uzun sûreler denilen iki sûrenin en uzunu A'râf olmuş oluyor.
Öyle anlaşılıyor ki, Zeyd ibn Sabit, Peygamber'in neşât vaktinde bu sûreden, mufassaldaki sûrelerden ziyâdece bir mikdâr okumuş olduğunu söylemek ve Mervân'a biraz daha neşât hâlini gözetip, yalnız mufassalın kısalarıyle yetinmemesini anlatmak istemiştir.
[1184[38]] Sûrenin tamâmını mı, yoksa bir kısmını mı okumuştur? Burası sarîh değildir. Zîrâ buradaki lâfız, her iki veçhe de muhtemildir

semâu'nşakkat sûresini okudu da secde yerinde secde etti. Ben ona bunu sordum. O da: Ben Ebu'l-Kaasım(S)'ın arkasında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, dedi 1185[39].

36-.......BizeŞu'be, Adiyy (ibn Sâbit)'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben el-Berâ'dan işittim (şöyle dedi): Peygamber (S) bir seferde idi. Yatsı namazında iki rek'atın birinde Ve't-tîni ve'z-zeytûni sûresini okudu 1186[40].

20- Yatsı Namazında İçinde Tilavet Secdesi Bulunan Süreyi Okumak Babı

37-....... Bu Ebû Râfi' Nufey es-Sâğî şöyle

1185[39] Secde yeri bir kavle göre "Ve karşılarında Kur'ân okunduğu zaman (derin saygı ile) secde etmiyorlar" (el-İnşikaak: 21) âyeti, diğer kavle göre, sûrenin sonudur.
Bu hadîsde İmâm Mâlik aleyhine getirilen iki hüccet vardır: İmâm Mâlik hem farzda secde âyeti okunduğu vakit -meşhur kavline göre- secdeyi mekruh görür, hem de el-lnşikaak sûresinde secdenin varlığına kaail değildir.
1186[40] 40 Bu hadîs, gelecek bâbda daha tafsîlli olarak rivayet edilmiştir.

demiştir: Ben Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazını kıldım, tza's-semâu'nşakkat sûresini okudu da secde yerinde secde etti. Bu nedir? diye sordum. O da: Ben Ebû'l-Kaasım'ın ardında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, dedi.

21- Yatsı Namazında Kıraat Babı

38-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim; yatsı namazında Ve't-tîni ve'z-zeytûnisûresini okuyordu. O'ndan güzel sesli -yâhud O'ndan güzel okuyuşlu- hiçbir kimseyi dinlemedim.

22- Bab: Musalli, İlk İki Rek'atta Uzatma. Son İki Rek'atta İse Kısaltma Yapar

39-....... Ben Câbir ibn Semure'den işittim, şöyle dedi: Umer, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Kûfeliler senden namaza varıncaya kadar herşey hakkında şikâyet ettiler, dedi. Sa'd: Bana gelince, ben namazın ilk iki

rek'atında uzatma yapar, son iki rek'atında kısaltır ve Ra-sûlullah'm iktidâ etmiş olduğum namazından hiçbir şeyi eksiltmiyordum, dedi'. Umer: Sen doğru söyledin. Senin hakkındaki zann zâten budur -yâhud hakkındaki zannım zâten budur, dedi.

23- Sabah Namazında Kıraat Babı

Ve Ümmü Seleme: Peygamber(S) et-Tûr Sûresi'ni okudu, dedi [1187[41]].

40-.......Bize Seyyar ibn Selâme tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam ile beraber Ebû Berze el-Eslemî'nin yanma girdim, ve ona namazların vakitlerini sorduk. Bunun üzerine Ebû Berze şöyle dedi: Peygamber (S) öğleni güneş semânın ortasında batıya meylettiği zaman kılardı. İkindiyi de (öyle bir saatte kıldırdı ki), insan Medîne'-nin en uzak yerine (gidip evine) dönerdi de güneş henüz dipdiri olurdu. Ebu'l-Minhâl Seyyar ibn Selâme: Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında

---

1187[41] Buharı bu ta'lîki Kitâbu'l-Hacc'da müsned olarak rivayet etti.

söylediğini unuttum, dedi. Ebû Berze dedi ki: Peygamber yatsı namazını gecenin ilk üçte birine kadar geri bırakmakta be's görmezdi; yatsı namazından evvel uyumayı ve yatsı namazından sonra da oturup konuşmayı sevmezdi. Sabah namazını kıldırır, namazdan ayrılınca insan yanında oturanı tanırdı. Sabah namazının iki rek'a-tında -yâhud ikisinden birinde- altmış âyetten yüz âyete kadar Kur'-ân okurdu 1188[42].

41-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ haber verdi. O, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Her namazda Kur'ân okunur. Rasûlullah'ın bize işittirdiklerini biz de sizlere işitti-riyoruz. Bizden gizlice okuduklarını, biz de sizlerden gizli okuyoruz.

Ümmü'I-Kur'ân'dan başka bir şey okumazsan sana yeter. Daha ziyâde okursan daha hayırlıdır 1189[43].

1188[42] Buhârî bu hadîsi Kitâbu Mevâkîti's-Salât, "öğie namazının vakti zeval sırasındadır" unvanlı 11. bâbda zikretmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delîl olan yeri, son fıkrasıdır. İşte Buhârî bu fıkradan dolayı bu babı yazmıştır

1189[43] Bu söz -Müslim'in rivayetinden anlaşıldığına göre- ismi

24- Sabah Namazı Kıraatinin Açıktan Okunması Babı

Ve Ümmü Seleme şöyle dedi: Ben insanların gerisinde tavaf ettim; Peygamber et-Tûr Sûresi'ni okuyarak namaz kıldırıyordu 1190[44].

42-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), sahâbîlerinden birkaç kişi ile birlikte Ukaz panayırına doğru yürüyorlardı 1191[45]. O târihte

---

söylenmeyen bir kimsenin: Yâ Ümmü'l-Kur'ân'dan başka bir şey okumazsam? suâline cevâbdır. Üç imâm hadîsin zahirine bakıp, Fâtiha'ya sûre ilâve etmenin müstehâb olduğuna kaail olmuşlardır. Hanefîler'e göre ise, bu vâcibdir.

1190[44] Ümmü Seleme'nin bu sözü 41. haşiyede de geçtiği gibi, Kitâbu'l-Hacc'da gelecek olan hadîsin bir parçasadır. Ümmü Seleme tavaf ettiği sırada namaz kıldırmakta olan Peygamber'in okuyuşunu işitmesi, bâb başlığına delîl teşkîl etmektedir

1191[45] Senenin belli aylarında, günlerinde Arabistan 'da kurulan umûmî pazarlar, panayırlar vardı. Bunlardan biri Ukaz panayırı idi. Kureyş'in üç panayırı vardı. Bunların biri Arafa'nm arkasında Zu'1-Mecâz'da, diğeri Merru'z-Zahrân'da Mecenne'de, üçüncüsü ve en mühimmi de Ukaz'da kurulurdu. Ukaz, Taife bir, Mekke'ye üç konak mesafededir. Ukaz panayırı, Zu'1-ka'de hilâlinin ertesi gününden başlar, yirmi gün devam ederdi. Oranın bozulan pazarı, Mecenne'de, Zu'1-hicce'nin başlangıcına kadar sürer, ondan sonra pazar Zu'1-Mecâz'da ku-

şeytânlar semâdan haber almaktan men' edilmiş, (haber almaya çıktıkça) üzerlerine şihâblar (ateşli şeyler) atılmış bulunuyordu. (Semâdan kovulan) şeytânlar, kavimleri yanına döndüklerinde kendilerine: Ne oluyorsunuz (Neden hiçbir haber getirmiyorsunuz)? dediler. Onlar da: Semâdan haber almaktan men' edildik; üzerimize şihâblar salıverildi, dediler. Bunun üzerine onlara: Sizinle semâ haberi arasına girip, sizin haber almanıza mâni' olan şey, muhakkak yeni peyda olmuş bir şeydir. Arzın doğularını ve batılarını dolaşın da, sizinle semâ haberi arasına engel olan şeyi, bakıp öğreniniz, denildi. İşte bunların içinden Tihâme cihetine yollanmış olan takım da Ukaz panayırına gitmek üzere Nahle'de bulunan Peygamber'in bulunduğu yere varmış oldular. O sırada Rasûlullah orada sahâbîlerine sabah namazını

---

rulup Terviye gününe, yânî Zu'ı-hicce'nin sekizinci gününe kadar devam ederdi. Ondan sonra da Mir.â'ya, Arafat'a çıkılıp hacc edilirdi. Ukaz yalnız Kureyş'in –if değil, bütün Arabistan pazarlarının en mühimmi idî. Orası alış veriş pazarı olduğu gibi, şiir yarışlarının da pazarı idi. Yedi Muallaka'nm diğer Arab şiirlerine üstün olduklarına peyderpey orada karar verilip, bütün Arabistan halkına orada neşr ve i'lân edilmiştir.
Hadîsteki kıssa Peygamber'in hicretinden önce, Tâif dönüşünden sonra vâki' olmuştur.

kıldırıyordu. (Namazda okuduğu) Kur'ân'ı işitince, bunlar kulak verdiler. Ve birbirlerine: Semâdan haber almaktan sizi men' eden yemîn olsun işte budur, dediler. İşte o zaman bu haberciler kendi kavimleri yanma döndüklerinde: "Ey kavmimiz, biz, hayranlık veren bir Kur'ân dinledik ki, o Hakk 'a ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik. Rabbımıza asla hiçbir şeyi ortak tutmayacağız," dediler. Allah da Peygamber'ine: Kul ûhiye iley-le ennehu istemea neferun mine 7-cinn sûresini indirdi 1192[46].

Rasûlullah'a vahyolunan işte cinnlerin bu

1192[46] Burada ma'kûl kavi, iki âyetten iktibas edilmiştir: "Ey kavmimiz" nidası el-Ahkaaf: 30'dandır. Orada "/z sarrafnâ ileykeneferân mine'l-cinni — O zaman ki cinnlerden bir taifeyi Kur'ân dinlemeleri için sana doğru çevirmiştik..." (el-Ahkaaf: 29)'dan i'tibâren başlayan kıssada Allah, cinn taifesinden bir topluluğu Peygamber'e doğru sevkettiği ve onlar Kur'ân'ı işittikten sonra kendi kavimleri yanına inzâr ediciler olarak dönüp: Ey kavmimiz, diye hitâb ve da'vet ettiklerini Peygamber'ine ve bizlere haber veriyor. Bu hitâbdan sonraki kısım el-Cinn sûresinin baş taraflarıdır. Bu sûrenin büyük kısmı Kur'ân'ı dinleyen cinn kavimlerini nasıl inzâr ve hakk dîne da'vet ettiklerine dâirdir.

sözleridir 1193[47].

43-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namazda emr olunduğu yerde (açıktan) okudu. Yine emr olunduğu yerde sükût etti (yânî gizli okudu) 1194[48]. "Ve mâ kâne Rabbüke nesiyyen — Ve Senin RâbbUn unutkan değildir" (Meryem: 64), Ve "And olsun ki, Allah'ın ElçisVnde sizin için güzel bir örnek vardır'ı (ei-Ah/âb: 211) 1195[49].

1193[47] Buhârî bu hadîsi Kur'ân'ın sabah namazında açıktan okunmasına delîl olarak sevketmiştir. Yine bu hadîsten Peygamber'in, insanlara ve cinnlere peygamber gönderildiği sarahaten anlaşılmaktadır ki, el-Ahkaaf sûresinin sonları ile el-Cinn süresindeki âyetler de bu yüce elçiliği bizlere bildirmek için indirilmiştir

1194[48] Buradaki okuma, açıktan okuma demektir. Sükûttan maksad da gizli okumaktır, kıraati terk değildir. Zîrâ Peygamber farz namazları hep imâm olarak kılmıştır. Miinferid ile me'mûmun sırrî namazda kıraatle mükellef olup olmadığı ihtilaflı olsa bile, bu, imâm hakkında vârid olamaz. Çünkü imâmın sırren olsun, cehren olsun kıraatle mükellef olduğunda ihtilâf yoktur. Sabah namazı ile akşam ve yatsının ilk iki rek'atlannda açıktan okuduğu tevâturen ma'lûmdur

1195[49] Bu ve bundan önceki hadîs, cehrî rek'atlarda kıraatin farz olduğunu gösterir. Bu, bütün imamlar ve fakîhler gibi, İbn Abbâs'ın da kavlidir. Bundan önceki hadîsde Peygamber'in Batnı NahFde sabah namazında açıktan okuduğunu rivayet ettiği gibi, bu hadîste de cehr yerinde cehr etmiş olduğunu söylüyor

25- Bir Rek'at İçinde İki (ve Daha Ziyade) Sürenin Cem' Edilmesi, Süre Sonları İle Kıraat Yapılması, ve (Usman Mushaf'ının Tertibine Muhalif Olarak) Bir Süreden Evvel Diğer Bir Süre Okunması, Bir Sürenin Evveli İle Kıraat Yapılması Babı [1196][50]

Ve Abdullah ibnu's-Sâib'den rivâyeten zikrolunur ki, bir defa Peygamber (S) Mekke'de sabah namazında el-Mü'minûn Sûresi'ni okumuş, nihayet Mûsâ ve Hârûn yâhud isa'nın zikrine gelince kendisini bir öksürük tutmuş, bu sebeble rukû'a varmıştır [1197][51].

Umer de, birinci rek'atta el-Bakara Sûresinden yüzyirmi âyet, ikinci rek'atta el-Mesânî'den bir sûre okumuştur [1198][52].

Keza el-Ahnef ibn Kays da sabah namazının ilk rek'atında el-Kehf Sûresi'ni, ikinci rek'atında Yûsuf yâhud Yûnus Sûresi'ni okuyup, sabah namazını

[1196][50] Bu hususların caiz olduğu anlaşılır
[1197][51] Bu ta'lîki Müslim, İbn Cureyc tarîkinden rivayet etmiştir
[1198][52] Bunu, İbn Ebî Şeybe, bu lâfza yakın bir lâfızla rivayet etti

Umer'in arkasında bu sûreler ile kıldığını söylemiştir 1199[53].

îbn Mes'ûd da namazda birinci rek'atta el-Enfâl Sûresi'nden kırk âyet, sonra ikincide el-Mufassal'dan bir sûre okumuştur 1200[54].

Katâde'ye bir sûreyi iki rek'ata taksim ederek okuyan kimse, keza bir tek sûreyi her iki rek'atta tekrar eden kimse hakkındaki hükmü sorulduğunda, o: Be's yoktur, hepsi de Allah'ın Kitâbfdır, demiştir 1201[55].

Ubeydullah dedi ki: Sabit el-Bunânfden, o da Enes ibn Mâlikken (o, şöyle demiştir): Ensâr'dan bir zât kendi kavmine Kubâ mescidinde imamlık ederdi. O zât açıktan okunacak namazlarda ne zaman namazda okunacak sûrelerden birini okuyacak olsa, evvelâ Kul huvellahu ahad Sûresi'ni okur, onu bitirdikten sonra ötekine başlardı. Bunu her rek'atta yapardı. Arkadaşları ona itirâz edip: Sen bu sûreyi okuyorsun, sonra buna kanmıyorsun da başka bir sûre daha

---

1199[53] el-Ahnef'in bu fiilini Ebû Nuaym el-Mustahrac'da mevsûlen rivayet etti

1200[54] İbn Mes'ûd'un bu fiilini Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etti

1201[55] Katâde'nin bu fetvasını Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etti

okuyorsun- Ya bu sûreyi okumakla yetin, yâhud bunu bırak da başka sûre oku, dediler. O da: Ben bunu terkedecek değilim.

Böylece imamlık etmemi isterseniz, edeyim. İstemediğiniz takdirde sizi terkederim, kıldırmam, dedi. Hâlbuki o zâtı onlar kendilerinin en faziletlilerinden sayarlardı. Bunun için başkasının imâm olmasını da istemiyorlardı. Peygamber onlara geldiği zaman keyfiyyeti O'na haber verdiler. Peygamber de: "Yâ fulan, arkadaşlarının tavsiye ettikleri şeyi yapmaktan seni men' eden nedir? Her rek'atta seni bu sûreye yapışmana sevkeden sebeb nedir?" diye sordu. O zât: Ben bu sûreyi seviyorum, dedi. Peygamber de: "Onu sevmen şübhesiz seni cennete girdirecektir" buyurdu [1202][56].

44-.......Amr ibn Murre şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil'den işittim, şöyle dedi: Bir gün İbn Mes'ûd'a bir

---

[1202][56] Bu hadîsi Müellif Buhârî'den başka Tirmizî ve Bezzâr da rivayet etmişlerdir. İmâm olan zât, rivayete göre Amr ibn Avf oğulları'ndan Kulsüm ibnu'I-Hidm el-Ensârî'dir. Hicret esnasında Peygamber Medîne'ye gelmezden evvel, bir müddet onun evinde müsâfir kalmıştır

kimse geldi ve: Ben bu gece bütün Mufassal\ bir rek'atta okudum, dedi. İbn Mes'ûd cevaben: Şiir okur gibi acele acele mi? Vallahi ben Peygamber(S)'in Nazâir'dçn (nıikdârca birbirine yakın sûrelerden) hangilerini bir araya getirdiğini biliyorum, dedi ve her biri ikişer okunmuş sûreler olmak üzere, mufassaldan yirmi sûre saydı [1203][57].

26- Bab: Musalli (Dört Rek'atlı Namazların) Son İki Rekatlarında Fatihatü'l-Kitab Okur

45-.......(Ebû Katâde -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle namazının ilk iki rek'atında Ümmü'l-Kitâb (yânı el-Fâtiha) ile birer de sûre; son iki rek'atında da yalnız Ümmü'l-Kitâb okurdu. Bazen bize (gizli okuduğu) âyeti de işittirirdi. İlk rek'atta kıraati, ikinci rek'-attan ziyâde uzatırdı. İkindi namazında da

[1203][57] Bu hadîsten İki yâhud daha ziyâde sûrenin bir rek'atta cem'inde be's olmadığı hükmü istinbât edilmiştir. Hadîsin lâfzı, iki sûrenin cem'inin cevazında sarihtir. Bu kadarının cem'i caiz olunca, ziyâdesinin cevazında da şübhe kalmaz

böyle, sabah namazında da böyle yapardı 1204[58].

27- Öğle ve İkindi Namazlarında Kıraati Gizli Okuyan Kimse Babı

46-.......Bize Cerîr, el-A'meş'ten; o da Umâre ibn Umeyr'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Habbâb'a: Rasûlallah (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sordum. Evet, dedi. Biz, bunu nereden bildin? diye sorduğumuzda: Sakalının oynamasından, dedi 1205[59].

28- Bab: İmam (Sırrı Namazda Okuduğu) Âyeti İşittirirse?

47-.......Bana Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) öğle ile ikindi

---

1204[58] Bu hadîs aynı kitabın "Öğle namazında kıraat" unvanlı 15. babının ikinci hadîsi olarak geçmişti.
Bu hadîsten, gizli okumakta, insanın okuduğunu kendine İşittirmesi gerektiği, bunun İçin de dilini ve dudaklarını hareket ettirmesinin zarurî olduğu istidlal edilmiştir (Kastallânî).
1205[59] Bu hadîs de yine aynı kitabın "Namaz içinde gözü imâma doğru kaldırmak.." unvanlı 10. babında geçmişti

namazlarının ilk iki rek'atlarında Ümmû'I-Kur'ân ile beraber birer de sûre okurdu. Ve bazen gizli okuduğu âyeti bizlere işittirirdi. Birinci rek'atta kıraati uzatırdı 1206[60].

29- Bab: Musalü Birinci Rek'atta Kıraati Uzatır

48-....... (Ebû Katâde şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle namazının birinci rek'atında kıraati uzatır, ikinci rek'atında kısaltırdı. Bu, birinci rek'atta uzatıp, ikincide kısaltmayı sabah namazında da yapardı 1207[61].

30- İmamın "Âmin" Sözünü Açıktan Söylemesi Babı

1206[60] Bu hadîsin bâb başlığına delîl teşkîl eden kısmı, Ebû Katâde'nin "Okuduğu âyeti bâzenibizlere işittirirdi" sözüdür. Bundan, gizli okunan namazlarda kıraati ha-fîf işittirmenin caiz olduğu anlaşılmıştır

1207[61] Namazın birinci rek'atmda, İkinci rek'ata nazaran daha uzun kıraat yapmak, bütün namazlara şâmil olan bir sünnettir

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh:

Amîn, bir duadır. Ibnu'z-Zubeyr ile ardında namaz kılanlar öyle âmîn derlerdi ki, mescid seslerinden çınlardı, demiştir 1208[62].

Ebû Hureyre de müezzinliğini yaptığı imâma: Bana "Âmîn"i kaçırtma, diye nida ederdi 1209[63].

Nâfi' de: ibn Umer "Amîn" demeyi hiç terketmezdi; herkesi de "Amîn" deyiniz diye teşvîk edip rağbetlendirirdi. "Âmîn" demek hakkında ben ondan hayırlı haber işîtmisimdir, demiştir 1210[64].

49-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den ve Abdurrahmân oğlu Ebû

1208[62] Atâ'nın bu sözünü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.
Şârih Aynî, Beyhakî'den: Atâ: Ben öyle zamanlar bilirim ki, Peygamber'-in sahâbîlerinden iki yüz zât, bu mescidde ne zaman imâm '*,. gayriH-mağdûbi aleyhim vele'd-dâlltn" dese, ortalığı çın çın çınlatırlardı, demiştir.

1209[63] Ebû Hureyre'nin bu sözünü de Abdurrazzâk rivayet etmiştir. Ebû Hureyre'nin imamları Alâ ibn Hadramî ile Medîne Vâlîsi Mervân ibnu'l-Hakem idiler. Ebû Hureyre, namazı ikaame, saffları düzeltme ile meşgul iken, acele namaza başlayıp yâhud:Acele okuyup ben namaza durmadan âmîn diyecek yere kadar okuma, demek istemiştir.

1210[64] Nâfi'nin bu sözünü de Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmiştir

Seleme'den haber verdi, Bu ikisi de Ebû Hureyre'den haber vermişlerdir. (Ebû Hureyre şöyle demiştir:) Peygamber (S): "İmâm Âmîn dediği zaman, siz de Âmîn deyiniz. Zîrâ her kimin Âmîn demesi meleklerin Âmîn demesine denk olursa, geçmiş günâhları mağfiret edilir" buyurdu. Râvî İbn Şihâb ez-Zuhrî: Rasûlullah da Âmîn der idi, dedi [1211][65].

31- "Âmin" Demenin Fazileti Babı

50-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:)Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizlerden biri Âmîn dese, melekler de gökte Âmîn deseler de her ikisi birbirine uygun düşerse, o kimsenin geçmiş günâhları mağfiret edilir" [1212][66].

[1211][65] Cehri namazlarda imâm ile cemâate "Amîn"in açıktan söylenmesi, bu hadîse tutunan bâzı imamlara göre sünnettir. İmamlardan bir cemâat ise, gizli söylenmesine tarafdâr olmuşlardır

[1212][66] Lâfız burada mutlaktır. Bu ıtlâka göre, ister namaz içinde, ister dışında; namazda da ister imâm, ister me'mûm olsun; biri Fatiha okur da "Âmîn" derse bu fazilete mazhar olur. Amîn, böyle olsun yâhud kabul et, yâhud da ümidimizi boşa çıkarma ma'-nâsma İbranî veya Süryânî bir lâfızdır ki, herhangi duadan sonra, o duanın mazmununu icmâlen ve te'kîden tekrar taleb

32- Me'mümun "Âmin" Sözünü Açıktan Söylemesi Babı

51- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebû Bekr'in himayesinde bulunan Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İmâm GayrVl-mağdûbi aleyhim vele'd-dâllîn dediği zaman, sizler Âmîn deyiniz. Çünkü her kimin Âmîn demesi, meleklerin Âmîn demesine uyarsa, onun geçmiş günâhı mağfiret edilir" 1213[67].

Muhammed ibn Amr, bu hadîsi Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den.. senediyle rivayet etmekte Sumeyy'e mutâbaat etmiştir. Keza Nuaym el-Mucmir de yine

---

etmeyi ifâde eder. Bu, duâ edene göredir. Duayı dinleyen kimsenin "Âmîn" demesi ise, talebe iştirak ma'nâsınadır

1213[67] Cumhura göre imâm "Âmîn" der demez, cemâat de "Âmîn" demek lâzım gelir. Bu babın hadîsi de bunun sünnet olduğunu sarahaten gösterir.

Amîn demekte, me'mûmun meleklere muvafakati kavlen ve zamanen muvafakattir. Hadîsin lâfzından bu da sarahaten anlaşılmaktadır

Ebû Hureyre'den olmak üzere Sumeyy'e mutâbaat etmiştir.

33- Bab: Namaz Kılacak Kimse Saffın Ötesinde Rükü' Etse?

52-....... Bize Hemmâm, Ziyâd el-A'lem'den; o da el-Hasen'den; o da Ebû Bekre'den tahdîs etti. Ebû Bekre (bir defa koşa koşa) Peygamber'in yanına vardı. Peygamber rukû'da idi. O da saffa ulaşmadan geri tarafta rukû'a vanverdi. Sonra bu hareketini Peygamber'e haber verdi. Peygamber: "Allah hırsını artırsın, lâkin bir daha (bunu) yapma" buyurdu [1214][68].

[1214][68] Buradaki hırs,, şübhesiz kötülenmiş olan hırs değildir. "Allah senin hayra olan hırsını, cemâate yetişmeye olan hırsını artırsın" demektir.
Bir daha yapılmasından nehyedilen şey hakkındaki sözler çeşitlidir. İmâm Şafiî'nin tefsîrine göre, saffın gerisinde bir daha yalnızca rukû'a varma demektir. Bâzıları namaza koşa koşa, nefes nefese gelecek şekilde girme; diğer bâzıları da cemâate yetişmek için bir daha bu kadar geç davranma ma'nâsım vermişlerdir.
"Velâ teud' = Bir daha yapma" nehyi, bu sayılan şeylerin hangisiyle alâkalı olursa olsun, Ebû Bekre'ye namazı yeniden kılmak emri verilmemiştir. Cumhura göre, bu fiiller namazı bozucu şeyler olmayıp, ictinâb edilecek mekruhlardandır.

34- Tekbirin Rükü' İçinde Tamamlanması Babı [1215[69]]

İbn Abbâs bunu Peygamber'den olmak üzere söyledi [1216[70]]

Bu konuda Mâlik ibn Huveyris hadîsi de vardır [1217[71]].

Saff gerisinde tek başına iktidâ ile namaz kılan kimsenin namazı bahsine gelince, Ebû Bekre'nin saff gerisinde fezz olarak namaza girmiş olması namazını bozmadığına kıyâsen, bu namaz sahihtir. Bu nokta, bâb başlığının cevâbı ve delili olmaktadır.
Hadîsteki "Allah hırsını artırsın" tasvibkâr sözü ile ondan gelen "Bir daha yapma" nehyi arasında zıdlik yoktur. Çünkü herbirİ başka cihete hamle-dilmiştir.

1215[69] Bu kıyamdan rukû'a geçmekte tekbîri uzatıp, Allahu Ekber'in "r"si rukû'da söylenmek suretiyle olur. Yâhud murad, tekbîrde bir uzatma yapmaksızın harflerini iyice belli etmektir; yâhud da namaz tekbîrleri sayısını rükû' tekbîriyle ta-mamlamaktır (Kastallânî).
Buhârî'nin maksadı, hem rukû'a varırken Allâhu Ekher demek, hem de tekbîrin evvelindeki elif kıyama, sonundaki "r" rukû'a bitişik olacak veçhile tekbîr almaktır

1216[70] Buhârî bu ta'lîkle, ma'nâ olarak bunu ta'kîb eden bâbda ve ondan sonraki bâbda bulunan hadîsi işaret etmiştir.

1217[71] Bu hadîs "Tumâ'nînet..." unvanlı 46. bâbda gelecektir

53-.......İmrân ibn Husayn, Basra'da Alî'nin arkasında namaz kılmıştır. Namazdan sonra râvî Mutarrıf ibn Abdillah'a: Vallahi bu zât bize Rasûlullah ile birlikte kılageldiğimiz namazı hatırlattı, deyip, Rasûlullah'ın her kalkıp eğildikçe Allâhu Ekber dediğini zikretmiştir [1218][72].

54-....... Bize Mâlik, tbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber vermiştir. Ebû Hureyre (R) onlara namaz kıldırmış da, her eğilip kalktıkça tekbîr alırmış. Namazdan çıktıktan sonra da: Şübhesiz ki içinizde namazı Rasûlullah'ın namazına en çok benzeyen benim, dermiş [1219][73].

[1218][72] Her kalkıp her eğilişten, yalnız rukû'dan kalkış müstesnadır ki, orası bi'1-icmâ' tahmîd yeridir. Binâenaleyh metindeki "kullemâ = her" lâfzı, tahsis edilmiş âmm bir lâfız olmuş olur

[1219][73] Namazdan sonra Ebû Hureyre'nin bunu söylemesi öğünmek için değil, unutulmuş derecesini bulmuş olan intikaalât tekbîrlerini almakla sünnete riâyet etmiş olduğunu bildirmek içindir.

Her alçalma ve yükselmedeki intikaal esnasında tekbîr almak meşrudur. Bu cumhur kavlidir, bugün amel bunun üzerinedir.

İntikaalât tekbîrlerinin vâcib yâhud sünnet olduğunda ihtilâf edilmiştir

35- Tekbirin Sucüdda Tamamlanması Babı 1220[74]

55-.......Mutarrıf şöyle demiştir: Ben, İmrân ibn Husayn ile birlikte Alî ibn Ebî Tâlib'in arkasında namaz kıldım. Alî, secdeye varırken, secdeden başını kaldırırken, ikinci rek'attan kalkarken hep Allâhu Ekber diyordu. Alî namazı bitirdikten sonra, İmrân ibn Husayn elimden tuttu da: "Bu zât bana, Muhammed (S)'in namaz kıl-dırışını hatırlattı" yâhud "Vallahi bize Muhammed'in kıldırdığı namazı kıldırdı" dedi 1221[75].

1220[74] Bu da rukû'da zikredilen diğer ihtimâllerle birlikte, kıyamdan sucuda geçişten başlayıp Allâhu Ekber'iu "r"si sucûd hâlinde vâki' olmak suretiyle olur. Yânı bunda da i'tidâlden sucuda intikaale başlarken alnını yere koyuncaya kadar tekbîri uzatmak ve rukû'da olduğu gibi tesbîhe ondan sonra başlamak lâzım gelir. Diğer intikaalât tekbîrleri de böyledir

1221[75] Bunca sahâbîler henüz hayâtta iken intikaal tekbîrleri unutulacak derecede metruk mu îdi ki, İmrân, Alî'nin namaz kıldırması ile bunu hatırlıyor? Bu suâlin cevâbı Ahmed ibn Hanbel'in rivayetinde verilmiştir. Yine Mutarrıf şöyie diyor: İmrân ibn Husayn'a: Yâ Ebâ Nuceyd, en evvel tekbîri terk eden kimdir? diye sorduk. Yaşlandıktan ve sesi kısıldıktan sonra Usmân ibn Affân'dır dedi. Demek ki Usmân ma'zeret sebebiyle cehren tekbîr almayı terk etmiş, lâkin sonraları Emevî-Ier arasında sünnet gibi telâkkî edilmiştir

56-.......İkrime şöyle demiştir: Ben Makaami İbrâhîm'in yanında bir kimse gördüm; her eğilme ve yükselmede tekbîr alıyordu, dike-lince ve alçalınca da. Ben bunu İbn Abbâs'a haber verdim. İbn Ab-bâs: Hey anasız kalası, bu şekilde namaz kılmak Peygamber(S)'in sünneti değil midir? dedi.

36- Sucüdden Kalkarken "Allahü Ekber" Demek Babı

57- Bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm, Katâde'den; o da İkrime'den haber verdi. İkrime şöyle demiştir: Mekke'de bir ihtiyar adamın ardında namaz kıldım. Yirmi iki kerre tekbîr aldı. Ben İbn Abbâs'a: Bu harîf ahmaktır, dedim. Bunun üzerine İbn Abbâs: Öyleyse anan seni kaybetsin -diğer ta'bîrle anan ağlasın-; bu, Ebû'l-Kaasım(S)'ın sünnetidir, dedi [1222][76].

[1222][76] Hakîkaten dört rek'ath bir namazda ihram tekbîri ile beraber tekbîrlerin sayısı yirmi iki'dir. Tahâvî'nin rivayetine göre, bu ihtiyar imâm Ebû Hureyre imiş

Ve Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize İkrime tahdîs etti 1223[77].

58-.......Bizeel-Leys, UkayPden; oda İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu'l-Hâris'in oğlu Ebû Bekr haber verdi. O, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: RasûluLlah (S) namaza kalktığında ayakta iken ihram tekbîri alırdı. Sonra ru-kû'a varırken tekbîr alırdı. Sonra rukû'dan belini doğrulttuğunda Se-miallâhu limen hamideh, sonra ayakta iken Rabbena ve leke'l-hamd derdi. Sonra secdeye inerken tekbîr alır, sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alır, sonra (ikinci) secdeye varırken tekbîr alır, sonra bir daha başını kaldırırken tekbîr alır, sonra tamâm edinceye kadar bütün namazda böyle yapardı. İkinci rek'atı bitirip oturduktan son ra ayağa kalkarken de tekbîr alırdı

1223[77] Buhârî bu mutâbaatı fâideyi artırmak ve Katâde'nin İkrime'den tahdîsini tasrîh etmek için zikr etmiştir.

[1224][78].

37- Rukü'da Avuçları Dizler Üzerine Koymak Babı

Ebû Humeyd sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber (S) rukû'da elleriyle dizlerini tutardı, demiştir [1225][79].

59-.......Bize Şu'be, Ebû Ya'fûr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Mus'ab ibn Sa'd'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben, (bir defa) babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın yanında namaz kıldım. Rukû'da iki avucumu birbirine yapıştırdıktan sonra, o vaziyette ellerimi iki uyluğumun arasına koydum. Babam beni bundan nehyetti ve: Biz bunu evvelleri yapardık, (lâkin sonra bundan)

[1224][78] İlk intikaal tekbîrini rukû'a intikaale başlarken başlayıp, rıkû'a varıncaya kadar uzatmak sünnettir. Kıyamdan ve celseden sucuda, sucûddan celseye ve kıyama, kaaideden kıyama intikaal ederken de böyledir. Secdeye varırken Şâfiiyye'ye göre sünnet olan dizlerini ellerinden evvel yere dayamaktır. Mâli-kiyye'ye göre ise, iş bunun aksinedir. Her iki tarafın da Rasûlullah'ın fiil ve kavlinden delilleri vardır

[1225][79] Buta'lîk, aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babında daha mufassal olarak gelecektir.

nehyolunduk ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emrolunduk, dedi 1226[80].

38- Bab: Musalli Rukü'u Tam Yapmadığı Zaman?

60-.......Bize Şu'be, Süleyman'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Vehb'den işittim, şöyle dedi: Huzeyfe rukü'u ve sucûdu tamam yapmayan bir kimse gördü de, ona: Seri namaz kılmış olmadın. Şayet bu hâl üzere ölürsen, Allah'ın Muhammed'i yaratmış olduğu fıtrattan başka bir fıtrat üzere ölürsün, dedi 1227[81].

1226[80] Hadîs metnindeki "tatbik", rukû'da iki avucunu birbirine yapıştırıp mecmû'-larmı iki dizin arasına getirmektir. Tatbîk'in mukaabili tefrîc'dıi ki, dizleri avuçları içine alıp parmaklarını dağınık olarak kıbleye karşı bacaklar üzerine sarkıtmaktır. Bugün bütün mezheblerce, uygulanan sünnet koyusu işte budur.
Hadîsteki sarahate göre, evvelâ tatbik ile başlanmış, sonradan tefrîc'e geçilmiştir. Eski şekil nesh edilmiştir. Bununla beraber İbn Mes'ûd ile onun ashabı, eski şekli devam ettirmişlerdir. Buna göre nehyin tenzîhî kerâhate hamledilmiş olması da mümkündür. Çünkü Ümer ile Sa'd tatbîk'ten nehyettikleri hâlde, namazı tekrar kılmayı emr de etmemişlerdir.
1227[81] Bu hadîsi Nesâî de de Salât Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

39- Rukü'da Belin Dividüz Yapılması Babı

Ve Humeyd, sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber (S) rükû' etti, sonra belini (kamburlaştırmadan dümdüz) büktü, demiştir [1228][82].

Huzeyfe, Peygamber'in namazı güzel kılamayan kimseye "Sen namaz kılmış olmadın, yeniden kil" hadîsine dayanarak, rükû ve sucûdda tuma'nînet'in. farzlığına kaail olup, bu yapılmayınca namazın kilınmadığına hükmetmiştir. Bu Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezhebidir. Yâhud da namazın kemâlini nefyetmiştir. Ebû Hanîfe-ile İmâm Muhammed buna gitmişlerdir. Onlara göre, rükû' ve sucûdda tuma'nînet farz değil, vâcibdir.

Buradaki fıtrat, dîn yâhud sünnet ma'nâsınadır. Bu kelâmla ileriki kılacağı namazlarda bu fiili yapmaması için, muhatabının fiilinin kötülüğüne tevbîh kasdedilmiştir

[1228][82] Humeyd'in bu sözü aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babında mevsûlen rivayet edilmiş olarak gelecektir

40- Rukü'u Tamamlamanın Sınırı İle Rukü'da İtidal ve Tuma'ninet Babı [1229][83]

61-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in kıyam ile ka'de müstesna olmak üzere rukû'u, sucûdu, iki secde arası, rukû'-dan baş kaldırması birbirine takriben müsâvî idi [1230][84].

[1229][83] el-Kuşmeyhenî nüshasında burada görüldüğü gibi arka arkaya iki tane bâb lâf-zıyle gelmiş unvan vardır. Diğer Buhârî nüshalarında buradaki ikinci "bâb" lâfzı yoktur; her iki unvandaki ifâdelerin hepsi bir tek unvan içinde zikr edilmiştir. Ancak onlar Humeydî'nin geçen ta'lîkteki sözünü, birinci cümleye hâss olduğu için bu unvanın arasına koymuşlar da, bâb unvanı şöyle olmuştur: "Rukû'da

. belin dümdüz yapılması ve Humeydî sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber rükû' etti, sonra belini (kamburlaştırmadan dümdüz) büktü, demiştir. Ve rukü'u tamamlamanın sınırı ile rukû'da i'tidâl ve tuma'nînet".

Her iki bâbdan sonra rivayet edilen el-Berâ hadîsi, her iki bâb unvânında-kİ hususlara delil olduğu için, ayrı bâblar hâlinde olsa veya bir unvan altında da olsa, netice değişmemektedir

[1230][84] Bu hadîsteki kıyam ile kuûdun istisnası kaydına göre, Peygamber'in kıyam ile kuûdu, diğer rükünlere nisbetle daha uzun tuttuğu anlaşılıyor. Rukû'a, sucuda, i'tidâle, secde aralarındaki celselere tahsîs ettiği zaman İse nisbeten kısa olduğu gibi, şayet bunlardan birini uzatsa diğerlerini de uzatır; birini kısaltsa diğerlerini de kısaltırmış. Bundan i'tidâlin de rükû' ve sucuda yakın uzunca bir rükün olduğu ma'nâsı çıkarsa da, Şafiî'ye göre ercâh olan bunun kasîr bir rükn olmasıdır. Lâkin gelecek olan diğer hadîslere göre rükû' ve sucûd ise behema-hal kısa rükün olmak lâzım gelmez

41- Peygamber(S)'in, Rukü'unu ve Sucüdunu Tam Yapmayan Kimseye Namazı Yeniden Kılmayı Emretmesi Babı

62-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescide girdi. Derken biri de girdi ve namaz kıldı. Sonra Peygamber'in yanma gelip selâm verdi. Peygamber onun selâmını aldıktan sonra: "Dön, yeni baştan namaz kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. O kimse tekrar namaz kıldı, sonra gelip Peygamber'e selâm verdi. Peygamber yine: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. Bu kılıp dönmeler üç defa oldu. Nihayet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn olsun ki, bunun başka türlüsünü bilmiyorum; bana doğrusunu öğret, dedi. Peygamber de şöyle buyurdu: "Namaza durduğun vakitte, ihram tekbîrini al, sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rukû'a var da beden organların yattşıncaya kadar dur. Sonra başını kaldır, ayakta (büsbütün) doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var da

mutmain oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutmain oluncaya kadar otur. Sonra yine secdeye varıp, bedenin secdede sâkinle-şinceye kadar kal. Sonra bunu namazının bütününde de böylece yap" 1231[85].

42- Rukü'da Dua Etmek Babı

63-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) rukû'unda ve sucûdunda; "Subhâneke Allâhümme Rabbena ve hl-hamdike. Alla-humme iğfir lî(= Ey Rabb'imiz olan Allah, Seni kendi kuvvetimle değil, hamde lâyık olan tevfîk ve hidâyetinle sana mahsûs olan hamd ile tesbîh ederim. Yâ Allah, bana mağfiret

---

1231[85] Buhârî bu hadîsi, küçük lâfız farkıyle aynı kitabın 14. babında da tahrîc etmişti: Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, rükû' ve sucûdu tam yapmayan kimseye Peygamber'in "Dön, namazı yeniden kıl" buyurmasıdır.
Hadîsin sonundaki "Böylece kıl" ta'lîmİnden maksad tekbîri, kıraati, rukû'u, sucûdu ve culûsu ta'rîfe uygun olarak edâ et, demektir. Bütün namazda bunu yapmaktan maksad da, bunları her rek'atta böylece tekrar etmektir.
"Hattâ tatmainne = Bedenin yatışıncaya kadar., fıkrası, rükû' ite sucûdda tuma'nînetin vucûbuna delâlet eder. Bunun vucûbu veya sünnetliği hakkında görüş ayrılıkları vardır. Hadîsin bundan önce geçtiği yerdeki açıklamalara da bakılsın.

eyle)" der idi 1232[86].

43- Rukü'dan Başlarını Kaldırdıkları Zaman İmam ve Arkasında Namaz Kılanların Söyleyecekleri Söz Babı

64-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Semiallâhu limen hamideh dediği zaman Allâhümme Rabbena ve lekel-hamdu der idi 1233[87]. Ve yine Peygamber, rükû' ettiği zaman ve rükû'-dan başını kaldırdığı zaman tekbîr alırdı. İki secdeden sonra ayağa kalktığında da Allâhu Ekber der idi.

1232[86] Hakkında geçmiş ve gelecek günâhlarının mağfiret edileceği (el-Feilı: 2)âyeti inen Peygamber'in bu lâfızlarla mağfiret istemesi, Allah'a karşı iftikaar arzı, inkı-yâd isbâtı, iz'ân ve ubûdiyyet izhârı, şükür ve ni'metin devamını lalebgibi ma'-nâları mutazammın olduğu gibi, evlâyı terkten, ibâdeti hakkıyle edâ edememiş olmaktan istiğfar ma'nâsına da gelebilir. Zâten duanın kendisi de ibâdettir. Bundan rükû' ile sucûdda zikrin sünnet olduğu zahirdir

1233[87] Bu iki lâfzın imâm İie me'mûm arasında bölünmesine; birincisinin yalnız tesmî' diğerinin de yalnız tahmîd İle meşgul olmak vazifesi olduğuna kaail olan Mâlik ile Ebû Hanîfc lehine, bu hadîs de hüccettir. Şâfiîler ile Hanbelîler ise, hadîste Peygamber her ikisini cem' ettiği sabit olduğu için, münferid ile imâm her iki kelimeyi cem' etmek gerekir diyorlar. Şâfiîter fazla olarak me'mümun da ikisini cem' etmesine kaaildirler

44- "Allahümme Rabbena Leket-Hamd" Sözünün Fazileti Babı

65-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "îmânı Semiatiâhu limen hamideh dediği zaman, sizler Allâhümme Rabbena lekel-hamd deyiniz. Çünkü her kimin böyle demesi, meleklerin böyle demesine uygun düşerse, geçmiş günâhları mağfiret edilir" 1234[88].

45- Bab 1235[89]

66-.......Ebû Hureyre (R): Yemîn olsun sizlere Peygamber'in namazına yakın namaz kıldıracağım, dedi. Ebû Hureyre öğle, yatsı ve sabah namazlarının

---

1234[88] Bu hadîs ayniyle bu kitabın "İmâmın Âmîn lâfzını açıktan söylemesi..." unvanlı 30. babında geçmişti

1235[89] Asîlî rivayetinde "bâb" lâfzı yoktur, diğerlerinde ise unvansız olarak mevcud-dur. Bâzıları: Râcih olan "Bâb" sözünün isbâtıdır. Çünkü bundan sonra zikredilen hadîslerde Attâhumme'Rabbena Jeke'l-hamd kelâmına sarih olarak delâlet yoktur. Binâenaleyh evlâ olan bunun kendinden önceki bâbdan bir fasıl menzilesinde olmasıdır, demişlerdir (İbn Hacer, Aynî).

son rek'atlarmda Semiallâhıı limen hamideh dedikten sonra kunût yapar, bu kunûtta mü'minlere duâ ve kâfirlere la'net ederdi [1236][90].

67-.......Enes ibn Mâlik (vaktiyle) kunût, akşam ile sabah namazlarında (okunur) idi, demiştir [1237][91].

68-....... Rifâa ibn Râfiı (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber'in arkasında namaz kılıyorduk.

[1236][90] Bu hadîste zikredilen üç vakitte kunûtu meşru görenler, bu hadîs ile ihticâc ederler. Zâhiriyye'ye göre, bütün namazlarda kunût güzel bir fiildir.
Kunût'un namaz içindeki yeri Şafiî'ye göre rukû'dan sonra, İbn Ebî Leylâ'ya göre rukû'dan evveldir. Ebû Hanîfe'ye göre Vitr namazına hâss olmak üzere rukû'dan evveldir... Bâzı sahâbî ve tabiîlere göre de kunûtu rukû'dan önce veya sonra yapmak muhayyerliği vardır

[1237][91] Bundan evvelki hadîste Peygamber'in öğle, yatsı ve sabah namazlarında; bu Enes hadîsinde sabah ile akşam namazlarında: Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayet edilen bir hadîste de muharebe zamanlarında bütün namazlarda kunût duası okuduğu sabittir. Vitir namazında kunût duası okunduğu rivayetleri de başkadır. Burada bahis konusu edilen farz namâzlardaki kunûttur. Hanefîİer farz namâz-lardaki kunûtun muvakkat bir zaman için okunduğunu, sonra nesli olunduğunu ileri sürerler. Şâfiîler ve onlarla beraber olanlar, Peygamber'in dünyâdan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunûtu terketmediğine dâir olan Enes ifâdesine bakarak, neshin sabah namazından maadasında olduğuna kaaif olmuşlardır.

Rukû'dan başını kaldırdığında Semiallâhu limen hamidehu dedi. Ardında namaz kılmakta olan biri: Rabbena ve lekeH-hamdu hamden kesîran tayyiben mubârekenfîhi (Allah'a çok hayırlı, tertemiz, bereketli kılınmış olarak bol bol hamd olsun), dedi. Peygamber namazdan çıkınca: "Demin şu kelâmı söyleyen kim idi?" diye sordu. O zât da: Benim, dedi. Peygamber (S): "Allah'a yemin olsun, otuz bu kadar melek gördüm ki, o sözü hangisi evvel yazacak diye yarış ediyorlardı" buyurdu [1238][92].

46- Rukü'dan Başını Kaldırdığı Zaman Beden Uzuvlarının Tamamen Sakinleşip Yatışması Babı

Ve Ebû Humeyd: Peygamber başını kaldırdığında omurga kemiklerinden herbiri yerli yerine gelinceye kadar dümdüz doğrulurdu, demiştir

[1238][92] Bu hadîs, namaz içinde hamdin faziletini gayet güzel ve açık olarak belirtmektedir

1239[93].

69-.......Bize Şu'be, Sabit (ibn Eşlem el-Bunânî)'den tahdîs etti' O, şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik (R) bize Rasûlullah'ın namazını ta'rîf ederdi. Namaz kıldırdı da başını rukû'dan kaldırdığı vakitte secdeye varmayı (galiba) unuttu diyeceğimiz kadar ayakta kalırdı 1240[94].

70-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in rukû'u, sucûdu, rukû'dan başını kaldırdığı zamanki durması ve iki secde arasındaki oturması birbirine takrîben musâvî idi 1241[95].

1239[93] Ebû Humeyd'in bu hadîsi, aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 63. babında daha geniş ve mevsûl olarak gelecektir

1240[94] Bu hadîs i'tidâlin uzun bir rükün olduğuna delâlette sarihtir. Bâzı imamların kısa bir rükün oiduğu görüşünde oldukları daha önce geçmişti.

1241[95] Bundan da i'tidâlin rükû' ve sucuda yakın, uzunca bir rükün olduğu ma'nâsı çıkarsa da, Şafiî'ye göre ercah olan bunun kısa rükün olmasıdır. Aynı kitabın 40. babında da geçen bu hadîs, bir de istisna ihtiva etmekte idi ki, ilgili açıklama için oraya bakılsın

71-.......Bize Hanımâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Mâlik ibnu'I-Huvcyris (R) bize Peygamber'in namazının nasıl olduğunu gösteriyordu. Bunu göstermesi namaz vakti dışında oluyordu. Mâlik ayağa kalkıp ayakta durdu, sonra rukû'a vardı ve rukû'u tam yerleştirdi. Sonra başını kaldırdı, azıcık durdu. Râvî der ki: Ve bize bu şeyhimiz Ebû Bureyd'in namazı gibi kıldırdı. Ebû Bureyd de ikinci secdeden başını kaldırdığı zaman dümdüz oturur, sonra ayağa kalkardı 1242[96].

47- Bab: Musalli Secdeye Giderken Tekbir'le Birlikte Süzülerek İner 1243[97]

Nâfi' de: İbn Umer secdeye süzülürken ellerini

1242[96] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'I-Ezân, "İnsanlara sırf Peygamber'in namazını ve sünnetlerini öğretmek maksadıyie namaz kıldıran kimse" unvanlı 45. babında daha mufassal olarak tahrîc etmişti

1243[97] Yânî i'tidâlden intikaale başlarken alnını yere koyuncaya kadar tekbîri uzatmak ve rukû'da olduğu gibi teşbihe ondan sonra başlamak lâzım gelir. Diğer intikaal tekbîrleri de bunlar gibidir

dizlerinden evvel yere koyardı, demiştir 1244[98].

72-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O, şöyle demiştin Bana Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hişâm'ın oğlu Ebû Bekr ile Abdurrahmân ibn Avf'un oğlu Ebû Seleme şöyle haber verdiler: Ebû Hureyre farz nev'inden olsun, başka nevi'den olsun; keza ramazânda olsun, ramazân dışında olsun, her namazda tekbîr alırdı" 1245[99]. Şöyle ki, namaza dikilip başladığı zaman tekbîr alırdı. Sonra rukû'a varırken tekbîr alırdı. Sonra Semiallâhu limen hamideh der, daha sonra secdeye varmazdan evvel Rabbena ve lekel-hamd derdi. Sonra secdeye süzülüp inerken Allâhu

---

1244[98] Nâfi'nin bu haberini İbn Huzeyme, Tahâvî ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir. İbn Umer'in meşhur mezhebi budur. Zîrâ: "Biriniz secde ettiğinde evvelâ ellerini yere koysun. Secdeden kalktığında da evvelâ ellerini kaldırsın. Çünkü yüz secde ettiği gibi eller de secde eder" dediği rivayet edilmiştir. Bu sözün de bâzı rivayetlerinde "Peygamber böyle yapardı" ziyâdesi de vardır. Ziyâdenin merfü' olması hakkında dedikodu olmuştur. Bundan dolayı ilim ehli arasında bu konuda görüş ayrılığı olmuştur. Bâzıları dizlerden evvel elleri yere koymanın evlâ olduğuna kaaildirler. Bil'akis dizleri ellerden evvel yere koymayı tercih edenler de çoktur

1245[99] Ebû Hureyre Mervân ibnu'l-Hakem tarafından istilılâf edildiği zaman, bu namazları kıldırmıştı

Ekber der, daha sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra ikinci secdeyi ederken tekbîr alırdı. Sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra ikinci rek'at-taki ilk oturuştan ayağa kalktığı zaman tekbîr alırdı. Namazı bitirinceye kadar her rek'atta bunu yapardı. Sonra namazdan kalktığı zaman: Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun ki, içinizde Rasûlullah'ın namazına en çok benziyen namazı kıldıran benim. Şu muhakkak ki Rasûlullah (S) dünyâdan ayrılıncaya kadar O'nun namazı vallahi işte böyle idi, derdi.

Râvî Ebû Bekr ibn Abdirrahmân ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle dediler: Yine Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah başını rukû'dan kaldırırken Semiallâhu limen hamidehu, Rabbena ve lekel-

hamd der, isimlerini söyleyerek bir takım kimseler için dua eder ve: Yâ Allah, Velîd ibnu'I-Velîd'i, Seleme ibn Hişâm'ı, Ayyaş İbn Ebî Rabîa'y* ve (kâfirlerin elinde bunalıp) zaîf görülen diğer mü'minleri kurtar. Yâ Allah, Mudâr'ı daha şiddetli çiğne, içinde bulundukları bu yıllan Yûsuf Peygamber'in o şiddetli yıllarına benzet, der idi. Ebû Hureyre: O sıralarda

Mudâr'ın doğu tarafta olanları, Rasûlullah'a henüz muhalif idiler, dedi 1246[100].

73-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne birçok kerre ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah bir defasında attan düştü - Sufyân "min feresin" yerine belki "an feresin" demiştir - de sağ tarafı berelendi. Bizler hasta ziyareti yapmak üzere yanına girdik. Derken namaz vakti geldi. Peygamber bize oturduğu hâlde namaz kıldırdı, biz de oturduk. Sufyân birlkerre de:Biz de oturarak namaz kıldık,ışeklinde söyledi. Peygamber namazı bitirince: "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Binâenaleyh imâm tekbîr aldığında, siz de tekbîr alınız. Rukû'a vardığında, siz de rükû'a varınız. Rukû'dan başını

1246[100] İsmâîl Peygamber'in evlâdından olan Arab kabîleleri Mudâr ve Rabîa diye iki büyük kola ayrılıyor. Kureyş, Mudâr'ın en hâlisidir. Bunlar gibi Hicaz'ın doğusunda oturan Huzeyl, Esed, Temîm, Dabbe, Muzeyne gibi kabileler de henüz kâfir ve Peygamber'e muhâsım idiler. Rabîa'dan olan Abdu'ı-Kays hey'etinin Peygamber'inyanında: Bizimle senin aranda Mudâr'dan olan şu kâfir kabîle var demeleri de, Ebû Hureyre'nin bu sözlerini te'yîd eder.

kaldırdığmda siz de kaldırınız. Semiallâhu limen hamiden dediği zaman, Rabbena ve leke'l-hamdu deyiniz. Secde ettiğinde siz de secde ediniz" buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne, tilmizi Alî ibn Abdillah'a: Ma'mer ibn Râ-şid de hadîsi bunun gibi mi getirdi? diye sordu. Alî ibn Abdillah: Evet, dedim. Sufyân: Vallahi Ma'mer, Zuhrî'den sağlam, sahîh bir ezberleme ile ezberlemiştir. Zuhrî de Ma'mer'in söylediği gibi Ve leke'l-hamdu demiştir, dedi.

Sufyân: Ben de Zuhrî'den, onun, sağ yanından berelendi dediğini ezberledim. Biz İbn Şihâb ez-Zuhrî'nin yanından çıktığımızda İbn Cureyc: Ben de Zuhrî'nin yanında bulunduğum hâlde, sağ bacağından berelendi dedi [1247][101].

48- Secde Etmenin Fazileti Babı

74- Bize Ebu'I-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştin Bana Saîd İbnu'l-Müseyyeb ile Atâ ibn Yezîd el-

[1247][101] Buhârî bu kısımla Zuhrî'den rivayet eden râvîlerin bâzı lâfızlarda ihtilâf ettiklerini işaret etmektedir

Leysîhaber verdiler. Onlara da Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Bâzı insanlar:

—Yâ Rasûlallah, kıyamet gününde biz Rabb'imizi görecek miyiz? diye sordular.

Rasülullah:

— "Ayın ondördüncü gecesi görmeye mâni' olucu hiç bir bulut yokken kornerde şekk ve ihtilâf eder misiniz?" dedi.

Sahâbîler:

— Hayır, yâ Rasûlallah, dediler. Rasülullah tekrar:

— "Ya görmeye mâni' olucu hiçbir bulut yokken güneşi görmekte şekk ve ihtilâf eder misiniz?"dedi.

Yine:

— Hayır, yâ Rasûlallah, dediklerinde; Rasülullah şöyle buyurdu:

— "İşte O'nu siz böyle göreceksiniz. Kıyamet gününde insanlar bir araya toplanacak da Allah: "Her kim her neye tapıyor idiyse, onun ardına düşsün" buyuracak (yâhud: Allah'ın emriyle bu sözü diyen diyecek). Artık kimi güneşin, kimi kamerin, kimi tâgûtlarm ardına düşecek. Yalnız bu ümmet, içlerinde

münafıkları da olduğu hâlde (yerinde durup) kalacak. Allah onlara (tanıdıklarından başka bir surette) gelecek de: Ben sizin Rabb'inizim, buyuracak. Onlar (Rabblerini o tecellî ile tamyamayacakları için: Senden Allah'a sığınırız) Rabb'i-miz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Rabb 'imiz bize geldiğinde biz O'nu tanırız, diyecekler. Allah onlara (bu defa tanıdıkları surette) gelecek de: Ben Rabb'inizim, buyuracak. Onlar da: Sen bizim Rabb'imizsin, diyecekler. Allah da onları da'vet buyuracak. Cehennemin ortasına sırat (yânî köprü) kurulur. Ümmetini (onun üstünden) en evvel geçirecek, ben olacağım. O gün rasûllerden başka hiçbir kimse (korku ve dehşet dolayısiyle) kelâm edemez. Rasüllerin de o günkü kelâmı: Allâhumme setlim, settim (Yâ Allah selâmet ver, selâmet ver) olacaktır.

Cehennemde sa'dân dikenlerine benzer çengeller vardır. Sa'dân dikenlerini gördünüz mü?" Sahâbîler:

— Evet, dediler. Rasülullah şöyle devam etti:

— "İşte bu çengeller sa'dân dikenlerine benzer. Ancak şu var ki, ne kadar büyük olduklarını ancak

Allah bilir. İşte bunlar insanları (kötü) amellerinden dolayı kapıp alırlar. Kimi (kötü) ameli dolayısiyle helak olur. Kimi hardal gibi ezim ezim ezildikten sonra kurtulur. Nihayet Allah, ateş ehlinden kimlere rahmet buyurmayı dilemiş ise (onları çıkaracak. Dünyâdaiken)Allah 'a ibâdet etmiş olanları çıkarmalarını meleklere emredecek. Onlar da onları çıkaracaktır. Melekler onları sucûd izlerinden (yânî secde uzuvlarmdaki izlerden) tanıyacaklardır. Ve işte onlar öylece çıkarılacaklardır. Allah secde izini yemeyi, ateşe haram kılmıştır. Binâenaleyh Âdem oğlu 'nun bütününü ateş yer de, yalnız sucûd izini yiyemez 1248[102].

Bunlar ateşten kavurulup kapkara olarak çıkarılacaklar. Üzerlerine hayât suyu dökülecek de, sel uğrağında biten reyhan tohumları nasıl çabuk biterse, yeniden Öylece biteceklerdir. Sonra Allah, kullan arasında hüküm ve kazayı sona erdirir. Ancak cennet ile cehennem arasında yüzü ateşe dönük bir kimse

1248[102] Buhârî'nin "Secde etmenin fazileti" unvanı altında açtığı bu bâbdaşu kıyamet ve arz hadîsim zikretmesi, secde ızmm işte bu faziletine delâlet ettiği içindir

kalır ki, o cennete girecek'ateş ehlinin sonuncusu olacaktır. O kimse "Yâ Rabb, yüzümü şu ateşten döndür; kokusu beni zehirleyip duruyor; yalazı beni yakıp duruyor", diyecek. Allah ona: "Bu senin dediğin yapılacak olursa, acaba başka şey istemeyecek misin?" buyuracak. O ise: "İzzetineyemin olsun ki hayır" diyecek ve Allah 'a, ilâhî meşîetin ilgili bulunduğu ahd ve mîsâkt verecek. Ondan sonra Allah onun yüzünü cehennem cihetinden cennet tarafına çevirecek. Yüzünü cennete doğru döndürünce, cennetin güzelliğini görecek. Allah'ın dilediği kadar bir müddet sükût ettikten sonra: "Yâ Rabb! Beni cennetin kapısına yanaştır" diyecek. Allah ona: "Evvelce istediğinden başka hiçbir şey istemeyeceğine ahd ve mîsâk vermiş değil miydin?" diyecek. O da: "Yâ Rabb!Mahlûkaatının en bedbahtı ben olmayayım"diyecek. Bunun üzerine yine Allah: "Bunu da sana verirsem, başka bir şey istemeyecek misin?" diyecek. O da: "İzzetine yemîn olsun ki, hayır; bundan başka hiçbir şey isteyecek değilim" cevâbını verecek. Ve Rabb'ine dilediği ahd ve mîsâkı verdikten sonra, Rabb'i onu cennetin kapısına yanaştıracak. O kimse cennet kapısına varıp da ondaki

revnak ve letafeti ve içindeki nadrat ve sevinci görünce, yine Allah '-in dilediği kadar bir müddet sükût edecek. Sonra: "Yâ Rabb! Beni içeriye sok" diyecek. Allah Taâlâ da: "Allah lâyıkmı versin behey Adem oğlu, sen ne sözünde durmaz kimsesin! Sen verdiğimden başka birşey istemeyeceğine ahd ve mîsâk vermiş değilmiydin?" buyuracak. O da "Yâ Rabb! Beni mahlûkaatın en bedbahtı kılma " diyecek. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah ona gülecek ve cennete girmesine izin verecek. Oraya alırken de ona: "Temenni et" buyuracak. O da uzun temennilerde bulunacak. Nihayet dilekleri kesilince Azîz ve Celîl olan Allah: "Şunu da, şunu da, şunu da, bunu da iste" buyuracak ki, istenecek şeyleri Azîz ve Celîl olan Rabbi aklına getirecek. Nihâyet bu türlü dileklerinin hepsi de kesilince, Allah Taâlâ: "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" buyuracaktır."

(Hadîsi Ebû Hureyre'den rivayet edenlerden biri olan Atâ ibn Yezîd el-Leysî der ki: Ebû Hureyre bunu rivayet ederken Ebû Saîd Hudrî de oturuyor ve Ebû Hureyre'nin dediklerinden hiçbir şeyi değiştirmeyi lüzumlu görmüyordu. Tâ: "Bunların hepsi ve bir o

kadar dahası hep senin" sözüne gelince) Ebû Saîd Hudrî, Ebû Hureyre'ye: "Rasûlullah (S), Azîz ve Celîl olan Allah: Bunlar ve daha on misli senindir buyuracaktır, demişti" dedi. Ebû Hureyre: Rasûlullah'tan yalnız "leke zâlike ve maahu misluhu = bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" buyurduğunu belledim, dedi. Ebû Saîd ise: "Bunların hepsi ve on misli de senindir" buyurduğunu ben işittim, dedi "1249[103].

1249[103] Ebû Saîd Hudrî'nin rivayetinde bu ihsanlar naklolunduktan sonra: "Artık kendi menziline girer. Derken Hür îyn'den olan iki zevcesi yanına girip: Seni bizim için, bizi de senin için diriltip yaratan Allah'a hamd ve sena olsun, derler. Râvî der ki: O kimse: Bana verilen nİ'metler hiçbir kimseye verilmiş değildir, diyecek" müjdesiyle söz hitâma erdiriliyor.
Bu hadîste secde etmenin fazileti zahirdir, zâten bâb da bununla unvânlan-dırılmıştı. Keza bunda Ekremu'l-Ekremîn olan Allah'ın keremi, lûtfu ve geniş fadhnın beyânı vardır. Yine bunda sıratın hakk olduğu, cennetin hakk olduğu, nârın hakk olduğu, haşrin hakk olduğu, neşrin hakk olduğu, suâlin hakk olduğu sabittir (Aynî).

49- Bab: Erkek Musalli Secde Halinde Pazularını Açar ve Karının Uyluklarından Uzaklaştırır [1250][104]

75-....... Bana Bekr ibnu Mudâr, Ca'fer'den; o da İbnu Hurmuz'dan; o da Buhayne'nin oğlu Abdullah ibn Mâlik'ten tahdîs etti. (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) namaz kıldığı zaman, secde esnasında koltuklarının aklığı görünecek derecede pazularının arasını açar (bedenini yerden uzak tutar)dı.

Leys de: Bana Ca'fer ibn Rabîa bunun benzeri olan hadîsi tah dîs etti, demiştir [1251][105].

50- Bab: Musalli Namazda Ayak Parmaklarının Uçlarını Kıbleye Yöneltir

Bunu Ebû Humeyd es-Sâidî, Peygamber'den

[1250][104] Bu bâb ve bundan sonraki bâb ayniyle unvanları ile birlikte Kitâbu's-Salât'ın 27. ve 28. bâblannda da geçmiştir. Ancak 27. babın hadîsinde küçük bir lâfız farkı, 28. bâbda ise üç hadîs vardı.
[1251][105] Bu ta'lîki Müslim mevsûlen rivayet etti.

söylemiştir [1252][106].

51- Bab: Musalli Sucüdu Tam Yapmadığı Zaman

76........ Bize Mehdî, Vâsıl'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den tahdîs etti. Huzeyfe (R), bir defasında rukû'unu ve sucû-dunu tam yapmayan bir kimse görmüş; o kimse namazını bitirince Huzeyfe ona: Sen namaz kılmış olmadın, demiştir. Râvî Ebû Vâil dedi ki: Ebû Huzeyfe'nin şunu da söylediğini sanıyorum: Sen bu hâl üzere ölecek olsan, Muhammed (S)'in sünneti üzere olmayarak ölmüş olacaksın [1253][107].

[1252][106] Ebû Humeyd'in bu hadîsi "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 14. bâbda mevsûlen gelecektir.

[1253][107] Buhârî bu hadîsi aynı kitabın "Musallî sücûdu tam yapmadığı zaman? "unvanlı 38. babında da başka tarîkden az bir lâfız farkıyle rivayet etmişti. Açıklamalar İçin oraya bakılmalıdır.

52-Yedi Kemik Üzerine Secde Etmek Babı

1254[108]

77-.......(İbn Abbâs -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) yedi uzuv üzerine secde etmekle, saçları ve elbiseyi toplamamakla emrolundu. (O yedi uzuv:) Alın, iki el, iki diz ve iki ayaktır.

78-.......Bize Şu'be, Amr'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs (R) 'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Bizler yedi kemik üzerine secde etmekle, elbise ve saçı (dürümü bozulmasın yâhud tozlanmasın diye) toplamamakla emrolunduk" buyurdu.

79-....... Bize İsrâîl, Ebû İshâk'tan; o da Abdullah ibn Yezîd el-Hatmî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize yalancı olmayarak Berâ ibn Âzib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in ardında

---

1254[108] Yedi kemikten maksad, yedi uzuvdur. Hadîsin bâzı rivayetlerinde yedi uzuv diye gelmiştir. Bu yedi uzuvdan her birinde çok kemik varsa da, bu, ba'zın hükmünü külle vermek nev'inden bir isimlendirmedir

namaz kılardık. Peygamber Semiallâhu limen hamideh dediğinde, Peygamber alnım yere koymadıkça, hiçbirimiz (secdeye varmak için) belini bükmezdi 1255[109]

53- Burun Üzerine de Secde Etmek Babı

80-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben, biri alın - (alnını gösterirken) eliyle burnunu da işaret etti -, iki el, iki diz, iki ayak uçları olmak üzere yedi kemik (yâni yedi organ) üzerine secde etmek/e emrolundum. Namaz kılarken elbiseyi ve saçları (dürümü bozulmasın yâhud tozlanmasın diye) toplamaktan da nehyolundum" 1256[110].

1255[109] Bu hadîs az. bir lâfız farkıyle Kitâbu'l-Ezân'ın "İmâmın arkasında namaz kılan ne zaman secdeye varır" unvanlı 52. babında da geçmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, alnı yere koymayı ifâde eden cümlesidir.

1256[110] Bu hadîs ile benzerlerindeki sarahate binâen, yedi uzuv üzerine secde etmenin meşru i yy etinde ittifak vardır. Bu uzuvlar metinden de anlaşıldığı üzere yüz, dizler, eller (yânî ellerin içi), ayak uçları, yânî parmaklardır. Yüzden maksad alındır. Alın üzerine secde etmenin faziletinde ittifak vardır. Burunun bunda dâhil olup olmadığı hususunda görüş ayrılığı

54- Çamur İçinde İken de Burun Üzerinde Secde"Etmek Babı

81- Bize Mûsâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd Hudrî'ye gittim de: Bizimle hurmalığa doğru çıkmaz mısın, orada konuşalım? dedim. Çıktı. Râvîdedi ki: Ben ona Kadir Gecesi hakkında Peygamber'den işittiğini bana tahdîs et, dedim. O şöyle dedi:

Rasûhıllah ramazânın ilk on gününde i'tikâf etti. Biz de O'nunla beraber i'tikâf ettik. Sonra O'na Cibril geldi de: Aradığın şey önündedir, dedi. Rasûlullah

---

vardır. Herhalde alın ile burun üzerine secde etmenin, en az, müstehâb olduğunda şiibhe yoktur.
Diğer secde organlarına gelince, her iki elini, her iki dizini, her iki ayağını yere dayamak -bâzı âlimlere göre- vâcib olduğundan, bunlardan da herhangi organ dolayısiyle secdeyi bozan musaliînin namazı sahîh olmaz. Bâzı âlimlere göre ise bu organların yalnız birer cüz'ünü yere koymakla, farz yerine gelmiş olur. Elbise ile saçların namaz için yâhud namaz içinde toplanması mekruhtur. Bu kerâhat, tenzihi kerâlıattir. Binâenaleyh bunun namaz bozucu olmadığında. ittifak vardır.

ortadaki on gün için de i'tikâf etti. Bizler de O'nunla beraber i'tikâf ettik. Yine O'na Cibrîl geldi ve: Aradığın şey önündedir, dedi. Peygamber (S) ramazânın yirminci gününün sabahında ayağa kalktı, bir hutbe îrâd ederek şöyle buyurdu: "Peygamber'-le beraber kim i'tikâf ediyorsa (i'tikâf yerine) dönsün. Çünkü bana Kadir Gecesi gösterildi. Fakat sonra unutturuldum. Kadir Gecesi son on gün içindeki tek sayılı gecededir. Ben (ru'yâda) kendimi çamur ve su içinde secde eder hâlde gördüm ". Râvî dedi ki: Mescidin tavanı hurma ağacından idi. Biz gökde bir şey görmüyorduk. Akabinde bir bulut parçası geldi. Yağmura mazhar kılındık. Peygamber bize namaz kıldırdı. Ben Rasûlullah'ın alnı üzerinde ve burnunun ucunda çamur izini gördüm. Bu çamur ve su izi, Peygamber'in gördüğü rıT-yânın tasdiki, yânî te'vîlidir [1257][111].

[1257][111] Buhârî bu hadîsi Namaz, Oruç ve İ'tikâf Kitâblan'nda uzun, kısa lâfızlarla ve değişik tarîklerden tahrîc etmiştir.
Buradaki başlığa delil olan kısmı, yağmur çisentisinde kıldıkları namazda Peygamber'in alnı ile burnu üzerinde ıslaklık ve çamur izi görüldüğünü ifâde eden kısmıdır. Demek ki, hafif yağmur ile ıslanmak, hafif çamura bulanmak bile secdeye mâni' olmuyormuş

55- Elbisenin Düğümlenmesi ve Bağlanması

Ve namazda iken avret yerinin açılacağından korktuğu zaman, elbisesini kendine doğru toplayan, kimse babı [1258][112].

82-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: İnsanlar Peygamber (S) ile beraber namaz kılarlardı. Öyle hâlde ki, bâzıları bellerindeki futaları dar ve küçük oldukları için, boyunlarına bağlamışlardı. Bundan dolayı cemâate gelen kadınlara: Erkekler tamâmiyle doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denilirdi.

56- Bab: Namaz Kılan Kimse Saçları Avuçlayıp Toplanmaz

[1258][112] Buhârî bu başlıkla, biraz önce geçen elbise toplama yasağının zaruret hâli dışına hamledilmiş olduğunu işaret etmiştir. Metindeki gibi zaruret hâlleri, bu yasaklıktan ve kerâhatten müstesnadır. Bu hadîs Kitâbu's-Salât, "Elbise dar olduğu zaman?" unvanlı 6. bâbda da geçmişti

83-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yedi ke mik üzerine secde etmekle, (namaz kılarken) elbisesini ve saçlarını top lamamakla emrolundu [1259[113]],

57- Bab: Namaz Kılan Kimse, Namaz İçinde Elbisesini Toplamaz

84-.......Bize Ebû Avâne, Amr'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben yedi şey üzerine secde etmekle emr olundum. Ben (namazda) saçları ve elbiseyi toplamam" buyurdu.

58- Secde Halinde Tesbih ve Dua Etmek Babı

85-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S),

1259[113] Sarihler bunehiyde iki hikmet bulmuşlardır: Saçlar olsun, elbiseler olsun mu-sâllî ile beraber secdeden hissedar olmak için. Yere değmesin diye saçlarını çem-renip, elbisesini toplayan kimse mütekebbire benzer bir hey'ete giriyor. Makaam ise hudû' ve huşu' makaamıdır. Bir de Arablar'da âdet, saçları uzatıp salıvermektir; baş üzerine toplamak âdeti onlarda yoktur

rukû'unda ve sucûdunda Subhâneke Allâhumme, Rabbena ve bi-hamdike, Allâhumme ığfir it (-Ey bizim Rabb'imiz olan Allah, seni kendi havi ve kuvvetimle değil, hamde lâyık olan tevfik ve hidâyetinle sana mahsûs olan hamd ile tesbîh ederim. Yâ Allah, bana mağfiret et) demeyi çokça

yapardı [1260[114]].

Âişe: Peygamber bunu demekle Kur'ân'm emrine imtisal ediyordu, dedi [1261[115]].

59- Namazda İki Secde Arasında (Biraz) Beklemek Babı

86-....... Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) arkadaşlarına: Rasûlullah(S)'m namazını size göstereyim mi? dedi. Bunu söylerken henüz namaz vakti değildi. Mâlik ayakta durdu. Sonra rukû'a varıp

---

1260[114] Bu hadîs aynı kitabın "Rükû hâlinde duâ" unvanlı 42. babında geçmişti. İki babın hem başlıklarında, hem de hadisin metninde küçük lâfız farkı vardır. Tarîkleri de ayrıdır. Böylece ayrılık hâsıl olmuştur

1261[115] Peygamber'in yerine getirdiği Kur'ân emri en-Nasr Sûresi'ndeki "Rabbini hamd ile tesbîh et..." (1-3) emridir

tekbîr aldı. Sonra başını kaldırdı. Azıcık durduktan sonra secdeye vardı. Sonra başını kaldırıp azıcık durdu. Ve şeyhimiz Amr ibn Seleme'nin namazı gibi kıldırdı. Râvî Eyyûb Sahtiyanı dedi ki: Amr ibn Seleme, başkalarının yapageldiklerini görmediğimiz bir şeyi yapıyordu. Yânî üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında otururdu. Ebû Kılâbe rivayetine devam ederek, Mâlik'in şöyle dediğini haber verdi: Biz Peygam-ber'in yanma geldik ve bir müddet ikaamet ettik. Bize: "Ehlinizin yanına dönseniz-'Fulân namazı fulân vakitte, fulân namazı dafulân vakitte kılınız. Namaz vakti geldiğinde biriniz ezan okusun, en yaşlınız size imâm olsun"' buyurdu [1262][116].

[1262][116] Bu hadîs Kitâbu'l-Ezân'm "Seferde bir tek müezzin ezan okusun diyen kimse" unvanlı 17. ile "Kıraatte musâvî olduklarında en büyükleri İmâm olsun" un-vânlı 49. bâblarında geçmişti.
Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı "sonra başını kaldırıp azıcık durdu" fıkrası ile "yânî üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında otururdu.." fık-rasıdır. Bu istirahat celsesi ki, birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında, secdeden başını kaldırdıktan sonra azıcık oturup, ondan sonra kalkmaktır. Daha evvel geçtiği gibi bu celseyi bâzı âlimler müstehâb sayıyor, bâzıla-. rı da tanımıyor. Geçen bâblardaki açıklamalara da bak.

87-.......el-Berâ şöyle demiştir: Peygamber (S)'in rukû'u, iki secde arasındaki oturması birbirine takriben musâvî idi 1263[117].

88-.......Enes (R): Peygamber (S), bize nasıl namaz kıldırır idiyse, onu gördüğüm şekilde size namaz kıldırmaktan vazgeçmeyeceğim, dedi. Sabit ibn Eşlem el-Bunânî, namazın ta'rîfi olmak üzere şöyle dedi: Enes, sizi yaparken görmediğim bir şey yapardı: Başını rukû'dan kaldırdığı vakit, gören secde etmeyi unuttu diyecek kadar ayakta dururdu. İki secde arasında da yine gören unuttu diyecek kadar otururdu 1264[118].

1263[117] Bu hadîs aynı kitabın "RukÛ'u tamamlamanın sının.." unvanlı 40. babında geçmişti. Açıklamalar için oraya bakılmalıdır.

1264[118] Sabit el-Bunânî bu ifâdelerle Enes'in kavme ve celsesini ta'rîf etmiştir ki, o da Peygamber'in kavme ve celsesini tatbik ediyordu

Bu hadîs de aynı kitabın "Rukû'den başını kaldırdığı zaman beden Uzuvlarının tamamen sakinleşip yatışması" unvanlı 46. babında geçmişti. Açıklamalar için oraya bakılsın.

60- Bab: Namaz Kılan Kimse Secde Esnasında Kollarını Yere Yayıp Döşemez

Ve Ebû Humeyd: Peygamber (S) secde etti de ellerini yere yaymaksızın ve biribirine yanaştırmaksizin koydu, dedi 1265[119].

89-.......Bize Şu'betahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim, o da Enes ibn Mâlik'ten. Peygamber (S): "Secdede i'iidâl üzere bulununuz. Hiç biriniz kollarını (secde esnasında) köpeğin kolunu yayması gibi yaymasın" buyurdu 1266[120].

1265[119] Bu ta'lîk, iki bâb sonra gelecek olan "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babın ikinci hadîsinin bir parçasıdır.

1266[120] Kollarını yere yaymaktan nehyolunmasındaki hikmet, nehyolunan hey'etin ten-bel ve namaza lâyıkıyle ehemmiyet vermeme hâline benzemesidir. Hâlbuki kolların kaldırılıp yanlardan uzakça tutulması tevazu' hâline daha münâsibi olduğu gibi, alnı yere dayamaya da dalia ziyâde hizmet eder. Herhalde kolları secdede yaymak mekruhtun Fakat bu, tenzîhî kerâhattir

61- Namazının Tek Rek'atlarında Olduğu Zamanlarda (Bir Müddet) Dümdüz Oturup, Sonra Ayağa Kalkan Kimse Babı

90-.......Bize Mâlik ibnu'l-Huveyris el-Leysî(R) haber verdi ki, kendisi Peyamber(S)'i şöyle namaz kılarken görmüştür: Peygamber namazının tek rek'atlarmda olduğu zamanlarda (bir müddet) dümdüz oturmadıkça (sonraki rek'at için) ayağa kalkmazdı 1267[121].

62- Bab: Namaz Kılan Kimse Rek'attan Kalktığı Zaman Yere Nasıl Dayanır?

91-.......Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) bize geldi de, bizim şu (Basra'daki)

1267[121] Bu hadîs birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında istirahat oturuşuna, yâni azıcık oturduktan sonra müteâkib rek'ata geçmek için ayağa kalkmaya âid olan rivayettir. Buna dayanarak bâzı âlimler bu celsenin müstehâblığına kaail olmuşlar, bâzıları da bu celseyi ihtiyarlık ve za'f kaydıyle müstehâb görmüşler, daha başkaları ise buna da kaail olmamışlardır. Geçen 59. bâbda da bu konuda bilgi verilmişti

mescidimizde bize namaz kıldırdı. Gelince: Namaz kılmak istemediğim hâlde sizlere namaz kıldıracağım. Lâkin sizlere Peygamber'i nasıl namaz kılar gördüğümü göstermek istiyorum, dedi: Eyyûb dedi ki: Ben, Ebû Kılâbe'ye: Mâ-lik'in namazı nasıl oldu (yânî nasıl kıldırdı)? diye sordum. Bizim şu şeyhimiz, yânî Amr ibn Seleme'nin namazı gibi dedi (ki o şeyh, birinci rek'atta sucûddan başını kaldırdıktan sonra ayağa kalkmadan evvel otururdu). Eyyûb: Bu şeyh, (i'tidâlden başka olarak her intikaalde) tekbîri tamamlar, ikinci secdeden başını kaldırdığında biraz oturur ve yere dayandıktan sonra ayağa kalkardı, dedi 1268[122].

63- Bab: Namaz Kılan Kimse İki Secdeden (Üçüncüye) Kalkarken Tekbir Alır

Abdullah ibn Zubeyr de kalkışında tekbîr alırdı 1269[123].

1268[122] Şafiî'ye göre sünnet olan, yere dayanarak kalkmaktır. Hanefîler'de bu dayanma sünnet değildir

1269[123] İbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini İbn Ebî Şeybe sahîh bir

92-....... Bize Fulayh ibn Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ebû Saîd Hudrî (R) bize namaz kıldırdı da, bu namazda secdeden başını kaldırırken, (ikinci) secdeye varırken, bu secdeden başını kaldırırken, ikinci rek'attan ayağa kalkarken tekbîrleri açıktan aldı ve: Peygamber'i namazı böyle kılar gördüm, dedi [1270][124].

---

isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.

[1270][124] İsmâîlî'nin et-Mustahrac'ındaki hadîsin sonunda tercemesi ile, "Ebû Saîd namazdan çıkınca ona: Senin kıldırdığın namaz hususunda insanlar ihtilâfa düştüler, denildi. Bunun üzerine Ebû Saîd, minberin yanında ayağa kalktı da cemâate hitaben: Vallahi kıldığınız şu namaz hakkında ihtilâf çıkmış, çıkmamış; hiç umurumda değil. Ben Rasûlullah(S)'ı namazı böyle kılar görürdüm, dedi" ziyâdesi de vardır ki, bu, Buhârî'deki metni daha ziyâde îzâh ediyor.

Askalânî'nin dediği gibi, hadîste sözü edilen bu ihtilâf, namazda imâmın tekbîrleri açıktan söyleyip söylememesi hakkında vâki' olmuştu. İmrân hadîsinin şerhlerinden bilindiği üzere, Emevîler ile ta'ym ettikleri âmiller, İntikaalât tekbîrlerini cehren almazlardı. Ebû Saîd'in ihya etmek istediği sünnet unutulmuş ve cemâatten çoğunun meçhulü kalmış olduğundan, tekbîrlerde cehr, sünnete uygun mudur, değil midir? diye ihtilâf vâki' olmuştur.

Kulübü Sitte sahihleri İçinde bu hadîsi yalnız Buhârî tahrîc etmiştir. Buharı hadîsleri üzerine Mustahrac yazan İsmâîiî, başka bir tarîkten Ebû Saîd Hud-rî'nin namaz kıldırması sebebini naklediyor. Ma'lûm olduğu üzere Medîne'nin Emevîler tarafından vâlîsi olan Mervân ibnu'l-Hakem, Medîne'de

93-....... Bize Gaylân ibnu Cerîr, Mutarrıf'tan tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben, İmrân ibn Husayn (R) ile birlikte (Cemel vak'asından sonra) Alî ibn Ebî Tâlib'in arkasında bir namaz kıldım. Emîru'l-Mü'minîn Alî, secdeye varırken, secdeden kalkarken, ikinci rek'attan kıyama kalkarken hep Allâhu Ekber diye tekbîr aldı. Alî namazdan selâm verip çıktığı zaman, İmrân benim elimden tuttu da: Yemîn olsun bu zât bize, Muhammed(S)'in kıldırdığı namazı kıldırdı - yâhud şöyle: Vallahi bu zât bana Muhammed'in namaz kıldın-şını hatırlattı -, dedi [1271][125].

64- Teşehhüdde Oturma Sünneti Babı

Ve Ümmü'd-Derdâ, namazında erkek oturuşu

---

olmadığı zaman, yâhud bir özrü bulunduğu zamanlarda Ebû Hureyre'yi namaz kıldırmak üzere kendine nâib nasb edermiş. "Bir defa Ebû Hureyre hastalandı, yâhud hazır değildi. Bize namazı Ebû Saîd kıldırdı. Namaza başlarken, rukû'a varırken, secdeye giderken..." diye söze başlıyor.

[1271][125] Bu hadîs kısa ve uzun lâfızlarla aynı kitabın "Tekbîrin sücûdda tamamlanması" ve "Tekbîrin rukû'da tamamlanması" unvânlarıyle geçen 35. ve 38. bâblarında da geçmişti. Açıklamalar için oralara bakılmalıdır

hey'etinde otururdu; kendisi de bir fakîhe idi 1272[126]

94-.......Abdullah ibn Umer'in oğlu şöyle haber vermiştir: Kendisi, Abdullah ibn Umer'in namazda teşehhüd için oturduğunda bağdaş kurduğunu görmüş. (Abdullah dedi ki:) Ben de babam Abdullah ibn Umer gibi bağdaş kurdum. Ben o günlerde yaşça küçüktüm. Babam Abdullah ibn Umer beni bu oturuştan nehy etti ve: Namazdaki sünnet ancak sağ ayağını dikmen, sol ayağını da bükmendir, dedi. Oğlu ona: Sen bunu yapıp duruyorsun, deyince; İbn Umer: (Evet, yapıyorum) çünkü ayaklarım beni taşımıyor, cevâbını vermiştir 1273[127].

1272[126] Buhârî Ümmü'd-Derdâ'nın bu oturuşunu ei-Târîhu's-Sctgîr'mde Mekhûl'den mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir

1273[127] Bir fiilin sünnet oluşuna sahâbînin şahadet etmesi, Peygamber'in bu hususta ya sözünü işitmiş, yâhud fiilini görmüş olduğuna delâlet eder ki, bir merfû' hadîs hükmündedir. Namazda otururken sağ ayağı dikip sol ayağı bükmek sünneltir. Sünnetin bu kadarı sabit olduktan sonra oturuşun sıfatı hakkında ihtilâf edilmiştir. Bâzı insanlar erkek oturuşu ile kadın oturuşu arasında ayrılık görürler. Buhârî bâb başlığında Ümmü'd-Derdâ'nın namazda teşehhüdde erkek gibi oturduğunu rivayet etmekle berâber,'Ümmü'd-Derdâ'nın bir fakîhe olduğu kaydım ilâve et-mesİ, oturuşlarda erkek ile kadın

95- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Leys, Hâlid'den; o da Arar ibn Halhala'nın oğlu Muhammed'den; o da Amr ibn Atâ'nın oğlu Muhammed'den tahdîs etti. H Ve yine bize el-Leys ibn Sa'd, Yezîd ibn Ebî Habîb'den ve Yezîd ibn Muhammed'den; onlar da Muhammed ibn Amr ibn Halhala'dan; o da Muhammed ibn Amr ibn Atâ'dan tahdîs etti. Muhammed ibn Atâ şöyle demiştir: Peygam-ber'in sahâbîlerinden bir takım zevat ile beraber otururken, Peygam-ber'in namazını konuştuk. Ebû Humeyd es-Sâidî şöyle dedi: Rasûlullah'm namazını en iyi belleyeniniz ben idim. Ben O'nu gö-rürdüm ki, iftitâh tekbîrini aldığında ellerini omuzlan hizasına getirir. (Sonra Kur'ân'dan bir mikdâr okurdu). Rukû'a vardığında elleriyle dizlerini tutardı. Sonra belini (kamburlaştırmadan) büker, başını kal-

---

arasında fark gözetmemek mezhebine mail olduğunu iş'âr eder. Seleften bâzıları kadın hakkında sünnet bağdaş kurmak olduğunu söylemiş; bâzıları da yalnız nafile namazlarda bağdaş kurmasını tecvîz etmiştir.
Herkese göre nafile namazda ve yalnız hasta hakkında farzda bağdaş kurmanın cevazında, âlimler arasında ihtilâf vardır.

dırdığında kemiklerinden her biri yerli yerine gelinceye kadar doğrulur. Secde ettiğinde kollarını yere yaymaksızın ve biribirine yanaştırmaksızın koyup, ayaklarının parmaklarını kıbleye karşı getirir. İlk iki rek'at başında (teşehhüd için) oturduğunda, sol ayağının üzerine oturup sağ ayağım diker 1274[128]. Son rek'atta oturduğunda ise, sol ayağını ileri alıp ve diğerini dikip, mak'adesi üstüne oturur idi 1275[129]. el-Leys ibn Sa'd da, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; Yezîd ise Muhammed ibn Halhala'dan; İbnu Halhala ise İbn

---

1274[128] Sol ayağın üzerine oturup sağ ayağını dikmeye "iftirâş" denir. Tahâvî'nin rivayetinde teşehhüd hey'eti hakkında tafsîlâf fazladır. Orada şöyle deniliyor: "Sonra oturup sol ayağını iftirâş etti, yânî altına aldı. Sağ ayağının üslünü kıbleye karşı getirdi. Sağ avucunu sağ dizinin üzerine ve sol avucunu sol dizinin üzerine koydu. Ve Şahadet Kelimesi'ni telâffuz ederken parmağı ile işaret elti".

1275[129] Mak'ade üzerine bu oturmaya "teverruk" denir. Bu hadîsin Ebû Dâvûd'daki rivayetinin sonunda: Ahmed İbn Hanbel rivayetinde şu ziyâde vardır: Ebû Humeyd ile birlikte o mecliste hâzır bulunan sahâbîler: Doğru söylüyorsun, Rasûlullah işte böyle namaz kılardı, dediler" ziyâdesi vardır ki, kıssanın bu fıkrası Buhârî'de yoktur. Ebû Humeyd'İn rivayet ettiği bu hadîs, bu suretle pek ziyâde ehemmiyet kazanıyor. Zîrâ takriben on sahâbînin daha tasdîkına mazhar oluyor.

Bu hadîs, birinci ve ikinci oturuş arasında oturuşça fark gözetenler ile gözetmeyen Ebû Hanîfe arasındaki dayanaklardan biridir. Şafiî ile o tarafta kalan birçok fakîhler, birinci oturuşta yalnız iftirası, ikinci oturuşta ise teverrukü sünnet addederler.

Atâ'dan işitmiştir. Ebû Salih, el-Leys ibn Sa'd'dan "Kullu fakaarin" şeklinde söyledi. Ve Abdullah ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Eyyûb'dan söyledi. O şöyle demiştir: Bana Yezîd ibnu Ebî Habîb tahdîs etti. Ona da Muhammed ibn Amr "Kullu fakaarin (= Her sırt kemiği)" şeklinde tahdîs etmiştir'.1276[130]

65- Peygamber (S) İkinci Rek'attan Üçüncü Kalktığı ve Geriye Dönmediği İçin, Birinci Teşehhüdü Vacib Görmeyen Kimse Babı

96-....... ez~Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdulmuttalib oğulları'nın azadhsı olan Abdurrahmân ibn Hürmüz tahdîs etti. Ve Zuhrî bir kerre de Rabîa ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib'in azadhsı diye söyledi (ki bu iki nisbet arasında münâfât yoktur). Ezd Şenûe'den ve Abdu Menâf oğulları'nın halîflerinden olan Abdullah ibn Buhayne —ki Pcy-gamber'in

---

1276[130] Buhârî buradaki isnâdlarla, bu hadîste vâki' olan an'anelerin semâ menzilesinde olduğunu ifâde etmek istemiştir (Kastallânî).

sahâbîlerinden idi— şunu nakletti: Peygamber (S) bir defa onlara öğle namazı kıldırmış. Bu namâzda'ilk iki rek'attan sonra teşehhüde oturmaksızın (secdeden üçüncü rek'ata) kalkmış. İnsanlar da O'na uyarak birlikte ayağa kalkmışlar. Namazı bitirip de -halk,- selâm vermesini bekledikleri sırada- oturduğu yerde tekbîr alıp, selâm vermeden (yanılmaktan dolayı) iki kerre secde etmiş ve sonra selâm vermiştir [1277][131].

66- (Üç ve Dört Rek'atlı Namazlarda) Birinci Oturuşta Teşehhüd Okumak Babı

97-.......Abdullah ibnu Mâlikin ibnu Buhayne (R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah bizlere öğle namazı kıldırdı. Üzerinde oturmak vazifesi varken ayağa kalkiverdi. Nihayet namazının sonunda -bulunduğu zaman oturduğu yerden iki secde yaptı [1278][132].

[1277][131] Bu lassayagöre ilk teşehhüdün mahalli olan birinci oturuşun terki üzerine nok-- sanın yanılma secdesi ile bütünlenip telâfi edilmesi, birinci teşehhüdün farz olmadığına delîl sayılmıştır. Nitekim cumhur kavli budur

[1278][132] Yânî selâmdan önce ve teşehhüdden sonra iki secde

67- Sonuncu Oturuşta Teşehhüd Okumak Babı

98-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber'in arkasında namaz kıldığımız vakitlerde'es-âm« ala Cibnyle ve Mîkâ-îyle, es-Selâmu alâfulânin vefulânin {Cibril'e ve Mikâîl'e selâm olsun. Fulân ve fulân meleklere selâm olsun) derdik. Rasûlullah (S) bize döndü de şöyle buyurdu: "Selâm Allah'ın kendisidir [1279][133]. Herhanginiz namaz kıldığında et-Tahıyyâtu liİlâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyıbâtu. es-Selâmu ateyke eyyuhen-nebiyyu ve rahmetu İlâhi ve be-rekâtuhu. es-Selâmu aleynâ ve alâ

---

yaptı. Bu hadîste "Üzerinde oturma vazîfesi varken ayağa kalkıverdi" dediği İçin, bâzı âlimler bunda vu-cûba bir iş'âr vardır, demişlerdir.

et-teşehhüd; tefa'ul vezninde, namaz oturuşunda Şehâdet Kelimelerİ'ni müş-temil olan "Tahıyyât"ı okumak ma'nâsınadır ki, şer'î bir vazı'dır (Kaamûs Ter.).

[1279][133] Buhârî'nin diğer rivayetinde hadîs es-Selâmu alâ'llâht fıkrasını ihtiva ediyor. Selâm, Allah'ın güzel isimlerinden olunca, es-Selâm alâllah, es-Selâm alâ's-Selâm takdîrinde olmuş oluyor ki, selâmın ma'kûl vechi kalmaz. Peygamber bu se-beble "Selâm Allah'ın kendisidir" (Yânî, O'na selâm gerekmez) buyurmuştur.

ibâdillâhVs-sâtthıyn (Tahiyyetler Allah'a dönücü ve O'na mahsûstur. Salâvât Allah içindir; tayyibât da O'na mahsûstur. Ey Peygamber, selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri Senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın sâlih kullarına selâm olsun), desin 1280[134]. Zîrâ bu ibâdu'llâhVs-sâlihıyni dediğinizde, gökte olan ve yerde olan hersâlih kula râcV olmuş olur. (Bundan sonra da:) Eş-hedu en lâ ilahe üle'llâh ve eşhedu enne Muhammeden ahduhu ve rasûluhu (Şehâdeî ederim ki, Allah'tan başka hakk ma'bûd yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Vluhammed O'nun kulu ve elçisidir), deyiniz" buyurdu.

1280[134] Bundan sonraki ibare "Veala ibâdi'ilâhî's-sâlihıyn"lafzıyla selâm etmenin diğer lâfızlara neden üstün olduğunu beyân eden bir ara cümledir. Yoksa "Ve ala İbâdillâhi's-sâlihıyn "den sonra hemen teşehhüd gelir. Nitekim bâzı rivayetlerde bu ara cümlesi kelâmın sonuna ve teşehhüdden sonraya alınmıştır. Bu rivayette.bu sözün araya girmesi râvîlerden birinin tasarrufu gibi görünüyor. Peygamber'in "es-Selâmıt alâ Cibrîyle ve Miköîyle, es-Selâmu alâfulanın ve falanın" diyerek melek isimlerini saymaktan vazgeçirmek için Öğrettiği bu mübarek lâfız, Peygamber'in cevâmi'u'I-kelîm sözlerinden biridir. Farzı muhal sahâbîler ömürleri oldukça birer birer melâike isimlerini saysalardı, yine melâi-kenin çoğu açıkta kalacaktı. Bu lâfız ise bütün melekleri şâmil olduğu gibi, Peygamberler Rasüiler, Sıddîklar, hulâsa sâlih olan kulların hepsini de şâmildir

68- (Teşehüdden Sonra) Selamdan Önce Dua Etmek Babı

99-.......Bize Urveibnu'z-Zubeyr, Peygamber'in zevcesi ÂÎşe'den haber verdi. Âişe (R) ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) namazın içinde (yânî sonunda) 1281[135]: "Allâhumme innî eûzu bike miti azâbVl-kabri. Ve eûzü bike min fitnetVl-MesîhVd-Deccâl Ve eûzu bike mine'l-mahyâ vel-memâti. Allâhumme innî eûzu bike mine1-me'semi vel-mağrami (Yâ Allah, ben kabir azabından Sana sığınırım. Dec-câl Mesih fitnesinden de Sana sığınırım. Hayâtın ve ölümün fitnelerinden de Sana sığınırım. Yâ Allah, ben günâh işlemekten ve borçlu olmaktan da Sana sığınırım)" diye duâ ederdi. Bir sözcü kendisine:

1281[135] Fi's-Salât = Namazda" demekle, namazın hangi rüknünde bu duanın okunacağı kat'î olarak büinemese de duâ yerinin namazın sonunda teşehhüdden sonra selâmdan evvel olmak lâzım geleceği aklî karinelerden başka bâzı haberler ile de sabit oluyor. Nitekim bundan sonraki bâbda zikredilecek bu hadîsin diğer rivayetinin sonunda "Sonra dilediği duayı seçer" buyurulmuştur. Hadîsler birbirini tefsir edicidir. Binâenaleyh duâ yerinin son teşehhüdden sonrası olduğu taayyün ediyor. Bu konuda başka hadîsler de vardır.

Borçtan Allah'a sığınmayı neden çok söylüyorsun? dedi. Bunun üzerine Peygamber:« borçlandığı vakit söz söyler de yalan uydurur; söz verir de sözünde duramaz" buyurdu [1282][136].

Yine ez-Zuhrîden: Şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, Âişe: Ben Rasûlullah'tan, namazının içinde Deccâl fitnesinden Allah'a sığınmakta olduğunu işittim, demiştir.

Muhammed ibn Yûsuf şöyle dedi: Ben Halef ibn Âmir'den işit-tim;,o, şeddesiz el-Mesîh ile şeddelenmiş el-Messîh isimleri hakkında: Bu ikisi arasında hiçbir fark yoktur; bunların biri îsâ aleyhi's-selâm, diğeri de Deccâldir, diyordu [1283][137].

[1282][136] Mesîh.îsâ ibn Meryem'e de, Deccâl'e de denir. Lâkin ikincisi dâima Deccâl kay-dıyle birinciden ayırdedilir. Deccâl'e Mesîn denilmesi, kendisinden hayır silindiği, yâhud gözlerinden biri silik olup tek gözlü olduğu, yâhud yeryüzünü kısa zaman içinde dolaşacağı içindir.
Meryem oğlu îsâ'ya Mesîh denmesi hakkında türlü türlü vecihler beyân edilmiş ise de, kelimenin İbrânîce "Meşîha"dan alındığına dâir olan vecih, hepsinden kuvvetli görünüyor.
[1283][137] Buhârî bu fıkrada, o zâtın Mesîh ve Messîh isimleri arasında fark görmediğini hikâye ediyor. Bu iki isim arasında fark olduğu görüşleri de vardır.

100-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebu'l-Hayr'dan; o da Abdullah ibn Amr'dan; o da Ebû Bekr es-Sıddîk'dan tahdîs etti. Ebû Bekr, Rasülullah'a: Bana bir duâ öğret de, namazımın içinde (yânî sonunda) onunla duâ edeyim, demiş. RasûluIIah da: "Allâhumme innî zalemtu nefsi zulmen kesîran. Ve lâ yagfiru'z-zunûbe illâ ente. Fağfir lî ıhağfiraten min indike ve'rhamnî. İnneke ente'l-gafûru'rrahîmu (—Yâ Allah, şübhesiz ben kendime çok zulüm ettim. Günâhları mağfiret edecek de ancak sensin. Öyle ise kendi rahîmiyyet katından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve bana rahmet eyle. Şübhesiz ki. Gafur ve Rahîm, ancak Sen'sin), de" buyurdu [1284][138].

[1284][138] Bu hadîsi sahâbî sahâbîden rivayet etmiştir. Bundan dolayı da hadîscilerden kimi Abdullah ibn Amr'ın müsnedinde, kimi ise Ebû Bekr'in müsnedinde zikretmişlerdir.
Hadîste taleb, niyaz ve rahmetle ikmâl ediliyor. Ve-duâ Allah'ın Gafûriyet ve Rahîmiyetine İltica ile sona erdiriliyor, ki bu mübarek duanın cevâmi'u'l-kelimden olduğuna şübhe yoktur. Zîrâ kul, büyük ve çok zulüm sahibi olmak gibi taksîrâtınm kemâlini i'tirâf etmekle beraber, mağfiret ve rahmetten ibaret olan in'âmın kemâlini de taleb ediyor. Mağfiret, cehennem ateşinden uzak bırakılmak, rahmet de cennete girdirilerek Rabb'a nazardan hissedar kılınmaktır. Ne saadet! Ne büyük kurtuluş ve zafer!

69- Teşehhüdden Sonra (Selamdan Önce) Vacib Olmaksızın Tercih Olunacak Dua Babı

101-.......Bana Şakîk, Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Bizler Peygamber'in beraberinde namaz içinde bulunduğumuzda, es-Selâmu ala İlâhi min ibâdihi, es-Selâmu alâfulânin vefulânin (= Allah'a kullarından selâm olsun. Fulân ve fulân meleklere de selâm olsun) der idik. Peygamber (S) bize: 'Allah'a selâm olsun demeyin. Çünkü Selâm, Allah'ın kendisidir. Lâkin şöyle deyiniz: Et-Tahıyyâtu ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. Es-Selâmu aleyke eyyuhen-nebiyyu ve mhmetullahi ve berekâtuhu. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdVllâhVs-sâlihıyn. Zîrâ sizler bu İbâdi''llâhi''s-sâlihıyn "ı söylediğiniz zaman, gökte olan her kula -yâhud gök ile yer arasındaki her sâlih kula- râci' olmuş olur. (Sonra da:) Eşhedu enlâ ilahe ille'l-lâh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu deyiniz. Sonra musallîen çok beğendiği duayı seçer de onunla niyazda

bulunur" buyurdu 1285[139].

70- Namazı Kılıp Tamamlanıncaya Kadar Alnını ve Burnunu Eliyle Silmeyen Kimse Babı

Ebû Abdillah el-Buhârî: Ben el-Humeydî'yi gördüm ki, o musallînin namaz içinde iken alnını elle mesh edip silemiyeceğine bu gelecek hadîsle ihticâc ediyordu, dedi.

102-....... Bize Hişâm, Yahya'dan; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir. Ben (Kadir gecesini) Ebû Saîd'e sordum. O, şöyle dedi: Ben RasûluIIah (S)'ı su ve çamur içinde secde eder hâl-ile gördüm. Hattâ (namazdan çıktığımızda) Rasûlullah'ın alnında çamur izini gördüm 1286[140].

1285[139] Buradaki "Sonra en çok beğendiği duayı seçer" ta'bîri, duaların vâcib olmayıp, mcndûb olduğuna delâlet etmiştir.
Teşehhüdden sonra Peygamber'e salât okumak Şafiî'ye göre vâcibdır. Bâzılarına göre ise bu da mendûbdur

1286[140] Peygamber unutarak yâhud da ru'yâsının tasdiki için bilerek burnundan çamur izini silmemişti. İnsanlar görsün de bu gecenin o gece olduğunu istidlal etsinler diye. Peygamber'in bunu hissetmemiş olması yâhud cevazını beyân için bilerek

71- (Namazın Sonunda) Selam Vermek Babı

103-.......Bize ez-Zuhrî, Hind bintu'I-Hâris'ten tahdîs etti. Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) :namâzdan- selâm verdiğinde, selâmını tamamladığı zaman kadınlar hemen kalkarlar , Rasûlullah da ayağa kalkmadan evvel azıcık dururdu 1287[141].

İbn Şihâb şöyle demiştir: Öyle sanıyorum ki -Allah en iyi bilendir-Rasûlullah'ın bu bekleyip

---

terketmiş olması da muhtemildir. Müellif Buhârî bu ihtimâllerden dolayı bu husustaki işi, bununla istidlal eden Humeydî'ye muvafakat veya muhalefette müc-tehide bırakıp, hüküm vermemiştir.
Bu hadîs, daha geniş olarak aynı kitabın "Çamur içinde iken de burun üzerinde secde etmek" unvanlı 54. babında da geçmişti.
1287[141] Namazdan çıkmak için selâmın farz veya sünnet olduğu mes'elesinde görüşler ayrılmıştır.'Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre selâm rükündür; namazdan cüzdür; namaz onunla tamâm olur. Selâm vermedikçe namazdan çıkmak caiz değildir.
Ebû Hanîfe'ye göre bir rivayette vâcib, diğerinde sünnettir.
Bu hadîs, Peygamber'in namazdan çıkmak için selâma devam ettiğini iş'âr edicidir. Buna delâlet eden diğer hadîsler de çoktur. "Sallû kemö raeytuınûnî usalli" hadîsiyle ise, bu kat'î olarak sabittir

eğlenmesi, kadınlar, cemâatin namazdan çıkmış olanları kendilerine yetişmezden evvel savuşmuş bulunsunlar içindir [1288[142]].

72- Bab: İmamla Namaz Kılan Kimse İmam Selam Verirken Selam Verir

Ve ibn Umer, imâm selâm verdiği vakit, arkasında olanların hemen selâm vermelerini müstehâb görürdü [1289[143]].

104-... Itbân (R): Biz Peygamber'le birlikte namaz kıldık. o selâm verdiği vakit, biz de selâm verdik, demiştir [1290[144]].

[1288[142]] Bu sözden Peygamber'in, kadınların mescidden çıkmalarına vakit bırakmak için biraz beklediği anlaşılıyor

[1289[143]] İbn Umer'in bu haberini İbn Ebî Şeybe ma'nâsıyle rivayet etmiştir.

[1290[144]] Bu hadîs, evvelce daha mufassal bir lâfızla Kitâbu's-Salât'm 46. babında geçmişti. Buhârî bunu Sahîh 'inin on yerden fazla yerlerinde tahrîc etmiştir. Burada Buhârî'nin bu hadîsten çıkarmak istediği hüküm, me'mûmun -duâ ve diğer şeylerle meşgul olarak- selâmını imâmın selâmından sonraya bırakmaması müstehâb olduğudur. İbn Umer'in haberini de bunun için rivayet etmiştir.

73- İmamın Selamına Karşılık (Olmak Üzere Üçüncü Bir) Selâmı Tekrar Etmeyen ve Namazın İki Selâmı İle İktifa Eden Kimse Babı

105-....... Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den haber verdi. O, şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî haber verdi ve Rasûlıllah'ı hatırladığını, evlerinde bulunan bir kovadan ağzına su alıp püskürdüğünü hatırladığını söyledi. Bu Mahmûd şöyle dedi: Ben Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'dcn sonra Salim oğullan'nın birinden işittim. Itbân şöyle dedi: Ben kendi kavmim olan Salim oğullan'na namaz kıldırır İdim. Peygambcr'e geldim de: Gözlerimi inkâr eder oldum. Selİer benimle kavmimin mescidi arasında engel oluyor. Gönlüm arzu etti ki, Sen bize gelsen ve benim evimde bir yerde namaz kıldırsan, ben de o yeri bir mescid edinsem, dedim. Rasûlullah: "İnşâallah (bunu)yaparın?" dedi. Ertesi sabah Rasûlullah, beraberinde Ebû Bekr olarak, gündüz şiddetlendikten sonra bana geldi. Peygamber içeri girme izni istedi. Ben de izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı, hemen:

"Evinizin neresinde namaz kıldırmamı isliyorsun?" dedi. Akabinde Itbân Peygambere, namaz kıldırmasını arzu ettiği münâsib bir yeri gösterib işaret etti. Orada Peygamber namaza durdu. Biz de arkasında saff olduk. Selâm verdiği vakit, biz de selâm verdik 1291[145].

74- Namazdan Sonra Zikr (Etmek) Babı

106-.......İbn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: İnsanlar farz namazdan çıkınca yüksek sesle zikretmek

1291[145] Buhârîbu hadîsi Kitâbu's-Salât, "Evlerde mescidler..." unvanlı 46. bâbda, küçük İâfiz farkıyle ve ayrı tarîkten rivayet etmişti. Hadîsin buradaki başlığa dciîl olan yeri, son cümlesidir.
Namazdan çıkmak için kaç kerre selâm verilir? Bu selâmlar ikidir. Birçok hadîslerde bildirildiği üzere musallî bir kerre sağ tarafına yanağın akı görıinün-ceye kadar dönüp "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah", bir kerre de sol tarafına yine yanağın akı görününceye kadar dönüp "es-Selâmu aleykım ve rahmetullah" der. Namazdan çıkarken selâmın sünnet olan lâfzı işte budur. Peyganıber'in başka lâfız ile selâm verdiğini rivayet eden yoktur.
Mâlikîler imâma selâmı redd olmak üzere, muktedînin kıbleye yönelerek üçüncü bir selâm daha vermesini müstehâb görürler.
Buhân muktedînin üçüncü selâmı vermeksizin yalnız iki selâm İle yetineceğine delîl olmak üzere, bu Itbân ibn Mâlik hadîsini buraya getirmiştir. Buhârî, bilindiği üzere, mes'elede ayrı görüşler olduğu zaman başlığı kesin hüküm ver-miyecek bir ifâde ile yazıyor.

(tâ) Peygamber (S)'in zamanında var idi.

Yine aynı senedle İbn Abbâs: Ben bu sesi işitir işitmez, bununla {yânî zikr seslerinin yükselmesiyle) insanların namazdan çıktıklarını bilirdim, demiştir 1292[146].

107- Bize Alî ibnu Abdillah haber verip şöyle dedi: Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr (ibn Dînâr) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'tan haber verdi. İbn Abbâs (R): Ben Peygamber (S)'in namazı bitirdiğini tekbîrden anlardım, demiştir.

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Bize Sufyân, Amr'dan tahdîs etti. Amr ibn Dînâr: Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'm

---

1292[146] Seleften bâzıları farz namazdan sonra tekbîr ile Allah'ı anmakla sesi yükseltmenin müstehâb olduğuna bu hadîsle istidlal etmişlerdir. Zîrâ İbn Abbâs, Peygamber zamanında yapılan bir şeyi haber veriyor ki, bu merfü' haber hükmündedir. Hâlbuki mezheb imamları tekbîr ve zikr ile ses yükseltmenin müstehâb olmadığında müttefiktirler. Yalnız müteahhırînden İbn Hazin bunu müstehâb görüyor. İmâm Şafiî, bu hadîsi Peygamber'in dâima yapmayıp bâzı kerreler sahâbîlerine zikrin keyfiyyetini öğretmek için cehren zikretmiş olduğuna hamledip, namazdan çıktıktan sonra imâmın da me'mûmun da gizlice zikretmelerini ve öğretme maksadı bulunursa, öğretmek için açıktan edilip sonra gizlenmesini tercîh etmiştir.

azadlı kölelerinin en doğru söz-lüsüdür, demiştir. Alî ibnu'l-Medînî: Ebû Ma'bed'in ismi Nâfiz'dir, dedi 1293[147].

108-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Fakirler Peygamber'e geldiler de: Servet sahihleri en yüksek dereceleri ve devamlı ni'meti alıp gittiler. Onlar bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim oruç tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Onların artık malları var da onunla hacc ediyorlar, umre yapıyorlar, cihâd ediyorlar, sadaka veriyorlar, dediler. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Size bir şey haber vereyim mi ki, siz, onu yaptığınız takdirde hem (bu hususlarda) sizi geçmiş olanlara yetişesiniz, hem de sizden sonraya kalanlardan hiçbir kimse size yetişemesin 1294[148]? Ve içlerinde bulunduğunuz cemâat içinde en hayırlı

1293[147] Buhârî bunu Alî ibnu'I-Medînî'den; o da Sufyân ibn Uyeyne'den; o da Amr ibn Dînâr'dan olarak nakletmekle, bu Ebû Ma'bed hadîsinin sıhhatinde ta'n yapılamiyacağını, Ebû Ma'bed'in âdil bir râvî olduğunu, çünkü bunu Ahmed de Müsned'inde rivayet ettiğini... işaret etmiştir

1294[148] "Sizlerden sonraya kalanlar.."dan maksad, bu öğreteceğim zikri yapmayıp, derecelere nail olmakta geri kalanlar demektir

(ümmet) siz olasınız 1295[149]? Meğer ki (onların içinde size tavsiye ettiğim amelin) benzerini yapan biri bulunsun 1296[150]. Her farz namazdan sonra otuzüç kerre tesbîh eder, tahmîdeder, tekbîr alırsınız'ı. Râvî dedi ki: Aramızda ihtilâf ettik: Bâzımız otuz üç kerre tesbîh, otuz üç kerre tahmîd eder, otuz dört kerre tekbîr alırız, dedi. Bunun üzerine (sormak için) yanına döndüm. O: Subhânallâhı, vel-hamdulVllahi ve Allâhu Ekber ta'bîrlerinden her biri otuz üçer oluncaya kadar

---

1295[149] En hayırlı olmakla vasıflanan ümmet, sadaka veren zenginlerle zikreden fakîr-lerin toplamı olmak daha uygundur. Bu hayriyyet, yalnız zikredici fakîrlere tahsîs edilirse, zikrin sadakadan mutlaka efdal olduğuna hükmetmek lâzım gelir ki, bu dâima böyle olmaz

1296[150] Bu istisna hükmünce, öğreteceğim zikirleri yapan zenginler, sizlerin aşağısında kalmamış olurlar demek gibidir. Bu takdîrce istisna edilen zenginler, şikâyet eden fakîrlere ya musâvî, ya onlardan efdal olmuş olurlar. Bundan da zikredici zenginlerin, zikredici fakirlerin -hiç değilse- aşağısında olmadıkları istidlal olunur.

Fakîrlere tesliyyet verici olan Peygamber'in bu öğretmesinden maksad, mutlaka zenginleri fakirlerin aşağısında bırakmak değil, mâlî kudretleriyle yetişe-miyecekleri sevâblara, en yüksek derecelere ve devamlı nİ'mete kolaylıkla yetişebilmelerinin yolunu göstermektir. Çünkü "Bu Allah'ın bir fadlıdır ki, onu kime dilerse ona verir" (el-Mâide: 54; eİ-Hadîd: 21; el-Cumua: 4).

"Allah'ın kiminizi kiminizden üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri temenni etmeyin...'ı (en-Nisâ: 31)âyetindeki nehiy ise, husulü mümkin olmayan şeyleri temenni hakkındadır

söylersin dedi 1297[151].

109-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi Verrâd'dan tahdîsetti. Verrâd şöyle dedi: Mugîre ibn Şu'be, Muâviye'ye yazdığı bir mektûbda bana şöyle imlâ etti. Peygamber (S) her farz namazdan sonra: "Lâ ilahe UW-llâhu vehdehu la şerike lehu. Lehu 1-mülkü ve lehu yl-hamdu ve huve ala külli şey 'in kadîr. Allâhumme la mania limâ a 'tayte velâ mu 'tiye Uma mena He velâ yenfau ze 1-ceddi minke 1-ceddu (= Yegâne Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Onun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'-nundur.'Hamd O'na mahsûstur. Her şeye kudreti yeten de O'dur. Yâ Allah, Sen'in verdiğine mâni' olabilecek hiç yok; vermediğini

---

1297[151] Bu rivayete göre râvî Sumeyy başka türlü, ihtimâl ki on bir kerre tesbîh ve tahmîd ve tekbîr edeceğini anlamış. Ehlinden kendisine muhalif olan zât, tekbîrin otuz dört kerre olacağım söylemiş. Ebû Hureyre'den hadîsi alıp bu mes'elede hakem edinilen Ebû Salih, doğrusu otuz üç tesbîh, otuz üç tahmîd, otuz üç tekbîr olduğunu söylemiş. Fakat bu konuda birbirine muhalif rivayetler çoktur. Yalnız Aynî bunlardan on altısını tesbît etmiştir. Biz hulâsa olarak şunu diyebiliriz ki, bu zikirlerin adetleri hakkındaki rivayetler muhtelif olduğu gibi tertîb-leri arasında da ihtilâf vardır.

verebilecek de hiç yok. Zenginlik sahibinin zenginliği ve bahtı, Sen'in lûtfun ve ihsanın yerine geçip de kendisine fâide veremez}" der idi 1298[152]. Ve Şu'be, Abdulmelik'ten de bu hadîsi rivayet etti. Ve yine Şu'-be, el Hakem'den; o da el-Kaasım ibnu Muhaymira'dan; o da Ver-râd'dan olmak üzere bu hadîsi rivayet etti. el-Hasen el-Basrî: Bu "el-Ceddu", zenginliktir, dedi 1299[153].

75- Bab: İmam Selam Verdiği Zaman İnsanlara Yönelir

110-....... Bize Ebû Raca, Semûre ibn Cundeb {R)'den tahdîs etti. O: Peygamber (S) bir namaz kıldığı zamâh (selâm verdikten sonra) yüzünü bize doğru

---

1298[152] Namazdan sonra bu zikri okumak müstehâb olduğu gibi, okunması müstehâb diğer zikirler de vardır. Muâviye bu zikri esasen biliyordu. Bildiği hâlde Mugî-re'ye yazıp sormasındaki maksadı bildiğini takvîye ve te'kîddir. Şayet unutulmuş bir parça varsa bu suretle hatırlamak ve bunu herkese yaymaktır

1299[153] Bunlar hadîsin diğer tarîkleridir. Bunları Sirâc kendi Müsned'inde; diğerleri de kendi kitâblannda mevsûlen rivayet etmişlerdir

döndürürdü, demiştir 1300[154].

111-....... Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra bize sabah namazı kıldırdı. Namazdan çıkınca yüzünü cemâate döndürdü de: "Azız ve Ceiîi olan Rabb'ımzın ne buyurduğunu bilir misiniz?" dedi. Sahâbiler: Allah ve Rasûlu en bilendir, dediler. Rasûlullah dedi ki: "Allah: Kulfanmdan kimi bana mü'min, kimi kâfir (olarak) sabaha erişti. Her kim Allah 'in fadl ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o baha îmân etmiş, yıldıza îmân etmemiştir. Her kim defulân vefulân yıldızın nev'i

---

1300[154] Buhârî bu hadîsi Sahfh'inin onbirden fazla yerinde, ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere rivayet etmiştir. Buradaki rivayet Cenâiz Kitâbı'nda gelecek uzun hadîsin mukaddimesidir. Âlimlerin bâzıları: "İmâmın, me'mûm olanlara arkasını dönmesi, imamlık hakkına müsteniddir. Binâenaleyh namaz bitince arkaya dönmenin sebebi zail olacağından, rnü'mir^lere karşı büyüklenmeyi kaldırmak için onlara yönelmesi lâzım gelir" demiştir. Bâzılarına göre de bu, cemâate katılmak isteyen hâriçteki kimsenin artık namazın bitmiş olduğunu istidlal etmesi için müstehâb kılınmıştır. Zîrâ imâmın yüzü selâmdan sonra da kıbleye dönük olsa, hâlâ namaz kılınıyor zanneder.
Bu hadîsin zahirine göre, imâm namazdan sonra zikrullah gibi bir sebeb-den dolayı otursa yüzünü cemâate dönecek. Hanefîlerin kavli budur. Şâfiîler ise, sağ tarafını cemâate, sol tarafını da mihraba döner, derler.

(yâni batıp doğması) ile üzerimize yağmur yağdı dediyse işte o, bana îmân etmemiş, yıldıza îmân etmiştir" buyurdu 1301[155].

112-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazını gecenin bir kısmına kadar geriye bıraktı. Nihayet namazı kıldırdığı zaman yüzünü bizlere döndürdü de: "İnsanlar namazı kılmış ve uyumuşlardır. Sizler ise namazı beklediğiniz müddetçe bir (nevi') namaz içinde olmakta devam etmişsinizdir" buyurdu 1302[156].

1301[155] Bu hadîslerde "Fulân ve fulân yıldızın batıp doğması ile üzerimize yağmur yağdı" demek, yağmurun yıldızın fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri; için, ya şirk ma'nâsma küfürdür, yâhud da ni'meti nankörlük ma'nâsına küfürdür, ki, bu da verici ve mâni' olucu Allah olduğuna îmânları olup, nail oldukları nzıktan dolayı Allah'ı anmayı unutup, müşriklere benzeyerek yıldızlardan bahsedenler hakkında sâdık olur. Her iki ma'nâca da ilâhî ni'metleri yıldızlara isnâd etmek, dînen yasaktır. Çünkü birinci ma'nâya göre küfür sarihtir. İkinci ma'nâya göre çirkin bir hatâdır. Çünkü hem dîne aykırıdır, hem de kâfirlerin söyledikleri bir söze benzemektedir

1302[156] Buhârî bu hadîsi Mevâkıti's-Salât Kitâbı'nın "Yatsı namazının vakti gece yarı sına kadardır..." unvanlı 27. babında da tahrîc etmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı, "Namazı kıldırdığı zaman yüzünü bizlere döndürdü" fıkrasıdır

76- Selamdan Sonra İmamın Kendi Namaz Yerinde Biraz Eğlenmesi Babı

Ve Bize Adem şöyle dedi: Bize Şu'be ibn Haccâc, Eyyûb Sahtiyânî'den; o da Nâfi'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: İbn Umer farzı kıldığı yerde, sünnetleri de kılardı 1303[157].

Ve (onu izleyerek) Kaasım ibn Muhammed de bunu yaptı.

Ebû Hureyre'den, onun Peygamber'e ref ettiği zikr olunan "İmâm farz kıldığı yerde nafile kılmaz" sözü ise, sahîh değildir 1304[158].

113- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibn Sa'd tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Hâris'in kızı HİNd'den; o da Ümmü Seleme'den

---

1303[157] İbn Umer'in bu fiilini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

1304[158] Buhârî farzı müteâkib nafileye kalkan kimsenin yer değiştirmesini emredici olup Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Beyhakî taraflarından rivayet edilen bu Ebû Hureyre hadîsi için; "Lâ yasıhhu = Sahîh olmaz" diyor. Çünkü bunda inkıta ve zaîflik vardır

tahdîs etti. Ümmü Seleme (R): Peygamber (S), (namazdan) selâm verdiği zaman yerinde azıcık beklerdi, demiştir.

İbn Şihâb: Öyle zannediyorum ki, Peygamber'in bu beklemesi, -Allah en iyi bilendir- namaz kılıp da gitmekte olan kadınların çıkmaları (savuşmaları) içindir, demiştir [1305][159].

İbn Ebî Meryem de şöyle dedi: Bize Nâfi' ibn Yezîd haber verip şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa haber verdi. Ona İbn Şihâb yazıp şöyle demiştir: Bana Fırâs oğulları'na mensûb bulunan Haris kızı Hind, Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den tahdîs etti. Bu Hind, Ümmü Seleme'nin arkadaşlarından idi. Ümmü Seleme: Rasûlullah selâm verirdi de, mihrâbdan ayrılmazdan evvel kadınlar mescidden çıkar ve evlerine girerlerdi, demiştir [1306][160].

Ve İbnu Vehb dedi ki: Yûnus'tan; o da İbn Şihâb'dan. O: Bana Hind el-Firâsiyye haber verdi,

---

[1305][159] Buna göre cemâatin hepsi erkeklerden olursa, bu eğlenme müstehâb olmaz

[1306][160] Bu zikredilen hadîs hakkında diğer bir tarîktir. Bunu ve diğerlerinden çoğunu Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî, ez-Zuhriyyât kitabında mevsulen rivayet etmiştir.

demiştir 1307[161].

Ve Usmân ibn Umer dedi ki: Bize Yûnus, Zuhrî'den haber verdi. O: Bana Hind el-Firâsiyye tahdîs etti, demiştir 1308[162].

Ve ez-Zubeydî şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî haber verdi. Ona da Hind bintu'l-Hâris el-Kuraşiyyetu haber vermiştir. Bu kadın Ma'bed ibnu'I-Mıkdâd'ın nikâhı altında idi. Bu Ma'bed de Zuhre oğullan '-nın yeminli dostu idi. Hind de Peygamberdin zevcelerinin yanlarına girer çıkardı.

Ve Şuayb, Zuhrfden söyledi. O: Bana Hind el-Kuraşiyye tahdîs etti, demiştir. İbnu Ebî Atîk da şöyle dedi: ez-Zuhrî'den, Yahya ibn Saîd tahdîs etti. Onu İbn Şihâb'dan; o da Kureyş'ten bir kadından; o kadın da

---

1307[161] İbn Vehb'in bu haberini Nesâî mevsûlen rivayet etti. Bu daha tafsîlıdır. Kadınlar selâm verdiklerinde hemen kalkarlar, Rasûlullah ile birlikte namaz kılmış olan erkekler duracakları kadar dururlar, Rasûlullah kalktığı vakit de erkekler kalkarlardı". Buna göre kalkıp çıkmaları için erkeklerin imâmı beklemelerinin sünnet olduğu da anlaşılıyor.

1308[162] Usmân ibn Umer'in hadîsini Buhârî, aynı kitabın gelecek olan "Kadınların Mes-cidlere çıkmaları..." unvanlı 81. babında nvâyet etti

Peygamber'den tahdîs etmiştir [1309][163].

77- İnsanlara Namaz Kıldırıp Da Bir İhtiyacı Hatırlayan ve İnsanları (Omuzlara) Üzerinden Geçerek Giden Kimse Babı [1310][164]

114-.......Ukbe ibnu'l-Hâris (R) şöyle demiştir; Medine'de Peygamber'in arkasında ikindi namazı, kıldım. Peygamber selâm verdi. Sonra kalktı, acele acele ve cemâatin omuzları üstünden aşarak, kadınlarına mahsûs hücrelerden birine gitti. İnsanlar, Peygamber'in bu sür'atli gidişinden ürktüler [1311][165].

[1309][163] Yalnız bu sonuncu ta'lîk mevsûl değildir. Çünkü Hind, tâbiiyye'dir. Buraya ka-darkİ bütün ta'lîklerin hepsi diğer hadîsçiler tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir. Sonuncusu da diğer tariklerde mevsûl olduğundan, sâdece şekil bakımından mevsûl değü, hakikatte o da mevsûldür

[1310][164] Buhârî buradaki başlık ile, bundan Önce geçen "Selâmdan sonra biraz oturma.." hükmünün, hemen kalkmayı gerektiren bir ihtiyâç olmadığı vakte mahsûs olduğunu, hemen kalkmayı gerektiren bir ihtiyâç varsa, imâmın o beklemeyi terk edebileceğini hadîsteki Peygamber'in fiili ile istidlal edip, göstermek istemiştir (Aynî).

[1311][165] Sahâbîler'in bundan ürküp korkmaları tabiî idi. Onlar Peygamber'de ne zaman böyle alışmadıkları bir fevkalâdelik görseler, acaba istenmeyen bir hâdise mi oldu diye, dâima korkarlardı.

Biraz sonra cemâatin yanına çıktı. Ve onların, kendinin sür'atli gidişinden hayret ettiklerini görünce: "(Namâzda iken) bizde biraz altın olduğunu hatırladım [1312][166]. Onun beni alıkoymasını istemedim de taksim edilmesini (ve dağıtılmasını) emrettim" buyurdu [1313][167].

78- Namazdan Çıkınca Sağa ve Sola Bükülüp, Sağdan ve Soldan İşine Gitmek Babı

Enes ibn Mâlik, namazdan çıkınca kâh sağa, kâh sola döner gider, ve sırf sağa dönmeyi araştıran yâhud

---

[1312][166] Bu, namaz içinde namaza âid olmayan bir şeyi düşünmekle namaza bozukluk arız olmadığını gösterir

[1313][167] Buradaki alıkoymaktan maksad, altınları hatıra getirip de Allah'a yönelmekten meşgul etmek demektir. Peygamber "Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alış veriş Allah zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekâti vermekten alıkoymaz... "(en-Nûr:37) âyetinin mantûkunca,hiçbir ticâret ve hiçbir dünyevî gailenin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymayan büyükler zümresinin başı olduğu hâlde, bu düşünceye varması, ihtiyatının kemâlinden olmakla beraber, dünyâ metâimn,mal ve menfâatin insanları hakk yolundan azdırmaktaki acîb te'sîrini bi'1-fiil göstermek için de olduğu hâtıra gelir.
Buhârî bu hadîsi Zekât, İsti'zân Kitâbları'nda da rivayet etmiştir.

sağa bükülmeyi kasdedenleri ayıplardı 1314[168].

115-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Herhangi biriniz (namazdan çıkarken) muhakKak sağ tarafına dönmek, üzerine vâcibdir zannederek şeytâna namazından bir hisse ayırmasın 1315[169]. Yemîn olsun, ben Peygamber'in sol tarafa döndüğünü çok kerreler görmü-şümdür 1316[170].

1314[168] Enes'in bu fiili, Müsedded'in el-Müsnedu'i-Kebtr'inde mevsûlen rivayet edilmiştir. Enes'in bu rivayetini te'yîd eden haberler çoktur. Bu cümleden olarak İbn Mâ-ce'nin sahîh sened ile rivayetine nazaran Abdullah ibn Amr: "Namazda Rasû-lullah'ın sağına da soluna da büküldüğünü görmüşümdür" dediği gibi, Alî ibn Ebî Tâlib de: "Namaz kılanın işi sağ cihette ise sağma, sol cihette ise soluna döner" demiştir

1315[169] Şeytâna hisse ayırmak, böyle bâtıl bir i'tikaad yüzünden vesveseye düşüp şeytânı sevindirmek ve onun masharası olmak demektir.

1316[170] Müslim'de Enes'ten diğer bir rivayet vardır: Bunda râvî Suddî, Enes'e: Namaz kıldığımda, namazdan nasıl çıkayım? Sağımdan mı, yoksa solumdan mı? diye sordum. Ben Rasûlullah'm ekseriya sağ taraftan çıktığını görürdüm dedi, di-yor. Buhârî'nin ta'lîkina Müslim'in bu rivayeti munâfi' gibi görünüyorsa da ha-kîkatîe aralarında zıdlık yoktur. Çünkü Buhârî'nin rivayetinde söl cihete doğru bükülüp gitmenin men' olunduğuna dâir bir işaret yoktur. Yalnız sağ tarafı iltizâm edenlere ayıplaması vardır ki, bu ayıplama sağa dönmenin vücûbunu i'ti-kaada râci'dir. Nitekim hadîste İbn Mes'ûd bu içtihadı reddetmiştir.

79- Çiğ Sarımsak, Soğan ve Pırasa Yemek Hakkında Gelen Hadisler Babı

Ve Peygamber(S)'in: "Her kim açlıktan yâhud (sevip rağbet etmek veya katık edinmek gibi) başka bir sebebden dolayı sarımsak yerse, sakın bizim mescidimize yaklaşmasın" sözü 1317[171].

116-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber gazvesinde "Her kim şu yeşillikten yânı sarımsaktan yediyse, mescidimize yaklaşmasın" buyurdu 1318[172].

N'evevî, İbn Mes'ûd ile Enes hadîsindeki Peygamber'in ençok sağa veya sola döndüğüne âid haberi şöyle te'lîf eder: "Her iki sahâbî de Peygamber'in hem sağa, hem sola doğru dönüp gittiğini çok görmüş olup, şu kadar ki, herbiri kendi i'tikaadına göre ekseriyetin hangi fiilde olduğunu haber vermiştir" der

1317[171] Bu, hadîsin lâfzı değildir. Fakat bu, musannif Buhârî'nin derin fıkhı anlayışı ve hadîsi -ma'nâsıyle zikretmeye cevaz vermesindendir. Açlık ve diğerleriyle kayıtlama, Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîsin bâzı tarîklerinde gelen sahâbî kavlinden alınmıştır

1318[172] Metinde de tasrîh edildiği üzere, bu hadîs Hayber'de söylenmiştir

117-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) sarmısağı kasdederek: "Her kim bu yeşillikten yerse mescidlerimize namaza gelmesin" buyurdu. Râvî Atâ ibn Ebî Rebâh dedi ki: Câbir'e (yâhud Abdulmelik ibn Cureyc dedi ki: Atâ'ya): Acaba hangi sarmısağı kasdediyor? dedim. Zannıma göre sarmısağın ancak çiğini kasdediyordu, dedi.

Ve Mahled ibn Yezîd (193), İbn Cureyc'den olmak üzere şöyle dedi: Ancak kokusunu murâd etti, cevâbını verdi-(demiştir) 1319[173].

118- Bize Sâid ibn Ufeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Vehb, Yûnus'tan, o da İbn Şihâb'dan tahdîs

---

1319[173] Bu hadîslerden çıkarılan hüküm, çiğ sarmısağı yemek haram değil, mekruhtur. Zâhiriyye âlimlerinden bâzısı sarmısağın harâmliğına kaail olmuştur. Kerâhati kokusundan dolayıdır. Zîrâ gerek mesciddeki cemâat, gerek mescid dışındaki hâzırlar kokusundan eziyet duyarlar.
Soğan, pırasa, turp gibi çirkin kokusu olan yeşillikler de sarmısak gibidir. Bu hadîslerden bu gibi çirkin kokulu şeylerle şaibeli yiyeceklerin çiğ olarak yenmesinde kerâhetolduğu gibi, bunları yiyenlerin koku gidinceye kadar mescide ve diğer topluluklara varmaktan nehyolundukları anlaşılıyor

etti. Atâ dedi ki, Câbir ibn Ab-dillah şöyle söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim sarmısak yâhud soğan yemiş bulunursa bizden -yâhud mescidimizden- uzak dursun ve evinde otursun" 1320[174].

Yine aynı senedle gelen hadîste, Peygamber (S)'in yanına içinde taze sebzeler bulunan bir tencere getirildi. Peygamber onda hoş olmayan bir koku duydu. Ne olduğunu sordu. İçinde olan sebzelerin ne olduğu kendisine haber verildi. Bunun üzerine sahâbîlerin yanında bulunanlardan birine (işaret ederek), ona: "Götürünüz" buyurdu. (O sahâbî de Peygamber'in) böyle yaptığını görünce, onu yemek istemedi. Bunun üzerine Peygamber: "Sen bundan ye, zîrâ ben senin munâcât etmediklerinle munâcât ederim" buyurdu 1321[175].

1320[174] Metnin buraya kadar olan kısmı ayrı, bundan sonrası da ayrı bir hadîstir. Ancak senedleri bir olup, aynı mes'elede birbirini tamamladıkları için Buhârî ikisini bir yere toplamıştır. Hattâ şârih İbn Hâcer Askalânî, birinci kısmın Hayber'de, ikinci kısmın hicretin başlangıcında vâki' hadîsler olduğunu tasrîh ederek, aralarında en az altı senelik bir zaman fasılası bulunduğunu haber veriyor.

1321[175] Munâcât, bir kimseye fısıldamak ma'nâsmadır. Allah'a

Ve Ahmed ibn Salih, ibn Vehb'den olmak üzere "Utıye bi-kıdrın fîhîhadirâtun" yerine, "Utıye bi-bedrin fîhî hadırâtun"demiştir. İbn Vehb: "Bedr"den maksadı "Tabakan fîhî hadırâtun (İçinde yeşil sebzeler bulunan tabak)" dur demiştir. el-Leys ile Ebû Safvân, Yûnus'tan bu kıdr kıssasını zikretmediler (de, sâdece ilk hadîsle yetindiler).

(Müellif, yâhud şeyhi Saîd ibn Ufeyr yâhud da İbnu Vehb:) Bu kıdr kıssası Zuhrî'nin (mudrec olan) sözünden mi, yâhud zikredilen hadîsin içinde mi rivayet edilmiştir, bilmiyorum, demiştir.

119-.......Abdulazîz şöyle demiştir; Bir kimse Enes ibn Mâlik'e:

Peygamber(S)'den sarmısak hakkında ne işittin? diye sordu. O da: Peygamber (S): "Her kim şu yeşillikten yedi ise bize yaklaşmasın ve bizimle birlikte namaz da kılmasın" buyurdu, dedi.

---

niyâzâ munâcât denmesi, gizleme cihetiyle olduğuna binâendir. Buradaki munâcât, hâzırların muttali' olamayacakları veçhile, meleklerle tekellüm ma'nâsmadır.

80- Çocukların Abdest Almaları, Kendilerine Temizlenmek ve Gusl Etmenin Ne Zaman Vacib Olacağı, Cemaat Namazı İle Bayram ve Cenaze Namazlarında Hazır Olup Yetyişkinlerin Saflarına Dahil Olmaları Babı

120-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Süleyman eş-Şeybânî'den işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Amr eş-Şa'bî'den işittim, şöyle dedi: Bana, Peygamber ile birlikte yolu kenarda kalmış bir kabre uğrayan bir zât haber verdi. Peygamber o kabrin yanında sahâbîleri-ne imâm olmuş, sahâbîleri de o kabrin arkasında saff bağlamışlardır. Süleyman Şeybânî dedi ki: Ben Şa'bî'ye: Yâ Ebâ Amr, bunu sana nakleden sahâbî kimdir? diye sordum. O: İbnu Abbâs'tır, dedi 1322[176].

1322[176] Hadîsin bâb başlığına şâhid olan yeri "Peygamber o kabrin yanında sahâbîleri-ne imâm oldu, sahâbîleri de o kabrin arkasında saff bağladılar" fıkrasıchr. Bu hadîs Kitâbu'l-Cenâiz rivayetlerine dâhil olmak lâzım gelirken, Buhârî'nin bunu burada açtığı bâbda zikretmesindeki hikmet, kıssanın cereyan ettiği zamanda henüz baliğ olmamış bulunan İbn Abbâs'ın o cenaze namazında ve o cemâatte hâzır olmasıdır. Bu hadîsi burada rivayet etmekte çocukların cemâatte hâzır ve safflara

121-.......Bana Safvân ibnu Suleym, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Cumua gününün yıkanması her baliğ olan kimseye vâcibdir" buyurmuştur 1323[177].

122-.......Bize Sufyân, Amr ibn Dînâr'dan haber verdi. O şöyle demiştir: Bana ibn Abbâs'ın azadlisı olan Kureyb haber verdi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'in zevcesi teyzem Mey-, mûne bintu'l-Hâris'in evinde kaldım. Peygamber uyudu. Gecenin bir' kısmında olduğu zaman RasûluJlah kalktı. Asılı duran küçük bir kırbadan hafîf bir abdest aldı. Râvî Amr ibn Dînâr bu abdestin pek ha-fîf olduğunu gösteriyordu. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de

---

dâhil olabileceklerini anlatmak istemiştir.
1323[177] Bulûğ ve ihtilâm, cumua yıkanmasının şartı olunca, cumua namazı da diğer namazlar da bulûğdan evvel vâcib olmamış olur. Cumhurun kavli budur. Zâten Buhârî de Kitâbu'l-Cumua hadîslerinden olan bu hadîsi, bundan evvel ve sonraki iki hadîsle birlikte buradaki bâbda dercetmesi, bunu anlatmak içindir. Bununla beraber gusül için değilse de, abdest ve namaz ile mükellefiyetin çocuklara da daha evvel, yânî on yaşında başladığını ileri sürenler vardır. Delilleri Ebû Davud'un Sw«e/f inde rivayet edilen iki rrierfû' hadîstir

kalktım, ve O'nun aldığı abdest gibi ben de abdest aldım. Sonra geldim ve Peygamber'in sol tarafına namaza durdum. Peygamber benim yerimi değiştirdi, beni sağ tarafına durdurdu. Sonra Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Sonra yan üstü yatıp uyudu, hattâ horladi. Nihayet munâdî geldi, O'na namaz vaktini haber veriyordu. Peygamber kalktı ve onunla beraber namaza gitti, ve abdest almadan namaz kıldırdı. (Sufyân dedi ki:) Biz Amr ibn Dînâr'a: İnsanlar, Peygamber Jin gözleri uyur amma kalbi uyumaz derler (ne dersin?), diye sorduk. Amr da: Ben Ubeyd ibn Umeyr'den; Peygamberlerin ru'yâ-ları vahiydir, dedikten sonra "înnî erâfi'l-menâmi ennî ezbahuke Ben ru'yâmda seni boğazlıyorum diye görüyorum" (es-Saffât. 102) âyetini okuduğunu işittim, dedi [1324][178].

123-.......Enes ibn Mâlik'ten. Ona da anne annesi Muleyketahdîs etti. Muleyke, Rasûlıülah için

---

[1324][178] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'I-Vudû', "Abdest almakta hafifletme yapma" unvanlı 5. babında da rivayet etmişti. Burada hadîsin bâb başlığına delîi olan kısımları, İbn Abbâs'ın çocuk olduğu hâlde abdest alıp, Peygamber'in yanında namaza durması... fıkralarıdır

hazırladığı bir yemeğe Rasûlullah'ı da'vet etmişti. Rasûlullah, o yemekten yedikten sonra: "Kalkınız da size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes dedi ki: Ben hemen kullanıla kullanıla simsiyah kesilmiş olan hasırımıza varıp, üzerine (yumuşa-sın diye) biraz su serptim. Rasûlullah namaza durdu. Yetîm benimle beraber, koca karı da bizim arkamızda "saff olduk. Rasûlullah bize iki rek'at namaz kıldırdı 1325[179].

124-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir:- Rasûlullah (S) Minâ'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı sırada dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zaman bulûğ yaşına yaklaşmıştım. Safflar-dan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim. Ondan sonra saffa girdim. Bu yaptığıma kimse ses çıkarmadı 1326[180].

1325[179] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, "Hasır üzerinde namaz..» unvanlı 20. bâbda da geçmişti Buradaki başlığa delîl olan yeri "Yetîm benimle beraber... saff olduk fikrasidir. Çünkü yetîm sözü, küçük çocuğa delâlet etmektedir.

1326[180] Buhârî bunu Kitâbu'1-Üm, "Küçüğün hadîs işitmesi ne zaman sahîh olur?" unvanlı 18 bâbda da ayrı tarîkden rivayet etmişti. Burada çocuğun cemaatte ve safHarında, hâzır olması fıkrası, başlığa şâhid ve delîl olan kısmıdır.

125-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi. Âişe: Peygamber, yatsıyı gecenin karanlığı şiddetlendiği zaman kıldırdı, demiştir. Ve râvî Ayyaş şöyle dedi: Bize Abdu'I-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah işâ namazını geç vakte kadar bıraktı. Nihayet Umer: Kadınlar ve çocuklar hep uyuyakaldılar diye Rasûlullah'a nida etti. Bunun üzerine Rasûlullah dışarıya çıktı da: "Şu muhakkak ki, yer halkından sizden başka hiç kimse bu namazı kılar değildir" buyurdu. (Râvî:) O günlerde Medine ahâlîsinden başka kimse namaz kılmazdı, dedi [1327][181].

126-.......Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle

[1327][181] Buhârî bu hadîsi Kitâbu Mevâkiti's-Salât, "Yatsı namazının fazileti" unvanlı 24. babında da ayrı tarîkten rivayet etmişti.
Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı açıktır: Kadınlar ve çocukların mescidde,, cemâatte hâzır bulunmaları fıkrası, hadîsin burada getirilmesine sebebdir.

dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Abis tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim: İbn Abbâs'â biri: Rasûlullah ile birlikte (bayram namazgahına) çıkışta hâzır bulundun mu? diye sordu. İbn Abbâs: Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım olmasaydı, orada bulunamayacaktım. -Râvî dedi ki: Yaşımın küçüklüğünden dolayı (bulunamayacaktım) demek istiyordu.- Yine İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah, Kesîr ibnu's-Salt'ın evinin hizasındaki sütunun yanına geldi. Sonra orada hutbe îrâd etti. Sonra kadınların bulunduğu tarafa gelip onlara va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadınlar, onların herbiri elini üzerindeki (yüzük vesaire gibi) halkalara uzatıp, zînetini Bilâl'ın eteğine atmaya başladı. Sonra Peygamber Bilâl ile birlikte evine döndü [1328][182].

[1328][182] Bu hadîs, Bayramlar ve İ'tisâm Kitâbları'nda da gelecektir.
Kendine mâlik oiup, kendini oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer ibâdet toplantı yerlerinde hâzır olmasının meşru' olduğu bu hadîsten de anlaşılıyor. Keza buna göre kadınlar bayram namazgahında hâzır bulundukları takdirde, imâmın onlara va'z ve tezkîrde bulunması ve sadakayı emretmesi ve bayram namazının sahrada kılınması ve bayram

81- Kadınların Geceleyin ve Alaca Karanlıkta Mescidlere Çıkmaları Babı

127-......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ışâ namazını geç vakte kadar bırakmıştı. Nihayet Umer: Kadınlar ve çocuklar uyukladılar diye Rasûlullah'a nida etti. Bunun üzerine Peygamber (hücresinden dışarıya) çıktı da: "Şimdiyeryüzünde sizden başka hiçbir kimse bu namazı beklemiyor" buyurdu. (Râvî dedi ki:) Yatsı namazı o zamanda Medîne'den başka bir yerde kılınmazdı. O zamanlarda müslümânlar yatsı namazını kızıllığın gâib olmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit arasında kılarlardı [1329][183].

---

hutbesinin namazdan sonra okunması gibi hususlar da bundan sabit oluyor.

[1329][183] İslâm'ın yayılma başlangıcı olan o târihlerde böyle olması pek tabiîdir. Çünkü diğer dînlerde yatsı namazı olmadığı gibi, müslümânhk Medine'nin de hâricinde yayılmamıştı. Vakıa Mekke'de bâzı müslümânlar vardı. Fakat onlar gizlice kıldıkları için, cemâatle namaz yalnız Medine'ye mahsûs idi.

Bu hadîsin buradaki bâb başlığına şâhid olan fıkrası, "Kadınlar ve çocuklar uyukladılar" kısmıdır

128- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, Hanzala'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da İbn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S); "Kadınlarınız sizden geceleyin mescide izin istediklerinde kendilerine izin veriniz" buyurmuştur 1330[184].

Bu hadîsi el-A'meş'ten; o da Mucâhid'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmekte Şu'be ibn Haccâc, Ubeydullah ibn Musa'ya mutâbaat etmiştir.

129-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) zamanında kadınlar farz namazdan selâm verdiklerinde hemen kalkarlar, Rasûlullah ve birlikte namaz kılmış olan erkekler Allah'ın dilediği kadar dururlar (yânî duracakları kadar dururlar), Rasûlullah kalktığı vakit de erkekler kalkarlardı 1331[185].

1330[184] Bu hadîse göre kâd.nlann cemâat namazına çıkacakları ve aym zamanda namaz ,içın de olsa dışarı ç.kabilmeleri kocasının yâhud velîsinin iznine bağlı olduğu snicişıiır.
1331[185] Hadîsin bâb başlığı ile münâsebeti gayet açıktır.

130- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten tahdîs etti. H Ve yine bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Âişe'den haber verdi. Âişe: Şu muhakkak ki, Rasûlullah (S) sabah namazını kıl-dırırdı, kadınlar mırtları içinde örtünmüşler olarak giderlerdi de, alaca karanlıktan dolayı onlar tanınmazlardı, demiştir 1332[186].

131-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Ben (bazen) namaza (kıraati) uzatmak niyetiyle dururum da (geriden) bir çocuğun ağladığını duyunca, anasına meşakkat ve zahmet getirme-yeyim diye, namazı kısa keserim" buyurdu 1333[187].

132-.......Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Âişe'den haber

---

1332[186] Bu hadîste, kadınların namazı cemâatle edâ etmek için mescide çıkmaları, bâb başlığına delildir

1333[187] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'I-Ezân, "Çocuk ağlaması sırasında namazı hafîf kıldıran kimse" unvanlı.65. bâbda da rivayet etmişti. Bu hadîs iie çocukların mescide girdirilmelerin.de be's olmadığı, kadınların erkek şaftlarının arkasında cemâate katılmaları caiz olduğu istidlal olunur.

verdi. Âişe (R): Rasûlullah (S) şimdiki kadınların ihdas ettikleri (fazla süslenme gibi) şeylere erişmiş olaydı İsrâîl oğulları kadınlarının dışarıya çıkmaktan (yâhud mescide gitmekten) men' olundukları gibi bu kadınları da men' ederdi, demiştir.1334[188]

Yahya ibn Saîd dedi ki: Ben Amre'ye: İsrâîl oğullan kadınları men' mi olunmuşlar? dedim. Amre: Evet, men' olunmuşlardır, dedi 1335[189].

82- Kadınların, Erkeklerin Gerisinde Namaz Kılmaları Babı

1334[188] Bu hadîse göre, kadınların camilere gitmeleri, çarşı ve pazarlarda gezinebilme-leri için her türlü fitneden emîn olunmasının şart kılındığı muhakkaktır

1335[189] Abdurrahmân kızı Anıre'nin İsrâîl oğullan kadınlarının bu men' olunmaları hususundaki bilgiyi Âişe'den, yâhud başkasından aldığı zahir oluyor.

Bu 81. bâb altında yazılan hadîslerin delâlet ettikleri hususlar sırasıyle kısaca şunlardır:

a. Âişe hadîsinden, geri bırakılan yatsı namazını bekleyen cemâat arasında kadınların ve çocukların bulunduğu;

b. îbn Umer hadîsinden, kadınların mescidlere ve dışarıya gitmelerine izin verilmesi gerektiği;

c. Âişe ve Ümmü Seleme hadîslerinden, Peygamber zamanında gece ile gündüz farkı gözetilmeksizin, kadınların cemâatlere, toplantılara devam edip, geri safflarda durdukları bilinmiş oluyor

133-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) namazdan selâm verdiğinde, selâmını tamamladığı anda kadınlar hemen kalkar; Rasûlullah kendisi ayağa kalkmazdan evvel oturduğu yerde biraz beklerdi. İbn Şihâb ez-Zuhrî: Öyle düşünürüm ki - Allah en bilendir- Rasûlullah'ın bu beklemesi, kadınların, erkeklerin kendilerine yetişmelerinden evvel savuşup gitmeleri içindir, demiştir 1336[190].

134-.......Enes ibn Mâlik (R); Peygamber (S) -annem- Ümmü Suleym'in evinde namaz kıldırdı. Ben ve bir yetîm çocuk Peygamber'in arkasında namaza durduk, Ümmü Suleym de bizim arkamızda namaza durdu, demiştir 1337[191].

1336[190] Hadîsten ve İbn Şihâb'ın bu sözünden Peygamber'in; kadınların mescidden serbestçe çıkmalarına vakit bırakmak için beklediği anlaşılmıştır.
Bu hadîsten; kadınların mescidlere çıkabilecekleri ve erkeklere karışmakst-zın namazı müteâkib hemen mescidi terkedip evlerine dönmeleri; onlar çıkıncaya kadar imâmın namaz kıldığı yeri terketmemesi hususları da sabit olmaktadır.
1337[191] Hadîste zikredilen bu yetîm çocuk, Peygamber'in azadlısı Ebû Dumeyre'nin oğlu Dumeyre idi.
Bu hadîs, nafile namazı için de cemâat teşkilinin cevazına delîldir. Hanefî-ler'e göre terâvihden mâada tedâî yânî birbirini da'vet suretiyle nafile kılmak mekruhtur. Çağırma olmaksızın

83- Kadınların Sabah Namazı Cemaatinden Sonra Çıkıp Gitmekte Sür'at Etmeleri ve Namazdan Sonra Mescidde Kalışlarının Az Olması Babı

135-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), sabah namazını karanlıkta kildırırdı da, mü'minlerin kadınları namazdan sonra (evlerine) giderler, karanlıktan dolayı tanınmazlar yâhud kadınların bâzısı diğerlerini tanımazlardı 1338[192].

84- Kadının Mescide Çıkmak İçin Kocasından İzin İstemesi Babı

136- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize

---

nafile kılacak iki kimse, tesadüfi olarak birbirine iktidâ edebilirler.
Keza bu hadîsten, çocukların da erkeklerle beraber bir saffta durabilecekleri; kadınların ayrı saffta olmaları gerekeceği, cemâatin arkasında kadınların tek başına iktidâ etmelerinde be's olmadığı istidlal ediliyor.

1338[192] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. 189. haşiyede geçen açıklama ve görüşler, buraya da aynen uygundur.

Yezîd ibn Zu-ray', Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den; o da babasından tahdîs etti. Peygamber (S): "Herhangi birinizin karısı izin istediğinde sakın kadım men'etmesin" buyurmuştur [1339[193]].

1339[193] Bu hadîste zaman ve mekân kaydı yoktur. Bu mutlaklığa göre, gece olsun, gündüz olsun; gerek mescide ve gerek diğer bir yere gitmek istediklerinde kendilerine izin vermek lâzım geleceği anlaşılırsa da, mutlak'tn mukayyed'e hamli lâzım gelir kaaidesine binâen, diledikleri gibi ipleri salıverilmiş olmayacakları anlaşılır. Bu hadîsin gerektirdiği hüküm, kadının -velev namaz için olsun- dışarı çıkabilmesi, kocasının veya velîsinin iznine bağlı olmasıdır.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

ll-KİTÂBU'L-CUMUA

(Cumua Kitabı)

1- Cumua'nın Farz Olması, Yüce Allah'ın Şu Kavli Sebebiyledir, Babı:

“Ey îmân edenler, cumua günü namaz için çağırıldığı zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alış verişi bırakın. Bu bilirseniz, sizin için çok hayırlıdır” (el-Cumua: 9) 1340[1].

1340[1] Buhârî, Cumua'nın farzıyyetini bu âyetle isbât etti. Cumua, en meşhur lügate göre, cîm'in ötüresi ve mîm'in ötüre veya sükûnu ile okunur. Şimdi perşembe ile cumartesi dediğimiz

1-.......Ebû Hureyre (R) RasûlulIah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir:

"Bizler (kitâb ehline nazaran) en sonra gelenleriz; kıyamet gününde en başa geçecek olanlarız [1341][2]. Şundan dolayı ki, bizden evvel onlara, (daha sonra bizlere) kitâb verildi. Sonra bu, onlara farz kılınan günleri idi, fakat o gün hususunda ihtilâf ettiler

---

günlerin arasındaki günün ismi, aynı zamanda o gün hutbeden sonra kılınması farz olan iki rek'at namazın ismidir. Esâsı, cem'İyet ve cemâat gibi toplanma ve dernek ma'nâsıyle alâkalı olan. cumua, bizim bu ad ile bildiğimiz ma'lüm günün ismidir ve müslümânlann hafta bayramıdır.

[1341][2] Kitâb ehline nazaran âhirûn, yânı en sonra gelenler olmamız, zaman bakırnın-dan sonradan gelişimizdendir; Peygamberlere âid ümmetlerin dünyâya en son gelmiş olanıyız. Sâbıkûn olmamız ise hidâyet ve .menzile yüksekliği bakımından, eski ümmetlerin önüne geçmemiz ve bunun semeresi olarak kıyamet gününde her ümmetten evvel haşr olunacağımız gibi, en evvel hesabı görülmek ve cennete girmek hususlarında da he> ümmetin önüne geçmek, Muhammed Ümmeti'-ne nasîb olacaktır. Nitekim Müslim'deki Ebû Hureyre İle Huzeyfe rivayetinde Biz hem dünyâ ahâlîsinin en sona kalanlarıyız, hem de kıyamet gününde en başa geçip bütün mahlûkaattan evvel lehlerine hüküm verJlecek (yâhud: aralarındaki da'-vâlar ayrılacak) olanlarız" buyurulmuştur (Cumua, 6. bâb, 22-857).

Bir bakıma göre, pazardan hattâ cumartesinden evvel gelen günün -ki cumuadır- faziletini elde ettiğimiz için sabıklar sayılırız.

1342[3]. O güne i'tibâr etmek için Allah bizlere hidâyet verdi. Artık bu hususta insanlar bizim ardımızdan gelişidirler. Yahûdîler(in ibâdet günü) yarın, Hristiyan-/ür(ınki) de yarından sonradır" 1343[4].

1342[3] Bu ihtilâfa Kur'ân'da da kısaca işaret edilmektedir. "Cumartesi ta'tîli ancak onda ihtilâfa düşenlere (farz) edi7tf/"(en-NahI:l27). Allah Taâlâ'nın ta'zîmini ve toplu olarak İbâdet edilmeye tahsisini farz kıldığı gün, aynı ile cumua mı idi, yoksa herhangi bir toplanma günü farz edilip de o günün ' ta'ymi eski ümmetlerin ictihâdlanna bırakılmış ve ictihâd hatâsı olarak başka bir gün mü seçilmişti? Her iki ihtimâl de vâriddir

1343[4] Hidâyetin burada iki vechi vardır: Ya Hakk Taâlâ'nın gün seçmeyi içtihadımıza bırakmayıp cumuayı tahsis buyurması suretiyle hidâyet, yâhud gün ta'yîni, geçmiş ümmetler gibi bizim de içtihadımıza havale edilmiş iken, içtihadımızda isabet edip, Allah rızâsına muvafık olan günü seçmekle mazhar olduğumuz hidâyet. Medine'de ilk cumua namazı hakkında rivayet edilen Es'ad ibn Zurâre kıssası ikinci ma'nâyı kuvvetlendiriyorsa da, Ebû Hureyre İle Huzeyfe'nİn yukarıda ri-
. vâyet ettikleri hadisin devamı, ilk ma'nâyı te'yîd etmektedir: "Allah Taâlâ biz-den evvel gelenlere cumuayı tutmak yolunu göstermedi. Yahûdîler'in husûsî günü cumartesi, Hristiyanlar'ın husûsî günü pazar oldu. Derken bizi dünyâya getirdi ve cumua günü yolunu bize gösterdi. Ve cumua, cumartesi, pazar günlerini ibâdet günü kılmış oldu". "Allah bizleri o güne hidâyet eyledi"; bu kelâmın tevcihi hususunda sarihler dediklerini demişlerdir. Tevrat'ta sahîh olan bilgiye nazaran bende şu görüş vardır: Cumartesi bizatihi Yahûdîler'e farz kılınmıştı. Yanıldık-larını iş'âr eden o sözün ma'nâsı, kitâb ehli kendi günlerini hürmetli kılmalarında yânî Yahûdîler cumartesiyi seçmekte, Hristiyanlar pazarı seçmekte hatâ ettiler demek değil, fakat onun ma'nâsı şudur: Allah, kullarına her bir hafta içinde kendisine ibâdet edilmek için konulmuş bir gün olmasını

2- Bab: Cumua Günü Yıkanmanın Fazileti

Çocuklara yâhud kadınlara cumuada hazır bulunmak vâcib olur mu? 1344[5]

---

kararlaştırdı, tşte bu gün mücmel idi, ta'yîn edilmemişti. Bu günün ta'yîn edilmesi, Allah'ın inâyetiyle onların istidadı ilimlerine ve tabiî isti'dâdlanna bırakılmıştı. Yahûdî-ler'de, Allah'ın mahlûkaatını bu günde yaratmaya başladığına ilimleri bulunup, bu İlim avâmm ve havâsslannın kalblerine sirayet ederek, cumartesiyi ta'zıme âdet edinmiş ve buna alışmış olduklarından bu mücmellik onlar hakkında cu-martesi'de taayyün etti ve bu gün, onlara farz kılındı. Hristiyanlar hakkındaki beyân da böyledir. Muhammed Ümmeti ise, Allah'ın kullarını boş bıraktığı zaman olan cumua günü hususundaki ta'yînine hidâyet buldu. Böylece onlar Yahudi ve Nasârâ'nın ulaşamadıkları bir fazilete nail oldular. Yahudi ve Nasârâ'nın kendi günlerinden dolayı kınanmış olmaları, her ne kadar hayız, kadının kendi işi ve kesbi altına girmeyip, tabiî istidadından neş'et eden bir hâl ise de, kadının yine de hayzı sebebiyle dîn eksikliği ile levm edilmesi gibidir. İşte bu tahkîk iledir ki, hadîs, Tevrat'ta da sabit olan duruma uygun düşmüştür. İyi düşün!(Şâh ^ Veliyyullah, Şe'rhu Terâcim... s. 79-80).

Cumua âyeti, cumuanın farzıyyetinde nass olduğu gibi, bu ve benzeri hadîsler de nasstır.

1344[5] Bu başlıkta üç kısım vardır: Birincisi cumua günü yıkanmanın fazîleti; ikincisi çocuğun cumuada hâzır bulunması; üçüncüsü kadının cumuada hâzır bulunmasıdır. Sonra Buhârî, birinci kısmın hükmünü zikretmekle yetindi ki, o da yıkanmanın faziletidir. Çünkü bunun ma'nâsı yıkanmağa rağbet ettirmektir; bu hükümde deliller ittifak etmiştir. Son iki kısımda hükmü kesin söylemedi de soru tarzında zikretti. Çocuk ve

2-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Her biriniz cumua namazına geldiğinde yıkansın" buyurmuştur 1345[6].

3-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir defa Umer ibnu'I-Hattâb cumua günü (minber üstünde) dikilip hutbe îrâd ettiği esnada, Peygamber'in sahâbîlerinden ve ilk muhacirlerden bir zât -ki Usmân ibn Affân olduğunda ittifak vardır- mescide girdi. Umer , (gecikmesinden dolayı onu tevbîh ve inkâr kasdıyle) yüksek sesle: Bu 1 saat hangi saattir? diye nida etti. O da: Meşgul idim, evime geldim, 1 derken ezanı işittim, ancak bir abdest alabildim, dedi. Bunun üzeri-> ne Umer (inkârı daha şiddetlendirerek): Bir de Rasûlullah'ın yıkanmayı emredip durduğunu bildiğin

---

kadın hakkındaki ihtimâli gelecek hadîslerle bertaraf edecektir.

1345[6] Bu emir, bu yıkanmanın cumua namazına hass bir yıkanma olduğunu gösterir. Müslim'de "İzâerâdeahaduhum..." (el-Cumua, I-"844") denilmiş olması, bu hükmü daha sarîh olarak anlatır.

hâlde yalnız abdest almak hâ! dedi 1346[7].

4-.......Ebû Saîd Hudrî'den: Rasûlullah (S): "Cumua günü yıkanması, her baliğ olan kimseye vâcibdir" buyurmuştur 1347[8].

3- Cumua İçin Güzel Koku Sürünmek Babı

5-.......Bize Şu'be, Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Suleym el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Saîd'in şöyle dediğine şehâdet ederim: Ben Rasûlullah (S)'ın: "Her baliğ olan-kimseye cumua günü yıkanmak ve imkân bulursa gerek misvaklanmak, gerek hoş koku sürünmek vâcibdir" buyurduğuna şehâdet ederim

---

1346[7] Bu hadîste haber verilmiş olan Peygamber'in ısrarlı-yıkanma emri, vucûb için olmadığı anlaşılıyor. Zîrâ bu emrin vucûb için olduğu gerek Umer, gerek Usmân, gerekse mescidde hâzır olan diğer sahâbîlerce ma'lûm olaydı, Umer ten-bîh ile yetinmez de: "Hemen dön, yıkan" der idi. Usmân'ın ise o gün cumua yıkanması için evine döndüğüne dâir hiçbir tarîkten rivayet yoktur.

1347[8] Buradaki vâcib sözünü fakîhlerin çoğu tergîb ve te'kîde hamletmişlerdir

1348[9].

(Seneddeki Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir, kendisinden önceki râvî Amr ibn Suleym'in şu mütalaasını haber verdi:) Amr dedi ki: Yıkanmağa gelince, bunun vâcib olduğuna ben de şehâdet ederim. Lâkin misvak tutunmak ile koku sürünmeğe gelince vâcib mi, değil mi, Allah bilir. Lâkin bu hadîste böyle gelmiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi:,O, yânî senedde geçen Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir, Muhammed ibnu'I-Münkedir'in kardeşidir. Hadîste râvî olan bu Ebû Bekr'in ismi söylenmedi. Bu hadîsi Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den, Bukeyr ibnu'l-Eşecc, Saîd ibnu

---

1348[9] "Vâcibdir" sözü, "vâcib gibidir" ma'nâsına da gelebilir.
İmâm Mâlik, vücûba delâlet eden hadîslerin zahirine bakarak, cumua yıkanmasının vâcib olduğuna kaail olmuştur. Fakîhlerin çoğu ise, vucûba kaail olmayıp, vucüb lâfzını burada tergîbe ve emri vâcib imişcesine te'kîde hamletmişlerdir. Zîrâ bu hadîste -vâcib olmadığı üzerinde ittifak edilmiş olan- misvak tutunmak ile güzel koku sürünmek, yıkanmak üzerine atf edilmiştir. Ma'tûf ile ma'tûfun aleyh'in ise hükmü birdir. İkisi vâcib olmayınca gusül de vâcib değil demektir...
Hulâsa bu hadîste emredilen yıkanma, misvaklanma ve hoş koku sürünme; bunların üçü de cemâate bedenin çirkin kokusuyle ezâ vermemek hikmetine binâen olup, gusül, diğer ikisinden daha müstehâb emirdir.

Ebî Hilâl ve daha birçok insanlar rivayet etti. Muhammed ibnu'l-Münkedir, Ebâ Bekr ve Ebâ Abdillah ile künyelendirilirdi 1349[10].

4- Cumuanın Fazileti Babı

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim cumua günü cünüblük guslü ite yıkanır 1350[11], sonra (ilk saatte cumua namazına) 1351[12] giderse, bir deve kurbân etmiş gibi; ikinci saatte giderse bir sığır kurbân etmiş gibi; üçüncü saatte giderse (sağlam) boynuzlu bir koç kurbân etmiş gibi, dördüncü saatte giderse bir tavuk

---

1349[10] Bu izahtan murâd, Şu'be'nin bu hadîsi Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den rivayet etmekte yalnız kalmadığını göstermektir (İbn Hacer).

1350[11] Cünüblük yıkanması ile yıkanmak, keyfiyeti o yıkanmağa benzeyen yıkanmak ma'nâsınadir, yoksa cünüb kimseye vâcib olmuş gusül gibi hükümde, yânî vu-cûbda, ona benzeyen demek değildir.

Maamafih bâzıları vechi şebehi hükümde bulup, musallînin halâl ve haramda gözü kalmaksızın rahat ve nefs sükûnu ile cumuaya gidebilmesi için, cinsî münâsebetten sonraki yıkanma kasdediidiğini söylemişlerdir.

1351[12] "İlk saatte" kaydı, Muvatta'daki rivayette sabittir. Bu, cumua namazına erken davranma saatlerinin başlangıcını ifâde eder.

sadaka etmiş gibi; beşinci saatte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi olur. İmâm (hutbeye) çıkınca da melekler hâzır olur, zikri (yânî hutbeyi) dinlerler" 1352[13].

5- Bab

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

7-.......Bize Şeybân, Yahya (ibn Ebî Kesîr)'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Umer cumua günü hutbe îrâd etmekteyken mescide bir zât girdi. Hemen Umer: Namazdan niçin alıkonuluyor sunuz? dedi. O zât: Ancak ezanı işitip abdest aldım, başka iş yapmadım, dedi. Umer: Peygamber (S)'in "Herhangi biriniz cumuaya

1352[13] Müslim'deki rivayet de şöyledir: "Cumua günü olunca mescid kapılarının her birinde bir takım melekler, girenleri sirasıyle yazarlar; imâm minbere çıkıp oturunca fazilet derecelerini tesbtte mahsûs olan sahîfeleri yânî defterleri dürüp hutbeyi dinlemeğe gelirler... " (el-Cumua, 7. bâb, 24-"850").
Cumuaya erken davranmak, cemâatin zimmetine terettüb eden bir vazîfe-dir. İmâmın ise Peygamber ile Râşid Halîfeler'e uyarak hutbe vaktine kadar gecikmesi sünnettir.

gittiğinde yıkansın" buyurduğunu işitmediniz mi? dedi 1353[14].

6- Cumua İçin Yağ Sürmek Babı

8-.......Selmân el-Fârisî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir kimse cumua günü yıkanıp elinden geldiği kadar paklanır ve yağından yağlanır yâhud evindeki kokudan sürünür, sonra cumuaya çıkar, yanyana oturan iki kimsenin arasını açmaz, daha sonra (Allah tarafından) ona takdir olunduğu kadar namaz kılar, daha sonra da imâm söze başlayınca (namaz bitinceye kadar) sesini keserse, muhakkak o cumua ile öteki cumua arasındaki günâhları mağfiret edilir 1354[15]

1353[14] Bu hadîs, 3 rakamıyle daha mufassal olarak geçti. Hadîsin geçen bâb başlığına uygunluk vechi, Umer'in, erken davranmaktan alıkonulması sebebiyle sahâbî-ler ve büyük tabiîlerin huzurunda, Usmân'ın büyüklüğüne rağmen, ona karşı çıkışmasıdır. Erken davranmanın fazileti olmayaydt Umer, Usmân'a karşı bu çıkışmayı yapmazdı. Cumuaya erken davranmakta fazîlet sabit olunca, cumua için fazîlet sabit olur (Kastallânî).

1354[15] öteki cumuadan maksad, kılınan cumuadan sonraki cumua da olabilir, evvel-: kişi de olabilir.

9-.......Tâvûs ibn Keysân şöyle dedi :Ben İbn Abbâs'a: Peygamber (S)'in: "Cumua günü cünüb olmasanız bile gusül ediniz ve başlarınızı yıkayınız 1355[16], ve bir mikdâr hoş koku sürünüz" buyurmuş olduğunu söylediler (ne dersin)? dedim 1356[17]. İbn Abbâs: Gusül evet (böyle buyurduğunu bilirim), fakat hoş koku (hakkında birşey buyurduğunu) bilmiyorum, dedi.

Hulâsa va'd edilen mağfiretin elde edilmesine medar olacak müstehâbların mühim bir kısmı metinde sayılmış oluyor. Hadîsin zahiri, bahis konusu olan günâh silinmesinin ancak bu işlerin cem'i ile hâsıl olacağını gösteriyor.

1355[16] Cumua günü cünüb olanın yıkanması vâcib olduğu gibi, cünüb olmayanın da yıkanması sünnettir.

Hadîs metninde baş yıkamak yıkanmakta dâhil iken iğtisâl { = yıkanmak) üzerine atfedilerek zikredilmesi, hâssın âmm üzerine atfı nev'inden bir te'kîd-dir. Guslün şanına ihtimam edip, meselâ saç örgülerini çözmeğe hacet yok vehmine düşmeyip, tastamam bir gusl edilmesi emrediliyor. Yâhud iğtisâl, nıa'lûm olan gusle, baş yıkamak da, başı iyice temizleme ve saçları tarayıp yağlamak suretiyle dağınıklığını gidermeye hamledilmiştir.

1356[17] "Zekerû= Söylediler" fiilindeki fail ile Ebû Hureyre'nin kasdedilmiş olması muhtemildir." Çünkü İbn Huzeyme, îbn Hıbbân ve Tahâvî, Amr ibn Dînâr tarikinden; o da Tâvüs'tan; o da Ebû Hureyre'den bunun benzerini rivayet etmişlerdir.

10-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana İbrâhîm ibnu Meysere, Tâvüs'tan; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere haber verdi. İbn Abbâs (R), Peygamber'in cumua günü yıkanmak hakkındaki sözünü zikretti. Tâvûs: Ben İbn Abbâs'a: Kişi, kendi ailesi yanında var ise güzel koku yâhud yağ sürünecek mi? dedim. İbn Abbâs: Bunu bilmiyorum, dedi 1357[18].

7- Bab: Cumuaya Gidecek Olan Kimse, Bulabileceği Giysilerin En Güzelini Giyer

11-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Umer ibn Hattâb, mescidin kapısı yanında satılık ipekli çitârî nev'inden yollu bir elbise 1358[19] gördü de: Yâ

1357[18] Yânî bu güzel koku yâhud yağ sürmek işinin Peygamber'in sözünden olduğunu veya bunların mendûb olduğunu bilmiyorum.

1358[19] "Hulletun siyerâu" tâbirindeki hülle, ızâr ve ridâ'dan meydana gelen takım elbise demektir. "Siyerâ" kelimesi hakkında: '*Bir nevi' alaca kumaştır ki yol yol san kalemli ve çubuklu olur, ve nescinde bol bol ipek karışık bulunur" denilmiştir (Kaamûs Tercemesi).
Bol ipekli olduğu için Peygamber nehyetmiştir. Binâenaleyh ipeği az olan kumaşın kullanılması caiz oluyor. Kumaştaki

Rasûlallah; bunu satın alsan da cumua günü ve sana elçiler geldiği zaman giysen, dedi. Rasûlullâh da: "Bunu âhireîte nasibi olmayan giyer" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a o ipeklilerden birçok elbiseler geldi. Rasûlullah onlardan birisini Umer ibn Hattâb'a verdi. Umer: Yâ Rasûlallah! Bunu bana verdin, hâlbuki daha önceleri Utârid ibn Hâcib'e âid hülle hakkında bana söylediğini söylemiştin, dedi 1359[20]. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Ben onu sana giyesin diye vermedim ki" buyurdu. Umer müteakiben o elbiseyi Mekke'de bulunan müşrik bir kardeşine giydirdi 1360[21].

---

ipeğin azhğı-çokluğunda Hanefî-ler kumaşın argacıyle erişini; ŞâfiîSer ağırlığını mikyas almışlardır. Hanefîler'e göre bir kumaşın erişi ibrişim, argacı, pamuk, keten, yün... olursa, ondan yapılan elbiseyi giymekte be's yoktur.

1359[20] Utârid ibn Hâcib, Benû Temînı reislerinden "Zû'l-Kavs= Kavs sahibi" laka-biyle tanınmış bir zâttır. Benû Temîm tarafından Peygamber'in huzuruna gönderilen yetmiş seksen kişilik bir hey'etin başında bulunanlardan biri idi. O hey'et, el-Hucurât Sûresi'nin baş kısımlarının nazil olmasına sebeb olmuştu.

Hadîsden, mescid kapılarında alış verişin cevazı da çıkarılır. Yine bu ha-dîsden giymesi caiz olmayan şeyi temellük ve başkasına hediye etmek caiz olduğu ma'nâsı da çıkar. Zîrâ sahibi giymese bile kadınlara giydirmek gibi başka suretle faydalanılabilir.

1360[21] Bu zât, Umer'in yâhud kardeşi Zeyd'in ana baba bir kardeşi, bir kavle göre de Umer'in süt biraderi Usmân es-

8- Cumua Günü Misvak Kullanma Babı

Ve Ebû Saîd Hudrî ("Cumua günü güzel koku sürünmek" babında zikredilen hadîsinde) Peygamber'den olmak üzere: Dişlerini misvak ile ovalar, dedi1361[22].

12-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "Ümmetime -(diğer rivayete göre) yâhud insanlara- meşakkat vermem endîşesi olmayaydı, kendilerine her namaz kılarken misvak kullanmalarım emrederdim" buyurdu 1362[23].

Sulemî'dir. Bu hadisin başka tarikten gelen Bu-hârî rivayetinde "İslâm'a girmezden evvel" denildiğinden, daha sonra İslâm'a girdiği anlaşılır.
Umer'in bu fiilinden kâfir olan akrabayı bile gözetmek güzel görülüp, kâfire hediye vermenin caiz olduğu istidlal olunmuştur.

1361[22] Parantez içindeki ifâdelerle, Ebû Saîd hadîsinin yeri gösterilmiş ve böylece bâb başlığındaki bu hadîsin muallak olmadığı isbâtlanmıştır.

1362[23] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Savm'da Ebû Hureyre'den, lâkin Her abdest aldıkça kendilerine misvaklanmayı emrederdim" lâf-zıyle rivayet etmiştir. Hadîsin son fıkrası, bazılarınca misvak kullanmanın farz olmayıp mendûb olduğuna

13-.......Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S):

"Misvak kullanmak hakkında size çok sözler söyledim, (artık dinleyip itaat etmek gerek)" buyurdu 1363[24]

14-.......Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin kalktığı zaman ağzını (ve dişlerini) iyice ovalayıp temizler idi 1364[25].

---

delildir.

1363[24] Diş ve ağız temizliği hakkındaki emirlerin çokluğu bu işi tergîb ve teşvîk içindir. Cumua ile kuvvetli münâsebeti de vardır. Zîrâ bundan evvelki hadîste farzlar ve nafilelerin hepsinde misvak kullanmaya teşvîk vardır; bu namazların içinde misvak kullanmaya en çok ihtiyâç gösteren cumua namazıdır. Çünkü cumua namazında cemâat büyük olur; böyle cemâate eza vermemek için yıkanmak nasıl müstehâb ise, yıkanmakla giderilemeyecek çirkin kokuları ağızdan gidermek de öylece müstehâbdır.

1364[25] Geceleyin bâtını temizlemek için misvak kullanmak meşru olunca, cumua için içi ve dışı temizleyip güzelleştirmek hususunda misvak kullanmak daha lâyık ve daha lüzumludur.

26 Yânî bu bâb, başkasının misvakıyle misvaklanan kimseyi beyân hakkındadır. Buhârî, bu babın hadîsi ile bu işin cevazına işaret eder gibidir. ÇünküRasûlul-lah, Abdurrahmân'ın misvakıyle misvaklanmıştır

9- Başkasının Misvakıyle Misvaklanan Kimse Babı 26

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Kardeşim Abdurrahmân ibnu Ebû Bekr yanında misvaklanmakta bulunduğu bir misvak olduğu hâlde, odama girdi. Rasûlullah Abdurrahmân'a baktı. Bunun üzerine ben, Abdurrahmân'a: Yâ Abdarrahmân! Şu misvakı bana ver, dedim. O da misvakı bana verdi. Ben Abdurrahmân'ın dişlerine sürtmekte olduğu yeri kırıp ayırdım [1365][26]. Sonra misvağın yeni ucunu çiğnedim ve misvağı Rasûlullâh'a verdim. Rasûlullah benim göğsüme dayanarak o misvakla dişlerini ovaladı [1366][27].

[1365][26] Hadîs metnindeki bu kelimede üç rivayet vardır: Biri, kaaf ve noktasız sad ile olan rivayettir ki, bu ekseriyetin rivayetidir; bunun ma'nâsı, tercemede verdiğimiz kırıp, oradan ayirmak'tır. İkinci rivayet fâ ve noktasız sâd ile fasm'dan olup, bunun ma'nâsı, kırılan yeri ayırmaksızın kırmaktır. Üçüncü rivayet kaaf ve noktalı dâd iledir ki, bu Kerîme, Müstemlî, Hamavî rivayetidir. Bunun ma'nâsı dişlerin kenârlanyle birşeyi çiğneyip yemektir.

[1366][27] Buhârîbunu Cenâiz, Fadâil, Hums, Mağâzî, Peygamber'inHastalığı ve Âişe'-nin Fadlı bölümlerinde tahrîc etmiştir. Vak'amn Peygamber'in hastalığında cereyan ettiği açıkça anlaşılmaktadır

10- Cumua Günü Sabah Namazında Okunacak Süre Babı

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü sabah namazında ElîfLâm Mîm Tenzîlu es-Secde Sûresi'ni ve Hel etâ ale'l-insâni hînun mine'd-dehr Sûresi'ni okur idi [1367][28].

11- Köylerde ve Şehirlerde Cumua Namazı Babı [1368][29]

17-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın Medine'deki mescidinde kılınan cumuadan sonra (Medine hâricinde) ilk kılınan cumua

---

[1367][28] Peygamber (S), sabah namazının birinci rek'atmda EHf Lâm Mîm Tenzîlû Sûresi'ni, ikinci rek'atmda da öteki sûreyi okur idi. Bu iki sûrenin cumua günleri sabah namazında okunmalarının hikmeti, belki bunlarda Âdem Peygamber'in yaratılışı ile kıyamet hâllerinin bulunmasıdır, denilmiştir. Bir hadîs meali:

[1368][29] Buhârî bu başlık ile bu konuda fakîhler arasındaki görüş ayrılıklarına, yânî köylerde ve şehirlerde cumua kılınıp kılmmıyacağı hususundaki ihtilâflara işaret etmiş ve bâb altında rivayet ettiği hadîslerle de köylerde cumua kılınmasını tecviz eden fakîhlerin mezhebini kuvvetlendirmiştir.

namazı Bahreyn'de bulunan Cuvâsâ'da Abdu'ı-Kays mescidindedir [1369][30].

Ebû Hureyre'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı cumua günüdür. Âdem aleyhisselâm o gün yaratıldı, o gün cennete girdirildi, yine o gün cennetten çıkarıldı. Bir de kıyamet cumuadan başka bir günde kopmayacaktır" (Müslim, Cumua; Cumua gününün fazileti babı).

Küfe âlimleri herhangi sûreyi veya âyeti herhangi vakit namazına tahsis etmek, meselâ es-Secde Sûresi ile Hel etâ'yı her cumua günü -sanki vâcib yâhud. başkasını okumak mekrûhmuş gibi- okumak mekruhtur. Lâkin ara sıra başka sûreler de okumak şartıyle, bu iki sûreyi Rasûl'ün fiiline uyma olsun diye cumua günleri teberrüken okumakta kerahet yoktur, derler.

[1369][30] Abdu'ı-Kays, îslâm'a ilk giren Bahreyn kabîlelerindendir. Cuvâsâ da -belki sonradan şehir hâlinde büyüyen- Bahreyn köylerinden biridir. Peygamber zamanında vahiy nazil olup dururken, hiç kimsenin kendi re'yi ile bir dînî işi takrir veya ref edemiyeceği bilindiğine göçe, bu hadîs köylerde de cumua kılınabileceğine kuvvetli bir delîl oluyor. Buhârî bu hadîsi bu maksadla sevkeylemiş görünüyor.

18-.,.....Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd el-Eylî'den haber verdi. Zuhrî şöyle demiştir: Bize Salim ibnu Abdillah haber verdi: İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her birerleriniz çobandır..."

Ve Leys, senede şunu da ziyâde etmiştir: Yûnus dedi ki, Ruzeyk ibnu Hukeym, İbnu Şihâb'a bir mektûb yazmıştı. O sırada ben de Vâdi'l-Kurâ'da İbn Şihâb'ın yanında idim [1370[31]]. Ruzeyk, (mektubunda yanımdaki işçilere) burada cumua namazı kıldırmamı münâsib görür müsün? diye soruyordu. O sırada Eyle Vâlîsi bulunan Ruzeyk, yine o sırada vilâyet içinde bir arazî üzerinde zirâatle meşgul bir âmil idi. Orada Sûdân'h ve başkalarından olarak bir cemâat de vardı. İbn Şihâb

---

[1370[31]] Buhârî bu hadîsi iki tarîkten rivayet ediyor ve böylece ikinci tarîkteki kıymetli ziyâdeyi de vererek, sevkettiği delili daha da kuvvetlendiriyor.
Vâdî'1-Kurâ, Şam cihetinden olmak üzere Medine'ye yakın bir yerdir. Eyle ise, Kızıldeniz'in kuzeyinde, Süveyş Körfezi'nin mukaabili olan sahilde bulunan bir belde imiş; bugün harâbdır. Adı geçen Ruzeyk ibn Hukeym, işte bu Ey-le'nin Umer ibn Abdilazîz tarafından ta'yîn edilen âmili imiş, ve Zuhrî'ye mektubu yazdığı vakit, vilâyet dâhilinde kendi arazîsinin başında da çalışıyormuş.

cevâb yazdı. (Okudu da) ben de işittim. (İbn Şihâb cevâbında) yanındakilere cumua namazı kıldırmasını Ruzeyk'a emrediyor ve ona, Sâlim'in kendisine tahdîs ettiği şu hadîsi haber veriyordu: Abdullah ibn Umer şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her birerleriniz çobandır ve her birerleriniz e/inin alttnda-kinden sorumludur. Devlet adamları birer çobandır ve elinin altındakileri lâyıkıyle muhafaza etmekten sorumludur. Erkek, ailesinde bir çobandır ve o da eli alttndakilerden sorumludur. Kadın da, kocasının evinde bir çobandır ve eli altındakilerden sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur" 1371[32].

1371[32] Ferdî ve içtimaî rahat ve huzuru kâfi! muazzam bir düstûr olduğu bedîhî olan bu hadîs ile bundan önceki İbn Abbâs hadîsi, şehirlerde olduğu gibi, köylerde de cumua namazının kılınacağı görüşünün delilidirler. İbn Umer hadîsinin ikinci tarîkindeki ziyâdeye göre, Ruzeyk ibn Hukeym, âmil bulunduğu yerde cumua-yı ikaame etmesi caiz olup olmadığını Zuhrî'den sormuş, o da şayet ikaame etmezse bu hadîsin hükmünce sorumlu olacağım îmâ etmiş oluyor.

Bu iki hadîs ile benzerleri olan diğer cumua hadîsleri, müetehidler arasında cumua hakkında üç mühim mes'elenin münâkaşa edilmesine sebeb olmuştur: 1. Cumua nerelerde kılınabilir? 2. Cumua namazı kaç kişi ile kılınabilir? 3. Cumua namazını kıldırmak için devlet izni şart mıdır, değil midir? Bu

Râvî şöyle demiştir: Ve ben zannederim ki Peygamber muhakkak şunu da söyledi: "Ve kişi, babasının malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur. (Hulâsa) her birerleriniz çoban ve her birerleriniz elinin altındakilerden sorumludur" 1372[33].

---

konularda mezheb imamlarının çeşitli ve birbirinden farklı görüşleri ve ileri sürdükleri de-lîller vardır. Bunlar geniş şerhlerden ve fıkıh kitâbla'rından okunabilir. Kısaca ifâde edilirse, İmâm Mâlik'e göre, mescidi ve çarşısı olan her karyede (şehre de lûgaten karye denilir) cumua namazı kılmak vâcibdir. Mikdârı az oisun, çok olsun çadırlarda oturanlara -müsâfir hükmünde oldukları İçin- cumua farz değildir.

İmâm Şafiî ile Ahmed'e göre (ister köy, ister şehir olsun) hangi karyede hür, baliğ olarak mukîm kırk erkek bulunursa, üzerlerine cumua vâcib olur.

Ebû Hanîfe'ye göre ise, cumua yalnız kalabalık, yâni cem'iyyetli şehrin İçinde yâhud şehir hârici olan namazgahında kılınmak sahih olup, köylerde caiz değildir.. Ebû Hanîfe'ye göre devletin izni olmadıkça cumua namazı sahih olmaz..

1372[33] Hadîse göre râî ve mer'î, yânî güden ve güdülen olmadık hiçbir mükellef yoktur. Herkes bir bakıma güden ve başka bir bakıma güdülendir. Cemiyetin her ferdi başkasının ya zâtına, ya malına, gözetip riâyet edicidir. Karşısında mer'î denilecek kimse olmasa bile yine kendi vücûdu ve organlarının, kuvvetleri ve duygularının güdücüsüdür. Bunları güzel muhafaza ile, Allah'ın rızâsına muhalif işlerde kullanmamakla mükelleftir ve o vazifesini güzelce yerine getirip getirmemek yüzünden sorumludur.

12- Bab: Cumua Namazında Hazır Bulunmayan Kadınlara, Çocuklara ve Diğerlerine Yıkanmak Lazım Olup Olmadığı? 1373[34]

İbn Umer: Yıkanmak ile ancak üzerine cumua kılmak^ vâcib olan kimseler mükelleftir, demiştir 1374[35].

19-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim ibnu Abdillah tahdîs etti; o, Abdullah ibn Umer'den şöyle derken işitmiştir: Ben Rasûlul-lah (S)'tan işittim: "Sizden her kim cumuaya gelirse yıkansın" bu-yuruyordu 1375[36].

20- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da

1373[34] "Diğerleri" sözünden maksad, cumua ile mükellef olmayan yolcular, köleler, mahbûslar, hastalar, körler, yatalaklar... dır.

1374[35] İbn Umer'in bu hadîsini Beyhakî sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir. Bu hadîs, müteâkıb hadîslerdeki mutlaklığı takyîd etmektedir.

1375[36] Bu hadîs de yıkanmayı, cumuaya gitmekle takyîd edip, gitmeyenlerin bununla mükellef olmadıklarını gösterir.

Safvân ibn Su-leym'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd Hudrî'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Cumua günü yıkanması, her baliğ olan kimse üzerine vâcibdir" buyurmuştur 1376[37].

21-.......Bize İbnu Tâvûs, babasından tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bizler (eski ümmetlere göre) en son gelenleriz, kıyamet gününde öne geçecek olanlarız. Onlara kiîâb bizden önce verildi. Bizlere ise kitâb onlardan sonra verildi. Şu gün, onların, hakkında ihtilâf ettikleri gündür. Allah bize hidâyet buyurdu. Binâenaleyh Yahûdîler'in (toplanma günü) yarındır;

1376[37] Bu Ebû Saîd hadîsi de yıkanma vucûbunu baliğ olanlara kasr edip, baliğ olmayan çocuklar hâriç bırakıyor.
"Âlimler cumua günü yıkanmasının gün için mi, yoksa namaz için mi olduğu hususunda görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. Bu ihtilâf üzerine bir çok fer'î mes'eleler ortaya çıkar. Nitekim bunlar fıkıh kitâblannda görülür. Hadîsler ise bu mes'eledeki her iki ihtimâle de nazırdır. Çünkü bâbda, İbn Umer'in ta'lîki ile birinci hadîs, yıkanmanın namaz için olduğu hususunda sarîhtir. Diğer hadîsler ise, bu yıkanmanın gün için olduğunda zahirdirler. Şafiî de buna kaail olmuştur. Yıkanmanın sünnetliği günden dolayıdır, lâkin bu bâbda gelen hadîslerin hepsiyle amel etmek İçin, yıkanmayı namaza yakın yapmak ve araya hades girmeden bununla namaz kılmak gerekir" (Şâh Veliyyullah).

Hristiyanlar9in yarından sonradır"1377[38]. Rasûlullah biraz sükût ettikten sonra: "Her yedi günde bir gün yıkanıp, başını ve bütün bedenini yıkamak, her müslümân üzerine bir hakktır" buyurdu 1378[39].

Bu hadîsi, Ebân ibnu Salih, Mucâhid'den; o da Tâvûs'tan rivayet etti.Ebû Hureyre şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her yedi günde bir gün yıkanmak her müslümân kişi üzerine Yüce Allah'ın bir hakkıdır" buyurdu.

22-.......Bize Verkaa, Amr ibn Dinar'dan; o da Mucâhid'den; o da İbn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Kadınlara geceleyin mescide gitmelerine izin veriniz" buyurmuştur 1379[40].

1377[38] Hadîsin bu kısmı küçük lâfız farkıyle Cumua Kitâbi'nm başında geçmişti.

1378[39] "Bedenini yıkamak" buyurulmuş iken, bedenin bir parçasından ibaret olan başın da ayrıca zikredilmesi, sânına ehemmiyet içindir. Zîrâ o târihlerde baş yağlamak ve başa hatmi ve diğer şeyler sürmek âdet idi; onun için yıkanırken evvelâ baştaki bu yağlan ve diğer şeyleri gidermek gerekir.

1379[40] Bu hadîsten gündüzün namaza ve binâenaleyh cumua namazına izin vermeyin ma'nâsı da çıkarılıp, kadınlar curnuada hazır bulunmayacaklarından, cumua yıkanması da üzerlerine vâcib olmamış olur denilmişse de, bu, mefhûmu muhaliftir. Muvafık mefhûm ise kadınlara geceleyin mescide çıkmaları için

23-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Umer'in bir zevcesi vardı ki, sabah ve yatsı namazlarını her gün mescidde cemâatle kılardı. O kadına: Umer'in bunu istemez ve kıskanır olduğunu bilip dururken niye mescide çıkıyorsun? denildi. Kadın: Beni nehyetmesinden Umer'i men' eden şey nedir? dedi. Sofan zât da: Rasûlullah'm "Allah'ın dişi kullarını, Allah'ın mescidlerinden men' etmeyiniz" sözüdür, dedi 1380[41].

---

izin verilince, gündüzleyin çıkmalarına izin verilmek daha lâyıktır. Çünkü gece tehlike düşünülecek bir zamandır. Binâenaleyh kadınlar vâcib olmayarak, cumuaya da çıkabilirler (özetle Kastallânî).

1380[41] Bu kadın, Umer'in zevcelerinden Âtike bintu Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'dir ki, cennetle müjdelenenlerden Saîd ibn Zeyd'in kızkardeşidir. Kocası namaza çıkınca o da arkası sıra gidermiş. Umer ona: Bilirsin ki ben böyle bir şeyi sevmem, dediğinde; o da: Vallahi sen beni nehyetmedikçe ben de gelmekten vazgeçmem der imiş. Umer de, onu nehyetmekten mani' olan Peygamber'in yukarıdaki sözü olduğunu söylermiş. Hattâ Umer mihrâbda iken, Ebû Lu'lu'nun zehirli hançeriyle vurulduğu gün bile zevcesi Âtike mescidde bulunmuş.

Aynîde, İbn Umer'in mukayyed olan hadîsine istinaden, kadınların gündüz de mescide gidebilecekleri ma'nâsını çıkarıp: "Fitne mahalli olan gece çıkmaları caiz olduktan sonra, gündüzün izin alabilmeleri evleviyyette kalır" dedi.

13- Yağmurda Cumuaya Gelmezse Ruhsat Babı [1381[42]]

24-.......Bize Muhammed ibn Şîrîn 'in amuca oğlu olan Abdullah ibn el-Hâris tahdîs etti. îbnu Abbâs (R) yağmurlu bir cumua gününde müezzinine: Eşhedu erine Muhammeden Rasûlullah dediğin zaman Hayye ale 's-salâti deme de onun yerine Sallû fî buyûtikum (= Namazınızı evlerinizde kılınız!) sözünü nida et, dedi. İnsanlar bundan hoşlanmamış gibi davrandılar. İbn Abbâs: Bunu benden (çok) hayırlı olan Zât yaptı. Çünkü cumua kat'î bir farzdır (yânî Hayye ale's-salâti = Haydin namâzâ! nidâsıyle çağırılınca hemen icabet edip gelmek farz olur) [1382[43]]. Ben ise sizleri, çamur ve cil içinde yürümeniz sebebiyle günâha sokmak

---

[1381[42]] Buhârî bu bâbda, yağmurlu çamurlu günlerde cumuada hâzır bulunmamağa ruhsat olduğunu göstermiştir.

[1382[43]] Bu "Sallfi fî buyûtikum = Evlerinizde kılınız!" sözü cemâatin, yağmurun azî-meti, ruhsata çeviren özürlerden olduğunu bilmeleri için nida edilmiştir. Bu, cumhur mezhebidir. Lâkin Şâfiîler'le Hanbelîler'ce yağmurun Özür sayılması, elbiseyi ıslatmakla eziyet verecek dereceye ulaşmasiyle kayıdlanmıştir. Yağmur hafîf olur yâhud içinde yürüyebileceği bir tünel bulunursa özür olmaz (Kastallânî).

istemedim, dedi 1383[44].

14- Bab: Azız ve Celil Olan Allah'ın

"Cumua günü namaz için nida edildiği zaman hemen Allah'ı zikretmeğe gidin; alış verişi bırakın... " (ei-cumua:9).

Kavli İle Farz Olan Cumuaya Ne Kadar Mesafeden Gidilecek ve Bu Âyetle Cumua Namazı Kimlere Vacib Olacaktır? 1384[45]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Toplayıcı bir karye içinde bulunduğun vakitte cumua günü namaza nida edilse,

---

1383[44] İbn Abbâs, cemâate gelmiş olanlarla yetinip cumuayı kıldırmak, gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmeyenler tabiî evlerinde öğle namazını kılmakla yetineceklerdir.
Bu konu ile ilgili diğer hadîsler ve bilgiler Ezan Kİtâbı'nda geçmişti.
1384[45] Âyetle hem nîdâ, hem de "gidiniz" emriyle cumuaya gitmek vucûbu sabit oluyor. Buhârî ne kadar mesafeden gidilmesi vâcib olacağını ve kimlere vâcib olacağı hususlarını açıklığa kavuşturmak için, aşağıdaki haberleri ve hadîsi sevketmiştir.

ezanı işit yâhud işitme, namazda bulunman senin' üzerinde bir hakktır, demiştir 1385[46].

Ve Enes (R), kasrında iken bâzı vakitlerde (Basra camiinde) cumuada hâzır bulunur, bâzı vakitlerde de hâzır bulunmazdı. Bu kasr (Basra'nın dışında) iki fersah mesafede Zaviye denilen yerde idi 1386[47].

1385[46] Abdurrazzâk bunu İbn Cureyc'den mevsülen rivayet etmiş ve şunu da ziyâde etmiştir: İbn Cureyc şöyle demiştir: "Atâ'ya, Karyetun câmİatun (yânı toplayıcı karye) nedir? dedim. Atâ: Cidde gibi cemâati, emîri, kaadısı, birbirine bitişik toplu evleri olan karyedir, dedi". Bu ta'rîfe göre Atâ, karyeyi şehir ma'nâsında kullanmıştır. Nitekim Mekke ile Tâif şehirlerinden Kur'ân'da (ez-Zuhrûf:3i) İki karye diye ta'bîr edildi.

1386[47] Enes, toplayıcı şehir içinde değil, hâriçte bulunmuş ve tıpkı Medine uzağındaki avâlîden gelen sahâbîler gibi iki fersah (altı mil) mesafeden cumuaya kâh gelir, kâh gelmezmiş. Avâlî, daha evvelki hadîslerde anlatıldığı üzere Medine etrafında en yakını iki, en uzağı altı ilâ sekiz mil mesafede bir takım meskûn yerlerin ismidir. En yakın yeri Medîne hâricinde iki mil, yânî 8000 (sekiz bin) adım mesafede olan yerlerden sahâbîlerin cumuaya gelmeleri, şehir hâricinden iki mil mesafede olanlara cumua namazı vâcib değildir diyen Küfe âlimlerine karşŢtfe-lîl yapılmıştır. Hanefîler ise, gelenler nevbetleşe gelmiş olduklarından, hadîsin kendi ictihâdlarını te'yîd edici olduğunu ileri sürerler. Zîrâ eğer şehrin dışarısında oturanlara cumua vâcib olaydı, bunların her hafta cumuaya gelmeleri ve cumuada hâzır bulunmayı nevbete bindirmemeleri lâzım gelirdi, derler.

Şehir hâricinde olanlara cumuanın hangi mesafeden vâcib olacağı hakkında âlimlerin bir milden altı mile kadar görüş

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Peygamber zamanında) insanlar (gerek Medîne'ye yakın) menzillerinden, (gerek) avâlîden cumua gününde nevbetleşe hâzır olurlardı. Toz toprak içinde gelirler de toz ve ter vücüdlarma siner ve bedenlerinden ter kokusu çıkardı. (Bir defa) Rasûlullah (S) benim yanımda iken bunlardan biri (yâhud bir takımlan) Rasûluîlah'ın huzuruna geldi. Peygamber (S): "Keski bu gününüz için iyice temizlemeydiniz!" buyurdu 1387[48].

15- Cumuanın (İlk) Vakti, Güneşin (Semenın Ortasından) Zail Olduğu Zamandır Babı

Umer'den, Alî'den, Nu'mân ibn Beşîr'den ve

---

ayrılıkları vardır. Bunların İcti-hadları ve tutundukları delilleri mufassal şerhlerde ve fıkıh kilâblarından okunabilir.

1387[48] Buhârî, âyetteki "Gidiniz" emrinden gidileceğini göstermek İçin açtığı bâbda bu hadîsi getirmekle, sahâbîlerin ikiden sekiz mile kadar mesafeden cumuaya geldiklerini anlatmak istemiştir. Hadîsin son fıkrası, aynı zamanda cumua yıkanmasının sebebidir.

Amr ibn Hureys'den de böyle rivayet olunuyor -Allah onlardan

razı olsun- 1388[49].

26-.......Bize Yahya ibn Saîd haber verdi ki, kendisi Abdurrahmân kızı Amre'ye cumua günündeki yıkanmanın mâhiyetinden suâl sormuş. Amre de şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: (Peygamber zamanında) insanlar kendi işlerinin hizmetçileri idiler (yânî kendi işlerini kendileri yapan takımdan idiler). Cumuaya gittikleri vakit (iş zamanlarındaki hey'etleri ne ise) o hâl ve hey'etleri ile giderlerdi. Bundan dolayı kendilerine "Keski yıkamanız!" buyuruldu 1389[50].

1388[49] Buhârî, zeval vaktinin, cumua namazına İlk başlama vakti olduğunu bildirip, burada isimleri sayılan sahâbîlerin de buna kaaü olduklarını ta'lîk olarak rivayet etmiştir. Bu ta'lîklerin hepsi de diğer hadîscilerce mevsülen rivayet edilmiştir: Umer'inkini İbn Ebî Şeybe ile Buhârî'nin üstadı Ebû Nuaym kendisinin Kitâbu's-Salât'ında; Alî'ninkini İbn Ebî Şeybe; Nu'mân ibn Beşîr'inkini yine İbni Ebî Şeybe, Simâk ibn Harb'den, Amr ibn Hureys'inkini de yine İbn Ebî Şeybe, Velid İbnu'l-Ayzâr tarîkinden sahîh isnâd ile mevsülen rivayet etmiştir

1389[50] Müslim'de lâfız daha açıktır: "Halk rençber olup işlerini görecek yardımcıları da yoktu. Bundan dolayı vücûdları ağır kokardı. Bu sebeble kendilerine: Cumua günü yıkansanız!

27-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua namazını, güneş (tam ortadan batıya) meylettiği zamanda 1390[51] kıldırır idi 1391[52].

28-.......Enes (R): Vaktiyle biz sahâbîler, cumua namazını erken kılar, gündüz uykusunu da cumuadan sonraya bırakırdık, demiştir 1392[53]

---

buyuruldu".

Bu hadîs dahi bundan evvelki gibi cumua günündeki yıkanmanın hikmetini göstermektedir.

Revâh, mutlaka gitmek ma'nâsına gelirse de meşhur ma'nâsı zevalden sonra gitmektir. İşte Buhâri, bu lâfızdan dolayı cumua vaktinin zevalden sonra olduğuna kaail olan ekseriyetin mezhebine delîl olduğunu îmâ etmiş gibi görünüyor.

1390[51] Güneşin batıya meylettiği zamandan maksad, istivayı müteâkıb olan zeval vaktidir.

1391[52] Bu hadîsi Ebû Dâvûd ile TÎrmizî de Sw«c«'[erinde, yine Enes ibn Mâlik'ten rivayet etmişlerdir. TÎrmizî bu hadîs için: Hasendİr, sahîhtir dedikten sonra: "Buna binâen cumuanın vakti öğle namazının vakti gibi güneşin zeval vakti olduğuna ilim ehlinin çoğu ittifak etmişlerdir. Nitekim Şafiî, Ahmed ve İshâk İbn Râhû-ye'nin de mezhebi budur. Cumua namazı zevalden evvel kılınmak da caiz olduğunu bâzıları rivayet etmişlerdir. îmâm Ahmed, zevalden evvel kılana tekrar kılmak lâzım gelmez idi" demiştir.

1392[53] Enes'in "Biz cumua namazını erken kılar, cumuadan sonra da gündüz uykusuna yatardık" sözündeki erken ta'bîri de, zevalden i'tibâren olan ilk vakitlerde kılardık ma'nâsınadır.

16- Bab: Cumua Günü Sıcak Şiddetli Olduğu Zaman? [1393[54]]

29-....... Bize Ebû Haldete -ki o Hâlid ibnu Dinar'dır- tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) soğuk şiddetli olduğu zamanlarda namazı erken kıldırır, sıcak şiddetli olduğu zamanlarda da namazı serinlik vakte kadar geri bırakırdı. Râvî: Enes cumua namazını kasdediyor, demiştir.

Yûnus ibn Bukeyr şöyle dedi: Bize Ebû Haldete bu hadîsi haber verdi de, sırf "namazı" ta'bîrini söyledi, fakat "cumua" sözünü zikretmedi [1394[55]].

Binâenaleyh cumua ile öğle namazlarının vakti birdir ve zevalden önce cumua kılınmaz

[1393[54]] Yânî musallî o günün namazını da öğle namazında olduğu gibi, serinlik vakte bırakır.

[1394[55]] Bu hadîs öğıkvaktindeki"tebkîr(= erken kıldırmak)" ve "ibrâd(= serinliğe bırakmak)" mes'elesini, cumuada da açıklığa kavuşturmak için getirilmiştir. Hadîste "ya'nî'l-cumuate^ cumua namazını kasdediyor" ziyâdesi sabit değil ise, Öğle namazına sarf edilebilir ve zevalden evvel cumua namazı kıldırmayı caiz görenlere hüccet olmaz. Nitekim Buhârî, Yûnus ibn Bukeyr tarikinden gelen rivayette "Cumuayı kasdediyor" ziyâdesinin mevcûd olmadığını tasrîh ediyor.

Ve Bişr ibnu Sabit de şöyle dedi: Bize Ebû Haldete tahdîs edip şöyle dedi: Bir emîr, bize cumuayı kıldırdıktan sonra Enes'e: Peygamber (S) öğle namazını nasıl kıldırırdı? diye sordu (da Enes bu cevâbı verdi) 1395[56].

17- Cumua Namazına Yürümek;

Ve zikri celîl olan Allah'ın: "Allah'ı zikretmeye sa'y edin.. "(cl-Cumua: 9) kavli ve Yüce Allah'ın: "Her

---

1395[56] Kıssa, özet olarak şudur: Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî, Hakem ibn Ebî Akîl adında bir amuca oğlunu kendine nâib olarak Basra'ya emîr ta'yîn etmişti. O da Hac-câc'ın mesleğine uyarak, cumua günü hutbeyi hemen hemen ikindi vakti girecek zamana kadar uzatırmış. Bir gün namaz kılındıktan sonra Yezîd ed-Dabbî adında bir zât bu yaptığına i'tirâz etmiş. Hakem, serîr üstünde oturan Enes'e bu suâli sormuş, o da, metindeki cevâbı vermiş. "Cumuayı kasdediyor" ziyâdesi de, kıssanın cumua bahsiyle ilgili olması dolayısıyle, râvî tarafından ilâve edilmiş. İsmâîlî'nin mevsûl rivayetinde meâlen: "Kış olunca öğle namazını Peygamber erken kıldırır, yaz olunca serinlik vaktine kadar geri bırakırdı. Lâkin, ikindi namazını güneş bembeyaz ve tertemiz iken kıldırırdı" demiştir. Bu hadîsi Beyhakî de böylece rivayet eder.
Kıssa cumua ile ilgili olduğu hâlde Hakem ibn Ebî Akîl'in öğle vaktinin hükmünü sorması, Enes'in de o suâle göre cevâb vermesi, Enes'in de cumua ile öğle namazlarının vakti birdir kanâatinde olduğunu gösteriyor.

kim de âhireti ister ve ona lâyık bir sa'y ile onun için çalışırsa... " (ei-Urâ: 19) kavlinden dolayı "Sa'y edin" emrindeki sa'y, cumua namazı için çalışmak ve ona gitmek ma'nâsınadır diyen kimse babı 1396[57].

Ve İbn Abbâs: Cumua için nida edildiği zaman alış veriş akidleri haram olur, demiştir 1397[58]. Atâ ibn Ebî Rebâh da: Ezanla beraber bütün sınaî hareketlerin

---

1396[57] Âyetteki Sa'y ediniz" emrini Umer ile İbn Mes'ûd "';UbeyyibnKa'bda Yürüyünüz" sek [inde okumuşlardır. Bu son iki okuyuş şaz kıraattir. îşte bu şâz kırâtler de Sa'y ediniz" emrinin, gitmek ma'nâsma olduğunu isbât eder.
Sa'y; lügatte, koşmak ve seğirtmek., demek İse de, âyette gitmek ile tefsîr edilmiştir. Her namaz için tavsiye edilmiş olan vakaar ve sekînetle gitmek, cu-•iû mua namazı için de aynıdır. Binâenaleyh, cumua namazına da koşmak suretiyle değil, ağır ağır vakaarla gidilecektir. Sa'y el-İsrâ: 19. âyetinde olduğu gibi çalışmak ma'nâsına da gelir. Meşy ise, yaya gitmek ma'nâsmadır.

1397[58] Bu ta'lîkı, İbn Hazm, İkrime tarîkinden ma'nâsıyle mevsûlen rivayet etmiştir: Ayetteki cumuaya gitmek ve alış verişi bırakmak emirlerinin vücûbu cumua ezanı ile tahakkuk eder. Âyetteki nehiyden dolayı cumua saatinde alış veriş akidleri haram olur. Alış veriş ve diğer akidlerin harâmhğı, cumua namazından çıkmakla zail olur. Bu harâmhğın başlangıcı ise, iç ezanı dediğimiz, mesciddeki ezandır. Hanefîler'in, Şâfiîler'in, Hanbelîler'in ve fakîhlerin çoğunun kavli budur. Saadet asrında cumua günü okunan ezan işte bu idi. Minaredeki dış ezan ilerideki hadîslerde görüleceği üzere, sonradan bir ihtiyaçtan dolayı konulmuş ve sahâbîler tarafından doğru bulunmuştur.

devamı haram olur, demiştir 1398[59].

İbrâhîm ibn Sa'd da Zuhrî'den:

Cumua günü müezzin ezan okuduğu zaman, yolculuk hâlinde bulunan kimse ezanı işitse, o cumua

namazında hâzır bulunması (müstehâb olarak) lâzımdır dediğini, .nakletmiştir 1399[60]

30-.......Bize Abâye ibnu Rifâa tahdîs edip şöyle

1398[59] Atâ'nın bu sözünü, Ahd İbn Humeyd Tefsîr'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Buna göre âyetteki "ahş verişi bırakın" nt-JiyinİR, cumuaya gitmeye mâni' olacak her nevi' sınaî, iktisâdı, ticarî, hukukî akidler ve'faâliyetlereşumülü bulunduğu açıkça anlaşılır.
Özetlenirse "Cumua günü namaz nida edildiği zaman Allah'ı zikretmeye gidin"emri, cumua namazının"farzıyyetine sarahaten delâlet etmektedir. Sonra "Ahş verişi bırakınız"ı emri ile de, ezanla beraber iktisadî, ticarî, sınaî, hukûkî... her türlü fiil ve hareketler nehyolunuyor. Bu da cumuaya davranmanın ikinci bir delîli oluyor. Çünkü, bir akdin yapılması, bir san'atın icrası aslında mübâh olan şeylerdendir. Bunlar yalnız bir vacibin ifâsına mâni' olmakla men' edilmiş olabilirler. İktisadî akidlerden ahş verişin harâmhğı âyetin sarâhatiyle, icâre gibi akidlerin harâmhğı da alış veriş akdine kıyâs ile sabit oluyor.
1399[60] Zuhrî'nin bu kavli, yolcuya cumua lâzım gelmez diyen cumhurun kavline muhaliftir. Bununla beraber başka tarîkten yine Zuhrî'nin: "Musâfir üzerine cumua yoktur" dediği de rivayet edilmiştir. Onun için bu iki kavlini te'lîf etmek İsteyenler, Buhârî'deki sözü "Kılması müstehâbdır"; cumhura muvafık olan sözü ile "Cumua musâfire vâcib değildir" ma'nâsına söylemiştir derler (Kastallânî).

dedi: Ben cumuaya giderken Ebû Abs (R) arkamdan bana yetişti de şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Herkimin ayakları Allah yolunda toza bulanırsa, Allah onu cehennem ateşine haram eder" 1400[61].

31-....... Bize ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti.

Ve yine bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi 1401[62]: Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verdi; o şöyle demiştir; Bana Ebû Seleme ibnu Ab-dirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Namaz (için) ikaame olunduğu zaman, namaza koşa koşa gitmeyip,

1400[61] Hadîsin râvîsi Ebû Abs, Ensâr'ın Evs kolundan ve ilk müslümânlardan bir Bed-rî'dir.Bedir'den İ'tibâren bütüngazâlardaPeygamber'le beraber bulunmuştur. Muhammed ibn Mesleme ile birlikte Peygamber'in o zaman en büyük düşmanı olan Yahûdî Ka'b ibn Eşrefin öldürülmesine iştirak edenlerden biridir. Bu zâtın Buhârî'de yalnız bu hadîsi vardır. Buhârî bu hadîsi Cihâd'da da tahrîc etmiştir. Bu hadîsi Tirmizî ile'Nesâî de rivayet etmişlerdir.

1401[62] Buhârî bu hadîs için burada diğer bir sened daha sevketmektedir

vakaar ve sekîneti elden bırakmayarak ve ağır ağır yürüyerek gidiniz. Namazın yetiştiğiniz kadarını (imâmla beraber) kılınız, kaçırdığınız kısmım da (yalnız olarak) tamamlayınız" 1402[63].

32-.......Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Abdullah ibnu Ebû Katâde'den tahdîs etti. Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ben Abdullah'ın bu hadîsi ancak babası Ebû Katâde Haris ibn Rib'î el-Ensârî'den; onun da Peygamber'den rivayet ettiğini biliyorum. Peygamber (S): "Namaza ikaame edildiği vakit beni (hücremden çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız ve sekînet üzere olunuz" buyurmuştur 1403[64].

1402[63] Hadîsteki gidişi belirleyen bu kayıdlar, daha önce geçen rivâyetlerdeki bilgilerin delilleri ve kuvvetlendiricileri olmakladır.

1403[64] Bu hadîs de, bundan önceki hadîs gibi, Kitâbu'l-Ezân'ın sonlarında ilgili bâblarda geçmişti.

18- Bab: Cumua Günü (Mescide Girmiş Olan) İki Kişinin Arası Açılmaz [1404[65]]

33-.......Selmân el-Fârisî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cumua günü gusül edip de gücünün yettiği derecede mü-kemmelen temizlendikten, yâhud yağlandıktan, yâhud herhangi güzel kokudan süründükten sonra (câmi'e) giden, cemâatten iki kişinin arasına girmeyen, sonra kendisine takdir edilen namazı kılan, sonra imâm minbere çıktığı zaman susan hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, onun o günle gelecek diğer cumua arasındaki günâhları muhakkak ki mağfiret olunmuştur" [1405[66]].

[1404[65]] Bu tefrik edilmez fiili ma'lûm. ve mechûl şekilde gelmiştir.

[1405[66]] Bu hadîs küçük bir lâfız farkıyle 6. bâbda 8. hadîs olarak geçmişti. Burada tekrar sevkedilmesi, başlıktaki "İki kişinin arası açılmaz" hükmüne deiîl teşkîl eden fıkrası sebebiyledir. Ara açmamaktan maksad, yanyana oturan iki kimseyi sıkıştırıp ortalarına girmemek, yâhud üzerlerinden atlayıp ileriye geçmemektir. Her iki takdîrde de onlardan biri sağa, diğeri sola çekilip yer ve yol vermekle ezaya uğramış olurlar, yâhud da iki dostun arasına girilmekle ezâ verilmiş olur. Bu da cemâat çok yâhud mescide geç gitmekle veya geri saflarda yer varken ilk saflara geçmekle olur.

19- Bab: İnsan Cumua Günü (Din) Kardeşini Kaldırıp da Onun Yerine Oturmaz [1406[67]]

34-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim, şöyle diyordu: Ben İbnu Umer(R)'den işittim; Peygamber (S) insanın kendi (dîn) kardeşini oturduğu yerinden kaldırıp oraya oturmasını nehyetti, diyordu. (İbnu Cureyc şöyle dedi:) Ben Nâfi'e:

Bu nehiy cumuada mı? diye sordun. Nâfi': Cumuada da başka namazlarda da, dedi [1407[68]].

1406[67] Buhârî başlıktaki "Cumua günü" kaydını, Müslim'in rivayet ettiği bir hadîste geldiği için zikredip, ona işaret etmiş oluyor

1407[68] Birini yerinden kaldırmak da onu kaldırdıktan sonra yerine oturmak da nehye-dilmiş fiillerdir. Zîrâ bunlar mü'min kardeşine karşı büyüklenme ve onu küçük görme ma'nâsmı tazammun eder.

20- Cumua Günündeki Ezan Babı [1408[69]]

35-.......Size İbn EbîZi'b, Zuhrî'den; o da es-Sâib ibn Yezîd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Cumua günü ezanın ilki Peygamber (S) ile Ebû Bekr ve Umer (R) zamanlarında imâm minbere oturduğu vakit başlardı. Usmân halîfe olduğu ve insanlar (Medine'de) çoğaldığı zaman Zevrâ üzerinde okunan üçüncü nidayı ilâve etti [1409[70]]. (Ebû Abdillah Buhârî: Zevrâ Medine

---

1408[69] Bu "Cumua günü namaz için nida edildiği zaman.. "(el-Cumua:9) âyetinde zikredilen cumua ezanıdır ki, o ezanla beraber cumuaya gitmek vâcib, alış veriş haram olur.

1409[70] Üçüncü nida denilen bu ezan bugün minarelerde okunup, dış ezanı dediğimiz ilk ezandır. Diğer iki ezan, hutbeden evvel imâmın karşısında, okunan ezan ile hutbeden sonraki İkaamettir. Ezan ile ikaametin ikisine de tağlîb yoluyla ezan denilmiştir. Bunlardan birinci İle müezzin namaz vaktini, kaamet İle de namaza başlamayı takriben aynı lâfızlarla i'lân ettiği için, her ikisine de ezan denilmiştir. Dış ezanı insanları mescide da'vet İçindir. Bu ilk da'vet olduğu hâlde hadîste üçüncü nida denilmesi, eskiden beri okunagelen diğer ikisine İlâve edildiği . içindir.

Medine'nin büyüyüp insanların çoğalması gerekçesiyle bir ihtiyâcdan dolayı Usmân tarafından ilâve edilen bu ezan ve Usmân'ın bu içtihadı, bütün sa-hâbîlerin sükûtî icmâı ile meşru olmuş hiçbiri tarafından inkâr edilmemiştir. Ondan dolayı da o târihten beri devam edip gelmektedir.

Bu hadîsten, iç ezanın hutbeden evvel olduğu, hutbenin de namazdan evvel olduğu sabit olmaktadır.

çarşısında bir yerdir, dedi) 1410[71].

21- Cumua Günü Tek Müezzin Babı 1411[72]

36-.......Sâib ibnu Yezîd (R) şöyle demiştir: Cumua günü üçüncü ezan okumayı ziyâde eden Usmân ibn Affân(R)'dır ki, Medîne ahâlîsi çoğaldığı zaman idi. Peygamber(S)'in ise bir müezzinden başka yoktu 1412[73] ve cumua ezan okunması da imâm minber üzerine

---

1410[71] Buhârî'nin Zevrâ hakkında verdiği bu bilgi, Ebû Zerr rivayetinde mevcûddur. Onun için bu kısım böyle kavis içinde gösterildi.
İbn Mâce ile İbnu Huzeyme rivayetlerinde: " iijjjJt L^J JÜJ ıiJ- & J j1* J*-Çarşıda Zevrâ denilen bir evin üzerinde..." ezan okutulmuş olduğu tasrîh ediliyor.
1411[72] Yânî insanların ameli olan cumuada ve diğer günlerde birden fazla müezzinler rin topluca ve seslerini yükselterek ezan okumaları âdeti Peygairiber zamanında yoktu. O zaman bir müezzin, ezanı ve ikaameti okurdu. İnsanların yapageldik-leri ise sonra meydana çıkardıkları işlerdendir. Bunun aslı da Peygamber'in, Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih'e ezanı Bilâl'e karşı okuması emrinden alınmıştır ki, her biri kendi sesini yükselterek ezanı nida etmişlerdi (Şâh Veliy-yullah, Şerhu Terâcim.., s.82).
1412[73] Bu tek müezzin Bilâl ibn Rebâh idi. Başka müezzinin cumua ezanı okumamış olmasından, ikaamet eden ile ezanı okuyanın bir kimse olduğu anlaşıldığı gibi, iki kimsenin birlikte ezan okumamış oldukları da anlaşılır. Biz buna "çifte ezan" diyoruz. Bu, İmâm Şafiî'ye göre mekruhtur, Hanefiler'e göre caizdir

oturduğu vakitte olurdu 1413[74]

22- İmam Minber Üzerinde İken Nidayı İşittiği Zaman Müezzine Cevab Verir (Ezan Lafızlarını Söyler) Babı 1414[75]

37-......Ebû Umâme ibn Sehl ibn Huneyf şöyle demiştir: Ben Ebû Sufyân'ın oğlu Muâviye'den şöyle dediğini işittim: O, minber üzerinde oturmuş iken müezzin ezan okudu da: Allâhu Ekber Allâhu Ekber dedi. Muâviye de: Allâhu Ekber, Allâhu Ekber dedi. Müezzin: Eşhedu en lâ ilahe ille'llâh dedi. Muâviye: Ben de (buna şehâdet ederim), dedi 1415[76]. Müezzin:

1413[74] "Rasûlullah'ın bîr müezzini bulunurdu" demek, cumua için yalnız bir müezzin ezan ve ikaamet eder idi demektir ki, o da Bilâl Habeşî idi. Yoksa Rasûlullah'ın birden ziyâde müezzini yok demek değildir. Nitekim ramazânda sahur vakti Bilâl Habeşî ezan okur, sabah namazı için de İbnu Ümmi Mektûm okur olduğu-sabittir.

1414[75] Kerîme rivayetinde "cevâb verir" yerine "ezan sözlerini söyler" tarzındadır.

1415[76] Sünnet olan teşehhüd lâfızlarını aynen tekrar etmektir. Kısaltarak "Ben de" yâhud "Ben de şehâdet ederim" demek caiz ise de, teşehhüdü tam lâfzıyle te-berrük etmek daha iyidir.

Bu hadîsin daha evvel geçen rivayetinde Hayye ale's-salât.. dedikten sonra Lâ havle velâ kuvvete illâ billah dediği haber

Eşhedu enne Muhammeden rasûlullah dedi. Muâviye: Ben de (buna şehâdet ederim), dedi. Müezzin ezan okumayı bitirince Muâviye: Ey insanlar! Ben RasûluIlah(S)>ın,bu'ma-kaamda (yânı bu minber üzerinde) oturur ve müezzin ezan okurken benden işittiğiniz bu sözleri söyler.olduğunu işitmişimdir, dedi 1416[77]

23- Ezan Okunması Esnasında Minber Üzerinde Oturmak Babı1417[78]

38-.......Sâib ibn Yezîd (R) şöyle haber vermiştir: Cumua günü ikinci ezan okunmasını, mescid ahâlîsi çoğaldığı zaman Usmân (R) emretti ve cumua günü

---

verilmişti. Nitekim diğer rivayetlerde Muâviye'nin ezan lafızlarını evvelinden sonuna kadar müezzinin dediği gibi peyderpey tekrar ettiği ve yalnız orada Hayy'ale'hre, Havkale ile mukaa-bele eylediği tafsîlen beyân ediliyor. Havkale; "Allah'a ma'siyetten tahavvul ancak Allah'ın verdiği ismet ile tâate kuvvet ve iktidarda ancak O'nun yardımı ile hâsıl olabilir" ma'nâsmadır.

1416[77] Bundan, müezzine cemâat gibi imâmın da cevâb vermesinin sünnet olduğu; imâmın hutbeye başlamadan evvel tekellüm etmesi mubah ve minberde iken ilim Öğretmesi caiz olduğu anlaşılıyor.

1417[78] Yânî ezânm okunma süresi kadar oturmak.

ezan okunması, imâm minbere oturduğu sıra idi.

24- Hutbe Önünde Ezan Okunması Babı

39-.......Zuhrî şöyle demiştir: Ben Sâib ibn Yezîd'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr ve Umer zamanlarında cumua günü ezan, birincisi imâm cumua günü minber üzerine oturduğu sırada idi. Sonra Usmân (R)'ın halifeliği zamanında insanlar çoğaldığında Usmân cumua günü üçüncü ezanı emretti de, bu ezan Zevrâ üzerinde okundu. Binâenaleyh iş bu minval üzere (yânî iki ezan, bir ikaamet üzerine) sabit oldu 1418[79].

1418[79] Bu rivayetlerin birinde İkinci te'zîn, öbürlerinde üçüncü nida, üçüncü te'zîn, üçüncü ezan denilmesi hep bir ma'nâyadrr. Maksad Hz. Usmân zamanında emrohı-nan ilk ezandır ki, biz buna dış ezanı ta'bîr ederiz. Bundan sonra hatibin minbere oturduğu sıra okunan ikinci ezana da iç ezanı deriz. Bunların üçüncüsü de namaza başlamak için yapılan ikaamettir. Ezan ile ikaamete "nidâeyn" ve "ezâneyn" dahi denir. Bu i'tibâr ile, târih bakımından sonra başlamış olan dış ezanına üçüncü nida veya üçüncü ezan denildiği gibi, kaameti dikkate almaksızın hâss ma'nâsıyle ezan düşünülüp, ikinci ezan dahi denilmiştir.
Hulâsa, Peygamber zamanında cumua için birinci rîidâ hatîb minbere oturduğu zaman mescidin kapısı üstünde okunan ezan; ikinci ezan da hatîb inerken edilen ikaamet idi. Usmân

25- Hutbenin Minber Üzerinde Yapılması Babı

Enes ibn Mâlik (R) de: Peygamber (S) minber üzerinde hutbe yaptı, demiştir[1419][80].

40-....... Bize Ebû Hazım ibnu Dînâr (140) şöyle tahdîs etti: Minberin hangi ağaçtan yapıldığında münâkaşa eden bir takım kimseler, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye geldiler de, ona bu mes'eleyi sordular. Bunun üzerfne Sehl şöyle dedi: Vallahi ben onun neden yapıldığını bilmekteyim. Ve yine yemîn olsun ki, ben onu ilk kurulduğu günü de, Rasûlullah'ın ilk defa üzerine oturduğu günü de görmüşümdür. Ra-sûlullah (S) Ensâr kadınlarından fulân kadına -Sehl, bu kadının

---

zamanından beri kararlaşmış olan icmâ' ve teamüle göre de birinci nida, cumua vaktinin girmesiyle okunan dış ezan; ikinci nida hatîb minbere oturduğunda okunan iç ezanı; üçüncüsü de ikaamettir. tzâ nudi-ye âyetindeki nidadan murâd da, ilk okunan ezan olmak lâzım geleceği aşikârdır. Çünkü birinci ezan okununca, zikrullaha sa'yin şartı olan çağınlma vâki' olmuş olur.. (Hakk Dîni, IV, 4963).

[1419][80] Buhâri Enes'in bu hadîsini İ'tisâm ve Fiten Kitâblan'nda uzun olarak mevsûlen rivayet etmiştir.

ismini söylemiştir:- "Marangozkölene emret de, benim için insanlara hitâb ettiğim zaman üzerine oturabileceğim, tahtalardan birşey yapsın " buyurdu. O kadın da o kölesine emretti. O da Gâbe'nin ılgın ağaçlarından onu yaptı. Sonra onu getirdi. Kadın Rasûlullah'a haber yolladı. O da emretti, işte şuraya konuldu. Sonra Rasûlullah'ın bunun üzerinde şöyle namaz kıldığım* gördüm: Rasûlullah minber üzerinde tekbîr aldı, sonra yine minber üzerinde iken rukû'a vardı. Sonra geri geri aşağıya indi de minberin dibinde secde etti. Sonra yine minber üzerine dönüp tekrar etti. Böylece iki rek'at namazı bitirince, Rasû-lullah insanlara döndü de: "Ey insanlar! Bu gördüğünüz şeyleri ancak bana uyasınız ve benim namazımı öğrenesiniz diye yaptım" buyurdu 1420[81].

1420[81] Bu hadîs biraz değişik lâfızla Kitâbu's-Salât'ta da geçmişti.
Bu hadîsten iki üç adımlık hafif yürüyüşün namazı bozmadığı, öğretmek kasdıyle imâmın cemâatten biraz yüksek bir yerde durması caiz olduğu gibi, hutbe için minber yaptırmanın da müstehâb olduğu anlaşılır. Minberin kıbleye karşı durulunca mihrabın sağ tarafında bulunması da müstehâbdır. Minber olmazsa imâm yüksek bir yer seçer. Böyle bir yer de yoksa, sünnete uyarak ayağı yerden kesecek bir ağaç parçası üzerine çıkmalıdır. Nitekim minber yapılmadan evvel Peygamber bir

41-....... Bana Yahya ibnu Saîd haber verip şöyle dedi: Bana Enes'in oğlunun oğlu haber verdi ki, o Câbir ibn Abdillah'tan işit-miştir. Câbir (R) şöyle demiştir: Bir hurma kütüğü vardı, Peygamber (S) -hutbe yaparken- onun üzerinde dururdu 1421[82]. Kendisi için minber konulduğu zaman biz bu kütükten, gebeliği on aylık develerin iniltisine benzer sesler işittik. Tâ ki Peygamber (minberden) inip de elini onun üzerine koyunca (sustu) 1422[83].

Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd'den söyledi (o, şöyle demiştir): Bana Enes ibn Mâlik'in oğlu olan Ubeydullah'ın oğlu Hafs ha-beF verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillah'tan işitmiştir 1423[84].

---

ağaç kütüğü üzerine çıkardı.
Bu hadîsten her yeni şeyde şükür ve teberrük olarak namaz ile başlamanın da müstehâb olduğu anlaşılır

1421[82] Burası, elimizdeki nüshalarda "^ fyî(= Onun üzerinde dururdu)" şeklindedir. Bâzı rivayetlerde " O'(^i (-Ona doğru dikilirdi -yâhud ona dayanırdı)" şeklindedir.

1422[83] Hadîsin başlığa uygunluğu, yânî delîl olan yeri "Peygamber minberden indi" sözünden anlaşılır. Çünkü inmesi, minbere çıkmasından sonra olmuştur (Aynî). Parantez içindeki "sustu" lâfzı, Câbir'in Buhârî'deki rivayetinde vardır.

1423[84] Buhârî bu ta'Iîki, bu isnâd ile Alâmâtu'n-Nübüvve'de mevsûl olarak rivayet etmiştir. Buhârî bununla, hadîsin Enes'in

42- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'-den tahdîs etti. Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den minber üzerinde hutbe yaparken işittim (hutbesinde): "Her kim cumuaya gelecekse yıkansın" buyurdu [1424][85].

26- Hutbe, Hatib Ayakta Dikilerek Olur Babı

Enes de: Peygamber (S) ayakta dikilerek hutbe

---

oğlunun oğlundan geldiğini isbât etmiş oluyor.
Bu hadîse "Hanînu cız'(= Hurma kütüğünün iştiyak feryadı)" hadîsi denir. Muhammed'in Peygamberliğinin delillerinden bir mu'cizedir. Bu vak'a bir cumua günü mescidde ve sahâbîlerin huzurunda cereyan etmiştir. Buhârî bunu Câbir ile İbn Umer'den rivayet etmiştir. Diğer muhaddisler de daha birçok sa-hâbîlerden rivayet etmişlerdir. Ibn'Hacer: Gerek, hurma kütüğünün inlemesi, gerek kamerin yarılması kıssaları hadîste mümârese sahibi olmayana yakîn ifâde etmese de, hadîsin tarîklerine muttali' olanlara kat'iyyet ifâde edecek derecede müstefîz olarak rivayet edilmiştir, der (Fethu'l-Bârî).

[1424][85] Hadîsin başlığına delîl olan kısmı "Ben Peygamber'den minber üzerinde hutbe yaparken işittim" fıkrasıdır

yaparken... demiştir [1425][86].

43-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sizin şimdi yapmakta olduğunuz gibi, ilk hutbeyi ayakta yapar, sonra oturur, sonra (tekrar ikinci hutbe için) ayağa kalkardı [1426][87].

27- Hutbe Yaparken İmam Yüzünü Cemaate Yöneltir [1427][88]; ve İnsanların da Yüzlerini İmama Yöneltmeleri Babı

İbn Umer ile Enes (R) imâma yöneldiler [1428][89].

[1425][86] Buhârî Enes'in bu hadîsini tstiskaa'da bütünüyle mevsûlen rivayet etmiştir. Bundan bâb başlığında yazılmış olan hutbe ve hitabe için ayağa kalkmak hükmü alınır

[1426][87] Hutbe ve hitabe ayakta yapılır. Mazeretsiz oturarak hutbenin cevazında ihtilâf edilmiştir. "Onlar bir ticâret yûhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönetip dağıldılar, seni ayakta bıraktılar.. "(el-Cumua:11) âyeti de bu hususta açık delildir.

[1427][88] Bu hadîsi Ziya el-Makdisî, el-Muhtâre'sinde rivayet etmiştir.

[1428][89] Bunun cumua hutbesi olmadığı, o esnada sahâbîlerle bir konuşma, bir sohbet olduğu anlaşılır. Böyle bir sohbette ve konuşmada da söz söyleyen ile dinleyen topluluğun, birbirlerine yönelmeleri gerekir. Böyle yapmak, söylenen ve öğretilen şeylerin daha iyi kavranmasına yardım eder.

44-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Günün birinde Peygamber (S) minber üzerine oturdu, bizler de çepçevre O'nun etrafında oturduk 1429[90].

28- Hutbe (Mukaddimesin)de Allah'ı Sena Ettikten Sonra "Amma Ba'du" Diyen Kimse Babı 1430[91]

Hutbe mukaddimesin d eki bu "Amma ba'du" sözünü İkrime, İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den rivayet

etti 1431[92].

1429[90] Bunun cumua hutbesi olmadığı, o esnada sahâbîlerle bir konuşma, bir sohbet olduğu anlaşılır. Böyle bir sohbette ve konuşmada da söz söyleyen ile dinleyen topluluğun, birbirlerine yönelmeleri gerekir. Böyle yapmak, söylenen ve öğretilen şeylerin daha iyi kavranmasına yardım eder.

1430[91] Bu "Amma ba'du" la'bîrine Faslu'i-Hitâb denir; hutbe mukaddimesi ile asıl hutbeyi ayırır. "Amma ba'du" bir kelimedir ki, Arab hatîbleri emirler huzurunda inşâd ettikleri hutbelerde duadan sonra söylerler."^ jua ii; = Benim sana olan duamdan sonra" takdirindedir. İlk defa Dâvûd aleyhi's-selâm, bir kavle göre Ka'b ibn Luey tekellüm etmiştir. Müelliflerin dibacelerde Amma ba'du kavilleri " UU% *JXl^jtj illljı ü' - Besmele, hamdele ve tasliye'den sonra" takdirinde olur (Kaamûs Ter., I, 1083).

45-.......Bize Hişâm ibnu Urve tahdîs edip şöyle dedi: Bana Fâtıma bintu'l-Munzir, Ebû Bekr'in kızı

1431[92] Buhârî bunu bu babın son hadîsinde mevsülen rivayet etti.
Bu hadîslerin burada getirilmesi, hatibin Allah'a hamd ve sena ettikten sonra "Amma ba'dû" diyerek söze başlamasının sünnet olduğunu anlatmak içindir. .,. Buhârî bu bâbda, başlığa münâsebeti açık olan altı hadîs getirmiştir: Birincisi Esma bintu Ebî Bekr'in güneş tutulması hakkındaki hadîsidir. Bunda "Peygamber Allah'a lâyikıyle hamd etti, sonra Amma ba'du dedi, sonra kabir fitnesi kıssasını zikretti" vardır.
İkincisi, Amr İbn Tağlib hadîsi ki, onda "Rasûlullah Allah'a hamd etti, sonra sena etti, ondan sonra da Amma ba'du dedi" vardır.
Üçüncüsü, gece namazı hakkındaki Âişe hadîsidir ki, onda da "Rasûlullah şehâdet kelimelerini söyledi, sonra Amma ba'du dedi" fıkrası vardır.
Dördüncüsü Ebû Humeyd es-Sâidî hadîsidir. Onda da Peygamber'in namazdan sonra şehâdet kelimelerini söyleyip, lâyık olduğu sıfatlarla Allah'ı sena ettiği, ondan sonra da Amma ba'du dediği zikredilmiştir.
Beşincisi, Misver ibn Mahreme hadîsidir; onda da Rasûhıllah'ın ayağa kalktığı, şehâdet kelimelerini söylediği, ondan sonra da Amma ba'du dediği sabittir.
Altıncısı, îbn Abbâs hadîsidir. İbn Abbâs: Peygamber minbere çıktı -ki bu hutbe İçin minbere son çıkışı olmuştu- Allah'a hamd ve sena etti, ondan sonra Amma ba'du dedi, demiştir.
Bütün bu hadîslerde Peygamber'in Allah'a hamd ve senadan sonra Amma ba'du diyerek söze başladığı sabit oluyor. Demek ki, bunun sünnetliği birçok rivayetler ve muhtelif tariklerle sabittir. Hafız Abdulkaadir Rehâvî, içinde Amma ba'du bulunan hadîslerin tarîklerini araştırarak, bu lâfzı otuz iki sahâbîden rivayet edilmiş buluyor (İbn Hacer).

Esma 'dan haber verdi. Esma (R) şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girdim. İnsanlar namaz kıl-maktalardı. Ben: İnsanların bu hâli nedir? dedim. Âişe (güneş tutulduğunu anlatmak için) başı ile gökyüzüne doğru işaret etti. Ben: Bir âyet (yânî bir azâb yâhud kıyamet alâmeti) mi? diye sordum. Âişe yine başıyla evet dedi. Esma şöyle dedi: (Bunun üzerine ben de namaza durdum) Rasûlullah namazı çok uzattı. Nihayet bana bir baygınlık geldi. Yanımda su dolu bir kırba vardı. Onun ağzını açtım ve ondan başıma su dökmeye başladım. Nihayet Rasûlullah namazı bitirdi, güneş de açılmıştı. Rasûlullah namazdan sonra insanlara hut-beye başlayıp; Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla hamd ettikten sonra "Amma ba'du" dedi. Esma dedi ki: Tam bu sırada Ensâr'dan bir takım kadınlar konuşup gürültü etmeye başladılar. Ben de onları susturayım diye yüzümü onların tarafına meylettirdim. Bundan dolayı "Amma ba'du" dan sonrasını işitmedim. Âişe'ye: Rasûlullah ne dedi? diye sordum. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda görmüş olmayayım. Ve şu da bana

vahyolundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl (yüzünden çekilecek) imtihanlara benzer yâhud [1432][93] ona yakın bir imtihan geçireceksiniz. Kabirde her birinize gelinecek de: Bu adam hakkındaki ilmin nedir? denilecek. Mü'min yâhud mûkın olan kimse -bu şekki Hişâm söyledi-: O, Muhammed'dir, o Allah'ın Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de O'na îmân ettik, da'vetine icabet ettik, izine uyduk ve O'nu tamâmıyle tasdik eyledik, diyecek. Bu cevâb üzerine o kimseye: Yat da iyice uyu. Biz senin O zâta inanmakta olduğunu kat'iy-yetle bilmekteyiz, denilecek. Amma münafık yâhud şübheci olan kimseye gelince -yine Hişâm terdîdli söyledi- ona da: Senin bu adam hakkındaki bilgin nedir? denilecek. O da: Ben bilmiyorum, insanların bir şey söylediklerini işittim, ben de söyledim, diyecektir."

Hişâm şöyle dedi: Yemîn olsun Munzir kızı Fâtıma bunları bana söylemiş, ben de aynen ezberlemişimdir. Şu kadar ki, Fâtima'nın kat'î söylemediği şeyleri ezberlemedim.

[1432][93] Bu şekk, Esmâ'nın lâfzı hakkında ara yerdeki râvînin şekkidir.

46-.......Bize Ebû Âsim, Cerîr ibn Hâzım'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim, şöyle diyordu: Bize Amr ibnu Tağlib (R) şöyle tahdîs etti: (Bir defa) Rasûlullah'a -Bahreyn'den-birçok mal yâhud bir çok esîr getirilmişti. Onu taksîm etti de bâzı kimselere atıyye verdi, bâzı kimselere atıyye vermedi. Sonra atiyye vermediği kimselerin gücenip şikâyet ettikleri haberi kendisine ulaştı. Bunun üzerine (hitâb etmek için) Allah'a hamd, sonra sena etti, ondan sonra da "Amma ba'du" diyerek şöyle buyurdu: "Vallahi ben atıyye vermediğim kimseyi, atıyye verdiğim kimseden ziyâde sevip dururken, yine birine atıyye verir (sevdiğime) atıyye vermediğim olur. Lâkin şu kadar var ki, ben bir takım kimselere, kalblerinde sabırsızlık ve hırs gördüğüm için mal veririm 1433[94]

1433[94] " £_j* " lügatte sabırsızlık, " £ii "da sabırsızlığın son derecesidir. " £j>*-" ve İ_ji*" bunlardan yapılmış sıfatlardır. Helü" = Korkak ve tamâ'kâr diye de tefsîr edilmiş ise de, en uygun olanı Allah'ın Kitâbı'ndaki tefsirdir: ü-y* 'jAs ZJ- Wj l*jji-J^ <~* W &j* jM- ûı_j1Iı ö\ = Şübhesiz insan hırsına düşkün (ve sabrı kıt) yaratılmıştır. Kendisine şerr dokundu mu feryadı basandır, ona hayır dokununca da çok c/mr/d/r"(el-Maâric: 19).

Bâzı kimseleri de Allah Taâlâ'mn, kalblerinde yarattığı zenginlik ve hayra havale ederim (mal vermem). Amr ibn Tağlib de bu sonuncular arasındadır" 1434[95].

Râvî Amr ibn Tağlib: Vallahi Rasûlullah'ın bu kelâmına bedel kırmızı develere mâlik olmayı gönlüm istemez, demiştir. Bu hadîsi rivayet etmekte, Yûnus ibn Ubeydillah ibn Dînâr el-Abdî, ona mutâ-baat etmiştir 1435[96].

47-.......Bize Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti.

İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi; ona da Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gece hücreden dışarıya çıktı, mescidde namaz kıldı. Bir takım insanlar da onun namazına uyup na-. mâz kıldılar. Sabaha girince insanlar bunu kendi aralarında İ konuştular. Bundan

---

1434[95] Peygamber'in bu sözü, Amr ibn Tağlib için büyük ve çok değerli bir menkabe-dir. Müteâkibı ifadesiyle Amr, bu sözün değerini hakkiyle anladığını dile getirmiştir.

1435[96] Bu mutâbaatı Ebû Nuaym, Yûnus ibn Ubeydillah müsnedinde sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir (Kastallânî)

dolayı müteâkıb gece daha çok insan toplandı T ve yine Peygamber ile birlikte gece namazı kıldılar. Sabah olunca in-v sanlar yine konuştular. Üçüncü gece mescid ahâlîsi haylî çok oldu. t Rasûlullah yine çıktı, insanlar da O'nun namazına uyarak namaz kıl-a dılar. Dördüncü gece olduğu zaman mescid, ahâlîyi almaktan âciz r oldu (Peygamber onların yanlarına gitmedi). Nihayet sabah namazını kıldırmak için çıktı. Sabah namazını kıldırınca, insanlara yönelip şehâdet kelimelerini söyledi.'Sonra'Mmmâ ba'du"dedi ve:"Şu muhakkak ki dün geceki durumunuz bana gizli olmadı. Lâkin ben, gece namazı üzerinize farz olunur da sonra ondan âciz olursunuz diye endîşe ettim" buyurdu.

Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, bu hadîsi rivayet etmekte Ukayl'e mutabaat etmiştir 1436[97]

48- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuh-rî'den haber verdi; o şöyle demiştir: Bana Urve, Ebû Humeyd es-Sâidî'den haber verdi: Ebû

1436[97] Buna göre Yûnus ibn Yezîd de aynı hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmiş oluyor ki, bu mutâbaatı Müslim mevsûlen rivayet etmiştir.

Humeyd, ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gün öğle ile akşam arasında bir namaz ardından hutbeye kalkıp teşehhüd etti, Allah Taâlâ'ya hamd ve sena eyledi. Ondan sonra da "Amma ba'du" dedi.

Bu hadîsi Hişâm'dan; o da babasından; o da Ebû Humeyd'den; o da Peygamber (S) "Amma ba'du" dedi, diye rivayet etmekte Ebû Muâviye ile Ebû Usâme, Zuhrî'ye mutâbaat etmişlerdir. Muhammed ibn el-Adenî ise Zuhrî'ye, Sufyân ibn Uyeyne'den sâdece "Amma ba'du" lâfzında mutâbaat etmiştir, hadîsin tamâmında değil "[1437[98]]

49-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibn Hüseyin (94) haber verdi. Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ayağa kalktı, ben ondan işittim ki, şehâdet kelimelerini söylediği zaman "Amma ba'du" diyordu.

[1437[98]] Bundan, hutbeye evvelâ teşehhüd ve Allah'a hamdu sena ile başlayıp, sözü Amma ba'du ile fasi ettikten sonra, maksada girişmenin sünnet olduğunu anlatmış oluyor.
Bu iki mutâbaattan Ebû Muâviye'ninkini Müslim, Magâzî'de; Ebû Usâ-me'ninkini de hem Müslim, hem Buhârî Zekât'ta mevsûlen rivayet etmişlerdir

Zubeydî Zuhrî'den rivayet etmekte ona mutâbaat etti 1438[99]

50-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün omuzu üzerindeki büyük bir ridâya sarınıp bürünmüş olarak ve başını da boz bir sarık ile bağlamış olduğu hâlde minbere çıktı. Bu (hitâb etmek için minbere) son oturması oldu. Allah'a hamd ve sena etti. Sonra: "Ey insanlar! Yakınıma gelin" buyurdu. Sahâbîler O'na doğru toplandılar. Ondan sonra Rasûlullah "Amma ba'du" diyerek şöyle buyurdu: "İyi biliniz ki, bu Ensâr cemâati (günden güne) azalacaklar, başka kimseler ise çoğalacaklardır. Binâenaleyh Muham-med Ümmeti 'nden her kim herhangi bir şey üzerine vilâyet sahibi olup da bir kimseye zarar vermeye veya menfâat eriştirmeye muktedir olacak olursa, Ensâr'dan iyilik edenlerin iyiliğini kabul, kötülük edenlerin seyyiesinden vazgeçip affetsin" 1439[100]

1438[99] Bu mutâbaatı Taberânî, Müsnedu'ş-Şâmiyyîn'de mevsûlen rivayet etmiştir

1439[100] Peygamber'in Amma ba'du fasl hitabını Medine'deki

29- Cumua Günü İki Hutbe Arasında Oturmak Babı

51-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir:

Cumua hutbelerinden evvel de kullandığı Müslim'deki Dımâd ibn Sa'lebe el-Ezdî (R) kıssasıyle de sabit oluyor:
İbn Abbâs dedi ki: Dımâd Mekke'ye geldi. Bu, Ezdû Şenûe kabîlesine men-sûb olup, delilere nefes ederdi. Mekke ahâlîsinden bâzı beyinsizlerin Muhammed delidir dediklerini işitti. Şu adamcağızı görsem! Belki Allah benim eliml O'na şifâ nasîb eder, diyerek kalkıp görüşmeye gitti. O'na kavuştuğunda: Yâ Muhammed, ben şu cinn çarpmasına nefes ederim. Allah Taâlâ dilediğine benim elimle şifâ ihsan eder, Nefes edeyim, ister misin? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:
diyerek söze başladı. Dımâd: Âmân! Bu sözlerini bana tekrar et, dedi. Rasûlullah tekrar etti ve üç kerre söyledi. Bunun üzerine Dımâd: Yemîn olsun ki, ben kâhinlerin sözlerini işittim, sihirbazların sözlerini işittim, şâirlerin sözlerini dinledim. Amma senin bu sözlerine benzer hiçbir söz işitmedim. Bu sözlerin, denizlerin en derin yerine bile vardı (bütün deryayı kapladı). Ver elini, seninle İslâm üzerine bey'at edeyim, dedi. Rasûlullah da onunla bey'atlaşıp: "Bu bey'at kavmin nâmına da olsun mu?" diye sordu. O da: Kavmim adına da olsun, dedi... (Müslim, Cumua, Namaz ve hutbenin hafîf tutulması babı).
Bu, Peygamber'in diliyle tebliğ edilmiş büyük bir taltiftir. Bunca mal ve can fedâkârlıklarıyle kazanılmış yüksek mertebeler hakkında sâdık haberci be-yânıyle bildirilen ne büyük bir müjdedir!
Son fıkrada zikredilen af, haddi gerektiren seyyielere şâmil değildir. İlâhî haddleri afvetmek hakkı, hiç kimseye verilmemiştir.

Peygamber (S) iki hutbe yapar, aralarında oturur idi 1440[101]

30- Cumua Günü Hutbeye Kulak Tutup İşitmek Babı 1441[102]

52-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cumua günü olduğu zaman mescidin kapısı yanında melekler durur, gelenleri Öncelik sırasıyle yazarlar. Erken gelenin meseli bir deve kurbân eden kimse gibidir. Ondan sonraki bir sığır kurbân eden gibi; ondan sonra bir koç kurbân eden gibi; ondan sonraki bir tavuk sadaka eden; sonra bir yumurta sadaka eden gibidir. İmâm

1440[101] Hutbeyi ayakta yapmanın ve iki hutbe arasında biraz oturmanın müekked bir sünnet olduğunda ihtilâf yoktur. Bâzıları bunun vâcib olduğu görüşündedir. Çünkü Peygamber bu fiillerine ısrarla devam etmiştir.

1441[102] Hutbeyi dinlemek farzdır. îstimâ'm İnsât'tan farkı vardır. İnsât, söz söylememektir; istimâ' ise söylenen söze kulak verip işitmektir. Bu işte kemâl, insât ile istimâ' yânî susmak ile işitmeyi cem' etmektedir. Birçok müfessİrler "Kur'ân okunduğu zaman derhâl onu dinleyin, susun; tâ ki merhamet olunasımz" (el-A'râf: 204) âyetinin hutbe hakkında geldiğini, hutbeye, Kur'ân'ı şâmil olması sebebiyle Kur'ân ismi verildiğini zikretmişlerdir (Kastallânî).

hutbeye çıkınca melekler sahîfelerini dürüp zikri dinlerler" 1442[103].

31- Bab: İmam, Hutbe Yaparken İçeriye Gelen Bir Kimse Gördüğünde Ona İki Rek'at Namaz Kılınması Emreder

53-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü insanlara hutbe yaparken bir kimse geldi. Hemen Peygamber: "Yâfulân, sen namaz kıldın mı?" diye sordu. O zât: Ha- yır, dedi. Peygamber: "(Öyleyse) kalk da iki rek'at namaz kıl" buyurdu 1443[104]

1442[103] Bu hadîsle meleklerin hutbeyi dinledikleri sabit olmuştur. İnsanların dinlemeleri ise evlâ tarikiyledir; çünkü insanlar ibâdetlerle mükelleftirler.

1443[104] Bu Tahiyyetu'l-Mescid namazıdır. İmâm hutbede iken tahiyyetu'l-mescid namazı kılmanın caiz, hattâmüstehâb olduğuna kaail olan Şafiî, Ahmed ibn Han-bel, İshâk ibn Râhûye ve fakîh muhaddislerin dayandığı delillerden biri, bu hadîstir. Bu imamlara göre mescide giren kimsenin -imâmı hutbede bulsa da-bu iki rek'atı kılmadan oturması mekruh olup, hutbeyi dinleyebilmek için bu iki rek'atı hafifçe kılması da müstehâbdır. Mâlik, Leys ibn Sa'd, Ebû Hanife, Sevrî ile sahabe ve tabiîlerden birçokları da bil'akis hutbe esnasında namaz kılın-mayacağma kaaildirler. Hüccetleri, imâmı dinlemenin

32- İmam Hutbe Yaparken Gelen Kimse İki Hafif Rek'at Namaz Kılar Babı

54-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü hutbe yaparken bir kimse girdi. Peygamber ona: "Namaz kıldın mı?" diye sordu. O: ±iayır, dedi. Peygamber: "(Öyleyse) iki rek'at namaz kıl" buyurdu 1444[105].

33- Hutbe Esnasında Elleri Kaldırmak Babı

55-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü hutbe yapmakta iken bir zât ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah! At sürüleri helak oldu, davar

---

vucûben emredilmiş olmasıdır.

1444[105] Bu hadîs Câbir, Enes, Ebû Hureyre, Sehl İbn Sa'd ve Ebû Zerr'den de rivayet edilmiştir.

Müslim'in Câbir'den olan rivayetlerinin birinde, Peygamber o kimseye: "Yâ Suleyk, kalk da iki rek'at namaz kıl, lâkin hafif tut" buyurduktan sonra cemâ-te dönüp:"Herhangibiriniz imâm hutbede iken mescide gelecek olursa iki rek 'at namaz kılsın. Bu namazı da hafif tutsun" buyurmuştur.

sürülen helak oldu. Allah'a, bize yağmur vermesini duâ ediver! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini uzattı ve duâ etti 1445[106].

34- Cumua Günü Hutbe Esnasında Yağmur Duası Babı

56-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) zamanında insanlara bir kıtlık isabet etti. Bir cumua günü Peygamber hutbe yaparken bir bedevi Arab ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, çoluk çocuk da aç kaldı; bizim için Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah iki elini kaldırdı ki, biz o sırada gökyüzünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun, bulutlar dağlar misâli gökyüzünü kaplamadıkça Rasûlullah ellerini indirmedi ve minberinden de inmedi. Nihayet

1445[106] Buhârî, hadîsten evvel Enes ibn Mâlik'e varan iki senedini vermiştir. Hadîsten, başlıktaki el kaldırmaktan maksadın hutbe esnasında yapılan yağmur duâsın-daki el kaldırma olduğu anlaşılıyor.
Duâ ederken elleri gökyüzüne kaldırmak, Rabb'a karşı tezellül ma'nâsı ifâde ettiğinden, duâ âdâbındandır

yağmur tanelerinin O'-nun sakalı üzerinde yuvarlandığını gördüm 1446[107]. O günümüz, ertesi günü, daha ertesi günü ve ondan sonra gelen gün; tâ öteki cumuaya kadar hep üzerimize yağmur yağıp durdu. Ertesi cumua yine o bede-vî (Enes'in dediğine göre) yâhud bir başkası ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah, binalar yıkıldı, mallar boğuldu. Bizim için Allah'a duâ et, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah yine iki elini kaldırdı da: "Allâhum-me havâleynâ velâ aleynâ = Yâ Allah, etrafımıza (yağdır), üzerimize değil" diye dua etti 1447[108]. Bunu söylerken de eliyle hangi cihetteki

---

1446[107] Gerek buradaki, gerek diğer rivâyetlerdeki sözler, hep Peygamber'in duasının Allah katında çabucak kabul edildiğini gösterir. Duayı müteâkib hemen bulutlar peyda olmuş ve daha hutbe tamamlanmadan sakalım ıslatmıştır. Bulutların hücumunu görüp de hutbeyi kesmek ve namazı hemen kıldırıp cemâati evlerine göndermek varken, ıslanıncaya kadar minberde kalması tesadüfi değildir. İlâhî lütuf eserinin, vücûduna bi'1-fiil değmesini arzu etmiştir.

1447[108] Bedevinin yâhud ikinci gelen bedevinin rahmet ve ni'met olan yağmurun kesilmesi dileğinde bulunması ve bu dileğin Peygamber'ce yerine getirilmesi, çoğa vardığında yağmurun kesilmesi için de duâ etmenin caiz olacağını gösterir. Buna Askalânî "= Havayı açma niyazı" demiştir. Ancak bu ikinci duanın

. kerem ve ni'met bolluğundan usanç gelmişcesine edilmeyip, rahmet ve ni'metin devamım istirham ile beraber yalnız vebal ve

buluta işaret ediyor idiyse, orası açıldı ve Medîne (üstü açık) bir alan gibi oldu. Kanat Vâdîsi bir ay mütemadiyen aktı ve herhangi cihetten kim geldi ise bol bol yağmur yağdığını söyledi 1448[109].

35- Cumua Günü İmam Hutbe Yaparken Susmak ve O Sırada Yanındaki Arkadaşına "Sus" Diyen Kimse de Lağv Yapmıştır Babı

Ve Selmân, Peygamber'den: İmâm konuştuğu zaman (herkes) susar (buyurdu), dedi 1449[110].

57-.......BanaSaîdibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, onadaEbû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S): "Cumuagünü imâm hutbe yaparken sen (yanındaki) arkadaşına 'Sus (dinle)' desen, yine

---

zararın kalkmasını istemek tarzında olması şükran âdâbındandır.

1448[109] Bu hadîs de Peygamber'in açık mu'cizelerindendir. Evvelki cumuada olduğu gibi bu cumuada da duasının sür'atjle kabul edilmiş olduğu görülüyor.

1449[110] Buharı bunu "Cumua için yağ sürme bâbı"nda uzunca olarak mevsûlen rivayet etmişti.

lâğv etmiş olursun" buyurdu 1450[111].

36- Cumua Günü Kendisinde Duanın Kabul Edileceği Saat Babı1451[112]

58-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

1450[111] el-Lağv:.. tekellüm eylemek ma'nâsınadır... vei'tibâr edilmeyen herze ve bîhû-de nesneye denir, fiillerden ve kavillerden de umûmîdir (Kaamûs Ter.).
Bu ta'rîfe göre lağv, sözlere ve fiillere şâmil olduğundan, cumua sevabını eksiltici veya giderici bir kusurdur. Hatibi dinlemekten insanı men' eden her söz ve fiil, lağv'dır. Bu hadîsten hutbe esnasında her nevi' kelâmın nehyedildİği anlaşılıyor. Zîrâ Şârî'in emrine muhalif olarak,o sırada söz söyleyen kimseye "Susı" veya "Dinle" demek, ma'rûfla emretmektir. Ma'rûfla emretmek de farzdır. Böyle, bir farzın edası için söylenmiş tek bir kelime yasak olursa, başka kelâmın ya-saklığı evleviyette kalır.
"İmâm hutbe yaparken" kaydından, insâtın emredilmiş ve kelâmın neh-yedilmiş olmasının hutbe zamanına has olduğunu anlatmak içindir.

1451[112] Saat, lügatte uzun olsun, kısa olsun mutlaka bir zaman demektir. Bundan dolayı gece ile gündüz toplamının yirmidörtte birine saat denildiği gibi, gündüz ile gecenin onikişer cüz'e taksîm İle 'i'tibâr ettikleri zaman uzunluklarına da saat denilmiştir.
Bu saat, Kadir Gecesi ve İsmi A'zam gibi mübhem bırakılmış kıymetli bîr zaman parçasıdır. Gizli birakılmasındaki incelik de açıktır. İcabet saatini kollayan kimse, günün hangi cüz'ünde olduğunu bilmeyince, o saate râstgelir diye bütün gün kalbini huzur içinde tutup zikre, duaya devam eder ve dünyâ vesve-selerinden uzaklaşmaya çalışır

Rasûlullah (S) cumua gününü zikretti de: "Onda bir saat vardır ki, müslümân olan hiç bir kul kalkıp namaz kılarken o saate rastlayıp da Yüce Allah'tan bir şey istemeyedursun, ille O, bunu kendisine venV'buyurdu ve o saatin kısa olduğunu anlatmak için eli ile işaret etti [1452][113].

113

1452[113] Hadîsin ibaresinden, duâ edenin namazda dikilmiş olmasının şart olmadığı da anlaşılır, tcâbet saatinin girmesi, musallînin kıyam zamanına tesadüf etmesi yâhud vakit, namazı beklerken girmiş olsa da yine böyledir. Çünkü "Namazı beklemekte olan namazda gibidir" hadîsi sabittir (Buhârî, Müslim).
Hulâsa, icabet saati kesin olarak ta'yîn edilmiş değildir. Gizli kalması da o vakte rast gelir umuduyla cumuanın ekser vaktini zikr, ibâdet ve duâ ile geçirmeye sebeb olduğu için ümmet hakkında ayrıca bir rahmettir.
Peygamber'in baş parmağını, elinin ortasına tesadüf eden diğer iki parmağına basarak işaret etmesi icabet saatinin pek kısa olduğuna sarahaten delâlet eder

37- Bab: Cumua Namazında (Bazı) İnsanlar İmamın Meclisinden Çıkıp Gittikleri Zaman, İmamın ve Kalıp Cemaatte Hazır Bulunanların Namazı Caizdir 1453[114]

59-.......Bize Câbir ibn Abdillah (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Peygamber (S) ile birlikte (cumua) namazı kılacağımız sırada (Şâm tarafından) yiyecek yüklü bir kervan geliverdi. İnsanlar o kaafileye doğru yönelip gittiler. Nihayet Peygamber'in beraberinde on iki kişiden başka kalmadı 1454[115]. Onun üzerine işte şu âyet nazil oldu: "Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir

1453[114] Buhârî, hâzır buiunmalanyle cumıianın sahîh olacak cemâat sayısının namazın sonuna kadar devamının, cumuanın sıhhati için şart olmadığına delîl getirmek istemişe benziyor

1454[115] Bu kervan Dıhye ibn Halîfe yâhud Abdurrahmân ibn Avf'a yâhud da ortaklık suretiyle her ikisine âid olup Şâm diyarından haylî erzak getirmişti. Medine ahâlîsi o sırada pek ziyâde ihtiyâç ve darlık içinde kıvrandıklarından, gelişi i'lân edilince sahâbîlerden bir takımları, erzak satılıp tükenmeden tedârik edebilmek telâşı ile oraya koşuşmuşlar ve burada görüldüğü üzere ilâhî azara uğramışlardır. Âyetteki "Seni ayakta bıraktılar" nazmı, hâdisenin hutbe esnasında meydana geldiğine şübhe bırakmıyor. Peygamber'in yanından ayrılmayan oniki kişiden onu Cennetle müjdelenenler, ikisi de Bilâl ile Câbir yâhud Ammâr ile İbn Mes'ûd yâhud Bilâl ile İbn Mes'ûd İdi. Bu isimler başka başka rivayetlerde zikredilmektedir.

eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar da, seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah'ın yanındaki, eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır ve Allah rızık verenlerin en hayirltSldir" (el-Cumua: II) 1455[116].

38- Cumuadan Sonra ve Önce Kılınan Namaz Babı 1456[117]

60-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) öğle namazından evvel iki ve ondan sonra yine iki, akşam namazından sonra da kendi

---

1455[116] Ayetteki "ev = yâhud" terdîd harfi, mescidi terkedenlerin kimi ticâret, yânîalış veriş etmek, kimi de panayır yerini görüp gönül eğlendirmek kasdıyle gittiklerini gösterir. Âyetteki İlâhî azarlama ve tevbîh, ayrı ayrı her iki taifeye de râci' olur.
Bu hadîste zikrolunduğu üzere, cemâatin dağılma hâdisesi, âyetin inmesinden evvel vâki' olmuştur. Ondan sonra İse sahâbîler, bu İlâhî tevbihten gereken dersi aldılar da şu ilâhî övgüye hakk kazandılar:
"öyle adamlar vardır ki, onları ne bîr ticâret, ne bir alış veriş Allah 'ı zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar kalb-terin ve gözlerin (dehşetle) döneceği günden korkarlar" (en-Nûr: 37).
1456[117] Hadîs, evvel hakkında değil de sarîh olarak sonra hakkında geldiği için, Buhârî, âdetine aykırı olduğu hâlde sonra'yı evvel'den öne geçirdi.

evinde iki rek'at namaz kılardı. Yatsı namazından sonra (yine evinde) iki rek'at kılardı. Cumua namazından sonra ise (mescidden kendi evine) dönmedikçe namaz kılmazdı. Lâkin evine dönünce iki rek'at kılardı 1457[118].

1457[118] Bu hadîste farz olan namazlara bitişik olarak kılınan Râtibe Sünnetleri'nm mik-dârı bildiriliyor..
Cumuadan evvelki râtibeden söz edilmemesi, cumua namazı öğle namâzına bedel olduğu için, müekked sünnetinin öğle gibi olduğunu anlatmak içindir.
Yoksa cumuanın gerek ilk ve gerek son sünneti hakkındaki rivayetler, öğlenin sünnetleri hakkında olduğu gibi, müteaddiddir. Cumua farzından evvel de en az İki rek'at kılmak sünnet olduğunda şübhe yoktur. Ancak buradaki rivayette dikkati çeken cihet, Peygamber'in bu iki rek'atı dâima evinde kılmış olmasıdır.
iki rek'atlı oian cumua namazı, dört rek'atlı olan öğle namazına bedel olduğu cihetle böyle yapması, cumua farzının dörde ulaştırılabileceği vehmine meydan vermemek için idi.
Cumuadan sonraki sünnetin rek'at sayısına gelince, bu hadîste İki ise de, dört; hattâ altı olduğuna dâir de rivayetler vardır. Cumuadan sonraki nafileler hakkında fakîhler üç taifeye ayrılmışlardır: Birinci taifeye göre, cumuadan selâm verince iki rek'at sünneti kılmak için eve dönmelidir. Bunların delîlİ bu hadîstir. İkinci taifeye göre, cumua farzından sonra evvelâ iki, sonra dört rek'at kılınmalıdır.
Üçüncü taifeye gelince, onlar arada selâm verilmeksizin dört rek'at kılınır, diyorlar.
Halvette nafile kılmak, riyaya yer bırakmadığı için, nafilelerin evde kılınması, mescidde kılınmasından daha faziletlidir.

39- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Artık o namaz kılınınca yeryüzüne dağdın, Allah'ın /adlından arayın... " (ei-cumua: 10) 1458[119]

61-.......Sehl ibnu Sa'd (R) şöyle demiştir: İçimizde bir kadın vardı. Su arkları kenarındaki tarlasında pazı bitkisi yetiştirirdi. Her cumua günü olunca pazıların köklerini söker, bir tencereye kor, sonra öğüttüğü bir avuç arpayı içine atardı ki, o kökler etli kemik manzarasını alırdı. Bizler cumua namazından çıkınca o kadına uğrar, selâm verirdik. O da bu yemeği bizlere yaklaştırır, biz de onu kaşıklardık. Ve biz, kadının o yemeği için cumuanın çabuk gelmesini temenni eder dururduk 1459[120].

1458[119] Buhârî burada bu âyeti zikretmekle, âyetteki "dağıtın" ve "arayın" emirlerinin vücûb için değil, ibâha için olduğuna isabet etmiştir. Çünkü kullar cumua günü nida vaktinde cumua namazına ikaameden dolayı yeryüzüne dağılmaktan men' olunmuşlardır. Namazlarını kılıp ayrıldıkları zaman yeryüzüne dağılmak ve Allah'ın zenginliğinden aramakla emrolundular. Bu emirler, en sahîh kavle göre ibâha içindir. Binâenaleyh namaz kılındıktan sonra hemen çıkmak vâcib olmayıp, mescidde kalmak da mubah olur.

1459[120] es-Silk: ...pâzî ta'bîr olunan nebata denir.. (Kaamûs

62-.......Bize İbnu Ebî Hazım, babasından; o da Sem"den (yukarıda geçen) bu hadîsi tahdîs etti. Ebû Hâzım'ın oğlu Abdulazîz burada şunu ziyâde etmiştir: Biz (Peygamber zamanında) cumuayı kılmadan ne gündüz uykusuna yatar ve ne de kuşluk yemeği yerdik, dedi 1460[121].

40- Gündüz İstirahatı Cumua Namazından Sonradır Babı

63-.......Bize Ebû İshâk el-Fezârî, Humeyd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes (R)'ten işittim: Bizler cumuaya erken davranır, namazdan sonra da gündüz istirâhati yapardık, diyordu 1461[122].

Ter.).
Bu hadîsin bâb başahğına uygunluğu, sahâbîler cumuadan ayrılmalarının ardından bu kadının pazı köklerinden hazırlar olduğu yemeği aramalarıdır. Bu hâl sahâbîlerin kanâatine ve dünyâ hırslarının olmadığına delâlet etmektedir.

1460[121] Buna göre cumua günlerinin gündüz uykusu ile kuşluk yemeği, namazdan sonraya bırakılmış oluyor. Diğer günlerde bu iki iş de kuşluk vaktinde yapılmak âdet idi

1461[122] Tebkîr, daha evvel geçtiği üzere bir işe erken davranmak, cumuayı beklemek için öğleden evvel mescide gitmek ma'nâsına

64-.......Sehl (R): Bizler Peygamber (S) ile birlikte cumua namazını kılardık; kaylûle yânî gündüz istirâhati ondan sonra olurdu, dedi 1462[123].

Hatime: Bu Cumua Kitabı 79 hadîs ihtiva etti. Bunlardan 64 tanesi mevsûldür. Muallak ve mutâbaalar ise 15 tanedir. Bunlardan Cumua'da ve daha önce de mükerrer olanları 36'dir. Hâlis olanı yâni tekrarsız olanı 43 hadîstir; bunların hepsi de mevsûldür... (İbn Hacer).

---

geldiği gibi, hemen zevalde öğle namazının ilk vaktinde namaz kılmak ma'nâsına da gelir.
Kaile ve kaylûle, İçinde uyku olsun veya olmasın gündüz istirâhati veya gündüzün evvelinde, yânî kuşluk vaktinde yapılan istirâhattir.
1462[123] Bu hadîs, biraz farklı bir rivayetle daha önce de geçmişti.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

12- EBVÂBU SALÂTİ'L-HAVF

(Korku Namazı Bâbları)

1- Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli (Babi) 1463[1]:

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından endîşe ederseniz, namazdankısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur.

1463[1] Bu bâblarda anlatılacak olan namaz, Salâtu'1-Havf, yâni korku zamanında cemâatle kılınacak namazdır. Yüce Allah: " Vj*j J3^^ »"^j ^jL^ > ijJüU-ijoi» .& - Namazlara ve bilhassa orta namaza devam ediniz, huşu ve hudû' ile Allah için dîvân durun" (el-Bakara: 238) âyetiyle farz namazları husûsî vakitlerinde kılmaya devam etmeyi emir buyurduğu gibi bu farzın hiçbir veçhile sakıt olmıyacağını bildirmek için de: tfCrj jî VU-y ^ iıi = Fakat korkarsamz, o hâlde namazı yürüyerek yâhud süvârî olarak kılın... (el-Bakara: 239) buyurmuştur. Bu takdirde îmâ ile olsun yine namaz kılınacak demektir.

Dînin direği olan namaz farzı, şehâdet kelimeleri gibi, hemen hemen hiçbir sebeb ile düşmeyecek bir vecîbe olduğu için, ne sıhhat hâlinde, ne hastalık hâlinde, ne hazarda, ne seferde, ne kudret hâlinde, ne acz hâlinde, ne korku hâlinde ne emînlik hâlinde mükelleften düşmez. Farzıyyeti hiçbir zaman çözülmez.

Herhalde namaz Şehâdet kelimelerinden sonra, dînin en mühim rüknü olup, ii; nasıl imkân bulunabilirse kılınmak lâzımdır. Hiçbir hâlde sakıt olmaz. Hattâ n kudretsizlik zamanlarında yalnız bir baş, o da olmadığı takdîrde bir göz işaretiyle edâ edilmelidir.

Korku namazının cemâatle edâ keyfiyyeti Kur'ân ile sabit olduğu gibi, sünnet ile de sabittir. Rasûlullah'm bu namazı birçok defalar ayrı ayrı suretlerde kıldırdığı sahîh rivayetlerle bilinmektedir. Bu namazın Kur'ân'dan olan delili el- Bakara: 238-239. âyetleriyle, en-Nisâ: 101-103. âyetleridir. Buhârî en-Nisâ'daki iki âyeti bâb başlığına almakla, evvelâ bu namazın Kur'ân'daki delilini en güzel şekilde göstermiştir.

Şübhesiz ki, , kâfirler sizin apaçık düşmânınızdır. Sen de içlerindebulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte dursun, silâhlarını (yanlarına) alsınlar. Bu suretle secde ettikleri zaman da arka tarafınızda bulunsunlar. (Bundan sonra) henüz namazını kılmamış olan diğer kısmı gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat

tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar. O küfredenler arzu ederler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olasınız

da üstünüze derhâl bir baskın yapsınlar. Eğer size yağmurdan bir eziyyet olursa, yâhud hasta bulunursanız

silâhlarınızı koymanızda üzerinize vebal yoktur. (Fakat yine) bütün ihtiyat tedbîrlerini alın. Şübhe yok ki, Allah

kâfirlere hor ve hakîr edici bir azâb hazırlamıştır"

(en-Nisâ: 101-102) 1464[2]

1464[2] Bu âyet, bi'1-fİİI kıtal olmaksızın, yalnız düşman

1- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuhrî'-den haber verdi. Şuayb dedi ki: Ben Zuhrî'ye: Peygamber (S) korku namazı kıldı mı? diye sordum. Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim haber verdi ki,

---

hücumundan endîşe edildiği zamanlarda korku namazının cemâatle edâ suretini mücmelen bildirmektedir. Bu âyete göre imâm cemâati ikiye böler. Bir takımı ilk rek'atı imâm ile beraber kıldıktan sonra düşmanı bekleyip gözetlemek hizmetlerinden dolayı namaza iştirak etmemiş olan diğer takım, o rek'atı kılanların yerine geçip kendi yerlerini onlara terkederler ve ikinci rek'atı onlar imâm ile beraber kılarlar. Cemâatten her ferdin imâm arkasında kıldığı mıkdâr, âyetin zahirine göre işte böyle bir rek'at olup, diğer rek'at veya rek'atların nasıl tamamlanacağı da sünnet ile çeşitli rivayetlerle sabittir.
Korku namazı hakkındaki hadîslerin bu namazı çeşit çeşit suretlerde anlatması, Peygamber'in her birini birer vakitte "thtiyât tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar"(çn-Nisâ:1ol) âyeti mantûkunca düşman taarruzundan sakınmaya ve şerrinden korunmaya en elverişli vaziyeti ihtiyaten seçmiş olduğuna delâlet eder.
Bundan dolayı namaz suretlerinde büyük ihtilâflar olmakla beraber, fakîhler tefcîh ettikleri suretlerden dolayı birbirlerini yanılmaya nisbet etmemişlerdir. Nitekim Ahmed ibn Hanbel bu namazların herhangisi kılınsa caiz olacağına kaa-ildir. Diğer imamlar da; korku namazı, hem düşmandan korunmak, hem de farz olan İbâdeti yerine getirmek için teşrî' edilmiştir. Kur'ân'daki vasıf ve ta'rîfte namaz fiillerini hasren ta'yîn için olmayıp, mümkin olan hâli hikâye için gelmiştir. Onun için bu iki maksad, rivayet edilen suretlerin herhangisi ile elde edilmek mümkin olursa yapılabilir, demişlerdir (Tecrîd Ter., 111,135-136).

Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ile birlikte Necd tarafına gazveye gitmiştim. Düşmanın hizasına geldik, onlara karşı safflarımızı düzdük. (Namaz vakti gelince) Rasûlullah (S), bize kıldırmak üzere namaza durdu. Bir kısım sahâbîler de O'nunla beraber namaza durdular. Diğer bir kısım ise yönünü düşmana çevirdi. Rasûlullah kendisiyle birlikte olanlarla beraber rukû'a vardı ve iki defa secde etti. Sonra beraber namaz kılanlar henüz namaz kılmamış olan taifenin yerlerine gittiler. Ötekiler de gelip Rasülullah'-ın arkasında namaza durdular. Rasûlullah onlarla beraber rukû'a varıp iki secde etti. Sonra selâm verdi. (Ondan sonra) o iki taifenin her biri nevbetleşe namaza durup, kendi hesâblarına birer kerre rukû'a varıp ikişer secde ettiler [1465][3].

1465[3] Gerek âyette, gerek hadîslerde hep bu namazı cemâatte kılacakların iki taifeye ayrılacağı bildirilip, her taifenin diğerine sayıca nisbeti zikredilmemiş olduğundan, namaza başlayan taife ile evvelâ bekçilik için ayrılan taifenin mikdârlan birbirine nisbetle az veya çok olmasında be's yoktur. Yalnız üçten daha az olmaması gerekir (Tecrîd Ter,, III, 138).
Korku namazı âyetleriyle bu husustaki hadîsler, fazla olarak cemâatle namaz kılmanın ehemmiyetini pek açık gösteriyor. Namazın cemâatle kılınabilmesi için başka hiçbir namazda caiz olmayacak, başka namazı ittifakla bozacak birçok hareketlerin

2- Korku Namazının Yayalar ve Süvariler Olarak Kılınması Babı

"Râcü", ayakta duran demektir.

2-.......Bizeİbnu Cureyc, Mûsâ ibnu Ukbe'den; odaNâfi'den; O da İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R), Mucâhid'in: "Müslümanlar İle düşmanlar birbirine karıştıklarında namazı ayakta kılarlar" sözünde benzer bir söz söylemiştir 1466[4]. İbnu Umer

yapılmasına müsâade edilmiştir ki, yalnız olarak namaz kılındığı takdirde bunların hiçbirine hacet kalmaz (Tecrîd Ter., 111,138).
Tehlike Zamanında Namaz:
Kur'ân tarafından da buna mu'tâd dışı tafsilatla önem verilmistir(en-Nisâ:101-i03). Şunu demek istiyorum ki, fiilen muharebe devam ederken dahi ■-(günlük beş vakit namaz ve cemâat terkedilmez. İslâm askerleri bu suretle günde X , birçok defalar, bir dünyâ kazancı düşünmeksizin Allah için döğüştüklerini ha-% tırlamış olurlar. Bir hadîste "Savaşanların, içinde yalnız Allah sözünün hâkim R olması maksadıyle döğüşenler, cennete gidecektir" buyurulmuştur (Buhârî birkaç yerde; İslâm'da Devlet İdaresi, s.227).

1466[4] Bu hadîs, Zuhrî tankından Salim ibn Abdillah ibn Umer rivâyetiyle olan bundan evvelki hadîsin Nâfi' rivayetinde de olan ziyâdesidir ki, ötekinde yok idi. Müslim'deki Zuhri rivayetinde ise, İbn Umer:'1 Lfij j_4 dJJ> j>'J^ -iJ^jiTijü eW ^'r- m* 'f =

burada Peygamber(S)'den nakil olmak üzere şunu ziyâde etmiştir: "Düşmanlar daha çok (olup da korku daha ziyâde) olursa yayalar ve binektiler olarak (yânı ayakta ve hayvan üstünde olarak) namaz kılsınlar"

Korku bundan da ziyâde olduğunda ise hayvan üstünde, yâ-hud yaya olarak ve yalnız îmâ ile yetinerek kılsın" diyor. İşte bu ziyâdeyi Buhârî, İbn Cureyc, an Mûsâ ibn Ukbe, an Nâfi', an İbn Umer isnâdiyle: İbn Umer, Mucâhid'in "Müslümanlar ile düşmanlar birbirine karıştıklarında namazı ayakta kılarlar" sözüne benzer bir söz söylediğini haber verdikten sonra: Ve İbn Umer, Peygamber'den naklen... diyerek sevkediyor. Böylece bu ikinci rivayetin, bundan evvelki Salim rivayetinde olmayan metindeki lâfızları muhtevi bir ziyâdesi olduğunu göstermiştir. Buhârî, Mucâhid'in sözüne yalnız işaret edip, asıl rivayetin ne olduğunu ne burada, ne de kitabının başka yerinde zikretmemiş olduğundan, Mucâhid'in İbn Umer'İn sözü ile ma'nâca müşterek olan ibaresi nedir, anlaşılmıyor. Ancak İsmâîlî, el-Müstahrac'inde Mucâhid'den: " y- Ujü ı^Iüı ıı ^\% ij\h\ = Müslümanlar ile düşmanları birbirine karıştığında artık yalnız baş işareti ile namaz kılınır" diye rivayet ettikten sonra, Buhârî'nİn yine aynı isnâd ile İbn Umer'in de Mucâhid gibi: " ... Uîıî ı^Üüı im " dediğini ve ondan sonra ziyâde olarak merfûan: " ^liii Ju uij jî 'uii'j \jrjx* \İJ£ jıî = Düşmanlar daha ziyâde olurlarsa, müslümânlar hayvanların üstünde ve yaya olarak ayakta namaz kılsınlar" dediğini rivayet eder...

Bu îzâh ile Mucâhid'in İbn Umer'in sözüne benzeyen mevkuf rivayeti bilinmiş olur. Her ikisinden müştereken gelen rivayet de, İbn Umer'in ziyâdesi de anlaşılmış olur. Kaldı ki, metindeki ziyâde hakikatte merfû' mu, yoksa mevkuf mu olduğu bazılarınca tereddüde sebeb olduğundan, Buhârî "Peygamber : (S)'den...." demekle, merfû' olduğunu söylemiştir. Demek ki, metindeki ziyâdenin merfû' olması, Buhârî'ce daha râcih görülmüştür.

1467[5].

3- Bab: Korku Namazında Musalülerin Bir Kısmı Diğer Kısmını Bekleyip Korur

3-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir:

1467[5] Buna"Salâtu'l-musâyefe" yâni "Kılıç kılıca iken kılman namaz" denilmiştir. Salâtu'l-musâyefe'nin de (yânî kılıç kılıca iken namazın da) -fakîhlerin çoğunun re'yince- teşrî' buyurulmuş olduğuna göre, namazın hiçbir özür ile düşme- ; yeceğİ bir kat daha tebeyyün eder. Bir müslümân için Allah'ı zikr borcu, dünyâ ■ yurdunun hiçbir zaman ve mekânında sakıt olmaz. Bu ve bu ma'nâdaki bunca , hadîslerin ve onlara müstenid ictihâdlann dayanağı şu âyettir: "
Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah 'in dîvânına tam huşu' ve tâ-atle durun. Fakat korkarsanız o hâlde namazı yürüyerek, yâhud süvârf olarak kılın. (Tehlikeden) emin olduğunuz vakit ise, yine Allah 't, size bilmediğiniz şeyleri nasıl öğretti ise o vech İle anın" (el-Bakara: 238-239).
İmâm Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre, İkinci âyet, mukaatele hâlinde de namazın vâcib olduğuna delildir. Hanefi imamlarına göre ise, âyette kıtal tasrîh buyurulmayıp, yalnız havf hâli zikredilmiş olduğuna bakarak, havf hâlinde birinci hadîste zikredilen suretlerle, İbn Umer'in dediği yâhud rivayet ettiği gibi şiddetli korkuda yânî düşman tarafından mahsur olmak, her an çarpışmayı bekler olmak gibi ziyâde korku zamanlarında " ı^j y ^W> " âyetinin hükmünü icraya sıra gelir. Bunda musallî kıbleye yönelme ile mükellef değildir. Yoksa musâyefe ve kıtal esnasında namaz kıhnmayıp, sonradan edâ veya kaza edilir. Zîrâ yürüyerek, kılıç sallayarak düşmana karşı kendini savunmak yâhud düşmanı öldürmek için ameli kesîri gerektiren fiiller ile namaz sa-hîh olmaz (Tecrîd Ter.,Ul,\4l).

Peygamber (S) namaza kalktı, insanlar da O'nunla beraber namaza kalktılar. Peygamber tekbîr aldı, insanlar da O'nunla birlikte tekbîr aldılar. Peygamber rukû'a vardı, insanlardan bir kısmı da rukû'a vardılar. Sonra Peygamber secde etti, rükû' edenler de O'nunla beraber secde ettiler. Sonra Peygamber ikinci rek'at için kalktı, secde etmiş olanlar da kalktılar ve (geriye çekilip) öteki kardeşlerine bekçilik etmeye koyuldular. Bu sırada (Peygamber'le birinci rek'atta rükû' ve'secde etmemiş olan) diğer taife geldi. Onlar da Peygamber'le beraber rukû'a varıp secde ettiler. Bu esnada cemâatin hepsi namaz içindedir, lâkin bir kısımları diğerlerine bekçilik ediyorlardır [1468][6].

[1468][6] Düşman kıble cihetinde olduğuna göre tasavvur edilecek olan bu ta'rîfe nazaran cemâatin hepsi birden Peygamber'e uyarak iftitah tekbîrini almışlar. İlk rek'-atın rükû' ve sucûduna yalnız bir takımları uyduktan sonra, ikinci rek'atta rükû' ve sucûdda öteki takım uyup, her bir takım namaz fiillerindeki arkadaşlarına bekçilik etmişler. Bu işler esnasında hepsi de namaz içinde bulunmuşlardır.
Buna göre Peygamber her taifeye yalnız birer rek'at kıldırmış, her bir taife yalnız bir rek'atla kalıp, diğer rek'atı kaza yânî itmam etmemişler. Bu tasvîre göre imâm iki, cemâat ise birer rek'at kılmış oluyorlar.
Hadîsin son fıkrası bâb başlığına açık olarak delâlet etmekte olan kısımdır.

4- Kal'aların Mukaavemeti Esnasında ve Düşmanla Karşılaşma Sırasında Namaz Babı

Evzâî de şöyle demiştir: Eğer fetih zamanı yaklaşıp namaz kılmaya kaadir olmazlarsa, îmâ ile namaz kılarlar. Herkes ayn ayrı namaz kılar, imâya da kaadir olmazlarsa, kıtale ara verilinceye kadar yâhud emniyette oluncaya kadar namazı geri bırakır, sonra iki rek'at kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa, bir rükû' ile iki sucûdden ibaret bir

namaz kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa, kendilerine tekbîr kifayet etmez; namazı emîn

olacakları zamana kadar geri bırakırlar 1469[7].

Mekhûl de buna kaail olmuştur 1470[8]. Enes ibn

Sahîh rivayetlerle sabit olan edâ suretleri müteaddid ve muhteliftir. Bundan Rasûlullah'ın korku namazını müteaddid defalar kıldırdığı ve düşmanın her vaziyetine göre başka başka şekillerin muvafık geleceği anlaşılıyor {Tecrîd Ter., IH, 125).

1469[7] Evzâî'nin bu sözlerini, Velîd ibnu Müslim, Kitâbu't-Tefsîr'de zikretmiştir.

1470[8] Yânı Mekhûl de Evzâî'nin bu görüşüne kaail olmuştur. Bunu da Abd ibn Hu-meyd, kendi tefsirinde mevsûlen şu lâfızla rivayet etmiştir: "Cemâat yerde namaz kılmaya muktedir olamadıkları zaman hayvanların sırtları üzerinde iki rek'at

Mâlik de şöyle demiştir:

Tuster Kal'ası muhasara edilirken tan yeri ağardığı

vakitte hâzır bulundum. Kıtalin alevlenmesi şiddetlendi de, sabah namazını kılamadılar. Gün yükselmeden

namazı kılamadık. Biz o namazı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî ile beraber kıldık. KaPanın fethi de bize müyesser oldu".

Yine Enes:

"Bu namaza mukaabil dünyâ ve içindekilere mâlik olmak beni sevindirmez" demiştir 1471[9].

4-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir:

---

kılarlar. Buna da muktedir olmazlarsa, bir rükû' iki secdeden İbaret bir namaz kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa emîn oluncaya kadar namazı geri bırakırlar, sonra yerde kılarlar.."

1471[9] Enes'in bu sözlerini, İbnu Sa'd ile Umer ibnu Şeybe, Katâde tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir. Enes ibn Mâlik'in son cümlesinin tefsirinde ihtilâf edilmiştir: Enes'in "O namaza bedel" diyerek kasdettiği namaz, kaza olarak kılman bahis mevzuu namaz mı, yoksa îmâ ile kılınmayıp kazaya bırakılan namaz mı olduğunda sarihler görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Fakat herhalde Enes şayet bu mezhebde değilse, onun kumandanı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin o mezheb-de olduğu anlaşılıyor.

Handak günü (güneş battıktan sonra) Umer gelip, Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı. Ve: Yâ Rasülallah, ikindiyi az daha güneş batmadan kılamaya-caktım, diyordu. Peygamber: "Vallahi onu henüz ben de kılamadım" dedi. Bunun üzerine Peygamber Buthân vadisine indi ve orada ab-dest aldı. Güneş batmış iken ikindiyi kıldırdı, sonra onun ardından da akşamı kıldırdı [1472][10].

5- Düşmanı Kovalayan Kimsenin ve Düşman Tarafından Kovalanan Kimsenin Hayvan Sırtında Îmaen Olan Namazı Babı

el-Velîd ibnu Müslim el-Kuraşî de şöyle demiştir: Ben Evzâî'ye:

Şurahbîl ibnu's-Samt el-Kindî ile arkadaşlarının hayvan üstünde namaz kıldıklarını zikrettim. Evzâî: Eğer namaz vaktinin kaçıp gideceğinden korkulursa, namaz işi bizce de böyledir (yânî böyle yapılmalıdır), dedi. Velîd (bunu rivayet ederken kovalayan kimse

---

[1472][10] Bu hadîs Kitâbu Mevâkiti's-Salât; "Bâbu men salla bi'n-nâs cemâaten ba'de zehâbi'l-vakf'de geçmişti.

meselesinde Evzâî'nin mezhebini te'yîd için)

Peygamberin "Hiçbir kimse ikindiyi Benû Kurayza'ya varmadıkça kılmasın!" kavlini hüccet getirmiştir 1473[11].

6- Bab 1474[12]

5-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ahzâb'dan dönünce Peygamber (S) bizlere: "Hiçbir kimse ikindiyi Benû Kurayza yurduna ulaşmadıkça kılmasın" buyurdu. Oraya gidenlerin bâzıları yolda iken ikindi vakti girdi. Bâzıları: Oraya varmadıkça namazı

1473[11] Bunu Kitâbu's-Siyer'de zikretti. Taberîile.îbnu Abdi'1-Berr de bunu Evzâî'den başka bir tarîkle şöyle rivayet etmişlerdir: Dedi ki: "Şurahbîl, bir kal'ayı fethe çalışırken ashabına: Sabah namazını yere inmeden, hayvan sırtında kılın, dedi. Maiyyetinde olan Ester en-Nahaî yere inip kıldı. Emre muhalefetinden dolayı Şurahbîl ona çok kızdı..."
Şurahbîl, kal'anm fethinden ümîtli olduğu için îmâ ile kılmış ve sonra kal'ayı fethetmiştİr. Ester de yaralanmıştır.
Düşmanın elden kaçırılması, canın elden gitmesi yâhud vaktin kaçıp gitmesi korkusu olunca, hayvan üstünde îmâ ile namaz kılmak, diğer insanlar gibi Evzâî'nin de mezhebidir. Bu hususta kovalayan ile kovalananın (tâlib ile matlûbun) farkı olmadığına işaret için, Buhârî evvelâ Evzâî'den bu kıssayı, ondan sonra da İbn Umer'in mevsûl hadîsini sevketmiştir.
1474[12] Burada isimsiz bir "bâb" sözü vardır. Asılda ve feri'de böyledir. Ebû Zerr rivayetinde ise bu düşülmüştür.

kılmayız, dediler. Diğer bâzıları da: Hayır, biz kılarız. O emirle bizden istenen bu (dediğiniz) değildir, dediler. Sonra bu işi Peygamber'e arzettiler. Peygamber (S) onlardan hiçbir kimseye darılmadı 1475[13].

7- Düşmana Baskın Esnasında ve Harbde "Allahu Ekber" Demek, Sabah Namazını Karanlıkta Kılmak; Baskın ve Harb Önünde Namaz Kılıp Tekbir Getirmek Babı

6-.......Bize Hammâd, Abdulazîz ibn Suheyb'den ve Sabit el-Bunânî'den; o ikisi de Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti (Enes şöyle demiştir): Rasûlullah (S), sabah namazını Hayber yakınında alaca karanlıkta kıldırdı,

---

1475[13] Korku namazı ile hiçbir münâsebeti yokken, Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmesi, bundan evvel ta'Iîkan zikrettiği kıssa ile alâkası olduğu içindir. Çünkü o kıssanın sonunda hüccet getirilen Peygamber'in emri, bu hadîsin bir fıkrasıdır.
Bu hadîste bahis konusu, bir kısım sahâbîlerin îmâ ile hayvan üzerinde namaz kılmış olmalarına dâir hiçbir nakil yoksa da, arkadaşları gibi tâlib vaziyetinde olan diğer takım sahâbîlerin düşmanı elden kaçırmak korkusu İle namazı geri bırakmaları zikredilmiştir. Böyle bir sebeble te'hîr etmek caiz olunca, vaktin kaçmasını beklemeyip, nasıl mümkin olursa îmâ ile kılmak evleviyyetle Caiz olur denmek istenmiştir (Tecrid Ter., 111,149-150).

sonra hayvanına bindi de: "Allâhu Ekber. Harıbet Hayberu. înnâ izâ nezelnâ bi-sâhati kavmin fe-sâe sahâbu'l-munzerîn = Allâhu ekber. Hayber harâb oldu gitti -yâhud harâb olsun-Biz bir kavmin yurdunu (basıp, içine) girdik mi, inzâr edilmiş olanların sabahı yaman olur" buyurdu 1476[14]. Hayber ahâlîsi dışarı çıktılar, sokaklarda koşarak: İşte Muhammed ve ordu, diyorlardı. Râvî: "Ha-mîs", ordu demektir, dedi. Nihayet Rasûlullah onlara gâlib geldi, mu-hâriblerini öldürdü, zürriyetlerini esîr aldı. Safiyye bintu Huyey evvelâ Dıhye el-Kelbî'nin milki oldu, sonra da Rasûlullah'ın milki oldu. Sonra Safiyye'ye hürriyet verip onunla evlendi. Safiyye'nin hürriyete ka-vuşturulmasını da kendisine mehr yaptı. Râvî Abdulazîz ibn Suheyb, ; Sabit el-Bunânfye: Yâ Ebâ Muhammed! Enes'e, ona neyi mehr yaptı diye sen

---

1476[14] Hadîsin başlığa delîl olan yeri Enes'in: Rasûlullah Hayber'in yanıbaşında bize sabah namazını, daha karanlık iken kıldırdı, sonra hayvanına bindi'de Allâhu Ekber.... buyurdu, sözleridir. Rasûlullah bu sözün son kısmını es-Saffât:177. âyetten iktibas etmiştir.
Bu hadîste, her korkulu işe girerken ve sevinilecek işler sırasında tekbîr getirmenin meşrû'luğu sabit oluyor. Çünkü tekbîrde, Allah'ın dînini izhâr etme ve sânını yüceltme vardır.

sordun mu? dedi. Sabit de: Peygamber, Safiyye'ye hürriyetini mehr yaptı, dedi de gülümsedi 1477[15].

Hatime: Bu "Korku Namazı Bâbları" merfû ve mevsûİ altı hadîs ihtiva etti. Bunlardan ikisi daha önceki bahislerde tekerrür etti. Dördü, bu bahse hâlistir... (İbn Hacer).

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

13- KİTÂBU'L-IYDEYN

(İki Bayram Namazı Kitabı)

1477[15] Bu hadîs, "Uyluk hakkında zikredilen şey" babında uzun bir lâfızla geçmişti. Mağâzî ve Nikâh Kitâbları'nda da gelecektir.

1- İki Bayram ve Bayramda Süslenmek Hakkında Bab 1478[1]

1-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb çarşıda satılmakta olan kalın ipekten bir kaftan aldı. Müteakiben o kaftanı alıp Rasûlullah'a getirdi ve: Yâ Rasûlallah, bu kaftanı satın al da bayramda ve elçiler geldiği vakitler giyinip onunla süslen, dedi 1479[2]. Rasûlullah da ona: "Bu ancak (âhiretten) nasibi olmayan kimsenin giyeceği libâstır" buyurdu. Bundan sonra Umer Allah'ın dilediği kadar ikaamet etti. Sonra Rasûlullah ona dîbâcdan dokunmuş bir kaftan yolladı. Umer bu kaftanla geldi ve onu Rasûlullah'a getirdi de: Yâ Rasûlallah! Sen, bu

---

1478[1] Iydeyn — İki bayram, ramazân ve kurbân bayramlarıdır. Iyd(= bayram), her yıl tekerrür ettiği için, âdet veya avdet kökünden türemiştir. Bayramın gelişiyle sevincin de avdet etmesinden yâhud Allah'ın, kullarına bayramda döndürdüğü ni'metleri çok olduğu içindir de denilmiştir (Kastallânî).
el-Iyd, ayn'ın kesriyle.. ve cemiyyeti nâs olan ma'rûf güne denir ki, bayram ta'bîr olunur; senede iki kerre ider; biri oruçtan sonradır, arafesi urfîdir ve biri kurbân bayramıdır ki arafesi şer'îdir; avdet'ten yâhud âdet'ten alınmıştır. Sarihin beyânına göre cem'idır; haşeb ma'nâsına olan cem'-ine karışmamak için vâv yaya ibdâl olundu (Kaamûs Ter.).
1479[2] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasıdır.

ipekli cübbe âhirette nasibi olmayan kimsenin giyeceğidir, buyurmuştun; böyle iken şimdi bana bu ipekli cübbeyi gönderdin! dedi. Rasûlullah (S) da ona cevaben: "Onu satarsın ve bedeliyle bir hacetini görürsün" buyurdu [1480][3].

2- Bayram Günü Mızraklar ve Kalkanlar(la Oynanması) Babı

2-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Bayram günlerinin birinde) Rasûlullah yanıma girdi. O esnada benim yanımda Buâs harblerine âid ezgileri (def çalarak) okuyan iki kız vardı. Yatağına uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebû Bekr de girdi ve: Peygamber'in

---

[1480][3] Peygamber'in, Umer'in isteğine karşı olan inkârı, bayram için elbise tavsiye etmesine değil, tavsiye olunan elbisenin ipek olmasınadır. Bu hadîse göre, her kim olursa olsun ipekli giymek haram gibi anlaşılırsa da, buradaki mücmelliği tefsîr edici olan diğer hadîsler delaletiyle, ipek kumaşın yalnız erkeklere haram olup, kadınlara mubah olduğu anlaşılır.
Bayram için güzel elbise giyip süslenmek Kur'ân'da da tavsiye edilmiştir: "
Ey Âdem oğulları, her mescid huzurunda zînetinizi alın (giyinin). Yiyin, için israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez" (el-A'râf: 31).

yanında şeytân mızmârı mı? diyerek beni azarladı 1481[4]. Rasûlullah hemen ona döndü ve: "Onları bırak" buyurdu 1482[5]. Babamın zihni başka şey ile meşgul olunca ben kızlara işaret ettim, onlar da dışarı çıktılar. Yine bir bayram günü siyahiler kalkanlar ve mızraklarla oynuyorlardı. Ya ben Pey-gamber'den (bakmağa izin) istedim, yâhud kendiliğinden: "Bakmak arzu ediyor musun?" dedi. Ben: Evet (istiyorum), dedim. Hemen beni arkasında yanağım yanağı üzerine gelecek şekilde ayak üstü di-keltti ve: "Haydin Er/ide oğulları!" dedi. Nihayet bakmaktan usandığımda: "Artıkyeter mi?" diye sordu. Ben: Evet, dedim. "Öyleyse git" buyurdu 1483[6].

1481[4] Mızmâr ve mezmûr, nefes İle çalman herhangi bir saza dendiği gibi gınâ'ya yânî ses ile okunan şeye de denir. Mızmâre'deki tâ, vahdet içindir. Câriye genç kız demektir; erkekteki gulâm gibidir. O kızların yanında deften başka âlet bulunmadığı için, burada mızmâr ve mezmûrlar, hep ses ile okunan şeylere hamledil-miştir. Ebû Bekr'in orada kızını azarlaması, bir babanın kızını, kocasının yanında azarlamasına, ona edeb dersi vermeye şer'î selâhiyeti olduğunu gösterir

1482[5] Bundan düğünlerde, bayramlarda sevinmenin, ölçüyü kaçırmaksızin oyun, eğlence, tegannî etmenin caiz olduğu hükmü alınmıştır. Hattâ bayramlarda sevinç izhâr etmek dînin şeâirindendir

1483[6] Siyahilerin oynadıkları oyun, kılıç-kalkan oyununa benzer

3- İslam Ahalisi İçin Bayramların Sünneti (Yani Bayramların Yapılacak İşler) Babı

3-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den hutbe söylerken işittim; şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönmemiz ve kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa

---

bir oyunmuş. Yalnız kılıç yerine harbe kullanıyorlarmış. Harbe, kısa mızraktır. Buradaki siyâhî-ler HabeşlÎler'dir. Diğer rivayetlerden bu Habeşliler'in hem mescidde harb oyunu oynamış oldukları ve harbelerle hücum ederken veya onlardan korunurken sıçrayışlarının raksa benzer bir oyun olduğu, hem de bunu bayramlarda oynamak âdetleri olduğu anlaşılıyor... Mescidde silâh taşımak ve oyun oynamak caiz değilse de, Habeşliler'in evvelâ bu oyunu, hakikatte oyun değil, silâh kullanma mümârese ve idmanıdır. İkinci olarak o gün silâh taşımaları kimseye zarar vermediği için bu tarzda gösteri yapmalarına izin verilmiştir.
Hadîsteki Benû Erfide, Habeş kavminin lakabıdır. Bâzıları büyük-dedelerinin ismidir derler. Bir takımlarına göre, Habeşliler'in rakseden soyuna denirmiş.
Bâzı grupların semâ ve raksa delîl edindikleri hadîs işte budur. Söz ile olsun, saz ile olsun, mûsikî hakkında âlimlerin görüşleri çeşitlidir. Harâmlığına ve halâllığına kaail olanlar olduğu gibi, mes'eleyi tafsil edip bâzf şartlarla mubah görenler de vardır.
Hadîsin zahiri Peygamber'in, Ebû Bekr'in mâni' olmasına mâni' olduğu için, bu husustaki ruhsatı ve mübâhlığı ifâde etmektedir.

muhakkak bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur"1484[7].

4-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Benim yanıma Ebû Bekr girdi. O sırada benim yanımda Ensâr kızlarından iki kız vardı ki, bunlar Buâs harbinde Ensâr'm birbirleri hakkında söyledikleri şiirleri tegannî ediyorlardı. Âişe dedi ki: Bu iki kız tegannîyi san'at ve âdet edinmiş kızlar da değil idiler. Ebû Bekr: Rasûlullah'ın evinde şeytân mızmârları mı? dedi. Bu da bir bayram gününde olmuştu. Rasûlul-lah (S) ona: "Yâ Ebâ Bekr, her kavmin bayramı vardır; bu da bizim bayramımızdır" buyurdu 1485[8].

1484[7] Peygamber hutbe yaparken "îlk yapacağımız şey namaz kılmamızdır.. " diye haber verdiği namaz, yine ilk olarak yapılmış oluyor. Çünkü bayram hutbesi namazdan sonra yapılmaktadır. Hadîsteki sünnet, ıstılah ma'nâsındaki yânî vucûb mukaabili olan sünnet değildir. Yol, hayât yolu, yaşayış tarzı ma'nâsma-dır. Bu ise vucûb ile nedb'den daha umûmî bir ma'nâdir. Buna göre hadîsin son fıkrası ise "Bizim gittiğimiz yoldan gitmiş olur" demektir... Buradaki sünnet lâfzından, gerek bayram namazının, gerek kurbân kesmenin sünnet veya vâcib olduğu hususunda müctehidler ayrı ayrı hükümlere gitmişlerdir

1485[8] Buâs harbleri, Ensâr'ın Evs ve Hazrec adlı iki kardeş kabilesinin, bir kavle göre 120 yıl kadar sürdürdükleri harblerdir. Nihayet İslâm'ın gelmesiyle helak olmak tan

4- Ramazan Bayramı Günü Bayram Namazına Çıkıştan Önce Birşey Yenilmesi Babı

5-.......Bize Huşeym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes'in oğlu Ebû Bekr'in oğlu TJbeydullah, dedesi Enes'ten haber verdi. Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) ramazân bayramı günü birkaç tane hurma yemeden, bayram namazına çıkmazdı, demiştir 1486[9]. Murecce' ibnu Recâ da şöyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes: Peygamber'in bu hurmaları tek adetli olarak yer idiğini tahdîs etti 1487[10].

---

kurtulup, kardeşliklerini perçinlemişlerdir (Âlu İmrân:I03).
Bundan evvelki babın haşiyelerinde belirtildiği gibi Peygamber'in Ebû Bekr'e hitaben söylediği bu sözleri, Ebû Bekr'in mâni' olmasına mâni' olduğunu ifâde etmektedir. Demek ki düğünlerde, bayramlarda bu gibi sevinç izhârı gösteriler meşrû'dur.

1486[9] Ramazân bayramı namazından evvel birşey yemekteki hikmet, orucun bayram namazı kılınıncaya kadar devam etmesi gibi bir vehmi gidermek ve aynı zamanda vücûda bayram namazı için kuvvet kazandırmaktır

1487[10] Bu ikinci tarîkin zikrindeki fâîde, Ubeydullah'm: Bana Enes tahdîs etti., diye tasrih etmesidir. Çünkü evvelki tarîkde an'ane ile idi. Bir de Murecce'in Hu-şeym'e mutâbaat etmesi fâidesi vardır.

5- Kurban Bayramı Günü Yemeğinin (Bayram Namazından Sonra) Yenilmesi Babı

6-.......Enes (R) şöyle demiştir: "Peygamber (S): "Herkim bayram namazından evvel kurbânım kesmiş ise tekrar etsin" buyurdu. Bunun üzerine bir kimse ayağa kalktı da: Bu, et yemek arzu olunan bir gündür, dedi ve komşularının fakirlik ve ihtiyâçlarını zikretti. Peygamber (komşularının fakirliği hakkındaki sözlerinde) o zâtı tasdîk etti gibi oldu. O zât: Benim yanımda, et için kesilecek iki davardan bana daha sevgili olan yaşma girmemiş bir çepiş var, dedi 1488[11].

Hurmaları tek olarak yemesi Allah'ın vahdaniyetine işaret içindir. Nitekim Peygambenbu ma'nâyıjtelmîhen adetli olarak yaptığı işlerin hepsini tek olarak yapmak âdetinde idi

1488[11] Metindeki "Anâk" lâfzı, dişi oğlağa denir. "eI-Cezâ";cîm'in 1 ve noktalı dâl'ın fethi ile seniyy kertesinden evvel, yânî yaşı o kerteden eksik olan hayvana denir. Müennesi "Ceze'a"dir ve bu hayvana mezkûr zamanda isimdir. Bitecek ve düşecek dişe mülâbis olmaya. Sarihin beyânına göre seniyy, seniyye (ön) dişini bırakmış hayvana denir ki, çatal tırnaklı ve bütün tırnaklı olanlar üçüncü yılda bırakır. Ve deve altıncı yılda bırakır. Pes ceza', seniyy haddine varmayan hayvana denir. Mısbâh'm beyânı üzere kuzu ve oğlak ikinci seneye duhûlünde ve sığır, at dölleri, üçüncüde ve deve beşincide ceza olur. Ve İbn Arabî dedi

Peygamber o zâta bu çepişi kurbân etmesine izin verdi. Artık ben, bu ruhsat ondan başkalarına da sirayet etti mî, yâhud etmedi mi; bilmiyorum 1489[12].

7-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü bayram namazından sonra bize hutbe yaptı da: "Her kim bizim bu namazımızı kılar, (ondan sonra) keseceğimiz kurbânı keserse, kurbân (sünnetin)e uygun iş yapmış olur. Her kim de kurbânını namazdan evvel keserse, kurbanlık namazdan evvel kesilmiş olur ve onun için kurbân (sevabı) yoktur" buyurdu. Bunun üzerine Berâ ibnu Âzib'in dayısı Ebû Burde ibnu Niyâr: Yâ Rasûlallah! Ben^ davarımı namazdan evvel kurbân

---

ki; ceza' vaktin İsmidir, yoksa bitecek ve düşecek dişe münâsebeti yoktur. Oğlak kısmı bir yaşında ceza' olur ve bâzenkuvvetli olmakla daha önce ceza' olur. Türkçe'de ona çepiş ta'bîr olunur. Ve kuzu eğer anası babası gene İse yedi ayda ceza' olur, ki ona toklu ta'bîr'olunur ve koca dölü ise sekiz yâhud on ayda ceza' olur.. (Kaamûs Ter., III, 206-7).

1489[12] Müteâkib hadîste bu zâtın ismi tasrîh edilmiştir.

Bu, yaşma girmemiş çepişi kurbân etmesi ruhsatının yalnız o zâta has olduğu veya onun şahsında umumîlik ifâde ettiği görüşleri ileri sürülmüştür. Hadîsin zahiri, bu ruhsatın hususîliğini ifâde etmektedir. Nitekim bu husus müteâkib hadîsin sonunda tasrih buyurulmuştur

etmiş bulundum. Bu günün yeme içme günü olduğunu bildim de, davarımın evimde boğazlanan ilk davar olmasını arzu ettim. Bu sebeble davarımı kestim de namaza gelmeden evvel sabah yemeğini yedim, dedi. Rasûlullah: "Senin bu davarın (kurbân davarı değil), yalnız yenecek et davarıdır" buyurdu. Ebû Burde: Yâ Rasûlallah, bizim henüz yaşına basmamış dişi bir çepişimiz vardır ki, o bana iki davardan daha sevgilidir. (Onu kes-sem) benim için kurbân olarak yeter mi? dedi. Rasûlullah: "Evet, lâkin senden sonra hiçbir kimse için yeîmiyecektir" buyurdu 1490[13].

6- (Bayram Namazı İçin) Minbersiz Olarak Sahra Namazgahına Çıkış Babı

8-....... Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazân bayramı günü ile kurbân

---

1490[13] Bir yaşına girmemiş çepişin kurbân edilmeye elverişli olmadığı bu hadîsin son cümlesindeki sarahatten anlaşılıyor. Nitekim cumhurun kavlince dişi düşmemiş, yaşına basmamış bir keçinin kurbân edilmesi caiz değildir. Toklu'ya gelince, öteden beri sahabe ve tabiînin ilim ehli olanları tarafından tecvîz edildiğini Tirmizî Sözen'inde zikretmiştir.

bayramı gününde namazgaha çıkardı 1491[14]. İlk başladığı şey namaz olurdu. Sonra namazdan çıkar, cemâat (oldukları hey'ette) safflarmda otururlarken ayağa kalkar, onlara yönelerek kendilerine va'z eder, tavsiyelerde bulunur ve emirler verirdi. Hattâ o esnada bir askerî birlik göndermek isterse gönderir, yâhud başka bir şeyin yapılmasını emredecek olursa emreder ve ondan sonra namazgahtan Medine'ye dönerdi. Ebû Saîd şöyle dedi: İnsanlar (sünnete uygun olarak) hep böyle yapıp dururlarken, nihayet ya bir kurbân bayramında veya bir ramazân bayramı gününde

---

1491[14] Musalla, namaz kılınacak yer demektir. Hadîsteki musalla, yânî namazgah, Me-dîne'de, mescidin kapısına bin arşın uzakta bulunan geniş bir meydanın ismidir. Bayramlarda namaz mescidde değil, orada kılınırdı. Bu hadîs bayram namazları için yağmur ve kar gibi bir özür olmadıkça, sahraya çıkmanın sünnet olduğuna delâlet eder. Sahrada bayram namazı kılmak, mescidde kılmaktan daha faziletlidir. Hanefîler buna kaaildir. Peygamber'in mescidi, Mescidi Harâm'-dan başka dünyâdaki bütün mescidlerden efdal iken, Peygamber, bayram namazlarını hep Medîne haricindeki namazgahlarda kıldırmıştır. Mâlikîler ile Hanbelîler'ce Mekke'den başka her nerede olursa olsun, sahrada kılınması ef-daldir. Mekke'nin istisnasının sebebi, Mescidi Harâm'ın fazîleti ile beraber ge-nişliğidir. Şâfiîler'ce Mescidi Haram ile Eeytu'l-Makdis'de bayram namazı kılmak, sahrada kılmaktan efdaldİr. Zîrâ bu iki mescid pek büyük şerefi hâiz olmakla beraber geniştirler ve onlara gitmekte daha ziyâde kolaylık vardır.

Mervân ibn Hakem ile birlikte namazgaha çıktım. O zaman Mervân, Medîne Emîri idi. Namazgaha geldiğimizde bir de baktım ki, orada Kesîr ibnu's-Salt'ın bİnâ ettiği bir minber var. Bir de gördüm ki, Mervân namazı kıldırmadan evvel o minberin üzerine yükselmeğe davranıyor! Ben hemen (mâni' olmak için) elbisesinden yakalayıp çektim. O da beni çekti. Nihayet o (benden kurtulup) minbere çıktı ve namazdan evvel hutbe îrâd etti. Ben ona:

— Vallahi siz (Rasûl'ün sünnetini) değiştirmiş oldunuz, dedim 1492[15]. O:

1492[15] Ebû Saîd'in bu sözlerinden, hutbeyi bayram namazından öne almak ile bayram hutbesini de minber üstünde ilk yapan Mervân ibnu'I-Hakem el-Emevî olduğu anlaşılıyor.
İbn Hıbbân'm: Namazı kıldığı yerde ayakta olarak insanlara dönerdi" rivayeti ile İbnHuzeyme'nin:
Bir bayram günü ayaklan üzere durup hutbe yaptı" rivayetine göre, Peygamber zamanında namazgahta minber yoktur, mesciddeki ağaç minber de oraya taşınmamıştır..
Kesîr ibnu's-Salt el-Kindî büyük tâbiî'dir. Peygamber zamanında doğmuş, kendisi ve kardeşleri daha sonra Medîne'ye gelip yerleşmişlerdir. Bunlar Arab eşrâfmdandır. Kesîr ibnu's-Salt sıka râvîlerdendir. Arab eşrafından zengin bir kimse olup, Abdulmelik ibn Mervân'a bir aralık kâtiblik etmiştir. İkaametgâhı musallanın kıble cihetinde ve bitişiğinde olduğu için, ya kendiliğinden, yâhud bâzı rivayetlere göre, Mervân'ın emriyle o minberi kerpiçten bina etmiştir. Ağaçtan yapmaması açıkta ve hava te'sîrlerine ma'rûz olduğundandır.

— Yâ Ebâ Saîd, senin o bildiğin şey gitmiştir (yânî onun hükmü kalmamıştır), dedi.

Ben de:

— Benim bildiğim şey, (dediğine göre) bilmediğim şeyden vallahi daha hayırlıdır, dedim 1493[16].

Bunun üzerine Mervân:

— Namazdan sonra insanlar (bizi dinlemek üzere) karşımızda oturmayacakları için, ben hutbeyi namazdan evvele aldım, dedi 1494[17].

1493[16] Burada mühim olan nehyî ani'l-münker yapılmış olmasıdır. Emri bi'1-ma'rûf ile nehyi ani'l-münker hakkında Kitâb ve sünnette pek çok emirler vardır. Bunlar İslâm Dîninin kıvam ve bekaasmı te'mîn eden en mühim esaslardandır. Nitekim ; geçmiş ümmetlerin helak olmaları, hep Allah'ın ve Rasûlü'nün emir ve nehyine muhalefet zamanlarında sükût edip hakkı doğrultmada gevşeklik göstermelerinden olduğunu Kur'ân'da okuyoruz. Sahîh hadîsler de bunu mükerreren te'-yîd eylemiştir.
Ebû Saîd bu acı sözleri söyleyip münkeri nehy ettiği gün, Mervân, üzerlerinde nüfuzlu bir vâlî idi

1494[17] Bu cevâbına göre Mervân, hutbeyi kendi maslahatını gözeterek, kendi ictihâ-diyle namazın önüne geçirmiş oluyor.

7- Bayram Namazına Yayan ve Binekli Gitmek, Namazı Hutbeden Evvel, Ezansız ve İkaametsiz Kılmak Babı 1495[18]

9-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), kurbân bayramında ve ramazân bayramında (evvelâ) bayram namazını kıldırır, sonra namazın ardından da hutbe yapardı 1496[19].

10-....... Bize Hişâm (ibn Yûsuf) haber verdi. Onlara da İbnu

Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'tan haber verdi. Atâ şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) ramazân bayramı günü namaz yerine çıktı da hutbeden evvel namaza başladı 1497[20].

1495[18] Bu başlıkta üç hüküm vardır: Bayram namazına gitme sıfatı; namazı hutbeden evvel kılmak; bayram namazını ezânsız, ikaametsiz kılmak. Başlık altındaki hadîsler de bu hükümlerin delilleridir.
1496[19] Bu hadîste Rasûlullah'm evvelâ bayram namazı kıldığı, sonra hutbe yaptığı apaçık belirtilmiştir. Bu, başlıktaki ikinci hükmün delillerinden biridir.
1497[20] Bu da başlıktaki ilk iki hükmün delîllerindendir.

İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki İbn Abbâs Abdullah ibn Zubeyr'e bey'at olunduğu ilk zamanlarda ona: Ramazân bayramı günü bayram namazı için ezan okunmazdı; hutbe de muhakkak namazdan sonradır, diye haber göndermiştir [1498[21]].

(Yine ibn Cureyc, aynı senedle şöyle dedi:) Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, İbn Abbâs ile Câbir ibn Abdillah'tan şöyle haber verdi: Onlar: Peygamber zamanında ne ramazân bayramı gününde, ne de kurbân bayramı gününde (bayram namazı için) ezan okunmazdı, demişlerdir.

Yine aynı isnâdla Câbir ibn Abdillah'tan: Atâ şöyle demiştir: Ben Câbir'den işittim; o şöyle diyordu: Peygamber (S) ayağa kalktı ve namaza başladı. Sonra namazın ardından insanlara hutbe yaptı. Allah'ın Peygamber'i hutbeyi bitirince, bulunduğu yüksekçe yerden indi; ve kadınların yanına geldi. Bilâl'ın eline dayanarak kadınlara va'z etti. Bilâl ihramını açmıştı. Kadınlar o elbisenin içine sadaka atıp duruyorlardı.

[1498[21]] Bu, 64 hicrî yılında Muâviye'nin oğlu Yezîd'in ölümünün akabinde olmuştu

Seneddeki râvî İbn Cureyc şöyle dedi: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Bu günde imâmın hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlara va'z ve nasîhatte bulunmasını, üzerine vâcib görüyor musun? diye sordum. Atâ: Bu onlar üzerinde elbette bir hakktır. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer? cevâbını verdi [1499][22].

[1499][22] Bu hadîslerden bilhassa şu hususlar sabit oluyor:
a. Bayram namazlarının hutbeden evvel olduğu,
b. Bayram namazları için ezan ve ikaametin meşru' olmadığı,
c. Bayram namazına yaya gitmenin faziletli olmasıyla beraber, binekli gitmenin de meşru olduğu.
Müellif Buhârî'nin, bayrama binekle gitme meşrûiyyetini, Peygamber'in Bi-lâl'in eline dayanarak va'z etmesi fıkrasından çıkarmış olması muhtemildir. Çünkü yorulup ihtiyâç duyunca mümkin olan kolaylıklardan faydalanmak esâstır.
d. Kadınların da namazgaha çıktıkları. Kadınların hutbeyi iyice işitmemiş olmak ihtimâlinden ötürü ayrıca va'z ve nasîhata lâyık görülüp, sânlarına i'tinâ buyurulduğu görülüyor.
Hadîsin sonundaki Atâ'nın sözü de son derece güzeldir. İslâm ümmetini idare edenler, erkek kadın bütün ümmet ferdlerini okutup eğitmekle kıyamete dek vazifelidirler. Bu öğretme ve eğitme vazîfesi, onlar üzerinde ilâhî bir haktır. Millet ferdlerini, erkek dişi fark yapmaksızın okutup eğitmeyenler, bu hakkı ödemediklerinden ötürü, Allah katında sorumludurlar.

8- Hutbe Bayram Namazından Sonradır Babı [1500[23]]

11-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr, Umer ve Usmân (Allah onlardan râzî olsun) ile birlikte bayram namazında hâzır bulundum. Bunların hepsi de namazı hutbeden evvel kılarlardı.

12-.......İbn Umer (R): Rasûlullah (S), Ebû Bekr, Umer (R) her iki bayram namazını hutbeden evvel kılarlardı, demiştir [1501[24]].

13-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazân bayramı günü yalnız iki rek'at namaz kıldırdı; ondan evvel de, sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların

---

1500[23] Hutbenin bayram namazından sonra olduğu bundan önceki bâblarda ve hadîslerde de geçmişti. Lâkin oralarda bu mes'ele, diğer mes'eleler içinde zikredilmişti. Burada ise husûsî bir bâbda yeniden yazılmış ve mes'elenin ehemmiyetinden dolayı delîller daha tafsîlli olarak sıralanmıştır.

1501[24] Bu İbn Umer hadîsiyle, bundan önceki İbn Abbâs hadîsi bâb başlığının en kat'î delilleridir.

bulundukları yere geldi, onlara sadaka vermeyi emretti. Kadınlar atmaya başladılar. Kadın taifesi artık halkalarını, gerdanlıklarını (BilâFin eteği içine) atıyor, atıyordu [1502][25].

14-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmamızdır. Ondan sonra evlerimize dönüp kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa, bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namazdan evvel boğazlarsa, bu yalnız ehline takdim ettiği bir et demek olup, kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti yoktur". Rasûlullah'm bu sözleri üzerine Ensâr'dan Ebû Burde ibnu Niyâr denilen bir zât:

— Yâ Rasûlallah! Ben (davarımı namaza gelmeden önce) kesmiş bulundum. Bende yaşına

---

[1502][25] Bayram namazının yalnız iki rek'at olduğu, Peygamber devrinden bu güne kadar bütün müslümânlann fiilî icmâı ile de sabit olduğu gibi, bayram namazı tekbîrleri ve bayram namazında Peygamber tarafından okunan sûreler hakkındaki hadîslerle de sabittir. Bayram namazından evvei ve sonra hiçbir nafile namaz bulunmadığı hususunda da bu hadîs en kesin ve şübhe bırakmayan bir delîldir.

girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi.

Rasûlullah ona:

— "Dediğin çepişi onun yerine kurbân et. Lâkin sonra da böylesi hiçbir kimse için kifayet etmiyecek - yâhud: kurbân yerine geçmiyecektir"- buyurdu 1503[26].

1503[26] Bu hadîs, çok yakın bir lâfızla daha evvel geçmiş ve ilgili açıklamalar orada verilmişti. Burada şu kadar söyleyelim: Ebû Burde o çepişi sonra kurbân etmiştir.

..... Hadîsin son fıkrasından, bir çepiş kurbân etmiş olmak Ebû Burde'nin husûs yellerinden olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Şeriat tebliğ edici, hükümlerden bâzısını bâzı kişilere hass kılabilir. Nitekim şâhidliği iki şâhid yerine geçmek de Huzeyme ibn Sâbit'in husûsiyetlerindendir.

Bu hükmün Ebû Burde'ye hass olduğu bu şekilde anlaşılmakla beraber, bâzıları buna, onun şahsında umûmîdir, demişlerdir. İleri sürdükleri delillerden biri de şudur: Buhârî'nin Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'den rivayetine nazaran bu ruhsat Ebû Burde'ye mahsûs kalmamıştır. Ukbe şöyle diyor: Peygamber (S) kurbanlık olarak sahâbîler arasında taksim etmek üzere bana bir davar sürüsü verdi. Taksimden sonra benim elimde bir çepiş kaldı. Peygamber'e arz ettim. "Onu sen kurbân et" buyurdu (Udhıyeler Kitabı, İmâmın insanlar arasında kurbanlıklar taksim etmesi babı, 3. hadîs).

9- Bayramda ve Harem Arazisi İçinde Silah Taşımanın Mekruh Kılınması Babı [1504][27]

Ve Hasen Basrî de: Müslümanlar, bir düşman saldırısından korkuları olmadıkça, bayram günü silâh taşımaktan nehyolunmuşlardır, demiştir [1505][28].

15-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Mızrak demiri tabanının çukuruna dokunup da ayağı üzengiye yapıştığı zaman, ben İbn Umer'in yanında idim. Hemen deveden indim ve mızrağı ayağından çıkardım. Bu vak'a Minâ'da oldu. Haccâc'a haber ulaştı da Haccâc, İbn Umer'i yoklamaya geldi. Haccâc: Ah seni yaralayan kimdir, bilseydik! dedi. İbn Umer: Beni yaralayan sensin, dedi. Haccâc: Bu nasıl söz? dedi. O da: Silâh taşınmayacak bir günde silâh taşıttın ve

---

[1504][27] Bayramlarda ve Harem arazîsinde silâh taşımanın mekruh, belki de haram olması, taşıyan kimsenin dikkatsizlikle, bilhassa kalabalık yerlerde ve dar yollarda başkalarına zarar vermek ihtimâlindendir.

[1505][28] Hasen Basrî'nin bu sözünü ma'nen te'yîd eden hadîsler,İbn Munzir,Abdurraz-zâk ve İbn Mâce tarafından yakın lâfızla rivayet edilmiştir. Harem'deki nehiy hakkında da Müslim, Câbir'den mevsûlen rivayet etmiştir: Rasûlullah (S) Mekke'de silâh taşınmasını nehyetti".

Harem'e silâh girmezken, oraya sen silâh soktun, cevâbını verdi 1506[29].

16-.......Saîd ibn Amr şöyle demiştir: Haccâc, îbn Umer'in yanına yoklamak için girdi, ben de onun yanında idim. Haccâc: O (yâ-nî îbn Umer) nasıldır? dedi. İbn Umer: İyidir, dedi. Haccâc: Seni kim yaraladı? dedi. İbn Umer de (Haccâc'ın bizzat kendisine ta'rîz ederek): Beni, silâh taşımak halâl olmayan bir günde silâh taşımayı emreden kimse yaraladı, dedi. İbn Umer bu sözüyle Haccâc'ı kasdediyordu 1507[30].

1506[29] Abdullah ibn Zubeyr vak'asım bertaraf ettikten sonra Abdulmelik ibn Mervân, Haccâc'a, İbn Umer'e hiçbir hususta muhalefet etmemesini yazmış. Hâlbuki İbn Umer, -Sayrafî'nin nakline göre- mancınık kurup Ka'be'ye taş attırdığından dolayı Haccâc'ı muaheze etmiş olduğundan, bu emir kendisine pek ağır gelmiş ve bir desise ile İbn Umer'i öldürmeyi tasarlamış. Bir adama mızrağını zehirleyip, yanlışlıkla olmuş gibi İbn Umer'e dokunuvermesini emretmiş. O da Arafat dönüşünde o kalabalık içinde harbesiyle îbn Umer'in ayağını sıyırtıver-miş. Bir müddet sonra İbn Umer bu yaranın te'sîriyle vefat etmiştir. Bu, 72 yılında olmuştur (ez-Zubeyrî'nin Kitâbu'l-Ensâb'md&n naklen).

1507[30] Bundan önceki hadîste ibn Umer: "Beni yaralayan sensin" diye, yaralama fiilini sarih olarak Haccâc'a nisbet etmişti. Bu hadîste ise "Beni silâh taşınmayacak bir günde silâh taşımayı emreden kimse yaraladı" diyerek bir ta'rîz yapmış

10- Bayram Namazına Erken Davranmak Babı

Ve Abdullah ibn Busr: Şu muhakkak ki, bizler şu saatte bayram namazını bitirmiştik, demiştir. Bu bitirme vakti de (kerahet vaktinin geçtiği) nafile kılma zamanıdır 1508[31].

17-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü bizlere hutbe yapıp şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapmaya başlayacağımız ilk şey, namaz kümamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönmemiz ve kurbân kesmemizdir. Her kim böyle ya-

---

oluyor. Bu durum, ıyâdetİn birden ziyâde olmasını veya suâlin tekrar edilmiş olmasını; bu sebeble İbn Umer'in birinde ta'rîz etmiş, diğerinde sarahatle söylemiş olması ihtimâlini düşündürür.

1508[31] Abdullah ibn Busr el-Mâzinî, Şam'da en son vefat eden sahâbîdir. Vefatı hicrî 88 yılındadır.

Abdullah ibn Busr'un bu sözünü Ahmed ibn Hanbel, Humeyr tarîkinden mevsûlen şöyle rivayet etmiştir: Dedi ki: Abdullah ibn Busr, bir ramazan yâhud kurbân bayramı günü insanlarla beraber bir namaza çıktı. İmâmın geç davranmasını ayıplayıp reddetti de, başlıktaki sözleri söyledi (Kastallânî)

parsa, bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namaz kılmadan evvel hayvanı keserse, bu ancak acele edip ehline verdiği bir etten ibaret olmuş olur; kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti olmaz". Peygamber'in bu sözleri üzerine dayım Ebû Burde ibnu Ni-yâr ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Ben davarımı namaz kılmadan evvel kesmiş bulundum. Bende yaşma girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi.

Rasûlullah:

— "Dediğin çepişi onun yerine kurbân et -yâhud: Onu kes-. Lâkin (yaşına girmemiş olan böyle) bir çepiş, senden sonra hiçbir kimse için kifayet etmeyecektir" buyurdu [1509][32].

[1509][32] Hadîs daha önce de küçük lâfız farkı ile geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delâleti ciheti "Bu günümüzde yapmaya başlayacağımız ilk şey... "fıkrası-dır. Çünkü bayram namazını gündüzün evvelinden geri bırakan kimse, namazdan başka bir işe başlamıştır. Çünkü o namazı terke ve ondan başka şeylerle günlük işe başlamış olur.. (Kastallânî).

11- Teşrik Günlerindeki İbadet Amelinin Fazileti Babı

İbn Abbâs: "Ve*z-kurûllâhe fî eyyâmin maHûmâtin", zu*l-hicce'nin ilk on günüdür; "Ve'l-eyyâmu'l-ma'dûdâtu" ise teşrik günleridir, demiştir1510[33]

İbn Umer ile Ebû Hureyre, on günler içinde çarşıya çıkarlar, yüksek sesle tekbîr alırlardı; işiten

1510[33] İbn Abbâs'ın bu sözünü Abd ibn Humeyd kendi Tefsir'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Buradaki Kur'ân lâfzını hatırlatan ta'bîrleri rivayet etmede Buhârî Sa hîh'mın râvîleri birbirlerinden ayrılmışlardır. Bir tanesi hâriç, hiçbiri Kur'ân'-daki okunuşa uygun değildir. Buna da Buhârî'nin bu ta'bîrlerle Kur'ân'daki okuyuşu kasdetmediği, sâdece İbn Abbâs'ın sözünü hikâyet etmek istediği İbn Abbâs'ın da sâdece Kur'ân'daki "ma'dûdât" ve "ma VÔmâf "ıtefsîr etmek istediği şeklinde cevâb verilmiştir.. (Kastallânî).
Bu nakle göre: "o^J-^* .Lİ j ibı tjjs'iıj = Bir de sayılı günlerde Allah'ı zik-/■erf/«"(el-Bakara:203) âyeti ile " oUy« fu j iûi ^ı \3/£'i= Ma'lûm olan günlerde Allah Un adını ansınlar,. "(el-Hacc:28) âyetindeki bu ta'bîrleri, İbn Abbâs başlıktaki gibi tefsir etmiştir. Yâni "ma'lûm olan günleri" zu'l-hicce'nin ilk on günü ile, "sayılı günler"i de teşrik günleri ile tefsîr etmiştir. Nitekim Abd ibn ■ Humeyd'İn Fe/sî/-'indemevsûlen rivayet olunduğuna göre, İbn Abbâs: "Allah ; Taâlâ'yı sayılı günlerde Allahu Ekber diye zikrediniz; yine Allah Taâlâ'yı bilinen günlerde Allahu Ekber diye zikrediniz. Sayılı günler, teşrîk günleri; bilinen günler de zu'1-hicce'nin ilk on günüdür" demiştir.

insanlar da onların tekbîrlerine uyup yine yüksek sesle tekbîr alırlardı[1511][34]

Muhammed ibn Alî el-Bâkır da (bu günlerde yalnız farzlardan sonra değil) nafile namazdan sonra da tekbîr alırdı [1512][35].

18-....... Bize Şu'be, Süleyman ibn Mihrân'dan; o da Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cübeyr'den; o da îbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "On günlerdeki iyi ameller, bu günler dekinden, yânı teşrik günlerindekilerden daha faziletli

---

[1511][34] İbn Umer ile Ebû Hureyre'nin bu fillerini Bagavî ile Beyhakî mevsûlen zikretmişlerdir.

[1512][35] Muhammed ibn Alî el-Bâkır'ın bu filini de Dârakutnî, el-Mu'telifte mevsûlen rivayet etmiştir. Teşrîk günlerinde amellerin faziletli olması, yalnız nafile'namazdan efdal olan sünnet kılınmış olan tekbîre münhasır değil, diğer ibâdetler de bunlara dâhildir. Bu İbâdetlerin en mühimmi de hacc mensekleridir.

Zu'ı-hicce'nin sekizinci gününe "Terviye Günü", dokuzuncu gününe "Arafe Günü", kurbân bayramının ilk gününe "Nahr Günü", ondan sonraki üç güne "Teşrîk Günleri" denir. Teşrîk günlerinin ilkine "(Minâ'da) ikamaet günü",ikinci gününe " birinci dağılma günü", sonuncu gününe " ikinci dağılma günü" denir.

Gelecek olan hadîs metnindeki «-i* J» , bâzı nüshalarda «.^ i-i» jı dan mak sad, zu'I-hiccenin ilk on günüdür. "And olsun fecre, on geceye... "(el-Fecr:l-2) âyetlerinde sânlarına yemîn edilen günler, bu günlerdir.

değildir" buyurdu. Sahâbîler: Cihâd da mı (daha faziletli değil)? dediler. Peygamber: "Cihâd da; meğer ki Bîr kimse (Allah yolunda cihâda) çıkıp canını ve malını tehlikeye atar da hiçbir şeyi geri getiremez olursa" buyurdu 1513[36].

12- Mina Günlerinde ve (Dokuzuncu Günü Sabahı) Arafat'a Giderken Tekbir Getirmek Babı

Ve Umer ibn Hattâb (R), Minâ'daki kubbesinde (küçük çadırında) tekbîr alırdı da, mescid ahâlîsi bunu işitir; onlar da tekbîr alırlar, çarşı pazarda onlar da tekbîre başlarlardı ve nihayet bütün Minâ, tekbîr

---

1513[36] Bu hadîsi Buhârî'den rivayet eden râvîler, bâzı lâfızlarını değişik şekilde rivayet etmişlerdir. Buradaki metin Kerîme'nin, Kuşmeyhenî'den yaptığı rivayettir. Bu rivayet Ebû Zerr Herevî'nin yine Kuşmeyhenî'den olan diğer rivayetine muhalif olduğundan şazdır. Mahfuz olan rivayet şudur:
ibn Abbâs'tan, Peygamber (S):
"Başka günlerin hiç birinde şu on gündeki amellerden daha e/da! hiçbir amel yoktur" buyurdu. Sahâbîler: Cihâd'dan da mı? dediler. Peygamber: "Cihâd'-dan da; meğer ki bir kimse (Allah yolunda cihâda) çıkar, canım ve malını tehlikeye atar, hiçbir şeyi geri getiremez olursa (işte onun ameli bunlardan da efdaldir)" buyurdu.

sadâlarıyle sarsılırdı 1514[37].

Ve İbn Umer de o günlerde, yânî Minâ günlerinde tekbîr alır dururdu. Namazlardan sonra da, yatağında da, fustâtında da (otağında da), oturduğu yerde de, yürüdüğü yerlerde de; o günlerin hepsinde tekbîr alırdı 1515[38].

Ve müzminlerin annesi Meymûne (öl. 51) de nahr gününde, yânî kurbân kesme gününde tekbîr alırdı 1516[39].

Ve kadınlar teşrik günlerinde Ebân ibn Usmân'ın ve Umer ibn Abdilazîz'in ardından erkeklerle beraber mescidde tekbîr alırlardı 1517[40].

1514[37] Umer'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr, Ebû Ubeyd ve Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir

1515[38] İbn Umer'in bu fiilini İbnu'l-Munzir ve el-Fâkihî deAhbâru Mekke'de İbn Cu-reyc'den; o da Nâfi'den tarikiyle, mevsûlen rivayet etmişlerdir

1516[39] İbn Hacer, Meymûne'nin bu fiiline mevsûl olarak vâkıf olmadım, dedi. Umde sahibi İse Meymûne'nin nahr günkü bu tekbîrini Beyhakî rivayet etti, dedi.

1517[40] Kadınların bu tekbîrlerini Ebû Bekr ibn Ebu'd-Dünyâ Kitâbu'l-Iyd'da mevsûlen rivayet etmiştir. Ebân o zaman Medine Vâlîsi idi. Umer ibn Abdilazîz de mü'minlerİn emîridir.

Buraya kadar zikredilen haberlerden teşrik günlerinde namazlardan sonra tekbîr almanın vâcib veya hiç değilse müstehâb olduğu anlaşılır

19-.......Bize Mâlik ibnu Enes tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muhammed ibnu Ebî Bekr es-Sakafî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Minâ'-dan Arafat'a doğru yürüdüğümüz sırada Enes'e telbiyenin keyfiyetinden sordum. Sizler Peygamber (S) ile beraber iken nasıl yapardınız? dedim. Enes: Lebbeyk okuyan lebbeyk okur, inkâr edilmezdi; tekbîr getiren tekbîr getirir, inkâr olunmazdı (yânî hiç kimse tarafından kendisine niçin telbiye ediyorsun, yâhud niçin tekbîr alıyorsun denilmezdi), dedi [1518][41].

[1518][41] Telbiye, hacı olacakların ihrama girdikleri andan i'tibâren birinci taşlamayı yapıp halâl oluncaya kadar, yânî ihramdan çıkıncaya kadar hep Lebbeyk, Lebbeyk diye İbrahim'in da'vetine icabetlerini izhâr ve i'lân etmelerine denir. İbn Umer rivayetinde Rasûlullah'm telbiye lâfızları şunlardır:
Lebbeyk Allâhumme lebbeyk
Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk
inne'l-hamde ve'n-nVmete leke
Ve 'l-mülke lâ şerike leke
Tekbîr'in sîgâsı birkaç türlüdür. Biri şudur: Allâhu Ekber AUâhu Ekber Lâ ilahe illeHlâhu Vallâhu Ekber Allâhu Ekber ve MlâhVl-hamdu
Kurbân bayramında olduğu gibi, ramazan bayramında da namazgaha giderken yolda ve namâzgâhda, bayram gecesinde ve gündüz sabahleyin de yüksek sesle tekbîr almak müstehâbdır. Yalnız Dâvûd Zâhirî'ye göre vâcibdir (Tecrîd Ter., III, 198). Bu tekbîrlere Kur'ân'da da delâlet vardır:eI-Bakara:185.

20-.......Ümmü Atiyye (R) şöyle demiştir: Biz kadınlara, bayram günü namazgaha çıkmamız, hattâ bulundukları ev köşelerinden bakire kızlara ve hayızlı kadınlara varıncaya kadar namazgaha çıkarmamız emredilirdi de, kadınlar erkeklerin arka tarafında olurlar, onların tekbîr getirmelerine uyup tekbîr getirirler ve onların duâlarıyle duâ ederlerdi. Onlar bu bayram gününün bereketini ve paklığını (yâ-nî günâhlardan temizlenmeyi) umud ederlerdi [1519][42].

13- Bayram Gününde Harbeye Doğru Namaz Kılınması Babı

21-.......BizeUbeydullah, Nâfi'den; o da îbn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ramazân bayramı ve kurbân bayramı günü (namazgahta), Peygamber'in önüne bir harbe dikilirdi. Ondan sonra Peygamber (o harbeye doğru) bayram namazını kıldınrdı.

[1519][42] Bu Ümmü Atiyye hadîsi biraz farklı lâfız ile Kitâbu'l-Hayz'da da geçmişti. Hacc Kitâbı'nda da gelecektir

14- Bayram Günü İmamın Önünde Ucu Demirli Yahud Demirsiz Kısa Mızrak Taşınması Babı

22-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namazgaha, önünde kısa bir mızrak taşınır hâlde giderdi. Bu mızrak namazgahta Peygamber'in ön tarafına dikilirdi. Peygamber de o mızrağa doğru yönelerek namazı kıldınrdı.

15- Temiz Kadınların ve Hayızlı Kadınların (Bayramda) Namaz Kılınacak Yere Çıkmaları Babı

23-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti. Ümmü Atıyye (R): Bizlere, henüz kocaya gitmemiş taze kızları, perde arkasında yaşayan kadınları (namaz kılınacak yere) çıkarmamız emrolundu, demiştir. Ve yine Eyyûb'dan; o da Hafsa bintu Sîrîn'den, Muhammed'in hadîsi tarzında rivayet etti. Eyyûb, Hafsa hadîsinde şunu

ziyâde etti: Eyyûb yâhud Hafsa şöyle rivayet etmiştir: Taze kızları ve perde arkasında yaşayan kadınları (çıkarmamız) ve hayızlı kadınlar namaz yerinden uzakça dursunlar (diye bize emredildi) [1520][43].

16- Çocukların Namaz Kılınacak Yere Çıkmaları Babı

24-...."... Bize Sufyân (es-Sevrî), Abdurrahmân (ibn Âbis)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, şöyle dedi: Ben bir ramazân bayramı yâhud kurbân bayramı günü Peygamber'-in maiyyetinde namazgaha çıktım. Peygamber bayram namazını kıldırdı, sonra hutbe yaptı, ondan sonra da kadınların bulunduğu yere geldi de, kadınlara va'z etti, onlara hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini

[1520][43] Hadîs, daha önce de küçük lâfız farkıyle geçmişti.
"el-'Atık" cem'i:Avâtık ve yeni yetişmiş taze kıza denir ve henüz ere varmamış kıza denir, bir kavle göre ortaca yânî gerçi yetişip de henüz ere varmamış olup, lâkin vakti dahi geçmemiş ola. Bunların zevcîerin temellük kaydından henüz âzâde oldukları mülâhazasıyledir, hass vasıftır.. (Kaamûs Ter.).

emreyledi 1521[44].

17- Bayram Hutbesinde İmamın İnsanlara Yönelmesi Babı

EbûSaîd: Peygamber (S) insanlara karşı ayakta dikildi, dedi 1522[45].

25-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü Bakî'a çıktı da iki rek'at bayram namazını kıldırdı. Sonra yüzünü bize döndürdü ve şöyle buyurdu: "Bu günümüzde ibâdetimizin ilki namaza başlamamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönüp kurbân kesmemizdir. Herkim böyle yaparsa, işte o bizim sünnetimize uygun iş yapmıştır. Her kim ondan evvel boğazlarsa, o ancak acele edip ailesine verdiği bir şey olmuş olur, kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti olmaz"- Bu söz akabinde bir kimse:

1521[44] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı, İbn Abbâs'ın çocuk olduğu hâlde Pey-gamber'le beraber bayram namazına çıkmış olmasıdır

1522[45] Buhârî Ebû Saîd'in bu sözünü "Musallaya çıkmak" babında, uzunca bir hadîs içinde mevsûlen rivayet etmişti.

Yâ Rasûlallah, ben davarımı namazdan evvel kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşına girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi. Rasûlullah: "O çepişi kes; fakat böylesi senden sonra hiçbir kimse için kâjî gelmez" buyurdu 1523[46].

18- Bayram Namazı Kılınacak Yerdeki Alamet Babı

26-.......Bana Abdurrahmân ibnu Abis tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim. Ona birisi tarafından: Sen Peygam-ber'le birlikte bayram namazında hâzır bulundun mu? diye soruldu. İbn Abbâs: Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım olmasaydı, yaşımın küçüklüğünden dolayı orada bulunamayacaktım. Peygamber namaz yerine çıktı, nihayet Kesîr ibnu's-Salt'ın evinin hizasındaki alâmetin (sütunun) yanına geldi 1524[47]. Ve bayram

---

1523[46] Berâ'nm bu hadîsi de bâzı küçük lâfız farkları ile birkaç defa geçmiştir.

1524[47] Kesîr ibnu's-Salt ibn Ma'dîkerb, el-Kindî'dir. Ailesi Kureyş'in halîflerindendir. Başlangıçta Cumah oğulları'nm halîfleri iken, sonra Abbâs'ın halîflerinden olmuşlardır.

namazım kıldırdı. Sonra orada hutbe yaptı. Ondan sonra da yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulunduğu tarafa geldi. Kadınlara va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve onlara sadaka vermelerini emir buyurdu. Bu emir akabinde ben kadınları gördüm ki, onların herbiri elleri üzerindeki şeyleri uzatıyor, onu Bilâl'in elbisesi için atıyorlardı. Sonra Peygamber, Bilâl ile birlikte kendi evine gitti.

Amucaları hey'et olarak Peygamber'in huzuruna gelip îmân ettikten sonra Yemen'e dönmüşler ve orada İrtidâd etmiş oldukları için öldürülmüşlerdir. Sonradan kendisi, kardeşleri Zubeyd ve Abdurrahmân ile birlikte Medine'ye hicret ettiler. Kesîr, Peygamber zamanında doğmuş olup, epey rivayetleri vardır. İlkin ismi "Kalîl" iken "Kesîr"e tebdîl edilmiştir. Bu tebdîl ya Peygamber yâhud Umer tarafından yapılmıştır. Kesîr, Medine'nin dışında bayram namazı kılınan yere kerpiçten bir minber bina etmişti. Bu hadîste zikredilen alem, belki bu veya bunun yerinde bulunan bir sütûncuk idi. Kesîr'in evi, namaz yerinin kıble cihetinde imiş.

Bu hadîsten de; kendine mâlik olup gönlünü oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer toplu ibâdet yerlerinde hâzır bulunması meşru' olduğu anlaşılır. Keza kadınların böyle toplantılarda hâzır bulunmaları ve onlara ayrıca ehemmiyet verilmesi de anlaşılır. Bu hususta daha önce bilgiler verilmiştik

19- (Erkeklerin Beraberinde Hutbeyi İşitemedikleri Zaman) İmamın Kadınlara Va'z Vermesi Babı

27-.......Bize İbn Cureyc tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'tan haber verip şöyle dedi: Ben Câbir'den işittim, Peygamber (S) ramazân bayramı günü ayağa kalkıp, bayram namazı kıldırdı. Yânî evvelâ namazla işe başladı. Sonra hutbeyi yaptı. Peygamber hutbeyi bitirince bulunduğu yerden indi ve kadınların yanına geldi. Bilâl'in eline dayanarak kadınlara va'z etti. Bilâl elbisesini açmıştı. Kadınlar sadakalarını onun içine atıp duruyorlardı. Râvî İbn Cureyc: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Kadınların bu verdikleri ramazân bayramı zekâtı mı idi? diye sordum. Atâ: Hayır, lâkin o zamanda vermekte oldukları bir sadaka idi. Herbir kadın kendi gümüş halkalarını atıyor, hepsi de atıyorlardı, dedi [1525][48].

İbn Cureyc: Ben yine Atâ'ya: Sen imâmın

[1525][48] Fitır sadakasından başka bir sadaka idi demek istiyor. Herhalde İslâm devletinin bir ihtiyâcı için toplanmış bağışlardan idi

hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlaraıva'z ve hatırlatma yapmasını imâm üzerinde bir hakk görüyor musun? dedim. Atâ: Bu, onlar üzerinde elbette bir hakktır. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer! dedi.

İbn Cureyc (yine yukarıki isnâdla) şöyle dedi: Ve bana Hasen ibn Müslim, Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi. O şöyle demiştir: Ben, Peygamber (S) ile, ondan sonra Ebû Bekr ile, Umer ile ve Usmân ile birlikte ramazân bayramı namazında hâzır bulundum. Hepsi de namazı hutbeden evvel kılarlardı. Sonra namazı kılmalarının ardından hutbe yapılırdı. Peygamber (S) hutbeden sonra yerinden çıktı. (Cemâat dağılmadan, bilhassa kadınlar çekilmeden erkekler çıkmasınlar diye) mübarek eliyle oturun diye işaret etmesi hâlâ gözümün önündedir. Sonra (oturmakta olan) erkeklerin safflarını yararak gelip, kadınların safflanna kadar gitti. Bilâl de beraberinde idi. . Oraya varınca şu âyeti okudu:

"Ey Peygamber, mü'min kadınlar sana gelip de Allâhu TaâW-ya hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, evlâdlarını öldürmemek,

başkasının çocuğunu kocalarına yapıştırma iftirasında bulunmamak, hiçbir iyi işte sana muhalefet etmemek üzere bey 'at etmek isterlerse, bu şartlar dâiresinde sen de onların bey 'atını kabul et ve kendileri için Allah'tan mağfiret iste. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-Mümtehine: 12).

Sonra bu âyetin okumasını bitirdiği zaman: "Sizler bu bey 'at üzere sabit misiniz?" diye sordu. İçlerinden, kim olduğunu râvîHasen'-in bilmediği, yalnız bir tek kadın; Evet, dedi. Ondan başkası cevâb vermedi [1526][49]. Onun üzerine; "Madem ki öyledir, sadaka verin" buyurdu. Bilâl elbisesini yaydı da sonra: Gelin, anam babam size feda olsun, haydi getirin atın, dedi [1527][50]. Kadınlar da halkalarını, yüzüklerini

---

[1526][49] Bu kadının ismi ne Buhârî'de, ne Müslim'de zikredilmiyor. îbn Hacer, Hatîbetu'n-Nisâ denmekle ma'rûf olan Esma bintu Yezîd ibn Seken el-Ensâriyye olmasını tahmin ediyor. Bu tahmininin dayanağı da Taberânî ile Beyhakî'deki rivayetinde bu kadın aynı kıssayı naklederken, kendisinin orada hâzır olduğunu söylemesidir

[1527][50] Helümme, fiil isimdir, emir ma'nâsmadır, beri gel demektir. Aslı "hâ lümme" idi ki, hâ tenbîh harfidir, lümme kelimesi toplamak ma'nâsına olan lemem maddesinden emir olduğunda " Sen kendini bize yanaştır" yânî bizim yanımıza gel demektir. Elif hazf olunup, basît bir kelime gibi kullanıldı. Hicâzhlarca müfredi, cem'i, müzekker ve müennesi musâvîdir.

Bilâl'ın ihramı içine atmaya başladılar.

Abdurrazzâk: el-Fetahu, büyük halkalardır; Câhiliyyet'te vardı, demiştir 1528[51].

20- Bab : Kadının Bayramda Dışa Giyecek Elbisesi Bulunmadığı Zaman (Nasıl Yapacağı)? 1529[52]

28-.......Bize Eyyûb, Hafsa bintu Sîrîn'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Biz taze kızlarımızı bayram gününde namaz yerine çıkmalarından men' eder idik.

Temîm kabilesi "helümme, helummâ, helummû, hefummî, helmumne" diye tasrîf ederler. Lâzım ve müteaddî olup "Beri gelin ve beri getirin"-demek olur (Kaamûs 7fe/-;,IV,531).

1528[51] el-Fethatuve'l-Feîehatu, bir nevi' büyük yüzük ismidir ki, el ve ayak parmaklarına geçirirler. Bir kavle göre hâtem gibi gümüşten bir halkadır. Arab kadınları parmaklarına takınırlar. Hicaz'da yedi mâdenden yapılıp gelen halkalar gibi. Eğer kaşı olursa "hâtem" denir... Kendisiyle mühür basıldığı cin"... bizim diyarlarda dahî bilinir... kadınlar baş parmaklarına takınırlar. Cem'i: el-Fetahu gelir ki cinsi cem'idir.Futûhve fetahât da gelir (Âsim Efendi, Kaamûs Ter., 1,1035).

Hadîsin bâb başlığına delâlet yerleri, metin tercemesinden açıkça anlaşılmaktadır

1529[52] Buhârî bâb başlığındaki şartın cevâbını, hadîste gelecek olana havale ederek zik-retmemiştir (ez-Zeyn ibnu'l-Munîr).

Basra'ya bir kadın geldi ve Halef oğullan kasrına indi 1530[53]. Ben de o kadının yanına geldim. O kadın, kız kardeşinin kocasının Peygamber ile birlikte on iki gazvede bulunduğunu, kız kardeşinin de bizzat bunlardan altı gazvede kocasıyle beraber bulunduğunu, onun "Biz hastalara bakıyor ve yaralılara ilâç yapıyorduk" dediğini rivayet ettikten sonra dedi ki: Kız kardeşim: Yâ Rasûlallah, bizden herhangi birimizin cilbâbı yânî örtünecek dış elbisesi olmazsa, namaz yerine çıkmamasında be's var mı? diye sormuş. Rasûlul-lah da: "Diğer bir kadın arkadaşı kendi ciîbâblarından birini ona giydirsin de bu kadın hayır (meclislerin) de ve mü'minlerin duasında hâzır bulunsun buyurmuştur 1531[54].

Hafsa bintu Şîrîn şöyle dedi: Ümmü Atıyye buraya geldiğinde ben onun yanına geldim ve: Böyle böyle buyurduğunu sen Peygam-ber'den işittin mi? diye sordum. Ümmü Atıyye şöyle dedi: Babam O'na

---

1530[53] Bu kasr, Talhatu't-Talahât denmekle ma'rûf olan Talhatu'bnu Abdillah ibn Halef el-Huzâî'nin kasrı idi

1531[54] Hayır meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecek meclisler, fıkıh ve hadîs meclisleri, ıyâdet edilecek hasta evleri... gibi hayırlı ve sevâb kazanılacak olan mahallerdir

feda olsun, evet işittim. -Ümmü Atıyye ne zaman Peygamber'i ansa, muhakkak bi-ebî, yânî O'na babam feda olsun der idi- Peygamber (S): "Perde sahibi olan genç kızlar -yâhud: Genç kızlar ve perde sahibi olan hanımlar (râvî Eyyûb terdîdli söylemiştir)- ve ha-yızlı kadınlar namaz yerine çıksınlar; ve kadınlar da hayır (meclislerince ve mü'minlerin duasında hâzır bulunsunlar; yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden uzakça dursunlar" buyurdu.

Hafsa dedi ki: Ben Ümmü Atıyye'ye: Hayızlılar da mı? dedim. Ümmü Atıyye: Evet, bu hayızlı kadınlar Arafat'ta ve fulân fulân yerlerde hâzır bulunmuyorlar mı? diye cevâb verdi [1532][55].

[1532][55] Bu hadîsten, kadınların bayrama çıkmaları yalnız kendi arzularıyla kalmadığı, bizzat Peygamber, tarafından buna emrolunduklan, örtünecek çarşafı ve dış elbisesi olmayana ariyet elbise ile çıkması tavsiye buyurulduğu açıkça anlaşılmaktadır.
Hayızlıların mescide girmesi caiz değilse de, şehir haricindeki namazgaha gitmelerine cevaz verilmiş oluyor. Çünkü namazgah, yalnız namaza mahsûs yer değildir.
Kadınların bu gibi hayır meclislerinde gidip duâ etmeleri, duâ edenlerle beraber âmîn demeleri, ilim öğrenmeleri ve İslâm cemiyetinde kendilerine düşen ,. içtimaî vazifeleri yerine getirmeleri, Peygamber tarafından hiçbir şübheye ve münâkaşaya meydan bırakmayacak açıklıkla ifâde ve emir

21- Hayızlı Olan Kadınların Namaz Yerinden Uzakça Durmaları Babı [1533[56]]

29-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle dedi: Bize namaz yerine çıkmamız ve hayızhları, genç kızları ve perde sahibi kadınları çıkarmamız emredildi. -İbn Avn şekk ederek: Yâhud, perde sahibi olan genç kızları, dedi.- Hayızlı kadınlara gelince, onlar da müslümânların cemaatında ve (topluca yaptıkları) dualarında hâzır bulunurlar ve müslümânların namaz kıldıkları yerden biraz ayrı dururlardı [1534[57]].

---

buyurulmuştur. Böyle yüce bir medeniyet kuran İslâm'ın mensûbları bulunduğumuz için, Hakk Taâ-Iâ'ya sonsuz hamdu senalar olsun (M. Sofuoğlu).

[1533[56]] Bu başlığın muhtevası, bundan evvel geçen hadîsin ihtiva ettiği kısımlardan biridir. Buhârî bu hükme ehemmiyet vermek için tekrar etmiş gibidir (Ibn, Hacer).

[1534[57]] Hayızlı kadınların namaz kılınacak yerden biraz ayrı ve uzakça durmaları, orayı kirlendirme ve namaz safflarının düzgünlüğünü bozma endîşesinden dolayıdır. Orası gerçek bir mescid olmadığı için, hayızhları namaz yerine girmekten bu men ediş, tenzîhî bir men' ediştir.

22- Kurban Bayramı Günü Namaz Kılma Yerinde Nahr ve Zebh Yapmak Babı 1535[58]

30-.......îbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namaz kılma yerinde -kurbân edilecek hayvanı- nahr veya zebh eder idi 1536[59].

1535[58] Nahr da, zebh de Türkçe'ye boğazlamak ile terceme edilebilir. Arabça'da ise aralarında fark vardır:
Nahr, hayvanı lebbesinden yânî boynunun göğüs kemiğine bitişik yerinden; zebh ise, boynundaki evdâcından, yânî İki yanındaki şah damarından olmak üzere boğazından kesmek ma'nâsınadır. Deve nahr olunur. Sığır gibi cüssece ikisi arasında olanlar da nahr edilirse de, onların nahr'ine zebh de denilebilir. Nitekim İsrâîl oğullan'nın boğazlamakla mükellef oldukları bakara(sığır) hakkında "Bunun üzerine o ineği (bulup) boğazladılar ki, az kaldı (bunu) yapmıyacaklardı"(el-BakavaJl) buyurulmuştur.
Sünnete muvafık olan, nahr edilecek kurbanlık ve sâireyi ta'rîf veçhile nahr etmek, zebh edilecek olanı zebhetmektir. Nahr edilecek olanı zebh, zebh edilecek olanı nahr etmenin cevazında şübhe eden bile olmamıştır

1536[59] "Veya" terdîd edatından, nahr ile zebh'in hükmen musâvî olduğu anlaşıldığı gibi, bu hadîsten herkesten evvel imâmın namazgahta kurbânını kesmesi lâzım geleceği de anlaşılır. Bunun iki fâidesi vardır: Namaz kılınmadıkça kurbânlar kesilemiyeceğinden, imâmın namazgahta nahr veya zebhi, kurbân kesmek zamanının girdiğini ilândır. Kurbân, umûmî olan kurbetlerden olduğundan, izhârı efdal olup, insanların gözleri önünde musallada icra edilmesi, sünneti ihya etmek demektir

23- Bayram Hutbesi Esnasında İmamın ve İnsanların Kelam Etmesi ve İmam Hutbe Yaparken (Dinden) Herhangi Birşey Sorulduğu Zaman Sorana Cevab Vermesi Babı

31-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kurbân bayramı günü bayram namazının ardından bize hutbe yaptı da şöyle buyurdu:

"Her kim bizim bu namazımızı kılar ve (ondan sonra) keseceğimiz kurbânı keserse muhakkak kurbân sünnetine uygun iş yapmış olur. Her kim de kurbânını namazdan evvel keserse, o, eti yenmek için kesilmiş bir davar olmuş olur".

Bunun üzerine Ebû Burde ibn Niyâr ayağa kalkıp şöyle dedi: Yâ Rasûlallah, yemîn olsun ki, ben namaza çıkmadan evvel davarı kesmiş bulundum. Ve bu günün yeme içme günü olduğunu bildim de, artık acele ettim, hem kendim yedim, hem aileme ve komşularıma yedirdim. Rasûlullah da: "Bu, eti yenmek için kesilmiş bir davar olmuştur" buyurdu. Ebû Burde: Benim yanımda yaşına girmemiş dişi bir çepiş vardır

ki, o bence iki et davarından daha iyidir. (Onu kesecek olsam) benim adıma kurbân yerine yeter mi? dedi. Rasûlullah: "Evet, lâkin senden sonra hiçbir kimse için yetmiyecektir" buyurdu [1537][60].

32-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kurbân günü bayram namazını kıldırdıktan sonra hutbe yaptı da, bayram namazından evvel kesmiş olan kimseye kurbânını tekrar kesmesini emretti. Bunun üzerine Ensâr'dan bir zât -ki Ebû Burde'dir- ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah, benim bir takım komşularım vardır.

O zât, ya komşularda açlık vardır, veyâhud da onlarda fakîrlik vardır dedi de, şöyle devam etti:

— Ve ben namazdan evvel davarımı kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşına basmamış bir dişi oğlak daha vardır ki, o, bana iki et davarından daha

---

[1537][60] Yukarıda da geçtiği gibi, bu yaşına girmemiş oğlağı kurbân etmek, Ebû Bur-de'ye mahsûs husûsî bir ruhsat olmuş oluyor.
Hadîsteki karşılıklı sözler, bâb başlığındaki hususun delili olan kısımlardır

sevgilidir, dedi.

Rasûlullah da bu zâta, o keçi oğlağını kurbân etmek hususunda ruhsat verdi 1538[61].

33-.......Cundeb (ibn Abdillah el-Becelî-R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân kesme günü bayram namazını kıldırdı, sonra hutbe yaptı, ondan sonra kurbân kesti de: "Her kim namazı kılmadan evvel kurbân kestiyse, onun yerine başka bir kurbân daha kessin. Her kim-de kesmemiş ise Bismillah ile kessin" buyurdu 1539[62].

1538[61] Bu ruhsatın sırf ona mahsûs olduğu, başkalarına sirayet etmediği daha evvelki hadîste tasrîh edilmişti. Maamâfîhbunun hususîliği veya onun şahsında umûmî de olabileceği hakkında bâzı görüşler ileri sürülmüş olduğu da geçmişti.

1539[62] Âişe'nin rivayetinde Peygamber, gözlerinin etrafı, paçaları ve göğsü kara ak bir 't koçu getirip yatırdıktan sonra: Bismülâhi. Allâhumme takabbel min Muham-medin ve âli Muhammedi'n ve min ümmeti Muhammedin - Bismülâhi. Yâ Allah, Muhammed'den, Muhammed ailesinden ve Muhammed ümmetinden kabul et " (Müslim, Edâhî) demiş ve kurbanını bizzat kesmiştir. Buhârî'nin Enes rivayetinde, Peygamberin keserken Bismillah deyip tekbîr aldığı da vardır. Bismillah derken, Besmele'dekiRahmânu'r-Rahtm sıfatlarını zikretmek omakaama münâsib düşmez. Bismillah demek vâcib, kesme esnasında tekbîr almak ve hayvanı sol yanına yatırıp sağ yanma basmak müstehâbdır.

24- Bayram Günü Namaz Yerinden Dönerken (Gittiği Yoldan) Başka Yol Tercih Eden Kimse Babı

34-.......Bize Ebû Tumeylete Yahya ibnu Vâdıh, Fulayh ibn Süleyman'dan; o da Saîd ibnu'l-Hâris'ten; o da Câbir'den haber verdi. Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) bayram günü olunca (namaz yerine gitmek için) başka yol, (oradan dönmek için de başka yol) ter-cîh eder idi, demiştir.

Bu hadîsi, Yûnus ibnu Muhammed de, Fulayh'tan; o da Saîd'-den; o da Ebû Hureyre'den rivayet etmekle Ebû Tumeylete'ye mutâ-baat eylemiştir. Ve Câbir hadîsi daha sahîhtir [1540][63].

[1540][63] İsmâîlî'nin ei-Mustahrac'daki rivayetinde: "Peygamber (S) bayram namazına çıktığında, gittiği yoldan başka bir yoldan geri döner idi" denilmiştir. Tirmizîde bu hadîsi Ebû Hureyre'den "Rasûlullah (S) bayram günü bir yoldan namazgaha çıktığında, ondan başka bir yoldan döner idi" Iâfzıy-le rivayet etmiş, sonra bu konuda Abdullah ibn Umer ve Ebû Râfi'in de rivayetleri olduğunu haber vermiş, sonra Câbir'in Buhârî'deki isnâd ile hadîsini zikredip -tıpkı Buhârî'nin dediği gibi- "Câbir'in hadîsi, Ebû Hureyre'nİnkinden daha sahîhtir" dedikten sonra: "İlim ehlinden bâzıları bu hadîse uyarak, imâmın, namaza gittiği yoldan başka bir yoldan dönmesini müstehâb görürler. Şafiî'nin kavli de budur" der.

25- Bab: Cemaatle Bayram Namazı Kılmayı Kaçıran Kimse İki Rek'at Namaz Kılar

Peygamber(S)'in: "Bu gün, biz müslümânların bayramıdır' kavlinden dolayı, namazgaha gelmemiş olan kadınlar da, namaz kılınırken evlerinde kalmış şehirliler de, köylüler de böyle iki rek'at namaz kılarlar 1541[64].

Enes ibn Mâlik de zaviye denmekle tanınan Basra'daki namazgaha iki fersah uzaklıktaki ikaametgâhında bulunup da, Basra'daki namazgaha

---

İmâm Şafiî, Kitâbu'l-Ümm'de, imâm için de, me'mûm için de bunun müstehâb olacağını söylemiştir.

İmâm Mâlik de: Yetiştiğimiz imamların hep böyle yaptıklarını gördük, demiştir. İmâm Ebû Hanîfe de bunu müstehâb görür ve terkinde be's görmez.

1541[64] Buhârî bu başlık ile bayram namazını kaçırmış olanın iki rek'at kılacağına, na-mâzgâha gelmemiş kadınların, namaz kılınırken evlerinde kalmış şehirlilerin ve köylülerin de bu iki rek'atla mükellef olduklarını îmâ etmiştir. Delili de Âişe'-nin tegannî eden cariyeler hadîsinde, Peygamberin: "Bu gün, biz müstümânla-rın bayramıdır" buyurmuş olmasıdır. Yânî bayram, imâm arkasında bulunan ve bulunmayan her mükellef müslümânın bayramı olduğu için, o günün dînî şiân olan namaz ile mükelleftirler demek istemiştir. Bu ma'nâyı te'yîd için de, bundan sonra Enes'ten, Atâ'dan ve İkrime'den ta'lîkan üç rivayet sevk ediyor

gelemediği bir günde, himayesindeki Ebû Utbe'ye bütün işçilerini, ehlini, evlâdını bir yere toplamayı emredip, onlara şehir ahâlîsinin namazı gibi, tekbîrleriyle beraber bir bayram namazı kıldırmıştır 1542[65].

İkrime de: Sevâd ehli, yânı köylüler bayramda bir araya toplanıp, şehirdeki imâmın yapmakta olduğu gibi iki rek'at bayram namazı kılarlar, demiştir 1543[66].

Atâ ibn Ebî Rebâh da: Bir kimse bayram namazını kaçırırsa, iki rek'at kılar, demiştir 1544[67].

1542[65] Enes'in bu fiilini İbnu Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Enes'in bayram namazına gidemediği günlerde bütün ailesini, evlâdını, himayesinde bulunanları toplayıp ma'Iûm tekbîrlerle iki rek'at bayram namazı kıldırmak âdeti olduğuna dâir daha sarîh rivayetler de vardır

1543[66] İkrime'nin bu sözlerini de yine İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

1544[67] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözlerini ei-Feryâbî kendi Musannafmda mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî burada "Bayram namazını bir sebebden dolayı kaçırıp kılamayan kimse, onu kaza eder", "Bayram namazını kaza ederken, aslı üzere İki rek'at kılar" mes'elelerini ortaya atmıştır. Her iki mes'elede Takîhler ihtilâf etmişlerdir, imâm Mâlik'e ve Şâfiîler'den Muzenî'ye göre, bayram namazını kaçırana kaza lâzım gelmez. Hanefîler'e göre ise, imâm arkasında kılmayı kaçırana kaza yok ise de, imâm da cemâat gibi kaçırmış ise, ertesi gün cemâatle kılınır. Ertesi gün de kaçınlırsa, artık kılınmaz... (Tecrîd Ter., III, 202-203).

"Bu (yâni bayram namazım kaçıranın kaza etmesi) Şafiî'nin

35-.......Bize Leys, UkayI (ibn Hâlid el-EyIî)'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etmiştir: Minâ günlerinde benim yanımda iki kız def çalıp tegannî ederlerken içeriye Ebû Bekr girdi. Peygamber de o sırada içeride ihrâmıyle örtünmüş hâldeydi. Ebû Bekr girmesiyle beraber hemen o iki kızı azarladı. Ebû Bekr'in bu azarlaması üzerine Peygamber yüzünü açtı da: "Yâ Ebâ Bekr, o kızlara ilişme, onları serbest bırak. Çünkü bu günler bayram günleridir, bu günler Minâ

---

mezhebidir. İmâmla beraber bayram namazını kılamayan iki rek'at kılar. Böylece her ne kadar imâmın maiyyetinde cemâati kaçırmış ise de, bayram namazının faziletine erişir. "Hanefîler'e göre bayram namazının kazası yoktur. İmâmla beraber kaçırmışsa, doğrudan doğruya kendisi kaçırmıştır. Müellif Buhârî bâb başlığına Peygamber'in "Bu bizim bayramımızdır" sözüyle istidlal etti. Çünkü o sözde, bayram, bütün İslâm ahâlîye izafe edilmesi, zahiriyle bayramın bâzı kimselere hass olmadığına, bil'akis herkes için bayram olduğuna delâlet eder. Böyle olunca islâm ahâlîsinin hepsi bu güne hâss olan ibâdet payına nail olması gerekir... Rasûlullah'm erkekler ve cemâatle namaz kılanlarla kayıdlamaksızm "Bu günler bayram günleridir" sözü de, yine buna delâlet eder, yânî bayram yapmanın günün hakkı olduğunu iş'âr eder. Binâenaleyh bu günde kadın, çocuk, bedevî, köylü musâvî olarak, her kim mevcûd olursa bayram yapar.
"Sarihler bu makaamda müşkilliğe uğramışlar, anlayışlar bunda şaşırmış, vehîmler ardarda yürümüştür. Allah yegâne azîz ve allâm olandır (Şâh Veliy-yullah, Şerhu Ebvâb..., s.87-88).

günleridir" buyurdu.

Yine geçen isnâdla Âişe şöyle demiştir: Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyorlardı, ben de Habeşliler'e bakıyordum; bu hâlde iken Peygamber beni perdeliyordu. Umer o Habeşliler'i oyunlarından men' etmeye davrandı. Peygamber Umer'e: "Onları eminler olarak bırak. Ey Erfide oğulları, emniyet içinde olun (oynayın)" buyurdu [1545][68].

26- Bayram Namazından Önce ve Sonra Nafile Namaz (Kılınıp Kılınmayacağı) Babı

Ve Ebû Muallâ şöyle demiştir: Ben Saîd ibn

[1545][68] Tegannî eden kızları Ebû Bekr'in tekdîr ettiği gibi, Umer de Habeşliler'in mescidde oynamalarını men' etmeye kalkmıştır. İkisi de bu hususta Peygamber'in izni olduğundan habersiz olarak men'e kalkışmışlardı. Peygamber de bayram günü olduğu, binâenaleyh sevinç gösterisi, tegannî ve belli idman oyunlarının meşru olduğunu bildirerek, onların bu men'Ierini men' etmiştir.
Bu iki hadîste bayram namazı zikredilmediği için, bâb başlığıyle münâsebetini anlamakta müşkiller olmuştur. İbnu'l-Munîr, Peygamber'in bu hadîsteki "Bu günler bayram günleridir, bu günler Minâ günleridir" sözlerinden bu münâsebet alınabilir; çünküPeygamber bayramın sünnetini mutlak olarak güne

Cubeyr'den işittim ki, İbn Abbâs, bayram namazından önce namaz kılmayı kerîh görmüştür 1546[69].

36-.......(İbn Abbâs -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) bir ramazân bayramı günü namazgaha çıktı ve yalnız iki rek'at namaz kıldırdı. Ondan evvel de, sonra da hiçbir namaz kılmadı. Yanında Bilâl de vardı 1547[70].

1546[69] Buhârî bu başlıkta tbn Abbâs'ın bayram namazından önce namaz kılmayı kerîh gördüğü haberini getirmiştir. Babın altındaki İbn Abbâs'tan olan merfû' hadîs ise, bayram namazından önce de, sonra da namazın terk edilmesi hakkındadır

1547[70] Bu hadîs, bu konuda şekk ve şübhe bırakmayacak bir naklî delîl olmakla beraber, diğer bâzı rivayetlerden bayram günü namazdan evvel ve sonra nafile namaz kılmanın caiz olup olmadığı mes'elesi ortaya çıkmıştır.

İbn Mâce'nin Sünen'inde Abdullah ibn Amr'dan, İbn Abbâs hadîsi gibi: 'Peygamber, hiçbir bayram namazında ne evvel, ne de sonra hiçbir namaz kılmadı" rivayeti vardır.

Rivayet olunan hadîslerde Peygamber'in fiili hikâye olunup, o gün bayramdan evvel veya sonra nafile namazı kılmaktan nehye dâir hiçbir fiili hâvî olmadıklarından, sahabe ve tâbiîler'Ie müetehid imamlar, bayram namazından evvel veya sonra, veya hem evvel hem sonra, imâmın veya cemâatten bir ferdin nafile namaz kılmasında kerahet olup olmadığında haylî ihtilâf etmişlerdir. Tafsîl yeri burası değildir.

Metindeki hadîs bu hususta şübhe bırakmayacak kuvvette ve sarahattedir.

Buhârî de, mes'eleye açıklık vermek için bu hadîsi getirmiş

izafe etmiştir. Binâenaleyh bayramın sünnetini yerine getirmekte münferid, cemâat, kadınlar, erkekler musâvî olur, demiştir. îbnu Reşîd de: Peygamber "Minâ günleri bayram günleridir" diye isimlendirdiği için, bu günler bayram namazının edası için bir mahal olmuştur; binâenaleyh imâmla kılamayan, onu bu günlerde edâ eder. Çünkü bu namaz bayram günü için meşru kılınmıştır... demiştir (İbn Hacer ve Kastallânî).

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

---

oluyor.

İki Bayram Kitabı, 45 merfÜ* hadîs İhtiva etmiştir. Bunlardan 4 tanesi muallak, geri kalanı mevsûldur. Bunlardan gerek burada, gerek önce geçmiş olan bölümlerde tekrar edilenleri 26 tanedir; geri kalanı buraya hâlistir...

Burada sahabe ve tabiîlerden 23 tane muallak haber vardır. Bu muallaklardan bayram namazının hutbeden evvel olduğuna dâir Ebû Bekr, Um er ve Usmân'ın haberleri muallak değildir. Çünkü bunlar ibn Abbâs hadîsi içinde mev-sûldürler.. (tbn Hacer)

14- KİTÂBU'L-VİTR

(Vitr Namazı Kitabı)

1- Vitr Namazı Hakkında Gelen Şeyler Babı 1548[1]

1-.......Bize Mâlik, Nâfi'den ve Abdullah ibn Dinar'dan; onlar da îbn Umer'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Bir kimse, Rasûlullah'a gece namazını sordu. Rasûlullah (S): "Gece namazı ikişer ikişerdir 1549[2]. Herhangi biriniz sabah vaktinden endîşe ettiği zaman bir tek rek'at kılar ki, (bu tek rek'at) onun evvelce kılmış olduklarını (ekleştirir" buyurdu 1550[3].

1548[1] Vâv'ın kesr ve fethi ile vitr ve vetr, beş vakit farzlarından sonra gece kılınan tek rek'ath bir namazın ismidir. Bunun fazileti hakkında Sahîh ve Sünen kitâb-larında birçok hadîsler gelmiştir

1549[2] İkişer ikişerdir demek, her iki rek'atte bir selâm vermek demektir. Müslim'deki rivayette râvî Ukbe ibn Hureys: İbn Umer'e: İkişer ikişer ne demektir? diye sordum. O: Her iki rek'atten sonra selâm verirsin, dedi, diyor. Gece ve gündüz nafile namazlarında iki rek'atte bir mi, yoksa dört rek'atte bir mi selâm vermek daha faziletli olduğu hakkında fakîhler arasında görüş ayrılıkları ve herbirinin tutunduğu delîller vardır....

1550[3] Bundan vitr namazının sonu, fecrin tulûu vakti olduğu istidlal olunmuştur. Bir de bundan, vitr'den sonra kılınacak nafile namaz olmadığına istidlal olunmuştur

Geçen isnâd ile yine Nâfi'den, o: Abdillah ibn Umer vitr'de tek rek'at ile iki rek'at arasında selâm verirdi. O kadar ki, arada bâzı işlerinin yapılmasını bile emrederdi, demiştir1551[4].

2-.......İbn Abbâs (R), Kureyb'e, Meymûne'nin yanında -ki o İbn Abbâs'ın teyzesidir- gecelediğini haber verip, şöyle demiştir: Ben başımı bir yastığın enine koyup uzandım. Rasûlullah ile ehli de yastığın boyuna başlarını koyarak uzandılar. Rasûlullah gece yarışı oluncaya, ;yâhud buna yakın bir zamana kadar uyudu. Sonra yüzünden uykuyu eliyle silerek uyandı. Sonra Âlu İmrân Sûresi'nden son on âyeti okudu 1552[5]. Sonra Rasûlullah kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Güzelce bir abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de (kalkıp) O'nun yaptığı gibi yaptım ve O'nun (sol) yanma namaza durdum. Sağ elini başımın

---

1551[4] Saîd ibn Mansûr, sahîh bir isnâd ile Ebû Bekr ibn Abdillah el-Muzenî'den gelen rivayette şöyle demiştir: ibn Umer iki rek'at kıldı, sonra: Ey çocuk! Bizim binek devemizi hazırla! dedi. Sonra da kalkıp bir tek rek'at kıldı (Kastallânî).

1552[5] Âlu îmrân: 190-200. âyetleri. Bundan abdest almaksızın ezberden Kur'ân okunabileceği anlaşılır

üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup bükmeye koyuldu 1553[6]. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at namaz kıldı. Ondan sonra tek rek'atlı bir namaz kıldı 1554[7]. Sonra müezzin gelinceye kadar yine uzandı. (Müezzin gelince) kalkıp iki rek'at namaz kıldı, sonra çıktı ve sabah namazını kıldırdı 1555[8].

3-.......Bana Amr (ibn Haris) haber verdi. Ona da Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım, kendi babasından; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etmiştir. Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Gece (kılınacak nafile) namazı 1556[9]ikişer

---

1553[6] Peygamber'in bu kulak bükme fiili, tek olan muktedînin imâmın sağ tarafına durması lâzım geleceğini tenbîh içindir

1554[7] Bu tek rek'atlı namaz birer rek'at mı, yoksa üç rek'at mı; ibarenin mantûkun-dân sarîh olarak anlaşılamıyor. Onun için vitr namazını fakîhlerin kimi bir niyetle üç, kimi ikincide selâm İle faslederek üç rek'at, kimi de yalnız tek rek'at i'tibâr etmişlerdir

1555[8] Peygamber'in sabah namazının farzını kıldırmak üzere evinden çıkmadan önce kıldığı iki rek'at ise, sabah namazının sünnetidir.

Bu hadîste Peygamber 6 kerre ikişer rek'at kıldıktan sonra kalkıp bir tek rek'at kılmıştır ki, bu, vitrin tek rek'at olduğuna kaail olanlara pek kuvvetli bir. delildir

1556[9] Gece kılınan tatavvu' namazları, ikişer ikişer kılınmalıdır, diyenlerin hücceti olan hadîslerden biri budur

ikişerdir. Gece nafilesinden çıkmak istediğin zaman bir rek'at kıl ki, senin daha önce kılmış olduğun rek'atleri (ekleştirsin) .

el-Kaasim ibn Muhammed: Biz bulûğa erdiğimiz günden beri birçok insanları hep üç rek'atle vitr kılıyorlar gördük. Bununla beraber hepsi -yânî bir de, üç de, beş de, yedi de caizdir. Ben bu sayıdan hiçbirinde be's olmadığım umarım, demiştir 1557[10].

4-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) on bir rek'at namaz kılardı 1558[11]. Namazı işte bu idi. Mü'minlerin annesi, gece namazını kasdediyor.- O bu namaz içinde öyle secde eder idi ki, hiç başını kaldırmadan herbirinizin elli âyet okuyacağı kadar dururdu: Ve sonunda sabah namazından evvel iki rek'at kılar, sonra müezzin sabah namazı için kendisine gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı

1557[10] Bu, Ebû Nuaym'm Mustahrac1ında önceki isnâd ile sabittir.
1558[11] On bir ve on üç rek'at kıldığı hakkında sahih rivayetler olduğu gibi, daha az sayılarda kıldığı hakkında da sahîh rivayetler vardır. Bunlardan Peygamber'in en az bir rek'at, en çok on bir veya on üç rek'at gece nafile namazı kıldığı sabit oluyor

1559[12].

2- Vitr Namazının Saatleri (Kılınma Vakitleri) Babı

Ebû Hureyre: Peygamber (S) bana uykuya varmadan evvel vitr namazını kılmayı tavsiye etti, demiştir 1560[13].

5-....... Bize Enes ibn Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'e: Sabah namazından evvelki iki rek'at hakkında ne re'y eder-, sin (yânî ne dersin)? Bunlarda kıraati uzatayım mı? dedim. İbn Umer: Peygamber (S) geceleyin ikişer ikişer namaz kılar ve bir rek'atla vitr yapardı. Sabah namazından evvel sanki eli kulağında ezan (yânî ikaa-met) okunuyormuşçasına

---

1559[12] Sağa yatış, Peygamber'in teyâmünü, yânî her şeye sağla başlamayı sevmesinden dolayıdır. Sabah sünnetinden sonra sağ yanı üzere uzanmayı da bâzıları mendûb saymışlardır.

1560[13] Ebû Hureyre'nin bu sözünü İshâk ibn Râhûye kendi Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Peygamber'in Ebû Hureyre'ye olan bu vasiyyeti, belki uyku gâ-lib gelir diye ihtiyatlı davranmayı tavsiyeden ibarettir. Yoksa gece kalkmaya kaadir olanın, gecenin sonunda kılması efdal olduğunda şübhe yoktur

(sür'atle) iki rek'at namaz kılardı, dedi. Hammâd: Yânı sür'atle, demiştir 1561[14].

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Gecenin her saatinde Rasûlullah (S) vitr namazı kılmıştır 1562[15]. (Son vakitlerindeki) vitri ise (gecike gecike) seher vaktine varıp dayanmıştı 1563[16].

1561[14] Bundan, sabah namazının sünnetinin kısa kılınmasının da sünnet olduğu anlaşılmıştır.
1562[15] "KulIe'I-leyl", tercemedeki gibi "Gecenin her saatinde" ma'nâsına gelebileceği gibi "her gece" ma'nâsına da gelebilir. Tercemenİn her iki sureti de vâki' hâle uygundur. Peygamber, hazarda seferde, sıhhatte hastalıkta vitr kılmağa devam ettiği gibi, yatsı namazından sonra tâ fecrin tulû'una kadar gecenin her cüz'ün-de de vitr kılmıştır. Lâkin Hz. Âişe'nin muradı, tercemede tercîh ettiğimiz ma'nâ olduğuna şâhid Müslim'deki biraz daha mufassal olan rivayettir. Bu hadîsten gecenin yatsı namazına zarf olup herhangi saatinde yatsıdan sonra vitr kılınabileceği anlaşılır. Peygamber'in gecenin evveli ile gecenin ortasında kılmış olması, cevazı bildirmek için; gecenin sonuna te'hîr etmesi de mîâdında uykudan kalkmaya i'timâdı olanlar hakkında efdal olanın bu olduğunu tenbîh için olduğu hâtıra gelir.
1563[16] Peygamber'in son zamanlarda ölümünden evvelki âdeti, vitri seher vaktine yaklaştırmak olduğu, Müslim ile Ebû Dâvûd'daki rivayetlerde daha sarîh olarak beyân edilmiştir.

3- Peygamber (S)' in Geceleyin Ehlini Vitr Namazı İçin Uandırması Babı

7-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ben O'nun döşeği üzerinde aykırı vaziyette uyuduğum hâlde (bana doğru) namazını kılar, vitri kılmak istediği sırada beni de uyandırırdı; ben de vitr namazını kılardım 1564[17].

4- Bab : Musalli Namazının Sonunu Vitr Yapsın

8-.......Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Geceleyin namazınızın sonunu vitryapınız" buyurmuştur 1565[18].

1564[17] Vitr namazı farz olmamakla beraber, sânına pek ziyâde i'tinâ edilmek lâzım gelen bir namazdır. İşte Peygamber, geceleyin ehlini vitr namazı kılmak üzere bundan dolayı uyandırdı. Bu hadîse göre vitr namazı erkek ve kadın hakkında sabit demek olduğu gibi, "Ehline namazı emret. Kendin de ona sebat ile devam eyle. Biz senden bir nzk istemiyoruz. Seni biz rızıklandınnz. Akıbet takvanındır "(Tâ-hâ:132) âyeti gereğince, uyanık olanların uykudakileri uyandırmalarını mûcib olacak derecede müekked bir ibâdet olmuş oluyor.

1565[18] Bu hadîse ve yine Ibn Umer'in "Vitr, gecenin sonunda bir rek'attir" merfû' hadîsine ve Peygamber'in teheccüd namazları

hakkında rivayetlere bakarak Şâfiîler ile Hanbelîler, vîtr namazının en azı bir, en çoğu on bir ve en kemâllisinin en azı üç rek'attir demişlerdir. Ebû Hanîfe, bir selâmda çıkılmak üzere üç rek'at olduğuna, artık eksik olamıyacağma kaaildir. Mâ-lik'e göre ise, daha evvel selâm ile fasledilmiş çift rek'atlı bir namaz kılınmış olmak şartıyle tek rek'attir. Çift namazın hududu yoktur ve ikiden daha az olamaz. Maahâzâ müsâfirin çift namazdan vazgeçerek bir tek rek'at İle vitr kılmasının cevazı da İmâm Mâlik'ten rivayet edilmiştir. Tek rek'at ile namaz kıldıkları Ebû Bekr, Umer,Usmân, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, İbn Abbâs, Muâviye, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, İbnu'z-Zubeyr, Âişe -Allah onların hepsinden razı olsun-'den de nakl olunuyor...

Vitr, akşam namazı gibi bir selâm ile üç rek'at olduğuna, Ebû Hanîfe gibi Umer ibn Abdilazîz, Sufyân es-Sevrî, Ebû Yûsuf, Muhammed, Abdullah İbn Mübarek de kaail olmuşlardır. Alî ibn Ebî Tâlib, Abdullah ibn Mes'ûd, Ubeyy ibn Ka'b, Zeyd ibn SâbÎt, Enes ibn Mâlik, Ebû Umâme ile Huzeyfe'nin ve Yedi Fakîh'in, hattâ Umer ibn Hattâb'm da -Allah onların hepsinden razı olsun- mezhebi bu olduğu rivayet edilmiştir. Bunlar, evvelki mezheb sahihlerine hüccet olan hadîslerdeki vitr lâfzının tek rek'at ma'nâsına gelmek ihtimâli olduğu kadar, Çift ile beraber kılınmış tek rek'at ma'nâsını da muhtemildir, derler... (Tecrîd Ter., 11,347-348).

Bundan, vitri te'hîr etmenin müstehâb olduğu anlaşılır. Hikmeti de -Allâhu a'lem- gece vakti kılınan namazların başlangıcı ve sonu tek olmaktır. Gecenin ilk namazı olan akşam namazı tek rek'atlı olduğundan, gece tâatinin hitâmında başlangıcına benzemek için tek rek'atlı olmak müşâkelede en münâsib olmuş olur. Gecenin girmesiyle beraber tek rak'ath bir namaz ile ibâdete başlamaktaki ilâhî sırr her ne ise, ihtitâmına da teşmîl ediliyor demektir. Amellerin ibtİdâ ve intihâsındaki, fevâtih ile havâtimindeki ehemmiyet, vasattan ziyâde olduğu "Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüttür"(Hûd:H4) âyeti ve Câbir'den naklolunan hadîste " \%^> jjjt j*T ju = Çünkü gecenin sonu şâhidlidir"duyurulmuş olması delaletiyle, gündüzün evveli ve sonu ile gecenin sonunda duanın kabul edileceği daha ümîdli olduğu içindir... (Tecrîd Ter.,\\\,22A).

5- Binek Hayvanı Üzerinde Vitr Namazı Babı

9-.......Saîd ibn Yesâr şöyle demiştir: Ben, Abdullah ibn Umer ile birlikte Mekke yolunda gece sefer ediyordum. Yine Saîd dedi ki: Sabah vakti yakın mı diye şübhe edince devemden indim ve vitr namazını kıldım. Sonra Abdullah ibn Umer'e yetiştim. Abdullah ibn Umer: Nerede idin? diye sordu. Ben de: Sabah olacağından-endîşe ettim de inip vitr namazım kıldım, dedim. Bunun üzerine Abdullah: Allah'ın Elçisi'nde senin için güzel bir örnek yok mu? dedi. Ben: Evet, vallahi vardır, dedim. Abdullah: Muhakkak Rasûlullah (S) deve üzerinde vitr namazı kılar idi, dedi [1566[19]].

6- Sefer Esnasında Vitr Namazı Babı

10-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sefer esnasında binek devesi üzerinde, deve yönünü

[1566[19]] Bu hadîsteki "Allah Elçisinde en güzel örnek" düstûru, Alî ile İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir

hangi cihete çevirirse çevirsin namaz kılardı. Farzlardan başka gece namazım îmâ ederek edâ ederdi. Vitr namazını da binek devesi üzerinde kılardı 1567[20].

1567[20] Bu hadîste, farzlardan başka olan gece namazının ve bu arada vitr namazının binek üzerinde kılındığı sarîh olarak beyân edilmiştir. Gerek bu hadîs, gerek bundan önceki hadîs ile evvelâ seferde vitrin meşrûiyyeti sabit oluyor, ikinci olarak, sefer esnasında binek üzerinde ve binek ne tarafa yönelirse yönelsin îmâ ile nafile kılmak cevazı sabit oluyor... Üçüncü olarak, "Farzlar müstesna" şeklindeki istisna kaydına göre, zarûretsiz farz namazlarının hayvan üzerinde ki lınmasının caiz olmadığı anlaşılıyor. Özürlü olan ise farzını hayvan üzerinde de kılabilir.
Râtibe sünnetleri de bu hususta tatavvu' hükmündedir. Ancak Ebû Hanî-fe'ye göre, sabahın sünneti için hayvandan inmek gerekir. Dördüncü olarak bu iki hadîs, vitrin vucûbuna kaail olmayanların tutundukları hüccetlerdendir. Bunlara göre, vitr vâcib olmadığı için, binek üzerinde kılınmış ve seferde farzlar terk olunmadığı gibi bu da terk buyurulmadığından, diğer sünnetlerden daha müekked bir sünnet olmuştur.

7- Ruku'dan Evvel ve Sonra Kunut'un Meşruluğu Babı 1568[21]

11-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb (es-Sahtıyânî)'den; o da Muhammed (ibn Sîrîn)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'e, Peygamber (S) sabah namazında kunût duasını okudu mu? diye soruldu. O da: Evet, dedi 1569[22]. Bunun üzerine

1568[21] Bu bâb, aslında sabah namazı bâblannm mutaallaklanndandır. Çünkü burada gelen hadîsler, sabah namâzmdaki Kunût'a delâlet etmektedirler. Babın burada getirilmesi bir kısım âlimlerin vitr'de Kunût'a kaail olmaları i'tibârıyledir. Sonra mezhebler Kunût hakkında ayrı ayrı görüştedirler: Hanefîler'e göre sabah namazında asla Kunût yoktur. Mâlik'e göre sabah namazında Kunût vardır, fakat rukû'dan evveldir...{Şerhu Teröcimi Ebvâb.,.,s,90).

1569[22] Kunût'un bir çok ma'nâları vardır:
* Tâat ki, Kaanit, Allah'a muti1 demek olur;
* Huşu! Namazda kunût, huşu' ma'nâsına gelir.
* Mutlaka namaz ki, kaanit, musallî demektir;
* Dua. Bildiğimiz Kunût Duası gibi;
* İbâdet;
* Namazda kıyam;
* Namazda uzunca ayakta durma; "Namazın ef-i dalı kunûtu uzun olandır" sahîh hadîsinde olduğu gibi. Bu hadîste kunût, kıyam uzunluğu ma'nâsmdadır. " Yoksa o âhiretten korkarak, Rabbİnin rahmetim umarak gecenin saatlerinde secdeye kapanır, kıyamda durur bir hâlde tâat ve ibâdet eden kimse gibi midir... " (ez-Zumen 9) âyetindeki kaanit İse musallî ma'nâsına geldiği gibi, hâşi', âbid,

kendisine: Rukû'dan evvel mi kunût yaptı? diye soruldu. O da: Az müddet sürmek üzere rukû'dan sonra kunût yaptı, dedi 1570[23].

---

namazın kıyamında çok okuyan ma'nâlanna da gelir ve hepsi de yakışır.
* Sükût. Zeyd ibn Erkam'ın "Evvelleri biz namazda konuşurduk. (Namazda) Allah için kaanitler olarak'(el-Bakara:238) âyeti inince, namazda kelâm etmemekle me'mûr olduk" (Buhârî, Müslim) demesi, kunûtun bu son ma'nâsına hüccettir.
Bu hadîsteki suâl, sabah namazına âid olduğu için kıyamda iken Kur'ân'ı çokça okur muydu? ma'nâsına bir suâl olduğu, hâtıra gelebilirse de, ikinci defa vâki' olan suâl ve cevâbdan bahis konusu kunûtun, rukû'dan evvel veya sonra okunmuş bîr duâ olduğu apaçık anlaşılıyor.
1570[23] Enes'in Muhammed ibn Şîrîn tarîkinden rivayet edilen bu hadîste kunûtun yeri rukû'dan sonra gösterilmiş ise de, bundan sonraki hadîste rukû'dan evvel gibi gösterilip yalnız bir ay kadar müddet rukû'dan evvel kunût yapılmış olduğundan beyânı da buradaki ")firi - Az süren bir müddet" ta'bîrinin tefsîri yerine geçmiş olur. Bununla beraber dikkat edilirse Enes'in gerek bu ve gerek gelecek rivayete göre yalnız mühim hâdise üzerine bir ay rukû'dan sonra kunût yapılmış olduğunu haber verip, ne o hâdiseden evvel veya sonra kunût yapılıp yapılmadığından, ne de başka zamanlarda kunût yapılmış ise bunun rukû'dan evvel veya sonra olduğundan, sâkittir.
Kunûtun yeri, İmâm Şafiî'ye göre buradaki İbn Şîrîn rivayetine uygun olarak rukû'dan sonra; İmâm Mâlik'e göre ise Âsim ibn Süleyman tarîkinden gelen müteâkıb Enes hadîsine uygun olarak rukû'dan evveldir. Gerek sabah ve gerek vitr namazında duanın rukû'dan evvel de, sonra da edildiğine dâir rivayetler müteârız ve her ikisi de sahîh olan Enes hadîsinin de iki tarîkden birbirine zıd iki vecihle rivayet edilmiş olması, kunûtun yeri hakkında her iki tarafın kendi mezheblerine hadîs ile ihticâc edebilmelerine mâni'dir. Sabah namâzmdaki kunût, îmâm Şafiî ile İmâm Mâlik'e göre sünnettir. İmâm Şafiî, Râşid Halîfe-ler'in dördünün de sabah namazında kunût duası

12- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Âsim ibn Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e kunût hakkında suâl sordum. Enes: Muhakkak ku-nût vardır, dedi. Ben: Kunût rukû'dan evvel mi, yâhud sonra mı idi? dedim. Enes: Rukû'dan evvel idî, dedi. Âsim: Fulân kimse senden rivayet ederek bana haber verdi ki, sen rukû'dan sonra idi demişsin (buna ne dersin)? dedi. Bunun üzerine Enes: O yanlış söylemiştir 1571[24]. Rasûlullah (S) rukû'dan sonra yalnız

---

okuduklarını rivayet etmiştir. Ebû Hanîfe ile Abdullah ibn Mubârek'e göre İse, sabah namazında sünnet değildir. İmâm Ahmed: Yalnız imamlar orduları için kunût duasına sabah namazında devam ile mükelleftirler. Başkalarının da bunu yapmasında be's yoktur, demiştir. Vitrin son rek'atmda da kunût sünnettir. Ancak Şâfİî ve Mâlik'in meşhur kavline göre yalnız ramazânın son yarısında sünnettir. Küfe imamları ile Ahmed, Sufyân es-Sevrî, Abdullah ibn Mübarek, İshâk ibn Râhûye'ye göre bütün senenin her gecesinde vitr kunûtu vardır. Ebû Hanîfe'ye göre vâcibdir de.. (Tec-rîd Ter., 111,230-231).

1571[24] Enes'in " Kezebe" ta'bîri "yanlış söyledi" diye terceme edildi. Kizib, yalan söylemek ma'nâsına geldiği gibi, Hicâzlılar lugâtında hatâ etmek, yanılmak ma'nâsına da kullanılır. Onların lügat örfünde vakıa mutabık olmayan söz -söyleyeni ister müteammid, İster muhti' olsun- kizibdir. Hadîs kitâblarmda sikalardan olan zâtlar hakkında akranları tarafından bâzı kerre "gibi ta'bîrler kullanılması hep bu örfe göre "hatâ etti" ma'nâsmadır. (Tecrîd Ter.,111, 234).

bir ay kunût yaptı. Bu kunûtun sebebi şu oldu zannederim: Peygamber (S) takriben yetmiş kişiye varan ve kendilerine Kurrâ adı verilen bir takım insanları, müşriklerden bir kavmin yanma göndermişti. O kurrâ, sayıca müşriklerden az idiler, (bunun için onların eliyle helak olmuşlardı). O müşrikler ile Rasûlullah arasında bir ahd de vardı. Rasûlullah bir ay o müşrikler aleyhine düâ ederek kunût yaptı.

Yine (bu isnâdla) bize Ahmed ibn Yûnus haber verip şöyle dedi: Bize Zaide ibn Kudâme, et-Teymî Süleyman ibn Tarhân'dan; o da Ebû Mıclez'den haber verdi. Enes: Peygamber (S) Rı'l ve Zekvân kabileleri aleyhine bir ay dua ederek kunût yaptı, demiştir 1572[25].

Yine bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. Enes: Kunût (vaktiyle) akşam ve

---

Kunûtun yeri hakkında sahâbî âlimleri arasında da ihtilâf vardır. Bu ihtilâf ise mubah ihtilâf nev'indendir

1572[25] Bi'ru MaÛne faciası ile geniş bilgiler Mağâzî Kitâbı'nda gelecektir. Bu acıklı hâdise üzerine Peygamber bir ay kadar o zâlim kabileler aleyhine kunût yapıp, beddua etmişti

sabah namazlarında idi, demiştir 1573[26].

Hatime: Vitr bâbtarı, 15 merfû' hadîs ihtiva etti. Bunlardan bir tanesi muallaktır. Burada ve daha öncekiler içinde mükerrer olanlar 8 tanedir. Buraya

---

1573[26] Bu hadîsten (ve benzeri olarak daha önce geçen hadîslerden) akşam namazı kunütunun biM-icmâ mensûh olduğu, sabah namazı kunûtunun neshinde ise ihtilâf olduğu öğrenilmiştir.

Müslim ile Ebû Davud'un Berâ ibn Âzib ile İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri hadîsler, farz namazların hepsinde kunût yapıldığını isbât etmektedir. Ancak sonradan terk buyurulduğuna göre, farzlarda kunût mensûh olmuştur.

Me'sûr Olan Kunût Duaları

Me'sûr (ya'nî nakledilmiş) olan kunüt duaları birkaç tanedir. Bunlar arasında rivayet bakımından en kuvvetlisi Şâfiîler'in sabah namazında okudukları şu duadır:

' "Hasen ibn Alî (R) şöyle dedi: Dedem Rasûlullah (S) vitr kunûtunda söyleyeyim diye bana şu kelimeleri Öğretti:

"Yâ Allah, hidâyet ettiklerin arasında bana da hidâyet et. Dünyâda, ukbâ-da derdden âzâd ettiklerin içinde beni de âzâd et. Sevdiklerin arasında beni de sev. Bana her neyi bağışlarsan dâim et ve gittikçe artır. Hükmettiğin herhangi bir şerrden beni koru. Zîrâ hükmeden Sen'sin. Sana karşı hükmedilemez. Senin sevdiğin zelîl kalmaz, düşmanı olduğun kimse de azîz olmaz. Yücesin, âlîsin Rabb'ımız! Her neye hüküm ve kazan taalluk ederse hamd Sana. (Her ne ettimse) Sen'den mağfiret dilerim. Sana tevbe ve rucû' ederim"! (Tirmizî, îbn Mâce, Nesâî).

Nesâî'nin rivayetinde duanın sonunda " ziyâdesi de vardır ki, salâtu selâm, evvelce edilen duaların kabulüne vesîle olur.

Hanefîler'in vitr'de her gece, Şâfiîler'in ise yalnız ramazânın son yansında okudukları duâ şudur:

Bu, el-Kütübü's-Sitte'de yok ise de, Abdurrazzâk, Muharrimed ibn Nasr, Tahâvî ve İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerinde bu duaları Umer ile Alî'nin fecr namazında okudukları anlaşılıyor.

hâlis, 7 hadîstir. Bunları tahrîc etmekte Müslim Buhârfye muvafakat etti. Burada 3 tane de mevsûl âsâr vardır. Vallâhu a'lem (İbn Hacer).

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

15- KİTÂBU'L-İSTİSKAA

(Yağmur Duası Kitabı) 1574[1]

1574[1] Ebu'1-Vakt ile Asîlî nüshalarında Kitâbu'l-îstiskaa, Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen rivayetinde Ebvâbu'l-îstiskaa şeklindedir. Bâzı rivayetlerde müfred olarak Bâbu'l-İstiskaa şeklinde ve Besmele'sizdir (İbn Hacer, Kastallânî).

1- Yağmur İsteme Duası [1575[2]] ve Peygamber (S)'in Yağmur İsteme Duasına Çıkması Babı

[1575[2]] es-Sakyu, et-Teskıyetu ve'l-îskaau bir ma'nâyadır, suvarmak ve su içirmek demektir. Bâzıları bunları farkedip, saky ve teskıye, su içirmeğe; iskaa ise suya delâlet etmeye mahsûstur dediler..
el-îstiskaa, bir adamın karnında es-sıkyu dedikleri, zikrolunan su birikmekle müsteskaa olmak ma'nâsınadir ki, bir hastalıktır; tıb kitâblarında açıklanmıştır. Ve bir adamdan içecek su istemek ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.).
Burada maksûd olan beldeleri ve kullan feyizli ve bereketli yağmurlarla suya kandırmasını Razzâku Alem olan Allah Taâlâ'dan niyaz eylemekten ibarettir. Bu diyar ahâlîsi ona "Yağmur Duası" der. İhtiyaç zamanında Rabbu'l-Âlemîn'in nihayetsiz lütuf ve kereminden böyle niyazda bulunmak, dînimizde meşru kılınmış hususlardandır.
Mü'minin hacetini arz edeceği yegâne merci' Allah'tır. Duanın kendisi ve Hâlık'a fakirliğini arzetmek ibâdettir. Yüce Allah, Kitâb'ında: "Bana duâ ediniz ki, dileğinizi vereyim. Duâ ile olsun ibâdet etmekten yüksünenler, sonra zelil ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir" (Gâfir: 60); keza: "Muztarr kalanın duâ ve istirham ettiğinde imdadına yetişen, duasına cevâb veren O'ndan başka kimdir ki" (en-Neml: 62) buyurmuştur.
Bu duâ için hazırlık olmak üzere, dargınların barışmaları, herkesin istiğfar ve ettiklerine tevbe, köle âzâdı ve sadaka gibi hayır vecihlerine yönelip Allah'a yaklaşmaya çalışmaları, zulümlerden vazgeçmeleri, yânî can, ırz ve mal gibi kullarla ilgili haklardan dolayı halâllaşmalan mendûbdur. Zîrâ Yüce Allah, Kitâ-bı'ında, Hûd Peygamber'den: "Ey kavmim, Rabb 'inizden mağfiret dileyiniz, sonra O 'na tevbe ediniz ki, üzerinize yağmuru bol bol yağdırsın "(Ey insanlar) artık Rabb 'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir. (O sayede) gök üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı da çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır" <Nûh: 10-12) buyuruyor.
Binâenaleyh -arasıra edilen yağmur isteme dualarında olduğu gibi-

1-.......Abdullah ibn Zeyd 1576[3] şöyle demiştir: Peygamber (R) yağmur isteme duası yapmak üzere (namazgaha) çıktı 1577[4] ve ridâsını tahvîl etti 1578[5].

2- Peygamber (S)' in: "Yâ Allah, içinde bulundukları) « yıllan onlara, Yûsuf

---

günâhlar ve ma'siyetlerimizden ve bilmediğimiz bir hikmetten dolayı tevbe ve istiğfarımız, niyaz ve istirhamımız istenen semereyi vermese de, yine Allah'a karşı tezellül ve aczimizi ikrar fâidesi vardır ki, o da yaratılış gayemize göre hareket ve kemâl gayemize göre doğru bir adım daha yaklaşmak demektir. Bununla beraber ilâhî rahmete gönül bağlamak, icrası mu'tâd olan tabiî sebeblerin hiçbirini geri bırakmayı gerektirmez.. (Tecrîd Ter.,III,249-262).

Yağmur isteme duası, namazı ve hutbesi ile bu husustaki diğer işler ve bunlarla İlgili tafsîlât, geniş şerhlerden ve fıkıh kitâblanndan okunabilir.

1576[3] Bu Abdullah ibn Zeyd, ezan hadîsinde geçen Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rab-bih değildir. Bu zât, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim ibn Ka'b el-Mâzenî el-Ensârî'dir (Buhârî, aynı kitâb, 7. hadîs).

1577[4] Bu söz, yağmur isteme duasının meşruiyetini isbât eder. Nitekim mesnûn olduğu müslümânlar arasında, üzerinde icmâ edilmiş bir husustur. Buhârî'nin diğer rivayetlerinde "Namazgaha çıktı ve yağmur isteme duası yaptı" denildiği için, tercemede "namazgaha" sözü parantez içinde olarak ilâve edildi.

1578[5] Buhârî'nin diğer iki ve Müslim'in bir tarîkinden gelen rivayetlerde "havvele" yerine, hemen hemen aynı ma'nâya olan "kallebe" ta'bîri kullanılmıştır. Ebû Davud'un Zuhrî rivayetinde "Rİdânın sağ yanını, sol cepkeni; sol tarafını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalbetti" denildiğine göre, "kalb" rivayetleri de "havvele" ma'nâsınadır.

Peygamber'in yılları gibi kıtlık yıllan yap" Diye Dua Etmesi Babı

2-.......Bize Mugîre ibnu Abdirrahmân, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) son rukû'dan başını kaldırdığı zaman şöyle der idi: "Yâ Al/ah! Ayyaş ibn Rabta'yi kurtar. Yâ Allah! Selemete'bne Hişâm 'ı kurtar. Yâ Allah! et- Velîd ibnu 7- Vetîd'i kurtar. Yâ Allah! (Kâfirler elinde bunalıp) zaîf ve âciz görülen diğer mü 'minleri kurtar! Yâ Allah! Mudâr (kâfirleri) üstüne baskını daha da şiddetlendir. Yâ Allah! (İçinde bulundukları) bu yılları onlara Yûsuf Peygamberin yılları gibi kıtllk yılları yap!" 1579[6].

Ve yine Peygamber şöyle dedi: "Ğıfâr kabilesine gelince Allah onlara mağfiret etsin. Eşlem kabilesi ile de Allah musâlim olsun, yânı barışık gitsin"1580[7].

1579[6] Yûsuf Peygamber'in haber verdiği bu kıtlık yıllan, Yûsuf Sûresi, 43-49. âyetlerinde geçmektedir.

1580[7] Bu hadîsin yağmur duâsıyle münâsebeti, Buhârî'ye göre, şudur: Bâzr kabileler ile muayyen şahıslar aleyhine, diğer bir takımlarının lehine duâ buyurulmasından, kâfirler aleyhine duanın ve yağmur duasında da böyle yapmanın caiz olduğunu anlatmak içindir. Kunût

İbnu Ebî'z-Zinâd, babası Ebu'z-Zinâd'dan olmak üzere: Bu duanın hepsi sabah namazı içinde idi, demiştir.

3-.......Mesrûk şöyle demiştir: Biz Abdullah ibn Mes'ûd'un yanında bulunuyorduk. O şöyle dedi: Peygamber (S) insanlarda (yânî Kureyş'te İslâm'a karşı) aleyhdârlık görünce:" Yâ Allah/Bunlar hakkındaki dileğim) Yûsuf Peygamber'in yedi kıtlık seneleri gibi yedi senedir" dedi. Bunun üzerine onları öyle bir kıtlık yakaladı ki, her şeyi kökünden kuruttu (bütün bitkileri yok etti). O derecede ki, her çeşit hayvan derilerini, ölü hayvan etlerini hem de kokmuşlarını yediler. Onlardan biri gökyüzüne bakınca açlıktan dolayı (gözleri ortalığı) duman görürdü. Derken Ebû Sufyân Peygamber'in yanına

---

duasında ve şâir vakitlerde olduğu gibi, yağmur isteme duasında da İslâm ve müslümânlar aleyhinde olanların aleyhine duâ, meşrû'dur. Kâfirlerin kıtlığa uğramaları, zaîf olmalarını ve binâenaleyh müslttmânlara tecâvüze vakit bulamamalarını intâc eder. Buhârî bu hadîsi burada İşte bu mülâhaza ile tekrar etmiştir. Yoksa hadîste yağmur duasına dâir bir söz geçmiyor.
Hadîsin en son cümlelerindeki mâzî sigâları, ihbârî ma'nâsına da, duâ ma'-nâsma da gelebilir. Hadîsin Üst tarafı duâ olması karînesiyle, mâba'dı da duâ olarak terceme edilmiştir.

geldi de: Yâ Muhammed, Sen Allah'a tâatı ve hısımlara ilgiyi emredip duruyorsun. Kavmin ise helak oldu. Artık onlar için Allah'a duâ et, dedi. Yüce Allah şöyle buyurdu: "O hâlde semânın ap-âşikâr bir duman getireceği günü gözetle. (Öyle bir duman ki) insanları saracaktır o. Bu pek yaman bir azâb (diyecekler). Ey Rabb 'imiz, bizden bu azabı açıp kaldır. Çünkü biz îmân edeceğiz. Onlar için düşünüp, ibret almak nerede? Kendilerine (hakikatleri) açıklayan bir Rasûl geldiği hâlde, yine O'ndan yüz çevirdiler. Bir öğretilmiş, bir mecnûn dediler. Biz bu azabı biraz açıp kaldıracağız. Fakat siz hiç şübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsınız. Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün, muhakkak ki biz (onlardan) intikaam alıcılarız" (ed-Duhân: 10-16). Batşe, Bedr günü olandır. Demek ki Duhân da, Batşe de, Li-zâm da, Rûm âyeti de (meydana gelmiş ve) geçmiştir [1581][8].

[1581][8] Burada dört âyet zikredilmiştir; hâlbuki İbn Mes'ûd'un diğer rivayetlerinde o zaman beş âyetin geçmiş olduğu haber verilmektedir: Lizâm, Rûm, Batşe, Kamer, Duhân. Duhân ile Batşe'nin ne olduğu görüldü. Lizâm, Kureyş reislerinden yetmişinin müslümânlara esîr düşmesidir. Kamer, ayın ikiye ayrılmasıdır
Rûm da er-Rûm:l-2 âyetinde haber verilen, Rûm'un İranlilar'a

3- Yağmursuz Kaldıkları Zaman İnsanların İmamdan (Yani En Büyük Âmirlerinden) Yağmur Duası Yapmasını İstemeleri Babı

4-.......Bize Abdurrahmân ibnu Abdillah, babası Abdullah ibnu Dinar'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn U mer'i, Ebû Tâlib'in şu şiirini mesel edinerek okuduğunu işittim:

(Hey babasız, ırz ve harîmi himaye eden, kötü sözlü olmayıp kimseye de yük teşkîl etmeyen bir efendiyi bir kavmin terketmesi nedir? O öyle bir seyyiddir ki, bembeyazdır; yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur istenir; yetimlerin yediricisi, dulların koruyucusudur) 1582[9].

---

gaiebesidir.
Bu hadîsin de mevridi Kur'ân'daki Duhân âyetinin tefsiridir. Ebû Sufyân'ın "Onlar için Allah'a duâ et" niyazı üzerine yağmur duası yapılmış olması münâsebetiyle "Yağmur İsteme Duası Kitabı" bâblan arasına mükerre-ren katılmıştır.

1582[9] Beyitteki"lâfzı ref' ve nasb ile rivayet olunduğu gibi ve lâfızlarıma sıfat ba'de's-sıfat olmak üzere, mansub veya merfû'dur. Ref'in vehi takdirinde mahzûf mubtedâmn haberi olması, nasbin vechi

Ve Umer ibn Hamze şöyle dedi [1583][10]: Bize Salim, babası İbn Umer'-den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber(S)'in (Medine'de minbere çıkıp) yağmur duası yaptığını ve daha inmesine mahal kalmadan olukların gürül gürül coşup aktığım görünce, Rasûlullah'ın mübarek yüzüne baka baka o

---

ise kasidenin bundan evvelki beytindeki lâfzına ma'tûf olmasıdır. "yteij"nun başındaki vâv, "Rubbe" ma'nâsına olarak bu lâfızları mecrûr okuyanlar da vardır. Fakat bu vech, o kadar vecîh sayılmamıştır.

Bu kasideyi Ebû Tâlib, eş-Şi'b de Benû Hâşim ve Benû Muttalib ile birlikte mahsur olduğu sırada söylemiştir. Ebû Tâlib Benû Hâşim ile Benû Muttalib'i yanına alarak Şı'bu Ebî Tâlib'e kapandı ve orada üç sene kadar kardeşinin oğlu Muhammed Rasûlullah'ı himaye ederek, akraba ve yakınları ile beraber her türlü meşakkat ve mahrumiyete katlandı. Bu muhasaranın tafsilâtına siyer ve İslâm târihi kitâblarmdan bakılabilir.

Ebû Tâlib, 110 beyit kadar olup 93 beyit kadarı İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinde bulunan bu kasideyi işte o zaman söylemiştir. Ebû Tâlib bu uzun kasidesinde Kureyş'in ileri gelenleriyle eskiden beri aralarında mevcûd olan samimiyet ve sevgiden bahsettiği gibi, bazen kadrlerini yükseltir, bazen tehdîd eder, bazen na-sîhat, bazen tevbîh eder. Rasûlullah'ın faziletlerinden bahseder. Peygamber'in zâtına olan şiddetli mahabbetini beyân ile kendisi de, akrabası da toptan mah-volmadıkça düşmanlarına teslim etmiyeceğini söyler. Hulâsa kaside, Kureyş ileri gelenlerinin teker teker isimlerini zikrederek, o zaman İslâm'a en büyük düşmanlıkların kimler tarafından açığa çakarıldığını bizlere gösterir (İbn Hişâm, es-Sîre, II, "Şi'ru Ebî Tâlib fi ıstftâfi Kureyş", 272-280).

[1583][10] İbn Umer'in bahsettiği bu yağmur duasının bir istek üzerine vâki' olduğunu Enes'ten rivayet olunan bundan sonraki hadîsin devamı daha ziyâde isbât etmektedir.

ma'lûm şâirin:

Ve ebyadu yusteskaa'J-gamâmu bi-vechihi Simâlu'I-yetâmâ, ısmetun li'ı-erâmili...

sözünü nice defalar hatırlamışımdır. (Râvî Abdullah ibn Dînâr el-Adevî dedi ki:) Bu söz Ebû Tâlib'in sözüdür 1584[11].

5-.......Bize Muhammed ibnu Abdillah el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi; Bana babam Abdullah ibnu'I-Musennâ, Sumâme ibnu Abdillah ibni Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti ki, halk yağmursuz kalıp kıtlığa uğradıkları zaman, Umer

---

1584[11] Bu ta'lîk, Ahmed ibn Hanbel ile İbn Mâce tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir. Buhârî'nin bunu getirmesi, daha evvel zikrettiği mevsûl hadîsten biraz daha tafsillİ olmasından ve bir de bunda Peygamber'in zikredilmiş olmasından ileri gelmişe benziyor. Çünkü mevsûl hadîste yalnız İbn Umer'in bu beyit ile temes-sül ettiği zikredilmiş olup, Peygamber'in yağmur duası zikredilmiyor. Muallak hadîsi rivayet eden zât, İbn Umer'in torunu Umer ibn Hamze'dir. Hakkında Ahmed ile Nesâî söz etmiş oldukları için, rivayetini Buhârî ta'lîk etmiş demek oluyor. Lâkin bu zât birçok hadîs münekkidi imamlara göre sıkaattandır. Yalnız bazılarınca arasıra rivayette hatâ eder diye, hıfzı cihetinden biraz ma'lûl sayılır. Bu gibi râvîlerin haberleri mutâbaa ve muâdade (yardımlaşma) tarîkiyle "sahîh li-gayrihi" merteb'esine varabilir. Nitekim Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve tbn Mâce hadîslerini tahrîc etmekte be's görmemişlerdir... (İbn Hacer, Ay: nî, Kastallânî).

ibnu'I-Hattâb (Peygamber'in amucası) Abbâs ibnu'l-Abdilmuttalib'i vesîle edinerek 1585[12] yağmur duası yapar ve duada: "Yâ Allah, bizler Peygam-ber'imizi vesîle edinerek Sen'den niyazda bulunurduk da, Sen bize yağmur ihsan ederdin. (Şimdi de) Peygamber'imizin amucasını vesîle edinerek Sen'den niyaz ediyoruz; bize (yine) yağmur ihsan eyle" der idi 1586[13]. Râvî Enes: (Bu duanın akabinde) kendilerine

---

1585[12] el-Vesîle, ve'l-Vdsile: Paye, rütbe ve yakınlığa denir ki, melikler yanında i'tibâr olunur. Melik yanında onun için vesîle ve vasile vardır denilir; yânî menzile, derece ve kurbet. Müellif el-Basâir'de dedi ki, vesîle hakikati kendisiyle bir nesneye rağbetle ulaşılacak nesneden ibarettir ve bu tavassuldan daha husûsîdir. Zîrâ bu, rağbeti mutazammındır, ba'dehu bu münâsebetle paye ve menzilet de kullanıldı.

et-Tevsîl: Hakk Taâlâ dergâhına takarrub edecek amel İşlemek..

et-Tevessül: Tefa'ul vezninde tevsîl m&'nâs\nw\\T..(Kaamûs Ter.),

Tevessül, vesîle edinmek demektir. Vesîle de, Cevherî'nin beyânına göre âhare takarruba bâdî olan şeye ıtlak olunur. Şevket ve kudretinden dolayı kendisine yanaşmak müşkil olan bir zâttan matlûbunu kolaylıkla elde etmek İçin sevdiği bir zâtı araya koymak gibi ki, o aradaki zât (vesîle), işini gördürmek isteyen kimsenin onu araya koyması da, o kudret sahibi olan zâta aradaki vâsıta ile (te-vessül) olmuş olur. Allah'a takarrub için hüsnü zann olunan sâlihler ile tevessül edildiği gibi, sâlih ameller ile de tevessül edilir. Vesîle lâfzı, Kur'ân-ı Kerîm'de (el-Mâide:35 ile el-tsrâ:57'de) de zikredilmektedir.

"Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, ona (yaklaşmaya) vesttearaytn ve O'nun yolunda savaşm. Tâ ki muradınıza gresiniz" (el-Mâide:35).

1586[13] Abbâs ibnu Abdilmuttalib, Peygamber'in babası Abdullah ibnu Abdİlmutta-lib'in ana baba bir kardeşi olduğu için, Rasûlullah'a

yağmur ihsan olunurdu, demiştir 1587[14].

neseben en yakın olan zât idi. Umer'in bunca sahabe arasında onunla tevessül edişi, işte bu yakınlığı do-layısiyle oluştu.

1587[14] Bu hadîsteki kıssa âmmu'r-Ramâde adiyle ma'rûf olan büyük kıtlık senesi içinde vâki1 olmuştur. Bu kıtlık, hicretin onsekizinci senesinde hacc dönüşü başlayıp dokuz ay sürmüştür. Ramâde, ya ihlâk ma'nâsına olan ramd'den, yâhud da kül ma'nâsına olan remâd'dan türemiştir. O sene Arab Yanmadası'na yağmur yağmadı. Yerler kupkuru kalıp, topraklar kül gibi savruldu. İnsanlar da, hayvanlar da aç kaldı. Umer, Medîne ahâlîsini açlıktan kurtarmak için etraftaki emirlere yazıp, zahire istedi. Suriye Emîrİ Ebû Ubeyde'nin gönderdiği dört bin yük zahire ile Filistin Emîri Amr ibn Âs'ın Mısır'dan ve denizden gönderdiği bir gemi yükü buğday, Medîneliler'in sıkıntısını biraz hafifletti.!Bir taraftan da yağmur duası gibi ma'nevî tevessüllerden geri durulmayip, hadîs metninde zikredildiği üzere, Peygamber'in amucası ile istişfâ* yoluna müracaat edilmişti.

Rivayete göre yağmur duası günü Umer, Abbâs'ı da birlikte alıp,'Medine ahâlîsini narnâzgâha çıkarmış. Abbâs'ı minbere beraber çıkarıp ve bileğinden tutup ayağa kaldırmış, kendisi de gözlerini semâya dikip: "Yâ Allah, biz sana Peygamber'in amucası ile tevessül ederek takarrub etmek istiyoruz. Kitâb'ında "Dıvâra gelince, bu, o şehirde iki yetim oğlancığındı. Altında da onlara âid bir define vardı. Babalan iyi bir adamdı... (el-Kehf: 82) buyurdun. Buyuruğun hakktır, doğrudur. Haber verdiğin bu iki yetîmi babalarının salâhı yüzünden korudun. Peygamber'inin de hatırını amucası dolayısiyle hoş et.Zîrâ biz O'nu şefaate vesîle edinerek, günâhlarımızdan da istiğfar ederek Sana yaklaşıyoruz" diye duâ ettikten sonra hâzır bulunanlara hitâb ederek: Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir. (O sayede) gök, üstümüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır" (Nûh: 10-12) âyetlerini tilâvet etti... Yağmur duasında istiğfar, bundan dolayı meşru' olmuştur.

4- Yağmur İsteme Duasında Üst Elbiseyi Tahvil Etme Babı

6-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da Abdullah ibn Zeyd'den haber verdi. O: Peygamber (S) yağmur isteme duası yaptı da ridâsım (yânî üst elbisesini) geriye döndürüp tersine çevirdi, dedi 1588[15].

1588[15] Buhârî'nin burada arka arkaya getirdiği iki hadîste ve Müslim'in bir tarîkinden gelen hadîste " Sf- " yerine " çjî " fiili kullanılmıştır. Bu fiilin ma'nâsı hakkında şu bilgiler verilmiştir:
el-Kalbu: Kaaf'ın fethi ve lâm'ın sükûnuyle, bir nesneyi geri döndürmek ve çevirmek ve bir nesneyi tersine çevirmek ve içerisini taşra döndürmek ma'nâ-smadır... Basâir'de istifâde edildiği üzere, kalb bir nesneyi hılkîya tabiî ya ca'lî cihetten çevirip döndürmek, aks ve tahvil ma'nâsınadır; bunun beş sureti vardır: Aşağısını yukarıya ve dışını içine döndürmek ki, tersine çevirmek ta'bîr olunur...
et-Taklîb,\Tef'î\ vezninde, bu dahi bir nesneyi cihetinden geri döndürmek ma'nâsınadır... Ve bir şeyin tersini çevirmek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.).
Ebû Davud'un Zuhrî rivayetinde: "Ridâsınm sağ yanım sol cepkeni; sol tarafını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalb etti" denildiğine göre, bu "kalebe" rivayetleri de "havvale" ma'nâsınadır.
Elbisenin eteğini omuz tarafına ve omuz tarafını etek tarafını çevirmek "Tenkis" dedikleri şeydir. Bahis konusu olan bu rida, Umman dokumalarından olup, boyu dört arşın bir karış, eni de iki arşın bir karış; Vâkıdî'nin naklincgöre boyu altı arşın, eni dört arşın bir karış olup ızârı da dört arşın bir karış ve iki arşın bir karış eninde idi ki, bu hülleyi (ridâ ile ızârdan meydana gelen bu bir takım elbiseyi) Peygamber, cumua günleri ile bayramlarda giyerdi. Başka vakitlerde

7-.......Afabâd ibn Temîm, kendi amucası Abdullah ibn Zeyd'den olmak üzere, babası Ebû Abdillah ibn Ebî Bekr'e şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) namazgaha çıktı ve yağmur isteme duası yaptı; akabinde kıbleye yöneldi, ridâsım kalb etti ve iki rek'at namaz kıldırdı.

Ebû Abdillah el-Buhârî der ki: Sufyân ibn Uyeyne, bu yağmur duası hadîsinin râvîsi, ezan sahibi olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih'tir zannediyordu. Bu zann bir vehimdir. Çünkü bu yağmur duası hadîsinin râvîsi olan zât, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim el-Mâzinî'dir; Mazimi'1-Ensâr'dır

---

dürülür saklanırdı.

Tahvil ve tenkîs'teki hikmet, tefe'üldür. "Yâ Rabb, bizim hâl ve kıyafetimiz şimdi nasıl değişti ise, içinde bulunduğumuz darlık ve kıtlık hâli de öyle değişsin" gibi bir ma'nâ ifâde eder.

Yine Buhârî'nin biraz sonra aynı sahâbîden ve Müslim'in de yine ondan rivâyetlerîyle te'yîd edilmiş bulunan hadîse göre, bu ridâyı tahvîl işi duaya başlanacağı sırada vukua gelmiştir. Buna binâen cumhura göre ridâ tahvîli sünnettir. Yalnız Ebû Hanîfe sünnet olduğuna kaail olmayıp, Peygamber'in bu fiili, sünneti beyân için değil, yalnız kıtlığın bolluğa dönüşmesine işaret olmak üzere tefe'ül kasdıyle vâki' olmuştur, der.

1589[16].

5- Yağmur İsteme Duasının Camş' Olan Mescid İçinde (Dahi) Yapılması Babı

8-.......Bize Şerik ibnu Abdillah ibni Ebî Nemir tahdîs etti. O da Enes ibn Mâlik'ten şöyle zikrederken işitmiştir 1590[17]: Bir kimse cumua günü Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, minberin karşısında bulunan bir kapıdan içeriye girdi ve Rasûlullah'ın karşısında ayakta dikelerek: Yâ Rasûlallah, davarlar helak oldu,

---

1589[16] Bu yağmur isteme duası hadîsinin râvîsi,Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim el-Mâzinî el-Ensârî'dir. Bâzılarının zannettiği gibi ezan hadîsinin râvîsi olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih de değil, Abdullah ibn Yezîd el-Hatmî de değildir. İşte Buhârî, yanlışlıkları önlemek için bu bilgiyi vermek gereğini duymuştur (Bu-hârî, İstiskaa, Bâbu'd-duâ fi'1-istiskaa kaaimen).

1590[17] Bu yağmur duası hadîsini Enes'ten rivayet edenler, ma'nâları yakın çeşitli lâfızlarla rivayet etmişler, Buhârî ile Müslim de hadîsi çeşitli tarîklerden ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere çok kerreler tekrar etmişlerdir.
Bir hafta evvel susuzluktan dolayı sığırlar, davarlar helak oldu diye şikâyet edilirken, bu sefer de suyun bolluğundan şikâyet ediliyor. Çünkü hayvanlar artık mer'aya çıkamıyor; çıkanlar da yağmurdan barınacak yer bulamıyorlar. Bir hafta evvel de yolların kapandığından şikâyet edilmişti. Çünkü hayvanlar su ve mer'a bulamadıkları için sefere çıkmaya takatleri yoktu. Şimdi ise sellerden geçit bulamadığı için yollar kesilmiş, kapanmış oluyor (Tecrîd Ter., III, 295).

yollar kesildi. Binâenaleyh Allah'a duâ et de imdadımıza yetişsin, dedi. Râvî dedi ki: Bu söz üzerine Rasûlullah hemen iki elini kaldırdı da: "Ailâhumme es-kınâ; Allâhumme eskınâ; Allâhumme eskınâ (= Yâ Allah bize yağmur ver; yâ Allah bize yağmur ver; yâ Allah bize yağmur ver)" dedi[1591][18]. Yine Enes şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, o sırada biz gökyüzünde ne kalın, ne ince bulut; hiç, hiçbir şey görmüyorduk. Bizimle Sel'i Dağı arasında o zaman hiçbir ev ve hiçbir konak da yoktu. Enes dedi ki: Derken Rasûlullah'ın arka tarafından, kalkan şeklinde bir bulut parçası çıkageldi. Semânın ortasına varınca yayıldı. Sonra yağ-mur yağmağa başladı. Enes dedi ki: Allah'a yemînle söylüyorum, biz altı gün (yânı bir hafta) güneşin yüzünü görmedik. Sonra öbür cu-mua günü yine Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, yine o kapıdan bir kimse girdi, Peygamber'in karşısına geçti ve ayakta dikelerek: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar da kesilip kapandı. Allah'a duâ et de artık bu yağmuru tutsun, dedi. Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah

---

[1591][18] Duâ ederken elleri gökyüzüne yöneltmek, Azîz ve Celîl olan Rabb'e karşı tezel ma'nâsmi ifâde ettiğinden, duâ âdâbmdandır.

iki elini kaldırdı ve: "Yâ Allah, etrafımıza (yağsın), üzerimize değil. Yâ Allah, tepelere, dağlara, kal'alara, bayırlara, derelere, ağaçlıklara yağdır" diye duâ etti. Enes dedi ki: Bunun üzerine hemen yağmur kesildi. Ve namazdan çıktığımızda güneşte yürür olduk 1592[19]. Hadîsi Enes'ten rivayet eden Şerîk ibn Abdillah dedi ki: İkinci hafta gelen adam, evvelki hafta gelen adam mıydı? diye Enes'ten sordum. Enes, bilmem, dedi.

1592[19] Bundan zararı def için yapılan duanın tevekküle aykırı olmadığı anlaşılır. Bir de duanın burasındaki Peygamber'in edebi de dikkate değer ki, yağmurun mutlaka kesilmesine duâ etmemiştir. Zîrâ olabilir ki, yağmura olan ihtiyâç büsbütün gidememiştir. Binâenaleyh menfaatin ikbaa ve devam ettirilmesini niyaz etmekle beraber, yalnız zararın giderilmesini niyaz etmiştir.

Gerek buradaki, gerek diğer rivayetteki sözler, hep Peygamber'in duasının Allah katında sür'atle kabul olunduğunu gösterir. Duayı müteâkib hemen bulut peyda olmuş ve daha hutbe tamamlanmadan yağmur yağmağa başlamıştır.

Bu hadîsten, cumua namazım kılarken ayrıca bir de yağmur isteme namazı kılmaya hacet olmadığı, yağmur isteme duâsmm, cumua hutbesi içindeki duaya idhâl edilebileceği anlaşıldığı gibi, ridâyı tahvil ve kıbleye yönelmenin de yağmur isteme duasında şart olmadığı anlaşılıyor. Keza bu hadîs istiskaanın namazsız olarak, yalnız duâ ve istiğfardan ibaret olduğuna kaail olup, cemâatle namazın sünnet olduğuna kaail olmayan Ebû Hanîfe'ye de hüccettir.

6- Yağmur İsteme Duasının Kıbleye Yönelmeksizin Cumua Hutbesi İçinde Yapılması Babı

9-.......Bize İsmâîlibnCa'fer, Serik'ten; o daEnesibnMâlik'ten tahdîs etti (O,.şöyle demiştir): Bir kimse cumua günü Rasûlullah ayakta hutbe yaparken Dâru'I-Kadâ tarafında vaktiyle mevcûd olan bir kapıdan içeriye girdi de, Rasûlullah'm karşısında ayakta durdu 1593[20]. Sonra: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar kesildi. Allah'a duâ et de bizlere yağmur ihsan etsin, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı, sonra: "Allâhumme eğısnâ, Allâhumme eğısnâ, Al-lâhumme eğısnâ (= Yâ Allah bize yağmur ver, yâ Allah bize yağmur ver, yâ Allah bize yağmur

---

1593[20] Dâru'1-Kadâ, Uıner'İn, borçlarını ödemek için satılmasını vasiyyet ettiği evi İdi. Evvelleri "Dâru Kadâı deyni Umer = Umer'in borcunun ödenmesine âİd ev" denilirken gitgide kısaltılarak "Dâru'1-Kadâ" denilmeğe başlanmıştır. Diğer rivayete göre Dâru'1-Kadâ, Abdurrahmân ibn Avf'un evi imiş; şûra geceleri oraya kapanıp halk ile konuşmadan hükmünü vermiş olduğu için, bu isimle adlandırılmıştır. Bir aralık dîvânlar, yânî hükümetin resmî kayıdları ile Beytu'l-Mâl orada korunurdu. Sonra Seffâh'ın gününde Mescid'e avlu yapıldı. Bu ev hakkında evvelce de bilgiler verilmişti.

ver)" dedi 1594[21]. Enes dedi ki: Allah'a yemîn ile söylüyorum, o sırada biz gökyüzünde ne kalın, ne de ince bir bulut görüyorduk; bizimle Sel'ı Dağı arasında hiçbir ev ve hiçbir konak da yoktu. Enes dedi ki: Derken Rasûlullah'ın arka tarafından kalkan şeklinde bir bulut çıktı. O bulut semânın ortasına varınca yayıldı. Sonra yağmur yağmağa başladı. Allah'a yemîn ediyorum ki, biz altı gün güneşi görmedik. Sonra (öbür) cumua günü, yine Rasûlul-Iah ayakta hutbe yaparken, yine o kapıdan bir kimse daha girdi; Rasülullah'ın karşısına geçip dikeldi. Ve: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar kesilip kapandı. Allah'a duâ et de artık bu yağmurları bizden tutsun, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı, sonra: "Yâ Allah, etrafımıza (yağsın), üzerimize değil. Yâ Allah, tepelere, bayırlara; derelerin içlerine, ağaç ve ot bitecek yerlere (yağdır)" diye duâ etti. Enes dedi ki: Bu duâ üzerine hemen yağmur kesildi. Biz de mescidden çıkıp, güneşte

---

1594[21] Bu duâ, "bize yağmur ver" ma'nâsına da, "bizim imdadımıza yetiş" ma'nâsı-na da gelir. Çünkü el-Gavs, feryâd ederek meded istemeğe, ve meded ve nusra-ta ıtlak olunur; el-Gays ise yağmura denir. Bunlardan if'âl babına nakledildiğinde, ayrı ayrı yukarıda verilen ma'nâlara gelir.

yürüyorduk.

Şerîk ibn Abdillah dedi ki: Enes'e: İkinci hafta gelen zât, evvelki hafta gelen zât mıydı? diye sordum da, o: Bilmiyorum, dedi.

7- Minber Üzerinde Yağmur İsteme Duası Babı

10-.......Enes (R) şöyle demiştir: Cumua günü Rasûlullah (S) hutbe yaparken birdenbire bir adam geldi ve: Yâ Rasûlallah, yağmur kıtaldi. Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın, dedi. Rasûlullah hemen duâ etti. Derken üzerimize yağmur yağmağa başladı. Öyle ki, az daha evlerimize ulaşamıyacaktık. Ondan sonraki cumuaya kadar üzerimize hep rahmet yağdı durdu. Enes dedi ki: Öbür cumua, bu adam yâhud bir başkası ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, bu yağmuru bizden çevirmesi için Allah'a duâ et de, bu yağmuru üzerimizden çevirsin, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yâ Allah, etrafımıza (yağdır), üzerimize değil" dedi. Enes dedi ki: Yemîn olsun, bulutların sağa sola doğru parçalandıklarını ve etraftakiler üzerine yağmur

yağarken Me-dîne ahâlîsinin yağmur altında olmadıklarını muhakkak görmüşümdür [1595][22].

8- Yağmur İsteme Duası Halinde Cumua Namazı İle Yetinen Kimse Babı

11-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de: Hayvanlar helak oldu, yollar kesilip kapandı, dedi. Alcabinde Peygamber duâ etti. Artık bize o cumuadan i'tibâren öteki cumuaya kadar yağmur verildi. Sonra bir daha geldi, ve: Evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu. Allah'a duâ et de şu bulutların sağna-ğını tutsun, dedi. Bunun üzerine Peygamber: "Yâ Allah, tepelere, bayırlara, derelere ve ağaç bitecek yerlere (ağaçlıklara yağdır)" diye duâ etti. Bu duâ akabinde bulutlar, Medîne'nin üstünden kumaş dü-rülür gibi dürüldü.

[1595][22] Bu hadîsin hangi rivayetine bakılırsa Rahmeten lil-Âlemîn olan Peygamber'i-mizin bahir bir mu'cizesi olarak, evvelki cumuada olduğu gibi, bu cumuada da duasının sür'atle kabul edilmiş olduğunu göstermektedir.

9- Yağmur Çokluğundan Yollar Kesildiği Zaman Dua Edilmesi Babı

12-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'm yanına bir zât geldi de: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, yollar kesildi; Allah'a dua ediver, dedi. Rasûlullah hemen duâ etti. Duâ akabinde bir cumuadan diğer cumuaya kadar halkın üzerine hep yağmur yağıp durdu. Nihayet bir zât yine Rasûlullah'a geldi ve: Yâ Rasûlallah, evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Yâ Allah, dağ başlarına, tepelere, vadilerin içlerine ve ağaç bitecek yerlere (yağdır)" diye duâ etti. Bulutlar hemen Medine'nin üstünden kumaş dürülür gibi dürüldü [1596[23]].

1596[23] Allah'ın rahmetinden ibaret olan yağmurun kıtalması ve yokluğu sırasında yağmur isteme duasının meşru' olduğu gibi, bol yağdığı ve taşkınlara sebebiyet verdiği zaman kullardan zararın def edilmesi için de duâ etmek caizdir ve meşrû'-dur. Askalânî buna "(Havayı açma niyazı)" demiştir.Ancak bu ikinci duanın kerem ve ni'met bolluğundan usanç gelmişcesine edilmeyip, rahmeî ve ni'metin bekaa ve devamını istirham ile beraber, yalnız vebal ve zararın kaldırılmasını istemek tarzında olması şükran âdâbındandır.

10- "Peygamber (S) Cumua Gününde Yaptığı Yağmur İsteme Duasında Dış Elbisesini Tahvil Etmedi" Denilmesi Babı [1597[24]]

13-.......Bize Muâfâ ibnu İmrân, el-Evzâî'den; o da İshâk ibn AbdiIIah'tan; o da Enes ibn Mâlik'ten şöyle tahdîs etti: Bir şahıs Pey-gamber'e geldi de (su kıtlığı sebebiyle) malların helakini, çoluk çocuğun meşakkatini şikâyetle arzetti. Bunun üzerine Peygamber yağmur istemek üzere Allah'a duâ etti. (Enes'in râvîsi İshâk ibn İbrâhîm yâ-hud onunla Buhârî arasındaki diğer bir) râvî dedi ki: Enes, ne Peygamber'in dış elbisesini tahvîl ettiğini ve ne de kıbleye yöneldiğini zikretti [1598[25]].

1597[24] Yânî dış elbiseyi tahvîl etmek veya etmemek şıklarının her ikisinin aslı vardır; her ikisi de Peygamber'den sabit olmuştur. Bu hadîs, cumua namâzındaki yağmur duasında dış elbisenin tahvîl edilmediğine delîl olmuş oluyor.

1598[25] Dış elbisenin tahvîli hakkmdaki sahîh rivayetler Buhârî'de hep ibn Zeyd tarî-. kindendir. Enes'ten olan rivayetlerde bundan bahsetmediği sabit oluyor. Nitekim bu hadîsin sonunda, Enes'in râvîsi İshâk ibn Abdillah yâhud onunla Buhârî arasındaki diğer bir râvî: Enes, ne Peygamber'in dış elbisesini tahvîl ettiğini ve ne de kıbleye yöneldiğini zikretti, demiştir. Ancak Enes'in bu konuyu zikretmemesi, diğer râvînin yalancılığını yâhud hatâsını gerektirmediği gibi, Enes'in

11- Bab: Halk Kendilerine Yağmur Duası Yapması İçin İmama Gidip Şefaat İstediklerinde, İmam Onları Geri Çevirmez

14-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'a geldi de: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, yollar kesildi, Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah Allah'a duâ etti. Derken o cumuadan öteki cumuaya kadar üzerimize yağmur yağıp durdu. Nihayet bir zât Peygamber'e geldi de: Yâ Rasûlallah, evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Yâ Allah, dağların sırtlarına, tepeler üzerine, derelerin içlerine ve ağaç ve ot bitecek yerlere (yağdır)!’ diye duâ etti. Bu duâ akabinde bulutlar, Medine'nin üstünden kumaş

---

dış elbiseyi tahvîl ve kıbleye yönelmeyi inkâr ettiğine de delâlet etmez. Nitekim Ta-berânî, el-Mu'cemu'l-Evsat"ında, Enes'ten, Rasûlullah'm yağmur duası yaptığını, namazdan evvel hutbe îrâd ettiğini ve kıbleye yönelerek, dış elbisesini tahvîl , ettikten sonra inip, iki rek'at namaz kıldığını ve yalnız iftitâh tekbîri ile yetindiğini rivayet etmektedir

dürülür gibi dürüldü [1599[26]].

12- Bab: Kuraklık Sırasında Müşrikler Müslümanlardan Şefaat Diledikleri Zaman? [1600[27]]

15-.......Bize Mansûr ile el-A'meş, Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti. Mesrûk şöyle demiştir: Ben İbn Mes'ûd'a geldim. O şöyle dedi: Kureyş kavmi İslâm'a girmekte geciktiler. Bunun üzerine Peygamber (S) onların aleyhine duâ etti de onları bir kıtlık yakaladı ki, o yıl helak oldular, ölü hayvan eti yediler ve kemikleri kemirdiler. Ebû Sufyân, Peygamber'in yanına geldi de: Yâ Muham-med, sen akrabayla ilgilenmeyi emrederek geldin. Senin kavmin ise helak oldular. Artık Yüce Allah'a duâ et, dedi.

1599[26] Bir hafta evvel gelip yağmur duası isteyen kimse, yağmursuzluktan hayvanların helak olduğu, yolların kapandığı gerekçesini ileri sürmüştü. İkinci hafta ise yağmur çokluğundan dolayı evlerin yıkıldığı, yolların kapandığı ve hayvanların helak olduğu gerekçesi ile duâ taleb etmiştir. Peygamber her iki talebi de yerine getirmiştir; reddetmemiştir.

1600[27] Yânî bâb altındaki hadîslerde "Rasûlullah yağmur duası etti. Onlara yağmur ihsan olundu..." sözleri bulunduğu için, müslümânlar onlara da icabet edip, onlar için şefaat isterler.

Rasûlullah veya İbn Mes'ûd: "O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle... ""ted-Duhân: 10) âyetim okudu. Sonra Kureyşliler tekrar kâfirliklerine döndüler. Bu dönüşlerinin cezası da Yüce Allah'ın şu kavlidir: "Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün muhakkak ki biz intikaam alıcılarız" (ed-Duhân: 16); bu gün, Bedr günüdür.

Buhârî şöyle dedi: Ve Esbât ibn Nasr, Mansûr'dan isnâdiyle şunu ziyâde etti: Rasûlullah (S) duâ yaptı da onlara yağmlır ihsan olundu. Yedi gün yedi gece adamakıllı ıslandılar. Ondan sonra halk yağır u-run çokluğundan şikâyet ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yâ Allah, etrafımıza yağdır; üzerimize değil" diye duâ etti de, başının üstünden bulut sıyrıldı, etraflarındaki halk yağmurdan istifâde etmeye başladı 1601[28].

1601[28] Hadîsin ikinci isnâd ile gelen kısmından, Peygamber'in kendi düşmanları için duâ ettiği, hem de duasının semeresinin hâsıl olduğu anlaşılıyor. Ancak bu kısımda isnâd bakımından bir karıştırma ihtimâli vardır. Mekke'deki duâ ile Medine'deki yağmur dualarından biri, bu tarîkde karıştırılmışa benziyor.. Sarihler bu hususla ilgili olarak ayrı ayrı îzâhlar yapmışlardır.

13- Yağmur Çok Olduğu Zaman: "Havâleynâ; lâ aleynâ = Etrafımıza; üzerimize değil" Diye Dua Edilmesi Babı 1602[29]

16-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir cumua günü hutbe yapıyordu. İnsanlar ayağa kalktılar ve: Yâ Rasû-lallah, yağmur kıtaldi, ağaçlar kıpkırmızı olup kurudu, hayvanlar helak oldu. Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın, diye bağırdılar. Rasûlullah iki defa "Yâ Allah, bize yağmur ver; yâ Allah, bize yağmur ver!" diye duâ etti. Allah'a yemîn ederim, o sırada biz gökyüzünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. Hemen bir bulut çıktı ve yağmur yağmağa başladı. Rasûlullah minberden indi de namaz kıldırdı. Namazdan çıktığı zaman yağmur, ondan sonraki cumuaya kadar hep yağıp durdu. Öteki cumua Peygamber (S) kalkıp hutbe yaparken, halk yine

---

1602[29] Bundan maksadı, yağmur bolluğu sırasında duayı bu lâfızlar ve benzerlerine hasretmektir. Bunun sebebi de: Çünkü yağmur, Yüce Allah'tan bir rahmettir. Binâenaleyh mutlak olarak tutulmasını istemek münâsib olmaz. Münâsib olan, yağmurun faydalarım celb, zararlarını def etmek isteğidir. İşte "Allâhumme havâleynâ velâ aleynâ" sözünün ma'nâsı budur (Şâh Veliyyullah).

kendisine doğru: Evler yıkıldı, yollar kesilip kapandı; Allah'a duâ et de bizden bulutları habsetsin, diye bağırdılar. Bunun üzerine Peygamber (S) gülümsedi, sonra da: "Allâhumme ha-vâleynâ velâ aleynâ (= Yâ Allah etrafımıza yağdır; üzerimize değil)" diye duâ etti. Derken Medine'nin üstü sıyrıldı. Bulutlar Medine'nin etrafına damlarken, Medine'ye bir damla düşmüyordu. Medine'ye baktım, o tâcia sarılmış bir baş gibiydi. '

14- Yağmur İsyeme Duasında Ayakta Dikilerek Dua Etmek Babı

Ve bize Ebû Nuaym, Zuheyr'den; o da Ebû İshâk'tan söyledi:

Abdullah ibnu Yezîd el-Ensârî (yağmur duası için sahraya) çıktı. Yanında el-Berâ ibnu Azib ile Zeyd ibnu Erkam (R) da varlardı.

Abdullah, sahrada yağmur isteme duasını şöyle yaptı: Minber kurmaksızın cemâatle birlikte ayağa kalktı, istiğfar (ve duâ) etti. Sonra kıraati açıktan okuyarak iki rek'at namaz kıldırdı. Bunda ezan okutmadı, ikaamet de yaptırmadı.

Ebû İshâk: Bu Abdullah ibn Yezîd, Peygamber(S)'i gördü, demiştir 1603[30].

17-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abbâd ibnu Temîm tahdîs etti ki, ona da amucası Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî -ki o, Peygam-ber'in sahâbîlerinden idi- şöyle haber vermiştir: Peygamber (S), kendileri için yağmur isteme duası yapmak üzere insanları (namazgaha) çıkardı. Sahrada ayağa kalktı, ayakta dikelerek Allah'a duâ etti. Sonra kıble tarafına yöneldi, üst elbisesini tahvil eyledi. Nihayet insanlara yağmur ihsan olundu 1604[31].

1603[30] Bu Abdullah ibn Yezîd (R) 17 yaşında Hudeybiye'de hâzır bulunmuştur. Hicrî 64 târihinde, Abdullah ibn Zubeyr tarafından Küfe Vâlîsi iken, ibn Zubeyr'in emri ile yağmur isteme duası için Küfe ahâlîsini sahraya çıkarmış, yanında Berâ ibnu Âzib ile Zeyd ibn Erkam da olduğu hâlde, yağmur isteme duası yapmıştır.
Yağmur isteme duası hakkında Peygamber'den rivayeti yoktur. Lâkin yanında kıdemli sahâbîlerden İki zât olduğu hâlde onların i'tirâzma hedef olmaması, yağmur isteme duasının meşru' ve mesnûn vech üzere yapıldığını gösterir.
1604[31] Başlıktaki rivayetle hadîs arasındaki fark, birincisinde iki rek'at namaz kıldırıl-dığı zikredilmişken, ikincisinde namaz zikredilmemiştir; fakat siyaktan namaz kılındığı anlaşılmaktadır.
Bu rivayetlerden namazgaha çıkma, ayakta duâ etme, kıbleye yönelip cemâatle iki rek'at namaz kılmanın sünnet olduğu sabit oluyor. Bu hadîs, müteâ-kib bâbda daha tafsîlli olarak gelecektir.

15- Yağmur İsteme Duası (Namazı) da Kıraati Açıktan Okuma Babı

18-.......Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yağmur isteme duası yapmak üzere (namazgaha) çıktı. Duâ etmek üzere kıbleye yöneldi ve ridâsmı (üst elbisesini) tahvil etti. Sonra iki rek'at namaz kıldırdı, bu iki rek'at içinde kıraati açıktan okudu.

16- Bab: Peygamber (S) -Yağmur İsteme Duasında- Sırtını İnsanlara Nasıl Çevirdi?

19-.......Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R) şöyle demiştir: Ben, yağmur isteme duası yapmak üzere sahraya çıktığı gün Peygamber'i gördüm, Râvî dedi ki: Derken arkasını insanlara döndürüp, duâ etmek üzere kıbleye yöneldi. Sonra ridâsını tahvîl etti. Sonra bize, içlerinde kıraati açıktan okuyarak, iki rek'at namaz

kıldırdı 1605[32].

17- Yağmur İsteme Namazı İki Rek'attır Babı

20-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Abdullah ibn Ebî Bekr'den; o da Abbâd ibnu Temîm'den; o da amucası Abdullah ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) yağmur isteme duası yapmış ve ridâsını kalb etmiştir.

18- Sahra Namazgahında Yapılan Yağmur İsteme Duası Babı

21-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Abdullah ibn Ebî Bekr'den tahdîs etti. O da Abbâd ibn Temîm'den işitmiştir; o da amucası Abdullah ibn Zeyd'den. O şöyle demiştir: Peygamber (S), yağmur isteme duası yapmak

---

1605[32] Arka arkaya gelen bu iki bâb başlığına âid mes'elelere, alt taraflarında aynı sa-hâbî tarafından rivayet edilip yazılmış bulunan hadîsler delîl kılınmıştır. Bu hadîs ve râvîsi hakkında daha önce geçen bâblarda gerekli açıklamalar yapılmış idi.

üzere sahra namazgahına çıktı, orada kıbleye yöneldi, iki rek'at namaz kıldırdı ve ridâsını tahvîl etti.

Sufyân dedi ki: Bana el-Mes'ûdî, (mezkûr Abdullah'ın babası olan) Ebû Bekr'den haber verdi. O (kalb etmeyi tefsîr ederek): Ridâ-sının sağ yanını sol yanı üzerine getirdi, demiştir [1606][33].

19- Yağmur İsteme Duasında Kıbleye Yönelme Babı

22-.......Abdullah ibnu Zeyd el-Ensârî (R) şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) namaz kıldırmak üzere

---

[1606][33] Hadîsin bu iki babında gelen rivayetlerinde "Havvele" yerine "Kalebe" fiili kullanılmıştır. Kalebe fiili de çevirmek, altını üstüne getirmek ma'nâlarma gelir. Ebû Davud'un es-Sünen'indeki Zuhrî rivayetinde: "Ridâsının sağ yanını sol cepkeni, sol yanını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalb etti" denildiğine göre, "Kalebe" rivayetleri de "Havvele" ma'nâsınadır.
Bu hadîsten, imâm ile beraber memleket halkının da belli bir günde Allah'a tevazu ile şehir hâricine çıkıp, hep birlikte yağmur isteme duasında bulunmalarının sünnet olduğu istidlal edilmiştir. Dört Sünen ile Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'ınûz rivayet olunan İbn Abbâs rivayetinde Peygamber, o gün mütebez-zil, yânî i'tinâsız giyinmiş olarak tevazu' ve tadarru' ile dışarıya çıkmış, namazgaha gelince minbere çıkmıştır... Maamâfîh şehir hâricine çıkmaksızın, mescidde cumua hutbesi esnasında yağmur isteme duası ile yetinildiği de, daha önceki bâblarda zikredilmişti.

sahra namazgahına çıktı. Duâ ettiği yâhud duâ etmek istediği zaman kıbleye yöneldi ve ridâsım tahvîl eyledi[1607][34].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bâb hadîsinin râvîsi olan bu Abdullah ibnu Zeyd, Mâzinî'dir. (Yağmur isteme duasında ayakta dikilerek duâ etme bâbı'nda geçen) birinci râvî ise Küfî'dir. O, Abdullah ibnu Yezîd el-Kûfî'dir[1608][35].

20- İnsanların Yağmur İsteme Duasında İmamın El Kaldırması İle Beraber Ellerini Yukarı Kaldırmaları Babı

23- Eyyûb ibn Süleyman şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibn Ebî Uveys, Süleyman ibnu Bilâl'den tahdîs etti., Yahya ibnu Saîd şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, o şöyle dedi: Sahra ahâlîsinden

---

[1607][34] Bu hadîs, daha önce de birkaç defa tekrar etmişti. Burada, yağmur isteme duasında kıbleye yönelme mes'elesine hüccet olmak üzere getirilmiştir.

[1608][35] Buhârî, râvîlerin birbirine karıştırılmamasma çok ehemmiyet verdiği için, burada da adı geçen râvîleri nisbetleriyle zikrederek belirtmiş olmaktadır. Daha önce de bu belirtmeyi yapmıştı.

A'rabî bir adam cumua günü Rasûlullah'a geldi ve: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, çoluk çocuk helak oldu, insanlar da helak oldu, dedi. Rasûlullah (S) iki elini kaldırıp duâ etti: İnsanlar da Rasû-lullah ile beraber ellerini kaldırıp duâ ettiler [1609[36]]. Enes dedi ki: Henüz mescidden çıkmamıştık ki, üzerimize yağmur yağmaya başladı. Artık öteki cumua oluncaya kadar üzerimize hep yağmur yağdı durdu. O zât, Allah'ın Peygamberi'ne geldi ve: Yâ Rasûlallah, yolcular yolların kapalılığından artık usandı ve yollar geçilmez oldu, dedi.

Ve Uveysî şöyle dedi: Bana Muhammed ibn

[1609[36]] Duâ ederken elleri gökyüzüne yöneltmek, Azîz ve Celîl olan Rabb'a karşı tezel-lül ma'nâsını ifâde ettiğinden, duâ âdâbmdandır. Ancak duanın bu edebi hak kında küçük bir ihtilâf da vardır: Müslim ile Tirmizî'nin rivayetlerinde Umâre ibn Rueybe es-Sakafî (R), Irak Vâlîsi Bişr ibn Mervân'ın minber üzerinde ellerini kaldırmış, duâ ettiğini görünce: "Şu kısacık ellerin Allah belâsını versin. Vallahi ben Rasûlullah'ı duâ ederken gördüm. Şu kabarcıktan ziyâde ellerini kaldırmıyordu" demiş ve söylerken şehâdet parmağı ile ölçüsünü göstermiştir. İşte bu rivayete dayanarak imâm Mâlik -bir rivayete nazaran- duâ esnasında ellerini kaldırmanın mekruh olduğuna kaail olmuştur. Diğer âlimler ise, herhangi duada elleri kaldırmak caizdir, derler. Buhârî de cumhurun kaail olduğu bu cevazı te'yîd için, bu hadîsi bu başlık altında tekrar etmiştir.

Duâ âdabından biri de sonunda ellerini yüze sürmektir. Bunun delili, Tir-mizî'de Abdullah ibn Umer'in rivayet ettiği hadîstir.

Ca'fer, Yahya ibn Saîd ile Serik'ten tahdîs etti. O ikisi de Enes'ten işitmişlerdir. Enes: Peygamber (S) iki elini, ben koltuk altlarının beyazını görünceye kadar kaldırdı, demiştir.

21- Yağmur İsteme Duasında İmamın Kendi Elini Yukarıya Kaldırması Babı 1610[37]

24-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hiçbir duasında ellerini yukarıya kaldırmazdı, yalnız yağmur isteme duası müstesna. Çünkü Peygamber (bunda ellerini) koltuk altlarının beyazı görününceye kadar kaldırırdı 1611[38].

1610[37] Bu bâb başlığından maksûd olan, imâmın ellerini nereye kadar kaldıracağım isbâttır. Bundan önceki bâb başlığından maksûd ise, duada el kaldırmanın aslıdır. Binâenaleyh tekrar yoktur (Şâh Veliyyullah).

1611[38] Yağmur isteme duasından başka münâsebetlerle elleri kaldırarak duâ buyurul-duğu hakkında Buhârî, Müslim ve diğer sahîh kitâblar ve sünen'lerde birçok rivayetler vardır. Enes'in metindeki haberi, ya ellerin ziyâde ve meselâ yüz veya baş hizasına kadar kaldırılması yağmur isteme duasına mahsûs olduğunu ifâde etmek maksadıyle vâki' olmuştur, yâhud da Enes, yağmur isteme duasından başka vakitte Peygamber'în ellerini kaldırdığına tesadüf etmemiştir. Hâlbuki Peygamberdin başka dualarda ellerim yukarıya kaldırdığı vâkı'dır

22- Sema Yağmur Yağdırdığı Zaman Söylenecek Olan Söz Babı [1612[39]]

Ve İbn Abbâs: "Ke-sayyıbin"; yağmur'dur, dedi [1613[40]]. İbn Abbâs'tan başkası da "Sâbe yesübu ve esâbe" dedi [1614[41]].

25-.......(Âişe -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) yağmuru gördüğü zaman: "Allâhumme, sayyıben nâfi'an (Yâ Allah, bize faydalı yağmur ver)" der idi [1615[42]].

1612[39] Buradaki "ma", mevsûle yâhud mevsûfe yâhud da istifhâmiyye olabilir. Buna göre tercemesi: "Semâ yağmur yağdırdığı zaman söylenecek şey", "Semâ yağmur yağdırdığı zaman söylenecek olan hangi şeydir", "Semâ yağmur yağdırdığı zaman ne söylenecek "tir.

1613[40] Bu ibn Abbâs'ın "Ev ke-sayyıbin... = Yâhud semâdan boşanan bir yağmur gibidir ki..." (el-Bakara: 19) âyetinin tefsiridir. Cumhur kavli de budur. Onun bu tefsirini Ebû Ca'fer et-Taberî, Alî ibn Ebî Tâlib tarîkrnden mevsûlen rivayet etmiştir: İbnu'l-Münîr şöyle dedi: İbn Abbâs'ın bu haberinin Âişe hadîsiyle münâsebeti, babın merfu' hadîsinde "Sayyıben" lâfzı bulunmasıdır. Musannif Buhârî, bâb başlığında bu lâfzın tefsirini takdîm etmiştir. Bu, Buhârî'nin kitabında çok olur (İbn Hacer).

1614[41] Burada kelimenin türediği asıl olan, sülâsî ve ziyâde fiillerine işaret edilmiş oluyor.

1615[42] "Allâhumme sayyıben nâfi'an" rivayetinden başka,

Bu hadîsi Ubeydullah'tan rivayet etmesinde ona el-Kaasım ibnu Yahya (197) mutâbaat etmiştir ve bu hadîsi el-Evzâî ile Akîl de Nâ-fi'den rivayet etmişlerdir [1616[43]].

"Allâhumme sabben nâfi'an" rivayeti de vardır. Sabb, yukarıdan aşağıya akıtmak demek olduğundan, ma'nâsı "Yâ Allah, üzerimize yağmuru nâfı' olarak akıt" olur. Sayyıb, yağmurun faydalısına da, zararlısına da şâmil olduğundan, nâfi' ile vasıflandırıl-masmdaki hikmet açıktır.

1616[43] el-Evzâî'nin rivayetini en-Nesâî "Amelu yevm ve leyle" kitabında; Ahmed ibn Hanbel de el-Müsned'de tahrîc etti. Bu mutâbaa ve rivayetlerde küçük lâfız farkı vardır.

23- Yağmur Yağarken, Yağmur Taneleri Kendi Sakalı Üzerinden Aşağıya Doğru Yuvarlanıncaya Kadar Yağmura Tutulan (Yahud Tutulmak İsteyen) Kimse Babı [1617][44]

26-.......Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) zamanında insanlara bir kıtlık isabet etti. Bir cumua günü Rasûlullah minber üzerinde hutbe yaparken, A'râbî'nin biri ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, çoluk çocuk da aç kaldı. Bizim için Allah'a duâ et de, bizleri suya kandırsın, dedi. Enes dedi ki: Ra-sûlullah iki elini

---

[1617][44] et-Tamattur, tefa'ul vezninde... ve yağmura tutulmak, bir kavle göre serinlemek için yağmura çıkmak ma'nâsınadir (Kaamûs Ter.).
Belki Buhârî bu başlıkla, Müslim'in Ca'fer ibn Süleyman'dan; o da Sâbıt -' ten; o da Enes'ten tarikiyle tahrîc ettiği şu mealdeki hadîse işaret etmek ıstemış-:™, tir: Enes dedi ki: Bir defa biz Rasûlullah ile beraber iken yağmura tutulduk. Rasûlullah ridâsmı çıkardı, vücûduna yağmur değdi. Bunu niçin yaptın? dediğimizde, "Bu rahmet, Yüce olan Rabb'ının henüz yeni yarattığı bir rahmettir; * onun iç in " cevâbını verdi.
Buhârî, yağmur tanelerinin Peygamber'in sakalı üzerinden yuvarlanmalarının tesadüfi olmadığım, bunun kendi iradesiyle olduğunu beyân etmek ıste-. mise benziyor,İşte bunun için bâb başlığını "Tamattara, yânî yağmurun kendi üzerine düşmesini kasdeden kimse" şeklinde yazdı. Çünkü iradesiyle olmasaydı, başlangıcında minberden inerdi. Lâkin o hutbeyi yağmurun çoğalması ve sakalı üzerinden akmasına kadar uzattı (Askalânî).

kaldırdı. Bu esnada gökyüzünde hiçbir bulut parçası yoktu. Enes dedi ki: Dağlar gibi bulutlar -yâhud bulutlar dağlar gibi- gökyüzüne hücum etti. Sonra minberinden inmemişti, tâ ki ben yağmur tanelerinin O'nun sakalı üzerinden aşağıya doğru yuvarlandıklarını gördüm [1618[45]]. Enes dedi ki: O günümüz, ertesi gün, daha ertesi gün ve onu ta'kîb eden gün; tâ öteki cumuaya kadar hep üzerimize yağmur yağdı durdu. Ertesi cumua yine o A'râbî, yâhud ondarr başka bîr kimse ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, artık binalar yıkıldı, mallar suda boğuldu. Binâenaleyh bizim için Allah'a duâ ediver, dedi. Bunun üzerine Rasülullah iki elini kaldırdı ve: "Yâ Allah, etrafımı-' za (yağdır); üzerimize değil" diye duâ etti. Enes dedi ki: (Bunu söylerken) eliyle semâdan hangi tarafa işaret ettiyse, orası açıldı ve Medîne, üstü açık bir alan gibi oldu. Kanat Vâdîsi bir ay mütemadiyen aktı. Herhangi taraftan kim geldiyse muhakkak bol bol yağmur yağdığını söyledi.

[1618[45]] Bulutların hücumunu gördüğünde hutbeyi kesmek ve namazı hemen kıldırıp cemâati evlerine göndermek varken, ıslanmcaya kadar minberde kalması tesadüfi değildir. Allah'ın lûtfunun eserini kendi vücûdunda görmek ve bu yağmurun bİ'1-fiil vücûduna değmesini arzulamasından ileri gelmiştir.

24- Bab: Rüzgar Estiği Zaman (Ne Yapılır)?

27-.......Bana Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, o, Enes (R) şöyle derken işitmiştir: Şiddetli bir rüzgâr estiği zaman bundan dolayı Peygamber'in yüzünde (bir endîşe derhâl) belli olurdu [1619][46].

25- Peygamber(S)in:"Ben sabo rüzgârı ile yardım olundum" Sözü Babı

28-.......Bize Şu'be, el-Hakem'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den; o da ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben sabâ rüzgârı ile yardım olundum. Âd kavmi ise batı rüzgârı ile ihlâk olundular" buyurdu

---

[1619][46] Müslim'in Âişe'den rivayetinde " Hava rüzgârlı ve bulutlu olduğu vakit" denilmiştir. Bundan, Peygamber'in ümmet için geçirdiği korkunun yalnız rüzgâra münhasır olmadığı; bulut belirdiğinde de böyle bir korku geçirdiği anlatılmaktadır. Hz. Âişe o hadîsinde Peygamber'in o hâlini daha taf-sîlli anlatmaktadır.
Peygamber, eski ümmetlerden bâzısı böyle rüzgârla helak edildiği, icâ bet mevkiinde bulunan ümmetin isyanı yüzünden onlannkîne benzer bir tabiî azâb olabileceği ihtimâlinden endişeleniyordu. Bu hâlde Allah'a sığmıyor, Al-$1 lah'a duâ ediyordu.

1620[47].

26- Zelzeleler ve Alametler (Büyük Hadiseler) Hakkında Denilenler Babı 1621[48]

1620[47] es-Sabâ, doğudan esen rüzgârın ismidir, gün doğuşudur. Batıdan esen rüzgârın ,v adı da ed-Debûr'dur. Kuzeyden esen rüzgâra -şîn'in fethiyle- Şemâl, onun mu-',- kaabili olan rüzgâra da -cîm'in fethiyle- Cenûb denir. Bu aslî rüzgârların arala-1, rında da dört rüzgâr vardır.
^ Peygamber'in "Sabâ rüzgârı ile yardım olundum" buyurması, Ahzâb har-11 ** bine âid olan " i*j>: p by^-j Uj 'f+i* ÜCju j>4 ^^ üt = Size birçok ordular -* geldiği zaman, onların üzerine şiddetli bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz bir takım ordular gönderdik "(e\-Ahzâb:9) âyetine işarettir.
Âd kavminin helaki kıssası Kur'ân'ın birkaç yerinde haber verilmiştir: "Ad'e ■*Ö gelince, onlar da uğultulu azgın bir fırtına ile helak edildiler. Allah onu yedi -f gece sekiz gün ardı ardınca üzerlerine musallat etti... "(eI-Hakkaa:6-9). Ancak Ad îi£ kavminin İhlâkına me'mûr olan Debûr, yânî batı rüzgârı, Hûd Peygamber'e îmfin Ki etmeyenlerin hepsini öldürmüş iken, Ahzâb'ın dağılmasına sebeb olan Sabâ'da kimse ölmemiştir. Sabâ'nın esmesi Peygamber'e nusrat olmuş ve korkularından kaçan müşrik Arablar, dört beş sene sonra toptan İslâm'a girmişlerdir. He-zîmete uğramalarıyle beraber vucûdlarımn yok edilmemesindeki hikmet de budur.
1621[48] Şiddetli rüzgârın esmesi huşûa ve Allah'a yönelmeye götüren korkuyu gerekti-' rince, zelzeleler ve benzeri büyük tabiat hâdiseleri buna daha lâyıktır. Hassaten haberde zelzelelerin çoğa varması, kıyamet alâmetlerinden olduğu beyân edilmişken.
Zeyn ibnu'l-Munîr şöyle dedi: Bu bâb başlığının yağmur isteme bâbları arasına konmasının sebebi, zelzelenin ve benzeri büyük hâdiselerin meydana gelmesi, ekseriya yağmur inmesiyle beraber vâki* olmasındandır... (tbn Hacer).

29-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İlim kabz olunmadıkça, zelzeleler çoğalmadıkça, zaman yaklaşmadıkça, fitneler meydan alıp gâlib gelmedikçe, öldürmek ve ancak öldürmekten ibaret olan here çoğalmadıkça, sizlerde mal pek çoğalıp sel gibi akıp taşmadıkça kıyamet kopmaz" 1622[49].

30-.......Bize tbnu Avn, Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti. O, şöyle demiştir: - Peygamber (S) 1623[50]: "Allâhum-me bârik

---

1622[49] Hadîsteki "Takarrubu'z-zamân - Zamanın yaklaşması" ta'bîrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür: Bu, gece ile gündüz zamanlarının biribirlerine yaklaşması demektir; bununla murâd kıyamet kopmasının yaklaşmasıdır... gibi. Bu ta'bîre âid güzel bir açıklama, Kaamûs Tercemesi, I, 426-428. sahîfelerinden okunmaya değer.

1623[50] Bu hadîs, buradaki metinde Peygamber'e nisbet edilmeksizin, İbn Umer üzerine mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Hakikatte ise hadîs, merfû' ve mevsûldür. , Zîrâ Abdullah ibn Avn'm oğlu Ubeydullah ibn Avn ile Ezher es-Semmân'ın yine Abdullah ibn Avn tarîkinden gelen rivayetlerinde Peygamber'in ismi anılmıştır. Zâten hadîsin muhtevası re'y ile bilinecek şeylerden olmadığı düşünülürse, duaların ve sonunda geçen ihbarın Peygamber'in lâfzı olduğuna şübhe kalmaz. Bununla beraber Buhârî, başka yerde, başka tarîkden bu hadîsi merfû' olarak tahrîc etmiş olduğu gibi, Tirmizî es-Sünen'inde, İsmâîlî de Buhârî üzerindeki el-Mustahrac'm da böyle tahrîc etmişlerdir.

lenâfiŞâminâ ve Yemeninâ (= Yâ Allah, Şam'ımızda ve Yemen'imizde bize bereket ihsan et)" buyurdu. Bâzı kimseler: "Ve fî Necdinâ (= Necd'imize de)" diye niyazda bulundular. Rasûlullah tekrar: "Allâhumme bârik lenâ fî Şâminâ ve Yemeninâ" buyurdu. Onlar yine: "Ve fî Necdinâ" deyince: "Zelzeleler ve fitneler işte oradadır. Şeytânın karnı (yânî hizb ve ümmeti) de orada çıkacaktır" buyurdu [1624[51]].

1624[51] "Nazartu yemneten veşe'meten" ta'bîri "Sağıma ve soluna baktım" demektir.
Yemen, arkasını Ka'be kapısına veren kimsenin sağ tarafına, Şâm da sol tarafına düştüğüne göre, burada Hicaz'ın güney ve kuzeyinde bulunan bütün diyarlar kasdedilmİş olabileceği gibi, hassaten Yemen ve Şâm adlarıyle anılan iki kıt'a da kasdolunmuş olabilir. Yemen ile Şam'ın faziletlerine âid olan diğer hadîslerden ikinci ihtimâl daha kuvvetli görünür.
Hicaz ile Yemen'in sahil tarafları Tıhâme'dir. Hicaz'ın doğusundan i'tibâ-ren Irak'a kadar uzanan yaylaya da Necd denir.
Kam, bir asırda yaşayan insanların tabakası; içlerinden bir peygamber çıkıp bir müddette yaşamış olanlar; ilim ehlinden bir tabaka... ma'nâlarına gelir. Nitekim "Hayru'l-kurûnikarni., "hadîsinde "Benim karn'ım"dan Peygamber'in muradı, kendisini görmüş olan sahâbîler tabakasıdır. Binâenaleyh "Şeytân'm karn'ı", şeytânın hizbi ve ümmeti demek olur.
Peygamber'in duasında Yemen ile Şam'ın bilhassa zikredilmesi, bu iki ik-lîmin mübarek olduğuna delâlet eder. Necd'in, yânî doğu halkının duadan mahrum bırakılmasmdaki hikmet de, hadîs metninde beyân edilmiştir. Orasının İlâhî gadab asarından olan şiddetli zelzeleler yatağı, fitne ocağı, şeytân hizbi yuvası olduğu Peygamber'ce bilindiği için, kendisi Rahmeten lil-Âlemîn iken, orası lehine duâ etmeye dili

27- Yüce Allah'ın:Ve rızkınızı siz herhalde tekzibe mi kalkışırsınız (el-Vakıa: 82) Kavli Babı [1625[52]]

İbn Abbâs, ("Rızkakum " yerine) "Şükrakum demiştir [1626[53]].

---

varmamıştır. Çünkü geçmiş olan ilâhî kaderi bilip dururken onun hilâfına duâ etmemek gibi yüce ve ince bir edeb gözetmiştir.
Bu hadîsin Buhârî tarafından yağmur isteme hadîslerinin sonunda getirilmesindeki hikmet şudur: Kıtlık ve pahalılık gibi büyük musibetlerde, azab emaresi sayılabilecek şiddetli gök gürültüsü ve şimşek esnasında tevbe, istiğfar ve Hakk'a dönüş sünnet olduğu gibi, zelzele ve benzeri -tekerrür ve çoğalması kıyametin yaklaşmasına alâmet olup, bâzı eski ümmetlere azab olmuş- müdhiş hâdiselerin zuhurunda da Allah'a sığınmanın meşru' ve sünnet olmasıdır.

[1625[52]] Bu başlığı yağmur isteme bâbları arasına girdirme vechi, bu âyetin, yağmur istemenin yıldızlarla olacağına kaail olanlar hakkında inmesidir, denilmiştir (Tef-sîru Abd İbnİ Humeyd).
Bu kelâmın baba uygunluğu şöyledir: Çünkü onlar fiilleri Allah'tan başkasına nisbet ediyorlar ve yıldızların onlara yağmur verdiğini; rızık verdiğini zannediyorlardı. Bu ise onların tekzîbi idi. Allah, kullan ve beldeleri için hayât sebebi kıldığı yağmurları yıldızlara nisbet etmekten onları nehyetti ve bunu kendisine izafe etmelerini -çünkü yağmur Allah'ın onlara ni'metidir- ve bu ni'mete karşılık şükrü O'na tahsîs eylemelerini emretti (Aynî).

[1626[53]] Bu ta'Iîkı, Abd ibn Humeyd kendi Tefsir7inde mevsülen rivayet ettiği gibi, Mansûr ibn Saîd de sahîh bîr isnâdla rivayet etmiştir. îbn Abbâs bu lâfzı, ya "Şukra rızkıkum" şeklinde hazfu muzâf üzere veya rızkı zikredip lâzımı olan şükrü irâde etme kabilinden bir mecaz saymıştır.

31-.......Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra, bize sabah namazını kıldırdı. Namazdan çıkınca yüzünü cemâate döndürdü de: "Bitir misiniz Rabb'ınız ne buyurdu?" diye sordu. Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Dedi ki: "Kullarımdan kimi bana mü'min, kimi kâfir (olarak) sabaha ulaştı. Her kim Allah 'ınfadlı ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o bana îmân etmiş; yıldıza îmân etmemiştir. Her kim defulân vefulân yıldızın nev'i (yânî batıp doğması) ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o da bana îmân etmemiş; yıldıza îmân etmiştir" buyurdu [1627][54].

[1627][54] Bu hadîste "Fulân ve fulân yıldızla yağmura kavuştuk" demenin küfr olması iki ma'nâyadır. Biri şirk ma'nâsına küfrdür. Çünkü mukaabili îmân olarak beyân edilmiştir. Yağmurun ve diğer kevnî hâdiselerin yıldızların fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri için.
Bir ma'nâsı da ni'mete küfrân, yânî nankörlük olabilir ki, bu da verici ve mâni' olucu olduğuna îmânları olup, nail oldukları rızktan dolayı Allah'ın fadl ve rahmetini anmayı unutmakla şirk ehline benziyerek yıldızlardan bahsedenler hakkında sâdık olur.
Her iki ma'nâca ilâhî lütuf ve ni'metleri yıldızlara atf ve isnâd eylemek, dînen yasaktır. Çünkü birinci ma'nâya göre küfr, sarîhdir. İkinci ma'nâya göre fahiş hatâdır. Bununla beraber ne şirk, ne de

28- Bab; Allah'tan Başka Hiçbir Kimse Yağmurun Ne Zaman Geleceğini Bilmez [1628[55]]

Ve Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den şunu söyledi: "(Gaybdan) beş şey var ki, onları Allah'tan başkası bilmez"[1629[56]]

---

küfrân maksûd olmaksızın, yalnız yağmurun hangi zamanda yağdığım beyân için: "Şu yıldız zamanında üzerimize yağmur yağdı" demekte hiçbir harâmhk yoktur. Zîrâ bunu söyleyen kimse, hesâb ehlinin fulân yıldızın nev'i dedikleri vakitlerde yağmur yağdırmak Allah'ın carî âdetidir demek ister (Tecrîd Ter., II, 842)

1628[55] Geçen babın ardından bunu ta'kîb ettirdi. Çünkü o bâbda yağmurun ancak AIlah'ın kazası ile ineceği ve yağmur indirmede yıldızların hiç te'sîri olmadığı vardı. Bunun kaziyyesİ İse, yağmurun ne zaman geleceğini, Allah'tan başkasının bilemiyeceğidir (Askalânî).

1629[56] Buhârî bunu Kitâbu'I-Imân'da, ve Lukrhân:31. âyetinin tefsîrinde "Fî hamsin = (Bunlar, Allah'tan başkasının bilemiyeceği) beş şey içindedir" lâfzıyle rivayet etmiştir.

el-Cinn Sûresi âyetinde yalnız rasûller istisna edilmiş olmasını Mu'tezile, evliyanın kerametini inkâra delîl edinmek istemişlerdir. Fakat bir rasûle tâbi' !- olan velînin, Allah'ın bildirmesiyle gayb işlerinden birine muttali' olması da-kendisi hakkında keramet olmakla beraber- tâbi' olduğu rasûlün mu'cizesidir. s_ Arada bir fark varsa, o da nebî ve rasûlün gayba ıttılâı, vahyin her nevi' ile olabildiği hâlde, velî yalnız ru'yâ veya ilham yoluyla muttali' olabilmesinden ve -. peygamberin ihbarı tahaddî yânî nübüvvet da'vâsına mukaarin olmasından ibâ-\ rettir. Evliyanın ale'l-ıtlak kerameti, Meryem'in Allah katından merzûk olması j' ve Âsaf ibn Berhıyâ'nın Belkıs'in tahtını bir anda celb etmesi hakkındaki âyet-i lerle de sabit olduğu gibi, bâzı kulların Allah'ın ilhâmiyle bâzı gayblara muttali' olabilmeleri,

32-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Gaybın anahtarı beştir ki, onları Allah'tan başkası bilemez: Yarın ne olacağını hiçbir kimse bilemez. Rahimlerde olacak şeyi hiçbir kimse bilemez. Hiçbir nefs yarın (hayr ve şerr) ne kazanacağını bilemez. Keza hiçbir nefs hangi arzda öleceğini bilemez. Hiçbir kimse de yağmurun ne zaman geleceğini bilemez"1630[57].

Buhârî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği şu hadîsle de sabittir:
"Hiç şübhe etmeyiniz ki, sizden evvelki ümmetlerde peygamber değilken mu-haddes yânî mülhem olanlar vardı. Benim ümmetimde de böylesi varsa, Umer'dir".
Müslim de Âişe'den bu hadîsi, yakın bir lâfızla rivayet etmiştir ki, bunda muhaddeslik Umer'e kasr edilmemiştir:
"Benim ümmetimde de onlardan varsa, şübhesiz Umer ibnu'l-Hattâb da onlardan biridir" (Tecrîd Ter., III,308-310'dan özetlendi).
1630[57] Gayb Bilgisi Hakkında Bâzı Âyetler ve Bir özetleme:
"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bunları bilmez.
Karada, denizde ne varsa hepsim O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey müstesna olmamak üzere, hepsi apaçık bir kitâbdadır" (el-En'âm: 59).
"De ki; Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez; onlar da ne zaman diriltileceklerini bilmezler"*(en-NemI:65).
"O saatin ilmi şübhesiz ki Allah 'in nezdindedir. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez- Şübhesiz Allah (herşeyi)

bilendir; herşeyden haberdârdır"(Lukmân:34).
Binâenaleyh, bahis konusu şu beş şeyi bilmek, hiçbir kimsenin tama' edebileceği hususlardan değildir. Taberî'nin rivayetine göre Âişe: Allah'tan başka her kimin gaybı bilebileceğini söyleyen kimse, yalan söylemiş ve Allah'a büyük bir iftirada bulunmuştur. Çünkü gaybı bilmek Allah'a mahsûstur. "Gaybı zann etmeye" gelince, ondan bahsetmekte be's yoktur. Zîrâ zannın mertebesi ne olursa olsun, hiçbir vakitte ilim mertebesini bulamaz. Çünkü ta'yîn ifâde etmez. "Şübhesiz zann, hakk'tan hiçbir şeyin yerini tutmaz"(Yûnus:36; en-Necm:28). İlâhî ilimde olup da Allah'tan başka kimseye ma'lûm olmayan mugayyebât hudûdsuz olup, el-En'âm'daki âyette mutlak olarak gayb ilmi Allah'tan başkasından nefy olunmuştur. Lukmân âyeti ile bu hadîste ise, mugayyebâttan yalnız "mefâtîhu'1-gayb" nâmı verilen bu beşi bahis konusu olmuştur. Demek ki, ikincisini birincisi tefsîr etmekte ve evvelkisindeki mutlaklık, beriki kayıdlarla mülâhaza edilmek gerekmektedir. Nitekim el-Cinn Sûresi'ndeki "Allah bütün gaybı bilendir. O gaybına kimseyi muttali' kılmaz. Meğer ki beğenip seçtiği bir kimse ola. Çünkü O bunun önünden, ardından gözetleyiciler dizer... "(el-Cinn:26-27) âyeti de, gaybm Allah'a hass olmakla beraber, Allah'ın dilediği bir kuluna mu'-cize veya keramet olarak, vahy veya ilham tarikiyle bâzı mugayyebâtı bildirdiğini gösterir.
Gayb ilminin Allah'a mahsûs olması, Allah'ın bildirmesi ile bâzı kullarının bâzı mugayyebâta muttali' olabilmelerine munâfî gelmediği, Allah'ın, Yûsuf Peygamber'den hikâyeten: "Her ikinize (gerek ru'yâda, gerek uyanıkken) rızkınız olacak hiçbir taam gelmez ki, o taam size gelmeden te 'vîtini (yânî ne key-fiyyette bir taam olduğunu) size evvelden haber vermiyeyim "(Yûsuf:37), ve îsâ Peygamber'den hikâyeten: "Bir de yiyeceğiniz ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri size haber verebilirim "(Âlu Imrân:49) âyetleriyle de te'yîd edilmiştir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

16-KİTÂBU'L-KUSÛF

(Güneş ve Ay Tutulması Kitabı)

1- Güneş Tutulması Sırasında Namaz Kılmak Babı 1631[1]

1-.......Ebû Bekre (Nufey ibnu'l-Hâris -R-) şöyle demiştir: Biz RasûluIlah(S)'m yanında idik. Derken güneş tutuldu. Peygamber, ri-dâsını ardından sürükleyerek kalktı ve mescide girdi. Biz de girdik. Bize güneş siyahlıktan sıyrılıncaya kadar iki rek'at namaz

1631[1] el-Kesf, keşf vezninde kesmek ma'nâsınadır;... kesf, Hakk Taâlâ'mn güneş ve ayı tutmak ma'nâsınadır.
el-Kusûf, kuöd vezninde, güneş ve ay tutulmak ma'nâsmadır. Perdelendikleri zaman ikinci bâbda "kesefe'ş-şemsu ve'1-kameru" denir. En güzeli, kamer'de hasf, güneş'te kesf denilmektir, el-İnkişâf^dahi, gün ve ay tutulmak demektir.. (Kaamûs Ter.).
el-Hasf, göz çıkarmak, yırtmak, yırtılmak, -müteaddi lâzım olur-; kesmek, pınarın suyu savulmak yâhud yere batmak, eksilmek, bir adamı mahallîyle yere geçirmek, dabbeyi yemsiz habs eylemek... ma'nâlarına gelir.
el-Kusûf; kuûd vezninde ikinci bâbdan bir mahal yere geçmek, ve ay tutulmak ma'nâsınadır. Bâzılarına göre kusûf, güneşe; ve husuf, aya isnâd olunup, "kesefeti'ş-şemsu ve hasefe'l-kameru" denir... (Kaamûs Ter.).

kıldırdı. Sonra: "Şübhesiz güneş ile ay hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Siz bunların böyle tutulduklarını gördüğünüzde, başınıza gelen bu hâl açılıncaya kadar namaz kılın ve duâ edin" buyurdu 1632[2].

2-.......Kays (ibn Ebî Hazım) şöyle demiştir: Ben İbn Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Şübhesiz güneş ile ay insanlardan hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Fakat bu güneş ile ay(m tutulmaları) Allah 'in âyetlerinden iki âyettirler. Siz bunları (tutulmuş) gördüğünüz zaman hemen kalkıp namaza durun " buyurdu 1633[3]

1632[2] Kusûf namazının meşrûiyyeti muttafakun aleyhtir. Sebebi bizzat kusûf olduğundan, kusûf zamanında kılınır ve tekerrürü ile tekerrür eder. Kusûf namazı müekked sünnettir; vâcib değildir. Güneşin cirmi ile ayın cirmi karanlıktan sıyrılmasından sonra, kusûf namazının vakti geçmiş olacağından, artık namazlar da kılınmaz.
Bâzı âlimler güneş ve ay tutulması sırasında kılman namazın teşriini şu
âyetin'işaretinden de sezmek istemişlerdir:"Hâhk'm âyetlerindendir. Siz güneş ile ay'a secde etmeyiniz de, bu dört âyeti yaratan Allah'a secde ediniz" (Fussilet: 37)
1633[3] "Siz bunları gördüğünüz zaman" sözündeki mensûb zamîrin tesnîye olmasından kusûf namazı ile husuf namazının her cihetçe hükmü bir olduğuna ve husuf namazının da cemâatle kılınabileceğine

3-....... İbn Umer (R), Peygamber (S)'den şöyle buyurduğunu haber verir dururdu: "Şübhesiz güneş ile ay hiçbir kimsenin ölümünden, ve de hayâtından dolayı tutulmazlar; lâkin bunlar, Allah'ın âyetlerinden iki âyettirler. Siz bunların tutulduklarım görünce hemen namaza durun"1634[4].

---

istidlal edilmiştir.

1634[4] Kusûf ile husuf hâdiselerinin vukuunda namaz kılmanın meşrûiyyeti Rasûlul-lah'ın kavi ve fiilleriyle sabit olduğu gibi, Kitâb ile de, ümmetin icmâı ile de sabittir. Fakîhler: "... Biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz" (el-tsrâ: 59) âyetini kusûf namazına delîl sayarlar. Zîrâ namaza ve duaya koyulmak, Allah'tan korkmanın lâzımıdır.

Hakk Taâlâ günlük, haftalık, hattâ yıllık vakit değişmelerinin hepsinde birer namaz meşru' kılmıştır. Bunlar gibi, her ufukta muayyen vakitlerde görülmeyen güneş ve ay tutulmaları da büyük ilâhî âyetlerden olup, bunların meydana geliş zamanlarında da İslâm dînince bir namaz tahsis edilmesinde garîb görülecek bir cihet yoktur. Bilhassa kıyamet hâllerini beyân sadedinde: " jJiij ı^sJi 'çJr'i .'JJ& Jl-^3 .j^Jı JJ lîıî - İşte göz (dehşetle) kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman... "(eI-Kıyâme:7-9) âyetinden de anlaşılacağı üzere, kıyamet alâmeti olarak bu kabilden bâzı felekî görünüşlerin de meydana geleceği Sâdık Haberci tarafından haber verilmiştir. Buna mukaa-bil: " ^jlflj ol ^

= Kıyametin subûtunun ne zaman olduğunu sana sorarlar.De ki: Onun ilmi ancak Rabb 'imin nezdindedir. Onun vaktini kendisinden başkası açık-layamaz. Göklere de ve yere de ağır basmıştır O. O size ancak ansızın gelir... "(el-A'raf: 187) âyetinin sarahatine binâen apansızın kopacak olan kıyametin de vakti ta'yîn üzere bilinmez. Bunun için kusûf ve husuf hâdiselerini tadarru', niyaz ve taabbud vesilesi ederek

4-....... el-Mugîre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamânında, oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu[1635[5]], İnsanlar: Güneş, İb-râhîm'in ölümünden dolayı tutuldu, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay, hiçbir kimsenin ölümünden ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Bunu gördüğünüz zaman hemen namaz kılın ve Allah'a duâ edin" buyurdu [1636[6]].

---

namaza koyulmak, imanlılara göre pek tabiî bir keyfiyettir. Bundan korkuya düşmekte de ayıblanacak birşey yoktur.

Husuf ve kusûf zamanlan, dakikası dakikasına; hattâ saniyesi saniyesine erbabı tarafından evvelce hesâb edilerek haber verilebilir. Çok tekrar eden tabiî hâdiselerden oldukları için vukû'Iarından korkuya ne mahall var demek de olmaz. Çünkü bu kevnî nizâmın çözülme günü demek olan kıyametin kopması miadının evvelden hesâb ve ta'yîn edilmiş bu gibi hâdiselerle birlikte vuku' bul-mayacağına hiçbir aklî delîl yoktur. İşte o büyük hâdisenin meydana gelme ânında bu, ilâhî âyetlerden biridir diyerek namaza,taabbud ve niyaza koyulanlara ne mutlu! (Tecrîd Ter., I, 4 74).

1635[5] Rasûlullah'ın oğlu İbrahim'in annesi, Mukavkıs'm Peygamber'e hediye ettiği Mâriye el-Kıbtıyye (R)'dir. En meşhur kavle göre, hicretin sekizinci senesi Zu'I-hicce'sinde doğmuş ve onsekiz ay yaşadıktan sonra vefat etmiş ve Bakî' mezarlığına gömülmüştür. Onaltı ay; onyedi ay sekiz gün; on ay altı gün yaşadığı hakkında da rivayetler vardır.

1636[6] îbrâhîm'in ölümü ile güneşin tutulması hâdisesini birbirine bağlayan, tutulmanın bu ölüm sebebiyle meydana geldiğini zanneden ve bu zannını konuşmala-rıyle etrafa yayan kimseler bulunduğu

2- Güneş Tutulması Esnasında Sadaka Vermek Babı

5-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu. Rasûlullah insanlara namaz kıldırdı. Şöyle ki: Namaza durdu ve ayakta durmayı uzattı[1637][7]. Sonra rükû' yaptı; rukû'u da uzattı [1638][8]. Sonra rukû'dan kalktı ve kıyamı yine uzattı ise de bu ikinci kıyamı, evvelki kıyamdan az sürdü. Sonra yine rukû'a vardı ve rukû'u uzattı ise de bu ikinci rukû'u evvelki rukû'undan kısa idi. Sonra secde etti ve sucûdu uzattı. Sonra ikinci rek'atta da ilk rek'atta yaptığı gibi

---

Peygamber tarafından haber alınınca, halk arasındaki bu yanlış düşünceler îrâd edilen belîğ bir hutbe ile izâle edilmiştir.
Güneşin hiçbir kimsenin ne ölümü, ne de hayâtı için tutulmuş olmayacağı hakkındaki bu hadîs, Ebû Bekr ile Mugîre gibi Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Ebû Mes'-ûd el-Bedrî, İbn Abbâs, İbn Umer ve Âişe {Radıyallâhu anhum) tarafından da rivayet edilmiştir.

[1637][7] İbn Abbâs hadîsinde birinci rek'atta "el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar.." denilmiş; Ebû Davud'un Sünen'indeki Urve rivayetinde, ikinci rek'attaki ilk kıyamda "Âlu İmrân Sûresi'ni okuyacak kadar..." denildiğinden, bu rek'atların ne kadar uzatıldığı tahmin edilebilir.

[1638][8] Rukû'u kıraatle değil, tesbîh ve tekbîr kabilinden zikrlerie uzatmıştır. Bu da el-Bakara'dan seksen âyet okuyacak süre kadar tahmin edilmiştir

yaptı [1639[9]]. Sonra güneş açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı. Akabinde insanlara hutbe yaptı. Şöyle ki: Allah'a hamd ve sena etti, sonra: "Şübhesiz ki, güneş ile ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman hemen Allah *a duâ edin, tekbîr alın, namaz kılın.ve sadaka verin " buyurdu [1640[10]]. Sonra da şunları söyledi: "Ey Muhammed ümmeti, Allah'a yemin ederim ki, erkek kulunun veya dişi kulunun zina edişinden dolayı Allah Taâlâ kadar kıskanç olan hiçbir kimse yoktur. Ey Muhammed ümmeti, Allah'a yemîn ederim ki, benim bilmekte olduğumu sizler bilseniz, muhakkak az güler, çok ağlardınız" [1641[11]]

[1639[9]] Kusûf namazının böylece uzatılması müstehâb olup, bu uzatma diğer cemâat namazlarında olduğu gibi, cemâatin rızâsına bağlı değildir. Zîrâ bu nadiren kılman namazlardan olduğu için, Peygamber'in kıldırdığı gibi kılınması gerekir

[1640[10]] Hadîsin bâb başlığına delîl olan fıkrası, bu "Sadaka verin" emridir.

[1641[11]] Bu hadîs ile diğerleri, kusûf namazından sonra hutbenin müstehâb olduğunu beyânda sarihtir. Bu hutbe cumua ve bayram hutbeleri gibi şartlarını câmi'dir.

Peygamber buradaki ve daha sonraki hutbede sahâbîler Peygamber'in verdiği haberlerde şekk hatıra getirmedikleri hâlde, haberi yemîn ile

3- Güneş Tutulması Sırasında "Es-Salatu Camiatun" Diye Nida Edilmesi Babı

6-.......Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibni Avf ez-Zuhriyyu, Abdullah ibn Amr(R)'den haber verdi. O: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutulduğu zaman "İnne's-salâte câmiatun (-Namaz toplayıcıdır)"

---

te'yîd etmesi Arab şivesi üzere haberi te'kîd etmek içindir.
Burada Allah'ın gayretinden maksad, bunun lâzımıdır: Ailesini, nâmûsu-nu kıskanan kimse, tecâvüz edenin cezasını tertîb ile ukubete uğratırsa, Allah da haramları işleyenlere şiddetli ceza hazırlamıştır demektir, Peygamber'in bu hutbesinin son fıkrası çok ma'nâlıdır. Peygamber'in bu sözündeki azamet ne kadar teemmül edilse az gelir. Hakîkaten "Allah'ın azametinin ne olduğunu, cürüm sahihlerinin uğrayacağı ilâhî intikaamm şiddetini, kıyamet hâllerini, ateş azabının şiddetini bilseniz" demektir ki, bunları müşâhade eden kimsede neşve ile dünyâ sevinci kalmayacağı bedîhîdir. Buradaki "Az gülerdiniz" demek "Gülmeğe hiç mecaliniz kalmazdı" demek olur.
Umudu korkusuna gâlib olanlar ise buna "Allah'ın geniş rahmetini; hilmi-nin, lûtfunun, kereminin derecesini bilseniz, ihmâle uğrattığınız sevâblı fiillerin kaçırılmasından devamlı ağlar; gülmeğe vakit bulamazdınız" ma'nâsmı verirler. Peygamber'in bu son sözleri Kur'ân'daki şu âyeti hatırlatıyor: "Artık irti-kâb etmekte oldukları günâhların cezası olmak üzere az gülsünler, çok ağlasınlar" (et-Tevbe: 82).

diye nida edildi, demiştir [1642[12]]

4- Güneş Tutulmasında İmamın Hutbe Yapması Babı

Aişe ile Esma: Peygamber (S) hutbe yaptı, dediler [1643[13]]

7- Bize Yahya ibnu Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bana el-Leys ibn Sa'd, Ukayl el-Eylî'den; o da İbnu Şihâb'dan tahdîs etti. H ve yine bana Ahmed ibn Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bize Anbese (ibnu Hâlid ibn Yezîd el-Eylî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus (ibnu Yezîd el-Eylî), İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Urve, Peygamber'İn zevcesi ÂİŞe'den

---

[1642[12]] Bâzı rivayetlerde "Eni's-salâtu câmiatun"; bâzılarında "Bi-salâti câmiaten" (bu kitabın 23. hadîsinde); diğer bâzılarında da burada olduğu gibi "İnne's-salâte câmiatun"şeklinde zabtolunmuştur.
Hepsinin ma'nâian "Cemâatle namaza hâzır olun" demektir.
Kusûf namazında ezan da, ikaamet de meşru'-değildir. Bu ta'bîrler ezan ve ikaamet yerine geçmiş olur.

[1643[13]] Aışe'nin hadisi "Güneş tutulması esnasında sadaka vermek" babında mevsû-len geçti. Esmamın hadîsi ise aynı kitabın 16. babında gelecektir. İşte bütün bu rivayetler, kusûf namazından sonra hutbe yapmanın delili oluyor.

tahdîs etti; o şöyledemiştir: Pey-gamber'in hayâtında güneş tutuldu. Peygamber (S) hemen mescide çıktı. İnsanlar O'nun arkasında saff oldular. Rasûlullah Allâhu Ekber diyerek tekbîrini aldı, müteakiben uzun bir kıraatle Kur'ân okudu. Sonra Allâhu Ekber deyip uzun bir rükû' yaptı. Sonra Semiallâhu litnen hamideh deyip doğruldu. Secdeye gitmedi ve uzun bir kıraat daha yaptı. Bu ikinci kıraati birinci kıraatten daha kısadır.Sonra Allâhu Ekber deyip uzun bir rükû' daha yaptı. Bu ikinci rükû' birinciden daha kısadır. Sonra Semiallâhu litnen hamidehu, Rabbena ve lekel-hamdu dedi. Sonra secde yaptı. Bu secdeden sonra sonuncu (yânî ikinci) rek'at içinde de, birinci rek'attakiler gibi yapıp söyledi. Böylece Peygamber dört secde içinde dört rukû'u tam kemâle ulaştırdı. Namazdan çıkmadan önce de güneş açıldı. Sonra Rasûlullah hutbe yapmak üzere ayağa kalktı ve lâyık olduğu sıfatlarla Allah'a sena etti. Bundan sonra da: "Güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Onlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Siz bunların tutulmalarını gördüğünüzde hemen namaza sığınınız" buyurdu. (Zuhrî, yukarıdaki senedde geçen "Bana Urve

tahdîs etti" sözü

üzerine atıf olarak şöyle dedi:) Ve Kesîr ibnu Abbâs tahdîs ediyordu ki, baba bir kardeşi olan Abdullah ibn Abbâs "Güneşin tutulduğu gün" hadîsini, Urve'nin Âişe'den rivayet ettiği hadîs gibi tahdîs ederdi 1644[14]. Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye: Senin kardeşin Abdullah ibnu'z-Zubeyr Medine'de güneş tutulduğu gün {adedde ve hey'ette) sabah namazı gibi kıldı; iki rek'at üzerine ziyâde etmedi, dedim. Urve: Evet, öyle yaptı; çünkü o sünneti tecâvüz etti, dedi 1645[15].

1644[14] Bu ifâdeden Abdullah ibn Abbâs'ın rivayetinin Hz. Âişe'nin rivayetine muvafık olduğu sabit oluyor. Nitekim bunu Müslim de böyle tesbît etmiştir.

1645[15] İsmâîlî'nin rivayetinde: Ben Urve'ye: Vallahi senin kardeşin Abdullah ibn Zu-beyr böyle yapmadı. Kendisi Medîne'de bulunup, Şam'a yürümek istediği zamanki güneş tutulmasında (adedde ve hey'ette) sâdece sabah namazı gibi kıldırdı, dedim. O da: Evet; öyle yaptı, dedi (Bu Kusûf Kitâbı'mn sonundaki 23. hadîsi ta'kîb eden rivayetteki hadîs).

İbn Hazin, Peygamber'in güneş tutulması namazlarının birinde iki rek'at namaz kıldırıp; iki rek'atm birinde "Ve'n-Necm Sûresi"ni okuduğuna dâir el-Hasen el-Basrî'nin mürsel rivayetini aldıktan sonra, şöyle demiştir: Seleften bir taife bununla amel etmiştir. Ezcümle Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R) de kusûfta diğer namazlarda olduğu gibi, yalnız-iki rek'at kıldırmıştır. Kardeşi Urve ibnu'z-Zubeyr onu hatâya nisbet etmiştir derlerse, biz Urve'yi hatâya nisbet etmeyi daha hakklı buluruz. Zîrâ Abdullah ibnu'z-Zubeyr Rasûlullah'm sahâbîsidir ve bildiği ne ise, onunla âmil olmuştur. Urve ise, bilmediği bir şeyi inkâr

5- Bab: Kişi (Fark Gözetmeksizin) "Kesefeti'ş-Şemsu'" Yahud "Hasefeti'ş-Şemsu" Ta'birlerini Söyler Mi?

Ve Yüce Allah: "Fe haşefe ı-kameru" (ei-Kiyâme: 8) buyurdu 1646[16].

8-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) güneş kusûf ettiği, yânı tutulduğu gün namaz kıldırdı. Şöyle ki; ayağa kalktı, Allâhu Ekber diye tekbîr aldı ve uzun bir kıraatle

---

etmiştir (Tecrîd Ter., 111,223).

Metindeki kelâmdan, kusûf namazının herbir rek'atında iki rükû' yapılmasının sünnet olduğu istidlal edilmiştir

1646[16] et-Kesfve -noktalı hâ ile- el-Hasf kelimeleri hakkında bu kitabın ilk haşiyesinde açıklama geçmişti. Bu iki kelime, lügat bakımından müteradiftir. Güneş İle ayın tutulmalarına "Kusûfân" ve "Husüfân" denir. Cevherî'nin es-Sahâtı'mda mu-sâvî olarak "Kesefeti'ş-şemsu" ve "Hasefe'l-kameru" denilebileceği beyân edilmekle beraber, "Husufun kamer hakkında kullanılmasının daha güzel olacağını zikretmiştir.

Buharı ve Müslim'in rivayetlerinde, güneşe ve aya tahsis etmeksizin her iki lâfız birbiri yerine kullanılmıştır.

Buhârî bu başlıkta aynı mes'eleyi ele alıp, her iki ta'bîrin kullanılabileceğini göstermiş ve bu arada Kur'ân'ın kamer hakkında husuf ta'bîrini kullanmasından dolayı, ay hakkında Kur'ân'a uyarak, bunun daha güzel olacağını bildirmiş oluyor.

okudu. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra başını rukû'dan kaldırıp Semiallâhu limen hamidehu dedi. Ve yine olduğu gibi ayakta dikildi. Sonra uzun bir kıraat yaptı. Bu kıraati birinci kıraatinden az sürdü. Sonra yine uzun bir rukü' yaptı ise de, bu ikinci rukû'u birinci rukû'undan kısa idi. Sonra uzun bir secde yaptı. Bundan sonra sonuncu, yânî ikinci rek'at içinde de birinci rek'attaki işler gibi yaptı. Sonra güneş açılmış olduğu hâlde selâm verip namazdan çıktı. Akabinde insanlara bir hutbe yaptı da, güneş ve ay tutulmaları hususunda: "Şübhesiz güneş ve ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı husuf etmezler; yânî tutulmazlar. Sizler bunların tutulduğunu gördüğünüz zaman hemen namaza sığınıp iltica ediniz" buyurdu.

6- Peygamberin "Allah, güneş ve ay tutulması ile kullarım korkutur" Sözüne Aid Bab

Ve bu sözü Ebû Mûsâ Peygamber'den olmak

üzere söylemiştir 1647[17].

9- Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd ibnu Zeyd, Yûnus (ibn Ubeyd)'dan; o da el-Hasen el-Basrî'den tahdîs etti. Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Velâkin Yüce Allah bu âyetle kullarını korkutur" buyurdu.

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Abdulvâris ibnu Saîd, Şu'be ibnu'I-Haccâc, Hâlid ibn Abdillah ve Hammâd ibn Seleme yukarıda adı geçen Yûnus ibnu Ubeydillah'tan yaptıkları rivayetlerinde "Allah bununla kullarını korkutur" kısmını zikretmediler 1648[18].

Ve bu hadîsi Mübarek ibn Fudâle'den, o da el-Hasen'den rivayet etmekte Mûsâ (ibn İsmâîl el-Tebuzekî veya İbn Dâvûd ed-Dabbî), Yûnus ibn

---

1647[17] Buhârî bu sözü sekiz bâb sonra mevsûlen rivayet etmiştir.

1648[18] Buhârî, Abdulvâris, Şu'be ve Hâlid'in bu hadîslerini bu Kusûf KItâbı'mn bâb-ları içinde mevsûleıı rivayet etmiştir. Sonuncusunun yânı Hammâd ibn Seleme'nin hadîsini ise Taberânî, Haccâc ibn MInhâl tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmişti

Ubeyd'e mutâbaat etmiştir. Bu mutâbaa hadîsinde el-Hasen şöyle demiştir: Bana Ebû Bekre, Peygamber (S)'den haber verdi ki, Peygamber: "Şübhesiz Allah bunlarla kullarını korkutur" buyurmuştur.

Ve yine bu hadîsi el-Hasen'den rivayet etmekte Eş'as ibnu Ab-dilmelik, Mübarek ibn Fudâle'ye mutâbaat etmiştir (Ancak bunda "Allah'ın bunlarla kullarını korkutması" fıkrası yoktur; bu da mutabaatta şart değildir) 1649[19].

1649[19] Bu mutâbaalar ile de o fıkranın subûtu daha ziyâde kat'iyyet kazanmış oluyor. Güneş ve ay bizzat Allah'ın âyetlerinden olduğu gibi, bunların tutulmaları da -Peygamber'in birçok hadîslerinde buyurduğu üzere- birer âyettir. Güneş ve ay tutulması hakkındaki ilmî izahlar, bunların Allah'ın azamet ve kudretine delâlet eden birer âyet olmalarını küçültmek değil, bilhassa daha da takviye eder.

Allah bazen bu âyetleri kullarına kendini hatırlatmak, daldıkları gafletlerden uyarmak, sonsuz kudretini ve te'dîbini sezdirerek onları korkutmak için de kullanır. Zelzele, yıldırım ve diğer tabiat hâdiselerini de bunun için kullanır. Bunda ilme aykırı düşecek hiçbir taraf yoktur. Bu gibi tabiat olaylarını korkutmak için vâsıta yapacağını şu âyetinde belirtmiştir:" u^ Vt ob,S'L J-.J; ûj = Biz (kudretimizin beyyinât ve alâmetleri olan) âyetlerimizi ancak kullarımızı korkutmak için göndeririz"(el-Isrâ: 59).

Demek bütün tekvînî ve tenzîlî âyetlerinin hedefi budur. Bu hususta Fussi-Iet:37. âyeti de zikredilebilir.

Buna göre yalnız güneş ve ay tutulmalarında değil, zelzele, şiddetli rüzgâr, tûfân, gündüz karanlığı gibi herhangi korkunç bir tabiat hâdisesi vukû'unda Allah'a sığınma, O'na duâ ve niyazda bulunma tavsiye edilmiş oluyor

7- Güneş ve Ay Tutulması Sırasında Kabir Azabından Allah'a Sığınma Babı

10- Bize Abdullah ibn Mesleme, İmâm Mâlik'ten; oda Yahya ibn Saîd'den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den tahdîs etti ki, bir Yahûdî kadın'[1650[20]] (atıyye) istemek üzere Âişe'ye gelmiş de ona: Allah seni kabir azabından korusun, diye duâ etmiştir. Bunun üzerine Âişe (R) RasûluIIah'a: İnsanlar kabirlerinde azâb edilirler mi? diye sormuş. Rasûlullah da: "Ondan, yânı kabir azabından Allah'a sığınırım" demiştir. (Âişe dedi ki:) Sonra Rasûlullah, (oğlu İbrâhîm'in son demlerini yaşadığını haber aldığından) sabah vakti bir bineğe binip çıktı. Derken güneş tutuldu. Kuşluk vaktinde döndüğünde Rasûlullah (mescid bitişiğinde zevcelerine âid olan) hücrelerin aralarına uğradı. Sonra kalkıp namaza durdu. İnsanlar da O'nun

---

[1650[20]] Bu Yahûdî kadının ismi hakkında belli bir rivayete rastlanmamıştır. Âişe'nin yanma gelenlerin iki Yahûdî kocakarı olduğu da rivayet edilmiştir

arkasında dikilip namaza durdular. Şöyle ki: Rasûlullah uzun bir kıyam yaptı. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra başını rukû'dan kaldırdı ve uzun bir kıyam daha yaptı. Bu ikinci kıyam, birinci kıyamdan kısa oldu. Sonra bir uzun rükû' daha yaptı. Bu da ilk rukû'dan kısa sürdü. Sonra başını rukû'dan kaldırıp secdeye vardı. Sonra kalktı ve uzun bir kıyama durdu. Bu kıyam da birinci kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzun bir rukû'a vardı ise de, bu da evvelki rukû'dan kısa sürdü. Sonra başını kaldırıp secdeye gitti. Sonra uzunca bir kıyama durdu ise de, bu da evvelki kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzunca bir rukû'a vardı ise bu da birinci rukû'dan kısa sürdü. Sonra rukû'dan başını kaldırıp secdeye vardı. Ve namazdan çıktı [1651][21]. (Hutbede) Allah ne söylemesini diledi ise onları söyledi. Sonra sahâbîleri-ne kabir azabından (Allah'a) sığınmalarını emretti [1652][22].

[1651][21] Hz. Aişe'nin buradaki kusûf namazı ta'rîfine göre, bu namazın iki rek'atında ikişer kıyam ile ikişer rükû' ve birer de secde yapılmıştır
[1652][22] Hadîsinbâb başlığına delîl olan kısmı bu son fıkrasıdır. Nitekim baş tarafında da Yuhûdî kocakarının Âişe'ye kabir azabından koruma duası yapması sebebiyle, Aişe'nin bunu Rasûlullah'tan sorması fıkrası da başlığa delildir. Yahûdî kadınların bunu Âişe'den evvel öğrenip

8- Kusüf Namazında Sucüdün Uzatılması Babı

11-.......Bize Şeybân (ibn Abdirrahmân), Yahya (ibn Ebî Kesîr)'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Abdullah ibn Amr'dan tahdîs etti. Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutulduğunda "İnne's-salâte câmiatun (— Şübhesiz namaz toplayıcıdır -toplayacaktır-)" diye nida edildi. Bunun akabinden Peygamber (S) bir rek'atta iki kerre rükû' yaptı. Sonra kalkıp, yine bir rek'atta iki kerre rükû' yaptı. Sonra (ka'deye) oturdu. Sonra (ka'dede iken) güneş açıldı. Râvî (Ebû Seleme yâhud Abdullah ibn Amr) dedi ki: Âişe.bana: Daha evvel ömrümde bu

---

haber vermeleri, kabir azabını eski peygamberlerin de ümmetlerine haber verdiklerini düşündürür. Eldeki Tevrat nüshalarında değil kabir azabı, âhiret bahsi de yoksa da, Tevrat'ın elde bulunmayan kadîm nüshalarında mevcûd olduğuna delâlet eder.
Kur'ân-ı Kerîm'de de kabir azabına işaret eden yerler vardır. Tâhâ: 124. âyeti ile et-Tekâsur Sûreşi'ni buna işaret sayanlar olduğu gibi, Katâde ile Rabî ibn Enes de '_'y*V ^-^-= Biz onları iki kerre azâblandtracağu"(et-7evbe:l0l) âyetinin tefsîrinde, iki kerre azabın, biri dünyâda olacağını, diğerinin de kabir azabı olduğunu söylemişlerdir (Kastâllânî)

kadar uzun süren bir su-cûdda bulunmamıştım, dedi [1653[23]].

[1653[23]] Hadîsin son kısmı bâb başlığına kuvvetli bir delildir. Bu kusûf namazı da iki rek'at olarak kılınmıştır. Metindeki "Fî secdetin" ta'bîri "Bir rek'at içinde" demektir. Terceme de böyle yapılmıştır. Bu iki rek'atın her birinde iki defa rükû' yapılmış, secdeler de çok uzun sürmüştür. Kusûf namazında secdelerin diğer namazlardan daha uzun olduğu hakkındaki hadîsler Âişe, Esma bintu Ebî Bekr, Ebû Hureyre, Abdullah ibn Amr, Ebû Mûsâ, Semure ibn Cundeb ve diğer sa-hâbîler tarafından müteaddid lâfızlarla rivayet edilmiştir.

Fakîhlerden.bir takımı rivayet tarîklerinin en kuvvetlilerine tutunmuş ve bu cümleden Âişe, İbn Abbâs ve Abdullah ibn Amr'in iki rek'atta ikişer rükû' ile ikişer sucûd rivayetlerine yapışmışlardır.

Her rek'atte birden ziyâde rukû'u kabul etmeyen Haneffler de diğer sahîh hadîslere tutunur ve bu iki rukû'iu hadîsleri te'vîl ederler.

Birden ziyâde rükû' rivayetlerinin menşeini İmâm Muhammed şöyle îzâh eder: "Pek muhtemildir ki, Peygamber (S) rukû'u diğer namâzlardakinden fazla uzatmış olduğu için, birinci saffta olanlar -imâm kavmeye kalktı zannıyle- başlarını kaldırmışlar, geri safftakiler de onlara uymuşlar. Birinci safftakiler Ra-sûlullah'ı hâlâ rukû'da görünce tekrar rukû'a varmışlar, geridekiler de onlara bakarak tekrar rukû'a varmışlar. Rasûlullah kalkınca geri safftakiler iki defa rükû' edildi zannederek, kendi meşhûdlanna göre rivayette bulunmuşlar. Mü'-minlerin annesi Âişe kadınlar saffında veya hücrelerin birinde, İbn Abbâs da yaşının küçüklüğü hasebiyle çocuklar saffında bulundukları için, geride olanların zannedebilecekleri tarzda rivayette bulunmuş olabilirler. Rukû'un taaddüdü hadîsleri çok kuvvetli olmakla beraber, anlatışlarda farklılıklar vardır. Binâenaleyh hüccetliğe elverişli değildir".

Hulâsa, rivayet tarîklerine bakılırsa, bu hadîslerin hepsi de sahîh veya ha-sendir. Bundan dolayıdır ki, hangi birine tutunmuş bir taife varsa, onlara karşı rivayetler tenkîd yolundan diğer sahîh hadîsler ile veya kıyâs ile ihticâc edilegelmiştir.

9- Kusüf Namazının Cemaat Halinde Kılınması Babı

Abdullah ibn Abbâs, Zemzem'in gölgeliğinde, topluluğa bu namazı kıldırmıştır 1654[24]. îbn Abbâs'ın oğlu Alî, insanları namaz için toplamıştır 1655[25].

İbn Hazm, Peygamber'in kusûfların birinde iki rek'at namaz kıldırıp, iki rek'atın birinde Ve'n-Necmi Sûresi*ni okuduğuna dâir Hasen Basrî'nin mürsel rivayetini aldıktan sonra, şöyle der: "Seleften bir taife bununla amel etmiştir.

Bu cümleden olarak Abdullah ibnu'z-Zubeyr (Radiyallâhu anhuma) da kusûf-ta diğer namazlarda olduğu gibi, yalnız iki rek'at kıldırmıştır. Kardeşi Urve ibnu'z-Zubeyr onu hatâya nisbet etmiştir derlerse, biz Urve'yİ tahtıe etmeyi daha hakklı buluruz. Zîrâ Abdullah İbnu'z-Zubeyr, Rasûlullah'ın sahâbîsidir ve bildiği ne ise onunla amel etmiştir. Urve ise bilmediği bir şeyi inkâr etmiştir". Bununla beraber İbn Hazm, sıhhati sabit olmuş hadîslerin hepsi ile amel etmeyi caiz görür (Tecrid Ter., III, 322-323).

Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in kusûf namazını, sabah namazı gibi birer rükû' H ile kıldırdığı ve kardeşinin onun bu fiilini sonradan sünnete tecâvüz saymasını, "_., Buhârî bu Kusûf Kitâbı'nın sonuncu babının altındaki mutâbaa hadîsinde tes-bît etmiştir (Kitâbu'l-Kusûf, 19. bâb, 23. hadîsin devamı).

1654[24] Bu ta'lîkı eş-Şâfiî İle Saîd ibn Mansûr beraberce Sufyan ibn Uyeyne'den; o da Süleyman el-Ahvel'den olmak üzere tahrîc etmişlerdir

1655[25] İbn Hacer: Bu habere mevsûl olarak vâkıf olamadım, demiştir. îbn Abbâs'ın oğlu Alî, hicrî 40. yılda, Alî'nin öldürüldüğü gece doğmuş, bu sebeble kendisine onun adı ve künyesi verilmiştir. Tâbiî'dir. Doğumu 40, Ölümü 114 veya 118 hicret yılındadır. Kendisi

İbn Umer de halka cemâatle kusûf namazı kıldırrmıştır [1656[26]].

12-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutuldu da Rasûlullah şöylece namaz kıldırdı: Namaza durdu ve takriben el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar süren uzun bir kıyam yaptı. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra rukû'dan yükselip birinci kıyamdan kısaca olmak üzere, uzun bir kıyam daha yaptı. Sonra ilk rukû'dan kısaca olmak üzere, uzun bir rükû' daha yaptı. Sonra secdeye vardı. (İki secde yaptıktan) sonra, uzun bir kıyam daha yaptı ve bu kıyam, ilk kıyamdan kısa oldu. Sonra ilk rukû'dan kısa olmak üzere uzun bir rükû' yaptı. Sonra bu rukû'dan yükselip yine ilk kıyamdan kısa süren, uzun bir kıyam daha yaptı. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı ki, bu rükû' ilk rukû'dan kısa sürdü. Sonra secde yaptı.

---

bütün Abbasî Halîfeleri'nİn dedesİdir. Çok secde ettiği için es-Seccâd lâkabıyle meşhurdur (Aynî, Kastallânî).

[1656[26]] Bundan önceki haberin bakiyyesi olmak muhtemildir. İbn Ebî Şeybe bunun ma'-nâsıyle bir haberi mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî'nin bunların hepsi ile muradı, kusûf namazında cemâatin meşrûiy-yetine şah id getirmektir

(Secdelerden) sonra güneş açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı[1657[27]]. Akabindeki hutbede:

"Şübhesiz güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmazlar. Binâenaleyh sizler bunu (yânî bu ikisinden birinin tutulmasını) gördüğünüzde hemen Allah 'ı zikrediniz" buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, biz seni (namaz içinde) durduğun yerden bir şeye elinle uzandığını gördük. Sonra (yine namaz içinde) irkilip geri geri geldiğini gördük, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Şübhesiz ben cenneti gördüm ve elimle bir salkıma uzandım. Eğer ben o salkımı ele geçirebilseydim, dünyâ bakî kaldıkça ondan yerdiniz (de tükenmezdi)[1658[28]]. Ve bana ateş de gösterildi. Öm-

---

1657[27] îbn Abbâs'tan rivayet olunan kusûf namazları ta'rîfi üçer rukû'lu ve ikişer ru-kû'Iu olmak üzere iki türlüdür. Bu rivayetteki ta'rîfi ikişer rukû'lu ve uzun kı-yâmlı, uzun kırâatli ve uzun rukû'lu olarak, Hz. Âişe tarafından rivayet edilip, daha önce geçmiş olan kusûf namazı ta'rîfine uygun olanıdır.

1658[28] Cennet taamının dünyâya müsâade edilmemesindeki hikmeti beyân için sarihlerin kimi: Cennetin yemişleri " Kesilmeyen, yasak da edilmeyen... "(eI-Vâkıa:33) âyeti hükmünce, devamlı ve bakîdir; dünyâ ise fânîdir. Fena bulacak yerde, fena bulmayan ni'met yakışmaz; kimi de: Eğer insanlar onu görmüş olaydı îmânları, îmân bi'ş-şahâde olurdu, hâlbuki onlar gaybe îmân ile mükellef olup, el-

rümde bugün gördüğüm kadar çirkin, berbad hiçbir manzara görmemiştim. Ve cehennemin ahâlîsinin çoğunu da kadınlar olarak gördüm" buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, ne sebeble (kadınların çoğu cehennemlik oluyorlar)? diye sordular. Rasûiullah: "Küfürleri sebebiyle" buyurdu. Allah'a îmân etmiyorlar mı? yenildi. Rasûlul-lah: "Kocalarına karşı ni'mete nankörlük ederler. İyiliğe karşı küf-rân ederler. Onlardan birine bütün ömür boyu (yâhud bütün zaman) iyilik etsen de sonra senden (hoşlanmadığı ufacık) bir şey görse: Senden hiçbir hayr görmedim ki, der" buyurdu 1659[29].

En'âm: 158. âyeti mûcebince tevbe kapısı belki kapanırdı. Hâlbuki îmân ve tevbeden nasîb alacak çok kimseler vardı. Bu men' işte onlar hakkında büyük -bir lütuf olmuştur, demişler. Kimi de: Cennet amellerin mükâfatıdır. Bu da ancak âhırette olur. Onun için bu âyetin izhârı men' olundu, demişlerdir. Bu görüşlerin hepsi aklî olup, naklî delîle dayanmıyor.

1659[29] Hadîsin son fıkrası, kadınların daha çok hislerine ve duygularına mağlûb olduklarını ve buna göre hüküm verdiklerini anlatmaktadır.

10- Güneş Tutulmasında Kadınların Erkeklerle Beraber Namaz Kılmaları Babı [1660][30]

13-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Güneş tutulduğu vakitte ben, Peygamber'in zevcesi Âişe'nin yanına geldim. Bir de gördüm ki, insanlar hep ayaktalar; namaz kılıyorlar. Âişe de di-kelmiş, namaz kılıyor. İnsanlara ne oluyor? dedim. Âişe, eliyle gök-yüzüne doğru işaret etti de: Subhânallâhi dedi. Ben^ Bu bir âyet mi (yânî azâb veya kıyamet alâmeti mi)? diye sordum. Âişe başıyle evet diye işaret etti. Esma dedi ki: Bunun üzerine ben de namaza durdum. (Kıraatin uzamasından dolayı) nihayet üzerime baygınlık geldi. Ben (yanımdaki kırbadan) başımın üstüne su dökmeğe başladım. Rasü-lullah namazdan çıkınca Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda

---

[1660][30] Buhârî bu başlıkla, kadınları bundan men' edenlerin kavlini redde işaret etmiştir. Bu, Sevrî ve bâzı Kûfeliler'den menkûl olup, kadınlar teker teker namaz kılarlar, demişlerdir (İbn Hacer).

görmüş olmayayım. Bana vahy olundu ki, sizler kabirlerde Mesth Deccâl (yüzünden çekilecek) fitnelere benzer, yâhud ona yakın bir imtihana uğratılacaksınız". Aradaki râvî: Esma bu ta'bîrlerin hangisini söyledi, bilmiyorum, dedi. "(Kabre girdikten sonra) her birinize gelinecek de kendisine: Bu zât hakkın^ daki (yânî Muhammed hakkındaki) bilgin nedir? diye sorulacak. Mü *-min yâhud yakın sahibi olan kimse -Râvî: Esmâ'nın hangi sözü söylediğini bilmiyorum, dedi-: O, Muhammed'dir. O, Allah'ın Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de da'vetine icabet edip îmân getirdik ve (eserine) uyduk, diyecek. Bu cevâb üzerine o şahsa: Yat da iyice rahat et; biz senin kat'îinanıcı olduğunu bildik, denilecek. Kabirdeki kimse münafık yâhud kalbinde şübhe olan biri ise -Râvî yine, Esmâ'nın bu sözlerden hangisini söylediğini bilmiyorum, dedi- o soruya karşılık: Ben bilmiyorum. İşittim. İnsanlar bir-şeyler söylüyorlardı, ben de onu söyledim, diye cevâb verecektir".

11- Güneş Tutulması Sırasında Köleye Hürriyet Vermeyi Seven Kimse Babı

14-.......Burada Esma: Yemîn ederim ki, Peygamber (S) güneş tutulması dolayisıyle köle azâd etmeyi emretti, demiştir [1661[31]].

12- Mescid İçinde Güneş Tutulması Namazı Kılınması Babı

15-.......Bana Mâlik, Yahya ibnSaîd'den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etmiştir. Bir Yahûdî kadın birşey istemek için Âişe'nin

---

1661[31] Köle azad etmeyi tavsiye etmesi, bunun iyilik vecihlerinin en yükseği olmasın-dand.r. Yoksa buna imkân bulamayanların diğer iyilik yollarından hangilerini yaparlarsa girişmeleri mendûbdur. Buradaki emr, vucûb için değil, nedb vd ıî£iq£ eder.Peyga,?ber'İLn bu emrinde bir hikmet de-şu idi: Mü'minlerin tahayyül bile arm nTanaT f "^ olmak için, can azâd etmelerini, AllaS kuL kaama en S- ?nbînnden hÜrdyete Cıka™ala"nı hâtıra getirmek, bu ma-kaama en munasıb olan vasiyetlerdendir. Nitekim başka bir hadîste MrlZLrT' AHak Tam dQ QZâd °lmm her uzvu™ ****- °*M edenin bir uzvunu cehennem ateşinden azâd eder" buyurulmustur. Efdal olan işte budur. Buna gücü yetmeyen de: " & & £ juı ^ = Cehennem ateşinden hiç olmazsa yarım hurma sadaka vererek korununuz" vasıyyeti ile amel etmesi gerekir (Tecrıd Ter., 111,343.344)

yanına gelmiş ve ona: Allah seni kabir azabından korusun diyerek duâ etmiş. Bunun üzerine Âişe, Rasûlul-lah'a: İnsanlar kabirlerinde azâb edilirler mi? diye sormuş. Rasûlul-lah da: ' 'Ondan (yânî kabir azabından) A ilah 'a sığın ınm" buyurmuştur. Sonra Rasûlullah, (oğlu İbrahim'in vefatı sebebiyle) sabah vakti bir bineğe binip çıktı. Derken güneş tutuldu. Rasûlullah kuşluk vaktinde (cenazeden) döndü de (ailelerine mahsûs olan) hücreler arasına uğradı 1662[32]. Sonra (mescidde) ayağa kalkıp namaza durdu. İnsanlar da arkasında namaza durdular. Rasûlullah uzun bir kıyam yaptı, sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra rukû'dan yükselip uzunca bir kıyam daha yaptı. Bu, evvelki kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı; bu da evvelki rukû'dan kısa sürdü. Sonra rukû'dan yükseldi ve uzun bir secde yaptı. Sonra ayağa kalktı, yine uzun bir kıyam yaptı. Bu da evvelki

---

1662[32] Ailelerine mahsûs olan bu hücreler, mescide bitişik olduğu için "Hücrelere uğradı, sonra ayağa kalkıp namaza durdu" demesi, bu namazın mescid İçinde kılındığını ifâde ediyor. Müslim'deki Süleyman ibn Bilâl rivayetinde mescidde kılındığı sarahatle İfâde edilmiştir. Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı da burasıdır. Bundan dolayı güneş tutulması namazı sahrada kılındığı gibi, mescidde kılınması da sünnet oluyor.

kıyamdan kısadır. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Bu rükû' da evvelkinden kısadır. Sonra tekrar uzun bir kıyam yaptı. Bu da evvelki kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı ki, bu da evvelki rukû'dan kısadır. Sonra secde yaptı. Bu secde, evvelki sucûddan kısa sürdü. Sonra namazdan çıktı. Müteakiben Rasûlullah (hutbede) Allah ne söylemesini diledi ise onları söyledi. Sonra sahâbîlerine kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretti.

13- Bab:

"Güneş hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmaz".

Bu hadîsi Ebû Bekre Nufey' îbnu'l-Hâris, Mugîretu'bnu Şu'be, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Abdullah ibn Abbâs ve Abdullah ibn Umer -Allah onlardan razı olsun- rivayet etmişlerdir [1663[33]].

16-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir:

[1663[33]] Bu, sahâbîlerin haber verilen şu rivayetlerinin hepsi, bu kitabın bâblarında mev-sûlen nakledilmiş bulunmaktadır

Rasûlullah (S): "Güneş iie ay, hiçbir kimsenin ölümünden, ve hayâtından dolayı tutulmazlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunların tutulduklarını görünce hemen namaza durun" buyurdu.

17-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûluliah zamanında güneş tutuldu. Peygamber ayağa kalkıp insanlara namaz kıldırdı. Şöyle ki: Kıraati uzattı. Sonra rukû'a vardı ve rukû'u uzattı. Sonra rukû'dan başını kaldırdı ve tekrar kıraati uzattı. Bu ikinci kıraati, birinci kıraatinden kısarak idi. Sonra tekrar rukû'a vardı ve bu rukû'u birinci rukû'undan biraz eksik uzattı. Sonra rukû'dan başını kaldırdı. Akabinde iki secde yaptı. Sonra ayağa kalktı ve bu ikinci rek'atta da birinci rek'atta yaptığı gibi yaptı. Sonra hutbeye kalktı da: "Şübhesiz güneş ile ay, hiçbir kimsenin ölümü, ve hayâtı için tutulmazlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir ki, Allah bunları kullarına gösterir. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman hemen

namaza sığınınız" buyurdu [1664[34]].

14- Güneş Tutulması Zamanında Zikretmek Babı

Bu, güneş tutulması sırasında zikr etmeyi, İbnu Abbâs (R) rivayet etti[1665[35]].

18-.......Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (R) şöyle demiştir: Güneş tutuldu.Bunun üzerine Peygamber (S) bunun saat (yânî kıyamet alâmeti) olmasından korkarak belinleye belinleye telâşla kalktı ve mescide geldi. Ve o zamana kadar asla yaparken görmediğim en uzun kıyam, en uzun rükû' ve en uzun sucûdlarla namaz kıldırdı [1666[36]] ve: "Allah

---

[1664[34]] Metindeki el-Fezaı aslında masdârdır. Belinleme ve uçunmadır ki, ansızın zuhur eden korkunç bir hâdise üzerine insana arız olan ürkeklik ve korku demektir. İlâ ile sîgalandığında yardım istemek ve bir kimseye sığınmak ma'nâsmadır.. (Kaatnûs Ter.).
[1665[35]] İbn Abbâs'ın bu rivayeti, aynı kitabın "Kusûf namazını cemâat hâlinde kılmak bâbı"nda geçmiştir.
[1666[36]] Kattu" kelimesi, kaaideye göre menfî maziden sonra gelir. Bu rivayette ise Yûsuf:85. âyetinde olduğu gibi " (L-) = Mâ"siz olarak "iui iü öjj= ^a' eytuhu kattu yef'aluhu" suretinde gelmiştir. Bununla beraber diğer bâzı nüshalarda kaaideye uygun olarak "fak iü ^İjU "

Taâlâ'mn göndermekte olduğu işte bu âyetler, hiçbir kimsenin ölmesinden, ve hayâtından dolayı olmaz. Lâkin Allah bu tutulma ile kullarını korkutur. Binâenaleyh sizler bu kabilden (korkunç) birşey gördüğünüz zaman hemen Allah'ı zikr etmeye, Allah'a dua etmeye ve Allah'tan mağfiret istemeye (koyulup) sığınınız" buyurdu 1667[37].

15- Güneş ve Ay Tutulması Sırasında Dua Etmek Babı

Bu sırada duâ etme hadîsini Ebû Mûsâ ile Aişe

şeklinde de zabtedilraiştir.
Ebû Musa'nın: "Peygamber bunun saat olmasından korkarak telâşla kalktı..." ifâdesi, kendince Peygamber'in sür'atle yerinden kalkmasının sebebini göstermiş gibidir. Gerçi böyle bir hâdiseden korkulmasında haklı sebebler vardır: "Fakat insan önündeki (o kıyameti) yalanlamak diler; kıyamet günü ne za-mânmış, diye sorar, tşte göz (hayretle ve dehşetle) kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman, o gün insan 'Kaçış nereye?' diyecek., "(el- Kıyâme:5-10); "Biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz" (e\4srZ;59) bu se-bebleri gösterir.
Böyle olmakla beraber Peygamber'in buradaki sür'atli ve telâşlı hareketi, peygamberliğin son yılında tekerrürü umulmayan ve devamı bir iki saate sığabilecek olan bu hâdiseyi, en mühim bir irşâd ve ta'lîm vazifesi sayması ve bu fırsatı kaçırmamaya gayret etmesidir.
1667[37] Hadîsin son fıkrası, bâb başlığına delîl olan yeridir.

(R) Peygamber(S)'den söylemişlerdir [1668[38]]. .:

19-.......Bize Ziyâd ibnu Ilâkatahdîs edip şöyle dedi: Ben Mugîre ibnu Şu'be'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber'in oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu. İnsanlar, güneş İbrahim'in ölümü için tutuldu, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmazlar. Sizler bunları (tutulmuş) gördüğünüz zaman hemen Allah 'a duâ ediniz ve açılıp parlayıncaya kadar namaz kılınız" buyurdu [1669[39]].

[1668[38]] Ebû Musa'nın hadîsi bundan önce geçti. Âişe'nin hadîsi ise gelecek olan bâbdadir.

[1669[39]] Peygamber'in bu oğlu hakkında 5 numaralı haşiyede kısaca bilgi verilmişti. Peygamber hutbesinin bu kısmı ile yıldızların yeryüzündeki vakıalara müessir ol duğu hakkında -ve hattâ şimdi bile avâmm arasında- yaşayan bâtıl bir i'tikaadı bertaraf etmiş oluyor. Güneş de, ay da Allah'ın kudretine musahhar iki mahlûkudur. Başka mahlûklara tasallut ederek, meselâ yeryüzünde ölüm gibi, harb gibi, karanlık ve kıtlık gibi zararlar meydana getirmeye kaadir olamadıklarından başka, Allah'ın teshîri ile musahhar olduklarından kendi nefislerinde vâki' olan hâdiseleri bile def ve ref etmekte zerre kadar dahi ve te'sîrleri yoktur. Güneş, İbrahim'in ölümünden dolayı tutuldu demek, yıldızların te'sîrlerine inanılması bâtıl inancına benzer, İşte Peygamber, güneş ve ayın kimsenin ölüm ve hayatiyle alâkalı olmadığını, husuf ile kusûfun, bunların kendilerine göre konulmuş

16- İmamın, Güneş Tutulması Hutbesinde "Amma Ba'du" (Hitab Ayırımını) Söylemesi Babı

Ve Ebû Usâme şöyle demiştir: Bize Hişâm (ibn Urve) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Munzir kızı Fâtıma,

Esmâ'dan haber verdi. O, şöyle demiştir:

Rasûlullah (S), güneş karanlıktan açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı. Akabinde hutbeye girişti. Şöyle ki: Evvelâ Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla hamd etti.

Sonra "Amma ba'du" dedi [1670[40]].

---

kaanûnlara göre cereyan ettiklerini, bu vesîle ile ve en güzel şekilde öğretmiş, yanlışın, hurafenin yayılmasına fırsat vermemiştir.

[1670[40]] Buhârî, bu başlığı içinde Esma hadîsini kısaltılmış ve muallak hâlde getirmiştir. Bu hadîs, bu tarîkten olmak üzere mufassal olarak Kitâbu'l-Cumua'da da geçmiştir.

Amma ba'du, Arab hatîblerinin emîrler huzurunda inşâd eyledikleri hutbede duadan sonra getirmekte oldukları bir kelimedir.' 'Sana olan bu duamdan sonra*' takdirindedir. İlk defa Dâvûd Peygamber yâhud bir kavle göre Ka'b ibnu Lueyy tekellüm eylemiştir. Müelliflerin dibacelerde "Amma ba'du" sözleri, "Besmele, hamdele ve salvele'den sonra" takdirinde olur (Kaatnûs Ter.).

Buna, Allah'a hamd ve senadan ibaret olan hutbe girişi ile asıl hutbe arasını ayırdığı için "Faslu'l-hitâb = Hitâb ayırımı" denilir. "Sözün bundan ötesine gelince:" denilmiş oluyor.

17- Ay Tutulmasında da Namaz Kılmanın Meşrü'luğu Babı

20-.......(Ebû Bekre-R-:) Rasûlullah zamanında güneş tutuldu da, Rasûlullah (S) iki rek'at namaz kıldırdı, demiştir1671[41].

21-......, Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu. 3unun üzerine Rasûlullah ridâsını arkasından sürük-leye sürükleye (odasından) dışarıya çıktı da nihayet mescide

---

Demek ki, Peygamber'in bu hutbesi de, cumua ve bayram hutbeleri hey'e-tinde ve görünüşe göre namaz hutbesi olarak şartlarını cami' olmak üzere îrâd buyurulmuştur

1671[41] Buhârî burada Ebû Bekre hadîsini iki tarikten kısa ve uzun olarak getirdi. Kısa olanda ne lâfız, ne de ihtimâl olarak ayın zikri yoktur diye i'tirâz edildi. Buna Buhârî, kısa olan hadîs, uzun hadîsin bir kısmı olduğunu beyân etmek istedi. Uzuna gelince, ondaki "Şübhesiz güneşle ay..." kavlinden sonraki "Bu tutulma olduğu zaman namaz kılınız" emrinden, kasdedilen hüküm (yânî ay tutulmasında da namaz kılma hükmüjalınır diye cevâb verilir. Kaldı ki, bu hadîsin ~\ bâzı tarîklerinde "Bu ikisinden Biri tutulduğu zaman..." şeklinde gelmiştir (İbn Hacer).
Onaltı rakamıyla geçen Ebû Mes'ûd hadîsinde de güneş ve ay zikredildikten sonra, onlara dönen teşriiye zamîrİ ile, onların tutulmaları akabinde namaz emredilmişti. Binâenaleyh, o da bu hükme delîl olabilir (Kastallânî).

vardı[1672[42]].

İnsanlar da O'nun yanına toplandılar. Rasûlullah insanlara iki rek'at namaz kıldırdı. Güneş de açıldı. Bunun akabinde Rasûlullah şöyle buyurdu: "Şübhesiz güneş ile ay Allah'ın (yarattığı) âyetlerden iki âyettir. Ve bunlar hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Bunlarda tutulma olduğu zaman, sizin başınıza gelen bu hâl açılıncaya kadar namaz kılınız ve dua ediniz" buyurdu. (Râvî dedi ki:) Bu hutbenin sebebi şu oldu: Peygamber'in İbrâhîm adiyle söylenen bir oğlu vefat etti de (bâzı) insanlar bu

---

1672[42] Buradaki eteklerini sürümek ve yürürken toplamamak dikkatsizliği, birçok hadîslerde nehyedilen ridâ sürümek kabîlinden değildir. Bu etek sürüme kibir ve azamet eseri olursa kötü denmiştir. Burada ise İslâm'dan sonra yeni meydana gelmiş olan bu hâdisenin ehemmiyeti ve ümmetine bir azâb inmesinden dâima endişeli olan Peygamber'in hâdise ile ifrat derecede meşguliyeti bu i'tinâya vakit bırakmamıştır. Yoksa Peygamber kadar tevâ2Û'da kararlı hiçbir ferd yaratılmamış olduğunda şübhe yoktur. Hattâ Peygamber o kadar telâş ve acele ile hücresinden çıkıp mescide doğru yürümüştür ki, Esma bintu Ebî Bekr'in Müs lim'deki rivayetine göre, feza'm (korkunun) şiddetinden ötürü kendi ridâsı yerine yanlışlıkla kadınların feracelerinden birini giyip dışarı çıkmış, ridâsı hemen arkadan yetiştirilmiştir. Bu telâş ve acelenin sebebi, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin fik-i rince bu hâdisenin kıyamet alâmeti olması korkusu idi (14. Bâb,17. hadîs).

hususta dedikodu etmişlerdi [1673[43]].

18- Bab: Kusüf Namazında İlk Rek'at Daha Uzundur [1674[44]]

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) güneş tutulmasında sahâbîlere iki rek'at içinde dört rükû' olarak namaz kıldırdı. îlk rukû*lar daha uzundur [1675[45]].

[1673[43]] İnsanlar Câhiliyye'deki "Güneş ile ay âlemde bir ölüm ve zarardan dolayı değişme îcâb ettirirler, yânî tutulurlar" şeklindeki i'tikaadlannı söylemişlerdi. Rasûlullah hemen o İ'tikaadm bâtıl olduğunu bildirmiştir (Kastallânî).

[1674[44]] Yânî kusûf namazında birinci rek'atm rukû'ları derece derece daha uzundur. Bu birinci rek'at ikinciden; İkinci rek'at üçüncüden; üçüncü rek'at da dördüncüden daha uzundur demektir.

[1675[45]] İbn Battal şöyle dedi: Birinci rek'atın, iki kıyam ve iki rükû' ile beraber, yine kıyam ve rjıkû'larıyle birlikte ikinci rek'attan daha uzun olduğunda ihtilâf yoktur. Âlimler ikinci kıyam ile iki rukû'nun, birinci kıyam ile iki rukû'undan daha kısa olduğunda ittifak ettiler de, ikinci rek'atın ilk kıyamı ile rukû'u hususunda ihtilâf eylediler. Bu ihtilâfın sebebi ise " JjVı rLüı ûjj yj= O ilk kıyamdan kısadır" sözünün ma'nâsınm anlaşılmamasıdır. Acaba bununla murâd, ikinci rek'attan olan birinci midir, yâhud da zamîr cemî'ine mi dönmektedir? Bu tak-dirde herbir kıyam, kendinden öncekinden kısa olur... (Kirmânî, İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

19- Kusüf Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı

23-.......bize el-Velîd (el-Kuraşî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Nemir (Abdurrahmân ed-Dımaşkî) haber verdi. O, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den işitti ki, Peygamber (S) kusûf namazında kıraatini açıktan okumuştur [1676][46].

[1676][46] Kusûf namazı kıraatinde açıktan ve gizli okumak mes'elesi munâzaalıdır. Bu hadîsteki "Kusûf" lâfzını kamere hamledenler husufta cehrî, kusûfta gizli okumaya tutunmuşlardır. Zîrâ birincisi gece namazı,'diğeri gündüz namazıdır. Ancak hadîsteki kusûf, hassaten kamer husufu demek olmadığı diğer tarîklerle sabit
w olduğundan, Tirmizî'nin nakline göre husufta da, kusûfta da cehren kıraat İmâm Mâlik, Ahmed ve İshâk ibn Râhûye'nİn mezhebidir...
İki kusûfta cehre kaail olanlar, buradaki hadîse tutunurlar. Güneş tutulmasında gizli okumaya kaail olanlar ise Semure ibn Cundeb (R), Tırmİzî.Ebû H!- Dâvûd, Neseî, İbn Mâce ve Tahâvî taraflarından tahrîc edilen ve Tirmizî'nin "Bu hasen, sahîh bir hadîstir" kaydıyle sıhhati gösterilen hadîs ile, İbn Abbâs'-m "Ben kusûf namazında Peygamber (S)'den bir kelime bile işitmedim" hadîsidir ki, bu son hadîste İbn Abbâs, Rasûlullah'm yambaşında namaza durduğunu haber veriyor...
Lâkin cehre kaail olanlar, İbn Abbâs hadîsinin hep çürük yollardan rivayet edilmekle beraber, Peygamber'e yakın durduğu da bu çürük yollardan olsun sabit olmadığını, Semure ile İbn Abbâs'ın geri şaftlarda kalıp, kıraati işitmemiş oldukları muhtemel olduğunu, kusûf namazında Âişe'nin cehr rivâ yeti birçok yollardan sabit olmuş bir hadîs olduğu gibi, Alî ibn Ebî Tâlib'in de güneş tutulma namazım cehf ile kıldırdığını İbn Huzeyme ile Tahâvî'nin sahîh isnâdlarla zikretmiş

Peygamber kıraatini bitirdiği zaman Attâhu Ekber deyip rukû'a vardı. Rukû'dan yükseldiği zaman Semiallâhu limen hamidehu, Rabbena ve lekeH-hamd dedi. Sonra kusûf namazında tekrar kıraate başlardı ki, iki rek'at içinde dört rükû ile döTt secde ederdi. (Yine Velîd dedi ki:) el-Evzâî ve ondan başkası şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den (O, şöyle demiştir)1677[47]: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutuldu da Rasûlullah, Bi 's-salâti câmiaten (yânî cemâatle namaza hâzır olun) diye nida etmek üzere munâdî çıkardı. Akabinde öne geçti ve iki rek'at içinde dört rükû' ile dört secde yaparak, kusûf namazını kıldırdı.

Velîd şöyle dedi: Ve yine bana Abdurrahmân ibnu Nemir haber verdi. O, İbnu Şihâb'dan bunun (yânî birinci hadîsin) benzerini işit-miştir. İbn Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye hitaben: Senin kardeşin böyle yapmadı. Kardeşin Abdullah ibnu'z-Zubeyr Medine'de kusûf namazı kıldırdığı zaman, sabah namazı gibi iki rek'at namazdan başkasını kıldırmadı,

---

olduklarını, i'tirâz makaammda söylerler... (Tecrîd, Ter., III, 349-350).
1677[47] Bunu Müslim, mevsûlen rivayet etmiştir

dedim. Urve: Evet, çünkü o sünnete denk düşüremedi, dedi1678[48]. Kusûf namazında kıraati açıktan okumak hakkındaki bu hadîsi, ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Sufyân ibnu Huseyn ile Süleyman ibnu Kesîr, İbnu Nemir'e mutâbaat etmişlerdir 1679[49].

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

17- EBVÂBU SUCÛDİ'L-KUR'ÂN

(Kur'ân 'ın Secde Edilecek Yerlerine Âid Bâblar) 1680[1]

1678[48] el-Kusmeyhenî rivayetinde: " i*-Ji 'u-*ı «îl J*t & = Sünnette hatâ ettiği için" şeklindedir. Bu rivayet, 4. Babın 7. hadîsinde de geçmiş ve oradaki haşiyede de kısaca bilgi verilmişti

1679[49] Sufyân ibn Huseyn'inkini Tirmizî, Süleyman ibn Kesîr'inkini de Ahmed ibn Han-bel mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

1680[1] el-Müstemlî nüshasında bu şekilde gelmiştir. Diğerlerinin rivayetlerinde "Bâbu mâ câe fî sucûdi'l-Kur'ân ve sünnetihâ (el-Asîlî'de: Ve sünnetihî) - Kur'ân'ın secdeleri ve tilâvet secdesinin

sünnetliği hakkında gelen hadîsler babı" şeklindedir. Ebû Zerr nüshasında Besmele düşmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'in ondört veya onbeş yerinde okuyanın da, dinleyenin de secde etmesi gereken Secde âyetleri vardır. Elimizdeki basılı Mushaf'larda bunların yalnız ondördü işaretlenmiştir. Bu secde yerleri, sırasıyla şunlardır:

1. el-A'râf: 206 8. el-Furkaan: 60 12. Fussilet:37
2. er-Ra'd:I5 9. en-Neml:25 (-26; Mâlik 13. en-Necm:62
3. en-Nahl:49-50 ve Şafiî'ye göre) 14. el-İnşikaak:21
4. el-îsrâ:107 10. es-Secde:15 15. el-Alâk:19
5. Meryem:58 II. Sâd: 24 (Burada secde etmek
6. el-Hacc:18, 77 Mâlik ve Şafiî'ye göredir.

Hanefî'ye göre burada secde yoktur.)

Bu secde âyetlerinin sayısını onbeşten on'a kadar indiren görüşler de vardır. İbnu Ebî Şeybe'nin İbnu Mes'ûd'dan rivayetine göre, Azâimu Sucûd, yânî vazgeçilmeyecek olan secdeler Benû İsrâîl, el-İsrâ, Ve'n-Necm, el-lnşikaak ve İkra' bi's-mi Rabbike olmak üzere beştir. Yine İbnu Ebî Şeybe'nin Alî'den rivayetine göre Azâimu Sucûd, Elîf Lâm Tenzil, Hâ Mîm, Ve'n-Necmi, îkra' bi's-mi Rabbike olmak üzere dörttür. Azâimu Sucûd üçtür diyen de vardır.

Tilâvet secdesinin sebebi, okuma, işitme ve iktidâdır. Binâenaleyh okuyan secde edeceği gibi, işiten de secde eder. Cemâat içinde olup işitmeyen de, imâma uyarak secde eder. Hanefîler'e göre tilâvet secdesi okuyana, kasıdlı kasıdsız işitene vâcibdir. Çünkü Hakk Taâlâ şöyle buyurur:

a. " jjâilj M oijüı \j& tsş ıiij a>Uj/5l (4İLİÎ = Onlara ne oluyor ki îmân etmiyorlar, karşılarında Kur 'ân okunduğu vakitte secde etmiyorlar * '(el-fnşikaak:20-21);

b. "tj-i^tj Âı ı_.İLJj= Artık Allah'a secde edip ibâdet etfım'z"(el-Hacc:77);

c. " u^ij i>-ij = Secde edip Allah'a yakınlık peyda «_/*'{el-Alâk:i9). Son iki âyetteki emirler vucûb için olduğu gibi, ilkinde de Kur'ân'ı işitip

secde etmeyenler, Allah tarafından kötüleniyor.Zemm ve kötüleme ise ancak vacibin terkine terettüb eder.

1-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'de iken Ve'n-Necmi Sûresi'm okudu da bunun sonunda secde yaptı. O'nunla beraber olanlar da, bir ihtiyar müstesna (mü'min ve müşrik) hep secdeye vardılar. O ihtiyar kimse de bir avuç çakıl veya toprak alıp alnına götürdü ve: Bu kadarı bana yeter, dedi. İşte o kimse ki, ben onu bundan sonra (Bedr'de) kâfir olarak öldürülmüş gördüm 1681[2].

1- Es-Secde, Yani "Elîf Lâm Mîm. Tenzîlu'1-Kitâb" Süresinin Secdesi Babı

2-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Şafiî'ye göre tilâvet secdesi müekked sünnettir. Bir rivayete göre Mâlik, İmâm Ahmed, İsjıâk, Evzâî, Dâvûd Zahirî de sünnettir demişlerdir.

1681[2] Müellif Buhârî niçin Ve'n-Necmi ile başladı? dersen; çünkü bu, içinde secde bulunup ilk indirilen sûredir diye cevâb veririm. Nitekim Buhârî'deki tsrâîl rivayetinde böyle sabittir. îkra' Sûresi ilk indirilen sûre olduğunda icmâ' vardır diye i'tirâz edilirse, İkra'dan ilk nazil olan baş tarafıdır. Onun geri tarafı Ebû Cehl'in Peygamber'i namazdan nehyetmesi hakkındaki hadîs delâleti ile daha sonra nazil olmuştur diye cevâb verilir. Müellif bu hadîsi yine burada, Peygam-ber'in Bi'seti'nde, Mağâzî'de ve Tefsîr'de getirmiştir (Kastallânî).

Peygamber (S) cumua günü sabah namazında Elîf Lâm Mîm. Tenzîlul-kitâbi lâ reybefîhî min RabbVl-Âlemîn, yânî es-Secde Sûresi ile Hel-etâ ale'l-insâni... Sûresini okur idi1682[3],

2- Sad Süresi'ndeki Secde Babı

3-.......İbn Abbâs (R): Sâd Sûresi'ndeki secde, kat'iyetle emredilmiş secdelerden değildir. Hâlbuki ben Peygamber(S)'i, bu sûrede secde ederken görmüşümdür, dedi 1683[4].

1682[3] Bu hadîste secde tasrîh edilmedi. Fakat Taberânî'nin el-Mu'cemu's-Sagtr'indeki Alî hadîsinde t« tasrîh vardır. Alî (R): Peygamber (S) sabah namazında Tenzîl es-Secde Sûresi'nde secde etti, demiştir (Kastallânî).
tbnu Battal: Âlimler, es-Secde Sûresi'nde secde etmek üzerine ittifak etmişler, ancak bu sûre ile kılman namaz içindeki secde hususunda ihtilâf eylemişlerdir, demiştir (İbn Hacer).
Bu hadîs, Cumua Kitâbi'nda da geçmiş ve gerekli açıklamalar orada verilmişti.
1683[4] Hadîs metninde geçen azâim, azîmet'in cem'idir. el-Azm, ve'l-Azîm, ve'1-Azîme bir nesneyi işlemeğe kat'î kalb bağlamakla kasd ve teveccüh kılmak ma'nâsma-dır. Bir kavle göre bir işte ciddi sa'y ve ihtimam eylemek ma'nâsınadır...
el-Azâim, azîme'nin cem'idir,... ve Allah Taâlâ'nm kullarına emr ve îcâb eylediği farzlardan ibarettir (Kaamûs Ter.).
Azîme, aslında bir şeye gönül bağlamak ma'nâsma konulmuş iken, sonra Allah'ın emir ve îcâb eylediği farzlarda

3- Ve'n-Necmi Süresi'ndeki Secde Babı

Bu sûredeki secdeyi İbn Abbâs, Peygamber(S)'den olmak üzere söyledi [1684[5]].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ve'n-Necmi Sûresi'ni okudu da bitiminde secde etti. Oradaki topluluktan hiçbir ferd kalmayıp, muhakkak secde etti. O topluluktan bir kimse de bir avuç çakıl veya toprak aldı da onu yüzüne doğru yükseltti ve: Bu kadarı bana yeter, dedi. Yemîn olsun, ben o kimseyi sonra kâfir olarak öldürülmüş

---

kullanılmıştır.

Sâd Sûresi'ndeki secdenin subûtu hakkında pek ihtilâf yoktur. Yalnız İhtilâf, bu 'secdenin azîmetli secdelerden, yânî kat'îyetle emredilmiş ve farz kılınmış secdelerden olup olmadığındadır.

imâm Şafiî, îbn Abbâs'm metindeki "Sâd, azîmetli secdelerden değildir.." sözüyle hüccet getirerek: "Sâd secdesi vâcib değildir. Bu bir şükür secdesidir. Namaz hâricinde müstehâb olarak secde edilir; namazda haramdır" demiştir.

Ebû Hanîfe ile ashabı ise İbn Abbâs'ın mücerred içtihadını ifâde eden bu rivayetle amel etmeyip, Buhârî'nin Sâd Sûresi'nin tefsîrindeki nassa dayanan ve Peygamber'in fiilini bildiren rivayetlerini tercîh etmişlerdir

[1684[5]] İbn Abbâs'ın bu hadîsi, bundan sonra gelecek olan bâbda mevsûlen sevk edilmiştir (4. Bâb'ın 5 rakamlı hadîsi).

görmüşümdür [1685[6]].

4- Müşrik Kişi Pis ve Onun İçin Abdest Almak (Bahis Konusu) Olmadığı Halde, Müslümanların Müşriklerle Beraber Secde Etmeleri Babı[1686[7]]

Ve İbn Umer (R) abdestli olarak secde eder idi [1687[8]].

1685[6] Bu hadîs de, küçük lâfız farkıyle, bâbların baş tarafında geçmişti.
1686[7] Buhârî'nin tilâvet secdesi için abdest almanın şart olmayacağına, müşriklerin abdestsiz olarak secde etmeleri ve Peygamber'in onları bundan nehy etmemesiyle istidlal eylemesi, bu secde için abdestin şart olması cevazından dolayı müşkillikten hâlî olmaz. Lâkin Peygamber onları bundan nehyetmedi. Çünkü onlar inatçılar ve itaatsizlerdi. Onlara abdest almakla emretseydi, bu onlara te'sîr etmeyecekti. Yoksa sucûdun abdestsiz caiz olacağından değil (Şâh Veliyyullah, Şerhu TerScimi Sahîhi'l-Buhârî, s. 93).
1687[8] Asîlî rivayetinde böyle "gayr" lâfzının hazfi iledir. Ekseriyetin rivayetlerinde ise "t^'i j- > ^-. = İbn Umer abdestsiz olarak secde ederdi" şeklindedir.
Birincisi sahâbînin hâline en lâyık olandır, İbn Ebî Şeybe, Ubeydu'bnu'l-Hasen tarîkinden; o da kendisi gibi olduğunu söylediği bir adamdan; o da Saîd ibn Cu-'■! beyr'den rivayet etti ki, İbn Cubeyr: îbn Umer binek devesinden İner, su döker, sonra binerdi ve secdeyi okur, abdest almiyarak secde ederdi, demiştir (İbn Hacer).

5-.......Bize Eyyûb, tkrime'den; o da îbn Abriâs(R)'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S), Ve'n-Necmi Sûresi'ni okumakla secde etti. Ve Peygamberce beraber müslümânlar da, müşrikler de, cinn de, ins de secde etti. (Buhârî dedi ki:) Ve bu hadîsi İbrâhîm ibnu Tahmân da Eyyûb'dan rivayet etmiştir 1688[9].

5- Es-secde Süresi'ni Okuyup da Secde Etmeyen Kimse Babı 1689[10]

6-.......Atâ, îbnû Kuseyt'a şöyle haber vermiştir:

1688[9] Bu hadîste müşriklerin müslümânlarla beraber secde etmelerine âid bilgiler, inşâattan Tefsir Kitâbi'ndaki rivayette gelecektir.

1689[10] Buhârî bu başlıkla, alt taraftaki hadîsleri, Kur'ân'ın el-Mufassal bölümünde su-cûd yoktur yâhud husûsiyle en-Necm Sûresi 'nde secde yoktur diye hüccet yapanlara karşı reddi işaret ediyor. Çünkü bu halette o sûrede sucûdu terketmek, mutlak olarak terkedildiğine delâlet etmez. Zîrâ bu terkteki sebeb, o anda ya abdestsiz bulunması, yâhud vaktin kerahet vakti olması yâhud o zaman cevazı beyân İçin terketmiş olması ihtimâlleri olabilir. Bu sonuncu İhtimâl, ihtimâllerin en râcih olanıdır. Şafiî de buna cezm etmiştir. Çünkü şayet vâcib olmuş olaydı, bundan sonra elbette ona secde etmesini emreylerdi (îbn Hacer).

Kendisi Zeyd ibn Sâbit'e, en-Necm Sûresi'nin sonundaki sucûddan sormuş. Zeyd de Peygamber'in huzurunda Ve'n-Necmi Sûresi'ni okuduğunu ve Peygamber'in bu sûrede secde etmediğini söylemiştir.

7-.......Zeyd ibn Sabit (R): Ben Peygamber'in huzurunda Ve'n-Necmi Sûresi'ni okudum, fakat Peygamber (S) bu sûre(nin bitimin)de secde etmedi, demiştir [1690][11].

6- "İzâ's-semâu inşakkat" Süresindeki Secde Babı

8-.......Ebû Seleme (R) şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'nin, İzâ 's-semâu inşakkat sûresini okuyup secde ettiğini gördüm. Yâ Ebâ Hureyre, ben seni secde ederken görmedim mi? dedim. Ebû Hurey-re: Ben Peygamber(S)'i bu (sûrede) secde ederken

[1690][11] Bundan evvel geçen îbn Mes'ûd ve ibn Abbâs hadîslerinde Peygamber'in bu sûrede secde ettiği sabit olmuştu. Burada ise Zeyd ibn Sabit, Peygamber'in secde etmediğini söylüyor. Bu ifâde, bundan Önceki haşiyede işaret edilen ihtimâllerden biri veya bâzısından dolayı secde edilmediğini gösterir.

görmeyeydim, secde etmezdim, dedi 1691[12].

1691[12] Bed'u'1-Ezân Kitâbı'nda geçen rivayet ile buradaki 6. babın 8. hadîsindeki rivayet, daha tafsîlli olarak şöyledir:
Râvîlerden Nufey1 es-Sâiğ dedi ki: Bir defa Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazı kıldım. İzâ 's-semâu inşakkat Sûresi'ni okuyup secde yerinde secde etti. Bu nedir? diye sordum. O da: Ebû'I-Kaasım (S)'ın ardında ben de bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, cevâbını verd
Secde yeri bir kavle göre: Ve karşılarında kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar"(el-lnşikaak:21) âyeti, diğer kavle göre de sûrenin sonudur.
Ebû Seleme'nin ve Nufey' es-Sâiğ'in, Ebû Hureyre'ye secde etmesinin sebebini sormaları, Kur'ân'ın Mufassal bölümünde secde olmadığına dâir şayi' olmuş bulunan zaîf rivayettir. Hâlbuki Ubeyy ile İbn Abbâs'ın mevkuf veya mür-sel olan o hadîslerine karşı, Ebû Hureyre'nin bu sahîh rivayetleri kuvvetli hüccettir.
Ebû Hureyre'nin yedinci hicret senesinde îmân etmiş olduğundan, İslâmı müteahhir olduğu hâlde, Peygamber'in bu sûrede secde etmesini haber vermesi, Medîne'ye gelmesinden sonra secde etmediği hakkındaki rivayeti çürütür. Zîrâ kaaideten müsbit olan delil, nâfiye karşı hüccetlikte öne geçirilir.
Bu hadîste İmâm Mâlik aleyhine iki hüccet vardır: İmâm Mâlik hem farzda secde âyeti okunduğu zaman -meşhur kavline göre-secdeyi mekruh görür, hem de el-Inşikaak Süresi'nde secdenin varlığına kaail değildir.
Hanefi'ler, Şâfiîler, Hanbelîler bu sûrede secde olduğuna kaaii olmuşlardır.
Nafile namazlarda secde âyeti okumanın cevazında ise, imamlar arasında f yoktur.

7- Okuyucunun Secde Etmesine Tabi' Olarak Secde Eden Kimse Babı

Ibn Mes'ûd da henüz çocuk olduğu hâlde, huzurunda secde âyetini okuyan Temîm ibn Hazlem'e; Haydi, secdeye sen başla, çünkü bu secdede imamımız sensin, demiştir 1692[13].

1692[13] Yânî secde bize senin cihetinden taalluk ettiği için, sen bizim imamımız ve met-bûumuzsun demektir. İbri Mes'ûd'un Temîm ibn Hazlem ile olan bu kıssasını Saîd ibn Mansûr, es-Sünen'inde; İbn Ebî Şeybe el-Musannafmda ve Beyhakî es-Sünen'inde mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.
Buhârî, İbn Mes'ûd'un bu rivayetini, tilâvet secdesinde muste'mi' (-dinleyici)in okuyucuya tâbi' olacağı mes'elesini te'yîd maksadıyle getirmiştir. Nitekim bâb altındaki hadîs de bu mes'elenin umûmî bir delili olmaktadır. Beyhakî de, Atâ ibn Yesâr'dan şu sözleri rivayet etmiştir: Atâ şöyle demiştir: Bana baliğ oldu ki, biri Peygamber'in huzurunda Kur'ân'dan bir secde âyeti okudu. Okuyan secde etti; Peygamber de ona uyarak secde etti. Sonra bir diğeri de böyle bir âyet okuduktan.sonra secde etmedi de, Peygamber'in secde etmesini bekledi. Beklemesi uzayınca: Yâ Rasûlallah, ben secde âyeti okudum, secde etmedin, demiş. Peygamber cevaben: "iÜ- Uj^-öj^-jI» ÜÎüi cji — //nâmımız sensin, secde edeydin, bizde seninle beraber secde ederdik" buyurmuştur. Aynî burada şöyle diyor: Rasûlullah'm ve Ibn Mes'ûd'un secde etmeyi okuyucunun sucûduna ta'lîk etmeleri "Sen secde et ki, biz de edelim" ma'nâsı-nadır, yoksa ' 'Secde etmezsen, biz de etmeyiz" demek değildir. Zîrâ secde, okuyucuya âid olduğu gibi, işitene de âiddir. Tilâvet eden secde etmediği takdirde sâmi'den sakıt olmaz. Bu, ashabımız Hanefî fakîhlerinin mezhebidir. Mâlikîler ise, sâmi'a secde terettüb

9-.......İbnUmer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde secde âyeti bulunan sûreyi bize karşı okur ve secde ederdi. Biz de (O'na uyarak) secde ederdik. O kadar (kalabalık ve sıkışık bir hâlde secde ederdik) ki, bâzılarımız alnını koyacak yer bulamazdı 1693[14].

8- İmam Secde Âyetini Okuduğu Zaman (Yer Darlığı ve Secde Edenlerin Çokluğundan Dolayı Secdede) İnsanların Kalabalık Edip Sıkışmaları Babı

10-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) biz yanında olduğumuz hâlde secde âyetini okur ve secde eder, biz de O'-nunla beraber secde ederdik. Öyle ki bâzımız (yer darlığı ve çokluğumuzdan dolayı) alnı için üzerine koyup da secde edeceği bir yer bulamayacak kadar kalabalık

---

etmez de müste'mi'a eder derler. Hanbelîler'e gelince, onlar: "Okuyan secde etmedikçe müstemi' secde etmez" derler.

1693[14] Peygamber'in bu fiili " jg-" ile anlatıldığı için, bunun devamlı olduğu anlaşılır

edip sıkışırdık 1694[15].

9- "Aziz ve Celik Olan Allah Tilavet Secdesini Vacib Kılmamıştır" Re'yinde (Görüşünde) Bulunan Kimse Babı 1695[16]

Ve İmrân ibn Husayn'a: Bir kimse secdeyi dinlemek için oturmamış olduğu (yânî dinleyici olmadığı) hâlde

---

1694[15] Müslim yine İbn Umer'in bu hadîsini, başka bir tarikten söyle rivayet etmiştir:
= öyle olurdu ki, Rasûlullah (S) Kur'ân okuyup yanında sıkışık bulunduğumuz vakitte de bize secde ettirirdi. O kadar ki, bâzılarımız secde edecek yer bulamazdı; bu da namaz hâricinde olurdu".
Bu rivayet " UJJ = Rubbemâ" lâfzı İle başlamıştır. Bu lâfız hem "nâdİ-ren", hem de "çok kerre" ma'nâsına zıdd ma'nâlı kelimelerdendir. Burada çokluğa delâlet ettiği Buhârî'nin " otf = Kâne" rivayeti üstünlük kazanıyor. Müslim'in rivayetinden, burada kasdedilen izdihâmh secdenin namaz içinde vâki' bir secde olmadığı da anlaşılmaktadır
1695[16] Bu bâb altında gelecek olan hadîs ile daha önce geçen Zeyd ibn Sabit hadîsinden dolayı bu görüşte bulunuyorlar. Onlara göre el-İnşikaak: 20-21. âyeti ile, " iji^ij iii ijül.ıi = Artık Allah'a secde edip, ibâdet eyleyiniz "(en-Necm:62); " v.^'j J*^*ij = Secdeet ve Allah'a yakınlık peyda et" (eI-A'Iâk:I9) âyetleri vucûba değil, nedbe yâhud namazdaki secdeye hamledilmiştir. Yâhud farz namazda vu-cûb, tilâvet secdesinde nedbe hamledilmiştir.

secdeyi işitirse (nasıl yapacak)? diye soruldu. îmrân:

Şayet o sûreyi dinlemek için oturmuş olaydı, ne düşünüyordun ki! dedi. (Buhârî dedi ki) İmrân bu sözü ile, dinlemek için oturan kimse üzerine secde etmeyi vâcib görmüyor gibidir 1696[17].

Ve Selmân Fârisî: Biz bunu dinlemek maksadıyle gitmedik (binâenaleyh secde etmeyiz), demiştir 1697[18].

Ve Usmân ibn Affân: Secde etmek ancak secde âyetini dinlemekte olana (yânî dinlemeyi kasdedip, ona kulak tutan kimseye) lâzım gelir, demiştir 1698[19],

Ve İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir:

1696[17] Imrân'm bu sözünü İbn Ebî Şeybe, sahih bir isnâd ile mevsûl olarak rivayet :.. etmiştir. Dinleyiciye vâcib kılmayınca, tesadüfen işitene vâcib kılmaması evleviyettedir.

1697[18] Selmân'ın bu haberini Abdurrazzâk, Ebû Abdirrahmân es-Sulemîtarîkıyle mev-sûlen rivayet etmiştir. O şöyle demiştir: Selmân, oturmuş Kur'ân okumakta olan bir topluluğun yanına uğradı. Onlar secde âyetini okuyup secde ettiler. İmrân'a da secde etmesi söylendi. Bunun üzerine İmrân: Biz onu işitmek için gelmedik ki, demiştir.

1698[19] Usmân'ın bu haberini bu ma'nâ İle Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir. Sami' ile müste'mi' arasındaki fark şudur: Müste'mİ', işitmeyi kasdedip ona kulak tutan kimsedir. Sami' ise, kasdetmeksizin; tesadüfen işilen kimsedir.

İnsan ancak temiz olması hâlinde secde eder. Eğer sen hazarda (yânî mukîm) iken secde edecek olursan,

kıbleye yönelir secde edersin. Eğer seferde binek üzerinde olursan secde sırasında kıbleye yönelmek

senin üzerine borç değil, yüzünün bulunduğu cihete (îmâ ile) secde edebilirsin 1699[20].

Ve Sâib ibn Yezîd (82); kıssa anlatıcının okuduğu secde âyetinde secde etmez idi 1700[21].

11-.......Bize Hişâm ibnu Yûsuf haber verdi. Onlara da. İbnu Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Ebû Bekr ibnu Ebî Mıiı^y-ke, Usmân ibnu Abdirrahmân'dan; o da Rabîa ibnu Abdillah el-Hüdeyr et-Teymî'den olmak üzere haber verdi. -Ebû Bekr ibnu

---

1699[20] İbn Şihâb'm bu haberini Abdullah ibn Vehb, Yûnus'tan olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.
işte bâb başlığına delîl olan yer, burasıdır. Çünkü vâcib olan secde, emniyet hâlinde binek üzerinde edâ edilmez

1700[21] Sâib ibn Yezîd (R) Medîne'de en son vefat eden sahâbîdir. Hicrî 82 yılında vefat etmiştir.
Kaass, kıssalar, haberler ve va'zlar okuyan hikayeci demektir. Kur'ân okumayı kasdetmeksizin naklettiği haberler, va'zlar ve kıssalar arasında tilâvet secdesi olan âyeti okuduğu sırada... demektir.

Ebî Muleyke: Rabîa insanların en hayırlılanndandır, demiştir.- Yânî bana Ebû Bekr, Usmân'dan; o da Rabîa'dan; Rabîa'nın Umer ibnu'l-Hattâb'ın meclisinde hazır bulunmuş olduğunun kıssasından olmak üzere haber verdi ki, Umer (R), bir cumua günü minber üzerinde en-NahI Sûresi'ni okumuş, nihayet secde âyetine geldiği zaman minberden inip secde etmiş; insanlar da onunla beraber secde etmişler. Ertesi cumua olduğu zaman Umer, o sûreyi yine okumuş, nihayet secde âyetine geldiği zaman: Ey insanlar, biz sucuda uğrayıp geçiyoruz. Binâenaleyh her kim secde ederse, muhakkak sünnete icabet etmiş; doğru yapmıştır. Her kim de secde etmezse, ona da günâh,yoktur, demiştir [1701][22]. Ve Umer (R), kendisi de secde etmemiştir.

Ve Nâfî\ İbn Umer'den olmak üzere bu rivayette şunu ziyâde etmiştir: Şübhesiz Allah Taâlâ (tilâvette)

[1701][22] Umer'itı bu sözü, tilâvet secdesinin vâcib olmayacağında zahirdir. Çünkü muhtar olarak fiili terkedenden günâhın kalkması, bunun vâcib olmadığına delâlet eder. Umer bunu bir sahabe topluluğu önünde söylediği hâlde, hiçbir kimse tarafından redd olunmadığından dolayı, sükûtî bir icmâ' olmaktadır

secde etmeyi farz kılmadı; istemekliğimiz müstesnadır 1702[23].

10- Namaz İçinde Secde Âyetini Okuyup da, O Secde Âyeti Sebebiyle Hemen Secde Eden Kimse Babı

12-.......Ebû Râfi' Nufey' şöyle demiştir: Ben Ebû Hurfcyre'nin ardında yatsı namazını kıldım. Ebû Hureyrei/sö's-.yemâi/ inşûkr kat sûresini okudu da, secde yerinde secde etti. Ben: Bu secde ne oluyor? diye sordum. O da: Ben Ebû'l-Kaasım(S)'ın arkasında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar ben bu secde yerinde hep yapıp duracağım, dedi 1703[24].

1702[23] İsmâîlî ile Beyhakî ve diğerleri bunu böylece rivayet etmişlerdir (İbn Hacer).
1703[24] Bu hadîse âid açıklamalar, aynı kitabın 6. bâbındaki 8. hadîsin haşiyesinde verilmişti.

11- Kalabalık ve Sıkışıklıktan Dolayı Secde Etmek İçin Bir Yer Bulamayan Kimse Babı 1704[25]

13-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde secde âyeti bulunan sûreyi okur, secde ederdi. Biz de O'na uyarak secde ederdik. Hattâ bâzımız alnım koymak için bir yer bulamıyordu 1705[26].

1704[25] Yânî bu kimse ne yapacaktır? Buhârî bu mes'elede imamlar arasında ihtilâf olduğu için, bâb başlığını böyle kesin bir hüküm ifâde etmiyecek şekilde tertîb etmiştir. İmamlardan kimi, öndeki mü'min kardeşinin sırtına secde eder demiş, kimi de, önündeki secdesini yapıp bitirinceye kadar bekler, sonra secde eder demiştir.

1705[26] Taberânî'nin rivayetinde: " ^^ A^ <> j*-/ ***~î j^= O kadar ki, adamlar birbirinin sırtı üzerine secde etti" ziyâdesi de vardır. Buna göre kalabalıkta birbirinin sırtına da tilâvet secdesi yapılacağı anlaşılıyor. Bunun caiz olup olmadığı mes'elesine gelince, Beyhakî'nin sahîh bir isnâd ile rivayet ettiği Umer hadîsi,

1 bunun namazda bile caiz olduğunu gösterir:

Umer: "Farz olan namazda izdihamdan dolayı alnım yere koyup secde etmeye kaadir olmayan kimse, mü'min kardeşinin sırtına secde etsin" der imiş. Bundan dolayı Sufyân es-Sevrî, Şa'bî, Küfe fakîhleri, Ahmed İbn Hanbel, İs-hâk ibn Râhûye ve Ebû Sevr buna kaail olmuşlardır. İbn Umer'in azâdhsı Nâ-fi': îmâ ile yetinilir, der. Atâ ibn Ebî Rebâh ile Zuhrî'ye göre ise bekler, Önündeki kalkınca kendisi secde eder. İmâm Mâlik ile ashabı da böyle söylerler. Hattâ mü'min kardeşinin sırtına secde ederse namazı tekrar kılar derler. Önündeki kimsenin sırtına farz

---

namazda secde etmeyi caiz görenlere göre tilâvet secdesinde bu, evleviyetle caizdir. Çünkü namazda sucûd farzdır, tilâvet secdesi ise farz değildir

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

18- EBVABU TAKSIRI'S-SALAT

(Namazın Kısaltılması Bâbları) [1706[1]]

1706[1] Ebû'l-Vakt'in rivayetinde başlık böyledir. Müstemlî rivayetinde "Ebvâbu't-Taksîr" şeklindedir. Bunların rivayetlerinde "Besmele" sabit olmamıştır. "Besmele" Kerîme ve Asîlî rivayetlerinde sabit olmuştur. Bâzı Buhârî nüshalarında başlık "Kitâbu't-Taksîr" şeklindedir (Aynî).

1- Kısaltmak Hakkında Gelen Şeyler ve Yolcunun Namazı Kısaltmak İçin Kaç Gün İkaamet Edeceği

Babı [1707[2]]

1- .....İbn Abbâs (R): Peygamber (S) -Mekke'de- ondokuz gün namazı kısaltarak ikaamet etti. Biz de sefer ettiğimizde ondokuz gün kalırsak (dört rek'ath) namazları kısaltır; daha fazla kalırsak namazları tamâm ederiz, demiştir [1708[3]].

1707[2] el-Kasr: Bir nesneyi kısaltmak; el-İksâr: Bu da bir nesneye kaadir İken imtina' ile terk eylemek; et-Takstr: Bu da bir nesneye muktedir iken el çekip imtina' eylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Kasr yâhud iksâr yâhud da taksîru's-salât, sefer esnasında dört rek'atlı farz namazları kısaltıp, ikişer rek'at kılmaktır. Kasru's-Salât ta'bîri daha meşhur ve daha fasihtir. Kur'ân'ın lügati da budur. Sabah ve akşam namazlarında kasr olmadığında icmâ' vardır. Kasr yalnız öğle, ikindi ve yatsı namazlarında olur. Sefer hâlinde bu namazları kısaltmanın Kur'ân'dan delili "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size-fenâlık yapacağından endîşe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize vebal yoktur..." (en-Nisâ: 101) âyetidir. Kasr'ın meşrûiyyet sebebi bu âyette sarahatle düşmandan korkma olmuş iken, seferin meşakkati gerektirir olması dolayısıyle, her uzun seferde meşru' kılınmıştır.

Bu bâb başlığındaki "Kaç gün ikaamet edecek?" suâlinin cevâbı, bâbdan sonra gelen hadîslerde mevcûddur.

1708[3] İbn Abbâs'ın ibaresi harfiyyen: "Biz eğer ondokuz gün sefer edersek..." şeklinde terceme edilmek gerekti. Fakat maksadının

2-.......Bize Yahya ibnu Ebî İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes'ten işittim; o şöyle diyordu: Biz Peygamber (S) ile birlikte (hacc niyetiyle) Medine'den Mekke'ye çıktık 1709[4]. Peygamber bize Medîne'-ye döndüğümüz zamana kadar (akşamdan başka namazları hep) ikişer rek'at ikişer rek'at kıldırıyordu. (Râvî Yahya dedi ki:) Ben Enes'e: Mekke'de hiç ikaamet ettiniz mi? diye sordum. Enes: Mekke'de on gün ikaamet ettik, dedi 1710[5].

---

tercemedeki ibare olduğu, hadîsin baş tarafında ".ikaamet etti" demesiyle sabit olduğu gibi, Ebû Ya'lâ'nın AfMS/icrfindeki rivayette "Sefere çıkıp da bir yerde ondokuz gün ikaamet edersek..." şeklinde; Tirmizî'deki diğer bir vecihten gelen nakilde "Bundan daha çok ikaamet edersek, namazı dört rek'at kılarız" denmiş olmasından da sabit bulunmaktadır.

1709[4] Müslim'in rivayetinde "Medine'den hacca..." diye tasrîh edilmiştir. Bu hacc seferi, Veda Hacci seferidir. Hicret'in onuncu senesi Zu'1-ka'de ayının yirmibe-şinci cumartesi günü öğlen ile ikindi arasında Medine'den çıkılmış. O günün öğle namazı Medine'de dört, ikindi namazı Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at olarak kıldırılmış ve Zu'1-hicce'nin dördüncü pazar sabahı Mekke'ye varılmıştı. On gün içinde hacc mensekleri îfâ ve ümmete bizzat Peygamber tarafından öğretilip, Zu'1-hicce'nin ondördüncü çarşamba günü sabahı Mekke'den hareketle Medîne'-ye dönülmüştü.

1710[5] Mekke'de ikaametten, Mekke ile havâlîsi olan Minâ, Arafat ve Müzdelife'deki ikaametlerin toplamı kasdedilmiştir; yalnız Mekke'deki ikaamet bahis konusu değildir

2- (Taş Atma Günlerinde) Mina'da Namaz Babı [1711[6]]

3-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Minâ'da Peygamber (S) ile, Ebû Bekr ile, Umer ile, emîrliğinin evvellerinde Usmân ile birlikte hep ikişer rek'at kıldım. Sonra Usmân namazı dörde tamamladı [1712[7]].

4- Bize Ebû'I-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be (ibnu'l-Haccâc) tahdîs etti. Dedi ki: Bize Ebû İshâk haber verip şöyle dedi: Ben Harise ibnıı Vehb'den işittim, o: Peygamber (S) Minâ'da en emîn olduğu hâlde bize namazı iki rek'at olarak kıldırdı, dedi

---

[1711[6]] Buhârî, o günlerde Minâ'da kılınan namaz hakkında ihtilâf olduğu için, mes'e-Ienin hükmünü zikretmeyip, mutlak olarak "Minâ'da namaz babı" demiştir

[1712[7]] Müslim'in bir rivayetinde râvî: "Peygamber (S) Minâ'da yolcu namazı*kıldırdı. Ebû Bekr de, Umer de, sekiz yâhud altı sene Usmân da böyle kıldırdılar" demiştir. Buna göre Usmân'ın Minâ'da namazı kısaltması sekiz veya altı sene devâm ettikten sonra, orada mukîm namazı kılmağa başlamış ve bu yüzden bâzı sahâbîlerin ta'rîzlerine uğramıştır.

1713[8].

5-.......Bize İbrâhîm (en-Nahaî) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Yezîd'den işittim; o şöyle diyordu: Usmân ibn Affân (R) bize Minâ'da dört rek'at farz kıldırdı 1714[9]. Bu keyfiyet Abdullah ibn Mes'ûd(R)'a söylenildiği zaman, o: "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhirâci-ûn (Bizler Allah'ınız ve bizler muhakkak O'na dönücüleriz) (ei-Bakara: 156), dedikten 1715[10] sonra: RasûIullah(S)'ın ardında Minâ'da iki rek'at kıldım. Ebû Bekr(R)'in ardında Minâ'da iki rek'at kıldım. Umer ibnu'l-Hattâb(R)'ın ardında da Minâ'da yine iki rek'at kıldım. Âh nasîbim o dört rek'at

---

1713[8] Müslim'in lâfzında "Halk en emîn ve en çok olduğu hâlde"; diğer rivayetteki lâfzında: "İnsanlar en çok oldukları hâlde... Veda Hatcı'nda iki rek'at kıldırdı" diye gelmiştir.

Harise ibn Vehb (R)'in bu rivayetinden, seferde korku olmaksızın da namazı kısaltmanın cevazı istinbât olunmuştur ki, bu, cumhurun kavlidir. Kasru salât'ın korku ve harb zamanına hâss kılınmış olduğunu zannedenlere karşı da bu hadîs pek kuvvetli bir hüccettir

1714[9] Bu, hacc amellerinden sonra taş atmak için Minâ'da ikaamet edildiği günlerde olmuştur

1715[10] İbn Mes'ûd'un îstircâ âyetim okumasının sebebini, bundan önceki Harise ibn Vehb hadîsi göstermektedir ki, İbn Mes'ûd, Usmân'ın Minâ'da namazı dört rek'at kıldırmasını sünnete aykırı bulmuş oluyor.

olacağına keski (Allah katında) kabul olunmuş iki rek'at olsa, dedi [1716[11]].

1716[11] İbn Mes'ûd'un bu sözü, Hanefîler'ce seferde kasrın vucûbuna; şâir tâifelerce bilâkis dört kılmanın cevazına delâlet eder gibi görünmüştür.

Usmân'ın Minâ'da namazı dört rek'at kılmasındakİ sebeblerden biri olmak üzere, şu görüş de ileri sürülmüştür: Bu bâbda sahîh vecih - Allâhu a'lem- şudur: Usmân ile Âişe'nin seferde namazı dört rek'at kılmaları, Rasûlullah'm kasr ile itmam arasında muhayyer iken, kendi ihtiyarini ümmet hakkında en kolay :L olan cihete -ki kasrdır- sarf etmiş olduğuna i'tikaad ettiklerinden dolayıdır... "Hâsseten "Rasûlullah'm iki şey arasında muhayyer bırakılıp da en kolay cihetini tercih etmediği hiçbir vakit vâki' değildir. Meğer ki bu cihetlerden biri günâh olsun" hadîsi de Âişe'den rivayet edilmiştir. Kasr ile itmamın her ikisi de caiz u olunca, Usmân ile Âişe, azimet ve şiddet tarafını ruhsata tercîh eylemişlerdir.İbn Mes'ûd'un inkâr ve ayıblamasıridan sonra yine Usmân'ın ardında namazı,dört rek'at kıldığında kendisine: Sen bundan dolayı Usmân'ı ayıblamıştm? denildiğinde,"İhtilâf çıkarmak şerrdir" demekle özür bildirmesi de cevazın ve azî-meti tercîh ettiğinin delilidir (İbn Battal).

Tirmizî, öteki görüş sahihlerinin azınlıkta olduklarını belirtmek için şöyle demiştir: Bu hususta ümmetin ameli, Peygamber'in fiili ve Ebû Bekr'le Umer'-in fiilleri üzerine carîdir ki, seferde namazı kısaltmaktır. Muhammed ibn Sah-nûn ile İmâm Mâlik ve Ahmed'den sabit olan rivayet de budur. Sevrî'nİn, Hammâd'm kavilleri de böyledir. Umer, Alî, Câbir, İbn Abbâs ve İbn Umer'-den nakledilmiş olan da budur. Sahabe ve tabiîn cumhuru İddiası nasıl kabul edilebilir? Bu sebeble Hasen ibn Hay, ibn Süleyman, ka'sden dört rek'at kılan müsâfirin namazı tekrar kılmasıyle hükmetmişlerdir (es-Sünen).

Hanefîler'in seferde kasrın vucûb ve. azimeti hakkında dayandıkları delillerden bâzıları şunlardır:

a. Safiîhayn'da rivayet olunan Hz. Âişe'nin: "Allah namazı farz kıldığında hazarda da seferde de ikişer rek'at olarak farz kılmıştı. Sefer namazı iki rek'at olarak ibkaa edildi de hazar hâlindeki namaza iki

3- Bab: Peygamber (S) Haccı Sırasında Mekke'de Kaç Gün İkaamet Etti? 1717[12]

6-.......Bize Eyyûb (Sahtiyanı), Ebû'l-Âliye el-Berâ'dan olmak üzere tahdîs etti. İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile sahâbîîeri Mekke'ye hacc niyetiyle telbiye ederek, Zu'ı-hicce ayının dördüncü günü sabahı geldiler 1718[13]. Peygamber, yanlarında

---

rek'at ziyâde kılındı" hadîsi;

b. Müslim'de İbn Abbâs'tan rivayet olunan: "Allah (öğle, ikindi, yatsı) namazlarının hazarda dört, seferde iki, harb hâlinde de bir rek'at kıhnmasınıPey-gamber'İnizin dili ile farz kılmıştır" hadîsi;

c. Neseî'nin rivayet ettiği İbn Umer'in: "Rasûlullah (S) bize seferde iki rek'at kılmamızı emir buyurdu" hadîsi.

Bu hadîsler ve diğerleri, seferde namazı kasr etmenin vucûbuna sarahaten delâlet etmektedir. Hadîslerdeki "farz kıldı" ve "emretti" ta'bîrleri vucûbu ifâde hususunda birer nass'tir.

1717[12] Zu'1-hicce'nin dördüncü günü sabahı Mekke'ye girdi, sekizinci gününde Minâ'ya çıktı. Mekke'de dördüncü günün öğlesinin evvelinden sekizinci günü öğlesi sonuna kadar dört gün ikaamet etti. İşte bu, bâb başlığına cevâb ve delîl olan yerdir. Her ne kadar hadîste bu müddetin sonu tasrih edilmemişse de, bu son vâki' da ma'rûftur. Yâhud da murâd Medîne'ye yönelinceye kadarkİ ikaametidir; o da Enes hadîsinde geçtiği üzere on gündür (Askalânî, Kastallânî).

1718[13] Zu'1-hicce'nin dördünde pazar sabahı Mekke'ye vardı. O günün sabah namazı Mekke hâricinde Zûtuvâ'da kılınmıştı. Pazartesi, salı, çarşamba günleri Mekke'de ikaamet edildikten sonra, sekizinci perşembenin kuşluk vaktinde Minâ'ya gelmiştir ki, o vakte kadar Mekke'de yirmi (gelişteki sabah namazı dâhil edilirse yirmibir) vakit namaz kıldırmıştır. O gece MİNâ'da kalındı. Ertesi cu-mua günü de

kurbanlık hayvanı getirenleri müstesna tutup, diğerlerine hacclarını umre'ye çevirmelerini emir buyurdu.

Atâ ibn Ebî Rebâh, bu hadîsi Câbir ibn Abdillah'tan rivayet etmekte Ebû'l-Âliye'ye mutâbaat etmiştir [1719[14]].

4- Bab: Musalli Kaç Günlük Mesafede Namazı Kısaltır? [1720[15]]

Peygamber (S), bir gün ve bir gecelik müddete

Minâ'dan Arafat'a hareket edildi. Zevalden sonra Arafat'a varıldı. O gün Arafat yakınındaki Nemiremevkiinde hutbe yapıldı. Güneşbatıncaya kadar orada kalındıktan sonra, cumartesi gecesi Muzdelife'ye gelindi...

[1719[14]] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Hacc'da, temettü', kıran ve ifrâd bâbmda mev-sûlen rivayet etmiştir

[1720[15]] Ebû Zerr ile Ebû'1-Vakt nüshalarında: "Namaz ne kadar mesafede kısaltılır?" şeklindedir. Buhârî burada kasr mesafesi hakkındaki rivayetleri toplamak istemiştir. Buhârî, yolcunun, ulaşmak istediği zaman namazı kısaltmak caiz olacak ve ondan daha azında kısaltma caiz olmayacak olan mesafeyi beyân etmek istiyor. Bu, hakkında çok ihtilâf yayılmış olan konulardandır. İbnu'l-Munzir ve başkası bu konuda yirmi kadar görüş hikâye etmiştir. Bu husustaki görüşlerin en azı bir gün bir gecedir. En çoğu da beldesinden gâib olduğu süredir. Musannif, bâb başlığını soru lafzıyla getirmiş, akabinde tercihinin kasr mesafesinin en azı olan bir gün ve bir gece olduğuna delâlet edecek sözü de getirmiştir (İbn Hacer).

"sefer" adını vermiştir 1721[16].

İbn Umer ile İbn Abbâs dört berîdlik mesafe içindeki seferde namazı kısaltırlar, orucu da tutmazlardı. Dört berîd, onaltı fersahtır 1722[17].

7- Bize İshâk ibn İbrâhîm el-Hanzalî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Usâme (Hammâd ibn Üsâme el-Leysî)'ye: Bize Ubeydullah, Nafizden; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kadın mahrem sahibinin maiyyetinde olmak müstesna, üç günlük mesafeye yolculuk etmez" buyurmuştur.

8-.......Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Kadın, nikâh geçmez bir

---

1721[16] Bu bâbdaki 9 rakamlı hadîste.

1722[17] Bunu Beyhakî, sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir. Onaltı fersah, ağırlık beraber olarak iki günde yâhud bir gün bir gecede kat edilen mesafedir ki, İmâm Mâlik, Şafiî ve Ahmed bunu kasr mesafesi saymışlardır. Ebû Hanîfe üç merhalenin, yânı yirmidört fersahlık mesafenin aşağısında kasrı tecviz etmez. Evzâî, bir günün yolculuğunda kasra kaaildİr. Dâvûd Zahirî ise, seferin uzununda da, kısasında da kasr caizdir, der. Sefer üç günlük olursa kasrın efdaliyyeti muttafakun aleyhdir... (Tecrid Ter., III, 381).

mahrem sahibinin maiyyetinde olmak müstesna, üç gün yolculuk etmez" buyurmuştur.

(Buhârî'nin şeyhlerinden biri olan) Ahmed ibn Muhammed el-Mervezî bu hadîsi, îbnu Mubârek'ten; o da Ubeydullah el-Umerî'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den rivayet etmekte Ubeydullah el-Umerî'ye mutâbaat etmiştir [1723][18].

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Allah'a ve âhiret gününe îmân eder bir kadına, yanında bir mahremi olmaksızın bir gün bir gecelik mesafeye kadar yolculuk etmesi halâl olmaz" buyurdu [1724][19].

[1723][18] Buhârî, onun bu mutâbaatını "Bu hadîs mevkuftur" diyen kimseyi def için zikretmiş ve mevkuf olmadığını göstermiştir. Bunu îbn Ebî Şeybe, Müsned'm-de rivayet etmiştir

[1724][19] Kadının mahremi ile sefer edip edemiyeceğimes'elesiyle ilgili olan bu hadîsin, mutlak olarak seferde namazı kısaltma mesâfesiyle de alâkası vardır. Bu husustaki rivayetlerin hepsi sahihtir. "Berîden" rivayetinden maadasını te'lîf çok kolaydır: Bir gün bir gece rivayeti, yirmidört saatlik mesafeye sefer olup, yavaş yürüyüşle bu mesafe alelade üç menzilde kat' olunduğu için, bir gün bir gece rivayeti ile üç gün rivayeti arasında ma'nâ farkı kalmamış olur. "Yevmen" ile "leyleten" ta'bîrleri de yine evvelki ma'nâlarda kullanılmıştır. "Yevmgn" deyince gecesiyle birlikte bir gün; "leyleten" deyince de gündüzü ile birlikte bir gece kasdolunur.

Geçen hadîsin metninin lâfzım M ak bun* den; o da Ebû Hurey-re'den olmak üzere rivayet etmesinde Yahya ibn Ebî Kesîr, Süheyl îbn Ebî Salih ve İmâm Mâlik, İbn Ebî Zi'b'e mutâbaat etmişlerdir 1725[20].

5- Bab: Yolcu (Sefer Kasdiyle) Yerinden Çıktığı Zaman (Dört Rek'atlı) Namazları Kısaltır 1726[21]

Ve Alî aleyhi's-selâm sefere çıktı da, Kûfe'nîn evlerini görür hâlde iken namazı kısalttı. Bu seferden döndüğü

zaman: İşte Kûfe'nin evleri göründü (namazı tam mı kılacağız)? denildi. Alî:

Hayır; Kûfe'ye girinceye kadar kasr yaparız, dedi 1727[22].

1725[20] İbn Ebî Kesîr'in mutâbaatını Ahmed, Süheyl İbn Sâlih'inkini Ebû Dâvûd ile İbn Hıbbân, İmâm Mâlik'inkini de Müslim ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

1726[21] Buhârî burada "Sefere çıkan kimse hangi vakitten i'tibâren ve seferden dönerken de hangi vakte kadar namazı kısaltır?" suâlinin cevâbını getirmektedir

1727[22] Alî'nin bu fiilini Hâkim ile Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir

10-.......Enes(R): Ben öğle namazını Medine'de Peygamber'in maiyyetinde dört rek'at olarak, ikindi namazını ise Zu'I-Huleyfe'de iki rek'at olarak kıldım, demiştir [1728[23]].

11-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Namaz ilk farz kılındığı zaman iki rek'at olarak (farz kılındı). (Hicret'ten) sonra sefer namazı olduğu gibi bırakıldı da hazar namazı dört rek'ata tamamlandı.

İbn Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye: Öyle olunca Âişe neden seferde dört rek'at kılardı? dedim. Urve: Âişe de Usmân'ın te'-vîl etmesi gibi te'vîl etmişti, dedi [1729[24]].

[1728[23]] Zu'1-Huleyfe, Medine'den altı veya yedi mü uzaklıktadır. Enes bu hadîsle, Veda Haccı için Medine'den çıkıldığı gün öğle namazının Medine'de dört rek'at, ikindi namazının Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kılındığını haber veriyor. Buna göre şehirden çıkmamış bulunan yolcu, vakit namazını itmam ile kılmak gerektir

[1729[24]] Usmân'ın bu te'vîlerinin bâzı sebebleri daha önce verilen 11. haşiyede geçmişti

6- Yolcu Sefer Esnasında Akşam Namazını Üç Rek'at Olarak Kılar Babı

12-.......Bize Şuayb (ibn Ebî Hamza), ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Salim, Abdullah ibn Umer'den haber verdi. Abdullah ibn Umer (R): Ben RasüIullah(S)'ı, seferde acele sürüp gittiğinde akşam namazını geri bırakıp, onu yatsı namazı ile birleştirir gördüm, demiştir. Salim: (Babam) Abdullah ibn Umer de acele sürüp gittiği zaman bunu yapardı, dedi.

Leys ibn Sa'd (Şuayb'ın rivayeti üzerine) şunu ziyâde edip, şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Salim: (Babam) İbnu Umer (R) akşam ile yatsı namazlarını Muzdelife'de birleştirirdi, demiştir.

Salim şöyle demiştir: Babam Abdullah ibn Umer'e, zevcesi Sa-fiyye bin-tu Ebî Ubeyd'in ölüm haberi ulaştırılmıştı. Akşam namazını te'hîr etti. Ben kendisine namazı hatırlattım. Bana yürü dedi. Ben yine kendisine namazı söyledim. Tekrar bana yürü dedi. îki mil yâ-hud üç mil kadar yürüdükten sonra

bineğinden indi ve (cem' ederek) namazı kıldı. Sonra: Ben Peygamber(S)'i, acele sürüp gittiği zaman böyle kılar gördüm, dedi 1730[25].

Ve yine Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Peygamber'i şöyle yaparken gördüm: Yolculukta acele sürüp gittiği zaman akşam na-mâzmı ikaamet eder ve onu üç rek'at olarak kıldırdıktan sonra selâm verirdi. Ondan sonra yatsıyı ikaamet edinceye kadar pek az bekleyip, onu da iki rek'at kıldırır, sonra selâm verirdi. Yatsıdan sonra da gece ortasında kalkıncaya kadar hiçbir namaz kılmazdı 1731[26].

1730[25] Buhârî, Abdullah ibn Umer'in bu kıssasını burada ta'lîk şeklinde, Kitâbu'I-CÎhâd'da Eşlem tarîkinden mevsûlen rivayet etmektedir. Hâdise Mekke'den Me-dîne'ye dönülürken vâki' olmuştur. Yolda Abdullah ibn Umer'in zevcesi meşhur Muhtar es-Sakafî'nin kızkardeşi Safiyye bintu Ebî Ubeyd'in vefatı haber alınmış ve sür'atle yol almaya lüzum görülmüştür. İşte bu sür'atli yürüyüş esnasında, hadîs metninde anlatılan tatbikat cereyan etmiştir

1731[26] Buradaki sarahatten ve diğer hadîslerden akşam namazında seferde kısaltma yapılmayacağı sabit oluyor. Bâb başlığına delîl olan yer, burasıdır

7- Binekler Üzerinde ve Bineğin Yönelttiği Herhangi Cihete Doğru Nafile Namazı Kılınması Babı

13-.......Âmir ibn Rabîael-Anzî(37): Ben Peygamber(S)'i binek devesi üzerinde, devesi O'nu ne tarafa yöneltmişse o tarafa doğru namaz kılarken gördüm, demiştir [1732][27].

14-.......Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) tatavvu' namazını, binek üzerinde iken kıbleden başka cihete (yönelmiş olarak) kılar idi, diye haber vermiştir [1733][28].

[1732][27] Âmir ibn Rabîa el-Anzî -nûn'un sükûnu İle- Habeşistan'dan sonra Medine'ye hicret eden ilk sahâbîlerdendir. Hicretinde zevcesi Leylâ bîntu Ebî Heyseme de beraberdi. Vefatı bir rivayette hicretin 32. yılında diye kaydedilmişse de, 37 yılında olması rivayeti daha kuvvetlidir

[1733][28] Hadîsteki nafile kaydından dolayı farz namazları hâriç olur. Nezir ile cenaze namazları da bir ma'nâda farz olduklarından, binek üzerinde kılınmazlar.

Binek üzerindeki nafilede kıble ciheti olsun olmasın, kasdedilen menzile doğru namaz kılınır. Farzda kıble olan Ka'be cihetinden sapmak caiz olmadığı gibi, hayvan üzerinde kılınan nafilede de bineğin yöneldiği cihetten -velev Ka'be cihetine doğru- inhiraf etmek

15-.......Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den tahdîsetti. O şöyle demiştir: İbnu Umer (R) binit devesi üzerinde namaz kılardıı ve yine binit üzerinde vitir namazını da edâ eder idi ve Peygamber (S)'in de -böyle yapar olduğunu haber verirdi 1734[29].

8- Binek Üzerinde (Kılınacak Nafile Namazda Rüku ve Sucud İçin) Îma Edilmesi Babı

16-.......Bize Abdullah ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibnu Umer (R) sefer esnasında bineği üzerinde, bineği her ne tarafa yönelirse, îmâ ederek namaz kılardı ve Peygamber(S)'in de böyle

---

caiz değildir. Zîrâ bu nafilenin kıblesi, kasdedilen menzil ciheti olmuştur.

1734[29] Bunda da nafilenin de, vitir namazının da binek üzerinde, bineğin yöneltiği cihete doğru kılındığı sarîh olarak beyân edilmiştir. Bu hadîslere, seferde binek üzerinde kılınan nafile namazlarda kıbleye yönelmenin gerekmediği hususunda el-Bakara: 115. âyeti de delîl teşkîl etmektedir

yapar olduğunu zikrederdi [1735[30]].

17-.......Âmir ibnu Rabîa (R) haber verip şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'ı binek devesi üzerinde, bineği hangi cihete yönelirse o cihete doğru, nafile namazı kılar gördüm. Ve Rasûlullah bunu farz olan namazda yapmaz idi.

Ve Leys şöyle dedi: Bana Yûnus (ibn Yezıd), İbnu Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Salim: Abdullah ibn Umer yolcu iken geceleyin binek hayvanı üzerinde nafile namazı kılardı; bunda yüzü hangi cihete olursa olsun, aldırmazdı, dedi.

Abdullah ibnu Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) de binit devesi üzerinde, yüzü hangi cihete yönelik olursa olsun, nafile namazı kılardı. Ve yine deve üzerinde vitir namazını da edâ ederdi. Şu kadar var ki

---

[1735[30]] Bu hadîs, binek üzerinde kılınacak nafile namazında rükû' ve sucûd için îmâ edilerek kılınmasının delilidir. Bineğin gidişte yöneldiği cihet her nereye olursa olsun, o cihete doğru namaz kılınacağı; sucûd için, rukû'dakinden biraz daha fazla eğilerek îmâ edileceği tabiîdir. îmâ keyfiyyetinin başını biraz eğmekle olduğu da Ahmed ibn HanbeFin Müsned'inde Ebû'Saîd Hudrî'nin rivayet ettiği hadîste sarîh olarak haber verilmiştir

Rasûlullah, binek üzerinde farz namazı kılmazdı [1736][31].

18-.......Abdurrahmân ibn Sevbân şöyle demiştir: Bana Câbir

ibnu Abdillâh (R): Peygamber (S) binit devesi üzerinde olarak doğu tarafına doğru (nafile) namazı kılardı. Farz namaz kılmak istediği zaman bineğinden inip kıbleye yönelirdi, diye tahdîs etti [1737][32].

[1736][31] İşte bu ve benzeri hadîsler hep"Yüzünü artık Mescidi Haram tarafına çevir, (Ey mü'minler!) de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün...' (el-Bakara: 144-150) âyetini tahsîs ile,"Maşrık da Allah'ındır, mağrib de. Onun için nereye (hangi semte) döner yönelirseniz Allah'ın yüzü (kıblesi) oradadır. Şübhe yok ki, Allah pek vâsVdir, hakkıyle bilicidir" (el-Bakara: 115) âyetindeki ruhsatın seferde binek üzerinde kılman nafilelere masruf olduğunu gösterir. Bu tahsîs ve ruhsat vermedeki sırr, Allah Teâlâ'nın rahmetinin kemâlinden kullarına ziyâde ecir kazandırmak için nafile ibâdetleri kolaylaştırmak murâd buyurmasıdır. Bu düşünceden olsa gerektir ki, İmâm Ebû Yûsuf ile Şafiî'den Ebû Saîd Istahrî yalnız seferde değil, hazarda bile binek üzerinde ve kıbleye yönelmeksizin nafile kılmayı tecvîz etmişlerdir. Hüccetleri de Buhârî'nin bu îbn Umer hadîsidir.

[1737][32] Bu hadîsten, farz namaz için binekten inileceği ve kıbleye yönelip kılınacağı anlaşılıyor. Şübhesiz bu da imkân elverdiği ve herhangi bir zorluk olmadığı tak-dîrdedir.

Zarûretsiz farz namazları hayvan üzerinde kılmak caiz değildir. Ma'zûr ise farzını böylece kılabilir. Meselâ seferde iken yağmur yağıp da namaz kılacak kadar kuru bir yer bulamazsa, hayvanı üzerinde kıbleye karşı durup îmâ ile kılar ve hayvanı durdurabilirse kıbleye

10- Eşek Üzerinde Nafile Namazı Kılınması Babı

19-....... Bize Enes ibnu Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Enes ibn Mâlik (R) Şam'dan döndüğü vakit karşılamağa çıktık. Ona Aynu't-Temr'de kavuştuk. Gördüm ki yüzü -eliyle işaret ederek- şu canibe, yânî kıblenin sol tarafına olduğu hâlde bir eşek üzerinde namaz kılıyor. Ben ona: Ben seni kıbleden başka cihete namaz kılıyor gördüm, dedim. Bunun üzerine Enes: Rasûlullah(S)'ın böyle yaptığını görmemiş olaydım ben de yapmazdım, dedi [1738][33].

---

yönelmiş olur; buna kaadir olmazsa, namazda kıbleye yönelme kaydında olmaz... (Tecrîd Ter,, 111,227).

[1738][33] Enes ibn Mâlik'in Şam'a kadar yaptığı bu sefer, Abdulmelik ibn Mervân nez-dinde Haccâc'ı şikâyet etmek içindi. Basra'ya dönüşünde kendisi ile karşılayıcıların buluşma yeri Aynu't-Temr olmuştu. Aynu't Temr, Küfe civarında ve Fırat'ın batısında bir yer olup, Ebû Bekr'în halifeliği sırasında 12. hicret yılında, Hâlid ibn Velîd tarafından zorla fethedilmişti. Fetih sırasında Kisrâ'nın elinde rehine duran kırk kadar Arab çocuğu kurtarılıp sahâbîlere dağıtılmıştı.

Enes İbn Şîrîn, Enes ibn Mâlik'in eşeğe binmesine ve artıklarının temizliği şübheli olan eşek üzerinde namaz kılmasına i'tirâz etmiyor da, yalnız kıbleden başka cihete yönelerek namaz kılmasına i'tirâz ediyor. Enes ibn Mâük cevâbında, Peygamber'in hayvan üzerinde ve

Bu hadîsi İbrâhîm ibnu Tahmân, Haccâc ibn Haccâc el-Bâhîlî'den; o da Enes ibn Sîrîn'den; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmiştir [1739[34]].

11- Seferde Farz Namazların Ardında ve Önünde Nafile Kılmayan Kimse Babı [1740[35]]

20-.......Hafs ibnu Âsim tahdîs edip şöyle demiştir: İbnu Umer (R) sefere çıktı da, şöyle dedi: Ben Peygamber (S) ile birlikte yolculuk ettim; O'nım

---

hayvan kıblenin gayrı cihete yönelik olarak namaz kıldığını haber veriyorsa da, bu hayvanın eşek olduğuna dâir sarahat yoktur. Bu cihet de Serrâc'm hasen bir isnâdia yine Enes'ten rivayet ettiği bir hadîsle teeyyüd etmiş bulunuyor. Müslim'de îbn Umer'den aynı mealde bir ri-vayet vardır. Demek ki, seferde deve ile at üzerinde nafile namazı kılmak caiz olduğu gibi, eşek ve katır üzerinde de caizdir. Bunların ter ve bulaşıklarından sakınmaya mahal yoktur. Zîrâ Rasûluilah'm fiili ile Hayber yolunda ve Hicâz'in bilinen o sıcağında vâki' olmuştur.
Hayvan üzerinde nafile kılan musallînin dizgini tutması ve ayaklarını hareket ettirmesi de caizdir. Yalnız kelâm etmez, sağına soluna dönmez. Bir de su-cûdda rukû'dan ziyâde eğilir, o kadar

[1739[34]] Musannif metni sevketmedi, biz de İbrâhîm tarîkinden mevsûl olarak vâkıf olamadık. Evet, Serrâc'm yanında Amr ibn Âmir'den; oda Haccâc'dan... tarikiyle buna yakın bir metin vâki' olmuştur.., (İbn Hacer).

[1740[35]] Buhârî bu babı, seferde tatavvu' namazı kılıp kılmamak mes'elesini çözmek mak-sadıyle açmıştır.

seferde nafile kılar olduğunu görmedim. Zikri yüce olan Allah da: "Lekad kâne lekum fî Rasûlillâhi usvetun hasenetun (= Muhakkak Allah Elçisinde size güzel bir örnek vardır)" buyurdu.

21-.......îsâ ibnHafs şöyle demiştir: Bana babam tahdîs etti ki, kendisi İbn Umer'den şöyle derken işitmiştir: Ben Allah Elçisi'ne seferde yoldaşlık ettim; O, seferde iki rek'attan fazla kılmıyordu. Ebû Bekr, Umer ve Usmân(R)'a da seferde yoldaşlık ettim; onlar da böyle yapıyorlardı [1741][36].

[1741][36] Bu sözler farz olan iki rek'attan ziyâde hiçbir namaz kılmazlardı ma'nâsını ifâde ettiği gibi, dört rek'atlı farzları da iki rek'atten fazla kılmazlardı ma'nâsına, yâhud da her iki ma'nâya birden hamledilebilir. Hâlbuki Müslim'deki, Hafs ibn Asim'ın, amucası İbn Umer ile birlikte Mekke yolunda vâki' olan seferini anlatan hadîsinde şöyle diyor: "Öğle namazını bize iki rek'at olarak kıldırdı, sonra
If konduğu menzile döndü. Bİz de beraber dönüp birlikte oturduk. Namaz kıldır-;s dığı yöne bir aralık gözü ilişti; bir takım İnsanların namaza durmuş olduklarını gördü. Bunlar ne yapıyor? diye sordu. Nafile namazı kılıyorlar, dedim. Bunun üzerine: Eğer ben nafilelerden birini kılacak olaydım, farzı tamâm kılardım. Seferde Rasûlullah ile birlikte bulundum; vefat edinceye kadar iki rek'atten ziyâde kıldırmadı.." Bundan maksadının, nafilelerin kılınmaz idiğini haber vermek olduğu anlaşılıyor.

12- Seferde Farz Namazların Arkaları ve Önlerinde Olmayarak (Yani Ratibelerin Haricinde Olarak) Tatavvu’ Namazı Kılan Kimse Babı [1742][37]

Ve Peygamber (S) seferde sabah namazının iki rek'at râtibesini kıldı.

22-.......İbnu Ebî Leylâ şöyle demiştir: Bize Ümmü Hânif den başka hiçbir kimse Peygarnber'in duhâ namazı kıldığını gördüğünü haber vermedi.

[1742][37] Seferde farz namazdan evvel veya sonra râtibe sünnetleri kılınır mı? mes'eiesi âlimler arasında, hakkında ihtilâf edilen mes'elelerdendir. Tirmizî şöyle demiştir: "Peygamber'in sahâbîlerinden bâzıları, seferde tatavvu' kılmak re'yinde bulunmuşlardır. Ahmed ibn Hanbel ile İshâk ibn Râhûye de buna kaaüdir. İlim %! ehlinden bâzıları da farzlardan ne evvel, ne" de sonra kılmamak görüşünde bulunmuşlardır. Seferde tatavvu' kılınmaz diyenlerin kasdettikleri ma'nâ, ruhsatı kabulden ibarettir. Yoksa her kim tatavvu' kılarsa çok faziletine nail olur. İlim ehlinin çoğunun kavli işte budur. Onlar seferde tatavvu'u tercîh ederler".
Nevevî'ye göre seferde nafile kılmak mes'elesinde âlimler üç fırkaya ayrılmışlardır: Bir fırkaya göre mutlaka men' edilmiştir. Diğerine göre mutlaka caizdir. Üçüncülere göre ise râtibeler İle mutlak nafileler arasında fark vardır. Râtıbeler terk olunur ve mutlak nafileler edâ olunabilir. İbn Umer'in mezhebi de budur (İbnHacer, Fethu'l-Barî)

ÜmmüHanî'-.Peygamber'in Mekke Fethi günü kendi evinde yıkandığını, akabinde sekiz rek'at namaz kıldığını zikretmiş ve: Peygamber'in bu namazdan daha hafif bir namaz kıldığını görmedim. Şu kadar var ki, Rasûlullah rukû'u ve sucûdu tamamlıyordu, demiştir.

Ve Leys ibn Sa'd da şöyle demiştir [1743[38]]: Bana Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Âmir tahdîs etti. Ona da babası Âmir ibn Rabîa el-Anzî, Peygamber(S)'i seferde geceleyin nafile namazını binit devesinin üzerinde ve devesi O'nu ne tarafa yöneltirse o tarafa doğru kıldığını haber vermiştir.

23-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir. Bana Salim ibn Abdilîah, İbn Umer'den, Rasûlullah'm seferde binit devesi üzerinde yüzü nereye yönelik olursa olsun başıyle îmâ ederek nafile namazı kılar olduğunu ve İbn Umer'in de bunu yapar olduğunu haber verdi [1744[39]].

1743[38] Bu rivayeti ez-Zuhlî de, ez-Zuhriyyât'ta. mevsûlen rivayet etmiştir.

1744[39] Merfû' haberin ardından ibn Umer'in fiilini getirmesi, bununla

13- Seferde Akşam İle Yatsı Namazları Arasını Cem' Etmek Babı [1745[40]]

24-.......Bize Sufyân İbn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o da Sâlim'den; o da babası Abdilîah ibn Umer'den. O: Peygamber (S) yürüyüş şiddetli olduğu zaman akşam ile yatsı namazları arasını da cem' eder idi.

Ve İbrâhîrn ibn Tahmân, el-Hüseyn el-Muallim'den; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan söyledi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir. Rasûlullah (S) yürüyüş üzere olduğu vakitte [1746[41]] öğle ile ikindi namazları arasını cem'

---

amel etmenin müstemirr olduğunu ve buna herhangi bir muarız ve nâsih erişmediğini işaret etmektir.

[1745[40]] Buhârî "Namazı Kısaltma Bâbları" içinde cem1 bâblarmı getirdi. Çünkü cem' de zamana nisbetle bir kısaltmadır. Sonra oturarak kılınan ma'ziretli namazını getirdi. Zîrâ bu da bâzı fiillerin suretlerine nisbetle bir kısaltmadır.

[1746[41]] Burası bâzı nüshalarda "Binek sırtında yol alırken..." şeklinde gelmiştir ki, ma'nâda bir değişiklik yoktur. Açıktır kî yürüyüş hâlinde ve binek üzerinde iken farz namaz kılınmaz. îbn Abbâs'm maksadı cem'u te'hîr olduğu görülüyor. Bu da öğle.namazını ikindi ve akşam namazını yatsı ile birlikte kılmaktır

ederdi. Ve (keza) akşam ile yatsı namazları arısını da cem' eder idi.

Ve yine Hüseyn el-Muallim'den; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Hafs ibn Ubeydillah ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik'ten; o: Peygamber (S) seferde akşam namazı ile yatsı namazı arasını cem' eder idi, demiştir [1747[42]].

Ve bu hadîsi Yahya el-Kattân'dan; o da Hafs'tan; o da Enes'ten tarikiyle rivayet etmekte Alî ibnu'I-Mubârek ile Harb ibn Şed-dâd, el-Hüseyn el-Muallim'e mutâbaat etmişlerdir. Peygamber (S) cem' yaptı [1748[43]].

[1747[42]] Buhârî bu bâbda üç hadîs getirdi. Biri İbnUmerhadîsidir ki, bu yürüyüş şiddetli olduğu zaman ile kayıdlanmıştır. İkincisi İbn Abbâs hadîsidir ki, o da yürümekte olduğu zaman ile kayıdlanmıştır. Üçüncüsü de mutlak olan Enes hadîsidir. Buhârî mutlak ile ameli işaret olarak bâb başlığını mutlak yapmak istedi. Zîrâ mukayyed olan onun ferdlerinden bîr ferd hadîsdir. Buhârî, yürür olsun yâhud olmasın, yürüyüş şiddetli olsun yâhud olmasın, musâvî olarak seferde cem'in cevazı görüşünde gibidir. Bu, âlimler arasında ihtilâf edilen meselelerdendir. Sahabe, tabiî ve fakîhlerden birçokları mutlak olarak cem' görüşündedir. Bir topluluk, Arafe ve Muzdelife dışında cem' mutlak olarak caiz olmaz demiştir... (Fethu'I'Bört).

[1748[43]] Alî ibnu'l-Mubârek'in mu tabamı, Ebû Nuaym el-Mustahrachnda. mevsûlen rivayet etmiştir. Harb'ın mutâbaasını ise musannif Buhârî bu bâbdan sonraki bâb içinde mevsûlen rivayet etmiştir

14- Bab: Yolcu Akşam İle Yatsı Namazları Arasını Cem' Ettiği Zaman Ezan mı Yahud İkaamet mi Eder?

25-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, Abdullah ibn Umer'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı gördüm ki, O, sefer esnasında yürümek O'nu acele ettirdiği zaman, akşam namazını geri bırakır, nihayet akşam namazı ile yatsı namazını birleştirirdi..

Salim şöyle dedi: Abdullah ibn Umer de, yürümek kendisini acele sürdüğü zaman bunu yapardı. Akşam namazı için ikaamet eder, ve onu üç rek'at olarak kılar, sonra selâm verirdi. Sonra azıcık durur ve yatsıya ikaamet eder, onu iki rek'at olarak kılar, sonra selâm verirdi. Bu iki namaz arasında da, yatsıdan sonra da hiçbir namaz kılmazdı; tâ gece ortasında teheccüde kalkıncaya kadar [1749[44]].

[1749[44]] Bu hadîste cem' edilen namazların her biri için ikaamet edildiği haber verilmiş, fakat ezandan söz edilmemiştir. Buna göre Buhârî'nin bâb başlığından maksadı: Ezan okur mu, yoksa ikaametle yetinir mi? şeklidir.

26-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Rasülullah (S) seferde şu iki namaz arasını yânî akşam ile yatsı namazlarını birleştirirdi [1750][45].

15- Bab: Yolcu, Güneşin Ortadan Meyl Etmesinden Önce Yola Çıktığı Zaman Öğle Namazını İkindiye Kadar Geriye Bırakır

Bu konuda İbn Abbâs'ın, Peygamber'den rivayeti vardır [1751][46].

27-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), güneş devrilmeden; yâni zeval vaktinden evve! yola çıktığında öğle namazını ikindi vaktine kadar te'hîr eder, sonra inip her iki namazı birleştirirdi. Yola çıkmadan evvel güneş devrildiği

[1750][45] Bu, cem'u takdime ve cem'u te'hîre muhtemildir. Buhârî bu hadîsi, bundan önce geçen İbn Umer hadîsiyle müfesser "(tefsîr edilmiş) olarak getirmiştir. Çünkü Enes hadîsinde mücmellik vardır. Tefsîr edilen ise, tefsîr ediciye tâbi'dir (Kas-tallânî).

[1751][46] Buhârî bu sözüyle 13. bâbda geçen İbn Abbâs hadîsine işaret etmektedir

takdirde ise öğle namazını kıldırır, sonra binerdi.

16- Bab: Güneş Meyl Ettikten Sonra Yola Çıktığı Zaman Öğle Namazını Kılar, Sonra Bineğine Biner

28-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S), güneş meyi etmeden evvel yola çıktığı zaman, öğle namazını ikindi vaktine kadar geriye bırakır, sonra inip her iki namazı cem' ederdi. Eğer yola çıkmadan evvel güneş meyi ederse, öğle namazını kıldırır, sonra bineğine binerdi [1752][47].

[1752][47] Bu hadîsler seferde iki namazı birleştirmenin, yânî iki namazı birinin vaktinde kılmanın cevazına delîl olan hadîslerden bâzılarıdır. Sahîhayn 'da ve diğer hadîs kitâblarında daha birçok sahâbîden nakledilmiş başka hadîsler de vardır.
Sahabe ve tabiî fakîhleri iki namazı birleştirmenin cevazında, birleştirme sıfatında ve birleştirmeyi mubah kılan şeylerde İhtilâf etmişlerdir. Bir kerre Arafat'ta cem'u takdim ile öğle ve ikindiyi; Muzdelife'de cem'u te'hîr ile akşam ve yatsı namazlarını kılmanın caiz olduğunda ittifak etmişler ve bu namazları cem' ederek kılmak sünnettir demişlerdir. Bu iki mekânın hâricinde cem'in cevazında ise ihtilâf etmişlerdir. Ebû Hanîfe ile ashabı, hiçbir veçhile iki namazı cem' etmenin caiz olmadığına kaail olmuşlardır. Sahâbîlerden İbn Mes'ûd ile Hasen Basrî, Muhammed ibn Şîrîn, İbrâhîm Nahaî, Esved ibn Yezîd'in de kavli budur.
Fakîhler cumhuru ise, zikredilen hadîslerin zahirine tutunarak, gerek

17- Oturanın Namazı Babı

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde kendi evinde (bir defa) namaz kıldırdı idi. Bu namazı kendisi oturarak, bir takım

---

tak-dîmen, gerek te'hîren seferde iki namazı cem' etmenin cevazına kaaildirler. Bu görüşe de Alî ibn Ebî Tâlib, Saîd ibn Ebî Vakkaas, Saîd ibn Zeyd, Usâme ibn Zeyd, Muâz ibn Cebel, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, İbn Umer, İbn Abbâs gibi birçok sahâbîlerle tabiîlerden birçok fakîhler kaaildirler...

Hanefîler'in başlıca delili Sahîhayn'daki İbn Mes'ûd hadîsi ile Müslim'deki Ebû Katâde hadîsidir. İbn Mes'ûd: "Ben RasûluIlah'ın Muzdelife'den başka hiçbir yerde hiçbir namazı vaktinin hâricinde kıldığını görmedim. İşte Rasûlullah Muzdelife'de akşam ile yatsıyı cem' etti. Bir de sabah namazını erkence ve vaktinden evvel kıldırdı" demiştir.

Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'İndeki rivayetinde İbn Mes'ûd: "Birini vaktinin sonuna kadar geri bırakır, diğerini ise vaktinin evvelinde kılmak suretiyle ta'cîl ederek.." demekle, bu cem'in sûrî olduğunu ve her iki namazın kendi vakitleri içinde kılınmış olduğunu anlatıyor.

İbn Abbâs'm Müslim'deki şu hadîsi de dikkate değer: İbn Abbâs: "Rasûlullah (S) bir kerre korku ve yağmur yokken Medîne'de öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birlikte kıldırdı" demiştir. Bunun sebebi soruldukta: "Ümmetini günâha sokmamak için" cevâbını vermiş ve bunun teşrîindeki hikmeti beyân etmiştir. Müslim'deki bu son hadîs korku, sefer, yağmur olmadığı hâlde sırf cevazı beyân ve güçlüğü kaldırmak için öğle ile akşam namazları son vakitlerinden çıkarılmaksızın, ikindi ve yatsı namâzlarıyle evvel vakitlerinde sûretâ cem' edilerek kıldırılmış olması da mümkindir.

kimseler de arkasında ayakta kıldılar. Rasûlullah onlara "Oturunuz" diye işaret etti. Namazdan çıktığında: "İmâm kendisine uyulsun diye imâm edilir. Öyle olunca, imâm rukû'a vardığı vakit rukû'a varınız. (Başını) kaldırdığı vakit de siz (başınızı) kaldırınız" buyurdu [1753][48].

30-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir defa attan düştü de sağ yanı berelendi. Biz kendisine hasta ziyareti yapmak üzere yanına girdik. Ziyaret esnasında namaz vakti geldi. Kendisi oturarak namaz kıldı, bizler de arkasında oturarak namaz kıldık. Rasûlullah: "İmâm, ancak kendisine uyulmak için

---

[1753][48] Bu hadîste anlatılan hastalık, Peygamber'in son hastalığı değildir. Humeydî'-nin -Buhârî'nin rivayetine nazaran- tasrîh ettiği gibi, eski bir hastalığıdır. Ondan sonra vefat etmezden evvelce bir daha oturarak namaz kıldırmış, cemâat ayakta olarak iktidâ ettikleri hâlde, oturmalarını emretmemiştir. Evvelki hastalığının sebebi Enes ile Câbir tarafından açıklanmış olduğu veçhile, attan düşüp sağ yanının incinmesi ve hattâ Câbir hadîsine göre ayağı yanlmasıdır.
Bu hadîsten şu hükümler çıkarılmıştır: Ayaktakilerin oturana iktidâsı sahihtir. Bütün fiillerinde imâma mutâbaat vâcibdir. Muktedî rükû' ve sucûdda ve diğer namaz fiillerinde imâmdan öne geçemez. Ebû Hanîfe, ikinci hadîsteki taksîme bakarak, imâmın vazîfesi tesmî; me'mûmun vazîfesi de tahmîddir, demiştir. Mâlik ve bir rivayette Ahmed ibn Hanbel de bu görüştedir.

imâm yapılmıştır. Öyle olunca imâm tekbîr aldığı zaman siz de (Allâhu Ekber diyerek) tekbîr alın. İmâm rukû'a vardığı zaman siz de rukû'a varın; imâm başını kaldırdığında, siz de başınızı kaldırın. Semiattâhu limen ha-mıdeh dediği vakit, sizler Rabbena ve lekeH-hamd deyin " buyurdu.

31- Bize İshâk ibnu Mansûr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ravh ibnu Ubâde haber verip şöyle dedi: Bize Hüseyn el-Muallim, Abdullah ibn Bureyde'den; o da İmrân ibn Husayn(R)'dan haber verdi ki, İmrân Allah'ın Peygamberi'ne sormuştur.

H ve yine bize İshâk haber verip şöyle dedi: Bize Abdussamed haber verip şöyle dedi: Ben babam Abdulvâris ibn Saîd'den işittim, şöyle dedi: Bize el-Hüseyn, İbnu Bureyde'den tahdîs edip şöyle dedi: Bana îmrân ibn Husayn tahdîs etti. Kendisi bâsûrlu idi [1754[49]]. Şöyle dedi: Ben Rasûlullah'a insanın oturarak

[1754[49]] Bâsûr, mak'addaki damarların ağzında katı ve sevdâvî kandan hâsıl olan ziyâde etlerdir. Bunun meme düğmesine benzeyen kısmına "sulûliye" denir ki, memeli basur denilendir. Enli ve müdevver olan kısmına da "ayniye" denilir

namaz kılıp kılamıyacağını sordum [1755[50]]. Rasûlullah: "Eğer ayakta kılarsa bu efdaldir. Her kim oturarak kılarsa, ayakta kılanın yarı ecrini hakk eder. Her kim de nâi-men (yânî yan yatarak) [1756[51]] kılarsa, oturarak kılanın yarı ecrini hakk eder" buyurdu [1757[52]].

18- Oturanın Îma İle Namazı Babı

32-.......Bize Hüseyn el-Muallim, Abdullah ibn Bureyde'den tahdîs etti ki, İmrân ibn Husayn -İmrân bâsûrlu bir zât idi. Buhârî'nin şeyhi Ebû'Ma'mer bir defasında "enne İmrâne" yerine "an İmrâne" demiştir- şöyle söyledi: Ben Peygamber'e insanın oturur hâldeki namazından sordum. Peygamber (S): "Her kim ayakta

---

1755[50] Bu suâl farz olsun, nefl olsun; hasta namazı hakkında sorulmuştur. Ancak nafile kılan, ma'ziretli olsun, olmasın; bu ruhsattan istifâde edebilirse de, farz kılacak olan imâm olsun, me'mûm olsun yâhud münferid olsun bu ruhsattan istifâde için kıyamdan âciz olması şarttır

1756[51] Buradaki nâim, uyuyan demek olmayıp, yan yatan demektir. Nitekim Buhârî'-nİn "Nâimen" lâfzını "Mudtacıan" ile tefsîr ettiğini nüshalarına kaydeden râvîlerin rivayeti de bunu te'yîd edicidir. Müsnedu Ahmed'dekî bir rivayetinde de "Mudtacıan" demiş olması, maksadın yan yatmak olduğunda şübhe bırakmıyor

1757[52] Buharı bu İmrân ibn Husayn hadîsini buradaki arka arkaya gelen üç bâbda da ayrı ayrı üç tarikten rivayet etmiştir.

kılarsa, bu en faziletli olandır. Her kim oturarak kılarsa, ayakta kılanın yarı ecrini hakk eder. Her kim de nâimen (yânî yan yatarak) kılarsa, onun lehine oturanın yarı ecri vardır" buyurdu. Ebû Abdillah el-Buhârî: Buradaki "nâimen" lâfzı, bana göre "mudtacıan" ma'nâsınadır,dedi 1758[53].

19- Bab: Oturarak Namaz Kılmaya Güç Yetiremediği Zaman Yan Üstü Yatarak Kılar

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: "Kıbleye dönmeye gücü yetmezse, yüzü nerede ise o tarafa doğru namaz kılar" demiştir 1759[54].

33-.......İmrân (R) şöyle demiştir: Bende basurlar vardı. Peygamber(S)'e namazdan sordum,, gücün yetmezse oturarak; ona da gücün yetmezse yan

1758[53] Buhârî'nin lâfzının ma'nâsına olduğunu anlatan bu tefsîri, el-Asîlî, Ebû Zerr ve Ebû'1-Vakt nüshalarında tesbît edilmiştir

1759[54] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu görüşünü Abdurrazzâk, İbn Cureyc tarîkinden; o da Atâ'dan olmak üzere buna yakın ma'nâda olarak mevsûlen rivayet etmiştir

üstü yatarak kıl" buyurdu 1760[55].

20- Bab: (Kıyamdan Âciz Olan Kimse) Namaza Oturarak Başladıktan Sonra Sıhhat Bulsa Yahud Bedeninde Bir Hafiflik Hissetse, Namazın Kalan Kısmını Ayakta Tamamlar (Yeni Baştan Kılmaz)

Ve Hasen Basrî: "Hasta dilerse iki rek'at ayakta, iki rek'atı da oturarak kılabilir" demiştir 1761[56].

34-....... Bize Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da mü'minlerin aruıesi Âişe'den haber verdi. Âişe, Urve'ye: Allah Elçisi'nin gece namazını yaşı kemâle eresiye kadar hiçbir vakit oturarak kıldığını görmediğini, (yaşı ilerleyince de) Kur'ân'ı oturarak okur olduğunu, tâ

1760[55] Dârakutnî'nin Alî(R)'den merfû' olarak rivayet ettiği: "Buna da gücün yetmezse yüzünü kıbleye yönelterek sağ yanı üzere yatarak... "hadîsine göre sünnet olan, kabre konan meyyit hey'etin-de olarak, sağ yanına yatar

1761[56] Hasen Basrî'nin bu görüşünü İbn Ebî Şeybe ma'nâsıyle mevsûlen rivayet etmiştir

rukû'a varmak isteyince kalkıp otuz âyet yâhud kırk âyet kadar okuyup sonra rukû'a varır olduğunu haber vermiştir [1762[57]].

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) oturarak namaz kılardı. Şöyle ki: Oturduğu hâlde kıraati okur, kıraatinden otuz yâhud kırk âyet kadar kalınca ayağa kalkar ve ayakta iken o mıkdâr âyetleri de okur, sonra rukû'a, daha sonra da secdeye varırdı. Sonra ikinci rek'atta da evvelkisi gibi yapardı. Namazını bitirince bakardı; eğer ben uyanık olursam, benimle konuşurdu; şayet uyumakta isem, yan üstü uzanırdı.

[1762[57]] Bu hadîslerin zahirine göre aynı rek'atın yansını ayakta, diğer yarısını oturarak kılmak câîz olduğuna Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî ve imamların çoğu kaail olmuştur. Hattâ ayakta iken oturmak veya oturmuş iken ayağa kalkmak arasında fark yoktur.

Bu hadîslerden fakîhler, ayakta namaza başlayan musallînin namaz kılarken hastalanarak oturması ve bunun aksi yânî oturarak başlayanın namaz esnasında iyileşip ayakta kılarak tamamlamasının cevazına ve yine böyle yatarak namaza başlayıp da sonra ya oturarak veyahut ayakta kılmaya muktedir olanın, hâlin icâbına göre namazı tamamlamasının lüzumuna istidlal etmişlerdir

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

19-KİTÂBUT-TEHECCÜD

(Teheccüd Namazı Kitabı) 1763[1]

1763[1] Buhârî nüshalarının bâzısında ve Wensik'in Fihristinde böyle "Kitâbu't-Teheccüd" şeklinde, diğer bâzılarında da "Besmele" ve "Bâbu't-Teheccüd" şeklinde gelmiştir.

Buhârî'nin maksadı, bu gece namazının hükmüne girişmeksizin meşrûiy-yetini isbâttır.

el-Hucûd: Kuûd vezninde, uyumak ma'nâsınadır; birinci bâbdandır. Müellif Basâir'de seher (yânî uyanıklık) ile tefsîr etmiş ve zıdd ma'nâlı kelimelerden olduğunu takrir eylemiştir.

et-Teheccüd: Tefa'ul vezninde bu da uyumak... ve uyanmak ma'nâsına olmakla zıdd ma'nâlı olur.. (Kaamûs Ter.). Böylece teheccüd kelimesi, namaz ve Allah'ı zikr için gece uyanmak ma'nâsına kullanılarak şer'î ıstılah olmuştur.

Teheccüd namazı el-îsrâ:76. âyetine göre, Peygamber'imİze ümmetinden müstesna olarak tahsis buyurulan bir ibâdet olduğu anlaşılıyor. Fakat bu ziyâde ve müstesna ibâdetin hükmü hakkında fakîhler arasında çeşitli görüşler vardır. Buhârî sarihlerinden İbn Battal, seleften gece namazı Peygamber'e vâcibdî diyenlerin, teheccüd âyeti hakkındaki şu tefsîrlerinî nakletmiştir:"Bu gece namazı senin için beş vakit namaz üzerine ziyâde kılman bir farîzadir; bu namazla sen, ümmetinden mümtaz kılındın" (Vmdetu'l-Kaarî).

Teheccüd namazı, hadîsçiler ve fakîhler cumhuruna göre, ümmet hakkında mendûbdur. Seleften bâzıları, ümmet için de vâcibdir demiştir. Fakat Nevevî, bu görüşün yanlış bir iddia olduğunu bildirip, mendûb ve müekked sünnet olduğunu tasrîh etmiştir.

1- Geceleyin Teheccüd Namazı Kılmak Babı

Ve Azîz, Celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Gecenin bir kısmında da uyanıp, sırf sana mahsûs (fazla bir ibâdet) olmak üzere Kurbânla gece namazı kıl. Ümîd edebilirsin, Rabb *ın seni bir Makaamu Mahmûd'a gönderecektir" (el-îsrâ: 76).

1-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman ibn Ebî Müslim, Tâvûs'tan tahdîs etti. Tâvûs ibn Keysân, İbn Abbâs'tan işitti ki, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gecenin bir kısmında teheccüd namazı kılmak için kalktığında şöyle duâ ederdi:

"Allahumme leke'l-hamdu ente kayyimu's-semâvâti vel-ardı ve menfîhinne. Ve leke'l-hamdu leke mülkü 's-semâvâti ve'l-ardt ve men fîhinne. Ve leke H-hamdu nuru 's-semâvâti ve 1-ardı. Ve leke 'l-hamdu entehakku ve va'dukel-hakku ve ükaaukehakkun vekavlukehak-kun vel-cennetu hakkun ve'n-nâru hakkun. Ve'n-nebiyyûne hakkun ve Muhammedun

hakkun ve's-sâatu hakkun.

Allâhumme leke eslemtu ve bike âmentu ve aleyke tevekkeltu. Ve ileyke enebtu ve bike hâsamtu ve ileyke hâkemtu. Fağfirlîmâ kad-demtu ve mâ ahhartu ve mâ esrartuye mâ a lentu entel-mukaddimu ve ente'l-muahhiru.

Lâ ilahe illâ ente ev lâ ilahe gayruke "

(= Ya Allah, her hamd Sana mahsûstur. Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin dâimi müdebbirisin. Yine her hamd Sana mahsûstur; göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin melikliği Sen'indir. Yine her hamd Sana mahsûstur, Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin nurusun (aydınJatıcısısın). Yine her hamd yalnız Sen'indir. Sen hakk-sın; Sen'in va'din de hakktır, Sana kavuşmak da hakktır, Sen'in sözün de hakktır. Cennet de hakktır, ateş de hakktır, Peygamberler de hakktır, Muhammed de hakktır. (Kıyamet gününün geleceği) saat de hakktır.

Yâ Allah, kendimi yalnız Sana verdim, yalnız Sana îmân ettim, yalnız Sana güvendim, yalnız-Sana döndüm. Yalnız Sen'in burhanlarına dayanarak

mücâdele ettim. Aramızda yalnız Sen'i hakem kıldım. (Yâ Rabb) önce işlediğim, sonra işlerim sandığım, gizli yaptığım ve açıktan işlediğim bütün günâhlarımı bağışla! Öne geçiren, geriye bırakan ancak Sen'sin.

İbâdete lâyık tanrı yok, yalnız Sen varsın (yâhud Sen'den başka ibâdete lâyık tanrı yoktur).

Sufyân şöyle demiştir: Abdulkerîm Ebû Umeyye: "Velâ havle velâ kuvvete illâ billahi (Hareket ve kuvvet ancak Allah iledir) fıkrasını ziyâde etti [1764[2]].

Yine Sufyân şöyle dedi: Süleyman ibnu Ebî Müslim, bu hadîsi Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den işittiğini söyledi [1765[3]].

2- Gece (Namazına) Kalkamanın Fazileti Babı

2-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir;

[1764[2]] Bu, Sufyân ibn Uyeyne'nin geçen isnâd ile sevk ettiği diğer bir tarîktir. Hadîsin bu tarîkinde Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi fıkrası gelmiştir

[1765[3]] Metindeki birinci hadîsin senedinde "Süleyman ibn Ebî Müslim an Tâvûs" şeklinde gelmiş, yânî Süleyman'ın Tâvûs'tan işitmesi tasrîh edilmemiş idi. Buradaki tarîkte ise Süleyman, Tâvûs'tan bu hadîsi işittiğini tasrîh etmiştir.

Peygamber'in hayâtında birisi bir düş gördüğü zaman, o düşü Rasûlullah'a hikâye ederdi. Ben de bir düş görmeyi ve onu Rasûlullah'a. arzetmeyi temenni ettim. O sırada ben taze bir gene idim ve Rasûlullah zamanının âdeti üzere mes-cidde uyurdum. Derken ben de ru'yâmda şöyle gördüm: İki melek beni yakaladılar ve beni ateşin (yânî cehennemin) yanına götürdüler. Cehennem kuyu duvarı gibi yanlan örülüp durulmuş ve iki tane boynuzu vardı. Bir de gördüm ki, içinde kendilerini iyice tanıdığım bir takım insanlar var. Ben hemen Eûzu billahi mine'n-nâr (= Ben ateşten Allah'a sığınırım) demeğe başladım. İbn Umer dedi ki: Bu sırada bize başka bir melek kavuştu ve bana hitaben: Sen korkma, dedi. Ben bu ra'yâmı (kızkardeşim ve mü'minlerin annesi olan) Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Rasûlullah'a hikâye etti. Rasûlullah (S): "Abdullah ne iyi adamdır, keski gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinseydi'* buyurmuş [1766][4]. (Salim) Bundan sonra

---

[1766][4] Hadîsin bâb başlığına mutabakat noktası bu "Abdullah ne iyi adamdır, keski gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinse" fıkrasıdır. İşte bu temenni fıkrası hem gece namazının

Abdullah geceden az bir kısmı müstesna olmak üzere, uyumaz oldu (demiştir).

3- Gece Namazında Sucudun Uzunluğu Babı

3-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) onbir rek'at namaz kılardı. O'nun gece namazı işte bu idi. O namaz içinde öyle secdeler vardı ki, başını kaldırmadan her birinizin elli âyet okuyacağı kadar dururdu [1767][5] ve (sonunda) sabah namazından evvel iki rek'at kılar, sonra sağ yanı üzerine yatardı. Tâ müezzin (sabah namazının vaktini haber vermek için) O'na gelinceye kadar.

---

fazîletine delîldir, hem de gece namazı kılan kişilerin iyi insan olma yolunda bulunduklarını göstermektedir.
Buhârî, hadîsin başında görüleceği üzere, ayrı ayrı iki senedi bir tahvil işaretiyle yazıp tesbit eylemiştir

[1767][5] Hadîsin bu "Elli âyet okuyacağı mikdâr dururdu" fıkrası, bâb başlığına uygunluk yeridir. Bu uzun sucûd duâ, Allah'a tadarru' İçindir. Çünkü, sucûd, tevazu1 ve tezellül hâllerinin en beliğidir. Ve yine bundan dolayıdır ki kulun Rabb'ına en yakın olacağı hâl secde hâlidir (fcastallânî).

4- Hasta Olan Kimsenin Gece Namazını Terketmesi (Yani Tekedebileceği) Babı

4-.......Bize Sufyân (es-Sevrî), el-Esved'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Cundeb'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) keyf-sizlendi de bu sebeble bir gece yâhud iki gece (namaza) kalkmadı [1768][6].

5-.......Cundeb (R) şöyle demiştir: Cibril (S- bir müddet) Peygamber'e görünmemişti. O sırada Kureyş'ten bir kadın: Muhammed'in şeytânı Muhammed'e gelmekte gecikti, demişti. Müteakiben "Ve'd-duhâ ve 1-leyli izâ secâ. Mâ ve 'd-deake Rabbuke ve mâ kala... (And olsun kuşluk vaktine. Sükûna vardığı dem geceye ki, Rabb'ın seni terketmedi; darılmadi da..)" sûresi indi [1769][7].

[1768][6] Bu hadîs, hastalık sebebiyle gece namazının terkedilebileceğine delildir. Bundan sonra gelen hadîs ise, Peygamber'in bu keyfsizliğinin, vahyin gecikmesi veya fasılası sırasına tesadüf ettiğini gösterir gibidir.
[1769][7] Vahyin gecikmesi, böyle bir iki gece namaza kalkamıyacak derecede teessür, gevşeklik ve za'f meydana getirmiş olabileceği gibi, bu sırada herhangi başka bir rahatsızlık da olabilir

5- Peygamber (S)'in Vacib Kılmaksızın Gece Namazına ve Nafile Namazlara Teşvik Etmesi Babı

Ve Peygamber (S) bir gece kızı Fâtıma ve Aliyye'ye (ikisine de selâm olsun) namaza kalkmalarını teşvik için gitmiştir [1770][8].

6-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gece uyandı da: "Subhânallâh! Bu gece ne fitneler indirildi ve ne hazineler indirildi! Hücrelerin sahibelerini kim uyandırır? Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplaktırlar" buyurdu [1771][9].

[1770][8] Buhârî bu taiîki, bundan sonraki hadîsin arkasında mevsûlen vermektedir.
Bâb başlığı iki şeyi kaplamıştır: Teşvik, ve vâcib kılmayı nefy. Ümmü Seleme ile Alî'nin hadîsi teşvîki, ÂÎşe hadîsi de ikincisi içindir (İbn Hacer).

[1771][9] Mü'minlerin annelerini uyandırmayı emretmesi kendilerine va'z etmek,, sadaka vermeyi çoğaltma ile israfları terketmeyi teşvik eylemek, Peygamber zevceleri olduklarına aklanarak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olmayacağını bildirmek içindir. "Giyinikler çıplaklar" zümresinden yâhud örtünücü olmakla beraber elbisesinde israf edecek

7-....... Alî ibn Ebî Tâlib şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Bir gece kendisine ve Peygamber kızı Fâtıma'ya geldi de: "Sizler gece namazı kılmaz mısınız?" dedi. Ben: Yâ Rasûlallah, nefislerimiz Allah'ın elindedir. Bizi uyandırmak dilerse uyandırır, dedim. Biz bu sözü söylediğimiz zaman Rasûlullah bana hiçbir cevâb vermeyerek hemen geri döndü. Bu arada yüzünü bizden çevirirken, kendi uyluğuna vurarak: "Ve kânel-insânu eksera şey'in cedelen (= İnsan kısmı ne de çok cidalci oluyor!)" (ei-Kehf: 54) buyurduğunu işittim [1772][10].

---

nice kadınların zuhur edeceğini haber veriyor. Dünyâda müsrifçe giyinenlerin çıplaklar olmaları, hasenattan ârî olmalarına binâendir.

[1772][10] Hadîsteki " Taraka", gece ziyaretine denir. Burada birde "Leyi = Gece" kelimesi getirilmesi te'kîd içindir.

Hz. Alî'nin "Nefislerimiz Allah'ın elindedir" sözü;Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği ruhu tutar, diğerini muayyen bir vakte kadar salıverir. Şübhe yok ki, bunda, iyi düşünecek bîr kavim için kat'î ibretler vardır "(ez-Zumer:42) âyetinin ma'nâsından iktibas edilmiştir. Peygamber, Alî'nin bu âyetin ruhunu ifâde eden belîğ bir vecîze ile cevâb vermiş olmasından dolayı hayranlık duymuş ve bu hayranlığını eline dizine vurarak ve el-Kehf:54. âyetini okumak suretiyle İzhâr etmiştir. Diz dövmek, teessür ve teessüf sırasında yapılırsa da burada hâdisenin seyrine göre taaccüb ma'nâsı kasdedilmiştir. Peygamber, Alî'nin gece namazına kalkmak hususunda ileri sürdüğü fikir ve

8-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'ın,halk onunla amel eder de üzerlerine farz kılınır korkusuyle, İşlemesini sevdiği bir kısım hayırlı işi (işlemeyip) bırakmak âdeti idi, Rasûlullah asla duhâ namazı kılmamıştı. Duhâ namazını ancak ben kılmaktayımdır [1773[11]].

9-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece mescidde namaz kıldı. Bir takım insanlar da O'nun namazına uyup gece namazı kıldılar. Sonra ikinci gece de namaz kıldı. Bu sefer O'na uyan insanlar çoğaldı. Sonra üçüncü yâhud dördüncü gecede

---

ma'zireti kâfî görüp, başka bir söz söylemeden ve gece namazına kalkmalarında ısrar etmeden, geri dönmüştür

[1773[11]] Hz. Âişe'nin:'Peygamber bâzı hayır ve ibâdetleri işlemeyi arzu ettiği hâlde, ümmete farz kılınır düşüncesiyle bırakırdı, demesi "bunları hiç işlemezdi" demek değildir. Belki Peygamber bu ibâdetleri cemâat hâlinde edâ edip resmîleştirmekten çekindiklerini bildirmek istemiştir.

Hadîsin ikinci kısmındaki duhâ namazı mes'elesi, ileride ayrı bir bölüm hâlinde gelecektir. Burada şu kadarını söyleyelim: Âişe'nin bu namazı nefy ve inkârı, namazın aslına değil, belki devamına müteveccih olabilir. Buna göre Âişe:

Ben Rasûlullah'm devamlı duhâ namazı kıldığını görmedim; fakat bu duhâ namazını ben devamlı kılmaktayım, demiş olur.

insanlar toplandılar. Fakat Rasûlullah onların yanına çıkmadı. Sabah olunca: "Yaptığınız işi gördüm. Beni sizin yanınıza çıkmaktan, ancak üzerinize/arz kılınmaktan korkmuş olmaklığım men' etmiştir" buyurdu. Bu da ramazânda olmuştu.1774[12]

6- Peygamber (S)'in Geceleyin Ayakları Şişinceye Kadar Gece Namazında Dikilmesi Babı

Aişe (R) de: Peygamber ayakları çatlayıncaya kadar ayakta durdu, demiştir 1775[13]. "Futûr", şukûk (yânî yarmak); "İnfatarat" da inşakkat (yânî yarıldı)

1774[12] Peygamber'in gece namazına mescidde cemâatle devam edilmesine müsâade etmeyip, bu suretle ma'ziret göstermesi, ümmetine olan rahmetinin açık delîllerindendir.
Bu rivayetinde de Âişe, Peygamber'in münferid olarak gece namazına devam ettiğine işaretle beraber, endîşesinin yalnız gece namazının edası hususunda olduğunu, ifâde etmiş oluyor.
Hadîsin son fıkrası, bu krıınan namazın, ramazândaki gece namazı, yânî "Teravih Namazı" olduğunu ifâde ediyor.

1775[13] Buhârî, Âişe'nin bu hadîsini el-Feth Sûresi'nin tefsîri sırasında müsned olarak rivayet etmiştir. Kuşmeyhenî rivayetinde "Kâne yekuumu = ayakta dururdu" şeklindedir. Ebû Zerr rivayetinde ise buradaki gibi "ayakta durdu" şeklinde zabt edilmiştir (İbn Hacer, Kastallânî

ma'nâsınadır [1776[14]].

10-.......Ziyâd şöyle demiştir: Ben el-Mugîre'den işittim; şöyle diyordu: Peygamber (S, gece) namaz kılmak için iki ayağı yâhud iki baldın şişinceye kadar ayakta dururdu. Kendisine (niçin bu kadar meşekkatle ibâdet yapıyorsun?) denilirdi de, Peygamber (S): "Ben çok şükreder bir kul olmayayım mı?" diye cevâb verirdi [1777[15]].

7- Seher Sırasında Uyuyan Kimse Babı [1778[16]]

11-.......Abdullah ibn Amr ibnu'1-Âsî (R) haber

[1776[14]] Ebû Ubeyde, Mecâzu'l-Kur'ân'da "el-Futûr"u böyle tefsir etmiştir.
"İnfatarat" kelimesini de Dahhâk böyle tefsir etmiştir. Onun bu tefsirini İbn Ebî Hatim mevsûlen rivayet etmiştir

[1777[15]] Buhârî bu Mugîre hadîsini Rikaak ve Tefsîr Kitâbları'nda da zıkretmiştir. Bu hadîs, Kerîme rivayetinde "Elbette kalkar, namaz kılar" suretinde zabtolunmuştur

[1778[16]] Kuşmeyhenî ve Asîlî rivayetinde "Sahur sırasında" şeklindedir; buna göre "Sabahın birazcık evvelinde uyuyan kimse" ma'nâsına olur. Seher vaktinde tekrar uyumak, teheccüd namazından hâsıl olan yorgunluğu dinlendirmek içindir.

vermiştir ki, Rasûlullah (S) ona hitaben şöyle buyurmuştur: "Allah'a en sevimli olan namaz, Dâvud aleyhi's-selcimın namazıdır. Allah'a en sevimli olan oruç da yine Dâvûd Peygamber'in orucudur. Dâvûd, gecenin yansında uyurdu, gecenin üçte birisinde namaz kılardı. Gecenin altıda fyirinde yine uyurdu. Ve Dâvûd, bir gün oruç tutar, bir gün de oruç tutmazdı [1779][17].

12-.......Eş'as şöyle demiştir: Ben babam Suleym ibn Esved el Muhâribfden işittim; şöyle dedi: Ben Mesrûk'tan işittim; şöyle dedi: Ben Âişe'ye: Hangi amel Peygamber'e daha sevimli idi? diye sordum. Âişe: Devamlı olan amel, dedi. Ben: Rasûlullah (gece namazına) ne zaman kalkar idi? dedim. Âişe: Horoz sesini işittiği zaman kalkardı, dedi.

[1779][17] Dâvûd Peygamber'in namaza tahsîs ettiği gecenin üçte biri, gece altı parçaya ayrıldıkta dördüncü ve beşinci parçalara tesadüf eden zamandır. Gecenin altıda biri de altıncı cüz'üdür ki, fecrin tulûundan önceki zamandır ve tam seher vaktidir. Davud'un dördüncü ve beşinci parçalan ibâdete ayırmasının sebebi, bu zaman icabet sâatî olmasından dolayıdır. Bu, biraz sonra gelecek olan Ebû Hu-reyre hadîsinde bildirilmiştir. Seher vaktinin tekrar uykuya tahsîs edilmesi de teheccüd namazından hâsıl olan yorgunluğu gidermek içindir

13-.......el-Eş'as (yukarıda geçen isnâdla): Rasûlullah (S) horoz sesini işitince kalktı, müteakiben namaz kıldı, dediğini rivayet etmiştir 1780[18].

14-.......Âişe (R): Seher vakti O'nu, benim yanımda muhakkak uyur bulurdu, demiştir; "O'nu" zamîriyle de Peygamber(S)'i kas-detmektedir 1781[19].

8- Sahur Yemeği Yiyip De Sabah Namazını Kılıncaya Kadar Uyumayan Kimse Babı 1782[20]

15-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o

1780[18] es-Sârıh, horozdur; es-Serha da sayhaya denir. Horozun öttüğü zamanı ta'yîn hususunda gecenin yarısı, ondan biraz evvel veyâhud biraz sonra veya son üçte bir olmak üzere bir haylî görüşler ileri sürülmüştür. Horoz bu vakitlerin hepsinde öter; fakat İbnu Battâl'ın dediği gibi, onun çılgınca sayhalarının arka arkaya gelmesi ancak gecenin son üçte birinde duyulur. Bunlar, Hz. Âişe'nin maksadının son üçte bir olduğuna delâlet olabilir

1781[19] Buradaki uyur olmaktan maksad, hakîkaten uyku mu yâhud yan üzerine uzanmak mıdır? İki ihtimâl de olabilir.

1782[20] Çoğunluğun nüshalarında başlık böyledir. Hamavî ve Müstemlî nüshalarında ise "Sahur yemeğini yedikten sonra namaza kalkan kimse babı" şeklindedir.

da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Allah'ın Peygamberi (S) ile Zeyd ibn Sabit (R) beraber sahur yemeği yemişler. Sahur yemeğini bitirdiklerinde Allah'ın Peygamberi namaza kalkmış ve namaz kıldırmiştır. (Râvî dedi ki:) Biz Enes'e: Sahur yemeklerini bitirmeleri İle namaza girmeleri arasında ne kadar zaman vardı? dedik. Enes: İnsanın elli âyet okuyabileceği kadar, dedi [1783[21]].

9- Gece Namazında Kıyamın Uzun Olması Babı [1784[22]]

16-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir gece ben Peygamber (S) ile beraber namaz kıldım. Peygamber devamlı ayakta duruyordu. Nihayet ben fena bir iş yapmayı kurdum. (Râvî dedi ki:) Biz: Ne yapmayı düşündün? diye sorduk. İbn Mes'ûd:

[1783[21]] Bu dört beş dakikalık bir vakit eder denilmiştir. Bâzıları 52 âyetten el-Hakkaa Sûresi'ni misâl olarak getirmişlerdir.

[1784[22]] Çoğunluk için başlık böyledir. Hamavî ile Müstemlî nüshalarında ise, "Gece kıyamında namazın uzun olması" şeklindedir. Şübhesiz namazın uzun olması, dolayısıyle kıyamın uzun olmasını gerektirir. Çünkü rükû', sucûd gibi diğer rükünler, kıyamdan daha uzun olmazlar

Oturmak ve Peygamber'i (ayakta yalnız) bırakmak istedim, dedi [1785][23].

17-.......Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin teheccüd namazı kılmak için kalktığında ağzını misvak ile ovardı.

10- Bab: Peygamberin Namazı Nasıl İdi?

Ve Peygamber (S), gecenin bir kısmında kaç rek'at namaz kılardı? [1786][24]

18-.......Salim ibn AbdiIIah, babası Abdullah ibn Unıer'in şöyle dediğini haber verdi: Bir kimse:

— Yâ Rasûîallah, gece namazı nasıldır? diye sordu. Rasûlullah (S):

— "İkişer ikişerdir. Sabah vaktinin gireceğinden

[1785][23] Nafile namazın, ayakta durmaya muktedir iken oturarak kılınması caiz olduğu hâlde, İbn Mes'ûÜ'un bunu ferjâ iş sayması, Peygamber'e muhalefet şeklinde edebi terk olmasından dolayıdır

[1786][24] Buhârî, bu başlıktaki mes'elelerin cevâbı olacak dört hadîsi arka arkaya getir-. mistir. Bu hadîslerden ilk ikisi "Vitr Bâblan" bölümünde de geçmiş ve gerekli kısa açıklamalar orada verilmişti

korktuğun zfc mân, bir tek rek'atla vitr namazı kıl" buyurdu.

19-....... İbn Abbâs (R): Peygamber(S)'in namazı onüç rek'at idi, demiştir. İbn Abbâs (bu namaz ile) gece namazını kasdediyor.

20-......Mesrûk şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'ye Rasûlullah(S)'ın geceleyin kıldığı namazını sordum. Âişe: Sabah namazının iki rek'at sünnetinden başka (gâh) yedi, (gâh) dokuz, (gah) onbir rek'attır, dedi.

21-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gecenin bir kısmında onüç rek'at namaz kılardı. Vitr namazı ile sabah namazının iki rek'at sünneti de bu sayıdandır [1787][25].

[1787][25] Muhammed ibn Kaasım tarikiyle Âişe'den gelen bu onüç rek'at rivayeti ile, ondan evvelki Mesrûk tarikiyle gelen yedi, dokuz, onbir rivayeti arasında bir taâruz görülmemelidir. Kaasım'ın Âişe'den onüç rivayeti, Peygamber'in ekser hallerde kıldığı gece namazına âiddir. Mesrûk rivayetinde ise Âişe, Peygamber'in gâh yedi, gâh dokuz, gâh onbir rek'at kıldığım bildirmiştir.
Bu konuda ayrı ayrı sahâbîlerden gelen çeşitli rivayetler, Peygamber'in ayrı ayrı zamanlarda kıldığı teheccüd namazlarına

11- Peygamber (S)'in Geceki İbadeti, Uykusu ve Gece İbadetinden Nesh Edilen (Mıkdar) Hakkında Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey bürünen, gecenin birazı hâriç olmak üzere kalk. (Gecenin) yarısı mıkdârınca yâhud ondan birazını eksilt. Yahud (o yarının) üzerine artır. Kur'ân'ı da açık açık tane tane oku. Hakikat biz sana ağır bir söz vahyediyoruz. Gerçek gece (ibâdete) kalkan nefs, o hem uygunluk Vtibâriyle daha kuvvetlidir. Hem kıraatçe daha sağlamdır. Çünkü gündüz senin için bir meşguliyet" (el-Muzzemmil: 1-7) [1788[26]].

âiddir. Her sahâbî kendi gördüğünü, bildiğini haber verdiği için, aralarında fark bulunması tabiîdir

[1788[26]] Bu Âyetlerle İlgili Bir Tefsir özeti:

"...Çünkü biz sana ağır bir söz ilkaa edeceğiz. Tahammülü, icra ve îfâsı çok zor olan büyük bir kelâmı üzerine indirip, tatbik ve icrasını sana emredeceğiz ki, o söz ağır teklifleri ve mes'ûliyetleri ihtiva eden ve def'u reddi kaabil olmayan Kur'ân ile risâlet emri; ilkaası da onun vahyidir. Rasûlullah'a vahy nazil olurken o kadar ağır ve şiddetle gelirdi ki, derhâl çehresi değişirdi.... Vahy ve ilkaa böyle maddeten bile bir sıklet ve tazyîk ile geldiği gibi, ma'nâsındaki ahkâm ve ahlâkın icra ve tatbikatı da nice mucâhedelere mütevakkıf ağırlıkları

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: [1789[27]]

"Şübhe yok ki, Rabb'in, senin gecenin üçte ikisinden biraz eksik; yarısı; üçte biri kadar ayakta durmakta olduğunu ve senin maiyyetinde bulunanlardan bir zümrenin de (böyle yaptığını) elbet biliyor. Geceyi, gündüzü Allah saymaktadır. O, bunu sizin sayamıyacağınızı bildiği için, size karşı (ruhsat canibine) döndü. Artık Kur'ân'dan kolay geleni okuyun. Allah muhakkak bilmiştir ki, içinizden

---

muhtevidir. Kur'ân'ı okumak kolay olsa da, onunla amel zordur. Sonra mîzân-da ecr ve sevabı da ağırdır.' Işteibaşlangıçta gece kıyamı ve Kur'ân tertîli ile emr, o cümleden olmak üzere gelecek olan ağır emirlerin icrasına kaabiliyet ve isti'-dâd kazanmak üzere nefslerin terbiyesi ve mucâhede kuvvetlerinin terakki ve inkişâfı için ihzârî bir riyazettir. Bunun gündüz yapılmayıp da geceden başlamasının sebebi hikmeti, çünkü gece nâşiesi, gece yetişen nefs veya gece vukua gelen hâdise veyd gece neş'esi ve neş'eti ...-muvâtaa uygunluk, mutabakat demektir-, yânı gece nâşiesi daha baskın, daha samimî, yâhud kalb ve vicdana daha uygun. Gece sükûnet ve inkıta' hengâmı olduğu için, uyanık olanların gözü gönlüne daha mutabık ve gündüzün manialarıve meşguliyetleri içinde duyulamıyacak hâdiseleri duymak için keşfi daha açık, riyadan, ağyarın muzâhamesinden âzâde olarak ihlâs gayesine daha muvafık, yâhud daha keskin, daha fîi'1 dokunaklıdır. Ve deyişçe, söyleyişçe, söyleyiş ve anlayış cihetiyle daha sağlamdır. Kelâm daha iyi söylenir ve duyulur. Gürültüler kesilmiş bulunacağı cihetle kıraat ve tefekkür, mutâbaa ve tezekkür, söylenen ve dinlenen söz daha sağlam olur... (Hakk Dîni, VII, 5428).

[1789[27]] Bu el-Muzzemmil:20. âyetinin sonradan nazil olup, sûrenin evvelindeki gece kıyamı emrini hafifletmiş ve ta'dîl etmiş olduğunda ittifak vardır.

hastalar olacak, diğer bir kısmı Allah'ın adlından (nasîb) aramak üzere yeryüzüne yol tepecekler, başka bir takımı da Allah yolunda çarpışacaklardır. O hâlde, O 'ndan kolay geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah'a gönül hoşluğu ile ödünç verin. Önden nefsleriniz için ne hayr gönderirseniz, onu Allah yanında daha hayırlı ve sevâbca daha büyük olarak bulursunuz. Allah'tan mağfiret isteyin. Şübhesiz ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Muzzemmii: 20) 1790[28].

İbn Abbâs: "Neşee" kelimesi Habeş dilinde "Kaame(= Kalktı)" ma'nâsınadır, demiştir. Yine İbn Abbâs, "Vatae" kelimesini de: Kur'ân'ın uvâtaasım, "Gece okunan Kur'ân'ın gündüzden ziyâde işitmeye,

---

1790[28] Buhârî bu âyetlerde Müslim'in Sa'd ibn Hişâm tarîkinden tahrîc ettiği şu hadîse işaret eder gibidir: Âişe şöyle demiştir: "Allah bu el-Muzzemmil Sûresi'nin evvelinde gece namazını farz kıldı. AIlah'ınPeygamberi ile sahâbîleri bir yıl gece namazını kıldılar. Nihayet bu sûrenin sonunda hafifletme ruhsatı indirildi de gece İbâdeti, farziyyetinin ardından tatavvu' bir ibâdet oldu Buhârî kendi şartı üzere olmadığı için bu hadîsi getirmekten Enes hadîsi -,ı ile müstağni oldu. Çünkü Enes hadîsi Peygamber'in bazen bütün gece uyuduğuma na delâlet etmektedir. Bu ise tatavvu' yoludur. Eğer vucûb devam etmiş olsaydi, Peygamber kalkmayı ihlâl etmezdi. Ve burası ile hadîsin başlığa uygunluğu zahir oluyor (tbn Hacer).

göze ve kalbe (nüfuzu şiddet ve) uygunluğu vardır" şeklinde tefsir etmiş; sonra bu tefsiri te'yîd ederek: "Li-yuvâtıû" (et-Tevbe: 37) Li-yuvâfıkû (yânî uymaları için) ma'nâsınadır, demiştir [1791][29].

22-.......Bana Muhammed ibn Ca'fer, Humeyd et-TavîI'den tahdîs etti ki, o, Enes'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) her aydan (o kadar günlerde) oruç tutmaz idi ki, biz O'nu artık o ayın hiçbir gününde oruç tutmayacak zannederdik. Yine Rasûlullah her aydan (o kadar günlerde) oruç tutar idi ki, biz O'nu artık o aydan hiçbir gün orucu bırakmayacak zannederdik. Yine Rasûlullah'ı geceden bir kısmında namaz kılar görmek istemiyorsundur ki, muhakkak namaz kılar görürdün. Uyur görmek istemiyorsundur

---

[1791][29] İbn Abbâs'ın bu tefsirlerinin birincisini Abd ibn Humeyd sahîh bir isnâd ile İbn Cureyc'den; o da İbn Abbâs'tan şeklinde mevsûlen rivayet etmiştir. İkincisini de "Li-yuşâbihû" lâfzıyle Taberî mevsûlen rivayet etmiştir.
Yüce Allah bu 20. âyet ile Peygamber'i gece yarısında, yâhud gece yarısından biraz evvel yâhud gece yarısından biraz sonra teheccüd namazına kalkmakta muhayyer bırakmıştır.

ki, muhakkak uyur görürdün [1792][30].

Bu hadîsi Humeyd'den rivayet etmekte Süleyman ibn Bilâl ile Ebû Hâlid Süleyman ibn Hayyan el-Ahmer, Muhammed ibn Ca'fer'e mutâbaat etmişlerdir [1793][31].

12- İnsan Geceleyin Namaz Kılmadığı Zaman, Şeytanın Onun Başının Arka Köküne Düğüm Bağlaması Babı

23-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangi biriniz (gece) uyuyunca Şeytân onun boyun köküne üç düğüm bağlar. Her düğüme: 'Senin üzerinde uzun bir gece vardır (rahat uyu' telkinini) vurur. O kimse, uyanıp Allah'ı anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılarsa bir düğüm

---

[1792][30] Enes ibn Mâlik, bu hadîsi ile Peygamber'in nafile namaz kılmak ve oruç tutmak hususunda muayyen ve nıuttarid bir programa tâbi' olmadığını bildirmek istiyor

[1793][31] Ebû Hâlid'in mutâbaatını Buhârî, Kitâbu's-Savm'da mevsûlen rivayet etmiştir

daha çözülür. Artık o (teheccüd sahibi) kimse, düğümü çözük, gönlü hoş ve neş'eli olarak sabaha girer. Fakat Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa, gönlü kirli ve uyuşuk hâlde sabaha girer" [1794[32]].

24-.......Bize Ebû Recâ el-Utâridî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Semüre ibnıCundeb (R), Peygamber (S)'den tahdîs etti ki, uzun ru'-yâ hadîsinin içinde Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "O başı taş ile

---

[1794[32]] Bu hadîsteki düğümü İbn Melek: Bir tenbellik ve atâlet düğümüdür ki, Şeytân bu tenbellik ve atâleti gafillerin üzerine yükler, demiştir. Taybî de: Şeytân'ın gaflet ehlini ağırlaştırması ve bunları bağlamış gibi hareketten alıkoymasıdır, demiştir. Beydâvî de şöyle der: Şeytân'ın düğümü bağlaması, uykuyu zînetle-mesinden ve o kimsede uykuya karşı derin bir sevgi uyandırmasından istiare edil-miştir. Düğümlerin üç tane olması da Allah'ı zikre, abdeste, namaza karşı birer düğüm edinmesinden ve Şeytân'ın bu üç ibâdetten üç tesvîl ve iğfal ile alıkoymasından dolayıdır.

Bu hadîsteki düğümü kalbin düğümünden; azm ve İrâdenin felce uğramasından ibarettir diye tefsir edenler isabet etmişlerdir. Gûyâ Şeytân, teheccüde kalkmak arzusunda bulunan mü'minin gönlüne "Yat, yat, daha gece uzundur" diye vesvese bırakarak, onu gece namazından alıkoymuş oluyor.

Bu hadîsten öğrendiğimiz hakikat, Allah'ı zikrin, abdestin, namazın Şey-tân'ı ve onun telkinlerini, nefsin şerr ve fesada olan temayülünü def etmesi key fiyetidir. Bir de teheccüd sahihlerinin gözü nurlu, gönlü sürûrlu olarak yeni günün ,sabahına girmesidir. Bu neş'e ve sevinç, teheccüd sahihlerinin yüzünde parlar ve açıkça görülür. Her günün hayır ve bereketi ve hattâ sıhhî saadeti de, o günün fecri ile birlikte doğar (Tecrîd Ter., IV, 131-134).

yarılıp berelendiğim gördüğün kimseye gelince, şübhesiz o, Kur'-ân'ı alıyor; müteakiben onu (ezberlemeyi ve onunla amel etmeyi) ter-kediyor, ve farz olan namazdan gafil olarak (bütün gece) uyuyordu" 1795[33].

13- Bab: İnsan Uyuduğu ve Namaz Kılmadığı Zaman Şeytan Onun Kulağına İşer

25-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber'in yanında bir adam anıldı ve bu adam sabaha kadar uykuya dalar; namaza kalkmaz denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Öyle ise onun kulağına $ytân işemiştir" buyurdu 1796[34].

1795[33] Buhârî bu hadîsi birçok yerlerde parça parça kesilmiş olarak getirmiştir. Tamâmı Kitâbu'l-CenâÎz'in sonlarında gelecektir. Buyu', Cihâd, Bed'u'I-Halk, Edeb, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, Tefsîr, Ru'yâ Ta'bîri Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir. Müslim de Ru'yâ Kitâbı'nda Muhammed ibn Beşşâr'dan ve Bundâr'dan muhtasa-ran rivayet etmiştir... {Umdetu'l-Kaarî, III, 616-617).

1796[34] Hattâbî: Bu adamın uykusunun ağırlığı ve kendisini namazdan gafil hâle getirmesi, kulağına işenen ve işitme_duygusu bozulan kimsenin hâline benzetilmiştir demiş ve bu ta'bîri temsîle hamletmiştir.

Taybî: Şeytân bu gafilin kulağını bâtıl şeylerle doldurmuş ve

14- Gecenin Son Saatlerinde Namaz İçinde Dua Babı [1797[35]]

Azız ve Celîl olan Allah da şöyle buyurdu: "(Çünkü) Muttakîler gecenin az bir kısmında uyurlardı ve seher vakitlerinde de onlar mağfiret dilerlerdi" (ez-Zâriyât: 17-18) [1798[36]].

26- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da îbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme ile Ebû Abdillah el-Ağarr'dan; bunların her ikisi de Ebû Hureyre(R)'den

---

kulağında hakk sözü işitmeye mâni' bir sağırlık meydana getirmiştir denilebilir, demiştir.
Kurtubî ise: Şeytân'ın bu fiilini hakîkî ma'nâya hamletmekte be's görmemiştir.

1797[35] Bu Ebû Zerr'in rivayetidir. Ondan başkalarının rivâyetinde&aşlık "Gecenin sonunda duâ ve namaz babı ..." şeklindedir

1798[36] Buhârî bu âyeti başlığa "Yehcaûn = Uyurlar" ma'nâsmdan dolayı, gece İbâdetinin Kur'ân'dan delîli olmak üzere almıştır. Hucâ' fiili hakkında daha Önce açıklama geçmişti. Ma'nânm daha iyi anlaşılması için bu âyeti altı ve üstü ile tekrar yazalım:
"Şübhesiz muttakîler Rabb 'larımn kendilerine vermiş olduğunu almış olarak cennetlerde ve pınarlardadırlar. Çünkü onlar bundan evvel iyi amel edenlerdir. Onlar gecenin (ancak) az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde de onlar istiğfar ederlerdi" (ez-Zâriyât: 15-18).

tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Gecenin son üçte biri kaldığı zaman Mübarek ve Âlî olan Rabb'ı-mız (keyfiyetini bilmediğimiz bir hâlde) her gece dünyâ semâya iner ve: Bana kim dua eder ki onun duasına icabet edeyim! Benden kim bir hacet ister ki ona dileğini vereyim! Benden kim mağfiret diler ki onun için mağfiret edeyim!' buyurur" 1799[37].

1799[37] Bu hadîs, "Nuzûl Hadîsi" diye anılır. Altı Kitâb'da ve diğer sahîh, sünen, müs-ned ve mu'cemlerin hepsinde rivayet çokluğu ile seçkin olmak ve müteşâbihler-den bulunmakla nıühimnı ve meşhurdur. Bunu yirmiden fazla sahâbî rivayet etmiştir.

Hadîsteki "Yenzilu = İner" fiili, Buhârî nüshalarında yâ'nm fethi ile zab-tedilmiştir. Buna göre yakınlık ile te'vîl edilerek ma'nevî nuzûl kasdolunabilir ve: Allah, lûtfu keremi ile kullarına yaklaşır, demek olur. "Dünyâ semâ", Allah'ın bize yaklaşması hâlinden İbaret bulunur. Dünyâ kelimesinin "dunuvv"-den "kurb - yakınlık" ma'nâsım ifâde etmesi de bunu te'yîd eder.

Ebû Bekr ibn Fürek, bâzı âlimlerin bu fiili yâ'nın ötresi ile "Yunziîu = İndirir" şeklinde zabt ettiklerini hikâye etmiştir. Bu takdîrde fiilin hazf olunmuş bir mef'ûle ta'diye etmesi gerekir: "Yunzilullahu meleken-Allah bir melek indirir" demek olur. Kurtubî bu rivayetin sahîhliğine delîl olarak Nesâî'nİn " Sonra var mı duâ eden diyecek bir munâdîyi emreder.." rivayetini delîl getirip, böylece müşkilin kalkacağını bildirir (Fethu'l-Bârî, III, 272).

Aynî'nin Vmdetu'l-KaarT'sinde bu hadîs hakkında çok güzel tevcihler ve açıklamalar vardır. Bu tevcihlerden biri özetle şudur: Nuzûl, intikaal, i'Iâm, kavi, İkbâl, teveccüh ve bir hükmün çıkışı ma'nâlarına kullanılır. Bu ma'nâların hepsi lügatçılar arasında bilinen şeylerdir. Madem ki nüzulün böyle müşterek ma'-nâsı vardır; Allah'ın kendisiyle tavsîfi caiz olan bir ma'nâya hamledümesi en doğru bir harekettir. Burada Allah'ın rahmetle, dileklerini vermekle, mağfiretler etmek

15- Gecenin Evvelini Uyuyup, Sonunu (Namaz, Kıraat, Zikir Gibi İbadetle) İhya Eden Kimse Babı

Ve Selmân Fârisî, kardeşliği Ebu'd-Derdâ'ya: Sen uyu, demiş; gecenin sonundan bir vakit olunca da: Şimdi kalk, demiştir. Peygamber (S) de: "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu 1800[38].

---

suretiyle teheccüd kılanlara ikbâl ve teveccüh buyurmasıdır denilebilir. Bu bir te'vîl değil, fakat lâfzı, medlulü olan müşterek ma'nâlardan birisine hamletmektir kî, îmâm Mâlik gibi bâzı selefin te'vîlleri de hep bu yolda bir te'vîldir (III, 618-623).

1800[38] Buhârî başlığa koyduğu bu hadîsi Ktitâbu's-Savm ve Kitâbu'l-Edeb'de Ebû Cu-hayfe'den mevsûlen rivayet ettiği uzunca hadîsten almıştır. Buraya aldığı kısa fıkra, bâb başlığına lâyık vecîz bir ifâdedir. Hadîsin bütününden biraz daha genişçe bir kısmı şöyledir:

"Gece olunca Ebu'd-Derdâ, gecenin evvelinde namaz kılmak istedi. Selmân:

— Uyu, diye men' etti.

Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra bir daha kalkmak istedi. Yine Selmân:

— Uyu, diye men' etti. Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Artık şimdi kalk, dedi.

Beraber kalkıp namaz kıldılar. Namazı müteâkıb Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— Şübhesiz senin üzerinde, Rabb'in için bir hakk vardır. Keza senin üzerinde nefsin için de bir hakk vardır. Senin üzerinde ailen için de bir hakk vardır. Binâenaleyh sen her hakk sahibine hakkım ver, dedi.

Sonra Ebu'd-Derdâ, Peygamber'e geldi ve bu hâdiseyi Peygamber'e

27-.......el-Esved şöyle demiştir: Ben Âişe'ye: Peygamber'in gece namazı nasıldı? diye sordum. Âişe (R) şöyle cevâb verdi: Rasûlullah (S) gecenin evvelinde uyurdu. Gecenin sonunda da kalkar, namaz kılardı. (Namazdan) sonra da yatağına dönerdi. Müezzin ezan okumaya başlayınca sıçrayıp kalkardı. Eğer kendisine bir ihtiyâç olmuşsa yıkanır, (yıkanmaya ihtiyâç) yoksa abdest alır ve (mescide) çıkardı [1801][39].

16- Peygamber (S)'in Ramazan'daki ve Diğer Aylardaki Gece İbadeti Babı

28-.......Abdurrahmân ibn Avf un oğlu Ebû Seleme, kendisinin Âişe'den Rasûlullah'ın ramazân ayındaki namazının nasıl olduğunu sorduğunu ve Âişe'nin cevâbını Saîd'e haber vermiştir. Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) ne ramazânda, ne de ramazânın gayrı (ge-celer)de onbir rek'at üzerine ziyâde etmezdi.

---

söyledi. Peygamber de Ebu'd-Derdâ'ya hitaben:
— "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu.

[1801][39] Hadîsin başlığa mutabakatı açıktır. Son fıkradaki "Eğer kendisine bir ihtiyâç olmazsa" sözü, cinsî münâsebet yapılmış da yıkanma gerekmişse demektir

Rasûlullah evvelâ dört rek'at kılardı ki, artık sen o rek'atların güzelliğinden veuzunluğun-dan sorma. Sonra Rasûlullah dört rek'at daha kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma. Sonra üç rek'at kılardı. Âişe dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, vitr kılmandan önce uyur musun? diye sordum. Rasûlullah: "Yâ Âişe, benim iki gözüm uyur, fakat kal-bim uyumaz" buyurdu [1802[40]].

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'i gece namazından hiçbir rek'atta, tâ yaşlamncaya kadar oturarak okur görmedim. Yaşlandığı zaman oturarak okurdu. Üzerinde sûreden

---

1802[40] Ebû Seleme, ramazânın şeref ve faziletinden dolayı Peygamber'in ramazândaki teheccud namazının kemmiyet ve keyfiyetinde, yânî sayısı ve sıfatında bir değişiklik olabileceğini tahmin ederek, Hz. Âişe'den yalnız ramazândaki gece namazını sormuştu. Fakat Âişe, sorucuda hiç şübhe bırakmamak için,- Peygamber'in hem ramazândaki, hem de ramazândan başka gecelerdeki namazını haber vermiştir. İşte bu cevâb, bâb başlığına uygun düşmektedir. Peygamber'in jıamâzmın bütün sene içinde musâvî olduğu sabit olmaktadır.
Bu hadîsten nafile olan gece namazında bir selâm ile dört rek'at kılındığı da, vitr namazının bir selâm ile üç rek'at kılındığı da sarih olarak sabit oluyor. Hadîsin son fıkrası, Peygamber'in uyku ile abdesünin bozulmadığını açıkça bildiriyor.

otuz yâhud kırk âyet kaldığında ayağa kalkar, ve o âyetleri de okur, sonra rükû' yapardı [1803[41]].

17- Gece ve Gündüz Temizlenip Paklanmanın Fazileti İle Gece ve Gündüzde Abdest Almanın Ardından Namaz Kılmanın Fazileti Babı [1804[42]]

30-.......Bize Ebû Usâme, Ebû Hayyân'dan; o da Ebû Zuradan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) sabah namazı sırasında Biiâl'e hitaben şöyle buyurmuştur: "Ya Bilâl! İslâm içinde işlediğin ve senin nazarında menfaatça en ümîdli olan bir amelini baha söyle. Çünkü ben bu gece cennetin içinde, önümde senin iki ayakkabının yürüyüş sesini işittim". Bilâl: Ben kendime göre menfaatça şundan daha ümîdli olan bir iş işlemedim: Ben gece yâhud gündüzün herhangi bir saatinde iyice temizlenir ve bu temizlik ile de muhakkak bana kılmakhğım takdîr

---

[1803[41]] Bu hadîsin bir rivayeti "Namazı Kısaltma Kitâbı"nda geçmişti

[1804[42]] Kuşmeyhenî nüshasında ikinci kısım "Gece ve gündüz abdest alma sırasında namaz kılmanın fazîleti..." şeklindedir.

Duyurulduğu kadar namaz kılarım, dedi 1805[43].

Ebü Abdillah el-Buhârî: "Deffu na'leyk" ile ayakkabıların hareket ettirilmesini kasdediyor, dedi.

18- İbadette Şiddet ve Katılık Yapmanın (Yani Fazla Meşakkat Yüklemenin) Mekruh Kılınması Babı

31-.......Bize Abdulvâris, Abdulazîzibn Suheyb'den; odaEnes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti, O şöyle demiştir: Peygamber (S) -mescide-girdi. Girince mescidin iki direği arasına bir ip çekilmiş olduğunu gördü. "Bu ip nedir?" diye sordu. Sahâbîler: Bu Zeynep (bintu Cahş)'in ipidir 1806[44]. Zeyneb (namazda ayakta durmaktan) yorulunca bu ipe tutunur, dediler. Bunun üzerine Peygamber: "Hayır (ibâdette böyle güçlük olnıaz). Bu ipi çözünüz. Sizin biriniz zinde ve kuvvetli

---

1805[43] Buhârî bu hadîsi Bilâl'ın fazîleti babında da getirmiştir. Müslim de aynı bâbda getirmiştir {Sahîh-i Müslim ve Tercemesi, VII, 370-371).
Bu hadîsten, gece gündüz temizliği devam ettirmenin ve her temizlik akabinde namaz kılmanın fazîleii sabit oluyor.

1806[44] Bu kadın, Zeyneb'in kendisi değil, kardeşi Hamne bintu Cahş olduğu da söylenmiştir

oldukça namazı (ayakta) kılsın. Yorulup gevşeyince de hemen otursun (ve oturarak tamamlasın)" buyurdu [1807][45].

Dedi ki: Ve Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den söyledi. Âişe şöyle demiştir: Yanımda Esed oğulları'ndan bir kadın vardı [1808][46]. Bu sırada üzerime Rasûlullah girdi. "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Fulâncadır; geceleyin uyumaz imiş; namazından zikrolun-du (yâhud namazından zikrediyor), dedim. Rasûlullah: "(Bu sözü) bırak, dâima takat yetireceğiniz işleri yapınız. Şübhesiz Allah, sizusan-madıkça usanmaz" buyurdu [1809][47].

[1807][45] Bu hadîsten, ayakta namaza başlayıp da mecalsiz kalınca gerisini oturarak tamamlamanın cevazı; ibâdette i'tidâle teşvîk, külfet ve meşakkata girişmekten nehiy; kadınların camide namaz kılmalarının cevazı; bütün gece namaz kılmanın mekruh olduğu hükümleri çıkarılmıştır

[1808][46] Bu kadın Havla bintu Tuveyt'tir ki, Kureyş'in Esed kulundandır.

[1809][47] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-îmân'da da biraz ziyâde ile rivayet etmiş idi

19- Gece Namaza Kalkmayı Âdet Edinen Bir Kimsenin Gece Namazını Terketmesinin Mekruh Kılınması Babı

32-.......Bize Mübeşşir, el-Evzâî'den tahdîs etti. H ve yine bana Muhammed ibn Mukaatil Ebu'l-Hasen tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize el-Evzâî haber verip şöyle dedi: Bana Yahya ibn Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibn Abdirrahmân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana: "Yâ Abdullah! Senfulân kimse gibi olma. O, geceden bir kısmında namaza kalkar idi; sonra gece namazını terketti" buyurdu [1810[48]].

[1810[48]] Bu hadîs hem gece namazına teşvîkı ve tergîbi, hem de bu ibâdete alışıp da sonraları terketmekten sakındırma ma'nâsım taşımaktadır. Çünkü gece namazını âdet edinen bir kimsenin bilâhare terketmesi, ibâdetten yüz çevirmeyi iş'âr edebilir.
Hadîsteki "fulân" diye kinaye edilen şahsın kim olduğu bilinememiştir. Bu mübhemliğin, râvîlerden biri veya kusuru örtmek için bizzat Peygamber tarafından söylenmek ihtimâli vardır.
Buhârî bu hadîsi burada üç senedle sevketmiştir. Üçü de büyük tabiî Ebû Seleme'ye dayanmaktadır. Senedlerdeki râvîlerin Bağdâd, Haleb,

Ve Hişâm ibn Ammâr şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Işrîn tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr), Umer ibnu'l-Hakem ibn Sevbân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme bu hadîsin benzerini tahdîs etti 1811[49].

Ve bu hadîsi el-Evzâî'den rivayet etmekte Amr ibnu Ebî Seleme, İbnu Ebî Işrîn'e mutâbaat etmiştir 1812[50].

Şam, Beyrut, Merv, Yemâme, Medîne gibi çeşitli ilim merkezlerine mensûb olmaları, hadîsin çok yaygın bir şöhreti olduğunu gösterir.

1811[49] Bunu İsmâîlî ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bu seneddeki İbnu Ebî Işrîn, Abdulhamîd ibn Habîb ed-Dımaşkî el-Beyrûtî, el-Evzâî'nin kâtibidir; hakkında kelâm edilmiştir. Buhârî'nin bunu zikretmesinin fâidesi, Umer ibnu'I-Hakem'in Yahya ile Ebû Seleme arasındaki ziyâdesi, muttasıl senedlerdeki ziyâdeden olduğunu tenbîh etmektir. Çünkü Yahya, Ebû Seleme'den işitmesini tasrîh etmiştir. Eğer arada vâsıta olaydı tahdîsi tasrîh etmezdi (Kastallânî).

1812[50] Bu son mutâbaayı da Müslim mevsûlen rivayet etmiştir.

20-Bab [1813[51]]

33-....Ebu'l-Abbâs şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Amr(R)'dan şöyle dediğini işittim: Peygamber (S) bana:

— "Senin geceleyin ibâdet ve gündüzleyin oruç tutmakta olduğun bana haber verilmedi mi?" dedi.

Ben:

— Evet ben bunu yapıyorum, dedim. Peygamber:

— "Şübhesiz sen bunu yaptığın zaman gözlerin içeri girer, nefsin yorulur. Şübhesiz nefsin için bir hakk vardır; ehlin için de bir hakk vardır. Onun için (bazen) oruç tut, (bazen) tutma; (gecenin bir kısmında) namaz kıl, (bir kısmında) da uyu" buyurdu [1814[52]].

1813[51] Burada "Bâb" lâfzı unvansız gelmiştir. Bu ise kendinden önceki bâbdan bir fasl (^ayırma) menzilesindedir. Musannıfların âdeti, hükümlerden bir hükümde "Bâb" yazıp, sonra onun akabinde de "Fasl" yazmaları şeklinde carî olmuştur. Onlar bu "Fasl" sözüyle bu hükmün kendinden önceki hükümden ayrılığını ve fakat işin aslında da onunla ilgili bulunduğunu göstermek isterler (Umdetu'l'-Kaarî, III, 635).

1814[52] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu da Peygamber'in oruç tutmak ve namaz kılmakla emretmekle beraber, bazen de oruç tutmamayı ve gecelerin bir kısmında uyumayı emretmiştir. Şübhesiz

21- Gecenin Bir Kısmında (Yatağı Üzerinde) Dönüp (Allah'ı Anarak) Uyanan ve Akabinde Namaz Kılan Kimse Babı

34-.......Bana Ubâde ibnu's-Sâmit tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim gecenin bir kısmında dönüp uyanır ve akabinde Lâ ilahe illellâhu vahdehû lâ şerike lehû, lehul-mülkü ve lehu 1-hamdu ve huve alâ külli şey 'in kadîr. Elhamdu lillâhi ve sub-hâne İlâhi ve lâ ilahe ille Hlâhu v 'A llâhu ekber ve lâ havle velâ kuvvete illâ billahi (= Allah'tan başka ibâdete lâyık tanrı yoktur, ancak bir Allah vardır. O'nun ortağı yoktur. Mülk ancak O'nundur. Hamd de yalnız O'nundur. O, herşeye gücü yetendir. Bütün hamd Allah'a mahsûstur. Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. İbâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. Ve Allah en büyüktür. Ve hiçbir hareket

---

bu emr ibâdetlerde şiddet ve meşakkati terk etmeyi gerektirir (Umdetu'l-Kaarî, aynı yer).

Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Savm ile Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da; Müslim de Oruç Kitâbı'nda tahrîc etmiştir

ve kuvvet yoktur; ancak Allah ile vardır) der ve sonra Allâ-hummağfir lî (= Yâ Allah, bana mağfiret eyle) sözünü söyleryâhud dua ederse, icabet edilir. Eğer abdest ahp-namâz kılarsa namazı kabul olunur" 1815[53].

35-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana el-Heysem ibn Ebî Sinan haber verdi ki, o da Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Ebû Hurey-re va'zı içinde menkabeler anlatırken Rasûlullah(S)'ı da anmış, O'nun (Abdullah ibn Revâha'nın aşağıdaki şiirini inşadı sırasında): "Şüb-hesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez" buyurduğunu haber vermiştir 1816[54]. Râvî ez-Zuhrî: Rasûlullah "kardeşiniz" sözüyle Abdullah ibn Revâ-

---

1815[53] Teârre kelimesinin aslı Teârere'dir; idgam edilmiştir.Gece uyumayıp döşek içre kendi kendisine söylenerek bir taraftan öbür tarafa dönmek ma'nâsınadır... Lâkin el-Esâs'ta, en-Nihâye'deTeârr,uykudan kelâmla uyanıp kalkmak ma'nâsı-na resmedilmiştir (Kactmûs Ter.),
Bu uyanma hâli, ekseriyetle söz söylemekle birlikte bulunduğu için, Peygamber bu uyanmayı ta'kîb edecek sözün teşbih, tehlîl olmasını öğretmeyi arzu etmiştir.

1816[54] Abdullah ibn Revâha (R) bu kasideyi inşâd ettiği sırada Peygamber şiirini tak-dîr ederek, mecliste bulunanlara hitaben "Şübhesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez" buyurmuş ve böylece güzel şiirin, güzel söz gibi, medhe lâyık olduğunu, çirkin şiirin de kötüleneceğİni bildirmiş oluyor.

ha'yı kasdetmektedir, demiştir:

"Ve imâ Rasûlullâhi yetlû kitâbeh
İzâ'nşakka ma'rû/un mine'I-Iecri sâtıu
Erânâ'ı-hudâ ba'de'Lamâ fe kulûbunâ
Bihî mûkmâtun enne mâ kaale vâkıu
Yebîtu yucâfî cenbehu an
Firâşihi İza's-teskale! bi'ı-müşrikîne'l-madâciu"

"Tan yeri ağarıp fecr yükseldiği sırada
Rasûlullah Kitâb'ını okuyarak içimizde
O bize dalâletin ardında hidâyeti gösterdi
Kalblerimiz O'na tereddüdsüz inanmıştır ki
O'nun söylediği herşey muhakkak vâki' olacaktır.
Müşriklere yatakları ağırlık verdiği sıralarda
O Peygamber yanını döşeğinden uzaklaştınyordu" [1817][55].

[1817][55] Şâir Abdullah ibn Revâha son beytiyle şu âyetlere telmîh etmektedir: "Bizim âyetlerimize ancak öyle kimseler îmân ederler ki, bunlarla kendilerine öğüt verildiği zaman, onlar büyüklük taslamıyarak yüzü üstü secdeye kapanırlar ve Rabb 'lerini hamd ile tesbîh ederler. Yanları yataklarından uzaklaşıp, korku ve ümîd ile Rabb Herine duâ ederler. Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden de

Bu şiiri İbn Şihâb'dan rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd'e Ukayl ibn Hâlid mutâbaat etmiştir [1818][56].

Ve Muhammed ibnu'l-Velîd ez-Zubeydî şöyle demiştir: Bana ez-Zuhrî, Saîd îbn Müseyyeb ile el-A'rec'den; onlar da Ebû Hureyre'-den olmak üzere haber verdi [1819][57].

36-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber zamanında şöyle ru'yâ gördüm: Elimde kaim ipek kumaş parçası vardı. Ben cennette herhangi bir yere gitmek istersem hemen o kumaş parçası muhakkak oraya uçardı. Ve yine ru'yâda şöyle.gördüm: İki (melek) bana geldiler. Bunlar beni cehenneme götürmek istediler. Fakat bunları üçüncü bir melek

---

sarf ederler. Artık onlar için yapmakta olduklarına bir mükâfaat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" (es-Secde: 15-17).

Bu son beyit, bâb başlığının ma'nâsma uygundur. Çünkü yataktan yanını uzaklaştırma ya namaz, ya zikr, ya da okumak için olur.

Birinci beyitte Peygamber'in İlmine, üçüncü beyitte ameline, ikinci beyitte gayn tekmilleştirmesine işaret vardır. Çünkü Peygamber, kâmil ve mükemmil-dir (Kastallânî).

[1818][56] Bu mutâbaatı Taberânî el-Mu'cemu'I-Kebîr'de mevsûlen rivayet etmiştir.

[1819][57] Bunu da Buhârî et-Târîhu's-Sagîr'de; Taberânî de el-Mu'cemu'l-Kebîr'de mevsûlen tahric etmişlerdir (Kastallânî).

karşıladı ve onlara: Korkulmasın (yânı onun için korku olmaz), ondan ellerinizi çekiniz, dedi. (Ben bu ru'yâları-mı kızkardeşim Hafsa'ya anlattım). Hafsa da bu ru'yâlanmın birini Peygamber'e anlattı. Bunun üzerine Peygamber (S) "Abdullah ne iyi adamdır; gecenin bir kısmında namaz kılsa" buyurmuştur. Ondan sonra Abdullah gecenin bir kısmında namaz kılar oldu. Sahâbî-ler de Peygamber'e devamlı Kadir Gecesi'nin, ramazânın yirmi yedinci gecesinde olduğuna dâir gördükleri ru'yâları anlatıyorlardı. Peygamber de cevaben: "Ben sizin rüyalarınızın, ramazânın son on günü içinde uygun düştüklerini görüyorum. Binâenaleyh kim Kadir Gecesi'ni araştırırsa, onu ramazânın son on günü içinde arasın" buyurdu [1820[58]].

1820[58] Buhârî bu hadîsi burada şeyhi Ebu'n-Nu'mân'dan, Ru'yâ Ta'taîri bölümünde de diğer şeyhi Ma'Iâ ibn Esed'den rivayet ediyor. Bu hadîs bâzı küçük lâfız far-kıyle bu kitabın üçüncü bâblnda da geçmişti. Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Abdullah ne iyi adamdır; gecenin bir kısmında namaz kılsa" hkrasıdır.

22- Sabah Namazının İki Rek'at Ratibe Sünnetini Kılmayı Devam Ettirmek Babı

37-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yatsı namazını kıldı. Sonra sekiz rek'at daha namaz kıldı. İki rek'at da oturarak kıldı. Sabah namazının ezanı ile ikaamet arasında da iki rek'at (nafile) kıldı ki, o, bu iki rek'atı hiçbir zaman terk etmedi [1821][59].

23- Sabah Namazının İki Rek'at Ratibesinin Ardından Sağ Yanı Üzerine Yatış Babı

38-.......Âişe (R): Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at râtibe sünnetini kıldığı zaman sağ yanı üzerine yatar idi, demiştir.

[1821][59] Peygamber'iri yatsıdan sonra kıldığı rek'atlar gece nâfilesidir. Sabah ezam İle ikaameti arasında kıldığı iki rek'at ise, sabah namazının râtibesünnetidir. Peygamber bunu hazarda ve seferde terketmemiştir

24- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetinin Ardından Yatmayarak Konuşan Kimse Babı

39-......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana Salim Ebu'n-Nadr, Ebû Seleme'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki:

Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at râtibesini kıldığı zaman eğer ben uyanık bulunursam, benimle konuşurdu. Uyanık değilsem, namaza çağnhncaya kadar yan üstü yatardı (demiştir) [1822[60]].

[1822[60]] Buhârî bu başlık ve hadîslerle Peygamber'in bu yatma ve konuşma fiillerinin vucûb ifâde etmediğini işaret etmektedir.

25- Nafile Namazda İkişer Rek'at İkişer Rek'at Kılınacağı Hususunda Gelen Hadisler Babı 1823[61]

Bu, nafilede iki rek'atta selâm verilecek hadîsi, Ammâr ibn Yâsir, Ebû Zerr, Enes ibn Mâlik (R) ile Câbir ibn Zeyd, îkrime ve Zuhrf den de zikrediliyor 1824[62].

Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143) de: "Memleketimizin eriştiğimiz fakîhleri, gündüz nafilesinde muhakkak iki rek'atta bir selâm veriyorlardı" demiştir 1825[63].

1823[61] Bu bâb, nüshaların çoğunda "Sabah namazının iki rek'atında okunacak şeyler bâbı"ndan sonra vâki' olmuştur. Çünkü sabah namazının iki rek'atı ile ilgili bâblar altı tanedir. Bunların birincisi "Sabah namazının iki rek'at râtibesini devam ettirmek babı", sonuncusu ise "Sabah namazının iki rek'at râtibesinde okunacak şeyler bâbı"dir. Bu bâblann ardarda zikredilmesi en uygun olanıdır. Lâkin bâzı Buhârî nüshalarında bu "Nafilede ikişer ikişer..." babı, bu altı babın arasında gelmiştir... (Aynî).

1824[62] Buhârî burada, üçü sahâbî, üçü de tabiî olmak üzere altı şahıs ismi zikretti. Am-mâr'ınkini Taberânî; Ebû Zerr'İnkini îbn Ebî Şeybe; Enes'inkini ise Buhârî Sa-hîh'inde rivayet etmiştir. Tabiî olan diğer üç zâtın rivayetleri de, diğer hadîsçilerce rivayet edilir

1825[63] Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143), tabiîdir. "Arazimiz" sözüyle Medine'yi kasdet-mektedir. Medîne fakîhleri Zuhrî, Nâfi', Saîd ibn

40-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bizlere Kur'ân'dan sûre öğretir gibi, işlerin hepsinde îstihâre'yi öğretirdi, "Her biriniz bir işe kasdettiği zaman, farz olmayarak iki rek'at namaz kılsın, sonra şu duayı söylesin;

Allâhumme innî estehîruke bi-ilmike ve estakdiruke bi-kudretike ve es 'eluke min fadlike H-azîm. Feinneke takdim velâ akdiru ve ta He-mu velâ a'lemu ve ente allâmu'l-ğuyüb.

Allâhumme in kunte ta'lemu enne hâzel-emre hayrun lîfîdînî ve meâşî ve akıbeti emri -yâhud da şöyle buyurdu: Âcili emrî ve icili-hi-fakdurhu lî ve yesserhu it Summe bârik lîfîhî.

Ve in kunte ta'lemu enne hâzel-emre şerrun lîfî dînî ve meâşî ve akıbeti emrî -yâhud şöyle buyurdu: Fî âcili emrî ve ecilihU fasrifhu annî vasrifnî anhu, vakdur liye 'l-hayra haysu kâne summe ardınî bi-hî desin" buyurdu 1826[64].

Müseyyeb, Abdurrahmân ibn Kaasim, Ca'fer ibn Muhammed ... ve diğerleridir. Kendisi, bunlardan ve diğerlerinden rivayet etmiştir

1826[64] Buhârî tstihâre (Hayırlısını isteme) hadîsini, bu "Gece

Câbir: İstihare eden kimse duanın "bu iş" lâfzı yerinde, kendi hacetini adiyle anar, demiştir. Duanın tercemesi şöyledir:

- "Yâ Allah, bildiğin için Sen'den hayırlısını dilerim. Gücün yetiştiği için Sen'den beni

---

nafilesinin ikişer rek'at kılınacağı hususunda gelen hadîsler bâbı"nda getirmiştir. Buradaki bâb başlığına uygunluğu "Farz olmayarak iki rek'at namaz kılsın" kavlidir. Peygamber'in bu iki rek'at kılsın emri, mutlaklığı ile, gece ve gündüz nafilelerini şâmil
olur.

Buhârî bu İstihare Hadîsi'ni Kitâbu'd-Deâvât ile Kitâbu't-Tevhîd'de de tah-rîc etmiştir. Diğer hadîs imamları da bu hadîsi kitâblannda rivayet etmişlerdir.

Buhârî'deki bu hadîsin senedinde Abdurrahmân ibnu Ebî'l-Mevâlî vardır. Ebû'l-Mevâlî, Alî ibn Ebî Tâlib'in kölesidir. İsmi Zeyd'dir. Abdurrahmân da bunun oğludur. Abdurrahmân sıka'dır; sağlamdır. Kendisinden Sufyân es-Sevrî ve diğer imamlar rivayette bulunmuşlardır.

Bu zât, istihare hadîsini rivayetle teferrüd etmiştir. Buhârî'nin de bu Abdurrahmân ibnu Ebi'l-Mevâlî'den rivayetle teferrüd etmiş olması, bu hadîsin isnâdmdaki latifelerden sayılmıştır. Bu hadîse diğer sahâbîlerden şâhidler gösterilmiştir. Böyle olunca istihare hadîsi, mutlak ferd olmaktan çıkıyor. Tirmizî, Yahya ibn Maîn, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Zur'a, İbnu Ebi'l-Mevâlî için sıka'dır demişlerdir. İstihare hadîsi, İbn Mes'ûd, Ebû Eyyûb Ensârî, Ebû Bekr, Ebû Saîd Hud-rî, Sa'd ibn Ebî Vakaas, Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Umer, Ebû Hurey-re ve Enes ibn Mâlik olmak üzere, on sahâbîden rivayet edilmiştir. Bu rivayetleri Aynî, Umdetu'l-KactrF'de senedleri ile birer birer zikretmiştir. Metinlerde ziyâde, noksan, takdîm, te'hîr farkları vardır. Yalnız Enes ibn Mâlik'ten gelen rivayet: "İstihare eden kimse husrân görmez. İstişare eden pîşmân olmaz. İktisâde riâyet eden kimse de ihtiyâç görmez" şeklinde, istihareyi teşviki ihtiva etmektedir {Umdetu'l-Kaarî, 111,646-650).

kudretlendirmeni dilerim. Hayırlı olanın beyân ve takdirini Sen'in o büyük fadlından isterim. Çünkü Sen'in (herşeye) gücün yeter; benim ise gücüm yetmez. Sen (herşeyi) bilirsin; ben ise bilmem. Ve Sen bütün gaybları pek yakından bilensin! Yâ Allah, şu işin dînim, hayâtım ve âhiretim -yâhud şöyle der: dünyâ ve âhiret işim [1827[65]] hususunda bana hayırlı olduğunu bilmekte isen (yânı; Sen'in ilminde böyle olduğu kararlaşmiş ise) bunu bana mukadder kıl ve bunu bana kolaylaştır. Sonra müyesser kıldığın bu işte bana bereketler ihsan eyle!

Ve şu işin dînim, yaşayışım ve âhiretim -yâhud şöyle der: dünyâ ve âhiret işim- hususunda benim için bir şerr olduğunu bilmekte isen, bu işi benden; beni de o işten çevir. Ve hayr her nerede ise, onu benim için makdûr (ve müyesser) kıl. Sonra da beni bu hayrdan

---

[1827[65]] "Yâhud: dünyâ ve âhiret işim" cümlesindeki "yâhud" edatını Cezerî, Miftâhu'l-Hısn'da: Tahyîr içindir; binâenaleyh istihare eden kimse muhayyerdir, dilerse "maâşî ve akıbeti emri" der, dilerse "fî âcili emrî ve ecilihi" der, demiştir. Buna göre, Peygamber tarafından muhayyer kılınmış oluyor. Taybî de: İbarenin zahirine göre bu, râvînin şekkidir; Peygamber'in bunlardan hangisini söylediğini râvî Câbir kestirememiştir', demiştir (Tecrîd Ter., IV, 160-176).

râzî kıl" 1828[66]

41-.......ez-Zurâkî, Ebû Katâde'den şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S): "Sizin biriniz mescide girdiği zaman, iki rek'at namaz kılmadıkça oturmasın" buyurdu 1829[67].

42-.......Enes ibn Mâlik: Rasûlullah (S) bize iki rek'at namaz kıldırdı, sonra döndü, demiştir 1830[68].

1828[66] İstihare, İnsanın müstakbel hayr ve saadete mazhar olabilmesi İçin, Allah'ın ilim ve kudretinden yardım istemesi ve beşeriyetin fal, remil gibi mübtelâ olduğu hurâfelerden kurtarılması gayesine ma'tûf, dînî bir vazı'dır. İstikbâlin koyu ka-~' ranlıklan arasında saklanan hayr ve saadet ışığını göremiyen insanlar, mukadderatı ta'yîn için böyle hurafe nev'inden bir takım boş vâsıtalardan yardım isteyegelmişlerdir. Bu gün Yirminci Medeniyet Asrında ileri milletlerin aydın sınıfları arasında bile bu gibi hurafelerle meşgul olanları görüp işitiyoruz. İslâm Dîni bütün Câhiliyyet hurafeleri ile mücâdele ettiği gibi, bu nevi' âdetlerle, kanâatlerle de.mücâdele etmiştir.
İşte beşeriyeti hurafelerden men' eden İslâm Dîni onlara ivaz olarak hayr ve saadetin, rızâ ve inayetin Allah'tan dilenmesini göstermiştir... [Huccetu'Uâ-hi Bâliğa, II, 5).

1829[67] Hadîsin bâb başlığına delâleti "İki rek'at kılmadıkça.." emrinde açıktır. Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât'm evvellerinde "Mescide girdiği zaman iki rek'at kılsın bâbı"nda zikretmişti. Bu Tahiyyetu'l-Mescid namazıdır

1830[68] Bu hadîs de o kitabın "Hasır üzerinde namaz bâbı"nda geçmişti

43-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S) ile birlikte öğle namazından önce iki rek'at, öğle namazının ardından iki rek'at, curnua namazının ardından iki rek'at, akşam namazının ardından iki rek'at, yatsı namazının ardından da iki rek'at namaz kıldım 1831[69].

44-.......Bize Amr ibn Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'dan işittim; o şöyle dedi: Rasûlullah (S) hutbe yaparken: "Herhangi biriniz imâm hutbe yaparken yâhud hutbeye çıkmış iken mescide geldiği zaman hemen iki rek'at namaz kılsın" buyurdu 1832[70].

45-.......Ben Mucâhid'den şöyle derken işittim: İbn Umer'e kendi evinde gelindi de ona: Şu Allah'ın Rasûlü Ka'be'ye girmiştir (orada namaz kıldı mı)?

1831[69] Bu hadîs de Kitâbu'l-Cumua'da "Cumuadan evvel ve sonra namaz bâbı"nda geçmişti. İbn Umer bu namazları, Peygamber farzı kıldırdıktan sonra hücresine gittiği zaman, orada onunla beraber kılmış oluyor.
1832[70] Bu Câbir hadîsi de Kitâbu'I-Cumua, "îmâm hutbede iken gelen kimse bâbı"n-da geçti

denildi. İbn Umer şöyle dedi: Hemen ben geldim ve Rasûlullah'ı Ka'be'den çıkmış buldum. Bilâl'ı de Ka'be'nin kapısı yanında ayakta buldum. Yâ Bilâl, Rasûlullah Ka'be'nin içinde namaz kıldı mı? diye sordum. Bilâl: Evet (kıldı), dedi. Ben: Nerede kıldı? dedim. Bilâl: Şu iki direğin arasında kıldı. Sonra dışarı çıktı ve Ka'be'nin yüzüne doğru (yânı Makaamu İbrâhîm'de) iki rek'at kıldı, dedi 1833[71].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) bana iki rek'at kuşluk namazım vasıyyet etti, demiştir 1834[72].

Ve Itbân ibn Mâlik de şöyle demiştir: Güneş yükseldikten sonra Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr bana geldiler. Biz Rasûlullah'm arkasında saff olduk; o da bize iki rek'at namaz kıldırdı 1835[73].

1833[71] Bu hadîs de Kitâbu's-Salât'm evvellerinde "Yüce Allah'ın: "İbrahim Makaa-mim namazgah erf"(el-Bakafa:125) kavli bâbı"nda geçmişti. Bu hadîsteki "Ka'be'nin yüzüne doğru" sözü, Makaamu İbrahim'dir; Ka'be ile Haceri Es-ved'in arasıdır; Altun Oluk tarafıdır diyenler vardır. Fakat Ka'be'nin insana karşı gelen her cüz'ü kıbledir.

1834[72] Buhârî bunu ileride gelecek olan "Hazarda duhâ namazı bâbi"nda mevsûlen rivayet etmiştir.

1835[73] Bu ta'lîk, "Evlerde mescidler bâbı"nda mevsûlen geçmiş olan hadîsin bir parçasıdır. Bir de ileride gelecek olan "Nafile namazım cemâatle kılma bâbı"nda uzunca metin ile tahrîc etmiştir.

26- Sabah Namazının İki Rek'at Sünneti Ardından Konuşmak Babı

46- Bize Alî ibn Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs etti. Ebu'n-Nadr Salim şöyle dedi: Bana babam (Ebû Umeyye), Ebû Seleme'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki (Âişe şöyle demiştir): Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at sünetini kılardı. Eğer ben uyanık bulunmuşsam benimle konuşur; uyanık değil isem yan üstü uzanırdı. (Alî ibn Abdillah dedi ki:) Ben, Sufyân ibn Uyeyne'ye: Bâzıları (İmâm Mâlik'i kasdediyor) bunu sabah namazının (farzından önceki) iki rek'ati diye rivayet ediyorlar? dedim. Sufyân ibn Uyeyne: Bu odur, dedi 1836[74].

İbnu'l-Munir şöyle dedi: Buhâri İstihare, tahıyye ve devamlı fiillerle istidlal etmeyi "Nafile namaz ikişer ikişerdir" kavliyle istidlal etmeyi daha uygun görmüştür. Çünkü bu söz, gündüz nafilesini istidlal etmeye şarflı olarak elvermiyor... (Kastallânî

1836[74] Bu hadîsin bir rivayeti 39 rakamı ile geçti

27- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetini Muhafaza Etmek ve Bu İki Rek'ata Tatavvu' Adını Veren Kimse Babı [1837[75]]

47-....... Bize İbn Cureyc, Atâ'dan; o da Ubeyd ibn Umeyr'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe (R): Peygamber (S) nafilelerden hiçbir namaz üzerinde sabah namazının iki rek'at sünneti derecesinde şiddetli muhafaza edici değildi, demiştir [1838[76]].

[1837[75]] Başlığın ikinci fıkrası, müekked râtibe olan sabah namazının iki rek'at sünnetine de tatavvu' yâni nafile ismi verildiğini göstermiş oluyor. Hadîs metnindeki nafileler sözünün, tatavvu'lar.ma'nâsma geldiği kasdediliyor.

[1838[76]] Peygamber'in sabah namazından önceki bu iki rek'at sünneti hazarda ve seferde dâima kıldığı ve bundan ötürü sünnet namazlar içinde en te'kîdli bir sünnet olduğu sabittir.

Diğer sünnet namazlar, imâm farza başladıktan sonra kat'iyyen kılınmaz. Çünkü Peygamber "îkaamet edildikten sonra farzlardan başka namaz kılınmaz" buyurmuştur. Yalnız sabah namazının sünneti şiddetle te'kîd edilmiş olduğundan dolayı, müstesna tutulmuştur.

Yine sabah namazının bu kuvvet ve şerefinden dolayı fakîhler, ilim ehlinden fetva mercii olan zâtın, insanların bu dînî ihtiyâcım telâfi edebilmesi için, şâir sünnetleri terkedebileceğinİ tecviz ettikleri hâlde, sabah namazının sünnetini bu cevaz ve müsâadeden müstesna tutmuşlardır (Fethu'I-Kadtr, I, 313).

28- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetinde Ne Mıkdar Okunacak Babı

48-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geceleyin onüç rek'at namaz kılardı. Sonra sabah ezanını işitince hafîf iki rek'at de sabah namazının sünnetini kılardı [1839[77]].

49-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da halası Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe: Peygamber (S) ...idi, demiştir.

H ve yine bize Ahmed ibn Yûnus tahdîs edip

1839[77] Buhârî'nin İmâm Mâlik tarikiyle gelen ve Muvatta'da da tahrîc edilmiş bulunan bu rivayetinde, Hz. Âişe bu onüç rek'ata yatsı namazının son sünnetini de katarak haber vermiş oluyor. Bu yatsının iki rek'at son sünneti çıkarılınca on-bir rek'at kalır. Bu, Peygamber'in gece namazıdır. Peygamber gece namazında kıraati uzun tutmak âdetinde iken, sabahın iki rek'at sünnetinde kıraati çok kısa tutardı. Bu rek'atların birinde Fâtiha'dan sonra Kul yâ eyyühe'l-kâfîrûn, ikin-
1} çişinde Kul huvellâhu ahad sûrelerini okumak i'tiyâdında bulunduğunu Müslim ve Dört Sünen sâhibleri İbn Mes'ûd, Enes ibn Mâlik ve İbn Umer'den rivayet etmişlerdir. Kul âmenna billahi ve mâ «rtzı7etfe.ynâ(el-Bakara:136; AIû İmrân:84) ve Rabbena âmenna bimâ enzelte vetteba'nâ'r-rasûle fektubnâ maa'ş-şâhidîn (Âlu tmrân: 53) âyetlerini okuduğunu da Ebû Hureyre'den Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî rivayet etmişlerdir

şöyle dedi: Bize Zuheyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya -ki o ibnu Saîd'dir-, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Amre'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) sabah namazı farzından evvelki o iki rek'at sünneti o kadar hafifletirdi ki, ben (gönlümden) kat'î olarak: Acaba Rasûlullah el-Fâtiha Sûresi'ni okudu mu? der idim 1840[78].

Rahman ve Rahim olan Allah 'm ismiyle

1840[78] Buhârî bu hadîsi burada ayrı ayrı iki senedle vermektedir.
Kurtubî şöyle demiştir: Âişe'nin "Acaba Rasûlullah el-Fâtiha okudu mu? derdim" sözüyle, Peygamber'in el-Fâtiha okuduğunda şübhe ederdim ma'nâsı anlaşılmamalıdır. Âişe: Peygamber umumiyetle nafile kılarken kıraati uzattığı hâlde, sabah namazının sünnetinde hafifletirdi; o derecede ki, adetâ insan el-Fâtiha okumadı zannederdi, demek istiyor.
Bu hadîsten teheccüd namazını uzatmak hususundaki Peygamber'in âdetine nisbetle, sabah namazının sünnetinde kıraati hafifletmekte mübalağa edilebileceğini öğreniyoruz. Yoksa, mutlak surette kıraati uzatmakta hiçbir be's yoktur.

20-EBVABUT-TATAVVU

(Tatavvu' Namazı Babları) 1841[1]

1- Farz Namaz Ardında Tatavvu' Kılmak Babı 1842[2]

1-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bize Nâfi', İbn Umer(R)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile beraber öğle namazından evvel iki rek'at; öğle namazından sonra iki rek'at; akşam namazının ardından iki rek'at; yatsı namazının ardından iki rek'at; cumua namazının ardından da iki

---

1841[1] Bu kitâb adı olacak büyük başlık, Buhârî nüshalarının çoğunda yoktur. Hâlbuki bunun bulunması fayda verir, zarar vermez (Umdetu'i-Kaarî, III, 658).
Buhârî bu büyük başlık altında farz namazların önlerinde ve arkalarında onlara bitişik olarak kılınan müekked ve gayrı müekked râtibe namazlarını ayrı ayrı bâblar altında zikretmiştir. Burada bu râtibe sünnetlerinin mıkdârları bildiriliyor.

1842[2] Tatavvu', tefa'ul vezninde, tekellüfle tâat eylemek ma'nâsmadır. Bu münâsebetle vâcib ve lâzımdan olmayan nesnede teberru' eylemek ma'nâsma kullanıldı; teneffele (= nafile yaptı) gibi bir şey teberru' ettiği zaman "tatavvaa bini" denilir. Tatavvu', yânî nafile namazı da bu ma'nâdandır (Kaamûs Ter.),
Tatavvu', Şâfiîler'e göre şerîatin terkedilmesi caiz olduğu hâlde, işlen-mesini terkedilmesinden üstün tuttuğu şeydir. Böyle olunca tatavvu', sünnet, müstehâb, memdûh, mergûb (yanî rağbetli kılınmış) ta'bîrleri müteradif lâfızlardır (Kastallânî).

rek'at namaz kıldım. Amma akşam ile yatsı namazlarının ikişer rek'at sünnetlerine gelince, bunlar Peygamber'in evinde kılındı.

İbnu Ebi'z-Zinâd, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfi'den (olan rivayetinde İbn Umer'in) "Yatsıdan sonraki iki rek'atı ailesi içinde" dediğini söylemiştir.

Bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Kesîr ibnu Ferkad ile Eyyûb es-Sahtiyânî, Ubeydullah'a mutâbaat etmişlerdir. Ve Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Bana kızkardeşim Hafsa şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) fecrin tulü' etmesi ardından hafîf iki rek'at kılardı. İbn Umer dedi ki: Çünkü bu sabah namazından evvelki zaman, benim Peygamber'in yanma giremediğim bir saat idi[1843[3]].

1843[3] Bu hadîste, öğleden evvelki müekked sünnet yalnız iki rek'at gibi görünüyor. Bir de buradaki metnin birinci kısmında, sabah namazının farzından evvel kılınan iki rek'at râtİbeden söz edilmiyor. Çünkü İbn Abbâs, mü'minlerin annesi Hafsa dolayısiyle Peygamber'in kayın biraderidir ve ancak farzlardan evvel ve sonra Peygamber'in evine girip, beraberce kıldığı râtibeleri haber veriyor. Sabah namazının râtibesine gelince, bunu, hadîsin üçüncü fıkrasında açıkladığı gerekçeden ötürü, mü'minlerin annesinden öğrenmiştir. Yine bu hadîste akşam ile yatsı sünnetlerini hep evinde ve ailesi içinde kıldığı ayrıca tasrîh edilmektedir. İbn Umer'in bu nakline göre, müekked olan râtibe sünnetleri on rek'attır...

Ve bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Kesîr ibnu Ferkad ile Eyyûb es-Sahtiyânî, Ubeydullah'a mutâbaat ettiler.

Ve İbnu Ebi'z-Zinâd, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfi'den olmak üzere İbn Umer'in "Yatsıdan sonraki ailesi içinde idi" dediğini nak-letmiştir [1844[4]].

2- Farz Namaz Ardında Tatavvu' Kılmayan Kimse Babı

2-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Ebu'ş-Şa'sâ' Câbir ibn Zeyd'den işittim, şöyle dedi: Ben İbnu Abbâs(R)'tan işittim: Ben Rasûlullah (S) ile beraber öğle ile ikindiyi cem' ederek sekiz rek'at; akşam ile yatsıyı da cem' ederek yedi rek'at kıldım, dedi. (Amr ibn Dînâr dedi ki:) Ben de:

— Yâ Eba'ş-Şa'sâ! Öyle zannediyorum ki, Rasûlullah öğle namazım geri bıraktı; İkindiyi ilk

---

[1844[4]] Bu hadîste takdîm, te'hîr ve tekrar vâki' olmuştur. Nüshalar da birbiriyle ihtilâf etmektedir. Biz bu nüshamızda Mısır Bulak Matbaasi'nda basılmış olan Sultân Abdulhamîd'in nüshasına uygun yürüdük (İdâretu't-Tıbâati'l-Munîriyye baskısı haşiyesi).

vaktinde acele etti ye yine böyle, akşam namazını geri bıraktı; yatsıyı ilk vaktinde acele kıldı (da bu suretle namazları cem' etmişti), dedim.

Ebu'ş-Şa'sâ:

— Ben de öyle sanıyorum, dedi[1845[5]].

3- Seferde Duha (= Kuşluk) Namazı Babı [1846[6]]

3-....... Muvarrık şöyle demiştir: Ben İbn

1845[5] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu ve delîl olması şöyledir: Namazları cem' etmek, iki namaz arasının râtibe olan veya râtibe olmayan bir namaz ile ayrılmamasını gerektirir. Bu da birinci namazdan sonra tatavvu'un terkedilmesine delâlet eder, Murâd edilen budur. İkinci olan namazdan sonraki tatavvu'a gelince, ondan sükût edilmiştir. Birinciden evvelki tatavvu' da böyle olması muhtemildir (İbn Hacer).

1846[6] Buhârî bu başlık ile, seferde duhâ namazının kılınıp kılınmayacağı mes'elesini getiriyor. İbn Umer hadîsi nefye; Ümmü Hâni' hadîsi ise isbâta delâlet ediyor.

İbnu'l-Munîr şöyle demiştir: Bana zahir olan şudur: Buhârî, hadîsleri kendi katında İbn Umer hadîsi gibi nefîce; Ebû Hureyre'ye duhâ namazı kılmasının tavsiye edilmesi hadîsi gibi isbâtca taâruz edince, nefî hadîsini sefere; isbât hadîsini de hazara indirmiştir. Ebû Hureyre hadîsi için "Hazarda duhâ namazı babı" başlığını getirmesi, bu görüşü kuvvetlendiriyor... Ümmü Hâni' hadîsine gelince, onda duhâ namazının kolaylık durumuna göre, seferde kılınacağına işaret vardır (İbn Hacer).

Umer'e:

— Duhâ namazını kılar mısın? diye sordum.

— Hayır kılmam, dedi.

— Umer kılar mıydı? dedim.

— Hayır (kılmazdı), dedi.

— Ebû Bekr kılar mıydı? dedim.

— Hayır, diye cevâb verdi.

— Peygamber (S) kılar mı idi? dedim.

— Peygamber'in kılıp kılmadığım bilmiyorum, dedi.

4-.......Bize Amr ibnu Murre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan işittim, şöyle diyordu: Bize sahâbîler arasında Ümmü Hâni'den başka hiçbir kimse Peygamber(S)'i duhâ namazı kılarken gördüğünü tahdîs etmedi. Ümmü Hâni': Peygamber (S) Mekke fethi günü Ümmü Hâni'nin evine girdi, yıkandı ve sekiz rek'at namaz kıldı. Ben bu namazdan daha hafîf bir namaz asla görmedim. Şu kadar ki, Peygamber rukû'u ve sucûdu

tamamlıyordu, demiştir [1847[7]].

4- Duha Namazını Kılmayan ve Bu Kılmamayı Mubah Gören Kimse Babı

5- Bize Âdem tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, ez-Zuhrî'den; odaUrve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe(R): Ben RasüIullah(S)'ın duhâ nafilesini kıldığını görmedim. Ancak ben o namazı kılıyorum, demiştir[1848[8]].

[1847[7]] Bu bâbdaki iki hadîsten birincisi olan îbn Umer'in haberi ile ikincisi olan Ümmü HânÎ'nin haberi arasında nefî ve isbât bakımından açık bir zıdhk vardır. İbn Umer ne Peygamber'in, ne de Ebû Bekr ile Umer'in duhâ namazı kıldıkla-.rını bilmediğini söylüyor. Ümmü Hâni' ise kıldığını haber veriyor. Bu müşkil-lik, ya bundan evvelki haşiyede yazıldığı şekilde giderilir, yâhud da İbn Umer'in nefyi, vukû'u nefî değil de, müdâvemeti nefî ma'nâsma hamledilerek giderilir. Başka tevcihler de yapılabilir. Meselâ: Ümmü Hâni' hadîsi, Peygamber'in Mekke fethi sırasında meşguliyetleri sebebiyle kılamadığı bir namazı ancak bu kuşluk vaktinde fırsat bularak kılmış olduğu herhangi bir namaz olabileceği, bir kaza namazı olabileceği veyâhud da fetih için kılınmış bir şükür namazı olabileceği ileri sürülmüştür.

[1848[8]] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Hz. Âişe bu hadîsinde, Rasûlullah'm devamlı olarak duhâ namazı kıldığını görmedim, fakat bu duhâ namazını ben devamlı olarak kılarım, demiş olabilir. Buna göre de nefy, namazın aslına değil, muttarıdan devamına yönelik olur.

5- Hazarda Duha Namazı Babı

Bunu Itbân ibn Mâlik, Peygamber (S)'den söyledi [1849[9]],

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Halîlim (yânî kalbî dostum olan Rasûlullah) bana üç şey vasiyyet etti; bunları ölünceye kadar terketmem: Her aydan üç gün oruç tutmak, duhâ namazı kılmak, vitr namazını kılıp da uyumak [1850[10]].

[1849[9]] Buhârî bunu "İmâm bir kavmi ziyaret edip onlara imâm olduğu zaman bâbı"n-da zikretmişti. Bunu İmâm Ahmed, Zuhrî'den; o da Mahmûd ibnu'rrRabî'den; o da Itbân ibn Mâlik senediyle mevsûlen şöyle rivayet etmiştir. "Rasûlullah (S) Itbân'ın evinde kuşluk nafilesini kıldı. Oradakiler arkasında durdular ve O'nun namazına uyarak namaz kıldılar". Bunu Müslim de İbn Vehb rivâyetiyle tahrîc etmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[1850[10]] Peygamber'in bu üç kıymetli tavsiyeyi sahâbîler arasında Ebû Hureyre ile Ebu'd-Derdâ'ya yapması dikkatle İncelenmeye değer. Ebû Hureyre ve Ebu'd-Derdâ fakır sahâbîlerden ve feragat sahibi iki sîmâdır. Zengin değillerdi; bunun için kendilerine mâlî ibâdetler tavsiye edilmemiştir. Bunun yerine bedenî ibâdetlerin en şereflisi bulunan nafile namazlar ve oruçla taltîf edildiler.

Bu hadîste duhâ namazı mutlak olarak zikredilmiştir. Müslim'in rivayetinde "İki rek'at kuşluk namazı" diye rek'at sayısı tesbît edilmiştir. Ahmed ibn Hanbel'in rivayetinde ise "Her gün duhâ namazı" diye bir ziyâde de vardır.

7-.......Enes ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Ensâr'dan iri vucûdlu şişman bir kimse Peygamber'e (geldi ve O'na) hitaben: Yâ Rasûlallah! Ben seninle beraber namaz kılmağa muktedir olamıyorum, dedi. Akabinde Peygamber için bir yemek yaptı ve Peygamber'i evine da'vet etti. Peygamber ona gidince, bir hasırın bir tarafını (yânî bir .yüzünü) Peygamber için su serpip yumuşattı. Peygamber de onun üzerinde iki rek'at (nafile) namaz kıldı. Ve Cârûdoğlu Fulân oğlu Fulân (yânî Abdulhamîd ibnu'l-Munzir), Enes'e hitaben:

— Peygamber (S) duhâ namazı kılar mıydı? diye sordu.

Enes de:

— O günden başka bir günde böyle bir namaz kıldığını görmedim, diye cevâb vermiştir [1851[11]].

1851[11] Bu hadîs, imamet bâblanndan olmak üzere "İmâm hâzır olanlara namaz kıldırır mı bâbı"nda geçmişti. Hadîsin bâb başlığına uygunluk yeri "O'nu evine çağırdı.." ve devamıdır ki, Peygamber onun evinde namaz kıldırrmştır; bu da hazarda olmuştur.

6- Bab : Öplenin Farzından Önce İki Rekat

8-.......îbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den on rek'at namaz belledim: Öğle farzından evveliki rek'at; öğlenin ardından iki rek'at; akşam namazından sonra da Peygamber'in evinde iki rek'at; yatsı namazından sonra yine Peygamber'in evinde iki rek'at; sabah namazından önce iki rek'at sünnet namaz. Sabah namazından Önceki zaman, Peygamber'in yanına girilmiyecek bir saat idi. Hafsa bana dedi ki: Müezzin ezan okuyup fecr tulü' ettiğinde de Peygamber iki rek'at (râtibe sünneti) kılardı [1852][12].

9-.......(Âişe -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle farzından önce dört rek'at, sabah farzından evvel

---

[1852][12] Bu hadîs, küçük birkaç lâfız farkıyle 1 rakamlı hadîs olarak geçmişti. Oradaki haşiyede de belirtildiği gibi, İbn Umer bu hadîslerde farz olan namazlara bitişik olarak kılman râtibe sünnetlerinin mıkdârlannı bildiriyor. Sabah namazından evvel Peygamber'in evine girilmiyecek olan mahrem zaman olduğu için de sabah namazından evvelki iki rek'at râtibeyi kızkardeşi Hafsa'dan rivayetle haber alıp öğrenmiş oluyor.

de iki rek'at (tatavvu') kılmayı terketmezdi [1853[13]].

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte îbnu Ebî Adiyy (194) ile Amr ibn Merzûk (224), Yahya ibn Saîd'e mutâbaat ettiler.

7- Akşam Namazı Farzından Önce Namaz Babı

10-.......Abdullah ibn Bureyde şöyle demiştir: Bana Abdullah el-Muzenî tahdîs etti: Peygamber (-S- üç defa): "Akşam namazından evvel (iki rek'at nafile) namaz kılınız" buyurdu. Üçüncüsünde, insanların bu namazı, devam etmesi lâzım bir ibâdet edinmelerinden hoş-lanmıyarak: "(Bu namaz) isteyen içindir" buyurdu

---

[1853[13]] Öğle namazından önceki râtibe bu hadîste dört rek'at; bundan önceki hadîste iki rek'at olduğu bildirilmiş olduğundan bir farklılık meydana gelmiştir. Bu farklılık şöyle îzâh edilmektedir: Peygamber öğleden evvelki râtibe sünnetini bazen dört, bazen iki rek'at kılmış; dört rek'atı Âişe, iki rek'atı da İbn Umer haber vermiş olabilir. Yâhud Peygamber mescidde iki, evinde dört" kılmış; birinciyi İbn Umer, ikinciyi Âişe haber vermiştir, ibn Umer Peygamber'in yalnız mesciddeki hâline, Âişe ise hem mesciddeki, hem de evindeki hâline vâkıftır. Gerek İbn Umer, gerek ÂÎşe, şâjıid oldukları vakıaları bildirmiş olmakla beraber, ÂiiK şe'nin şâhid olduğu vak'alar daha çok olması îcâb eder. Nitekim Taberî: Rasûlullah'ın dört rek'at kılması ekser ahvâlde idi; iki rek'at kıldığı ise az idi, demiştir.

1854[14].

11-.......Ben, Mersed ibn Abdillah el-Yezenî'den işittim; o şöyle dedi: Ben Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'ye geldim ve:

— Ebû Temîm'in işinden seni hayrete düşüreyim mi? Ebû Te-mîm, akşam namazından evvel iki rek'at namaz kılıyor, dedim.

Bunun üzerine Ukbe:

— Biz Rasûlullah (S) zamanında bunu kılardık, dedi.

— Şimdi seni, bunu kılmaktan alıkoyan nedir? dedim.

1854[14] Hadîsin tercemesindeki parantez içinde olan ziyâdeler, Ebû Nuaym'ın el-Mustahrac'mdeki rivayetten alınmıştır.

Bu namazı Peygamber'in kıldığına dâir bir haber nakledilmediği gibi, Dört Halîfeler ile sahâbîlerin büyüklerinden pek çoğunun böyle bir namaz kılmadıkları sahîh rivayetlerle sabittir. .

Bâzıları bu namazın ilk zamanlarda tavsiye edilip, sonra nesh edildiğini İleri sürmüşlerdir. Bu Abdullah ibn Muzenî hadîsini, Bureyde ibn Huseyb (R)'in Ebû Dâvüd'dan rivayet ettiği "Akşam namazından başka, her iki namaz arasında iki rek'at vardır" hadîsiyle mesh edilmiş olduğuna delildir.

Akşam namazının vaktini daraltır diye bu namazın müstehâb olmadığına, kerâhatine ve hattâ bid'atlığma kaail olanlar vardır. Bununla beraber bu namazı müstehâb sayanlar da vardır

— İşle güçle uğraşmak, diye cevâb verdi [1855][15].

8- Nafile Namazların Cemaatle Kılınışı Babı

Bunu Enes ibn Mâlik ile Aişe (R), Peygamber(S)*den zikrettiler [1856][16].

[1855][15] Birinci hadîste "İsteyen iç in " buyurulmuş olması, bu hadîste Ukbe'nin kılmamaktaki gerekçesi, bu namaz hususundaki genişlik ve serbestliği açıkça bildirmiş oluyor.
Buhârî "Tatavvu' Bâblan" büyük başlığı altında topladığı birkaç babın hadîsleri ile sabah, öğle, akşam râtibelerini bildirmiştir. Buhârî ikindi ile yatsının İlk sünnetleri hakkında hiçbir hadîs rivayet etmemiştir.
İkindinin sünneti hakkındaki İbn Umer'ın: "Peygamber (S): İkindi'nin farzından evvel dört rek'at namaz kılan kişiye Allah rahmet etsin" hadîsini Ebû Dâvûd, İbn Hıbbân rivayet etmişlerdir. Tirmizî'nin bu ikindi sünneti hakkında Alî'den de rivayeti vardır.
Yatsı namazının farzından evvelki dört rek'at sünnet hakkında da Buhâ-rî'nin rivayeti yoktur. Buhârî'de olmadığı gibi, diğer Sahîh ve Sünen sahihlerinin de Peygamber'in bu dört rek'atı kıldığı hakkında sarih rivayetleri yoktur.
Maamâfîh Abdullah ibn Muzenî'nin: Rasûlullah (S): "Her iki ezan arasında bir namaz vardır" buyurdu. Sonra üçüncüsünde: "Dileyen için" buyurdu, hadîsi, yatsı farzından evvel nafile kılmağa bir mâni* olmadığı için, bu namâzm müstehâbhğını ifâde edebilir. Bu hadîsi Buhârî Sahîh'min birkaç yerinde ayrı ayrı tarîklerden rivayet etmiştir.
[1856][16] Buhârî, Enes'in hadîsini "Hasır üzerinde namaz bâbı"nda; Âişe'nin hadîsini de Kitâbu'I-Kusûf'un "Güneş tutulmasında sadaka vermek bâbı"nda mevsû-len rivayet etmiştir.

12-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî haber verdi ki, o Rasûlullah'ı akledip hatırlamış ve kendi yurdlarında bulunan bir kuyudan Rasûlullah'ın ağzına su ahp kendi yüzüne doğru su püskürttüğünü de hatırlamıştır [1857][17].

İşte bu Mahmûd, Itbân ibn Mâlik el-Ensârî(R)'den işitmiştir. It-bân Bedr'de Rasûlullah'ın maiyyetinde hazır bulunmuşlardan idi. Itbân şöyle diyordu:

Ben Salim oğullan'nda kendi cemâatime namaz kıldırırdım. Onlarla benim aramda bir dere vardı ki, yağmurlar geldiği zaman aramıza perde oluyor ve onların mescidi tarafına geçmek bana meşakkat veriyordu. Rasûlullah'a geldim ve O'na şöyle dedim: Ben gözümden hoşnûd değilim. Benimle cemâatim arasında bulunan dere, yağmurlar geldiği zaman akıyor ve bana o dereyi geçmek meşakkatli oluyor. Arzu ettim ki, Sen gelesin de evimden bir yerde namaz

---

[1857][17] Mahmûd, Peygamber'in.kendisine bu suyu püskürttüğü zaman beş yaşında bulunduğunu, Buhârî'nin Kitâbu'l-îmân'da geçen başka bir hadîsinde bildirmiştir. Kendisi küçük sahâbîlerdendir. Muâviye zamanındaki İstanbul muhasarasına İştirak etmiştir. Bu Kostantîniyye gazvesinde bulunduğunu, kendisi bu hadîsin sonunda bildirmektedir.

kıldirsan; ben de orayı namazgah edinsem!

Rasûlullah (S): "Bunu yapacağım" dedi. Ertesi sabah gündüz şiddetlendikten (yânî güneş yükseldikten) sonra Rasûlullah ile Ebû Bekr bana geldiler. Rasûlullah içeri girmeye izin istedi. Ben de O'na izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı da "Evinden nerede namaz kılmamı istersin?" buyurdu. Ben kendisine, içinde namaz kılmasını arzu etmekte olduğum yeri işaret edip gösterdim. Rasûlullah namaza dikeldi ve tekbîr aldı. Biz de O'nun arkasında saff olduk. İki rek'at kıldırdı, sonra selâm verdi. O selâm verdiği zaman biz de selâm verip, namazdan çıktık [1858[18]]. Ben Rasûlullah için yapılmış olan bir hazîr yemeğini yemesi gayesiyle O'nu alıkoydum. Yurdun ahâlîsi Rasülullah'ın benim evimde bulunduğunu işittiler. Yurd ahâlîsinden birçok kimseler geldiler, ve nihayet evde adamlar çok oldu. Onlardan biri: Mâlik (ibnu'd-Duhşun) ne yapıyor, ben onu görmüyorum? dedi. Oradakilerden biri: O Allah ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münafıktır, dedi. Rasûlullah

---

[1858[18]] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasıdır.

da ona: "Böyle deme! Görmüyor musun ki, o Lâ ilahe iüe*Üâh (Muhammed Rasûlullah) diyor ve bununla Allah'ın rızâsını taleb ediyor" buyurdu. O söyleyen de: Allah ve Rasûlü en bilendir. Amma bize gelince, Allah'a yemîn ederiz ki, biz O'nun sevgisinin ve sözlerinin (yânî nasîhatlerinin) ancak münafıklara olduğunu görüyoruz, dedi. Rasûlullah da: "Şübhesiz Allah, Allah'ın rızâsını arayarak Lâ ilahe illellâh diyen kimseyi ateşe haram etmiştir" buyurdu.

Mahmûd şöyle demiştir: Ben bu kıssayı bir topluluğa söyledim. İçlerinde Rasülullah'ın'sahibi Ebû Eyyûb da vardı. Ebû Eyyûb'un vefat etmiş olduğu Rûm diyârındaki bu gazvede, Muâviye'nin oğ!u Yezîd onların üzerinde kumandan bulunuyordu [1859][19]. Ebû-

---

[1859][19] Bu, hicretin ellinci yılında veya biraz sonra Kostantîniyye'yi fethetmek üzere çıkılan gazvedir. Bu seferde Kostantîniyye'ye ulaştılar ve muhasara ettiler, Ebû Eyyûb orada vefat etti:
Muâviye'nin devlet başkanlığı zamanında Kostantîniyye'ye karşı ilk gaza edeceklere Peygamber lisânıyle va'dedilmiş olan büyük ecri almak için, Muâviye'nin oğlu Yezîd'in kumandasında sevkedilen ilk müslümân ordusuna katılmış, Kayser'in şehrine gâzî olarak gelmiş, burada hastalanarak vefat etmiş ve sûrun dibine gömülmüştür.
el-Ikdu'l-Ferîd sahibi Endelüslü tbn Abdi Rabbih (246-328), Utbî'den (ve-fâtı:228) rivâyeten şöyle diyor: İslâm ordusu Halîç'e vardığı vakit Ebû Eyyûb ağırlaştı. Yezîd onu ziyarete gelip: Bir dileğin var mı? diye

Eyyûb, benim sözümü reddetti ve: Vallahi Rasülullah'ın senin söylediğini söylemiş olduğunu zannetmem, dedi. Bu söz bana çok ağır geldi. Ve: Eğer Allah bana selâmet verir de, bu gazvemden salimen dönersem ve Itbân ibn Mâlik'i kendi kavminin mescidinde hâlâ hayâtta bulursam, bu hadîsi kendisine tekrar sormaklığım üzerimde Allah hakkı olsun demeğe başladım. Nihayet Bizans seferinden döndüm. Hacc yâhud umre niyetiyle ihrama girdim. Sonra yürüdüm ve Medine'ye geldim. Salim oğulları yurduna vardım. Baktım ki Itbân gözleri görmez, çok yaşlı bir ihtiyar; hâlâ kavmine namaz kıldırıyor. Namazdan selâm verince ben de ona selâm verdim ve benim kim olduğumu kendisine haber verdim. Akabinde ona bu hadîsi sordum. Bunun üzerine Itbân bana bu hadîsi, ilk defa tahdîs ettiği gibi tekrar tahdîs etti.

---

sordu. O da cevaben: Sizin dünyânızın bana hiç lüzumu yok. Lâkin beni elinden geldiği kadar düşman diyarı içinde ileriye doğru götürüp defn et. Zîrâ Rasûlullah (S)'tan işittim: "Kostantîniyye sûrunun dibinde sâlih bir kimse defn olunacaktır" buyurdu. Umarım ki, o kimse ben olayım, dedi. Vefat ettiğinde Yezîd, kefenlenmesinİ emretti. Serîri üzerine konduktan sonra da müfrezelerini çıkarıp ve serîri kuşa-darak harb ede ede ileriye sürdü... (Tecrîd Ter., I, 114-117'de uzun tafsilât vardır).

9- Evde Nafile Namazı Kılmak Babı

13-....... Bize Vuheyb ibn Hâlid, Eyyûb es-Sahtiyânî'derı ve Ubeydillah'tan; onlar da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti. İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namazınızdan bir kısmını ev/erinizde kılınız ve evlerinizi kabirler edinmeyiniz" buyurdu.

Bu hadîsi, Eyyûb'dan rivayet etmekte Abdulvahhâb es-Sakafî, Vuheyb'e mutâbaat etti 1860[20].

1860[20] Bu mutâbaati Müslim: "Ev/erinizde namaz kılınız; onları kabirler edinmeyiniz" lâfzıyle, Muhammed ibn Musennâ'dan mevsûlen rivayet etmiştir.
Müslim'in Câbir ibn Abdillah'tan bir rivayeti de şöyledir: Peygamber: "Evlerinizde namaz kılınız. Herhangi biriniz farz namazını gittiği mescidde kıldığı zaman, kendi evine de namazdan bir nasîb ayırsın" buyurdu. Bu nasîb, farzların dışındaki her nafileyi şâmildir.
Birçok sahâbîden rivayet olunan metindeki hadîsin ikinci fıkrasında: "Evlerinizi namazdan boş bırakıp, onları kabre çevirmeyiniz" buyurulmuşîur. Bu hadîsten ve bu ma'nâdaki diğer hadîslerden, evlerde kılınan nafilenin mescidde kılman nafileden efdal olduğu anlaşılmıştır. Bu hadîs, gündüz ve gece nafilelerini mescidde kılmayı müstehâb gören seleften bâzılarına karşı hüccettir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle 1861[1]

21-KİTÂBU FADLİ'S-SALÂTİ FÎ MESCİDİ MEKKE VE'L-MEDÎNE

(Mekke ve Medine Mescidlerinde Namaz Kılmanın Fazileti Kitabı)

1- Mekke ve Medine Mescidlerinde Namaz Kılmanın Fazileti Babı 1862[2]

1-.......Bana Abdulmelik ibn Umeyr (225), Kazaa'dan haber verdi. O: Ben Ebû Saîd Hudrî'den dört şey işittim, demiştir. Ebû Saîd de: Ben (bu dört

---

1861[1] es-Sagânî nüshasında "Besmele", buradaki gibi bâbdan Öncedir. Bu, Yünînî'-de sahihtir denilmiş olduğundan, Ebû Zerr'e âiddir. Miftâhu Kunûzi's-Sünne'de bu bölüm ayrı bir kitâb gibi rakamlanmış ve 20. Kitâb olarak gösterilmiştir.

1862[2] Babın hadîsinde Mekke ve Medine mescidleriyle beraber Kudüs Mescidi de zikr edilmiş iken, Buhârî'nin bu bâb başlığında yalnız Mekke ve Medine mescidleri-ni söyleyip, Kudüs Mescidi'ni söylememesi, biraz sonra Kudüs Mescidi için ayrıca bir bâb açacağındandır

şeyi) Peygamber (S)'den işittim demiştir 1863[3]: (Kazaa dedi ki:) Ebû Saîd, Peygamber'in maiyyetinde oniki gazvede hazır bulunmuştur.

H bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hu-reyre'den tahdîs etti 1864[4]. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(İbâdet için) şu üç mescidden başkasına yolculuk edilmez: el-Mescidu 'l-Harem, Mescidu'r-Rasûl ve Mescidu'l-Aksâ" 1865[5]

1863[3] Buhârf, hadîsi burada kısaca rivayet etmiştir. Bu dört şeyin sayılması "Beytu'I-Makdis Mescidi bâbı"ndaki hadîste gelecektir

1864[4] Burada verilen iki sened, gelecek metne âid değildir. Çünkü Ebû Saîd hadîsi, yukarıda geçtiği gibi sâdece dört şeyi şâmildir. Ebû Hureyre'nin bu hadîsi ise yalnız sefer üzerinedir.

1865[5] Hadîsteki "Şeddu'r-rihâl", deveye yük bağlamak demektir, ve seferden kinayedir. "Lâ" nefiy edatıdır, nehiy ma'nâsınadır. Nehiyden nefye sapmanın inceliğini Aynî şöyle bildiriyor:

Bu beyân üslûbunda, üç mescid ziyaretine, dinleyiciyi en belîğ surette teş-vîk ve bunlardan başka mescidlere sefer etmekten de en latîf bir şekilde men: ve sakındırma vardır {Umdetu'l-Kaarî, III, 681).

Üç mescidin Öbürlerine üstünlüğü, hadîsin sarahatinin gereği bulunduğundan, bu konuda âlimlerin ittifakı vardır. Buhârî'nin hadîsi sevkediş başlığı da bunu nâtıktır. Binâenaleyh tafsile ihtiyâç yoktur. Yalnız bu üç mescidin kendi aralarındaki derece farkları vardır ki, bu da âlimler cumhuruna göre hadîsteki tertîb veçhile Harem Mescidi, mescidlerin en efdalıdır. Bunu ta'kîben Medine Mescidi gelir. Aksa Mescidi de, Medîne Mescidi'ni ta'kîb eder.

2-.......Bize Mâlik (179), Zeyd ibn Rebâh (13i) ile Ubeydullah ibnEbî!Abdillah el-Agarr'dan bunların ikisi de Ebû Abdillah Süleyman el-Agarr'dan o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Peygamber (S): "Benim şu (Medîne) Mescidimde kılınan bir namaz, (Mekke'deki) Harem Mescidi müstesna olmak üzere, başka mescid-lerde kılınan bin namazdan hayırlıdır" buyurdu [1866[6]].

Gelecek olan 2 rakamlı hadîste Medîne Mescidi'nin Harem Mescidi'nden başka mescidlere üstünlüğü bulunduğunu bildirmektedir.
Üç mescidin diğerlerine üstünlük sebebi: Her üçünün Peygamberler eliyle kurulmuş olmalarıdır. Bununla beraber Harem Mescidi, bütün müslümânların kıblesidir. Peygamber'in Mescidi, takva üzerine kuru!muştur(et-Tevbe:iO8).
Aksa Mescidi de geçmiş ümmetlerin kıblesidir. Harem Mescidi'ne uzaklığından dolayı el-Mescidu'1-Aksâ (= En Uzak Mescid) denilmiştir {Umdetu'l-Kaarî, III, 682).
[1866[6]] Bu fazilet farkını değişik sayılarda gösteren hadîsler de vardır:
Ebû Saîd Hudrî şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah (S), birisi ile vedâlaştı, sonra da ona: "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. Ozât: Beytu'l-Makdis'e gitmek istiyorum, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Harem Mescidi müstesna olmak üzere, başka mescidlerde kılınan yüz namazdan efdaldtr" buyurdu. (Bunu Ebû Ya'Iâ el-Mevsılî rivayet etti ve isnadını sahîhtir dedi.)
Ebû Zerr şöyle demiştir: Biz, Rasûlullah'm huzurunda: Bunların hangisi efdaldir; Rasûlullah'm Mescidi mi yoksa Beytu'l-Makdis mi?

2- Kuba Mescidi Babı

3-.......Bize Eyyüb es-Sahtiyânî, Nâfi'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): İbn Umer (R) duhâ (yânî kuşluk) vakti namaz kılmazdı, yalnız şu iki gündeki hâli bundan müstesnadır: Biri Mekke'ye geldiği gündür; çünkü İbn Umer Mekke'ye kuşluk vakti gelir, akabinde Beyt'i tavaf eder, sonra da İbrahim Makaamı'nın arka tarafında iki rek'at namaz kılardı. Diğeri de Kubâ Mescidi'ne geldiği gündür; çünkü İbn Umer, her cumartesi günü Kubâ Mescidi'ne ziyarete gelirdi. Mescide girince, oradan namaz kılmadan çıkmayı çirkin görürdü de, nihayet mescidde namaz kılardı. Nâfi' dedi ki: Ve İbn Umer, Rasûlullah (S)'ın (cumartesi günleri) bu Kubâ Mescidi'ni binekli

---

diye müzâkere etmiştik. Rasûlullah (S): "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Beytu'l-Makdis Mescidi'nde kılınan dört yüz namazdan efdaldir. Benim mescidim ne güzel namaz kılınacak yerdir!" buyurdu (Taberânî, el-Evsat).
İmâm Ahmed ile tbn Mâce'nin rivayetinde veda eden kimsenin ismi verilmiştir.
Metindeki hadîsin sarih ifâdesinden, Medine'deki Peygamber Mescidi'nin Aksa Mescidi'ne üstünlüğü anlaşılır.

veyâhud yaya olarak ziyaret eder olduğunu tahdîs ederdi. Nâfiı şöyle dedi: Ve yine İbn Umer, ben Nâfi'e şöyle eler idi: Ben dostlarımın nasıl ziyaret ettiklerini gördüm ise, ben de o suretle ziyaret ederim. Ve ben gece veya gündüzden herhangi bir saat içinde namaz kılan bir kimseyi, namaz kılmaktan men' etmem. Şu kadar ki, onlar (namaz için) güneşin doğuş ve batış vakitlerini seçmesinler [1867][7].

[1867][7] Bu hadîs, Kubâ Köyü'nün, Kubâ Mesddi'nin ve o mescidde kılınan namazın fazîletine delâlet etmektedir. Kubâ Mescidi hicret sırasında Peygamber tarafından kurulmuş ve Kur'ân'da (et-Tevbe: 108)-râcih olan bir kavle göre- Takva Mescidi diye zikredilmiştir. Peygamber hicrette Küba'ya geldi. Oradaki Amr ibn Avf oğullan arasında Kulsum ibn Hedm'in evinde dört beş gün konuk oldu. İşte bu konukluk sırasında Kulsum'un hurmalarını kuruttuğu yerde bu mescidi kurdu. Kubâ Mescidi'nin İnşâsı zamanı, beşer târihinde benzeri görülmeyen bir içtimaî, siyâsî ve dînî hâdisenin gerçekleşme başlangıcı oldu. Bu mes'ûd ve mev'ûd gâ-yeyî en yakından sezen Peygamber, İslâm Âlemi'nin ilk mescidi olmak şerefini kazanan bu binanın inşâsında sür'atli davrandı ve Taberânî'nin rivayetine göre kendisi de bir işçi gibi çalıştı.

Kubâ, Medîne'nin güneyinde, üç mil kadar uzaklıkta bir köydür. Mu 'cemu 7-Buldân'da Küba'nın Mekke'ye gidilirken sol tarafa tesadüf ettiği ve Takva Mescidi'nin burada bulunduğunu bildiriyor ki, bu hadîslerde sözü edilen Kubâ Mes-cidi'dir. Bu mescid, Kur'ân'da anılmıştır (et-Tevbe: 108)

3- Her Cumartesi Günü Kuba Mescidi'ne Gelen Kimse Babı

4-.......Bize Abdulazîz ibnu Müslim, Abdullah ibn Dînâr'dan tahdîs etti. İbnu Umer (R): Peygamber (S) her cumartesi günü yürüyerek yâhud binekli olarak Kubâ Mescidi'ne gelirdi, demiştir. Abdullah ibn Umer bizzat kendisi de böyle yapardı [1868[8]].

4- Kuba Mescidi'ne Yürüyerek Veya Binerek Gitmek Babı

5-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Nâfi', İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R): Peygamber (S) Küba'ya bazen binekli, bazen de yaya gelirdi, demiştir.

[1868[8]] Bu Kubâ Mescidi ziyaretinin cumartesi günü yapılma sebebi, şöyle îzâh edilmiştir:
Kubâ halkı cumua günleri cumua namazı için Medine'ye gelirlerdi. İslâm'ın bu ilk mescidi, cumua günleri garîb kalırdı. Ahde vefayı, eski hukuka saygıyı îmân eserinden sayan Peygamber, cumartesi günleri orayı ziyaretle, ora halkının gönüllerini hoş eder ve cumua günkü garibliğini telâfi eylerdi, denilmiştir.
Bazen binekli, bazen yaya gitmesi ise, bunlardan hangisi kolay gelirse o şekilde giderdi demektir

îbn Numeyr şunu ziyâde etmiştir: Dedi ki: Bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdîs etti. "Ve Peygamber Kubâ Mescidi'nde iki rek'at namaz kılardı" 1869[9].

5- Peygamberin Kabri İle Minberi Arasındaki Sahanın Fazileti Babı 1870[10]

6-.......Bize Mâlik, Abdullah ibnEbîBekr'den; oda Abbâdibn Temîm'den; o da Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Evimle minberim arasındaki saha, cennet bahçelerinden bir bahçedir" buyurmuştur 1871[11].

1869[9] Buhârî arka arkaya getirdiği bu bâblarda hem hadîsin senedinin birkaç tane olduğunu, hem de farklı hükümlerin delili olduğunu göstermiş oluyor.
Abdullah ibn Numeyr'in ziyâdesini Müslim ile Ebû Ya'Iâ mevsûlen rivayet etmişlerdir.

1870[10] Bu bâbdakİ hadîsin bâzı rivayet yollarında "Beytî(= Evim)" lâfzı yerine "Kab-rî(= Kabrim)" lâfzı gelmiştir. İşte Buhârî, bu başlıkta o rivayete işaret etmiştir.
Peygamber'in dünyâ hayâtında sakin olduğu Hz. Âişe hücresine gömüldüğünden, dünyâdaki evi ile ebedî merkadı mahall i'tibâriyle birdir. Her iki ta'bîr arasında ilgilendiği şey i'tibâriyle ittihâd vardır. Fakat "Beytî" rivayeti sahihtir.

1871[11] Alimlerden çoğu bu hadîsin zahirine bakarak, Peygamber'imizin pâk ravzası-nm aynen olduğu gibi cennete nakledileceğine kaail olmuşlardır. Bâzıları da Peygamber'in evi ile

7-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Hubeyb ibn Abdirrahmân, Hafs ibn Âsım'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Benim evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Ve minberim de havzım üzerindedir" buyurmuştur [1872[12]].

6- Beytu'l-Makdis Mescidi Babı

---

minberi arasındaki bu sahada ibâdet etmek, ibâdet eden kimseyi cennete ulaştırmaya sebeb olur ma'nâsı kasdolunabilir demişlerdir. Binâenaleyh hadîs, Peygamber'in kabrini ziyarete, mescidinde ve bilhassa kabri ile minberi

v. arasındaki mübarek ravzada namaz kılmayı teşvik ve tergîbi ihtiva etmektedir. Bunun bir teşbîh olması ve teşbîh edatının mahzûf bulunması da muhte-r. mildir: "Kabr; ins, cinn ve melekler tarafından dâima ziyaret edilmekte bulun--i ması sebebiyle bu mübarek arz parçası cennet gibidir" demek olur.

Ravzanın yüzölçümü: Ravzamn yânî Peygamber'in kabri ile minberin arası on metre eninde ve yirmi metre uzunluğunda olup, yüzölçümü ikiyüz metrekareye ulaşır.

[1872[12]] Hadîste minberin, üstünde konulmuş bulunduğu haber verilen havz, Kevser Hav-zı'dır. "Minberim, havzım üzerindedir"cümlesi hakkında Kaadî Iyâz şöyle demiştir: Âlimlerden çoğu bu fıkrayı da zahirine hami ederek, minberi Cenabı Hakk aynen Peygamber'in havzı üzerine İade buyurur, demişlerdir. Bu cümleden açıkça anlaşılan ma'nâ da budur. Bâzı alimler de Peygamber'in havzı üzerinde bir min-ber bulunduğunu ifâdedir, demişlerdir.

8-....... Bize Şu'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben, Ziyâd'ın himayesinde olan Kazaa'dan işittim, o şöyle dedi: Ben Ebû Saîd Hudrî'den işittim; o, Peygamber(S)'den dört şey tahdîs ediyordu ki, bu dört şey hem beni hayrete düşürdü, hem de sevindirdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: (("• Eşi veya bir mahremi kendisiyle beraber bulunmayan kadın, iki günlük mesafeye sefer etmesin. b- Ramazân bayramının ilk günü ile Kurbân bayramının dört gününden ibaret olan Ramazân ve Kurbân bayramı günlerinde oruç tutmak yoktur. c- îki namazdan sonra da namaz yoktur: Biri sabah namazından sonra güneş doğup yükselinceye kadar, s öbürü ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar. d- Namaz kılmak için şu üç mescidden başka hiçbir mescide sefer edilmez: Harem Mescidi, Aksa Mescidi ve benim mescidim" 1873[13].

1873[13] Bu hadîsin son fıkrası, 1 rakamlı hadîste geçtiği için orada bâzı açıklamalar verilmişti. Burada şunu ilâve edelim:
"Câhiliyet devrinde câhil kavimler kendilerince ta'zîme lâyık görülen yerleri ziyaret için yükler bağlayarak bu ziyaret ettikleri makaamlarla teberrük kas-dederlerdi. Bu ise Allah'tan başka bir fânîye ibâdete zerîâ" ve vesiledir; dînin şeâirini tahrîftir. Peygamber (S) dînin

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

22-EBVÂBU'L-AMEL FÎ'S-SALÂT

(Namaz İçinde Amel Bâbları) 1874[1]

1- Namaz İşinden (ve Namazı Takviye Etmek Üzere) Olduğu Takdirde Namaz İçinde Elle Yardım İsteme Babı

Ve İbn Abbâs:

İnsan, namazı içinde kendi bedeninden istediği herhangi bir organı ile yardım isteyebilir (yânî

şeâirinden olmayan bu nevi' ziyaretlerin, dînin şeâirine karışmaması için bu kapıyı kapamıştır. Buna göre hakk olan velî--lerden herhangi bir velînin ibâdet yerini ve kabrini ziyaret için, Turu Sînâ için sefer ihtiyar etmek kamilen nehyedilmiş olmakta musâvîdir; Allah en bilendir" (Şâh Veliyyullah Dihlevî, Huccetu'ltâhi'l-Bâliğa, I, 153).

1874[1] Bâzı Buhârî nüshalarında hâsseten es-Sağânî nüshasında böyle ' 'Besmele' 'Ii bir büyük başlıkla gelmiştir. Miftâhu Kunûzi's-Sünne'dc de bu, ayrı bir kitâb halindedir.

organını kullanabilir) demiştir 1875[2]. Ebû İshâk Amr ibn Abdillah da namazı içinde kendi

başlığını eliyle koyup kaldırmıştır1876[3] Alî ibn Ebî Tâlib de namazda sağ elinin avuç içini sol kolunun bileği ile eli arasındaki eklem üzerine (yahud ayaktaki aynı eklem üzerine) koymuş ve namazda cildi kaşımakta ve elbiseyi düzeltmekte be s yoktur, demiştir 1877[4].

1875[2] Babın hadîsinde Peygamber, İbn Abbâs'ı namaz içinde sol yanından sağ yanına eliyle geçirmiştir. Namaz içinde böyle el ile yardım istemek caiz olunca, buna kıyâsen bedeninden istediği herhangi bir organıyle yardım istemesi caiz olur.

1876[3] Ebû İshâk, Amr ibn Abdillah es-Sebîî'dir. Kûfe'de yetişen büyük tabiî fakîhi-dir; otuz sekiz sahâbtden rivayeti vardır. 126 hicret yılında 96 yaşında vefat etmiştir. Ebû Hanîfe'nin üstâdlarından sayılmıştır {Umdetu'l-Kaarî, III, 697).

1877[4] Alî ibn Ebî Tâlib'in bu fiilini, Buhârî'nin üstâdlarından olan Müslim ibn İbrâ-hîm, Abdusselâm ibn Ebî Hâzım'dan; o.da Gazvân ibn Cerîr'den; o da babasından böyle tahrîc etmiştir. Bunu İbn EbîŞeybe de tahrîc etmiştir (Fethu'l-Bârî).
Bu ta'lîktekİ "rusğ" kelimesi hakkında şu bilgi verilmiştir:
râ'nın dammı ve sîn'in sükûnuyle ve iki damma İle hayvan kısmının tırnağıyle ellerinin ve ayaklarının İncikleri kavuştuğu yerin arasında olan mev-zıa denir ki, hurda ve bukağılık ta'bîr olunur. Bir kavle göre insanda zikredilen şekilde bileğe, kezâlik ayakta incikle tabanın kavuştuğu yerde olan oynak yerine denir ki, eldeki bileğin yerindedir. Cem'i "j-C-jî" ve " m*L*'j " gelir, ve her hayvanın dahi zikredilen yerine "rusğ" denir.
"â^'": râ'nın dammıyle " çL)\ " ma'nâsınadır ki, zikrolundu {Kaamûs

1-.......Bize Mâlik, Mahrame ibn Süleyman'dan; o da İbn Abbâs'ın himayesinde bulunan Kurayb'den haber verdi. Kurayb de Mah-rame'yeîbn Abbâs(R)'tan şöyle haber verdi:

îbn Abbâs, bir gece mü'minlerin anası olan Meymûne'nin yanında kalmış. Meymüne, İbn Abbâs'm teyzesidir. İbn Abbâs şöyle dedi: Ben (başımı) yastığın enine koyarak uzandım. Rasûlullah ile ehli de başlarını yastığın boyuna koyarak uzandılar. Rasülullah uyudu. Tâ gece yarıyı bulduğu, yâhud biraz evvelce, yâhud biraz sonraya kadar. Sonra Rasülullah uyandı. Akabinde oturdu ve eliyle yüzünden Uykuyu sildi. Ondan sonra Âlu İmrân Sûresi'nin son on âyetini okudu. Sonra kalktı ve asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. O kırbadan güzelce bir abdest aldı. Sonra dikilip namaz kılmaya koyuldu. Abdullah ibn Abbâs dedi ki: Ben de kalktım ve O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim ve O'nun (sol) yanına, namaza durdum. Rasülullah sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı eliyle tutup büküyordu [1878][5]. İki rek'at kıldı,

---

[1878][5] Rasûlullah'ın onun sağ kulağını bükmesi, imâm yalnız olduğu

sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at kıldı. Ondan sonra tek (rek'atlı bir namaz) kıldı. Sonra müezzin O'na (çağırmaya) gelinceye kadar yine uzandı. Sonra kalktı ve hafif iki rek'at namaz kıldı. Sonra da evinden çıkıp sabah namazını kıldırdı [1879][6].

---

zaman me'mû-mun sağ tarafta duracağını tenbîh içindi... "Abdest almayı hafîf yapmak bâ-bı"nda geçen hadîste İbn Abbâs: Beni yerimden çevirip sağ yanına geçirdi, demiştir.

Buhârî, Rasûlullah'ın işte bu fiilinden, namaz kılanın, namazını düzeltip kuvvetlendirecek bir işi eliyle yapabileceği hükmünü çıkarmıştır. Çünkü musal-lîye namazı içinde başkasına âîd bir işte elini kullanması caiz olunca, ihtiyâç duyduğu zaman namazında kuvvetli olmak ve neşâtlanmak için kendi şahsiyle ilgili bir işte eliyle yardım etmesi, evlevİyetle caiz olur (Kastallânî).

Buhârî bununla küçük amelin (ameli yesîrin) namaza mâni' olmayacağını isbât etmek istemiştir.

[1879][6] Bu tek rek'atlı namaz bir rek'at mı, yoksa üç rek'at mı; ibarenin mantûkundan açıkça anlaşılamıyor. Onun için vitr namazını kimi bir niyetle üç, kimi ikinci rek'atta selâm ile ayırarak üç rek'at, kimi yalnız tek rek'at i'tibâr etmiştir.

Buhârî bu hadîsi, bâzı küçük kelime farklanyle Sahfh'inin oniki yerinde, ayrı ayrı mes'elelere delîl yapmak üzere getirmiştir.

2- Namaz İçinde Nehyedilen Kelam Babı

1880[7]

2-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz (İslâm'ın başlangıcında) Peygamber (S) namazda olduğu hâlde kendisine selâm verirdik; O da bize selâmla mukaabele ederdi. Biz Habeş Meliki olan Necâşî'nin yanından döndüğümüz zaman (yine namazda iken) Peygamber'e selâm verdik, fakat bu defa Peygamber bize selâmla mukaabele etmedi. Ve: "Şübhesiz namaz içinde (Allah ile) büyük bir meşguliyet vardır" buyurdu.

3-.......Bize Hüreym ibnu Sufyân, el-A'meş'ten; o

1880[7] Bu bâbdaki hadîsler, İslâm'ın başlangıcında namaz içinde bâzı hacetlerle kısaca söz söylemenin mübâh olduğunu isbât ediyor. İslâm'ın başlangıcında namazda kelâmın mübâh olup, sonradan haram kılındığı hususunda da fakîhlerin çoğu nun ittifakı vardır. Şu kadar var ki İmâm Mâlik, namazı ıslâh için namaz içinde kelâmı tecviz etmiştir. İmâm Şafiî de hatâen kelâm etmenin namazı bozmayacağına kaail olmuştur. Hanefîler ise böyle farklara lüzum görmemişler, namazda kelâm ister namazı ıslâh kasdiyle, ister sehven söylenmiş olsun namazı bozar demişlerdir.
Namazla ilgisi olmayan konuşmaların harâmlığmda ve namazı bozacağında âlimler ittifak etmişlerdir.

da İbrâhîm'den; o da Alkame'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd (R)'danolmak üzere, bir önceki hadîs tarzında tahdîs etti.

4-.......Ebû Amr şöyle demiştir: Zeyd ibn Erkam bana şöyle dedi:

Muhakkak biz, Peygamber zamanında namaz içinde iken kelâm ederdik. Bizim herhangi birimiz (yanındaki) arkadaşına kendi hacetini söylerdi. En sonunda "Namazlara ve orta namazı muhafazaya devam edin. Tam huşu' ve tâat ediciler olarak Allah için dîvân durun1' (ei-: 238) âyeti indi de, bize namazda susmak emrolundu [1881[8]].

1881[8] Birincisindeki "Şübhesiz namaz içinde azametli bir meşguliyet vardır" fıkrası ile üçüncü hadîsteki "Bize susmak emrolundu" fıkrası bâb başlığına uygunluk yerleridir. Bunlar artık, namaz içinde, başlangıçta mevcûd olan genişlik ve serbestlik derecesinde söz söylemenin nehyedildiğini isbât eder. Bununla beraber İhtiyâç hâlinde namazı düzeltmek veya yanılmayı hatırlatmak için teşbih, hamd ve benzeri küçük cümlelerin söylenebileceği, bunun ardındaki ve başka hadîslerle sabittir.

3- Namaz İçinde Erkeklerin "Slibhânallah" ve 'Elhamdu lillâh" Nevinden Sözlerinin Caiz Olacağı Babı

5-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Amr

ibn Avf oğullan arasında sulh (yânî barış) yapmak üzere (onların yurduna) çıktı. Namaz vakti de geldi. Bunun üzerine Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve: Peygamber ahkonuldu. İnsanlara imamlık eder misin? dedi. Ebû Bekr: Eğer isterseniz evet, dedi. Bu cevâb üzerine Bilâl namaza ikaamet etti. Ebû Bekr de öne geçip namazı kıldırmaya koyuldu. Bu esnada Peygamber safflar arasında yürüyerek, saffları yara yara geldi, nihayet birinci saf fa ulaşıp dikeldi. İnsanlar tasfîh yapmaya başladılar. Sehl dedi ki: Tasfîh nedir bilir misiniz? Tasfîk'tır (yânî el çırpmaktır)[1882[9]].

[1882[9]] Cemâatin el çırpması, Peygamber'in geldiğini Ebû Bekr'e haber vermek içindi. Buna *' j^' - Tasfîh" yâhud " j^ = Tasfîk" denir. Bâzı lûgatçılara göre tasfîh, bir elin arkasını diğer elin avucuna vurup ses çıkarmaktır. Tasfîk ise, avuçları birbirine çarpmaktır. Namazda ihtiyâç sırasında bunu yapmak kadınlara mahsûstur. Bazılarınca sağ elin iki parmağını sol avucuna vurup ses çıkarmak diye ta'rîf edilmiştir.

Ebû Bekr namazını kılarken başını çevirmezdi. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirdi. Baktı ki Peygamber saf-fin içinde. Peygamber hemen ona "Yerinde dur" diye işaret etti. Ebû Bekr iki elini yukarıya kaldırdı da Allah'a hamd etti [1883][10]. Sonra geri geri Peygamber'in arkasına geçti. Peygamber ileriye geçip namazı kıldırdı [1884][11].

[1883][10] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri burasıdır. Namaz içinde hamd olsun, tes-bîh olsun caizdir. İmâmın namaz fiillerinde yâhud kıraatte yanıldığını kendisine bildirmek için cemâatin tesbîh etmesi caiz olduğunda ittifak vardır. Bunun maadası hakkında fakîhler ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir

[1884][11] Buhârî bu hadîsi Sahîh'inde ayrı ayrı başlıklara delîl olmak üzere bâzı sened ve lâfız farkları ile yedi yerde getirmiştir.

4- Namaz İçinde Bazı Kimselerin İsimlerini Söyleyen Yahud Yine Namaz İçinde İken (Namazı Bozup Bozmayacağını) Bilmeyerek' Başkasına Selam Veren Kimse Babı 1885[12]

6-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz: Tahiyye namaz içindedir der, bir takım isimler söyler ve birbirimize selâm okurduk (yânî fulâna selâm olsun, fulâna selâm olsun derdik). O isimlere selâm ettiğimizi Rasûlullah (S) işitti de:

Et-Tahiyyâtu îillâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. Es-Selâmu aleyhe eyyuhe fn-nebiyyu ve rahmetu 'ilâhi ve berekâtuhu. Es-Selâmu aleynâ ve ala ibâdVllâhVs-sâlihîn. Eşhedu en lâ ilahe ille'llâhu ve eş-hedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu deyiniz. Çünkü sizler bu Ve ibâdiHlâhVs-sâlihîn (= ve Allah'ın bütün

---

1885[12] Bu başlıkta Hamavî, Kuşmeyhenî ve Kerîme nüshalarında "muvâceheten" lâfzı sabit olmuştur. Ebû Zerr, Asîlî ve İbn Asâkir nüshalarında bu lâfız düşmüştür. Bâzı nüshalarda ismi fail vezni ile ve zamire muzâf haliyle " H^r j^ J* = Ona yönelici olmayarak" şeklinde gelmiştir. BÎz bu ihtilâftan dolayı başlık tercemesinde "muvacehe" kelimesini katmadık.
Başlıktaki iki hükme de hadîste mutâbaat noktaları vardır.

iyi kullarına selâm olsun) sözünü söylediğiniz zaman, muhakkak Allah 'in gökteki ve yerdeki her bir sâlih kuluna selâm vermiş olursunuz" buyurdu 1886[13].

5- El Çırpmak Kadınlara Mahsüstur Babı

7-.......Bize ez-Zuhrî, Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Tesbîh etmek erkeklere, el çırpmak kadınlara mahsûstur" buyurmuştur.

8-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):. "Subhânallah demek erkeklere; el çırpmak (yâhud da sağ elin içini, sol elin üstüne vurup ses çıkartmak) kadınlara mahsûstur" buyurdu 1887[14].

1886[13] Bu Tahiyyât Duâsı'nm tercemesi, Teşehhüd babında verilmişti
1887[14] Hadîslerin bâb başlığına delâlet noktalan açıktır. Bunlar aynı hadîsin değişik sahâbîler tarafından rivayetidir. Birinci hadîste " jj-^= et-Tasfîk"; ikincisinde ise " «jJ-tJi = et-Tasfîh" lâ.fzıyle gelmiştir. Bu lâfızların aynı ma'nâya (yânî el çırpmak ma'nâsma) geldiği 5 rakamlı hadîsin haşiyesinde geçmişti. Bâzı lûgat-çtlara göre "Tasfîh", bir elin arkasını diğer elin avucuna vurup ses çıkarmaktır. Tasfîk ise, avuçları birbirine çarpmaktır. Bazılarınca sağ elin iki parmağını sol avucuna vurup ses çıkarmak diye ta'rîf edilmiştir.

6- Namazı İçinde Yüzünü Yürüdüğü Tarafa Cevirmeksizin Geri Geri Giden Yahud Kendisine İnecek Bir İşten Dolayı Önüne Doğru İlerleyen Kimse Babı

Bu hadîsi Sehl ibn Sa'd, Peygamber(S)'den rivayet etmiştir [1888[15]].

9-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik şöyle haber verdi: Müslümanlar o pazartesi günü sabah namazı içinde bulundukları sırada ve Ebû Bekr onlara sabah namazını kıldırırken, Peygamber (S) birdenbire onlara göründü. Âişe'nin odasının perdesini açmış hâldeydi. Peygamber, saff saff dizilmiş (namaz kılmakta) olan sahâbî-lerine baktı ve tebessüm edip gülüyordu. Ebû Bekr, Rasûlullah namaza çıkmak istiyor zannederek (saffa girmek için) yüzünü kıbleden

---

[1888[15]] Buhârî Sehl ibn Sa'd'ın bu, namaz içinde geri geri ve ileriye doğru gidişi anlatan meşhur Minber Hadîsi'ni, Kitâbu's-Salât'ın evvellerinde ve Kitâbu'l-Cumua'da mevsûlen rivayet etmiştir.
Bu hadîsten iki üç adımlık hafîf yürüyüşün namazı bozmayacağı ve öğretmek gibi bir maslahat için imâmın me'mûmlardan biraz yüksek bir yerde durması... caiz olduğu hükümleri çıkarılmıştır

ayırmadan, iki topuğu üzerinde geri geri çekildi. Müslümanlar Peygam-ber'i gördükleri zaman, O'nu görmekle aşırı derecede sevinerek namazları içinde fitneye düşmelerini (yânı namazlarını bozmalarını) düşündüler. Bu sırada Peygamber onlara eliyle "Namazınızı tamamlayın" diye işaret etti. Sonra içeriye girdi ve tuttuğu perdeyi salıverdi. İşte Peygamber, bu gün vefat etti 1889[16].

7- Bab : Anası, Namaz Kılmakta Olan Evladını Çağırdığı Zaman? 1890[17]

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir kadın oğluna nida edip çağırdı. Oğlu bu esnada ibâdet yerinde (namazda) bulunuyordu. Anası: Yâ Cureyc! dedi. Cureyc: Yâ Allah! Anama icabet hakkı ile namazımı tamamlama hakkı birleşti! dedi. Anası yine: Yâ Cureyc! dedi.

1889[16] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı açıktır.

1890[17] Yânı namaz içinde iken ananın çağırmasına icabet vâcib olur mu, olmaz mı? Vâcib olursa namaz bâtıl olur mu, olmaz mı? Bu iki mes'elede görüş ayrılıkları vardır. îşte Buhârî, bundan dolayı izâ'nın cevâbını zikretmemiştir (Fethu'l-Bârî).

Cureyc: Yâ Allah! Anam ve namazım! dedi. Anası yine: Yâ Cureyc! diye nida etti. Cureyc de yine: Yâ Allah! Anama cevâb mı vereyim, yoksa namazı mı tamamlayayım? dedi. Bu sefer anası: Yâ Allah! Cureyc fahişe kadınların yüzüne bakmadıkça ölmesin, diye ilendi. Cureyc'in savmıasına koyun güden çoban bir kadın sığınır dururdu. (O çoban kadın başka biri ile cinsî münâsebet etmişti.) Derken bir çocuk doğurdu. Kadına: Bu çocuk kimdendir? diye soruldu. Kadın: Cureyc'dendir, savmıa-sından indi (bu çocuğa beni hâmile yaptı), dedi. Bu haber Cureyc'e ulaşınca: Çocuğunun bana âid olduğunu iddia etmekte olan bu kadın nerede? dedi. Sonra (kadınla çocuk getirildiğinde): Ey çocuk, senin baban kimdir? diye sordu. Küçük çocuk dile gelip: Koyun güden bir erkek çobandır, dedi" 1891[18].

1891[18] Hadîsde Cureyc'İn namaza devamla, anasına cevâb vermek arasında tereddüd ettiği; namazını bırakıp anasına İcabet etmek evlâ iken, namaza devam etmeyi üstün gördüğü, bu yüzden anasının ilericiyle bir iftiraya uğradığı, fakat Yüce Allah'ın onu bu musibetten kurtaracak duasına icabet ettiği sabit oluyor.
Buhârî bu hadîsi Meryem Sûresi Tefsiri ile İsrail oğulları'nı Zikr bölümlerinde, daha uzun bir metin hâlinde getirmiştir. Oradaki açıklamalar daha fazla olacaktır.

8- Namaz İçinde İken Çakıl Taşlarını El ile Dokunup (Gidermek) Babı

11-.......Bana Muaykîb (ibn Ebî Fâtıma) tahdîs etti ki, Peygamber (S), secde edeceği yerdeki toprağı eliyle düzelten bir kimsenin durumu hakkında: "Bir daha böyle toprak düzleyecek olursan elinle bir defa dokun" buyurmuştur [1892[19]]

9- Namazda İken Üzerine Secde Etmek İçin Elbiseyi Yere Yaymak Babı

12-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) ile birlikte sıcağın şiddetinde namaz kılardık da, bâzılarımız sıcaktan yüzünü yere değdirmeye muktedir olamadığı zaman, büründüğü elbisenin bir ucunu secde yerine yayar ve üzerine secde

---

[1892[19]] Hadîsteki "racul" tağlîb olarak geldiğinden, çakıl taşlarına el ile dokunma ve toprak düzeltme cevazı erkek kadın herkes hakkında carîdir. Bir defaya mahsûs olmak üzere, secde ederken namaz kılana ezâ verecek çakılların gidebilmesinde; toprağın el ile düzeltilmesinde dînî bir mahzur yoktur.

ederdi [1893][20].

10- Namaz İçinde İken Yapılmaları Caiz Olacak (Diğer) Ameller Babı

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namaz kılarken ben (karşısında uyurdum da) ayaklarımı O'nun kıblesine uzatmış bulunurdum. Peygamber secdeye vardığı zaman, eliyle beni dürterdi. Ben de ayaklarımı geriye çekerdim. O secdeden kalktığı za-mân, ben yine ayaklarımı uzatırdım [1894][21].

14-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir namaz kılmış, şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz şeytân

---

[1893][20] Bu hadîs de, Buhârî'nin bâb başlığında işaret ettiği gibi, sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında, giyilen elbiseyi namazda iken yayıp üzerine secde etmenin cevazına delâlet etmektedir.
[1894][21] Bu hadîs, bâb başlığındaki hususa, yânî namaz içinde iken yapılan küçük iş ve hareketlerin cevazına delâlet etmektedir. Bununla beraber erkek ile kadının birbirlerine el ile dokunmalarının abdesti bozmayacağına, ve uyuyan insana doğru namaz kılınabileceğine de açıkça delâlet etmektedir

namazımı bozmak için benim karşıma geldi ve bana hücum etti. Allah bana ona istediğimi yapma kuvveti verdi. Ben de onun boğazını sıktım. Ve yemin ederim ki, sabah olunca hepiniz ona bakasınız diye, onu bir direğe bağlamak istedim. Fakat Süleyman Peygamber'in (O'na selâm olsun): RdbbVğfir lî ve heb lî mulken lâ yenbağt li-ahadin min ba'dî inneke ente'l-vehhâb (— Ey Rabb'ım, bana mağfiret et. Bana öyle bir mülk ver ki, o benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz Sen bütün murâd-ları ihsan edensin) (sâd: 35) demiş olduğunu hatırladım. Allah da onu köpek gibi kovdu" 1895[22]

Nadr ibn Şumeyl, noktalı zâl ile "feza'attuhu" yânî onu boğdum şeklinde söyledi. Dâl ve şeddeli ayn ile "fede'attuhu" kelimesi ise Yüce Allah'ın: "Yevmeyuda'ûne... = Ö gün onlar cehennem ateşine itilip kakılırlar'" (et-Tûr: 13) kavimdendir. "Yuda'ûne =

1895[22] Bu hadîs dahî Peygamber'in namaz içinde iken kendisine görünüp, namazını bozmak için hücum eden şeytânı yakalayıp def etmesi gibi fiilleri ile bâb başlığına delildir. Bâb başlığına uyan yeri "Onu def ettim" yâhud "Boğdum" ma'-nâsına olan ifâdelerdir. Çünkü bunlar küçük ameldir. Bundan, küçük amellerin namazı bozmayacağı hükmü çıkarılmıştır.

Yudfa'ûne" yânî itilip kakılırlar ma'nâsmadır. Doğru olan "Fede^attuhu" şeklidir. Şu kadar var ki, Şu'be işte böyle ayn ve tâ harflerinin şeddesi ile söylemiştir 1896[23].

11-Bab: Musalli, Namazda İken Hayvanı Bağlı Bulunduğu Yerden Ansızın Çözülüp Boşansa (Ne Yapar)?

Ve Katâde: Namaz kılan bir kimse (hırsız tarafından) elbisesinin alındığını görse, namazı bırakıp o hırsızın

---

1896[23] İbn Şurneyl'den gelen bu ziyâde Buhârî'nin Ebû Zerr, Ebû'1-Vakt, Asîlî ve İbn Asâkir nüshalarında yoktur. Bu ziyâde Kuşmeyhenî ile Kerîme nüshalarında sabittir (Fethu'l-Bârî). Buradaki kelimeler lûgatta şöyledir:
Jj-Ojı : Darb vezninde, unf.ve şiddetle öte kakmak ma'nâsmadır, üçüncü bâbdandır...
öj-jjı : Dâl'in fethi ve noktalı gayn'ın sükûnu ile öldürünceye kadar boğazını sıkıp boğmak ma'nâsınadır. Üçüncü bâbdandır.
jjjjı : Zâl'in fethi ve hemzenin sükûnuyle pek şiddetle boğmak ma'nâsınadır.
^■ji\: Noktasız ayn ile oUü ma'nâsınadır, üçüncü bâbdandır. Ve şiddetle def eylemek ma'nâsmadır.
İi}\: Dâl'in fethi ve ayn'in teşdîdiyle unf ve azar ile def eylemek ma'nâsmadır; birinci bâbdandır (Kaamûs Ter.).

ardından gider, demiştir 1897[24].

15-.......Bize el-Ezrak ibnu Kays tahdîs edip şöyle dedi: Bizler el-Ahvâz mıntıkasında Harûriyye fırkası ile harb ediyorduk. Bu harb günlerinde ben, bir nehir kenarında (yâhud yamacı üzerinde) bulunuyordum 1898[25]. Baktım ki, birisi orada binek hayvanının gemi elinde olduğu hâlde namaz kılıyor. Namaz kılarken hayvan o zâtı çekiştirmeye; o da hayvanının ardından gitmeye başladı. Râvî Şu'be: Bu namaz kılan zât Ebû

1897[24] Katâde'nin bu sözünü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiş ve: "Musallî kuyu kenarında bir çocuğu görür de, çocuğun kuyuya düşmesinden korkarsa namazını bozar, çocuğa koşar" dediğini de ziyâde etmiştir (Aynî ve Kastaliânî).

1898[25] Hadîsteki bu "j£ ^»'J? " terkibinde cüruf, cîm'in ve râ'nın dammı ile sel suyunun yardığı yere denir. Dilimizde "yar" ta'bîr olunur.

jU Jj* sel suyunun oyup götürdüğü arz parçasıdır. Buna göre £ y-*'j>- nehir yan, demek olur. Bu kelime Kuşmeyhenî nüshasında noktasız hâ ile zabto-lunmuştur. Huruf ise cânib ma'nâsına olduğundan tercemede bu iki ma'nâya işaret edildi. Sarihler bunun, Duceyl nehri olduğunu bildirmişlerdir.

el-Ahvâz, Basra ile Fars arasında dokuz kazaya denir ki, herbirinin husûsî ismi vardır; mecmûuna Ahvâz denir. Herbirine müfred olarak Hevz denilmez. Dokuz kaza şunlardır: Râmehurmuz, Asker Mukrim, Tuster, Cundisâbûr, Sûs, Şarak, Nehr Teyrî, Eydec, Menâzer (Kaamûs Ter.). Bütün Ahvâz, Umer'in ha-lîfeligi devrinde fetholunmuştur Ahvâz'daki Haricîler harbi Ebû'l-Abbâs Muberred'in Kâmilinde hicretin 60'ıncı yılında başlayıp, 65 yılında sona erdiği bildirilmiştir.

Berze el-Eslemî(R)'dir, demiştir. İşte Ebû Berze'nin namaz içindeki bu hâlini gören, Hâricîler'den bir adam: Yâ Allah, şu ihtiyara cezasını ver! diyordu. O ihtiyar (yânî Ebû Berze) namazı bitirince (o Haricîye karşı) şöyle cevâb verdi: Ben senin sözünü işittim. Ve yine ben Rasûlullah ile beraber altı yâhud yedi yâhud sekiz gazvede bulundum. Ve Rasûlullah'ın (namazda ve diğer hususlarda insanlara dâima) kolaylaştırma gösterdiğine şâhid oldum. Şimdi benim bu hayvanın hareketine engel olmakhğım, onu başıboş bırakmaklığım-dan bana daha sevgilidir. Çünkü bırakılınca hayvan kendi yemliğine dönecek ve o takdirde bana meşakkat ve zorluk olacaktır [1899][26].

[1899][26] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Hayvanı onu çekiştirmeye, o da onun ardından gitmeye başladı" fıkrasıdır (Umdetu'l-Kaari, III, 721).
Kastaliânî şöyle demiştir: Fakîhîer, devamlı çok yürüyüşün farz namazı bozacağı üzerinde ittifak etmişlerdir. Bunun için Ebû Berze hadîsinde bahsedilen yürüyüş, az yürüyüşe hamledilir. Amr ibn Merzûk'un rivayeti bunu te'yîd etmektedir. Amr ibn Merzûk rivayetinde: Ebû Berze atını tuttu, sonra namaz yerine arka arkaya yürüyüp geldi, şeklindedir. Bu da onun dönüşünün çok yürümekle olmadığını iş'âr eder. Bu bir küçük amel ve az yürüyüş idi. Kıbleye arka dönme de yoktu. Bu sebeble Ebû Berze bu fiilini namaza mâni' saymıyordu (frşâdu's-Sârî, II, 357).

16-.......Urve şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: .Güneş tutuldu. Peygamber hemen namaza kalktı ve uzun bir sûre okudu. Sonra rükû' etti; rukû'u da uzattı. Sonra başını rukû'dan kaldırdı. Sonra diğer sûreye başladı. Sonra rukû'u yerine getirince, rukû'dan başını kaldırdı. Sonra secde etti. Sonra ikinci rek'atta da bu iki kıyam ve iki rukû'u yaptı. Sonra şöyle buyurdu: "Şübhesiz bunlar, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman, sizden açılıncaya kadar namaz kılınız, Yemîn olsun ki, ben şu kusûf namazı kıldığım yerde bana va 'd olunan her şeyi görmüşümdür. Hattâ namazda benim ileriye doğru gitmeye başladığımı gördüğünüz vakit de ben cennetten bir salkım üzüm almak istediğimi görmüşümdür. Ve yine yemîn olsun ki, beni geriye çekilir gördüğünüz sırada ben cehennemi, bâzıst bâzısını kırıyor görmüşümdür. Ve ben cehennemin içinde Amr ibn Lahuyy'ı da gördüm; işte o, putlar için hayvanları sâibe yapan (yânı salıveren) kimsedir" 1900[27].

1900[27] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Peygamber'in bu kusûf

12- Namaz İçinde İken Tükürük Çıkarmak ve Üfürmek Nevinden Caiz Olacak Şeyler Babı

Ve Abdullah ibn Amr'dan zikrolunur ki, Peygamber (S) bir kusûf namazında secdesi esnasında üfürmüştür 1901[28].

17-....... Bize Hammâd, Eyyûb*dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki (o şöyle

---

namazı içinde İken, bulunduğu yerden biraz ileriye gittiği, ve bir şey tutar gibi elini uzattığı sonra gerilediği fıkralarıdır. İşte BuKârî bütün bu hareketlerin namazı bozmadığını işaret etmiş oluyor.
Hadîsin son fıkrasında Peygamber, sâibe hurafesini ilk îcâd edeni ve cehennemde gördüğünü haber vermektedir. Sevâib, sâibe'nin cem'İdir. Sâibe, adak yapılarak başıboş salıverilen ve bir daha hiçbir işte kullanılmayan devedir. Arablar Câhiliyyet devrinde bir hastanın sıhhatine kavuşması veyâhud bir yolcunun selâmetle dönmesi için deveyi adaklayıp işaret koyarak salıvermek âdetinde idiler. Artık sâibe deve, eceli ile ölünceye kadar istediği merada otlar, istediği sudan içerdi. Hiçbir kimse ona binmek, yük yüklemek hakkını hâiz değildi. Onu kullanmak Arablar'ca haram kılınmıştı. el-Mâide: 102. âyeti ile bu ve diğer hurafeler ve asılsız Câhiliyyet âdetleri redd ve haram kılınmıştır.

1901[28] Abdullah ibn Amr'in bu hadîsini Ebû Dâvûd mevsûlen rivayet etmiştir.
Bâb altındaki hadîslerin bâb başlığına delâleti gayet açıktır.

demiştir): Peygamber (S) mescidin kıblesinde bir tükürük gördü de bundan dolayı mescid ahâlîsine karşı öfkelenip üzüldü ve şöyle buyurdu: "Şübhesiz Allah, herbiri-nizin yüzünün yöneldiği taraftadır. Binâenaleyh herhangi biriniz namaz içinde bulunduğu zaman sakın tükürmesin". Râvî: Yâhud "Balgam çıkarmasın" buyurdu, dedi. Sonra Rasûlullah indi de onu eliyle kazıdı. Ve tbn Umer: "Herhangi biriniz tükürmek zorunda kaldığı zaman, sol tarafına tükürsün" dedi.

18-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes(R)'ten: Peygamber (S): (Mü'min) namaz içinde olduğu zaman şübhesiz o Rabb'ı ile munâcaat eder. Bunun için sakın önüne tükürmesin, sağ tarafına da tükürmesin. Fakat (zarurî durumda) sol tarafından sol ayağının altına (tükürebilir)" [1902[29]].

[1902[29]] Bu hadîsler zarurî hâlde tükürme hakkındaki hükme delâlet etmektedir. Buhâ-rî'nin Abdest Alma ve Namaz Kitâbları'nda Enes'ten rivayet ettiği hadîslerde Peygamber, tükürme âdabını gösterir. Enes şöyle demiştir: Peygamber (S) -namazda iken- elbisesinin içine tükürdü (yânî onu mendil gibi kullandı), demiştir.

13- Namazı İçinde İken Erkeklerden Bilmeyerek El Çırpan Kimsenin Namazının Bozulmayacağı Babı

Bu konuda Sehl ibn Sa'd(R)'ın, Peygamber(S)'den hadîsi vardır [1903][30].

Bu son hadîsin Namaz Kitâbı'ndaki rivayeti şöyledir:
Enes (R)'ten: O şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün kıblede tükürük buldu. Bu kendisine o kadar ağır geldi ki, üzüldüğü yüzünden besbelli oldu. Kalktı, eliyle onu kazıdı. Sonra: "Herbiriniz namazına durduğu zaman şübhesiz Rabb 'ı ile munâcât eder. Rabb 'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde, hiçbiriniz k'ıblesine karşı tükürmesin. Zarurî olduğunda ya sol tarafına, ya sol ayağının altına tükürsün " buyurdu. Sonra elbisesinin kenarından tuttu ve içine tükürüp dürerek "Yâhud İşte böyle yapsın" buyurdu.
Tükürük, İbrâhîm Nahaî'den başkasına göre tâhir ise de, mescide, bilhassa kıble cihetine tükürmek edebe aykırı olduğu için nehyedilmiştir.
Buhârî bu fiillerin bâzısının nehyedilmiş olduğunu, bâzısının da zaruret hâlinde caiz olup namazı bozmayacağını işaret etmek istemiştir.

[1903][30] Setıl'in bu hadîsi "Subhânaltah, erkeklere.... el çırpmak kadınlara mahsûstur..." ibaresiyle daha evvel de geçmişti. Buhârî bununla iki bâb sonra gelecek olan hadîsi işaret etmektedir. Rasûlullah, bilmeyerek erkeklere mahsûs olan Subhâ-nallah ta'bîrini söylemeyip de kadınlara mahsûs olan el çırpmayı yaptıkları hâlde o namazın tekrar kılınmasını emretmemesi, bu fiilin namazı bozmadığına delîl oluyor.

14- Bab : Namaz Kılan Kimseye "İleri Git" Yahud "Bekle" Denildiği Zaman, Bunda Be's Yoktur

19-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: (Bâzı) insanlar Peygamber (S) ile birlikte namaz kılardı. O halde ki, bunlar bellerindeki futalarım, küçük olduğu için (çocuklar ^gibi) boyunlarına bağlamış olurlardı. Bu sebebden (cemâate gelen kadınlara): Erkekler doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denirdi [1904[31]].

15- Bab : Musalli Namaz İçinde İken Selama Mukaabele Etmez

20-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) namazda iken kendisine selâm

---

[1904[31]] İbn Hacer, bunu söyleyenin Bilâl Habeşî olması gâlib zann olduğunu ileri sürüyorsa da Ebû Dâvûd ile Beyhakî'nin Esma bintu Ebî Bekr'den olan rivayetlerinden, bunu söyleyenin bizzat Rasûlullah olduğu anlaşılıyor.
Bâb başlığına uyan kısım, metindeki hadîsin son fıkrasındaki tavsiyedir.

verir idim, O da bana mukaa-bele ederdi. (Necâşî'nin yanından) dönüp geldiğimiz zaman (yine namazda iken) kendisine selâm verdim, fakat bu sefer selâmıma mukaabele etmedi (ve namazdan sonra): "Şübhesiz namaz içinde (Allah ile) azametli bir meşguliyet vardır" buyurdu [1905][32].

21- Bize Ebû Ma'mer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Kesîr ibnu Şınzîr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Mus-ta'lık oğulları seferinde) beni kendisine âid bir ihtiyâca gönderdi. Ben gittim. Sonra o işi yerine getirerek geri döndüm ve kendisine selâm verdim. Fakat Rasûlullah selâmımı karşılamadı. Bunun üzerine kalbimde öyle şiddetli bir hüzün meydana geldi ki, «nun mâhiyetini yalnız Allah bilir. İçimden de: Belki Rasûlullah bana

---

[1905][32] Bu hadîs, bu bölümün "Namaz içinde iken kelâmın nehyedilmesi" unvanlı ikinci babında da geçmişti.
Her iki hadîsin bâb başlığına delâletleri açıktır.
Fakîhler bu hadîslerle namaz kılanın sözle mukaabele edemiyeceğinekaail olmuşlardır. Bâzıları işaretle mukaabele edilebileceğini ve bunun müstehâb olduğunu ileri sürmüşlerdir.
Hadîslerin sarîh hükmü, namaz kılana selâm vermenin kerâhatidir.

danldı, bu işini ağır yaptığıma hükmetti, dedim. Sonra kendisine tekrar selâm verdim. Yine selâmıma mukaabele etmedi. Bu defa gönlümde birinci defakinden daha şiddetli bir hüzün meydana geldi. Sonra Rasülullah'a (üçüncü defa) selâm verdim. Bu kerre (namazdan çıkınca) selâmımı karşıladı. Ve: "Beni, senin selâmına selâm ile mukaabele etmekten, yalnız benim namaz kılmakta bulunmaklığım men' etmiştir" buyurdu. Ve Rasûlullah bu sırada devesi üzerinde kıbleden başka cihete yönelmiş olarak yol alıyordu 1906[33].

16- Namaz İçinde İken Meydana Gelecek Herhangi Bir İşten Dolayı Elleri Yukarı Kaldırmak Babı

22-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a, Kubâ'daki Amr ibn Avf oğullan arasında bir kavga meydana geldiği haberi ulaştı. Rasûlullah, sahâbîlerinden bir takım insanlarla, onların arasında

---

1906[33] Hadîsin son fıkrası, süvarinin kıbleden başka tarafa doğru gittiği sırada bineği üzerinde namaz kılmasının cevazına delildir.

barış yapmak üzere hemen yola çıktı [1907[34]]. Rasûluilah orada alıkonuldu. Namaz vakti de geldi. Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve: Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah alıkonuldu, namaz vakti de geldi. Sen insanlara imamlık yapar mısın? dedi. Ebû Bekr: Peki, istersen kılalım, dedi. Bunun üzerine Bilâl namaza ikaamet etti. Ebû Bekr de öne geçip insanlara namaz kıldırmak için Allâhu Ekber deyip namaza başladı. Bu sırada Rasûlullah, safflar arasında yürüyerek, saffları yara yara geldi ve nihayet birinci saffta dikildi. İnsanlar tasfîha (yânî el çırp-maya) başladılar [1908[35]].

Sehl: "Tasfîh", tasfîk; yânî el çırpmaktır, dedi.

Sehl şöyle devam etti: Ebû Bekr, namazını kılarken başını çevirmezdi. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirip baktı ve Rasûlullah'ı gördü ki, Rasûlullah ona işaret edip, insanlara namazı kıldırmasını emretmekte! Ebû Bekr hemen elini

---

[1907[34]] Amr ibn Avf oğullan Evs kabilesinden bir koldur. Bu hadîste de ifâde edildiği gibi, meskenleri Küba'da idi. Buhârî'nin başka bir rivayetinde: Kubâ halkı kavga etmişler, birbirine girip taş atmışlardı. Bu keyfiyyet Rasûlullah'a haber verildi. Rasûlullah: "Haydin gidelim de barıştıralım" buyurmuştur.

[1908[35]] Cemâatin el çırpması, Rasûlullah'ın gelmiş olduğunu Ebû Bekr'e haber etmek içindi

kaldırıp (Rasû-lullah'ın kendisine olan bu emrinden dolayı) Allah'a hamd etti [1909[36]]. Sonra Ebû Bekr geri geri çekilerek, Peygamber'in arkasına geçti ve saffta dikeldi. Rasûlullah da öne ilerleyip insanlara namazın bakıy-yesini kıldırdı. Namazı bitirince yüzünü insanlardan tarafa döndürüp, şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Size ne oluyordu ki, namaz içinde bir şey arız olduğu zaman el çırpmaya başladınız? El çırpmak, ancak kadınlara mahsûstur. Her kime namazı içinde iken bir şey arız olursa Suhhânallah desin". Bu sözlerden sonra Rasûlullah Ebû Bekr'e yöneldi ve: "Yâ Ebâ Bekri Sana namazı kıldır diye işaret ettiğimiz zaman seni insanlara namaz kıldırmandan men' eden nedir?" diye sordu. Ebû Bekr: "Ebû Kuhâfe oğlu için, Rasûlullah'in önünde durup namaz kıldırması lâyık olmaz" dedi.

[1909[36]] Hadîsin bâb başlığındaki hükme delîl olan yeri burasıdır. Daha evvel geçen diğer rivayette: "Ebû Bekr ikielini kaldırıp.... Allah'a hamd etti" şeklindedir. İşte bundan, namaz içinde herhangi bir sebebden dolayı hamd, duâ, zikr için bu kadarcık bir el hareketinin, eli yukarı kaldırmanın cevazı sabit oluyor.

17- Namazda İken Elini Boş Böğrü Üzerine Koyma(nın Hükmü) Babı [1910][37]

23-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etmiştir. Ebû Hurey-re:

[1910][37] Lûgatla ilgili açıklamalar:
İnsanın ortasına denir ki, bel ta'bîr olunur... İftiâl vezninde ... ve kelâmı mu'cîz ve muhtasar kılmak ma'nâsı-nadır; gûyâ ki kelâma ortasından başlamış olur...
Ve Kur'ân-i Kerîm'de secde âyetini tilâvet ederken, secde eylememek için secde âyetini terkedip geçmek ma'nâsına şer'î bir isti'mâldir. Bir kavle göre, secde eylemek için yalnız secde âyetini tilâvet eylemek ma'nâsmadır ki, ikisinde de şer'î nehy sâdır olmuştur...
Ve ihtisar, eli böğür üzerine koymak ma'nâsmadır. Ve namazda sûrenin âhirinden hemen bir yâhud iki âyet okumak ma'nâsına şer'î bir hakikattir... Ve bir nesneden fuzûlî ve bîhûde olanı hazf ve izâle eylemek ma'nâsmadır... Ve yolun pek yakın olanına gitmek ma'nâsmadır. Ve bir nesneyi kökünü kazımak üzere kesmeyip, hemen bir mıkdârca kesmek ma'nâsınadır.
•j-*^': Boş böğüre denir... Harkafe (omca kemiğinin başı) yânî yan başında olan kemik ile kısa eğenin arasına denir... (Kaamûs Ter.).
İbn Esîr de en-Nihâye'sinde bu ma'nâları verdikten sonra şunu da ilâve etmiştir: Bir ma'nâda musallînin namazda elinde asâ tutup, ona dayanmasıdır ve hadîsteki nehy buna yöneliktir, demiştir.
Tirmizî de, namaz kılan kimsenin elini böğrüne koymasıdır diye tefsir etmiştir ki, bu tefsir, İbn Ebî Şeybe'nin Musannafmda bu hadîsi Ebû Hureyre'-den rivayet eden Muhammed ibn Sîrîn'den nakledilmiştir.
İhtisarın mühim bir tefsirini de Herevî Gartbeyn'inde şöyle bildirmiştir: İhtisar, namazda kıyamı, rukû'u, sucûdu kısaltmaktır. Hadîste böyle hafif teriîb namaz kılmaktan nehyedilmiştir, demiştir.

Namazda iken eîi boş böğür üzerine koymak nehyedildi, demiştir.

Ve Hişâm ibn Hassan ile Ebû Hilâl Muhammed ibn Selîm, İbn Sîrin'den;o da Ebû Hureyre'den;o daPeygamber(S)'den olmak üzere söylediler [1911][38].

24-.......Bize Muhammed ibn Şîrîn, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Ebû Hureyre: Kişinin, elini boş böğrü üzerine koyarak namaz kılması nehyedildi, demiştir [1912][39].

18- Bab : İnsan Namaz İçinde İken Herhangi Bir Şeyi Düşünür

Ve Umer (R): Ben namazda iken ordumun mühimmatını hazırlar, tertîb ve tanzîm eylerim, demiştir [1913][40].

[1911][38] Bunlardan birincisininkini Buhârî burada, ikincisininkini de Dârakutnî mevsû-len rivayet etmiştir. Bununla hadîs merfû' oluyor.
[1912][39] Bu lügat ve ıstılah ma'nâlarmdan sonra, hadîsler hakkında daha fazla söz etmeye ihtiyâç yoktur. Bu ma'nâlardan tercih ettiğimize göre, hadîslerin bâb başlığına mutabakatları açıktır.
[1913][40] Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen

25-.......Bana İbnu EbîMuleyke, Ukbe ibnu'l-Hâfis(R)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Peygamber ile beraber ikindi namazını kıldım. Peygamber namazdan selâm verince, sür'atle kalktı; acele acele kadınlarından birinin yanına girdi. Sonra dışarı çıktı ve sür'atle gitmesinden dolayı cemâatin yüzlerindeki hayretlerini gördü de: "Ben namazda iken bizde biraz altın bulunduğunu hatırladım 1914[41]. Ve bizim yanımızda akşama ulaşmasım-yâhud şöyle dedi: Bizim yanımızda gece geçirmesini- istemedim de, onun taksim edilip dağıtılmasını emrettim" buyurdu 1915[42].

---

rivayet etmiştir. Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'inde ve başkalarında, Umer'in bu konuda daha başka ifâdeleri de vardır. Umer'in bu sözlerinden dolayı hiçbir sahâbînin inkârına ma'rûz kaldığına dâir hiçbir rivayet de yoktur. Demek ki mutlak hâtıralar ve düşünceler namazın hakikatine zarar vermiyormuş.

1914[41] Bu, namaz İçinde namaza âid olmayan bir şeyi düşünmekle, namazın bozulmayacağını gösterir. Bâb başlığına delil olan yer de burasıdır

1915[42] Bu hadîs, Ezân'ın Başlaması Kitâbı'nm "İnsanlara namaz kıldırıp da bir hacetini hatırlayan ve insanların omuzlarından aşan kimse bâbı"nda da geçmiş ve ilgili bâzı îzâhlar orada verilmiş idi.

26-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyie buyurdu: "Namaz için ezan okunduğu vakit şeytân, ezanı işitmemek için (yâhud ezan sesini duymayacak yere kadar; yâhud ezanı duymasın diye) yüzgeri edip (telâşla) yellene yellene kaçar. Müezzin (ezam bitirip) sustuğu zaman, döner gelir. Namaz için ikaamet edilince, yine arkasını dönüp kaçar. îkaameti bitirip susunca yine dönüp gelir. Artık devamlı insanla bulunur da ona: Namazdan evvel hiç aklında olmayan şeyleri hatırla, der durur. Tâ insan kaç rek'at kıldığını bilmez oluncaya kadar" 1916[43]

Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân: Sizden herhangi biriniz bunu yaptığı zaman oturur hâldeyken iki secde yapsın, dedi. Ve Ebû Seleme bunu Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir 1917[44].

1916[43] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, bu son tarafıdır. Nefsânî hâtıralar ve şeytanî vesveseler namazla ilgili şeyler değildir. Namaz kılarken hâtıralardan, vesveselerden âzâde kalabilen var mıdır? Belki vardır. Fakat şu muhakkak ki, ümmetin büyük bir kısmı namaz esnasında yabancı olan herşeyden gönlünü boşaltmaya muvaffak olamıyor!.. (Tecrîd Ter., I, 122-123).
Buharı bu hadîsi Ezân'm Başlaması Kitâbı'nda da zikretmişti
1917[44] Ebû Seleme'nin bu hadîsi, Kitâbu's-Sehv'de gelecek olan bir hadîsin bir tarafıdır. Buradaki kısmın sonu, bunun mevkuf değil, merfû' olduğunu göstermektedir.

27-.......Bana ibnu EbîZi'b, Saîd el-Makburî'den haber verdi.

O şöyle demiştir: Ebû Hureyre şöyle dedi: İnsanlar, Ebû Hureyre Pey-gamber'den çok hadîs rivayet ediyor, deyip duruyorlardı. Bir adama kavuştum da ona:

— Rasûlullah (S) dün gece yatsı namazında ne okudu? Diye sordum.

O zât: :r

— (Ne okuduğunu) bilmiyorum, dedi.

Ben:

— Sen o namazda hâzır bulunmadın mı? dedim 1918[45].

O:

— Evet, bulundum, dedi 1919[46]. (Ebû Hureyre dedi ki:)

— Lâkin ben Rasûlullah'ın o namazda şu ve şu

1918[45] Burası, bâzı nüshalarda soru hemzesiz " liip^' p = Sen onda tam bir huzurla hâzır bulunmadın (yânî fikrin başka şeylerle meşgul idi)" şeklindedir.

1919[46] O zât, namaz işinden başka şeylerle meşgul olmuş da Peygamber'in okuduğu sûreleri unutmuş gibidir

süreleri okuduğunu bilmekteyim, dedi [1920[47]].

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

23-EBVÂBU'S-SEHV

(Unutup Yanılma ile İlgili Bâblar) [1921[1]]

1920[47] Ebû Hureyre, fikrini namaz fiilleriyle meşgul edip iyice zabt ve sağlamca bildiğini ifâde etmiş oluyor. Bu hadîste Ebû Hureyre'nin zabtının şiddeti ve sağlamlığı, çok hadîs işitip, çok rivayet etmesi .... vardır. Kitâbu'l-İlm'de de Peygamber'den çok hadîs işitip bellemesini ve çok rivayette bulunmasını gayet güzel bir gerekçe ile savunması geçmişti.
Buradaki hadîs, Buhârî'nin Müslim'den yalnız olarak rivayet ettiği hadîslerdendir.

1921[1] el-Câmi'u's-Sahîh'in Avrupa baskısında ve ona göre yapılmış olan Miftâhu Kunüzi's-Sünne fihristinde burası ayrı bir kitâb halindedir.

1- Musalli, Farzın İki Rek'atından, Oturmayarak Kalktığı Zaman Bu Yanılma Hakkında Gelen Hadis Babı [1922][2]

1-.......Abdullah ibn Buhayne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize namazların birinden iki rek'at kıldırdı. Sonra (birinci teşehhüd için) oturmadan ayağa kalktı. Cemâat de O'nunla beraber ayağa kalktı. Rasûlullah namazını tamamladığında biz selâm vermesini beklerken, selâm vermeden evvel Allâhu Ekber dedi ve oturduğu hâlde (yanılmadan dolayı) iki secde yaptı, sonra da selâm verdi [1923][3].

[1922][2] Ebû Zerr nüshasında "bâb" sözü yoktur. Bu durum ise "Sehv hakkında gelen şeyler" fıkrasının "Kitâb", gerisinin "bâb" başlığı altında olmasını düşündürür.
es-Sehv ve es-Suhv: Bir adamın kalbi başka yere gitmekle bir hususu gaflet edip unutmak ma'nâsmadır; birinci bâbdandır. Şârih der ki: Sehv, "fî" cerr harfi ile sılalanırsa (yanı fiil isme bu harf ile bağlanıp ulanırsa) bilmeyerek terk, ve "an" harfiyle sılalanırsa bilerek terk ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter,).

[1923][3] Bu hadîse göre, birinci teşehhüdün yeri olan ilk oturmanın terki üzerine, bu noksanın sehv secdesi ile telâfi edilmesi, birinci teşehhüdün farz olmadığına delîl sayılmıştır.
Bu hadîsteki mes'elelerden biri de sehv secdesinin selâmdan evvel edilmiş olmasıdır. Bu mes'elede fakîhler üç fırkaya ayrılmışlardır: a. Yanılma secdesi mutlaka selâmdan evveldir; b. Yanılma secdesi eğer noksan dolayısiyle olursa selâmdan evvel, ziyâde sebebiyle olursa

2-.......Abdullah ibnu Buhayne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) öğle namazının ilk iki rek'atından sonra, aralarında oturmadan (üçüncü rek'ata) kalktı. Namazını edâ ettiği zaman iki secde yaptı. Sonra bu iki secdenin ardından selâm verdi 1924[4].

2- Bab : Musalli Dört Rek'atlı Farzı Beş Rek'at Kıldığı Zaman? 1925[5]

3-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: (Bir defasında) Rasûlullah (S) öğle namazını beş rek'at kıldırdı. Kendisine: Namazda artırma mı yapıldı? diye

---

selâmdan sonradır; c. Yanılma secdesi mutlaka selâmdan sonradır... Yanılma secdesinin selâmdan evvel veya sonra yapılması hakkındaki ihtilâf, evleviyyet hususunda bir ihtilâftır. Namazın sıhhati ve bozulması ile hiç de alâkası yoktur. Bu noktayı Hidâye sahibi ile Nevevî tenbîh etmişlerdir

1924[4] Buhârî, sened ve metinde biraz farklı olan bu hadîsi, birinci hadîste yanılmalı kılman namazın öğle namazı olduğunu belgelemek için getirmiştir. Her iki hadîsin bâb başlığına delâletleri açıktır

1925[5] Buhârî bundan evvel geçen bâb hadîslerinde namaz fiillerindeki noksanın; burada ise namaz fiillerinde yapılan ziyâdenin hükmünü göstermek istemiştir.

soruldu. Rasûlullah: "Bu nasıl suâldir?" buyurdu. Sonra sahâbî de: Namazı beş rek'at kıldırdınız, dedi. Bu cevâb üzerine Rasûlullah, selâm verdikten sonra (yanılmadan dolayı) iki defa secde etti [1926][6].

3- Bab : Namaz Kılan Kimse İki Rek'atta.Selam Verdiği Zaman; Yahud Üç Rek'atta Selam Verdiği Zaman Namaz Sacdesi Gibi veya Ondan Uzun İki Secde Yapar

4-.......BizeŞu'be, Sa'dibn İbrâhîm'den; odaEbû Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir defa Peygamber (S) bize öğle veya ikindi namazını kıldırıp iki rek'atta selâm verdi. Zu'I-Yedeyn isimli sahâbî hemen: Yâ Rasûlallah, namaz kısaldı mı? dedi. Peygamber, sahâbîlerinehitaben: "Zu'l-

[1926][6] Bu hadîs, Müslim'in bir rivayetinde şu ziyâdeyi ihtiva ediyor: Peygamber (S): "Ben de sizin gibi bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi, ben de unutabilirim. Sizin biriniz namazda bir unutma yaptığı zaman, hemen iki secde ile secde etsin" buyurdu. Sonra Rasûlullah henüz oturduğu yerden yüzünü kıbleye çevirdi ve iki defa secde etti.
Yine Müslim'in bir rivayetinde: Namazdan selâm verdikten ve bu suretle suâl ve cevâbdan sonra, Rasûlullah sehv İçin iki secde yaptı" ziyâdesi vardır

Yedeyn'insöylemekte olduğu doğru mu?" diye sordu. Sahâbîler evet dediler. Bunun üzerine Peygamber, sonuncu iki rek'atı da kıldırdı, sonra (yanılmadan dolayı) iki secde yaptı [1927[7]].

Sa'd ibn İbrâhîm şöyle dedi: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'i gördüm ki, o, akşam namazından iki rek'at kıldırıp (yanılarak) selâm verdi ve konuştu. Sonra kalan rek'atı kıldırdı ve (yanılmaktan dolayı) iki secde yaptı. Ve: İşte ben, Peygamber'in böyle yaptığını gördüm, dedi [1928[8]].

4- İki Sehv Secdesinin Ardından Teşehhüd Okumayan Kimse Babı

Ve Enes ibn Mâlik ile Hasen el-Basrî, iki sehv secdesi akabinde, teşehhüd okumaksızın selâm

---

[1927[7]] Hadîste yalnız iki rek'atta selâm vermekten başkası yok; sonra bunda üç rek'atta selâm vermek de yoktur. Bu takdirde, hadîs ile bâb başlığının son fıkraları arasında uygunluk yoktur denilirse, buna şöyle cevâb verilmiştir: Üç rek'atta selâm verme, Müslim'de İmrân ibn Husayn'dan gelmiştir; Buhârî ona işaret etmiş gibidir. "Namaz secdesi gibi yâhud daha uzun iki secde yapar" fıkrası da, bundan sonra gelecek babın hadîsinde gelmiştir.

[1928[8]] Sa'd ibn tbrâhîm'in bu hadîsini İbn Ebî Şeybe, Gunder'den; o da Şu'be'den tarikiyle mevsûlen rivayet etmiştir.

vermişlerdir 1929[9].

Katâde de: Sehv secdesi yapan teşehhüd okumaz» demiştir 1930[10].

5-.......Muhammed ibn Sîrîn'den; o daEbû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) iki rek'attan ayrıldı. Zu'ı-Yedeyn ona: Yâ Rasûlallah, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu? dedi. Rasûlul-Iah: "Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?"buyurdu. İnsanlar: Evet, doğru söyledi, dediler. Bu cevâb üzerine RasûluUah kalktı ve sonuncu rek'-atı da kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. Her zamanki sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırdı 1931[11].

1929[9] Enes ile Hasen el-Basrî'nin bu fiillerini, İbn Ebî Şeybe, Katâde tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir.

1930[10] Katâde'nin bu "Teşehhüd etmez" sözü, Buhârî nüshalarında bu şekilde "lâ" nefî harfiyle gelmiştir. Bu menfî şekil, Katâde'nin, Enes ile Hasen'den rivayet ettiği fiile uygundur. Binâenaleyh, Katâde bu hususta onlara uymuştur.

İbn Hacer, Abdurrazzâk'ın, Ma'mer'den bu fiili "lâ"sız olarak rivayet ettiğini ve Buhârî nushalarındaki "lâ"nm zâid olabileceğim savunmuştur. Aynî ise, İbn Hacer'in görüşünü doğru bulmamıştır (Umdetu'l-Kaari, III, 746

1931[11] Hadîsin bab başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîsin

6-.......Seleme şöyle demiştir: Ben, Muhammed ibn Sîrîn'e: Sehv secdelerinde teşehhüd var mıdır? dedim. İbn Şîrîn: Ebû Hureyre hadîsinde teşehhüd yoktur, dedi 1932[12].

5- Sehvin İki Secdesinde Allâhu Ekber Diyen Kimse Babı 1933[13]

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. Muhammed ibn Şîrîn; Zan-nımın çoğu ikindi

---

buradaki rivayetinde RasûluHah'ın teşehhüd okuduğu zikredilmemiştir (Umdetu'l-KaarT).

1932[12] Bu hadîsin de başlığa uygunluğu açıktır. Ebû Nuaym'ın eZ-Mus/a/ircc'ındaki rivayette, İbn Şîrîn: Ben bu hususta Ebû Hureyre'den birşey bellemedim; fakat teşehhüd okumak bana daha sevimlidir, demiştir.

Teşehhüd okumak, onun gayrisinin hadîsinde gelmiştir: Ebû Davud'un İm-rân ibn Husayn'dan rivayet ettiği hadîs bu cümledendir. Şöyle ki: Peygamber onlara namaz kıldırdı, yanıldı ve iki secde yaptı, sonra teşehhüd etti, sonra selâm verdi. Bunu Tirmizî, Nesâî, Hâkim ve İbn Hıbbân da tahrîc etmişlerdir (Umdetu'l-Kaarî).

1933[13] Yânî namazında unutan kimsenin, iki yanılma secdesinde tekbîr alacağı görüşünde olan.

Âlimler topluluğu sucûd tekbîri ile yetinme üzerindedirler. Hadîslerin çoğu da buna şehâdet etmektedir (Aynî).

namazı olmasıdır, demiştir.- Peygamber, iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Ondan sonra mescidin önündeki bir tahta parçasına doğru kalktı, elini onun üzerine koydu. O cemâatin içinde Ebû Bekr ve Umer de vardı. Bu ikisi Peygamber'le kelâm etmekten heybet duyup çekindiler. İnsanların acele edenleri çıktılar da (kendi kendilerine): Namaz kısaldı mı? (yâhud: Namaz kısaldı), dediler. Yine o cemâatin içinde Peygamber'in Zu'l-Yedeyn ismini vermekte olduğu bir zât da vardı. O zât: (Yâ Rasûlallah!) Unuttun mu, yoksa namaz mı kısaldı? dedi. Peygamber: "Unutmadım da, kısal-madı da" buyurdu. O zât: Evet, unuttuğun muhakkak, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki rek'at kıldırdı. Sonra selâm yerdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. Her vakitki sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra başını yere koydu. Sonra tekbîr alıp yine (ilk) sucûdu gibi yâhud daha uzun bir secde yaptı. Sonra başım kaldırıp tekbîr aldı [1934[14]].

1934[14] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, son cümlelerdir. Ve bu delâlet apaçaktır.

8-.......Bizeel-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Abdu'I-Muttalib oğulları'nın yeminli dostu olan İbnu Buhayne oğlu Abdullah el-Esdî(62)'den 1935[15] tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) öğle namazını kıldırdığı sırada, üzerinde teşehhüde oturmak vazifesi varken (oturmayıp üçüncü rek'ata) kalktı. Namazını tamamladığı zaman iki defa secde yaptı. Şöyle ki: Oturduğu hâlde, selâm vermeden evvel herbir secdede tekbîr aldı,Unuttuğu oturmanın yerine Peygamber'le beraber bu iki secdeyi insanlar da yaptılar 1936[16].

İki sehv secdesinde tekbîr getirmek hakmdaki bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmekte, İbnu Cureyc, el-Leys ibn Sa'd'a mutâbaat eylemiştir 1937[17].

1935[15] Bu zâtın nisbeti el-Ezdî'dİr; bazen buradaki gibi zâl, sîn'e tebdîl edilerek el-Esdî şeklinde de söylenir (Kastallânî).

1936[16] Bu hadîsin de bâb başlığına uygunluğu "Herbir secdede tekbîr alırdı" ifadesidir. Bu hadîsin biraz farklıca bir rivayeti yakında geçmişti.

1937[17] Bu mutâbaatı Adurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

6- Bab: Musalli Kaç Rek'at; Üç Rek'at Mı Yahud Dört Rek'at Mı Kıldığını Bilmediği Zaman, Oturduğu Halde İki Kerre Secde Eder .

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaza nida edildiği vakit şeytân ezanı işitmemek için yüz-geri edip yeltene yellene kaçar. Ezan bitirildiği zaman gelir. Namaz için ikaamet edilince yine yüzgeri edip kaçar. İkaamet okumak biti-rilince yine gelir, insan ile kalbi arasına sokulur 1938[18]. Fulan şeyi hatırla, fulan şeyi hatırla diyerek (namazdan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Nihayet insan kaç rek'at kıldığını bilemez olur. İşte herhangi biriniz kaç rek'at; üç rek'at mı, yoksa dört rek'at mı kıldığını bilmediği zaman, oturur hâlde iki kerre secde

---

1938[18] İnsan ile nefsi yâhud kalbi bir şey olduğu hâlde, burada araya girmekten mak-sad, son derece yakınlığı misâllendirmedir. "Kan, beden içinde nasıl akarsa, insanın içinde de şeytân öyle cereyan eder" mealindeki hadîs gibi, yakınlık temsilidir. Namaza edilen niyete ve namazda iken kalbin Hakk tarafına yönelmeşine vesvese ile mâni' olur demektir

etsin"1939[19].

7- Farz Namazda ve Nafile Namazda Yanılmak Babı

Ve jbn Abbâs (R) vitr namazını kıldıktan sonra iki kerre secde etmiştir 1940[20].

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Herhangi biriniz kalkıp namaza durduğu zaman şeytân gelir ve namazını karıştırır. Nihayet o kimse kaç rek'at kıldığını bilemez. Sizden herhangi biriniz bu karışıklığı hissettiği zaman oturur ya- ziyette iken iki kerre secde

1939[19] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, son cümleleridir

1940[20] ibn Abbâs'ın bu fiilini tbn Ebî Şeybe, sahîh bir isnâd ile Ebû'l-Âliye'deiı mevsûlen rivayet etmiştir.
Buhârî bu başlık ile farz namazda ve nafile namazda yanılma meydana geldiği zaman, yanılma secdelerinin yapılıp yapılmayacağı hükmünü belirlemek İstemiştir.
İbn Abbâs'ın vitr namazında yanılma secdesi yaptığının sabit olması, bu secdelerin farz namazda olduğu gibi nafile namazlarda da yapılacağını gösterir. Bu hususta farz ile nafile arasında bir fark olmadığını göstermiştir.

etsin " 1941[21].

8- Bab: İnsan Namaz Kılmakta İken Kendisine Söz Söylendiği ve Onun da Bu Kelamı İşitip Eli ile İşaret Ettiği Zaman (Hüküm Nasıl Olur)?

11-.......(İbn Abbâs'ın kölesi Kureyb şöyle demiştir:) İbn Abbâs, Mısver ibn Mahrame ve Abdurrahmân ibn Ezher -Allah onlardan razı olsun-ben Kureyb'i, Âişe'ye gönderdiler de: Hepimizden Âişe'ye selâm söyle ve ona ikindinin farzından sonraki iki rek'at nafile namazın hükmünden sor; ve ona: "Bu namazı senin kılmakta olduğundan haberdâr olduğumuzu, hâlbuki Peygamber(S)'in bu iki rek'at namazdan sahâbîleri men' ettiği haberinin bize ulaştığını" söyle dediler.

1941[21] Hadîsteki Peygamber emri, kılınan namazın farz veya nafile olduğunu kayıdia-maksızm, mutlak namaz ta'bîriyle geldiği için, farza da, nafileye de şumûlü olduğundan bâb başına delîl yapılmıştır, yânî kılınan namâ2 ister farz, ister nafile olsun; yanılma vukua geldiği takdirde sehv için iki kerre secde yapılacağına de-
lâlet etmektedir.

Ve İbn Abbâs (ilâve olarak): Ben, Umer ibn Hattâb ile beraber halktan böyle iki rek'at namaz kılan insanları döverdim, demişti.

Kureyb dedi ki: Ben Âişe'nin yanına girdim ve beni gönderenlerin benimle yolladıkları haberi kendisine tebliğ ettim. Âişe bana cevaben: Sen bu mes'eleyi Ümmü Seleme'ye sor, dedi. Ben de yanından çıktım ve o üç zâta gelip, Âişe'nin cevâbını onlara haber verdim. Onlar beni Âişe'ye gönderdikleri gibi, bu defa da Ümmü Seleme'ye gönderdiler.

Ümmü Seleme (R) şöyle dedi: Ben, Peygamber(S)'den, halkı ikindiden sonraki bu namazdan nehyederken işittim. Sonra bir kerre de Peygamber'i, ikindi namazını kıldığı sırada iki rek'at namaz daha kılarken gördüm. Şöyle ki: Rasûlullah benim odama girmişti. Fakat -o sırada yanımda Ensâr'dan, Haram oğullarından bir takım kadın konuklar bulunuyordu. Rasûlullah namaz kılmağa başladı. O'nun böyle ikindinin akabinde benim yanıma girmesinden sonra namaz kıldığını görünce kendisine bir kız gönderdim ve kıza: Rasûlullah'in yanında dur:"Yâ Rasûlallah! Sana Ümmü Seleme,şu iki rek'at

namazdan nehyettiğini işittim, hâlbuki şimdi seni onları kılıyorsun görüyorum" diye soruyor de! Eğer Rasûlullah (namazda bulunduğuna) eliyle işaret ederse, yanından geri çekil, dedim. Kız bu emrimi yerine getirdi. Ve hakîkaten Rasûlullah eliyle işaret etti; kız da O'ndan geri çekildi[1942[22]].

Rasûlullah namazdan ayrılınca bana hitaben: "Ey Ebâ Ümeyye kızı! İkindi namazından sonra kıldığım iki rek'at.namazdan sormuştun. Bunun sebebi şudur: Bana Abdu "l-Kays kabilesinden bir takım insanlar gelmişti. Bunlar, şu öğle namazından sonraki iki rek'at (nâfile) namazdan beni meşgul edip alıkoymuşlardı. İşte kıldığım iki rek'at namaz, öğlenin

---

1942[22] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, Peygamber'İn namazda iken kızın söylediği sözleri işitip dinlemesi ve sonra eliyle işaret ederek namazda bulunduğunu bildirmesidir. Bu hadîsten, namaz kılan kimsenin başkasının sözünü dinleyip anlamasının cevazı ve bunun namaza zarar vermemesi; namaz kılanın eliyle ve hafif fiillerden sayılacak herhangi bir fiil-ve hareket ile işaret etmesinin namazı bozmayacağı; her âlimin kendisinden daha yüksek âlime mes'eleyi iyice anlamak için müracaat etmesinin miistehâblığı; vâhid haberinin ve kadın haberinin kabulü; mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin müstesna zekâ ve fetâneti ve suâl hususunda gösterdiği ince rûhluluğu, sonra dîn işine alâka ve ihtimam gösterme derecesi... gibi birçok hükümler çıkarılmıştır.
Bu hadîs, Bühârî'nin Mağâzî Kitâbı'nda da gelecektir.

o iki rek'at son sünnettidir" buyurdu.

9- Namaz Kılmakta Olan Kimsenin, Namaz İçinde İken İşaret Yapması Babı

Bu konudaki hadîsi Kureyb, Ümmü Seleme(R)'den; o da Peygamber(S)'den söylemiştir1943[23].

12-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Bir defasında Rasûlullah'a Amr ibn Avf oğullan arasında bir kavga meydana geldiği haberi ulaşmıştı. Rasûlullah hemen beraberindeki bir takım insanlar içinde olarak, onların arasında barış yapmak üzere yola çıktı. Bu esnada namaz vakti de olmuştu. Bilâl, Ebû Bekr'e geldi de: Yâ Ebâ Bekr! Şübhesiz Rasûlullah gittiği yerde alıkonulmuştur. Namaz vakti de olmuştur. Sen insanlara imamlık yapar mısın? dedi. Ebû Bekr: Peki, istersen kılalım, dedi. Akabinde Bilâl namaz için ikaa-met etti. Ebû Bekr de öne geçip tekbîr alarak

---

1943[23] Bu ta'lîkte haber verilen Kureyb hadîsi, bundan önceki 8. babın 11. hadîsi olarak geçmişti.

insanlara namaz kıldırmaya başladı. İnsanlar henüz namazda iken Rasûlullah safflar içinde yürüyerek geldi, nihayet saffta dikeldi. İnsanlar el çırpmaya başladılar. Ebû Bekr, namazını kılarken başını çevirip bakmazdı. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca, başını çevirip baktı ki, Rasûlullah kendisine işaret etmekte ve namazı kıldırmasını emir buyurmaktadır. Ebû Bekr hemen iki elini kaldırıp Allah'a hamd etti, sonra geri geri giderek Rasûlullah'ın arkasına çekildi, saffın içinde durdu. Rasûlullah da öne geçip insanlara namazı kıldırdı.

Rasûlullah namazdan çıkınca yüzünü insanlara yöneltti de şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Size ne oluyordu ki, namaz içinde iken size bir şey arız olduğu zaman el çırpmaya başladınız? El çırpmak ancak kadınlara mahsûstur. Sizden her kime namazı içinde iken herhangi bir şey arız olursa Subhânallah desin. Şu muhakkak ki, o Subhânal-lah dediği zaman, onu işiten kimse muhakkak yüzünü çevirip bakacaktır.

Yâ Ebâ Bekr, sana işaret ettiğim zaman, insanlara namaz kıldırmaktan seni men' eden nedir?" diye sordu. Ebû Bekr de: EbûKuhâ-fe oğlu için,

Rasûhıilah'ın önünde durup namaz kıldırması lâyık olmaz, dedi [1944[24]].

13-.......Esmâbintu EbîBekr şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girdim; o dikilmiş namaz kılmakta idi. İnsanlar da hep dikilmiş namaz kılıyorlardı. Ben, insanların hâli nedir? diye sordum. Âişe (güneş tutulduğunu anlatmak için) başı ile gökyüzüne doğru işaret etti. Ben yine: Bu bir âyet (yânı insanlara bir azâb alâmeti) mi? dedim. Âişe başıyle evet diye işaret etti [1945[25]].

14-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde evinde oturarak namaz kıldıydı. Arkasında da bir takım insanlar ayakta namaz kıldılar. Rasûlullah onlara (namaz içinde iken eliyle)

[1944[24]] Hadîsin bâb başlığına delâlet eden kısmı bu "Rasûlullah kendisine işaret etmekte ve namazı kıldırmasını emir buyurmaktadır" fıkrasıdir. Hadîse âid diğer açıklamalar daha evvel geçtiği yerde verilmişti.

[1945[25]] Esmâ'nın bu hadîsinin bâb başlığına delîl olan noktaları da, son kısmındaki iki suâl ve onları Âişc'nin başıyle işaret ederek cevâblamasıdır Bu hadîs dahî İlim Kitabı ile Güneş Tutulması Kitâbı'nda geçmişti.

"Oturunuz!" diye işaret etti. Namazdan çıktığı zaman. "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir. Öyle olunca, imâm rukû'a vardığı vakit rukû'a varın; başını kaldırdığı vakit siz de başlarınızı kaldırın" buyurdu[1946][26].

[1946][26] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Onlara oturunuz diye işaret etti" fıkra-sıdır. Hadîs daha evvel "imâm ancak kendisine uyulmak için imâm edilmiştir bâbı"nda geçmişti